

KAZINCZY FERENCZ ÖSSZES MŰVEL.

HARMADIK OSZTÁLY.

KAZINCZY FERENCZ LEVELEZÉSE.

KAZINCZY FERENCZ
ÖSSZES MŰVEI.

HARMADIK OSZTÁLY.

LEVELEZÉS.

XII. KÖTET.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

BUDAPEST, 1902.

KAZINCZY FERENCZ LEVELEZÉSE.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

IRODALOMTÖRTÉNETI BIZOTTSÁGA MEGBIZÁSÁBÓL

KÖZZÉTESZI

DR. VÁCZY JÁNOS.

TIZENKETTEDIK KÖTET.

1814. AUGUSZTUS 1. — 1815. JÚNIUS 30.

BUDAPEST, 1902.

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KIADÁSA.

Budapest. Az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája.

BEVEZETÉS.

A Kazinczy Ferencz Levelezésének XII. kötete az 1814. aug. elsejétől 1815. jún. 30-káig írott 227 levelet foglal magában, a melyeknek több mint felét, 127-et, maga Kazinczy intézte barátaihoz. Új levelezői — nem számítva azokat, a kik mint a sátoralja-újhelyi ev. ref. egyház főgondnokát keresik fel különböző ügyes-bajos dolgukban, vagy petneházi kis birtokáról tudósítják — Hoblik Márton, a kinek ekkor jelent meg egy kötet verse, Felsőbüki Nagy Benedek, a kit Helmezy ismertetett meg a széphalmi mesterrel, és Szepessy Ignác b., a jeles szónok, ekkor kanonok, később pécsi püspök. Régebbi levelezői közül újabban Buczy Emilt keresi föl, hogy szorosabban magához csatolja s küzdelmeinek részesévé tegye.

A jelen kötet nagyobb része Kazinczy fordításainak kiadásával foglalkozik. Az első kötet, (az egész gyűjtemény utolsó, IX-dik kötete) az 1814. évi augusztusi pesti vásárra már megjelent; de a kiadás terve még azután is többször változott. Trattner a IV.—VI. kötetben a Klopstock *Messiasa* fordítását akarta kiadni, a mit a Dunán túl lakó írók is óhajtottak, Kazinczy pedig az Ossian énekeinek fordítását, míg a VII. kötet Yorick utazását s leveleit, vagy Metastasio drámáit s Wieland regényeit s a VIII. kötet La Rochefoucauld hg. maximáit tartalmazta volna. Jóllehet a *Messias*t Kazinczy már pályája első felében fordította, még mindig tartózkodott vele a közönség elé lépni, mert — úgy mond — «a *Messias* nem kap annyi kedvességet a publicumban, mint Yorick vagy *Titus* és társai s La Rochefoucauld». De nem mondott le a reményről, hogy később a *Messias*t is kiadhatja három kötetben.

Összegyűjtött fordításainak I. kötete a Marmontel *Szívképző regéi*, a II. és III. kötet Gessner idylljeit adta közre 1814. novemberében. Úgy remélte Kazinczy, hogy az 1815. év folyamán mind

a kilencz kötet megjelenhet, s Trattner talán kész lesz még három új kötetet kiadni, a melylyel aztán bevégeződnek a «szépliteraturai» osztály.

Azonban, mivel Ossian énekeit Ahlwardt fordítása után egészen újra akarta dolgozni, s mivel attól félt, hogy e fordítása el fogja riasztani «a maga érthetetlenségével» megrendelőit: hamarosan elhatározta, hogy e fordítást utoljára hagyja a kiadásban. Tehát terve újra változott. Most azt kívánta, hogy már a IV. kötetben jelenjenek meg Yorick utazása s levelei, az V-ikben pedig Metastasio drámái s Wieland regényei (*A bölcsék köve*, *Salamandrin*), mert a kényesebb és fejletlenebb ízlésűeknek egyaránt óhajt valami érdekeltőt nyújtani. «A kik — írja Helmecczynek 1814. decz. 14-kéről — Yorickot szeretni nem fogják (arra *ízlés* kell, az pedig nemcsak a tudatlannak nincs), azok *Titust*, *Themistoklest* s kivált a két wielandi románt gyönyörrel fogják venni, pedig a mi célunk azt kívánja, hogy minden leljen nálunk valamit, a mit szerethet, különben az előfizetők száma fogyni fog.»

Míg a Gessner idylljei napvilágot láttak, az alatt Kazinczy a Goethe drámáinak s Ossian énekeinek fordításán javíttatott. Goethe drámái mellé szánta *A bot csinálta doktort* (Rigó Jonathán), szintén az említett felfogás alapján. Goethe drámáit csak a művelt ízlésűek kedvelik, emezt pedig a népies után esengők. Dicsekedett is vele, hogy Szemere azt jegyezte meg a Molière vígjátékának fordításáról, hogy a neologismus ellenségei elcsodálkoznak, milyen jól tud Kazinczy magyarul, mert azt ők is úgy fordították volna s «így talán el fognak jutni annak értésére, hogy Kazinczy másutt *okok* miatt ír *rosszul*». Egyébiránt ezzel az a célja is volt, hogy ellenségeit megpirítsa, a kik «képekre ismernek benne»; azért egészen az ő magyarságukkal szól s «kifogyhatatlan molièrei pajkossággal». Fordítását így mohón elkapdossák. Goethe drámáit meg azért fordította oly nagy műgonddal, hogy tanítványai, a kiknek ítéletét többre becsüli a közönség javallásánál, könnyen belássák, mennyire bálvány volt Goethe. «Szent ravaszságból» a *Stella* címét *Esztellre* változtatta s prologot írt eléje, hogy a censoredlyt annál könnyebben megnyerje. «Gyönyörű világ az a Goethe által teremtet világ; lehetetlen szebb lelkeket, szebb nyelvet képzelni!» — kiált fel lelkesülve.

A mint egy-egy kötete megjelenik, sóvárogva kérdezi barátait, mint tetszik nekik dolgozása. A *Bácsmegyeiről* ő maga ítél a legsanya-

rúbben s nem találja rossznak. «Még azok is — írja Dessewffynak, — a kik keresztre feszítenének, ha hatalmokban állana, újításaim miatt, kénytelenek lesznek megvallani, hogy a munkán kitetszik, hogy minél több csinnal akartam elkészíteni.» Megörül, midőn Döbrenteitől arról értesül, hogy Gyarmathy Sámuel készül kijegyezni újításait s idegenszerű kifejezéseit, melléjek tevén a magyar szólamokat. Tatay Jánost is arra szólítja fel, hogy a mi ítéletet munkáiról hall, ne késlekedjék ő vele tudatni: jót vagy rosszat, az mindegy. A dicséret nem szédíti meg, mert valódi értéke szerint veszi; de kivált a gáncsot szeretné hallani, a mely ha fontos, megterítheti őt, ha pedig oktalán, könnyű megezáfolnia. A Dunán túl lakó íróktól már hallott gáncsokat, de azok épen nem alkalmasok arra, hogy őt véleményében megingassák. «Megmondá a Krisztus: — írja — Ex operibus cognoscetis eos. Legyen hamis út, a melyre én vezetek mást, annál jobb: írásom vétkeit látni fogják a jobbak, s vétkeim nem lelnek követőket.» Örömmel érti, hogy Yorickot a censor is magasztalja. Ebből a kiadó is láthatja, mit ítél «az isteni mű» felől mindenki, a kinek «értelme, szíve s ízlése *mívelt*». Mélyen meg van győződve, hogy az egész gyűjtemény «egy igen nagy gonddal készült galerieje lesz az újabb nemzetekbeli klasszikus írók originaljaik másainak s *literaturánknak nem képzelt impulsiót fog adni*». «Proselytusaim — folytatja — már is szaporodnak mindenfelé, s a mondatlisták nyilai magokra pattognak vissza.»

A pesti triász Kis János jelenlétében hatalmasan pártjára kel Fejér György és Kulcsár István ellen, s a vitát Kulcsár azzal akarja félbeszakítani, hogy a széphalmi vezér képére mutat s így szól: Íme itt van s nem mond ellent; mire Vitkovics ezzel vág vissza: Nem, mert újságírónál van. «Mindenképen részedre hajolt a győzelem — írja Vitkovics Kazinczynak — és képed felé köszöntvén poharainkat, egészségedért ittunk.» Különösen Szemere és Kölcsey magasztalják a Kazinczy fordításait s az ezek révén terjesztett újításokat. «Bár az ég — írja Szemere — Uram bátyám után még egy Kazinczyt adna nyelvünknek. Azt nem fog adni, nem adhat... Gyakran mondogattam Kölcseynek, hogy nyelvünk az Uram bátyám megállapodásával fog megállapodni... Nyelvünk most is Kazinczynak míve, s az lesz jövődében, az örökre.» Ez állításnak, a mely részint még a XVIII. század felfogásából érthető, részint a Kazinczynak folyvást hangoztatott elveiből, a lelkes tanítvány minden túlzása mellett is van némi alapja: nyelvünk kifejtése, hajlékonysága, művé-

szívé tétele csakugyan az ő nevéhez van kötve. Azért mondja Dessewffy a jó barát lelkesedésével: «Te a magyar literaturának Atlassa vagy. Humeris incumbit pondere coelum. Mi könnyen, be sokat és be szépen dolgozol, Zrinyi-Enniusunk!» Mennyi hiányunkat kipótolná s mennyire föltenné koronáját «olykor szükséges, mindég hasznos és sohasem éktelen fáradozásainak», ha még egy magyar grammatikát, prosodiát és szótárt is szerkesztene; már akkor — úgy mond — «még mérközni se merjen veled valaki a mai napig terjedő íróink közül a magyar literatura iránt tett érdemeiben.» Felsőbüki Nagy Benedek is el van ragadtatva a széphalmi mester «gyönyörű» munkáitól s benne a haza első íróját tiszteli. Kenderessy Mihály a miatt panaszkodik, hogy nehezen jut Kazinczy munkáihoz, pedig minél előbb szeretné olvasni, s e buzdítással végzi sorait: «Te pedig folytasd a te dicső pályadat a magyar literaturára nézve: semmiféle virtus vagy derékség, — értsed úgy, a hogy tetszik — irigység nélkül nem lehetett. Ez mindenütt követi azt úgy, mint a testet az árnyék; és ne is képzeljük azt, hogy míg élünk, rólunk mindenké impartialiter ítélhessenek, de örvendjünk, hogy akárhogy s mint, már ítélni kezdenek.» Cserey Miklós is nyíltan megvallja, mily dicséretesen munkálkodott Kazinczy «nemzetünk pallérozására».

Kazinczy körének e dicsérete mellett a nagy közönség érdeklődése meglehetősen lanyha volt. Az előre fizetés lassan és késedelmesen folyt, s a kiadó gondolkozóba esett: ne hagyja-e abba a megkezdett munkát; pedig a drámai művek fordítását, négy kötetet, Kazinczy a maga költségén volt hajlandó nyomtatni. E sajnós körülményt Kazinczy is figyelembe vette, s mint föntebb előadtuk, ügykezett a kevésbé finom ízlésűeket is kielégíteni. Ám azért például Pápay Sámuelnél mindössze négyen tettek megrendelést, részint mivel a kiadó tudósítását (hogy most kilencz kötetet bocsát nyilvánosságra) csak később olvashatta, részint mert nagy elfoglaltsága miatt nem fordíthatott kellő szorgalmat megrendelők gyűjtésére. Trattner ötszáz megrendelőt remélt, s mindössze száznyolczvanan jelentkeztek, Erdélyből csak tízen. E tudósításon annál inkább csodálkozik Sipos Pál, mivel egymaga hat megrendelőt gyűjtött, s lehetetlennek tartja, hogy ezen kívül összesen csak négy jelentkezett volna. S csakugyan e hír alaptalan volt. Trattner Sipos Pálhoz tíz példányt küldött, tehát a megrendelésen fölül még négyet, és Sipos valamennyit eladta. Döbrenteinél szintén tízen fizettek előre; de ő

mégis húsz példányt kért, s ebből is csak egy nem kelt el négy hónap alatt. Azonban Kölcsey a Tiszán túl semmire sem boldogult. «Esküszöm — írja, — hogy itt senkinek sincs pénze könyvet venni, és legalább is félszázad alatt senkinek sem leszén.» Ezért sóhajt fel Kazinczy: «Csak ez a nemzet könyvet venni szeretne, hogy a nyomtatók segíhethetnek az igyekezetet!»

Olyan buzgó hazafi csak kevés találkozott, mint Desseffy és Kenderessy, a kik a szükséges összegben fölül is fizettek; különösen pedig Sipos Pál, a ki mintegy háromszáz forintot szánt Kazinczynak. «A te költséges áldozataid — írta neki — melyet a magyar publicumért téssz, tudva vannak előttem: engedd meg, kérlek, hogy én is részt vehessek azokban; ötven kalangya búzáat szántam reá, hogy az abból kerülendő pénzt arra a végre fordítsam.» A nemes lelkű Kazinczyt mélyen megalatja ez áldozó készség s a pénzt részint a Sipos vallás-bölcselmi munkáinak kinyomtatására, részint a maga műveinek kiadására szándékozik fordítani. «Így a pénz — felelte Kazinczy — fructificálni fog mind nekem, mind literaturánknak, mert e nélkül nem hittem soha, hogy kijöhessen (munkám): és neked annak látása, hogy mind te, mind én literaturánkat boldogítjuk, édes jutalom.» Sipos még a köszönetet is fölöslegesnek tartja s annál inkább csodálkozik, hogy Kazinczy a felajánlott összeg nagyobb részét is az ő (t. i. Sipos) munkája kiadására óhajtotta felhasználni. (L. a 2707., 2710., 2716., 2717., 2722., 2731., 2745., 2752., 2753., 2754., 2763., 2771., 2774., 2781., 2799., 2805., 2813., 2825., 2826., 2828., 2829., 2833., 2843., 2850., 2851., 2855., 2879., 2883., 2900. sz. lev.)

Kazinczy fordításainak már az első négy-öt kötete érezhető hatással volt a nyelvújítás mozgalmának élesztésére. Mióta a *Mondolat* megjelent: a két párt élesebb ellentétbe jutott egymással; a küzdelem eszközeit mind a két párton jobban számba vették s ügykeztek történeti alapra helyezkedni. A mit Kazinczy a Dayka életrajzában fejtegetett, azt bővebben megvilágította s újabb okokkal támogatta a Báróczy életrajzában, úgy, hogy a nyelvújítás elméleti oldalának tisztázása néhány bátor lépéssel haladt előre. Teljes meggyőződéssel hirdeti, hogy a «nyelv dolgában nem a szokás a fő törvény, hanem a nyelv ideálja, hogy a nyelv az legyen, a minek lennie illik: *hív és kész és tetsző magyarázója mindannak, a mit a lélek gondolt és érez*». Hogy pedig nyelvünk művelésével e célt elérhessük: azt kell tenni, a mit a jobb írók tettek Horatiustól kezdve Berzsenyiig

A magyar nyelv sajátosságainak megőrzése mellett* az idegen, de elfogadható szépségeket is beleoltunk, «fürtelmes hosszaságú» szavainkat megrövidítsük, a rút alakúakat megszépítsük. Így aztán az új eszméket, a melyeket eddig vagy idegen szóval jeleztünk, vagy hosszas körülírással, most már új névvel jelezhetjük. És vajjon mi lesz az eredmény? Az, hogy «szólásunk a köznép szólásától eltávozván, nemesebbé lesz, energiát, praecisiót, kellemet, zengést nyer» s e mellett föbbszintűséget. Úgy látta Kazinczy a magyar nyelvet ifjú korában, mint valami meztelen szegény legényt, a ki kénytelen volt testét idegenből összeszedett ruhával befödni; de mivel a magyar az idegentől úgy retteg, mint a pestistől, nem tehetünk egyebet, mint «hogy magunk természetűek, fonjuk, szövjük ruháinkat, hanemha tovább is meztelenek akarunk maradni.» Új nyelvet — úgy mond — a sokaság teremt; de a már kész nyelvet, mint Wieland hirdette, «nem a nép, nem a szokás, hanem a jobb írók viszik azon tökélet felé, a hová az felhághat; s az újonnan teremtet, vagy származott szónak elfogadására mindig hajlandónak fogja magát mutatni a nép, ha az *múlthatatlanul szükséges és széphanyszású* lészen, és ha az író azzal gyakrabban nem él, mint illik, s stíljével a füleket elbájosolni tudja».**

Komoly vitát az itl hangoztatott elvekről egy ideig senki sem mert kezdeni a széphalmi vezérrel. Ellenfelei egyelőre megelégedtek a *Mondolattal*, a melyről még a Kazinczy körében is többen azt ítélték, hogy ha Somogyi «Zafir Czenczit és azt a bolond képet kihagyta volna, az újabb íróknak nem ártott volna az efféle castigatio». Kazinczyt e miatt «még a legkisebbek is» sajnálták. Ő azonban folyvást megvetéssel szólt a *Mondolatról* s büszkén vetette oda híveinek, hogy «ugatni minden kutya tud, s én annak nem felelek, a ki nem is érti, a mit meg kellene az olyannak, a ki írni mer». Nem a támadás bántja őt, hanem hogy egyforma mértékkel mérik az ő újításait a Pethe Ferencz, Folnesics Lajos és Vandza Mihály újításaival, s hogy — mint hiszi — alattomosan fondorkodnak ellene. Minden közpályán működöt, tehát a nyelvújító író is szabad meg-

* A neologismus ellenségei erről mélyen hallgatnak, pedig Kazinczy nyíltan mondja: «Lehet-e oly eszeveszett, hogy azt állítsa, hogy nekünk a magunk idiotismjainkat el kell hagynunk? (*Bezzeg megjárta, s ezer meg ezer efféle.*) Ezt is meg kell hagyni, szaporítani is kell, mert minél több a festék, annál szebben dolgozhatik a festő.»

** L. a Báróczy életrajzában; művei I. köt. 19. 26. lap.

leczkértetni, szabad gúnynyal is illetni; de a művelt izlés mindenütt megtartja a kellő határt. Somogyi messzire túlment e határon és «mást bántván, önmagát mocskolá meg sicariusi dőféseivel, marhaságaival.» Szembe ugyan nem száli vele, de ha házához menne, utat mutatna neki, s úton-útfélen éreztetné vele, mily megvetést érdemel a becsületes embertől. Hiába akart vele Somogyi perbe szállani: első pillanattól kezdve, a mint a *Mondolatot* olvasta, föltette magában, hogy arra nem fog felelni, hogy «egy bolondhoz is, gazhoz is nem teszi magát».

Barczafalvi Szabó is nyilván észrevette, hogy a *Mondolat* fulánkjai részben ő ellene irányozvák, s éppen nem osztozott Lácza Szabó József örömeiben, a ki Kövy Sándorral, a híres jogtudóssal és Rozgonyi Józseffel együtt mulatott Somogyi tréfáin. Nem kevésbbé megütközött a *Mondolaton* Horváth Ádám is, a ki főleg azt vette rossz néven, hogy a *Mondolat* a régi és új nyelvnek meg a nép nyelvének minden alaposabb ismerete nélkül pellengérre állított jó és rossz, táj- és népnyelvi, régi és új szót, tősgyökeres magyar kifejezést s idegenszerűséget egyaránt. Általában kevés jót lehetett hallani a *Mondolatról*, s mégis mindenfelé olvasták, a hol a nyelvújítás mozgalma figyelmet keltett. Úgy látszik, akadtak szorgalmas terjesztői is. Hogy Ruszek József hahóti apát s Márton István, a pápai bölcselkedő, Somogyinak fogták pártját s terjesztették a *Mondolatot*, amaz még Pestre is magával hozta néhány példányát: mindez nyílt titok a Kazinczy táborában. Szemere ki is fakadt és pedig szokatlanul nyersen Ruszek előtt s éppen olyan gazembernek mondta a *Mondolat* terjesztőit, mint íróját s kiadóját. De Kazinczy az «alattomos fondorkodás» középpontját első sorban Takács Józsefben s Lácza Szabóban látta. Amaz már Révait is a maga pártjára akarta hódítani, mikor hatszáz forintot ígért neki, csak legyen ypsilonistává, mire Révai nagy méltatlankodással hagyta ott a faképnél, jól összeszidván őt. Emez egy újabb pasquill* terjesztett ellene, a mely még az özvegy Kazinczyné feddhetetlen becsületében is embertelenül gázolt. Ez ellen Kazinczy nyilvánosan soha sem szólalt fel, csupán leveleiben védte anyja mocsoktalan erkölcsi jellemét.

Dunán túli barátai közül kivált Sárközy István óvta Kazinczyt, a mire különben éppen nem volt szükség, hogy «pennahadba ne keljen» Somogyival, mert bizonyosan rajta veszt, úgy hallván, hogy a

* L. a Régi Magyar Könyvtár (szerk. Heinrich G.) X. füzetét.

közönség inkább Somogyi pártján van s félti ősi nyelvét a Kazinczy újításaitól. Kazinczy méltányolta a jó tanácsot; de hivatkozott egyfelől Szentgyörgyi Józsefre, kit a Dayka életrajza majdnem teljesen meggyőzött a maga felfogásának helyességéről; másfelől Sipos Pálra, a ki a Dayka és Báróczy életrajzáról azt ítélte, hogy Kazinczy «ad evidentiam mutatta meg a mit akart, s arról többé senki sem kételkedik». Kazinczy szerint az ellenkezésnek fő oka abban rejlik, hogy a szólás hívei csak gáncsolni tudják az újítókat, de bizonyítani semmit sem akarnak vagy nem tudnak, az ő fejtegetéseit vagy nem értik, vagy értelmét tudatosan elcsavarják. Ráday Pál gr. is gúnyolta Szemerét mint nyelvújítót, de ez büszkén visszavágott: Oh, méltóságos gróf, már abhoz mi tudunk! Szörnyűség mondja Kazinczy, hogy még a jobb fejeknek sem rémlik, «mi éri literaturánkat s nyelvünket,» s mégis mindenki bíró akar lenni a nyelv dolgában. «Ki-ki a maga szemével lát — folytatja, — de ha látni akar, ne restelje megolvasni, a mit Daykában s Báróczyban mondtam, s úgy szóljon.» Ő nem fél a rebesgetett veszedelemtől, a melytől Sárközy óvni igyekezett; sőt ha érdemtelen nem akar lenni íróársainak barátságára, még kitartóbban kell előre haladnia a megkezdett úton s még megvetőbb gúnynyal kiáltania a nagy tömegre Huss Jánossal: «O sancta simplicitas!» «A ki valaminek helyes volta telől meg van győződve — úgy mond, — annak nem kell sem a publicum kaczagásával, sem a Sárközy István forró hálát érdemlő tanácsával gondolni, hanem azzal, a mit a haza s a nyelv java kíván.» Nemcsak nem óhajtja ő az ellenkezést elnyomni, inkább éleszti, tüzeli, hogy utoljára is győzzön az igazság, s a tudatlanok megszégyenüljenek. «Az ő bántások — írja — minket, merészeket, bátorítanabbakká tesznek, s az jó következtést von maga után.» Azzal áll bosszút ellenségein, hogy ő maga mutogatja a *Modolatot* mindenkinek, a ki csak látni akarja, s annyi csúnnal és gonddal ír, mint a mennyit munkáinak első kötete mutat azok szemében, a kiknek szabad ítélniök. (2712., 2714., 2724., 2728., 2729., 2734., 2740., 2753., 2756., 2762., 2807., 2859., 2907. sz. lev.)

Mily kiesinyes, szinte nevetséges okokkal ügykeznek őt elhallgattatni, s mennyire nem veszik észre, hogy a megkezdett harc nem maradhat csupán a nyelvművelés terén, hanem előbb-utóbb egyetemes változásokat kell előidéznie. A szűk felfogású ellenfél csak a tévedést látja, de a másfél évtized óta tartó bátor küzdelemnek maradandó vívmányai előtt szemet huny. Ez az «elaljaso-

dott és *elaljasított* világ» képtelen a nemzet jövődjére függeszteni tekintetét, képtelen a kipattant szikra következményeit számbavenni s a neologusok küzdelmének alapgondolatát felfogni. Felzúdult ellene a «Calvin hada», mert azt merte Kazinczy mondani, hogy nemcsak ők tudnak magyarul, tudott Pázmány, Faludi is. Hová jutott volna nyelvünk, ha azon az úton halad tovább, a melyet Pázmány kijelölt. «De a mi papjaink — úgy mond — arra szoktatták a magyar hallgatókat (akkor sem író, sem olvasó nem volt), hogy ne a hallgató vonattassék fel hozzájuk, hanem hogy a tanító szálljon alá tanítványaihoz.» A Dunán túli írók, különösen Takács József, munkáinak első kötetében, a *Bácsmegye*-ben, csak az újításokat látják; de hogy az ott megkísérlett stíbeli szépségek közül mik válnak közkincesekké, arra ügyet sem vetnek.

Vajjon mi élesztheti tehát az ő törekvéseit? Nyugodt öntudata s az a meggyőződése, hogy az eszmék sűrűlódása jótékony hatást tesz az írókra s később a nagy közönségre is. Türelmes lélekkel hallja az ellenfél gáncsait; nem bánja, hogy erős vágásokat kap, a maradék meg fogja őt érteni, ezen nincs mit aggódnia. A darazsakat merészen ingerelni kockázatos ugyan; de a merész támadás ha kedvetlen is, következményeiben sokszor áldásos. A dicséret és kedvező bírálat könnyen elszédíthet, míg az igazságos támadás figyelmessé tehet, hogy a hibákat kerülni tudjuk. Csak a gyöngyelelkű tartja főjutalomnak a dicséretet.

Mily tisztán kialakul lassankint nagy czélja, s mennyire számba veszi az ahhoz vezető rögös útnak minden akadályát! Íme a Rummy *Monumentái* évek óta nem nyerhették meg a censor engedelmét, mert Babocsay a *Fata Tarzaliensiában* szót tesz a Lipót király alkotmányellenes törekvéseiről is; a censor pedig azt kívánta, hogy ezeket a kiadó, Rummy, vagy Kazinczy, a magyarázó, mentse ki. «Ha jó kedvem jó — írja erre vonatkozólag — úgy tele tömöm jegyzésekkel, hogy magok is megsokalják s ezt kiáltják: Ohe, iam satis est!» Az *Erdélyi Múzeumban* eleinte csak kedvező bírálatokat óhajt közleni, hogy el ne riaszsza a gyöngébb tehetségeket, noha hizelkedni ép oly kevéssé tud, mint irigykedve gáncsolni. «De bizony — mondja — az élességre is van szükség, s nekem elég bátorságom van az is lenni.» Döbrentének is ezért tanácsolja, hogy a maga véleményét ne tagadja meg a másé miatt, így szerezhethet minél több jó barátot s minél kevesebb ellenséget a folyóiratnak. De azt mégis a gyöngeség jeléül veszi, hogy Döbrentei

a közép-kort a tudatlanság századának nevezni nem meri, a mint Kazinczy *A magyar verselés négy neméről* szóló cikkében írta.

Döbrentei már ekkor bizonyos önállóságot, bizonyos írói függetlenséget próbált kifejtetni mind a szerkesztésben, mind saját írásmódjában, kivált pedig a nyelvújítás kérdéseiben, s nyíltan megmondotta mesterének, hogy a mi jót lát nála, szívesen átveszi; de a mi ellenkezik ízlésével, azt a tekintély hatalma sem erőszakolhatja reá. Még Kazinczytól vár ugyan verses műveire bírálatot, s rosszul esik neki, ha mestere nem tömjéne szerfölötti hiúságának; de már szabadon alkot véleményt mások műveiről, s Kazinczynak az *Erdélyi Múzeumban* kiadott dolgozatain is változtat holmit. Kazinczy hamar megérzi, hogy Döbrentei leveleinek hangjában van valami tartózkodás, mintha újabban nem értenék meg egymást. Épen ezért hívja őt Széphalomra, hogy az együttlét a «közéjük csúszott hamis hangot» elfűzze. Különösen kedvetlenül nézte Döbrentei a széphalmi vezér szórővidítéseit s félreértette őt egy szóra nézve.

Tudniillik Kazinczy a Döbrenteihez írott soraiban Yorick érzékeny leveleiről szólván, e szót: *érzékeny* rövidítve írta így: *érzék*, elfeledvén a rövidítés jeléül a szó kiírott része után pontot tenni. Ebből Döbrentei azt olvasta ki, hogy Kazinczy már az *érzékeny* szót is hosszúnak tartja s *érzék*re rövidíti; holott világos volt a félreértés. Kazinczy azzal védekezik, hogy az egész fordításában sehol sem használja a *sentimental* egyértékeséül az *érzék*, hanem mindenütt az *érzékeny* szót; mert az *érzék* annyi, mint Sinn, vagyis *érző szer*. «Így nem értesz te is engem sokszor — írja neki — s ezen csudálkozom, nem azon, hogy a te Erdélyedből levelek jönek Pestre, teljesek az én kritikámmal, melyet nem megezáfolnom, hanem mosolyganom kell. Bar csak szavamat fogadnák s tanulnának, minke-előtte ítélgetnek. De ez könnyebb. Ti ezt nem hiszitek, de bizony úgy van.»

Felhozza erre bizonyítékul Beregszászi Nagy Pált is, a ki épen ekkor írta és nyomtatta «De vocabulorum derivatione ac formatione in lingua Hungarica» czímű munkáját. Midőn 1815. apr. 17. és 19-kén Kulcsár Istvánnál néhány író összegyűlt a széphalmi vezér ünneplésére, a szó-beszédben előfordult a Pápay Sámuel neve is. Beregszászi megütközve kérdé: ki az a Pápay? Kazinczy megmagyarázta «egész szelidséggel». Másnap Baróti Szabóról tette ugyane kérdést Beregszászi. Kazinczy nem akarta elhinni, hogy ez írókat Beregszászi csakugyan nem ismeri, s tudakolta: «vajjon

ironiából vagy élességből kérdi-e ezt vagy valóban nem tudja?» Beregszászi azt felelte, hogy komolyan tette a kérdést: ő sem Pápayt, sem Baróti Szabót nem ismeri, azt sem tudja, hogy egyáltalában írtak-e valamit. «S az úr — szólt Kazinczy — mégis dissertatiót mer írni a nyelv felől?» Arra kérte őt is, hogy előbb tanuljon, azután bíraskodjék. «Ilyenek vagyunk mi — végzi elbeszélését Kazinczy — és mégis mindig szidjuk a nyelvrontókat.»

Pályája kezdetétől fogva számtalanszor rámutatott Kazinczy arra a könnyelműségre, a melyet az irodahni és tudományos kérdések tárgyalásában tapasztalt, és számtalanszor fejtegette, mennyi kár háromlik abból a közéletre, hogy kellő tanulmány, mívelt ízlés és beható elmélkedés nélkül szólunk a tudományos vitákba, a nyelv kérdéseibe. E körülményben kereste a pangó közszellem egyik fő okát is. Hiába akarta ő a világosságot terjesztetni, ha a gyöngye művek elfordítottak tőle tekinteteket. Vagy ha némelyek bátrabban és kitartóbban néztek a világosságba, nem volt elég önelhatározásuk, hogy eszméiket alaposabban kifejtsék. Például hozza fel erre Schedius Lajost, a ki nagyon dicsérte a Dayka és Báróczy életrajzában olvasott fejtegetéseket; de egyszersmind utalt arra is, hogy ő nincs egy értelemben Kazinczyval s ígérte, hogy papírra veti észrevételeit. «Uram, — szólt Kazinczy — hiszen azt kérem mindég és mindentől, a kitől az kitel; vagy meggyőző, s úgy én nyerck, hogy tévelygésemet eloszlatta, vagy haszontalanságot beszél, s úgy megezáfolhatom.» Schedius sem teljesítette sohasem ígéretét, a mint azt Szemere előre megjövendölte.

Mondhatni, Kazinczy szinte ég a vágytól, hogy minél hangsúlyosabb ellenvéleményt keltsen, s túlzásai részben e szempontból érthetők. Merészségeivel harcra ösztönöz és a támadások célpontjává önként teszi magát. Előre hirdeti, mennyi ellenséget szerez neki majd az Ossian fordítása s mennyire reá uszítja az újítás gyűlöllőit: ámde a ki ért a dologhoz, az mind barátja lesz, mert észreveszi, mit köszönhet neki az *elrontott* nyelv. Jól tudja, hogy oly régi költő műveinek fordításában mint Ossian, a «nyelvnek is egészen másnak kell lenni, mint a mindennapi nyelv». Sajnos, hogy ezt még az írók sem érik föl észszel. Fölveti magának a kérdést: vajjon miért fordítja ő Ossiant? Ki fogja azt olvasni, ki fogja megkedvelni? Hiszen a magyar közönség csak azt olvassa, a mit könnyen megért s fölötte vigyáz, hogy agyát meg ne erőltesse. Kazinczy bizonyára a stilbeli szépségek meghonosítása szempontjából is edzette

erejét Ossian fordításával; de talán még inkább azért, hogy merész újításaival ellenvéleményt támaszson és pedig mennél hangosabbat. Bár hétszer dolgozta már újra, visszaérkezvén Bécsből, Ahlwardt német fordítása után újra átdolgozza elejétől végig úgy, hogy régebbi munkájából «nem maradt kő kövön», ámbar utolsó dolgozása alig félévvel előbb készült el teljesen. Ahlwardt szintén újító, s ez hatalmas ösztön reá nézve, hogy vele behatóbban foglalkozzék. Mit mondanak rá a szokás hívei? Nyilván csak azt, hogy nekik *nem tetszik*, mint Döbrentei mondá az újításokra. S mivel nekik nem tetszik: Kazinczy a hibás. Előre megfogadja, hogy ha megczáfolják elméletét: átkot mond állításaira, s ő lesz a puristák legbuzgóbb apostola. De «azt megczáfolni lehetetlen».

Mi az ellenfél legfőbb érve? Az, hogy Kazinczy újításai nem férnek meg a szokással, a nyelv természetével. Ebből azt következteti, hogy még mindig nem elég, a mit eddigi fejtegetéseiben fölvilágosított, azért minden szabad idejét, kivált pedig «az éj álmatlan óráit» arra fordítja, hogy egy új értekezésben még több okkal támogassa felfogásának helyességét, hadd lássák, hogy a «bántások, szerencsétlenségek hasznokra vannak azoknak, a kik azokat szenvedik, ha leikek van»; hadd lássák, hogy «a szeretett nemzet legbecesebb kincse, a nyelv, nyer az által, hogy pataki professor Lácza uram Somogyi Gedeonnal ellene *Mondolatot* s másokkal egyebet irat». Ő csak arra vigyáz, hogy nyugalmit «a kevélység érzései» meg ne zavarják, s a megismert igazság ellen ne tusakodjék. Mert az mindig nagy jellembeli gyöngeség, ha a bebizonyított igazságot is tagadjuk csak azért, mert szégyeljük megvallani, hogy előbbi állításunk hibás volt. «Ebben én — írja Wesselényi Miklós bárónak — annyira gyakorlottam magamat, hogy ha ily eset fordul elő, abban keresem dicsőségemet, hogy bottásomat egy új nemével a szép kevélységnek még magam hirdetem s hangosabban, mint azt ellenzőim is kívánnák.»

Ha a szokást, a nyelv természetét hozzák fel újításai ellen: azonnal kész a feleletre. Számos példát idéz a latin és német nyelvből, a melyek azt mutatják, hogy épen a szokás, az új szóval élés honosította meg a grammatikai törvények ellen képzett szokat (*relligio*, *Rechthaberey*). Egy ötletes példával bizonyítja, milyen hatalmas van a szokásnak. Az 1790-ki erdélyi országgyűlésen Teleki József gr. semmikép sem akart beleegyezni abba, hogy egy, előtte gyűlöletes, de a rendektől kedvelt szász ember magyar nemessé

legyen; s mikor már minden bizonyítékából kifogyott, végre azzal érvelt, hogy a szász már azért sem lehet nemessé, mert nincs czimere. Az idősb Wesselényi Miklós «causticus humorral» megmagyarázta, hogy a nemes ember czímert csak Alfréd király óta visel, pedig az előtt is voltak nemesek, s ezzel végzé a Telekit egészen elnémitó feleletet: «De ha czímer nélkül csakugyan nem lehet nemes, ám hozassunk egy pecsétet metsző cigányt, s lesz pecsétje.» Így teszi a szokás a most még gáncsolt rövidített új szókat elfogadottakká. Az *-ás -és, -ság -ség, -at -et* végű névszókat szerinte mind rövidíteni kell. A mívelt ízlésű író nem fél attól, hogy a grammatikával ellenkezésbe jut. A kecsesen lépő gratia — mondja — sokszor nemcsak a szűk hely miatt, hanem kényes csíntalanságból is hibásan lép, de mindig bájosan. Nem a grammatika törvénye, hanem az aesthetikai szép törvénye a döntő. Ennek a nevében próbál szerencsét a rövidített szókkal, bármit mondjanak a szokás hívei; majd «találnak azok Szemeréket és Kölcsényeket». «Az írónak — mondja, — a ki nem követni akarja a maga olvasóit, hanem vezetni, kötelessége, hogy merjen, ha azok néha zúgnak is. Követni fogják őket azt, ha látják, hogy ő a maga vétkeiért őket teljesen dedommagírozza. Mert neologizálni csak annak volna szabad, a ki igen nagy gonddal ír és szerencsével.» Ő nem bérért, nem javalásért ír; nem retteg a mások gáncsai, csak a maga és Szemere Páléi miatt. Jó ízűt nevet, midőn az ingatag ítéletű Döbrentei leveléből azt olvassa, hogy Gyulay Karolina grófnő nem szereti az ő újításait, s hogy a fiatal leány szeszélyes megjegyzései ellen Döbrentei veszi őt védelmébe. Épen ennyinek veszi a Dunán túl lakó írók ellenvetéseit is. Hadd zajongjanak s élesítsék a fegyvert, ő bátran szembeszáll, mert előre tudja, mit kell felelnie.

Sok bajt okoz neki ez időtájban Pethe Ferencz, ki a *Nemzeti Gazdában** azt írta, hogy Kazinczy «egy barátságos currenst» bocsátott hozzá a nyelvújítás ügyében, mintha Kazinczy talán meg akarta volna követni ellenfeleit. Mondanunk sem kell, hogy ilyesmi eszeágában sem volt. A félreértés onnan származhatott, hogy Pethe Ferencz olvasván a széphalmi mesternek Dunán túli barátaihoz írott leveleit, azt hitte, hogy azok a nyilvánosságra voltak szánva, s így e levelekben olvasható fejtegetéseket vette «barátságos currens»-nek. Egyébiránt Pethe is elfogadja a nyelvújítók alapelvét, hogy *szükség*

* 1814. évf. 43. szám; I. a jegyzetek között.

van új szókra, új fogalmak jelölésére; azonban sok új szót használni a nyelv természete ellen van. Nem régiben még Kazinczy is hasonlóképen gondolkozott, igaz hogy más alaphól indult ki, midőn Helmeczyt mérsékletre ügyekezett bírni. Ámde Kazinczy oly izlésű és tudományú embert, mint a milyen Pethe Ferencz volt, inkább szeretett látni ellenségeinek, mint a maga táborában. Nagyon czéltévesztett dolognak tartja, ha Pethe Ferencz akar határt szabni az újításban, s ő mondja meg, *mi a sok*. «Igen is — írja büszke önérzettel Kazinczy — Pethe Ferencz és Kazinczy Ferencz egy nyelven írnak, de a mit Pethe is, Kazinczy is magokhoz bízva fognak vitatni, *nem egyformán*.» Épen az árt legtöbbet az újítás ügyének, hogy oly írók is elfogadják elvben a nyelvújítók alaptételét, a kikre «nem hunyorgtak a műzsák és gratiák»; mert «annak, a mi új és így bántja a tudatlant s kevélyet, szükségesnek és szépnek kell lenni; különben mindent elriaszt és elkerget magától». Csodálkozik Helmeczy ítéletén, a ki szerint a Yorick utazása s levelei még nagyobb lázt ütnek, mint Ossian fordítása. Csak azok fognak lázongani, a kik félnek a haladástól, idővel el fognak némułni. «Képzeltetetlen örömmel és nem minden kevélység nélkül nézem én — írja Wesselényinek — mint hangzanak mindenfelé a neologismus ellenségei.» «Mit gondolsz, édes barátom — kérdi, — mit mond ő reájok a későbbi idő? Én örömet élek a *nem-mostban*.»

Valóban a nyelvújítás mozgalma egyre nagyobb hullámgyűrűket vetett; hívei és ellenségei évről-évre szaporodtak, de emezek még nem találtak igazi erejök titkára s nem voltak készen okra okkal felelni. Láttuk, hogy inkább csak a pusztá tagadás terén maradtak s legfőlebb leveleikben tiltakoztak a *nyelvrontás* ellen, vagy épen társas összejöveteleken vitakoztak a legfőbb kérdésekről mind a Dunán túl és Erdélyben, mind Sáros-Patakon és Debreczenben, kivált pedig a pesti triász körében s Kulcsár István asztalánál. Érdekes vitára használták fel a széphalmi vezér pesti látogatását 1815 tavaszán. Több író gyűlt össze Kulcsár Istvánnál, s úgy látszik, némelyek egyenesen azzal a czéllal, hogy Kazinczy merészségeinek határt szabjanak s őt mérsékletre bírják. Fejér György vitte a szót, s ő foglalta pontokba az ellenfél kívánságait. A közjó s egyetértés nevében arra szőlitotta fel Kazinczyt, hogy legyen rajta, mikép a két párt egymás iránti tekintetből mondjon le a különböző orthographia használatáról. De vajjon ki mondjon le a másik kedvéért? Kazinczy-e vagy az ypsilonisták? Ezt méltán kérdezhetette Kazinczy, s e kérdés

elakasztá a szövivőt. Vajjon ártalmára van-e az a közügynek, hogy az írók különböznek egymástól? nem ezt látjuk-e kisebb-nagyobb mértékben más nemzeteknél is? Nem épen a különböző pártok harczai termik-e meg végre a kívánt eredményt?

A vita további folyamán megróttá Fejér György azokat, a kik mindig csak a versírással bibelődnek s a tudomány különböző ágait parlagon hagyják. E megrovás első sorban a Kazinczy táborát illette s alaposságát bajos volna elvitatni; noha Kazinczy ez ellen is védekezett, de nyilván félreértette Fejér Györgyöt. Fontosabb kívánsága volt az ellenfélnek az, hogy közös ügyekezettel adjanak ki egy tudományos folyóiratot, de «ne bántsák egymást», hanem oly hangon írjanak, hogy «más nemzetek is becsüljenek bennünket».

Erre aztán megeredt a szó. Fejér György kiméletlenül kifakadt: mily rút dolog egymást korholni, a miből Kazinczynak észre kellett vennie, mire czéloz Fejér György. Nemcsak arra, hogy a tudós társaság felállításáról írott értekezését Kazinczy megbírálta, hanem főkép, hogy «Ilmfyt bántotta». Kimondá egyenesen, hogy Kazinczynak nem volt joga a Kisfaludy Sándorról írott bírálatát kinyomatni; először Pestre kellett volna küldenie, hogy az írók ítéletet mondjanak róla s engedélyt adjanak: vajjon nyilvánosságra bocsátható-e vagy nem. Kazinczy ez alaptalan követelés ellen azzal védekezett, hogy ő mind a Kisfaludyról, mind a Pápayról írott bírálatát megküldé először az illető íróknak, a mit sokan nem tudtak, s a mit most hallván: «elragadtattak a szeretet és becsülés érzéseitől»; de azt vitatta, hogy mindig az a főkérdés: vajjon alapos volt-e az ő kritikája. Ezt pedig nem is próbáltak megezáfolni.

Természetesen a triász tagjai mind a mester pártjára keltek. Vitkovics azzal érvelt, hogy lám Fejér Györgynek is tetszett, midőn Czinke Ferenczet Szemere oly keményen megtámadta. Szemere azt vitatta, hogy épen az íróknak van szükségök arra, hogy iskolájok legyen, mert a közönségnek már van; hogy nemcsak tömjénezní kell, hanem ha a dolog érdeme kívánja, korbácsot is kell mutatni. «Kulesár fülelt s alig mutatta magát.» Kazinczy bátor volt, de nem bőbeszédű. Felhozta, hogy az alattomos fondorkodás középpontját jól ismeri, de nem nevezte meg, hogy Takács Józsefet érti.

Győrbe érkezvén Kazinczy, meglátogatta Takácsot s kifakadt előtte, hogy nem tisztességes fegyverrel küzd ellene, pedig az igazságnak nincs szüksége titkos agyarkodásokra. Takács azzal védekezett, hogy *talán* mégis sok a Kazinczy újítása. Mind e mellett kibékülve

váltak el egymástól. «En mind addig fogom járni útam — fejezi be Kazinczy elbeszélését, — míg meg nem győznek, hogy hibásan megyek. S még tovább fogok, ha jónak látom.»

Azonban éreznie kellett a széphalmi mesternek, hogy mindenekelőtt a Kisfaludyról irt bírálatá tette ellenségeivé a Dunán túli írókat, noha azt is crósította, s maga a bírálat is e mellett szól, hogy Kisfaludy költői érdemeit «nálánál senki nem tiszteli szivesebben». Épen ezért kérte most Döbrenteit, hogy a Berzsenyi Dánielhez irt epistoláját adja ki újra az *Erdélyi Múzeumban*, részint, hogy alaposabban lássák ellenfelei, mikép ítelt Kisfaludyról; részint hogy újításait általában ügyekezzenek megérteni, vagy legalább felre ne értsék. Különösen az epistolának e soraira czélozott:

Csak a butát rettentí az, a mi még új. —
Külföld termése volt a rózsa is,
A művelés belföldivó tevő,
S hespéri eget szítt e tetők gyümölcse.
Jer, halljad lantom zengzetét. Ne kérdd,
Mindég enyém volt-e? Most már enyém.
Ne kérdd, törvénnyel egyez-e, nem-e?
Egyez, ha szép: mert törvényt ez leszen.

Azon észrevételek között, a melyek a nyelvújításról eddigelé elhangzottak, minden bizonynyal legfőbb figyelmet érdemel a Kis Jánosé. Ő az újítás elvét alapján helyesli, de módjaiban sokkal több mérsékletre int, semmint a mennyi Kazinczy merészségeivel megegyezhetett volna. Kis János az 1814. okt. 7-kén kelt leveléhez csatolja a magyar nyelv kimívelése iránti gondolatait. Világosan kimondja, hogy «a magyar nyelvet kell új szókkal 's új szólásokkal gazdagítani, mert szegény». De hogy mily módon gazdagodjék a nyelv: arra nézve bizonyos józan tartózkodással nyilatkozik. Mindenek előtt a régi és népnyelv szépségeit keresse fel az író, s ha ezek között nem talál is teljesen megfelelő kifejezést, a rokon-szókat igyekezze «a nyelvben felhasználható modellákba úgy önteni, hogy a kívánt szó nem léte észre ne vétethessék». Így járván el az író: ritkábban lesz szüksége újdonatú szókra, de azért ilyenekre is lesz. Új szót vagy származtatás, vagy összetevés, vagy épen rövidítés által alkossunk, vagy pedig kérjünk kölcsön idegen nemzetektől, t. i. az idegen szót alkalmas módon változtassuk magyarra. Mikor kell új szót alkotni s mikor kell kölcsön kérni: e kérdés eldöntése az író ízlésétől függ.

Az olyan szókkal, a melyeknek gyökere nem él a nyelvben (*rény*), vagy a melyeknek a származását ki nem ismerhetjük (*szellem*), ritkán boldogulunk. Az új szokat általában bajos megkedveltetni, mert a nagy közönség mindig fél az újítástól; nem ismervén t. i. a kifejezendő eszmét, az azt jelölő szót szükségtelennek s «nyelv-fertőztetésnek» tartja.

Hogy a nyelv ideálja, a mire Kazinczy mindég hivatkozott, mit enged meg vagy mit tilt, az — szerinte — nagyon bizonytalan. Egyik író egyik szót nem találja szépnek, másik író a másik szót; s vannak rossz ízlésű írók is, a kik az olvasó ízlését is megrontják. «Különösen a magyar valamint minden jussára, úgy nyelvére nézve is felette feltékeny s minden újítást szabadsága sérelme gyanánt néz.» Minden jóra való írónak próbákat kell tehát tennie s a mások kísérleteit részrehajlás nélkül kell megvizsgálnia, s a mi így jónak bizonyul, azt használja az író. Minél több tehetséges író követi ez utat: annál kevesebb erőszak éri a nyelvet, s annál egyetemesebben s úgy szólva az egész nemzet részvételével fejlődik. Ő sem barátja az akadémiának, a melytől nyelvünkre nézve vajmi kevés jót vár.

Nem tagadja, hogy néha a szebb hangzás is kényszerítheti az írókat új szó alkotására, hogy vagy a hosszú szokat megrövidítse, vagy a rútalakúakat szebbekkel váltsa fel. De hogy valamely szóban például több kemény hang van (sompolyog): azért a szót üldözni helytelen. Finom észrevétele az Kis Jánosnak, hogy az írásnűvek némelyikében inkább a rövidített szó van helyén, másiban inkább a hosszú: *béke* — *békeség*; *remény* — *reménység*. A már közhasználatba jutott idegen szokat legjobb, ha megmagyarosítjuk: kollegiom, theátrum.

Látni való, hogy Kis János felfogása mostani ítéletünk szerint a legtüzesebb neologust is kielégítheti, azonban Kazinczynak sok álmatlan éjszakát okozott nemcsak az újítás szűken engedett módjai miatt; nemcsak hogy a nyelv ideálját bizonytalanak monda; hanem épen abból a szempontból, a miért Kazinczy általában sürgette az új szók használatát. Kis János azért tartá helytelennek az új eszmék kifejezésére alkotott új szokat, mert a nép sem az új eszmét, sem az új szót nem ismeri; holott Kazinczy felfogása szerint épen az új szó bővítheti a nemzet eszmevilágát, mert a szó révén megismerni törekszik olyan eszmét is, a melyről addig sejtelve sem volt.

Még inkább visszatetszett Kazinczynak a Kis János véleményéből a következő pont: «A nyelvújításban tovább érünk, ha lassan

járunk. A mennyire lehet, észrevétlenül kell a nemesi vagyonban, a nyelvben, kedvetszegő változtatást tenni; különben processusba keveredünk, mely minden esetre soká foly még akkor is, ha reánk nézve szerencsésen végződik. A lassan járáshoz tartozik az is, hogy a tűrhető hibák ne egyszerre s tüstént orvosoltassanak, s az újítások ne tétessenek a popularis írásokba.» Mi több, Kis János mintegy az egész crőszakos forrongást elítéli, midőn így ír: «Az erőszakos revolutio a nyelvújításban annál sürgősebbnek látszik lenni, minthogy a nyelv hibáinak nincs az a természetek, a mi az ország alkotmányai hibáinak van, hogy t. i. naponként rosszabbak lennének. Attól sem lehet tartani, hogy az újítások és jobbitások ideje a mi időnkkel egészen elmúlnék. Valamig jó íróink írni fognak, mindig szépül nyelvünk, s annál inkább s annál észrevehetőbben fog szépülni, mennél nagyobb elmék lesznek az írók.» Mily egészen mást mond Szemere, hogy addig kell sietni az új szók forgalomba hozásával, míg a nyelv meg nem állapodik; mert ha egyszer megállapodott, akkor már minden ügyekezeti késő. Most még a jobb írók újításai a nyelv egészébe szövődnek; a későbbi újítások csak annyi kedvezésre találnak, mint a Goethe és Klopstock újításai a németeknél.

De Kis János mintha érezné, hogy barátját mintegy kötelessége kiengesztelni, egyenesen az ő mentségére ezeket írja: «Azok, a kik elnével, tudományyal, ízléssel fölfegyverkezve a nyelv szépítése végett minden balvélekedésekkel harcolnak, az egész nemzet hálájára méltók s még akkor is tiszteletet kívánhatnak, ha szent buzgóságok minden vigyázat mellett is a lineán túlmegy. A kik ezeket kisasquillizálják, azok többet érdemelnek, mint megvetést.»

Az e sorokba foglalt mentség azonban nem enyhítette Kazinczyt; mint mondja, elrémült a Kis János véleményén s rendkívül zavarban volt, hogy mit feleljen neki. Első pillanatra úgy tetszett előtte, hogy Kis János sem elég figyelemmel olvasta, a mit ő a Dayka és Báróczy életrajzában fejtegetett, csak a purismus ügyvédévé szegődött. Ezért érlelődött meg benne az az eszme, hogy egy nagyobb értekezésbe foglalja össze mindazt, a mit eddig különböző dolgozataiban s leveleiben fejtegetett; s hogy a kérdés grammatikai szárazságát élvezhetővé tegye: Herder szárnyalásával akarja írni a nyelvújítás védelmét. Ez értekezéssel kívánta megnyitni nyelvtudományi dolgozatainak sorozatát; terve azonban ily alakban sohasem valósult meg.

Sokkal közelebb jár Dessewffy József a Kazinczy felfogásához. Ő azt tartja, hogy sem igen messze nem szabad menni az új szók alkotásában, sem pedig a határon nagyon innen maradni. Hogy az írónak sok új szóra van szüksége, azt minden olyan író érzi, a ki «finomabb ecsettel és hajlatosabb vonásokkal festeni is akar», mert «annak tágulni és terpeszkedni induló lelke kétség kívül új, de természetes dolgokkal is fog igyekezni segíteni a maga szorultságán». De azt mégis meg kell határozni: meddig terjedhet az író szabadsága az újításban; mert valamely nyelv gazdagsága nem egyedül a szók bőségétől függ, hanem a kifejezőmódoknak, a mondat kötésének a nyelv természetével egyező bőségétől. Dessewffy már elmélkedett e fontos kérdéstről, de más hozzá értő írónak is vizsgálnia kellene és pedig úgy, hogy a tudós emberek jóváhagyását megnyerhesse, a tudatlan józan ész pedig meg ne bofránoztassa.

Tehát Dessewffy szerint a kérdés még közel sincs eldöntve a Kazinczy fejtegetéseivel, bár megvallja, hogy a Dayka életrajza sok jó és szerencsés észrevételeket tartalmaz e tárgyra vonatkozólag. Ő maga sokoldalú tehetségével a nyelvújításról is eredetien, ötletesen s mindig érdekesen nyilatkozik. Fejtegetéseit — írja — tudományos köntösbe is öltöztette, de vigyázott, hogy meg ne borzadjanak tőle azok, a kik «valami nemes és illendő könnyűséggel» kívánják az összegomolygatott csomókat megoldani. Azonban nem merné most kinyomatni, mert dolgozata világosan kimutatná az ellenfél tudatlanságát s másfelől «néhány tudósoknak nevetséges finnyasságokat». Művelt izlés nélkül senki se merjen új szókat koholni.

A mi ez észrevételekből Kazinczyt leginkább érdekelhette, bizonyára az írók újításbeli szabadságának határa, a melyet ő épen nem akart szigorúbban megszabni, azt hirdetvén, hogy a tanult és művészi izlésű író maga érzi ösztönszerűleg az újítás határát, a nélkül, hogy azt szorosabban körülírnák. Tudta és várta, hogy támadói szembeszálljanak vele, mert «a ki annyi bátorsággal és vakmerőséggel mere újítani», mint ő, esztelen, ha a küzdelemre el nem készült. Mind e mellett a Szacsvey és Sághy támadásait magához méltatlanoknak tartotta.

Szacsvay Kazinczyt inkább csak mint költőt hibáztatá, hogy epigrammjai érthetetlenek s «még időtöltést vadászó embernek is unalmasok». Szerinte azt hinné az ember, hogy ilyen verseket csak Aranka György írhat. Nyilván csak azt akarta Kazinczy epigrammaival tudtunkra adni, hogy ő sok könyvet olvasott s görögül is ért.

Elismeri, hogy Kazinczy «nemzeti nyelvünkre nézve most magyar Cicero», de verseit kár volt kinyomatni oly vállalatban, a mely a nemzet áldozó készségére támaszkodik. E bírálattal, a mely csak kéziratban forgott közkezen, keveset törődött Kazinczy; nem is volt méltó komolyabb figyelemre. Mindössze egypárszor tett róla említést, mert «írója kaczagást érdemel és semmit egyebet». Hanem azért — mint mondja — kedve volna «leütni füle mellett» s oda kiáltani: «sutor, ne ultra crepidam».

De a Sághy Ferencz támadása annál inkább érdekelte őt, mivel úgy hitte, hogy Sághy is egyike azon alattomos cselszövőknek, a kik őt egyszerűen el akarják némitani. Sághy az *Erdélyi Múzeum*-ról írván, panaszkodik Döbrentének, hogy sok megrendelő visszavonúl a vállalattól, mert azon a Kazinczy és Helmecezy hatása lépten-nyomon megérzik, már pedig ők «nemcsak nem építik nyelvünket, hanem úgy elrontják, hogy végre minden jó írónak és hazafinak le kell tenni tollát és önnönmagának a magyarnak megutálnia tulajdon nyelvét». Kazinczy merészségei már negyven megrendelőt visszariasztottak, Helmecezytől pedig egyenesen borzad az olvasó. A Kazinczy bírálatának hangja csak arra való, hogy az írókat megfélemlítse s elkésersítse. «E végett — írta Döbrentének — méltónak ítélem, hogy uraságod ezeket a nyelvrontókat és utálatókat megjegyezze valamelyik füzetjében és adja maradékinknak tudtára, hogy őket a haza közönségesen megutálta. Kazinczy megrontotta Báróczyt, Daykát, melyeket kiadott, és sok tudós és érdemes jó írókat meggyalázott, magát pedig gyalázza azzal, hogy minekutána senki sem hallgat reá, senki sem fogja munkáit venni, vagy tudósításait csak olvasni is. Mind ezeket bátran uraságod mind Kazinczyval, mind a két magyar hazával nevemben közölheti, mert nem irtózom az igazságot és közönséges ítéletet megmondani, midőn nem magamtól, hanem a közönség szájából szólok.»

Sághy epés kifakadása azonban nem zavarta meg a széphalmi vezér nyugalmát. Tudta, hogy őt sokan kiáltják nyelvrontónak, s most ezeknek a száma egygyel növekedett. Más kérdés, hogy milyen tekintetet érdemel az új támadó. Bizonyára semmielyet, mert ő is csak ócsárol, bizonyítani meg sem kíséri.

Sokkal rosszabbul esik neki az, hogy Döbrentei Virág Benedeknek Horatius után fordított ódái közül az *Olüm truncus* kezdetűt kifogásolta tartalmi szempontból. Már erre «szikrákat hányt szeme». Vajjon ő, a bíráló-e a hibás, a ki ez ódát dicsérte, vagy

a költő, a ki írta, vagy Virág, hogy lefordította? Tudhatná Döbren-tei, hogy a magyar égen «dögleletes gravis gőz ül, mely bennünket nevetni is tilt». S vajjon — kérdi — «te nem ellenkeznél-e ennek oszlatásával, holott Virág, a misemondó, ezt meri?» «Emlékezzél — folytatja — mit tettek a németek, hogy ezt a gonosz gőzt elver-hessék. S mi lesz úgy nálunk a Kunstgefühlből, ha még a Horácz munkáitól is elfordítgatjuk füleinket?» Nem akarja ő e kifakadással személyes barátságukat érinteni; előre megmondja, hogy a régi és új nézetek összeütközésében nem a személy, hanem «a hon dolga és a mestersége forog kérdésben».

Ingerült lelkére jól esik a Dessewffy bátorító szava, a ki foly-vást biztatja őt, hogy mit se gondoljon az irigyekkel és rágalmazókkal, mert azt a jövődő fogja megítélni jobban, mint mi, kik tudtak «csunyábban és kik szebben magyarul», s hogy kinek mivel és mennyivel tartozik a nemzet.

Kazinczy is a jövőtől vár igazságos ítéletet, a jelenben meg-veti mind a tapsot, mind a kacaját. Nem azért dolgozik, hogy mások csudálják, mert a «jónak akkor van való érdeme, mikor érte nincs jutalom». Csak azt fájlalja, hogy ellenségei azt hirdetik róla, hogy jellemében rosszakarat, erkölceiben durvaság és szívében epe van. Mindazáltal meg levén győződve működésének élesztő, izgató hatásáról: a kisebb-nagyobb tőrszúrások fel nem tartóztatják útjában. Látnoki lélekkel szól pályájának ez örök dicsőségéről a Dessewffyhez 1814. nov. 26. irt levelében, midőn így ír: «Én láttam, hogy a *felköltés, megrázás* által kell életre hozni az alvókat, s köl-töttem, ráztam. Cicutát (bürköt) nyújtanak, feszíteni készülnek, máglyára (rogus) akarnak tenni mint Sokratest, az Idvezitőt és Husst. Ideje hogy magamat visszavonjam, az az hogy ne pereljek többé, hanem csendesesen menjek útamon, és valamit írok, a leg-nagyobb szorgalommal s szemességgel írjam, irgalmatlan lévén tulajdon botlásaim eránt. Elég nekem, hogy a *korholás* (frictio) *munkába ment. A vetett mag bizonyosan teremni fog, s akkor nevem áldásban léssen.* Üldözzenek, bántsanak, az mind semmi.» Jól mondá Miháلكovics, a Csehý egykori tanulóátarsa, hogy a ki világot akar terjeszteni, annak elől kell mennie, mert a fáklyát nem az útasok után, hanem előttük viszi a kalauz. (2734., 2738—2740., 2753., 2760., 2767., 2771., 2772., 2773., 2779., 2793., 2794., 2799., 2807., 2809., 2813., 2827., 2828., 2829., 2831., 2836., 2837., 2838., 2870., 2895., 2907., 2908., 2925. sz. lev.)

Így jár elől a széphalni vezér, s nyomában élénkülni kezd a mozgalom, mely biztosítja a haladást. Erős önérzettel tekinti növekvő táborát, a mi buzgalmát megkettőzteti. Dicsekszik, hogy a «nyelvrontók száma szaporodik», s utoljára minden valamire való író az ő pártján lesz, míg a tudatlan mindig ellenkezni fog tanításaival. Így jut el irodalmunk virágzó korára, hasonlóan a németekéhez. Érzi, hogy leveleivel alkalmasint behalózza az egész országot, hogy a jobb lelkek között összetartó lánczot készít, a melynek minden szeme egy-egy törekvő, nemzeti haladásunkra munkáló embert fűz hozzá. Naiv, folyvást lobogó lelkesedésével különösen az ifjakat tüzei, hogy jövőnket biztosítva lássa. Alig hogy meghallja Helmecczytől, mily szorgalommal olvasgatja Felsőbüki Nagy Benedek az ő munkáit, legott fölkeresi levelével, barátjának szólítja s örvend szerencséjének, hogy őt is táborában láthatja. «Hazánkat — írja Helmecczyhez — szép jövőndő várja, s kesergem sorsomat, hogy nem fogom megláthatni bimbóinknak kifakadását. De örömmel szállok sírbe, mert *hazánk boldogabb lesz*, mint volt, s nem elég öröm-e nekem tudni, hogy ti, jobbak, nekem mind barátim maradtok?» Törhetetlen hittel tekint a bizton várt haladás ösvényére, mert eljő az idő, mikor a maradék meg fogja vallani, mennyit köszönhet neki és társainak nyelvünk és egész szellemi életünk. Irigylést érdemlő szerencséének mondja, hogy csak keveseknek tetszik mind magán, mind nyilvános pályája; de annál inkább tetszik aztán némelyeknek, a kik képesek őt megérteni. Nemesak a nyelvben, hanem a «mesterség dolgában» is tisztítani törekszik ízlésünket. Ezért is adja munkái előtt a kiváló emberek arczképét, hogy a «nemzet indigesei az érzékenyebb lelkek előtt lebegjenek».

E kettős ügykezetének eredményeül számítható, hogy legalább remélhette különböző dolgozatainak kinyomatását. Az utolsó pár év elég gazdag gyümölcsöket termelt: kiadhatta Dayka, Báróczy és Kis János munkáit, meg saját fordításából is vagy négy kötetet; most a Zrinyi munkáinak kiadásán dolgozik, a mire már 1803-ban megnyerte a cenzor engedelmét. Ezért írja büszke önérzettel, hogy «a harmincz esztendő óta keresett koszorúk most rakással, halmozva szállanak» fejére; s e koszorúkat azok nyújtják, a kiket a közönség is nagyoknak ismer, bár nem képes felfogni, mikép érdemli meg azokat ő, a «nyelvrontó».

Kölcssey osztozik mestere önbizalmában. Nem bánja, hogy a Csokonairól írott bírálatát nem közli Döbrentei. «Mi — úgy mond —

megyünk a magunk útunkon elérhetetlenül. Mi tudjuk, hogy nekünk igazunk van.» Érdekes, hogy éppen a nyelv természetét adja okul felfogásuk helyességére. Ő sem ismeri a félelmet, mint mestere, s fölötte csodálkozik, hogy Döbrenteit még egy Sághy Ferencz levele is képes tartózkodóvá tenni. A meggyőződés e közössége alapján hivatkozik a széphalmi vezér mindig Kölcsy-re, valahányszor ellenfeleiről azt hallja, hogy vagy éppen nem, vagy félreértik őt. «Bezzeg ért Kölcsy — szokta mondani. De ki érthet úgy, mint ő?»

A közszellem haladását látja Horváth Endre és Horvát István ekkor megjelent műveiben is. Amaz a *Zircz emlékezetében* nemcsak a nyelv ódon színezetével, csínjával s festéseivel, hanem kivált «szent hazafiságával» ragadta meg őt; emez az igazság bátor kimondásával, a Schwartner elleni alapos kritikájával és mindennek fölött erős magyar érzésével. «Mindig áldani fogom a napot — írja Horváth Endre művere vonatkozólag, — mely végre ismét juttata egy író-t ismeretségembe, a kit szerethetek, csudálhatok.» Horvát István a *Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás védelmében* Kazinczy ellen is kikel «egy kevéssé»; de a mester ezt éppen nem veszi rossz néven, mert «becsületes ember veszni is kész a jó ügyért».

Hogy a közszellem haladásának újabb lökést adjon Kazinczy, azt tervezi, hogy a Scheller lexiconát, illetőleg szótárát, átdolgozza s nyelvünk régi és újabb adatait mind számba vegye. E terv valószínűsítése nemcsak «lassú sietést s elfáradhatatlan gondokat» kíván, hanem egyszersmind tetemes anyagi áldozatot is. Mennyibe kerül csak a forrásmunkák megszerzése, hát a folytonos levelezés a «két magyar haza különféle tájaira». Aztán a mi nyelvünkbe jutott idegen szók eredetét is nyomoznia kell a lexicon magyar átdolgozójának. Bizonyára nagy szükségét pótol az így készült lexicon. S «ha látjuk is, hogy igyekezetünk megmérhetetlen távolságban áll elejente a tökéletességtől, illő, hogy tegyünk valamit s közelítsünk a nagy cél felé, hogy ahhoz ha magunk nem, a maradék annál közelebb álljon, s ez a lelkes, de szerencsétlen nemzet bővebb nyelvet kapván, tudományt is kapjon, a melyben azért nem haladhatott eddig, mert nyelve nem volt eléggé alkalmas». «A magyar nemzet nem panaszkodhatik a Teremtő ellen, hogy adományait megvonta tőle; csak magunktól függ, hogy előre menjünk, tehát akarnunk kell.» (2739., 2740., 2754., 2767., 2782., 2797., 2807., 2850., 2874., 2879., 2913., 2927. sz. lev.)

A széphalmi vezér türelmetlen erélye annál inkább növekszik, minél közelebből látja a közélet dermedtségét, azokat a nehéz idő-

ket, a melyek szárnyát szegik minden buzgóbb törekvésnek. A világháború egyelőre véget ért, midőn az európai hatalmak Napoleont Elba szigetére kényszerítették. A nemzetek nyugodtabban tekintettek jövőjük elé, s bár a szemhatáron a figyelmes vizsgáló könnyen észrevehette az újra tornyosodó fölleget, az általános kimerültség is arra engedett következtetni, hogy a béke tartós lesz. Hiszen — Dessewffy József szerint — a történelem is azt tanítja, hogy «a szellemi életben épen úgy, mint a politikában, minden hasznos igazságoknak és kifejtődéseknek az volt az útja, hogy tévelyedések és extremitások által jusson az emberi nemzet nem egyenesen, hanem tekervényesen és csavargásokon keresztül lépcsőnként az igazságokra és a boldogulásra». Voltak, a kik azt remélték, hogy a bécsi congressus biztosítja a népek jogait is a mellett, hogy az uralkodók az európai országokat felosztják maguk között. «Hátha — mint Cserey Miklós sejtette — épen most vetődik meg annak fundamentuma, hogy ez a szegény, lerokkant nemzet fényre, dicsőségre emelkedhessék?» Lam az utóbbi évek eseményei arra készítetik a népeket, hogy immár elmélkedjenek a maguk boldogulásáról, s a kormányok különféle próbákat tesznek a nemzetek igazgatásában, mert megismerték a közelebbi szomorú tanulságokból mind azt az erőt, a mely valamely népet fölemelhet, mind azt a csapást, a mely megálázhat. A nyugati nemzeteket megrázkódtató történetek fölébresztették a haladás iránt való érdeklődést s megállították az elpuhultságot. A koronás fők is belátták, mily addig ismeretlen, de roppant erő szunnyad a népek alkotmányában. Vajjon — kérdi Cserey Miklós — ennyi tanulságok után nem okosodnék-e az emberiség? «Nem hihetem én azt — mondja — s ugyanazért nagy és jó következéseket várok.»

Az azonban a szörnyű változások már magukban is inkább félelmet, mint reményt keltettek. Lengyelország szomorú példája nagyon lehangolta a népek szabadságainak visszaállítása iránt ébredező reményeket. Az «az előtt imádott, most tele torokkal átkozott Napoleont» még azok is keményen elítélték, sőt gyalázták, a kik egyáltalában képtelenek voltak a dolgok folyamát józanul felfogni. A kormányok sejtették, hogy a lipcei csatára toborzó ígérlet után minden nép újabb biztosítékokat követel a szabadság megőrzésére, holott e követelés a fejedelmek régi jogaival nem igen látszott összeegyeztethetőnek. A magyar vármegyékben isnét csak törvénytelenül kezdték szedni az adót és újonczokat. Sőt egy újabb devaluatio hírére is rebesgették, noha még az 1811-kinek a súlyos következményei is nagyon érezhetők vol-

tak, s noha az 1814. évi rossz termés miatt országszerte nagy volt az inség. «Se kenyérünk, se borunk, se pénzünk nincs -- olvassuk a *Magyar Kurírban*,* — a nép zabkenyérre szorult, melyet ekkor nem is látott; a felette való szükség hallatlan lopásokat, rablásokat, útonállásokat szült; fogházaink tömve vannak rabokkal.» Mintha csak Tiborecz panaszát hallanók; a nép ekkori nyomorúsága ihlette annak íróját, Katona Józsefet.

A közélet súlyedtsége csak természetes következménye volt anyagi romlásunknak. A kormányok mindenütt rossz szemmel nézték a hazafiság példáit, a népek kifejtésére irányuló törekvéseket, s a mit előbb nálunk is oly jó néven vettek, a régi magyar lelkesedésre való hivatkozást, most elfojtani iparkodtak. Nem csoda, hogy az áldozó készség minden téren kialudni látszott. Íróink csak egymásnak irtak, a nagyközönség a legritkább esetben mutatott irántuk érdeklődést. Szégyennek tartja Kazinczy, hogy a Romy *Monumentái*-ért három forintot fizetni valóságos áldozatnak vélik. Kis János a miatt panaszkodik, hogy a pesti írókban ugyan most is sok buzgóságot tapasztalt, de ennek roppant akadályai vannak, a melyek napról-napra csökkentik fáradozásaikat. «A tudományos érdem eránt felette hideg s érzéketlen publicum miatt ők sem tehetnek koránt is annyit, a mennyit különben szép tehetségekkel tehetnének.» Az ifjú Wesselényi bosszankodva beszéli el, hogy járt nevelője, Pataky Mózes, a Debreczenből s más főiskolából odaküldött legatusokkal. Mutatta nekik Berzsenyi műveit, s a hat közül egy sem találkozott, a ki a költőt csak névről is ismerte volna. «Vajjon mikor fog már minálunk az egyiptomi sötétség oszlani!» kiált fel szomorúan. Kazinczy erre elbeszéli, hogy a debreczeni felsőség megtiltotta, hogy az iskolai könyvtárból könyvet kölcsönözzenek ki, «nehogy a nyelvrontást megizelítsék». Igaz, hogy az efféle akadályok még sohasem gátolták meg a felvilágosodás terjedését; de a nyomasztó közszellem így csak alig észrevehetőleg képes föllendülni. Mély keserőséggel festi Cserey Farkas, mit tapasztalt bécsi látogatásakor a nemzet vezető emberei körében. «El van, barátom, tökéletesen érve — írja Kazinczy-nak — a régtől fogva folyó és buzgó indulattal, törekedéssel munkába vett elkorcsosodása a magyar nagyoknak», s ha csak az elcsenevészedett főurak föl nem ébrednek álmokórságukból: «fénye, nagysága, ereje, sőt léte is elenyészik a nemzetnek!»

1815. évf. 1. szám.

* 1815. évf. 1. szám.

A politikai változások még egy erős hullámot vetettek. Napoleon 1815 márcziusában elindult Elba szigetéről, s a hatalmak újra fegyverbe álltak. Június elején már a trónon ült Napoleon s megesküdött a francia nemzet szabadságainak megtartására. Nyíltan kimondá, hogy mint katona, mint consul, mint császár mindent a népnek köszön; a szerencsében úgy, mint a szerencsétlenségben, a csata mezején, a tanácsban, a trónon és számkivetésében mindenkor csak Franciaország volt egyedüli tárgya gondolatainak s cselekedeteinek. Most a francia dicsőség gyalázata ültette őt vissza trónjára, mely azért becses előtte, mert «a nemzet függetlenségének és becsületének oltalomképe». De már három hét múlva «feláldozta magát és trónját Franciaország ellenségei gyűlöletének», bevégezve látta politikai pályáját s fiát kiáltotta ki utódjául.

Íme az ok, a miért hazánk is újra fegyverbe öltözött. A hazafi sziv izgalmai folytonos hullámmásban voltak, s a kétes jövő a maga egész bizonytalanságának súlyával nehezedett nemzetünkre. Kazinczy megszokta ugyan a szenvedést 1794 óta; de már ekkor azt remélte, hogy kivergődhetik bajaiból s hétezer frt. adósságát lassanként törlesztheti, — s most «vége mindennek.» Gyermekei növekednek, s nevelésükről is gondoskodnia kell. «Nem remélhetem — úgy mond — hogy bajaimból valaha kigázoljak.» Mint új gazda kénytelen volt csúrt, pálinkafőző házat s egyéb gazdasági épületet csináltatni s a maga lakóházát is jobb rendbe hozni. Háza kívül még vakoatlan volt s úgy is maradt egy ideig, mert «az okosság úgy kívánta»; de az 1791-ben zsindelyezett tetőt javíttatnia kellett. Ehhez járult, hogy újhelyi pinczéjét 1814 őszén feltörték s 1811-ki «igen zsíros tokaji borait elprédálták», többi hordaját bevették.

Irodalmi ellenfelei (különösen Lácza Szabó) családi sorsát s gyermekeit is gúny tárgyává ügykeztek tenni, sőt azt is beszélték, hogy nem képes kocsist tartani, s maga kénytelen lovaival banni és istállaját tisztogatni. E hír Horváth Adám fülébe is eljutott, a ki az érzékeny szivü régi jó barát részvételével tett kérdést hozzá, mi igaz e hírből. Kazinczy hű képét rajzolta barátja előtt anyagi állapotának, ügyekzván őt meggyőzni, hogy attól a «kikiáltott szegénységtől» még elég távol áll s nem szeretné, hogy gyermekeiről is megerősödjék e koholt hír. «Én — írja — gazdagabbnak tartatni, mint vagyok, nem akarok, de miért szegényebbnek? Van annyim, quod satis est, s nem figuráznék, ha sokam volna is. Sem feleségem nem, a ki az Istennek legjobb teremtmése.» Mint mindig, most is túl-

aradó örömmel szól családi boldogságáról, gyermekeinek fejlődő tehetségeiről. Dícselkedve említi, mit mondott Dénes öccse, mikor gyermekeit látta: «Hol veszitek ezeket a szép gyermekeket?» kérdé öccse és elhíresztelte Biharban, milyen szép háza népe van.

Naiv apai öröme meghatólag nyilatkozik, midőn elbeszéli, mint vezette Eugénia leányát a templomba bér mátkozni; vagy mikor Bécsben a Belvedereben ráismert egy pár oly arczképre, a melynek metszetét apja gyűjteményében látta: s hogy a színházban mily érdeklődéssel nézte az előadást, a min két előkelő úr nem győzött csodálkozni, nem értvén, milyen nyelven beszél kis leánya. Kazinczy észrevette a két főúr csodálkozását s megjegyezte francziául, hogy leánya még csak magyarul beszél, mire azok többször mondogatták: la petite hongroise! «Képzeled — írja Kis Jánosnak — *mint kevélykedtem nemzetemen.*»

Gyermekeit otthon neveltette. Épen azért járt Bécsben az 1815. év tavaszán, hogy francia nevelőt fogadjon gyermekei mellé. Terve volt, hogy a környékről több jóházbeli gyermeket vesz magához s együtt nevelteti őket, együtt taníttatja nyelvekre és zenére, fogad hozzájuk magyar tanítót is, e mellett ő maga s felesége is osztoznak a nevelés gondjaiban. Nem «csillogó culturát» akar gyermekeinek adni, hanem a minnek hasznát veszik. (2738., 2741., 2744., 2756., 2767., 2790., 2815., 2820., 2832., 2836., 2857., 2890., 2925. sz. lev.)

A nevelés és tanítás módjairól és eszközeiről nemcsak mint apa gondoskodik ez évben, hanem mint a sátoralja-újhelyi ref. egyház gondnoka is. Az a beszéde, a melyben az értelem fejlesztését s az életre való nevelést sürgeti a puszta alaki képzés helyett, egyike az e korbéli iskolai tanításunk legbecsesebb adatainak. Hogy a gyermek ne csak a szót, hanem a dolgot is értse s az erkölcsi élet követelményeivel számot vetni tanuljon; hogy a nyelv grammatikai alakjaival megismerkedjék s a számolásban is járatos legyen; e mellett a földrajzból és történelemből is elsajátítson annyit, a mennyi az önművelődésre képessé teszi: ezt kívánja az újhelyi iskolától. Botránkozva látta az utolsó nyilvános vizsgálaton, hogy a gyermekek a nemzeti történelmet egyáltalában nem is tanulták. Igaz, hogy erre megfelelő kézikönyv sem volt akkor, mert a Losonczy István *Kis Tükre* már «felette rossz a mostani idökre». Igéri is, hogy ő maga fog a tanúlok számára oly kézikönyvet szerkeszteni, a mely «a hazának fekvésével, népességével, bővségével, szűkölködésével s történetével megismertesse őket». Józan felvilágosodottsága s vallásbeli türelme

mind abban nyilvánul, a mikép a vallást taníttatni akarja, mind abban, hogy a papokkal és tanítókkal való humanusabb bánásmódot sürgeti. Annai meggyőző erővel szólott a gyűlésben, hogy a jelen valók azonnal elfogadtak javaslatait. «Fényes, igen fényes napom volt — írja erre vonatkozólag, — nem hogy személyem, hanem hogy ügyem nyert.» (2727., 2729. sz. lev.)

De soha szebb napokat nem élt, mint midőn az ifjú Wesselényi és nevelője, Pataky Mózes, meglátogatták 1814. nov. 3-án. Egykori nagyra becsült barátja fiát azzal az elérzékenyült szívvel fogadta, a melylyel a törekvő ifjakat általában magához vonzotta, s a mely a barátság és hazafiság érzelmeit oly szorosan egymásba fűzte, mivel az ifjú báró alapos képzettsége s erkölcsi felfogásának nemessége azt a hitet keltették benne, hogy a jövő nemzedéknek ő lesz a politikai vezére. Wesselényi három napot töltött Széphalmon, s ez idő alatt Kazinczy egész pályáját elbeszélte neki. Midőn szenvedéseiről szólt: az ifjú «szemei lesüllyedtek, s orczáin végig futott a könny.» «Meglásd — írja Sipos Pálnak e látogatás után — hogy Wesselényi idővel az árva hazának egy fényes csillagává válik, s ezer, millió nép fogja imádni.» Baráti öröme s elragadtatása naiv hasonlatokat csal a széphalmi vezér ajkaira, midőn arról szól, hogy hadd tapsoljon Európa Sándornak, az orosz czárnak, a kit megszabadítójaként üdvözöl: neki Wesselényi és Pataky «kedvesebb, mint a világnak minden Sándorai.»

Még hónapok múlva is csak e látogatásról beszél feleségével s nem győzi az együtt töltött órák örömeit festeni leveleiben. Azért írja hozzá Berzsényi, hogy oly élénk színekkel rajzolta Wesselényivel való mulatását, hogy szinte irigye kezdett lenni barátjának. «Te — úgy mond — érzéseidre nézve most is gyermek vagy. S mely boldogság gyermeki szívvel s megérett észszel élni!»

De éppen oly mélyen leverte a derék Pataky Mózes halála, a kinek tüdőgyulladás oltotta ki életét 1815. jan. 25-én. A türelmes Kazinczy majdnem kifakad ekkor a Gondviselés ellen, de fájdalmát csillapítani törekszik s panaszát imádságba olvasztja, hogy az ifjú Wesselényit tartsa meg Isten a hazának. S midőn azt olvassa a Kulesár István lapjában, hogy ifjú barátja a derék nevelő hült tetemeit a Wesselényiek ősi sírboltjába temettette: igazolva látja mind azt a sok szép reményt, a melyet első látása óta táplált iránta. Wesselényi ügykezett magáról elhárítani a magasztalásokat, a melyekkel Kazinczy elhalmozta, de híven ragaszkodott hozzá, mesterének vallotta s meg-

fogadta, hogy életét a nemzet jövőjének szenteli, mint mestere. A nála tett látogatásról szintén magasztalva szólt. «Ezen utazásomnak — írta Kazinezyhoz — ha a polusokig nyúlt volna is, nálad leltem föl jutalmát. Nálad a vadságnak s az irigységnek is meg kék szelídülni s véletek érzeni azon boldogságtokat, melylyel a haza s a virtus geniusa jutalmazza tetteidet.»

A széphalmi vezér a serdülő ifjúságnak, íróknak s politikai pályára készülőknak (Wesselényi Miklósnak, Gyulay Lajosnak, Vay Miklós b. fiainak, Felsőbüki Nagy Benedeknek s másoknak) hozzá való hű ragaszkodásában s nemes törekvéseiben láthatta működésének legelevenebb hatását. Ez adott folyvást új erőt további küzdelmeinek. (2764., 2768., 2791., 2801. sz. lev.)

Dr. Váczy János.

2707.

Kazinczy — Helmeczy Mihálynak.

Széphalom Aug. 3d. 1814.

Kedves barátom,

Gyötör az aranyér, 's alig bírom fejemet 's a' sok írásban tollamat, — tehát csak egy két szót.

Olvassd-meg ezeket, és add által Trattner Úrnak, 's légy rajta hogy subscribálja. Az egyiket osztán küldd-fel nekem postán, hogy valaha már meg legyek nyugtatva.

Az Ahlwardt és Rhode Ossziánjai eránt megújítom kérésemet. Meddig lésszesz még Pesten? Ezt el ne feledd tudatnom első levelben.

Hallom hogy a' M. Kurir' leveleiben Téged bántottak. Nevessd a' bolondokat, 's ne törődjél dőreségeken. Elnémúlnak ha való fényt vonunk magunkra. Engem elbájolt a' Bácsmegyei 10dik íve. Szép, és igen szép, 's hibátlan.

E' napokban dolgozám a' Bölcsék' kövét, Wielandnak 30dik Kötetéből. Az még szebb a' Szalamandrinnál. Kész lesz a' Szalamandrin is míg Kereskedőink lemennek Pestre. — Szemerét két hét oltá várják Lasztóczon, 's tegnap még nem vala ott. Mint van? Szereti e a' házasságot?

Élj szerencsésen. Subscribáltassd 's küldd.

118

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

2708.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

Kedves Barátom! 3-a Juli költ leveledet 2-a Aug. vettem, és ezt 3-a már írom. Ha a' Chinai Jesuitáknak Rómába 1500 mért-földnyire, tengeren pedig tsaknem két annyira olyan lassan ment a' Correspondentiájok, mint a' miénk 28 postányira; semmi tsuda, ha ők és a' Szent Szék olly nehezen capacitáltak egymást a' Confucius' szabados vagy tilalmas tisztelete felül: most hát, mivel azt kívánod, hogy ne hagyjalak sokáig várakozni levelem után: sijetek írni, habár most minden kérdésre tellyesen nem válaszolhatok is. — Előttem nem vagy az ördög' követője, avagy tsak nem a' mi utálatos és kártékony ördögünké, hanemha a' Socrates' Dajmonjáé; midőn abba bizván, hogy elébbi levelemben semmit sem titkolódtam előtted: több nemes gondoskodású kérdéseidre feleletet kívánsz. Nints az a' titkom a' mit veled közleni nem akarnék, ha tehetem: ez a' *ha tehetem* pedig tsak az írott correspondentiákra tartozik, mert ha szájrúl szájra beszélhetnék, vagy még valaha beszélhetek veled: akkor ki nyíltságomhoz semmi ki fogás nem fog férni: a' barátság, ha ugyan igaz barátság, nem szenved titkolodást; és ha a' nem titkolodásnak kárát láttatik vallani a' nem titkolódó; nem ő vallja a' kárt, hanem maga a' jó dolgoknak az az össze függése, a' mellynek egy egy pár láncszeme minden egy pár hív barát!!

Spissich Japprai származás Bosnyák Országból. Mikor Groff Elcznek Vukovári Uradalmában, még Vice Ispánysága előtt igazgató fő Tiszt, *regens* volt, akkor az ő neve ki szárnyalt ősi Hazájába; jobban el híresedvén pedig a' 90diki Diacta alkalmatosságával; egy Bosniai Fő Török köszöntötte őtet, 's jelentette azon való örömet, hogy ollyan derék Atyjafia van: Az ő Eleji onnan (de nem tudom mikor?) által származtak Horvát Országba; sokszor hallottam Barátunktól, hogy egyik Horvát Vármegyében, akkorban, többnyire minden magistratualis Spissich volt, egy helység pedig mind tsupa Spissich. Onnan ők — kétség kívül e' mienknek Nagy Atyja és annak Testvérjei, bellyebb jöttek a' Magyar földre és itt Feleségeik után birtokosokká lettek; azoknak maradékaik élnek sokan ma is; Somogyban Spissich Sándor Fő Bírósgot viselt, és még él, István is Fő Bíró volt Csapodý után, de ez már nem él; van Somogyban egy harmadik is, ha még él, ezeknél homályosabb nevű; egy Kapitányt is

ismertem, kit sokszor láttam Barátunknál, azt tartom legközelebb való Atyja fijának; de Testvérje alig ha van: az ő Atyja Sopron Vármegyében lakott, de kereszt nevét nem tudom, míg az Archivumból meg nem nézem; ott e' mienknek némelly tsekély Jöszágai is voltak, kétségkívül az Atyjának Anyja után, melyeket hivatalos költségei miatt el zálogosított; az Anyja Gömörei nevű jó familiából való volt, és bírt Zalában Mihályfán egy kis Jöszágot, melyet a' Leánya most is bír; maga a' felesége jöszágán épített lakást Kis Görbön, közel az Anyja' jöszágához; a' felesége Koller Borbála volt, Koller Veszprémi Püspök nevelte; ennek meg lehetsé birtokai voltak Soprony Vármegyében is Zeke Familia után; de azokat is Barátunk és Felesége mind meg terhelték, úgy hogy halálakor már egyéb nem volt, mint az Anyja után Mihályfai és felesége után Kis Görbői. Ennél bizonyosabbat nemzetségről nem írhatok, gyermekci is alig fognak többet tudni, hanemha némelly kereszt neveket; két gyermeke maradt, egy Fi, és egy Leány; a' Fi Sándor még neveletlen volt, mint árva végezte, a' mint végezhetette iskoláját. A' Lány Kati, eleven és jó gondolkodású 's nemes erkölcsű, de Atyja' szerentsétlensége miatt már akkor idősötske; ebben sok volt az Atyjából, és ennek kelle vala férjfinak születni; ez viselte a' gazdaszonyságot az Anyja életében is; de mivel a' már említett zálogos jöszágokon fekvő terheken kívül is sok volt az adósság, és az, az özvegy haláláig szüntelen nevededett, fizetetlen interestekkel és boltbéli kontókkal; annyi lett az adósság, hogy kétséges volt az árváknak ki menekedhetések. Atyafit rendelt a' Vármegye Tutornak, és egyik Atyafi hamar bele unván, rendelt másikat; de sokallván a' Tutorok a' terhet, kevesellvén pedig a' hatod részt; minekutánna a' még kezen lévő fekvő jöszágot próbálták tsak ideig is el idegeníteni az adósságok fizethetéseért; de az betűi szerént kevés is lett volna, Kati nem is engedte; minden atyafi le mondott a' Tutorságról. Én Katit az Anyja halála után tsak hamar Atyafi szolgálónak fel esküdtettem, szükség lévén erre mind a' Maradvány elenodiumok miatt, mind a' nagy meg kevesedés miatt is; és ő az ingó vagyonoknak inventatójakor magát okosan, és férjfiisan viselte. Akkor tudtam meg ő tőle, mekkora a' nyomorúság! El mentem hát a' Vármegye Gyűlésére (mert már akkor én Somogyban laktam és ezen Zala Vármegyei dolgokban igen ritkán hallhattam valamit), éppen akkor resignálták az Atyafiak a' Curatorságot, és nem találkozott a' ki fel vállalná: én hát látván egy virtuosos ember' familiáját vagy

végso elszegényedéshez közelíteni, vagy hitelét egészen el veszteni, magam ígértem magamat, hogy a' *Jurium Curatelát* fel vállalom ingyen, sőt magam is ezer forint adósságot magamra veszek; úgy hogy fizetem az Interessét, míg ki tisztíthatom őket az adósságból, az atyafiak aggyanak a' gyermek nevelésére, Kati pedig, a' kinek gazdaasszonysága felül meg lehets volt a' *Praejudicium*, viselje a' gazdaságot: — 's úgy lön. — A *Dativus Curatorság* mellett vettem a' gyermekektől *Plenipotentiát* is; és annál fogva a' zálogos terek alatt nyögő jószágjaikat tehetős embereknek el adtam örök áron; 's abból másfél esztendő alatt annyira ki fizetgettem az adósságokat, mellyek pedig az *Orphanalis Deputatio* öszve írása szerint már 22 ezer forintba mentek, hogy nem maradt több fizetetlen 1200 forintnál; a' Görbői és Mihályfai Jószágok fel szabadult; de ellenben nekem 2500 forinttal adósok maradtak a' *Computusban*, mivel addig míg pénzt tudtunk teremteni, mind a' nagyon szegény lábon állott gazdai instructiókra, mind a' Finak iskolai szükségeire, és a' sok fáradságos utakra is magaméből kellett költenem, és némelly interesteket is a' tsendesség kedvéért fizetnem. — A' Fi el unván az iskolát, az *insurrectiókor* katonává lett, annak végeztével mivel már mint Hadnagy magát egész embernek ítélte, 22 esztendő korában meg házasodott: e' miatt a' jószágot meg kellett osztaniok az én köz bíróságom alatt; és hogy szárnyatlan ne gazdálkodjanak, az én pénzemmel is adósoknak maradniok, minden interes nélkül mind e' mai napiglan. Kati épületlen jószágba szállván Mihályfára, sokallotta a' gazdai terheket, hát ő is férjhez ment Darvaý Józsefhez, ki Zemplén Vármegyei származású Kalvinista ember volt, a' kultsos Lónyainak Anyúl Attyafija, s hozzá *ábrázatban* nagyon hasonló; de ő akkor a' szomszédban Sümegen quartélyozott mint Infanterista Hadnagy — onnan quietált és el mentek feleségestül együtt a' Hazájába vizitre, ott Darvaý a' maga ősi *Successióját*, a' melly vagy kevés volt, vagy oltsón alkudott, tsekélly pénzen el adta, hogy valamit a' Felesége jószágán segíthessen: eleget is erőlködtek, de a' kevésből kevésre mehettek, nagy szegénységben éltek; miglen Darvai (egy igen emberséges és nemes indulatú ember) nem rég' Julius 4dikén meg halt; és most Kati özvegy, 's a' mint hallom, meg kérlelhetetlen: mert egymást nagyon szerették, és egymással 's sorsokkal, a' dühös szegénység' szorongatási között is, tellyesen meg elégedtek. A' Fi már gyermekes ember, gazdálkodik a' mint tud; a' közelebbi gyűlésben *honorarius Eskütté* lett. Mihelyt meg házasodott, az Atyja' Biblio-

thecáját el adta és azt mi vettük meg Tuboly László Barátommal 's közösen bírjuk; magam szerettem volna meg venni, de mivel Curatorja voltam, nem akartam vele magam alkudni. Ennyi hát az amit én néhai Barátunknak halála után szolgáltam. — Spissich mikor lett Jesuitává? azt nem tudom; de igen fiatal korában kellett lennie, és nem sokáig, mert még professiót nem tett, és a' meg osztás alkalmatosságával ki vetközött, és így a' mint a' XIV. Kelemen Pápa Bullája tartja, 1773ban. Itt Zalában József Császár alatt viselt Vice és Fő Notariusságot, abból lett Vukovári Regenssé vagy Plenipotentarius Prefectussá: 1790ben Gr. Althan János Fő Ispány nevezetes Restauratiót tartván, arra mind Spissich Vukovárrul, mind Mlinarits Lajos Futaki Prefectus fejjel meg jelentek; ő Ordinarius, ez Substitutus Vice Ispányokká választódtak; jól mentek a' dolgok 1793-ig, noha már a' második Restauratiókor rossz akaróik támadtak, mivel szembe tűnő acclamatióval hagyatódtak meg hivataljokban; én akkorban költöztem által Füredről Somogyba, és a' miatt az az élesztő vagy öszve edző kovász, melly az árulókat addig tartóztatta, sokat hibázott: az első Francia futás alkalmatosságával a' szükséges védelem végett egy erős Repraesentatiót küldött a' Vármegye a' felséghez, mellyet egy pirongató Decretum követett, az pedig némelly hivatalra, de (mivel a' gyanusok közt volt a' gazdag Groff Festetits is, mint a' Repraesentatiót ki dolgozó Deputatio Praesese) gazdag birtokra is vágyakozóknak alkalmatosságot adott a' denuntiatiókra, mellyeket természet szerint Investigatiók, és pedig sokféle követtek, Spissichnek minden írásai otthon nem létében el foglaltatódtak, és el is vitetődtek, noha későbbben legalább nagyobb részben vissza küldetődtek; az Örökös Fő Ispány administratort kapott, Spissich és Mlinarits a' Vice Ispányságból, Tuboly és Kezits az Assessorságból le tetetődtek, Gr. Festetits is a' kultsát el vesztette. Ezeknek miként folytát és Spissichnek maga mentségét, talán ha élünk, tulajdon kéz-írásában meg láthatod. Azomban hogy valami legyen nálad az ő manuscriptumából, petsétem hűségére iml egy rövidet reá bízok, (de a' mellyből én, tsudálkozva, későn, halála után tudtam meg, hogy ő oda az új módi szerint későbbben lépett, mint én az ő szerént) Spissich az Epitaphiumja miatt halála után is szenvedett egy kis nyomozást; B. Gilányi annyit felelt a' kutatólásra, hogy én ráni nem került a' kérdés.

Czinderitül némelly missiliseim vagynak, és egy Literatori munkálkodást tárgyazó Planum: mellyet akkor Somogyban akartunk

fel állítani: a' Titulussa *Planum Ephemeridum* vagy magának a' munkának *Ephemerides Hungariae*: a' Mottója: La maturitee [!] d'un peuple n'est pas facile à connoitre et [si] l'on la prévient l'ouvrage est manqué. Rouss. C. S. L[ivre] II. 8. ezt neked, módom adódván benne, meg fogom küldeni. Somsitsúl maga' kéz írásában semmim sints: Barátnéjánál, a' ki Kőszegen lakik, kellene azokat keresnem: kivált a' mellyeknek az én kezemre kell vala szállani: de vagy rest vagyok az utazásra, vagy éppen Jupitertől vagyok Museumomra kárhoz-tatva, mint Prometheus a' Kakas hegyre: vagy irtózom a' Dániáknál complementirozni. — Bánom azokat is, de még jobban az Öreg Ur' Darvas interessans clenodiumit, mellyeket egyszeri fel lépésemkor keze között látnom szerentsém volt, sőt ígéretet is kaptam, azokat halálakor meg kaphatni; talán azért nem nyerhettem meg, mivel az után többet lépnem nem vala alkalmatosságom: Somsich manu-scriptuma helyett tehát küldöm a' magam tsinálmányjában az ő halottas könyvét. Czinderiét is küldeném, melly ennél igen sokkal hosszabb, de azt közel nem találom; bele van írva a' 4dik holmibe, mellynek fatumát a' Bajombúl küldött Levelemben már meg panaszkodtam. — 'S hát Pásztorit Ti is ismeritek? Az Inas, Legény és Mester Rituálék mind meg vagynak a' fejemben: némelly rész azon fellyől is: a' több amazokhoz tartozandókat per amica silentia Lunae az ölemben hoztam Varasdrúl Egerszegre, Ilium in Italiam portans. Aen. VI. v. 72. de azok a' nem sokára következzék kataklysmusban jelen nem létemben meg semmisítődtek: A' mit tudok: le írni nem restellem; de azt meg valloam hogy Szemere Pálnál nem örömet tenném le, még az Atyjánál se, ha élne is; noha annak felferetődését jól tudom, mint azt is hogy 72szer olvasta el a' Bibliát. Vitkovits Mihályt pedig nem ismerem — ha tsak valami más módját nem találom. Klárirúl szőlő részit levelemnek, ugy veszem észre, hogy vagy Te híjjánosan olvastad, vagy én híjjánosan írtam; arra is reá érünk másszor: Nem rég megint küldöttem hozzá Bajombúl az ő' egy darab versezetjét. — Köszönöm hogy valami Cseh, vagy a' mint Te írod, Csehy Kapitányt, halála után meg ismerttetted. Gyikárúl hogy annyit írhassek a' mennyit kívánsz, kértem egy valaha Tanítvány Barátomat Domján Jósefet, Zala Vármegyei Fő Bírót, de egyszersmind Aulae familiarist, hogy mivel ő személyes barátságot tart Gyikával: tudósítsen engem azokrúl, a' miket tőlem kérdessz: de ha addig nem tudósít, míg ezen Levelemet Postára tehetem, ennyit én is írhatok. Gyika olyan gazdag ember,

Bétsben, mint M. Crassus vólt Romában: ez pénzetlen embernek tartott akarkit, a' ki a' Romai hadi népet maga' jövedelmiből esztendőnként el nem tudta tartani; Gyika a' közelebbi háborúkban Ő Sz. Felsége' táborát egynehányszor fel ruházta, költsönben, vagy hitelben: az Ő-Hittiek közt ötet tartják Bétsben leg gazdagabbnak: Zala Vármegyében a' Bellatinezi Dominiumot (mellynek örökje Csehý Familiájé) arendában, de nagy pénznek interessében bírta, melyben már most ha nem tulajdonosnak is, leg alább zálogos birtokosnak tartjuk: a' múltt esztendőben a' Vármegye rajta hajtott, hogy mint nemtelen ember fizessen a' jószágtúl adót; ezen ő meg szomorodott, és mivel könnyen tchetett, tett is róla: Armalist vett, melyet publicáltatván, meg szűnt a' Kints Tár az adót rajta követelni. Tudományos ember ő, és gyermekeit méltóságosan neveli; van Bellatinezon szép Bibliothecája is: Bisztricezi faluját a' minap nagyon meg rongálván a' gyakor ki öntésű Mura vize, a' Ns Vármegye engem' küldött oda egy regulázó Deputatio' Praesessének; és én sok tekintetektől, de kivált az ő kedvéért örömet mentem: dolgunk' végeztével a' Bellatinezi Kastélyba szállítottak; maga otthon nem lévén, kértem a' Számtartóját, hogy vezessen be engem a' Bibliothecájába; de (a' kalmár legényből lett Számtartó) nem tselekedte: Gyika talán meg teszi, ha magát találandom. A' közelebbi, Bétsi inneplő Deputatióra ötet is ki rendelte a' Ns Vármegye, mint különben is Bétsi tüzes házas embert, és akkor egyszersmind Assessornak is neveződött: ez tehát neki a' Polgári titulussa: kereszt neve pedig Constantinus Emmanuel.

Nekem Bersenyim még most sints, a' te el hitetődésed miatt nagyon szeretném ötet szorosabban öszve mérni Csokonaival; bízom magamhoz, hogy azt részre hajlás nélkül meg is tchetném, noha nekem Csokonaý Tanítványom vólt, és — de — engem' utóbb meg győzött mint a' fiatal Hesiodus a' vén Homerust. A' Hexameterek nem kedvesek e már füleimben? Kedvesek a' magok' nemében; írok én olyanokat most is és sokaknál szerentsébeben. — Míg meg nem ismerkedtem a' Magyar, sőt más idegen, de mostani ~~an~~akra is alkalmaztatható Odák' derékségével, én is tsak a' régiektől vettem a' mértéket, ha hang mértékre kellett írnom, noha akkor is, a' nélkül, hogy Systemát tudtam volna tsinálni az ének-tactusú versezetekben: eszre vehetetlenül is sok éneket musicai lábakra irtam; tsak a' 13 szótagúakkal élek vissza, kivált a' Correspondentiákban; 's nem rég' vettem eszre, hogy Ennius is írt

ollyanokat, és szorosabban Trochaicusokat, mint én. Régi Anapestus mértékű Dalal sirattam én el a' Te Ifigeniádat is, de magam elébb hasonló mértékű Ariát tsináltam neki; a' Budai Scena is Trochaicus mértékű, néhol egy kis Poctai szabadsággal; Imé küldöm azt is, és még többet is, ha és a' mennyit egy egyes Posta el bír. Első Feleségemnek igen is testvére Oroszý Pál, 's ő nekem az olta is, 's most is Barátom, noha nem rég akart támadni valamelly Gazdai izetlenkedés köztünk: de ő tsak hamar capacitálódott. Radó Sándor második Férje ama híres Tuba Sándornénak Sándor Susinak, még Tubáné korában szeretője volt neki, és el válásokkor el is vette. Az Atyját ezer mesterségű Radónak hívták, őtet közelebbről nem ismerem; de alig ha nem ragadt reá az Atyjáról valami; mert a' múlt Harmadik esztendőben, valamelly Polgári hibájáért Veszprém Vármegye az Assessorságtól meg fosztotta.

Az Ér-Semlyéni Papot nevezhetem, én Ér Kescrűi Plebanust ismertem Fráter Istvánnál 1807-ben, az sok énekeimet le írta; de gondolom, hogy az által írás semmivel sem esett szerentsébben, mint az Aristoteles' munkájé: és én valóban köszönöm, hogy tőlem kéred az eredetét, noha biz' ennek, a' mechanismussa miatt is, és más okból is, nehezebb értelműnek kellett lennie, mint sem azt a' Pap magyarázatod nélkül meg érthesse. — Leányaink ezt, mint az Iphigeniát is, igen szépen éneklik. — Gyanakszom, hogy Sárközy nem küldötte meg neked akkori versemet, midőn Ifigeniád született, én hát postliminio meg küldöm.

Lásd! Te tudod: mit akarsz a' szép Ifigenia névvel?

Nemzj hamar egy fiat is, 's annak neve legyen Ifiklus.¹

A' boldog-mezői nemes Lelkek között:

Kettő, egymás mellett koszorút kötözött:

Borostyán gazdagon terem a' tájékon,

Hol ők egy domb tetőn ültek az árnyékon:

A' honnan be látszott a' holtak tanyája

A' Stiksz' tulsó partján, — Káron, 's a' sajkája.

'S a' mint ott egy árnyék kezét nyujt Káronnak:

Igy szól *Lotichius* Metastasiónak:

Somsits jön, — valaha hát már meg találtam

Páromat; kinek ma koszorút tsináltam:

Idé, *essziv x919* *metastasi6n6s el 6. 262*

¹ Folytatása hiányzik, valamint a következő vers eleje is.

Egyszer már *Czinderit* el kaptad előlem.
Vitézt más számára perletted el tőlem:
 Sőt *Németimet* is, ha maga nem szállna
 Érttem; birtokombúl el ragadtad volna:
 De *Somsits* már enyim, valóságos másom,
 E' boldog mezőkön ő lessz a' Pajtásom:
 Eleibe sijetek, hogy meg ölelhessem, —
 Hogy meg koszorúzzam — hogy ide vezessem: —
 Én pedig, így felel a' másik; fogadom,
 Hogy neked pör nélkül *Somsitsot* sem adom.
 Vagy ha engedném is, tudok annyit benne,
 Hogy még *Kallimakh* is pörlő Társad lenne:
 Ehol áll *Musaeus*: a' minap is ő tett
 Köztünk igazságot, bíráljuk meg ötet:
 Én, felel *Musaeus*, nem lehetek Bíró,
 Sem *Amphion*, sem más akarmelly vers-Író:
 Köztünk tizből, huszbúl tsak egy *Somsits* lenne,
 Mindenikünk maga' mássát látja benne;
 Nézd! alig bir karom rozsdás sajkájával,
 Az egész *Olympust* le hozta magával. —

A' Rab és a' Mátka.

- Rab: Halni mégyek! — ah ne légyek áldozat, kemény Egek!
 Mindenestül egy kegyestül el szakadni!! rettegek. —
 Fogj meg Angyal! és karoddal ah! ragadj el engemet!
 Adj reménylni, véled élni számkivettetésemet: —
- M. Drága Lélek! értted élek, hát butszúzol Édesem!
 Vasba verve, szív' keserve közt nyög; ah szerelmesem!
 Félre lánczok! a' halálnak ez hatalma hogy lehet?
 Elgyűrűzött, öszve fűzött egy Jegyest, hogy elvehet.
- R. Lehhetetlen! — e' kegyetlen áldozat kívántatott,
 A' Bíró szó, mint utolsó végezet ki mondatott;
 Oh Te fényes ég! ki édes éltemet pihegteted,
 Véremet ne add tserére; szűlj belőle életet.
- M. Véredet? de hát magad Te vér nekül hová leszel?
 Nem lehet, nem; ha Jegyesem el vesz, én velem vesz el
 Mérgesebbek a' bús égnek ostoni, 's tűz árjai,
 Ha kettőnknek öszve zengnek egybe forrt panasszai:
- R. Csenedesedj, ne háborogj, ne vonj fejedre is tüzet,
 Él Ferenczem én helettem, a' ki fog veled kezét:
 Majd ha vérbe bé keverve testemet, Te sír verem!
 Rakva lészel új növéssel: ez mag új magot terem.

M. Menj tehát Te! hív 's nemes, de özvegyet hagyott Jegyes!
 Mennybe lészen új 's egészen égi kintsed, oh Kegyes!
 'S bár ha véredet kezére bírta egy Erős: — tegye!
 Nints hatalma, hogy jutalma-dat kezedből el vegye.

Hát ez a' Dithyrambus mit vétett? a' sorok utólja Skotziai
 pulsus — ∪ ∪ —.

A' Moszkaii ütközet után. — Gyónás.

Gyónom a' Seregek' Ura' Isteninek; Európának és seregem' ezredinek;
 Nem halgattam a' hatalmas Isten' szavát, Sem nem az emberi Nem'
 valódi javát,
 Ki mozdula szivemből a' Sz. tartalék, El hibáztam a' mire rendelve
 valék;
 És Saturnust, kit az égre fel vezeték, Szám kivetém újra 's gyűlö-
 löje levék.
 Hogy hatalommal nagyítsam Népem' javát, Cserkoszorúimra rakaték
 koronát:
 'S azzal kapám nem az erkölts' Sz. erejét, Hanem az Amon' kegyetlen
 vas vesszejét;
 Mint fanatizmust, le nyomám a' Nagy Papot, Ugy hogy ő tevő nekem
 fel a' kalapot,
 De tsak hamar mind a' világ', mind a' hazám' Napvilágát feketén
 béárnyékoztam,
 Mint angyali véd-hatalom, sőt isteni, Sz. örömet küldve valék ezközleni,
 'S én e' helyett szabadokat nyomorgatok, Rikatok, és Nemzeteket
 hódoltatok:
 'S mintha fi nélkül ne[m] tehetnék semmi jót; Nem erköltsben fész-
 kelem a' Successiót;
 Azt, a' kitől vettem előmenetelem', Le teszem 's a' világ' szépít elemelem:
 Bennem a' Zsidó reményile várt Messiást, A' le-vertt Hiram' sorsosi fel
 támadást,
 Bennem a' pokol' üritő égi kezes' Második eljövételit Origenes:
 'S én ezekből a' világnak szembe kötöt Szűttem, az emberiségnek
 gyász-lepedőt;
 Szép szín alatt ki végezém Abeletem; Nem öl e meg? ha ki rám
 talál, engemet.

Genius-absolutio.

Meg botsátja Isten a' Te bűneidet; De jóval kell helyre hoznod tetteidet;
 Kinek kinek add meg a' mit el ragadál, És szabadítsd fel a' kiket meg
 lánczólál;

Tedd egészsé a' Magyarnek is czimerét,
 Légy erős, de féljed a' nagy Isten' kezét:
 Bontsd fel a' Hiram' be hantolt sír vermeit,
 Hol az Akáz el árulá vér tseppjeit.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 40. sz.]

2709.

Kazinczy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalom, den 4. August 1814.

Theurester, geliebtester Freund,

In Ihrem letzten Schreiben sagten Sie mir, dass Sie krank sind und besorgen, Sie könnten die Krankheit von Ihrer an der Bahre liegenden Frau geerbt haben. Der eben angekommene Brief blieb ungewöhnlich lange aus. Ich hielt Sie schon für todt. — Welch' einen lieben, offenen, geraden, sich stets gleich gebliebenen, in seinen Grundsätzen und Gesinnungen unwankelbaren (!) Freund habe ich verloren, sagte ich oft zu Sophie, und ging, und vertrieb mir diese düstren Gedanken. Da ich schlafen ging, erneuerten sich in mir diese Gefühle wieder. Gewiss waren Sie, mein lieber Freund, von niemand mehr betrauert. — Endlich bringt mir die Post Ihren Brief vom 29sten Julii. Wie froh bin ich Sie gerettet, Sie beruhigt, Sie heiter, Sie schon halb Bräutigam zu wissen! Glück zu, theurester Freund! Ihr Schreiben brachte mir (!) zum frohen Lachen. Ich schicke ihn morgen nach Kázmér, wo Sophie seit ein paar Tagen weilt. Auch Sie soll Theil an dem frohen Inhalt nehmen, auch Sie soll über Ihren Muth, *sich jung und stark zu fühlen*, lachen, auch Sie soll das herzlich liebe Mädchen Mina Vietorisz, die so schön, so wahr, so ungekünstelt schreibt, lieben, bewundern. Wahrlich, lieber theurer Mann, ich gratuliere Ihnen herzlich zu dem schönen Körbchen. Ein so artiger Brief (unter uns gesagt von einem *verwelkten* Mädchen) ist für ihre Hand Ersatz genug, besonders da der Himmel Ihnen für sie ein stilles, bescheidenes, auch gebildetes, vermögendes Mädchen verspricht, *dessen Reize nicht verblüht sind*. Preisen Sie sich bey dem Tausch sehr glücklich, lieber Freund. Mädchen, die schöne Briefe schreiben, sind nicht immer die erwünschtesten Weiber. Wer weiss, ob ein Mädchen, das in einem glänzenden

Haus gelebt hat, sich bey Ihnen à son aise fühlen würde? Und Ihr feuriger — wie Sie sagen *heftiger* Character — hatte ein sanftes, bescheidenes Mädchen mehr von Nöthen. Auch ich bin sehr heftig, sehr reizbar wenigstens; ich war es [von] jeher, und meine Leiden haben mich noch mehr dazu gemacht. Ich stelle Sie mir vor, wie ich bin. Man kann nichts sanfters, nachgibigers, lieber jedes Ungemach, jede Unordnung, fast jeden Schaden und manche Beleidigungen ertragenderes Geschöpf denken, als ich bin; ich möchte mit der ganzen Welt in Ruhe, in Liebe leben; bin gewiss der gütigste Gatte und Vater und Herr: aber wehe dem, der sich mir trotzend widersetzt! der mich reizt. Ich werde nicht leicht entrüstet; bin ich es aber, so brichts — er oder ich! Bei solchen Characteren muss man eine Sophie, eine Laurette sich wünschen. Dank dem Himmel, dass ich Sophie und keine, keine andere habe.

Und Sie sollten den schönen Zufall, dass Sie durch dieses Mädchen mit Prof. Gencsich näher Freund werden, für nichts rechnen? Ganz gewiss sporete mich Sophies Hand zu erhalten auch der Gedanke, dass ich Török Lajos's und Aloysien Rogendorff Eidam werde — zwey der besten Geschöpfe die unser Vater Jehova je schuf. Das sind sie beyde gewesen — trotz der Rosenkreuzerey des armen Török Lajos, und des Rosenkranzes der armen Aloysia — die aus einer durch mich nicht verständlichen Zusammenmischung von Kraft und Absurditäten eine feurige Napoleonitin und eine im höchsten Grade, in einem unglaublichen Grade tolerante Catholikin ist, die tagtäglich ihre Betstunden hält und zwey Tage in der Woche kein Fleisch berühren möchte und das mit dem naiven Geständniss: «ich weiss, es ist keine Sünde: aber lasst mich bey meiner Sitte.»

Ich schwatze aus Frohsinn, lieber Mann, und vergesse dass wir von Amélie nicht sprechen. Sagen Sie ihr, dass ich und Sophie sie küssen. Sollen Sie sie ja einem übergeben *müssen*, so wissen Sie, wo ihr Platz ist. — Ich gestehe Ihnen, ich könnte mich von meinen Kindern, selbst wäre ich Witwer, nicht trennen, ich könnte sie nicht einmahl in den Händen eines Freun[des]¹

Ein Mensch, der für Werke der Dichter und für Musik kein Gefühl hat, was ist er als — Vieh? O Dieux à quels mortels livrez vous vos trésors? sage ich mit Voltaire, statt seinem livrez vous l'univers. Ich sage aber dieses auch mit.

¹ A levél alsó széle, egy sornyi tartalommal le van vágva.

Da ich in Wien vergass Klopstocks neuere Oden — Göschen 7ter und 8ter Band (ich besitze sonst eine Prachtausgabe, velin in 4° maximo) — die ich besonders wegen seinen Epigrammen, meistens grammat. Inhalts, schon ehe ich die Tövissek schrieb, nöthig gehabt hätte, und unsere an fremden Auflagen arme Buchhändler sie [!] auf wiederholte Bitten mir das Buch nicht verschafften, so sprach ich auch Schwaigern darum an. Ich erhielt das Buch endlich vor 8 Tagen. — Das ist ein Némét! das! Wie ist er ergrimmt gegen die *Eroberer*! — Was ist aber da zu thun, wo man Eroberer seyn muss, wenn man Ruhe haben will? wenn man den nie bey Friede bleiben wollenden Feind desarmiren gezwungen ist, und doch zum Erstaunen modest bleibt? Er hat eine Ode an den *menschlichen* Alexander, wo er *ihn* in Gegensatz mit dem Macedonischen *Eroberer* bringt. — Mit Klopstocks Werken zugleich kam mir auch Ihr Bildniss von Pletnics. Doch Sie scherzen? Nicht-wahr, das hat ein Tischler-Junge gesudelt? Ich stelle mir vor, wie es dem armen Neidl war, als Sie diese Pfusche[rei]¹ . . .

Superint. Kis hat mir seine Te Deum Predigt geschickt. Er nennt Napoleon den Geistes ver[wandten]² von Nebukadnezar. Habe nicht die Ehre Seine Majestät (Nabuc.) zu kennen, doch glaube ich nicht [dass sein] Geistesverwandte je Heufressen wird,

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

2710.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, Aug. 5d. 1814.

Kedves barátom,

Nagyobb örömmel, még nagyobb, nyújtom által itt Előbeszédemet Verseidhez, mint a' millyennel megszólításodat vettem ezeknek kiadások eránt, mert Trattnernek ez előtt 6 nappal vett leveléből látom, hogy Verseid nem *könyvecske*' módjára nyomtattatnak, a' mint rettegém, hanem *hosszad méltóképen* — és azért mert Előbeszédemmel nagyon meg vagyok elégedve. Bár Te is javallhatnád! — Ezen Előbeszédem engem nagyon elkínzott. Igen jól akarván csinálni,

¹ A levél alsó széle itt is le van vágva.

² A zárjel közti helyek az eredeti levélről végig le vannak vágva.

soha sem kezdhettem el, 's ha elkezdtem is, elakadtam. Ma egy óra alatt elkészüle, 's láttam hogy kár volt magamat úgy gyötrenem, a' dolgot nehezebbnek gondolnom. —

Superintendes Kis Úr ezen öt Kötetben teszi-le a' mit versekben dolgozott, 's közre eresztvén így poetai munkájának teljes gyűjteményét, lelép a' fényes pályáról, melyen húsz eszt. olt, a' nemzetnek tapsolásai alatt, járt.¹ A' kit a' Múza így koszorúzott, a' ki élete' örömeit ennek jutalmazó társalkodásában lelte-fel, az nem lehet hálátalan a' maga boldogítója eránt, 's annak — játékaire ugyan, de — léleknemesítő játékaire nem tekinthet kevély hidegséggel; 's kit szállhatna-meg az a' gondolat, hogy a' széplelkű Ember átalhatja talán azt úzni mostani állásában, a' mit az új Rómának még Biborosai is és melly számban! a' mit neki két tisztvársa a' német-földön, *Herder* a' Weimari Superintendens, 's *Götze*, a' Kirchbergi, magokhoz illetlennek, még utolsó napjaikban is, nem tartottak? De ez a' hivatal, elterhelve annyi gondnal, munkával 's gyakor utazásokkal, életének előbbi, most visszairígyelt csendét megszakasztá, 's tágíthatatlanul látszik kívánni a' búcsút, melyet itt veszen. Helyt adván a' pályán másoknak, azt sajnálja (hozzám írt levele szerént),² hogy épen akkor kelle megszűnnie, midőn azt kezdé remélni, hogy végre közelít azon ponthoz, melynek elérésére, a mint magának látszik,³ eléggé soká haszontalanul törekedett.

(Szemere elvitte azon leveledet, melyben velem valami illyet mondatál, midőn Verseidet neki általadám Májusban, hogy a' harmadik Csomó' darabjait rakja hagyásod szerént a' két első Kötet versei közzé, — 's a' levelet fel nem hozá eddig, noha egy holnapja, hogy ő Napa által váratik. Én úgy hiszem, hogy itt nem mondék egyebet, mint a' mit Te mondattni óhajtál).⁴

Verselésünknek ezen nemében a' mi Kisünk, Himfyvel és Berzsenyi barátjával, azt a' tetőt érte-el, melly Iróink által, kik. Zrinyi-nemű versekben énekeltek, meghágvá eddig nem vala. Nyelve tiszta, egyenlő távolságban áll némellyeknek félénkségektől 's mások-

¹ Kazinczy így írta: *járdalt*; Kis J. javította ki.

² A zárjel közti toldás Kis János keze írása.

³ Kis J. kijavította e szót *tetszikre*.

⁴ Ezt a pontot Kazinczy áthúzta kétszer.

nak vakmerő bátorságoktól, és tanult nyelv; stílje eleven, piperétlen de csinos, zengő, velős, és a' hol helye vala, mert ez a' neme verselésünknek örömet nem szárnyall, felemelkedett; versei könnyű kedves folyamúak, 's becsek nem az áradó zavaros özönben áll. — A' derek Trattner (midőn ezen gyűjteményt kikérte),¹ érzette mit nyújt² a' hazának, 's az ezen kiadás kedvéért szerzett betűk, a' Párizsi Didot' betűjének másai, ékes elrendelése a' soroknak, a' Kíninger' keze által tett rajzolatok' rezei mutatják, hogy mind izléssel bír mind készséggel, literatúránkat a' szerént szolgálja, a' mint azt egy oly³ atya' gyermekétől, a' ki magát felejthetetlené tette nálunk 's most már szerzett érdemein megpihen, 's egy becsülésünk-érdemleni akaró polgártársunktól várhatjuk.

Kis engemet itt két lyrai versezete 's egy Epistolája által tisztelte-meg, 's az egyike a' két szép dálnak Literatúránknak és az ő Költeményeinek fő disze. Örvendettem szerencsémnek, hogy erántam egy halhatatlan ember bizonyítja barátságát; mert mi tehát az mind azok között a' miket irigyleni, óhajtani, keresni illik és kell, ha a' Jóknak szeretete 's becsülése nem az? De e' hármas tömjén egyetemben sem vala kedvesebb szívemnek mint barátságának 's tekintetének az a' bizonyítása, a' mellyel általa, reményemen kívül, megszóllíttatám, hogy verseinek én legyek kiadójak (minekutána kiadattatásoknak több ízben sürgetője voltam).⁴ Teljes hatalmat vettem tőle, azt tenni ezekkel, a' mit jónak ítélendek, és, mivel Tr. a' könyvet képekkel akará ékesítetni, kimutatni a' Rajzolóknak, mit dolgozzon. Mennyire igyekeztem megérdemleni barátomnak bizodalját, 's melly szerencsével jártam-el hagyásaiban, mutatja az igen szépen elkészült könyv, melly azonban *Kisnek javallása szerént* lép-elő; 's hirdesse most, midőn husz hónapok' elforgása alatt Daykának, Báróczinak 's Kisnek munkájikat vala örömem kiadni, hogy engem Dayka, Báróczy 's Kis szerettek. Ez az én életemnek legcsillogóbb szerencséji közzé tartozik.

Széphalom, Aug. 6d. 1814.

Ha van az Előbeszédben valami a' mit nem javallhatsz, teljes szabadsággal változtassd-meg, 's küldd egyenesen Trattner-

¹ A zárjel közti mondatot Kis J. toldotta közbe.

² Kis J. így javította ki: mit *akar nyújtani*.

³ E szót Kis J. kitörülte.

⁴ Kis J. közbetoldása.

h e z, mert az idő rövidebb mint hogy elébb én vehetném; 's fogadd-el újra a' legforróbb köszönetet megtiszteltetésemért. Szégyenleném annak becsét nem érteni.

Tr. nekem a' Bácsmegyei' utolsó ívét is megküldé azon ívvel a' melyből ezt az eggy szeletét verseidnek kivágám, hogy veled közölhessem. Munkáimat gyönyörűen nyomtattatja, de pompa nélkül annyiban, hogy velőre semmit nem nyomtat, mellytől magam eltiltottam. — Rumi eddig talán mátkás. Anyát vévén feleségében gyermekeinek, nem fogadta-el ajánlásomat, 's lyányát ki nem ereszti kezeiből; mellyért ismét becsülöm, mert én épen azt tettem volna 's tenném bármely esetben. — Volt e nálad az én kedves Wesselényim? Millyennek leléd ötet? Septherben várom a' mi jó Döbrenteinkkel. Elj szerencsésen.

[Eredetiye Kis Gyula birtokában.]

2711.

Kazinczy --- Sipos Pálnak.

Széphalom, Aug. 6d. 1814.

Kedves Barátom!

A' mai postán vevém mind a' Baresai iratjaihoz való rajzot, mind a' Migs. Cserei Farkas úr levelét a' márvány dalgában, de a' kömetész olyan márványért 60 f. kér, értesítsd Baresainét.

Tegnap estve midőn ágyba menék, két könyvet vettem Kassáról, egyet az Austriai határon belépni akaró külfölditől, kivel néhány évvel ezelőtt Correspondentiába voltam, 's ő most nekem ajándékot küld: «Horatzius Vakeöldii, London 1794» a' legpompásabb kötésben, aranyozott metszéssel marroquiumban kötve, 's a' legpompásabb papirosra nyomtatva, — és: «Joanes de Thuroczy Chr. Hung. 1488.» Elfuta a' hideg' hősege. Horátnak nem vehetem hasznát, mert azon felül hogy négy exemplárt bírok, erre szükségem nem volt, betűji aprók, noha tiszták. Thuróczyt is bírom, és feladtam azon a' veszedelmen, hogy ritka nyomtatású drága könyveket szedjek, kéntelen vagyok neki viszont ajándékba azon fél átalag 1811-diki Tokaimat adni, mellyért 125 f.-ot kaphatnék, és a' mellytől magamat nem örömet fosztom-meg, mert pénzre van szükségem. Az idén négy épületet kell állítatnom, és még kettő van hátra. Ezen felül Trattnerrel titkon végeztem, az az contractusban, de mellyet a' Publicummal

tudatni nem szabad, hogy 9. kötet munkáimból csak ötöt nyomasson erszényéből, négyért én fizetek.

Az én Rumim nem fogadja el ajánlásomat, hogy leánykáját felnevelni nekem adja által, becsülöm benne az alyai érzetet, noha a' terhet örömet tettem volna. Ugy néztem volna az anyátlant mint magamét, mert gyermekeimtől én sem fosztanám meg magamat, ha özvegyen maradnék is. Ő most harmadszor akar házasodni, de ...

[A levél vége hiányzik.]

[Megjelent az 1846-ki lipcsei kiadásban.]

2712.

Sárközy István — Kazinczyna.

[1814. aug. 10. körül.]

Édes Barátom! Egyetlen egy Atyámfia!

Csak azért felelek ily hamar, mivel érzem, előre-ellátott nyughatatlankodásodat, 's tudom mely nehezen esik várakoznod. — Még elebb feleltem volna, de Kaposvárrott voltam hivatalbeli foglalatosságimba, 's fiaim nem tudták meddig maradásomat és ha bé küldendő Leveled nem került volna é el? —

A' vastag szemöldökű Emberről (ha nem Pavian?) itt csak úgy szoktak emlékezni hogy Füle — és ezt jelenti ezen ide zárt darabocskának — betűje. Mert improportionaté nagy Füle van. — De míg odebb mennék Leveled sorainak visszállásában, enged meg hogy utolsó soraidat itt elől veszem 's azt — «vissza élni jószágoddal nem fogok, de az ollyat tudnom kell». — Ámbar subsummalnom lehetne, mert én még csak gondolkozni se tudnék úgy, egy nemes Lelkü, sok szenvedések által (ha különben a' Titan úgy nem formálta volna?) érzékenységeibe meg fainult, 's forró buzgósággal tellyes Atyám fiáról! — De még is ha már meg van — csak azt teszem utánna, hogy reménylem Archivumodat, vagy Thecádat vagy akármi névvel nevezendő írás tartogatódát, oly módba és korba helyeztetted, hogy az valami non putaram visitatio alkalmasságára is, illyes ártatlan Leveleknek menedék helyek lehessen, és Correspondenseid kárára vagy gyalázattyára ne szolgáljon. Emlékezhetsz hogy én már efféle Archivumot régen vorschlagoltam.

Vesselőnyi képét én tartom Bibliothecám ajtai közzül egyikén,

mint előttem betses emberek Képei collectiójába. — És mivel egy itt a' tájjon lévő, emberséges characterjéről nagyon esméretes Urnak Physiognomiájához, utánnam Mindenck igen hasonlónak találják, lehetetlenségnek tartom, hogy ő oly rabiatus ember lett volna mint a' F. mondja, és festette. — Szokolait bizd reám — a' mit ésszel felérhettek, azt úgy elkövetem hogy maga se veszi észre. —

Baranyi József Urba elől adott példád oly szivembe nyomódott, hogy soha el nem felejtetem. — Majd egykor rendre vévén Leveleidet, erre az apropóra elől fogom adni az Őreg Atyám fatumát — melybe csak az ökor szekerbe ad hasonlóságot, a' történet pedig egy példa nélkül való Cselédnek és egy szeretetre méltó Urnak Példája. —

Magadnak pedig situatiód elől terjesztése oly hasonló az én helyheztetésemhez, hogy ha más össze nem olvasztotta volna sziveinket, csak ez az őrző Angyalaink meg egyezése is Barátivá szentelhetne egymásnak. — — Nekem is van egy Ötsém (csak az a' jó hogy egy), ez is úgy meg nyergelte volt az Anyámat — Nyomorúságba éltem 's mondhatom csak Feleségem segítségével — Zalogból váltogattam vissza jószágaimat, mellyeket az Anyám úgy mondotta hogy miattam és katonaságom miatt kénytelenített el zálogolni. Pedig soha se került fíu kevesebbe mint én — Csak gondold el 20 kr. volt naponként zulagom, sőt még az sem, mert esztendőnt által csak 120 ft volt. — És én még is úgy éltem mint akármely első születésű. — Gróffok 's Bárók voltak, kik nem tudták magukat úgy mutatni, mert nem volt eszek. — És a' midőn ki léptem, Capitalisotskám volt, mellyel ideig óráig Pesten magamat soutenirozhattam.

Az irgalmas kegyelmes Ur Isten éltesen! (Csapodi B-k szava járása) mind addig mig nem magad meg esméred, hogy superáltad azon rosszakat, mellylyek fohászkodásait K. Feleségemnek-is ki préselték.

Sem Horvát W. kanonok nem az: — ámbár meg érdemlette volna, és én abban az időben praeparaltam is őtet. 'S arra született is. Sem — de az kivált képpen nem Radó — Esmérem jól ez embert — ha csak ugyan az? mert igen kedves Hugomat tette szerencsétlen Feleségévé. — De nem ezért mondom rossznak — hanem vox Populi vox Dei. Nem fa kalapáts kellene arra a' Czirkalomra, hanem menkü, mely annak bal csetsit érdekléné.

A Szombathelyi Prepost Nagy József nekem igen kedves emberem

volt, és én ötet proba nélkül annak tartottam, sőt későbbben hallottam is — de Horvát Ádám tagadja vagy legalább unächte □bol valónak lehetöleg mondja — De hisz e' még nem Szentírás — több Catalogust olvastam én mint ő látott. —

Barótzai életét olvastam, és belöle a' mit gondolsz ki olvastam — de mind nem értem. —¹

Veszprémbe nem oly sokat hallottam mint interessansokat. — De fájdalom! most se sokat irhatok, mivel Feleségem máig se jött meg, kitöl várok írásbeli datumokat arról, hogy Somogyi Gedeon azt declarálta volna, hogy neki leg kisebb munkájába került a' Mondolat, mivel ezt ő neki nagyobb részint írásba küldötték volna meg Debreczen vidékéről. — De ennyit tudatni vélled nem akartam — mert az nem felel meg sem exspectatiódnak, sem az én Lelkemnek. *Himfi* felöl nem hallottam — ő rólla alkalmasint többet tudhatna Ádók, mert egy Vármegyebeliek, és Poéták.

En azt is esmerem személy szerint — de nem gondolnám oly Satyricus embernek. Poesissára nézve-is meg vallom hogy semmi Wittzet nem találok benne, sem Fantasiát, igen felette és a' csömörtésig való egyformaságot, sok lopást német Authorokból *etc*/Ezekből azt gondolom hogy a' nehezen vett részt a' Mondolat koholásába. — Majd ha többet tudhatok, meg irom. — — Somogyi Gedeont-is jól esmerem. Egy hecticus tüzes ifju fel esküdött Prokátor és Vármegye Esküttye és eleinte mintegy 2 esztendővel ez előtt keztem a' gyereket cultiválni, mert nem üres. — De már az idén Komáromba Superint. Gyűlésen csak reá se néztem, oly szörnyen meg voltam bántódva azzal az ostoba képpel melyet Mondolattyának eleibe tett. És minden jóra való Gustusu ember azt mondja felöle, hogy ha Zafir Czenezit, és azt a' bolond Képet ki hagyta volna, az ujjabb íróknak nem ártott volna efféle Castigatio. — de Téged még a' leg kisebb olvasó is felette sajnáll. En nem nyugszom, míg végére nem járok az egész compilationnak. — Nem mentem el két düllő földnyíre Lakásához, és dolgom lett volna ott, mivel ki váltani való Jószága volna a' Familiámnak benne, de nem vehettem reá magamat. — Leg okosabban cselekszel ha contemnálnván, el halgatod. — Majd lessz idő továbbat valami alkalmatossággal. —

Hanem azt magyarázd meg, [hogy] kevert egy Lévbe Pethe Ferentz Vandza és *Folnesits* vagy mi nevüvel? — mert ezt sem

¹ Itt az eredetiben csillag van, de a jegyzet az író tollában maradt.

értem. Petét esmérem 's munkáit járatom, esmértem itt laktába, igen betsfülletes ember.

De igen sok volna már nekünk hátra a' mellyekről személyesen kellene beszélennünk — 's jobb is volna. Mikor lehet ennek meg esni? Én Pestre minden idén fel szoktam hogy [!] egyszer hol többször menni, leg kívált János fő vételi vásárcor. — Ekkor pedig sok okokra nézve. És most is fel megyek. Nem jöhetnénk e ott öszve?! Horváth Ádám bizott reám bizonyos Paquetumot, azt is el-viszem, teszek még magam is le valamelyes írásait nevezetesebb embereknek. — De a' mellyek mellett biz én nagyon szeretnék szóbeli világosíttást adni. — Fogod pedig ezt találni vagy hitt embered által találtatni, *Kandó József Bnél in der Kohlbacher Gasse Zöld kert uttzába 467. a' maga Házába*. Ő tudja azt is mindég, ha én ott vagyok 's hol szálltam.

** Ismét a F. jut eszembe, ötet Testvérje vagy nem Testvér, hanem közléről való Atyafia Sámuel kapitány volt, Posonyba lakik, nekem ugy declarálta hogy mienk. — Sőt már másoktól ugy tetszik Szilasilól is hallottam. Az a' feljebb nevezett kapitány pedig Posomba igen Atyafiságos Barátssággal viseltetett — egygyütt voltunk akkor Podmanyitzki, Balog Péter, Mitterpacher titt. Püspök, Szilassy, Csapodi és azon Kapitány — de még kettő nem jutt eszembe 9czen. — Tchéat a' kő csak ugyan faragatlan maradott — la pierre brute. — Még egy bizonyosság — Csapodi Barátunknak egykor azt monta: Ne hidjen az Úr még a' Maçonnerianak-is. Oh! — erről sok szóm volna! — ha egygyütt lehetnénk. O Dieux etc. Mely ha az idén még pedig rövid nap alatt Pesten nem lehet, talán ha élünk jövő esztendőbe csak Széphalmon. Mert Ragályiékkel Borsodba és Hontba némely osztálybeli keresetünk lévén, mellyet nemcsak nem tagadnak magok is, sőt egyyezni is kívánnának — Azt tchéat a' miről az ember egyyezni akar, előbb meg kellene nézni, hát Szalonna, és Lád Bessenyőből csak fel szaladhatok hozzád a' mappa szerint. Vagy először-is hozzád megyek 's ugy utazunk egygyütt.

*** Csereydet recomandáltad nekem egyszer egy Leveledbe — Arrol juta most eszembe, hogy némely kérdéseidre, egy Erdélyi Verzeichnist vettem elől 's ott találom Cserey Farkas nevét. Nem volt e ő 1789be Gubernialis Secretarius? Ha az volt, nints szüksége a' bé avatásra.

Meg bocsáss Édesem hogy ily diribből darabból áll Levelem, mellyet csak azért keztem el hogy Felelet legyen, és asztalomon

hagytam míg a' Postára kell küldeni. — 'S az alatt készülődvén G. Gyűlésünkre, mely 17: Aug. lesz és a' mellyen én terhes hivataltomat resignálok — csak akkor akkor irtam tovább, mikor valami jutott eszembe, hogy hijjába való üres papirost ne küldenék.

Ez uttal vége az időnek, küldenem kell Leveletem. Éljen szeren-
tséssal hozzád tartozó Kedveseiddel együtt, tartson és áldjon meg az Isten!

*Nagy Méltóságú Gróf Széchenyi Ferencz Eö Excellenciájához, a'
Nemzeti Könyv Társaságához.*

1. Ez az arany kereszt előtt rogyik el
Idétlen Lélekkel, — a' meg
Szemét az értz csillagok fénnyeikkel
Kápráztatván vakította meg. —
Ugyan mondjátok meg 'Ti félénk Lelkek, e'
Művbe hogy értzet vagy ötvöst tiszteltek é?
2. Hát — Nagy az, a' kit czégérez a' Hero-
-Honnyiság — a' Hiu Dáma
Csalfa Malasztjának ásvány czimere,
A' porba Mászás napszáma?
Vitelliusnak, a' torkos Urnak soha
Sem önt érdemet a' híres Miron koha.
3. Félre dus-semmik! cifra martaléki
Az Időnek, félre! én nem
Éneklek még a' méltatlanról, nem, — néki
Nem zeng az én Melpomenem.
Ah! nemzeti érdem — Te ditső Széchenyi
Te néked ropognak oltárom tömjényi *
4. Vitéz hurja már fel kanyarittá czin-
-Fényű egébe Neved, és
A Halhatatlanság, gyémánt Tornáczin
Vár rád az Istenedés, (quel idéo!?)
Én hát csak Somogynak zengem el leg szebbik
Érdemed'. — Zengj véllem fekete Bikk!

* Gondolom, a' kinek íródtak, azt tartta a' mit Francisce la Foix epitaph.
«Ce rien la ou tout triompha» — a' kia. — Sárközy I. jegyzése.

5. Gajj lepte lugos, Lantom zöld sátora
 Gyenge homályu éjjelem!
 Vállj száz orgonás Templommá, mikor a
 Czenki Napot énekelem!
 Spherák tág kapui nyiljatok ki ennek
 A' roppant érdemű Czenki fél Istennek.
6. Ki veszelődött Hazámról a' Setét
 Gözt el fujja — ki menybeli
 Sugárral Honnyom tévedt Nemzetét
 Jó Jövendőkre téreli.
 Szent Jobbján segíti a' korcs Akhitofel
 Busult sebeseit — — — ez a' kegyes Gróf fel.
7. Oh fel támadás Ura! Oh Tisztelet
 Angyala! — mert Arch Angyal e',
 Nézd a' holt érdemről a' szem fedelet
 Hatalmas kézzel vonnya le.
 Bé ront a' Sir Sántzon 's a' Cupressus Berek
 Közzül jönnek vissza a' Nagy O Emberek.
8. Békesség néktek Honnyom Ősei — de
 Mint vagytok? — régen láttalak Édesim —
 Ide kordonoztak, ide,
 Titeket ezen szent Falak?
 Várjatok! Mindjárt itt lesznek nem soká, kis
 Lantyokkal együtt a' többi Unokák is.
9. Ni egy koszoru erdő ingadoz ott
 A' fejér zászlók alatt, — ah
 Nagy Gróf! — Fiaiink jönnek aranyozott
 Tűz Oszlopodnak alatta.
 Istenem! a' Haza jövendő Fatumát
 A' zászlók festésén be' tisztán látom át.
10. Áll már Menes-Várunk. Már a' szép elmék és
 Szabad Lelkek közül kiki
 Bátor érzéseit Könyv Tárunk békés
 Oltáránál beszéli ki.
 Harsognak a' Rózsa-Hivek nagy Pénteki
 Tárogaóin a' Nemzet bus éneki.

11. Hallom gyászos Korontzó vidéket,
 Nyögését — hajj! a' Lehel két-
 Kézre fogott kürttye, O Nagy Gróf Néked
 Ajánlja Hazámnak Lelkét.
 Hajjh! hogy zsinatol nagy Nevedről a' Sejtha
 Elisium! Oh de mit látok én? csitt — — hah.

12. A' Teremtés tág Műhelyében, ni sok
 Ezer meg ezer Istenek
 A' forralt Chaosbol, Nap-Golyóbisok'
 Garmadáját készittenek
 'S Napokbol rakják az erős Lelkek Czenki
 Jol tévőnk Nevét az Égi Teleken ki.

Irtá Kováts Józef

Város Hídvégi Káplán Somogyban.

NB. *Reformatus.*

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 30. sz.]

2713.

Horváth Adám — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Te a' mint veszem eszre Biographiákat írsz; én meg Emortualis Leveleket némellyeknek belső karakterjéről, és más illyesekről szeretnék én is bizonyost tudni: ha ismeretesek előtted e' következendők, tudósíts felőlök.

A' Károlyvári *Erő* Templomából Gr. Szapári János.

A' Nagy lelkűség Pesti Templomából B. Orezy Józef, B. Splényi János, Guldenfinger Király Miklós de Szatmár, Máriási István, Puki László, Fái Ábrahám, Fái Barnabás, Böjti Józef, Gr. Haller Józef.

A' Posonyi *Halgatás* Templomából B. Splényi Józef, B. Orezi László, Meczner Károly, Gr. Szapári Józef. — többeket máskor, ezt igen sietve. — Egy pacquetot is küldök Pestre, S[árközy] I[stván] Barátunkra bízam. Isten veled. 13a Aug. 1814.¹

Á. mpr.

¹ Az évszám Kazinczy F. kézírása.

A' Böltsség' Templomának le-irása Énekben, a' Tanu-
lóknek és Társaknak kedvéért.

Serkenj fel szívem! állj elől; Maga hív a' Böltsség:

Lásd, hogy Sz. templomán belől A' meg gyúltott Sz. tűz ég:

Hármas világosságátul, Csillagának sugarátul

Oszlik a' sűrű sötétség, Kék színnel vidul az ég.

Oh! melly kics hegyen épültt A' Böltsség' Temploma!!

Három oszlopokon készült Annak Fundamentoma;

Erő, okosság és szépség, — Köröskörül mély tsendesség —

Uralkodik egyenlőség, Az egyenes szívűség!

Két oszlopa pitvarának Finom rézből öntetett,

Boldog a' ki munkájának Itt jutalmat szedhetett,

Mert kik itt el készítettnek, Mért lépéssel vezetnek

A' böltsség' titkaiba: Belsőbb kamarájiba.

Ez templomnak magassága Föld' színétül az égig,

Szélessége 's hosszasága Tart az ég' négy részéig.

Itt a' nap mindenkor fénylik, A' hold sohasem setétlik;

Ha ki mélységét meg mérné, A' föld' gyomrát el érné.

Foglaló kövei ennek Az öt szép tudományok,

A' mellyekben elő mennek A' serény tanítványok;

A' nagy Isten' (v. Mester') Sz. félelme, Felebarátunk' szerelme,

A' jeles mineműségek, 'S a' hasznos mesterségek.

A' kegyetlen Uralkodás Itt lábbal tapodtatik,

Az eszelős buzgólkodás Lánczon fogva tartatik.

Árúttatástul nem félnek; Mert Sz. halgatásban élnek,

Mínthogy itt minden valóság, Nints üldöző bolondság.

Tarkán ki rakott márvánnyal Van padimentomozva,

Gerézdre ki vájt munkával Menyezete rajzolva,

Ez a' belső ékessége; Egy szép tsillag fényessége,

Ékes három ablakkal, Mint annyi lámpásokkal.

El tett drága jószágai Az egyenes lelkűség,

Kintse 's clenodiumjai A' csendes elméjűség,

Atyafiak' szeretése, 'S azoknak fel segéllése,

A' felsőbbekhez emberség, Tűrő engedelmesség.

Ott egy nagy kő üszögében, A' Tanulók' kedvéért

Köszörülő más részében A' Társak' ezközékért;

A' mesterek' asztalkája, Rajzolgató táblátskája,

Valamit látsz, mind drágaság, Merő kívánatosság.

Kik kinn vagytok, zörgessetek, Az ajtó fel nyittatik.

Jelenjete meg 's kérjete meg, Be vesznek, meg adatik.

'S majd a' mit látol szemeddel, Fel nem érhetd értelmekkel,
 Oda vakok nem kellene, Sem a' szentségtelenek.
 Szíved 's elméd nemes légyen, Bátor és emberséges,
 Rószre hajló be nem megyen, 'S hogy be mehess, szükséges
 Sok próbákat ki állani; Magadat le ajánlani,
 De az igaz böltsességért Mit nem tennél? a' jóért.
 Látjátok melly igen nehéz Ez ditsó helyhez jutni,
 Sokat fárad a' test és ész, Addig sokat kell futni.
 Sem terhet, sem ékességet Be nem vihetsz, sem költséget
 'S ha bitedre nem vigyázol, A' nyakaddal kockáznál.
 Azért hát, hogy hamarjában Világosra érjete, k,
 Szabadok, buzgók, munkában Állandóak legyetek,
 Hetfütől Szombat estvéig, Nugvaúl [!] nap fel költtéig.
 Ha utaztok, oda értek, Hol jutalmat ígértek.
 Állj meg itten, már el értél A' két első küszöbre,
 Nézzed belül ha jól mértél, Mi ötlík a' szemedre?
 Mint a' tisztán fel kelő nap, Olyan ékes ott a' Fő Pap,
 Kik benn vagynak, mind jelesek; Igen tiszteletesek.
 A' Fő Pap ül nap keleten, 'S a' munkát el kezdeti,
 Két ór álló enyészeten vigyáz, 'S a' bért fizeti.
 Kik a' déli részen ülnek, Erősségi a' Sz. helynek,
 A' Társaság szerte széllyel Dolgozik nappal 's éjjel.
 Északról a' Tanítványok Nézik a' mivelőket,
 Mint folynak az alkotmányok? Miképen rakják őket,
 Ezek, ámbár különbözök; De egymással egyenlők ők:
 A' barátság lelkesíti Őket, és egyesíti.
 Oh melly boldog az a' lélek, A' ki ide érkezett,
 Társaságba léphet velek, És öszve ölekezett;
 Az olly ember valósággal Mindenütt jár bátorsággal,
 Mindenütt lél barátokra, Igaz jó akarokra;
 Áldjad Lelkem a' Fő Mestert, A' ki mindent alkotott,
 Hogy téged mint tsupa embert Közikbe be juttatott,
 Kérjed Szivem! az egeket, Szánják meg az embereket;
 Közöljék Sz. világjokat 'S gyógyítsák a' vakokat.

Írta még V. Ispány korában D. F.* v. Epaminondas, a' Pesti
 Nagy Lelküség Templomából Atyafi.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 40. sz.]

* Darvas Ferencz, Locum tenentiális Consiliárius. — Kazinczy F. jegyzése.

2714.

Kazinezy — Horváth Ádámnak.

Széphalom, Aug. 14d. 1814.

Kedves barátom,

Végzetlen barátsággal köszönöm a' küldött Autographot. És mely nevezetes az! Sajnálom hogy én azt a' lépést meg nem tehettem 's hogy a' harmadikon meg kelle állanom; mert én a' Patikáriusságra magamban semmi vocatiót nem érztem soha, nem is fogok, az Ipam pedig csak azt űzte. Ha közel laknék hozzád, **nem csak** arra kérnelek, hogy írná-le nekem a' mit kértem a' minap, te pedig csak agyvelőd segedelmével tehetsz. Ámbár ismerem ebbeli erődöt, nem egészen biznám ehhez, 's jobban szeretném ha kezed' segédjére a' szemed volna mint agyvelőd. Ha Szemere Pál és Vitkovics nem lehetnek is posták, találnál te módot. **Tégy többet**, ha tehetsz, mint a' mit kértem. Nagyon szeretném ha azt is tehetnéd, a' mi a' küldött Autographonban nagyon.

Megbecsülhetetlen az a' Biographiai tudósítás a' mellyet nekem S[pissich] J[ános] felől ez a' leveled hozza. De nem lehetne e tudnunk melly esztendőben, holnapban 's napon hala-meg? Pótold-ki e' hézagot, kérlek.

Körül nézém leveled, 's csudálom egy irigyelést érdemlő talentomodat: — egyyetlen egy correctúra sincs benne, pedig a' levél olly sűrűen van írva hogy sűrűbb nem lehet.

A' mit te a' Spisics' árvájival cselekvél, azt néked is irigylem. Megdicsőítetted magadat a' legszentebb szolgálatot nyujtván barátod' árnyékának. — Mondd-el nekem, nálatok is olly hidegek e az emberek mint itt, hogy az affélét nem is becsülik? Recte factorum merces est — fecisse (Seneca). — Hát Ő Excellja a' Herczegi menyű Festetics mit teve az árvakért látván azoknak elsúlyedését? Vagy azt mondta talán, a' mit a' német szokott: *Hin, ist hin!* — Én nem tudom némelly ember' mellyében mi ver. Vagy talán semmi sem ver. —

Kis Jánosnak Versei most nyomtattatnak Pesten öt kötetben. Engemet szállíta-meg hogy kiadójak legyenek. Ez a' megszólítás nekem kimondhatatlanul hízlekedő cselekedet. Mit becsüljek, ha ezt sem becsülném? — Nyomtattatik Bácsmegyeim is egészen újra dolgozva. Vallyon mit mondanak arra azok a' kik azt hiszik, hogy 1789ben

szépen írtam, 's azolta elrontottam nyelvemet? — Sárközy félve és átalálással billenté-meg azt a' hűrt hogy Veszprém-ben lévén, holmi kedvetlent halla felőlem, de megírni nem meri, míg a' dolgot tökéletesen meg nem tudja. — Az nyilván a' *Mondolat* lesz. Köszönöm a' Sárközy' barátságát hogy ügyemben részt vesz; de én a' Mondolatistákat 's a' Mondolatokat megvetve tekintem. Ugatni minden kutya tud, 's én annak nem felelek, a' ki nem is érti a' mit meg kellene az olyannak a' ki írni mer. 'S a' te sógorod Oroszy Pál, 's hihető Fábíán József Esperes Úr is, patrocínálgata Somogyi Gedconnak, Kisfaludy pedig a' gyalázatos tettnek örült, 's a' Mondolatot osztogatta, ismertette. Meg kellene olvasni a' Dayka életét ennek Versei előtt, a' Báróczy életét az utolsó Kötet előtt, és a' Himfy Szerelmének Recenzióját az Erdélyi Muzéum' első füzetében. Midőn én az utolsót németül írák a' Bécsi Tudom. Ujság számára, hol az le nyomtatott, megküldém elébb Kisfaludynak levélben, 's Kisfaludy soha nekem többé nem írt.

Elj szerencsésen, kedves barátom. Vendégem van, 's feleségem beteg, 's a' Postát nem szeretném elszalasztani.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 43. sz.]

2715.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Aug. 15d. 1814.

Kedves barátom,

Nyugtalanul várom megérkezéseteket, mely már sokára nem haladhat, 's nagyon kérlek, hogy mihelyt e' levelemet veszed, azonnal írd nekem Postán, 's hagyd tudnom, mikor fogtok ide érhetni. Azon fölül hogy ez nekem örömet ad, azért is kell ezt tudnom, hogy dolgaimat elrendelhessem; végtelenül fognám sajnálni, ha házamtól távol volnék, mikor megjöttök. Éljük az alkalmat, melyet egy jó Isten nyújt; ki tudja láthatjuk e másszor egymást.

Dókus barátom beszéllé, hogy mind téged, mind az én kedves Wesselényimet látta Bécsben. Minden hír, melyet ezen lelkes ifju barátom felől veszek, úgy festi őtet a' millyennek őtet képzeltem, óhajtottam. Mint fogom azt látni most, a' kit gyermek korában csudálva néztem!

Midőn Pestet elhagyjátok, már készen lesz Trattnernél a' Kis Verseinek három Kötete 's az én Munkáimnak 9dike. Kérlek, édes barátom, e' nélkül ne jőjj. Szekeretek meg lesz pakkolva; de legalább egygy exemplárt hozhatsz belőle.

De arra is nagyon kérlek, hogy végy nekem Pesten egygy exemplárt e' munkából: *Horváth Zsigmond Amerika' leírása*.

Élj szerencsésen. Wesselényinket csókolom. Tiszteld több úti-társaitokat is. Örülök hogy Pataki Úrnak ismeretségébe juthatok. — Feleségem barátságosan idével, a' leányom pedig minden nap kérdi: «Papa, mikor jön már Wesselényi Bácsi?»

éjfél után 2 órakor.

Kivül: 1

à Monsieur Monsieur Le Döbrentey. Pest.

[Eredelije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

2716.

Kazinczy — Helmeczy Mihálynak.

Széphalom Aug. 17d. 1814.

Kedves barátom,

Most érkezik Aug. 10d. írt leveled és a' Trattner Úré. Imhol hozzá írt válaszmunkának mása, hogy tudd, dolgom miben vagyon. Rettenetes hosszú és zavart levél az a' mellyet Tr. Úrtól vettem. Megadtam magamat, mert érzem tanácsod' helyességét. De nem képeled melly kínos nekem azt tennem. Mikor minden kész lesz, 's nyomtatva a' theáteri darabok is és minden, akkor kell helyre hoznom ezt a' csudás rendet, és a' Grüner hibáját. A' portrétek rende is felette visszás. De csak hogy megjelennek.

Kazinczy István Cousinem tegnap vitte-le Vitkovicshoz a' Bölcsek' követ és a' Szalamandrint — mert féltem hogy Te már nem lészesz Pesten, most lévén ideje az iskolai széllyel menetelnek. Keressd-fel Kazinczy István Öcsémet, 's kérdd hogy fizesse-ki Ossziánodat és mind azt a' mit nekem te küldesz 's rajta légy, hogy ő nekem azokat elhozza. A' Young' Ossziánjáról sokat nem tartok, hát még a'

¹ A levél zárlatán kettétört piros pecsét.

Schubertéről. Csak a' Rhodée jöjön, ha Ahlwardt nem volna. Légy rajta hogy Bácsmegyeit és a' Kis Verscinek 1 exemplárját minél előbb vehessem. — Ossziánomnak hátra való darabjait azonnal dolgozni fogom. —

Gesszneremet és Trattner Úrnak nem szükséges Kézirataimat, kérlek, küldd minél előbb. Erre Kazinczy István jó alkalom lesz. Semmit ott ne hagyass a' mit Tr. Ur nyomtatni nem akar. Szalamandrinem ha megtaláltatott volna is, a' most veendő 's eddig talán vett Kézirat után nyomlattassék.

Én barátságodat, melyet ezen leveled is bizonyít, nagyon becsülöm. Jobb ha más nyomtattatja mint én. Hamarabb elkészül, 's nekem, gyermekeimnek nem károssal. Ha ez elsül, kedvem érkezend, nagy szorgalommal tovább dolgozni.

Palit nagyon szánom. De oly kevéssé Ura e ő magának, hogy bajai közt legalább barátja keblében nem keres vigasztalást? Veszett volna az a' mi őtet megrontotta. Én elejétől fogva csudáltam nagy vágyását annak birtoka után, Febr. óta pedig, ha lehetett volna, erővel is eltéptem volna.

Élj szerencsésen, kedves barátom. Kérlek, postán is tudósíts minderről; nevezetesen hogy ki által mit fogok venni. Igen jó volna azon esetre ha Kazinczy István Öcsém *mindent* el nem hozhat, csomóimat pecsét alatt a' Luther Márton Pesti Predikátoránál Tiszt. Molnár János Úrnál letéttetned oly kéréssel, hogy ha majd azért egy Ujhelyi kereskedő az én levelemnek elő mutatóásával nála megjelenend, annak azt adja-ki, de írott certifikát nélkül ne, hogy holmim el ne vesszen.

Öllelek szíves barátsággal.

Cópia.

Széphalom Aug. 17d. 1814.

Különös bizodalomú Drága Jó Uram,
nagy érdemű barátom,

Én azt hiszem hogy én a' legtractábilisabb ember vagyok 's megteszek mindent a' mit lehet; 's hogy ízlésem nehézkes ugyan, de nem igazságtalan, 's nem kívánok lehetetlent, kívált ott a' hol leheletsegest lehet várni.

Ezen két állításomnak utóbbikát bizonyítsa a' Grüner' Psycheje

eránt tett ítéletem, az elsőbbjét pedig az a' mi ezen levelemben következni fog.

Én Grünertől *contourt* kértem 's vártam; egészen úgy dolgozott *contourt* mint a' Florentzi Múzeum' rézbe metszett kövei. Ő az ilyen *Contourokban* igen szerencsés; ezt bizonyítják az ő keze által dolgozott rezeek Erichsonnak görög *Epigrammájiban*. Ha ő *Psychét* *contournak* dolgozta volna, most sem volna kifogásom a' munka ellen. De ő kapta magát, 's schraffírozott munkát ada, melyben szerencsétlen, mert az olyan neki nem *Fachja*. — Ez az én panaszom. — Ha én vagyok e békételen, vagy ő hibás, — ha *Psyche* úgy a' mint azt megküldé, nem egy nyavalyás miv e, ítéljemeg a' ki az affélékhez ért. Én magamat alája vetem a' megítélésnek, mert tudom mit mondok.

Általérek az elsőbb cikkelyre:

Midőn én a' minap az Úrnak a' Helmeczi által megadatott *Contractusban* azt a' *propositiót* tevém hogy engedje tehát az Úr nekem a' *theateri* darabokból álló négy Kötet nyomtatását, 's maga adja-ki az öt Kötetet, melyeknek kiadásokra magát hajlandónak *declarálta*, nem hittem hogy *propositióm* elfogadtatható ne legyen. Azonban az Úr azt feleli hogy azt nem cselekedheti. Nekem semmi jusom nincs az Úr okait vizsgálni 's azokat javallani vagy megvetni, 's arra nem terjeszkedem. Óhajtottam volna hogy az Úr végye figyelmére az én okaimat, 's azt nevezetesen, hogy ez a' Gyűjtemény így felette csudás *systemben* fog megjelenni. De minekutána az Úr ezt nem tette 's a' dolog már elindult; nekem nincs mit tennem egyebet mint azt követni a' mit az Úr kíván. Ellenben ennyi magam megadásom után legyen szabad hát reménylenem az Úrtól, hogy viszont az Úr is kedvez nekem valamiben. — Vegyen az Úr időt 's csendes vért megfontolni, ha az a' mit előadok, teljesíthető e.

Kilencz Kötetnek kell megjelenni. — Az Úr óhajta szerint ez a' kilencz kötet így rakattatik össze.

I. Marmontel Regéji, *Paramytheke*.

II, III. Gesszner.

IV—VI. A' Messziás.

VII—VIII. Osszián.

IX. Bácsmegyei és a' mik mellette állanak. Helmeczi barátom írja hogy az Úr *La Rochefoucauld*ot ki adni kész. —

Én az Úrnak ezen projektjére egyt mászt teszek, 's minek utáná annyi reményeimtől elestem, nagy örömömre lenne, ha az Úr az itt következő rendet méltóztatnék elfogadni.

Kazinczy által projektált rend.

I. Kötet. Szívképző Regék és Paramythek.

II. III. Kötet. Gesszner.

IV—VI. Osszián.

VII. Yorick' Utazása és Levelei // vagy ha az Úrnak így tetszenék: Titusz, Themistocles, Boufflers, Bölcsék köve és Szalamandrín. (a' két Román itt a' Publicumnak tetsző lészen.)

VIII. La Rochefoucauld.

IX. Bácsmegyei, a' mellé tettekkel.

Az tehát csak a' külömbiség, hogy a' Messziás helyett Yorick és La Rochefoucauld adassék-ki. — A' Messziás nem kap annyi kedvességet a' Publicumban mint Yorick vagy Titusz és a' társai, 's La Rochefoucauld.

Ha Grüner a' több darabokat *nem schraffírozott munkában*, hanem *contourookban* dolgozza ezután, úgy a' hogy az Erichson regéit dolgozta, és ha az Úr *ezen projektált rendemet elfogadja*, nagyon meg lesznek nyugtatva ezen küszködéseimben a' mellyeket most szenvedek. A theáteri darabokat és mind azt a' mi még ezen Osztyályomhoz 's a' többihez fog tartozni, pénzért nyomtattatom az Úrnál hogy ugyan ezen betűkkel, ugyan illy papiroson légyen az egész munka. Ezen kívánság' igazságos voltát az Úr maga által látja, 's úgy hiszem hogy ennyi magam megadása megérdemli hogy az Úr nekem azt megigérje.

Nagyon megbántana engem az Úr azon feltétellel, hogy midőn én az Úrnak az említett Contractust küldém, azzal az Úr eránt bizonytalanságot akartam volna mutatni. Nem úgy van a' dolog. Csak véget akartam vetni habzásunknak, 's az Úrnak akartam adni bizonyosságot hogy én többé dolgunkban semmi másolást tenni nem fogok. Én nem csak azt a' nagy szolgálatot tudom becsülni a' mellyet nekem az Úr a' kiadással nyújt, hanem az Úrnak személyét is.

Ha az Úr Augustusban két Kötetemet véteti munkába, óhajtánám hogy az az első Kötet volna Marmontellel és a' Paramythekkel, és a' hetedik Yorickal — vagy Titusszal, Themistoclesszel, Boufflers-el, és a' Kazinczy István öcsém által e' napokban leküldött

's az Úrnak Vitkovics által adandó Bölcsék' kövével és Szalamandrinnel. — La Rochefoucauld elébe a' Csehy barátom élete jó, mellynek reményilem nem fog sajnálni az Úr néhány lapot. — Kiknek portréjüket akarom felvétetni, tudja az Úr; e' szerént tetszése szerént tegye a' most kiadandó darabokhoz az Orczy Generálét és Prof. Révaiét.

Igy dolgunk végre szerencsés véget ér, 's én az Úrnak nem fogok alkalmatlankodni új meg' új kívánságok által.

Maradok szíves tisztelettel

alázatos szolgálja

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

2717.

Pápay Sámuel — Kazinczynak.

Aug. 20d. 1814.¹

Kazinczinak.

Itt veszed tőlem, Barátom! Zircz' Emlékezetét, Drétánknak igen jól találtt képével. Ezt Takátstól kérem ki számodra, 's ő örömetst tellyesíté kérésemet. A' Boritékja még most sem kész, a' Bétsi rest kezek között. Sággy most menvén fel Bétsbe, rá biztatott a' Boritékok' sürgetése, vagy ha épen nem lehetne ott hozzájok jutni, Pestenn ujaknak készítettése.

Munkáidra még eddig csak négyen praenumeráltak nálam, mert az új Tudósítást nem rég kaptuk, 's megvallom, temérdek foglalatosságim között, nem is fordithattam elegendő szorgalmat a' praenumeratio-szedésre. Leküldöttem mégis 60. forintot Trattnernek, hogy el ne tsüggedgyen a' szép munkának díszes kiadásában. A' mint írja, a' mostani Pesti Vásárkor kapható lesz az első kötet. Az hozzám felérkezvén, majd ki osztogatom.

Rumi' Emlékezetes Irása, mint írja, ismét elakadt. Madarassy sem Censor többé Budánn, kinek kezéből a' helybehagyott munkának nyomtatás alá kellett volna menni, Nagy Censor Uram pedig nem meré azt helyben hagyni, hanem a' Helytartó Tanács eleibe terjeszté. —

¹ Kazinczy F. jegyzése.

Mind a' két utóbbi Leveleid kellemetessé tévők 's teszik az olvasás' óráját nálam. Én sokat nem írhatok, most futva készitém ezen soraimat.

Tsókollak 's vagyok

Igaz Meghitted

Sz. Istv. Magy. Kir. napján 1814.

Pápay mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 28. sz.]

2718.

Kazinczy — Sipos Pálnak.

Széphalom, Aug. 21d. 1814.

Tisztelt kedves barátom!

Debreczenbe küldött csomód még sincsen kezemnél: de a' három Caput postán érkezett. Képzelheted melly gyönyörűséget ad az nekem. Ma alig világosodott-fel a' naptól szobám, 's elővonám tegnap estve érkezett öt leveleimet fejem alul, 's a' tiéd vala az első a' mit megolvastam; noha egyike az ötnök Bécsből egy Fesztőtől jöve, tele festési hírekkel. A' Casus conscientiae olvasása alatt emlékezetembe ötle a' mit egy barátunk monda Discursioid felől, hogy az tömve van antithesisekkel. De ezek az antithesisek, azon felül hogy a' lelki, és így testetlen tárgynak életet adnak, 's tetszetősekké téstik a' képet, nem léhociniurók, hanem arra valók hogy az igaz magát inkább megkapassa az olvasóval. — Seneca is merő antithesisekből van szöve, 's még is minden eszes olvasó csudálja az ő eloquentiaját. Tudom én mit mondanak az ő dulci vitia-ji felől Quintilian után; igen jól fogtam volna azt érzeni Quintilian nélkül is. De hogy ő igen eloquent, ezt tagadni nem lehet, merő ár, merő özön, 's melegen szől szívhez. Pedig a' ki azt teszi — eloquens. 'S a' csudált, de sokak által csak praejudiciumból csudált Ciceró is ár, és antithesis sok helytt. Pataknak két férfiak mondja, kimélve hallgatom-el neveiket, hogy nem szabad írni deakül Ciceróból nem merített szók és phrasisek nélkül — azon épen nem csudálkozom. Egyike stupet in verbis et phrasibus — (én is Horatzi szóval élék «stupet in titulis et imaginibus») — a' másinak csudált érdeme — (emlékezel munkájára, és így megérted mit mondok) — (abban áll, hogy igen elmésen tud Centot szövíni. ^Ő nekem az most a' mi akkor volt, verse is az most a' mi akkor volt, de

ítéletem is ezen versről éppen az mi akkor is volt, mert én a' szőnyegszővést láttam akkor is most is, 's akkor nem kevésbé mint most. Ő mindég másba kapaszkodva lép, nem lép soha szabadon. Azonban művei valóan tetszők, szépek, elmések. A' mit a' lányom születésekor írt, talám még szebb mint a' Surgit.

Mélt. Zeyk Miklós úrnak levélkéjét hozzád ugyan jól tevéd hogy nekem megküldötted. Erdélyen meglátszik hogy fiait utaztak. Sok pénz ment-ki ezen utazásokkal ugyan a' hazából, és sok közülök nem mézzel tére köpűjéből a' hímes mezőkről hanem méreggel, de mit tehetünk róla, hogy a' méreg és méz egy mezőn terem, 's hazánkba nem állítjuk fel azt a' mi szépet teremt, és pénzt tartson az országban? E' levélben^s egy igen elmés tournerey áll, mellyel szeretem azt az urat, 's ez nekem őt egy művelt lelkű embernek festi: «Ha szükség itt a' Statusban a' hajdú és hóhér' hivatala, arra nézve ki azt viseli, méltán alacsonyított, 's közönségesen magokon szokták viselni nemtelen hivataljok' bélyegét.»

Én a' litterarius hóhért és hajdút nagyon szeretem, épen úgy mint azt, ki kertemet műveli; mert azt nem, ki a' silva Hercyniát pusztított, a' mocsáros, egészségtelen helyeket kiszáraztotta, egésségessékké tette, 's a' vad emberekből társaságba lakókat csinált; csak azt az embert gyűlölöm, vagy utálok inkább, vagy contumalóm — (magyar szónk erre az idcára nincs, mert megvetés egyebet is tesz, mint a' Verachtung) — a' ki vagy tompa megérteni, a' mit lehetne megérteni, vagy praefidens, 's így nem tanul, vagy malitiosus, azt a' kivel antagonismusba vagy, mivel aperta fronte néki menni nem akar, nem mer; Sicariusi módra akarja nevezetessé tenni ön magát. Abból a' mit Kun László monda Szemere Pálnak, kitetszik világosan, hogy Somogyi Gedeon ezen belém kapás által akarta figyelembe hozni magát a' nemzetnél, és csak azt kereste, hogy vélem perbe jöhessen. Kun fia annak a' V. Ispáynak kinél Somogyi Patvarista volt, és azt is tudta Szemerének mondani, hogy Somogyi kész vala azon feleletével is, mellyet az én válaszomra fog adhatni. Egy jó Daemon sugá-még tehát nekem, hogy néki felelni kár volna, még minekelőtte tudtam hogy mit monda Kun Szemerének. Mihelytt esomód eljön, tudósítlak, 's készítem a' nyomtatásra. Ha Caputokból álló munkád Theologicumnak vétetődik, a' Superint. ítéletére bízom, 's censurájára, a' Discursiókat pedig Helmezy Univ. Prof. Fejér Györgynek adja censura alá a' ki nem ismérletlen Kánttal, a' mint kedves Anthropologiája mutatja.

Tegnap Napoleonnak egy rézre metszett levelét vettem, a' levél csak compliment, 's kevés sor, de mutatja az igen sebes kezű, és az illy kis dolgokat hamar abszoláló nagy embert. Mikor fognak az idők ismét szűlni egy illy hatalmást, mert ő az, azt Kövy, Rozgonyi, Kézy, 's még mások is vallják. Nagy Ferencz is vallja, de mégis mondja hogy gonosz.

Élj boldogul te Musák embere.

Tisztel, ölel

örök barátod

Kazinczy Ferencz.

[Megjelent az 1846-ki lipcei kiadásban.]

2719.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

Kedves Barátom! Én ennek a' Levélnek bélit nem válaszul készítettem, de ide érkezvén a' Posta helyre, ma 22-a Aug. itt találtam Leveledet, abban lévő kérdéseidre hát a' mennyire meg nem feleltem; vagy most tehetem; válaszolok.

A' Postát ezután úgy tartom, a' mint irod; látom hogy Ujhely van hozzád legközelebb: most meg Regmeczet is fel irtam, mert a' boríték is otthoni.

Pétert nem erőltetem semmire; noha eddig sem erőltettem; de azt még is mond meg neki: hogy IV. Holmimet ha házi keresztje miatt ki nem nyomathatta; adja vissza írásban.

Gyika felül itt van egy egész levél.

Moreauról úgy hiszek mint Te; talán a' másokról is: Ha mi Énekeimben láttatik ötet bántani, szeretném azt neki magam mondani, és meg magyarázni. Ő ha legrosszabb ember volna is, nagy eszköze volt a' Stoica Providentiának.

Radó Sándorral már irtam; Horváth János az én tanítványom volt extra linteum; de már most mégse vágyunk egymáshoz 's nem tudom, ha lessz e sikere igyekezetemnek: ő különben tanult ember és szép Magyar; belül is sokkal több ember amannál.

Hát Te mit tudsz a' meg halt öreg Poturnyairól? a' ki én nálam egy napkeleti Traditionak homlokán ad calcem, így van subscibálva: Custos portae Septemtrionalis.

Egy paquetot Sárközy hűségire bízom; de még abban nints minden a' mit kívántál: hol teszi le Pesten, reménylem fog tudósítani: Postán is megy onnan egy Levelem hozzád.

Klárinak se fíja se Leánya nintsen, nem is vólt; irtam arrúl is egy két szót, a' többít személlyes együtt lehetésünkre halasztom. Isten veled. h. h. é. é. b.

Á. mpr.

A' Márs' Metamorphosisa Győr alatt: mind a' Notája, mind a' Tactussa ad formam Dábár: Belgrádra Vitézim! omoljatok. Felelgetés Márs és Hébe között, ágyukkal.

M. Mit láttatok? én szemeim! mit?

H. Mit láttatok? én szemeim! mit?

M. Az első bástyán tündöklék az Ég' remek Angyala, Hébe:

H. Leg elől kommandiroz maga Mars, de sisakja le téve...

M. Ugy tetszik, mintha fejér zászlóval kínálta;

H. Ugy tetszik, mintha velem békélni próbálna:

M. és H. együtt. Nem ellenségem ő nekem. — Nem — nem!!

* * *

H. Ne, ne higgy szemem! a' hatalom 's kár-
tétel neki véribé' van már.

M. No! de mit nékem Hébe? ropogó tüzetet tova lüdd-be,
Falait rontsd, bástyáját elegyítsd tsupa vérbe... tsak azt ne:

H. Gyilkos Dúló! — de miért vonsz hát hozzá szívem?

M. Tűnj-el szépség! — De miért vonsz hát hozzá szívem?

M. és H. Nem ellenségem ő nekem, — nem — nem.

* * *

M. Fut már!! — kora futni!! — tsak az ne!

H. Már népemet űzi — tsak az ne!

M. Ne szaladj, én nem bántlak; ne Magyar! fenyeget tova Hébe;

H. Ha ki fut, tessék; én itt maradok; 's rohanok kebelébe:

Oh! nem bánt ő, nem is olly gyilkos, a' mint rettent:

M. Űzd Márs! én már kebelemben érzek más Istent,

De van hát olly láthatatlan? —

M. és H. Van. — Van.

* * *

A Rabbá lett Mars.

Vége van, én rabbá lettem!: Nyertem e hát vagy vesztettem?

Oh Szerelem! — győzedelem, Ha Ludovicát meg nyertem:

Ez légyen egy szégyen, mellyet vallottam

Éltemben, hogy Hébének 's Amornak meg hódoltam.

Isten hozzád szép környék! tőled el esni sajnálok;
 De ha így rendelték az Egek, más nyereséget próbálok:
 Márs is aludt lágy koblébe' A' szerelemnek: jer Hébe!
 Jer! Akadályozd fegyver alatt Izzadozó vas karjaimat.

* * *

Hébe reménysége (kozorára).

Oh Egek! álom e? vagy ha való,
 Hol terem olly tsuda hódoltató?
 Dúlni kezével!! Győzni szívével!!
 Mások előtt neve rettenetes,
 'S énnekem ő maga kellemetes. :/
 Sok fut előle ha hallja szavát; kardja hegyén hiszen ülni halált.
 Ezt meg imádom; Lételet áldom:
 Angyal e ő? kihez így vonatom —!
 Vonsz szívem, és ragad indulatom. :/
 Nints lehetetlen az Egek alatt; —
 Vajha! ne múljon el a' mi haladt;
 Mellje ha érez is; Van szíve még is;
 'S az ha vas, abba' se lesz heverő,
 Egy tsuda magneses égi erő:
 Már neki a' hatalomra törő,
 'S Thronusokat leverő nagy erő
 Rettegi székit, 'S többeket épít:
 Illy tsuda hogy ne tehetne tsudát?
 Bétsbül emel bele Antoniát. :/

a' Lakodalom: Lassú magyar notúra.

Himen! ég gyermeké! Te kis Angyal! még is nagy!
 Természet remeke! melly hatalmas Isten vagy!
 Mennyit el végezel a' mit nem képes hinni;
 A' mit Mars, 's minden más nem tudnak véghez vinni.
 Nagy Tábor tört reánk; szerentséjét rettegtük;
 Szenvedett is hazánk; Istriát el vesztettük:
 'S im! későn, vallást tón Thronusunk' ör Angyala,
 Hogy a' két ellenség Czézár és Pompej vála.
 Mért nem sugtál ennek? hogy téged küld ellene,
 Mint győzedelmesnek a' Magyarok' Istene:
 Mennyi vért meg kémél-hettől vólna tsak egy szón,
 Hogy Ferencz' veje lessz ma hólnap Napoleon.

Hát, ha már el késtél fel fedezni titkodat;
 Hajtsd végre kis Isten! a' mi jónkra dolgodat:
 Pelops' vállperettzét forraszd vissza helyére,
 Kösd Napoleonnak, hogy Sógor lett, szívére.
 Mért is ne lehetne a' fejedelmek között,?
 Hogy a' melly házakat Himen öszve kötözött:
 Mint az emberi Nem' több és apróbb sorában,
 Hív fiú legyen a' Vő az Atya' házában. — —
 Templomot építünk akkor e' kis Istennek,
 Io Peánt éneklünk a' jól tévő Himennek,
 Most is már, cz új Pár' öszve kelttén mindenek
 Jó reményt építvén, azt kiáltják: *éljenek!!*

Jó szerentsét a' Moszkai úrhoz. Jövendő mondás: lassú Magyar notára.

Mitsoda gondolat? A' kies ég alatt
 új mennykövekkel dörögni, zivatar' tsinálni!
 'S e' miatt ezreknek, büntelen népeknek
 törvényjének 's lételének kétségessé válni.
 Vad tigris az, nem ember az, a' ki tudva ember vért ont:
 Frigyesire is kedvire tör, belé köt és reá ront:
 Engem' is óltalom nélkül, a' hatalom'
 kényje szerént rabszolgaként kényszerit szolgálni.
 Addig is mig maga járt kaparni, 's raga-
 dozni, dühös volt e' kakas' hatalma' dagállya,
 Európát széltire dúlja, köldökire
 bé hat; és szemünk láttára Ágyékát is vájja:
 De mi olta Sas a' tikja; nints előtte sem bűn, sem szent;
 Fortélyjítúl, tsapásitúl már az Árpád' vére sem ment;
 Tudja tán, hogy 's miként? Noe' osztályjaként
 A' Sem' sátorában is van Magógnak hazája:
 És ha már e' kakas olly kevély, olly magas
 emberi vérrel pirosló sisakos taréjja:
 Én is, ha már neve olly rettentő leve,
 ha rám is ki hat hatalma, 's ellenem fortélyja:
 Kakas legyek, felé megyek; ott találok ős nememre,
 Moeotiszom, Tanaisom kész ki kelni védelmemre:
 A' Magóg' fiai, Kokas Tatárjai
 lesznek a' nyugoti Kakas ellen, karvaly 's héjja.
 De! ha én a' hegyek alá vissza megyek,
 öszve szedem ott tüzes nyilait Apollónak,
 Abaris' vesszeje lessz Isten' ereje
 's ostora nyakán a' Dulónak 's nyomorgatónak;

Vissza térek én 's több vérek honnyod' dálni, és gyötörni,
Székedet ki küszöbölni és taréjodat le törni;
Ellened majd akkor, a' le-járt órákor,
Executor testamenti én leszek Russzónak.

Bé tellyesedés; tárogató notára.

Fél az erős, fut a' kevélly, Le törött a' kakas taréj
Haza repült, nem is szaladt, Sárkány e' vagy Grif név alatt
Szárnyas állat?
A' fél világ nézi vala, Mellyet elébb be nyargala,
Mint szalad rabló hada, De annak ő nevet ada: Reteráda.
Negyedfélszáz mértföldnyire Repüle más szemetjire
'S hoza vele más sokakat, Tikfiakat, kappanokat, rabszolgákat,
Már az Asibok' hónjába, Kakas hegyek' erányjába',
Villoga véres fegyvere; Oltó vala sok ezere' drága vére:
De hajt az ég büdös szelet, Ki kezdte már a' Napkelet
Szárnyjait darabolni: Tikfijait le tagolni, Vissza tolni.
Érzi ma, hogy neki rossz szó Mind az Orosz, mind a' Russzó,
Az a' Tanaisi sarok veszedelmes, — dühös karok a' Tatárok.
Én is a' tájrúl credtem, De van itt is gyöngy-szemetem,
Sós, aranyos, búza szemes; Ide többé be ne repdess! Hess e' he! hess!

Szententziázás:

— — — — — | — — — — —; (kevés licentiával.)

A' Szerentse' gyermekének az segít ha vakmerő;
Hisz tulajdon érdemének a' sokat próbáltt erő:
Bátor az, magasra hágni, a' ki még le nem esett,
Büntelen tud ölni, vágni a' ki sok nyakat nyecett:
Miglen egyszer a' buvár is rosszúl uszik, el merül;
A' ki dülhatatlan vár is a' sorára rá kerül;
Sámson a' kit ért, le verte, mert hajába' vakmerő;
Egy erőtlén azt le nyírte; 's az erősbé' nints erő;
A' Szerentse is meg unja egyszer azt segíteni,
A' ki jobbra-balra vonja, 's kényszeríti védelni:
Ott Minerva sem fog adni oltalomra ketske bört,
A' ki bőrben maradni nem tud, és az égre tört:
Napkelet felől nyugatra költöz a' ki vándorol;
Botlik a' ki lép visszára 's a' szokás ellen sorol:
Fél elég a' Nap sugárnak; fél felül setét az ég.
Ha Bírója fél világnak egy erős vadász, elég:

Nints az Istennek vitéze, vagy ha van, bizony nem egy;

Annak ő nem áll melléje, ki világot dúlni megy:

Egy Nagy Urnak egy kalapja van, hanemha sok fejű,

És ha nints elég alapja, tsökken a' nagy erejű:

Csak az a' ki véghetetlen, fő hatalmú mindenén,

Nints halandó győzhetetlen; mert ki győz az Istenen?

Természetben *egy erővel egyarányos más erő,*

'S jobban bir vissza-verővel, a' mi *tompa, vagy merő.*

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 40. sz.]

2720.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 25dik aug. 814.

Igen Kedves Barátom!

A midőn éppen szándékoznám szerencsés haza érkezésemet jelenteni Neked --- akkor veszem aug. 14kén nagy becsű kedves Leveledet.

En most Bécsbe sokat láttam, tapasztaltam, és sok eddig való hiedelmeimbe meg erősödtem. A Mesterségek és Tudományi miv sok ágainak divattya forrón által hatotta szívemet, meljet más felől az el N[éme]tesedet Magyar nagyoknak tűrhetetlen magok viseltek igen nagy mértékbe el keseritet. El van Barátom tökéletesen érve a régfűl fogva forró és buzgó indulattal, törekedéssel munkába vett el korcsosodása a Magyar nagyoknak¹ — és mivel Kraszna nem Bécs, bátran füledbe sugom: Hogy ha ezen el mecsevészett nagyok fricskát nem kapnak orrokra, fénye, nagysága, Ereje, sőt léle el enyészik a Nemzetnek. Szóval inkább, mint betűkkel ohaitanám ez iránti tapasztalásimot és érzéseimot neked le festeni. Utálásra, meg vetésre méltók ezen gyáva Magyar nagyok — és keserves az, hogy az áldott Magyar földnek sirjából fizik azon utálatos mesterségeket, melj testi alkotmányokot egy el aszott redves fához teszi hasonlatossá; Lelkeket pedig minden Lélek érdemének diszítul meg fosztván, csupa álatokká teszi őket. Nem jó nekem még csak emlékezni is ezen semunire való rossz emberekrül, mert nagyon fel for mindenkor vérem, mikor eszembe jön, minő képbe és formába láttam én őket — mint módon

¹ Itt Cserey F. még egyszer ismétli az *érve* szót.

és alkalmatosság, mint igyekezetem volt pedig őket tarkaságok színnyeinek minden árnyékaival látni. Láttam a Thronus körü mászó alacsonságokba; láttam csillámló fényt képzelgető voltokba. Hogy az Udvari Cancellarián néhány derék embereitek vannak — az csak ugyan tagadhatatlan dolog — és az udvari Camaránál is Consil. Mikosba én részemről egy derék embert ismertem meg. Az eő Bureaujába dolgozik Ürményinek is egy köz becsülésbe lévő fia, ki most Bécsbe mulatásom alatt lett secretarius. Boos egy a maga fahjába solidus ember, meg mutatta nékem azon nagy számú Plantakot, meljeket most hozott Parisbul, sőt tapasztalván, hogy az eő fahjába nem vagyok idegen, reményt is nyuitott azokbul való kaphatásra. Láttam a Bellwedert is maga dicső fénnyeinek érdemébe, de Fügerrel nem lehettem, mert mikor kerestem, Badenbe volt.

A Telemach fordítójának rézre meczendő képe iránt tevezésedet az Ipommal fogom mentül előb közleni. Komáromyné a két csomót itthon nem lételem alatt el küldötte. — Kist hogy láttam, és ezen látás által régi ohaitásom melj kedvesen teljesedet, Sopronbul irt levelembül érthetted.

Az általad küldött magokbul csak a mákok virágzottak hon nem létem alatt, és pedig a mint feleségem mondja, igen-igen szépen. Ha fehér tölesértü, öt viola színü vonásu fel futóbul, a melissa moluceusisbul, Chenopodium ambrosoidesbul, és a mi nálam ki nem kelt, alcaea és stramonium-magokat küldést igen szivesen vészem.

A Burbonoknak nagyon ebül van dolgok Franczia országba, ezeket fel taszigálák a Thronusra, és zavarba oda hagyák őket. — Az a nem foglaló, nagyra nem vágyó, szép képü orosz Czár ugyan szeles dolgokat mivel a nagy anglus nemzettel egygyütt — mi Hadi népünket széljel szórók pedig — — —¹

Feleségem Tégedet és Grófnédot különös szives és barácságos indulattal tisztel — vette nagy becsü Leveledet, és reám bízta, hogy eő annak nagy érdemü és igen becses tartalékjára ugy, a hogy érez, magát kifejezni elégtelennek ismervén, kérjelek, hogy tiszteletének és hálados indulattyának igaz valóságát fogad el tölle általam.*

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 50. sz. IV. köt.]

¹ Az eredetiben is így hiányjelekkel.

* A levél felső lapján Kazinczy F. jegyzése: Lágy lelke láng volt, 's e' levél is az.

2721.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

Kedves Barátom! e h. 22dikén a' Postán találván Leveledet; a' neked küldendő enyimet, melyet tsak ugy készítettem, hogy minden comitiva nélkül küldjem: meg kellett tóldanom egynehány rendel: a' mi hát akkor elmaradt, most 25-a utánna botsátom. De mi maradt hát el;? A' Trochaeus mérték; és az önként; mert Adversariamban van egy dissertatio forma, melyet én tsak magamnak *pro memoria*; és némelly tanítványimnak kedvekért irtam: de mivel kettő is van benne olyan érdemű; a' mirül Te örömet olvassz: fel tettem magamban, hogy azt ki irom könyvemből és neked meg küldöm: a' minthogy imé ide zárom.

Azt is elmaradottnak mondhatom, a' mellyről az akkori kurta feleletemet homályosollom; hogy [Horváth János]¹ Atyákníja e? Nem az: mert már most nem nectálhatja magát: azt sem tudom hogy még meg van e a' kedve? mert...²

Mig újabb leveledet veéndem, addig egyebet nem irok, hanem meg rakom ezt énekekkel, a' mennyit egy magános Posta el bír. Német énekemről pedig azt irom: hogy az régi munkám; tsudálnám hogy azt veled boldogabb napjainkban nem közlöttem, ha az nem szüntetné tsudámat, hogy magam sem régen akadtam abba bele, midőn mostani tsendes magánosságomban 450 énekeimet újra öszve szedtem: Lehet hogy akkor 20, és 25 esztendő között jobb Német lehettem; de mind a' mellett is bátran állithatom, hogy én azon énekben a' Trochaeus mértékre nem aggottam, mert az, hogy énekeimben a' musika tactust szorosabban meg tartsam; nem régi dolog nálam: ámbár hát én az egész Énekben igen kevés Trochaicus mértéket találok, vagy talán nem is találhatok, mert nem tudom hogy a' Német mellyik positiós syllabát meri rövidnek tenni bizonyos törvénnyel,? sem azt (a' melly talán mind egy), mellyik vocalissa rövid neki, vagy hosszú accentus nélkül is? de tsak ugyan mivel kész régi Ariára irtam azt, mellynek természet szerint kellett lenni tactusának; az izzasztó munka közben is figyelmezttem arra, vagy talán figyelmetlenül is vonatódttam, hogy a' tactustól erőszakkal ne

¹ A nevet Horváth Á. kitörülte.

² A mondat vége olvashatatlanúl ki van törölve.

külömbözzön a' quantitás: egyébből a' két első és negyedik soroknak elsőbb tagjai az énekben inkább Jambus mértékűek, a' hátulso tagok Trochaeusok, a' harmadik sor pedig nagyobbára Spondeus.

Azt irom ebben az Aclusumban, hogy a' Sapphicus versnek két notája van ma, egy világi és egy Szent; u. m. a' Szent: *Kristus Urunknak áldott születésén*: de ez még a' Szent Sapphicus tactusra sem megy jól ki; hanem, mind a' Szentre, mind a' világra jobban illik az az enyim, melly az Uj énekes könyvben 60dik Ének: Karátsoni, p. 338: vagynak benne a' Sapphicus vers ellen némelly anomaliák; és azokat nagyobbára a' Szent notára való vigyázat tsinálta; mellynek tactusát régen el rontotta a' köz nép: vagynak abban az új könyvben több énekeim is, ugymint

7dik p. 293. kevés figyelemmel a' Tactusra, mivel maga az Aria is nagyon változó Tactusú.

20dik p. 36. De ennek is van ujjabb notája, mellynek tactusával ez a' mérték jobban egyez: nem tudom, Debreczen a' második sort miért corrigatiózta? melly nekem így volt: *A' halál meg győzetett*: de tett illyeket másutt is.

69. p. 352; ez már utrumque Trochaicus.

59. p. 337. Ezt tsak az aria szépségeért irtam.

34. p. 310. ez részszerént Sapphicus, részszerént Trochaicus.

41. p. 323. Ennek első verse corrigatio, két versemet hagyták ki érte, azért, mert egyik így kezdődött: Tűz van, égi tűz lobog. A' másiban pedig *Malaszt* volt: Oh tsudálatos malaszt! Láthatatlan alkalom! *Nyelv*, 's az *Ige* küldi azt. *Tűz*, de *égi* hatalom, *Szél*, de *Lélek* van benne, A' kegyelem' Istene — Ezek hát Jambus mértékűek volnának.

9. p. 295. Ennek ~~requiem~~ notának kellene lennie.

Van egy nem régi ~~Szénám~~, — mert ez a' név illik neki, mellyben egy Magyar le mondván reménységértül, Stajer tánczot készül járni 's nógat rá másokat is: Hát Isten neki! kapjunk rá, szokjunk rá a' Német tánczra. Sat. erre az a' felelet adódott a' Maiáknál kedves ugráló tánczon:

Nem Minétre lépek én, Szökni szoktam Ekuszénn,
Sok tsatám', vitéz nevem' Ez nyertette meg velem:
Sőt ez adta Thrónusom', Bétsi Herczeg Asszonyom':
Szerszem [!] elme, friss kezek Által épül a' Remek.

Nem Minét hozá tehát A' Stajer litaniát;
 De mind Te jó Magyarom! Mind Ipam, mind Sógorom;
 Hogy velem ki szálltatok, Ekusztét ugrottatok:
 'S ki fitzamlá lábatok, Bankóra [!] szorúltatok:
 Tudsz e Sánta! érzeni? — Sorsod' az elébbeni
 Sok erőltetés, kozák, 'S kontra táncz határozák.
 Meg tsomósodott a' vér, Meg rekedt az arany ér:
 A' Podagra meg lepett, Bétsi-bankó-lábra tett.
 Már neked tsak Stájér jó; Mellyben nints mutatio:
 Szokj hozzá szegény Nemes! Másra nem vagy érdemes;
 Egy 's közös a' Musikás, Egy a' szála, táncz se más.
 Ha tsak egy régi lejtő Nem lesz a' bú felejtő.

Hát ez nem Trochaeus e?

Fridrik anapaestussa Poczdamban, az Elisiumból.

Im az én nagy Apám' koronája 'S hivem kinek esnek alája?
 Koszorút ki fejére tetéznék? — Egy Korsika-béli vitéznék.
 Ti! halál Ura' néma vidéki! Fel cressztenek e? szabad e ki
 Mennem? kisegíteni hazámat, 'S fel emelni le vertt Onokámat:
 Oh! nem: pedig Agyala sintsen, Ki paladiumomra tekintsen.
 'S örökös szigyenére * Nememnek Más lessz Ura bajnok övemnek:
 Süllyedj ide Elisiumba Poczdám! S Mausoleumomba
 Le rakott czimerem; ha hogy e' lett Berlinből, az engemet illet.
 Irtózz Te Vitéz! ki rabolni; Vagy fegyverem eldarabolni,
 Neked is majd más hamar így tesz, Ha Te meg szentségtelenítesz.

itt van még egy Férjhez vágyó Asszony tizenötös Trochaicusban.

Vég el engemet galambom! Adj kezét hamar nekem!
 Nints szobámba' bátya, néne, nints anyám, se gyermekem:
 Özvegy Asszony a' nevem, de sok leány nem ér velem,
 Sem ha birtok a' szerentse' czéljai, sem ha szerelem:
 Az való, hogy a' fogamnak egy sorotska híjja van,
 Már hajamból is ki szedni a' fejért haszontalan;
 Ugyde lám, hiszen fogatlan a' tsikó mikor ki-vált;
 Ollik a' haj is porozva barnabőrűnek kivált:

* Ez a' szigyenére kitsiny dialectus; éneken tűrhető, irva pedig lehet helyette tenni *vesztére*. — Horváth Á. jegyzése.

Képem Ifjúságot árúl, életet kükény szemem:

Van vagyonna is tekintve, párosodni érdemem:

Pénzem untig, a' ki el vesz, annyi van, jut annak is,

Ágybelim, ha Férjem annyi volna, jutna hatnak is:

Csakhogy egyhez a' hűséget úgy nehéz meg állani,

Mint szokás az esküvésbe' más után ki mondani:

Most különben egy se bírja szívem', egy se rejtekem'.

Végý el engemet Galambom! adj kezet hamar nekem.

Szomorú Magyar: a' sorok hátulsó fele mind Spondeus.

Jer haza Vitéz Pajtásom! Itt ezen túl nints szállásom:

Rába közbe, szép földünkbe Franczia rukkol helyünkbe.

A' Napoleon nagy karja, 'S hosszú keze úgy akarja:

Lám eleget emberkedtünk, De ha Isten nints mellettünk,

Hogy Győr alatt el széledtünk; A' sok ellen mit tehattunk?

Bár ha Pallas vagy Bellóna Aegis alatt őrzött vóna.

Bezzeg akadunk Czinkosra; De jönne tsak a' Rákosra:

Sátorát is fel forgatnám, Agyvelejét el tipratnám;

Meg tagolnám a' gyp-szölen; Meg-én-engem úgy segéljen!

De ma tsakugyan menjünk el, Az időnek engednünk kell,

Itt akarki tsákányoljon, Szántani nekem jobb otthon:

Gyűlölöm az ellenséget; Adjon Isten békességet.

Á. mpr.

Az Adversariamban: Mérték, Vers-mérték.

Lábbal mérjük a' Vers-sorokat. — A' lábak vagy két, vagy három, vagy négy szótagból állanak. A' négy szótagúakat én ezelőtt tsak két kettősből összenötteknek véltem; és a' mint a' *Choriambus*-nak neve mutatja, igazán is vélekedtem; de némelly Sz. ünnepi énekekben gyakorlott musikai szakgatásokból el hitetődtem, hogy a' négy szótagos lábak már Arion', sőt talán Orpheus' idejében is szokásban voltak.

A' két szótagos lábak négyfélék, Spondeus — —, Pyrrichius ∪ ∪; Jambus ∪ —, és Trochaeus vagy Choreus — ∪.

A' *Spondeus σπονδειος*; az áldozatkori énekekben gyakorlódott, mert *σπενδω* áldozom, vagy leg alább az áldozatot el kezdem; tudni illik minekelőtte az Áldozó a' bort, a' Baromnak *media inter cornua fudit* (Virgilként), azt előbb meg kóstolta, *libavit*, és így az Istenre mintegy reá köszönte, magyarosan; melly libatio név osztán az egész.

áldozatra alkalmaztatódott, és éppen a' fogadásból lett égő áldozatra különösen, és mindenkor bort töltöttek: És valóban ezen Sz. foglalatossághoz, melly némünemű imádó félelemmel ment véghez, ez a' hosszú Spondeius láb illett; mint még ma is tapasztalhatjuk a' requiemekben.

A' *Pyrrichius*nak rövid *tactus*ú lábnak kell lennie, akar a' *πυρρῶ*-ból vonjuk le, mely fel-lángolást tesz, akar a' *πυρρος*-ból, melly tűz színű veressét jelent, *rufus*, *rutilus*, mert ez a' gyökere a' *Pyrrhica* táncznak is.

A' *Jambus* a' könnyű játékokban *in Conulis* [!] gyakorlott énekes *tactus*: *ιαμβιζω* rágalmazok, *convitior*; noha némelyek *Jambe* nevű szép Leánytúl nevezik ezt a' *tactus*t, a' ki magát fel akasztotta.

A' *Trochaeus* futásra alkalmatost tesz, a' *τρεχω* futok, *curro*; és ezt öszve hangzó énekes karokban szokták régen gyakorolni; és éppen ez adott arra alkalmatosságot Arionnak, hogy a' Titkok' felsőbb grádittsai' ünnepén nem elégedett meg ilyen magános *choreus* *tactus*ú lábakkal; hanem öszve ragasztotta ezt a' Jambussal, mellyből lett a' *Chorijambus*, ugymint a' *Dithyrambus* vers sornak egyik mulhatatlan *Tactussa*.*

A' három szótagú láb 8. *Tribrachys* $\cup \cup \cup$; *Molossus* $— — —$, *Dactylus* $— \cup \cup$, *Anapaestus* v. *Antidactylus* $\cup \cup —$; *Bachius* $\cup — —$, *Antibachius* $— — \cup$, *Amphibrachys* $\cup — \cup$, *Amphimacer* v. *Creticus* $— \cup —$.

A' *Tribrachys*nak könnyű az értelme, mert *βραχυς* rövidet tesz.

A' *Molossus* név akar ex *Μολιβος*, melly ónat; plumbum tesz, és így nehezeti, nyomóssá; akar azért, mert a' Thessaliai *Molossus* Nemzet, vagy *Molossus*nak, ki *Pyrrhus* fíja volt *Andromachét*űl, emlékezetére; vagy magának a' *Molossus* vagy Thessaliai *Jupiter*nek

* *Pindarus* a' *Dithyrambus*t *Corinthusi* találmányának mondja, 's nem igen jól szól felüle (*Arion* után 130 esztendővel); hogy *Corinthusi*, meg lehet, mert *Arion* nagyrészt ott lakott, mivel *Periander*nek tudományos barátja volt; hogy nem jól szól róla, az is meg lehet, mert a' vers-neme nagy szabadságot mutat; *Demetr. Phaler.* ahoz hasonlít minden szabadabb kötésű ki mondásokat; *Horatius* 4 : 2 *Audaces* *Dithyrambos*, *Cicero* de *Oratore* *Licenti*ornál, *Pindarus*nak pedig nem nagy képzelete lehetett a' mérész szabadságról: Ő *Corinnának* hatszor hagyta magát meg győzni a' verselésben; és halála is a' maga szeretett Ifjújának ölében történt. — Horváth Á. jegyzése.

tiszteletére; amannak a' szomorúság', ennek pedig a' Sz. félelem ki nyomására ilyen tactussal énekeltek a' Jupiter Templomában.

Dactylus az az *Digitalis ex δακτω*, mutatom. Az Idai *Dactylusok*, kiket *Curetes*, és *Corybantes* is neveznek (és így nem a' Hellespontusi magas Ida ez, — ma Troade — hanem Kretai hegy *Philoritis*, melytől Krétát néha *Idaeanak* is nevezték) Kretai nemzetség; az ő zörgő Musikájokban ilyen Tactussal éltek, midőn Jupitert gyermek korában rejtegették, (titkos tactus, nálunk most másod rendű, v. akkor is az lehetett) de ez hát későbbi találmány, és jóval is utóbbi a' közönséges Kretai hármas Tactusnál, úgy mint az *Amphimacernél*. Későbbi, mondom; Mert *Cicero de Nat. Deor. L. 3.* ezt a' Kretai Jupitert leg utolsónak, vagy leg újabbnak mondja. (És így Sz. Pál, *Epimenides* után, méltatlanul mondja hazugoknak a' Kretaiakat, *Ad Titum C. I. v. 12.* valamint *Callimachus* is, ki az őket rágalmazó verse' elejét hasonlóul *Epimenidesbül* vette, *Κρητες δει πεισται*, etc.; mert ez nem az a' halhatatlan Jupiter volt, az *Aether*' Fija, *Proserpinának* és *Libernek* vagy *Bachusnak* Atyja; nem is a' második, ugymint az *Égnek* Fija, és *Minerva*' Atyja; ezek mind a' ketten *Arkadiaiak*, (kár, hogy ezen halhatatlanok' hazájátul irtózik Debreczen) ez az utolsó Kretai Király volt, *Saturnus*' fija, és így *Noenak* valamelyik unokája; (leg hamarébb a' *Flavius Josef Juvanja*;) az előtt pedig már kellett lenni musikájoknak a' Kretaiaknak, 's az volt az *Amphimacer*, vagy *Creticus Tactus*.

Anapaestus a *παυσι* nyugszom vagy meg szűnök, *cesso*: és én gyanakszom, hogy ezt a' nevet akkor adták az *Antidactylus* lábnak, mikor a' *Pentameternek* öt lábú nevet adtak; melynek a' középső lábában *Pauza* vagy *Caesura* van, és így a' két utolsó láb éppen *Anapaestus* lessz: Hei mihi | quod Domi | no non | licet i | re tuo.

Bachus — *βακχος*; tesz dühösséget is, *Bachus* Istent is, *Liber Patert*. A' *Bachus*' ünnepeibe nem merem elegyíteni ezt az ének Tactus; leg alább *Arionnál* fogva; mert a' *Dithyrambus* vers *Choriambus* lábának, mely a' *Bachus* reformáltt titkainak különös Tactussa volt, meg osztlásából nem lehet ki tsinálni; hanem hihető hogy a' jövőendő *Papnéknak* ének-tactussa lehetett ez; a' kik a' jövőendő mondásnak éppen azt a' nemét gyakorlották, a' mely némünemű dühösséggel járt együtt, mint ezt *Ciceronál De Divinatione L. I.* *Quintus* elég bőven magyarázza.

Antibachus: a' névben benne van az értelem.

Amphibrachys köröskörül rövid — szó szerént, mert tsak a' középső szótagja hosszú.

Amphimacer, elől hátul hosszú, tsak a' közepe rövid.

A' négy szótagú lábak közül csak kettőnek tudunk [!] nevét (mert a' *Dispondeus* és *Dijambus* éppen felesleg való osztályok); azok közül is egyikről gyanakszom, hogy nem egy, hanem két láb, és öszve ragasztva alig ha gyakoroltatott valaha, ugymint a' *Proceleusmaticus* 0000, melly egyéb aránt szó szerént *szapora nógatót* vagy serkentőt tesz, ex *καλενω*, hortor: hanem

Choriambus 000—, az az *Choreus*ből és *Jambus*ből öszve nőtt, ez már az, melly én velem el hitette, hogy volt a' régi Poéták-nál is négyes láb; mert éppen olyan reformált Sz. titkokban alkalmaztatta ezt *Arion*, és éppen azt, a' mi, a' mi Skótziai léptsőnkön jel adó *Tactus*. Tudni illik: *Orpheus* a' világnak 2701dik esztendejében állította fel a' *Bachus*' titkainak ünnepét; de nem a' *Részség*' *Istenéét*, hanem a' *Szabad Atyáét* (*Liber Paterét*). Való, hogy a' *Titkok*' természete úgy hozza magával, *Symbolumnak* tette *Orpheus* a' bort, valamint *Krisztus* is a' vatsorában, sőt a' régibbek is a' fogadott égő áldozatokban: Fel is fegyverkeztette a' *Bachansokat* *Thyrsussal*, és a' sokaságot minden rang' és nem' külömbsege nélkül öszve keverte; de sem ezt a' fajtalankodásnak alkalmatosságául, hanem az egyenlőségnek példájául; sem a' *Thyrsust* a' tántorgó és esztelenül szökdétselő lábaknak, hanem a' szabadság oltalmának jeléül; sem a' bort a' telhetetlenkedésnek, hanem az okos függetlenségnek *Symbolumául*; egy szóval az egész örvendő ünnepet a' *Liber Pater*' tiszteletére állította fel; már az, akar a' *Boetiai* *Bachus* lett légyen, a' kirül *Plutarchus* mondja, hogy *Hazafiainak* szabadságáért hadakozott, akar az az *Asiai Patriarcha*, *Cabir*' fija (vagy *Chabár* v. *Sabár* 's néha *Abar*), a' kinek a' *Sabazia* ünnepét szentelték; tudni illik *Sabas* a' győzelemnek ujjongató szava, és *Thraciában* *Sabasiának* nevezték a' Napot is, *Bachust* is. Ez a' *Cabir*' fija ment Indiába a' vad népet hódoltatni vagy inkább szelídíteni, és gabona 's bor termesztésre szoktatni. — — De akarmi Sz. intézete lett légyen is *Orfeusnak* ezen ünnepnél, és az az által példáztatott 's a' köz néppel is *némünnemüképpen* közlött titkoknak fel állításában: el fajzott az tsak hamar — még *Orpheus*' életében, úgy hogy magát is a' dühös asszonyok szaggatták széllyel, és utoljára nem egyéb lett az egész ünnep, mint a' tobzódásnak és fajtalankodásnak örömnapja, a' Papi rend' nagy részének is öszve

hunyorításával, a' Szent rendnek pedig gyalázatjával. Arion tehát 3302dik esztendőben válogatott a' Sz. Rend' Papjai közül némelly virtuosabbakat, reformálta mind ez innepi rendtartást, mind a' Titkokat, és egy olyan magasabb graditsot emelt, a' hova már nem kéressel vagy kínálkozással lehetett valakinek lépni, hanem minden maga jelentése nélkül választva; mint ma a' Skóciára; és ezeknek jel-ütések Pulsussok volt a' Choriambus, mellyhez alkalmazott Musikai Tactuson mentek a' közönséges ünneplő Dithyrambus versek, mellyeket a' köz nép, és al-papi rend hallott 's énekelt is rajta, de nem értette mire való. — — Az ilyen titkoknak titkai, vagy fel verteknek megkülömböztetése (kétség kívül leg inkább a' be tsuszott vissza élések miatt) meg volt Aegyptomban is; meg volt a' régibb örmény és Scytha Papoknál is, a' kiknél lehetett egyedül, a' Bérusus bizonyítása szerint, találni ama nagy kataklüzmus előtt virágjában volt titkos böltselkedés hagyásait (mint nem régiben is egy Grepos Indus Pap ditsekedett ilyen meg különböztetéssel a' Spanyol Pintónak); meg volt pedig a' későbbi görög időkben az Eleusisi titkokban is (mert ez is testvére a' Bachus titkainak, Bachus volt Liber, Ceres pedig libera), de bizonyos cosmopolitaság ellen való bűnnel, mert mivel azokba külföldi léttére Hercules bele kívánczozott; oly nagy embernek meg engedték, hogy fel vetetődjön; de rendelték a' titkoknak titkosabb titkait, mellyekre már tsak hazafiak vétetődtek fel; a' kisebb titkok papjai lettek *Mysták*, és ezeknek volt egy fiók □ Temploma Romában is; a' nagyobbaké *Epopták*, kik már olyanok voltak, mint nem rég a' Theosophusoknál az *Adeptusok*. — A' titkokat közlő ünneplésben volt még a' népnek is bizonyos Tesserája; (mert talán tsak nem szopta az újjából Hesychius) az azt kiáltozta a' Processio közben *Jakkhon*, — tsaknem Jakkin. — De vissza térek utamba.

Több lábaknak öszve rakásából Vers lett, a' leg rövidebb és talán leg régibb az *Adonicus*, két lábú — — ∪ | — ∪. Adonisrul vette a' nevét; nem tudom azért e, hogy Venus a' kedves Adonissát ezen a' mértéken siratta; vagy azért, hogy a' Nap' ünnepeiben, u. m. az Egyiptomi leg régibb titkok' caeremoniájiban szokás volt ez a' Tactus, mert a' Nap, az az Tammuz, és Adonis, és Osiris mind egy: már ma ki ment a' szokásból ez a' vers; az oskolákban tanulják tsak; ott hallottam én is, midőn a' Tudós Varjas János ezt: Si Deus est, animus est, adonicusokba fordította, hogy Sós András így fordította: *Lélek az Isten, Poeta mondja, Tiszteletes hallja, Savanyú az allja.*

Pherecratius három lábú — | — | —. *Pherecrates Athenai* játékos, *Comicus Poëta* szerzette. Horácznál L. 4. Carm. od. 13. *Vir formosa videri* — — — *Multo non sine risu*, etc.

Glyconicus három lábú, akar így: — | — | —; akar — | — | —. Ha *Glycon* elébb élt mint *Arion*, akkor az első szaggatás nem állhat; mert a' *Choriambust* *Arion* hozta be; De én *Glycon* Poetát nem is tudok, hanem egy erős embert Horácznál, noha *Hercules* is erős volt és bölts: *Glyce* egy játszó Asszonynek *Theatralis* neve *Aristophanes*nél; in *Ranis Act. S. Sc. 2.* Ez későbbi *Arion*nál 70 esztendővel.

Archilochius három lábú — | — | —; én inkább így szakgatom meg, mint harmadfél lábra — | — | —. — mert *Archilochus* (nem a' *Lacedaemoni*, hanem) a' *Parusi*, a' ki *Romulus* alatt hiresedett el, mint *Cicero* mondja in *Quaest. Tusc.* volt a' *Jambus* mértéknek vagy kezdője, vagy leg szerentsésebb gyakorlója; és éppen ezen érdemben emlékezik róla Horác több helyeken, és későbben *Quintilianus*: *Archilochus primus inter eos, qui Jambos scripsere*; ezen mértékben pedig *Jambus* mérték nem lesz másként, mint az első szaggatással, és éppen a' második láb lessz, mint a' mai négyes *Jambusok*ban.

Asclepiadeus, vagy *Choriambus* négy lábú: — | — | — | —. *Asclepiades* Poëtatul vette nevét, a' ki már tudhatta a' *Choriambus* tactust, mint jóval későbbi *Arion*nál, mivel *Isocrates* tanítványa volt, egy idejű *Platóval*. A' mi Magyar 12 szótagú akar keftős, akár négyes *Stropháink*nak ez volna az igazi mértékje, hanem ha ki szabadabb mértékű hatos *Jambusok*hoz akarja mérni; — Ilyen nálam a' *Napoleon* gyónása, de némelly szabadságokkal; és más caesurákkal.

Jambicus neveződik a' *Jambus* lábról; mértékje — | — | — | —, ha pedig hat lábú vagy *Seazon ex ozaŷw*, sántitok, vagy még féllel meg kell toldani, és így a' hat lábú nem egy, hanem másfél *Jambus*. Ilyenek az enyimek: *Egek! megint mi büntetés.*

Anapaestus, — hanemha ez a' név csak reá fogás — négy lábú; az *Anapaestus* lábról nevezik, a' kik úgy nevezik, és a' ki nem irtózik az utolsó fél lábtól, három *anapaestust* szakaszthat belüle, és utol egy szótagot rá vet nyomatékul: a' minthogy miolta ez a' vers neme közönségesbbé lett, a' két első lábot szabadon fel tserélik *Spondeussal* is, és a' harmadikat teszik *anapaestussá*, nem úgy mint a' *Jambicus*ban, mely hasonlóul mint amaz a' lábtól vette nevét.

Én ezen a' mértéken sirattam el Kazinczy Ifigeniát, és mindenütt vagy a' második, vagy az első lábot vagy mind a' kettőt anapaestussá teszem, csak ez egyben nem: *Mig szemmel látva meg érted*; A' Fridrik siralmában pedig: *Im! az én nagy Apám' koronája*: egy sor sins, a' mellyben csak a' 3dik lábra bízam volna a' tulajdonosságot, ha a' Mausoleumnak *mau* deák syllabáját szabad két rövid syllabává tenni magyarul.

Alcaicus, a' rövidebb négy lábú — — — | — — — | — — | — —. Alcaeus találta, de nem az a' 10 comedia írója, kiről Svidas emlékezik, hanem a' Mitilenai Lesbui Lantos Lyricus, és a' titkos böltsességben is nagy Mester Alcacus, mert annak és az ő lantos mértékjének volt oly örömet követője a' Lantos Horác, ő róla szól C. 4. Oda. 9. Alcaeí minaces Camoenae, mivel keserű lantos verseivel sok erköltsteleneket ki kergetett a' városból: ő volt a' Tyrannoknak oly szó ki mondó ellensége, hogy a' miatt maga is számkivettetődött. Mások ezt a' négy lábút Alemaniusnak hívják Alemanrúl, de nem tudom, ha a' Lacedaemonirúl e? vagy a' Messenairúl, mert mindenik Lyricus Poëta volt.

Alcaicus a' másik öt lábú — — — | — — — | — — — | — — —; közönségesen ezt is négy, vagy ötödfél lábúnak tsinálják; de hogy ennek öt lábnak kell lennie, bizonyosság az, hogy az ötödik szótagnál mindenkor caesura van; mellyrúl bővebben szóllok a' Pentameter alatt.

Phalaerius öt lábú — — — | — — — | — — — | — — —. Phalaecus volt e Poeta vagy nem? nem tudom, hogy egy Phalaecus Phocisi fejedelem, Vezér, Dux volt, Diodorus mondja, de ő még e' mellett lehetett Poëta is, mint Tyrtaeus. Sőt mivel ő Szentségtörés miatt vesztette el fejedelemségét; méltó gyanú lehet, hogy ő valamely idegen titkos társaságnak tagja volt, és olyan czeremoniákat — mellyek pedig Musikával mentek — vilt be hazájába, 's azért vádoltatott Szentségtöréssel, mert az ilyen okozta halálát Anakarszisknak is. Ha hát igazán Urát adni nem tudjuk, legjobb ezt a' Verset görögösen Hendecasyllabusnak, tizenegy szótagnak nevezni: Kováts Ferencz, Hazánkíja Pápa 1780ban 15 syllabás magyar kettősökben fordította le a' Pulpitust; egyéb mértékre nem vigyázott, mint a' caesurára, és mivel azt az ötödik syllabánál ejtette, inkább Alcaicus öt lábúnak, mint Phalaeriusnak lehet vélni verseit.

st. *Sapphicus* öt lábú: — — — | — — — | — — — | — — —. Sapphórúl, ama Lesbui Poëta Asszonyrúl. minden három sor után egy Adonicust szoktak tenni, és az ilyen négy sorú Éneknek ma is van meg

lehetős Notája, kettő is, egyik világi, másik Szent; u. m. *Kristus Urunknak áldott születésén*, etc.

Hatos Jambus, hat lábú: $\sigma - | \sigma - | \sigma - | \sigma - | \sigma - | \sigma -$. Mivel már Horácz is be vette ezt és szereti a' négyesekkel párosítani: ám legyen az is különös vers' neme. De ő a' leg-meg határozottabb lábokban is tsinált anomaliákat: *Nec munus humeris efficacis Herculis Inarsit aestuosius*.

Pentameter öt lábú: igazi mértékje: $\sigma\sigma | \sigma\sigma | \sigma | \sigma\sigma | \sigma\sigma$. Ez a' láboknak Symmetriája méltán meg érdemli, hogy katexochen öt lábúnak neveződjön: de ugyan e' miatt nem is jó a' szokott ugratás $\sigma\sigma | \sigma\sigma | \sigma | \sigma\sigma | \sigma\sigma | \sigma$. Mert így már nem lessz Pentaméter, 's nem is volna szükség így nevezni, hanem kettős Archilochusnak. A' vers-sor lábakból lessz, azt hát nem lehet egyes syllabával toldani, hanem a' mai vissza élés ezt a' toldást caesurának nevezi — hibásan: Az a' caesura, mikor a' szó vége két felé vágja a' lábat, vagy a' lábak el vagdalják a' szokat. Mivel hát a' Pentameterben szint úgy a' Görög Theognis, mint a' Deák Ovid, és eleitül fogva minden Verselők, középett egy mulhatatlan caesurát ejtettek, úgy hogy ott szó-véginek kellett lennie; következik, hogy ott a' Pentameternek első Mestere lábot vágott ketté, és mivel az a' Syllaba mindenkor hosszú, a' következő is: annak hát Spondeus lábna kellett lennie: melly szerént igen szép Symmetria van a' láboknak el rakásában; mert a' középső Spondeus, a' két első Dactylus, a' két hátulsó azzal ellenkező Anapaestus: és ha hátulról kezdem a' Syllabákat, éppen az a' rend jön ki, a' melly amúgy, elől kezdve; két Dactylus után közben Spondeus, azután két Antidactylus. Azt én igen könnyen el hiszem; és bánom: hogy ezt a' szép Symmetriát talán tsak a' Pentaméter' első találója tartotta meg tökéletesen; mert a' leg jobbak is élnek a' két első szakaszban Spondeus lábakkal: Leg nagyobb pedig az, hogy némelly nevezetes régibb Poétákban is találunk a' Pentaméter' véginn három syllabás szót; ott volna pedig a' másik mulhatatlan caesura, melyet el vont a' három syllabájú egész szó: leg szebb a' két syllaba; türhető a' négyes, és el véttve ötös is, mert úgy ha nints is az utolsó lábban, meg esik a' penultimusban a' caesura; de biz' ez még is anomalia; Ezt a' törvényjét a' Pentaméternek leg jobban tudta, és őrzötte Ovid: neki a' Tristium 5 könyveiben 1816 Pentameterje van; de azok közül egynek sins végül három syllabás szava: egy van egy syllabás; de mivel az előtte való is az: *sat est*, a' caesura még is

meg esik: 10 van négy syllabás, 5 pedig pentasyllaba, mellyek miatt a' penultimus lábban esik a' caesura. A' Herosok' Leveleiben 1985 Pentameter van, és azokban csak egy van három syllabás. Ez az Ovid' Auctoritassa előttem törvénytelenné teszi minden más Poëta-knak vissza éléseit, melly pedig már ma annyira ment, hogy Szerdahelyinél in Sylva Parnassi majd tsaknem harmada trisyllabum: a' Magyar Verselők pedig talán keresve is keresik ezt az anomaliát.

Hexameter hat lábú: az igaz mértékje: — — — | — — — | — — — | — — — | — — — | — — —. Igen régi vers; öt Dactylusból és egy Spondeusból állana igasság szerént; de meg elégesznek vele, ha csak az utolsó előtt való legyen is Dactylus, a' többi lehet Spondeus és az utolsó Trochaeus is. Sőt az utolsó előtt való is lehet néha, de igen ritkán Spondeus, és akkor a' multhatatlan Dactylusnak az antepenultimusnak kell lennie. Ebben is mennél több a' caesura, annál szebb faragású a' vers, ez a' Virgiliusé: Insonu | cre ca | vae gemi | tum-que de | dere ca | vernae; szebb mint ez a' Homerusé: ἔκτωρ | δ' ἐν πρώ | τοισι φεῖρ' | ἀσπιδά | παντοσε | ἰσθμῷ. — Valaha ez is énekes Vers volt; mert hiszen Homerust Énekesnek tartja a' közönséges hagyomány, és néki a' ma kézen forgó Hymnusai is mind Hexameterek; noha ő belüle igen nehéz el találni, mitsoda pauzák lehettek az ilyen mértékű énekekben? Virgil idejében már a' Hexametert magának tulajdonította a' Narrativa Poësis, és nevezetesen a' Heroicumokra 's Epopeiákra alkalmaztatta: és még is némelly helyeken mint egy erőltetni láttatik magát Virgil, hogy a' harmadik lábban caesurát cjhessen: jele, hogy ott valaha vagy Pausa, vagy sor' vége volt, és az egy Hexameterből két sor telvén, a' kettő tsinált egy Verset. Már ma együtt énekeljük a' Pentameterrel, és meg lehetsé ariája van.

Trochaicus, a' Trochaeus lábról: Ez lehet több vagy kevesebb lábú, leg közönségesebb a' hét lábú: — — | — — | — — | — — | — — | — — | — —. De szinte olyan nagy szabadsággal íródik, mint a' Jambus, és elég szép, ha a' hat első láb közül minden második Trochaeus. Ez a' 15 syllabás (mert jobb így nevezni azoknak kedvéért, a' kik a' hetedik lábot is Trochaeusnak állítják, és így nyolczadfél lábot gondolnának) sokkal régibb mint gondolnánk. Ennius akar lopta Epicharmustól, akar tsak által tette deákra, hasonló hosszukat ír: *Nam videbar somniare memet esse mortuum.* — Illyen az én Budai Scenám: *Halni megyek, ah! ne légyek áldozat, kemény Egek!* Illyen a' Lajos Burgus Herczeg' Elisumi utja: *Mennyi Lélek! és be félek! újra még ma hány*

vesz-el? tsakhogy én ezekben, mint Énekekben, nehezitem az öszve rakást több vagy kevesebb cadentiakkal; ellenben a' Narrativa Poësis-ban a' syllabák számán, és közép caesurán kívül semmi törvényt nem tartok; vagy tsak annyit, mint Phaedrus a' Jambusokban, tsakhogy ő inkább a' lábok, mint syllabák' számát tartja meg. -- Illyen az *Anglus kontra tánczom* is, noha ezen háromnak mind különböző Ariája van: Illyen a' *Férjhez vágyó Özvegy* is. Illyen a' közönséges Strasburgi Táncz nota is, de a' melly az én Burgus Scenámban egy lábbal rövidebb: mert a' rövidebb Trochaensok is nagyon alkalmasak az Énekekben; és szép volna Trochaeus lábakra írni a' Magyar Strofákat is.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 40. sz.]

2722.

Kenderessy Mihály — Kazinczynak.

Kedves Kazinczym!

Tiszta szivemből köszöntlek így: azért is tselekszem, hogy szeretlek, azért is, hogy könnyüebben meg engedj. Május 25dikén költ Leveledre ezen válasz nagyon késett. A mellett hogy Hazám 's Fejedelmem szolgálatja nagyon el foglalt, Leveled következéseire is vára-koznom kellett; még is Cserei Farkas se Báróczy, se Dajka Exemp-lárjait máig is el nem küldötte: okát abban lelem, hogy ő is a Deputationalis Bucsú-járásban Felséges Urunk vidámitására utazott, és talán azért is, hogy a minden időbeli Diplomátikus Negotiatorokon tull tört Ochsenhauseni Hertzeg Ministerünket szembe bámulhassa. Te többet találhatsz fell ebben is, amaban is, mint a mennyit az én eszem fell érhetne. Már ezek akarhogy 's mint legyenek, elég az ahoz, hogy az ígért Exemplarokat nem vehettem. Munkáid iránt olvasám a Trattner ujjobbi tudositását. Az elebbeninek is, ennek is egyarányuan örvendtem. Hogy Munkáidot hamar kaphassam, rövidebb útat fogok magamnak választani. A Kreutz Herrek tsak melleseg való foglalatosságból szokták a literatura elő segéllését magokra vállalni.

Te pedig folytasd a Te dicső pályadat a Magyar Literaturára nézve: semmiféle Virtus, vagy Derékség, értsed úgy a hogy tettzik, irigység nélkül nem lehetett. Ez mindenütt követi azt, úgy a mint a testet az árnyék, és ne is képzeljük azt, hogy míg élünk, rollunk

mindenek impartialiter ítélhessenek, de örvöndjünk, hogy akár hogy s mint már ítélni kezdenek. Röviden írja ezeket Enyeden Hunyad felé intézett uttyában Augustus 26dikán 1814dikben

jó barátod:
Kenderesi mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: a Kazinczy G. hagyatékában.]

2723.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom Aug. 27d. 1814.

Kedves barátom,

Én úgy hiszem hogy Verseidnek két hátúlsó Köteteit' a' Horázt' Epistolájának fordításokat, kézírásban magaddal lehoztad Pestre, hogy azt Trattner Úrnak által-add. Kérlek, hagyd a' kéziratot Sztrokay vagy Vitkovics barátunknál, a' kik azt nekem felküldjék. Hogy az Orthographia és minden egyéb hasonló legyen azon két utolsó kötetben is a' három elsőjéhez, az az én gondom lesz. Nem fogom tartóztatni, 's hamar által küldöm Trattnerhez, csak végezz vele, hogy ezt is nyomtassa.

Mint vagy megelégedve Előbeszédemmel? Mit nem szeretsz benne? ezt óhajtom hallani, minthogy mind eddig nem vettem válaszodat azon levelemre, a' melly azt Néked tőlem még kézírásban megvívé. Bár azt is megengedné szerénységed, hogy tőled hallhatnám, Verseidet miként fogadták azok, a' kiknek *szabad* ítélni! miként azok, a' kiknek *nem szabad*? Én újra köszönöm neked azon szép szerencsét, hogy erántam barátságot bizonyítál illy jeles módon. Élj szerencsésen, 's ha Wesselényit 's Döbrenteit látod, mondjad nekik hogy nyílt karok várják.

tisztelő barátod:

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

2724.

Kazinczy — Sárközy Istvánnak.

Széphalom Aug. 27d. 1814.

Nagytekintetű kedves barátom,

Utolsó leveled valóan magán hordja annak jelét, hogy csapatonként fel-felvert nyugalommal és sietve írtad: sok helytt alig értem.

De minden sora mutatja szép lelkedet, baráti indulatodat 's az nekem teljes mértékben elég. Alig ha magam is úgy nem felelek reá, mert sietek, hogy a' postát el ne szalasszam, és mert feleségem két minúttal ezelőtt azon hírrel riaszta-fel, hogy a' szomszédunkban egy I. Ferencz Urunk által megnevesített 's úrrá tett crudelis és barbarus Komáromy Ferencz nevű kétlábú állatot (mert hogy embernek nevezzem, azt nem érdemli) megölve találtak a' mezőn, négy napig tartott keresés után. Ezt a' jobbágynak tyrannusát emberei sok ízben perzselték-fel, 's nem fogott rajta a' leczke. Végre ollyat adtak neki, a' melly által nyugtot leltek. — Ruda-Bányácskán lakott,

Ujhely ① ② Bányácska
 ● Széphalom ↓ Septentrio

hozzám felórányira, 's velem soha egy fedél alatt nem volt az Ujhelyi Templomot és Vármegye Száláját kivéven. A' bátyját sokszor megverte, kettejeknek ágyasokat, egy ruszka leányasszonyt elvett, és fiut maga után nem hagyott. —

Lelkem megindulásban van, mert a' gyilkosság ideája megzavart. — — Levelem is zavaros lesz; félek tőle.

Üzzük-el czekeket az undok képeket, 's bocsátkozzunk olly tárgyakba, mellyeknél lelkünk felderül.

Cserey *Farkas* kettő van életben Erdélyben. Te a' *Protonotarius Farkasról* szóllál: én a' *Kamarás és Majór Farkasról*, a' ki az Excell. Gróf Haller Gábor barátunk' leányát tartja házasságban, 's sok szép tettei, sok szép tanulságai által, 's az által, hogy Wesselényiné neki testvére, lett ismeretessé. Krasznán lakik, nagy bibliothecát bir az atyja (a' Referendarius) után, 's Lőrincz testvére után, és a' Historicus Jesuita Kaprinay után. Felesége egy modesta, alkalmasan szép, tiszta fejű, olvasni-szerető Asszony. (Ennek nagyatyja volt a' Telemach szép fordítója Haller László.) Sallust egy asszonyról azt írja, hogy saltabat elegantius quam necesse est probac. Az én Farkasomnak egy hibája van, mellynek igen dicséretes kűtfejét ismerem: Decus (virtutem, gloriam) avidius petit quam necesse est magno et probo. — Ez vele tétet ollykor lépést, mellyet én a' világ' kincséért nem tennék: de, higyj nekem, ha van jó ember, és tiszta lelkű ember, úgy Cserei Farkas bizony az.

Barátom, bölcsen cselekvé azt az Isten, hogy bennünket egy kaptára nem ütött, 's hogy a' *hibát* (nem a' *vétket*) a jóval párosította. Wesselényiben is volt hiba, 's a' filkók (fülesek) ő benne *csak ezt* látták. De ki olly nagy, olly jó, mint Wesselényi volt? A' filkó apjostul együtt sem méltó, hogy az ő sarujit feloldja. Gondolom ismeréd az ő bűdös apját.

Én olly karban vagyok mindég, hogy akarmikor meglephet a' szent Hermandád. (Spanyol Inquisitio szolgálja). A' feddtelenség legbiztosbb paizs. De hol a' feddtelenség a' mellybe a' gonoszság ellen védelmet leljen a' jámbor?

Wesselényinek talán csak vérében, testi alkotmányában volt láng. Rettegett tőle az ember. De szelíd volt lelke. Antecessora, egy nyavalyás és lelketlen Gróf Toldi, hozta leginkább rossz hírbe. 'S ki volt a' kettő közt hibás, az is mutatja, hogy a' Toldi halála után, W. lett Administrátor. A' Fő Ispán akaratoskodott, 's W. a' Vármegye jusiai mellett perorált olly hatalmasan, mint nálunk Pipsz Dezsőffy és a' néha nemeslelkű Nagy Pál. Ebéd után W. a' Toldi szobájában ismét expostulált, tüzzel, de nem vadsággal. 'S a' Fő Ispán az egy arasznyi Vármegyéske alacsony és szolgaságig alázott embereit arra uszítá, hogy Wesselényit markolják-meg. Toldinak Teleki Lajos a' mostani Statuum praesidens, testvér sógora, és még is W. triumphált, pedig a' Rhédey Lajosné szava szerint a' Bánffy, Bethlen és Teleki ház Erdélyben földi szent háromság.

Én pedig azt nem értem, hogy te nem érted a' mi a' Báróczi' életében áll. — A' 3dik lépcsőn két felé szakad a' dolog, az egyik patikáriuskodik, mint Báróczi és az Ipm. A' másik azt a' mit Sp[issich]. De mi ez, nem tudom. A' barátok itt ellenségek lőnek. Láttam illy situatiókban az én széplelkű patikáriuskodni-szerető Ipmat is. Ez nehezelt hogy Sp[issich] felé hajlottam. De én nem érzék magamban vocatiót a' patikariusságra, láttam, hogy annál jobb volna Chémiát tanulni, a' mit az Ipm későn és sok száz Louisd'órok' kárával elmellőzött; mert ha azt tudta volna, mikor Bécsben aranyat főze-ki az arannyal titkon impraegnált kéneseiből, nem csalatta volna meg magát sok ezerekben. Born is atyafi volt, 's nevette ezt mint Sp., mert ő tudott Chémiát, 's látta hogy képtelenség az Ipm forma emberek' dolga. Nagyon sajnálom, hogy Sp[issich]hez közelébb nem laktam 's hozzátok nem lakom közelébb. Ha jössz hozzám, mellyre nagyon kérek, jó volna cum sufficientibus jőnöd, 's elhozni a' három lépeső kátéjit, hadd lenne

örömöm azokat ismét bírni. Itt senkinek sincs. 'S túl ezen valamit jónak látsz.

Nem igaz, hogy Somogyi Debr.-ből vette a' nagyját. A' nagyja a' *kép*, és a' mi *20 esztendővel ifjabb* a' Debreczeninél. Én magamat sokkal kevésbébbnek ismerem mint hogy vele szembe szálljak. De ha mással tette volna a' mit velem tett, 's házámhoz találna jóni, utat mutatnék neki, 's úton útfélen éreztetném vele, a becsületes emberektől melly megvetést érdemel. Szabad mást a' rossz izlés és a' nyelvrontás miatt megfeddeni, szabad nevetségessé is tenni: de mindenben van határ. Somogyi ezen messzére túl ment, és mást bántván, önnön magát mocskolá-meg sicariusi dőféseivel, marhaságával.

Himfyben az egyformaság nem hiba. Neki halhatatlan versei is vannak a' rosszak közt. 'S miben *egyforma*? A' versben? Hiszen Homér, Virgil és mások csak hexametert irtak. Hogy *csak* szerelmét éneklé? Hiszen azt tette Petrarka is.

Somogyi Zafyrt az az engem tett nyilainak első tárgyává. Velem együtt, 's engem ezekkel öszve keverve bántja Dugonicsot, Vandzát, Folnesicset, Pethét. Ezt nem érted; pedig világos. — Pethe nagy mathem. nagy gazda, 's jó ember lehet, de jó e *Képzelmész*, Poeta helyett? marczangoló tűz kartács helyett? A' többit máskor. Elj szerencsésen, kedves barátom.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 151. sz.]

2725.

Liszkay Sámuel — Kazinczynak.

Tekintetes Ur

Különös Tiszteletre méltó Drága Nagy Jó Uram!

A' Feő Tiszteletű Superintendientiale Consistoriumnak Tarczalon e' folyó esztendőben Pünköst Havának 10dik 's következő napjainn tett Rendeléséhez képest a' Tettes Coadjutor Curator Urakkal meg állapottunk abban, hogy ezen eggyesült Megye Kormánysházában esett hijánosságoknak ki pótolásokra 's annak állandóbb talpköre való helyezettetésére nézve egy közönséges Gyűlés tartasson, a' mindjárt bé következő Sz. Mihály Havának 25. 26dik Napjainn a' Lastaméri Rfta Ekklesiában.

A' melly Gyűlésben minthogy a' F. Zemplényi résznek az

Ungival való öszve egyesíttetésének pontyai is bővebb meg fontolás alá fognak vétettetni, igen szükséges lesz mind a' két Tettes Ns. Vármegyékben lakó érdemes Uraságoknak ottan meg jelenni, gondolatjaikat közre botsítani.

Bátorkodom ennél fogva a' Tttes Urat is alázatosan meg kérni az eránt, hogy a' mondott helyen 's a' meg írt September 25 dikének reggeli óráin magát meg alázni méltóztasson.

Egyéb aránt Uri Gratiájában alázatosan ajánlott örökös hív tisztelettel maradok

A' Tekintetes Úrnak

Abarán 27dik Aug. 1814.

alázatos szolgálja

Liszkaý Sámuel mp.

Esperest.

Kivül:

Tekintetes Nemes Nemzetes és Vitézlő Kazintzi Kazintzy Ferencz Úrnak több Tettes Ns. Vármegyék Fő Tábla Birájának és az S. A. Ujhelyi Ref. Sz. Ekklesia érdemes Fő Curator Urának nekem Különösen Drága Nagy Jó Uramnak illendő tisztelettel. *Hivatalbeli kötelességből*, Széphalom.

1815ik¹ Esztendőben. Julius 10dik s több következő napjain a Tiszán innen lévő Helv. Vallást követő Fő Tiszt. Superintendentia részéről S. Patakon tartott Köz Gyűlés Jegyző Könyvének

Kihúzása:

140., Ismét olvastatván az Oskola dolgában készült Deputationalis Munka. A 49ik számra. A' Bibliothecának mind mostani állapotjának, mind annak, mitsoda Fachok szűkölködnek leg nagyobb Segedelem nélkül, közelebbbrül való meg vizsgálására a' Ven. Deputatio által projectált Urak u. m. Tettes Kazintzy Ferencz, Szemere Pál, Felső és Alsó Zemplényi Tiszt. Esperest Urakkal, 's az Oskolai Székkel egygyütt kiküldettetnek. Meghatároztatván az is, hogy az ezután szereztetendő Könyvek Laistroma és a' hordatandó Ujságok az Exameni Gyűlés alkalmatosságával jelentődjenek be.

kiadta Secularis Notarius

Szűts Sámuel mk.

¹ A levélhez tartozó melléklet.

Kivül:

Tekintetes Nemzetes és Vitézlő Kazintzi Kazintzy Ferentz
 Urnak több Tekint. Ns Vármegyék Tábla Birájának Nagy és Drága
 Uramnak hivatalos Tisztelettel *Szép Halmon.*

[Eredetije a sátoralja-újhelyi ref. egyház levéltárában.]

2726.

Szűcs János — Kazinczynak.

Tekéntetes Ur!

Vévén betses Uri Levelét a' Tekéntetes urnak, ezekről akarom tudósítani a' Tettes Urat. itten a' hideg is sok károkat tett az őszi életben, azonban az homokokon igen tsekély volt a' termés úgy hogy hallottam soktól, hogy a' Tettes Uraké sem telik ki belőle 's magok sok dolgok, fáradságok hijjában esik: azért nem is lehet kívánni a' nagy vékával tartozásaikat, ide járul az is hogy szűken mérődtek a földek, mellyről is hallottam a panaszt, hogy hat véka alig megyen két köblös földbe, és sokan így szóltak, hogy hat vékás földtől mérik ki az életet. Szénatermés is igen szűken vagyon. A dohány még meg nem ért, egy rettenetes zápor volt a nyáron, a dohány földet el borította és a dohányt a lapos helyen mind ki szárasztotta. Van már be szedve vagy 22 köből élet, de azonban van készen is soknál, hogyha méltóztatnak vagy négy szekeret küldeni, léssen mindeniknek mit vinni; igen jól is esne, ha szekér jönne mentül hamarabb, mert a' vernek a kert alatt többnyire el romlottak, de ha nem romlottak volna is, nem volna bátorságos bele tölteni, mivel tavaly is kiszették a kert alatt való vermekből az életet. Az élet ára itt 8. 9. R. forint volt, most B[utk]ai¹ vásárcor. a' Tengeri felette rosszul biztat bennünket és ha az isten hosszú őszt nem ad, soha sem érik be, noha most is igen vékony terméssel van. De hogy mindezek felől bizonyosabbaká tétessenek a' Tettes Urak, illendő volna már egyszer meglátogatni ezt a sovány ugart. ígérte volt is a' Tttes, hogy el jön, egy levelében a fiam is mindig várta a Tettes Urakat, már most két hétig Kállóban fog lenni, beálván a gyűlés. Majd el is felejtém a Dinnyés felől való tudósítást. Vetettünk, kapáltunk Dinnyét, de

¹ Olvashatatlan szó.

belőle nem chettünk s nem is ehetünk magunk is. Ezeknek tudósítások után magamat uri favoraiba ajánlván, marattam a'

Tekéntetes urnak 29. Aug. 1814.

alázatos Tisztelő szolgálja
Szűts János Petneházi
Predicátor.

[Eredetije Becsko Bálint birtokában.]

2727.

Kazinczy F. beszéde a s.-a.-újhelyi ref. gyülekezethez.

Tiszteletre-méltó Consistórium,

Iskolás gyermekeink holnap kezdik félesztendei tanulásokat. Illő tehát hogy oktattatásoknak helyesebb módjok felől tanácskozzunk, 's velek és Tanítójikkal éreztessük, hogy reájok gondunk van, hogy őket szemmel tartjuk.

Melly karban volt légyen eddig Iskolánk, mutatta a' Júliusban tartott Examen. Örömet érdemleném én is azt a' szép dicséretet, a' mellyel Tacitus tiszteli-meg az ipát Agricolát, hogy ez, ki küldve a' hibáknak megorvoslása végett egy kötelességeiről elfeledkezett sereghez, *ritka szép lelkűséggel inkább szerette őket magoktól jóknak, mint ő általa jókkátétetteknek látatni* — (rarissima moderatione maluit invenisse bonos quam fecisse. Vit. Agricol. Cap. VII.) — De sem a' gyermekek' java 's kötelességem, sem arczom nem engedik hogy egyebet mondjak mint a' mit érzek; 's így, ámbár ha valaki, bizony én, idegen vagyok attól, hogy a' kik alattam, az az velem szolgálnak, azokat pirítgassam, zaklatgassam; 's ámbár Agricolának szép példája szerint ohajtanám elfedezni inkább a' dolgot mint azt felfedezni: kimondom, hogy én az említett Examennel olly kevésbé vagyok megelégedve, a' melly igen megelégedteknek magokat némellyek mutatták. Igen is, gyermekeink tudtak valamit. De lehetséges volt e tehát esztendeig 's még régebben feljárni, 's az Examenben épen semmit nem tudni? De tudták e tehát a' mit tudni látszottak is? Mert tudni, 's nem érteni a' mit tudunk, annyi mint nem tudni; tudni, és akármiképen 's akár hányszor fordítassék a' kérdés, nem felelhetni, 's el nem találni ha a' kérdésbe öltöztetett felelet segítőleg mondatik e, vagy azért hogy bennünket megtéveessen, — ez ugyan világos jele a' nem tudásnak. Ezt nevezetesen akkor látánk, mikor egyike a' jobban-tanulóknak 's gyakorlottabbaknak, sebesen elpergeté nyel-

vén a' Nógrád Vármegyéről szömlő Losonczy István' versét, 's abban Fülekvárát megnevezé, és még is, mingyárt azután hogy az egyik társa a' Mozsony Vármegye' versét felmondotta, megkérdezettvén ha tudja e hol van Füle, hol van Füle-kára, elakadt, mintha Nógrádnak 's Füleknak hírét sem hallotta volna. —

A' mi Iskolánk hibája az, hogy Tanítóink nem úgy tanítottak a' mint kell; továbbá hogy azt nem tanították mind a' mit kell; 's ezek azt tanácsolják hogy Iskolánkat állítsuk más lábra, 's holmit vonjunk-meg a' mi most tágan áll.

A' Tanító' tiszte az hogy a' gyermek' lelkének nem csak legalsóbb tehetségét, az Emlékezetet, vegye munkába, mely ugyan a' Tanítóra nézve legkönnyebb: hanem hogy a' felsőbbeket is, az Észet, az Elmét, az Értelmet és a' Képzőldést kifejtgesse; a' gyermek' figyelmét egy pontra vonja, őtet eszmélni, gondolkozni tanítsa; vele a' szépet és rútát, a' jót és rosszat, a' valót és hamisat, a' nagyot és kicsinyt, a' nemes és nemtelent éreztessen, amazt szerettesse, ezt útáltassa; érzéseit, ideájit, gondolatjait szóba öltöztetni, 's folyvást és bátran kimondani tanítsa; benne a' tanulás' szeretetét, nem szakmányoknak 's parancsolt kötelességnek nézetvén azt, hanem mulattató 's hasznos foglalatosságnak, felébressze; 's elmellőzvé a' többére káros könyv-nélkül tanultatást, időt nyerjen, velek minél többet 's minél jobban tanultatni. Az ügyetlen Tanító, a' helyett hogy a' léleknek elő számlált tehetségeit tanítványában egyetemben gyakorlaná, kiadja nekik a' pensumot, azt velek elmondattja, 's azt hiszi hogy tisztének eleget tett. Így a' legelmésebb gyermek is elbutul; tanul, mert az parancsoltatik, vagy mivel az szokás; 's tudós szajkóvá lesz, 's egy haszontalan sciolussá, a' ki az életben nem elővitelére lesz a' jónak, hanem meggátlására. 'S mi atyák eléggé gyengék vagyunk ennek még örülni, 's nem vesszük észre hogy a' gyermeknek iskolában-töltött idejek elveszett idő.

Nem én vagyok az egyedül, Tiszteletre-méltó Consistórium, a' ki iskoláinknak ezt a' mótelyét gyűlölöm, kárhozzatom. Épen így kárhozzattja ezt a' Patakon-tanított Paedagogica, 's Szenczi Molnár Albert a' könyv-nélkül tanultatást már *kordélyba-tanulásnak* csúfolja. Midőn azok a' kik a' neveléshez nem értenek, a' gyermek' kész 's elhadart feleletét a' tudás' jeléül veszik, nekünk azt kell gyanítanunk, hogy az szókat 's versecskéket tud, de dolgot nem tud; és ha a' megváltoztatott kérdésekre sem tud kigázolni elakadásából, jele hogy benne magunkat meg nem csalánk.

Azonban a' Tanítókat a' könyv nélkül tanúttatástól általjában eltiltani nem lehet szándékunk; csak azt nem kell megengednünk, hogy az olyat is így tanulják a' mi külömben is sokáig megmaradhat nálók, és hogy így semmit ne tanuljanak a' mit tökéletesen nem értenek; 's azt kell kívánnunk tőlök, hogy a' mit így megtanultak, tulajdon szavaikkal is és folyvást 's tisztán elmondják. Ez az utolsó többnek látszik, mint a' mit gyermektől várhatunk, de az valóban csak látszik úgy. A' melly Tanító a' gyermeket a' feleletben szorgalmasan gyakorlotta, az ezt bizonyosan el fogja érni. De csak az fogja tanítványait a' feleletben sikeresen gyakorolhatni, a' ki magát a' kikérdezésben gyakorlani rest nem volt.

A' gyermeknek mind azt kell tanulni az Iskolában, a' mire a' felsőbb tudományok' tanulására jutván, 's később az életben, szükségé lesz. Superintendentiánk a' maga Patakon 1811. Júliusnak 15dik napján hozott Végzésében kimutatta ezen tárgyakat, de oly Iskolát vévén tekintetül, mellynek négy Classisai vagynak, és a' mellyben leányok nem vesznek leczkéket. Azokhoz a' mik ottan megneveztetnek, én azt óhajtanám hogy a' Morál tétetnek, és némelly megrögzött bohóságok' nevetségességének felfedezése, a' millyen p: o: az, hogy még azokat is, a' kiknek azt tenni szégyen, a' Kalendáriumban látjuk tekingetni, ha jó idő lesz e vagy esős. Illyen továbbá az a' mit a' Német *Életbölcsetségnek* nevez; melly azt tanítsa, hogy az embernek a' maga' sorsával meg nem elégedni bolondság; hogy az emberek' sorsa, összevetvén a' legragyogóbbal is a' legkevésbé ragyogót, alkalmasan egy; hogy a' bennünket szerető atya annak a' kinek példátlan keserőségeket adott, poltoléku példátlan örömeket is nyújt; hogy többére magunktól függ boldogságunk, és ha szerencsétlenek vagyunk, többére magunk vagyunk annak okai; és hogy az ember, igen kevés eseteket kivéven, azért szerencsétlen mert kevély, és a' *Seneca'* szavai szerént, nem az *ésszt* követi, hanem a' *példákat*. — Mind ezekre elég időnk maradna az iskolában, ha alkalmas Tanítókra bízánk gyermekeinket, és ha a' legdrágább adományát az Istennek, az időt, oly dolgokra nem vesztegetnénk, a' minek haszna sem a' fejre sem a' szívre nézve nincs.

Csak most említem óhajtasomat a' Morál tanítása cránt, de magyarázatjától elvont az a' meleg tónus, a' mellyel a' Theodicaea és Élet-Philosophiája felől szóllottam, 's kénytelen vagyok oda vissza térni. — Kötelességeinket tanítják ugyan a' Vallás' leczkéji is; mit is érne minden Vallás, ha az nem volna egyéb mint némelly szent

állításoknak historiai tudása, 's némelly megfoghatásunkat csak nem meghaladó tanításoknak küszködve tett elfogadása! De az nem hűség-telenkedés 's nem tisztetlenség a' Vallás' szent tanításai cránt, ha a' Philosophiától is kölcsönözünk okokat a' jót szeretni, 's a' jót elkövetni. Ez tanítana-meg minket, hogy midőn két kötelesség egymásba ütközik, mit kelljen cselekednünk, 's felvilágosításképen előhozná nekünk a' törvényt és Szombatot megtörő Jézust; ez tanítana-meg bennünket, hogy bosszút állani a' rosszért, semmi esetben nem szabad, de arra is, hogy a' megátalkodott gonosz' társaságától fel vagyunk szabadítva; 's azt tévén fő törvényül, hogy a' kétes dolgokban az Ész' elintézéséhez folyamodjunk, 's mindég azt cselekedjük a' mit ez az Istentől mellénk adott Vezér parancsol, azt cselekedjük a' mit óhajtánánk, hogy minden más cselekedjen minden más eránt, lépésünk teljes biztosságot nyerne az életnek minden eseteiben.

Iskolánkban, ha meg nem csalom magamat, a' Deák Grammatikának tanulása mutatja a' legnagyobb előmenetelt, 's utána talán az Arithmetica, csak hogy ebben minden tanítványt a' Regula de Triig kellene vinni 's a' Társaságosig. Ennek a' két Tudománynak egy mellékes igen nagy haszna is vagyon, mellynek egyyike az a' mit az Arithmetica nyújt, nagyon elő segélli a' Protestantismus' lelkét, melly abban áll, hogy mi semmit nem tartozunk valónak venni a' mi felől meggyőződve nem vagyunk; 's hogy ember embernek hitet nem parancsolhat — mert az Arithmetica része lévén a' Mathesisnek, azt tanítja, hogy a' melly figúra egymást bé nem rekeszti, az hibás. A' Philologiai Stúdium azon formákkal a' mellyekbe a' gondolatokat öltözteti, képzelhetetlenül kiszélesíti az elmét, 's megsejteni a' figyelmes elmélkedővel, mint történt az hogy a' tudományok' feltámasztóji Európában Philologusok voltak, mint az hogy a' Görög és Római ifjúság Philosophiát is Homérból tanult.

Gyermekeink nagyon hátra vagynak a' föld' és az Országok' ismeretében, nyilván azért mert szükségében vannak a' szükséges segédeknek. Hazánkat fekvésre nézve a' Losonczy István Geographiácskájából tanulták, melly felette rossz a' mostani időkre. Én magam fogok nekik dolgozni egy munkát, melly őket a' hazának fekvésével, népességével, bővségével, szűkölködéseivel 's történeteivel megismertesse; a' mostani Examenkor botránkozással láttam, hogy a' haza' történeteit nem tanulták.

A' Vallást a' Hejdelbergi Catechismusból tanulták a' nagyobbak. Minthogy az nagyobb mint hogy a' gyermek rajta végig mehessen,

's talán egyéb okokra nézve is, sok helyeken a' Superville Catechismusa hoztattatott-be, 's nekünk azt lehetne cselekednünk, ha azok a' kik ehhez nálamnál jobban értenek, jónak találják. Mert félig tanulni-meg valamelly könyvet, kivált ha azt nem az elején kezdjük, hanem a' közepén vagy még tovább, mit használhat az?

A' Vallás' tiszta és eszes tanítására nem lehet elég gondunk. Ennek nem tanulása vagy rosszúl tanítása szüli az emberiségnek mocskait, az egymással ellenkező két boldogtalan fajt, a' gondolatlanságból, kevélységből, oktalanságból hitetlent, és a' bennünket marhára-émlékeztető vakbuzgót, ki gyakorta fene-marha eggyzsersmind, 's azért szenteskedik, mert azt hiszi hogy az Istent is megcsalhatja képmutatóságával, mint embertársait. Degradálva látjuk az emberiséget mikor egygy ily boldogtalan jut szemünk elébe, a' ki minden eszmélet nélkül 's ide amoda kalandozó lélekkel, mint egy únalmas de tartozott szolgálai urdolgát, imádkozik a' maga Istenének; mintha az imádság a' lélek' jelenléte nélkül, 's a' nélkül hogy lelkünket az Istenséghez emeljük, annak az Istennek, a' kihez az intézve van, tetszhetnék és mintha az a' *nagy* az ember' imádása által nyerhetne valamit; mintha az imádság nem egyedül arra való volna, és semmire egyébre, hogy általa mi jobbak legyünk. De degradálva az is, hogy némelly más boldogtalan kaczagja azt a' mi az ő embertársának szent, 's megtompulva a' maga kevélysége 's vétkei által, semmit nem ismer a' mit magán kívül tisztelni tudjon. Hogy gyermekeink ilyen lelki nyomorékok ne légyenek, arról magunknak kell gondoskodnunk. Tanítsuk őket nem ismerni többé az 'ó törvény' királyi Istenét, a' kihez rettegve kell 's áldozatokkal 's ceremóniákkal járulnunk, mert az ő törvény eltöröltetett; hanem a' mi szeretetre-méltó Idvezítőnk által hirdetett atyai Istent, a' ki merő szeretet és jóság, 's tőlünk egyebet nem kíván mint szeretetet, hűséget 's gyermeki bizodalmat maga eránt, szeretetet és hűséget magunk eránt, szeretetet 's hűséget embertársaink eránt; a' ki még azt sem kívánja hogy bizonyos szakaszokban imádkozzunk, 's felszabadított minden ceremónia alól. Félre az olly Tanítóval, a' ki azt tanítja hogy az Isten tőlünk ollyat kíván a' mi ellenkezik a' természettel és javunkkal! Soha az ilyenek tanításai sikeresek nem lesznek. Az lesz hasznos Tanító, a' ki gyermekeinket arra tanítja hogy a' mi nekünk Istennek nevében parancsoltatik, az természetünkkel, mellyet nekünk ő maga adott, 's javunkkal és örömeinkkel, még ezen életre nézve is, tökéletesen megegyez. Félre az olly Tanítóval, a' ki azt hirdeti, hogy

Isten csak a' fülemet tette, nem a' szememet is, vezérül az élet' ösvényén, hogy az ő ismertetéhez csak a' setétben juthatok-el! Az lesz a' sikeres Oktató, a' ki azt tanítja hogy szemem 's fülem hűséges vezérek; a' ki azt tanítja hogy az ész és az a' szent könyv, mely a' mi hitünknek fundamentoma, soha egymással ellenkezésben nincsenek, és hogy az az Isten a' kihez bennünket ez a' két Vezér vezet, világosság lévén, szükség hogy a' róla való tudomány is világos legyen. De midőn az észnek, az az a' lelki ismeretnek, vagy hogy világosabban szóljak, a' tiszta tanítás' világánál megvilágosított Meggyőződésnek ezt az elsőséget adjuk, vigyáznunk kell, hogy a' tisztelatlenségnek út ne nyitassék, arról is ítélni vakmerően a' mit a' gyermeki esztendők felérni nem engednek, vigyáznunk, hogy gyermekeinknek fejeik [!] tele ne tömetsessék szíveiknek kárával, 's arra kell szüntelen emlékeztetni, hogy az Igazsághoz csak az jut-el, a' ki azt lélekben, igazságban, 's tiszta szívvvel 's kézzel keresi.

A' Felsőség úgy rendeli hogy az iskolába járó gyermekek imádkozzanak 's énekeljenek. Ámbár értelem nélkül imádkozni annyi mint nem imádkozni, 's e' szerént az olly atyákat a' kik még igen gyenge idejű gyermekekkel az imádságot nem mondattatják, vagy azért, hogy az mechanismussá ne váljon benne, vagy azért hogy velek korán meg ne únattassák azt; . . . a' közönséges iskolában kiki tartozik magát a' rendelésekhez alkalmaztatni. A' Tanító tehát ebben senkivel nem dispensálhat.

A' Hübner' Bibliái Historiái igen kedves és igen hasznos tanulsága a' gyenge korú gyermekeknek. Örömet hallják a' régiség' egygyűű történeteit 's gyönyörű Mythuszait, 's képzelődések ebben táplálót talál, holott a' soványabb tárgyak kifárasztanak 's az alig értett Catechismus kedvet a' tanulástól elvonná. A' Tanítónak a' történetet a' maga tulajdon szavaival kellene előadni, 's velek a' szerént elmondani, a' hogy' azt nem a' könyvből hanem hallás után megkapták.

Igen helyesen esik hogy iskolánkban a' Reformatio' Historiája tanítatik; de bár rövidebben tanítatnék, 's eggyzersmind elevebben! A' ki szerenésjét keresi abban hogy ő a' mi Felekezetünknek tagja, szégyelheti ha az emberiségnek ezt a' nagy történetét nem ismeri. Az Újhely' fájainak illenék nem csak a' külföldi változást, hanem a' hazait is, 's nevezetesen az Újhelyben történt dolgokat, tudniok. De midőn a' Tanító ezt tanítja, ójja magát attól hogy a' történetet azoknak megalacsonyításokra, a' kiktől elszakadtunk, ne nagyítsa, 's

tartsa szemei előtt, hogy a' hit sok esetekben a' nevelés' és környül-állások' következtetése; hogy a' köz fal mely bennünket egymástól elrekesztett, le van ontva: hogy a' hitért kárhoztatni senkit nem lehet, mert ahhoz hogy ez vagy amaz így és nem úgy hiszen, csak Istennek és néki magának van köze; hogy a' Protestantismus nem taníthat ott gyűlölséget, nem még idegenséget is, a' hol a' Keresztység 's Emberiség 's Concivilitás szeretetet parancsol; végre azt, a' mit hazánknak egy érdemes Püspökje, a' Nagy-Váradi mostani Oláh-Püspök, Mélt. Vulkán Sámuel Úr a' maga székébe felülésekor a' Templomban mondott: Omnis Christianorum Religio consistit in eo, ut vivamus sine *scelere* et *macula*.

E' szerént gondolom én, Tiszteletre-méltó Consistórium, hogy gyermekeinknek azt a' nevelést fogjuk megadhatni, mely őket alkalmas és jó emberekké, hazafiakká, keresztyénekké 's Protestánsokká teheti. Méltóztassék a' Tiszteletre-méltó Consistórium javaslásaimat a' tanácskozásnak tárgyává tenni, 's erántok a' mit legjobbnak ítél, végezni. A' teljesítést tisztelnem fogom ismerni, 's azon leszek, hogy a' Januariusban tartandó sestrális Examenen láthassák az atyák, hogy gyermekeik nagyobb előmenetelt tettek mint a' mostani volt.¹

[Eredetije a sátoralja-újhelyi ref. egyház levéltárában.]

2728.

Horváth Ádám — Kazinczynak

P. Xur 4-a 7br. 1814.

Kedves Barátom! Most hamarébb ért leveled egy hónapnál aug. 14dikérül. Hogy Te azt a' lépést, melyet az Autograph mutat, meg nem tehetted, én is nagyon sajnálom; de még azt is sajnálom, hogy azt azon el hunyt barátom, egy Braunsweigi Deputatustúl, a' ki nagyon a' katona regulához volt szokva, és ki vette a' természeti lépéseket eredeti formájokból, kapta. Azt azomban mondhatom, hogy sem ez, sem ama másik² Tartomány, mely a' régi nyomon járt, erre a' czélra ugyan semmit sem ügyelt a' Patikariusságra. Te azt valami olyan vágysú embertől vetted, mint a' millyennek irod az Ipadat; és ő is hibázott, ha abban az értelemben volt, és ha a'

¹ Ezt a beszédet Kazinczy F. 1814. szept. 4. napján tartott consistoriális gyűlésben olvasta fel.

² Itt e szót: *újabb*, kitörülte a levélíró.

Patikariusságból léptsőt tsinált; (ha ugyan ezzel a' szóval valóban chemiára és alchimiára czélozol.) Valamint az egész Természetismerés, ugy ez is része ugyan a' böltsesség titkainak, és egyik ága a' ☉ foglalatosságának, de a' mi erköltsi tudományunk inasi esztendeivel szint úgy, mint szent oltár' hetedik gradittsával öszve férő; ellenben ettől szint úgy, mint amattól el mulasztható, lehet valaki Theosophista az első küszöbön, és nem szükség hogy az legyen a' hetedik léptsőn is; hanem mivel az olyan főbbek, a' kiknek őrizete alatt vagynak a' rend' Drágaságai (de nem ám, még, a' mi kilencz Tartománybeli fővebb Mestereink) tsak gondoskodásból is meg tekintik azokat a' ritkaságokat, és gyakran szerentsétlenül, mivel nints a' tudományban elegendő készületek; nem tsuda, ha a' Scholasticus Theologus is széltére és szemre mélységesen Theosophizál. Aquinói Tamás erőssen commentál az Aristoteles harmadik könyvére, de Meteoris, és maga fejtől is determinálja, hogy ex Sulphure et argento vivo, ut natura sic ars, producit metalla; és fő Principiummá teszi vaporem unctuosum, mert a' Mestere Nagy Albert, a' ki már meg lehetső Alchimista volt, tette humidum unctuosum. Sokakat meg tsalt mi közölünk az, hogy a' mi régibb nagy Mestereink (nem tévén most abban különbséget, hogy időnként a' névben különböztünk, Isiacusok, Magusok, Eleusisiak, Latomusok, kü rakók voltak, 's vagynak; mert hiszen a' mi Varasdi eleink áts mestercek voltak) ki egy, ki más résziben a' természeti böltselkedésnek nagy tudományuak lévén és szerentsés próbákat tévén, azt véltük hogy mind azok mulhatatlan requisitumi a' ☉nek; 's még azokon kapkodtunk, a' rend tudományának lelkes practica résziről az erköltsről, vagy az emberi természetnek tökéletesítéséről el is felejtkezünk, és arra meg kívántató derékségek, virtusok alig láttatnak bennünk. Azomban, az Ipadnak lehet hogy a' Patikariusságra ugy volt passiója, mint a' chemiai tudományt minden hijjába valóskodás nélkül elő mozdító mesterségre; de a' mit ő sokkal jobban tökéletesíthetett volna a' hozzátok nem messze lévő bányákban: és arra nekem is vólna nagy vágyásom, tsupa tudomány kedvéért; de már ahoz vén is vagyok, és hozzátok messze is vagyok. -- A' mi pedig azokat a' czeremoniás dolgokat illeti, melyeket tőlem sürgetsz; én méltán irtam, hogy meg van a' fejemben; mert a' hosszas gyakorlás abban meg hagyta; a' papiroست pedig, mellyből az agyvelőmbé vettem, a' szerentséllenség el emésztette. El hiheted, hogy nem hagylak azok nélkül; elő jön még a' dolgok' rendiben az az alkalmatosság, a' melly arra is reá segít; egyébbaránt

azok ugyan mind tsupa zsidó hagyományok Mosestől fogva Hiramig, vagy leg alább közönséges névvel Syriaiak, jele hogy mi reánk inkább azoktól szállott, mint a' Salamon' idejében keletkezett, de egyforma tehetőségű Görög Provinciátul. Ennek példájául ide rekesztek egy mondókát, melly a' közönséges ritualénak rövid magyarázatja: tudni illik mi oltá a' böltsesség temploma' építését positiva törvény ellenzi, és Ábrahám nem nemzhet, hanem kövekből természet fiaikat, vagyis atyafiakat per adoptionem, az adoptivusoknak világosabb instructio kell, mert arra nem várhatnak, hogy a' közönséges áldozatokban perfectionálják magokat, Papokká.

Nevethetem, hogy correctura nélkül való sűrű írásomat tsudálad; én pedig azt véltem, hogy az nekem ritka szerentsém; való hogy ritkább az által írásban mint a' conceptusban; mert a' conceptusomról, ha okos embernek írok, tsak azt tartom, hogy ő igazítsa meg ha hibás.

Néhai Barátunknak halála napját ki keresem még e' hónapban; de ezzel a' levelemmel addig késnem egy kis hibának tartanám; holnap úgy is a' Posta helyre kell mennem törvényes dolgaim miatt; ezt hát ma meg írom; a' meddig írhatom. — Csakhogy majd egyszer úgy össze sűrűdnek leveleim, hogy azt sem fogom tudni, mellyikre maradsz időnként adós válasszal:

Az Árvákkal a' mit tettem, még eddig meg nem bántam, 's nem is fogom meg bántani, mert én is úgy hiszem, mint írod, hogy recte factorum merces est fecisse; a' virtus jutalom maga magának. Olly hidegek e itt az emberek mint nálatok? nem mérhetem meg, mert millyenek nálatok? nem tudom; tsak azt mondhatom, hogy itt nagyon hidegek; az én tettemet akkorban nagyon irigylették, de nem olly jó szívből mint Te. Voltak a' kik rontani is akartak volna valamit a' gyermekek' szerentséjén; voltak 's vagynak, a' kik valamennyire akadályozták is. Festetits Ő Excellentiája 3800 forintnak interessét el engedte nekik, és nekem is száz forintot ajándékozott mikor meg vittem a' Capitalist; sőt Spissich Katinak is, midőn velem meg köszönni hozzá ment, ötvent adott, de hiszen az Interest a' Kanisai Zsidó is el engedte; és minden a' Veszprémi Káptalanon kívül, még Gr. Széchenyi is: tsakhogy fáradnom kellett érte, és kérnem, kérésem mindenütt foganatos volt, mert az egész világ desperált az excontentationról; 's örült a' Creditor ha pénzelt fenyegettem.

A' mondatot én is láttam, egy szomszéd Barátom (de tsak extra linteum) hozta hozzám ujságképpen, azzal a' jelentéssel, hogy

ő nem érti: harmadnapra, minekutánna el olvastam, feleltem neki, hogy én értem, bár ne érteném, vagy ne is láttam volna. Olyan szókat is találtam benne tsinált szóknak keresztlve, a' mellyekkel én is élek; holott én magamat igen orthodoxus Magyarnek tartom; azt hogy a' Mondolat különösen téged érdekeljen, Sárközytől tudtam meg; ő, hihető, Veszprémből. Kétség kívül nagy dolgot adott az a' gunyoló írás az írónak vagy íróknak; én fel-nem-vállalnám, ha kedvem volna is az olyan alacsonyokhoz: az őszve szövéseéből azt látom, hogy Somogyi Gedeonnak alig ha van annyi esze, 's talán Fábjan Józsefnek sints, hogy a' Mondolat tőlök ki kerüljön; Oroszy Pál azt belsőképpen gyámolítani kitsiny ember, patrocinalni talán több: ő olvasgat, de nem literator. Kisfaludyval egyszer szóltam a' Mondolat felül, a' mikor benne erántad semmi hidegséget sem vettem észre; ha ő veled előbb levelezett, azután pedig meg szűnt; vissza fordulva bánt veled mintsem én velem: Engem' míg meg nem ismert, oltársólt, még pedig közönséges helyen; és én azt hogy tudom, vele soha sem tudattam. Egyszer történt, hogy egy közös barátunknál levén együtt, a' társaság kedvet hozza nekem Dalaimat énekelgetnem, noha tudtam ki van köztünk: Ő mind jobban jobban figyelmezett a' ki nyomásokra és mértékekre; utóbb olly el ragadtatásban jött, hogy le sem akart fekünni, 's engem is alig hagyott; azolta hallok némellyektől, hogy ő engemet egyetlenegynek tart abban a' nemben; sőt meg kínált most nem rég készültt Jambussainak gondos meg tekintésével is: és ez nekem elég.

Akkorban mikor Pest Vármegye a' Tiszti írásnak saját szavait írta; más Vármegyék is tettek hasonló munkákat, és tett Zala is: én még akkor Somogyi ember lévén, nem volt be folyásom a' munkába: hanem a' Deputationnak nevezetesebb tagjai voltak Nagy József Prepost, Horvát János Apátur, ki most Veszprémi Kanonok, Tuboly László az én szomszéd Barátom, és Kisfaludi Sándor: akkor történt az hogy mások ditsérete ellen ki keltt Kisfaludy az én oltársárlásomra. Nagy Józsefet személyjében nem ismertem; 's még akkor Kisfaludit sem; Horváth János egyenes, folyó Magyar, és ékesen szólló Orátor: Tuboly László ollyan Magyar, a' millyen volt Deáknak Ciceró; a' ki szégyenlette a' Görög szókat, és mindennek örömet adva Deák nevet, holott még azon sorokban is, mellyekben resoniroz a' görög ellen, nem lehetett el Görög eredetű szó nélkül. Ez a' Barátunk, a' ki téged' minden levél írásomkor köszönt, nem barátja ugyan az idegen idiotizmusoknak nyelvünkben: de mivel nagyon makats magyar;

óhatatlan hogy a' fordításokban ne deákizáljon; az az deákosan ne tenné ki magyar szókkal az originálnak értelmét: Ő Senekának philosophica munkáit fordította, szórúl szóra, és így hasonló rövidséggel, hát el gondolhatod, hogy az nem a' köz népnek való fordítás. A' kinyomtatásának kultsát nehezen találjuk el; mert a' könyv nagy, a' pénz szűk, Patronust keresetlen nem találunk; keresni pedig, tsak kevés meg alatszonyodással is, nem akarunk; ez hát talán szintugy Posthumus munka lesz, mint az enyimek, melyek még vagynak. Az én kis Typographiám akkora könyvhöz kevés, és a' betű szedés unalmas. Most Tacitust fordítja, azt is nem sokára el végzi; engemet arra akart birni, hogy fordítsam hasonló adhaerentiaival a' Seneca Tragoediait; de én nem vehetem reá magamat; 's nem is merném fel vállalni, hogy abbúl Seneca legyen magyarul is; mert próbáltam Virgilt, 's látom, hogy az én fordításom már nem Virgil. Láttam 1790ben, mi lett abbúl a' Német által tételbül, melyben az én Zichire és Ürményire írott Verseimet fordították? Vagynak körülöttünk némelly Inas írók, a' kik az én vigyázatom, és igazgatásom alá fordítgatnak Németbül; és sokkal szerentsésebbek a' fordításban mint én. Egy nevezetesen a Szonderlinget fordítja; jó ki nyomásai vagynak; de nekem aligha több dolgom nem lessz a' magyarosítással, mint neki az által tétellel.

Ide még egy néhány Trochaicus le férne; de én is félttem a' Postát, hogy el szalasztom; majd hát máskor, midőn ismét Leveled érkezik, most ezt be zárom. 5-a 7br. 1814.

Á. mpr.

JJÖx

Meg hallád Barátom! a' Nagy Mester Hiram' halála Historiáját, etc. etc. Moses az erköltsi törvények' méltóságát úgy adja elő, hogy Isten, maga ujjával írta fel azokat, két kő táblákra: be nyomta igen is a' bölts és eszes természet azokat a' kő keménységű emberi szívekbe, mert egyébbaránt genus durum sumus, etc. Et documenta damus qua simus origine nati; de a' Táblák el törték; és a' le írásbül kétséges, ha másodszor Isten írta e meg ismét? vagy tsak Moses? Itt pedig, a' mit Hiramtól szájrúl szájra várhattunk volna, az ő erőszakos halála után, a' láthatatlan Fő Mester' szájábül; a' láthatatlan ki szívárgású örök *tűz-szesztül* tanulhatjuk. — A' Hiram' halála fejtegetésében tehát tovább nem megyek etc. — — Gabaon — — özvegy Asszony' gyermeke — — Jakin — — Boaz — — Makbenak — — etc. Tudjuk Hiramébül, hogy Moses halála után a' titkos

böltesség' Fő Mesterévé Hermes v. Tóth következett (2494-ben) és e' szerint azon Ásiai szélekről a' Fő Oskola Africába költözött: de ugyan azon alkalmatossággal, midőn Hermes Mosestől a' kintseket által vette, és ő, (vagy a' mint a' Historia okosan titkolódik, Isten maga) Mosest el temette, Moses Hermesnek meg egyezésével, a' maga két Segédjeit, Assistenseit, Josuét és Kalebet, az ujonnan foglalt, 's majd bővebben is foglalandó Ásiai részeken Tartománybeli Mesterekké tette, mint már előre magasabb léptsőkre emeltt bátor és okos férjfiakat. Ezek tehát a' reájuk szállott hagyományok szerint gyarapították a' Szent Rendet Syriában, mind magok, mind az ő rendes következőik. Kivált pedig Kaleb (mivel Josuénak a' Polgári és hadi dolgokkal volt nagyobbára foglalatossága). — A' titkos oskola tagjai felesleg szaporodván, tsak hamar meg történt, a' mi a' mi rendünknek közönséges szerentséllensége, hogy a' sokaság a' társaságot el allyasította, mellynek hogy jó idején elejét vegye Kaleb, Schevanak, akár származás szerint fíjának (Paral. 2. v. 18), akár a' Rendben következőjének, két segédjeit Makbenat és Gibhát, vagy Gebát, a' végre rendelte, hogy egyik, mint a' róla neveződött Gibeon, vagy Gebaon oskolának szék mestere, a' fel vételekben meg kíváncsi válogatásokra ügyeljen; másik a' már fel vetetődöttekből szoros vigyázattal Mestereket válogasson; kik ő tőle Makbenáknak neveződtek. Gabaon tehát szélesebb és közönségesebb nevezet volt, Makbenák pedig titkosabb, és a' melly nem kérésre, hanem választva és érdemért adódott; és ez olyan forma meg különböztetés volt; mint későbbben a' Görög Provinciában az Eleusisi Mysták és Eopták között.

Majd, a' midőn a' már jól lábra állott Zsidó Respublicában a' rendnek négy nagy oskoláji voltak (I. Paral. C. 8), és a' jelesebbek közül egyik éppen Gibeonban, másik Jerusalemben; emennek szék-mestere volt Jakim, amannak pedig Boaz (I. Paral. 2, 12. és C. 8. v. 19), mások felett emlékezetesebbek, kiknek neveikről nevezte Salamon a' két oszlopot. Ezeknek tehát életeket, ha bizonyos esztendő számra határozni nem lehet is, de a' nemzetizek szerint jó formán ki lehet számolni; mert Boaz volt a' Salamon Nagy Atyjának Nagy Atyja (de gyanakszom: ha természet szerint e? vagy tsak rendbeli következés szerint) és ez olly nevezetessé tette a' Gibeoni vagy Gabaoni oskolát, vagy Templomot, hogy annak elsőségét vagy tekintetes voltát az egész Zsidó Ország tudta és megismerte; úgy hogy Salamon a' harmadik léptsőre lett emeltetésekör

éppen Gibeonba ment áldozat színe alatt magát be avatgatni, (ott álmódott) és ott áldozott ezer barmot (I. Reg. 3. v. 4.), mint Fő oltáron. De ez a' Gibeoni iskola ennél sokkal régibb fundálás volt. Josué Syriába lett be költözésekor már említi Gibeont (Jos. 10, 12, 13.), mely a' fellyebb említett Géba férjfirul azután inkább Gebaonnak mondódott (2. Paral. 1: 3, 4, 5.); mint említi a' későbbi harmadik nevezetes iskolának Anya városát is Ajaleont (I. Paral. 16: 39.); A' Gibeon hegyen volt a' Sátor is: melyet tehát midőn akar Josué, akar még Moses oda helyheztetett; már a' Szent Rendnek azon hely felül, és az ott lévő Templom felül nagy volt a' véleménye. Tudni való is az, hogy Gibeon a' Zsidóknak Síríába lett költözködése előtt a' Hevaiak (Hevaeer.) Fő városa volt; Hevaeus pedig Kanahán fíja volt, Kám unokája, és így Gabaonnak, és az ott lévő bültesség Templomának akkor kellett épülnie, míg még a' Kám Nemzetséget a' Magógák vagy ki nem szorították Asiából vagy velek leg alább a' Hevaiakkal öszve nem keveredtek; és így Prometheus idejében már ott állani kellett a' Templomnak; és az e' felül való tiszteletes emlékezet okozta, hogy a' Syriai Provincialis fő iskola meg tartotta magának azt a' helyet, etc. etc.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 40. sz.]

2729.

Kazinczy — Ponori Thewrewk Józsefnek.

1814. szept. 6.

Kedves barátom,

Aug. 31-dikén Prof. Kövy úrral öszveakadtam az Újhelyi vásárbán. Úgy beszélt velem sokáig, hogy soha szemem az övével öszve nem jöhetett. Én vettem észre, hogy valami baja van, s gyanítottam, hogy lúdasnak érzi magát a Mondolaton támadt örvendezés miatt; s minthogy magam csendes valék, feltettem magamban, hogy *egy kis leczkéül*, sokáig el fogom torturálni, az az hamar el nem ereszttem. Napoleon, Moreau, etc. elég textet adtak a hosszas beszédre, s én vele tettetés nélkül igen humane, sőt barátsággal bántam, de ő szeretett volna menni, a melyet úgy tettem, mintha meg nem sejtettem volna. Napoleon és Moreau most neki mások mint voltak. Rendes hogy még Rozgonyi is szánja most Napoleont, holott eddig elevenen égettette volna meg. Erre egy valaki azt a kulcsot adta

nekem, hogy R. mindennek ellensége a ki *nagy*. Most *kicsinynek* nézi Napoleont, eddig nagynak nézte; és így eddig gyűlölte, most szánja. — Kövytől tudakolám, ha nem tud e valamit egy Debrezenből hozzám érkezni kellett csomó felől. Azt felelte, hogy olyan Patakon nincs. Ha volt volna, ő hozta volna fel Debr.ből, hol jelen volt a Vásárban. — Járj tehát végére, Vivőd kinek adta azt, s tudósíts, kinél keressem. — Láttam Kézynét is, egy gyönyörű, fiatal, *viselősnék még alig látszó* asszonyka nevetve jött reám a Vásárban. Ő vala az. Kézyt nem láttam. Hallom, most is panaszkodik a Sors ellen, s most kivált már, mert atya lesz. 48 óra múlva azután Szomotorra mentem ki az Ujhelyi Papunkkal, segídet kérni az öreg vak és fösvény Klobusiczkinétől. Azt felelte, hogy *ha lesz*, ad valamit a Templom fedele elkészítésére, a mire a segéd kérettetett, de most nincs; kölcsön pedig ezután senkinek nem ad. — Onnan a Paphoz menénk, kit György Ujhelyi Pred. Úr jól ismert. A Szomotori Pappnak (Nagy József) a felesége testvére Kövynék 4. eszt oltá, de Kövy kegyetlen szomorúságban esett azon *piszok* által, hogy az *Ő* testvére *Papné*, holott maga Tekintetes Kisasszonnyal hál, és ennek szégyellése a testvér és testvér között a lánczot örökre megszakasztá. Feleségének testvérét ezelőtt talán 4 esztendővel egy semmirekellő Klobusiczki nevűhöz adta, egyedül azért, mert az *Úr*, névre nézve. A leány kénytelen volt engedni. S most a leány sír, nyomorog, de elég az, hogy a Kövy döllye elégtételt kapa. — Nem mondhatom, hogy ezek mint keverik fel gyomromat.

Itt szüntelen esik az eső. Ki hallá, hogy Septemberben még *anyafüvet* kaszálljunk! Lehetetlen volt eddig. Csak loptuk az időt. Aratásom olly csekély, hogy pénzen kellene élnem, ha Szabolesban is nem jutott volna valamim osztályrészü. Sok szőlőben csak iccze számra lesz a termés.

Az elmúlt Vasárnap György József Ujhelyi Pred. Úr egy predikációt tartá a Vallás Méltóságáról. Mindjárt az első punctumban megmondá nekik, hogy a Vallás neve alatt nem azt a szerencsétlen veszekedést érti, melly a XVI. században a keresztyének között a megszakadást csinálta, s oda ment ki beszéde a mit Napoleon monda, hogy a Vallás repraesentansa az észnek a ki nem mivelt embernél, s hogy a Vallás bennünket a Virtushoz szorosabban kapcsol, mikor tanu nélkül látjuk magunkat. Isten, Gondviselés, Halhatatlanság — ennek hite a Vallás. Ez Ujhelyben nagy szikrát vetett a lelkekbe. Képezed mint örvendék. Templom után Consistoriumot tartottunk.

2 árkusnyi munkát olvastam fel nekik a tanulás megjavítása eránt, melly nagy javallással approbáltatott. Kimutattam mint nem kell tanúltatni. Ne memoriter, ne soha a mit ne értsen a gyerek. Mint kell tanítani a Vallást. Nem az ó-törvény királyi Istenét ismertesse a gyermekkel a tanító, hanem a Jézus által hirdetett szeretet Istenét, mellynek nem kell semmi más, mint szeretet s hűség eránta, erántunk s más eránt. Elmondván neki, hogy a Vallás rosszúl tanítása szüli a supersticiosust és az incredulust, és ezt igen melegen mondtam. Elmondám, hogy az Isten nekem nem csak a fületem, hanem a szememet is adta vezérül, és hogy ész, az az lelkiismeret, és hogy világosabban szólljak (mondtam) a tanulás világánál előggé felvilágított Meggyőződés nélkül hinni semmit nem tartozunk. Azt javasoltam, hogy philosophiai Morál is tanitassék, vagy ha úgy tetszik nevezni Casuistika. Mit kell cselekedni, mikor 2 tiszt ütközik egygyüvé — s egygy Lebensphilosophie s Theodicea, de röviden, csak a mennyi az életre szükséges, és nem parádénak. Hogy a Historia Reformationis rövidebben, elevebben tanitassék a Papisták terhelése nélkül, s megemlékezvén, hogy a Vallás külömbisége miatt hidegnek lenni nem szabad azokhoz, a kiket mint keresztyének, emberek, hazafiak szeretni tartozunk. Soha sem hittem, hogy beszédem olly leverő mennyei fény lehessen. A legvakabbak is magasztalták, és a mit 2 esztendő olta György el nem süthete, a Consistorium 4-a Febr. determinálá. Fényes, igen fényes napom volt; nem hogy személyem, hanem hogy ügyem nyert.

Wesselényi, Döbrentei még sincs; nem képzelem, hol múlatnak. Csak el ne maradnának!

Te nekem nem felelsz, ha tetszik e a megküldött rajzolat a Barsay Inscriptiójához. Várom tudósításodat és a rajzolatot, hogy metszethessem, ha tetszik.

Ma Sept. 8-dika. — Noctem hyememque ferens! Virgilneck ez a szava teljesedik be. Vasárnap estve olta esik az eső; most reggeli 9-kor alig látok, olly borúlt az ég s fázom. Élő szerencsésen.

2730.

Kazinczy — Sipos Pálnak.

Széphalom, Sept. 6d. 1814.

Kedves Barátom! :

Aug. 31dikén Prof. Kövyvel öszve akadtam az Újhelyi vásárban. Ugy beszéllett vélem sokáig, hogy soha szeme az enyimmal egybe nem akadt. Én vettem észre, hogy valami baj van, 's gyanítám, hogy ludasnak érzi magát a' Mondolaton támadt örvendezés miatt, 's minthogy magam csendes valék, feltettem magamban hogy egy kis leczkél sokáig elfogom kinzani, az az: hamar el nem eresztém. Napoleon, Moreau ez elég textet adott a' hosszas beszédre, én velle tettetés nélkül igen humane, sőt barátsággal bántam, de ő szeretett volna elmenni, a' mellyet úgy tettem mintha nem sejtettem volna. Napoleon és Moreau most néki mások voltak. Rendes dolog hogy még Rozgonyi is szánja Napoleont, holott eddig elevenen égettette volna meg. Erre egy valaki azt a' kulcsot adta nékem hogy R. mindennek ellensége a' ki nagy. Most kicsinynek nézi, 's kit eddig gyűlölt, most szánja.

Az elmúlt vasárnap György József Újhelyi Praed. egy beszédet tart a' Vallás' Méltóságáról. Mindjárt az első punctumba megmutatá nékiek hogy a' vallás neve alatt nem azt a' szerencsétlen veszekedést érti, melly a' XVI. században a' keresztyének közt a' megszakadást csinálta, és oda ment-ki beszéde a' mit Napoleon monda hogy a' vallás repraesentansa az észnek, a' kimivelt embernél, 's hogy a' vallás minket a' virtushoz közelebb kapcsol, mikor tanú nélkül látjuk magunkat; — Isten, Gondviselés, Halhatatlanság — ennek hite a' vallás, de a' józan, nem mysteriumokkal felkevert tarka vallás. Képzeled mint örvendék. Templom után Consistoriumot tartánk, két arcusnyi munkát olvastam ott fel nékiek, a' tanítás' megjavítása iránt, a' melly nagy javalással approbáltatott. Kimutattam mint kelljen tanítani: ne memoriter, ne soha mit ne értsen a' gyerek. Mint kell tanítani a' vallást? Nem az ó törvény királyi-istenét esmértesse a' tanító a' gyerek fejével, hanem a' Jesus által hirdetett való Istent, mellynek nem kell semmi más fény, füstölés, ornatus, toga, csak hűség, szeretet, hit, erántunk, és más iránt. Elmondám hogy a' vallások rosszúl tanítása szüli a' supersticiosust, és az incredulust, és ezt igen

melegen mondám. Elmondám hogy az Isten nem csak a' fület, hanem a' szemet is adta vezérül, és hogy — ész, az az: lelki esméret, és hogy még világosabban szólljak: a' tanulás világánál eléggé világított meggyőződés nélkül hinni semmit sem tartozunk. Azt javaslattam hogy philos. moralis tanitassék, vagy ha úgy tetszik nevezni: mennyi az életre szükséges mindennek, de nem parádénak. Hogy a' historia reformationis rövidebben, de elevenebben tanitassék, a' papisták terhelése nélkül ugyan, de igazságosan, és tántoríthatatlanul, és mégis meg emlékeztvén, hogy a' vallás sok ágú különbsége miatt hidegnek nem szabad lenni azokhoz, a' kiket mint keresztyének, emberek, hazafiak szeretni tartozunk. Soha sem gondoltam hogy beszédem olly megnyerő mennyei-fény lehessen, 's a' legvakabbak is magasztalták, és a' mit két eszt. oltá György el nem süthetett, a' Cons[istorium] Sept. 4. determinált. Fényes, igen fényes napom volt, nem hogy személyem, hanem hogy hitem győzött.

Ma Sept. 8. noctem hyememque ferens. Virgilius ez a' szava tellyesedik-bé; esik az eső, — alig látok, — fázom, — az ég is borúlt. Téged, és Barátaidat csókol

jó barátod.

Kazinczy Ferencz.

[Megjelent az 1846-iki lipcei kiadásban.]

2731.

Vitkovics Mihály — Kazinczynak.

Pesten 7ber 6ikán 1814.

Tisztelt Kedves Barátom!

Több rendbéli betses Leveleidre felelni adós marattam; de ezt nem annyira Pro A. Pro I. (a' mint Virág róllam írja) okozta; mint az, hogy Szemerékről [!] bizonyost az együtt nem létel miatt nem írhattam: Más részről pedig, a' miket Helmeceztül tudni, és magadnak iratni kívántál, azokat ő maga, mivel Pesten maratt, bőven megírta. Egyedül Szemerékről kell írnom.

Ez a Péczei Pár Vásárkor megfordult nállam, a' hol Triászod egész kedvből mulattatta az új Menyetskét. Miért késtek eddig Lasztóczra menni, világosan ki nem vehettem Paliból. Ő a bé nem takaríthatást vetette okúl; mihelyt ezt elvégzi, sietten siet Napájához. Kár tehát ennek Palit vaktában *gonosznak* kiáltania. Pali kész volna

megtenni azt, a mit más kíván, ha telhetne tőle. Pali, a mint jól ösmered, jó ember, de a környül állásai rosszszak, melyeket a jobb esztendők, vagy még hamarább a Napájának jobb keze javíthat meg.

Pali és Kriska többnyire tsendesen élösködnek. Néha a két tűz, melly mind kettőjökben lobog, lángot vet, de hamar elalvót. Palimnak szemére csak azt hányhatom, hogy mindenre hirtelen resolutivus, és aszszonnyal banni még nem igen tud. Idővel ezt is megtanúllya, mert Kriska megtanította, a ki nem rossz feleség; sőt sokkal bír a Patientiabúl, a mi legfogyanatosbb az öszszetörődésre.

Palinak, ha hozzátok kerül, nem ártand elpredicálni, hogy Feleségének azt, a mit neki felhevültében négy szem közt ki talál mondani, mások előtt, még pedig indulatosan szemére hányni ne akarja: és a kedvetlen környülállások' közepette ne kedvetlenítse. Elég az Palinak, hogy Kriska Péczelen nem zúgolódik. — Költsei Junius olta velek lakik, 's Palival annyira literatorkodik, hogy Kriska is úntában verselni kezdett. Költsei és Pali Somogyi Gedeon Uramnak Letzkéket készítettek; rövid időn olvasni foghatod. Ennyit a Péczeliekről.

7ber Sikan Kultsár Úrnál Kis Úrnak kedvéért literatori votsora tartatott. Fejér, Horvát, Sztrokai, Helmecki és én valánk vendégek. A legfontosbb és leghosszszabb discursusunk a Kisfaludira tett Krisisedről folya. Fejér vala az oppugnans, Kultsár a suboppugnans; Kis és mi többiek defendenseid. Végre Kultsár tréfával akart győzni: Ime, ugymond, itt van, és nem szöll ellent (képedre mutatván). Erre epigramatice feleltem: Nem, mert Újság írónál vagy. Mindenképpen részedre hajolt a győzelem, és képed felé köszöntvén poharinkat, egészségedért ittunk.

Sokára észre vettük, hogy Fejér Krisisedet azért oppugnállya, minthogy a Magyar Társaságról írott Könyvetskéjét megkorbátsoltad.

Még egy újat: A Consilium Verseghy Urra bízta a kisebb iskolák számára való Magyar Grammatica 's egyéb könyvek' kidolgozását.

Vétseinek, minthogy még el nem érkeze, leveledet át nem adhatám: mihelyt itt lesz, átadom, és a választ megírom.

Kazinczý István Ur által Clavigodat, Pápay Úrtól, meg egy ösmeretlen mástól két pakétot küldök. Trattnerből valókat is által veszed. — Ő még négy nap mulva Péczelen által fog haza indúlni.

Ez a jó ötséd, a ki tavaly igen barátságosan mutatta magát hozzám, engem megvetett. Miért, nem tudom.

Horvát, Teodorám és én forrón tsókolunk!

Barátod Vitkovits mpr.

Korbély, a ki Leveled közlését nem érdemelte, végképpen elmene innen Pécsre. Döbrentey, a ki Kist Sopronyban meglátogató, September végével, a mint Helmeczinek Velenczéből írja, fog Pestre jönni.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 133. sz.]

2732.

Kazinezy — Helmeczy Mihálynak.

Széphalom Sept. 7d. 1814.

Igen kedves barátom,

Tegnap ágyba-fekvéskor érkezék harmad nappal az előtt irt leveled. Kevés a' mit irtál — csak nyolcz sor! — de igen kedves. Melly kár hogy rövid időd meg nem engedte hogy bővebben önt-hessd ki magadat! Együtt valál Kissel. Leveled 's annak elbeszél-lése, hogy kik voltakotok együtt, 's mikről folyt a' beszéd, hogy ötet millyennek litted, hogy rézbe-metszett képe és maga között találsz e hasonlóságot, -- meg fogta volna velem osztani örömeidet; azt fogta volna tenni, hogy köztetek voltok gondolhatnám magamat.

Szemere 's Kölcey jönek tehát. De mikor jönek? Erre te nem felelhetsz, mert a' mezei gazda nem mindég mehet mikor akar. De a' kérdést nem is neked teszem. — Alig várom Szemerét. Nagy Ferenczet Patakon csak nem kerüli-el, 's a' Sógorát, ki ott tanul. Oda irok tehát, 's kérni fogom Palit, hogy portékáimat, ha, Lasztócz felé sietvén, erre nem vehetvén útját, Ujhelyben vagy Vármegyei Fiscális Dókus László vagy Patikárius Horn Ferencz Uraknál tegye-le; mert, ha Lasztóczra vinné, úgy azokat legalább 24 órával későb-ben venném; melly nagy veszteség volna. —

«Most fogatok Marmontelbe. Gessnernek első Kötetét Septber végéig mulhatatlanul küldd-le, mert azt véteti Trattner munkába. Boufflers, Ossian, Yorick, La Rochefoucauld maradnak még nálam.» — Ezek szavaid.

Trattner Úr Novemberre Irásaim közzül nem három, hanem két Kötetet szándékozott, 's talán szándékozik, kiadni, 's te Gess-

nernek most csak egy Kötetét sürgeted ezen soraidban. Úgy értsem e azt, hogy a' Gessner' második Kötete Martziusra marad Novemberről? Ez különös megszakasztás. — Azonban nem ellenzem. Nekem elég ha megjelennek a' Kötetek, 's reám nézve mind egy, akár-miként jelennek-meg *az időt tekintvén*; 's gyaníthatom hogy lehet benne interessze hogy épen így, megszakasztva és nem együtt, jelenjen-meg a' Gessner' két Kötete. Nem ellenzem tehát, mondom, hanem csak kérdem. — Gessnernek első Kötetét épen nem fogom tartóztatni; 's azalatt míg veendem, Életét írom-meg röviden, hogy annál hamarabb indulhasson-vissza a' Kötet.

Novemberre tehát Szivképző Regém 's a' Paramythek készülnek Révainak képével és az Apollo Vaticanus' vignettjével — 's Gessnernek elsőbb Kötete. — Martziusra három Kötetnek kellene a' Tr. Úr' nyomtatott jelentése szerint megjelenni. Kérlek, kedves barátom, tudassd velem haladék nélkül, melyek lesznek azok.

Én téged Bácsban gondoltalak. Már oda akarám megírni neked, tégedet illető hírképen, hogy, engedvén buzditásodnak, lefordítottam Ossiánnak mind azon darabjait, melyek az én Ossiánomnak a' kölcsön-adás által el nem vezett két Kötetében állanak, 's már csak azok vannak hátra, a' melyeket a' könyv' elveszett *második* Kötetében fogok találni ha majd a' téled várt *Rhode'* fordítása megérkezend. Mostani leveled azt tudatja velem hogy Ossiáni fordításom Szemere által nem jó, hogy azt Yorickkal, La Rochefoucauld-dal, 's Boufflerssel megtartottad. Elő kerestem tehát impurumomat, 's Karrik-Thúrát ma már újra letisztázám, hogy míg a' német Ossián téled megjó, az első és 3dik Kötet darabjaival kész legyenek. Így Novemberben Ossiánomat is veszi Tr. Ur.

Ezen leveled sem azt nem említi hogy Szemere Pali, sem azt hogy Kazinczy István által fogom venni az Ossián' német fordítását, melyet előbbi leveledben ígérél. Kérlek ne hagyj nélkülök, és ha Szemere nem találná hozni (mellyet nagyon óhajtok,) tedd hogy István Öcsém, ki neked az árát leteszi, bizonyosan meghozza. Én csak a' Rhode és Ahlwardt Ossiánjait óhajtom, sőt ha az Ahlwardt nem kapható, elégnek tartom a' Rhodéét is, hanemha a' te általad említettekben egy jó Index Geographicus és Historicus volna!

István öcsém hozzád nem, mert Bácsban hittelek, hanem Vitkovicshoz vitte-le a' *Bölcsek kövét* és *Szalamandrínt*, mint a' *Títusz* és *Themistoclesz* pótolékjait a' magok kötetében. Vettétek e?

Dömötörnek irtam választ minapi levelére. Az megbecsülhetetlen ember. Élj szerencsésen kedves barátom, 's ha Döbrenteit meglátod, mondd, hogy rettegem elszalasztását.

István Öcsém által, ha lehet, küldd meg nekem a' Marmontel Correctur-iveit. Clavigo etc. el ne vesszen a' kiadás által.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

2733.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom Sept. 8d. 1814.

Kedves barátom,

Pesten valál, úgy írja nyolcz sorból álló levelecskéjében Helmecki. Vevéd tehát Senior Molnár Úrnál reád várt leveletem, láttad tehát Trattnernél képedet, az az annak rezét, a' Kininger' rajzolatját, 's az én Előbeszédemet. Verseid el nem készültek; még csak 7 ív vagyon kirakva. Ideje tehát még, hogy a' mi akár ezekben, akár az én Előszavamban tetszésedre nincs, megváltoztathassuk. Parancsolj. Várom 's kérem intésedet.

Szeretném ha Bácsmegyeimből Trattner kedveskedett volna Neked egy nyomtatvánnyal. Én azt még eddig sem láttam.

Mint lelted Pestet 's a' Pestieket? Bár csak dolgaid megengednék, hogy ez eránt nekem bővecskébben írj.

Én ma kérem-meg mind Trattnert mind Helmeckit, hogy Helmecki fussa végig Verseidnek azon darabjait, melyeket a' Trattner' feleskedései miatt (azokkal nekem is sok bajom van) nem láthattam és csak Szemere által rakattam oda a' hova parancsolád, 's azoknak Orthographiájokat tegye mindenben egyenlővé a' több darabok' Orthographiájokkal. Nem jól jönne-ki ha az Orthographia azon egy munkába különbözne.

Bíztat e Trattner Horátnak két kötete' kieresztésével? Ha nem, irok Ő Excellentiájának Balog Péter Úrnak 's B. Podmaniczky Józsefnek is az eránt, mihelytt erre felhatalmazni fogsz; 's nem a' Te nevedben, hanem a' magaméban. A' MSt pedig küldd hozzám Sztrokay Úr által, hogy letisztázhassam, ha kell, minek előtte sajtó alá jut.

Az elmúlt Vasárnap nekem egy fényes napom volt, nem magamra nézve, — mert mit téssen az idegen javallás! — hanem azon jóra nézve melly általam elsült. Egy *két könyvi* Orátiót mondtam-el Újhelyi Ecclesiánk' Consistoriumában az iskolai tanítás' megjobbítása felől. 'S minthogy irtóztató fejek vannak ott, a' kik azt hiszik, hogy a' Vallás egy sötét nem tudom miben 's a' sok imádságban áll, más felől pedig a' Laffen-irreligion ott is érezteti magát: egy, hajon fogva oda vont hors d'oeuvre-t tettem, 's kifejtettem előttök nagy, de okos bátorsággal, gondolkozásomat. — A' második Predikátorunk, ki Orátiómat nem olvasta, sem hogy mi lesz benne, nem tudta, épen ezt cselekvé Predikatiójában, mellyet szeretnék nyomtatva látni. Én az ő Predikatióját igen nagy gyönyörűséggel hallottam. Mint hallotta ő az én felolvasásomat, még nem tudom. Elég az hogy Consistoriumunk ezt minden pontjaiban jóvá hagyta, 's megparancsolta hogy az Iskolai könyvbe beirattassék. — Azt tanácsoltam nekik a' többek közt, hogy taníttassék egy Morális Casuistica, Élet' Philosophiája és Theodicaea: p. o. hogy két kötelesség egygyüvé jöven, mit kell cselekedni. Mi tele tömjük a' gyermek' fejét haszon-talan dolgokkal, 's az illyeket velek meg sem álmodjuk, hogy taníttatni kellene.

Leginkább azt sürgettem, hogy a' memorizálás számkivettessék, 's a' gyermeknek felsőbb tehetségei fejtsessenek-ki. A' mit pedig könyv nélkül kell el taníttatni (mert az emlékezet is *tehetség*, 's sok van a' mit *így* kell tanulni), azt meg ne taníttassa a' Tanító, míg a' gyermek tökéletesen nem érti.

Egyéb eránt én az alattam az az velem szolgálóknak zaklatásokat, és annak éreztetését, hogy én ülök első székbén, annyira gyűlölöm, hogy inkább az által botránkoztatok-meg mindent ezen vad seregben, hogy én vagyok épen az, a' ki a' Papot és Iskolai Tanítót legszívesebben distingválom. Előttem a' Rousseau' szava minden léptén az életnek. Ha egy elaljasodott és elaljasított testet jobbá akarunk tenni, öntsünk büszkeséget belé magára nézve.

Láttad e Szent Miklósy Aloyzt? Intettem hogy Sept. 1—3 napjai közt keressen-fel.

Élj szerencsésen, kedves barátom.

hív tisztelőd

Kazinczy Ferencz mpr.

Ha Rumi felől tudsz valamit, kérlek, tudassd velem.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

2734.

Sipos Pál — Kazinczynak.

Tordos, 1814. Sept. 8dikán.

Édes Barátom!

6-ta Aug. datált leveledet 5-a Sept. vettem. A' márvány tábla felől a' Grófné vett tudósítást Mlgos Cserei urtól, és válaszolt is reá; melj válaszában Zeyk Miklós Urnak Bécsből léjendő vissza jöveleig fel függesztette a' dolgot, a' ki a' Grófnét bízta, hogy itt közel fogja márványra utasítani, melj az el hozatásra nézve kedvező környül-állás lenne.

A' Grünertől mettzendő Vignettere nézve a' te tanátslásodat követem. Tudósítt, néki küldjem é Bécsbe fel a 16 r.forintokat vagy a' te kezedbe? Most e külön? vagy a' mikor a' Pesti nyomtatás költségét is meg tudhatom, egyszersmind? A' rajzolatot pedig ide zárva küldöm vissza Te hozzád. — A' Grófné látta a' Mondolatot és nagyon alatsónnak ítélte.

Az Erdélji Museumnak egy Recensiója került hozzám: de tsak kéz írásban. Azt írja magáról hogy igen régi Cliense volt Baresai Ábrahámnak, és közelről esmérte: de rosszszul; mert Alehyimistának teszi Baresait; holott ő az nem volt. Rendre vészi a' Museumba elő forduló tárgyakat: a' mi Téged illet, ki irni szóról szóra oljan kötelességnek tartom, a' meljet Te magad meg kívánsz töllem. — Altal menvén a' Baresai és Alvinczi Biographiaín, meljéről dícsérettel szoll, így következik:

«Tovább a' 43dik Lapon egy sereg külömb külömb nemű és foglalatú vers következik: de ezeknek nagyobb része izetlen: azt gondolnád mind Aranka írta őket!! — a' többi nem érdemli leírását, hanem — — —»

«A 69dik Laptól fogva egészen a' 72dikig azok az Epigrammák még egy időtöltést vadászó embernek is unalmasok. — Ezeknek külömben érdemes írója tsak azt akarja talám nekünk tudunkra adni, hogy Görög nyelvet is tud, és sok könyveket olvasott — ezt hiszszük és tudjuk. Nemzeti nyelvünkre nézve ő most magyar Cicero; és adjon Isten nemzetünknek sok Kazinczy Ferenczet; de egy Előfizetéssel kiadandó Museum első darabjában, melj a' következő

* Az eredetiben is hiányjelek.

előfizetésnek kortsojája, nem tettem volna. — Olvasd a' 71dik Lapon.

Széked üres nagy Férfi! hamar hited! s. a. t. Ennek a' két sornak 10 sor magyarázattya vagyon, még sem értem. Ebből a' jön ki, hogy minden szóban öt érthetlenség fekszik. Ha mind ilyen unalmas dolgokat kell mindég olvasnom: meg bánnám hogy olvasni tanultam.

A' 72dik Lapon, 's tovább a' Himfi Szerzőjének Kis-faludi Sándor Urnak hogy érdemes nevét ki nyilatkoztattad, heljes, meg-érdemlette, mert az most nemzetünk magyar Horatiussa: de, hogy — már nyomtatásba olvasott Versei sok heljet foglaltak, szükség-telen volt. —

Ki légyen ez a' Rec. gyanitni se tudom: de igen triviális p. o. — Én az Ó szerre [!] igen ritkán mennék materiáért; mert azok a' módiból ki jött portékák, unalmasok és sokszor¹ fergesek, — ha a' Kristus szamarán Sz. Ferenczel a' piacra ugrálni indulok, a' bolondok tornyába visznek és eret vágnak rajtam, hijába mentem magamat; mert azt felelik, Témpi passáti. Anonymica recensióját evel végzi.

— Egy szép menyetske gyónni menvén, gyónás közben a' Pap egy néhány tüzes szemet vetvén reája, minden bűneit meg valija, és a' Pap absolválván kérdi tőle: kinek hívják? és hol lakik? Ez azt felelte: a' nevem és lakheljem nem bűn — nem tartozom meggyónni. — Jól mondta: hogy heljettem is felelt, köszöni az Író.

Ebből megítélheted, mit ér a' többi. Igen jól esett, hogy meg irtad a' Gróf Haller Gábor nemes ajánlását, már gondolkoztam róla, hol kelljen kereskedni, hogy a Bároczy 's Barcsai képjei mettszetése költsége megforduljon: tudósitlak felöle, ha el sül — én reméllem.

A' mint irsz a' Cassáról vett pompás praesentekről, ugy látom, hogy tsak boszantanálak vele, ha gratulálnék érettek.

Rumiról irsz. — per associationem jut eszembe meg írni, hogy a' trigonometriai táblámat a' Bécsi Litteratur Zeitung Redactiojához fel küldöttem Insertions Taxa mellett.

Hogy tetszik Néked ez a' Zeitung? én keveset tanáltam benne; igaz, hogy tsak Juliustól fogva kezdettem hordatni.

Példáddal ingerelsz, hogy én is házi környül állásimra ki

¹ Olvashatatlan szó.

éreszkedjem. Tudod é, vagy gondolod é, mitsoda boszszuság Tordosi Papnak lenni? Hol egy hol más felől levél jó; ki 1000 ki 2000 's több forintokat léválna; fel se tészik hogy ne volna a' Tordosi Papnál ki adó pénz azon praejudicium mellett, hogy a' Pap szinte költség nélkül élhet, 's tsak a' pénzt gyűjti. — E' mellett más rendbéliék buzáért keresnek meg, 's ki kéri hitelbe, a' miből pénzt tsinálnék; ugy hogy ha magára nem vigyáz az ember, esztendő végén tsak Obligatoriak maradnak a' kezébe. Tanultam már: az idén készpénz nélkül egy szemet sem adok senkinek, — inkább Isten nevébe. Hogy a' Tordosi Pap költség nélkül élne, én nem mondhatom: városon tudnék, de Falun, a' hol piatz nints, oljan házat kell tartani egyes embernek is, mint familiás gazdának, lenni kell házánál apró, nagyob marhának — kerti veteménynek, konyha készületnek; ehez cseléd kell: sok cseléd — sok Consumtio.

Tordoson a' Parochia egyedül a' Curia; minden betsületes ember a' Papot találja meg: a' mit én részemről szerentsémnek tartok.

Kedves napom volt a' mult hónapban, a' haza jött Székely Tisztek a' Majortól fogva a' Zászló tartóig, mintegy 15tön voltanak nálam ebéden: ebéd után a' Templomban is meg vendégeltem őket egy alkalmatosság szerint való könyörgéssel. Olasz Országból jöttek, nem sokat tudtak beszélni a' Francia dolgokról. Azon alkalmatossággal egy káplár fordult meg nálom meljén lévő ezüst érdem pénzél.

Az el fogott Francia Oberster mutatta ki ötét és ajánlotta, a' ki szemmel látott tanuja volt az ő Vitézségének; mert éppen ötét fogta volt el; 's a' Médáljt ugy kapta meg a' káplár. Itt 9 Compánia hált azon éjjel, annyi Strapátzia után is frissek, jókedvűek voltak. Ha a' bor olj szükibe nem volna a' tavajli termékellenség miatt, meljnél az idei még gyengébb leszsz, egy Hordó bort szántam volna nékiek, de most magam számára is pénzen kell bort vennem, még pedig igen drágánn. A' tavaszi hó el vette 5—6 száz veder boromat; mivel igen szépen mutatta volt magát a' termés.

De már szokott materiánkra térek. Vetted e már mind a' 30 theologiai Caputokat hiba nélkül? Mit ítélsz felöllek? El mehetnek e azok a' Censurán? Nem a' Láczaién, hanem a' Pestin. Berlinbe minden kérdés nélkül ki jöhetnének.

Mitsoda vétek a' Philosophiával meg egyeztetni a' Vallást? Mégis némelyek véteknek tartják ezt is; mert nem értik. Nem jó

mindjárt, a' mi másként van, mint a' hogy ők szoktak gondolkodni. De ha egyéb következése nem lenne is, elég nekem, hogy theologiai gondolkodásomat Elődbe terjesztettem: és ha Te méltóztatol azokat gondosan meg olvasni. — Légy egészségben.

NB. A' fenn említett Recensióból kár ki maradni a' titulusnak, mely így van. Egy szabad-elméjét soha szolgai rabságba nem tartott Hazafinak a' Kolosvári uj Museumról tett szabad ítélete. — —

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 31. sz.]

2735.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Drága kedves barátom!

A' sok foglalatosságok, és kivált az arany ér, mely kegyetlenül szorongat, nem engedi, hogy ígért értekezésemet rendbe szedve neked most elküldhessem; azt azonban engedi, hogy a praenumerátiót munkáidra 80 Rftokkal Valutában ezennel neked által tétesssem. Bár tsak már olvashatnám. Holnap egész Házammal Egerbe, onnan pedig magam Pestre szándékozom, a' honnan a' Debreczeni Vásárra vissza fogok sietni, igen örvendenék, ha ott találhatnálak. Én minden, a' nagy hadi történetek után hátra maradt zajok, és fel tettzeni kezdő borulatok mellett is végtére tsillapatot és tartós tsendességet reméllek, jól tudván az emberi Társaságok Históriájából, hogy az értelmi dolgokban szintűgy az Politikában minden hasznos igazságoknak és kifejtődéseknek a' volt az útja, hogy tévelyedések, és extremitások által jusson az emberi nemzet nem egyenccsen, hanem tekervényessen, és tsavargásokon keresztül, léptsőnként az igazságokra, és a' boldogulásra. Még egy faluból a' másikba se láttam soha is egyenccsen vivő utat. Ezerszer csókollak

Sz. Mihályt, 16dik Septemb. 1814.

igaz hív Barátod
Jóska mpr.

Kivül: 1

A Monsieur Monsieur *François de Kazintzy* près d'Ujhely
à Szép-halom
ou Kiss-Bányátska.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 32. sz.]

1 A levél zárlatán ép piros pecsét.

2736.

Kazinecy — Tatay Jánosnak.

Tisztelendő Tatay János Úrnak
baráti szíves idvezletét
Kazinecy Ferencz.

Kedves barátom, Neked köszönhetem nyilván azt az örömet is, hogy a' derék Horváthot, kit nem sokára becsülni fog a' haza, ismerhetem. Így terjed a' jók által a' jó, 's így vészik igyeke-zeteink a' jutalmat, melly édesbb mint a' hír, név, mellyen az új ember olly nagy áhítással kap, az pedig a' ki tudja már, hogy az üres hang, és többére csak pillantatokig tartó, hidegen néz. Köszö-nöm, szívesen köszönöm, édes barátom, hogy vele ismeretségbe hozál, 's ámbár azt néki magam is mondom, kérek, mondd neki Te is, hogy ötet szívesen becsülöm.

Láttad e már Bácsmegyeimet? Helmecey írja, hogy azt Szemere által e' napokban veendem. Nézettem ma is, 's még nincs. A' Superint. Kis' verseiből még csak egy kötet jelene-meg. Mit fog munkáim közöttül sajtó alá vétetni Trattner Úr, alig tudom. Talán Gessnernek Minden Munkájit.

E' napokban a' Kassai 79 esztendő's Püspök, Mélt. Szabó András Úr, Ujhelyben múltatott, 's bérnált. Sept. 14dikén én is bevittem Eugénia leányomat, 's magam vezettem azon körhöz, a hol a' Püspök ült, 's egy barátnénk által, ki kereszt-anya leve ezen aktban, Sophia Francisca nevet adattam a' gyermeknek. Ezért némellyek complimentíroztak. Megköszöntem a' nyájasságot, 's éreztettem velek hogy én akkor, midőn a' leányomat a' Püspök' elébe vezettem, *magamhoz hasonlóan* bántam, és nem valamelly mellék-szándékból. Leányomnak az anyja' vallásán kell neveltetni, 's az nekem ellenemre épen nincs. Sőt örvendek, hogy házasságom példát adhat annyi sok gyengének, a' ki közös házasságba lépett, és osztán megnyugodni nem tud, 's erőszakoskodik. Ha barátom lehet Pápista, holott magam a' Kalvin' tanítványa vagyok, miért ne lehessen Pápista a' feleségem? és ha az lehet feleségem, miért nem az a' leányom? De az emberek közönségesen a' névtől félnek inkább, mint a' dologtól, 's a' fanatizmus a' jobb fejekre is homályt vonz. — Cleymann Bécsi Kalvinista Predikátor már Bécsi Predik. korában veve Pápista feleséget, 's nyugalomban élt az illyennel.

Engemet az Úhelyi Ecclesia megtisztelte azon bizodalmaival, hogy Fő-Curátorává teve. Jónak láttam felvállalni ezt a' bajt — bajnak nevezem, mert ez bajt ad, de nem semmi egyebet azon az örömen kívül a' mit akkor érzünk, mikor jót tehetünk. Minap két ívnyi munkát olvastam-fel Consistóriumunkban az iskolai jobb tanítása eránt. Szó vala ott a' Protestans két Vallás' Historiájának tanítása eránt is. E' czikkelyre azt a' jegyzést tettem, hogy azt tanítsa ugyan tanítónk, szabadon, híven, melegen: de vigyázzon, hogy azokra a' kiktől elszakadánk, több terhet ne toljon mint illik, tanítványait erántok el ne hidegitse. Mert a' hol a' keresztyénség, emberiség 's Concivilitás szeretettel parancsol, ott a' Protestantismus nem taníthat idegenkedést. — Én ugy hiszem, édes barátom, hogy szívemnek ezen kiömlendezését nem fogod hallani kedvetlenül.

Feleségem az ebédnél jobbja mellett ült a' nagy korú Püspöknek, 's örültem hogy az a' tiszteletes Öreg vele mulatott. Én által-ellenben ültem velek, 's láthattam, midőn kezét nyújtott neki az chédnek közepe táján, 's azt megcsókoltatá. Ez a' jó Püspök mindég tiszteletes ember volt; melly tiszteletes most midőn a' nagy kor is azzá teszi! —

A' Mise alatt, mellyet egy Primitiáns Pap teve, emlékeztem rólad, 's sajnáltam hogy a' tavalyi sok eső Zirczi útamat édes álommá tévé. De nem feledem soha azt a' megtiszteltetést, mellyet nekem te nyújtottál. Fenn marad emlékezete, ha elmúlt is. — Öllelek teljes szeretettel. Széphalom Sept. 17dikén 1814.

Talán interesszal téged is tudni, hogy ma Sept. 17dikén¹ temet-
tetett el Újhelyben Gróf Szapáry Péter. Lethargiában hala meg
Velejtén Sept 14dikén, hozzám két óránnyira.

Kivül:

Tisztelendő

Tatay János Úrnak.

nyitva.

[Eredetije a M. N. Múzeum könyvtárában.]

¹ Előbb a dátum helyén ez volt írva: tegnap Sept. 16d. — ezt kitörülte Kazinczy s a mostani szöveget föléje írta.

2737.

Kazinezy — Horváth Ádámnak.

Széphalom Sept. 18d. 1814.

Kedves édes barátom,

A' mi szegény Szapárynk tegnap temettetett-el Újhelyben. Megholt Velejtén Újhelyhez egy postányira, (mert a' posta épen az ő Velejtén lakos tisztje által vitetett) Septemb. 14dike és 15dike közt éjjel, lethargiában. Grófnéja nem várt megrezzenéssel vette a' halált, 's a' mágnási szokás szerént fogatott 's ment, hogy fájdalma kiscsibedjék; mintha az illy esetekben az igaz szív nem örömet szenvedne. Azt mondják hogy egy német Katona Tiszt meg fogja vigasztalni nem sokára. — Én ezen betegségében a' szegény Szapáryt nem láttam; halálos az nem volt, az az sokáig nem nézettetett annak. Feleségemet Augustus 3dikán még karon fogva emelte a' szekérbe. Most hallok hogy utolsó napjaiban eltávozva lenni látszott magától, de a' mellyet az ő nem psychologus vendégei még gyógyulás' jele gyanánt vettek. B. Geizler és Szirmay József hozzá mentek makkot keresni. Szapáry nekik azt beszéllé hogy a' Moszkva Czár e' napokban nála volt (mert sok baja volt szegénynek mindég a' koronás fejekkel, 's a' Napoleon letiporójit nagyon szerette). — «Azt kérdé tőlem, hogy mint van a' f — m. — Feleltem hogy jól bírja magát. — Szeretném látni, ugymond a' Czár; kérem a' Grófot, mutassa elő. Én is megoldám neki a' nadrágomat, 's elébe tettem. — Sándor nem lelte rossznak. Én is mondám: Hát a' Felségedé hogy bírja még magát? 's kértem hogy a' kölesönt adja vissza, 's Ő Felsége Sándor *áldott* Császár kész volt. Képzeltétek, Urak, mikor az övé csak nem sarkig ért.» Ezen épületes históriából, édes barátom, láthatod, hogy a' fejedelmeknek nem csak a' kezeik hosszúak. — Eltöltötték a' vidéket hogy Sz. melly szemtelen hazug, mikor illyet mondani mer. Ez nem hazugság jele volt, hanem hogy nincsen magánál; és osztán hogy ép napjaiban sok baja volt a' hosszútagokkal és tagúakkal. — Fiscalisát 's a' Homonnai ház' Directorát, Matolay Gábor Urat, megkértem hogy Verscidet ha megtalálják, adják kezemhez. De én azt nem reménylem megkapni. Tégy te is ott hasonló rendelést. Bár csak én négy öt eszt. oltá tudtam volna hogy te övele ismeretségben vagy! Most emlékezem hogy 1810.

Gróf Desőffy Józsefnek és nekem egy tüzes magyar énekből elmonda egynehány sort, 's fogadom hogy az a' te mived. Tudakoztam tőle akkor, ki írta 's nem felelt.

Nem Minétre lépek én. Ezt gyönyörködve olvastam. Igen is hogy Trochaicus. Szép a' Scázonos trochaicus is: Megtagolnám a' gyepszelen, Agyvelőjét eltipratnám. Be kár hogy az a' szép Anapesztus más tárgyról nincs írva.

Hogy a' németnek van prosodiája, ha bár nem olyan is mint a' görögnek, deáknak, magyarnak, az kétséget nem szenved. A' magyar arra az impertinentiára vetemedik hogy ő akar bíró lenni a' német' birtokában, melly nem igazság. Hát még ha azt mondom, hogy azt az a' Magyar cselekszi, a' ki az ő nyelveket nem is tudja úgy a' mint igen sok magyar tudhatja 's tudja. Így perel mindég Prof. Valyi Nagy Fer. Patakon; 's minthogy si fractus illabatur orbis is — ám tagadja ha neki tetszik; azért jó barátok vagyunk. Guta gondolat az benned, hogy te Ujsági történeteket csinálsz dalokká. Mi közöd Friedrichhez 's az ő magát levágni hagyó Unokácskájához! Vagy csak Homo sum, humani nihil a me alienum puto? — Dissertatiód-ban sok hasznost találtam.

Poturnyai András igen régi familiából vette eredetét (a' Poturnyai, Szent-Iványi és Szmrésányi házak úgy egy familia, mint a' Vay és Ibrányi azon egy) — Ki mondani a' Szmrésányit, az nem nehezebb a' tótnak, mint a' görögnek volt a' πνευμα és a' πτερον. — de felette szegény legény volt. Szép volt a' mellett, nagy növésű, 's olly nagy orru mint kicsiny orru a' Szapáry Vendége. Oberster Szirmay Tamásnak az egyetlen gyermeke, ki akkor özvegy vala Radvánszki után, megszerette az ifju embert, 's elvettette vele magát. Úgy éltek a' mint azok szoktak a' kik így kelnek össze. Poturnyai talán 7 gyermeket hagyta maga után sacramentaliter, amúgy pedig Salamon király sem többet talán. Mert ő igen buzgó és bibliás ember volt, de a' mellett rettenetes botrányoztató. A' vén Asszony elúnta Girálti kastélyában a' sok piszkos kezű aranyat és orvosságot főző Adepteket 's éjjel hol lelkeket hol czombos paraszt menyecskéket citálgató társaságot, 's ezek Poturnyainénak Okruchla (ez tót neve a' magyar kerekkrétnek — mert Sárosban száz eszt. előtt mind magyar neve volt a' helységeknek, Nyírjes, most Brezov, Komlós most Chmelov) nevű szomszéd falujában gyűltek-össze, 's P. így két konyhát tartta, egyet Girálton, mást Okruchlán. Három fíja Imre, Tamás, Péter világosságot láttak, az első és utolsó

ugyan vesztekre. Midőn 1769. a' Lengyel Confoederatusok Kés-márkra 's kivált Eperjesre vonták magokat, velek együtt jött-be az *αδελφια* is, 's ezek a' Lengyelek Poturnyai Andrást tették Fejnek. P. tudomány nélkül való, asszonyokat, pompát, kártyát, vendégségeket 's minden haszontalanságot szerető ember volt. Így a' jó össze vala egyveledve a' rosszal, 's mi jót várhatni az ilyenből. Pajtásait felvette, 's ezek rettenetes romlást csináltak az erkölcsökben. Nem vala asszony, a' kit meg nem paráznítottak, 's a' mi fő veszedelem, nem a' praxist hanem a' theoriát is megmérgeztették. A' tudatlan Apostolkák nevelték a' Vallást is, a' Theológiát is, a' Morált is. Iskolás fiu voltam midőn egy Úr a' maga *nem dáma* feleségének (az az a' ki csak tót nyelvet tud) azt mondá a' közönséges ebédnél, hol sok vendég ült, hogy az Asszony inkább kurva legyen mint nem dáma. Ez a' szép intés és férjének kurválkodásai az Asszonyt arra viték hogy előbb Vendég és patvarista, végre a' szakács lépett a' férji tiszt viselésbe. Egy másik azt mondta ugyan akkor, hogy ha egyetlen leánya a' 12 esztendő meg fogja haladni, leczkét ad neki, hogy mihelytt főköttő lesz a' fején, üssön vásárt portékájából, de addig ne, mert fattyat kap. Így mentek ezek Girálton, édes barátom. Két leánya Poturnyainak két testvér Szirmayhoz méne férjhez, Péterhez és Pálhoz. Ez a' Péter és Pál által hozá a' mérget és a' fenyt Pazdicsra Zemplénbe, 's így terjedett a' jó a' rosszal azon proportióban, a' melyben a' mustármag áll a' Pazdicsi Luth. Templomhoz. —

Végre P.tól és az övétől a' Lengyel országi Superioritás elszedete minden papirosokat, és ezeknek hírek nélkül az én kedves Ipam volt az, a' kinél azok *egyedül* meghagyattak. Ő kettőt hármat ismért amazok között a' kikkel egybe függésben maradt. Az Ipam látván 1796. hogy ő noha politikai gondolkozása 's valamelly tette, mert ő Hajnóczit 's az általa szerencsétlenekké letteket nem ismerte, bánthatatlanná tették, úzóbe vétetett, minden papirosait elégette, el még azon holmiket is melyeket idegen szemekkel látni nem akart.

Reám nem marada egyebe mint egy kard és egy mely két dolgot én épen nem értek. De képzelem hogy nem *ἀλπιος* patikáriusságához való. Megfoghatatlan dolog, és a' mit neki világosan kimondottam 1793ban, előttem megemészthetetlen dolog, hogy ő a' Spisich útját kárhoztatta, mivel az a' 3dik lépcsőn másfelé tért. Ez, mondam, épen olly képtelenség mint midőn a' keresztényének egymást a' későbbi szakadás miatt üldözik. Azt felelte

hogy nem értem. Én azt, hogy érteni nem is akarom, de hogy én inkább hajlom Sp. felé mint az aranyat 's orvosságot főzők felé, noha mi a Spissichismus, azt nem is tudom. Elj szerencsésen. Felelj, vetted e ezt.

Kérlek, Regmeczet ne tedd borítékjaidra. Ott egy férfi testvérem lakik, 's fel találja bontani a levelet, mely nem volna jó.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 43. sz.]

2738.

Kazinczy — Pápay Sámuelnek.

Széphalom Septemb. 21d. 1814.

Érdemes barátom,

Ha valaha valamit köszöntem Néked — és oh mennyi örömeket köszönhetek! azt köszönöm, melyet most adál a' Téli Plebános gyönyörű munkájával, és a' Zirczi Apát' csudálást érdemlő szép képével. — Édes barátom, ha ezt a' képet másnak birtokában fogtam volna látni 's nem lehetett volna megkapásához reményem, álmatlan' töltöttem volna ez éjszakát miatta. Mind Kininger mind John felette szépen dolgoztak. És képzeld, egy illy szép képet, és benne egy olly tisztelt Polgárét, mint Dréta! azét, a' kit én némely tetteinek híréért annyira tiszteltem míg a' Horvát András' versei megett álló Jegyzéseket olvastam is, hogy Antonín fiamnak ötet kértem Keresztatyjává! — 'S mit mondjak Horvátról? Az országban nincs senki, a' ki ezt az ő munkáját nagyobb örömmel olvasta volna, mint én. Mely nyelv! mely bővség és mely csín! mely festések! és — a' mint a' szíves tiszteletet érdemlő Takács mondja — a' mi a' legfelségesebb koszorú: a' szent hazafiság! Mindég áldani fogom a' napot, mely végre ismét jutata egy Irót ismeretségembe a' kit szerethetek, csudálhatok. Oh, az az *eggyik jegyzése* hátul!

Lehetetlen az hogy Horvát ne dolgozzon valamit. Akármit dolgozzon, akár verset, akár prózát, nekem mind egy, csak dolgozzon. 'S örülök hogy eggyütt lakik Takácssal. Ez neki nem fog hagyni nyugtot.

Tegnap délben vettem nyalábotat, 's most harmadik ízben olvastam-el. Ólommal pontokat tettem a' levelek' legkülsőbb széleire, hogy a' mit vagy nem értek, vagy a' mi cránt kétségeim vannak, felhánnyam. Sok Provincialismus van soraiban; de az illyen Író mint

Horvát azokat az egész nemzet' szavaivá teszi. És így én bizonyosan nagyon örvendek nekik. Épen most van tollam alatt Ossián. A' Horvát' szavainak ott nagy hasznokat veendem; a' *sudamos-zamatos-nak* — mikor Árpádnak nyers sarjai tollák a' gyántás felhőt. Ez a' gyántás nyilván gyántás lesz. — A' két forma megmaradhat egymás mellett.

Köszönd-meg Takácsnak megbecsülhetetlen ajándékát, 's mind Takácsot mind Horvátot tiszteld nevemben, nagyon kérek erre. Magad pedig fogadd-el a' legszívesebb hálát barátságodért.

's az irigylett nemzeti Felség!!!

Nyaláboddal együtt vevék tiz nyomtatványt Bácsmegyeimből. Pászthorynak képét is csak itt láttam még rézbe vésve. Sajnálom hogy elmaradt alóla az a' mit Tacitusból vettem volt alá: *Civitati grande eius desiderium mansit per memoriam virtutis*. Talán azért maradt-el, mert a' hely szűk volt, 's ha csak ezért, elengedem a' Metszőnek. Pászthory alkalmasan jól van eltalálva; de az a' sok pikkelyű magyar ruha nem engede olly szép játékot az árnyak és világnak mint a' Dréta' talárisza. Szerencsésnek tartom magamat hogy a' Pászthory' képét én tettem-ki a' Publicum' tiszteletére. Erit ille mihi semper deus.

Ruminak Emlékezetes Írásai eránt sok kérdéseket teszek, 's alkalmasan mindég hasztalan. — Én nem tudom mit akarnak. El akarják bennünk fojtani azt a' mit néhány évek előtt szerettek volna lángolva látni, ha csak addig is, míg a' most megbuktatottat nyakunkon érzék. Midőn én Ruminak számára Babocsait tulajdon kezeimmal lemásolám a' Pataki Bibliotheca Kéziratából, tele tölttem Jegyzésekkel, melyeken te mosolygottál volna, 's azt hittem hogy elég lesz nekik. Nem volt. Azt kívánták Rumitól hogy adjon még többet hozzájuk, 's csinálja széppé a' Leopold keménykedéseit. Szívesen kész voltam volna reá, még mint buzgó Protestans is, de már akkor a' Budai Censor' kezében volt a' kézirat. Ha jó kedvem jó, úgy tele tömöm Jegyzésekkel, hogy magok is meg sokallják, 's ezt kiáltják: *Ohe, jam satis est!*

Püspökünk, a' Kassai, a' még korára nézve is tiszteletes Szabó András, Sept. 14d. megbérmálá Eugénia leányomat, még pedig úgy hogy a' gyermeket én magam kísértem a' bérmálás' köréig, nem hamiskodásból, nem viszketegből hogy szokatlan, új, nem remélt dolgot téven, ragyogjak, nem mellékes czélból, mert én semmit nem reménylek, semmit nem keresek, hanem magamhoz hasonlólak.

Ha barátom 's barátném lehet Pápista, miért nem lehetne az feleségem? 's ha ez lehet az, mit árt hogy leányom az? 's illő volt hogy cselekedettel bizonyítsam hitemet az az gondolkozásomat. Ha minden így gondolkoznék, nem marnánk egymást, 's egyébre 's jobbra volna gondunk. Mi Calvin fiai inkább félünk a' névtől mint a' dologtól. Az igen fényes és nagy számú ebédnél feleségem volt a' Püspök jobbik szomszédja a' V[árme]gye háza' palotáján, 's elhültem látván hogy ez a' természet jó leánya annyira megkedvelteté magát a' jó Öreggel, hogy titulusa ez lett: *édes leányom és te*; sőt a' Püspök az ebédnek nem végekor hanem közepe' táján kezét nyújtott neki hogy csókolja-meg. Valóan ez a' Püspök azt megérdemli. Eggy helyre Plebános kelle, 's ő ollyat rendele oda, a' ki jobban tudott magyarul mint tótul, 's az esedezők mást kértek, a' ki tótul inkább tudjon. A' Püspök olly feleletet adott nekik, hogy ekkor én csókoltam volna meg a' kezét.

De most élj szerencsésen, édes barátom. Ne feledd megmondani Horvátodnak, hogy őtet nagyon szeretem, nagyon becsülöm.

Szíves tisztelőd:

Kazinczy Ferencz mpr.

Olvastad e már az 1813diki X. Füzetét az Európai Annaloknak?

[Eredetiye Zádor Gyula min. tanácsos birtokában volt.]

2739.

Kazinczy — Horváth Ádámnak.

Széphalom Sept. 21d. 1814.

Kedves barátom,

Sárközi István kezemhez jutatá megbecsülhetetlen ajándékokat, Autographiai Gyűjteményem' újabb kincseit. Melly igen haragszom az olly emberekre, a' kik neveiket csak első betűjik által jegyzik-fel! Ime Somsicsnak bírom tehát már jóvoltodból keze írását, de ki tudhatja mi ez a'

S. La mpr.

Külömben Somsics meg sem álmodta hogy azt az ő czéduláját valaki idővel religiosus tisztelettel tisztelgesse. — (Az én Autogr. Gyűjteményem nagy kincs. Benne vagyon Luthernek is két kézírása. Benne a' Bocskay Istváné, Kaunitzé, Maria Theresiáé.)

En születési, házassági, 's halotti napokat gyűjtök, 's ha mi nevezetést a' hazai dolgokra vagy literaturánkéra hallok. Hogy ezt nagy gonddal tegyem, reá nem érek; de szeretnék reá érní. Majd akkor ezt, mikor általesem egyéb dolgaimon. Nagyon örvendek, hogy Te, a' kinek mind fejed van reá, mind fáradhatatlan kezed, Megholtjaid felől a' híreket öszve gyűjtöd. Azok közzül a' kik eránt Aug. 13d. tudakozódol, sokat ismertem. Ha rettenetes, ha borzasztó hírek kellenének, szívesen szolgálnék (vagy inkább: olyanokkal szolgálhatnék, mert fájdalom! olyakat tudok). De az ilyeneket ha feljegyzed is, szükség hogy kiméléssel tegyük.

A' Napam 's feleségem 1806. Aprilben a' Szathmár Vármegyei Fő Ispánhoz mentek, kinek leányát a' Sógorom vette volt el. En Kázmérban maradtam, 's fekvő beteg lévén Sógorasszonykám (a' feleségem' testvére), egész nap szobájában ültem, hogy az Orvos által rendelt órákban beadhassam italaít, 's irtam. Az Ipam estve bejő, 's köztünk tölte két órát. Midőn fekünni ment, én előkapám a' papirost, 's leírtam az itt következő történetet, 's nem mentem fekünni, míg Marienak fel nem olvastam, kérvén figyelmezne jól, 's igazítson útba, ha mit másként irtam, mint Öregünk beszéllé. Marie azt mondta, hogy egészen jól van.

Referendárius Szendrei Török József fíja volt Tornai V. Isp. T[örök] Ferencznek és Báró Vécsey Susánának, még pedig *eggyetlen*, és így *gazdag*. Szép is volt, jól tanúlt is, tolerans is, 's így 27 esztendő korában a' Kalv. Borsod Vármegye V. Ispánnak választotta. Szörnyű hospitalis volt, 's volt fixum, melly Önodon tartatott, Gyűlés pedig igen gyakran. Első lépés háza' romlására. Kövesden, Eger és Miskolcz közt, a' Luchési Vasas Regimentje feküdt, 's a' Tisztek szerettek megjelenni Önodon. Ezek közt vala egyy Báró Rehbach nevű Kapitány, kit minden szeretett feje, szíve, 's nyájassága miatt.

Török József annyira distinguálá magát a' Dietán, hogy M[aria] Th[eresia] látni akarta. Cancellarius Nádasdi irt neki a' Dieta után, hogy a' Császárné parancsolatjából kívánja, recurráljon a' Referendáriusságért. Ez visszaírt hogy neki nem kell. — Két esztendő múlva ismét írnak hogy recurráljon a' Locumtenentialis Consiliariusságért. Felel: Hiszen 2 eszt. előtt Referendáriussá akartatok tenni. Nádasdi nem hagyta békét, beadatta az Instantiát, denomináltatott 's csakhamar Referendárius leve. Kedves volt M. Th. előtt; 1764. gyanúba jött,

hogy ő írta a' Vexatio dat intellectum. Kiesett a' kegyből. Gróf Eszterházy Fer. előhívatta, kérdezte ő írta e, 's ezt [!] mint *barátja*, pártját fogta M. Th. előtt. Végre B. Sághy Mihály, hogy ötet az Isten áldja meg, delatiot teve, hogy azt Kanonok Riechwaldszky írta, a' Primás Barkóczy a' lateréje. Török így lett kedves, de csak félig, vagy addig sem, mint a' Ráday' pohara — mert a' Császárné azt hitte, hogy R. írta, de Barkóczy 's a' Barkóczy kedves Törökje tudták. — Ezek nem tartoznak ugyan a' dologra, de olyak, a' miket *te örömmel* hallasz.

Már Obristlieutenant Rehbach a' Prussziai háború után Bécsbe jöven, felvezette Töröknél az öccsét, ki Capitain Lieutenant vala a' német Gárdánál. Olly szerény és morális ifjú, hogy Török nem lehte többé nála nélkül. Úgy nézte ötet mint tulajdon gyermekét. — Török 1765. halálra betegszik. A sok Orvos hijába igyekezett felgyógyítani. Törökné (Baró Pfeffershoffen Katalin B. Ghilányi leányától született Magyar leány) sír, jajgat. A' kis Rehbach megszánja, 's kéri hogy legyen neki szabad egy titkos Orvost hozni. Az felgyógyítja. Szóllnak a' beteggel, Rehbach magasztalja, 's a' beteg látván hogy a' diplomás Orvosok semmit sem tudnak, reá áll. R. elő hozza azt, de meg nem mondván kinek hívják és hol lakik. A' csudatevő beszéll a' beteggel a' Symptomák felől, biztatja. Két üveg orvosságot küldök, az egyikkel így kell élni, a' másikat minél régibb Slivoviczában. Egy holnapig a' beteg így marad; de a' másodikban egészségesebb lesz mint volt. — Klimó Pécsi Püspök Consil. volt a' Locumtenentialén Pozsonyban, 's küldé régi Slivoviczát. A' beteg olly kövér leve, hogy köntöseit fel nem öltethette többé. Az Orvos nem vett-el sem pénzt, sem aján-dékot, 's nem is mutatta magát többet eggyszernél. Rehbach vala a' közbenjáró köztte 's a' beteg között.

Personalis Koller megkérte a' maga pénzt 64 ezret, 's Gróf Batthyáni Ádám a' Tárnokmester kész vala adni kölcsön, de csak úgy ha 100 ezret veszen fel Török. Rehbach megsejté hogy sok pénz van a' háznál.

Rehbach zavart képpel jó. Az Orvos elakadt. Felesége, két eladó leánya elzáratnak 's háza banqueroutot teszen ha 3000 aranyat le nem fizet. Tud csinálni aranyat, de arra hosszú idő kell, 's ez siető. Vegye-meg tőle T. az arcanumot. — Török belé esett a' cselbe. Lajos fiát járatta éjjel Rehbachal az Adepthez, mert maga nem merte próbálni M. Th. miatt, 's a' gazember a' Chymiát nem értő fiúval

olly mercuriust főzete-ki, melyben fel vala olvasztva az arany. Lajos azt mondta Jósefnek (az atyjának), hogy már tudja a' Mester-séget, 's Rehbach a' 3000 †† felkaparta, 's soha többé a' háznál nem látatá magát. Volt czifra ruha, ló, 's Companiát vásárolt.

A' Consil. letette hivatalát, Sávolyba jött lakni, épített, Herczeg Ponyatovszkitól megvett egy mázsa ezüstöt, Grünspant akara főzetni hogy elfedje az arany csinálást, 's egy veszélyből más veszélybe rohant.

M. Th. Törököt nevezte ki pro revindicatione XVI. Oppidorum Scepusiensium. Jósef nem tudá jól németül, 's a' kedves fiját Lajost Actuariusnak vette maga mellé. Bécsbe kelle menni, szóval tenni relatiókat a' Császárnénál, 's Lajos megismerkedék Gróf Brühl Károlyyal. Ez nagyon megszerette Lajost, 's propósiót teve neki, ha nem volna e kedve Rózsakeresztes lenni, szent hallgatást parancsolt. «De az Atyám csak tudhatja?» — Nem! senki nem! az atyád sem. — Ugy nem leszek. — Miért? — Nekem nincs jobb barátom mint az atyám, 's nem teszek semmit a' mit ő nem tud. — Ez még ajánlotta Brühlnél. Tehát szólj az Atyáddal. — Ebből a' leve hogy atya 's fiu egy órában vétettek-fel Bécsben a' Szarvas fogadóban, 's egy Akttal kőműveseknek is, Rózsakereszteseknek is. — Kevés nap múlva pompás \square ba vitettek-bé. — Lajos csudálva látá hogy Magyar Országban sok már az atyafi. A' Draskovics Pesti \square már állott. Lajosnak nem tetszett a' Pesti, 's 8-a Maji ante 1784 talán 2 vagy 3 eszt. Miskolczon nyitá-meg a' virtuosos Cosmopolitakét. Azután egyet Kassán. Ő a' Rózsakereszteségben társ nélkül dolgozott. Magyar Országban néhány Rózsakeresztes Circulus 's egy Directorium vala, 's Stanislaus kir. is a' Magy. Országi alatt állott. Midőn azután a' M. országiaktól minden írások vissza vétettek, Lajosnál minden meg-hagyatott.

Ha kívánni fogod, elmondom a' mit az általad kérdettek felől tudok. Tudod e hogy P. L. a' nem tudom melyik Diaetán így szóllogatta: B . . . m a' lelke Corregensei! Volnék csak én Király, majd megtanítanám én az ebadta Országát — ? Kevés ember volt ollyan mint Ferencz. Nagyon szép volna a' M. Országban virágozott \square nak historiáját megírni.

A' mit Tuboly László barátunk felől írsz, az igen igen szép. Senecát fordítani és Tacitust felette idvezséges dolog ezen elaljasodott és elaljasított világban. A' Báróczy munkájának 8dik kötete előtt áll egy Scholionom a' Báróczy életében. Azt két okból örültem hogy mondanom lehetett. A' természet' imádást érdemlő keze, melly mindég épít, és hogy építhessen mindég ront, abban is érezteti magát, hogy naponként szaporodnak a' kik Tacitust olvassák 1795. Istenben boldogult Németh János azt tudakozta a' maga embereitől, hogy mi Isten' csudája az, hogy alig van egy fogva, hogy nála Tacitus ne legyen. De Tacitust úgy kell fordítani, ha ki fordítani akarja, mint Tuboly Lászlóról írod, az az *botránkoztatásokra a' Mondolatistáknak*, úgy hogy által jőjön a' dologgal együtt a' Tacituság is. De a' Mondolatisták 's Arankaisták, a' kiknek mindég csak a' Magyarország az idolumok, Tacitust, Livius, Senecát, Cicerot, Sallustot mind csak egy formának csinálják, 's úgy jobb volna, ha pipáznának. Ez az a' miért én a' Dayka és Báróczi életekben magamat kiveszekedém -- de úgy veszekedém a' hogy veszekedni illik. Aethiopem lavavi. Azonban a' Nyelvrontók' száma szaporodik 's utoljára is minden tudósabb ember az én felemen lesz, a' tudatlan azaz tudomány nélkül való mindég ellenem marad, 's literaturánk így jut-el arany korára mint a' Német, melly nyelvét a' szükségtelen idegen szóktól megtisztongatta, így vagy amúgy újakat csinált, a' rútakat szebbekké, a' hosszúkat kurtákká csinálta, az új ideákat új szókkal tette-ki, a' franczia szóllásokat a' magáéba által vitte. Ugyan ezt tévé a' deák a' görög után, 's a' Debr. infallibilis Grammatika vallása szerint nincs nyelv melly épen ezt ne csinálja. És még is a' Mondolatistáknak van feljebb, 's Somogyi Gedeon kaczag, mert az könnyű. Nem csak nem tartom én azt rossznak a' mit te írsz hogy cselekszel, midőn a' próbálatlan kezek által dolgozott fordításokat simitgatod, sőt jónak tartom. Lehet e olly eszeveszett hogy azt állítsa hogy nekünk a' magunk idiotismjainkat el kell hagynunk? (*Bezzeg megjárta!* 's ezer meg ezer efféle). Ezt is meg kell hagyni, szaporítani is kell, mert minél több a' festék, annál szebben dolgozhatik a' Festő.

Az én Bácsmegyeim Augusztusban ismét megjelené. Tudod hogy ezt egykor szerette Publicumunk. Mit fog erre a' Bácsmegyeire mondani? Azt e hogy most már nem tudok magyarul? Én azon voltam hogy Oratio sit castigatissima, 's öszve vetvén ezt az 1789. kiadással látni, hogy nem marada kő köven. De hagyjuk az ítéletet másoknak.

Sept. 14d. Ujhelyben vala a' Kassai 79 esztendős Püspök. Feleségemet az Apátúr megszólítja, hogy béráltassa-meg a' leányát, Eugeniát. Ez megtagadta a' kérést vagy intést, a' gyermeket gyengének ítélvén. Haza jő, 's mondja. Én pedig kértem, hogy ha egy Apátúr idejének látja, mit akadozik ő a' dolgon, 's más nap feleségemmel 's leánnyommal bementem, vizitet adtam a' Püspöknek, templomba menénk, 's mikor illet, magam vittem a' gyermeket a' Circulusig. Ott magam elmaradtam, 's egy szép Asszony a' Püspök elébe vitte. Számat veték magammal, hogy ezt nem teszem e viselkedésemből, hogy csudáltassam mint szokatlan tettet tevő; nem e mellék szándékból, hogy valakinél magamat ajánljam. 'S minekutána tisztának leltem magamat, megtettem a' mit akarék. Consequenter bántam, mert tettem azt bizonyította, hogy én senki hűtét nem tekintem, 's az idegen hűtét még a' lányomban 's feleségemben is eltűröm. Ez pedig **leezke**, 's fájdalom! nem szükségtelen, kivált most megint. Bécsi Kálv. Pred. Cleymann ugyan a' maga pápistának nevelt leányát nem maga vitte a' béráló Püspök elébe, de Cleymann nem K. F. 's K. F. nem Cleymann, 's Bécs nem Ujhely 's Ujhely nem Bécs. 'S ez nagy különbség erre nézve. — Azonban mint Curátora az Ujhelyi Ecclesiának meghagytam hogy két Predikátorunk humanitatis et respectus visitet adjon az igen jó Öregnek, de harangot ne húzattasson, mert ez pars cultus religionis externi. Ez még is meg lőn az Ord. V. Ispán Szemere István Kalvinista barátunk' parancsából, az én ott nem létemben. De Isten hozzád. Csókollak a' Spissich és Somsich leveleiért, 's magyarázataidért, 's ígéretedért.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 43. sz.]

2740.

Kazinczy — Sárközy Istvánnak.

Széphalom Sept. 21d. 1814.

Kedves Barátom és mindenem!

Tegnap épen ebéd alatt vettem négy csomó portékát Kazinczy István cousinem által, a' ki azt Ujhelyben tette-le, maga sietve menvén Beretőre, az az haza, honnan Aug. 14dikén ment vala ki. Nem vehetem rossz neven az öcsémnek — hogy bé nem tért. —

Ezen csomók közül legelőbb a' Bácsmegyei' paquetját bontám-fel hogy a' Pásztory' képét pillanthassam-meg, minthogy a' Metsző 's a' Typographus azt velem eddig nem látaták. Érezzd velem, édes barátom, mint örültem én, hogy annak a' nagynak képe általam tételik-ki köz tiszteletül; hogy nékem alkalman vala cránta hálas érzéseimet megbizonyítani. Azért e, hogy a' hely szűk vala elfogadni a' sorokat, vagy azért, mert eltűntették a' Metszőt, nem jelentek-meg a' képen Tacitusnak ezen szavai: Civitati grande eius desiderium mansit, per memoriam virtutis. — Te azt kérded, hogy miért van a' kép alatt reverend? «mert (ugy mondod) hogy az, a' ki metszette, nem értette volna, azt fel nem tudom tenni; azt pedig még kevesebbé, hogy ha hiba, meg nem corrigálta volna valaki». — Az ide jött exemplárokon nem reverend hanem referend áll; a' botlás tehát csak abban áll, hogy az R betű a' szó elején r és nem R. Ezt bizonyosan megváltoztatták volna, ha idő volt volna reá. A' német metsző sem deakül nem tud, sem magyarul. A' Dayka' Verseinek czímlapján az én nevem nem Ferencz-nak hanem Ferenznek van metszve. — Midőn az Öcsémnek Lászlónak halálát és életét irtam-meg a' Hazai Tudósításban, azt is irtam, hogy elvette Lukács Franciskát, a' mostani Radivojevichnét, 's ezen czikkely periodusa az én Manuscriptumomban egy punctummal (.) végződött, ezt esküvéssel bizonyíthatom, még pedig *neked*. Mi történt? A' typographiában a' betűrakó egyet botlik 's a' punctum helyett *exclamationis notát (!)* vét oda. Ha az öcsém ezt az Elysiumban megtudja, az én szenvedéseim esztendeji alatt egészen katonává, még pedig Oesterreich katonává válván, nekem fog jöni és duellumra hív, vagy megpálcáz. Ilyen botlásoknak van kitéve a' halandók sorsa.

Barátságodat, hogy a' Mondolat eránt még Pesten is tudakozódtál, szíves köszönettel köszönöm. A' te mindenek előtt ismeretes szép elkednek egyik vonása (Zug) az, hogy te *barát* lenni tudsz 's én, a' ki ezt benned ismerem, nem csodálkozom azon hogy ezt tetted; ha érette hálas szívvel tisztellek is. Én Márton és Tóth Ferencz Urakra legkevesebbet sem tudok neheztelni azért hogy a' Debreczeni Mondolatot (mellyet az én igen kedves barátom Dr. SzentGyörgyi József Ur ezelőtt 20 esztendővel, a' Superintendensnek Benedek Mihálynak kedvéért, és egy dévajság órájában Barczalfalvi Szabó Dávidnak sületlen szavaira irt,) egymással, vagy akárkivel, közlötték.

Hiszen ezt a' SzentGyörgyi Mondolatját Horvát István *barátom* és *nyelvrontó-társam* maga vitte-be a' Széchényiano-Regnicolaris Bibliothecába. Még azt sem venném sem Mártonnak, sem Tóthnak balúl, ha Somogyi Gedeon' Mondolatját közölték volna egymással. A' mi írva, annyival inkább nyomtatva van, azt szabadon lehet közleni mindennel. Más az mikor Kisfaludy Sándor a' Somogyi Mondolatjának kijövétele előtt *örülve* hirdeti, hogy *bezzeg lesz Kazinczynak!* Más az, ha Kisfaludy Sándor a' Somogyi' Mondolatját *maga disseminálja*, 's maga teszi ismeretessé (és a' Sógora) Vas Varmegyében. Somogyi Gedeonnak szabad volt a' nyelvrontókra ráijeszteni, őket megtámadni, szabad őket nevenként is bántogatni. A' Krisztus Isten volt, a' mellett hogy ember is volt, mégis korbácsot foga a' Templom megfertőztetőji ellen. Én a' Tövisekben 's Virágokban és némely Recenziókban bántok mást. És így szenvedjem, hogy engem is bánt más, — mert én privilegiatus embernek magamat sem nem tartom, sem tartatni nem akarom. De azt veszem 's vehetem balúl valakinek, ha engemet sicáriusi módra bánt, a' mit én nem cselekedtem, mert érzem hogy az nemesak g a z s á g, hanem r ú t és bátortalanságot mutató g a z s á g¹ is; azt veszem 's vehetem balúl, ha egy fattyú engem számárra ültet, 's a' musicalis háromszeggel egy bizonyos valamire, a' lanttal és gitárral pedig görög és olasz formájú verseimre alludál; ha engem Vandzával, Folnesiccsel, és az emberséges ember 's hasznos ember Pethével, de a' ki a' Philológiához semmit, de épen semmit nem tud, még is magát belé avatja, egy rendbe állit; azt veszem Somogyinak rosszul, hogy ez a' nyavalyás gyermek meg sem érti a' mit olvas, 's még is mást *kaczag*; azt végre, hogy engemet, 's én miattam Berzsenyit a' *maga Kisfaludija miatt* támadja-meg. Szemere *Kapitány-Küntől* tudja hogy ez az immoralis ficzkó ezen g a z s á g á v a l azt keresé hogy *énvelem* perelhessen; áldom tehát azt a' Daemont, a' ki engem (tulajdon mellyemből és nem másnak intéséből) arra indított, hogy én kevély legyek magamat egy bolondhoz is gazhoz is tenni, még pedig ez a' mellyemben lakó Daemon ezt azon pillanatban súgta már, mikor a' Mondolatot megpillantám.

Te, édes barátom, általam nagyon becsült barátsággal arra intesz, hogy pennahadba ne keljek Somogyival, mert én fogok veszteni; a' Publicum a' Somogyi' felén van, 's nem szereti változtatásaimat. — Úgy szóllasz mint barátom, 's mint széplelkű ember,

gym

¹ Az eredetiben tollhiba: *gázság*.

de mint az, a' ki az én fachomban idegen vagy. Victrix causa diis placuit: sed victa Catoni. A' ki valaminek helyes volta felől meg van győződve, annak nem kell sem a' Publicum kaczagásával, sem a' Sárközi István' forró hálát érdemlő tanácsával gondolni, hanem azzal, a' mit a' haza' 's a' nyelv' java kíván. Dr. Szentgyörgyi rettenetes útálója volt a' Nyelvrontásnak; azt mutatja Mondolatja. Mindég *veszekedett* velem míg Debreczen mellett laktam 1801—1805. de úgy *veszekedett* mint barát, mindég *kötődött*, mindég *enytelegve vexált*. Midőn megolvasá a' Dayka' Versei előtt álló Excursiómat a' Dayka' életében, imhol jó veszekedő, pirongató levele. «Hányszor kértelek, ugymond, hogy hordd elő okaidat, győzz-meg, soha sem cselekedted; 's íme most nyomtatásban mondod azt nekem! Megadom magamat, 's azt vallom, hogy igazad van». — Pataki volt Prof. Sipos Pál Ur, a' ki nagy Transcendentalis Philosophus, nagy deák és magyar Poeta, nagy Mathem. és Physicus (erről senki sem kételkedik a' ki az embert 's írásait 's a' Berlíni Bode és Göttingi Kaestner leveleit hozzá látja 's deák és Magyar Verseit ismeri) olvasván a' Dayka és Báróczi életét; azt írja, hogy ad evidentiam mutattam-meg, a' mit akartam 's arról senki nem kételkedhetik. A' Pádistákat elő nem hozom, mert ha ők bennünket a' mennyek' országából zárják ki [!], mi viszont őket a' Magy. nyelv tudásából akarnánk kirekeszteni. — De mit használ nekem ezeket Dayka és Báróczi előtt 's a' Tövisekben etc. mondogatni? Az, a' ki ezen dolgok megértéséhez sok eszt. oltá nem készült, mindég azt fogja mondani, hogy nekem ment-el az eszem, 's ő van józanon. 'S hogy hihetne egyebet, midőn Tiszt. Komám Uramja a' mi kedves Tomka Lászlónknak (Báthory Gábor), a' ki csak tud magyarul 's görögül is tud pedig 's tudós ember 's a' ti Administrátortok, a' ki könyvet is esdeklett a' Magy. nyelv dolgában, 's B. Prónay Sándor, a' ki tudós ember 's Lutheranus és még is megvallja hogy a' Kalvin fele tud magyarul 's több más illyentén Lumenjei a' Magyar égnek, így gondokoznak. — Megolvastad a' Báróczy életét, édes barátom, te is, 's azt vallod hogy nem érted — ha talán te ezt nem a' philologiai excursióra mondád is, hanem a' Báróczi felől beszélt dolgokra. — Gróf Rádai Pál a' maga kifogyhatatlan dévajságú lelkével Szemere Pált vexálgatá a' nyelv' dolgában, 's Szemere ezt felelé neki Cynismus nélkül: *Ó Méltóságos Gróf, már ahhoz mi tudunk*. Kevélynek látszó szó, de való szó. Szörnyű dolog az hogy, barátom, néktek nem is rémlik még hogy mi éri literaturánkat 's nyelvünket, 's még is ti akartok lenni a'

birák. Kiki a' maga' szemével lát. De ha látni akar, ne restelje megolvasni a' mit Daykában 's Báróczyban mondtam, 's úgy szöjjön.

Ne gondold hogy én ezeket philologiai (grammatikai) mordacitásból mondom, és hogy ime akkor is tűzbe jövök, mikor egy engem szerető 's külömben is tisztelt barátomhoz szólok. Nem, édes barátom; a' ki a' Somogyi marhaságát phlegmával tudja venni, 's azt kiáltja reá a' mit Huss a' máglyáról (rogus): O sancta simplicitas! — az nem lehet furiosus, mikor ötöt egy barátja barátságából inti-meg, hogy róla a' gyalázatot elhárítsa. Nagyon érzem én ezt tebenned, 's nagyon köszönöm, igen nagyon köszönöm. De azt is érzem, hogy ha érdemetlen nem akarok lenni az illy szép barátságra, nekem illő az ilyen barátommal érzetnem, hogy én nem forgok abban a' veszedelemben, a' mellytől ő tart; illő nekem is viszont annyira lenni barátjának, hogy vele a' dolgot látassam 's kérjem, hogy vegyen időt megtekinteni nyomtatásban előhordott okaimat. Csak úgy terjed a' jó. Sipos és SzentGyörgyi 's mások sind mir Bürgen, hogy a' maradék másként fog ítélni.

A' pennahad nagyon idvességes dolog. Nem ez hozta e fel a' német literatúra' aranykorát? De ezt is csak az tudhatja, a' kinek az stúdiuma. Minden mindenre reá nem ér. Én ezt a' Gesszner' életében beszéltem-el, melly talán Novemberben nyomtatva lesz. — Non erit vulgi verbum, sed Philosophorum, ezt mondá Cicero a' maga új koholásairól. De Somogyi azt sem értette, hogy mi az a' nyelv a' mi nem piaczi beszéd. Látod hogy leveleimben 's mikor szólok, én sem úgy szólok mint mikor írok. Omnia verba suo loco optima. *Quintilian*.

«Ismervén írásod' módját, hogy t: i: hamar kiteszed nevét az Irónak, kitől tudtad-meg ezt vagy amazt». — Ezek a te szavaid, barátom. 'S erre hadd feleljek. *Nekünk* ahhoz lehetett szoknunk, hogy hallgatni tudjunk. De nyilván ott a' hol *kell*. Szeretnék én embert látni a' ki azt inkább tudjon a' hol kell. A' feleségem nekem bizony ismert barátném. És még is van holmi, a' mit neki sem mondok, 's még megmondom neki hogy azt mondani *nem fogom*. Ez legközelebb egy barátomnak olly dolga, mellyet mástól is fog tudni. De hát mi az, a' mi *kár nélkül* mondhat valamit 's nem mondja? Mi lesz úgy az élet, mint megyen úgy egy fejből a' másikba idea? Vagy *magam* ne mondjam, de más mondja *nekem*? Quod tibi vis, alteri feceris. Énnálamnál titkot tartóbb emberre nem

találsz, ha a' titok méltó *titoknak* neveztetni. Külömben plenus rimarum sum, hinc et inde perfluo (Terentius szava). Ölellek szentül.

Kazinczy Ferencz mpr.

Csókollak a' Czindery' írásáért. Csudálva olvasom szép és lelkes írását. Horváth Ádám nekem Spissichnek küldé-meg néhány leveleit. Szerencsére alatta van egy kettőnek a' *Spissich* név. Mert erre vágyok leginkább. Utolsó levelemben azt írtam Horváthnak, hogy Gróf Szapáry Péter Sept. 14dik és 15 közt meghala, 's 18ben Ujhelyben temettetett, noha Velejtén múlt-ki, lethargiában, és mikor ébren volt is, desorganisáltak mutatták beszédei lelkét. Sok baja volt ilyenkor egy bizonyos tetemének emlegetésével. Jele, hogy azt derekasan használta.

Mit mondasz arra, hogy Sept. 14. magam vezettem a' bérnáló Püspök' circulusáig a' leányomat Eugéniát, hogy megbérmáltassék? Előbb feleségemmel együtt menék visitre a' Püspökhöz Ujhelyben. — Számot vetettem magammal, ezt nem teszem e viszketegből, kevélységből, hogy szokatlan, hogy nem remélt tett által ragyogjak, melly ősz fejű emberhez nem illik. Nem teszem e mellékes szándékból, hogy barátokat szerezzek, hogy valakit devincialjak, melly viszont magát becsülő emberhez nem illik. — Nem. Azért tettem, hogy megmutassam, hogy karakteremben való (veritas) vagyon. A' törvény úgy akarja hogy leányaim Pápisták legyenek, 's nekem az nincs ellenemre, mert ha feleségem, ha barátom 's barátném lehet Pápista, miért nem a' leányom? Osztan eszes embernek a' valláson nem illik aggatózni. Az kinek kinek dolga és nem másé. 'S ez által példát is adtam a' Pápistáknak, hogy nekik is illy toleránsoknak kell lenniük, 's magamnak is nyugalmat adtam. Azonban mint Curatora az Ujhelyi Ecclesiának, meghagytam hogy harang ne vonattassék, mert est pars cultus religionis externi, de Praedikátoraink tegyenek egy Compliment visitet, nem egy Subordinatióit. Azonban a' harang kongott, mert Ord. Vice Ispán Szemere István barátunk és Kalv. társunk parancsolta, mikor én Ujhelyben nem valék.

Nézzd a' borítékot.

Ugyan örvendenék ha Dónát téged is festett volna.

Septemb. 22d.

Tegnap igen szép nap lévén az igen rútak után, által sétáltam feleségemmel a' tölem félórányira lakó Comáromy István Abaúji Fő Notáriushoz, ki Mikóházán lakik Június oltá a' testvérével Menszáros Lászlónéval. Eggy 5 esztendőS Sárközy József nevű gyermek, az ő testvéreknek fija előmbe jött. Képzeled, hogy Te forogtál a' név miatt elmémben: de kérdést nem tettem, mert a' szegény György bátyám három leánya egyy vagy másképen szerencsétlen feleség. Megengeded, hogy visszatérjek Bácsmegyeimre. Te a' könyvet megvetted. Mondd-meg, kérlek, mind a' mellett hogy némelly nem ismért vagy új formába öntött szó megesapta füledet, nem veszed e észre hogy a' könyv castigatissima dictiokból áll, hogy nincs benne egy comma is, mellyen én ki nem lestem volna, ha így lesz e jobb vagy amúgy. Bácsmegyei 1789. midőn először kijött, nagy bruit-et csinált 's akkor engem a' Publicum *igen szép Irónak* tartá; most kaczag. Én pedig akkori írásomért pirúlok. A' Toldalékot az öreg Ráday emlékezete íratá velem. Ő kért hogy ha ismét kiadom, mentsem ki a' leányt.

Kivül:

Tekintetes

Nádasdi Sárközy István Úrnak, Tek. Somogy Várm. Tábla-
birájának. — Pest, Marczali,

Nagy-Bajom
Somogyban.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 151. sz.]

2741.

Kis János — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Három leveledre felelek; mert mind a' harmat nyoltz nap alatt vettem, még pedig itt Sopronyban Pestről vissza jövetelem után.

Előbeszédedet már le küldöttem Pestre tsaknem minden változtatás nélkül. Egyedül a' *járdallt* helyett tettem *járt* és *stylje* helyett *stylusa*. Az első ad formam vagdal nem látszik szebbet és jobbat jelenteni mint *jár*; a' második szintén olly külföldi lévén, mint a' szokásban lévő *stylus*, nem bír semmi jussal is a' szokottat elnyomni. *Musát*, *Stylust* is szokott mód szerint deakul íratam; a'

ki mint akarja úgy pronuntálja. Előbeszédeddal mindenképpen igen megvagyok elégedve; azt az egyet szerettem volna, ha a' szerelmes énekekre nézve a' Predikátort és Superintendénst a' balvélekedésű vakbuzgók előtt egy két szóval mentetted volna. De ha elmaradott, úgy is jól vagyon.

Kérdeed mint fogadtattak verseim? arra semmit sem felelhetek, mert még semmi ítéletet sem hallottam felőlek. Pesti tudós ifjabb barátaink felől pedig azt írhatom, hogy én benne nagy buzgóságot, szép ésszt 's jó ízlést most még nagyobb mértékben találtam, mint akármikor; de tapasztaltam azt is, hogy az elsőnek a' buzgóságnak már most magok is sokkal több akadályait érzik, mint előbb. Felette kár, hogy úgy van, de igaz, hogy a' sok másféle foglalatosságok és a' tudományos érdem cránt felette hideg 's érzéketlen publicum miatt ők sem tehetnek koránt is annyit, a' mennyit különben szép tehetségeikkel tehetnének. Egyet még el nem hallgathatok Pesti történeteimből.

September harmadikán estve Kultsár az én kedvemért egy-néhány tudósokat magához invitált. A' multság között legtöbb beszéd volt rólad. Egy, a' ki egyebiránt minden tisztelettel szólott felőled, Crisiseiden felakadott, 's azoknak mérsékeltebb hangot óhajtott. Öröm volt hallani, mikép védelmeztek tégedet Horváth, Vitkovich, Helmetzy, Sztrokay. Az én szavamra nem igen volt szükség. Kultsár, a' ki előbb is feléd hajló neutralista volt, ezzel vetett véget a' vitálkodásnak: *éljen az, a' kinek képe itt van*, a' te képedet mutatván; 's azután sorban ment az egységértivás.

Trattnerral én már többet nem vesződöm, a Horácz cránt mind eddig semmire sem mehettem vele. Ha Báró Podmanitzkihez és Balog Péter excellentziájához irni akarsz, én annyival inkább megelégszem, mint hogy a' te böltsességedről mindent feltehetek. Horácz' leveleit minden esetre elküldöm, sőt már tegnap által is adám Báró Veselényinek, a' ki Bétsben egynéhány napig leendő késése után hozzád fog sietni. Ez a' szeretetre méltó ifjú, ha úgy végzi, a' mint kezdette, minden jók' tiszteletére érdemes lessz, 's mind a' két haza kevélykedhetik benne.

A' mit a' tanéttás módjáról vitattál, azt bár mindenek mennél előbb által látnák. Nekem is elégszer van hasonló bajom 's gyakorlaton hasonló megelégedésem is.

Rumi tegnap előtt indult Keszthelyre új feleségével együtt. Egy szép fiatal leányt vett-el, 's felette jó kedve volt lakodalmában.

Én épen az nap érkeztem meg estve, midőn a' házasságát inne-
pelte. -- Él j szerentsésen.

Sopr. Sept 21dikén 1814.

K.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

2742.

Kazinczy — Helmeczy Mihálynak.

Az én Helmeczinnek.

Széphalom 22. Sept. 1814.

Kedves barátom, Kazinczy István öcsém tegnapelőtt hagyta Ujhelyben csomóját, 's én kevés óra múlva vettem azokat. Már végig olvasán Bácsmegyeit 's a' Repülő szekeret. Alig leltem benne hibát, 's a' miket leltem is, szenvedhetők. Igen csinos nyomtatás, és a' mit neked kell köszönnöm 's neked nagyon köszönök, igen igen nagyon! igen correct. Vettem Clavigót és a' Testvéreket is, és holmit, a' mi máshonnan jött. — Bár csak Szemere is jönne már, hogy foghatnék Ossziánnak letisztázásához. A' Rhode két kötetén kívül a' Déniszé van előttem. Csak a' Rhode Ossziánjának második darabját óhajtom megkapni és az Ahlwardtét.

Marmontelben hány ív kész már? Ha Szemere nem jó, vedd-átal a' Gessner' első Kötetét, olvassd-meg előbb, Te ismered orthographiai különösségeimet, 's tedd hasonlóvá Bácsmegyeihez, 's hagyd nyomtatni, — ha tudnillik Trattner Úr Gessnernek első Kötetét akarja Noveمبرre Marmontellel kiadni. De vigyázz hogy ez az első Kötet az itt következő renddel jöjjön-ki: 1) Abel. 2) Töredék, az az Szemira és Szemin. 3.) Daphnisz, 4.) Első Hajós. Ezeknek elébe jó a' Gessner' élete, melly legutóbb is nyomtattathatik. Ebben sok van a' mi Vevőket vonszhat a' Trattner Úr' igyekezeteinck.

A' Gessner második Kötetét nem fogom tartóztatni. Tisztára írom Evanderét 's Erasztját, mert az csak impurumban áll ott. Gessnernek első Kötete németben a' Zürichi octav-kiadásban térsen 296 lapot, a' második pedig 268. Ha tehát az első Kötet 25 ívnél több lesz is, azon nem kell felakadni, a' második kevesebb lesz.

Irtam e hogy Sept. 14dikén magam veztettem Eugénia leányomat a' Bérnáló Kassai Püspök elébe Ujhelyben? Sophia Francisca nevet kapott. Illő volt bizonyítanom hogy én túl vagyok a' közönséges

emberek' pulyaságán; 's Isten tudja hogy ezt nem tettem mellékes szándékból vagy viszketegből, hogy szokatlan 's nem várt tettemet csudálják, javallják. Ez a' jó Püspök egy helyre Plebánost küldött. Más kelle, mert a' Pap jobban tuda, még pedig igen sokkal, magyarul mint tótul. Úgy felele nekik, hogy értte szerettem volna megcsókolni kezét. Éljen szerencsésen kedves barátom, 's fogadd-el köszönetemet megbecsülhetetlen barátságodért.

Kazinczy Ferencz mpr.

Bizonyosan ismered a' Téli Plebános Zirczét. Az sem lesz kedves falat a' Mondolatistáknak. Én csudálom, irigylem.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

2743.

Kazinczy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalom, den 22. September 1814.

Theurester, geliebtester Freund,

Gestern abends erhielt ich ihr sehnlichst erwartete[s], mit der lautersten Freude empfangenes Schreiben aus Oedenburg. Ich glaube, ich habe nicht nöthig Ihnen zu sagen, dass es mich in dem hohen Grad erfreut hat, in welchem mich Ihr vorletztes aus Simegh ganz niederschlug. Traurig ging ich umher, und Sophie hörte, was mit Ihnen in Keszthely vorfiel zu gleicher Zeit mit dem was Sie mir aus Oedenburg berichteten; und auch jetzt noch ohne dem [!] Schluss wegen Poprád. Jetzt, da Ihr Geschick eine frohe Farbe trägt, suche ich den Brief hervor, und mache die Zeile darin unleserlich. Kein Aug' dechrieffire die Stelle; es würde Sie mit einem Flecken erblicken. Dazu dass ich Ihnen aus der Theodizee eine Predigt halte, finde ich mich eben so wenig aufgelegt, als ich Sie aufgelegt glaube, eine solche hören zu wollen: wohl bin ich aber in Versuchung Ihnen zu sagen, dass ein Mädcl, welches Ihnen einen solchen Streich spielen konnte, Ihrer Rache eben so wenig werth ist, als Ihrer Achtung sie es war. Ich bedaure sie ungeheuchelt. Sie schwankte zwischen ihrem in geheim Geliebten und zwischen dem Stand, dem *Mädchen gewiss beneidenswerthen* Stand, Weib werden zu können. Ihr Unglück war, dass ihr Bruder und ihr

heimlich Geliebter keinen Fond (Geist) hatten, Ihnen auf eine schonende Art zu begegnen, Sie mit der Lage der Sachen bekannt zu machen. — Der Punkt des Duells und des Selbstmordes ist der einzige, über welches meine Grundsätze und Gefühle mit dem Ihrigen nicht einig werden können. Auch ich kenne Fälle, wo ich mich vernichten könnte; aber *keinen*, wo ich duelliren würde. Rencontre? ja, dazu bin ich bereit. Aber kaltblütig? mich mit einem Nichtswürdigen zu messen? nein; dazu bin ich viel zu stolz. Vielleicht thäte ich es nicht einmal darum, weil *cavalliere* (!!!) das Duelliren als etwas, was *sie* ziemt, ansehen. Auch ist mir das *Leben* viel zu theuer, als dass ich es wegen einer Beleidigung die durch Verachtung am schicklichsten und empfindlichsten gerächt wird, der Gefahr aussetzen könnte. Und nun noch *Gefühle der Menschheit* — welch ein Blick, ein menschliches *Wesen* vor meiner getödtet oder in Blut zu sehn, dessen *Mörder* ich war! — Grundsätze lassen sich eben so schwer mittheilen als Gefühle. Aber ich wünsche, dass ich Sie aus diesen Grundsätzen und Gefühlen herausreißen könnte. Sie sind *heftig* schrieben Sie mir schon, und auch dieser Brief macht das Geständniss. Da sie sich so nennen, so bin ich stets in Sorge, dass Ihnen etwas begegnet seyn kann, wo Sie zu einem ähnlichen Schritt verleitet werden. Wir sollten einen Mann *wie Sie* wegen einer Kränkung verlieren! Welch ein Gedanke! — Und Ihre armen Kinder, und Ihre Frau! — Ich bitte Ihren Genius, theurester Freund, dass er Ihnen diesen Gedanken nicht zulisple, sondern donnernd zuschreye, wenn Sie wieder in Versuchung kommen. Dank ihm, dass er jetzt so glücklich vorbeyying.

Doch wird der gethane Schritt für Sie nicht Folgen haben? Was sagt Graf F. . . . ?¹ Sollten Sie einst wieder in die Lage kommen, wo Sie Luthers Kutte anlegen müssten, was wird man über den Mann sagen, der seinen Beleidiger zum Raufen nöthigte? Was wird nun die Welt über den gemachten Schritt sagen? Glauben Sie mir, ich bin wegen Ihnen in Sorgen. Ich bitte Sie auf alles was Ihnen und mir heilig ist, mich alles wissen zu lassen, was Sie treffen soll. —

Und nun meinen herzlichen Glückwunsch zu Ihrer Heurath, die wohl schon vor sich gegangen seyn muss. Wenn Ihre Frau so gebildet ist wie das schönschreibende Mädchen in Péczel, und noch

¹ Az eredetiben is így, kipontozva.

mehrere, grössere, frischere Reitze hat als das schlimme Mädchen in Szántó, so sind Sie recht sehr glücklich; denn das unendlich schöne Versprechen, das Sie Ihnen that, — Mutter Ihrer Kinder zu werden — stellt sie über die Partikel: *wenn* — hinaus. Glück für Sie, theurester Freund, dass Sie sie fanden. Ihre Caroline kannte Sie als Gemahl, Sie kannten sie da Sie nicht glauben konnten, einst ihr Gemahl zu werden, und die Heurath ist also nichts weniger als blind geschlossen.

Über Ihre herzliche Aufnahme in Oedenburg freue ich mich gewiss auch herzlich. Sehen Sie, wie Beleidigungen, die man nicht verdient hat, sich von selbst rächen.

Den 14. Septbr war der Bischof von Kaschau, Andreas Szabó, (im J. 1789 Rector des Pressburger Seminariums, ein Mann der eine schöne Bibliothek sammlete und unsere Sprache sehr lieb hat) zu Ujhely um seine Schäflein zu firmen. Den 11. Sept. las der Bruder des Kázméerer Pfarrers in Kázmér seine erste Messe, und Abt Kovács (einst Jesuit) Pfarrer zu Ujhely war gegenwärtig. Ich hielt zu Ujhely eine Consistorium, aber Sophie erschien in Kázmér. Als sie kam, erzählte sie mir, der Abt habe sie gefragt, ob sie Eugénie nicht wird firmen lassen. Sophie war es nicht willens; das Kind sey noch jung zum Empfang des Sacramentes. Der Abt drang in sie ganz und gar nicht, aber sagte, dass ein Kind über 6 Jahre dazu schon tauglich sey. Ich bat Sophie es zu thun; der Abt müsse das Ding besser wissen und was kann das schaden? — Ich fuhr also sammt Sophie und Eugénie den andern Tag nach Ujhely und machte meine Visite bey dem Bischof. Dann gingen wir in die Kirche. Ich selbst führte sie zu dem Kreis, und blieb ausserhalb stehn, bis sie den Segen erhielt und den Namen Sophia Francisca. Bey der Tafel sass Sophie dem 79 Jahr alten Bischof zur rechten Hand, und ihr vis-à-vis Szirmay Adam, neben diesem ich, und vis-à-vis von mir Eugénie. Da es bey einem Tisch wo gegen 100 Menschen speisen, viel Lerm [!] ist, und der Greis wenig hört, so liess ich mich mit ihm in kein Gespräch ein, und hatte weniger Ursach auf Sophie zu blinzeln, als wenn neben ihr ein hübscher Officier gesessen wäre, und so blieb es mir unbemerkt, dass der Alte sehr gnädig war. Édes leányom, und *te* war ihr Titel, und er reichte ihr die Hand zum Kuss während des Essens, nicht nach dem Essen.

S. küsste die geweihte Hand, aber küsste sie nicht auch darnach und nicht anders als das einzigemahl, da sie sich anboth.

Ich fragte mich, ob ich dieses nicht thue um etwas *ungewohntes* zu thun, ob ich nicht einen mir selbst unbekannten *geheimen Zweck* habe, und that es erst dann wenn ich mit mir darüber ins Reine kam. Eugénie ist und wird Kath[olikin], und sie wissen, dass ich dawider nichts habe. Ist sie das, so mag sie auch dieses Sacrament erhalten. Muss sie das, so *sche man*, dass ich dawider nichts habe. —

Ein Prediger hielt eine Hildebrandinische Predigt. Ich lernte daraus, dass der König bey seiner Krönung die Hand des Erzbischofs küsst.

Leben Sie wohl, theurester Freund. Empfehlen Sie mich Ihrer Frau, und sagen Sie ihr, dass ich ihr herzlicher Freund bin. Ich umarme Ihre Kinder.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

2744.

Szűcs Dániel — Kazinczynak.

Tekintetes Úr!

A' szekerek már jöhetnek az életért, mert a' régi és tavalyi tartozásból bejött már 48 köből és 3 véka. az idei őszi termés lett 40 köből és 2 véka. egy szűszékért ebből kimentt 2 köből, és így készen van veremben és szűszékban 87 köből 1 véka. és így ha ezen közösből azon 19 köből, mellyel a' múltt esztendőben a' Tekintetes Úr többet vitt el, mint Tekintetes Kazinczy József Úr, kivéttetik is, még is hozzá értvén azt, hogy ha a' szekerek elérkeznek, minden erőltetés nélkül is bejön vagy tíz, sőt több köből is, küldhet a' Tekintetes Úr 40 köbőlért. Én jónak is látnám, hogy minél előbb méltóztatna a' Tekintetes Ur küldeni, az út jó lévén.

A' mi a' 25d. Juliusi Levelében, a' múltt esztendei őszi vetésből jövő életnek a' Contractus szerént való megvétele iránt kinyilatkoztatott akaratját illeti a' Tekintetes Úrnak, — méltóztassék megengedni, hogy azt nem tselekedhetem. — Mert azon kívül, hogy még tavaly negyed dézmára osztattam ki, és ez iránt a' Tekintetes Urakat még akkor tudósítván, semmi ellenkező rendelést nem vettem,

— a' Contractus szerént azon adósságnak szemben való bevétele physice is lehetetlen volt. Mert az a' Járás, mellyből most az őszi termés bejött, szörnyű Fatum alatt volt, még tsak a' múltt esztendőben is, mikor bevetődött, a' víz miatt. Igen sok jó Földjököt vette el a' Tekintetes Uraknak, és nem úgy hogy mindenütt egészsz darabot, hanem néhol bizonyos része szárazban maradt a' Földeknek. már a' 813d. mérés szerént vetegetvén az emberek a' Földet, némellyik az egy köblösnek kevesebb, némellyik több részét szánthatta és vethette. most tehát mikor a' termés már benne volt, újj mérés nélkül nem lehetett volna ki vetni, ki mennyivel tartozik. olyan rendetlen figurájú sok apró darab Földnek mérése pedig ha nem épen lehetetlen, de igen sokban került munka lett volna. — kéntelen voltam tehát negyedik keresztet venni, 's a' bejött keresztes életből — melly 80 keresztnél több volt — 40 köből és 2 veka lett. — A' Termés nálunk épen nem volt gazdag. fél termésnél többnek nem igen lehet mondani, 's nem is fizetett a' kereszt úgy, mint vártuk. —

Ha a' gazdálkodásnak ezen módjára rá unván a' Tekintetes Úr, Arendába kívánja adni ide való Jóságát, én helybe hagyom, és hogy azzal engemet minapi Levelében megkinálni méltóztatott, alázatosan köszönöm. Válaszolni nem akartam, míg az élet mennyiségéről nem írhattam, az tsak ma lévén lehető, minekelőtte a' Tekintetes Úr embere tegnap megérkezett, már Lengyel ki volt rendelve, hogy ma indul Levéllel. — Most tehát jelentem, hogy én a' Tekintetes Úrral tractálni kívánok, és mivel reménylem, hogy még a' héten leérkeznek a' Tekintetes Úr' szekerei, alázatosan kérem, méltóztassék tsak egynehány sorba tudósítani, millyen forma summáról gondolkodik a' Tekintetes Úr — melly az Arenda Capitalja lenne, és hány esztendőre kívánná adni. mert nagyobbka summát kevés időért nehéz volna letenni. — Egyszersmind arról is méltóztassék tudósítani, mikor parantsolja ide haza létemet, hogy ide jövetelével szerentsém lehessen.

Addig is Üri Gratiájában ajánlott alázatos Tisztelettel maradok
A' Tekintetes Urnak

Petneházán 22-a Sept. 814.

alázatos szolgája
Szűcs Dániel mpr.

[Eredetije Becske Bálint birtokában.]

2745.

Kazinczy — Sípos Pálnak.

Széphalom, Sept. 23d. 1814.

Kedves Barátom!

A' mai posta sem hozza tőled semmit, — barátságod szüntét nem rettegem, de félek hogy beteg vagy. Bár hallgatásod inkább onnan eredne hogy kifutottál barátaid egyikehez. Nyugtass-meg kérlek. Írd meg, Debreczeni csomód hol keressem.

Nyomtatóm 10 exemplárt küldö, és valóban ezen ember engem cserbe akar hagyni. Némelly ugrásait láttam, két formulában küldém-meg néki Contractusomat hogy subscribálja. Felette nagy neheztelessel vette, 's azt felelte hogy néki szava, annyiaval inkább levele Contractus. Ezen levélben azt panasolja hogy 500 előfizetőt remélt, és 180-at kapott, 's lemond a' kiadásról. Erdélyből azt mondja hogy csak tíz előfizetője van; holott a' te leveledből tudom hogy te is küldöttél néki kettőt.

Sept. 14d. a' Kassai Püspök Szabó András most 79 eszt. Újhelyben bérnála. Harmad nappal az előtt az Újhelyi Pleb. Apátúr megszözlítá feleségemet, hogy Eugeniát nem fogja é bérnálni. «Én — felele ő — nem szeretek eszmélet, értés, és érzés nélkül semmit csinálni abban a' mi vallási functio, továbbra halasztom, míg a' gyerek meg fogja érteni mi az.» Haza jön Kazmérből, hol ezek történtek. Én nem hagytam néki békét, hogy menjünk-bé másnap, 's bérnáljunk. Az öreg volt már templomba, de kijött fölöstökömrre. A' mint beléptem feleségestől, gyermekestől, némelly burgok épültek látásomra. A' Püspök a' ki nagy kora miatt olyan, mint a' millyennek mestere kívánja az embereket hogy a' menyországba juthassanak, kérdést tett a' gyermeknek a' Catechismusból, 's meg-simogatta. Bemenénk a' templomba, a' Püspök székében, hol a' két V. Ispány ült. Ott fogtam helyet én is. Eggy pap itt mondá-el miséjét, a' Kövesdi Esperes pedig praed. tartott. Itt e' praedication tanultam hogy a' M. országi király koronázása alkalmával tartozik kezét csókolni az Esztergomi Érseknek. O tempora!!! O Luther, Kalvinus!!! Bé következett a' bérnálás actussa, 's én magam vivém leányomat olyan circulusig, hol a' püspök ült, körülvéve puskás, és csákós hajdúktól, hogy a' nép oda ne ölje az áldottat. Ott másra bíztam, 's magam hátra maradtam.

Cleyermann Bécsi Praed. tudom a' maga papista leányát nem vitte bérálni, de C. nem Kazinczy, és K. nem Cleyermann; Bécs nem Újhely, és Újhely nem Bécs. Számot vetettem magammal ha ezt nem teszem é viszketegségből hogy szokatlan; de hogy új lépést tegyek, hogy csudáljanak, nem teszem, nem azon mellékes szándékból sem, hogy valakit devincealjak. Mind a' kettőt szégyelleném. De ha papista atya vinné kalóz leányát az én Urvacsorámhoz, nem hirdetendi é hogy ez ám a' derék felvilágosodott ember. *Quod tibi vis, alteri ne feceris.* Osztán én szeretem megmutatni hogy characterem való, 's consequens vagyok.

Nagy Ferencz írja hogy ott a' Püspök igen nagy humanitással viselte magát. Az néki spiritussa volt egész életében. Maga egykor Seminar. Rector Posenban 's nagy bibliothekát gyűjtött. Rozgonyi Rector sokat figurázott mint képzeld. Mutatta hogy ő Püspök előtt is mer — cynicus lenni, 's szeleskedni. Eggy vad ember a' Püspök hallatára kiálta fel: «Csóválják a' Kalvinisták a' farkokat mert a' Pápa ismét Romában van.» Moreau is ezt cselekedte. Élj szerencsésen.

[Megjelent az 1846-ki lipcei kiadásban.]

2746.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Pest, Sept. 27d. 1814.

Tisztelt Barátom,

Harmad napja, hogy ide megérkezém. Vitkovics általadá reám rég váró leveledet, 's ma posta napon tudósítalak.

Engedj-meg, hogy utunkról nem irtam. Sokszor emlegettünk. Paduába hozzá fogtam a' hozzád menendő levélhez, de az idő rövidsége miatt abba kelle hagynom.

Sopronyból, Szombathelynek, hol Tatayt ölelém, Fölös... ömnek¹ mentünk Gréczbe. Onnan, Marburgnak, Cillynek, Laybach, Idria, Adelsbergnek Triesztbe. Triesztből hajón Velenczébe, hol Tiziannak síró Magdolnája olvasztotta érzésimet. Tovább a' Brentán Paduába, azután Vicenzába, Veronába, 's a' Lago di Gardáig. Vissza Triesztbe, Trevison, Udinen, Duinon tértünk. Innen Fiumének, Károlyvárosnak, Zágrábba. Azután Varasd, Csáktornya, Kanizsa, Marczali vive hár-

¹ A pecsét helyén az eredetiből egy kis rész ki van szakítva.

munkat Niklára. A' két Bánffy Kanizsáról egyenesen Keszthelynek jött Pestre, 's eddig Erdély körül vagyon.

Berzsenyi a' legszivesebb, melegebb barátsággal fogadott, 's napunk, melyet nála töltöttünk, nagyon kedves emlékezetűvé lett. Nem ömledezett, szavában, mert ezt a' mélyen érző nem teszi, mikor ismeretlennel, kit szeret, találkozik, de csendes melegsége hagyta látni barátságát. Megilletődve vált-el tőlünk 's mi is tőle.

Nikláról Keszthely látására jöttünk¹ Kisfaludyhoz, Sümege. Ő is nagy szívességgel, barátsággal fogadott. Hunyadi János drámája, jambusokban kész, 's néhány helyeket felolvasott.

A' két Poéta látogatása után egy ifjú Poetriát látogatánk-meg Dukába. Halhatatlanná leendő leánya az Éneknek, ha úgy a' mint kell cultiválódik. Hazai kötelességemnek nézem segíteni 's messzéről is fogom tenni. Innen most Klopstockot, Salist, Louisét, Ossiant akarom neki megküldeni. Munkájából mutatok majd helyeket. Wesselényimet és Patakymat felkísérém Felső Bükig Nagy Pál látására. De ők nem találták otthon, én ott maradván egy oskolai papbarátomnál, mihelyt megtudám, hogy hazajött, elmenék hozzája. Kedvesen fogadott.

Két barátomat most ide várom Bécsből, Október 6dika estvéjére, vagy 7dike reggelére. Mingyárt 7diken indulunk innen Széphalomra, 's ott két napig mulatunk. Szeretném magamat, dolgaim elvégzése után, innen hozzád által varázslani, hogy ott várjam bé őket, de Wesselényi velem akar hozzád jutni.

A' jó Vitkovics szívességgel fogadott. Magához hívá Kulcsárt, Horvátot, Helmecczit vacsorára, 's ott örömmel valék közöttük. Azt sajnálom, hogy tegnap Nógrád Vármegyébe kellett utaznia, 's csak Október 5diken tér vissza.

Repíteni szeretném most a' napokat, mert megvallom, minden örömbe is, melyet itt is érzek, úgy vagyok, mintha tűz szénén ülnek. Lajosom szívemen fekszik, 's a' jó, nemes ifjút rég elhagyám. Tegnap adá által Kilián még Juliusi levelét, 's már abban vár, ohajt látni. Köszönd, ha köszönnöd lehet, Wesselényinek, hogy engem láthatsz, mert csak az ő nagy kérésére 's az ő barátsága kedvéért nem indulok most egyel[ne]sen Kolozsvárra. A' hivatal szava szent, 's egy jó Anya nekem adá által egészen gyermekét. Illetődve néznék Széphalom felé, de a' kötelességnek engedni kellene. Azonban,

¹ L. az előbbi jegyzetet.

hidd, hogy a' te láthatásod is munkálódott itt várakozásomra való resolutiomban.

Kérlek hívd magadhoz megérkezésünk napjára Szemerét 's Kölcseyt. A' Széphalmai jó lelkű Grófnénak kezét tisztelettel csókolom, 's kedves gyermekeidet, Wesselényi Bácsi nevében is.

Mindenkor barátod
Döbrentei Gábor mk.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. II. köt.]

2747.

Szűcs Dániel — Kazinczynak.

Tekintetes Ur!

Tekintetes Kazinczy József ur szekerei visznek most 54 köből gabonát, a' kis vékával. Mivel a' Tktes Urnak a' minap 26 köblöt vittek, még küldhet a' Tktes Ur 28 köbőlért. Mert annyi épen készen van, sőt egyel több. De a' többi kin van, — míg be nem vesszűk.

T. Kazintzy József Ur azt írja nekem, hogy egy köből szemes Tengeri helyett elveszen három 'sák Csűs Tengerit. Ez azért jobb volna, mert úgy nem érné a' tavalyi Fatum, tsakhogy e' szerént a' beszédéskor itt kellene lenni a' szekereknek.

Az osztály megtétele iránt való Projectumot elkészítem mihelyt Szabó János és Beka a' mezőről be szabadúlnak. De magamtól nem merem készíteni.

Többire Uri gratiajiban ajánlott, állhatatos Tisztelettel maradtam

A Tekintetes Urnak
Petneháza 5. Oct. 814.

alázatos szolgája
Szűcs Dániel mpr.

Kivül:

Tekintetes Nemzetes és Vitézlő Kazinczi Kazinczy Ferencz Urnak Több T. N. Vármegyék Fő Tábla Birájának, etc. különös Tisztelettel

Széphalmon.

[Eredetije Becske Bálint birtokában.]

2748.

Kazinczy — Romy Károly Györgynek.

Széphalom, den 7. Oct. 1814.

Theurester, geliebtester Freund,

Sie leben jetzt Tage — Tage und *Nächte* — um die Sie ein Gott beneiden kann; den menschlichen Spass hat so mancher aus ihrem Kreis gerne mitgemacht — und so werden Sie mir jetzt eher wie Sie es sonst gethan hätten, vergeben, dass ich Ihren letzten Brief erst nach acht Tagen beantworte. Herzlich danke ich Ihnen, theurester Freund, dass Sie meiner auch im Schoosse Ihrer Neuvermählten dachten. Gewiss nehme ich den herzlichsten Antheil an dem Glück welches Ihnen ward. Auch Superintendent Kis schreibt mir, dass Sie ein junges, schönes, braves Mädchen erhielten, und so traue ich dem Zeugniß, welches Sie unserer neuen Freundin gaben, um so mehr. Senior Gamauf wird Ihnen im Namen des Himmels allen Segen ertheilt haben: nehmen Sie aber dazu und darüber auch den Ihres treuesten Freundes an, der darinn besteht, dass Sie einander auch mit grauen Haaren eben so feurig lieben und umarmen mögen, wie Sie das den Tag Ihrer Verlobung gethan haben. Nach Ihrer Beschreibung war das ein Tag des Entzückens. — Sehen Sie, lieber Freund, diese prudente Herren schütteln ihre weisen Häupter über uns, die wir an Kopf und an Herzen phlogistisch sind. Wir sind exaltirt zu gewissen Fällen, dass wir nicht wissen, ob wir bloss im Geist oder auch mit dem Leib zum dritten Himmel gewandelt sind, jene Weisen geniessen selbst diese Freuden allzu nüchtern. Wie sind sie zu beklagen! Wir sind die Auserkorene [!] des Himmels; er entschädigt uns. Diese da wissen nicht was wir wissen: Dulce est desipere in loco.

Herzlich gratuliere ich Ihren Kindern zu der Wahl, die Sie getroffen haben. Ein gebildetes Frauenzimmer, wie es Ihre Caroline ist, wenn sie, wie ich es nicht bezweifle, der Mina Vietoris an Bildung gleicht, wird gewiss keine lieblose Stellvertreterin Ihrer verstorbenen Frau gegen die Waisen werden, die ihr schon darum lieb seyn müssen, weil sie und ihre Antecessorin in Ihrer Ehe Freundinnen waren. — Stiefkinder haben selten Vertrauen gegen

ihre Stiefeltern. Ein guter Gott wende dieses Unglück von Ihrer Familie ab. —

Sie werden mir wohl bald schreiben, ob Ihr Schritt mit dem Geliebten Ihrer Laura keine Folgen für Sie gehabt habe. Und was sagte man dazu in Oedenburg? Dass man Ihnen dort mit Hochachtung, Freundschaft und Liebe begegnete, das freut mich sehr, und macht dass ich an die Oedenburger mit einem erleichterten Herzen denken kann. So etwas ist eine kräftig beschämende Lection für die stolze Menschen, die Schulmänner für eine Art Gesind ansehen. Doch gewissen Menschen ist nichts beschämend.

Mein Schwager hat einen jungen Menschen, der Friedvalszky heisst, und bey Bujanovics, Schwiegersohn von Joseph Haller, Erzieher war, zu seine [!] Kinder aufgenommen. Er hatte nicht Muth einen Lutheraner zur Erziehung seiner Kinder zu nehmen, weil er gern Ruhe haben möchte und sieht, was man jetzt erwarten kann. Da er Ihnen aber für die Freundschaft, ihm Macskásy oder Vietoris vorgeschlagen zu haben, dankt, bittet er Sie ihm sagen zu wollen, ob jetzt eine leere Stelle bey der Militaire-Académie, die Se. Exc[ellenz] Ihr Graf zu vergeben hat, sey. Da Se. Exc[ellenz] dafür gesorgt hat, dass dieses beneficium bloss Adelige genießen können, so wird wohl mein neveu auf diesen Vortheil Ansprüche machen können, indem er Magnat und darüber noch der Enkel eines Festetics ist! Die Mutter von dem Kinde ist die Tochter des Obergespanns von Szathmár und der Marie Orczy; und dieser Excellenz Obergespann von Szathmár ist der Sohn des General Baron Alexandre Wécsey und einer Gräfin Festetics. — Doch wir dürfen wohl unter einander scherzen; lassen Sie aber über diesen Punkt nichts merken, und schreiben Sie mir nur, ob der achtjährige Knabe sich bey Sr. Excellenz den [!] Grafen wegen dieser Stelle anwerben könnte. Ob dort jetzt eine Vacanz sey, werden Sie leicht erfragen.

Über diesen Artikel bitte ich Sie mir alles zu sagen, was die Eltern des Kindes zu wissen nöthig haben.

Habe ich Ihnen nie die Frage gemacht — ich gestehe, dass ich mich dessen gar nicht erinnere — was aus der Braut des Haynóczy geworden ist? Sie war die Tochter des Doctor Gittl (oder etwas ähnliches) in Oedenburg. Ich bitte Sie sehr, sagen Sie mir alles, was Sie von ihr wissen. Wo ist sie? Wem [!] hat sie geheurathet? Lebt sie? hat sie Kinder? Ist sie glücklich?

Leben Sie wohl, theurester Freund. -- Sie werden meinem Schreiben ansehen, dass ich nicht genug ruhig war da ich ihn [!] schrieb. Szemere und Kölchey waren einige Tage bey mir, und wir haben recht viel gearbeitet. Diess brachte mich aus meinem Geleise. Und jetzt eile ich wieder, weil B. Wesselényi mit Döbrentey heute Pesth verlassen, um zu mir zu kommen. Sie werden von mir manche Sachen nach Siebenbürgen nehmen, und dieses alles hervor-zusuchen raubt mir viel Zeit. Empfehlen Sie mich, theurester Freund, Ihrer und meiner Freundin, et memineris mei ubi fueris in Paradiso. Ich schreibe Ihnen dieses dieses Jahr das zweitemahl. Damals haben Sie mich nicht verstanden, und leider war es nicht nöthig mich zu verstehn. Ich küsse Ihre Kinder alle.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

2749.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

P. Xúrban 10-a 8hr. 1814.

Kedves Barátom! Különös gondoskodásod 18d. 7beri Leveled' véginn: ha vettem e azt? vettem igen is ma estve együtt a' későbbivel, melyet 21-a irtál, 's egy kevésbé tsudálkozom, hogy vettem: tsudálkozásomnak okát adni, talán már útban van az ifjú Tataj' Levele, hozzád, a' kinek le-diktáltam egy Palatinalis, de oda is Bétsbül parantsolt parantsolatot. G. Szapáry Péter halálát koránlom, noha neki midőn Zemplénbe indúlt, meg mondtam, hogy én ötöt többé nem látom, és ő tartott is szómtúl mert némünemű Sokrates' Terminussa forma mens praesagat tulajdonított nekem. Itt is meg lehets hazugnak tartották ötöt; én pedig tsak ollyannak vélem, mint minden emberek hazugok: Nekem is panaszkodott néha, hogy az ő szobájában (pedig emeletes kastélyban lakott) kigyók vagynak; és a' visla ebe nagyon fél tőlök: 'S én, mivel Pliniusból tanultam, hogy a' kigyók' Sympathiája sógorságos nyavalya a' Lethargiával, nem tartottam állítását hazugságnak; de mivel az ő kigyójit Lethenyén soha sem láttam; itt pedig nálam hét számra is lakott és az én sárházamban kigyót nem látott; örömcsebb úgy magyaráztam a' tüne-ményt, hogy ő a' maga nyúl-álmában látta azokat, és mivel ébren létele keveset különbözött lethargiai álmaitúl; el hitte hogy bizonyosan látta: Pliniusból irtam neki receptet, mellyel, én magam is szédel-

gésemben (de a' mellyet nem az azzal szinte úgy sógorságos lethargia, hanem vak arany ér okozott) hasznosan éltem: — mert jegyezd meg: hogy itt közel Orvos nints, hanem úgy gyógyítjuk magunkat, mint az ebek; és ha egyet vagy mást hasznosnak találunk, azt Klári meg készíti, és már sok másoknak is haszonnal adtuk. Az én receptemmel élnie neki, mivel tsupa házi és kerti szerekből állottak, hihető a' Groffnéja haszontalanollotta; vagy ő nem elég mértékben vette; holott rajta már az a' rossz nagyon el hatalmazott; — De hát ha úgy járt, mint a' Komáromi Doctor szép felesége; tsak el aludt, és még két hét mulva a' kriptában halt meg, mert az Úra, (a' ki gyanakodott;) nem hagyta el zární, nyitva tetette be a' kriptába, és még 13 nap mulva sem tapasztalta meg merevedettnek; 's midőn halálosan meghűlt; egyszersmind bűdösödni is kezdett. Sok derékség volt Szapáriban, míg férjfiúi tüzeit — testesen, lelkesen értvén — el nem vesztette. Bánom ötöt, noha tudom, hogy nem az én Pantheumomba való; — még úgy sem, mint volt Csokonaý. Sándort, hogy imádta, ne tsudáld; neki volt egy fattyú fíja, de derék Ifjú; a' ki katonáskodni ment Napoleon ellen, és tsak hamar a' háborúban el esett. — A' Németnek van prosodiája? Én azt neked el hiszem, és jut eszembe, hogy midőn Czinderý előttem scandálta a' maga Német Hexameterait, mellyeket — holott még 16 esztendő korában írottakat, — Béts imádott: meg győzött engem' hogy sokkal szebbek, mintha én scandálnám őket; de Virgilhez vagy Hesiodhoz képeest még is ollybá néztem, mint a' tuskés vagy görtsös tamariskus vagy fenyő pipaszárt a' sína sörjéhez. Látom azt, hogy más törvényje nem lehet, mint a' hosszú vagy rövid vocalis, ki zárván minden positiót. Biró benne lenni sem nem tudok, sem nem akarok: de azt akar-melly virtuosus Német Poëta Musikustúl meg kívánom, hogy az énekes Poësisban ne tulajdoníttson magának elsőséget, vagy nálunknál elsőbbséget; mert a' rövid tactus bizonyosan szenved, ha a' vocalisnak, bár mi rövid legyen is az, rövid ki mondása vagy ki-éneklése több öszve csoportozott consonansokkal akadályozódik; és itt már sem Vályi, sem Nagy Ferencz, hanem ha Musicusok is, nem lehetnek Birók, hanem az egészséges és gyakorlott fül; — még a' Czinderý Mestere Mozárt se — hanem ha hallott Tactusra írott Magyar énekeket is.

Hogy én ujsági történeteket tsinálok Dalokká: ez ugyan nagyon közönséges (generalis) névvel van mondva; de sok részben igaz: arra az igazra, a' mi egyik fő tárgya, avagy tsak a' patikárosságnál bizonyosan fővebb a' nek, bátorságosabban semminemű köntöst

nem lehet adni, mint az időnként előforduló történeteket, melyekből occasionalis Odák lesznek: Énekeimnek több felénél olyan haszoura szolgálnak; de a' melyek nem mind occasionalisok, ha tovább élsz nálamnál, igyekezz azokat tulajdon minellizálásommal, ha láttatni nem is, leg alább látni. A Poturnyai András ha olyan ember volt, mint írod, az a' vidímalása: Custos Portae Septentrionalis, de a' mi rejtett betűkkel van írva, sokat vesztett előttem. Nagy boldogtalan-sága az minden Szerzetnek és rendnek, hogy egy valamely Fő tárgy mellett, melly magában Szent és szükséges, oly valamely mellékes tsiklandozza az erköltsiség' organumit, a' mi amannál előbbre teszi, pedig ilyen ám a' Magyar Constitutióban is a' nem fizetés: Az Ipad hogy annyira ment abban a' mellékesben; azt meg sem álmodtam; azonban azt, a' miről ő panaszolkodott, hogy Sp[issich] más felé tért, éppen ne oda magyarázd: Eigner adott ennek egy új Consti-tutiót a' Braunsveigi formára, melly ugyan a' fő tárgytúl ötet el nem mozdította; de más, a' ki azt a' formát vagy valóban, vagy tsak gyanú szerént is ismerte, könnyen azt gondolhatta. Katona törvényű forma az és az eredetincok lelkével ellenkező; 's nem is tudom, hol vette az a' Provincia azt a' bátorságot; ? mert azt ugyan sem Hírám, sem Pythagorás, sem Socrates, sem Seneca, sem még Alfréd sem tette, vagy merete volna tenni: noha ezek fél világgal, nem egy kis Tartománnyal bírtak. Az indiferentismus, vagy az abból ki ficzarnított Atheismus és Asszonyoskodás is, oly mellékes valamik, a' mikkel élni is tsak igen tsinosan kellene, fő tárgya tenni pedig éppen nem: és az Istentelenséget ama másikkal, a' valódi Alchimista-sággal még öszve férkeztetni is mesterség (talán a' fajtalanzkodást se, noha az hamarébb lehet fiatalok közt, a' Szent Adelphiának idéetlen gyermeke): azt hogy a' Theosophusok a' Szent Irásnak minden szavait kétképpen igaznak vallják, betű szerént is és Sensu Mystico is, tsak az Ecelesiai Historicusoktól tudom; de ezt a' Cs. K. Consi-liarius Becher nevezetes Alchimista' tulajdon irásából Physic. subster. olvasom, in conclusione L. I. O Sancta Mater Natura! aeterna rerum ordo! tu seis, quot diversa mixta ab orbe condito usque ad hanc genesim animalemm ingressus fuerim, quot larvas induerim; tu seis, ex quibus formis post mortem, id est hujus animalis mixti deturbationem, et in terram redactionem, usque ad finem mundi huic meo corpusculo peregrinandum erit; ego nihil horum vel recordor, vel scio; nescio quid eram, nescio quid ero, transeo de una potentia ad aliam; hoc scio me de praesenti tempore mixtum

esse ex terra et aqua constans, interposito vitali aëre (el hatta a' leg javát), quod Spirae a Parentibus meis in mixtum deductum est, quod animal rationale vocant, id est hominem, cui Becheri nomen dederunt: ut nomine tenus ab aliis, quemadmodum ratione a brutis et reliquis hominibus non procul a bestiis discrepantibus discerni queam; in quod postremum, unice quidem ego invigilo, nempe ut constet me hominem fuisse. id est, me in rerum mixtionis principia inquisivisse (a' minthogy másutt panaszkodik is, hogy 33 esztendő's létére egészen el párolta és öszve rontotta magát) ut supremo mixtori gratias agere queam, scilicet pro isto mixtionis gradu, quo me per 33 annos superesse voluit: ita spero qui officio veri hominis hoc modo fungor, elementem post mortem mixtionem, svavemque partium glykeian, aliquando a Supremo Mixtore rursus impetratum, cui honor et laus in aeternum, ab omni mixto super- et sub-terraneo Amen. — Sőt Hermesbül circa finem Asclepii: Gratias tibi agimus o Summe et exuperantissime [!]: Tua enim gratiâ tantum sumus cognitionis tuae lumen consecuti, nomen sanctum et honoradum, quo solus Deus est benedicendus Religione paterna: (Xenophon principiumja) Quoniam omnibus paternam pietatem et Religionem et amorem, et quacunque est dulcior efficacia praebere dignaris, cum donas nos *sensu, ratione et intelligentia*. (az is tsak hallotta, hogy harangoztak, de nem tudván, hol? Hiram a' fő principiumnak a' három közül egyik tulajdonságát nevezi *vita et intelligentia*). *Sensu* ut Te cognoscamus; *ratione*, ut te suspicionibus indagemus; *intelligentia*, ut te cognitione cognoscentes gaudeamus, ac Numine Salvati tuo lactemur; quo nobis Te ostenderis totum; gaudeamus, quod nos in corporibus sitos aeternitati fueris consecrare dignatus. Haec est enim sola humana gratulatio cognitio Maiestatis tuae. Cognovimus Te, et lumen maximum, solo intellectu sensibile; intelleximus Te, o vitae verae via! O naturarum omnium foecunda praegnatio! cognovimus Te, totius naturae Tuae conceptu plenissimo! cognovimus Te aeterna perseveratio! etc. etc. (Ez ugyan, látni való a' textusbül magábül, hogy nem az a' valóságos Tismegystus Hermes, de akarki, — mint már ha Apulejus — czélmra elég, hogy Alchimista) és — hát nem rég a' Hálai Professor Stahl Ernest miként rekeszti be a' maga mixtionis subterraneae experimentumit? Ita omnia bene succedent, vel ad minimum bene cedent, vel ad scientiae incrementum, vel ad minimum non ad ejus detrimentum: imo potissimum ad Divinae Sapientiae gloriam, qui scopus noster per-

petuus et optatissimus terminus esto: de hát maga a' Helvetius arany borjúja mit mond? Adeptinamque viri, pro antiqua Experientiae suae fide asseverant, quod hoc naturale mystorium, quod anxu multi sinistre quaesiverunt et requisiverunt, solum inveniendum sit apud *Jehovam* Saturnine collocatam in centro mundi: és masutt. Quin imo felicissimus hominis illius filius, qui artem artium isthanc ad Dei gloriam suis exorat ac impetrat precibus; enimvero certum est, quod nullo hoc mysterium modo alio sciatur, nisi e fonte fontium, Deo, hauriatur ac inbibatur. Moses nem hogy Isten nélkül való ember lett volna, hanem még a' maga tetteit is az Istenre fogta; ő róla pedig Boerhaave, a' maga valóban okos chemiájában, mellynek ajánló levelének datumat így teszi ki 1743. azt mondja: Moses omnem Aegyptiorum adventus sapientiam, scivit aurum exurere igne, ut fieret pulvis atque misceri patiens, atque potari aptus, Exod. 22 : 20. quae sane artis fere praecipua virtus, utique ne principibus quidem artificum cognita hodie; és hogy többet elő ne hordjak, olvassa meg akarki Aquinoi Tamásnak, egy ki tanultt Alchimistanak imádságait, melly felségesen gondolkodik az Isten felül! S hát az ilyen emberek lehetnének e Isten-tagadók; 's nem a' magok professiojában való járatlanságjokat mutatják e azok a' Nullus-Deus Adeptek,? a' kik valódi vallástalansággal, de chemiai tudománnyal igen színesleg valóval ditsekesznek: Ez a' sok Citatio neked talán alkalmatlan is; de hasznos arra, a' mire én szántam; mert önként irtam ezeket ki, azért, hogy ha olyanokba botlassz ezután is; meg kérdezhesd tőlök; ha ismerték e Mosest, Hermest, Apulejust, Bechert, Stahl, Helvetiust, Boerhaavét, Tamást? és tudják e hogy azok az Alchimia mellett melly Istenes emberek voltak? A' mi pedig az Ipadtúl reád maradott kigyó görbeségű kardot és Ő jelt illeti, szerentsés vagy, magad hiszemje-ként, hogy azokat nem akar motskos, akar szentségtelen patricariussághoz tartozóknak véled: de ne nehezteld, ha el akarlak hitetni, hogy mindenik Alchimista Symbolum; az első vasbúl készültt arany, és még nem tiszta, magnam habent (ugymondnak) partem acris mordentis, vagy redentis, ac modo dimidio altero acrimoniae, quum dimidium modo signi acris habeat (ugymint a' vas jel). Sane aurum vivum, vel philosophorum in chalybe latere, una fere adeptor sententia habetur; hincque adeo medicinam metalliquam petendum, non ex auro ipso. A' másik jelent *chaost, το πᾶν*. vagy mundum, unum in quo omnia; egyébb-aránt a' műhelyekben Aurum, et rodens copiosum arsenicale. —

Ez így van most, én pedig a' Hiram Astronomiájában úgy olvastam, hogy ez a' mi itt το παν, ott maga a' mi földünk, Tellus; amaz pedig a' kilenczedik, azaz leg utolsó planeta, melyet ő nevez *Vitro-ferreus*nak, (a' Tamás deák fordítása szerint) de ez a' mai kigyós Symbolum, vagy kereszt, compositum, vagy amabból el van rontva, és különösen az orvos chemiához alkalmaztatva; mert amaz eredeti jel volna $\Leftarrow\Rightarrow$. A' mi még ide tartozna, alábbra hagyom, válaszúl a' másik Leveledre: — eddig ma elég. —

11-a Sbr. 1814. Ha olly szép collectoid vagynak Autographumokból; : mihelyt Bajomba mehetek, keresek többeket; igen szeretném ha Vajda Sámuel Tihani Apátur leveleire találhatnék; mert egy másodszor primitiázott Öregtől olly szép vonású, és a' mellett olly eleven elmét mutató írást alig lehet látni, sőt hinni is, 's lesznek talán mások is. Ha Te születési, házassági és halotti napokat gyűjtögetsz; az több mint az én Mausoleumom: Ez az enyim el hunyt Atyánkíjait characterizálja, a' nagyjából, 's fő czélja az ő jó emlékezetjek; vagynak köztök rossz emlékezetűek is, de azt, a' mint Te is javallod, kémélve tettem: így tehát azoknak a' borzasztó híreknek, melyekkel kínálsz, hasznokat nem vehetem; de még is jók azok magános tudományomra. — Török József és Lajos felül a' mit meg írtál, igen nagyra betsülöm: a' Rehbach Alchimistáját és Brühl R~~æ~~rendjét, kit egy kit más oldalról ismerem; e' kettő sem nem testvér, sem nem egyenes descendens, távolyrúl való Atyafiak; emez nem üres amattúl, de méltóságosabb, 's nem is annyira alattomos; csak azt tsudálom, ha a' K rendel együtt lehetett még kapni, holott ők a' negyedik renden alúl rend szerint senkit el nem fogadnak. Az arany tsinálás, így betű szerint értve, előttem mese: de az aranynak a' több érczekből ki kereshetése valóság: Én e' részben a' Theoriára nézve Becherből és Boerhaaveből sokat világosodtam: a' praxist haszon tekintetéből sem nem ohajtom, sem nem is űzhetném; tsupa tudomány kedvéért szeretném, de sem idő-korom már, se Mesterem hozzá való nints; én a' ki attúl a' rettenetes névtől nem annyira irtózom mint Te, sokkal több hasznát tudtam volna venni az lpad' barátságának: bánom hogy Báróczit is ifjabb ideimben úgy nem ismerhettem, mint gyermekkoromban egy Tót Pápai nevű Diós győri öreg Papot: B[áróczi] mennyit tudott valójában? nem tudom, mert vele soha sem voltam: de egy Barátném látott nála fejr, zöld és kék arany rudatskákat, melyek a' próba kövön szinte azt mutatták, a' mit a' sárga arany:

a' Hírárn titkos könyvei után úgy vélem, hogy kell lenni egy universale Menstruumnak, a' melly nem csak ad communia chemica elementa resolvál; hanem ad ultima stamina; a' millyeneknek kellett lenniök azoknak, a' mellyeket a' régiekről közönségesen *Spiritus* névvel tiszteltetett, Anaxagoras (a' Socrates' első Mestere, de a' ki őtet olyan formán hagyta el mint Te az Ipadat) hitt, magyarázott, és *δοιομερη* nevezett, 's éppen ez a' Menstruum az a' mit böltsek köve neve alatt hajhásznak ma az Adeptusok; 's azt vélik, hogy azzal ők egy diónyi ónból szinte akkora aranyat teremthetnek: holott ha azt fel találnák is: még azzal (leg alább az első processussal) egyebet nem nyernének, mint egy leg együgyűbb resolútiót. De erről én neked nem philosophálok, hanem inkább a' Török J. és L. történelei helyett én is egy történetet írok. 1783-ban, Pomázon, Magyar György Barátunknál, a' ki a' Vataj familiának Inspec-tora vólt, meg ismerkedtem egy Féderspiel nevű Német Hadnagy-gyal; ki velem örömet ki ereszkedett, azért, mert elmebeli tehetségimet és vonszó characteremet ismerte, 's közikbe vágyásomat is tudta: Ő egyszer, halálra betegedvén, engemet magához kívánt, 's azt mondotta: Te úgy mond nem sokára világot fogsz látni; készültes tudományod ahoz több van mint nekem; vedd kezedhez ezt a' be petsételt paquétet, mellyet én nem értek, te talán idővel többre mehetsz; de addig fel ne bontsd, míg az ajtó meg nem nyittatik. (ez adott alkalmatosságot a' fel fedezett Titokban lévő egy elő adásra, travestálva.) Én a' tsonót által vettem; a' tilalmat meg állottam; belül lévén a' karpiton, éltem a' szabadsággal, de minden haszon nélkül, még a' harmadik léptsőn is: rejtett betűkkel volt írva az egész tsonó; és én a' rejtett betűknek kifejtését még az oskolákban Dalhamból jól meg tanúltam, de ezekkel semmire sem mehettem, noha az írás Deák betűkkel vólt. Egyszer egy váratlan történet reá segített; imitt amott nyomozások lettek; mellyek miatt én figyelmetessé lettem levelezéseimnek bátorsága végett rejtett írásról gondoskodni; tudtam már elébb sokféle kultsokat, de azokat mind keveseillettem; a' szorútság azt javallá, hogy olyan kultsot kellene találnom, a' melly maga is változó legyen; 's midőn illyent egyet kedvemre el találtam, akkor juta eszembe, hogy vallyon az én öreg Féderspielem' paquetje nem így van e írva? próbáltam hát, 's kevés híjjával olyannak találtam; hosszú és alkalmatlan munkával két kis könyv híjján olvashatóvá tettem: a' Munkának neve a' Hírárn böltesség könyve 12 kis könyvből álló: Aquinói

Tamás' fordítása Deákra: ez az enyim az eredeti fordításnak Transumptuma [!] volt; azt mutatta a' vidimata is, de az is hogy az írás igen hibás sok helyen: A' Contextusban nekem igen nagy kedvem tölt; a' napkeleti Philosophiának nagy részére reá ismertem benne; Physicara, Psychológiára, 's kivált Astronomiára olyanra, a' millyent se nem láttam, se hogy hajdan olyan lehetett volna, nem is reménylettem. Az én fiatalkori lucubratióimmal ugyan, és némelly mélyebb calculussaimmal sokban egyezett; de azokban is engemet nagyon világosított; és abból a' Novissima Philosophiamon sokat igazítottam; ellenben a' mellyeket már elébb vezető nélkül is úgy találtam, azoknak ki mondhatatlanul örültem: hogy pedig az iránt némelly későbbi félelmek elől el temethessem; a' Titkos Philosophia Nagy Mestereinek Biographiájában (mellyet Hiram és Tamás utmutatásai után magyarul dolgoztam) ezt az egész munkát extractive le irtam Magyarúl; és azt neked, ha reménységünk nints még az életben együtt lennünk, és van türelmed olvasni: darabonként meg küldhetem: a' ki betűzött 10 könyvekben semmi patikariusság nints, egyebb, mint az, hogy Prometheus mint tsinált Sperma-ból (nem pedig sárból) embereket, 's miképp' elevenítette? a' fija pedig Deucalion, már Sperma nélkül is hogy szedte-le napnyugoti szél segítségével a' levegőből az emberi alkotmány *stamenjeit*? (olyan formán' mint Franklin Americában papiros sárkánnyal a' levegő égi electricitast.) 'S még egy két ilyen paradoxum; a' többi mind meg fogható és nagyon fellengős. a' két utolsó könyvben volna már az orvosi tudomány, a' Chemia, és Naturalis Magia; de azt le nem betűzhettem, mert sem a' szókat, sem a' jeleket nem ismertem: 's éppen ez az, a' mi miatt igen szerettem volna akár Poturnyaival, akár ha ő abban vagy nem, vagy színleg volt tudós, az Ipaddal, és Báróczival ismeretségben lenni, hogy ha egyébbnek nem, leg alább a' karaktereknek és szóllás formájának tsak valamennyire is nyomába igazodhattam volna.

A' Német nyelv tökéletesedése felül a' mit irsz, azt én jó formán tapasztalom, noha a' nyelvet nem tudom is: de hát tiszta e már tökéletesen a' Német a' holt nyelvek szavaitúl? mert én némelly Algebristákban, és Astronomusokban sok Deák és Görög terminusokat találok, 's meg tartották azokat az Arabs és több napkeleti nyelvek' szavait is, mellyeket a' Rómaiak; talán hát ők is úgy tettek, mint Cicero Acad. Quacst. L. I. c. 7. Sed enitar ut latine loquar, nisi in hujusmodi verbis, ut Philosophiam, aut Rhetoricam,

aut Physicam, aut dialecticam apellem, quibus ut aliis multis consuetudo jam utitur pro Latinis, és ezt másutt is elő hozza: De finibus L. 3. — És, hát a' Német az új nyelvek közé számlálja e a' magáét? a' mellyeket a' régick- vagy Eredetiek felett magasztal Dalham De Lingvarum Genio §. 781. Illae lingvae feliciores mihi esse videntur, quae Matrices non sunt, sed ex plurium lingvarum delectu conflatae gaudent recentiori origine; hae enim citra anxietatem vires, quasque exteras civitate donant etc. (noha ezt a' Magyar is tette az olyan dolgok el nevezéseiben, mellyek neki Szittyiában nem voltak, mint Király, Püspök, etc.) Mert egyébbaránt én a' Magyar Patriarchámban meg ismerem a' Német nyelvnek eredetiségét a' Deák, sőt a' Görög felett is; de a' Magyar felett éppen nem; és ezt példákkal bizonyítom; az Adversariamban pedig Cicerót meg is feddem, hogy a Deákot bővebbnek meri mondani a' görögnél, de finibus L. I. és azonban csak azt az egy két sort is, a' mellyben ezt állítja, nem tudta meg írni görög eredetű szó nélkül: — és általjában a' Deák szóknak több harmadánál görög. — — A' fordításról: — Ha az Originált a' maga eredeti mivoltában akarom mutatni nem annyira a' közönségnek, mint a' Hazánkbeli tudósabbaknak, akkor én is úgy fordítok, a' mint Te szereted; noha én általjában nem örömet fordítok; de ha minden olvasni tudó emberrel értetni akarom az Originált, és annak nem a' grammatikáját, hanem belső értelmét akarom tsudaltatni; úgy fordítok, a' mint beszélni szoktam; az meg lehet, hogy az én tollamban ilyen formán a' játszi Ovid egy forma lessz a' nagy tsizmájú Virgillel; de az olvasó meg fogja érteni, mit költött legyen ez az Aeneisben;? 's mit mesélt amaz a' Methamorphosisban? az pedig úgy is tudni való, hogy valamint akar a' Te, akar az én Magyar eredeti írásunkat se Német, se Francz tellyes erőben le nem fordítja; úgy a' mi fordításunk is az Original idegent utól nem érheti; látni melly jejune hangzik Homér a' betű szerént való Deák által tételben, és még sokkal szebbek a' Lewenklay deák versei, mellyekkel Xenophonból némelly provocatumokat, — noha elég erőltetve — által tesz. — Volna kedvem, ha az Originalis munkáim engedik, Xenophont egészen magyarrá tenni, cum notis; tudományos tekintetből is; de azért is hogy példáját adhatnám, mint férnek össze Magyar idiotizmusaink azzal az igen szép nyelvű Görög emberrel.

A' Bérnállással igen szépet tettél: annyival szebbet, mint én

egy Zsidóval, hogy Eugenia neked édes Leányod, a' Zsidó pedig nekem csak kereszt fiam: Nagy Aradon Czindery Jóságában, még az ő életében volt egy meg lehetsz iskolai tudományú fiatal Zsidó; a' ki nekem ki jelentette szándékát, hogy ő keresztyén szeretne lenni: 's kérdezte hogy melyik vallást javaslom neki? azt feleltem, hogy a' millyen a' vocatiója: ő ki nyíltan meg felelte, hogy azért tserél mert szégyenl zsidó lenni: No hát, mondám, Papista légy; — de u. m. meg taníthat e az Ur engem a' Papista vallásra? — Miért ne? felelék. — egy-néhány nap catechizáltam őtet; azután levelem mellett el küldöttem Veszprémbe Zsolnai Dávidhoz, ki akkor Vicarius, de már titularis Püspök is volt: mint kereszt Atya, a' nagy Pap meg examinálta; el készültnek találta, 's mindjárt más nap meg is keresztelte; és az új keresztyén most Horvátországban Körös Vármegyében a Jankovits János 7viralis Assessor jószágában Kasznár vagy talán már Tiszt-tartó: Nekem Zsolnai semmi complementet értte nem tett; hanem kaptam még is jó satisfactiót; mert midőn azután Keszthelyen Horváth Jánosnál együtt lévén velem, szokása szerint ismét térített: volt jussom azt felelni, hogy Ő Fő Tisztelendősége jól tudja, hogy én már állítottam magam helyett insurgenst, és így personalis felkeléssel — insurrectióval nem tartozom. — Isten veled — költ mint fellyebb.

h. b.

H. Á. mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 40. sz.]

2750.

Cserey Miklós — Kazinczynak.

Klitz-en, Oct. 10dikén 1814.

Kedves Barátom!

Régen elhagattunk. Mellyikünk az oka? Kiki maga mellett szállana. Annyi mindazonáltal bizonyos, hogy utolsó levelemre, melyet Aprilisban írtam volt, nem vettem válaszodat. Azólta engemet sok kedvetlenség ért. A' Brassó Vidéki Pestis ellen fordított igyekezetemet ugyan azok sokallották, a' kik azt parantsólták hogy mindent elkövessek beharapozása ellen. Utóbb megfordult gondolattok, 's megvallották hogy mindeneket jól tselekedtem. Azomban meghallották hogy az Udvar a' pestis dolgában R. Comissáriust küld, a' mint hogy nem sokára béis érkezett Klobusitzki. Ezt a' mű Kormányunk kisebb-

ségének tartotta, 's nem kedvesen vette. Reá emlékezvén hogy a' pestis dől-gában én szegeztem ki leginkább magamat, az a' vélekedés támadott hogy én kértem a' R. Commissáriust. Későbbben aztis által látták hogy ezen vélekedés hibás volt: és így, az ellenem indúlt második neheztelésis elenyészett.

Mikór ezeken által cstem volna, a' szegény Feleségem megbetegedett, 's hatodnapra megis holt. Jól éltünk, nagy egyességben; barátjai voltunk egyik a' másiknak a' szónak tellyes értelmében: Képzelted, mennyire megilletődtem halálán. Az ilyen eseteket tsak a' tudgya megmérni a' ki próbálta. Olyankór tsak mérsékli de le nem tsendesiti okoskodásunk fájdalmunkat. E' nekem egészségemetis megrendítette. Kijöttem, részszerént a' helyet változtatni, részszerént meglátni, szemre venni jószágotskáimat. Ezekbenis tsak hátramaradást és kárt találtam; mellyek távolléteimből és Tisztartóimnak rossz-ságából szármoztak. Esmét bé mentem, de alig ültem 3 hetet, vettem a' Rendelést hogy a' Magyar Órszág és Erdély között lévő Határ-közök kijárására rendelt Regnicolaris Deputatióba siessek. Háromszéktől Szigetig, onnan a' Czibles allyáig, szép sétálás! -- hát még azt felvéve, hogy Kirendeltetésünk tárgyára nézve heában jár-tunk! — Mikór, az Anteacták mególvása és kitanólása után, a' Havasokra kellett volna fel másznunk, megbizonyosodtunk benne hogy vastag hóval vannak bé boritva. Meg irtuk az akadályt a' Felsőbbekhez, kértük hogy jövendőben Juniusra legyen rendelve egybe jövésünk, 's bútsut vévén egymástól, eloszlottunk. Tsakugyan mégsem bánom czen útomat: jó emberekkel, derék Férfiakkal jöttem ismeretségbe. A' Szathmári Püspök, Papi buzgósága mellettis, jó érzeményü Hazafi, egyenes lelkü, és betsülettel tellyes Férfi. Almási Jóseffben olyan emberre találtam, a' milyent benne találni nem gondoltam. Mélyebb érzeményeinek kiadásában tartózkodó, a' meddig megismeri az emberi: de az után szépeket és nagyokat fedez fel. A' többiis, valahányan azon Commissióban voltak, egyenként derék emberek. Magok pedig a' Maramaros Vármegyei Tisztviselők, és a' Cameralis Administratio mellett lévőek valóságos példái a' betsületnek és a' jószível látásnak. A' Commissiónk félbe szakadása után Almási Jóseffel 's Cameralis Assessor Metznerrel egy utat tettünk: megjártuk Maramarosnak felsőbb, észkosabb [!] részeit, az erdők között; hogy az erdőkkel való bánásnak módját és mesterségeit megláthassuk. Méltó volt meglátni. Egy szóval, ezt az egész üdömet elég jól töl-töttem. Már most esmét vissza jöttem Jószágotskáimba, 's egynehány

napokat itt töltök és Tihón: a' meddig hólmit meglekintek, számba veszek, elrendelek. Menyek é azután vissza Háromszékre (legalább úgy hogy ott teleljek) vagy pedig nem? a' Felsőbb Intézet-től függ: én azt gondolom hogy idebb tesznek.

Sokat, talám az únalomig sokat, irék magamról, bajaimról, útazásomról: de nekem jól esik ha e' félerőlis beszélgethetek veled. Már mennyünk nagyobb dolgokra.

Mit dölgozik most a' Bétsi Felsőes Congressus? A' Hatalmasok osztyák magokközött a' világ részeit: de hogy miben állapodik meg, 's azután mire mehet a' Népek, a' Nemzetek ügye, 's különösen a' mű szegény gondatlan Nemzetünké? — ezt talám senki sem tudhattya. Én inkább félek mint remélek: mindazonáltal az én kedves Horátzom:

Prudens futuri temporis exitum
Calliginosa nocte premit Deus,
Ridetque si mortalis ultra
Fas trepidat —

Úgy hát nem félek! Hátha éppen most vetődik meg annak fundamentuma, hogy ez a' szegény le rokkant Nemzet fényre, ditsőségre emelkedhessék? Reméljünk Kedves Barátom! mert a' reménység jobb ízű a' félelemnél. Én ennél fogva aztis remélem hogy válaszolni fogsz levelemre, és ki nem rekeszted betses barátságodból azt a' ki változhatatlanul marad igaz barátod

Cserei Miklós mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 26. sz.]

2751.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Kolozsvár Octób. 16. 1814.

Tisztelve-szeretett Barátom,

Fájdalmasan fogok levelemhez, mert én már Kolozsváratt vagyok, 's nem láthattam a' Széphalmi szeretett háznépét! Üresség maradott szívemben, melyet nehezen tűrök. — Miklós, a' mi kedves Barátunk, nem jöhetett-le a' tőlünk kiszabott időre, 's az én környölállásaim nem engedték, hogy még tovább várjak. Egy napot hozzá adtam; 's midőn akkor se jöttek, attól tarték, hogy a' 15—16—17dikén tar-

tandó pompát is megvárják, 's én nagyon elkésem Lajos cursusával. Anyjának még az előtt megírtam, hogy 18dikán feléd jöve, itt leszek 's akkorra fiját hozza-be. Helmeczy elkésére messze-ki, ő tudja, melly nehezen esett kiindulásomkor, hogy nem Gödölő, hanem Soroksárnak kelle jönnöm. Akkorra marada hozzád jöveletem, mikor Lajosommal együtt megyek.

Innen volt elindulásomkor, Lotti egy himmel varrott Múzsát ada által, hogy azt neked vigyem. Nem irék a' felől, mert meg akartalak vele lepni, 's véletlenül bémutatni, hogy barátodnak tanítványa néja kit te tevé azzá, mint tisztel-meg. A' rámába csinált képet Pesten hagyám a' testvéremnél, Kossuthnénál, hogy tőle Helmeczy által vegye, 's Miklós által, vagy más alkalmatossággal elküldje. Azt projectálám, hogy a' képet rézre kellene metszetni, de azt Lotti előre ne tudná. Örvendek, hogy tanításimnak, serkentésimnek ezen sikere vagyon, 's hogy Lottit veled levelezésbe hozám.

Alig várom megtudni Miklósnak nálad lételét. Kérlek, tudósíts mingyárt felőle.

Muzéumomnak első fülete Trattnernál másodszor már kijött. Két hét mulva jó alkalmatosságom lesz kiküldeni hozzája a' képet, és borítékot, hogy árultathassa. A' második füzet is alkalmasint nála fog kijönni, mert míg én oda járék, az ide való papiros malom gátja elszakadt, 's papirosat nem készítenek. Ezt látván a' Nyomtató, egyéb munkát válalt fel, úgy, hogy a' Muzéumhoz, ha Pestről most érkeznek is papirosam, csak a' jövő februárius elején foghatna. Ha csak lehet, egy hónap mulva kiküldöm a' Kéziratot, 's Trattner December végén készen lesz.

Bácsmegyeid nyomtatványai útban vagynak hozzánk. A' tiz Előfizetőket 20ra akarom szaporítani, mihelyt megérkezik a' pakéta.

Trattnernal úgy végeztem, hogy az Adriai Tenger Szirenáját kiadjuk. Én mind a' Hősnek, mind a' Költőnek életét akarom leírni, 's az epica poesisről egy dissertatiót, melléje tévén a' magyarok ebbéli szerencsétlen próbák [!] recensiójit, és magáét a' Sirenáját is. A' munka 2 kötetben, 8czad rétbén, a' két Zrinyi képével fog megjelenni, Weiss fogja metszeni. Ha életekre némelly jegyzéseket küldhetsz, nagyon megköszönöm.

Barcsay Ábrahám képét a' múlt nyáron hoztam-el, Özvegyétől, ki kérésemre megígérte, hogy költséget ad a' kimetszetésre; E' szerint magamra vállalván a' dologban való eljárást, engedd, hogy ígéretemet véghez vihessem, 's hogy a' kép a' Muzéum elébe jőjjön.

Kis verseiből a' kész árkusokat elhozám magammal. Sajnálom, hogy képe oly tisztátalanul van metszve.

Én arról nem tehetek, kedves Barátom, ha megdicsértetésemért félelmesen hozom elé még Barátomnak is. Érzésem úgy parancsolja, 's azt nagyon szeretem követni. Szeretem a' megérdemlett dicséretet, az éleszt, lángba hoz, de hallgatni magam felől, magam szeretek, 's bizonyossá teszek, hogy ez bennem nem hamis meghunnyászkodás. A' te örömöd más nemű, midőn gyermekedet dicsértetni hallod, az a' szívnek öröme, nem a' léleké. Boldog Atya te, nemes mély érzésű Atya. Lajos nekem nem fíjam, de én még is sirtam örömben, midőn útamban két igen szép levelét olvasám. Examenét Juniusban eminenter adá. Megjutalmazásul, Debreczenből hozzá írott legelső levelemben tégezni kezdém, 's könnyezve olvasám Bécsben kapott levelének, melyet az enyím vétele előtt irt, ezen Utó Iradékát: «Kedves Barátom, épen ezen szempillantatban veszem kedves leveledet. Megengedj, kedves barátom, hogy a' te nevezetben megelőztelek, de egy megszóllítást se képzelek szebbnek jó barátok között mint ezt. Továbbá az is kitetszik, hogy érzéseink egyek voltak.» — Két, három nap mulva Anyjával együtt itt lesz. Paduában egy pompás kiadásu Virgiliust vettem számára, oly rézmetszésekkel, melyeket felkiáltással fogadék, a' Librajónál.

Szemerét, Kölcseyt ölelem. Őket se láthatám! — A' Széphalmi nemes szívű Grófnénak tisztelettel való kézsókolásomat. Genienek mind szíves idvezletemet gyönyörű magaviseléséért.

Jövő levelemben egy szép talentumu Magyar Kis Aszszonynak verseiből közlök veled.

A' Szomorú Játékra dolgozók négyen jelentették magokat. Kettejének már leveléből látom, hogy nem kap jutalmat.

Megváltozhatatlan szeretettel barátod

Döbrentei G.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. II. köt.]

2752.

Sipos Pál — Kazineczynak.

Tordos, 18a 8ber 814.

Kedves Barátom!

Irod hogy Barátságom meg szüntét nem retteged, mint hogy levelem késett; de tudom meg ment eddig, és már nem vélt okra nézve is meg nyugtatott.

Nevettél é azon kába Recension, melynek extractussát megküldtem? Szeretném látni mit mond reá Döbrentei? Ő még sem érkezik, azt gondolom a' Congressus látása tartóztattya Bétsben. Nem tőlle, hanem Bárá Naláczynénak Bécsi Correspondensétől értettem, hogy az Ifju Wesselényi nagy kedvességbe van a' Hertzegeknél: együtt lovagol velek.

Csudáлом mit ír Typographusod: csak az én kezemen által 6 Praenumeratio ment fel hozzá, azok közt 2 Velinre a' Barcsainé és Comtesse Toldi Susánna számokra. Nyomtatványra pedig számomra egy, a' Szászvárosi Gymnasiumból 3 exemplárra praenumeráltak. Lehettséges é már hogy ezeket ki véve, csak 4 Praenumerans akadott volna Erdéjbe?

Tettségem nékem, hogy Eugéniádat Te magad vezetted az Oltárhoz: az az atyai név elégséges, hogy minden gyanítható tekintetet és krisist el hárítsd. Hogy tettségem néked a' Prussus Kirájlítól rendelt új Commissio az Isteni tiszteletnek dolgában? Ugy látszik hogy nem tartja elégnek azt a' simplex cultust, melj a' Reformátusok Anglián kívül élnek, 's bizonyos Rituálékat akar adjungálni. Én jót várok bellőle, tudván, hogy illuminatus emberek, a' kik benne dolgoznak; maga a' Király is Király létire Philosophus is egyszersmind.

Légyünk erősek magunknak; de a' gyengék kedvéért legyünk gyengék, hogy őket meg kíméljük. El hiszem Te is a' Philosophust otthon hagytad, és csak az Atyát vitted el magaddal az Ujhelyi Templomba.

A' melj Paquetot Debreczenbe indítottam, vissza került kezemhez; de nem bánom, mert új tüzzel, új erővel fogok hozzá, hogy újra ki dolgozzam. A' kereskedő nem ment el az Augusztusi Vásárra; de meg tartotta magánál olj szándékkal, hogy az októberi vásárra menvén el vigye magával: de már az el marad most, hogy időt vehessenek magamnak.

A' Theológiámat, azt írod, hogy jó lészen a' Superintendens Censurájára botsátani; de kitsoda az? mert ha a' világos fejű Őri Gábor élne, úgy tudnám, ki a' Censorom.

Én ugyan az Evangyeliomi tudománytól el nem távozom; de midőn ahoz inkább akarok közelitni, félő, ne hogy a' sanctionált orthodoxyiától ellávozni láttassam. Valjon nem fog e innovationak nézetni, a' mi valósággal csak renovatiója az Evangeliumi Vallásnak? Ezért látom olj szükségesnek újra percurrálni a' Caputokat, és a' hol valami félre érthető lenne, egyenes utba igazítani.

E' pontra nézve sokat világosodtam, az alatt az Ecclesiai Historiát olvasgatván, és azoknak példáit, a' kik ok nélkül eretnecséggel vádoltattak. Szükség lesz p. o. a' hol az Isten' és ember' egységéről disserálok, oljan világosságba tenni a' dolgot, hogy se Nestoriushoz, se Eutycherhez ne láttassak hajolni, a' kik mind a' Catholicusoktól mind a' Protestánsoktól damnáltatnak.

A Grüner rajzolatlyát a' Grófné látta 's approbálta. A' Barcsai képenck rézre mettszéséről nem tudok írni még, mert a' Grófnéval mostanság szembe nem lehettem, úgy hallom, beteg; különben a' mult szombatn Theresia napján együtt lettünk volna Báró Naláztinénál Babilnán. B. Nalázi nagy Contentummal jött vissza a' Maramarosi határ szélek iránt tartott Commissióból, meljnek az Erdéjick részéről Praesesse volt. Dicséri Püspök Klobusitzkit, a' kivel azon Commissióba szerentséje volt esmérkedni.

Élj szerentsésen.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 31. sz.]

2753.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Széphalom Octob. 23d. 1814.

Kedves barátom,

Az ide rekesztett nyomtatványból épen most négy hete tizedt kaplam ajándékban Trattnertől. Eggyet közölök azonnal félre tettem számodra. Vedd szeretettel barátodtól. -- Már elkészült Trattnernél az első Kötet is, melly a' Szívképző Regéket 's Paramytheket foglalja magában, 's az Novemberben a' Gessner' munkájának első Kötetével fog kiadattatni az Előrefizetőknek. Várd annak idejében tőlem azt is. — A' Medárd vagy Szent István vásárára jelen-meg a' hátulsó három, mert a' közbülső három Martziusban lesz kész. Így az annunciált 9 Kötettel nyomtatóm elkészül, 's talán reá hagyja magát vétetni, hogy még három Kötetet utána eresszen a' kilencznek. Ezen XII Kötettel be fog rekesztetni a' Szép Literaturai osztály. Akkor, ha nekie tetszend, a' többire léphet által. Csak segélytetnék igyekezete; mert látod hogy a' nyomtatás mennyibe kerülhet.

Grüner a' Canóva' szép Psychéjét úgy dolgozta hogy ezen ugyan ki nem ismerhetni azt az isteni leányt, a' ki méltó vala Ámortól Jegyesének választatni. Ő contourban nagy mívész, 's itt ki lépe

Fachjából, azért van a' munka egészen elhíbitva. Kértem Trattner-t hogy vesse el, de nem hallgatta tanácsomat. — De bezzeg szép a' John keze által metszett nagy polgár' képe! Minthogy az Ovált nagyocskán hagyá John, el kelle maradni a' Tacituszból vett Mottó-nak alóla:

Civitati grande eius desiderium mansit per memoriam virtutis.

Még nem tudom ezen írásonra mit mondanak a' Somogyi Gedeonok. Azért mondom e' nevet *in plurali*, mert huic uni multos Marios inesse. Elrémlőnél ha értenéd tőlem hogy e' név alatt kik lap-panganak. Két *Philosophusunk* is részt vett benne. Én ezt meg nem foghatom. Idealista mind a' kettő, és a' nyelv' dolgában még is dühödt követője az Empiricusoknak. *Α γεγραφα γεγραφα*. Nem nevetni kell, hanem megczáfolni a' mit a' Dayka' és Báróczi' életében mon-dottam. Csak hogy az talán épen olly nehéz, mint nevetni igen könnyű. Miattam írhatnak új meg új Mondolatokat és a' mint hallom képzelhetetlen vastagságú Pasquilleket: én hallgatni fogok, 's azt mondom a' mit Huss monda a' máglyán (rogus) 's az Idvezítő a' keresztfán; 's azzal állok rajtok bosszút hogy annyi gonddal és csinál írok, mint a' mennyit ez a' Kötet mutat azoknak a' kiknek szabad ítélni.

Elj szerencsésen, kedves barátom! Felelj, hogy tudhassam, vetted e leveletem és a' munkát, mert négy pár kéz által megyen hozzád, 's így elveszhet.

tisztelő barátod
Kazinczy Ferencz.

Kisnek versei még nem árultatnak, mert csak az első kötettel készülhete-el Trattner.

Ila könyvkötő a' Báróczy exemplárját hijánosnak találná, minthogy a' 6dik vagy 7dik Kötetben a' 14dik ívet hiába kereste, mondjad neki, hogy azt a' mit nem lel, keresse a' szomszéd Kötet' utolsó ívének négy utolsó lapjain. Így jártak itt is a' Könyv-kötők ezzel.

A levél hátán:

Tekintetes SzentGyörgyi József Orvos Doctor Urnak Debreczen-ben. Munkáimnak 9dik kötetével.

[Megjelent a Kazinczy Lev. III. köt.]

2754.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, Oct. 23. 1814.

Kedves barátom,

Dókus Lászlónak általküldöttem a' 259 f. 21 xrt, mert magam ötöt Secretáriusodnak itt léte olta nem láttam. Ritkán vagyon ide haza, 's én ki nem mehettem mind igen sürgető dolgaim miatt, mind azért mert Báró Wesselényi Miklóst, a' Miklós fiát három hét olta várom. Ő Velenczéből jó, 's a' Budai Vendégek' meglátása miatt késett. De e' napokban bizonyosan itt lesz. Rajta leszek hogy útját feléd vegye, 's annyi gonoszok után lásson végre egy tisztát és nagyot. — Dókustól kezemben vagyon a' Quietantia az említett pénz' vétele felől; Praenumeratiódat pedig Szemere fogja levinni Novemberben Trattnerhez. Te nekem 80 ftot küldél, pedig a' velin exemplárra csak 12 f. kell egy egy Lieferungot vévén, a' milyen három lesz; és így a' 9 kötetre nem több mint 36 ft. Tudósíts tehát, hogy nem két exemplárt parancsolsz e, hogy tudhassam, mennyit küldjek Trattnernek. Mert a' pénz az övé és nem az enyém.

Ide zárom Munkáimnak eddig megjelent kilenczedik Kötetét azon kéréssel hogy azt Dr. SzentGyörgyinek kezébe juttatni méltóztassál, mellé tévén a' hozzá irt levelet, mellyet azért tettem ide boríték nélkül, hogy megolvashassd, a' mit, beteg lévén, resteltem még egyszer írni. Azt minden Olvasóji közt én olvastam meg a' legsanyarúbb vizsgálattal, 's nem leltem rossznak. Még azok is a' kik keresztre feszítenének, ha hatalmokban állana, újításaim miatt, kénytelenek lesznek megvallani, hogy a' munkán kitetszik, hogy minél több csinnal akartam elkészíteni. Eggyetlen egy grammatikai bottlást leltem benne, de nem tudom immár hol. A' könyv' végében elfelejtette Trattner egy lapnyi Glossáriumomat feltenni, mellyet nagyon sajnálok.

Ideáljaid eránt vett parancsolatodat nem teljesíthetém eddig, mert Schilleremet csak most hozá vissza Szemere Pál. De fogom mihelytt reá érek. Most beteg vagyok, és nagyon el vagyok fogva; Ossziánt készítem nyomtatás alá, 's félek hogy el nem készülök vele míg a' Pesti alkalom útnak indul.

Melly esztendő, barátom! melly rettenetes esztendő! Ki láta ilyet! 's én most kezdettem volna kis gazdaságomat. Olly kevés

életem terme, hogy ha Petneháza (Szabolcsban) nem adna valamit, pénzen kellene élnem. De nem panaszkodom. Felejttem bajomat, ha körültekintek. Él szerencsésen, 's tarts-meg nagybecsű barátságodban. Az minden vigasztalásom, hogy ennyi rossz között ismerlek Téged, 's feleségem' és négy gyermekeim' csöndes körében feledhetem néha a' mit útalnom kell.

Örök tisztelőd
Kazinczy Ferencz mpr.

Úgy hallok, Fiskálisod Potemkin Úr elhagyja hivatalát. Engedd-meg, hogy előtted egy kérést tehessek. Debreczenben lakos Prókátor Nagy Gábor Úr első ember a' District. Tábla mellett, nagy talentomú, nagy tudományú, nagy tekintetű ember, 's nekem szeretett barátom. Tiszta fej, tiszta lélek. Ő neked tetszeni fogna ha ismernéd, 's azon lenne, hogy bizodalmadnak megfeleljen.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 32. sz.]

2755.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, Octób. 23d. 1814.

Kedves barátom,

Imádságos könyvedet most küldi által az Onkelem Kazinczy Péter. Fel nem bontva jött hozzám a' nyaláb: de látom a' borítékján álló sorokból, hogy az Consil. Radvánszky János Urnak kezénél is volt. A' bátyámhoz a' Veje Vay Ábrahám hozta. — Nagy örömmel fogadtam azt, 's nem egyedül az adó, hanem maga miatt is. Vedd ezt a' vallást a' legszívesbb hála helyett.

Hogy Előbeszédemből a' *járdallt*, *Múzát* és *stílt* kitörlötted, teljes jussal cselekvéd. A' barátságna szép tette az, midőn barátunk bennünket a' veszedelem elől erővel is elkap; osztán én itt a' Te dolgodban szölk, kívánhatád tehát, hogy a' Te tetszésed szerint szöljak. Egyéberánt a' *járdall* annyira jó, hogy még a' Templomi Énekes könyvekben is van *nézell*, *tekintell*, 's a' jár *ambulat*, a' *járdall graditur*; a' kettő pedig nem egy. — Ha jobb a' *JúliusZ Caesar*, mint a' *JúliusSCH*, az pedig csak jobb; hogyan ne volna jobb a' *MúZa* mint a' *MúZSa*? A' Rosa ugyan *róZSa*; de a'

Musa név megérdemlé hogy kedvéért a' szokástól elálljak. — Ha jó a' *mód* a' *modus*-ból, miért ne volna jó a' *stíl*? —

A' Hálai I. Z-ban vagy Engel, vagy, ha nem ő, Schwartner, sok kedvezéssel recenseálván Magy. Régis 1. Kötetét, azt mondá felőlem, hogy én egykor orthographiai különözésekkel múlattam magamat. Engel és Schwartner igen tudós emberek, de mindenben ők sem lehetnek tudósok. Az én általam megújított *CS* és *CZ* annyira lábra kapott, hogy azt soha többé senki el nem dőjti. Hogy ezt okkal tanítám, mutatja az, hogy ott a' hol *ts* kell, — mint *nemzet-ség*, *barátság*, senki nem ír *est* követőim közzül, 's a' *cs* és *ts* között soha senki meg nem téved. Verseghy 1795ben még életre halálra ellenkezett velem. Most leverte a' világosság, és a' Saulusból Paulus leve. Olly gondú 's olly fejű és lelkű férfinak mint te vagy, nem szükség hogy egyéb, már csaknem közönségessé vált állításaimat elébe számláljam. A' lánC, a' pereC nem találá követőket, 's attól magam is elállék, mert az csak zavart szült volna, minthogy a' lánC egy időben lánknak fogott volna olvastatni. Én nem pirúlok hogy botlottam, 's hogy ember vagyok. --- De engemet pasquillek el nem rettentenek. Azt kiáltom bántóimnak, a' mit Huss a' máglyán (*rogus*), 's ez a' holmi csak akkor fáj, ha általa megbántva vagyunk. Tudom én kinek hittem. — Engedj-meg szelid szívvel tett Apologiámnak. Elkapott a' tűz; de nem a' kitörlés fájdalma, mert én ugyan azt nem megbántás, hanem barátság gyanánt vettem tőled.

Azt sajnálod hogy Verseid előtt azoknak nem mondtam valamit, a' kik szerelmes darabjaidon felakadhatnak. Tudom hogy némelly banya és némelly irigyed abban piszkálni fognak. De mit gondolsz te ezekkel? A' Cardinálisokat 's Herdert és Gőtzet is sok küszködések után tudtam az Előbeszédbbe fonni, de osztán kevésbbe mult, hogy Bernis-en kívül Aeneas Sylvius Ő Szentségét nem említettem. Szemere levitte Májusban ezt parancsoló leveledet, hogy annak útmutatása szerint rakja-el későbbi Versezeteidet, 's az a' különösség szállá-meg, hogy Majus olta Septber 28dikaig nekem nem írt, 's a' levelet nem felküldé, a' mint hagytam, hanem felhozta. Bizony ha nem úgy írtam Előbeszédemet mint Te akartad, az nem azon mult, hogy azt tenni nem vala kedvem, hanem hogy nem emlékeztem egészen, mit parancsolál. — Részemről nem a' szerelmes Versekért féltetek a' bolondoktól, hanem a' Vashámor Dominus Vobiscumjáért. Azt nem fogja némelly Olvasó megengedni

a' Superintendensnek. De neked pártodra kél minden eszes, 's a' nyilak paizsodról le fognak pattogni.

"Hogy Prof. Fejér, kit én nagyon becsülök és szeretek, 's az irtóztató édes és duplex Ulyssesz, kit én is becsülök és szeretek, de nagyon sem nem becsülhetek sem nem szerethetek, kiköltek ellenem, már talán szóról szóra tudom. Fejér is csiklandós kevélységű ember tehát, ha a' Magy. Tudós Társaság eránt irt munkájának Recensióját nem feledheti. Arról nem tehetek. Nekem Tudós Társaság nem kell, mert nem látok hozzá embert, 's inkább kívánom Nyelvünknek 's Literaturánknak a' német nyelv' sorsát, mint a' koldusi szegénységű francziáét. Nálunk a' Klopstockok, Lessingek, Wielandok, Schillerek, Göthék és Vossok a' Tudós Társaság által elnyomattatnának, 's mi volna az olly Tudós Társaságból, a' mellynek B. Prónay Sándor, 's az esdeklő Méltóság 's eddig talán Superint. Báthory Gábor Urak volnának tagjai? Említéd e még ezt: Amice Spectabilis, Sie denken deutsch u. französisch, u. schreiben ungrisch. — És még is nekik van feljebb. Most Szemere Pál, Kölcsey Ferencz és én a' legjobb Íróknak tartott Prozaistákat 's Poetákat olvassuk, hogy megmutathassuk, hogy egy Író sincs, a' ki ne neologizáljon. A' most kiadott Debr. Templomi Énekes könyv tele van vele, 's a' Gömöri Gyöngyösi azt vallja Praefatiójában, hogy ő szókat csinált. Faludi és Kunics, két Jesuiták, bizony a' legszebb Írók. Bár követőket leltek volna. De a' mi semidoctusainkat elrontotta az iskolában Ovidius. — Ugyan nem szerencséje e a' német nyelvnek hogy Voss élt? Olvass el egy lapot Horátságban, Virgiljében, Homérjában, 's látni fogod, mit ér az a' merészség, a' mit én mondogatok. De nem talál helyt minden mindenütt. Én sem úgy szólok a' Gessner Abelében mint Ossziánban 's a' Hoblik Mártonok az én dolgomat el nem ronthatják.

Ki neologizál úgy mint Berzsenyi? Ki kevesebbé mint Debreczen és Patak? 's mellyik ír jól?

Felolvastatád e már magadnak a' Báróczy' életét? — Azt hittem hogy az exemplár hiányos, mert nem leltem a' 6dik vagy 7dik kötet' végét. De meg van a' szomszéd Kötet' utolsó ívében. — Bács megyeimből ajándékban kapsz tőlem 1 exemplárt, ha felérkeznek azok. — Már kész Trattner az első kötettel is, melly a' Szív-képző Regéket és Paramytheket foglalja magában, de még nem láttam. Most Gessnernek első Kötete van sajtó alatt.

Socrateszedet Neidi nagyon nem szépen dolgozta, az az durva pontokkal. Sok a' munka rajta, 's mással dolgoztat.

Wesselényi még sincs itt, de itt lesz. Azért mulat Pesten, hogy a' szabadítókat lássa.

Élj szerencsésen, kedves barátom. Az Isten tartson-meg jó egészségben. Ezt az a' hír kívántatja velem, hogy Pestről haza érvén, betegesen jelentél-meg a' Rumi lakadalmán.

Sept. 14dikén a' Kassai 79 esztendőös Püspök Újhelyben jelent-meg királyi pompával, de a' mellynek ő épen nem barátja. Én a' Consistoriumban azt tanácslám, hogy két Predikátoraink jelenjenek-meg nála, ha csak azért is hogy mutassuk hogy mi is valamik vagyunk 's nem futjuk a fényt, de a' harangot meg ne vonják, mert az Vallásos tisztelet. — A' V. Ispán, a' ki hitem' sorsosa, megvonatta. — Az Újhelyi Apátúr azt kérdezte feleségemtől, de tolakodás nélkül, ha leányát nem fogja e megbérmáltatni. Sophie a' gyermeket gyengének mondotta. Ez azt felelte, hogy már bérmál-tathatnék. — Sophie elbeszélé ezt nekem, 's én kértem Sophiet, hogy engedje nekem azt az örömet, hogy én magam kísérhessem oda. — Bémenénk tehát a' Püspökhöz, 's onnan a' templomba, 's mikor ideje volt, én magam vittem a' Circulusig a' lyányomat, 's Sophia-Francisca névvel áldást, pofot és olajat kapa a' gyermek. — Szégyenleném ha azt viszketegből tettem volna, hogy *szó legyen rólam* — még inkább ha mellék szándékból: de szerettem hogy hitemet tettel pecsételhetem-meg. Cleynmann ugyan nem vitte bérmálásra a' magáét: de én nem vagyok Cleynmann 's Újhely nem Bécs. — Egy Esperest Hildebrandi Predikatiót tartá, 's elmondá hogy a' Magy. Király a' koronázás' aktja alatt meg szokta csókolni a' Primás' kezét.

[Eredetiye Kis Gyula birtokában.]

2756.

Kazinczy — Horváth Ádámnak.

Széphalom, Octób. 27d. 1814.

Kedves barátom,

Én ma lépek 56dik esztendőmbe. A' nekem nevezetes napot azzal inneplem hogy néhány *széplelkű* barátimnak írok rajta. Te ezt az epithétet utolsó leveled' bérekesztő sorai által is érdemled;

mert valóan arra, hogy mástól azt kérdjük: *igaz e hogy te és a' feleséged szegények vagytok?* nagy széplelkűség, nagy bizodalom kívántatik. Melly szent dolog az, édes barátom, a' mi ennyire kapcsolja a' lelket lélekhez! — Vedd tehát feleletemet; 's az a' tón a' mellyel azt teszem, éreztesse veled és mind azokkal a' kik ezt olvasni fogják — mert óhajtom hogy olvassák — ha való e vagy nem a' mit mondok.

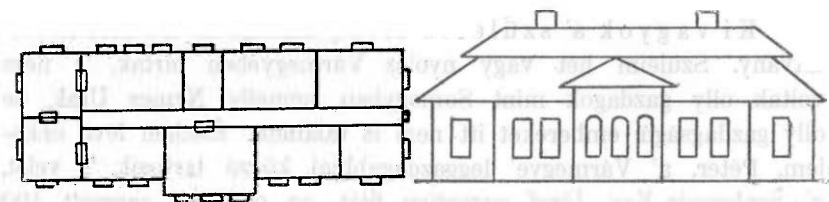
De minekutána ezen csiklandós kérdésre felelek, azt kérem-ki viszont tőled, hogy ha majd olyan formát említek, a' mi kérkedékenységhez hasonlít, Te és azok a' kikkel ezt látni fogod, értesék meg, hogy ez nem mereszkedés, hanem a' kértett dolog felvilágítása.

Ki vagyok a' születés által, mutatja az ide zárt nyomtatvány. Szüléim hét vagy nyolcz Vármegyében bírtak, 's nem voltak olly gazdagok mint Somogyban némelly Nemes Urak, de olly gazdagságú embereket itt nem is találunk. Életben lévő onkelem, Péter, a' Vármegye' leggazdagabbjai közzé tartozik, 's vejét, a' Septemvir Vay József egyetlen fiját, az ez idén szerzett 490 ezeres birtok megvételében jól segéllette, noha Vay József sokkal gazdagabb mint Kazinczy Péter. — Megholt Onkelem, András, pedig *első háztartó* (azaz hospitalis) embernek tartatott, 's olly birtoku volt hogy competált neki a' billárd és Glashaus. Ennek fija István bírja a' Hegyaljai minden szőlők' legszebbikét, az úgy nevezett Dorgót, 's a' mi senkinek nincs a' Hegyalján, a' szőlő alatt emeletes háza, festett szobáji, 's quadrát kövekből épült nagy pin-czéje van.

Mi heten vagyunk testvérek. — Az Anyám 1790. megszólította hogy csináljak valami rajzolatot egy házhoz mellyet nekem ő fog építeni, kicsinyt, nagyot, arra neki gondja nem lesz; legyen ollyan a' millyet státusomhoz alkalmasnak ítélek; mert épen egy igen fényes, sőt igen ragyogó ház leányát forgattam elmémben, melly ha elsült volna, most nem — hanem én volnék . . . i¹ Fő Ispán, — Commandőr és Excellenz. A' leány Pápista volt; még pedig rettenetes Pápista Anya' gyermeke. *Bár csak ez a' K[azincz]y Kálvinista ne volna!* ezt mondogatá egy Papnak, 's a' Pap megsugta nekem. Bórt cserélni nekem soha sem volt gondolatomban; de

¹ Az eredetiben is hiányjelek.

akkor azt hittem hogy az időkhöz képest el fogják nekem nézni hogy Kálvint hiszem az Isten' legjobb Profetájának. Még a' leány sem tudta hogy valamiről gondolkozom, noha derekasan közelítének észre vehetetlen lépésekkel egymás felé. Én tehát levélben tettem kérdést a' leány' bátyjának, ha megengedi e hogy a' leánynál szerencsét próbáljak, 's nem lesz e vallásom gátlásomra. Ez béjelenté az anyjánál 's húgánál, 's azt felelte hogy két kézzel fogad sógorának. Ezen válasz-vételekor már halálosan beteg vala József, 's az ő halála egészen elváltoztatá a' dolgokat, úgy hogy a' leány talán csak a' bátyja' leveléből tudta, miről gondolkozáim. — Ezen kiné-
zések közt én illy házat építeték Széphalmon egy akkor tüskékkel benőtt tetőn:

's ez 1791. már be vala zsindelyezve, 1792. be boltozva kevés szoba híján, 1794ben pedig elfogattattam. — 1801. Jún. 28d. szabadultam-meg. — Fogságom alatt az egyik testvér öcsém a' már előregedett Anyámat egészen markába szorítá, úgy hogy a' háznál, azaz az Atyám 's Anyám birtokaikban, mi hat testvérek, sőt maga az Anyám is semmik voltunk. A' rossz embert lehetetlen volt bán-
tanunk, mert akkor az Anyám mindég magát nézte megbántva. Egyik testvéremet, Miklóst, Bihar Vármegyei V. Ispán Beöthy János barátunknak vejét, kimarta a' háztól, 's meg nem engedte hogy az Anyám neki 1 xrt is adjon három eszt. alatt. Munkácsi útam alatt az Anyám és ez a' rossz ember hat nap utazánk egy kocsi-
ban, 's én remonstratiókat tettem Miklós eránt. Az Anyám nagyon megindult, ellágyult, sirt: de ez felkiálta: *Nem, eb teremtetét, a' fiatal embert nyomorúság által kell megtanítani*, 's ezen szó többet tett, mint minden remonstratióim. Csaknem így bánt a' Vice Ispán és Oberster öcséimmal is. Ezek átallottak Anyával izetlenkedni, 's elhallgattak. Végre haza szabadulék én. Nekem az első órában kimondá hogy én *el fogom venni* ezt 's ezt. Az a' kit ő velem el akara vétetni, egy 3 arasznyi, kedvetlen képű, 's alkalmasan buta,

vén leánya vala egy atyátlan 's anyátlan fényes és gazdag Luth. leánynak. Én azt is tudtam hogy a' leányiak titkos baja van, melly miatt *anya soha nem lesz*. De különben is énvelem soha senki nem boldogult ha azon kezdte hogy én azt fogom. — Ik ferstehe nikt, wasz ist dasz fogom. — Mostan tehát a' gaz ember engem is *nyomorúsággal* akara *megtanítani*, hogy meglesz az ő fogomja. — Rettenetes historiák után mellyeket nekem elmondani kín, neked hallgatni únalom és borzadás volna, elvettem a' feleségemet az Anyámnak örömére, 's dicsekedő örömére. Azonban a' gonosz ember úgy vitte a' dolgot hogy én férj valék, és atya, 's még nem volt sem lakásom sem jövedelmem, 's az Anyám házá- nál, hol laknom kelle; idegen és Vendég valék. Nekem parancsol- nom nem vala szabad; ellenben ha ő Ér Semlyénbe megérkezett, ő parancsolt, nem az Anyám és nem én. — Kértem Péchy Imrét, szálljon; nem használt, 's azt tanácslá, hogy kérettessem az Anyá- mat az Erdélyi Cancellariussal. Napoleon Bécsbe jött 1805. Ki tudta mi lesz a' világból? Szállottam az Anyámmal, nem kértem sokat: csak lakást és annyit hogy élhessek. Nem használt. Elébe terjesz- tettem hogy az Udvarhoz kell recurrálnom. Siketnek beszéltem, mert rettegett a' fijától, kit Úrrá teve. Illy elakadásban beadtam Protestatiomat az Őcsém ellen Abaujban, hol jelen sem valék magam. Közönséges vala az indignatio ellene, 's az Anyám meg- szeppene, 's Péchy Imre által kezembe adata egy Irást, mellyben lakásomat Széphalomra téteti, egy parányi hirtokocskával, melly hozzám egy egész téli napi távolságra feküdt. Acceptáltam, hozzá tévén hogy reménylem hogy az Anyám ezen elfogadhatatlan pro- positio elfogadását gyermeki tiszteletem jelöl fogja venni, és látván hogy úgy el nem élek, meg fogja javítani. Vedd ezekhez azt, hogy a' vakolatlan, ajtó 's ablak nélkül való épületet lakhatóvá kelle tennem egy részben, mert minden szobájira szükségem nem volt, — hogy a' Fels. Kamara először 1068 ftot fizettetett velem titulo expensarium in me factarum, holott mindég a' magamén éltem fogságomban; annakutána pedig mintegy 500 ftot, mert, ugymond, az első calculus hibás volt. NB. Nem liquidált semmit: de gondol- nám a' forspont etc pénz lesz ez. Vedd ezekhez a' devalvatiót, 's képzeld hogy' éltem. Kazinczy Péter bír vagy fél millionnal, látta bajaimat, 's hiszed hogy segített? Nem rajtam, édes barátom, sem anya, sem testvér, sem atyafi, sem barát. Végre az Anyám 1812. Novemb. meghala. Csak akkor szelidüle-meg a' rossz testvér' dühe

rettegvén az osztálytól; csak akkor követe-meg. — Mind ezekhez vedd a' tavalyi termést, és az ez ideit. Melly inségek! De elmúltak. Én ez idén hat épületet építettem. Konyhát, csürt, conventionista házat, pályinkaházat, olakat: 's inségemben sok alamizsnát adtam, nevezetesen egyszer 200 ftot négy esztendővel a' devalvatio előtt.

879. A' feleségem Anyjának nagyanyja Palatinus Pálffy Miklósnak leánya volt; az atyjának Generalis Gróf Rogendorffnak testvére pedig Herczeg Salmhoz ment férjhez. Midőn ötlet az Ipam elvette, olly biztatása volt az Ipam' atyjától Gróf Török Jóseftól, hogy ennek élete napjaig esztendőnként tíz ezer ftot fog kapni. Azonban ez a' Keszthelyi Festetics által megbuktatott. Özvegye és gyermekei pedig Batthyáni Tárnok mester és az Egri Káptalan által rettenetesen és kegyetlenül exequaltattak. Ez a' Török József az Ónodi Dominiumnak hason felét, a' Sávolyinak negyedrésztét bírta, és így nem csak szegény nem volt, hanem gazdag is. Az executio után az Ipam öszve vala rontva, de még is annyija volt, hogy egyetlen fíja József a' Szathmári Fő Ispán leányát, elég szépet, mívelt lelkűt 's ifjat elvette, noha a' leányt Personális Semsey is elvenni gondolkozott, 's ez éreztetheti veled, ha a' feleségem szegény szülék' gyermeke e. Még egy testvére van, a' ki 4 esztendő előtt Cameralis Consil. Dellvónak fiatal fíjához méne, és ennek krassói jószágában él: mert D'Ellevaux nem szolgál.

Mintegy két hete hogy hallom hogy körülítették Patakról eredett Pasquillek forognak. Egyik azt mondja hogy az Anyám a' Pataki Deákok maczája volt; a' másiknak láttam egy fragmentjét, hogy *kastélyom* (ezzel a' névvel él a' pasquillant) vakolatlan, sindelye lyukas, és hogy ebédlömben állott a' lovam, 's magam hányogattam-ki ganaját. — Tisztább erkölcsű Asszonyt én nem ismerek mint az Anyám volt. Soha ötlet más kar mint a' férjéé nem ölelte. Soha nem! De egy Pataki Senior egy Gazdasszonyunkkal gyakran hált, mind házunknál, mind néha néha Patakon, 's Tiszt. Lácza! Uram azt hiszi hogy az én Anyám is ollyan volt mint az övé, kit szerencsém vala *ismerni* — tudniillik látni még a' Publicusokkal üzött dolgait is; — azt hiszi, hogy a' Diák az Anyámhoz járt, nem a' gazdasszonyhoz. — Ha hánytam e én ganajt, tudhatod. Házam vakolatlan, és még úgy marad jó ideig, mert az okosság úgy kívánja, 's új rendbe akarom venni. Levettelem kettős fedelét is, hogy gyékénnyel fedettessem be, melly lögtartósbb és legbátorságosbb fedél a' tűz ellen. Nálunk ismeretlen dolog a' cseréppel fedés, a' zsindely

pedig, még ha fenyő is, nem érdemli hogy vele fedjek; íme ez már romlik, pedig csak 1791. oltá áll.

Azok a' Pataki Deákok az általad is ismért megvakúlt, púpos hátú Gróf Török Jósefet látván, hirdetik szegénynek feleségemet 's engemet. Ez a' kurválkodásokban megöregedett ember 60 egynehány esztendőskorában 's vakon vett-el egy rossz erkölcsű 's préda Asszonyt két vagy három gyerekkel 's Patakon lakik. 1810. oltá, a' mikor ezt a' gyalázatos lépést tette, elvesztegete 20 ezer fntot. — Innen erednek ezek a' hírek, és Tiszt. Sáros-Pataki Prof. és Pred. Lácza József Uramtól, a' ki, tehetetlen lévén egyébfele bosszúra ellenem, ilyenek által hűti gaz dühét. —

Említéd talán hogy ez az ember a' Kultsár Ujságleveleiben Poocs nyavalyás Verselőt és még nem tudom kit magasztalván, azt írja, hogy a' *gém is uszna, de nincs mivel*. Nem engem illetett, de tele van azzal az örömmel hogy ő Calvinista, 's azt zengi hogy csak a' Calvinista tud magyarul. Ennek törtem egy kis tormát az orra alá, 's azt állítja, hogy az emberséges emberhez, annyi val inkább keresztyénhez, nem illik. De ez a' nem emberséges ember de keresztyén nem tartá illetlennek, midőn Professori leczkéjén a' tudományos kevélységről szólla, ezt hozni fel például: «mint a' Széphalmi Poeta». — Szemere Pál elment hozzá, megtudakozta ha igaz e ez? 's Lácza azt felelé neki, hogy nem emlékezik reá. Tanítványai emlékeznek, és ez elég. Azt sem tartja illetlennek a' Keresztyén, hogy ez idén Somogyi Gedeontól egy csomó Mondolatot hozza Patakra, de **titkon**. Ilyenek a' semmire-valók, édes barátom. — Fáj, de nem neheztelek. Nem rossz dolog a' korholás. Utoljára is a' *Való* győz, 's ezek a' gazok megszégyenülnek. Az ő bántások minket merészeket bátortalanabbakká tesznek, 's az jó következtet von maga után. A' Vandzák, Polnesicsek, Pethe Ferenczek nem csinálnak több képzelmészt (Pethe így nevezi a' Poetát). Nagyon le fognál kötelezni, édes barátom, ha ezeket Papjaiddal tudatnád. Még gyermekeimre is rosszúl hathat ez a' kikiáltott szegénység. Én gazdagabbnak tartatni mint vagyok, nem akarok: de miért szegényebbnek? Van annyim quod satis est, 's nem figuráznék ha sokam volna is. Sem feleségem nem, a' ki az Istennek legjobb teremtese. Ezt mondja róla minden a' ki ismeri.

A' pasquillans még gyermekeimet is gúnyolja. Jöjjön 's lássa őket. Két nagyobb gyermekem Eugénia és Thalia igen szép alaku leányok, és a' nagyobbik, ki már írni kezd, (még nincs 7 esztendősk)

igen nagy talentomu gyermek. Emil fiam is igen rendes gyermek, Antonin, kit e' hetekben választánk-el az emlőtől, még szebb. De hol veszitek ezeket a' szép gyermekeket? ezt kiáltá Dienes Öcsém, 's kihirdette Biharban, melly szép ház népem van.

A' Mondolatban is nagy része van Láczaainak. Nagy öröme volt rajta, 's elholt, hallván, hogy én azt nem csak nem szégyellem, sőt magam mutogatom mindennek a' kit interesszál. Elmondhatod Pápán és a' volt Sógorod körül 's Veszprémben, hogy talán mind meg tudnám nevezni a' kiknek benne részek van. — Nem hittem hogy a' Pápai *Kánt* az Empirismus embere légyen, 's azt mondják hogy ő is a' szokást (pedig az Empiria) istenli.

Csabai Dókus László barátom, egy fiatal igen derék ember, Vice Fiscálisa Zemplénynek, a' Gr. Szapáry házánál nagyon járatos, mivel ő regisztrálta a' Drugeth-Homonnai ház birtokába lépett Csáky ház leveleit. Szapáry Ujhelyben mindég ehhez szállott, 's Dókus neki Fiscálisa volt. Ez azt mondja hogy Verseid **bizonyosan** nincsenek itt; azért nézessd ott. Ezek az ő szavai.

A' Tatay János levelét nem vettem.

Az a' Komáromi Doctor, a' kinek a' felesége a' kriptában holt-meg, ki volt, 's mi volt a' történet?

Sokszor mesgesik mindnyájunkon, hogy tollunk elszokik rosszúl írni, pedig tudjuk hogy hibás. Illyen nálad a' *suppremus*. — Meg-boecsáss hogy reá figyelmessé teszek itt.

Ki hitte volna hogy még Thomas Kempis is barátunk volt! — Örvendek hogy ezt Bochravéről tudom.

A' Vajda írását is kedvesen veszem, és nagy köszönettel. De kér-lek, egy ilyen nagyságú papirosra (in 4-o.) irass akarmit a' Te Poetriáiddal, példának okáért egy-két sor verset, neveket, a' helyet, a' hol és a' napot a' mikor írták.

A' Diós Győri Pap egykor Ónodi Pap is volt, hol az ipam Földes Úr vala. Sokat emlegette az Iпам azt. — Melly kár hogy ezeket az Iпам életében nem értettem tőled!

Prometheus — sperma — szikrázott szemem ezt olvasván csudálkozásomban.

A' német nyelv nem korbácsolta-ki a' holt nyelvek' szavait a' hol nines, jó szava helyébe. Philologie és Sprachgelehrsamkeit, Philologus és Sprachgelehrter, Poesie és Dichtkunst mind a' kettő jó. Mi is tartjuk-meg az afféléket, mint Cicero javasolja a' te általad előhozott helyen. — De nem illik minden mindenüve. Ezt nem akarjuk mi érteni.

Bizonyosan boldogabbak az olly nyelvek melyek nem matrixek. — A' francia citra anxietatem béveszi, mert ki nem ismerszik szavai között hogy a' felvett szó *idegen*. De igen a' németben, igen a' magyarban. Osztan meg engedném én a' Magyarnak hogy legyen szegény; de az olyanokban lenni szegénynek mint virtus, virtuosus, curiosus, curiositas, fein, höflich, schwärmerisch, Gedächtniss (memoria), Grundsatz (okfő, principium) gyalázat.

Semmit sem szeretnék inkább látni mint azon munkádat, a' melyben a' Magyar Idiotismust a' göröggel össze hasonlitanád. Nem kétlem hogy azt meg tudnád tenni: de azért szeretném hogy használhassam. Külömben Xenophont könnyebb fordítani mint némelly más Görög író.

Gyönyörű! igen gyönyörű a' mit a' Zsidóból pápistává lett emberrel tével. Nagy örömmel hallám azt. Hát Horváth János (de ugy e nem a' Veszprémi Kánonok) mit monda a' genialis feleletre?

A' Czinderi Hexametera a' Hesiód és Virgiléhez képest olyan mint a' tüskés vagy göresös tamariscus vagy fenyő pipaszár a' sima sörjéhez. — Kérlek, tudassd velem, mi az a' sörje?

Hát a' p o g o n y Sopronyban micsoda? Ott jövénel, egy levágott erdőrészt láttam. Kocsisom azt pogonynak mondá, de meg nem tudá mondani, micsoda. Talán *sectio* lesz.

Őz *olló*, szarvas *olló*, az az borjú. Ismered e ezt a' szót? Vezess nyomába, hol áll ez, hogy citálhassam.

Vagy azért fordítunk hogy a' Xenophon által említett *dolgot* tudassuk, vagy azért hogy *magát Xenophont* ismertessük magyarban, 's nyelvünk ez által ahhoz közelítsen, a' mi a' Xenophoné Xenophon által lett. Ez mutatja-ki, mint kell fordítanom.

Élj szerencsésen kedves barátom!

Kész vala levelem midőn az a' kedvetlen hír ér, hogy Ujhelyi pinczémet feltörték, 1811diki igen zsirosan csinált Tokaji boraimat

elpredálták, némelly hordóimat bevágták. Rettenetes csapás rajtam! rettenetes. — Tegnapelőtt szüretelék Ujhelyben. Szőlőm száz hordó bort teremhet nagyságára nézve 's négy hordót ada a' Májusi fagy miatt. Eggy más valakinek 150 hordó helyett három hordója leve ez idén. — Aratásom itt olly csekély, hogy ha Szabolesban nem bírnék valamit, pénzen kellene élnem.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 43. sz.]

2757.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 29dik Oct. 814.

Tökélletessen szeretet Kedves Barátom!

Hosszas halgatásom okát had terjesszem elődbe. September elein Ipom magához parancsolt bennünket, a táiba mátkásítván el Sogorom F. M. L. Gr. Gyulay Albert leányát, kinek nagy anyja a feleségem annyával testvérek valának, és a körül enged, hogy egy rövid anecdotát ide iktassak. 1804dik eszt. Budán Alvinczinél ebédelvén, ezen akkor 6 esztendő Gyulay Pépi is ott volt ebédén — az egész asztal felett, melj rakva volt Hadi Tisztekkel, németül foljt a beszéd — de a kis Pépi mind egyre magyarul beszélgetett; meg szólítá Alvinczi magyarul, hogy miért nem beszél németül — és egész elevenséggel eszt felelé: *azért mert én születet Magyar vagyok és szeretem anyai nyelvemet.* Képzelheted, miljen jól eset ez nékem, és ilj érzésbe most gyarapodni látván ezen igen derék [leány]kát,¹ szívem leg belső részéből örvendettem, hogy feleségem ajánlására Sogorom belé szeretet. A mátkaság meg esvén, feleségemet ott hagytam, hogy én 12dik Octoberre a lakadalomra be mennek — azonban éngemet, éppen mikor másnap indulni akartam volna, a mucosa hemorrhoisem leg kinossabb gradussába véve elé, ugy hogy Doctor keze alá kerülén, maig is orvoslom magamot — enyhült ugyan már, de a Doctor 8dik Novemberig hazulról el nem ereszt feleségem után. Ezen kinos nyavalja okozta tehát halgatásomat, meljet ezennel félbe szakasztván, Sept. 18-án költ igen becses leveledre válaszlok.

Én augusztusban egy szerda napon Bécsből meg indulván, estvére Sopronba érkeztem és be szállottam a Korona nevezetű vendég

¹ A szónak a zárjel közti részét valaki egészen kivakarta.

fogadóba. Más nap reggel első dolgom volt Kist fel keresni — alsó tanuló szobájába találtam Döbrenteivel, ennek attyával és Kisnek valóba szelid lelkű hitvessével. Döbrentei miheljt be léptem, által ölelt öröm érzéssel és Kissnek auffirott. Kevés mulatás után az asszony felső szobáiba távozott és oda engemet is invitált, de már pipázásba egyeledvén férfiakul, Kisnél maradánk, hol is mingyárt szent érzésű, Hazát, Hazza culturáját tárgyzó beszélgetéshez fogánk, melj között Wesselényi Miklós is — reggel meg érkezvén Sopronba — hozzánk érkezett. Délig foljtattuk szivemre nézve igen interessans beszélgetéseinket, melj közbe én Kisnek egész Lelkét szivembe, képit emlékezetembe záram. Délután uira el menck ebédem után hozzája, és Döbrenteivel öszve beszélgetésünk szerint uira találkoztam nálla; de rövid lohete mulatásunk, mert Kisnek egy akkor meg halálozott Schnellerné (kinek fia armadamba F. M. L.) temetésire kelle menni — én Döbrenteivel a Czukor raffenoriába [!] mentünk, és még járnai akaránk Sopronba, de egy sebes esső szállásomra kergete. Estve felé Kis a Döbrentei attyával meg látogatának, és más fél óranyi nállam léték után érzékeny szível, Kis szeretetinek soha meg nem hűlhető emlékezetével el válánk egymástul. Én Barátom örökre áldani fogom azon szerencsés gondolatomat, melj Kishez vezérlett, és ezen utazásom leg becsessebb részinek aszt tartom, hogy velle személjesen meg ismerkedhettem.

Az Ujheljen tartott Consistorium gyűlésibe be nyuitott Irásodul a mit írsz, árul nékem is egész értelemben az a vélekedésem. E tárgynál a jut eszembe, hogy én egy ide való igen nagyon intolerans Reform. Esperesttel való Correspondentiamat pro justo fogom veled közleni, had lásd, minő Esperestek vannak itt — ez nevezetesen Papságátul is néhány esztendőig a leg fertelmesebb paráznságokért suspendálva vala, és még is Esperest lőn, mert vén ember. A néhai Wesselényi sokszor mondotta: az austriai armadán éppen ugy vannak a generalisok, mind nállunk Reformatusoknál az esperestek; ott, ha vén, generalisnak kell lenni — itt akármiljen számár a Pap, de ha vén, Esperest lesz belőlle. Az Eugenia bérnáltatása igen jól eset és gondolkodásod módgyának becsületire vagyon. — A Pápa be vitte az Inquisitiót, a Bavarus üldözi a kőmiveseket, Friedrich Wilhelm talpán ál és menten hadja a Klaprothokat. Közelgetünk a setétséghez — és félek, egy mélj homálj boríttya el Európa Egének tisztáját. Vészel itt töllem egy levélre való papirost abbul, a mit nékem Franczia országbul egy régi ismerősöm, egy Draganyos

Kapitány hozott ajándékba. — Eddig Buda és Pest által esék a nagy pompán, erre a Czár magának Magyar öltözetet csináltatott, Bécsbe pedig szórta szerte a Magyarokra a leg szebb complimenteket. Wesselényi Miklóst Pesten marasztotta Gyulay Albert ezen Pompára, és így 1ső novemberre várja őtet az annya haza.

Kedves Barátom itt Néked közlöm egy fol tétéletem, meljrül eddig elé senki semmit sem tud. Te vagy az első, a kivel meg tudatom, és a kinek iránta gondolatodat ki kérem. Én ez előtt két esztendőkkel az ide való guberniumnak egy Planumot nyuitottam be Erdeljbe fel álitandó Botanicus kert iránt, és nem csak árra ajánlottam magamat, hogy kezdetre elegendő Plantat s magokat adok, hanem árra is, hogy esztendőnként 100 ui Plantával fogom gyarapítani ezen institutumot. Az mint szokott, az ide való gubernium halgatással el mellőzte Planumomat, már most eszt meg uijítva, egyenessen eő Felségének szándékozom be nyuitani, és a feljebbi ígéreteken felöl egész kerti gyüiteményemet holtom után ezen Hazai institutumnak hagyni olj fel tétel alatt, hogy az minden vallásbéli tekintet nélkül a Hazáé légyen. Én sok költségeimnek, fáradságaimnak resultatumát ez élet után érdemessebb heljre nem hagyhatom. Mit ítélsz Te e felöl?

Had el beszélnem, mi történt velem tegnap előtt. Sétálni egy ide szomszéd faluba ki kocsiztam dél után — estve felé vissza térvén, azon falu végén találtam egy szegény asszonyt, karjain egy csecsemőt és körülötte öt neveletlen gyereket, kik az itt nagy mértékbe uralkodó éhség miatt el kényszeredve sirtak hangossan. Meg indultam ezen látás- és halláson, meg álitám szekeremet 's kérdem, mi járatbéli légyen, csak gondold el, minő szív keserítő feleletet kapék: eő u. m. egy szegény özvegy, kinek férje meg halálozván, földes ura most ki csapta lakásábul, nem lévén elégséges a szolgálatot teljesíteni. Most lakása nem lévén, 6 gyerekével falurul-falura keresi el kényszeredve élelmét, ezen faluba pedig eiczakára sehult szállást nem kapván, nem tudja mit tévő légyen. Én azonnal ajánlám Házoamat nékie, sőt ha nagyobb szekerem lettem volna, mindnyáijokat fel vettem volna; — az nap már el nem érnete, tegnap jelenék meg nállam, ételt adattam nékiek, kevés pénzt nyuitottam, lak házzal meg kínáltam, de eszt el nem fogadta, attyafiai közé vágyván; hanem egy hat és egy 5 esztendős fiacskáit magamhoz revém, mingyárt öltözetet csináltattam és ezeket tartom most majorombá. Le írhatatlan azon öröm érzés, hogy két ember társamot a bizonyos éhel halás kinnyátul

meg mentettem — és nagy ezen két ártatlanba való örömem, kik délre ebédre fel járnak udvaromba, dél után pedig őket meg látogatom, és valóságos gyönyörűségem támadt.¹

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 50. sz. IV. köt.]

2758.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

Kedves Barátom! A' Sio foki Postán már egy rövid levelet bocsátottam hozzád ezen ide zárt Levelokrül:² Tason nem lehettem olly szerentsés mint vártam; másra nem bízhattam volna e' tsomót, mint Püspökre és Fő Curatorra. — Küldöm hát vissza térő utambúl Nyékrül, és Barátomat a' kire bíztam, utasítom Kis István boltjába. — Az öreg Apáturébúl azért küldök annyit, hogy vigasztalhasd magadat velem együtt, hogy mi is lehetünk 80 esztendő's korunkban illven elevenek. Irom Minden Szentek napján 1814.

sz. h. b.

II. Á. mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 40. sz.]

2759.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Nov. 5d. 1814.

Édes barátom,

Leveledet szerdán vettem, B. Wesselényi és Pataky barátink pedig más nap megérkeztek, épen a' midőn hozzád válaszmát megírá'm. Holnap indulnak. Részeg vagyok birtokoknak örömében. Most csak ezt: A' Lolotte' ajándéka nekem kimondhatatlanul kedves; nem lelek szót azt megköszönni. Csak azt mondom, hogy az a' könyves szobámban az Amor Uranius alatt fog állani. — Neked itt a' Herderből lefordított pályairást küldöm, ha tetszik tedd-be Muzéumodba, ha úgy tetszik, hagyd-el. Verseimet szeretném ha többé bé nem tennéd, mert alig ha külön nem fogom kiadni a' jövő esztendő-

¹ E szó, kétséges, hogy így olvasandó e; a lap alját elvágták a bekötéskor, s így nehezen lehet megállapítani.

² A melléletek hiányzanak.

ben. — Élj szerencsésen, kedves barátom. Tudod hogy nagyon sajnáljuk hogy téged nem láthatánk. Az enyéimnek mind tisztelve köszöntenek.

Lajosunkat a' legszívesebb barátsággal csókolom, ölelem. Meglátom valaha őtet is, 's örülök ezen reménynek.

Kivül: ¹

à Monsieur Monsieur Le Döbrentei. à Clausenbourg.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

2760.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Novemb. 6d. 1814.

Édes barátom,

Ma reggel méne-el tölem a' Princeps juventutis Hungaricae az ő hozzá teljes mértékben érdemes Patakyval. Még szédelgek örömemben 's álmélkodásaimban, 's három boldog napjainnak egymást üző szép képei úgy hagyták lelkemet mint midőn a' Belvedere-ből kijövök; érzem hogy lelkem eltölt, de nem tudom, vagy alig tudom, mi az a' mi elrészegített. Igen sokat vártam Wesselényi felől: de mint várhattam volna ennyit!!!

Melly érettség, melly nemes mód és tón, melly sok szerzett ismeretek; melly szomj tanulni, látni, hallani, előmennni, melly lánglélek, melly lángszív! — Óh ha az atyja felpillanthatna a' sirból, 's láthatná gondjainak gyümölcsét!

Sokszor úgy tettem, mint ha nem venném észre, hogy szemei elnedvedtek, hogy orczáját könnyek áztatják. De akkor öszve meg öszve öleltem lélekben a' szeretetre-méltó meg nem romlott ifjat. Mert a' ki így sír, az túl van azon, hogy érette rettegni kelljen.

Jól esett, barátom, hogy te itt nem voltál! Így osztatlan' éltem gyönyörjeimmel. Ha te itt voltál volna, érzésem nem lehetett volna egy érzés.

Sophie szerelmes mind Wesselényibe mind Patakyba.

És az a' szép öröme Wesselényinek a' gyermekekkel! — Túl van ő minden veszélyen, mert lelke még szereti a' gyermekeket, 's hasonlít hozzájuk.

¹ A levél zárlatán ép piros pecsét.

Novemb. 7d. 1814.

Tegnap félbe kelle szakasztanom a' levelet és azt az örömlédezéseit a' mellyekkel e' felől a' szeretetre méltó ifju felől szóllottam volna még tovább is, 's félek hogy ha ma fognám azt folytatni, elrontanám. Hadd szólljak tehát leveledre, melly Novemb. 2d. érkezék, és a' mellyre épen válaszómat írák, midőn a' két kedves Vendég dombomon gyalog felsétált.

A' Lolott' ajándéka nem csak az Adó miatt, hanem magában is igen kedves nekem. A' gondolat igen jó, 's a' végre-hajtás szerencsés: hát az érzés 's indulat, melly ezzel a' jó gyermekkel ezt nyújtata, mit érdemel! Ha ifjú legény volnék, repülnék Andrásfalvára, 's ellopnám a' leányt. Lehetetlen az, hogy Lolotte a' világnak szeretetre legméltóbb leánya ne legyen. — Szinte szégyenlem hogy hozzá már három versezetem el nem készült. De tudod hogy az ollyat magunknak nem parancsolhatjuk 's az ihletés' óráját várunk kell.

Hogy Muzéumod Pesten fog nyomtattatni, az inconvenientia ugyan, mert annak Erdélyben nyomtattatni nagyon illene. De sok tekintetekben nyerni fog vele a' munka; mert kevés napok alatt itt a' Füzet kész lehet, holott amott reá talán sok hetek kívántatnának. Osztán itt vannak Pesti barátink, kik a' darabokat megolvashatják míg a' munka sajtó alá vétetik, és ha mi változtatást kíván, Neked, Kiadónak, bé mutathatják. Szeretném kivált ha a' képek Bécsben metszettetnének, és ne Kolozsvárait vagy Budán 's Pesten. —

Hogy teheted-fel azt, barátom, hogy én Muzéumodtól irigyeném a' Barcsay' képét? Szót sem tettem volna eránta, ha gondoltam volna, hogy oda készítetik. De minekutána a' Triumvirek' ketteje Báróczi és Bessenyei, 's a' Barcsay' kedves barátja Orczy, kihez Barcsay stílusban úgy hasonlita, mint Kazinczy és Szemere, (mert én magam mind stíletem mind kézírásomat sokszor meg nem tudom különböztetni a' Szemeréétől) az én Munkáim előtt jelennek-meg, kérek, engedd-meg, hogy a' Barcsay képe ide is tétessék. Ezt neked Trattner is meg fogja köszönni, mert ő így egy rézzel kevesebért fizet.

Sipos barátunk Tordoson egyik levelében nékem azon Pasquilli Recenziónak fragmentjét küldé-meg, mellyet a' te Muzéumod ellen írt valaki. Ha a' Mondolatot vehettem mosolyogva 's nyugodtan, hogy ne ezt? 'S mit érnek epigrammjaik, hogyan kérdjem ezt én

ötöle? De szeretném ha azt a' Recensiót nekem megküldenéd egészen és csonkaság nélkül. Le kell ütni a' bolondok' füle mellett, mert úgy sokkal többet is fognak merni 's árthatnak. —

Szemere és Kölcsény még is itt vagynak, az az Lasztócson, vagy talán még a' Tolcsvai szüreten. Közleni fogom velek szándékokat a' Zrínyi kiadása eránt. — A' Széphalmon együtt mulatott három barát Szemere, Kölcsény és én azt a' megjegyzést teszi, hogy te ártasz magadnak az által hogy erődet elszórod; hogy mindenbe fogsz, 's egygy mellett nem maradsz. Így sokat soha sem fogsz tenni. Mennyi idődbe került néked csak az is hogy magadat meggyőzzd a' felől hogy a' cs és cz van jól írva, és nem a' ts és tz! Mind ez azért, mert erődet 's figyelmedet nem concentrárod. A' Zrínyi kiadása előtt mondhat sz holmit, a' mint szándékozol, az Epica Poesis felől, mert arról sokan szóltak már. De azt fogod e épen mondani, a' mit ott kell mondanod? Dugonics nem használta, hanem ártá, hogy kiadta Gyöngyösit: mert most már kiadni nehezebb lesz, pedig nagyon illene. Nem azért mondom ezt mintha sajnálnám, hogy azt akarod a' mit én szándékoztam. Nem, barátom! Marad nekem elég csinálni való; fogj bizvást hozzá, 's hidd hogy mindenik fényednek szívesen fogok tapsolni. Csak arra kérlek, hogy a' mit csinálsz, csináld igen jól, és hozzá tökéletesen elkészülve. Zrínyit kiadni nem lesz könnyű munka, mert hozzá magyarázatok kellenek. Én 1802 vagy 1803 a' Censurának alája vetettem nyomtatott régi exempláromat, a' mint azt a' nyert engedelem bizonyítja. Az Orpheusban a' sima hasat, a' Zrínyiaszban pedig három strophát megtiltott, ezt a' három strophát azért mert ott Zrínyi a' *Sógorokról* Zrínyiesen szöll. Óhajtom hogy a' te Censorod liberalisabb legyen. Nekem mind ez ideig semmi jegyzéseim nincsenek Zrínyire *dolgozva*. Ha volnának, el nem vonatná tőled, barátomtól és a' hazától, egygy nevetséget érdemlő kislelkűség. — Az én szándékom az vala, hogy betűről betűre, azaz az akkori Ortogr. szerint adom ki Zrínyit, csak ott engedvén változtatást, a' hol látni, hogy vagy tolla vagy a' Rakó tévedt meg. Ellenben a' rendet egészen megváltoztatnám. Két kötetben adnám ki: az első Kötetet tennék az Idylliumok és apróbb lyrai darabok (mert a' görögnél az Epigr. is az volt) — a' másodikat maga a' Zrínyiasz. Amaz előtt a' Poeta képe állana, ez előtt a' Hőse. — A' Lehóczki Stenmatographiája és Tollius nagy segédeket nyujthatnak neked mint kiadónak.

Kisnek képe, igen is, tisztátlan vagyon metszve, 's az annál

nagyobb kár, mert a' munka viszont igen szépen nyomtatlatik, és így az illetlenség látszhatóbb. De még így is jobb ez mint a' Bethlen Gergely képe, 's ha szabad ezt tenni barátinak, kérlek, Baresayt Erdélyben ne metszessd. Jaj az olly mívésznek a' ki minden mindenben 's nem eggy Fach mellett marad! — Nagy baj van a' mívészekkel. Ha láttad volna, melly hosszú útmutatást adtam én a' Báróczi' képének rajzolatjához, mennyit a' Caméék' metszéséhez, 's a' Psychejéhez! 'S íme a' Báróczi' büszkjének nem *márvány haja*, hanem *valóságos haja* van, 's szeméinek *karikát* adtak! — A' Caméék' alja a' négy első kötetben világos rendelésem ellen *pontírozott munka*, 's Psyche irtóztató, mert Grüner nem contourt dolgoza, a' miben ő igen nagy, és a' mire általam kérve volt. Pászthorynak csaknem megszóllaló és igen szép képe helyébe eggy újat rajzoltatának Kininger által; szép fejet, de nem egészen a' Pászthoryét, 's a' Referend. lett reVerend. Ezt csak nem én hagytam így. Megeshetik, hogy az eddig kész Révai' fejével is így bännak. — Ezt neked azért mondom, hogy ha valamit metszetsz, mindent előre meghagyj, 's még jobb volna, ha vagy magad megtekintenéd a' réz első nyomtatványát, vagy mivel Kolozsvár távol van, ezt a' gondot reám bízád. Én neked mind a' hős, mind a' Poéta Zrinyi' képével szolgálhatok: de jobb lesz azokat copiroztatnod a' mellyek Csaktornyán függenek.

Kérlek, ird-meg nekem eggy levélben mit láttál Kisfaludynál, mit Berzsenyinél. Ezt nem csak magamnak kérem hanem inkább hogy a' Maradéknak eggy *μαρτυρ αὐτοπτης* levelét tarthassam-fel. Így neki inkább fognak hinni. Bárcsak arra vehettétek volna, hogy képét Pestre küldje, hogy Copieje vétetessék, ha rézbe metszetni azt magát még érdemetlennnek nézi is. A' kevelységnek sok neme van. Némelly ebből metszeti magát, némelly ebből nem engedi magát metszteni. Én azt forgatnám inkább, hogy ha képemet kimetszve látom, sok Olvasómnak igen nagy kedvet teszek. — Én Kisfaludinak elhülésén erántam, azért mert recenseáltam Himfy-jét, nagyon elhülék, 's azt még most sem tudom feledni; de bizony nincs ember a' ki őtet, minden nagy botlásai mellett, szívesebben tisztelje 's csudálja mint én. A' mit te vetél scholionképen Recensióm alá, engem épen nem bánt. Nem az volt az én gáncsom hogy a' darab nem mind eggyeránt jó; hanem hogy az igen jók között igen rossz, igen igen mocskos is vagy, melly nem kiadást hanem elégetést érdemel. Én ezt a' te jegyzésedet első olvasáskor

is olyannak néztem mint most, 's nem magamat sajnáltam benne vagy értte, hanem tégedet. Mit mond a' te jegyzésedre az egyenes Olvasó? és mit mondhat? Nem egyedül aesthetikai, de morális érzésedben is compromittálád magadat: barátod ellen szállál vagy gondatlanul vagy jobb tudásod ellen, vagy tetszeni-vágyásból vagy tartalékból — ezt mondotta valaki. Erre figyelmessé tenni szent kötelesség volt. Nagyon megbántanád az igazságot ha azt hinnéd, hogy az nekem fáj. Ha fáj, bizony értted fáj.

Hogy Verseim közül legalább az Epigrammokat fel ne vedd, nagyon kérek. Nem mivel Turóczi rosszaknak mondja; nem kérdem én azt Turóczitól; hanem azért mert alig ha Verseim közül egy kötetet ki nem adok 1815ben, 's ez a' kiadás sokat vesztené ha benne sok ismért darab jelenne-meg. — Most neked Pataki barátunk egy Herderi Dissertációt fog adni. Ezt felveheted ha tetszik. Én párban sem tartottam-meg. — Pataki barátunknak igaza van, hogy Muzéumod sokat vesztené ha Recensiók nem maradnának benne. Daykát és a' Poétai Berket, Báróczinak életét, Bácsmegyeimet 's a' most kijött második darabot bizvást recenseálhatod, ha tetszik. Hogy magasztalást nem keresek, hogy a' helyes gáncot eltűröm, sőt eltűröm a' nem helyest is, tudhatod. — A' Bécsi Annálokban a' Horvát István Pest-Ofenjét én recenseálám. Jankovich a' maga szónemzésében az előtte ismeretlen Recensent felől azt írta hogy a' Pest-Ofen Recensense szörnyű tudatlanságot árul-el a' Pest históriájában. Pirulás nélkül sőt örömmel irtam Jankovichnak, hogy «az a' Rec. én valék, 's én nem szégyellem, hogy mindentudó nem vagyok.» — Kérek ezt jegyezd-meg mint csalhatatlan jelét egyenességemnek 's minden gőgtől idgenkedő lelkemnek, 's valaha vedd hasznát majd ha én már nem leszek.

Lássd a' borítékot belől.¹

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. 1. köt.]

2761.

B. Wesselényi Miklós — Kazinczynak.

Sáros Patakon Nov. 6kán 1814.

Kedves tisztelt Barátom!

Igen jól el hozott Kotsisod, fájlalva botsátom vissza mivel Széphalomról való. Ha Anyámtól nem kénék ezen időt elragadnom,

¹ Hiányzik.

vissza repülnék még hozzád, 's szeretetem fel forgatná minden feltételeimet. Ezen utazásomnak ha a' Polusokig nyult volna is, nálad leltem fel jutalmát. Nálad a' vadságnak 's az irigységnek is meg kék szelidülni, 's véletlek érezni azon boldogságtokat, melyel a' Haza 's a' Virtus Geniussa jutalmazza tetteidet. Sophied kezeire nyomd helyettünk tiszteletünk 's szeretetünk forró esőkjait. Pataki ölel. Síbórol veszed első Levelét.

Wesselényidnök.

P. S. N[agy] F[erencz] kit le írásod szerint találtam, Leveledet nem kapta. W.

Kivül

Tekintetes Kazintzi Forentz Urnak.

Széphalom. 1

[Eredetiye a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

2762.

Szemere Pál -- Kazineczynak.

Édes Uram Bátyám!

Sajnáljuk hogy a' szép társaságban részesek nem lehetünk. Tegnap Patakon ebédeltünk, de a' Theréz gyenge egészsége miatt fukarkodni kellett a' szempillantásokkal, 's csak addig múltunk míg az asszonyok a' Collegium könyves házát megtekintették. Lopva Barczafalvit is meglátogattuk. Feri azt látni óhajtotta 's látta. B. már asztalnál ült szép arcú leányaival, kik a' Feri szemeibe tűntek. El mondtuk, kik vagyunk, miért jöttünk; 's köszönettel 's szívességgel voltunk elfogadva. B. azt kérdé hogy mi újság a' Magyar Literatúrában? A' Mondolat jöve szóba. Maga kelt-ki B. némelly rossz szavai ellen. De a' beszéd igen kevés és rövid vala. Azonban még is lehetett Barczafalviból valamit kiismerni. Ő még beszédben is él a' Jetszicze szóval, becsüli a' criticát! De a' Lacziatismusokért haragszik, 's ki nem? Jolesvára mentünkben Kézínél szállottunk meg, de nem leltük honn. Azonban ott háltunk. A' délestei és estvét Vályi Nagynál töltöttük. Olvasta Homérját Ferinck, 's ez azt adá feleletül 's ítéletül hogy nagyon francziásan fordít, kivált az össze tett szavakban, melyeket interjectizál. Buzdítottuk a' vocalok rövidítésére, a' h-ra. Diphthongra, de néki neveltségcsnek tetszénk.

épen úgy mint ő minékünk. Ő csak inkább szeret *menéndet*, *túdot* írni, 's mondani, mint ellenkezőt, 's nevetközött Virágon a' *kíván* 's *ítél* 's egyebek miatt.

Albert barátunkkal kevesett [!] múlttunk. A' hideg leli most.

Mi holnap után indulunk Surányba. Feri is jön. Őtet Csekére viszem Surányból 's dolgát végezvén ott és Álmosdon, ismét Surányba fog jönni, 's onnan együtt Lasztóczra 's innen Péczelre, Pestre.

Azt határoztuk a' napokban, hogy a' grammaticai jegyzéseinkből egy grammaticát készítsünk, feljegyezvén mind azt a' mi szükséges. Mint péld. o:

Nyelv, a' hallhatatlan, 's láthatatlan, Bezeichnungverm.; A' lát-ható; a' hallható. Articulat. hangok. Vocal és Consonans: szók. Indulatszavak. Természethangszavak. Abstractumok. Grammat. szók és azoknak rectificáltatása az Univers. Gramm. szerint. Syntax. Euphonie. Orthographie. Kölcsönözések más nyelvekből. Nyelvbíró 's egyebek, mint a' Betűk, Dialectus, Prosodia. Rim, Idiotismus. Még a' rendet nem dolgoztuk ki. Kiváltképen a' *betűkre* nézve akadtunk-fel. Ha a' plannal készen leszünk, ki fogjuk osztani egymás között a' dolgozni való tárgyakat. Ezen igyekezet nem lesz kedvetlen hír Édes Uram Bátyám előtt. Instáljuk segédét. Méltóztassék nekünk egy rakás Magyar Grammatikát általküldeni. Matthisonnak, Göthének egy kötetét alázatos köszönettel küldjük vissza. Én Yorickot, Feri pedig Vatert még itt bátorkodunk maraszfalni. A' Mélt. Grófné kezeit mind Feri mind én csókoljuk. Maradok örökös tisztelettel Édes Uram Bátyámnak

Lasztócz, November 7d. 1814.

alázatos szolgálja
Szemere Pál.

[Eredetije a 'Szemeretár IV. kötetében.]

2763.

Kazinczy — Helmezy Mihálynak.

Széphalom. Nov. 9d. 1814.

Kedves barátom,

Vedd Hudibrászomat baráti ajándékképen 's annak jeléül hogy sok barátságaidért óhajtanék erántad halát bizonyítani. A' mit hátul az Erráták' lapjára írtam, úgy hiszem, becessé fogja tenni előtted a' kis adományt. Ha Báró Wesselényitől nem tudnám hogy képemet

már birod, kértem volna Dónát Urat, hogy azt számodra másolja-le. — Bár bírnád a' Virágét is!

B. Wesselényi és Pataky Mózes Úr Novemb. 3dikán fölöstököm tájban érkeztek-meg, 's 6dikban ugyan ezen időtájban mentek-el tőlem. Gyalog jöttek-ki Ujhelyből, hol feleségem velek már szőlla, mert épen vásár volt. — Ámbár 72 órát töltöttek nálam, mulatásokat igen rövidnek néztük, mind én, mind ők magok. Melly nagy lélek! melly érett ifju! Sokat vártam tőle, de a' mit benne leltem, az fölülműlja mind azt a' sokat, a' mit benne lelmi reméltem. Én is, feleségem is belejék szeretünk, 's Sophie őket Don Carlosnak és Marquis Pósának nevezte-el, még azon tekintetben is, mert Pataky barna, mint a' Catel' rezén (Don Carlosban Göschennél) Pósa. — Midőn Wesselényi, nagy erőszakkal magán, végre búcsúza, 's öszveszorúlt szívvel nyakamba borúlt, kértem W-t és osztán a' mi Pósánkat, hogy csókolják-meg feleségemet is, melly meg is lőn. — Lovaim Patakig vitték. Ott Nagy Ferencznél még egy levelkét íra nekem W., melly mutatta hogy nálam gyönyörrel mulatott. Pest és Buda nem látta szívesebben az Európa' megszabadítójit mint én a' szeretetre minden mások felett méltó két barátot.

Hány ízben nem láttam, kedves barátom, Wesselényinek szemeit elnedvesülni! hány ízben nem könnyűit végig futni orczájin! — A' ki *sírhat*, a' ki *így* sír, az túl van minden veszedelmen.

Szemere és Kölcesey látták a' W.' kocsiját Patakon, értették Komornyikjától hogy az W., és még sem költek-ki szekerekből hogy vele, ha csak pillanatokig is, lehessenek. — Én tegnap mentem Lasztóczra hozzájok, 's ma estve térék-vissza onnan. Véget nem ér csókjok. Bellum; pax rursum. (*Terent.*) Holnap együtt mennek Bereghbe Bay József sógorához Palinak. Onnan ez Kölceseyt lekíséri Biharba. Ismét feljönnek, 's a' két barát Decemberben megyen Péczelre.

Add-által az itt menő Gessner' második Kötetét Trattner Urnak a' levéllel. — Ossziánt Szemere fogja levinni Decemberben. Jelentsd eránta szíves tiszteletemet, 's kérd hogy Gessnernek két Kötete mellé harmadiknak Yorickot (az az ennek Érzékeny Utazását és Leveleit Elizához) nyomtattassa. Ezt azért hogy minden Lieferungra légyen valami a' kényesebb izlésűeknek is, a' tanulatlanoknak is.

Kérlek, édes barátom, méltóztassál Dónátnénak általadni levelemet, szóval is azt mondván a' mit levelem mond, hogy én neki és tiszteletre méltó férjének forró barátja vagyok.

Kérlek arra is, hogy szállásod' Numeróját, — 's a' Trattner
Úrét — 's a' Dónátét velem tudatni méltóztassál.

Élj szencsésen, igen kedves barátom.

szives tisztelőd:

Kazinczy Ferencz mpr.

Kérlek, nagyon kérlek, adassd-elő magadnak a' Gessner első
Kötetét, 's tekintsd-meg, a' Gessner életének' utolsó soraiban nem
tévedt e meg tollam az Idyllek kiadásának évében, melly nem 1778
volt, hanem 1788. Dátumát pedig változtassd-el így: Széphalom,
Novemb. 4d. 1814. — Ez az a' nap mellyen Wesselényivel Te névre
léptem. A' Római Carneval 's Boufflersnek Levelei nem jöttek hozzám.
Légy rajta hogy el ne vesszenek, 's vedd által Trattner Úrtól az oda
Augustusban leküldött

Bölcsek' kövét — és

Szalamandrínt.

Kérlek, édes barátom, tudd-meg Donáttól, hol és melly nap
született ő; — beszéltesd-el, hol tanult — melly nevezetesebb
darabokat festett — és kérd hogy tulajdon kezével írja-fel egy
szelet papirosra születése helyével 's napjával egygyütt a' maga nevét,
megmondván neki, hogy én ezeket Autogr. Gyűjteményem' számára
kérem, és azért, hogy valaha elmondhassam a' világnak; mert
minekutána ő hazámat szépítette, nekünk ötet szabad magunkénak
néznünk.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

2764.

Kazinczy — Sipos Pálnak.

Széphalom, Nov. 9d. 1814.

Kedves Barátom!

A' princeps Juventutis Transylvaniae Nov. 3dikán sétála le
dombonon Pataki Móses urral, és vinczelléremmel a' ki a' két
vendégnek Újhelytől fogva kalauza volt. Vásár lévén Újhelyen Nov.
3d., elképzelék hogy én ott lehetek, 's Pataki ur tudakozódott nincs
é ott házam, vagy nem vagyok é ott, 's egy valaki a' Patikariushoz
igazította. Feleségem ott halt, 's ő előbb látta a' két kedves ven-
déget. Nem leltek szobát, 's kénytelenek voltak a' fűtetlen kitért

ablakú billiardházban háltni. Minthogy Pest olta sem le nem vetkeztek, sem meleg ételt nem ettek, Sophie kávét tétete a' Patikáriussal elébe, hol velők Sophie maga is vendég volt, de ki hírt ada nekem, hogy ebédet készítessek mert maga haza nem jöhet mingyárt. Eggyik cselédem jelentést tesz hogy két idegen urak jönnek fel a' dombon. Kél velenczei Marináro téli köpenyegbe voltak öltözve, 's én elejekbe mentem bal kezemen vivén leányomat. Nem ismertem-meg Wesselényimet, kit 1805 Nov. éppen e' napjaiban hagytam vala Zsibón, 's kéntelen valék tudakozódni hogy ő é az, mert félheték hogy ő a' kocsin jön, 's valamelly társát küldi előre. Mint öleltem öszve a' szeretett nagy atya szeretett jeles fiát, képzelheted!!!

Én az ifjú Wesselényi felől igen sokat vártam, 's tudtam mit adhata olly talentumú ifúnak a' millyennek őt ismértem 7 eszt. előtt 9 eszt. korában, az a' gondos nevelés, atyjának példája, és anyjának intései. De Wesselényi minden reménységemet fellyül haladta. Nem ismerek csak fél annyiban is illy nagy lelkű, illy szép érzésű, szép módú, 's tonusú ifjat. Hát az olthatatlan szomj tanulni, hallani, látni, előhaladni?! 72 órát tölte nálam, és én soha szebb napokat nem töltöttem. Hány izben láttam elnedvesedni szemeit, 's ollyankor csak félre tekintett hogy könnyét elrejtse, de azok végig futának orcáján. Túl van az minden veszélyen ki sír h a t. Meglássd hogy Wesselényi most az erős Hercules ki a' kigyót megfojtja, 's idővel az árva hazának eggy fényes csillagává válik, 's ezer, millio nép fogja imádni.

Jézus igazat monda, midőn tanítá: «légyünk ollyanok mint a' gyerekek.» Illyen most az én kedves Wesselényim, igen sokszor ingerkedett Thaliemmal, és Emilemmel; mert Antonin még nem jár, és nem szól. Sok izben Patakinak meg kelle szállítani ötét, hogy vélők ne ingerkedjék, de az nem használt, 's Thalie 's Emil már elkezdének véle ingerkedni viszont, Eugénia már szerényebb, mert idősbb, közel 7 eszt. 's magát csak nem elvonja.

Pataki eggy mívelt, érett lelkű ifjú, és soha Wesselényi eggy jobb nevelő barátot nem kapott volna. Feleségem elragadtatással nézte mind a' kettőt, és soha nem tudta mellyiknek adja az elsőséget. De azt csak ugyan megadta Wesselényinek, hogy ő minden ifjagnak koronája. Sophie Don Carlosnak nevezte el, Patakit pedig Marquis Posa-nak, 's ha ismerek Schillernek isteni Don Carlosát kivált a' Göscheni kiadásban, hol az első felvonásban a' két barát egymást megisméri, 's Posa fekete hajjal festetik, nagyon találónak fogod

esmélni, és mondani a' hasonlatosságot. Én nagyon irigylem Sophie-nek e' hasonlítást.

Zsibbasztó volt a' bucsú pillanatja. Megrázta kezeimet, és öszve csókolt. Sophienek meghajtá magát: Nem úgy, édes barátom, a' ki engem így csókol, attól azt kérhetem, hogy feleségemtől is így váljon meg — mondtam — Csókold meg a' feleségemet! És ekkor W. és S. megcsókolák egymást. Ezt tette Pataki is: Mein Posa! mondá Sophie, ezen hév, és forró hangot tréfával szelidítvén az asszonyiség szelid érzeténck, — mert asszonynak idegen férfit még tisztán is megcsókolni, kerül valamibe. Elmentek!!! — — —

Patakon Nagy Ferencz előtt állanak-meg őket vivő lovaim rendelésemből. N. F.-et kértem hogy Kézyt mutassa bé nekik, mert versei miatt kívánták látni. W. nekem onnan egy lángoló levelet írt.

W. két levelemet a' postán feltörve vette, 's nem vette a' te Odádat, 's a' Kézy hexameterjeit, 's a' Nagy idylljeit. Azokat tehát most adám által. A' te ódád első vala mit Wesselényi elolvasott, második Kézyé, 's nagy gyönyörűséggel olvasták mind a' kettőt. Az atyja biographiáját én fogom írni, 's akkor ezek a' versek együtt fognak nyomtattatni az én prosámmal. Az Incze és Szilágyi halotti praed. nem óhajtom hogy kieresszék. Rettenetes az a' mit ez a' két ember mond.

Wesselényi tízezer fnál többet költött el ezen Velencei, Vicenzai, Triesti, Fiumei utakra, 's haszontalanul csak ott ada-ki pénzt, hol a' Bécsi pompa miatt azt nem kiadni nem lehetett. Illyen egy tollas kalap, melyet a' felsőbb rendelések kívántak mindentől. Ezt nem Pataki mondá. Szép hogy W. megértvén Bécsben az Erdélyi rossz aratást, függőbe vala hogy ne térjen é vissza megosztani pénzét alattvalóival. De, úgy mond, magamnak is tartozom valamivel, e' látást elmulasztani nagy kár volna, 's az anyám az lesz irántok, a' mi eddig volt.

Ő látta az Európai isteneket, és meg nem halt.

Viszi hozzád olajba festett képemet¹. Élj szerencsésen édes barátom, holnap töltöm bé házasságom 10d. esztendőjét. Imádd az isteneket hogy még huszat láthassak. Messze vitt-fel tüзем.

[Megjelent az 1846-ki lipcsei kiadásban.]

¹ Mig élt Sipos, megtartotta barátja képét, de halta után egy avatatlan kezére jutván, elveszett. — A lipcsei kiadó jegyzése.

2765.

Kazinczy — Berzsenyi Dánielnek.

Széphalom, Novemb. 11d. 1814.

Kedves barátom,

Én is részese vagyok a' te örömeidnek, 's úgy csudálom Wesselényit 's Patakit, mint te csudáltad. — Általadtam neki leveledet, hogy tulajdon kezeddél írva bírja kis versedet.

Feleségem Nov. 2dikán beméne Újhelybe, hol más nap vásár tartatott. — Cselédim figyelemre buzdíták egymást, hogy két idegen jó fel dombomon, 's a' hang megüté fülemet, 's kitekinték ablakomon. Marináró volt mind a' kettőn 's utánok Újhelyi Vinczérem lépegete. Elikbe mentem, bal kezemmel tartván Eugénium' kezét. Nem ismertem-meg; mert 9 eszt. hogy az akkor 9 esztendőes gyermeket láttam, 's azt hívéim, hogy W. két társát leszállította a' szekérről. Tudakoztam, ha nem B. W. e a' kit látok. Ezt a' legforróbb ölelés követte. Mint múlt el társaságában 72 óráim, azt én neked nem mondhatom. Úgy vagyok midőn a' Belvederből jövők-ki; lelkem el van részegülve; tudom hogy igen sok istenit láttam, de mit láttam, azt elmondani magamnak sem tudom.

Láttad volna feleségemet! — Midőn én neki 1805. oltá Zsibót és a' Zsibóiakat beszéltem, mindég azt hitte, hogy nagyítom a' miket láttam. De most ő sem lel szót annak a' mit látott, beszélésére. Egygyüvé ülünk, 's egymással vetélkedve szövellünk a' két kedves vendég felől. Így jártak a' Próféták, midőn hozzájok az Úr néha Angyalokat küldé-alá.

Ezt a' szeretetre méltó két fiatal érett embert látni, és azt a' szép tónt, a' melly közöttük van, gyönyörűség. Melly kedves az az ő te-jek! Azonban minden mozdulás mutatja az egyyikben a' nagy Urat. — Egyyik nap, Nov. 4d. arról vala szó, hogy ők magokat Dónát által festették. Én azt mondam, hogy a' Pataki fejéből egyy gyönyörű Van-Dycki fejet lehetne csinálni. Sophie köztünk fült, 's azt a' megjegyzést tevé, hogy ő őket Don Carlosnak és Marquis Posának nézi. A' gondolat annál találóbb, mivel a' Catel által festett képen, a' Göscheni Don Carlosban az első Felvonás előtt Posa olly fekete hajjal van festve mint a' Pataki nágy szépségű boglyassága. Irigylém Sophienek a' gondolatot, 's W. és P. nekünk örökre Carloszunk és Posánk.

Mind a' három nap reggeli 8-tól éjjeli 2 óráig voltunk együtt. Mit nem néztek, mit nem mutattak, mit nem hallánk egymástól! Ezt hijába beszélném neked. De azt hagyj mondanom, hogy gyakor izben láttam W.-nek szemeit elnedvesedni, midőn valamely érzékeny scén hozódott elő. Úgy tettem, mintha azt nem látnám, ő pedig aus edler Scheu lesülyeszté szemeit, de a' könnyek kiömlöttek, 's végig csorgák orcáját. — Nincs e túl minden veszélyen a' ki *sírhat*, a' ki *így* sír?

Jézus azt hagyta, hogy legyünk mint a' gyermekek. — Láttad volna Wt, melly játékot indíta gyermekeimmel. — Eugénium, ki már csaknem 7 esztendő, szerényen elvonta magát, de még éjjeli 12 órakor is velem vala Wesselényi körül, mint W. volt az atyjával és velem 1805. Octób. utolsó és Novemb. első napjaiban. De Thalie és Emil végre magok is ingerkedtek vele.

Nov. 5d. estve kért, hogy tegyek rendelést, hogy másnap reggel indulhasson. — Én impertinentiának nézem vendégemet maraszgatni; kiki tudja meddig maraszthat [!], 's nekem kedves, ha marasztás nélkül marad. Osztan itt tudom, melly áldozat vala egyedül értem kerülni ide Pestről, tudom, melly igen vágyhata kedves anyjához sietni öt holnapi távollét után. Másnap hat órakor kész vala kocsisom, mert akkorára parancsolt. Elverte nyolczat, 's Pataki emlékezteté, hogy fogatni kellene. — Ne még. — Végre fogata. — P. emlékezteté, hogy fogva vannak a' lovak. — Ne még! — még kótnak a' szekér körül. — Ismét emlékeztetés. — Mingyárt! Mingyárt. — Végre ment. — Megrázta kezemet, öszveforrtak ajkaink; a' feleségemnek meghajtá magát. — Édes barátom, mondám; szabad volna kérni, hogy feleségemet csókold-meg. A' kit én így szeretek, óhajtóm, hogy feleségemet is szeresse. — Sophie pirúlt, 's W. kezét csókolt. Nem úgy, édes barátom. — Pataki is megcsókolta 's ő Patakit. A' Weiblichkeit' szent érzései zavarba jönek, felriadnak, mikor az asszonyi képet idegen ajak illeti. Sophie a' maga érzéseit azzal fedezte, hogy midőn Patakira nyomta csókját, ezt mondá síró nevetéssel: Mein Posa. — Mentek. Ítéld-meg onnan mint mentek, hogy W. Patakon, a' Vályi-Nagy Ferencz szobájában azt írta nekem, hogy a' *Pólusig útazhatott volna, 's Széphalom volt volna bére útjának.*

Európának Isteneit látta Buda: Széphalom Wesselényit és Patakit. — Mellyike látta többet?

Mi hétfőn általmenénk Kázmérba elmondani a' napamnak,

melly kár, hogy hívásunkra meg nem jelent, 's Sophie nem magasztalható eléggé a' princeps juventutis hungaricaet, és barátját. Midőn vissza jövének, egyszerre nyakamba borúl és sir. — Mi baj? — «Ach, oly két ifjút itt nem látni!»

Ismerni kell ezt a' jó asszonyt, 's ismerni lelkének egész tisztaságában, akkor lehet érteni ötlet megindulása között.

W. azon kalánnal eve nálam 's azon pohárból íva, melly 1794ben velem volt 1801-ig. A' poharat Kufsteini útamban vettem 1799. 's három gyermekem azzal kapta a' keresztségi vizet.

V Felőled baráti tisztelettel szőlla mind W. mind P. 's kimondhatatlanul örvendeztek látásod' szerencsésének. Látták nálam Verseid MSát, látták leveleidnek kis csomójokat, mert te, barátom, a' levélírásban minden levelezőmnél restebb vagy, 's irigylék birtokomat. Valamit elmondani tudtak felőled, mind azt elmondották. Rézbe metszett képeddel nem rosszul vagynak megelégedve. De ők is azt óhajtanák, hogy te festetnéd magadat Pesten Dónát által, ki őket festette. Ez 70 esztendő ember. Sohasem látott még *találób* festőt hazánk. — Már írtam Dónátnak, hogy számomra fesse Wesselényit, de ne frakkban. Azonban a' mentére, mellynek csak prémje fog kilátszani, egy skarlát leplet vettetek.

Én ma ülöm házasságom' tizedik visszaforduló innepét. Óhajtsd hogy még húsz esztendőt tölthessek benne feleségem 's gyermekeim' társaságokban. — Ma akartam neked írni, hogy a' nap egészen örömmel legyen szentelve. — Éljen szerencsésen.

Szemere és Kölesey Lasztócson múlatnak. Minap 24 órát tölték ismét velek. Ők Wt nem látták.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 135. sz.]

2766.

Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak.

Széphalom, Nov. 11d. 1814.

Nagy barátom,

Én ma inneplem házassági boldogságomnak tizedik visszafordultát. Azt a' napot inneplem, melly engemet oly boldoggá teve a' hogy' az lehet ember. Miért nem valál Te ma jelen! miért nem valál Te ma közöttünk, nevelni örömeim' nagyságokat! Vissza kíván-

tunk, mind ketten, édes barátom, 's annak emlékezete, hogy kevés napok előtt -- mely hosszú idő már! — miénk voltál, hogy bírtunk, hogy Széphalom látta Wesselényit, a' Magyar ifjuság' fődíszét, a' szeretetre legméltóbb ifjút, új édességeket ad e' szép napnak.

Édes barátom, a' merre te fordúlsz, mindenütt látsz hódolást. Nem csuda ha azt leltél nálunk is. Én tőled, kit 9. eszt. előtt 9 esztendősen korodban láttalak, sokat vártam, 's tudtam mit kell 's mit lehet várni olly gondok után, a' millyenekkel téged nagylelkű Atyád, nagy lelkű anyád neveltek. De mind azt a' mit képzeltem, vártam, messze messze meghaladta a' mit benned leltem. Azok a' szép könyűk, a' mellyekkel szemeidet olly gyakran látám elnedvesülni, azok a' szép könyűk, a' mellyeket te el akarál rejteni előttünk és a' mellyeket én épen e' miatt látatlanokká tettem, azok a' gyönyörű könyűk, a' mellyek végig futottak orcáidon, azt mondják nekem, hogy te túl vagy minden veszedelmen, 's ez az a' min én leginkább örvendek. Isteneidet láttál 's nem holtál-meg. Oh maradj hasonló magadhoz, 's ne engedd hogy a' maszlagoknak akár mellyike elszédíthessen! Szeressd szentül a' mi szent 's ne tedd magadat az ál nagyságon kapkodás által kicsinnyé, mint azok a' kiknek szemeiket, szíveiket nem illeté Isten! — De engedj-meg tüzemnek: feledni kezdém hogy hozzád szólok. Nem kell neked intés!

Patakról írt leveled azt mutatta hogy megindulással hagyta-el, 's vártam azt. Ha hidegen váltál volna is el, mi még is vissza óhajtanánk, mert nekem és Sophienak nagy gyönyörűség volt azt látni, a' kihez hasonlított nem lelünk. — Más nap által mentünk a' napamhoz, képeteket festeni előtte 's elbeszélteni neki mit látánk mind kettőtöken, 's melly hasonlíthatlan három napot engede nekünk a' sors; mert rólatok szállani, édes barátim, nekem és Sophienak *szükség* (Bedürfniss) volt 's több mint csak gyönyörűség. A' napam, kit magát leltük, mert a' sógorom 's sógorném ennek atyjához utazott vala el, nem győzte eléggé sajnálni hogy kisdod sok unokáji miatt által nem jöhete, s egészen érzi veszteségét. Mi ketten szüntelen rólatok beszélünk, 's ez nekem igen kedves scéneket ad. — Midőn Kázmérből vissza jövének, Sophie nyakamba borúlt, 's sírva csókola-meg. Nem értvén megilletődése okát, kérdém, mi érte, 's ő titeket neveze-meg, az ő Carlószát és Pózáját. — Ti, a' kik ennek a' tiszta teremtésnek lelkébe láthattatok, érzitek ennek az illetődésnek becsét. Másoknak az érthetetlen. — És épen az illyenек teszük az én életemnek irigyelhető szerencsáját.

Dónátnak írtam, hogy számomra copírozza képedet de *mentében*, melynek azonban csak *prémje* lássék ki; a' ruhára vessen *skárlát-színű leplet*. Ha lehetne, édes barátom, fejed körül *isteni nimbus*t vonattam volna, mert te azt érdemled. Ki olyan mint te vagy? — Donát ezen felül kétszer fogja copírozni Kreutzinger által festett képemet, de az általam kimutatott változtatásokkal; ezeknek egyike tiéd lesz, a' másika az én Lolottomé. Mint fogok örvendeni, kevélykedni, ha képemet e' két helytt tudandhatom. —

Szemere és Kölcsey látták szekeredet Patakon. És le nem szállottak, hogy lássanak. Most sajnálják azt. — Nagy Ferencz elragadtatással szóll felőled. Meg nem tudom neki bocsátani hogy Prof. Kézyért nem küldött, 's nem értem hogy mint nem érte-fel hogy kell az olyat csinálni. — Hogy Patakon lovat nem mingyárt kaptál, nagyon sajnálom. Ha előre láthattam volna, hogy ott lovak nem várnak, tovább vitettelek volna. Nagyon sajnálom azt is, hogy eselédjeid semmit nem vittek, mivel helyek nem volt; mert félek hogy Zsibóig ritka helytt kaptatok enni-valót; ámbár én is tudom, mely jó az, hogy az idő mindennel tanútatja, mely hasznos mindent tűrni.

Mégyek e Bécsbe, még most sem tudom. De ha mégyek, parancsolataidra nagy gondom lesz, 's nem felejttem még a' *Commentar. de Bello Germanicót* is. —

Sophie, ki egészen emlékezetedben él, tisztel a' legszívesebb indulattal. Gyermekeim emlegetnek. Emül ma azt kérdé tőlem, hogy hol az a' báCZI a' ki a' kis lovat CZinálta? Éljen boldogul, édes barátom, 's szeressd azt, a' ki kevélykedve 's megindúlt lélekkel emleget.

örök tisztelőd

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

2767.

Kazinczy — Cserey Miklósnak.

Széphalom Nov. 11d. 1814.

Tisztelt barátom,

Ma akartam felelni Octób. 24dikén vett igen kedves leveledre, mert ez a' nap nékem szent nap, 's ennek üres óráját legtiszteltebb barátimmal akarom megosztani, kik között te fő helyen állsz. Házasságomnak tizedik esztendejét ma rekesztem-bé. Óhajtsd, édes

barátom, hogy még kétszer láthassam ennek tizszeres visszafordul-
tát, 's óhajtsd hogy én és ez a' jó asszony, a' ki nekem ezt az
életet minden engem nyomó terhek mellett is olly kedvessé tette
tíz eszt. oltá, lányaimat úgy nevelhesse, hogy ollyan lelkű férfiak
vegyék-el valaha, mint a' kiket mi ketten szeretünk, hogy fiaink
olly lelkűek legyenek mint ezek.

Régen nem írtam Neked, 's nem azért mert én nem vettem
leveledet. Ki nem tudtam tanulni, melly titulus alatt írjak. A' titulus
neked semmi; de nem semmi a' postákon és a' világ előtt; 's ámbár
magam talán egészen meggyógyultam azon bolondságból hogy a' mi
hang vagy csak fény, a' Horátz' szavaként, stupeáljam, attól is
távol vagyok, hogy a' mi köz tekintetben vagyok, durva Cynismussal
megvessem. Midőn utolsó leveledet vevém, már megígérkezének hoz-
zám B. Wesselényi Miklós, 's Pataky és Döbrentei Urak. Úgy hittem
hogy ezektől mindent bőven megérték. Azonban leveled hamarabb
ért hozzám mint ők, mert Döbrentei régen Kolozsvárt vagyok, W. és
P. pedig Novemb 3—6 voltak nálam. Ezek által akarék írni, de a'
ki W.t és P.t látja házánál, az, ha lelke van, egy sor írására sem
lel időt. — Levelem tehát menjen Tihóra.

O Barátom, melly két ember ez a' W. és P! -- Ime ötöd
napja hogy elmenének, 's úgy vagyok mint a' ki elrészegedett 's
magához nem tud térni elrészegüléséből. Abban lelem minden örö-
memet, hogy feleségemmel öszveülök, 's őket emlegetjük egymással
vetélkedve, mellyikünk szereti őket inkább. Én W. felől sokat vártam,
igen sokat: ennyit nem vártam. Tizennyolcz esztendő s ifju, 's már
megért ember. Kilestem minden mozdulását, 's soha nem veszte
rajta. Isteneket láta most, 's meg nem holt; pedig az o Testamen-
tomban megholtak azok a' kik azt láttak. — Hány ízben történt
hogy szemei eltöltek könnyel, lesütötte szemeit, illetődését el akarván
rejteti, 's azonban a' könnyek leesorogtak orcáján. Úgy tettem
mintha nem látnám; mert azt az érzést megsejteni 's érette pirú-
lást, bár kedves pirulást, terjeszteti-el a' siró' orcáján, vétek, isten-
telen vétek; vagy coquettirozóvá teszi a' szépézésű szívet, vagy
arra tanítja, hogy fásuljon-el. — 'S mi szép volt ötet gyermekeim-
mel enyelegve látni! Eugénium ki már csaknem 7 esztendő s, félre
vonta magát tőle; de Thalie és Emil fiam végre ingerkedni kezdé-
nek vele; Antoninom még sem nem jár, sem nem szöll; és így ő

nulla volt. Jézus azt hagyta hogy legyünk mint a' gyermekek. Wesselényi még tud az lenni; 's így őtet féltetni nem lehet. — Tanulása igen szép van már is; és mely olthatatlan szomj látni, hallani, tanulni, előmenni! Oh ha az atyja feltekinthetne sirjából, 's látná mi lett kedves fijaból! — Feleségem szint olly szerelmes beléjek, tudnillik Wesselényibe és Patakiba, mint én. Abban leljük minden örömünket hogy felölök szállunk, a' Carlos és Pósa felől. — Felejtethetlen három nap! Bár csak Zsibó közelebb volna hozzánk. Talán meggyőzhetné idegenségemet kimenni házamtól, mely öregségemmel nevededik.

Hogy te özvegyen maradtál, Erdélyi barátimnak levelekből érttettem sok hónapok előtt. Most egy szép' leveléből azt értem, hogy te Gróf Mikes Birivel jegyben vagy. Énelőttem nincs rettetesebb csapás, mint a' mely téged már kétszer ért; képzeled innen edes barátom, hogy a' csapást úgy érzettem, mint legmelegebb tisztelődnék venni illet. A' gondviselés terjessze-ki rajtad atyai kezeit, 's tegyen boldoggá, gyermekeidet vigasztalja.

Szép ídea az, édes barátom, noha mindennapi, de épen azért mert mindennapi, olly új, mert hozzá szoktunk nem figyelmezní reá — hogy a' jobb lelkek közt egy igen szép láncz van szöve. Vedd Háromszéket, hol te proconsulokodol, Moldvának szélén, vedd Andrásfalvát, Kolozsvárt, Zsibót, Krasznát, és így osztán a' Kárpáttól kezdvén Temesvárig 's a' Szávaig, 's Krasznától Sopronyig, mely szép láncz ez minden kisebb 's hosszabb fonalaival! 'S mi lehetne! minek lehetne lennie! — Te a' Magyar-országiakkal megismérkedél, 's köztök fel tudtad lelteni Almásy Jósefet. Őtet fellelni nem minden tudná, mert az ő karaktere nem változott-meg ugyan, de egy rettenetes döczenést kapa. Ő még iskolás fiu volt Kassán, mikor én ott szolgáltam, 's gyakran történt, hogy láttam 's hallám őtet. Feje tiszta volt, szíve jó. Ő fényes és gazdag ház gyermeke, az atyja V. Ispán vala Borsodban — nálunk más a' Vármegye' szolgálatja mint nálatok, 's bár nálatok is az volna az mint nálunk, mert lehet e szebb szolgálat? — az anyja pedig Gener. Palásthynak, egy régi nemes és gazdag Úrnak leánya. (Ennek az Asszonynak testvérét Koppi nevelé, 's ollyannak nevelé mint maga volt, Palásthy szolgált a' Cancellaria mellett mint Concipista. De tovább szolgálni nem

akart, mert lélek lakott mellyében. Már 1786. nem vala hivatalban, Bécsben lakott, tanult, a' tanúttakkal társalkodott, 's tudományos utakat teve Saxoniába, Olasz Országba egész Nápolyig. Báró Swieten felhatalmazá ötet a' Német Országi Professorok között a' jó fejeket az Austriai Monarchiának Iskolájihoz meghívni, 's Eichhorn és az Erdélyi Hissmann megígérkeztek, de Hissmann megholt, Eichhorn pedig lemondta róla). — Almási Jósefet ennek az Onkelének emlékezete — mert ifjabb volt mint hogy ismérhette volna — leveré, és azt tette, hogy jó úton indult. Eggy két eszt[endővel] azután hogy elhagyta az iskolát, ő fordítá-meg Minister Majláthnak kedve ellen a' Borsodi restauratiót 's sokszor a' Gyűléseken is (Borsod Várme-gyében) a' dolgot. Ha Almási nem volt volna, el volt volna temetve; de a' hatalmas rokonság ötet is vitte. — A' feljebb említett döcze-nés így történt; ennek hasznát veheted, és épen ezért írom. Eggy nem szegény, de nem nagy gazdagságú Miskolczi Pápista Ko-ha-nyecz nevű kereskedőnek egy szép lyánya volt, 's A[lmásy] ebbe belé szeretett, 's sokat mulata vele. Sokszor ott keresték az Instán-sok. A' leány teherbe ejtve érzé magát, 's az atyja erővel éle, Papot hívata, 's öszveesketteté. A. nem felejthette a' lesujtatást, de fele-ségét szerette. Látván mint fordúlt a' világ, elővette a' Rosariumot. Rokonai így megengesztelődtek, és vitték magokkal. Megyen e feljebb (mert akar), nem tudom. De ha akar, megyen, mert kenheti a' kere-ket, feje van, 's Almási a' neve.

Te nem félsz, azt írod, mert a' *nem félsz* kedvesebb állapot mint a' *félsz*. — Én *félek*, noha az *kínos*, mert látom mik történ-nek, 's csuda volna ha meg nem esnék, a' mit félni lehet. — Melly rettentő változások, melly nem várt, melly nem hihetett változások! — Nápolynak nem adatik vissza Ferdinánd, mert Joachim elpártolt a' jóltevőjétől 's sógorától, Spanyol-ország ennek az Inquisitornak adatik, nem az atyjának, a' kit a' korona holtig illetett, Norvégia, az independens ország, Bernadottnak adatik, mert hazája ellen támadá, Moreau a' *nekünk használó*, de *istentelen* (avagy nem az e?) apo-theosist nyert. Lengyelország nem lesz a' mi volt Amerika — Was-hington városa etc. etc. Napoleont a' szövetségesek nem magok teszik-le, hanem a' *néppel tétetik*. Ki várta ezeket? — Fiume, Illiri-cum nem adatnak vissza hazánknak — a' Moszkva Colosszus vagy Galicziáig vagy épen a' mi hazánkig terjed, 's így oda az Antema-

rale. Ha most vagy valaha háborúba keveredünk a' Csárral [!], mi lesz belőlünk? Most barátok vagyunk. Azok voltunk e 1812? Azok leszünk e 1816ban? — 'S kinek nem hasad-meg szíve a' szegény Louisán? Ő is unokája a' mi kedves Thereziánknak, ő is örökös hazánknak; 's azt az Asszonyt, a' ki áldozattá tévé magát értünk 's atyjáért, most még feleségnek sem akarja némelly ember ismerni. — Ezeket csak a' változásokra. De a' félelemre már. — Rettegtem hogy újra devaluatio érhet bennünket, 's én adós vagyok mintegy hét ezerrel. Már hire van, 's a cursus csaknem úgy áll mint három egyhez. Mit csinálunk? — Rettenetes dolog. 1794. elfogattattam, 's szenvedtem 1801ig. Akkor egy testvérem' gonosz-sága nem engedé hogy valamihez fogjak. Tettem volna róla, de az Anyám megé vonta magát. Ezt követte házasságom. 1813ban Apr.ban léptem birtokomba. Ez idén hat oeconom. épületet kelle tennem, mert házam' tüskés dombon épült, 's itt egy sövény sem volt, mikor 1806ban ide jöttem. Most akarék kivergődni mérséklett életem 's magam megvonása által, 's vége mindennek. Rettenetes perplexitásba jövök ha a' pénz bece (tudnillik a' papirosé) leszáll. Ez az én felelmem. 'S hány jó emberé rajtam kívül! —

A' Rumi munkája Budán adatott újra Censura alá. A' Censor nem merte megengedni 's a' Locum[enentia]le Consiliumnak vetette alája. Ott mi történik, nem tudom. Ha Babocsayt csak ugyan nem engednék, más darabokat kell felvételni, noha én Babocsaiban nem látok semmit a' mi tilalmat kívánna. Német Gener. és katona Uraimék festetnek a' magok érdemlett színekben, 's a' Kalvin fia Babocsay néhol ejt holmit; de az Udvar nem bántatik. —

Sept. közepe táján a' Kassai Püspök Újhelybe jött bérálni. Azelőtt kevés napokkal a' Kázméri Plebános testvére első misét monda Kázmért 's én is ebédre valék híva. De én Consistoriumot tarték Újhelyben, és így lehetetlen vala megjelennem. Az Újhelyi Apátúr megszólítá a' feleségemet, ha Eugeniámat nem fogja e bér-máltatni; de azt tolakodás nélkül. — Ez azt felelte hogy nem; mert a' gyermek még nem tudja mire való az. — Az Apátúr azt jegyzé-meg, hogy ifjabbak is admittáltatnak. — Sophie elbeszélé. Én ellen-keztem vele, 's kértem, engedné nekem azt a' szerencsét, hogy meg-

pecsételjem ezzel is hitemet, melly az, hogy nekem nincs ellenemre papistasága lyányaimnak, 's más nap vele és a' gyerekekkel bementem 's bemutattam a' kis bárányt a' Püspöknek. Az akt alatt magam vezettem a' gyermeket a' circulusig, ott elmaradtam, a' gyermek pedig megkapta az olajat, az áldást, a' pofot, és a' Sophia Francisca nevet. — Viszketegből ezt nem tettem, mert arra semmi szükségem, hogy engemet egy szokatlan, váratlan tettért emlegessenek; a' viszketeg rút dolog egy őszhajú emberhez — sem azért nem tettem, hogy valakivel magamat kedveltessem. De ennyi bolond közt illő vala példát adni, hogy eszes ember abból a' mit más oly nagy-nak néz, magának semmit nem csinál. — 'S sok eszes kalv. pap approbálja a' tettet, sok hallgat reá, még több dül fül. Így megyen az mindég.

Erdélyben valaki egy pasquillt íra a' Muzéum' első füzete ellen. Írója kaczagást érdemel, és semmit egyebet. Kedvem volna leütni a' füle mellett. Sutor, ne ultra crepidam. — Éljen szerencsésen, igen kedves barátom. Öllelek tisztelettel elegy barátsággal. —

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 43. sz.]

2768.

Kazinczy — Gr. Gyulai Karolinának.

Széphalom Novemb. 11d. 1814.

Szeretett leány!

Ma töltöm házassági boldogságomnak tizedik esztendejét, 's azt a' napot inneplem tizedik visszafordultában, melly engem oly szerencsésé tett a' milyen az ember lehet. Osztozom örömeiben a' napnak mind azokkal a' kiket szívem melegebben szeret; ma írtam Theréznek is, 's Nagysádnak is ma írok, ámbár kedves levelét, az Octób. 4dikén írottat, húsz nappal azután már vettem, — mert, édes Lolotte, ha valakit, Nagysádat az én lelkem annyira szereti, hogy (legyen szabad e' napot egy meleg tréfával profanálnom — ha ugyan az ilyen tréfa *tréfa*, és ha az illy profanálás *profanálás*), ha Nagysádat nőtelen koromban ismertem volna, Andrásfalván termettem volna 's Erdélynek szeretetre legméltóbb leányát vagy elloptam vagy elrablottam volna. Az illy kincs megérdemli hogy *gazságol* is kövessünk értte. — Mint olvastam-el ezt a' Nagysád' levelét, azt

méltó elbeszélnem, 's méltó hogy Nagysád kihallgasson. — Épen szüretemre készülék, midőn az megérkezett. A' szüret nekem az a' mulatság, a' mi Napoleonnak volt a' vadászat: teljes alkalmatlanságokkal és képzelhetetlen örömekkel. Szőlőm alatt, melyet osztályban tavaly kaptam, még nincs házam, 's egy kunyhóban nyomorgám Eugéniével, ki gazdasszonykám vala. Kedvesebb őszi napot nem képzelhetni. A' tűz nagy lángokban ége előttünk, 's Eugéniének gondja volt hogy az el ne aludjon. Munkásaim majd közelebb majd távolabb tőlem szedték az ez idén igen szűken termelt gerezdeket, lármával, énekkel, tréfalásokkal. Szébb kinézést nem képzelhetni. Három oldalról egy végtében valánk körülölelve hegyekkel, előttünk pedig Szaboles felé a' legszebb lapály nyúlt-el rétséggel, 's majd fakó, majd zöld, majd kék erdőkkel, a' színnek minden nüanszaiban, mely erdők között, a' Tokaji hegy maga mint egy Vorgebirg, (magyarul fok) dominálva emelkedett-fel. Előttünk feküdt Patak is. Midőn lelkem 's szemem el vala részegülve, akkor vevém-elő a' Nagysád' levelét és az ezzel együtt érkezett Cserei Miklósét. Eugénie látta elmerülésemet 's ekkor a' gyermekkel Nagysád felől szállék úgy a' hogy a' gyermekkel lehet. Illy két levél adhata csak új részegülést lelkemnek.

Édes Lolotte, még akkor nem értettem a' Nagysád levelének egyik czikkelyét, mert a' Nagysád Múzsája csak Novemb. 3dikán ért hozzám. — Döbrentei azzal biztata, hogy Octób. 7dikán [!] fog-nak Pestről megindulni. Vártam 's nem jöttek; úgy hittem hogy tovább késvén mint illet, egyenesen haza fogtak menni. — Azonban Nov. 3dikán reggel behallatszott szobámba, hogy Cselédcim egymás közt valamely idegenek felől beszélnek, kik dombomon gyalog jöddögélenek fel. Nézem az ablakból; marináró vala mind a' kettőn. Ez Wesselényi lesz — vagy társai között valaki; mert a' 18 esztendő's ifjat, kit 1805 oltá nem láttam, meg nem ismerém. Elébe mentem bal kezemmel Eugéniet tartván. Meg kelle kérdenem, ha az a' kit látok, nem B. W[esselényi] e? Ő vala és Pataki. Kocsiját hátra hagyák, 's magok gyalog jöttek Újhelyből. Feleségem őket már látta ott. Vásár lévén épen, az előtt estve bement, 's a' Patikáriusnál halt, ki mind maga mind felesége szeretetre méltó emberek és nekünk igen kedves barátink. W. és P. későn estve értek oda, 's a' billárdasztalon háltak, mert a' vásár miatt el vala foglalva a' fogadó. — Harmad napot mulattak itt, 's ez a' harmad nap, o Lolotte, mely szép napok voltak ezek! — Én W. felől sokat vártam; ismertem

lelkét, tudom melly gonddal neveltetett nagylelkű atyja, nagylelkű anyja által. De ennyit — ennyit nem várhattam. Ő a' dísz a' magyar ifuságnak. Sophie 9 eszt. oltá azt hitte hogy outrírozva festem a' Zsibóiak' képeiket; de most úgy lelte, ezt látván, hogy keveset mondtam. — Hallván hogy mind W. mind P. festették magokat, Pesten Dónát által, én azt a' megjegyzést tevém, hogy a' Pataki Úr fejéből egy igen szép Van-Dycki főt lehetne csinálni, 's Sophie ekkor egy olly szót teve, mellyet irigylek neki; azt hogy W. és P. neki úgy jönnek ki mint Don Carlos és Marquis Posa. A' hasonlóságot segéli az a' kép melly a' Göscheni kiadásban az I. felvonás előtt áll, hol a' szőke Carlos és a' barna Posa egymást ölelik. Bennünket eltölte gyönyörrel az a' szép tón, melly e' két egymásra érdemes barát közt van. — Mint fessek én W-t? és minek fessek, holott őtet Nagysád ismeri? Csak a' mi megilletődésünket kell tehát festenem, 's e' szerént elmondom hogy mihelytt ők Nov. 6dikán tőlünk elmentek, mi másnap általmenénk Kázmérba, elmondani a' Napamnak 's Sógornomnak 's Sógornémnek, mit vesztettek hogy őket nem látták. A' Napam a' Sógorom gyermekeit őrzé, ezek pedig B. Wécsey Miklóshoz kénytelenek voltak *halaszthatatlanul* menni, 's nem győzik eléggé keseregni szerencséjük' elszalasztását. Visszajövőben Sophie nyakamba borúl 's elfakad sírva. Mi bajod? kérdém. 'S ez akkor mondja, melly gyermekké tevő őtet a' Carlos és Pósa' látása; mik ezekhez képest nekünk minden ifjaink! — Lolotte, hány ember van, a' ki ezt a' Sophie megindulását félre érthetné. De nem én. 'S bizony nem Nagysád is.

W. nagy haszonnal járt. Isteneket látott, 's nem holt-meg. Szomja tanulni, látni, hallani, előhaladni, olthatatlan; sokat tud, igen sokat, 's mit fog még. 'S szíve, erkölcei melly isteniek! Hányszor történe-meg míg itt múltak, hogy némelly scének felett egészen elnedvesedett szeme. Nem akartam megzavarni e' szép érzést, 's úgy tettem, mintha azt nem sejtettem volna meg, 's akkor szemei lesüllyedtek, 's orcáján végig futott a' könny. A' melly ifjú *sírhat*, a' melly ifjú *így* sir, az túl van minden veszélyen.

A' Nagysád' neve' napján ittuk a' Nagysád' egészségét. Ez a' nap arról is nevezetes előttem, mert ekkor lettem W-vel és P-val te. — De még azt mondom-el mint búcsúzánk.

Szombaton este, Nov. 5d. mondja hogy menni fog. Nekem nem impertinentiám marasztani a' Vendéget, én azt soha nem teszem; a' ki maradhat, ha szeret és maradhat, marad; nem maradhatni 's

még is kénytelen lenni maradni, erőszak és indiscretio. 'S itt tekintetbe kelle vennem hogy W. siethete kedves anyjához, 's nekem az is igen nagybecsü áldozat, hogy miattam illy nagy kerülést teve Pestről. — Reggeli 6 órára rendelte lovaimat. — Más nap Pataki jelenté, hogy fogatni kell. W. ezt felelte: Ne még. — Végre maga fogatott. — P. jelenté hogy fogva van. — Nincs. — De igen. — W. Úgy de még kótognak a' szekér körül. — Végre felkölt, megrázta kezemet, megszorította, megcsókolt. — Sophienak meghajtá magát. — **Én.** Édes barátom, kérhetnélek hogy csókold-meg feleségemet is? A' kit én szeretek, óhajtom hogy azt tegye. — 'S ekkor megcsókolá Sophiet. Ugyan ezt tette Pataki is. — Az asszonyiség' (Weiblichkeit) szép érzései mindég erőszakot szenvednek, midőn őket idegen férfi' ajka illeti, 's Sophie a' maga embarraját [!] azzal enyhíté, hogy Patakit *Mein Posa*-nak nevezte a' csók közben, 's így öszveért a' két ajak. Gyönyörű két lélek, 's Pataki méltó W-nek barátja lenni. — Nem az én hibám, édes Lolotte, ha szó nem festheti harmadnapi örömit. Sándornak, az Európa' Megszabadítójának, jelenléte el fogott volna ölni a' maga fényével; ő Isteneknek való vendég. Nekem W. és P. kedvesebb mint a' világnak minden Sándorjai.

A' Nagysád' Múzaja, édes Lolotte, könyveim' egyik deszkáján áll a' Klopstock' Quart-kiadásának támasztva. Ennél jobb helyt neki adni nem tudok. Higgye Nagysád, hogy úgy vettem ajándékát a' mint illik. Dónát festeni fogja képemet Nagysádnak és Wesselényinek, mert az meg van nála a' Kreutzinger által festett kép után. Azt Dónátné (Herczeg Liechtenstein Károlynak leánya; egy szeretetre igen méltó teremtés) magának férje által copiroztatta, 's nem akará engedni Wesselényinek. Végye azt Nagysád majd úgy mint én vettem a' Múzáat. — Kértem Dónátot, hogy nekem fesse Wesselényit, 's meghagytam neki hogy mente legyen rajta, nem idegen nemzetbeli ruha; de a' mentén végig lesz öntve a' skarlát köpeny; — jó hogy feje körül isteni nimbust nem vonaték, mert W. arra is méltó.

Elnéztém a' szeretetre méltó, meg nem romlott ifjat. Melly gyermekisen mulatta ő magát gyermekeimmel! A' már csaknem 7 esztendő Eugénie félre vonta magát tőle. De Thalie és Emil már ingerkedni kezdettek vele végtére. Pataki néhány ízben megintette hogy hagyna békét nekik. De W. abba nem hagyta. — Megmondta Jézus, hogy legyünk mint a' gyermekek. W. olyan! 's áldhatja sorát hogy olyan.

Sophie Kázmérből jött haza 's egy csoport fáradt asszony kitért előtte. S. megállítá szekerét 's felvette valaki felfért. Hol laktok? ekkor kérdé már. Felel az egyik: Bódón. — Ismeritek Szerencsynét? — Hogy ne; hiszen nekem Asszonyom. — Elhültem, mennyi népet hozza Sophie. Ekkor producálám gyermekeimet, hogy beszéllje-el Th[eréz]-nek mint lelte. A' paraszt-asszony Thaliere azt mondta *magától*, hogy ez egészen olyan mint Theréz, hogy még a' lenézése is olyan, szeme egészen a' Therézé, de az az orcája vagy inkább egész arca is. — Ekkor mutattam neki olajban festett képeimet, 's itt felkiálta a' paraszt-asszony: Hiszen ez Ökeme, a Nagys. Asszony. — 'S valóban a' Theréz képe az a' mit látott.

Éljen szerencsésen, édes Lolotte. Én úgy hiszem, hogy ez a' levél nagy gyönyört fog nyújtani Nagysádnak, mert én nagy gyönyörrel írtam. — Az én Susiemnak esókolja Nagysád kezét nevemben, esókolja testvéreit is képebben, 's higgye hogy Nagysádat senki úgy nem szeretheti mint

Kazinczy Ferencz mpr.

W. Nagysádnak árnyékrajzolatot fog általadni.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

2769.

Kazinczy — Helmeczy Mihálynak.

Széphalom Nov. 13d. 1814.

Kedves barátom,

Eddig kezecdben vagyon Hudibrász és ezzel együtt a' Gessner második Kötete. Szathmári Mihály Curiális Prókátor Úrnak patvaris-tája *Rátkai Sámuel* vette-által olly útasítással az én részemről 's ígérettel az övéről, hogy azt a' kised nyalábot Trattner Úrnál adja-be néked. Ha még nem vetted volna, kérlek, keressd-fel Szathmári Úrnál, 's vedd által, 's kéréseimet, kivált a' Donáthoz tettet, teljesítsd szokott barátságod szerint.

Donáthoz magához is írok ma, mert valamit másként szeret-nék mint írtam volt.

Kész e, 's árúztatik e már — vagy ha úgy jobban esik kérdenem, kiosztogattatik e már az Előre-fizetőknek a' Szívképző Regék' és Paramythek' kötete? hány lapot teszen, 's hogy' sült-el a' Révai

büszkje? 's mi a' vignette ott? Laokoon e, vagy Apollo Vaticanus? — Ha írni méltóztatol, kérlek, ne feledd mind ezt velem tudatni. A' Terminus' végével Rátkai által nekem felküldhetnél 10 exemplárt ezen kötetből, és egyet (ha nem kész is egészen) a' Kis' Verseiből. Ne feledd ötet ezeránt megszóllítani.

En Ossziánt revideáлом fáradhatatlanúl, hogy Szemere levihesse Decemberben. Ezen általesvén a' Göthei kötethez állok, melly magában vékony volna; és így megtoldom a' jambuszokban dolgozott Hamlettel.

Szemere Bereglibe ment a' sógorához Bay Józsefhez. Onnan Kölcey leviszi Álmosdra. Ismét feljő, 's úgy mennek mind ketten Péczelre.

Nem tudnál e te, édes barátom, valamelly francziául legtisztábban és tökéletesen 's igen folyvást beszéllő, jó moralitású és fantaziáktól üres asszonyszemélyt, akár leányt akár özvegyet, a' kit én házamhoz vehetnék, hogy leányaimat, Eugéniet és Thaliét, francia és olasz nyelvben, 's muzsikában nevelje. Az olvasás 's asszonyi munkák azon kívül értetődnek; a' nyelveket azért említem, mert azt akarom leginkább. Csak olyan pronounciatiójú ne legyen mint az Elszásziak, kik a' z s ő-t (je) s ch é-nek pronounciálják, mert az ollyat ingyen sem veszem. Aemulatio miatt két vagy három 's talán négy más leányt is vennék keze alá, 's szeretném ha egy francia leányt hozna a' ki neki és tanítványainak szogálatjára volna. Ujhely egy órányi sétáló hozzám; ott lenne templomot, ha az kell neki; Doktor, patika, bolt, mesterember közel volna, 's én vele megférnék, csak ő akarjon megférni velünk. 'S mit kívánna esztendőnként. — Ha tudsz illet, igazíts nyomába. Gyermekeimet én ismeretlen kézre nem bízom (az az ki nem adom a' háztól), nem még ismeretesre is; mert leánygyermeknek a' Napoleon és Generalis Báró Vay Miklós ítélete szerint is anyjának szeme előtt legjobb neveltetni. Nagy jót tészesz velem, ha egy illet ajánlasz, 's kitapogatod, mit kíván, 's tudósítasz. Mi könnyen megeshetik hogy ollyat tudsz!

Add tudomra szállásod numeróját, és a' Trattner Úrét. Elj szerencsésen és szeress.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

2770.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Drága kedves Barátom!

El küldöttem SzentGyörgyinek mint Leveledet, mint nyomtattványodat, ha tsak egy héttel előbb érkezett volna ajánlásod, még felelhettem volna kívánságodnak az új Fiskálisra nézve. El botsátám Potemkint, mert nem viselte úgy magát nállam, mint neve társa Katalinnál.

Sokat kelle ez idén utaznom. Holnap után a' fel földre megyek vissza az egész házommal, onnan bővebb levéllel foglak kinozni. Ki nézéseim kedvezők, tsak valami szokott szerentsétlenség ne érjen.

Élj azzal a' boldogsággal, a' mellyet érdemlessz.

Hiv Jóskád mpr.

Sz. Mihályt, 13. Nov. 1814.

Tsak egy nyomtattványra praenumeráltam, kész lévén pótolni a' summát, ha az egész munkának árra többre menne ezután. —

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 32. sz.]

2771.

Kazinczy — Helmeczy Mihálynak.

Széphalom, Nov. 16d. 1814.

Kedves baráfam,

Ma érkezett hozzám Octób. 11dikén írt leveled. — Honnan e' késedefem? Bizonyosan onnan hogy kezed nem eléggé olvashatólag írta fel Ujhelyt 's Széphalmot a' boritékra, 's a' posták' emberei nem tudták merre kelljen azt útasítaniok. Jó lesz ezen felül, mint-hogy az országban több *Ujhely* vagyon, Egret is vagy Miskolczot feltenni.

Takácsnak Ságihoz írt levelén nem igen csudálkozom. De mondd-el, mint becsmelheti [!] Bácsmegyeit a' ki a' Horvát András Zirczét magasztalá — ha tudnillik a' szokatlan 's új szók bántják fülét, 's nem valami egyéb? Én Zirczet t: i: a' Horvát Zirczet magasztaló Verseit, nagyon becsülöm, 's óhajtanám hogy azt Takács

is becsülné. Most csak Horvátot látszik becsülni, vagy inkább engem bántani akarni. — Melly jó hogy az effélék engem most érnek, és nem ifjabb koromban! Most mind ezeket csendes vérrel nézem. — Tudod e mint bána Takács Révaival?

Most van előttem az a' mit Pethe ír a' Mezei Gazda XLIII. Nrojában. Én sem barátságos Currenst, sem nem barátságost nem írtam 's nem is fogok. Kifutják magokat, 's akkor mind ennek vége lesz, 's a' jó ügy győzni fog. Haszontalan minden igyekezetek. Dies veritatis judicia confirmat. Csak várjuk nagy csendben, 's igyekezzünk jót írni.

Gessnernek első Kötete akkorára midőn Tr. írta hogy sajtó alá véteti, már Pesten volt. Eddig Rátkai Sámuel által adta neked a' Gessner' második Kötetét is. Ha késne, szőlj vele a' Curiális Prókátor Szathmáry Mihály Úr házánál. Minden esetre tudósíts, vetted e. — Melly kedves dolog volna nekem ha a' Révai rezőnek nyomtatványát vehetném és a' vignettét. Nagyon köszönöm hogy tudhatom, [hogy] a' J ó a n y a a' 18dik ívre esett. Úgy a' Paramythek túl esnek a' 25diken.

Dónát Urnak utolsó postával írtam. Ha vele szóllasz, tudósíts mikor vehetem a' képeket. Egyik képem a' Wesselényié lesz, a' másik a' Lolotté, kinek kedves ajándékát te is örömmel láttad Döbrenteinél.

Beregszászinak munkája nyomtattatik e? 's mi a' czimje?

A' Kultsár' munkája igen szép a' Theáter' dolgában. De néhol mosolyognom kellett. Hogy még a' jót is *így* kell!!!

Most minden örömem az egészen kész Osszián. Ha jó talál lenni, Te érdemled a' köszönetet mind tőlem, mind azoktól a' kik azt örömmel látandják. De bezzeg annak lesz majd mit hallania a' Duna' jobb oldaláról és Téten. — Most Geogr. 's Historiai Indexe farszt-ki. De a' nélkül érthetetlen volna.

Hoblik Úrnak add által levelemet, kérlek. Azért küldöm nyitva, mert nem tudom hol múlat. Barátainkat köszöntsd, csókold. — Élj szerencsésen.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

2772.

Kazinczy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalom, den 16. Nov. 1814.

Theurester, geliebtester Freund,

Heute erhalte ich Ihr freundschaftliches Schreiben vom 3. Nov. -- den Tag begannen meine schöne Freuden mit dem Besitz meines Wesselényi. Er kam den 2ten abends nach Ujhely, wo alles vollgestopft war, da den andern Tag dort Markt gehalten werden sollte. -- Sein Erzieher, oder vielmehr sein Freund, Herr Moses v. Pataky, ein Mann von 26—28 Jahren fragte den 3ten, ob ich nicht da sey, und suchte mein Weib auf ihrem Quartier, bey dem Apotheker auf. Auch W. kam hin, und sie wurden mit Kaffee servirt, welches ihnen sehr gut that, weil sie seit Pesth nichts Warmes assen, und sich nicht ausgekleidet haben. In Ujhely schliefen sie auf dem billard in einem ungeheizten Zimmer, mit ausgebrochenen Fensterscheiben. -- Ich hörte in meinem Zimmer, dass meine Leute sich selbst aufmerksam machten, dass zu mir Fremde kommen, und da ich durchs Fenster blickte, sah ich zwey junge Männer, in Venezianischen Marinaro-Manteln, Kaffeebraun an der Farbe, breit in roth gefasst. Ich gieng ihnen entgegen, Eugenie an der Hand führend. Ich erkannte den 18 jährigen jungen Mann nicht, den ich seit 9 Jahren nicht sah, und musste also fragen, ob es nicht B. W[esselényi] sey, den ich spreche. Nun umarmten wir uns. Sie kamen zu Fuss von Ujhely; der leere Wagen kam sehr spät nach. -- Döbrentei war schon nach Siebenbürgen abgegangen.

W[esselényi] hielt sich 72 Stunden bey mir auf. -- Pataky ist der liebenswürdigste Mann, den ich kenne, voll edler delicatessen und taktfest in der sehr schweren Kunst Achtung und Vertraulichkeit so zu paaren, dass er sich nie ungleich, seiner nie unwürdig erscheint. Sie dutzen sich, die zwey Freunde. Pataky hat viel Kopf [!], viele Kenntnisse, und sein Herz ist sehr edel. Wie oft habe ich Sie hieher gewünscht! -- W. hat viele Talente, weiss schon viel, sehr viel, hat einen brennenden Durst zu lernen, zu hören, zu sehen, ohne Kleinlichkeit, was der Fehler unserer jungen Männer ist. Sein maintien, sein Ton, sein ganzes Äussere ist im höchsten Grad liebenswürdig. Seine Physionomie verräth Züge des

Vaters und der Mutter. Sein Wuchs ist nicht gross, aber nichts weniger als klein, und er ist sehr gut gebaut. Alles zusammen genommen, er ist der *princeps juventutis hungaricae et transylvanicae*. — Sie erzählten mir, sie hätten sich in Pesth bey Donat mahlen lassen. Ich machte die Bemerkung, Patakys Kopf sey ganz für Van-Dyck. Sophie sagte, sie sehe in ihnen Don Carlos und Posa. Ich sah ihnen an, wie sie das Compliment freute. Mich frappirte das Wort umso mehr, weil Posa auf dem ersten Kupfer der Göschenschen Ausgabe auf velin mit lat[einischen] Lettern ein Schwarzkopf ist. Unser Posa hat eine sehr mahlerische Frisur. Seine rabenschwarzen Locken sind der schönste Kopfputz eines Mannes, die [!] ich je sah.

W. verzehrte auf seiner Reise bis Verona 10,000 fl. W. W. dieses sagte mir Pataky. Er hat alles gesehn, er ist überall, bey den Festen in Wien und Ofen, erschienen, gemäss seinem Stande; aber er war überall nüchtern, und sah dieses alles mit, weil es werth des Anschauens war, und diese Gelegenheit nie wieder kommt, ohne einen Werth darauf zu setzen, und deswegen sich unnöthige Unkosten zu machen. Dafür kaufte er schöne Sachen, Bücher, mathem. und veterin. Instrumente, Kupferstiche etc. Von 8 Uhr des Morgens blieben wir bis 2 Uhr in der Nacht immer beysammen, und er verlängerte seinen Aufenthalt bey mir 24 Stunden weiter als er es zu thun gesonnen war. Glauben Sie mir, mein lieber Freund, besser habe ich diese Tage nicht [aus]nützen können. Ich bedaure sehr, dass Sie diese zwey edle Menschen nicht gesehen haben. —

Wie oft sah ich ihn bey gewissen Scenen, dass seine Augen ganz nass wurden; ich schonte seines Edelmuthes, und that, als säh' ich nichts. Er schlug die Augen nieder, und da er sicher [zu] seyn glaubte, fielen ihm die Thränen durch die Wangen herab. Der Jüngling der weint, der ist gesichert. — Und sein Spiel mit meinen zwey jüngern Kindern Thalie und Emil, denn Antonin geht und spricht noch nicht, und Eugénie entzog sich ihm aus bescheidenheit [!], sie ist ja gleich 7. Jahre alt, — o das hätten Sie sehen sollen. — So viel vermag ein Mann und eine Mutter von Geist über die Erziehung ihrer Kinder! —

Ich, Sophie, und alle, die ihn bey mir sahn, sind verliebt in ihn und seinen Posa. Zeichen, dass [wir] ihn nicht exaltirt anblickten.

Den 11ten dieses feyerte ich das zehnte Jahr meiner Ehe.

Wünschen Sie mir auch, dass ich noch 20 Jahre darin glücklich leben kann. Meine Familie hat das nöthig. — —

Ich schrieb an Sie seit dem Sie Keszthely verlassen hatten seltener als zuvor, weil ich nicht wusste wo Sie sich aufhalten, dann weil ich wirklich so vielfach gestört und occupirt bin, dass mir keine Zeit übrig bleibt, meine angenehmsten Geschäfte zu vollziehen. Und die kurzen Tage! Denn bey Kerzen-Licht thue ich fast nichts. Sie wissen, dass meine Hochachtung und Freundschaft für Sie unwandelbar sind.

Ich hatte eine schreckliche Lese; 4 Fass Wein. Als ich sie in meinen Keller zu Ujhely einlegen liess, fand man den Keller aufgebrochen, und all mein Tokayer von dem guten Jahr 1811 fett wie Essenz, war weg. Es war nicht viel: es hätte aber meine kleine Schulden, Contos etc. etc. getilgt. Jetzt bin ich in einer Verwirrung, woraus ich mich kaum herauswinden werde. Noch ist keine Spur des Bösewichts.

Pethe's Handlung ist mir unerwartet gekommen; ich hatte mit dem Mann nie zu thun, und werde schwerlich mit ihm etwas zu thun haben. Nie werde ich mich mit ihm in einen Streit einlassen. Ich dachte an gar keinen Current [!], und begreife ihn nicht. An einige Freunde und *geglaubte* Freunde habe ich geschrieben, und wüsste nicht warum ich an solche nicht hätte schreiben sollen: aber wegen den Mondolatisten werde ich nie mich verbinden, nie andere reitzen, dass sie ihnen antworten. Sie können nicht glauben, was unter unsern Schriftstellern und Menschen, die das nicht sind, aber sich für eben so gut halten als wenn sie das wären, vorgeht, was sie alles treiben. Sogar der Kantianer Márton in Pápa ist anti idealist das ist Empiriker in der Sache der Sprache, und ist an Fabián, den Schwager von Somogyi, fest gebunden. Prof. Ruszek besorgte die correctur des Mondolat, so sagt man, und sagte meinem Freund Szemere, dass er exemplare herumschleppte. Sz. sagte ihm, der das thut ist, ein unedler Mensch. — Pethe schmiedete ja Worte, wie ich, doch wohl mit dem Unterschied, dass seine nichts taugen. Wie setzt sich also der Mann mit mir in Antagonismus? Doch ich verstehe ihn wohl. Frictionen sind nicht schädlich; das *Wahre* bleibt endlich untastbar; ich sehe dem Ausgange ruhig zu; ich kann schreckliche Hiebe bekommen, aber die Sache wird con-

stabilirt, und mir war nicht um meinen Namen zu thun. Dann wird mein Name anders erscheinen. — Ein Elender, sagt man, hat in einem ungedruckten pasquill sich über meine Mutter lustig gemacht, und gesagt, ein Senior in Patak habe mit ihr Lieblereyen getrieben. Nie hat meine Mutter ein fremder Arm umarmt. Der Senior lieblete eine Gazdasszony in dem Haus meiner Mutter. — Dieses thut mir sehr weh; aber was ist zu thun? — Wenn Pethe wider mich etwas herausgibt, so bitte ich Sie, lassen Sie das mich wieder wissen.

Der mit der Sache nicht genau bekannt is, der wird die Freiheit, die ich mir herausnehme und andern anrath, freylich sehr toll finden. Dieses ist und war mir sehr wohl bekannt. Aber wahrlich, so wie bis jetzt, kann es nicht bleiben. Pázmány, Káldi, Faludi, Kunies vier Jesuiten und der Bischof Illyés, zeigten den Weg. Wo wären wir, hätte man sie befolgt. Bartzafalvi Szabó schmiedete Worte, worüber er selbst lachen musste; *ohne Noth, execrable an Form und Klang*, und doch hat man vieles aufgenommen. Neue syntactische Formen kommen tag täglich in die Sprache hinein, und *nicht ein einziger Schriftsteller ist frey von der Sünde die Sprache zu verderben*. Herr von Takács wüthet wider meinen dieses Jahr aufgelegten Bácsmegyei, den 9ten Band der annoncirten Werke, der aber der *erste* erscheinen musste, weil Trattner *Romane* gewünscht hat, und will von meinen innovationen, die in keinem Bande so kärglich vorkommen, nichts hören, und man sehe seine Vorrede vor dem *Zircz* des Pleban von Tét, Horvát András, das ich unendlich schätze, Herr von Takács aber schänden und verwünschen muss, wenn er über mir [!] den Stab brechen will. So ungerecht wird der Mensch, wenn er etwas anders als sein Gewissen befolgt. -- Doch ist denn mein Wunsch applaudirt zu werden? — Nur Phlegma! Erwarten wir den Ausgang ruhig. Dessen Sache gerecht ist, [der] muss doch siegen.

Was Sie mir in dem Artikel Szvorényi und Rajnis sagen, dass machte mir eine sehr widrige Stunde. Ich ignorire gerne, dass ein — ein weibl. Geschöpf unterhält, und *wahrlich klein* zu seyn steht einem *Grossen* sehr nicht schön.

Ich bat Sie in meinem letzten Schreiben, mir zu sagen, ob in der milit. Stiftung Sr. Excellenz des Gr. F[estetics] eine Vacanz

ist, und ob dahin nicht jemand, den Sie schon aus meinem Briefe kennen, kommen könnte. -- Ich bitte mir dieses mit erster Post zu schreiben, damit man nicht glaubt, ich wäre kalt gegen die mir gemachte Bitte.

Ist Ihnen kein Frauenzimmer bekannt, das ich aufnehmen könnte meinen Kindern französische Sprache und Musik zu lehren? Sie sollte eine Gouvernante werden. Wüsste sie auch italienisch, so wäre es mir um so lieber. — Ich wünsche eine solche sobald als möglich zu erhalten. Auf die äusserste Moralität sehe ich dabey vorzüglich. Ich habe nicht nöthig Ihnen darüber mehreres zu sagen.

Freund es ist doch nicht gut, scapham scapham vocare. Auch ich habe diesen Fehler, wie Sie; auch mir kann man, wie man es Ihnen that, hierüber Lectionen geben. Doch wir zwey beharren schon bey unserer Imprudenz u. — Edelmuth. Ob ich Galle habe? Gewiss! Es wäre mir sehr unlieb wenn ich das nicht hätte. Aber wer schätzt *wahre* Verdienste mehr wie ich? — Wer liebt gute Menschen mehr wie ich? — Prof. Lácza! in Patak (Prediger und Prof. der moral. Theologie) sagt: nem illik emberhez, hát még *keresztényhez!* mást (das ist den schlechten Scribenten) bán-tani. Und dieser *Christ* bringt einen Pack von Mondolat zum Verkauf nach Patak, aber freylich *ganz verstohlen, damit das niemand wisse.*

Ich gratuliere Ihnen zu den Freuden die Ihnen Ihr geliebtes und schönes Weib bald geben wird. Gott erhalte Ihnen Ihr Glück. Meinen freundschaftlichen Gruss an *Sie*.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

2773.

Kazinczy — Hoblik Mártonnak.

Phil. Doctor Hoblik Márton Urnak.

szíves idvezletét

Kazinczy Ferencz.

Későn hozom az Urnak a' legszívesebb köszönetet azon megkülönböztetéséért, hogy nekem verseit megküldeni méltóztatott: de ezt mingyárt akkor fogtam volna megtenni a' mikor czecket vettem,

ha a' melléjek tett levél engedte volna tudnom, hogy a' választ hova ítasítsam.

Késedelmemet méltóztassék az Úr kimenteni, 's higgye-el hogy mind a' könyvet, mind a' levelet örömmel 's érzékeny szívvvel vettem. Bár magamat ezen megtiszteltetésre érdemessé tehetném! bár alkal-
mam legyen az Urat akármiben lekötelezhetni!

Az Úr' versei mutatják, hogy az Úr kezdő, 's azok olvasója látnák azt ha a' Kiadó nekünk az Úr' még igen fiatal korát el nem mondotta volna is. Mit tett ezen éveinkben akármellyikünk, kik megöregedtünk a' Mesterség körül, 's legújabb írásainkban is annyi törteni valót lelünk! Legyen ez vigasztalása az Úrnak ha ellenségei — pedig olyakat az illy fők bizonyly várhatnak — bántani fogják. A' darázsokat a' maga merészségével az Úr is ingerlette. Nem rossz dolog a' bántatás, ha kedvetlen is; figyelmessé tesz bennünket kikerülni a' hibákat, botlásokat, 's előbbre haladni a' szép úton, holott a' kedvezés és dicséret bennünket elszédíthetnek. 'S melly szegénynek mutatja magát az, a' kinck a' dicséret a' fő jutalom! Engedje az Ur hogy egy kérést tehessek; azt, hogy a' mit a' Poetai Berek előbeszédében mondtam, tartsa szemei előtt, 's ne szünjön-meg soha törölgetni; 's ha verseket ad-ki ismét, hagyja-el mind azt, a' mit tökéletesen jónak nem ismerend. Az ifjú a' ki így kezdte futását, mit fog az adhatni néhány évek után ha a' munkába bele nem ún! — Tartson-meg az Úr becses barátságában, mellyet nekem birni való öröm lesz. Én az Úrnak szíves becsülője maradok.

Széphalom Novem. 16-d. 1814.

[Másolata a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 121. sz.]

2774.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Kolozsvár Nov. 16d. 1814.

Tisztelve-szeretett Barátom,

Tegnap estve érkezék-bé a' mi Patakynk, Atyjához, 's által-
adá csókjaitokat, töletek lelkem' tiszteltjei, 's szívemnek szeretettjei.
Kimondhatatlan megnyugvásom, hogy Miklós elmene hozzád, hogy láthatott, 's láthatád. Úgy é, Pataky a' leghalhatatlanabb örömet érezheti, olly ifjút látván mellette felnevekedni. Minden kérdéseimre úgy felelt Pataky, a' mint ohajtottam, hogy legyetek.

Lajos két hét óta vagyott itt, Anyjával, ki harmad vagy negyed napja írta 's küldé levelét Széphalomra. Lajosnak egy levele itten vára engemet, néhány sorokat kiírok belőle számodra, melyek érté- sére ezt teszem ide. Elmenetelemkor, mivel mostani cursusa a' Poézis lesz, általadán neki Virgilius Aeneisét, hogy az Iső, Ildik éneket magától jól érteni megtanulja, által Livius enucleatust (mivel az Egész hosszú lett volna) 's Boileau-nak Art poetique-jét. Ezek- ről így írta:

Hogy Boileau számomra megvetted Bécsben, annak nagyon örvendek, mert csak a' Poeticája is nagyon húzott magához, úgy hogy egy délután addig le nem tettem, míg egészen végig megérteni nem tanultam. Az egészet három délután tanultam-meg. Kivált a' második éneke különösen tetszik, azért hogy abban a' poezisnek minden neveit le írván, mindeniket a' maga módja szerint írja-le. Virgilius még sokkal leírhatatlanabbul tetszik. Még egy Író is, a' kit én olvastam, nem tetszik úgy, mint ő. Megtanultam a' két éne- ket, melyet feladtál. Liviussal is talán így jártam volna, de meg- engedj, lehetetlen most nekem Virgiliust félbe szakasztani; megtanulom a' harmadik, ha lehet, a' negyedik könyvet is. Magam mulatságára olvastam a' Muzeumot, abban nagyon tetszik Kazinczy recensiója, 's téled barátom a' Szív vágyása. Olvastam Gessnertől Ábel halálát, az is tetszik. A' minap pedig, Göthe Clavigója akadott kezembe, de, az barátom gyönyörű, az engemet olyan tűzbe hozott, hogy pennát ragadtam 's fordítani akartam, én esztelen, nem jutott eszembe, a' mit Boileau mond:

C'est en vain, qu'au Parnasse un teméraire Auteur
Pense de l'art de vers atteindre la hauteur.
S'il ne sent point du Ciel l'influence secrete
Si son astre en naissant ne l'a formé poëte.

Ez ugyan nincs a' fordításról írva, mindazáltal Clavigó nekem olyan szépnak jó, hogy elegendőképen nem bírom magamban, hogy azt az Originálhoz hasonlólag fordítsam, azért félbe hagytam. Mióta Boileau-t olvastam, sokban nem vagyok megelégedve magammal; gyakran írtam holmit ezen a' nyáron is, mint eddig is némelykor szoktam, azután által néztem, eszembe jutott a' Poetica Írójának vagy egy helye, 's olyankor ezer darabokra is szakasztottam íráso- mat 's sajnálottam azt az időt, melyet reá vesztegettem. — Ide teszem leveléből még ezt is: Oberster Baresay Abrahamné 's

Gróf Toldi Zsuzsi (testvére Illosvai Krisztina urának) rossz neven vették tőled, hogy a' dicséretre nem méltó monumentumát az Obersternek nem dicsérted-meg. — Ime, barátom, miért kellett nekem a' biográfia tónusából kicsúcsorodnom. Ezek azt várták, hogy én bucsúztatójók leszek.

Úgy értém, hogy a' Muzéumnak semmi recensiója kiment hozzád; Azt Sipos fogta küldeni, a' mint leveléből látám. Az Író Szacsavay. Elküldé hozzám Juniusban; de látván, hogy a' erisishez nem ért; valahová elvettem. Ha circuláltatja, 's megtudom, nem mint Auteur offense, hanem mint a' mi gyermek Olvasójinkat útra vezetni akaró, Antikritikát írók, 's kihirdetem, melly bal, ítélete, midőn téged Magyar Cicerónak, Himfyt Magyar Horatiusnak mondja. Mindenitek érdemét más pontból kell nézni. Szacsavay azt kíváná tőlem, hogy minden füzetbe két árkus anekdotákat tegyek. Ki nem fogja őtet ezért kikaczagni? Epigrammáid felől pedig megfontandánm neki, hogy Bécsbe, Drezdába, Velenczébe menjen, 's überirdisch begeistert durch die göttlich-schöne Kunst, mondja-el azokat, mint mi hárman Velenczében, Canovának csak copíája' mellett elmondottuk.

G. Török Lajoshoz, 's Nagy Gáborhoz írt Episztoláid a' II. d. füzetre már be vagynak írva, 's a' teendő Híradást már elküldöttem. Én ugyan szeretem, ha a' felvett darabok, egyedül a' Muzéumi, de ezek már kijönnek, 's örvendek, hogy kiadhatom. A' többieket, parancsolatod szerént, elhagyom, ámbár sajnálva. — Herder pályáírását nem csak fel veszem, de nagy köszönettel veszem-fel, 's Lajosnak ajánlva. Szónok helyett az Oratort szeretném benne meghagyni.

A' Magyar Poézis négy nemeiről írt Czikkelyedben ezeket a' rendeket: mellyeket az ostobaság Századjának példája után a' Tordai Lantos hozza szokásba az ize-veszett füleknél, kihagyom. Ha ez elmarad, egyéb ítéleted a' Leoninus versekről bizonyosan tetszeni fog. Fogna az külömben is, de azon kifejezések igen sértőnének. — Nevezzük azokat csak Leoninus verseknek, 's maradjon-el Torda. Külömben is, Zrinyi, jelességeért, Sylvester, Ráday kezdésekért megérdemlik a' nevezet-kezdését, Torda, a' Leoninisták silány serege között vész-el. Mivel egy leveledben Gyöngyössy iránt felszabadítál, ezt is, hiszem, megengeded.

A' Szomorú-Játékra hatan jelentették magokat. Csak egyhez van valami bizodalman. Újra látom azon levelekből, hogy hátra, nagyon hátra-vagyunk.

Ha csak lehet munkákat kapnom, a' jövő Junius-végéig a' IVDik füzetnek kikell jönni. Ezután Trattnerrel, ki valóban szeretetre méltó Hazánkfija, nyomtattatom. Az ide való Nyomtató szép betűjimmal is piszkosan nyomtat 's késedelmes.

Lotti most Andrásfalván van. Kiküldöm neki Árnyékaidat. Az Árnyat prózában nehéz kimondani, ha a' vers kívánja, csak akkor lehet vele élni, mint az Olaszok tesznek szavaikkal a' poézisben.

Ma az az örömöm vala, hogy minden, Bécsben, Olaszországban, Pesten vett könyveim már megérkeztek. — A' Széphalmi Grófné kezét hív tisztelettel csókolom. Gróf Gyulainé megígérte tegnap, hogy kifog bennünket hozzátok küldeni. Talán Miklós is újra eljő. Örökre tisztelő barátotok. D. G.

Nov. 18dikán.

Itten kapta még, ma érkezett leveled, e' 16dikán írottal. Hozzája teszem hát még ezeket, czikkelyeidet sorban véve:

Jól van nevezve Wesselényi, *Heyne* szavával Princeps juvenutisnak.*

Én azt nem gondoltam soha felőled, hogy a' Barcsay képét, a' Muzéumtól irigylenéd. Alacsonyságot barátom felől nem is gyanítok, nem hogy gondolnék. A' festett kép a' mint irám, nálam van, 's örömmel által engedem. Ha parancsolod, írni is fogok Özvegyének, hogy egészen neked adja által.

Szemere 's Külesey nem tudják mihez, mennyi félehez fogtam, nem is mondhatják tehát, hogy erőmet felosztom.

Mennyi időmbe került, hogy magamat meggyőztem, hogy a' *cs* és *cz* jobb a' *ts* és *tz*-nél? Kis János, mivel most is *ts* és *tz*-ét ír, tehát soha se concentrálta volna erejét. Nem az annak az oka, tisztelt Barátom. Tudom én azt, hogy ez előtt, lángoló tudni-vágyásom miatt sok félehez kaptam, de károm kijózanított. Mutass nekem egy olly hevesen égő ifjút, minden az után a' mi Szép, Nemes, mint én voltam, kinek azért annyi könnyei hullottak, mutass egy ollyant megtántorodás nélkül. A' te kebeledbe önlött-ki érzéseimnek tüzes indulatja, hálá, felkaptad, 's örökre tisztellek, sokban tanítottál. De szerettem volna az erő felosztását már akkor hallani. Megdöbbenve

* Sőt a' régi Rómaival. — Kazinczy F. jegyzete.

olvastam azt egy leveledből és sajnállottam hogy egyenesen nekem nem írtad.

Recenziód alá tett jegyzésemet se tetszeni vágyásból, se tartalékból nem írtam. Hogy morális érzésembe a' miatt compromittáltam volna magamat, nem érzem. Legkisebb okom sem volt, hogy Kisfaludy mellett valamelly tekintetből fogjak. Az a' langyosság, mellyel 1807ben fogadott, épen nem okozhatta volna, de, ölelt meg ölelt volna is meg a' leghevesebb barátsággal, azért még sem írtam volna mellette. Millyen tónust szeretek a' Kritikában, egy dissertatióban, szóllok. — Elsőbb leveledben, mellyet a' Muzéumról írál, nem hozád ezt elé.

Zrinyi kiadása felől a' mult tavasszal B. Wesselényivel 's Patakyval, beszélénk. Trattnerrel, Pesten. Két darabban akartam én is kiadni, 's azokkal, a' mit írék. De, azt nem tudám, hogy a' te exemplárod már a' Censornál is járt. Ezennel, arról a' Munkáról lemondok, 's fogom Trattnert is tudósítani, hogy tőlem ne várja. Gőgöt nem érzek, ha azt írom, hogy Dugonicsnál jobban dolgoztam volna. Akárki írjon is a' Poezis Epicáról, repetálni kell neki azokat, mellyeket a' régi 's mostani Kritikusok mondtak, 's ez alatt azoknak állításaikat vagy erősíti vagy jobbítja. Ha maga is abban a' nembben dolgozik, annál inkább belé szokik lelke 's érzése. Trattnernek, én mostanhoz esztendőre ígertem a' Munkát, de akkorra is csak úgy, ha nevelésbeli kötelességeim megengedik a' bévégzést. Megmondtam neki, hogy addig nem is kapja tőlem, míg nem gondolhatom: már lehet.

Leveledben említett munkákat nem recenseálok, 's épen azért nem tettem eddig is, hogy erőmet felosztani nem akartam. Hogy eddig többfélélt próbáltam, igen jól esett, mert abból is tanultam. Tudod te magad igen jól, millyen a' nagy imaginatióju 's mély érzésü Poéta-ifjú megindulása. Ha recenseálnám is, látni fognád hogy többen egyezem-meg veled, mint nem, 's látni fogod azt a' Magyar Literatura körül való észrevételeimben, vagy millyen czíme lesz a' munkának, melly nálam készen vagyon. A' barátság, kivált Tied, előttem sérthetetlen, mert sokszor írtam, közönségesen is a' Muzéumban megköszöntem, hogy Neked mennyivel tartozom. De ha némelyekben másképen gondolkozom, barátságunk épen nincs megsértve. Az a' *valaki* tehát akármit mondjon, nem jól mondja. Sok helyen védelmeztelek, mert láttam hogy igazad van, ítéletemet némelly új szavaidra nézve, mint rény, szónok, tón, collézse, theatre, pedig

egyenesen megmondottam. Nem hiszlek én ezért tégedet olyannak, a' kinek a' baráti egyenes érzés megvallása fájjon. — Tavaly szinte egybe-veszés következett feletted, midőn mind ketten tűzbe jövének. Védelmestelek Kisfaludynál is, mert láttam hogy kellett, de hogy reá írt Epigrammádat nem hagytam helybe, azt is megvalloim. Pedig némelly nem tette volna, mert mikor én Kisfaludynak 1807ben egy Balládomat megmutattam, 's krízisét kértem, hidegséggel adta vissza. Én nem dicséretet kerestem, hanem az oktatásért lángoltam. Téged tanításidért, szeretetedért 's velem bánó nemes lelkedért öllelek, 's megváltozhatatlanul vagyok szerető barátod.

Hogy Lajos Clavigót már olvasá, nem szeretem. Neki oly irások kellene most, . . .¹ Az ő olvadó érzései mellé keménység kell még.

[Eredetiye a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. II. köt.]

2775.

Szűcs János — Kazinczynak.

Tekintetes Ur!

Nagy bajjal és sok reájok való járassal már mind ki szedték, mind a' Gabonát mind az Tengerit annyira, hogy mind két részre ment 22 köből Tengeri, és 60 köből Gabona még ezeknél maradt. Szabó János 4 köből, Lengyel 3 köből, Popovits 4 köből, Esküdt Futó Úrnál 1 köből és Suthánál 6 köből, ezekhez nincs reménség, hogy rajtok meg lehessen venni. Mert nevezetesen Suthának a' testénél és Lelkénél egyebe nintsen, maga is együtt másutt lakik és tekereg. Futó Ur pedig azt mondja, nints a föld annyi, a mennyibe volt adva, így mások is zúgolódnak a földeknek hitványságok eránt. Maradok alázatos tisztelettel

a Tttes Urnak
16. 9bris 1814.

alázatos szolgája
Szűcs János Petneházi
Predikátor

Kivül.*

Tekéntetes Nztés és Vitézlő Kazintzy Ferentz Urnak Zemplén
Nemes és több Varmegyék Fő Tábla Birájának alázatos tisztelettel
Széphalmon.

[Eredetiye Becske Bálint birtokában.]

¹ Az eredetiben sincs befejezve a mondat.

* A levél zárlatán kettétört piros pecsét.

2776.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krásznán 21dik Novembr. 814.

Igen Kedves Barátom!

Bizonyos utazásombul tegnap haza érkezésemmel vettem 10-a p[raesen]tis költ nagy becsü Leveledet. Öröm érzékenységnak legédessőbb neme hatot el azok által, a miket abba kedves Miklós öcsémről olvastam, és mivel azokat Tölled hallom, e szerint Te ítélisz így felőlle, tökéletesen meg vagyok győződve, hogy a mit én magam is eddig ezen leg szebb reményt maga felől adó Iffiu atyámfiáról hittem, az nem csupán vérségi indulatbul, hanem magából a valóságbul származik. Minden szavad iránta ujjabb örömet, ujjabb szeretet tárgyát élesztette szívembe az ötet meg különböztető becsülésre, határt nem ismerő szeretetre; és hogy eő illő, sőt e mindennapiságon annyira feljül emelkedet módu maga viselete által ennyire meg tudta magát Általad kedveltetni — eszt legérdemessebben az által tudom meg jutalmaztatni, hogy Leveledet még ezen a héten el küldöm igen kedves és általom méljen tisztelt Nénémnek, hogy egyszersmint Anyai szívének is érdemlet vigasztalását lelje abba és az által. — Ugy vagyon, hogy W[esselényi] a mi korunkba és a mi Hazánkba egy különös jelenésü iffiu, és azért hid el, hogy a nagy csoportu vad seregbe sok iriggyei vannak mind nékie, mind Annyának, hogy a Hazának így [!] fiat toda elé állítani — az ilj nemtelen irigység ellen azomba a leg foganatosabb pais az olj Érzés, a miljent Te és a Te Leveled fejez ki iránta. — Kolosvárt a mult csötörtökön keresztül jövetelemkor estve találkoztam az érdemes Patakival, ki attya látogatására be rándult oda, és tölle vevém mind a Te, mind igen tisztelt kedves grófnéd stambuchi lapjaitokat — köszönöm Néked a béli barátságodat, grófnédnak pedig csókolom kezeit érette. W[esselényi]vel még nem találkozáv, a küldött magokat által nem vehettem, meljekért csak ugyan fogad el szives köszönetemet. Meg vallom, hogy ha valami uton Tokai szőlő vesszőket küldhetnél nekem, felettéb kedves dolgot cselekednél, talán a Debreczeni víz kereszt napi vásárkor jól be csomagolva és pecsét alatt Fő Hadnagy Fazekas Ur által leg jobban vehetném, kinél azon kívül is egyéb comission is vannak akorra. —

Előttem egy Planum van jövő Majus- vagy Juniusba esendő utazás-rul — ezen Planumnak előttem leg szebb része az, hogy akkor Széphalmon Széphalmi Barátomat és Barátnémat (meg engeded így szólitanom tisztelt grófnédot) tisztelhetem.

Most Kolosvárt által adtam Döbrenteinek a Telemach fordító-jának szép képit, Rézbe meczetés végett; le írta eő azon alol írást is, meljet Te kívántál a kép alá meczetni és meg hagytam az lpom nevébe, hogy a költséget ne kímélje, csak hogy a munka a czél érdemének meg felelő légyen. — Ohaitva várom hallani ítéletedet a Botanicus kertnek Kolosvárt való fel álitása és annak Planta béli gyüüiteményem által leendő dotatioja iránt.

Minapi ígéretem szerint Levelem tulsó lapján olvashatod az intollerans Esperestel való correspondentia kezdetit, meljet magamnak veendő satisfactio végett közlök veled — meg engeded ezen merészségét tisztelő leg hivebb Barátodnak

Cs-nek.

Tiszteletes Esperest Uram!

Nem kevés bámulással és meg illetődéssel értettem T. Esperest Uramnak az ide káplányságra meg hivott becsületes iflu iránt tett azon ki nyilatkoztatását: hogy az Egyházi kötelessége folytatását csak akkor kezdheti, ha az iránt a jelentés a Partialis elibe tételik. Minek előtte e tárgyba bővebben belé ereszkedném, meg engedi T. E. Uram egy ki nyilatkoztatást tennem. Én a XIXdik század világánál látva minden környül álasokat, a Vallás tekintetibe is aszt hiszem s vallo, a mit a Lélek ereje a Világosságnak jól tévő sugára által juttat a szívre, a midőn tehát itt a Reformata Ecclesiába nyomossan belé tekinteni el szánt akarattal vagyok, aszt cselekszem a mit fő Birtokosi tulaidonom embereim javára nézve kötelességül szab előmbe. Én a Ritusnak rabja nem vagyok, hanem tisztelem aszt, a mit a Nagy Isten Ember, a Kristus tanítot, és így a kik az eő Nevébe meg kereszteltetnek, azokkal én mind egy vallásba vagyok, sőt a kik velem együtt az Isten képire teremtetek, azok nékem mind felebarátim és ember társaim. Már ezek szerint midőn az egész Ecclesia aszt végzette, hogy a mostani Tisztel. fungens Pap csak úgy maradhat meg, ha káplányt tart, és én aszt in optima forma declaraltam és ugyan úgy teljesedésbe is hozom: hogy ha eő káplányt tart, azon esetbe jövedelmét magamé-

bul szaporitom, és az Ur asztalára kenyeret és Bort adok, ellenbe ha nem tart, egy emberemnek se engedem meg, hogy¹ nékie a képét ki szolgáltatassa. Ezekre a Pap maga be ír Kolosvárra, és a Professoroktól káplányságra alkalmas individuumot kér; ez megjelenik, az Ecclesia vele való meg elégedésit ki nyilatkoztattya, a Pap maga is jövedelmeinek 3ad részit nékie offerálja, és mikor e már mind meg lenne, a Dolognak el halasztására, vagy talán éppen el háritására nézve T. E. Uram olj Declaratiot tészén, melj mindnyájunkra nézve annyival váratlanabb, mennyivel ellenkezőbb a keresztény Vallás sükeres javával és előmenetelével az: hogy az egész Ecclesia és keresztény Hívek akarattya, vágyódása ellenére a Heljbéli Pap factiok által szegezze magát azoknak ellenébe. Ezekhez képest valamint én, ugy az egész Ecclesianak fel tétele az, hogy ezen egész tárgynak foljamottját, minden közben jövedelekkal egygyütt valóságos mineműségibe a Méltóságos Supr. Consistorium elibe, terjesszem, és akkor kéntelenek leszünk meg bizonyitva olj Dolgokat ki nyilatkoztatni, meljek a Tisztel. fugens Papra nézve kellemetlen következeseket szűlnék; addig is pedig az Ecclesia nem Papot, hanem a Papnak önnön meg egygyezése szerint szabad választásbul káplányt kívánván, esztet functiójába be fogja helyheztetni. Az én teljes bizodalmu jóvállásom tehát a volna: hogy a keresztény Vallás igaz mineműségivel ellenkező további kedvetlenségek és mocskolódások el távoztatásokra nézve, meljek egyéb aránt bizonyossan következni fognak, T. E. Uram önként maga is ne terheltesen az Ecclesia akarattya és vágyásába meg egygyezvén, az Isteni tisztelet buzgóságából származó boldogítását s vigasztalását a keresztény szívnek ez által fen nem akasztani, hogy a midőn ők Istenekhez fohászkodnak, akkor érzéseik sérelme ezen leg főbb tárgy szencségétől más gondolatokra idegenicse igaz áhitatosságokat.

Közelebről fogod ezen levelemre válasszát Esperest Uramnak venni, a melj őtet tökéletesen characterisálja.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 50. sz. IV. köt.]

¹ E szó az eredetiben kétszer fordul elő.

2777.

B. Wesselényi Miklós — Kazinczyna.

Sibón Nov. 22kén 1814.

Szeretett Barátom!

Azzal a' fel tétellel valék hogy még el érkezésem napján írjak innen tenéked, de egy szeretett Anya' újra látása anyira el foglalta minden érzéseimet, minden időmet, hogy a' leg szentebb indulattal, a' Barátságtól is egy pillantatra el vont. Melegítő, szelíd lángra gerjeszti mejjemet azon nálad *élt* két* napom emlékezete. Melj Elysium ugy *élni* mint te, de mely Isteni azt úgy *érezni* 's ugy meg *érdemelni* mint Te. — Ezen első Leveletem is Atyámhoz való kötelességemnek szentelem. El olvastam minden Leveleidet hogy mind a' nyomtatandó mind a' felállítandó emlékről irhassak.

A nyomtatandó Élet le írásról 's Versekről Ideád ez volt, Versek tsak leg jobb magyar fejeink által sirattassanak 's tsak azok nyomtattassanak nyomtatódjanak ezek közül is ki, a' melyeket a' Verseket írók helybe fognak hagyni, ezekhez fog az általad dolgozandó Élet le írás járulni. Ezen munkák nem tsak tsmoson, de pompáson jöjjenek ki, Atyámnak újra metszett Képével 's vignettekkel együtt. Ez az Idea ugy tartom oly jó, hogy magad sem fogsz jobbit-hatni rajta. Az Atyám kópének Kreutzinger által újra kék festődni, hogy az szerént lehessen metszetni, de erre a' Wagner által Pastelben festett képét Bétsbe kell küldenünk, ez pedig a Pastel romlandósága mián bajos.

A Tempelről így vélekedtél, hogy abban a' szelíd és rettenetes ideát kell ki vinni ily móddal: Nyoltz doriai rendű oszlop egy sphaerai metszésű fedelet tart, azon két oszlop felett a' hol az Istenné Statuájához lép fel a' néző, e két szó állana:

VIRTUTI

VINDICI

A Tempelnek közepében állana egy *szelíd* Leány, gyenge növésű mint egy Gratia; domborodni tsak kezdő mellyel, 's asszonyi leplében öltözve, pallást nélkül. Bal könyökét egy vékony négy szeg támaszon nyugtatja, 's ezen kezében tartja W-nek sárga rézből

* E szó mellé Kazinczy F. ezt jegyezte meg: három, nem kettő.

öntött profil képét. A W. képe romaiassan volna, az az meztelen nyakkal, haja előre fésülve, 's röviden metszve. A bajuszt el hagyni nem lehet, mert azt hordott. De minthogy a' Statuákon bajusz szakál nélkül sklavot jelent, a' bajuszt nem kellene nagyon éreztetni, 's pofa szórt hagyni gyengén 's csak nem az áll' széléig. A fej megett egyy ág állana, 's körül e' szók: HADADI. BARO. WESSELENYI. MIKLÓS.

A personificirte VIRTUS Statuája szemét W-re forditná gyönyörködő csendes mosolygással, jobbjával pedig oly mozdulást tenne, hogy a' koszorut, melyet tart, a' képre akarja tenni.

Eddig a' szelid virtus. — Most a' rettenetes! A' szelid és gyenge leány melyén *pántzél* (nicht die cuirasse), fején *sisak* volna. A Dárda 's más fegyver nem léte azt mutatná, hogy a' szelid Istenné nem *bánt*, hanem tsak *vél*. Egyik lábának hegye ki tetszene a' szoknya alól, 's taposná a' vészes convulsiojival küszködő kigyókat, melyek közöttül már tsak *egygy* kigyó élne.

A legfeljebb 2½ lányi piedestálon e szók állanának:

NÉKED.

SZELID. ÉS. RETTENETES. ISTENNÉ.

KI. A' JÓKNÁK. SÉRELMÉKET. HATALOMMAL. BOSSZULOD.

A'

KORA. FELETT. NAGY. FÉRJFIU.

BUS. ÖZVEGYE. 'S FIJA.

A Pied[est]al három oldalaira nem kellene tenni irást, de a' két oldalvást állókra lehetne egyikre egyy galambot a' másakra egyy menykövet, így ¹

Hogy ezen gondolatodat változtatod é, és azt hogy, azt egészen reád bizom. — Kérlek gondolkodj mind a' kettőről, 's ird meg nekem mentül hamarább tetszésedet, 's annak kivitele módját, hogy így vihessük már valaha végre azt, a' mire oly régen igyekszünk, 's a' melyet oly régen ohajtok.

Jelentsd leg hivebb tiszteletemet Sophienknek 's ély szerenetsésem

Wessclényi.

[Eredetiye a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

¹ Tollrajzban is feltünteti a levélíró.

2778.

Pataky Mózes — Kazinczynak.

Nagy tiszteletű Barátom!

Kimondhatatlan boldoggá tett az az Óra, melyben just adtál ezen bizodalmas meg szollításra; leg-buzgóbb ohajtásom ezt valaha meg érdemelni; érzem mennyi érdem kellyen erre, 's rettegnék ha nem esmérném szelíden érző szivedet, mely lelkem tiszta indulatját is érdemnek veszi. — A' mi ifjú Barátunk éjjel nappal repült tölled Anyja' karjai közé, úgy sietett ő,¹ a' lármából s szédítő Fényéből Pestnek hozzád, így tölled Anyjához. — Mennyi Öröm égy Nevelőnek Nevendékjében égszerre Forró szívű Barátot, s buzgó Fiat szemlélni! —

Két napi pihenésem után innen Atyám látogatására Kolosvárra menék; első dolgom volt rám bizott dolgaidat végezni. Csereink Kolosvárt lévén, az emlék könyvbe való verseket magam adtam által; A' Virág magokat, melyek ott nállam nem voltak, innen szolgáltatom kezébe, vagy magunk visszük Krasznára. — G. Gyulay Lottinak az Árnyakat édes Anyja maga viszi, kit hasonlóúl Kolosvárt volt szerencsém találni: szívesen tisztel kedves Grófnéddal, s szeretett gyermekeidet forró indulattal öleli. — A Sípосnak küldetteket, a' M. Vásárhelyre szolló levéllel Döbrenteink szolgáltatja kézbe. —

Döbrenteink szerfelett büntetődött siettségéért, nagyon érzi azon Örömtől lett megfosztatását, melyet velünk karjaid között érezhetett volna, a' Grófné vigasztalta végre azon ígérettel, hogy a' jövő Nyáron Lajossal ki fogja küldeni. — Azt hagyta volt még meg elválásunkor, hogy Néhai B. Wesselényi' temető boltját mérjem meg, 's veled közöljem, egy rajzolatban ide rekesztem²; a' temető bolt egészszen a' Föld alatt vagyon, kívül a' Föld színén tsak onnyi Fundamentum Fal látszik, melyre kell már a' kápolnának épülni, Miklósom bővebben ír Atyja' monumentumáról. — Palladio és Calderari munkáik reményilem sokat fognak segíteni, ha valamely rajzolat a' Bárónénak inkább fog tetszeni, leg ottan tudtadra adom, hogy jó izlésed a' szerint teremtsen egy azon Férfiúhoz illő emlékre planumot; Az Anya és Fiu egyedül próbált izlésed helyben hagyásával

¹ Pataky a hosszú ő és ű hangokat ö és ű-vel jelzi.

² Nincs a levél mellett.

határoz meg valamit. — Ezen tárgy többszöri égygyet értést kíván, mi pedig kívánsággal várunk minden tárgyban tölled valamit. —

Mtságos Cserey Miklós Úr már égyben költ Gróf Mikes Borbálával; volt itt Zsibón is feleségével, mi is vissza adtuk Miklósommal a' látogatást. — Az Aszszony szép, ifju; Uri módra nevelt; Cserey egy terhes házba hozta, ugy látszik, titkolya előtte állapotját, az erőlködés még jobban el fogja nyomni ötet, lehetetlen le nem roskadni terhe alatt; rettegve tekintek ezen derék Férfin jövőendő sorsára! — Palotájában égy helyt ezen fejül írást láttam Horáztól *Laetus in praesens animus, quod ultra est, oderit curare*. Ez az ő szerentsétlen képe, nem a' Horázt értelme szerint. — Adják az Egek, hogy rosszsz jövőendő legyek. — Roszszat írni nem szokásom senkiről; gondolni sem engedek e' felét szívemnek, ez részvételből származik és azon ohajtásból, bár ugy ne lenne, sokat veszt Erdély az ő romlásában. — Tudom, barátja vagy Csereinek, én is tiszta indulattal viseltetem iránta, szeretem és becsüllöm, 's fáj állapotja; érdemeinek nints köze szerentséjével igaz, de midőn azért imadjuk, nem lehet hogy ezért ne sajnáljuk. —

Mlgos Grófnéd kezeit alázatosan csókolom, a' Pósaí nevet adta nekem; látom milyen érdemetlen vagyok rá, tiszta barátságom hogy tsak okot adott is erre a' haso[n]lításra, kevély vagyok vele. — Kellemetes gyermekeidet, kiknek kellemetes tekintetek soha el nem tűnik lelkemből, ölelem, 's boldogságotat képzetembe érzem veled. — Magam baráti szeretetedbe ajánlom, 's tisztelettel vagyok

alázatos Szolgád

hív barátod:

Pataky mpr.

Zsibón 24-a Novemb. 814.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

2779.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom Nov. 26d. 1814.

Kedves barátom,

Még szüret előtt adtam-által a' Sógoromnak, kinek leányát Desewffy Tamás vette, eggy pakétoeskat Hozzád, hogy Tokajból jutatná kezédbe, 's nincs semmi hírem, vetted e vagy nem. A' esoméba

Bácsmegyeimnek egy nyomtatványát tettem, hogy ha talán még nem láttad, láthassd; azután pedig küldenéd Doct. Szentgyörgyi Úrnak Debreczenbe; minthogy a' Te exemplárod még Pesten vagy. — Ugyan azon csomóban vetted azt a' megnyugtatót is, hogy Fiskális Dókus László Úrnak a' Secretáriusod által nálam hagyott 251 ftot és nem tudom hány xrt kezébe adtam; erről engemet írott Quietantiával nyugtata meg Dókus Úr, az én levelem pedig Téged nyugtathat meg az eránt, hogy bajod a' Vármegye' pénzét beszédőktől nem leszen. Dókus azolta sárgaságban feküdt, 's én látogatására valék. Mondotta, hogy nem írt, de Neked azt izente általam, hogy így leváltatni sem fogja a' pert ezen pénz eránt. — Egész halom Citatóriák állának előtte. Engem is perbe idéze egy 1809ben kérdhetesen kívül általam beadott Insurrectionalis ló miatt. Rettenetes dolog a' hogyan a' Vármegyéken megyen a' dolgok' folytatása, 's ezt tekintve érdemeljük a' szenvedett csapásokat. «Merito plectimur», mint a' Phaedrus Meséjiben. Nagy a' gyanúm, 's Dókus megerősíte ezen gyanúmban, hogy a' Perceptor Komáromi Gábor akarva hozta rendetlenségbe ezt az egész dolgot, hogy nyerekedhessen, 's sokakkal kétszer fizettethessen. Felőle az illet fel lehet tenni. Ő gyalog megyen Bécsbe Újhelyből, gyalog Debreczenbe, 's gyönyörködve beszél azoknak a' kik tudják, hogy az Országban nálánál nincs gazdagabb ember, hogy Bécsig 14 xrral ment és nem költe többet, 's visszajövőben még kevesebbel (ide nem érti a' Bécsben *lételt*), 's egy helyt egy csizmadiánál vett szállást, 's nem ő fizetett a' ház gazdájának, hanem a' gazda neki az elveszett csizmát még meg is varrta. — Előbb ötöt nevezém a' leggazdagabbnak az egész országban, és ezen szóm mellett állok. A' kinek illy kevés szüksége van 's ennyi a' pénze, gazdagabb, mint a' zopfos Gróf György.

Sokat szölván szükség és minden harag nélkül ezen boldogtalan ember felől, még egyet. — Testvér öccse Komáromi Ferencz ezidén Újhely és Bányácska közt megölve találtatott. Gábor a' hír' hallására ezt kiáltá: Hát ha az akasztó-fa alatt ölték volna meg, szánnám e? 's mikor temették a' testvérét, bokrétát szúrt kalapja mellé, 's szekeren ment-el a' temető sokaság között. Melly erkölcsök! — —

De ennyi rút' beszéllése után szépekre! —

Nov. 3dikán reggel Báró Wesselényi Miklós, Miklósnak egyetlen fíja (Velenczéig 's Verónáig tett útjából jöven Pestre) gyalog sétála-fel nevelőjével Pataky Mózes Úrral dombomon. Szekere Újhely-

ből Ura nélkül jött később. Midőn én Zsibón valék, ez a' derék ifju 9 esztendő's gyermek vala, annak pedig most épen kilencz esztendeje, mert én is Nov. első napjaiban jöttem-fel onnan. Még nem ismertem. Marinárobán jött mind ő mind Pataky, 's képzelhetém, hogy W. a' maga útítársai között (mert két Báró Bánffy és Döbrentei is volt vele) kettőt előre küldött. Ábrázatja originalis, az az nem úgy van rajzolva mint a' mindennapiak: de reá ismertem benne atyja' 's anyja' physionomiájiknak összeömniesén, és valóan lelket is mind attól a' szertelen nagyságú derék férjfitől, mind attól a' nagy mivelésű 's nagy lelkű derék Asszonytól vett. Három teljes nap múlata nálam, 's soha nekem kedvesebben három napom el nem múlt mint ez most, és a' mellyeket Zsibón töltöttem. Melly fej, melly lélek, melly szív, melly nemes sőt Űri mód minden, minden gög nélkül, melly szent szeretete a' jónak minden affectatió nélkül, 's melly olthatatlan vágyás látni, hallani, tanulni, előmenni! Pataki mintegy 28 esztendő's, és még is Nevelő! Igen is, barátom. Látni példát, hogy 80 esztendő's nevelő is van; de te ezt bizonyosan jobbnak fogod nézni együtt velem. Feleségem el nem tudta telni a' két vendéggel, 's szüntelen köztünk vala. Én egykor elmeredtem a' Pataki' nézellésében, 's azt a' megjegyzést tevém, hogy az ő fejéből egy szép Rubenst vagy Van Dyckot lehetne csinálni, 's feleségem akkor mondá hogy ő a' két barátban Don Carlost és Pósat látja. Irigylem neki e' gondolatot, mert való gondolat. — Carlós és Póza egymást tézik (tutoyer), de minden mozdulatán Carlósznak látszik, hogy ő az Űr, minden mozdulatán Pózának, hogy ő a' leghatártalanabb barátságot, bizodalmat és familiaritást a' legszivesbb tekintettel össze tudja kötni. Ez nehéz Mesterség. De Pataki nem *taktfest*.

W. látta Pesten az Isteneket. Miattok múlata közel három hetet. Látta a' pompát Juliusban Bécsben is. De az ő ezéja ezen útban nem ez volt. Két esztendő múlva más részét látja-meg a' világnak.

Meghulván atyja, nem tudom, melly Erdélyi szokás és rendtartás miatt Tútorot adtak neki, mintha arra az anyjának szüksége volt volna, 's képzeld ki leve Tútora — gróf Teleki László, a' Baro Tabulae! — Így T[eleki] elmondhatja a' mit a' Horátz' ráspolya: acutum reddere quod ferrum valet, exors ipsa secandi.

Képzeled, imádva-szeretett barátom, hogy én velek lévén, felőled sokat szóllottam. Siettek Zsibóra, mert W. nagyon anyás, az az indulattal szereti az ő jó anyját — (W. egyetlen gyermek

a' háznál tizennégy közzül.) — külömben megláttak volna. Egész képedet festettem nekik, minden particularitásokkal, melyek a' festett képnek leginkább adnak interessét, 's felolvastam verseidet. Két esztendő múlva ismét ide jönnek. Akkor megjelennek Nálad is.

W. látta Superint. Kist, Himfyt, Berzsenyit, minden Iróinkat Pesten. Látta Gróf Györgyöt. És valamit látott, azt nagy haszonnal látta. Ennek útasítása után vásárla Bécsben egy igen szép és gazdag étuist a' ménes' szükségére; ollók, kések, etc. etc. — Gyönyörű képeket is vett, vagy mivel a' kép inkább festés, tehát csak képes könyveknek mondom: Architecturái pompás munkákat (a' Musenm Napoleont régen bírja). —

Hányszor láttam, midőn valamelly fényes, nagy, szép vagy igen rút tett beszéltetett előtte, hogy szemei elnedvesültek. Akkor hirtelen elfordítá azokat, hogy könyűjével ne látassék paradirozni akarni. 'S egyszerre végig csorgák orcáját a' szép könyfűk. — Az *így síró* túl van minden veszélyen.

A' rágalmazás ezt sem kerülte-el. Midőn az atya 1810. Octób. 25dikén megholt, csakhamar az a' hír jött hozzám is Szatthmárból, hogy a' 14 esztendőös ifjú W. még **brutálisabb** az atyjánál, vereti embereit, cselédjeit. Nem hittem, és a' szót brutális ember' hazugságának néztem. Látván most, hogy W. épen más mint a' minék ez a' gaz beszéd festette, elmondtam neki. Nagy volt ő magát menteni. De azt felelte, hogy ő nem látja helyesnek a' mit én mondok: t. i. hogy valamint a' gyermeknél néha kell a' vessző: úgy a' cselédnél is, mert a' ki az *észnek* nem enged, azt nem lehet szabadon eresztetni. Azt kérdé ekkor, hogy a' franczia miért nem vereti a' katonát, holott mi vágattatjuk, Sándor pedig még a' Tiszteket is? — Könnýű felelni: Mert a' Moszkva nem franczia. De a' W. *érzése isteni érzés.*

Beszéllénk az inségről, szükségről. — Patakitól én a' delicatesse megsértése nélkül tudakozám, mennyit költhete W., mert ötöd magával tette az övéből az útát, 's Pataki megmondá, hogy 2000 aranynál többet. Ez több mint tíz ezer fnt. — W. nem csudáltatta velem a' maga erszényét: de az inségre ezt mondá: Én már Bécsben valék mikor meghallám melly inség van Erdélyben. Vissza akartam jöni, hogy az anyám' emberein ezen pénzzel segísek. De oda határozottam-meg magamat, hogy csak megteszem útamat. Az én jó anyám ez idén is fogja azt tenni velek, a' mit eddig mindig tett, osztán én magamnak is tartozom valamivel, 's mikor

jártam 's járhattam volna több haszonnal? Illy tapasztalás csak eggyyszer adatik.

A' Dán Király, azt mondja, hogy miserabilis figurá. De bezzeg a' lelke! Nevettem mint festő a' Würtembergi Felség' kövérségét. Hogy lélekben kövér, azt eddig is tudtam. De azt mondja W. hogy testben is az. Hasán össze nem *redölheti* az ujjait. Minap eggy jobbágyával voltam ezen kövér Felségnek. Nagy tisztelettel szólla a' Királyné 's Örökös Herczeg felől: de magáról azt mondta, hogy mikor reá érik, sorba tördeli az ablakot, tükört, porcellánt, 's fíját 's feleségét, embereit maga királyi kezeivel szokta botozni.

Pethe Ferencz, kivel én soha collisióban nem valék, és a' kihez soha eggy betűt nem írtam, ellenem lármáz. Én soha Currenst, sem barátságost, sem nem barátságost, nem írtam, sem írni nem fogok. Felzúdúlt ellenem a' Kalvin' hada, mert azt mondom, hogy nem való az, hogy csak a' Kalvin' emberei tudnak magyarul. Bizony Illei András, Pázmány, Szécsény az Érsek, Káldi, Faludi és Kunies, 3 Jezsuita, 's az én Révaim jobban és szebben írtak Magyarúl mint mi Calvinisták; de ezt nekem sok nem hiszi, sőt tagadja, 's ezeknek ők mind Nyelvrontók. Most én Pázmányt olvasgatom. Hová mentünk, hová értünk volna az ő útján! De a' mi Papjaink arra szoktatták a' Magyar Hallgatókat (akkor sem Író sem Olvasó nem volt), hogy ne a' Hallgató vonattassék fel hozzájuk, hanem hogy a' Tanító szálljon alá tanítványához. A' Semidoctuskák nem Virgilt és Horátot, hanem az Ovid' *Tristiumjait* tanultatták, 's Gyöngyösi korholá a' földet, nem az egeket hasgatta. Azonban ez a' Gyöngyösi is azt vallja Praefatiójában, hogy ő *új szókat csinált*. Értsed ezt az időkhöz képest, mert neki nem volt semmi Philologiai 's Metaphysikai ismerete. Én láttam, hogy a' *felköltés, megrázás* által kell életre hozni az alvókat, 's költöttem, ráztam. Cicutát (bűrköt) nyújtanak, feszíteni készülnek, máglyára (rogus) akarnak tenni mint Socratest, az Idvezitőt és Husst. Ideje hogy magamat vissza vonjam, az az, hogy ne pereljek többé, hanem csendesen menjek útamon, és valamit írrok, a' legnagyobb szorgalommal 's szemességgel írjam, irgalmatlan lévén tulajdon botlásaim eránt. Elég nekem, hogy a' korholás (frictio) munkába ment. A' vetett mag bizonyosan teremni fog, 's akkor nevem áldásban leszen. Üldözzenek, bántsanak, az mind semmi. Avagy azért írrok e én hogy engem csudáljanak, javall-

janak? A' jónak akkor van való érdeme, mikor érte nines jutalom. Béres szolga én nem voltam. Az mindazáltal fáj, hogy sokan azt hitették el magokkal és másokkal, hogy characteremben malignitás, erkölceimben durvaság, szivemben epe van.

Korhollatni nehéz: nekem az *korholni* is. Úgy de
«Szülöm Róma!» * 's ezért döntení 's dölni nem az.

Gessnerem után, melly most nyomtattatik, Ossziánomat fogják nyomtatni két Kötetben. *Poétát, régi Poétát nehéz értelmű 's tónusú* Poétát úgy kell e fordítani 's szöllaltatni, hogy a' Szent Mihályi Predikátor' hallgatóji is megérthessék? — Ezért lesz még nekem majd!

Az Erdélyi Muzéumnak egy Recenziója jöve-ki, de az csak kézírásban forog az emberek közt. Azt nagy nevetések közt olvas-tam, noha Erdélyi Correspondensem csak fragmentumait küldé-meg. A' Versekről nevezetesen azt mondja, hogy azok olly nevetségesek mint az Arankáci lenni szoktak, az én verseim (Epigrammák) pedig csak arra valók, hogy hirdessék hogy görögül is tudok (!!!).»¹ Az Ürményire írt két soromhoz tíz sor scholion kelle. Jele, hogy minden soromban öt érthetetlenség van. Ha neki olly verseket kellene olvasni, mint az én Epigrammjaim, úgy bánná, hogy olvasni megtanult. — Látod, barátom, mit ér a' popularis Aura! — Non vixit male, qui natus moriensque fefellit. De mi azért csak írjunk; mert mi eggyaránt vetjük meg mind a' tapsot mind a' kacaját. — Satis est equitem mihi plaudere.

Téged, édes barátom, arra kérlek, hogy ments ki szokott jóságod szerént parancsolatodnak nem teljesítése miatt. Hidd-el, úgy el vagyok foglalva, hogy reá nem értem azolta is hogy Szemere felhozta az én Schilleremet. 'S a' napok rövidek, 's gyertyánál nem dolgozom. Üvegre fogok szorúlni, de azt addig halasztom míg lehet. *

* «Rom meine Mutter! dachte Brutus.» — a' *Kaestner Epigramjaiban*. Kazinczy F. jegyzete.

¹ Az eredetiben sincs megjelölve az idézet eleje.

Ha Pestre találsz menni, festessed magadat gyermekeidnek örök díszére Donátnál, ki most 70 esztendő. Neked az Isten ez idén jó esztendőt ada. Méltó volna hogy csak ezért is Pestre fuss. Mert soha még Magyarországon *találób* festő nem volt. És jól is fest más tekintetekben is. Coloritje abnormis: de azt neki elengedem megbecsülhetetlen tulajdonai 's művelt lelke és szeretetre igen méltó szíve miatt, 's felesége miatt, ki 28 esztendő, és leánya a' duellumban megholt Herczeg Liechtensteinnak.

Nagy vigasztalásomra szolgál, látván 's *érezvén* az ez idei szükségét, hogy Te adósságaidnak nagy részéből kiszabadulsz. Talán 1815ben neked nem tennének ajánlást többé, jószágod megvétele éránt. Én neked azt óhajtom, hogy olly gazdag légy mint a' zopfos ember.

Nem tudsz e nekem javasolni eggy francziául tisztán beszéllő Gouvernante leányt vagy aszonyt? Gyermekeimet ki nem adom a' háztól, 's franczia nevelést akarok nekik adni; nem *ragyogót*, de *francziást*. Azt kívánnám hogy tiszta accentje legyen, 's legalább muzsikát, ha lehet, festést is tudjon. Fejeket férfi nevelő fogja munkába venni gyermekeimnek; ahhoz asszony ritkán tud. Leányom mingyárt 7 esztendő. Még csak magyarul 's valamit tótul szől, de mindent ért németül, melíyen azonban soha sem monda ki még eggy propositiócskát is. Hogy vetélkedések legyen gyermekeimnek, jól nevelni kezdett leánygyermekeknek adok nálam helyt, de soknak nem, legfeljebb négynek. — Ha erre való személyt tudsz, a' millyen az általam soha nem látott Menlé Szilváson, kérek, nagyon kérek, tudósíts felőle. —

Élj szerencsésen a' Mélt. Grófnéval, kinek kezét 's gyermekeidet csókolom.

Sophie hétfő oltá B. Wécsey Miklóst 's Poldit várja Kázmértt. De épen most veszem a' hírt, nem jöttek.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 32. sz.]

2780.

Kazinczy — Nagy Gábornak.

Széphalom Nov. 26. 1814.

Különös bizodalmu Drága Jó Uram,

nagy érdemü barátom,

A' Grófnak épen most veszem levelét. 13 nap volt postán. Nem teljesíthette kérésemet. — — Az Úr érteni fogja mit tézen ez, és kit értek a' Gróf alatt.

D'Ellevauxnétól is ezen postával vettem levelet. Minthogy a' levelek velünk nem közöltetnek, 's ő látja hogy én magamat kedvetlenségbe hozni nem akarom, azt az Expedienst választotta, hogy Plenipotentiariusának nevezte Fiscális *Csabai Dókus László* Urat, 's nekem meghagyta, hogy ez által kívántassam azt. Így menni fog a' tudva levő dolog eránt is. Ő Exc. B. Wécsey Miklós ma este ment Kázmérba, 's feleségem az ő kedvéért oda ment, de szállani nem fog. De ha Ő Exc. Pestre megyen, ott megkapja leveletem Vitkovics Curiális Prokátor kezéből, kinek talán szóval fog felelni. Nem várok jót: de ha nem várok is, a' lépést nem lehet el mellőzni, mert az elmellőztek azt szokták mondani hogy az elmellőzés miatt húzzák a' pert. — Akkor kérve fogom kérni az Ur nagybecsü barátságát.

Látta e az Úr a' Pethe Fer. leveleinek ez idei XLIIIIdik Nume-róját? Csak nézze az ember! Azt mondja hogy én egy *barátságos currenst* eresztettem. Kihez? Én nem eresztettem semmi currenst, sem barátságost, sem nem-barátságost, nem is gondolkoztam soha hogy azt eresztetni fogok, 's nem is fogok gondolkozni. Nyugodt phlegmával maradok, 's elnézem mi lesz mind ebből. Ez a' sorsa minden újtónak. Cicutát itatnak-meg vele, 's vagy keresztre vonják, vagy máglyára (rogus) mint Hussz Jánost. De én nem kapok az applaususon 's a' vak bántást nem rettegem. Bízvást. Kivált úgy mint a' Somogyi Gedeonok és Pethe. A' dolog azonban menni fog, 's leteszi salakjait.

Nagyon kérem az Urat, méltóztassék levelem hátulsó részét Kis Imre Urnak általadni 's válaszát nekem megküldeni, hozzá téven ha mit Gen[eralis] B. Vay felől tud. — Wesselényi az nap

jöve hozzám 's 3 nap itt mulatott, a' mellyen az Úr elment. Az a' princeps juventutis hungaricae. Velenczéből megyen haza.

A' Tekint. Asszonyt méltóztassék nevemben alázatosan tisztelni. A' kis derek Nellit csókolom. Maradok szíves tisztelettel 's barátság-
alázatos szolgálja

Kazineczy Ferencz.

[Eredetije a M. N. Múzeum könyvtárában.]

2781.

Sipos Pál — Kazineczynak.

Tordos, 28-a Nov. 1814.

Kedves Barátom!

30a Oct. datált leveledre elébb lehet vala válaszolnom, hanem olj szándékkal lévén, hogy a' Theol. Caputokból is egy esomót hozzá ragaszthatok, halasztám; de még azzal késnem kell, ezt azért nem halasztom. Egy Deákkal le irattam vala a' Caputokat, de már azzal se vagyok contentus, hanem magam irogatom újra le, — mindenkor talállok jobbítani valót benne. Hogy Őri Superintendens él, örvendem; éltesse az Isten. — Döbrentei már Erdéljbe van, ugy hallom.

Az Epitaphium nyomtatásáért is jó volna tudnom, mit fizessek, hogy az uj Praenumeratióval együtt felküldjem. De még a' Te Munkáidból egy nyomtatvány sem érkezett kezembe, noha az Elő fizetést 3 első kötetre küldöttem fel. Nekünk Collectoroknak az a' Fatalitásunk ezen a' távol való heljen, hogy a' praenumerálásnak ujabb terminussa meglep, a' nélkül hogy az elébbeni nyomtatványokat vennők, 's praesentálhatnók az előfizetőknek, ez okon mi se tarthattuk olj szorosan a' terminushoz magunkat. Az én Előfizetőim nem bányák ha Diligencen jó is a' Nyomtatvány, tsak jójjen, mint eddig is jött.

— De már egyébről. A' Te költséges áldozatid, meljeket a' magyar Publicumért téssz, tudva vagynak előttem: engedd meg, kérek, hogy én is részt vehessek azokban, 50 kalongya buzát szántam reá, hogy az abból kerülendő pénzt arra a' végre fordítsam.

Én ebben a' szük esztendőben is a' leg szebb Dézmát vettem bé, a' 1600 kalongyát meg haladta. Ezt néked tudodra kelle adnom, mivel ebből láthatod, hogy ezt a' kis áldozatot minden erőltetés nélkül tehetem meg. Én Karátson után ki veretek egy osztagot; de a' többit hátrább akarom tartani. Tanultam már, mert tavalji buzá-

mat fele idején fele árán adtam el nagyobb részint: azután pedig még egyszer annyi pénzt láthattam volna belőle. A' próba szerint kalongyája egy vékát ereszt; de már is el mégyen vékaja 5 rf. 30 xron. ide hátrább fel mégyen 8 rforintig is, úgy beszélnék. — Az irt 50 kalongyára nézve Te határozd meg, siessek é, vagy késsek az eladással. -- Én Téged' e' dologban, mint a' Publicum Repraesentánsát, úgy nézlek; tsak egy az, a' mit meg nem nyerhetnék a' publicumtól; de Tőled meg kívánok; hogy az e' féle dolog köztünk a' legszentebb hallgatásba maradjon. Ebbe Te ne Modestiát keress, hanem prudentiát. Sokan volnának a' kiket az ilyen liberalitás példája provocálhatna; és én nem volnék elégséges meg felelni azoknak.

— A' parantsolat ez: Amo proximum — Tu mihi vero proximus es.

Rumi már el maradhat, mivel a' Bécsi Litteratur Zeitungba ki jött már, a' mit akartam, annyi discontentumommal, hogy Néked nem ajánlhattam, minthogy az Intelligenzblatt az efélékre ki nem terjeszkedik, nintsen is reá példa.

Nevettem a' Debr. praedikation: de a' Ber'senyi versinek örvendtettem.

Egy halotti Orátióm jött ki nyomtatásba, meljet Gróf Kuun Sigmondné felett tartottam. Alkalmatosságot keressek [!], hogy Néked meg küldjem; akkor Prof. Nagy Ferentz Barátomnak is küldök egy Nyomtatványt: addig is barátságosan köszöntöm.

A' jövő póstán fog egy csomó el menni, úgy intézem hogy 3 csomóba el mehessen.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 31. sz.]

2782.

Kazinczy — Helmeczy Mihálynak.

Széphalom Novemb. 29d. 1814.

Kedves barátom,

Imhol a' levél Nagy Benedek barátunkhoz. Mert ámbár nevét most hallom először, azok szerint a' miket felőle írsz, kevélykedve szerencsémén így nevezem már. — Hazánkat szép jövőendő várja, 's kesergem sorsomat hogy nem fogom megláthatni bimbóinknak kifakadását. De örömmel szállok sírbe, mert hazánk boldogabb lesz mint volt; 's nem elég öröm e nekem tudni, hogy Ti jobbak nekem mind barátim maradtok? — Képemet, melyre emlékeztetsz, csal-

hatalatlanúl megkapod, mihelytt Balkay eljő hozzám. Talán már lejöve Bécsből. Több örömmel azt senkinek nem adom, senkinek nem! Érzem én mivel tartozom én Neked.

Báróczynak képe imhol megyen vissza. Ne fosszd-meg attól magadat, édes barátom. Nagyon köszönöm jószágodat, de azzal visszaélni nem fogok. Én bírom Kiningernek más mivét, és így Gyűjteményemnek erre szüksége nincs; te pedig talán csak most kezdesz még gyűjteni.

Wesselényinek magam is írok képe' visszaküldése eránt. Melly kár hogy azt Pesten nem érte már levelem!

Ossziánt még Decemberben fogod venni. Későcske akadtam Dénisznak egy jegyzésére, mellyből azt tanulám hogy az Osszián' atyját Fionghálnak kell írni. Kaptam rajta, hogy némelly éretlenek a' magok sületlenségeket ne üzhessék, mellyet bizonyosan fogtak volna, ha a' nevet úgy írnám mint a' német fordítók. 'S e' miatt újra végig kelle olvasnom munkámat, melly négy napot kívánt. — Már csak a' Geographiai 's Historiai Mutatók kívánják gondjaimat. Erre sok jegyezgetések 's Combinatiók kívántatnak. Meg nem foghatom hogy ezt tenni a' német fordítóknak eszékbe nem jutott.

Édes barátom, szölj haladék nélkül Rátkay Sámuel Jurátussal, a' Szathmári Mihály Curiális Prokátor Úr' szállásán, 's tudd-meg tőle, hogy jó e Januarius első napjára. 'S ha haza jó, küldd nekem ezeket:

10 exemplárt *Marmontelből*.

a' *Kis Verseinek*, és
a' *Gessner első Kötetének* } Correctura' iveit.
a' *Beregszászi munkájából a' mi elkészült.*

1. exempl. *Horváth Zsigmond Amerika*, 's tudassd velem, ennek ára micsoda, hogy azt neked megküldhessem. Nagyon sürgetnek ezért.

* *

Trattner Úrtól által vehetnéd a' *Lieder Zveyer Liebender* című kis munkát is mellyet Szemere által küldöttem oda, 's a' *Báróczi olajban festett* képét, 's a' Schiller' fejének rezét, melly a' Révaiéhoz példányul szolgált.)*

*) E pontokhoz a lap szélére Kazinczy F. a következő jegyzést írta: Rátkai által felküldeni. Ha ez nem jó haza a' Terminus' végével, talán mond valakit neked, a' ki elhozná ezeket.

A' Révai' rezével nagyon meg vagyok elégedve. A' Plasticának nem az a' tisztje a' mi a' Gráphisznak. Ennek *szépen* kell ugyan festeni, de mindég *találva*: amannak *találni* is kell ugyan, de csak olly kevésbé, a' mennyire az elég legyen, hogy a' néző kiismerhesse, kié akar lenni a' fej. — Bár az Orczy rezét és a' két Vignettet is minél előbb felküldené Trattner Úr. Hozzá ma írok. Add által neki Mihalkovicshoz szőlő leveletem, 's kérd, hogy ehhez tegye a' Csehy Lászlóhoz szőlőt, 's tegye Jász Berényre utasítván haladék nélkül postára. Öllelek.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

2783.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Novemb. 29d. 1814.

Kedves barátom!

Bírod e' már szeretett barátinkat Wesselényit és Patakit? Ha igen, mondjad nekik, hogy én W[esselényihez] a' Kolosvári Póstára intéztem egy levelet; 's az olta bánom hogy a' borítékra Patakinknak nevét nem tettem, minthogy félnem lehet, hogy ez a' levél is épen úgy feltörve jut kézhez mint az a' kettő, a' mellyről W. megemlékezett. Ezután inkább Patakinknak nevét fogom a' borítékra tenni. — 'S mint vannak a' kedves Útazók? A' mi szeretetünk őserántok épen nem fogy. Tegnap előtt is egy kedves estét csinálánk magunknak bőv ümledezésben beszélvén a' Napamnak, a' ki most itt mulat (de midőn ezt írom, Sophieval Bárá Geislernek látogatására ment) — melly örömek között tölt-el az a' szép három napunk. Wesselényibe és Patakiba szerelmessé tettük a' jó Öreget is. — Midőn tegnap estve Helmeckinek levelét vevém, felkiálték: Dónát festi nekem Wt, 's a' Napam gyermeki örömmel kiálta-fel — mert ő olly meg nem romlott, hogy még gyermeknek képzelheti magát —: Hála Istennek! úgy pótolékokat kapok azért, hogy nem láttam magát! — De ez az öröm eltűnt, midőn második olvasás alatt látám hogy a' kép már Erdélyben vagyon. — Dónát az én képeket Wesselényinek és Lolottinak csak ugyan festi már. — Helmecki, úgy írja, vissza kívánta a' képeket hogy Dónát mind nekem mind neki fesse. Csak hogy az ollyantól bírója nem örömet fosztja-meg magát csak kevés időre is.

Helmeccinek meleg szíve van, 's én az ollyat inkább szeretem mint a' hűlt vérű, fagyos szívű Prudenseket, a' kik minden cselekedeteikben az észről kívánnak tanácsot, nem soha a' szívtől. Tegnap leveleiben egy Nagy Benedek nevű ifjat hozza ismeretségembe, 's azt mondja felőle hogy ez az Pestnek, a' mi Erdélynek Wesselényi. Kér, hogy fogadjam barátságomba, mellyet elérni óhajt. — A' ki csak távolról is hasonlít Whez, annak én örülve megyek elébe, 's ime ma megyen hozzá levelem. — Ez a' Nagy Benedek közel rokona a' híres Felső Bükki Nagy Pálnak mind vér szerént mind (a' mint Helmecci írja) lélekben.

Trattner is tegnap küldé-meg nekem a' Révai Portraitjét Weiss Dávid metszőtől. Ő azért 30 aranyat fizete a' Metszőnek *pengő pénzben*, nem *papírosban*. Szép kép, de nem Révai. Azonban a' Plasticának nem az a' tisztje, hogy ő hasonló, hanem hogy szép művet adjon, 's így ez alatt a' Révai neve méltán áll. De a' haj ismét el van hibítva. A' márvány fön nem márvány haj hanem természetihaj áll. Hijába vala a' hosszas Útasítás általam, hijába a' Schiller feje, mellyet példányúl tettem elébe. — Kész a' Gener. Orczy képe is, de azt Tr. el nem küldé; háza' Urának Orczynak kedveskedék vele. Az festést és nem faragást fog előadni, 's így azt óhajtom, hogy az Öreget híven adja tiszteletünknek elébe. Barátom, te a' ki engemet ismersz, képzeled mint örvendek én, hogy ennyi jó és nagy ember általam hozatik köz tiszteletbe.

Ossziánom két Kötetet fog tenni. — W. szereti Ossziánt, 's lovait Ossziánból vett nevekkal nevezi-el. Kedves dolgot teszek tehát neki, úgy reménylem, ha az Osszián első kötete' elébe Wesselényinek képét tétetem, a' második elébe pedig a' fijáét, a' mi Wesselényinkét.

Én ugyan csak ollyaknak képeiket akarám felvenni Köteteimhez, quos jam Libitina sacrauit; de nem fogna e jól illeni a' két Kötet Ossziánhoz a' két W.? 's nem ezt mondaná e ez a' két kép az érző szíveknek: *Méltó gyermeke az ilyen atyának!* — Kérlek, tapogassd-ki a' mi barátunkat, ne megolvastatván vele leveleimet, hanem csak kérdést téven neki olly formán, mintha az a' te gondolatod volna. 'S ird-meg nekem, mit tegyek.

Gessznerem' első Kötetéből Novemb. 25dikén 5 iv vala lenyomatva. — Helmecci várja újabb füzetedet. — Beregszászi egy etymologiai munkát ada sajtó alá; mintegy 10 ívet fog tenni; már 4 iv kész volt, mikor Helmecci a' hírt írta. B-től sokat várok; nagy

tudományú ember: de egy baja van. Minden nyelvek közt *magyarúl* tud *legkevesbbé*. Azt tanulni ő sem tartá méltónak, azt hitetvén-el magával, hogy magyarúl minden tud. Én úgy hiszem hogy magyarúl senki sem tud jobban mint Horvát István és Szemere Pál 's ezzel együtt Kölcsény.

Verseghyre bízta a' Consilium hogy az iskoláknak írjon egy Grammatikát. Plánja előttem van. — Megtévedésből bízzák e az illet Verseghyre vagy az Istenek' haragjából?

Téti Takács József épen nincs megelegedve Bácsmegyeimmal. Én mind a' gáncsot mind a' javallást öröm és neheztelés nélkül hallom, mert én nem javallást keresek, hanem egyebet, noha a' javallás nekem is *ἡδίστον ἀζουσιμα* — de csak úgy ha olyantól jó a' ki maga érdemel javallást. De felelj kérlek, ha tudsz felelni: Mint mer az engem a' vagy új vagy újnak csak tetsző szók miatt kárhoztatni, a' ki a' Téti Plebánus Horvát András' «Zircz Emlékezetét Budán, 1814.» melly tele van tömve ilyenekkel, és a' mellynek kevés sora van, a' mit még én is, az illy szóknak vadásza, folytában olvashatnék? Én ezt a' Horvát' Zirczét csudálom 's nagyon szeretem. De hogyan szereti ezt Takács? Azért e csak mert azt a' Téti Plebános írta? Ez az a' Takács a' ki a' pénz nélkül szükölködő Révait pénzen akarta megvásárlani hogy álljon-el a' j-től 's legyen Ypsilonista. Szólj most, mi nekem a' Takács' gáncsa? Nos, nostraque lividus odit! —

Pethe a' maga Nemz. Gazd. XLIII. Nrójában kifakada ellenem. Én ezt az embert soha nem láttam, soha vele semmi szövetségben nem voltam, csak kézírásiban sem. — Azt írja hogy én egy barátságos Currenst eresztettem-ki. — Én nem eresztettem sem barátságot, sem nem-barátságot, 's az a' gondolatom soha sem volt, sem soha nem lesz. Utoljára kénytelen leszek szólni: 's szóllok, de úgy a' hogy becsületes és jó tónusú ember szól a' Publicum előtt, mert baráthoz írt levélben szólhatunk a' hogy' tetszik. Ezek a' bohó emberek azt hiszik hogy az az ő *személyeiket* bántja, a' ki az ő *hibáikat* nevezi hibáknak. A' kettő, gondolnám, nagyon különböz, 's a' Recensens' vagy Literatori harczoló' cselekedete, ha azt *cum dignitate* viszi, tiszteletes cselekedet. Így vala ez mindenütt, és így türjük. A' jó ügy nyerni fog általa, 's a' vadok utoljára is kudarczot vallanak. Már ez igen nagy szerencse, hogy a' dolog korholásba jő. A' nélkül az a' mi bennünk szegletes, durva, nem törődhetik-le.

Korholtatni nehéz. Nekem az korholni is. Úgy de
 «Szülöm Róma!»*, 's ezért dönteni 's dólni nem az.

Megérténé e ezi a' Muzéum' Recensense? — Élj szerencsésen,
 édes kedves barátom. Ajánlom magamat becses barátságodba.

Szemere még sincs, sem Kölescy.

A' Rumi Emlékezetes Magyar Íróji végre megnyerték az engedel-
 met, 's Trattner nyomtatja eddig. Rumi tőlem kíván hozzá Praefatiót.
 Lolottnak füzött koszorúmat egynehánnyal szaporítottam.
 Nem sokára nyomtatva lesz.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

2784.

Szűcs Dániel — Kazinczynak.

Tekintetes Úr!

Tekintetes Kazinczy József Úr szekere viszen most kilencz
 köből szemes Tengerit, de itt van még a' csős Tengeri a' kasba,
 és ennek elosztása másként nehéz lenne, hanemha mind két részről
 jelen lenne egy szekér. Meg irtam, hogy küldjön a' Tiszt. Úr egy
 szekeret, igen jó lessz tehát ha a' Tekintetes Úr akkor két sze-
 keret küld, hogy a' csős Tengerin felül, még tíz köből szemet is
 küldhessen Beka, mert ennyivel van most elől Tekintetes [Kazin-
 czy] József Ur. Ez úttal meg kértem Tektes József Urat arra is, hogy
 az önként ajánlott Arendának summájáról tudósításék. Kérem tehát
 alázatosan a' Tktes Urat is, méltóztassék az Arenda felől magát
 meghatározni, hogy mind a két részt kivehessem.

Többire Uri gratiájába ajánlott a' Mlgos Grófné kezei csóko-
 lása után állhatatos tisztelettel maradtam

ad. A' Tekintetes Urnak

991 Petneházán 29. nov. 814.

alázatos szolgája

Szűcs Dániel mpr.

Kivül: 1

Tekintetes Nemzetes és Vitézlő Kazinczi Kazinczy Ferencz
 Urnak, több T. N. Vgyék Fő Tábla Bírájának, etc. különös Tisztelettel
 Széphalmon.

[Eredetije Becske Bálint birtokában.]

* Rom meine Mutter! — Kaestner. — Kazinczy F. jegyzete.

1 A levél zárlatán keltétört piros pecsét.

2785.

Kazinezy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalom, den 1. Decemb. 1814.

Geliebtester Freund,

Vielen Dank für die mir ertheilte Nachricht wegen dem Festeiesschen Alumnium in der Militär-Academie. Nun bin ich aber mit einer andern Bitte Ihnen ungelegen: Hat der Graf nicht eine andere Stelle, z. B. bey der Ludovicaea zu vergeben? Und könnte man nicht dort einen Platz finden? Ich weiss, dass diese Ludovicaea noch nicht zu Stande gekommen ist: aber ich wünschte **der** Fragenden Ihre Antwort in die Hand geben zu können.

Auch das was Sie mir über die Gattin des H. Senior Gamauf schreiben, hat mir recht sehr viel Freude gemacht. So frey unsere Urtheile mitzutheilen, wie Sie es hier thaten, gehört zu den schönen Vorrechte der Freundschaft. Viele, die gewohnt sind Rath bloss von ihrem Gehirn, und nicht wie Sie und ich, von ihrem Herzen, und von diesem mehr wie von jenem — wiewohl es nicht wahr ist, dass diese zweye Antagonisten sind — zu holen, würden ihre weise Scheiteln über Sie und mich schütteln. Doch uns fiel eine geringe Dosis von *prudenz*, dem grossen Vorzug dieser Herren, zu Theil, und ich gratuliere Ihnen und mir zu dieser *échange*. — Jetzt sagen Sie mir nur — Ihre schöne Frau wird dies wohl wissen — wie heisst sie mit dem *Taufnamen*? *

Ich habe Ihr Schreiben vom 28. Septbr 1813, welches mir die Vorrede zu Ihre Monum. Hung. mittheilte, hervorgesucht, und werde meine Vorrede darnach modeln. Eben schreibe ich an Trattner, dass er diese von mir zu erwarten hat. So wie ich sie ihm schicken werde, so werden auch Sie sie erhalten. Sie fragten mich, ob nicht der Titel anders gesetzt werden sollte. Ich glaube es wäre besser, diesen so zu setzen:

EMLEKEZETES
MAGYAR ÍRÁSOK.

* Ausser dem dass der Titel so passender ist, kommt hiebei auch das zum Vortheil, dass die 2 Wörter der 2ten Zeile in *Eine*

* Clotilde. — Rummy K. Gy. jegyzése.

Zeile gebracht werden können. — Darüber müssen Sie sich nun gegen Tr. äussern. — Morgen haben wir in Ujhely Congregation. Ich will trachten dort einige praenumeranten zu verschaffen. Aber unser Comitatus kauft nicht gerne Bücher. Auch an verschiedene andere Örter habe ich wieder geschrieben. Dann schicke ich das Geld an Trattner ab. —

Sie werden bald wieder Vater, mein lieber Freund. In wenigen Monathen werden Sie Kinder von *einem* Vater, aber von *zwey* Müttern im Hause haben. Wird Sie die heftige Liebe zu Ihrer jungen und schönen Gattin, wird Sie der Anblick des jüngsten Kindes nicht ungerecht gegen die drey ältern Kinder machen? Glauben Sie mir, trotz Ihres edlen Herzens, trotz Ihres Kopfes, bin ich in Sorge, dass auch Sie Menschlichkeiten anwandeln können. Nicht trauen Sie sich in diesem Puncte zu viel zu, und fragen Sie sich oft, recht oft, fragen Sie sich täglich, ob Sie die Kinder, die in Einer Rücksicht *wahre Waisen* * sind, so lieben als Sie sie lieben würden, wenn ihre Mutter noch lebte. Gott verhüte das Unglück, dass die armen Waisen* in Ihrer Frau nicht *ihre Mutter* finden zu können glauben sollen! Ihr Herz würde viel zu leiden haben. — Bey mir ist der Fall umgekehrt wie bey sehr vielen andern; mir sind meine ältern immer die liebsten. Unnatürliche Aristocraten ziehen ihre Söhne ihren Töchtern vor, weil, wie sie sagen, diese ihren Namen tragen. Da meine zwey Töchter die älteren sind, so sind sie mir lieber als die zwey jüngern, und dieses ist natürlich, sie geben mir mehr Freude. Mein Antonin geht noch nicht, spricht noch nicht. Aber Emil gibt mir schon Freude, Thalie mehr, und Eugénie am meisten. Unterdessen bin ich gegen die jüngern gewiss nicht ungerecht, und sehe mit Freude, dass auch Sophie, trotz ihrer Vorliebe für Emil und auch Eugénie gewiss ganz Mutter auch denen übrigen ist, und *eben weil sie fühlt, dass diese zwey ihre Lieblinge sind, sich gegen Thalie gar keine Launen erlaubt, und weit eher gegen die zwey als gegen Thalie sich Vorzüge erlaubt*. Erlauben Sie, dass ich sie hierin Ihnen zum Beyspiele aufstelle. Nur so werden Sie sich Ruhe schaffen.

Eugénie ist in drey Tagen (den 4. Decemb.) volle sieben Jahre. Nun muss ich an ihre Erziehung Hand anlegen. Aus meinem letzten

* Kazinczy e szót *Weisen*-nak irta, idegen toll javítottá *Waisen*-ra

[Schreiben] wissen Sie schon, dass ich hier eine weibliche Schule errichten will, denn ich gebe weder Töchter noch Söhne aus der Hand heraus. Sie könnten mir moralisch und physisch verderben. Dass meine Töchter *émulation* erhalten, nehme ich einige *unverdorbenen* Mädchen ins Haus, und eine Gouvernante, die französisch nicht nur vollkommen, sondern auch mit dem reinsten accent spricht, übernimmt sie. Auch Sophie spricht die Sprache sehr rein, sehr gut. Die Sprache im Haus ist also französisch. Auch Musik, Zeichnen und Tanz gehört zu unsere Fächer. Noch habe ich einen männlichen Erzieher von nöthen; dieser soll zu gewissen Stunden den Mädchen das scientifische vortragen, und dann meine Söhne in ein paar Jahren zum Lesen, Schreiben und so weiter führen. Verschwen- derisch grossmüthig kann ich nicht handeln, aber Gouvernante und Lehrer werden bey mir gut bezahlt werden und nicht als eine Art von Gesind, sondern als meine Freunde angesehen seyn. Ich wiederhole also meine schon gemachte Bitte, theurester Freund, und bitte Sie, mir zu sagen, ob Sie eine so qualifizierte Person, und einen jungen Mann mir nicht vorschlagen könnten. Dieser muss kein Graeculus seyn und meine Söhne, meine Töchter in der Liebe ihres Vaterlandes nicht lau machen, denn so passt er nicht zu mir. Auch muss er Gefühl für das *Schöne* haben, wenn er auch kein Dichter ist. Dass er musicalisch sey, das ist fast eine *conditio sine qua non*. — Tragen Sie zu dem Wohl meiner Kinder das Ihrige bey, lieber Freund, und schlagen Sie mir einen solchen [vor]. Ich umarme Sie.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

2786.

Kölcsy Ferencz — Kazinczynak.

Álmosd 1814. Decemb. 2dikán.¹

Édes Uram Bátyám!

Tegnap előtt érkeztem, de Pali nélkül, ki Surányban maradt, 's még ma ismét megyek Csekébe, honnan egy két hét alatt ismét megtérck, 's osztályunkhoz fogunk, melly engem Palihoz felmenní néhány hetekkel késeltetni fog, 's a' philológiát kis korig hallgatóra szorítja.

¹ A kelet Kazinczy F. jegyzése.

Csekéből visszajöttemmel bőv levelet fogok írni, addig ezen sorokat csak azért írom, hogy Uram Bátyámmal hollétemet tudassam.

Jókor reggel, gyertyánál, fel nem öltözve írok, körültem úti készülétek, 's siettetés hogy menjünk. A' Méltóságos Grófné kezét csókolom, a' szép kicsinyeket ölelem, 's mindenek felett a' kedves makacs Emilt. Ajánlom magamat Édes Uram Bátyámnak, éljen boldogul 's ne szünjön szeretni. Ezen két napomat Álmosdon Úzának társaságában töltöttem, 's vidám és gond nélkül vagyok, mint az arany kor' énekesi.

Kölcsey Ferencz.

Kívül: ¹

Tekintetes

Kazinczy Ferencz Úrnak alázatos tisztelettel

Újhely, Széphalom.

[Eredetije a Szemeretár IV. kötetében.]

2787.

Kazinczy — Horvát Istvánnak.

Széphalom Decemb. 3d. 1814.

Kedves barátom,

István Öcsém tegnap dicsekvék-fel előttem jótéteddel 's barátsággal. Irigylem szerencsédet, édes barátom, hogy Te annak a' kit Kazinczynak hívnak, már csaknem elnyomott de igaz ügyén segíthetél, és azért is segíthetél mivel az nekem rokonom — mert úgy hiszem, hogy ha az ügy igaz nem volt volna, nem tetted volna a' mit tettél. Fogadd a' jótételért a' legforróbb köszönetet, 's engedd mondanom, hogy barátságodra minden tekintetben kevély vagyok. Igen kedves érzés vala nekem azt látni hogy annak fija a' ki velem 1795ben jót tett, most általam lekötelezve érzi magát. Te fizetted-le a' Cousinemnek tartozásom' egyik részét.

Felette régen nem vettem leveledet. Nem magyarázom azt elhidegülésre; inkább becsülöm barátságod' szerencséjét mint hogy azt gyaníthatnám. Azt hiszem inkább hogy el vagy egészen foglalta. 'S így rettegek alkalmatlan lenni nálad levelemmel. De minekutána most meg kelle szállítanom, engedd hogy neked egy kérdést tehessek elődbe:

¹ A levél zárlatán kettétört piros pecsét.

Eggy külföldi Levelezőm nékem két láda könyvet küldé a' nélkül hogy tudtam volna azt, bízván hogy tőle most is örömmel fogok alkuba ereszkedni. 771. darab Magyar dolgokat illető kisebb 's nagyobb könyv van a' Gyűjteményben, 130 Abrosz, 360 Városok' képei és 300 portrait — mind Magyar-országot illetők. A' könyvek' fő dísze az a' két ujnyi vastagságu Kötet, melly a' Thuróczi' Chroniconját és a' Rogerius' Levelét foglalja magában. — Amaz a' 303dik lapon végződik, ez a' 337diken, hol ez áll:

Serenissimorū Hungarie regū chronica bene revisa ac fideli studio emendata finit feliciter Impressa erhardi ratdolt viri solertissimi eximia industria et mira imprimendi arte: qua nuper venetiis nūc Auguste excellet nominatissimus. Impensis siquidem Theobaldi feger concivis Budensis Anno salutifere incarnatiōis millesimo q̄dringentesimo octogesimooctauo tertio nonas Junii.

És így 1488. —

Megirtam neki hogy veszem a' nélkül hogy tudjam mik vannak a' ládákban. Azok a' Kassai Censor' kezében vagynak mind- eddig. Árok pengő pénzben 416 f — a' szekerezése pedig valamivel több mint 100 f. papiros pénzben.

Nekem ez idén temérdek költségeim voltak, építtetnem kelle; aratásom és szüretem pedig igen szűk, mint mindennek e' tájon sőt az egész országban. Ide járult, hogy pinczémet feltörték, 's igen zsíros Tokaji boraimat kilopták. Nagyon jól esnék ha ezt a' vásárt Te tennéd-meg, ki az illyeket kedveled 's pénzt könyvekért örömet adsz és adhatsz. A' Katalógot, az Eladónak tulajdon kezével írva, együtt vennéd a' két ládával, Kassai Kereskedő Fried Sámuel Senatortól. Én a' könyveket és a' ládákat nem is láttam; egyedül Thuróczi jött kezemhez, mert azt az Eladó külön küldötte-le Fried Úrnak, rettegván, hogy amúgy elveszhet, — melly nem példátalan az efféle vételekben. A' ládákban nagybecsű dolgok vannak a' kevés becsűek mellett. Kérlek, tudassd velem akaratodat. Szeretnék e' gondtól megszabadulni. Megvan a' többek közt benne az általa talán nem is ismert «Der Majestätsprocess in Ungarn 1795.» kinek Íróját gyanítani sem tudom.

Most olvasom Versegheynek 1813. Sept. 8dikán beadott Plánját, melly szerént az iskoláknak egygy Grammatikát akar dolgozni. Ő változhatatlan. 'S ez néha dicséret, néha nem az.

A' Mondolatistákról nem szóllok semmit. Pethéről sem egyebet mint azt, hogy ez az általam' sem személyében sem leveleiből nem ismert ember a' legvadabb kifakadással jelene-meg a' Publicum előtt Gazdájának XLIII. száma alatt. Én soha nem írtam semmi Currenst, sem barátságost, sem barátságtalant; nem is fogok. Az ölyyakat békével szenvedem a' hasznáért. — Úgy hittem hogy a' Critika Philosophia' hirdetője Pápai Prof. Márton István, nem az Empirismus, hanem az Idealismus' barátja, 's megcsaltam magamat, de a megcsalatkkozás nékem vál becsületemre, nem neki. Ezek az emberek még magokat is megtagadják inkább mint hogy a' Calvin fíjaitól el engedjék vétetni azt a' dicsőséget, hogy ők egyedül azok a' kik magyarul tudhatnak. Extra Ecclesiam Calvini nulla salus! — Megcsaltam magamat Ruszekben is, 's ezt sem szégyellem. Takácsban magamat meg nem csaltam; ő magasztalja Horvát Andrást, a' ki az én emberem és nem az övé. Takács csalta-meg magát, nem én. — Bizvást bánthatnak! Így letörődik a' mi rajtam darabos, szegletes; 's én a' köz jót keresem, nem azt az üres hangot, a' mi a' jobbak' magasztalásaik által úgy is nem tarthat sokáig. Mert hogy a' jobbak bizonyosan előjönnek, és hogy ők általam is előhíva, elősegélve jönnek-elő — azt erős hittel hiszem.

Élj szerencsésen, halhatatlan barátom, 's kedvezz igyekezeteimnek, engem pedig szeress; mind ezt mind azt ha érdemlem, és a' meddig érdemlem. Feleségem barátság' és becsülés' érzéseivel tisztel. Gyermkeimet nézzd hozzád is tartozóknak.

Kazinczy Ferencz mpr.

Szemere, ki még sem jöve vissza Bereghből, mondja hogy Te nekem 20. Autographot tettél félre. Szívesen köszönöm. Kérlek add által Helmeckinek pecsét alatt és mingyárt.

2788.

Kazinczy — Helmecezy Mihálynak.

Széphalom, Decemb. 4d. 1814.

Kedves barátom,

Fiscális Reiner Úr Pestre megyen 's onnan ismét vissza jő. Nagyon kérek, ne fossz-meg örömeimtől melyeket általa vehetek, 's küldd nekem ezeket:

- 1.) Kazinczy' Munkáji. *Első Kötet.* 10 exempl.
- 2.) *Második Kötet.* A' melly iverk már elkészültek, 1. exempl.
- 3.) Kis Versői. A' melly iverk már elkészültek. 1. exempl.
- 4.) Beregszászi Munkája. Ha nem kész egészen, legalább a' mi kész. 1. exempl.
- 5.) Váradi Sámuel Világ Történetei. 1. exempl.
- 6.) Horváth Zsigmond' Amerikája. 1. exempl. — Ezt talán nem is Trattner Úr nyomtatta. De kérek, vedd meg, akár hol, és küldd-fel. Eggy valaki régen kínoz hogy hozassam-meg, 's megigérttem.
- 7.) A' Báróczi olajban festett képét.
- 8.) A' *Lieder zweyer Liebenden.* Eggy igen szép nyomtatású kis könyv, melyet Trattner Úrnak Szemere ada által.
- 9.) Ha kész, Dónát Úrtól képeimet, kit tisztelni fogsz 's megírod, mit küldjek értelek.
- 10.) A' Marmontel és Gessnernek első Tomusa előtt állandó Vignetteket, 's az Orezy' képének eggy nyomtatványát.

Ossziánt nem küldhetem még; még eggyyszer kell végig futni rajta. De Decemberben veszed.

Trattner Urat tiszteld nevemben, 's jelentsd hogy Gróf Haller Gábor Ő Excell. engemet megajándékoza az atyjának (a' Telemak' fordítójának) rezével, én pedig azzal Trattner Urat ajándékozom-meg. Ez rajta 50 aranyig fog könnyíteni, mert John fogja metszeni a' rezet. De Tr. Urat arra kérem, hogy a' réz enyém maradjon, minekutána Tr. Úr a' szükséges nyomtatásokat megtéteti a' rézzel.

Ezen leveletem add által Horvát István Úrnak, barátságos tiszteletem' jelentésével. — Éljj szerencsésen, édes barátom. — Postán bővebben.

Kazinczy Ferencz mpr.

Szemere harmad nap előtt érkezett-meg Surányból. De még eddig csak annyit tudok hogy Lasztócson van.

[Eredeti je a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

2789.

Kölcsy Ferencz — Kazinczynak.

Cseke Decemb. 4dik. 1814.

Holnap indulok vissza Álmosdra, 's ezen levelet Édes Uram Bátyámhoz a' Semjényi postán adom-be. Hónapokig tartott vándorlásaimbol Álmosdon, míg osztályunk tartani fog, megpihenek.

Utaimban fejem annyira kitisztult, hogy a' ki másként Sentimental Journalt fogtam volna írni, most vidám esenddel lépek Uram Bátyám felé, 's készülök tudományos tárgyakról szollani. Szabónak az Erd. Museumban levő philosophi dissertatiojára jegyzeteket írtam Lasztócson; azok több írásaimmal együtt Palinál maradának, emlékezetemből írom belőlök a' következőket.

Ezen dissertatio, melly tulajdonképen itt csak *Hodégósz* más dissertatiókra, minekutána a' Materiáról 's formáról kezdett beszélni, historiai tensiot veszen magának, 's a' Materiának Okáról való különböző értelmeket fejtegeti. Azon különböző principiumok tehát, mellyek itt felhozatnak (dualismus, Idealismus, Materialismus, Pantheismus, Monadologia), egyenesen Cosmologiai principiumok fognának lenni. Első észrevételem itt az, — mert a' cosmologiai és psychologiai methaphysicum principiumok össze látszanak zavarva lenni. A' Materiának okáról van szó, még is a' *dualismus* alatt a' lélek és test egyesülése, az *assistencia divina*, a' *harmonia prae-stabilita* stbb. hozatnak-fel. Azonban erről még igen sokat lehetne mondani mellette, és ellene, 's ha ezen első észrevétel hibásnak látszatik előadásában, megvallom, hogy az ellenkezőnek más móddal kellett volna beszélnem. Megyek arra a' mit tulajdonképen mondani akarok. — A' Dualismus, úgy tartja a' dissertatio, azon principium, melly materiát és formáló erőt veszen-fel, 's mivel a' dualistának a' Mátéria nem egyéb *tunya atomoszoknál*, e' szerint a' *dualismus* és *atomismus* egyre megyen-ki. Ki lett légyen az első atomista? nem tudjuk, hogy a' Görögök közt Leucipp és Demokrit voltanak elsők, az nyilván vagyon, de ha ők az atomószok mellé vettek-e fel más erőt, azt ismét nem tudjuk, mert az értelmek itt nagyon ellenkezők,

és így az atomisticum principiumokat Epikuron kell kezdenünk. Epikur' atomoszai először nem *tunyák*, mert azok Lukretius' tanításaként szüntelen a' nagy *Inánében* lefelé szállonganak, 's öszve-ütközéseikből leszen a' teremtés; de ezen teremtés nem valamelly munkálódó erőtől producáltatik, hanem *temere, incassum, frustra*, melly szavakkal Lucretius élni szokott. Látni való, hogy Epikur Koszmoziai principiumában *dualismus* nincsen. Hogy *Gassendi* és *Le Sage* atomista-dualisták voltak, azt könnyű megengedni s megmagyarázni, de ha csak ezeket mondjuk *dualistáknak*, úgy micsoda rendbe fog a' Theista Anaxagorás, az anima mundi-t hívó Pythagorás, az idealista Plátó, az empirista Aristoteles 's az újabbak közt is sokan tétetni? Mert ezek mindnyájan megkülönböztetik a' *Matériát* 's a' *formáló erőt*, már azt akar külön gondolják egymástól, mint *Anaxagorás* 's a mi újabb philosophjaink' nagy része 's a' theologusok, akár egyesítve azzal, mint a' Joniai Secta, az olasz iskola, a' Stoa, stbb.

A' Dualismusból származik, úgy mondja a' diss., egyfelől az idealismus, más felől a' Materialismus. Az Idealismus tulajdonképen Ontologiai principium, mert az idealista Des Cartes és Leibnitz egyik sem ideákból származtatja a' maga világát, hanem az első atomoszokból (*particulae physicae*), a' másik mónaszokból (*particulae mathematicae*), 's ha az idealismust cosmologiai értelemben vesszük, úgy Berkeley és Schelling találnak ugyan *classist* magoknak, de az Elisi sectától fogva, Pythagorászon, Plátón, Des Cartesen, Leibnitzon keresztül Kántig igen sok philosophiai systemákat ismét nem classificálhatunk. Ismét, ha a' Materialismus csak az, a' mit a' diss. mond, hogy Locke materialista, mert a' Lélek is ő nála matéria, úgy ismét Locke, 's ő előtte Epikur, 's a' Paterek közt Tertullianus 's a' vele egykorúak találtak nevet magoknak, de Priestley, ki a' *Lélekről* semmit tudni nem akar, kinek csupán csak a' *durva materia*, a' *test* existál, hogy fogja nevezni a' maga tudományát, mellyet eddig a' *psychologus materialismus*nak nevezvén, a' *spiritualismus*nak tett ellenébe? Így marad név nélkül a' Helvetius' tudománya is a' *Système de la Nature*ban; holott mind a' kettőnek tudománya *wesentlich* különböz az Epikur, Tertullian, 's Locke' tudományától.

Én a' Sz. dissertatióját, csak historiai szempontból néztem, 's azt kívántam volna, hogy a' philosophia' historiájából vett tárgyak historiai renddel 's egyenességgel, nem pedig csak valamelly iskolai systema szerint adassanak-elő. Így jut eszembe hogy a' Pantheis-

mus' artikeljében csupán csak a' spinosismusrol van szó, holott az Elisi sectán kívül a' spinosismushoz egy pantheisticum systema sem hasonlít, 's az Orphicum systemán kezdvén, a' Joniai secta, az olasz iskola, a' Stoa, Helvetius stbb. mindnyájan különböző principiumokat tanítanak.

A philosophia' historiájának írói az iskolai czimek szerint szokták a' philosophok értelmeiket előadni, 's megválasztják a' cosmologiai, psychologiai, theologiai stbb. tárgyakat egymástól, 's ezen megválasztást óhajtottam volna itt is, mert így az ember a' sűrűségből ki hatolni nem tud. 'S meg vallom azt is, hogy nem értem, mit akarnak épen *itt* és épen *így* a' *gravitations-système*, és a' *dynamis*. Egy szóval több historiai tudományt kívánnék, és r e n d e t.

Elég rend nélkül azonban, magam is, írást ezeket, mivel egyedül, mint jelentém, emlékezetemből kelle írnom. Pázmánnak Kalauzzát Álmosdra vittem magammal, 's nézni fogom mi jegyezni valókat foglal magában. Lasztóczon a' dactylikusokat elfeledém leírni, íme most:

A' L y á n y' d a l a.

Jön búsan az éjel, orczája borong,
 Hüsen lebeg a' nyúgoti szellet,
 A' fülmile csattog, a' lányka bolyong
 Susogó bokrai mellett.
 O merre leányka! homályos az ég,
 Nézd csak maga fénylik csillaga még,
 Tisztán a' szerelemnek.
 Fenn ha a' szerelemnek csillaga még,
 E' lészen a' lyányka' vezére,
 'S bár légyen örökre homályos az ég,
 Nem száll remegés kebelére.
 A' fülmile csattog, az esteli szél'
 Szárnyain lebeg és zúg a' falevél,
 'S ébred tüze képzeletemnek.
 Búsabb lesz az éjel, orczája borong,
 Hüsebb a' nyúgoti szellet,
 A' fülmile csattog, a' lyányka bolyong
 Susogó bokrai mellett.
 O Lyányka sötétbe borúlt a' határ,
 Nézz-széllyel, az égen csillaga már
 Elhúny a' szerelemnek.

Hagyd, légyen örökre sötét a' határ,
 Nem remeg a' lyány kebelében,
 'S hűny a' szerelemnek csillaga bár,
 Felsejken a' hajnal' ölében.
 A' fülmele csattog, az esteli szél'
 Szárnyain lebeg és zúg a' falevél,
 Lángall tüze még képzeletemnek.

Magamról még most semmit sem írhatok, de ha osztályunk megleszen, talán fogok róla gondolkozni, mint lesz az élet hátra lévő részét legjobb eltölteni. Városon vagy falun, gazdagon vagy szegényül, mind-egy csak függetlenek legyünk, a' szabadság legszentebb, legkívánatosbb dolog; de bár melly szabad legyen a' test, ha lelkünk nem az, úgy semmit sem nyerhetünk, 's a' lélek úgy szabad, ha gondok nem terhelik.

A' Méltóságos Grófné kezait csókolom. Ajánlom magamat édes Uram Bátyámnak, 's óhajtóm, hogy légyen oly boldog, mint most, örökre. --

[Eredetije a Szemeretár IV. kötetében.]

2790.

Z. Kiss Sámuel — Kazinczynak.

M.Vásárhelly Xbr. 4kén 814.

Tisztelt Barátom!

Döbrentei megérkezését nyughatatlanul vártam. Reményltem, hogy ősze találkozásunkal többet halhatok távulról tisztelt Barátunkról, mint amennyit levélből lehet várni. — Ő nem lehet Széphalmon, s ezt a' kedvetlenségét emlité egész útozása alatt. Pataki Úr néki adta által az ohajtott pakétot, 's ki-is küldé Dobokára Özvegy Gróf Teleki Lajosnéhoz, kedves Eleveim Annyokhoz. Ki az este 10 órakor érkezvén-meg ide, tüstént által küldé a' kedves Vendéget. — Öröm közt bontám fel a' sértetlen petséketet, 's betses Leveled olvasása közt még égsyszer megáldám a' boldogító esmeretség óráját. —

Jovallásodnak minden tekintetben engedelmeskedem; mert legjobbnak találom. Mihelyt *Kánt Paedagogikáját* (még 1808ban fordítottam vala) újra által nézem, hogy azt Döbrenteinek kérésére Kolozsvárra elküldhessem, legottan hozzá kezdek a' Gratziákhoz. —

A' Tiejid, Kedves Kazinczy, igen kedvessé tevék a' mult Ejtzakámat «a' szép neheztelésnek egy gyengéded lángja csapott-ki a' Léány elkelkesült szeméből» 's több ily kifejezéseid, nem engedhetének le-fekvést, míg egészen el nem olvasám.

Alig bátorkodtam volna tsak meggondolni-is amit érettem meg-tenni oly gondosan méltóztatál. Az újabb ki-dolgozásban figyelmezőbb lések s elkészítvén, még egyszer kegyességedbe ajánlom a' Testvéreket. — Szeretném meg-tudni, hogy oly papiroson, 's oly móddal, amint tetszik ajánlani, mennyibe kerülne 400 példány? szinte szükségtelennek látom többet nyomtatni, azomban erről való vélekedésedet ki instálom. — Midőn eről előbb még tavaly Tratnerhez írtam, ő 700 Hollandi és 300 velinre való példányok kinyomtatására 86 forintot kért ivére. Ő jobbnak tartotta volna 200 velin, 200 Hollandi, 600 fejer papirosra nyomtatni s úgy ivéért 53 forintot kért, a' mit sokallottam. Vevén tudósításodat, s helybe hagyásodat, az első bizonyos alkalmatosságtól pénzt küldök-fel, papirosra, nyomtatásra, és Kíninger Úr számára, 's akkor betses ajánlásod szerént meg-instállak az egésznek által vételére. Igaz; Gróf Kemény Miklós, a' Thordavármegyei Fő Bíró ígérte a' kinyomtatásra való költséget, ki nálam elolvassván őket, megkedvelte vala, 's már több ízbe tudakozódik sorsokról. —

Éppen most érkezének hozzám Sajtó alól kiszabadult munkáid. Várom hogy megolvashassam. A' betűi nagyon tetszenek nékem, 's a' papiros is tiszta. Már rég váram megérkezéseket. — Kegyességedet újra köszönöm, mit érettem tenni méltóztatál, 's méjén érzem annak igazi betsét. Szeretetedbe ajánlott vagyok

igaz tisztelőd

Kiss.

Zabolai Kis Sámuel

Historiae Prof.¹

Ide a Mlgs királyi Táblára szüntelen hozzák a' papiros pénzt-sinálókat; közelebről egy Pictort, Képfaragót (Testvér Csűreseket) 's egy Mechanicust, ki az ide való királyi Kintstár mellett vala Cancellista, hozának ide — tsak itt-is sokan vagynak efőléért fogva —

¹ Idegen kéz jegyzése.

Erdélynek a' Szilágy felé való részében már eszik a' Törökbuza kotsánt. Erdélyben törökbuza kotsánt enni!! —

Szerény honnan származik? *Szobor* régi szó é, 's hol fordul elé?

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonthalmi könyvtárában.]

2791.

Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak.

Széphalom Decemb. 6d. 1814.

Édes barátom,

Ma vagyon neved' napja, 's a' Generális B. Vay Miklóse, 's a' Csereié. — Ime annak a' balgatagságnak is, hogy a' napok bizonyos neveket viselnek, vagyon haszna! barátinkra emlékeztetnek bennünket. Valamint mi emlékezünk Terólad, úgy viszont azt hisszük, hogy Te is fogsz rólunk emlékezni, végig futván azoknak számokat, a' kiket szived szeret, és a' kiktől magadat szerettetni tudod. Forróbban, mint mi, Tégedet senki sem szerethet. Szokás lévén hogy a' kiknek neve-napjok feltűn, azoknak valamit ohajtsunk, én is óhajtással jövök hozzád: Atyádnak nagysága lebegjen-körül szüntelen, hogy az maradhass a' mi csaknem gyermeki esztendeidben már is vagy: nagy és tiszta. Ezen második nélkül neked még az elsőt sem óhajtom. 'S minket tarts-meg megbecsülhetetlen barát-ságodban.

Örvendek szerencsés megérkezéseden, 's irigylem azoknak szerencséjeket a' kik a' legjobb gyermeket a' legjobb anya' karjai közé rogyini látták. E' scént Sophieval sokat festegeténk magunknak. Elmeneteled után abban leltem örömet hogy neked 's a' mi Pózánknak írjak, örvendezzek Ő Nagyságának ki a' maga' gondjait illy fényesen látja megjutalmazva, 's azon barátimnak, kik szívem' meleg ömledézéseit megérteni szokták. Cserei Farkas barátom' leveléből látom hogy ő megértett, 's levelemet által-küldé Zsibóra. Ez a' barátom azt írja hogy Májusban vagy Juniusban nálam lesz. E' régen óhajtott szerencsét én Pózánknak fogom köszönni, mert Farkas volt vele, úgy írja ezt maga; 's ez azt hiteti velem, hogy Póza az én boldogságaim felől úgy szólla, a' mint én óhajtom, hogy arról a' *jók* szöjljanak — mert a' *nem jók* nekem nullák. Ez az érzés engem az életnek minden scénjeiben kísér, 's ez cselekszi hogy engem olly sokan *kevélységgel* vádolnak. De barátom, szeret-

heti e az illy forrón a' jókat a' ki a' rosszakát vagy nem szánja vagy nem útálja, 's ha a' rosszak gonoszok is eggyzersmind, nem gyűlöli? Csak bántani nem szabad őket, mert a' rossz is ember; 's ha ők emberek nem volnának is a' szónak nemesebb értelmében, nekünk illik embereknek lennünk. De ki fejtí-meg, engem teszen e igazságtalanná erántok a' jó' szerelme, vagy ők veszik bántásnak a' mi nem bántás?

A' hely' széppé-tétele felől Póának hosszabban feleltem, mint-hogy az eránt ő akarta hallani ítéltemet: Neked az eránt kell válaszolnom, a' miket régi levelemből kiírni méltóztattál.

Én annál jobbat most sem írhatnék. De csaknem elrémültem egy kifejezésemem 's annak igaz értelmét kell adnom, mert ha a' régibb levelemet *ahhoz-értő* olvasná, meg fogna rajtam botránkozni.

«Szelid és gyenge-növészű leány legyen az mint egy Chárisz» — ez vala kifejezésem. Igen is, *szelíd és gyenge-növészű, mint egy Chárisz*. — De nem mint egy Canóvai *romantisch Psychéske*. A' Görög nem dolgozott illy testetlen lyánkákat; neki húsos figurák tetszetek, mint a' Cleomenesz' Venus-Medicise, mint Flóra, mint a' Venus Callipygosz. De ő a' testességet Cháriszá tudta változtatni az *ifjúság' virága* által, 's az ő keze alatt más volt a' nem vékony Venusz, más a' Jupiter' gyöttrő felesége. — Ezen értelemben kívánnám én vétetni szavaimat.

Bécsbe mennem ez úttal nem vala szükség, 's így, nagy örömemre, ez az út elmaradt. Addig semmi lépést nem lehet tenni, mert a' Mivészek nem szeretik a' levelezést, valamíg annak szükségét nem látják, míg azt nem írhatjuk-meg nekik, hogy az építendő Tempel' hossza, mélysége 's magassága hány öl, hogy így kis Tempelbe nagy 's nagy Tempelbe kis szobrot (statua) ne tegyenek. (Prof. Maurer ki fakada előttem bánatos neheztelessel, hogy a' Pápai Oltártábla' nagysága neki hibásan küldetett-fel, 's Fűger hasonlóan elhevülve beszéllé, melly baja volt midőn Szomolnokra a' Szent Katalin képét festé.) Tudósíts tehát elebb, melly széles és melly magos lesz az a' fal, a mellynek közepében egy Nischbe kell állani a' Virtus' szobrának.

Atyádnak Wágner által festett képe, ámbár pasteliben vagyón dolgozva 's rajta üveg van, bátorsággal mehet Bécsbe, csak az asztalos olly deszka-ládácskát (Kiste) csináljon neki, mellyben a' kép semmit ne lógjon, 's a' ládácska vastagabb deszkából készüljön mint hogy azt lehessen rettegni, hogy az úton egyéb ládák és

Verschlagok be fogják repeszthetni. A' láda' felső részére czédulát kellene ragasztani, hogy a' Vivó tudja, hogy Pastellfestés lévén a' ládában, azt a' nedvességtől őrzenie kell.

Igy a' képet nem érheti semmi veszedelem. — De mivel a' felküldött portékát sok veszedelem érheti és sokféle, péld. ok. még az is, hogy a' szekér expiláltatik a' haramiák által Bécs és Buda között; nem volna rossz a' Wagner' képét Kolozsvárt a' leghűségesebb móddal copiroztatni olajban, 's ezt a' Copiát küldeni-fel. — A' copirozásnak, hogy igen hűséges legyen, két módja van, egyik az hogy a' rámára nem vászon hanem fekete fátyol vonatik, 's ez a' fátyol lefordítatik a' kép üvegére, 's akkor fejr krétával a' Copirozó reá rajzolja a' fátyolra a' homlokot, szemöldet, szemet, száj, állat. Ez meglévén, a' fátyol a' készen álló vászonra tétetik, 's a' fejr kréta' utasítása szerint a' lineamentumok által tétetnek a' vászonra. —

A' másik mód ez: Olajos festékekkel végig vonatnak az arcvonások a' lecopirozandó képen 's hirtelen erre nyomatik akár a' vászon melly már készen áll, akár a' papiros. Ha a' vászon, úgy a' Cópia megfordulva fog készülni: ha a' papiros, úgy a' Cópia a' szerint fog dolgoztathatni mint az Original.

Most az a' kérdés, hogy a' Wágner' képe Kreutzingernek küldessék e copirozás végett, vagy Fügernek? — Kreutzinger szorosan a' szerint szeret festeni a' hogy szeme a' képet vagy embert látja, 's csak a' színek által csinálja a' képet interesszánttá, 's így az ő képe *hív* kép, de ritkán *lélkes*, 's igen gyakran *savanyú, holt, lélektelen*. Ez a' hibája az én szép képemnek is. — Füger nem *azt* festi a' mit szeme lát, hanem abból a' mit lát elhagyja a' mi a' képet nem tenné szépnek, 's a' mi benne szép, még szebbé teszi. Így az ő általa festett kép nem a' *leghívebb* kép, de a' *leglelkesebb* a' mit képzelhetni, 's olyan a' melly minden érző szemet nagy gyönyörrel tölt-el. Füger így *poetai-festő*, a' másik pedig egy *felette ügyes Handwerker*. Mennyiért fest Füger, nem tudom. De ha reánk 's nevezetesen reám kedvezőbb időket hozott volna a' sors, én képet mellyet láttál, felküldeném Fügernek, 's kérném hogy copirozza, nem *mosolygást* adván annak, hanem *nyugodalmat* és *életet*; 's tudom hogy így kapnám a' szép képet, melly méltó volna hogy John által metszettessék.

Hova lett kezeim közül az atyád' reze, soha sem tudom. Meglehet hogy Döbrenteinek küldöttem be; de ezt nem mondhatom bizonyossággal. Ha meg volna, most prezentet tehetnék vele Trattnernek, mert ez fog állani Ossziánom előtt, ezen Tacitusi Mottóval, melyet érteni fog a' kinek lelke van: *firmare animum constantibus exemplis*. — Így azt Trattner újra metszeti, de minthogy John 50 species aranyért, Weiss pedig 30 ért dolgozik, előre látom hogy könnyíteni fog magán, 's azt Mansfelddel fogja metszteni, kinek talán csak 100 f. W. W.t fizet. Ez a' költség mind a' Trattner erszényéből megyen, minthogy a' könyvet ő nyomtatja a' maga költségén és az ő maga' nyereségére, 's így nekem hozzá szőlöm nem lehet 's nincs is; kénytelen vagyok tűrni mind azt a' mit teszen. Ismered a' Kis' képét, mely felől Döbrentei azt írta minap, és felette igazán, hogy az nagyon *nem tisztán* van dolgozva. Ha a' Kreutzinger vagy Füger által dolgozandó festés Május utolsó napjáig elkészülhetne Johnnál vagy Weissnál, kérni fognalak hogy Trattnert ajándékozzd meg azzal, hogy a' maga számára ő is nyomtathasson rezeddel nyomtatványokat. De hogy a' tisztább nyomtatványok a' Te ezélodra maradjanak, a' rezet csak akkor kellene Trattnernek adni, mikor a' Te nyomtatványaid már le volnának vonva. Ha Te a' Halotti-Verseket és Biographiát bár olly fényesen akarnád is nyomtattatni mint a' Vita e ritretto d'illustri Italiani, az atyád képe olly oválban mint a' Pászthory képe John által még is elég nagy volna hozzá. — Méltóztassál velem nem sokára tudatni végezésedet ezen dolog eránt, mert Trattner Martziusban metszteni fogja különben a' képet.

Atyádnak képe eránt még azt vagyok bátor Neked tanácsolni, hogy azt nagyobb formában festessed mint Wagner festette, péld: ok: ülve, kezekkel, 's asztallal. Így asztalára lehetne tenni holmi irásokat, melyben hivatalja tetszenék-ki, 's a' Zsibói épület rajza. Az alagban (Grund) én még a' Laocoon' statuáját szeretném látni. — Így a' kép akár szobáidban fényesen függhetne, akár a' Tempelben, mely felől azt jövendölöm, hogy idővel ott fognak függeni a' Wes-selényiek' képei.

Ird-meg nekem mind ezek eránt tetszésedet, 's én hozzád küldöm azt a' levelet, melyet Te a' ládával akár Kreutzingerhez akár Fügerhez 's Johnhoz vagy Weiss-hoz is küldhess. Füger és John drágábbak lesznek mint Kreutzinger és Weiss.

Élj szerencsésen, igen szeretett barátom, 's szeressd továbbá is azokat, a' kiknek te vagy minden gyönyörűségek. Még látlak búcsút venni tőlünk, 's előttem a' Vályi-Nagynál írt kedves levél. Ez azt hagyja hinnem hogy engem és az én Sophiemet 's gyermekeimet kikkel olly édesen enyelegtél, szeretni meg nem szűnsz. Sóphe tegnapelőtt midőn leveleiteket vevénk, egy levelet olvasafel nekem mellyet Pózához írt; abban arra kér, hogy ha én *barátok* vagyok, lehessen ő is *testvérték*. De már akkor szeme gyúladásban volt, 's most mind a' kettő sokat szenved; Emiltől kapta azt. A' levél tehát később fog menni. Öllek tisztelő szeretettel.

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görögöni levéltárában.]

2792.

Kazinczy — Pataky Mózesnek.

Széphalom Decemb. 6d. 1814.

Kedves barátom,

Épen ma egy holnapja hogy elhagytatok, 's ez a' nap a' mi kedves barátunknak 's Generalis Báró Vaynak 's Cscreinek neve napja, 's keresztelési napja Eugéniemnek. Nem fog az nekem soha feljöni hogy mind ezekről ne emlékezzem. Felette kedves emlékeztetek ezek az én szívemnek. —

Mi bennetek élünk egyedül, 's ha Wesselényinek sokba került is olly hosszú távollét után nem az ő imádott anyja' karjai közzé repülni, hanem Pestről ide kerülni miattunk, meg van az a' kis tekintetű jutalma, hogy ezen tíz napját nem vesztegette-el haszon nélkül: egy pár jó embernek igen nagy örömet nyújtottatok 's ezek elmondhatják a' mit a' nekem írt levélben a' ti látástok után monda Berzsényi: meg volnánk békélve az emberiséggel ha azt gyűlöltük volna is, mert benneteket látánk, ti szeretetre-méltó lelkek! — Hányszor nem vagytok textje beszélgetéseinknek! — E' napokban itt vala a' sógorom. Ez gyönyörködve látá mint vagyunk eltele véletek. Láttad volna őket! mondám; Sophie is épen így tett míg azt hallá hogy én mint emlégetém Zsibót, 's mint lángolék valamikor Zsibóról levelem jött. — O wir zweye, Ferencz und ich, sind ganz und gar versiebenbürgisirt! kiáltá Sophie a' bátyjához.

In zwey Jahren sehen wir sie wieder, unsern Carlos und Posa, und dieses Jahr kommt Cserei Farkas und etwas später Döbrentei und der kleine Lajos. 'S ekkor ismét festettük képeiteket, 's Sophie emlegeté, mint beszélléd barátodnak **tisztelő bizodalommal** a' mi ifju Mágnáskáinknak haszontalan 's haszontalanságokat-üző, haszontalanságokon-kapkodó alacsony csoportjait, nem feddés vagy intés-képen, hanem azon örömből, hogy a' Tiéd nem ilyen. — Épen érkezék leveletek, 's én neki ültém, 's válaszoltam reá — de a' választ eltéptem 's újra íróin itt. Sophie is tollhoz nyúlt, 's eggyyszer olvassa mit írt neked. Öszvecsókoltam érte. Már akkor az eggyik szeme fel vala gyűladva, 's az olta gyűladásban vagyon a' másik is: Ő azt a' *kedves* fíjától kapta, a' karika-szeműtől. — A' gyermek sokat szenvedett, 's volt olly 24 óra, mellyben szemeit meg nem tudá nyitni. Ha Sophie jobban lesz, venni fogod azt, 's szeretni fogod érte. Mások mindég az észtl kérnek tanácsot, nem soha a' szívtől, hogy tegyék e azt a' mi eszekbe jut. Mi, *a' mi tisztaságunkban*, örömet a' szívre bizzuk magunkat, 's bizunk hogy a' kiknek szívek van, bennünket megértének.

Levelednek kérdező czikkelyére külön papiroson írok. Ez foglalja-el egyéb tárgyaimat, 's szívem ömledézéseit.

Vettétek e Kolozsvárra intézett leveleimet? Ezután Wesselényinknek mindég a' 'Te adreszed alatt fogok írni, félvén hogy az ő adresze alatt menő levclcm más Wesselényi' kezébe jut 's feltörve megyen kezéhez vagy elveszhet, mellyre, a' mint beszéllétek, már vannak példáink.

A' Biographiát én úgy akarom írni hogy az ne csak Miklósnak, hanem mind azon Wesselényieknek Biographiájok legyen, a' kiknek neveiket a' Genealogiai fán látám. Ugy az interesszántabb fog lenni. Az istáló' historiája, épen nem illetlen azt is ide dolgoznunk. De azt külön szakaszban 's a' versek után kell tenni, propter unitatem non vitiandam. A' ló nemes teremtese Neptunnak, sokkal nemesebb mint a' Prometheus' teremteséinek némellyike, de — *ló*, 's a' rágalmazást 's az elméskedni szerető bolondokat rettegni kell. Hogy a' mit akarok, jól csinálhassam, küldj minél több datumokat nevezetesen a' régibb Wesselényiekről, nevezetesen a' Generálról a' kit törzsnek tevé a' familiában, noha régiebbek is fognak útasításod szerént emliteni. Ne feledd kivált, édes barátom, a' Tachygraphuszok' nagy halmu írását expilálni, 's a' mi nagy Wesselényinknek nevezetesebb szólásait kiíratni.

Ezen kérésem arra emlékeztet hogy ígéreted' teljesítését szívedre kössem: gyűjts nekem Autographokat. Nem bánom én ha csak subscriptiókat kapok is. Láttad melly tekintetben van előttem a' mit Cserci Farkas és Teleki Jóska, a' Lajos fija, nekem küldöttek. Döbrentei is sokat gyűjthetne. Nem szeretnék én addig idvezülni, míg egy jó kötet illetően Autographi táblákat rézbe metszve kiadandók. Döbrenteitől nevezetesen a' Leoninus Gyöngyösi írását kértem.

Élj szerentsésen, kedves barátom, 's ne feledd azokat a' kik tőled szerettetni óhajtanak. Az anyómek ajánlják magokat barátságodba. Köszönöm kéréseim teljesítéseket, és hogy Cserei Farkasnak felölünk olly képet festél, melly benne vágyást támaszthata, bennünket meglátni. Azt mondá a' Krisztus, hogy ha hitünk annyi lesz mint a' mustár mag, hegyeket fogunk kimozgathatni helyeikből. Ha az anyém annyira nevedkedhetik valaha, mint a' mustár-mag, úgy én Zsibót, Krasznát és Széphalmot közelebb rántom egymáshoz, 's közelebb mind ezeket valamivel Bécshez, mellytől különben még távolabb szeretnék lenni, hogy a' Belvederhez lehessek közelebb.

Kazinczy Ferencz mpr.

Gondolatim egy bizonyos házasság felől,
mellyről leveledben szót tevé.

Égessd-el, ha elolvasod.

Azok szerént a' miket erről hallék, erre nem vala semmi szükség. Abban az időben, 's mikor már unokánk is van, minek az? — De házasodni mindennek szabad, 's a' ki az ilyenbe belé szóll, az erőszakot teszen más ellen, involat in jura alterius.

Jam pridem vera rerum vocabula amisimus, ezt mondja Tacitus. «*Boldog* akarok lenni, és így *ragyogni* akarok.» — Mintha az ember ragyogás nélkül boldog nem lehetne! 's mintha a' ragyogó *boldog* is volna egyszersmind! — Tekintsük-meg csak őket, meglátjuk a' ragyogás alatt mennyi a' *rongy*, 's ők hányszor rántják-meg a' lepedőt hogy elfedjék meztelenségeket, 's midőn azt itt elfedik, anott annál inkább kimutatják a' másik meztelenséget. Ők magok tudják hol szorítja az arannyal kivarrott esizma, 's irigylik sokszor az arannyal ki nem varrott esizmájukat. Én nem ezt nézem szép

állapotnak, hanem a' laeta et honesta paupertast. *Érdemmel ragyogni* 's annyiaval birni a' *mi elég* — quod satis est — *független, szabad, eszes életet* élni, ezt kellene irigyenünk, nem a' csillogást. De mi *kevélyek* vagyunk, 's innen ered boldogtalanságunk, melytől úgy szeretnénk futni, mint a' pestistől. Nekem te B. W[esselényi] Farkas felől olly szép képet festettél, hogy én, ha sorsot kellene választanom, az övét választanám; vagy mivel az is sok, az enyémmel elégedném meg, ha a' sors azt engedné, hogy a' mit 1794. Decemb. 14-dike oltá 1801. Június 28-dikáig 's azolta egy rossz testvérem gonoszsága miatt az Anyám' haláláig szenvedtem erszényemben, helyre hozhatnám. De ez öszverontott, 's idő kell míg kigázolok belőle. Nem forgatom magamat, hanem gyermekeimet. Ezeket a' sors szerencsésekké teheti e' tekintetekben is; a' természet nekik elég szép és egészséges testet ada, 's én nekik nevelést és amor mediocritatist fogok adni. Én az én jó feleségemet örömmel vettem volna el akárki leánya volt volna, mert az atyját forróan szerettem, 's dicsőséget találtam abban, hogy én az *ő veje* legyek. Mikor Gener. Vaynak kevés napok után a' gyűrű váltás után mondtam ki lányát vettem-el, ez felsikoltott örömeiben: *melly szép idea!* mondá. 'S valóan igen igen szép idea is volt. Sophienak anyja még él 's ennek jósága és gyengesége nekem és gyermekeimnek nagyot ártott, igen nagyot ártott. 'S én még is ötet szívesen szeretem. Idővel azt is helyre fogom hozhatni. Megengedj hogy maganra csavarodtam. Oda térek vissza a' hol állanom kellett volna.

A' mi barátunk el kezdé futni a' *ragyogás'* útját, 's azt futni tovább is *akarja*. Erszénye rossz karban vagyon, 's most még rosszabbá tevé. Mit várhat? Hova viszi az? szorongattatni fog, elcsökken, 's lelkében elgyengülvén, félő nehogy olly lépteket is tegyen a' miktől most iszonyodik. — A' kit a' sors leránt, annak legjobb volna érzeni hogy le van rántva, 's idegen rollt nem affectálván, abban ragyogni a' miben veszte nélkül ragyoghat — mert ragyogni a' legszegényebb állapotban is lehet annyi fejjel, annyi szívvel; nem élni contra dignitatem, de suspendálni a' fényt mind addig míg rajtunk az idő tágit. De mit mond a' világ? — O barátom! A' világ mindent mond, 's mindenről és mindég! Azt kérjük inkább, mit mond az ész, a' szív, a' jók.

A' mi barátunknak le kellene tenni a' hivatalt, vagy ollyat viselni a' mi rajta könnyit, legalább a' mi jobban el nem meríti.

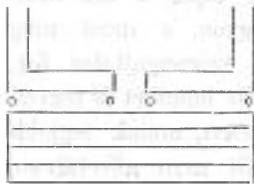
A' falusi életnek nagy gyönyörűségei vannak, csak tudjunk vele

élni. Melly szerencse már az, hogy itt úgy élhetek a' hogy magamnak tetszik, 's nem tartozom pillogni. — Berzsenyi felől beszéllétek hogy ő nem gazda. Elég rossz ha nem az. Még a' gazdagnak is gazdának kell lenni, ha nem tisztartóskodik is. Hadd szóljak magamról. A' parasztok azt hiszik hogy a' ki olvas és ír, az nem lehet gazda. De a' ki reggeltől fogva estig pipáz, vagy vadász, vagy kártyázik, oh nekik az gazda lehet. Combinálni, planumot csinálni, azt kivinni, ebből áll a' gazdaság. Én botrányoztató Író 's Olvasó, én néha csillagos éggel jövök haza, 's egész napot töltök vagy a' mezőn vagy kertemben — (mellyet sajnálva mondom most gyakran, ti nem is láttatok). — De kiszabott órára felkelni, lefekünni, 's azt nézni m i n d é g, ha lovaim meg vannak e vakarva, tehenemet megfejték e — az servitus.

Égessd-meg ezt, 's ne vedd egyébnek mint Grundsatzaim előadásának. —

A' Calderári' rezei közt gyönyörű rajzolatokat lelsz a' mi Tempelünkre. Azok nagyok, nekünk kicsiny kell. De megtartván mindenben a' proportiót, mi könnyű azok szerint a' kicsinyt felállítani! A' czél itt az volna hogy temetési alkalmatossággal a' felgyülteknek nevezetesebb része hely nélkül ne maradjon, és hogy a' Tempel kisebb ne legyen mint a' holt', vagy holtak' méltósága kívánja.

Nekem legkedvesebb az a' rajz, melly a' görög templomokra emlékeztet bennünket. Az ilyen volt:¹

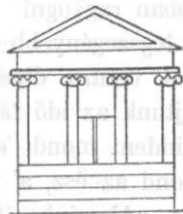

Azok a' sok oszlopok milliomokat fogának kívánni. De úgy, a' hogy íme ez a' rajz mutatja, igen sokba nem kerülne. Erre pedig Calderariban igen szép rajzok vagynak. Tegyük fel tehát hogy Ő Nagysága és a' mi

barátunk ezt választaná, úgy ez volna a' Tempel formája:

Az eleje pedig ez:

Még kevesebbe kerül, ha az oszlopok és ajtó közt nem lesz tornác 's Calderariban erre is van példa.

¹ Kazinczy tollrajzban is közli.

A' belsője a' Tempelnek puszta falakból állana — ha a' görög példát követnénk, minden ablak nélkül; de attól, ha szükség, állhatunk 's a' két oldalfalon, vagy legalább az egyiken, állhat ablak. A' nagy ajtó a' kis Tempelt eléggé világíthatja, 's a' szent homály ide nem volna illetlen. A' hátulsó falnak közepén állhatna a' szép nisch, 's abban a' Pallás szobra, melly a' nagy megholt-nak rézképét kezében tarthatná.

Ez előtt állana a' sírbolt, mellyet Te nekem lerajzolva megküldél egy márványtáblával, de a' melly a' Deszkázattal egy lineában állana. —

Képzeld melly felséges effektet csinálna az, ha ezen helytt egy szép izlésű sarcophag állana, mellyben a' mi Wesselényinknek atyja 's valaha Anyja fekünnének így: ¹

Mert ezt a' Sarcophagot a' mostani sírbolt fundamentomára lehetne állítani, 's onnan ide tenni a' testét.

A' legfőbb dolog az, hogy ezen Tempel és a' régibb Wesselényiek' temető épületje közt egy erdő ültetessék, melly azt a' felsőbbet elfedje; mert az vétek volna az *Egység* ellen; s a' Tempel udvara 's a' csűr és út közt ismét elfedetessék a' kerítés. A' kapu-nak úgy kellene állani hogy az szembe legyen a' Tempel fronton-jával. 'S a' Tempel és a' kapu közt elég bőv és a' hely méltóságához illő udvar, üres piacz. Az erdő lehetne platanus is. De a' platanus az öröm fája volt. Jobb volna a' szálkás fákat (Nadelholz) ültetni, melly télben nyárban lombos és zöld 's szomorúság fája volt, 's minthogy Zsibó körül az nem terem, imponálni fogna.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós göröcsöni levéltárában.]

2793.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Decemb. 6d. 1814.

Kedves barátom,

Novemb. 16dikán irt leveled a' Virág és Kis Horáti Epis-tolájának recenseálásában akasztá-meg. Azt fordítám épen Muzéumunk' számára az Annálisokból. Virág is Kis is meg voltak elégedve vele, és így nem retteghez azokat felvenni. Mert elejéntén, igen is, jó

¹ Ismét közli tollrajzban Kazinczy F.

lesz csak kedvező Recenziókat venni-fel; a' nem kedvezőkkel azután rúkolhatunk-ki. Hízlekedni én épen úgy nem tudok, mint irigykedve gáncsolni. De bizony az élességre is van szükség, 's nekem elég bátorságom van, az is lenni.

Nagy öröm vala nekem és Sophienak, ki egész barátsággal idvezel, azt érteni, hogy ez idén jöttök. Lajost velem közlött leveled nagyon megszeretted. Magának fogok írni vagy ezen postán vagy mihelytt reá érek. Örvendj, édes barátom, szerencsés igyekezeteidnek; egy derék fit nevelél a' Hazának. Szép jövődő jön reánk, 's te tanítványodban is élni fogsz. Ne engedjétek elmulni reményeinket, 's el ne maradjatok, ha Kassánál tovább nem mentek is. Kolozsvár ide csak öt napi járó föld. Mi az ifjú embernek? Mert nekem annyi mintha öt hónap kellene utaznom. Itthonlővé lettem. — Mi szép volna, így kiálta-fel Sophie, ha a' mi Carlószunkon 's Pózákon kívül Lolott is eljönne. Lajossal nem volna az illendőség' megsértésére ha ő is jönne. Barátom, én ezt a' derék leányt igen nagyon szeretem, 's lángolok meglátni, közelebből ismerni.

Cserei Farkas írja hogy a' 'Telemach' fordítójának képét Ő Exc. Gróf Haller Gábor kezében tette-le, meghagyván hogy pénzét ne kiméld, 's minél csinosabban metszessd. Jelentem tehát hogy John a' Pászthory' képét 50 pengő aranyért metszé, Weiss Dávid pedig a' Révaiét 30ért pengőben. A' kettő közzül írj annak a' kinek tetszik. De ha a' kép nincs künstlerisch-szépen festve, azt elébb Kininger fogja copizálni. Adj intést hogy a' magyar mentének jobb oldalán gombok vannak a' prém' szélén, és így hogy a' Pászthory képe ebben hibás. — Ird ezt Johnnak a' magad' nevében, engem nem említvén. — Trattner várja már a' képet; megírtam neki, hogy azzal engem ajándékoza-meg Ő Exc.; én pedig ötöt.

Gessneremből a' Helmecezi Dec. 4d. írt levele szerint 8 ív van készen. A' Szívképző Regék, megtoldva a' jó *Anyával* és a' Paramythekkel 24 $\frac{1}{2}$ ívet tesznek 's már árúllatnak. — A' Kötet előtt a' Révai' szépen dolgozott büsztje áll, 's a' Grüner által nem szépen és nem jó oldalról dolgozott Flóra Statuája. Soha sem hittem hogy Grüner illy rútul fogja megcsalni reményeimet.

Mosolygva olvastam megjegyzésedet, hogy az árnyat* nehéz kimondani prózában, 's csak ott lehet vele élni a' hol azt a' vers

* Az árny poetai írásba való inkább, mert az újítást mindég a' fenntebb stílusban kell kezdeni: *árnyékoknak* 3 k, pedig melly rút hang a' k. — Kazinczy Ferencz jegyzete.

kívánja, mint az olasz tesz a' maga' szavaival a' poetai munkákban. — Hát a' szárnyra mit mondasz? Szemere, Kölcsey, Helmecezi sikoltozó örömmel vevék a' szót, mint a' szemöld és törzs szókat, 's Sipos a' Baresay Inscriptiójában már árnyat mond. Nem kívánom én azt hogy Te, édes barátom, velünk neologizálj. Tulajdon érzésedet 's meggyőződésedet kövessd, ne azt a' mit mi óhajtunk. De azt óhajtom hogy okainkat okoknak leld, ha nem követed is, mert látom én hogy a' Muzéumnak úgy lesz sok Olvasója ha az illyeket nem követed. Pedig hogy sok Olvasója legyen, azt szent okok kívánják. Hogy árnyat nem írsz 's nem mondasz, azzal senkinek nem ártasz, 's a' jó ügynek használsz. — Épen ma írja Helmecezi, mennyi baja van Kultsárral. Ő és Siskovicsa most Kultsárnál tart asztalt, 's ott lakik és eszik Beregszászi is, még pedig (Kultsárnak dicséretére mondom ezt) ingyen. Ezek ketten mindég ellenkeznek Helmecczivel 's perlenek az új szók és szóllások ellen. Kivált a' rény van ellenekre. Helmecezi — halljad tulajdon szavait: «Miolta Herdert említém nekik a' nyelveredetről 's nekünk neologizálóknak azt a' just állítám a' szóteremtésre nézve, mellyel az első nyelvalkotó (ember) bírt, és mellyet több idegen tudósok tulajdonítának magoknak, kivált a' fenntebb alakú nyelvényben, megkínálván mintegy azokkal hazafitársaikat, hogy, ha jóknak látandják, fogadják-el, túladtak a' vitatáson, 's elnémultak, látván hogy nem a' pulya viselkedeg, hanem magosbb okok valának vezéreink e' lépésben.» Meglehet hogy Kultsár és Beregszászi elnémultak, mert az effélére lehetetlen felelni. De Kultsár ugyan ezeket jóknak vallani soha nem fogja, sem Beregszászi nem; 's ennek nagy okai vannak; ismerni kell a' két jó embert és derék 's tudós embert. Okát inkább akarom veled kitaláltatni mint elmondani. — Beregszászi felől Helmecezi még ezt írja: Ennek Dissertatiója de formatione et derivatione vocum in lingua Magyarica tíz ív lesz, 's fele már elkészült. A' jobbitvány íveken sok van Descendens 's más többi a' Talmud' Jehovája tudja szókat láttam 's mélyen sóhajték. A' nélkül akarnak bennünket öszveatyaflisítani a' Zsidókkal, Perzsákkal, Arabszokkal 's egyebekkel nyelvünknel fogva, hogy annak belső történeteit, eredetét, viszontagságait tudnák, tanulnák! — Ezt a' derék ifjat némelly ember kevély szánással mosolyogja. Ki tudott ennyit illy ifju korában? Irja azt is hogy Trattner, ha valamelly etc. ember vendége van, ebédre hívja Helmecczit, 's ámbár ez már kérte, hogy azt ne cselekedné, öszveveszti őket a' Neologismus dolgában. Én Trattnert ezért nagyon becsülöm.

Igy azok az Urak, a' kik azt hiszik, hogy tanulás nélkül is tudnak magyarul, eljutnak annak érzésére, hogy talán nem tudnak. 'S az eggy szikra sok jót szülhet.

Pethe Ferencz, a' kit én sem személye, sem levelei által nem ismerek, a' maga Nemzeti Gazdájának XLIII. Levelében kifakada ellenem. Azt írja hogy én *barátságos Currenst eresztettem*. Nem én sem barátságost sem nem barátságost, 's nem is fogok. Kiszedte valamelly levelemből, talán a' Pápai Prof. Márton, vagy Ruszek Uraknak írottából az olyan soraimat, a' mellyekkel gondolta hogy reám haragithat másokat. Legszebb, hogy a' jó ember öt hexametert vete sületlen sorai mellé, mellyben nekem azt a' tanítást adja, hogy a' ki engem szeret 's becsül, én azt másszor ne gyalázzam-meg orozva. Elláttam hogy végre szóllanom kell. Ha fogok, cum dignitate fogok, nyugodalomban 's vadság nélkül.

Jóvá hagyom, édes barátom, a' mit kitörlel a' M. Verselésről írt darabban. De te nagyon félsz, ha még a' *tudatlanság*' századját is retteged említeni. Jól tetted; szerezz Muzeumunknak minél több barátot, minél kevesebb ellenséget. — Az én Ossziánom mind reám fogja uszítani az újítás' gyűlöljöt. De a' Philologus mind barátom lesz, 's látni fogja mit köszönhet nekem az *elrontott* nyelv. — Örülök hogy az Ipamhoz 's Nagy Gáborhoz írt Epistolát 's a' Herder' pályáírását felvevéd. — Szónok jó szó, mert ad normam Tárnok, Asztalnok, Pohárnok van csinálva 's szükség van reá. Melly rettenetes szó Magyarban az *Orátor*! Nem gondolok vele hogy ott kitörled. De valahol vele élni alkalmam lesz, mindenütt fogok. Éljen szerencsésen. Öllelek teljes barátsággal.

A' Princeps juventutis nem Heyne' szava, hanem az Augustus' századjáé.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

2794.

Kis János — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Teljességgel nem jut eszembe, mikor 's melly felé küldöttem Hozzád az inádságos könyvet. Olly régen volt az, hogy már egészen elfelejtkeztem az egész dologról. Az előbeszédben tett változtatásra előre felszabadítottal; de különben is tökéletes bizodalommal

voltam volna Hozzád, hogy nem fogsz megütközni, ha mit változtatok. Régen esmérem gondolkozásodat, 's tudom, hogy az ilyenekben azzal tartasz: hanc veniam petinusque damusque vicissim.

Okom volt a' változtatásra, de elégségesnek tartod-e azt, az más kérdés; én abban a' szempillantásban elégségesnek tartottam. Minden szó nehéz kimondású, a' melly két magában hangzón végződik: nem kell hát az ollyanokat szükségtelenül szaporítani. *Járdall* annál darabosabb, minthogy közepén is két konsona van. A' mindenütt szokásban találtató *jár járkal járogat járdogál* közül *járkal ambulatot, jár* pedig talán még helyesebben, mint *járdall graditurt* tehet. *Músa* a' mi tájunkon régi szokás szerint zseével mondatlatik-ki. Muza szebb: de a' szerint rózsát rózára, Susit Zuzira, zsidót zidóra 's a' t. kellene változtatni. Ha egynéhánynál megszenvedjük a' zset (meg kell pedig számtalanoknál szenvednünk); miért tennénk egynél kivételt? A' *zs* és *sch* betűket nekünk lehetetlen a' Magyar nyelvből számkivetésbe küldenünk, valamint lehetetlen más új nyelvekből is. Egyszer kétszer többször vagy kevesebbszer fordulnak elő, ez a' nyelv szépségét sem nem nagyon neveli, sem nem nagyon fogyasztja. Az olly kemény bütökhöz hozzá kell a' magyar ajaknak szokni. Hogy a' *stil* egy syllabával szebb volna mint a' két syllabájú görög *στυλος* és deák *stylus*, ezt nem hihetem. Ha a' magyarban a' *stylusch* nem szép, azt csak az *sch* okozza, és csak annak, a' kinek füle, a' *hus, bás, dús, fuss*, és más efféle szókhoz nem szokott. De ám mondja, a' ki úgy jobban szereti stílust, ha *schel* van is írva, csak hagyja-meg mind a' két syllabát; mert a' Görög és Római szókat bizony nem a' legjobb izlésű criticusok, hanem a' Barbarus idők tudatlanai harapdálták-el. Azt mondd: ha jó a' mód a' modusból, miért nem volna jó a' stil? Én megint azt kértem, ha a' módot, minthogy szokásban van, megszenvedjük, miért ne szenvedjük-meg a' stílust-is, ha egyszer initt amott szokásban van?

A' szokást, a' mint látod, nagyon tisztelem, 's tiszteletemet talám babonaságnak 's bálványozásnak fogod tartani. De nem tehetek róla, én azt gondolom, hogy egyfelől az új coloniák számára felette nagy szükségünk levén a' házakra, hagyjuk meg a' régieket tűrhető formájokban, hogy annál több időnk legyen újaknak építésére, más felől a' pusztítást 's rontást valámig csak lehet távoztassuk, mert ez több vagy kevesebb fájdalmat mindenkor okoz. Ugyan ezen tekintetből én még a' *tséknek* 's *tzéknek* is békét hagytam volna az én részemről. A' *es* elfogadását ugyan az ilyen szók kétség,

veszettség, barátság 's a' t. ajánlják 's tanátsolják (mert egyéb okok előttem ennyit sem nyomnak). De hol van az a' nyelv, mellynek kimondásában több exceptiók nem volnának, mint a' mennyi a' Magyarban akkor maradna is, ha kacsák és barátság egyaránt *tsével* iratnatnának? 's még sem vesződnek legjobb Grammatikusaik és Íróik az egyszer szokássá lett Orthographiának eltörlésével. A' *ts* és *tz* pedig, akármit mondunk, 1780—1800 között nagy szokásban voltak. De ám uralkodjanak a' *cs* és *cz* mint valamitskével jobbak, ha egyszer a' másiktól a' tronust elvették!

Azonban apologiám nem minden szokottat akar meghagyatni, hanem csak a' javalandót és türethetőt. A' hibás szokás töröltessék-el haladéék nélkül, 's még a' türethető is javíttassék, de lassanként.

Bárótyz életét már régen olvastam, sőt jó ideje, hogy recenséáltam is. De recensiómat mindeddig magamnál tartóztattam; mert benne foglaltatott jegyzéseimről, mellyek részént ellenvetések is, nyomosabban akartam gondolkodni. Mind eddig hijába várakoztam ürességre, 's aligha ez után is hijában nem fogok várakozni. Erőm felett ki vagynak szélesedve foglalatosságaim. Igen érzem melly igaz Schiller mondása: «Wer etwas Treffliches leisten will, Der sammle still und unerschlaft Im kleinsten Punkte die höchste Kraft» De nem követhetem a' jó tanátsot. A' kívánt ürességnek várása okozta ezen levelem' elkésését is, mert nem akartam leveledre felelni, míg a' nyelvmívelésről gondolataimat, újra meg nem vizsgálám 's rendbe nem szedném. Elúnván végre a' várakozást, 's méginkább szégyelvén a' várakoztatást, ime meg küldöm mind a' feleletet mind az említett gondolatokat, úgy a' mint sokféle vonó dolgaim 's gondjaim között a' tollba folytak. Ha gondolkozásodat nem esmerném, 's ha nem tudnám, hogy te az enyimet esmered, arra kérnélek, hogy mindeket jóra magyarázz. Szíves köszönettel veszem, ha és hol másképp értesz, okaim ellen okaidat feljegyzed, 's velem közlöd.

Trattner már régen nem ír; nem tudom verseimmel mennyire ment 's miben van szándéka. — A' legszivesebb tisztelettel, 's forró szeretettel vagyok

Soprony, Oct. 7dikén 1814

egyenest szívé barátod,
Kis János.

Egynéhány gondolatok a' Magyar nyelv' kimívelése eránt.

A' már kész nyelvet a' jobb Írók viszik a' tökélet felé, 's fő törvény ezen dologban a' nyelv' ideálja.

A' Magyar nyelvet kell új szókkal 's új szóllásokkal gazdagítani, mert szegény.

Mindeneknekelőtte keressük-fel a' haszonra fordítható elavult szókat és provincialismusokat, 's próbáljuk, nem lehet-e az új ideákat, ha szintén nekik tökéletesen megfelelő szavaink nem volnának is, a' nyelvben feltaláltató modellákba úgy önteni, hogy a' kívánt szó' nemléte észre ne vétethessék. Ha ezeket tselekesszük, ritkábban lesz szükség újdön új szókra, de tsakugyan lesz. 'S olyankor vagy teremtsünk vagy költsön kérjünk.

Származtatás, öszvetevés és rövidítés által czer esetekben lehet új szókat alkotni, a' nélkül, hogy abban a' Publikum megütköznék. De vagynak sok olly esetek is, mellyekben tanácsosabb költsön kérni, az az az idegen szókat képesént változtatva magunkéivá tenni.

Eleinten, míg a' fül hozzájuk nem szokik, mind a' teremtet mind a' költsönözött szók vissza tetszenek, 's szegénységünket kiáltozzák. Fő dolog az, hogy az Író munkájával az olvasót bájolni tudja. A' szeretett ábrázaton a' szeplő is alig tűnik szembe, vagy még szépnek is tartatik.

Melly esetekben kelljen új szókat költsönözni, mellyekben teremteni, azt nehéz meghatározni, 's a' jó Írók' izlésére kell hagyni. Mind a' két mód sok akadályokkal jár. A' költsön-szók nem akarnak egyéb szavainkhoz illeni p. o sem *spiritus*, sem *esprit*, sem *Geist*. Az ollyan szókkal, mellyekben a' származtatás nem esmerszik-meg, 's a' mellyek mintegy gyökereknek p. o. *rény*, *lény* nehéz elhinni, hogy boldogúlhassunk. Legalább bátorító példákat nem tudok. Az előttem esmeretes nyelvek azután midőn egyszer könyvírók' nyelvvé lettek, új gyökérszókkal nem gazdagodtak. — Az új szókat általjában bajos megkedveltetni, mert az olvasók' nagy része a' kiteendő új ideát nem esmervén, az azt kifejező szót szükségtelennek 's nyelvfertéztetésnek tartja. — Az Írók minden nemzetben tudományokra 's izlésekre nézve igen különböznek, ezek illyen, amazok amollyan szót tartanak szépnek; a' nyelv' ideálját ezek így, amazok

amúgy gondolják, 's mindenkor vagynak olyanok, a' kik az olvasót félre viszik 's rossz izlésre szoktatják. — Különösen a' Magyar valamint minden jusára, úgy nyelvére nézve is felette féltékeny, 's minden újítást szabadsága' sérelme gyanánt néz.

Ennyi nehézségek között nints egyéb mód, hanem erőltesse-meg minden arra való író esztét, tegyen több több próbákat 's mások próbáit is vizsgálja-meg részrehajlás nélkül, 's vegye bé a' mit jónak talál. Essünk-keljünk, mint a' járnai tanuló gyermekek, míg botlás nélkül nem tudunk menni. Csak legyenek sok 's nagy elméjű íróink, a' kik ezen tanácsot kövessék, követni pedig bizonyosan fogják, mert a' természet kívánja, sokkal jobb úton 's gyorsabban is fog nyelvünk a' tökélet felé menni, mint az Akademiák segítsége által, melyeknek tagjai, ritkán választatnak az igaz érdemre tekintésből, 's az érdemesek is majd elpuhúlnak, majd másképp megvesztegelődnek. Külömben is: «Wo Slaven knien Despoten walten, Da kann die Kunst das Edle nicht gestalten. Aus eigner Fülle muss es sich entfalten.» Az új szözlások' behozása sokkal könnyebb, mint az új szók tsinálása; 's ez sokkal nagyobb nyereség, mint sok író gondolja.

A' szebb hangzás kedvéért is lehet, és néha kell is új szókat tsinálni p. o. az igen hosszakat meg lehet kurtítani 's a' rút alakúakat alkalmasabbakkal fel-váltani. De nem kell rút alakúnak 's helytelennek tartani valamely szót az olly kemény hangért, a' mihez a' magyar régen hozzá szokott, 's a' mi nyelvének természetével öszve van kötve. Ilyen, valamint minden új nyelvekben, úgy a' magyarban is az *sch*.

A' melly szóban a' magokban és mással hangzók illendőkép vagynak elegyedve, az nem rút alakú, ha csak nem képtelenül hosszú. E' szerént *esztendő* nem rút alakú. Némelly szók meg rövidítve-is, szokott hosszúságokban is jók, csak illendő helyen éljünk velek; az az szokott formájokkal a' popularis írásokban, a' szokatlanokkal pedig a' poësisban és tudós munkákban p. o. remény, *béke, hála, szorgalom, kellem, kegy, alkalom, inger, árny, év, telj*, és viszont *reménység, békeség 's a' t.*

A' már bé vett költsön-szókat tsekély hibaért nem kell bántani. Szebbek volnának némelly deákból vett szók, ha nem *uszon* végződnének, a' Magyarban annyi szó végződik így, hogy az ilyeneket alig lehet idegeneknek esmerni. Az *umon* vagy *omon* végződő szókat p. o. Collegiom v. theátrum hibátlanoknak tarthatjuk, minthogy a' szép hangú görög *on* végződéssel rokon végződések van.

A' nyelv-újításban tovább érünk, ha lassan járunk. A' mennyire lehet, észrevétlenül kell a' nemesi vagyonban, a' nyelvben, kedvetszegő változtatást tenni; különben processusba keveredünk, melly minden esetre soká foly még akkor is, ha reánk nézve szerentsésen végződik. A' lassan járashoz tartozik az is, hogy a' tűrhető hibák ne egyszerre 's tüstént orvosoltassanak, 's az újítások ne téessenek a' popularis írásokba.

Az erőszakos revolutzio a' nyelvújításban annál szükségtelebnek látszik lenni, minthogy a' nyelv' hibájának nints az a' természetek, a' mi az Ország' alkotmányai' hibájának van, hogy t. i. naponként rosszabbak lennének. Attól sem lehet tartani, hogy az újítások' és jobbítások ideje a' mi időnkel egészen elmúlnék. Valamig jó íróink írni fognak, mindig szépfül nyelvünk, 's annál inkább 's annál észrevehetőbben fog szépülni, mennél nagyobb elmék lesznek az írók.

Nem kell megítélni azt, a' ki magában teremő erőf nem érezvén, a' tsinált országúton jár; de azok, a' kik elmével, tudománnyal, izléssel felfegyverkezve a' nyelv' szépítése végett minden balvélekedésekkel hartzolnak, az egész Nemzet' hálijára méltók, 's még akkor is tiszteletet kívánhatnak, ha szent buzgóságok minden vigyázat mellett is a' lineán túlmegy. A' kik czekef kijasquillizálják, azok többet érdemelnek, mint megvetést.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

1814. X. 2795.

Horváth Ádám — Kazineczynak.

P. Xur. 7-a 10br. 1814.

Kedves Barátom! Relatum est S[uae] Serenitati in Comitatus Zaladiensi et Simigiensi certas cantilenas sufflaminatorias publice decantari, earumque Auctorem esse Adamum Horváth, qui in Comitatu Zaladiensi residet, bona vero et in Simigiensi possidet; et qui sub novissima congregatione Comitatus Gömöriensis notabilem renitentiam exhibuit. hisce proinde committitur D. Vestrae, ut sub manu investiget, an revera similes cantilenaef, qualis est haec ./. in illo Comitatu decantentur, et an illarum Auctor est dictus Adamus Horváth . . . de compertis relationem facturuf etc. etc. Josephus Pala-

tinus. Ez a parantsolat jött October elején a Somogy és Zala Vármegyei Ord. Vice Ispányokhoz, a mint Somogyban (mivel ott éppen Bajomban kellett történnie a kéz alatt való Investigationnak) meg tudhattam, a Stilus talán különböz valamit, de a veleje ez: a provocatuma pedig egy Stajer tánczi Magyar Ének: Hát Isten néki! kapjunk rá, szokjunk rá a Német tánczra; etc. de a melly az által írásban el van rontva: — Én már neked irtam azolta, mióta ez történt, de mivel az illyesek, a mi, sem barátságunknak, sem Levelezésinknek nem tárgyjai; másra bízom, hogy ez éránt Téged tudósítson: s mivel leveledből látom, hogy az a más azt nem tette; im! én meg küldöm mind a parantsolat mi voltát, mind a Zalai Administratorhoz, azután, midőn már a Relatiók fel is mentek, írott Levelemet.

Mostani leveledet több már egy hetinél hogy vettem, de arra várakoztam hogy Poëtriaimmal szemben lehessenek. és kérésedet teljesíthessem; azomban az egyik itthon nem lévén, még eddig sem tehettem szerit a kívánt Autographoknak; hólnap a Posta hely felé szándékozván; annyi helyet hagyok e válaszomban, hogy az is bele térjen, ha meg kapom: ha nem, így küldöm ezt a mint van: amaz pedig máskor:

Igen nagyon örülök, hogy a Pataki részről, szegény állapototok felől ide szárnyalt hírek hamissak, vagy leg alább bizonyosan nagyítva vagynak, még a volt de már el múltt leg nehezebb állapotban is. Az az én Seniorom, a ki ezt nekem (a külső Somogyban) meg sugta, Vő Társsa ama Pataki Professornak;* tudom hát a hir tsatornáját is; ez maga nem olyan ember ugyan, a ki örülne a Te házad' gyalázatján; de még is jó lessz azt ő körülte meg tennem, a mit kívánsz, hogy tudhassák igazábban állapotodat.

Az én negyedik holmim: ha körültek nints, úgy vagy el veszett, vagy Ertsiben van; mert úgy hallom, hogy Gr. Sz[apáry] Péter Bibliothecáját oda vitték; mellyre sem nexust, sem okot mást nem tudok, mint azt, hogy *Lethenye*, a hol ő lakott, és Szétsi Sziget is, sőt talán az egész Szapáry Jószág fi ágot illet. — Az szerentsétlen könyv; bár tsak nagy munka nélkül még egyszer össze tudnám szedni a bele írottakat: Gr. Péter nekem azt mondta egyszer hogy Berlinben nyomtattatta; de én azon keveset építek; lehet az is hogy már ki jött, mert Varasdról hallottam olyan forma hírt:

* Ez a Pataki Prof. és Predikátor Lácza József. — Kazinczy F. jegyzete.

de talán a' Groff el késett a' ki váltással, vagy' a Gróffné sajnált érte fizetni.

Az én *Supremus*om igaz hogy hiba; hol vettem azt a' belém rögzött vissza élést, magam sem tudom, hanemha Patvarista koromban: éppen ellenkező, mint mikor Cicero a' Belluat minden ph[ilo-]so]phus munkájiban beluának írja.

Nem Kempis Tamás volt a' mi Tudós Apánk, hanem az Aquinói Tamás. A' Borchave datuma öröm, de nem olly figyelemre való, mint az, hogy a' Plato' munkájának Biponti kiadásában, az ötödik darabnak elején, (mellynek homlokán az Alcibiades képe van) ezt olvasom: Index amicorum Platonis, qui novi accesserunt: — Collegium Sociorum, vulgo Francs Macons, Freymaurer dictorum □ sincere Concordiae dicatum Viennae; Igaz, hogy ez még 1784-ben volt.

A' Görög idiotismust a' Magyarral öszve hasonlítani: — ha nyugodalmasan meg tehetném, valóban én is szeretném: — De nagy munka; mert négy vala a' Fő Dialectus, és mindenikre külön 's több Auctorokat kellene gondosan megnéznem; sőt Görög tanulásomat is repetálnom: Xenophont könnyű fordítani — valóban hasonlíthatatlanul könnyebb mint Thucydidest, eb egye meg a' következetlen Stilussát.

Horváth János, a' ki akkor jelen volt Keszthelyen, mikor engemet a' Nagy Pap Zsolnai már titularis Püspök korában utoljára haza hívott; éppen az, a' ki most Veszprémi kanonok; akkor Keszthelyi Plebanus és Hahóti Apátúr volt (mert e' kettő együtt jár Gr. Festetits Collatiojából). 'S nála voltunk szállva a' Nagy Pap is, én is.

Sörje pipa szár, — más nevét nem tudom; 's nem tsuda ha nem tudom; mert ezt én a' Somogyban ismertem meg, a' hol közönségesen úgy hívják, sima erős héjjú vessző, melly későre meg feketedik a' füsttől és akkor igen szép színe van: — ha Somogyba mehetek, küldök egy darabot Pestre.

A' Sopronyi P o g o n y igen is az, a' mi a' *Sectio*, de még vágatlan *Seccio* és így vagy nem Holcz Schlag, vagy ha annak mondták ott, vissza élés: a' ki lineázott erdőben, a' hol vadászat kedviért is tesznek széles vágásokat, a' ki vágott lineák közzeit hívják *pagon*-nak: de miért nem kérdezted ezt a' régi boldogabb időkben? mikor én az I. Holmiben, a' Füredi vadászatban p. 141. *pagon*-nak irtam, holott hangra, nel is jó lett volna a' kadentzia.

Őz, szarvas *Olló*: én azt tartom, egy esztendősz őzet vagy

szarvast tesz. *Tokló*-nak hívják itt nálunk, a' mit 'Tul a' tiszán *Tokjó*-nak, az pedig esztendő, mert a' czigány a' tavalyi Isten barányját az idén *Istennek tok juhának* nevezte: a' Tudós emberek nem lévén gazdák, *Toklyó*-ból tsinálták a' *Tokjót*, kivált mivel *juh* volt a' szóban: a' *Toklyó* pedig *tokló*-ból van meg lágyítva: de hát ez a' tokló miért nem *tok-olló*, vagy magán tsak *olló*? valóban *tokolló*-nak kellett valaha lennie, és az egyik *o*-t itt a' Götsejben felejtették ki, mert ezek nem szeretik az egy hangúságot; mondják szélire *fiamnek, tehénnek, borjuel*: Bizonyosnak tehát nem merem mondani; de úgy hiszem, hogy a' *tok* a' him vagy kan nemet jelenti, az *olló* pedig akkora juhót, melly már *olló* alá való, vagy nyírhető. Az hát hogy ezt őzre és szarvasra is viszik, vissza élés; mert sem az őzet, sem a' szarvast nem mondjuk *juh* formára *kosnak*, hanem *bak őz, bika szarvas*.

Irj bizonyosabbat: vajha jobbat, az ujheli károdról. -- Isten veled!!

Ezt még nem: de hosszú bajaidat, kivált Testvéredtől volt háborgattatásodat Klári sokáig könnyezte.

Nagy Méltóságú Groff, Cs. K. belső titkos tanácsos sat. és Fő Ispányi Kormányozó Ur! Hosszú útamból tegnap lett haza érkezésem-mel már ma Barátimtól meg értettem Excellentiád' kedvező vélekedését az én el-arultatásbeli bajom eránt: mellyért háláadó voltomat tsekély soraimban (mivel azt személylesen nem tehettem) ki nem nyilatkoztatnom nem engedi egyik szívbeli tulajdonom — a' *kegyesség*. Nem az a' kegyesség, mellyet a' mai nagy világbeli erkölts-tudomány tsak a' nagyoknak, — olyanoknak, a' kik hatalmasok a' kissebbekkel jót tenni vagy nem tenni, és még is tesznek — tulajdonit; mert ebben a' tekintetben Excellentiád lett én hozzám kegyes; hanem az a' kedvesebb öszve-függéseket lelkesítő, és már társasági, nem pedig természeti indulat, *Pietas*, a' mellyel ditselkedni semmi hiúság, kötelességül tenni Szent erkölts, vele másokat haladni ditsőség; a' mellyel nem tsak *Míró* magasztalja *Aeneas*t, hanem ez maga is untig kérkedik: *Sum pius Aeneas*; sőt az enyim annyival több, hogy velem a' háláadatosság találatta fel Excellentiádban azt, a' mit amannak a' természet adott Trojában, Anchisesben, Julusban, és bátorit arra, hogy talán beszédem bővebb beszédű, mint Excellentiád' nagyobb foglalatossági engedhetnék.

Azt a kedvező vélekedést volt ugyan nekem igazam várnom. Excellentiád' tulajdon ki-nyilatkoztatásánál fogva: mert jól emlékezem, hogy nem talált Excellentiád' énekimben olyant, a' mit el-ne-lehetne mondani még ott is, a' honnan jött a' parantsolat a' kéz alatt való vizsgálás eránt: és midőn a' Somogyban ezt a' váratlan rendelést meg értettem; erőltetett is engem' valamelly belső ösztön, hogy egy tsinos emlékeztetés mellett folyamodjam Excellentiád' pártfogáshoz: de tsak hamar ellent álltam az ösztönnek, irtózáván háborgattatásomban való rész-vétellel (mert azt bizakodva reménylettem) nyughatatlanítanom Excellentiádat: nem tsak azért, hogy a' lantos *Horatz'* szavakint: *integer vitae scelerisque purus non eget Mauri jaculis neque arcu*: hanem főképpen azért: mert egy sorssával meg-elegetett böltsekedőhöz, habár ő nem *Cynicus*, sőt nem egészen *Stoicus* is, olyant kérni, a' mit ne legyen reménysége hujja nélkül vissza adhatni, illetlennek véltem: annyival inkább Excellentiádat, a' kit Laelius sok tekintetekben ki vett a' barátsági kötelezések alúl; hibának tartottam oly valamiben alkalmatlanítani, a' miben minden más jó akarómnak talán részelkedésre is magyarázható be folyássa nélkül maganiban találom a' leg biztosabb ments várt; mert ha ki azt kérdezné tőlem, a' mit *Pisistrates Solontúl*, hogy mibe bízom, én is felelhetném azt 54 esztendőös létemre, hogy: *az öregségembe*.

Méltóztasson is Excellentiád' el hinni: hogy, ha a' parantsolatban tsak az lett volna, hogy Horváth Ádám bujtogató Énekeket énekel, nyomba magam vittem volna el Ő Cs. K. Hercz-hez mind azon énekeimet, melyeket számosabb öszve jövősekben (noha kényszerítés nélkül ritkán) énekletem: és elég bátor lettem volna az Izlés-tudományra utalni, hogy azokat az én számbúl mind úgy hallani, mint az én érzésemet, vagy tsak azokhoz illik, a' kik se játék színbe soha sem voltak, sem a' *Drámás* verselés' természetit nem ismerik, sem *Quintussal* a' *Cicero'* Leczkéjit nem halgatták, vagy azokhoz a' veszedelmes emberekhez, a' kikrül méltó példázatban igaz az a' Pythagorás' panassza: *Nec nisi perdidideris alium, placare voracis, Et male morati poteris jejunia Veneris*. Metam. L. XV. F. 2. De midőn a' parantsolat így hangzik: *publice decantari*; ez már méltó figyelmet okozhatott bennem sajnálnom mind azokat, és meg rovatástúl féltенem, a' kik Énekimet hallották; Magamat nem volt mit féltенem; mert ha *Tyrtaeus*, a' kit *Poëta* léttére, maga a' *Delphusi* Isten rendelt hadi vezérül a' *Spártaiaknak*: buzdító verseivel győzedelmet, és azzal magának örök hírt, tserfakoszorút nyert;

az én nemesi fel keléskori, és több némelly alkalmatosságokra irtt Énekim, mellyek többek is, sikeresebbek is voltak, mint ama veszedelmeseknek nevezettek; ha nem tserfa, leg alább borostyán koszorút bizonyosan érdemlettek, inkább, mint vagy pirongatást, vagy büntetést. *Ellen-álló* pedig, *renitens*, se *Gömörben* nem lehettem, a' hol soha se; se *Somogyban*, a' hol gyűlésen három esztendő óta nem voltam; se *Zalában*, a' hol a' mi ellenmondásom volt, nyilván, de se keserűn, se gorombául, szóllottam; és ha bűn nem akarni, minden bűnöm az: hogy magános segedelmeket adni nem akarok, de e' részben is azt, hogy ellent állok, soha se mondtam: semmivel sints nagyobb különbség az alkotmányi szabásoknak *Orthodoxus* szószóllóji közt egy részről, más részről azok közt, a' kik ezt is, mint mindent, a' *Mirabeau* javallásaként rafinirozottabb lelki ismeretekhez mérik: mint a' mekkorát mond *Cicero de natura Deorum* a' *Superstitio* és *Religio* közt: amaz pedig szintugy szükséges az Országok' fenn állására, mint ez.

Volt az ideje, nem tagadom Excellentiád előtt, hogy nem tsak erős szószóllója voltam közönséges helyeken mind annak, a' mi Nemzeti, hanem még a' *Barátokat* is a' *Nagy Scipio'* példájára, ahoz mértem: de a' hétszer-hét esztendő, melly többnyire a' legtüzesebb Vér-mérsékletet is meg tsilapítja, meg tanított, hogy a' Nap nem köteles az én óráim után járni, noha nem is törődik vele, ha én ezt hozzá nem igazítom. Attúl fogva tehát meg tartóztattam magamat mindentől, a' mi vetélkedést szülhet; el-különöztem nem tsak a' Nagy Világtól; de még a' kitsinynek is nagy részittől: halottak' társaságába ereszkedtem, azoknak, a' kik a' magasabb tudományokat irva hagyták: a' természet titkai' bűvárjainak, mesterséges számvetőknek, 's más tudományos régi nagy embereknek: egyedül a' Vers-szerzést, és egy kevés igen tsendes gazdai foglalatosságot tartottam fen elmém' 's testi eróm' frissitására. Illyen el tökélettségemben, fel vett tárgyamnak már egy két esztendeig szerentsés üzesse alatt, egy Barátomnak akkori beteges állapotja alkalmatosságot adott, hátra lévő rövid életemnek helyet is olyan el különözöttet választanom, a' millyenné tettem magamat. Ide hát e' Remete barlangomba az ártatlan barátság vont; és a' magánoskodás, 's valamelly bánthatatlan nyúgodalomra törekedés szárnyakat adott: Itt mindent el háritottam, a' mi vagy az irigységnek, vagy oktalan gyűlölségnek tárgya, vagy akarmi más módon félelmes lehetne: irott munkáimat úgy készítettem, mint majd Atyjok' halála után szüle-

tendőket; s még azokat sem tartom házámnál, mihelyt meg-készülnek; pompát, sem más felesleg valót, semmit se mutatok; tsekély szerzeményimet azoknak, kiket halálom után örökösínnék szántam, előre el-ajándékoztam, csak annyit tartván-meg, a' mi az én számolásom szerént terjedendő rövid időmre elég: gazdaságom pörpatvar nélkül való; társalkodásom vagy ritka, vagy ártatlan; multságom versent verselni Poëtriaimmal, a' gyengébb nemmel, a' kik alkotmányi bűnbe esni természettel tehetetlenek: vagy ha kik az erősebb nemből is tudomány' kedvéért szeretnek látogatni, azokat úgy tanítani mint *Socrates* szokta; nem halgatván azonban a' *Melitus* mértékjére, ha ifjabbak e 30 esztendőnél? Egy szóval nem csak nem vétek senkinek, annyival inkább hazai alkotmányomnak, de erőlködöm is nem véteni. És ime! midőn azt véltem, hogy ez az én feddhetetlen nyugodalmam bonthatatlan, meg akará azt zavarni valamely gonosztévő; és annál gonoszabb, hogy bennem és körültem még irigyleni sins mit, hanemha éppen nyugodalmamat. De hát hová költözzem már? Megyénknek leg kiesebb vidékin volt lakóhelyemen tseréltem ezt a' *Robinsont*, hogy itt ismeretlenségben áldozhassak a' barátságnak: de még is barátságnak: odébb menjek e még az üldözők elűl? — oda, a' hol se beszédemet, se muzsikámat ne hallja senki? Képzeletben jó volna: de azt mondja Tudományos Apáim közül egy a' *Tarentumi Arkhitas*: *Si quis in coelum ascendisset, naturamque mundi et pulchritudinem siderum perspexisset; insuavem illam admirationem ei fore, quae jucundissima fuisset, si aliquem cui narraret, habuisset.* — Ditsekedő vagyok sorsom ismertetéssében, és hosszas a' panaszolkodásban: de botsánatot reménylek Exc-túl; mert a' *Cato* szavaként a' ditsekedés tulajdona az öregségnek: *est il quidem*, ugymond, *senile aetatique nostrae conceditur*; a' bő beszéd pedig a' panaszolkodónak, míg bajjai nehezek, de tűrhetők: így mondja *Seneca*: *Curae graves loquuntur, ingentes stupent.* Hozzám ugyan talán az sem illene, a' mit az *Academicus aegritudō*-nak nevez; de ha már abba bele kevert az Áruló, Excellentiád lehet olly kegyes is, olly tehetős is, hogy nagyobb fájdalom miatt el-ámulttá, szótalanná legyek; és éppen ez már az, a' miért még elég bátor vagyok könyörögni Excellentiádnak: ugymint

Méltóztasson Excellentiád ki tanulni jó módjával, ki lehetett az én Árulóm? és arra engem is meg tanítani, nem azért, mintha bosszú állásra törekedném; mert tanátsosnak tartom annak is, mint minden ellenségnek, ha nyilait ki kerülhetem, arany lidakat tsinálni:

hanem azért, hogy tudhassam én is, más jámborok is, kiktől és mennyire kelljen őrizkednünk? E' kérésemnek meg nyerhetéssére nem vagyok e érdemetlen? Excellentiád' bölts itéletit illeti meghatározni; mert ide is alkalmaztatható az a' *Laelius'* hagyása: *Quum judicaveris, diligere oportet: non cum dilexeris judicare*: Én azonban bátorodom érdememnek nevezni azt, hogy ezen állapotomban a' közönséget sajnáltam inkább mint magamat, mint *Plató* parantsolja (a' *Mursilius Ficinus'* deák magyarázatja szerint): *Animus paratus ad periculum, si sua cupiditate, non utilitate communi impellitur, audaciae potius nomen habet, quam fortitudinis*. Hogy pedig előbbi szavaimra figyelmetlen ne legyek; merem magamat biztatni, hogy ez a' kegyessége Excell-nak olyan, a' mit illő mértékben vissza adhatok; 's igyekszem visszaadni azzal: hogy énekimet, melyeket Exciád ki nyomtattatni szándékozott, meg fosztom ugyan attól a' *Posthumusságtól*, melyre szántam; de nem úgy, hogy Exciadat az én Árúlómhoz hasonló nyughatatlanok egy gyanúba hozott Lantosnak pártfogásával rágalnazhassák; hanem, hogy a' Magyar nyelv' tökéletessége és mindenre alkalmas voltta legyen a' kiadásnak fő tárggya: melyet nap fényre hozni 's oltalmazni akar-melly Fő Méltóságú Magyar-nak Ditsőség. Mely könyörgésem mellett nagy kegyességibe ajánlott, érzékeny tisztelettel vagyok Excellentiád-nak P. Xurban 11-a 9br. 1814. alázatos szolgálja H. Á. impr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 40. sz.]

2796.

B. Wesselényi Miklós — Kazinczynak.

Sibón Dec. 8kán 1814.

Szeretett Barátom!

Örömmel vettem Leveledet; 's ditsekedve mondom, egészszen érztem, értettem azt, a' mit Te azon a' nagy napon éreztél. Mely isteni, mely felséges nap lehetett az, mért nem lehettem, mért nem érezhettem veletek: nem tseréltem volna fel ezen szép órákat, az egybe gyült fél istenek' minden vakító ünnepeikkel. De távol létemben is fogadd el idvezlésemet. Hálákat adok a' fő Valóságnak, hogy nagy érdemeidet ily bővön, ily gazdagon jutalmaztatja. Levelednek tovább való olvasása, megvallom, első örömömet meg zavarta. — A' Jóktól *nem esmértetni* fájdalmas, *felre értetni* kinos. — *Érdemeink szerint* belsültetni ki elégít ugyan; de ha önn érzésünk

magunkat *érdemesebbeknek, jobbaknak érez*, mint a' milyeneknek esmértetünk, csendes örömet 's egy büszke önn érzést szül. Ellenben magunkban *kevesebbet érezni*, mint a' mennyit a Jók róllunk tartanak, szintén oly kinos 's még kinosobb mint félre magyaráztatni. — Te, (mert közöttünk szavaim szívem tolmátsi,) égvén, kapni égy Ifiat, ki mind azon nagyot, Szépet és Jót, veled érezze: ki valaha terjedett munkássága körében fényt, (Licht) 's boldogságot terjeszsen, bennem szikrájít kapád mind ezeknek, 's heved azokat jól tévő melegséggel 's fénnel bíró lángoknak nézé, 's bennem olyakat is talál, a' mi valóban nints, 's részszerént nem is lehet. — «*a magyar ifjuság fő díszét*» — Oh Barátom el enyészett Hazám düledékjeit könnyeimmel ászatva hagynám el szülőtte földömet, ha Nemzetem ily nagyot esett, és ily szegénységre jutott volna, de hálá nemzetünk véd-angyalának, Hazánk számos ifuságában oly sok szép Lelkek, bátor 's ki-nyílt Szívek, 's mivel Fők, vagynak, hogy nem szégyenelhetjük Magyarok lenni.

Midőn kilentz esztendőkkal láttál ez előtt, sok várakozásra adtam neked just; de én (igy szólva,) azokat, mind felyül haladtam. — Azon 's következő éveimben igaz, hogy sokat ígértem 's annyira tull voltam koromon, hogy ha mind azon lépésekkel siethettem volna tökéletesedésem felé, oh most mely sokkal sokkal meszszebb volnék, De égy ellenkező sors, Atyám halála, 's tanulásim egy Esztendeig való félbe maradása, hatalommal vetettek hátra. — Reményid bé töltjét neked, ugy látom, azon köny cseppek pecsételték meg, melyeket lelkes 's szivre ható beszédeid hozának szemeimre. — Ebből a' *Szíveknek* ugyan látnak jósága, de mely nagy 's felséges légyen is *ez*, az emberi tökéletességek közt a' többiek nélkül tsak magában, felseg 's haszontalan rész. —

Czélunk tökéletesedésünk, következés képpen mind *testi*, mind *lelki* tehetségeinket mivelnünk kell. Mely nagy mező! — *Testünk* ügyesítése, nem tsak mivel *ez*, a' tökéletesítés végett adódott nekünk; de mivel ezen résznek, mely leg előbb láttatik, ajánló volta nyit akárkinek is a' használsra Utat, fő 's tökéletes köteleességünk. — *Lelkünk* tökéletesítése, az az *erköltsi érdemének emelése* 's *tehetségeink mivélése* *ez* az a' mérték, mely meg határozza, menyire érdemelyük ezen szép nevet, *Ember*. — *Eszünk* 's *tudományaink* terjesztése ámbár ama nagy köteleességünknek, *erköltsiségünk emelésének* tsak eszközei; de oly felségesek, oly szentek, hogy ezek nélkül az élet gyászos, 's pályánk fény, 's haszon nélkül való. —

Ezen Czél közönséges lévén, a' kötelességek is mindeneket egyformán nyomnak. —

Boldog az, a' kit a' Természet egy szép régi és alkalmas *Testtel*, éles és könnyen fogó *ésszel*, a jót lángal ölelő *érzéssel* 's szeliden érző *szívvel* ajándékozott meg. Mely gyáva Lélek volna tehát az, ki ezeknek *birtokával*, (nem *szentül való meg tartását*, nem *mivélését* értem) tsak önn magában is kérkednék. — Mind ezekkel a' Természettől fel ruházva, a' ki cselekedeteinek *erkölcsi principiumokat* veszen sinor mértékül; 's mind *külső* mind *belső* kötelességeit (officia perfecta et imperfecta) szentül kívánnya teljesíteni, az érdekelhetné meg ezen nagy szót: «*A kihez hasonlót nem lelünk*». — Én a' Természettel ugyan nem perelek, de ezen ajándékok közzül sokakban hozzám mostoha volt. A' nyerteknek pedig mivélésében, fájlalva vallom meg, hogy sokkal többet tehettem volna. *Eszem* sok tehetségei még mivéletlen hevernek, 's tsüggedve nézek *Tudományim'* maroknyi voltára. A' mi pedig *erköltsiségemet* illeti, igaz, hogy épen meg tartott *érzésimre*, 's *szívemre* meg elégedéssel tekintek; de principiumim' meg állításában 's szentül való követésében mely sokszor *van vezetőre, intőre* szükségem. —

Sokkal jobban esmérlek én Tégedet, mint sem hogy attól tarthatnék, hogy Te ezen Levelemet Téged alatonító Krisisnek vévén, érte meg haragudhassál. Érteni fogod te ezen Levelem indító eszközét, 's meg fogsz engedni, ha a tanítvány igen merész volt mesteréhez. —

Sophienk szép Lelkének azon felséges vonását, melyet, Leveledben irsz, egészen érzem, 's büszke vagyok vele. — Küszdésemb¹ kerül, hogy hiuvá ne tégyen az, hogy ennek értésére elégségesnek tartottál. —

Hogy Donáttal festetz, örvendem, tsak fájlalom hogy akaratomban meg előztél, 's általa éggy nagy gyönyörüségtől fosztál meg. — Lángra gerjeszti melyemet, hogy birni, hogy általad fogom birni képedet. Az író szekrényemen álló *Cato* 's *Brutus'* mejj-képei felett szembe *Atyámmal*, fog függni. — többet nem tehetek. — Hálám gyanánt fogadd érte töllem Patakim képét, 's tedd a' maga helyére, mert különben illetlen volna a' csonkaság.

Sophienk kezeit forró tisztelettel, szeretettel csókollom, 's öllelek
barátod Wesselényi mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

¹ Az eredetiben tollhiba: *küszdésemb*.

2797.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Decemb. 10diken 1814.

Érdemes barátom,

Tataink egy tegnap érkezett levelében panaszkodik hogy leveledet nem veheti. Ezt tudtadra kellett adnom. — Azon borítékban vettem Malvinátoknak levelét is négy rendbeli versezetével. Az, melyet hozzád írt, legszebb versezete. Valóban ez a Poetriánk, ha minden művei ilyenek, igen szép jelenés a Magyar egen. Kis János és Berzsenyi a példányai. Némelly soraiban egészen ezeket lelem. — Felelnem kell neki, és örömmel fogok. Bár csak Tatay azt írta volna meg, hogy hány esztendő, arczbán is szép e, (mert hogy természetben az, azt elmondani nem felejtette) 's melly postáról veszi leveleit. Én a választ Tatainak küldöm. Tégedet arra kériek, kedves barátom, hogy a T. leveleinek hézagjait pótolj ki, 's írd meg, hány esztendő lehet? termete, arcza, szeme, tónja, 's viselete millyen? Atyját, anyját kiknek hívják? Képzelem hogy a Takács születésű Berzsenyiné tette ezt és a mi Miklái Poetánkat rokonokká. — És hogy azt ne feledjem tudakozni, a mit Kisfaludi kérde egykor tőled: a Pápát hiszi e az Isten Vicéjének, vagy Márton Doctort, vagy talán János bácsit?

E napokban Tractuale Consistoriumunk vala Ujhelyben. Annak alkalmával a Vice Ispánunk ada ebédet, ki épen gyűlésczett 's Sedriázott. A Lasztócziak bejöttek, 's Napával 's feleségével a mi Palink is, kit miolta Surányból haza jött, még nem láttam. Kölcsey Biharban osztozik testvéreivel. Pali Januárban megyen Péczelre. Beszéltém neki mind azt, a mi Literaturánkra tartozót Bereghben mulatása alatt vettem, hogy Beregszászi mit ír az Etymologia dolgában és a mik felől téged tudósítalak. Beszéltém azt is, hogy neked a *Szónok* nem tetszik. Kértem hogy a Lasztóczi Plebanustól kérje kölcsön Pázmányt, 's olvassa-meg Literarius czélból. Fogja. Mi tudjuk, hogy a mi igyekezeteink sokaknak nem lesznek kedvesek, 's az természetes, azért nem neheztelünk. Lesz egy idő, a melly meg fogja vallani, hogy nekünk köszönheti nyelvünknek elővitelét, mellyért most ezek nevetnek. Pali felszökött örömeiben, hallván ezen Lolottnak szöllő Epigrammat:

Itt *violák* seregelnék, amott *rézéla*. Kis Isten,
Hol *Psychéd*? titeket vár ez az isteni fekv.

Mint kedv, nedv, szarv, odv. 'S két vagy három ízben mondata el velem ezen Novemberben lett Epigrammomat:

Korholtatni nehéz: nekem az korholni is. Úgy de
Szülöm Róma! -- 's ezért döntení 's dölni nem az.

Nem sokára ismét kapsz holmit Muzéumunkhoz.

Ujhelyi Predikátorunk tegnap kikísért. György a' vezeté, és nem kereszt, neve, Löcsén Magy. Nyelv Prof. volt, Lutheranus leányt vett, Insurgens-Pap volt, 's igen tiszta fej. Azért kísért ki, mert olvasta Sophienak hozzám v a k o n írt panaszos levelét. 5 nap óta nem láta egy szemgyulladásban, mely itt epidemisch. György kiindulásunk órájában hallá hogy Lónyai Gáborné, szül. B. Prónay Prisca Tullia, Lászlónak leánya, 's Rádaynének testvére Xbr. 7d. megholt, 's félt hogy engem is az ér, pedig Györgynek az Asszonyi nemben Lónyainé és Kazinczy Ferenczné a' S u m m u m o k. De itt nevetett, látván hogy a' beteg vak *mosolyogva szölla* Carlósz és Posa felől 's ezen beszéd alatt *jobbik szeme megnyílt*. Melly szép ily tisztának lenni! ezt kiáltá György. Ha eljöttök, látni fogjátok ezt a' jó embert.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

2798.

Kazinczy — Kölcsy Ferencznek.

Széphalom Nbr. 10d. 1814.

Édes Uram Öcsém, kedves barátom, Szemere Pállal mióta Surányból megjött, csak Ujhelyben valék a' V. Ispánnál, kihez szállottak, magam ott a' Consistorium miatt jelenvén-meg. Friss, egészséges, 's azt űzi a' mit mindég - csókolódik. Jelen vala napa is. Képzeli Uram Öcsém mik voltak beszédeink. Körül valánk ömölve a' kártyát várt, de kártyához nem juthatott Uraktól, 's mi, külön szoba nem lévén, kénytelenek valánk ott fűzni philologiai discursusunkat. Azok soha sem tudták, mi bolondultunk e meg, vagy ők azok? Ezen alkalommal a' V. Ispán azt beszéllé nekünk, hogy a' fenyér oly kavacsos helyet jelent, melyet valamelly víz tevé le. Annak neve a' Dunánál *zátony* vagy *zátvány*. A' fenyér így is Haide

maradhat. — Szívképző Regéim és a Paramytheek 24 $\frac{1}{2}$ ívet tesznek. Még nem láttam. Gessnerből 8 ív kész. Osszián még itt van. — Beregszászi Kultsárnál lakik és eszik ingyen. Ott pénzért Helmecezi és Siskovics. B. és K. sokat perel Helmecezivel, 's B. a' zsidó, arabsz, persza etc. nyelveket hordja-fel nagy bővségben. Helmecezi azt feleli, hogy jobb volna Herdert tanulni, 's a' Nyelv' idealis természetével öszveismerkedni. A' Beregszászi munkája 10 ív lesz. Fele már kész. Czimje ez: *Dissertatio de formatione et derivatione vocum in lingua Magyarica.* — Pethe Ferencz a' Nemzeti Gazda XI.III. száma alatt kifakada ellenem. Azt írja hogy én egy *barátságos Currenst* bocsáttottam-ki. Én nem, sem barátságost, sem nem barátságost, nem is fogok. Világosan ki mondja mi a' baja. *A' ki szeret téged, 's ha becsül, ne gyalázzd meg orozva.* Non est consequentia ego te aestimo, ergo et tu me. Ez a' gyalázás az, hogy a' *képzelmézt és elmészfutót* rossz szóknak tartom.

Szemere Pal felsikoltott ezen soromra:

Itt violák seregeinek, amott rézéda. Kis Isten,

Hol Psychéd? titeket vár ez az isteni fekv.

Mint nedv, kedv, odv.

's kétszer mondatá el e' másikat: Korholtatni nehéz; nekem az korholni is. — Úgy de *szülöm Róma!* — 's ezért döntení 's dölni nem az. — Lesz egy idő, mellyben nem lesz szükségünk ilyen apologiákra.

A' kis makacs Emül sokat szenvedé szemfájásban, melly itt epidemicus baj. Most Sophiet tartja ágyban, 's ő. napig vakon. Űzát, az én kedves Űzamat csókolom. Kérdje meg Uram Öcsém, mikor hív vőfélynek? Bár csak ő lehetne valaha itt.

8-a Xbr. megholt Lónyai Gáborné, B. Prónay Prisca Tullia. Éljen szerencsésen, kedves Uram Öcsém. Pali csak Januariusban megyen Pestre. Csanádi Urat tisztelje Uram Öcsém, 's Öcsém Zsom-bori Urat, kinek azt ízenem, hogy Sallustot első alkalommal áltai küldöm.

Kivül:

À Monsieur

François de Kőlcsey.

Álmosl.

[Eredetije a Szemerelár IV. kötetében.]

2799.

Kazinczy — Helmeczy Mihálynak.

Széphalom Decemb. 14d. 1814.

Kedves barátom,

Decemb. 4dikén írt leveled a' mi barátunkéval 's barátnénkével és a' Szemerének szállóval tegnap estve érkezék Ujhelybe, nyilván a' megromlott utak miatt illy későn. Szemere még ma venni fogja a' mit neki írtál, én pedig első postával fogok felelni a' szeretetre-méltó Asszonynak 's szeretetre szint úgy méltó 's talán még méltóbb embernek. Különös hogy a' ki a' Mesterségben nagyra ment, az többére igen jó ember; holott a' soványabb tudományok' férjijai olyanok, a' kiktől futnak a' Cháriszok. — Ezt a' megjegyzést azért is teszem itt, mert az Erd. Muzéum' számára épen most dolgozom a' Szathmár Vármegyeiekkal és Mondolatistákkal támadt perem' historiáját. Már csaknem egészen kész vagyok vele, 's Te azt első postával veszed tőlem, mind azért mert az tégedet bizonyosan interesszálni fog, mind azért mert Döbrentecinek így nem lesz szüksége azt neked, talán postán, megküldeni. Szemere még minap is kért hogy ne szóljak, hallgassak. Nem szólok, hallgatok; az az nem perlek. De tartozom azzal magamnak, hogy a' világ tudja, miként vettem ezt, 's hogy a' világ gondolkozásomat az az charactermet ismerje; mert most garázdának tartatom, és annak fogok ha hallgatok: 's tartozom magamnak azzal is, hogy a' Somogyi Gedeon' nevét tudassam, 's a' Pethe' hirdetését a' Currens felől meghazudtoljam. Látni fogod hogy nyugalomban szólok és úgy mint a' ki magát és Publicumát becsüli, az illy galádokat pedig haragjára nem méltóztatja. Én úgy hiszem hogy ezen Apologiam a' mostaniak 's későbbiek [előtt] egészen ki fog menteni.

Most áttaltérek Decemb. hasonlóképen 4dikén írt, de még egy héttel ezelőtt vett leveled' válaszára. —

Eddig tudod gondolkozásomat a' Révai' büszkje felől: nem Révai az, de szép; 's plastikai munkában ezt elégnek kell vennünk, mert nem egészen ellenkezik Révainak ábrázával. . . A' Bentley Horátza előtt álló Horátz, a' Sallust' képe 'stbb, 's a' Ciceróé sem Horátz, Sallust, Cicero. Régen hamuk voltak ők, midőn azok met-szettettek. — De a' Flóra! a' Flóra! Soha reményem inkább meg-

nem csalt mint Grünerben. Trattner Urat arra fogom kérni hogy ne Grüner által metszettesse ezután a' szobrokat, hanem Caméekat metszessen Mannsfeld által mint Báróczyhoz. Azok felette szép művek, ezek a' szobrok semmik. — Ossián elébe egy kettős asszonyfejet metszetek vele sisakban ezen felülírással: BUDA. KOLOZSVÁR. Wesselényinél így láttam egy pénz' rezét, egy oldalón a' Napoleon feje — a' másikon PÁRIZS és RÓMA.

Mint hogy a' Budai Censor olly soká tartóztatja a' könyveket, én Ossiánt a' Pataki Plebanussal, ki *Censor*, akarom végig tekintetni. Elébe tészem a' Denis fordítását és a' Rhodéénak Bécsi kiadását, melly jele, hogy nem retteghet alá írni az Imprimaturt. Képzem hogy Tulsiczky (ez a' neve) milyen szemeket fog mereszteni magyarságomra, kivált hogy a' Pataki Professorok, kikkel ő jól van, feltűzelik rossz magyarságomra. De a' magyarság nem tárgya a' Censurának, 's Tulsiczki nekem jó emberem.

Trattner Úr Gessner után Ossiánt akarja nyomtatni. Megbomolván az általam óhajtott rend, többé nem gondolok vele akarmit nyomtatni. De nagyon kérnelek, hogy vedd reá, adja-ki Ossiánt az utolsó Lieferungra, mert félek hogy ez elrettenti a' maga érthetlenségével azokat a' kik úgy is ellenségeink. De e' levelemet fel ne olvassd Trattner Úrnak, hogy ne intimidáltassék. Az én ohajtásom az volna hogy Gessner után nyomban Yoricknak Érzék. Utazása és Elizához írt Leveli jussanak sajtó alá, 's ezekkel együtt Titus, Themistocles, Boufflers és a' Bölcsék' köve 's a' Szalamandrin. A' kik Yorickot szeretni nem fogják — (arra izlés kell, az pedig nem csak a' tudatlannak nines) — azok Titust, Themistoclest 's kivált a' két Wielandi Románt gyönyörrel fogják venni; pedig a' mi célunk azt kívánja hogy minden leljen nálunk valamit a' mit szerethet, különben az Előfizetők' száma fogyni fog. — Ide járul az a' tekintet, hogy a' Gróf Haller László képenek Yorick előtt kell állani, 's Ő Exc. Gr. Haller Gábor, ki engem az atyja' képenek rezével megajándékoza, balúl venné ha azt mingyárt nem eresztenénk-ki, mihelytt veendjük. Ha Tr. Úr erre reá áll, úgy a' Buda és Kolozsvár' képeit ide tehetjük, mert a' Telemach fordítója *Erdélyi volt, de M. Orsz. Fő Ispán.*

A' Göthei kötet Hamletet, Sztellát, Clavigót, a' Testvéreket fogja magában foglalni. Ezt tett kérdésemre.

Mit monda Hobblik az én levelemre? Kérlek, írd felőle. Hol lakik? Mit hagy remélni maga felől?

Épen ma indul Pestre Reiner Fiscalis Úr; pedig én azt hittem hogy ő eddig alkalmasan útban vagyon vissza felé. Ő onnan Bécsbe is megyen. Ne ő, hanem Rátkai hozza tehát a' kértetket. De kérlek, édes barátom, szólj idejében vele, hogy a' holmi ott ne maradjon. Kivált a' Horvát Zsigmond Amerikája, 's a' Beregszászi Dissertatioja, mert hogy Szivképző Regéim felől ('s Gessner és Kis Vers[einek] kész ívei felől) el nem felejtkezel, azt hiszem. —

Franciaia nevelő eránt Bécsbe irtam, 's ott bizonyosan kapok. De baráti gondjaidat 's tudósításodat köszönöm. — Nem tudnál e valamelly jó nevelő férjfit? mert olyanra is volna szükségem. Abban mindég azt fogom tekinteni mikor választani fogok, hogy olyan ne legyen a' ki maga tanul, de gyermekeimet tanítani nem fogja; hogy hazáját szeresse, nyelvét értsen 's becsülje, 's a' Szép Tudományába avatva legyen, mert különben gyermekeim vadan maradnak. Romában Homér volt az iskolai könyv még a' Morálra is, 's vedd, valaki a' Classicusokat nem olvassa, az mind barbarus.

Sípos panaszkodik a' tegnapi érkezett levélben, hogy neki is, más Praenumerans Collectoroknak is nagy bajt okoznak a' tudakozók, hogy mikor érkezik-el már Bácsmegyei? A' bajjal ő nem gondol: de a' késedelem azt cselekszi, hogy az emberekben elvész a' kedv előre fizetgetni. Kér tehát hogy az oda szőlő exemplárokat, ha Diligencon is, küldessem. Neked, édes barátom, az én dolgaim különben is sok gondot adnak, alig merlek tehát kérni, hogy teljesítsd a' mit Sípos kér. De ha lehet, teljesítsd. Debreczenben Vásár lesz Januárban. Jó volna a' Síposnak szőlő csomót oda küldeni Kis István által.

Ez a' nagy ember — Sípos valóan az — egy igen nevezetes deák munkát akar nyomtattatni, 's azt postán küldi meg nekem, én letisztázom, 's általadom Neked. Gyönyörű még deák stíljé is. Légy rajta hogy Trattner Ur olly formatumban mint az én holmin, kiadja a' maga költségén. A' Munka a' külföldön inkább fog kelni mint itt, mert ott az Idealisták' Philosophiája 's a' szép deakság ismeretesebb. Sípos nagy tanítványa Kantnak; 's minthogy itt az a' tudomány nem ismeretes, és minthogy az a' gyanu van ellene, hogy az a' keresztyén Vallást tövestül ki akarja forgatni, az én barátom egyezésbe hozza a' kettőt. Csak hogy némelly tudatlan majd ezt fogja reá mondani, a' mit Szemere Pálnak egy rokona mondott nekem a' minap az Ujhelyi Gyűlés után ebédnél (néha jó ott is szólni affélét, hogy kedv kapassék hallani, olvasni, elmél-

kedni) — «az olly Isten mint az a' Spinózáé, hiszen az nem is Isten!» — Melly sokak' Istenére lehetne ezt mondani, édes barátom.

Még egyre kér a' kérni soha meg nem szűnhet ő. — Midőn azt írod hogy hanyadik ívig ment a' Nyomtatás, méltóztassál az utolsó sorokból vagy hármat kiírni, hogy hozzá vethessek mennyi ívet fog adhatni a' Kötet, 's tudhassam hol állapodott-meg a' Betűrakó, Ábelben e, vagy már tovább.

Élj szerencsésen, igen kedves barátom. Nagy Benedeket tiszteld. — Tatai utolsó postával küldé hozzám a' Dukai Poetria' levelét prózában és vagy négy versét. Valóan a' Döbrenteihez írt vers igen szép. — Vettem levelét feleletül Horvát József Eleknek is. Horvátot is, Vitkovicsot is ölelem szent barátsággal. —

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

2800.

Kazinczy — Sípós Pálnak.

Széphalom, Dec. 14d. 1814.

Kedves Barátom!

Nov. 28-kán írt leveleddel nem tudósítál, hogy kapák é képeimet, 's Kézy oratioját, pedig Pataki által adta Döbrenteinek; tudósíts.

Két három eszt. oltá az a' játék foglaltatja el a' Metropolitákat, hogy új esztendőre valami játékos képek metszettessenek, 's mint-hogy az illy frivolitáson némellyek kapnak, árulóik sokat nyernek. Olt, és Jan [!] közt alig lehet metszöt kapni, ki ezen kívül egyebet dolgozzon. Ezt írja nekem Trattner, nem tudom isméréd é azon dibdabságokat, a' képek olly kicsinyek mint levelem egyik lapjának hatoda; egy rettenetes csuda ábrázolatú férfi térdel, 's egy megnyílt fedelű pixist nyújt-fel; — 's ha az, ki kezében tartja a' képet, egy kis papirosat megránt, egy áportírozó kutya, egy szívet tartva ugrik elő, a' deviz ez: «Nehmen Sie mein Herz!» 'S efféle bolondságok. Ezen, és Európa Megszabadítóján — a' kik most Bécsben vagynak — mult hogy Barsai reze nincs kimetszve. A' bolondságok ideje elmúl ma holnap, 's az inscriptionnak egy explját fogod venni.

Dec. 4-én Tractuale Consistoriumunk vala Újhelyben. Ecclesiám nagyjai a' praedicatorokat úgy nézik mint szolgájokat, én meg-mondám hogy azok nem a' mi, hanem a' templom szolgái, 's a'

kettő nem mind egy — ezen összeveszünk. Rettenetes barbarismus, de én triumpháltam.

Nyugtalanul várom Philos. Caputjaidat, kivált minekutána mind gazdagságod, mind nemes lelkűséged megkönnyítette azt a' gondot hogy kiadhassam; — a' Kristus úgy parancsolja: «ha adsz, úgy adj hogy a' bal ne tudja mit a' jobb ad.» De Te ezen delicatessed által még is tudatod barátom, 's a' legháládatlanabbat is kényszerítet hogy tudja. Fogadd-el érte szíves köszönetem, 's engedd hogy elődbe tegyem mire fog a' pénz fordítatni.

1) A' Baresai Inscriptioja, és a' Caputok nyomatnak.

2) Si poetura gregem dupleverit, a' pénz arra fordítódik, hogy azon köteteim adattassanak-ki, melyeket Trattner azért nem akart nyomatni, mert nem reméli. hogy a' munkának sok előfizetője legyen.

Így a' pénz fructificálni fog mind nekem, mind litteraturának, mert e' nélkül nem hittem soha hogy kijöhessen; — és neked annak látása hogy mind te, mind én litteraturánkat boldogítjuk, édes jutalom.

Trattner Júniusban 30 ftot kívánt egy arcustól 1000 nyomtatványra, — a' te munkádból nem kell annyi, mert hatodik [!] olvassa majd kevélységből, majd hogy nem érti. De 500 [!] most nem is adom, mert a' sajtó Jósef napig el van foglalva. Ha egyszer sajtó alá kerül, úgy minden héten kész 3 arcus, ezt azért írom, hogy hozzá vethess mikor kapod készen.

Irigylem kalangyáidat; — 555 köből 32 ftjával szép summa, — bár az illy jövedelmek mindég illy kezű emberekhez esnének. Én majd kérni foglak édes barátom, mert sokra van szükségem, ha eladnád akkor, mikor legdrágább lesz. Alkalmasint Trattnert itt fogom, az az, tulajdon pénzemen kifizetni, — a' te pénzedet ha elsül vásárlásom, Döbrenteinél hagyom.

A' Bécs és Buda pompája miatt úgy elfogyott az egész Monarchiába a' viaszgyertya hogy Kassán egytet sem kaphatni. Ma küldék Patakra, mert Újhelyen és azon túl nem lehet kapni, ott pedig 100 font vár 80 f.-ért. Megírtam Nagy Ferencznek hogy köszöntöd, 's egy halotti praed. küldesz néki.

Kézy felől rég nem tudok semmit, a' minap visszakértem a' De bello Sarmatico commentariusomat, melyet Wesselényinek fogok küldeni.

Pethe Ferencz a' Nemzeti gazdába egy vad kifakadást teszen

ellenem, azt mondja hogy én a' Mondolat iránt egy barátságos currens-t eresztettem, — én sem barátságot, sem barátságtalant sem nem eresztettem, se nem fogok. Azt mondja, azért bánt így velem mert gyaláztam. Logica?! Úgy é?! Egész gyalázat abban áll, hogy a' Pápai idealista Mártonnak egy bizodalmas levelet írtam, nem hívén, hogy a' Kanti férfiúhoz írt elmésséget rossznak mondottam. Egyik hexametere ez: «A' ki szeret téged, 's ha becsül, ne gyalázd meg orozva.» Ha szabad dévajkodni, ezt feleltem: «Negatur consequentia»; ki Kristófot szereté, tartozik azt Kristóf is becsülni?! Nem. Rövid időn olvasod levelemt. Ölel

sokkal tartozó barátod

Kazinczy Ferencz.

[Megjelent az 1846-ki lipcei kiadásban.]

2801.

Berzsenyi Dániel — Kazinczynak.

Mikla, december 15d. 1814.

Barátom!

Megbájtoltatva követhetetlen szépségű epistoláidtól, ismét epistolát próbáltam. Rostáld meg, kérlek, s taníts meg nyomdokaidba hágni. Már két kis versemet nem méltattad figyelmedre, ámbár mindenikben volt jó s mindenikben volt szembetűnő hiba is. Ha a barátságnak ezen legszebb actusát meg fogod tőlem, azt kell hinnem, hogy sohasem voltál barátom, s következésképen nékem is meg kell szűnnöm eddig való alkalmatlankodásimtól.

Dukai Takács Dudi unokahúgom, jól nevelt s minden kellemeikkel bíró leányka, 18 esztendőös, s szép értéke legalább megér hetven ezeret, s méltó, hogy törekedésiben buzdítsuk, segéljük. Ajánlom kegyeidbe.

Wesselényivel való mulatásodat és grófnéd characterét oly szép színekkel fested, hogy én irigyled kezdek lenni. Én oly boldog mint Te sohasem voltam, s nem is lehetek. Te érzéseidre nézve mast is gyermek vagy. S mely boldogság gyermeki szívvél s megérett észszel élni! Mondd meg grófnédnak, hogy én Néki rokona vagyok Török Magdolna jobbanyámról, ki ugyanazon familiából való. S mely csudálatos, édes barátom, én Wesselényinek, Döbrenteknek és Szentmiklóssynak is rokona vagyok! Wesselényinek mint.

Pogány, Döbrenteinek mint Berzsényi, Szentmiklóssynak mint Sándor. Ne ítélj meg, kérlek, ha azt mondom, hogy ezen szép rokonsággal kevélykedem.

Minapi Vas vármegyei utamban megállék Keszthelyen, a grófnál lévő hatodfél ezer forintom interessének felvevására. Bosszuságomra véletlen a gróffal összevetődtem, bosszuságomra, mondom, mert én mindenkor boszongok mikor igen nagy urat látok, vagy ha nem boszongok is, legalább nem örülök, mert én csak vagy magammal, vagy magamhoz hasonlóval szeretek társalkodni. Azonban ez a jó gróf minden emberséget mutatott hozzám. Kertjének legritkább oltoványival megajándékozott, s megparancsolta kertészének, hogy valamit kívánok, mindent adjon. Igen szívesen invitált magához, és különösen a georgikoni exámenre megkért, hogy elmenjek. De minthogy azt is veté hozzá, hogy akkor nekem valami jó svájczér tehennel is fog udvarolni, én nehezen fogok neki udvarolni. Kevély nem vagyok ugyan, de a szemtelenségtől superstitiose irtózom. Már mast pedig vagy görömbának kell lennem vagy szemtelennek.

Én az erdélyi theátrum számára szeretnék valamit írni, de semmi materiálékat nem tudok, könyveim sincsenek, hogy kereshetnék. Te kétség kívül e részben is tudsz engem vezetni, adj tehát, kérlek, valami témát, s ha lehet, erdélyit.

Elj szerencsésen s tisztelj meg ezután is nagyrabecsült hajlandósággal.

[Megjelent a «Kazinczy F. lev. Berzsényi Dániellel» cz. kiadványban.]

2802.

Sipos Pál — Kazinczynak.

Tordos, 15a. Dec. 814.

Kedves Barátom!

Meg hozák olajba festett képedet Emlék írásoddal és a' Kézy Prof. Inaug. Oratiójával egy könyv táblába rekesztve.

Azonban vészem a' jelentést arról is, hogy Munkáidból 2 Darab meg jött, és tsak a' könyvkötő munka van hátra, hogy vehessem. — El várom ezt is, és már most rendre mindenekről. — A' vissza mosolygó arcz igen nyájas tekintetet ad a' képnek. Szembe tűnő

ez oljanok előtt is, a' kik nem értenek a' festésről való ítéléshez. A' kép, mig élek, el idegenithetetlen ereklje leszsz én nálam — tul azon a' Teleki Bibliothekába van szánva. Egy régi tanítványom, a' kiből a' leghiresebb asztalos vált, ki kérte a' ráma készítését olj kikötéssel, hogy ne praescribáljak, hanem bizzam reá, mert ő remeket akar mutatni. Meg is felelt szavának. A' rámán való munka simplex, az az csupa sima, de a' pallérozás és a' természeti színek adnak diszt. A Frontispiciumon egy Iconja van a kép-főnek halovány színbe, mivel a' puszgány (buxus) bé nem vette az illuminátiót, meljet akart adni a' képnek.

Az emlék irás ki fogás nélkül oljan, hogy nem lehet nem tetszeni mindennek — a reális tzél, az egyenes elő adás, az okoknak el mellőzések az író el felejtetik és tsak a' fiat mutattyák. Innen tanulám ki hogy 10 nappal én vénebb vagyok náladnál.

Az Inaug. Oratíot meg olvasám. Ez é hát gyümöltse annak a' scrupulositásnak — annak a' félénk tartózkodásnak, hogy az ember ne merjen egy bátor gondolatot le tenni? én hibázzak inkább, tsak hogy a' hibát bátran ejteni láttassam. Orator, qui tantum docet; non instigat — non urget per interrogationes, non per antitheses distrahit; auditorem sine aculeo dimittit. — — —

Tegnap a' Szív-képző regék olvasásába nagyon elragadtattam. örömmel néztem azoknak szívet formáló resultátumit. A' kik erre nem figyelmetesek, a' becsét érteni nem fogják.

Házassági Decenniumodnak gratulálok. Te Atya vagy; igaz okod van azért még 20 esztendő t kívánni; én nem vagyok az, 's kész volnék a' tijedet a' magaméval szaporítani. Ez Complimentnek sok volna; de nem Compliment; tsak azt teszi, hogy több esztendőt kívánok Néked, mint magamnak ígérek.

Trattnertől a' praenumeratio számán feljül még 4 Nyomtatvány jött olj kérelemmel, hogy azokat is szerezzem el; el is szerzettem. A 9dik Darabban a' Vak Lantoshoz hibázik három Nyomtatvány iv a' 13 Iv hijjával, és a' 15dik iv in dupló jött heljettek. Vissza küldöm hogy cserélje fel ezeket amazokkal. Légy egésségben.

2803.

Kiss Imre — Kazinczynak.

Tekintetes Kazinczy Ferencz Urhoz.

A' Fiscális Nagy Gábor Urhoz küldött Levélben hozzám tett Kérdésekre ezennel felelek.

1. «Vergiss mein nicht». — *Myosotis scorpioides*, Linne. — Nefelejts — Mízsót, Magyar Fűvész Könyv. Nefelejts Nép közt forgó Neve.

2. «Corona Imperialis.» — *Fritillaria Imperialis*, Linne. — Koronás Hatkotű. Magy. Fűvész Könyv. Császár Korona, Nép közt forgó Neve.

3. «Szegfű.» *Dianthus*, Linn. De sokféle fajok vannak alatta. — Szegfű Magy. Fűv. K.

4. «Székfű.» — *Matricaria chamomilla*, Lin. Orvosi Szikfű, M. F. K. — Szikfű Nép k. forgó Neve.

5. «Gyöngyvirág.» *Convallaria majalis*, Linn. Majusi Gyöngyvirág, M. F. K. Gyöngyvirág N. k. f. N.

6. «Tavaszi Kék Mezei Viola.» — *Viola odorata*, Linn. Tavaszi Viola M. F. K. Kék viola, Ibolya, sat. Nép közt for. Neve.

7. «Rezeda.» — *Reseda odorata*, Linn. — Szagos Rezeda M. F. K. Rezeda N. k. f. N.

8. «Egy Ér-Semlyénben a Ligetek közt termő, aprilisben virító, Pyramis forma, világos kék színű, plántátska, Paraszt neve Sz. György Bútzka sat.» *Hyacinthus*, Linn. a le festés szerint gondolom botryoides. — Eperi Játzint. M. F. K. Kigyó Hagyma. N. k. f. N.

9. «Rozmarin.» *Rozmarinus officinalis*, Lin. Szagos Rozmarin M. F. K. Rozmaring N. k. f. N.

10. «Kikirts.» én gondolom *Bulbocodium vernum*, Lin. Egy hajú Földike. M. F. K. Egy hajú virág N. k. f. N. Vagy ha őszel virágzik, *Colchicum autumnale*, Linn. Zsápa — Kikerits M. F. K. — Kökörtsin, Kikirts, Őszike, Zsápa. N. k. f. N.

12.¹ «Minek hívják azt a *Convolvulus*t, a minek egy neme setét kék Töltsért terem, más neme fejér Töltsért öt bársony Csikkal, sat.» az elsőt gondolom *Ipomöa violacea*, Lin. Délig nyitó Perkata.

¹ A folyó számból a 11-dik hiányzik az eredetiben is.

M. F. K. a másodikat *Convolvulus Sepium*, Linn. Nagy Szulák M. F. K.

13. «Van egy katonai Forgó forma Csemetécske a Kertekben, végig növe zöld, de *Melissa* szagu Tölcsérekkel, Ujhelyi Patikariusunk *Melissa Moluccensis*nak mondja sat.» — Én pedig *Molucella laevis*. Linn. tartom. Kerek Tsészekút. a M. F. K.

14. «Thereseu pappele sat.» *Althaea et Alcea rosea*, Linn. Rozsa Ziliz. M. F. K. Mályva Rózsa. N. k. f. N.

15. «*Crepis barbata* é? a Neve azon szagatlan virágnak, mely szőr forma zöld bodrok közül Cyane színű és formájú kék virágon terem, szaga nints a Parasztnál. — én nem annak hiszem, hanem *Nigella Damascena*, Linn. Kék Kandilla, M. F. K. Szőrös Kandalló N. k. f. N. A' Linne *Crepis barbatá*ját más Genusnak tette Wildenow u. m. *Tolpis barbata*, de ennek a virága sárga, belső szirmai setét veresek, — Tégláson lehet látni — egyébb aránt nem árt ezen Nemeket és Fajokat a Magyar Fűvész Könyvben is meg olvasni.

A Makokból mi itt Debretzenben nem kaptunk, szivessen veszszük ha szert tehetünk rájuk,

a ki érdemlett Tisztelettel vagyok

a Tekintetes Úrnak

Debretzenben Decembr. 16/814.

alázatos szolgálja

Kiss Imre mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 50. sz. IV. köt.]

2804.

Felsőbüki Nagy Benedek — Kazinczynak.

Tekintetes Kazinczy Ferencz Úrnak

Felső-Büki Nagy Benedek

viszont tiszteletét.

Nem köszönhelem elegendőleg azon megkülömböztetést, mellyel Te, Nagy Érdemű Férjfiú szerentséltetni méltóztatol. Annál érzékenyebb részemről a' háláadás, mennél váratlanabb volt a' kedves meglepés. Ha éreznék magamban valami olly tulajdont, mellyet érdemnek lehetne mondani, nem pirultam volna meg, midőn szerentsém tudtomra lőn, hogy a Nagy Kazinczy Barátjának nevez. Mind korom, mind az idők nekem csak az akaratot hagyták fenn, és azon buzgóságot, melly az igaz Magyarnek legszentebb kötelessége.

A mit netalán a jó Helmezy' kedvező tolla felőlem írt, azt tsak e' derék Ifjú' barátsága, mely a' viszont szeretőben a' legkisebb jót is nagynak látja, találta bennem. Téged', Nagy Férjfiú, ismérni, 's Tőled, mint legmelegebb tisztelőd, ismértetni, volt mindenkor vágyódó kívánságom, miolta gyönyörű munkáidtól elragadtatván, Benned Hazánk' első Litterátorát találtam. De azon hódító szívességre, mely által tisztos Barátid' koszorújába felvenni méltóztatol, számolni sem mertem, tsak titkosan vágyódtam a' szerentse után. Életem' legszebb napjai közzé számlálom a' mait, mellyben szép leveled erről bizonyossá tett. Vedd, Nemes Férjfiu, szívbeli köszönetemet kegyességedért. Elértem ohajtásim' legszebbikét. Magamat szerentsémre érdemessé tenni, 's böles javallásodat szemeim előtt tartani legyen legszentebb czélom. És ha egykor jövendölésed bételjesednék, engedd, hogy kezeidbe tegyem-le esküvő lelkem' szándékát: Hazánk' Javára legyen szentelve minden törekedésem — Méltóztassál holtig tartó tiszteltemet kegyességed béréül elfogadni — Pesten Decem. 18án 814.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

2805.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, Decemb. 19d. 1814.

Kedves barátom,

Trattner Dec. 15dikén ezeket írja: — «Kis Urnak Verseiből az első darabnak 10 exemplárját Helmezyi által megküldöm első alkalmatossággal. A' második darab új esztendeig, a' harmadik pedig Februáris elejéig készen lesz.» — Ebből láthatod, mit várhatsz, azt tudnillik hogy a' három Kötet József napkor árúltatni fog. Látod azt is hogy Trattner nekem 10 exemplárral kedveskedik, mellyet nem vártam, mert nem érdemlettem. — Az én munkáimból már két Kötet lépe közre; de én még csak a' IXdiket láttam, melly Bács-megyeit, a' Vak Lantost, a' Herder' Repülő szekerét, Etnát, és a' Lessing' Meséjit foglalja magában. — Az első Kötet Marmontelnek 1808 kijött Regéjit, egy újabbat (la bonne mère), és a' Herder' Paramythjeit. — Ez előtt a' Révai képe 's a' Flóra' antik szobra, amaz előtt a' Pászthoryé és a' Canóva' Psychéje áll. Most Gessnernek minden munkáji nyomtattnak. 10 év kész vala Decemb. 4dikén.

Ezek előtt a' Generális Orczy és a' Kapitány Csehy József képeiket fogja venni a' Publicum.

Midőn ez a' 3 Kötet Munkád kész lesz, sürgetni fogom Trattnert, hogy Horáztodat is nyomtassa. Ha szerencsés nem leszek nála, Balogh és Podmaniczky Ő Exc-jokat szállítom-meg. Az első biztatott. Illő hogy szavát állja.

Wesselényi Novemb. 3dikán jött hozzám, 's elhozta Horáztodat. 72 órát tölte nálam. Patakig vitték lovaim. Ott a' Professor Vályi-Nagy szobájában sietve írt egy levelkét, melyből e' sorokat írom-ki **kevélykedve**. «Ha a' Pólusig tartott volna is útam, Széphalom volna annak jutalma.» — Soha nekem kedvesebb vendégem nem volt mint ez a' derék ifju és az ő érdemes Patakija. — De hallj mindent.

Novemb. 3dikán Ujhelyben vásár vala, 's a' feleségem az előtt való este bement. W. éjjel ért az ismeretlen helyre, 's nem lett szállást, mert minden fogadó tele volt. A' kivert ablaku billardban vontam-meg magát, 's nyoszolyájok a' billard asztal vala. Pataki reggel tudakozódott ha nincs e házam ott, vagy nem jöttek e be, 's megértvén, hogy a' Patikáriusnál szoktunk szállani, oda ment, 's feleségem kávéra hívta általa W-t, ki még aludt. Eljöttek. Az alatt a' feleségem lovas embert küldé ki hozzám a' hírrel, 's rendelésekkel a' konyha eránt. Tudtam tehát hogy jönni fognak, 's vártam. — Kertőszem az udvaron egy cseléd-társát figyelmessé tette hogy két idegen gyalog jó-fel dombomon. Bal kezemmel a' leányom' jobbját fogtam-meg, 's elcjekbe mentem. Két idegen Velencei Marinaróban. Nem tudtam, W. e ez, vagy társai közül kettő. Megértvén nevét, képzeled melly örömmel fogadtam barátom' fiját. Sophie este jött. — Mindennap éjjeli 2 órakor fekvénk-le. Patakit nagyon megszerettem, nem csak mivel lelkü ifju, hanem remekje is a' jó és hív nevelőnek; 's a' tekintetet, bizodalmat, familiaritást úgy közleti, hogy egyiknek határán soha ki nem lép. Kevélykedik tanítványával 's barátjával, mert érzi teljes becsét. Midőn én 1805. Zsibóról haza jöttem, a' feleségem és ipam úgy hitték hogy mindent outrórozok; Sophie úgy hitte ezt most is, midőn hírt vettem hogy W. jó, 's exaltált lélekkel előre örvendeztem látásának. De mingyárt az első este szinte úgy exaltálva volt mint magam, 's szerelmes leve beléjek. Óh barátom, hány ízben láttam én Wt, midőn neki vagy bús vagy nemes tettet beszéltem, hogy szemci eltölték könyűvel; akkor szerényen elfordította szemét hogy könyűit elrejttesse; 's szégyelle ujjaival szemeihez nyulni. De a' szép könyűk végig csorogtak orczá-

jin. A' melly ifju még sírhat, az túl van a' veszélyen 's megbukhatáson.

† Beszélték hogy Pesten *Dónát* mind Wt mind Patakit festette. A' P. ábrázából, mondtam én, egy gyönyörű Van Dycki fejet csinálhatott, 's magyaráztam a' szó értelmét. Az igaz, monda Sophie, én ezen kedves Vendégeinkben, még külsőjükre nézve is, Don Carlost és Posát lelem. A' szó engem frappirozott; mert a' Göschen pompás Don Carlosában *Posa* fekete hajjal van festve. 'S azolta W. mindég Carlos, Pataki mindég Posa voltak.

W. mindent akara nálam látni, 's kívált Autographiai Gyűjteményemet gyönyörködve nézte, 's rezcimet. Utolsó estvénken kért hogy látassam vele még Excerptáimat, 's magyarázzam mit tartok szemem előtt. Azt gondosan nézte végig, 's fogadta hogy követni fogja.

‡ Gyermekeimmel szüntelen' kötődött. Eugenie, érettebb lévén, félre vonta magát, de Thalie és Emil végre csaknem vissza adták a' kölcsönt, úgy hogy meg kelle szállitanom.

§ Egykor kért hogy szenvedéseim scénjeiket beszéljem-el neki. Megtettem azt. Sirva hallgatta. — «Mennyit szenvedtél, barátom; de nézzd körül magad ebben a' szép circulusban, 's valid-meg, hogy gazdagon meg vannak jutalmazva szenvedésid. Én nem ismerek szebb életet mint a' tiéd.»

Így tölt-el a' három szép nap!

Novemb. 5dikén este kért, hogy mivel tovább nem mulathat, tegyek rendelést, hogy reggel mehessen, 's 6 órára rendelte indulását. A' lovak készen voltak 's csak a' parancsolást várták. Pataki emlékeztette; W. azt mondta hogy még haladhat. — P. ismét emlékeztette, 's W. azt mondta, hogy még kótnak szekere körül. Két óra mulva fogatni hagyott. Akkor felkele, megrázta kezemet, öszvecsókolt, ismét megrázta kezemet, ismét megcsókolt, 's fogadta hogy **bizony** eljön két esztendő mulva. Feleségemnek meghajtotta magát. — Édes barátom, mondtam, tedd nekem azt az örömet: Csókold-meg a' feleségemet. Mind W. mind a' feleségem embarras-ba jöttek. W. kezét csókola. — Nem úgy, édes barátom; én abban keresek örömet, hogy a' ki engem szeret, feleségemet is szeresse. Akkor mind W. mind P. megcsokolák Sophiet, 's mentek.

Magyarságomra másszor és bőven. Most ezt leányom' ágya mellett irtam, a' ki sikoltozva sirt egy rettenetes szemgyúladásban, mellyből fiam és Sophiem már felgyógyult. — Elj szerencsésen.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

2806.

Kazinezy — B. Vay Miklósnak.

Méltóságos Baró Generalis Feldmarschal Lieutenant,
nagytitiszeletű Uram!

Hogy a' Méltóságos Generalis megtsizteltetésén nálamnál senki szívesebb részt nem veszen, annak senki szívesebben nem örvend, nem lesz szükség mondanom. Adjon az Isten a' Méltós. Generalisnak életet és egészséget magát nagy tettek által megdicsőíteni; mert a' jó embernek a' hivatal csak ezen egy tekintetből lehet kedves.

A' Méltós. Generalis most ismét Bécsben volt, 's Bécsben sokáig mulatott. Festetteté e vallyon magát és a' Magyar Asszonyi Rend' fő díszét? Ne hagyja a' Méltós. Generalis a' maga kedves gyermekeit és a' később világot e' kincs nélkül, és ha erre ideje nem volt; ha Pestre megyen, üljön *Dónátnak*, az Urak' úczájában a' három Szerecsennél. Dónát 70 esztendő, és így használni kell, míg a' halál el nem kapja.

Soha Magyar-Országban *jobban találó és szebben festő Művész* még nem volt. A' Méltós. Generalis úgy fog eljönni tőle, hogy benne az embert is kiismeri és szeretni fogja. Ő nekem barátom, 's engem nagyon szeret, 's nevem említése tűzbe fogja hozni. Felesége leánya a' duellumban megholt Herczeg Lichtenstein Károlynak, 's egy szeretetre-méltó jó teremtés. Ezt a' körülállást szükségesnek tartottam említeni.

Ha a' Méltós. Generalist elfogták is gondjai, még is, gondolom, figyelmessé tette valaki a' Báróczy életére Munkájának utolsó Kötetében. Félek hogy néhol hibáztam, de lehetetlen volt látnom azt míg lenyomtatott. Melly szerencsés volnék, ha a' Méltós. Generalis velem tudatni méltóztatnék, hol hibáztam.

A' nagy embernek életét addig kellene írni míg magok élnek, hogy a' botlásokat ők, a' kik azt legjobban látják, elháríthassák 's kipótolhassák a' hézagokat; 's kinek élete lehet interesszántabb mint a' Mélt. Generalisé? Szabad volna e azon szerencsémért escedzni, hogy azt én dolgozhassam? És hogy jól dolgozhassam, szabad volna e azt kérnem, hogy a' Mélt. Generalis reá datumokat adjon, bár melly kevés szóval feljegyezve? Cselekedje ezt a' Méltós. Generalis mind én érttem, ki ebben dicsőséget fogom lelteni, mind a' hazaért, melly azt akkor, mikor mi nem leszünk, gyönyörűséggel 's kevélykedve fogja olvasni.

A' Mélt. Generálisné kezeit a' legszentebb tisztelettel csókolom,
's magamat 's feleségemet 's gyermekeimet, nevezetesen a' Mélt.
Generális Eugeniáját, a' ki nekem *örömm*, kegyességekbe ajánlom 's
maradok szíves tisztelettel

A' Méltós. Generálisnak

alázatos szolgája:

Széphalom Decemb. 21d. 1814.

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 118. sz.]

2807.

Kazinczy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalom, den 21. Xber 1814.*

Theurester Freund,

Dieser Monath verstreicht mir ungenossen. Gäste, Congregation, ein Tractuale Consistorium, Zänkereyen der Ujhelyer Gemeinde mit ihren zwey würdigen Geistlichen, eine epidemische Augen Entzündung an der meine Leute, dann Emil, später Sophie, jetzt Eugénie, und nun bald auch ich selbst, litten und leiden, haben mich aus meinem Geleise herausgestossen, herausgeschoben, herausgelockt. Ein Haufe von Briefen liegt unbeantwortet vor mir, und Ihr *höchst interessanter* vom 2ten Xber war drey Tage ungelesen in meinen Händen; ich flog ihn nur durch, um zu sehen, ob dieser oder jener Artikel nicht eine schleunige Antwort fordert.

Mit diesem Ihren Schreiben erhielt ich auch eins von Trattner, dem ich geschrieben hatte, dass er Ihre Monum. Hung. nur arbeiten lasse. Die Vorrede würde ich ihm bald schicken, da diese ohnehin zuletzt gedruckt werden wird. Tr[attnr] schreibt mir den 15. Xber, das Werk sey noch immer *unter der Censur*. — Da diese Nachricht Sie sehr interessiren muss, eilte ich sie Ihnen vor allen andern Artikeln meines Briefes mitzutheilen; und nun kehre ich auf die Artikel Ihres Schreibens zurück. —

Ich muss Sie über den Aufsatz in dem Nemzeti Gazda, der mich betrifft, aufklären. — Als das Libell *Mondolat* mir durch

* A kelet alá Kazinczy czl jegyezte: Sehen Sie die Couverte. — A boríték azonban hiányzik a levél mellől.

einen Mann überschickt wurde, den ich vorher auch dem Namen nach nicht gekannt hatte, sah ich es sehr wohl ein, dass derjenige der mir diese Freundschaft beut, mit meinen Gegnern ein Spiel spielen kann, und seine Invectiven über Somogyi Gedeon und Consorten irrten mich nicht. Ich nahm seine Freundschaft an wie es sich ziemt, sagte ihm, ich sey aus meiner Ruhe nicht herausgerückt, und dankte ihm für den Dienst höflich. Auch schrieb ich ihm gleich, dass ich einem solchen Gegner nie antworten werde. — Prof. Theologiae Tóth Ferencz konnte nicht vergessen, dass in einer Recension seiner Schriften ihm auch orthographische Zurechtweisungen gegeben worden sind, und tatirte mir den Puls, ob ich mich für den V[er]f[asser] dieser Recension bekennen wollte. Ich schrieb ihm, dass ich Theol. Werke nie zu recensiren mich anmass, und dass ich diese Recension nicht gearbeitet habe. Er schrieb mir nun auch über das *Mondolat*, und etwas über *Ruszek*, der bey ihm war, und darüber mit ihm sprach. — Später erfuhr ich, dass man in Pesth Ursache hat für wahr zu halten, dass die Bogen des Pasquills Ruszek corrigirt habe. — Es war mir unmöglich zu glauben, dass ein Mann, der über Philosophie schrieb, in Bezug auf die Sprache und die allgem. Grammatik ein geschwornener Empiriker seyn könne, und ich schrieb an ihn das erstemahl, und das in dem Tone des Vertrauens, welches an Gewohnheit gränzte. Dann schrieb man mir, dem grossen Verehrer von Kant, Prof. Márton in Pápa, sey bange, weil er befürchtet, ich würde schon erfahren haben, dass auch er ein kleines Theilchen an dem Mondolat habe. Allso gleich ergriff ich die Feder, und schrieb ihm: hogy hihetném én azt, hogy a' Critica Philosophia barátja ellenkezésben van magával, 's a' nyelv' dolgában Empiricus és nem Idealista? — Und siehe! in Ruszek und in Márton habe ich mich grob geirrt. Márton ist an seinen Bruder, den Grammatiken- und Lexikonmacher mehr und stärker als an den Idealismus geknüpft, und man sagt, Debreszin sehe ihm noch aus den Augen ganz heraus. Auch ist er ein sehr warmer Freund von Somogyis Schwager, Fabián József, Senior und Prediger in Tóth Vázsony, wo Somogyi Gedeon, Bruder seiner Frau, wohnt. — Paul Szemere sprach mit Ruszek in Pesth über das Mondolat, und Ruszek vergass sich, und gestand, dass in seiner Wagentrüge [!] auch jetzt noch Exempläre [!] des Mondolat sind. Szemere sagte ihm: Megengedjen az Úr, ha kimondom: a' ki azt a' gyalázatos pasquillt hordja, terjeszti, szint olly gaz ember mint

a' ki irta 's nyomtattatta. — Der Herr, der mir das Buch durch die Post geschickt hat, schickte mir nun wieder das Fragment eines ungedruckten Pasquills, das lügenhaft und roh ist. In einem andern Pasquill griff man die weibliche Ehre meiner Mutter an, die gewiss ausser den Armen meines Vaters kein männlicher Arm je umarmt hat. Prof. Láczaí wollte wissen, dass ein Senior in Patak zu meine [!] Mutter oft heraus kam. Ja wohl kam dieser Togatus oft zu sie [!] heraus, aber nicht um mit ihr, sondern mit einer Beschliesserin, die meine Mutter damals lüelt, zu liebeln. — Da diese Pasquille Pataker Machwerke waren, so sprach ich von den Geistlichen und Candidaten des Sacri Ministerii so wie diese Niederträchtigkeit es verdient, ohne mich zu Wildheiten herabzulassen. Csudálkozni lehet, hogy azok a' kik azt tanítják hogy az Isten az ember a' maga' képerc teremtette, ezt a' képet elvetik 's magokat marhakká degradálják. An Ruszek und Márton habe ich über das innere Wesen der Sprache geschrieben, und aus diesen scheint Pethe seine Nachrichten erhalten zu haben. Ich übersetze den ganzen Aufsatz aus Ihrem Schreiben. (NB. *Mondva csinált* ist ein Ausdruck aus dem Munde des Pöbels; es heisst eine Arbeit, die nach der Angabe des Bestellers gemacht worden ist.)

«Der barátságos Kurrent des . . . K. F. wider das Mondolat, welches das dies* des [!] *mondva-csinált* Magyarisch. Sprache angreift, ist schon an uns angelangt von 5 Örtern im Vaterland, in einem und dem nemlichen Sinn. Da aber dieses *schöne Document*, dessen Inhalt wichtig ist, und das die Ehre mancher schönen Nutzen geleisteten Patrioten, und einer ganzen Corporation, ja des weit grösseren Theils der Nation *efficaciter* (hathatósan) antastet, unter die Presse nicht kommen kann, bis wir die Abschriften, die an uns gelangt sind mit mehrern Translaten vergleichen können: so bitten wir diejenigen Gelehrten, die sich zum pór sereg nicht rechnend, den Current erhalten haben, dass sie diese Schrift uns einschicken wollen.

Namentlich verstehen wir darin folgende Stücke nicht: Licht und Finsterniss werden geschieden (est locus scripturae) und in diesem Kampf kann Finsterniss nicht siegen. Meine Excursion in

* Dies ist ein von Verseghy geschaffenes, von mir nie gebrauchtes Wort statt diesőség. Die Mondolatisten sprechen es trotz ihres geistlichen Kragens nicht mit D, sondern mit P. — Kazinczy Ferencz jegyzete.

Dayka's Leben, unterstützt sogar von der Debreziner Grammatik, und von dieser bey den tudatlanok (welches doch wohl nicht in sciens, sondern indoctus heisst) noch mehr wie von Horaz, Cicero, Mitscherlich und Terenz hat schon viele auf meine Seite hinübergezogen. Der grosse Haufe der Exoteriker mag lachen; wir aber gehen mit der Fackel vor Dass mich ein muthwilliger Knabe an demjenigen Zelter reiten lasse, an welchem ein berauschter mythologischer Gott seine Cavalcaden machte (dieses hat Pethe so wie es hier steht, abdrucken lassen) Die Grossen — (weggelassen: bey unsern Reichstagen) — sehen mit Verachtung auf die Armseligkeiten, mit denen so mancher éretlen gyerköcze dort hinten wider sie aufsteht. Und nun Pethe's Hexameter: «Jam satis est, wenn mein Kopf nickt, so soll dir auch hinfort so ergehn. Kenne zuerst den Nachbar, stöhrle [!] ihn nicht, bis du ihn nicht ganz erkennst, und treibe dein Spiel wider ihn nicht in Geheim. Wer dich liebt und schätzt, beschimpfe du den verstohlen nicht. Verehrung und convicia vertragen sich nie. — Soviel Pethe.

Nun Pethe mag ein gründlicher Mathematiker und geübter, sachkundiger Oeconom seyn, und durch die Ausgabe der Bibel ein némelly szép hasznót tett Hazafi seyn: aber welch ein roher, ungebildeter Mann ist das, der in diesem Ton vor dem Publicum erscheint? Seine zwey letzten Hexametern sind gar artig. Ego te aestimo et diligo: ergo et tu me. — Negatur consequentia. — Hören Sie wodurch dieser mein Herr College in dem nyelvyrontás wider mich aufgebracht war. Er schuf das Wort képzelmész (Dichter) und elmészfutó (absurdum) und ich masste mich an, an Ruszek oder Márton, oder wen immer, diese Worte *schlecht* zu finden. Hätte ich das nicht gethan, er hätte geschwiegen, und mich gar protegirt.

Ich bitte Sie darum, bringen Sie doch Ruszek auf das Gespräch von Mondolat. Ich will nichts was Ehre verbietet. Mir ist leid, den gelehrten Mann von dieser Seite kennen zu müssen. -- Doch was ist da zu thun? Schweigen, und zu bedauern, dass manche Menschen entweder weil sie nicht fortrücken, oder weil sie Menschen sind, die gute Sache nicht fördern, sondern hintertreiben. Wie ist es möglich die Sprache dort zu lassen wo sie war, da sie noch Tugend, Wahrheit, Wesen, Luft nicht nennen konnte? Denn ha ki szívd a' pneumatika auliából [?] *levegő-egyet* Wenn du den *schwebenden Himmel* (Luft) aus der etc. herausziehst, — oder

a' jószágos cselekedet a' legfőbb jó (Die guttheitige That — bonitativa actio) ist das höchste Gut — sind wohl doch nicht zu dulden. Superint. K[is] schrieb mir einen halben Bogen voll seine Ansichten *dieser Sache*, — worüber ich zusammen fuhr, ich bin in der äussersten embarras ihm zu antworten, und gewiss nicht weil ich nichts zu sagen weiss. — Sie mögen sagen, was sie wollen: E però si muove wie der arme Galilei sagte. Und ça ira! —

Sie scheinen sich gestossen zu haben daran dass eine junge Dame ein Gesuch machte. Auch ich habe mich daran gestossen. Diese glaubt sich bald zu reich, bald zu arm; ist stolz und nicht stolz. Mir scheint, sie machte den Schritt um sagen zu können: Hé, nicht so hoch hinaus; ich bin ja dir verwandt, und mein Vater ist auch Excellenz. Ich würde den Schritt *nie* machen, *nie*!

— Vor 24 Stunden erhielt ich die sichre Nachricht, dass Hormayr frey ist, längst frey ist. — Weiter wusste man mir nichts zu sagen.

Ich danke Ihnen sehr gerührt, für das schöne Zutrauen, welches mir auch dieser Ihr letzter, mir gewiss sehr willkommene Brief, bezeugte. Seyn Sie ausser Sorge; ich werde Ihre Freundschaft nicht missbrauchen. O dieux, à quels mortels livrez vous l'univers! Das portrait, das Sie mir malhten, ist nach der Natur gemacht, jeder Zug zeugt davon. Galle oder poetischer Muthwille hatte dort kein Spiel. —

Sie schreiben mir, dass Sie für meine Kinder keine Erzieherin kennen. Ich erwarte eine solche von Wien, wohin ich schon geschrieben habe. Jetzt frage ich aber, ob Sie nicht einen guten jungen Mann, der äusserst eifrig im Lehren (nicht bloss im Lernen) wäre, kennen? Dieser müsste vollkommen ungrisch kennen, in den Schul-Gegenstaenden gut bewandert seyn, rein an Sitten, und von einem air noble seyn. In der deutschen und lateinischen Sprache, in Geographie, Geschichte etc. würde er meinen Kindern Stunden geben. Hätten Sie Döbrentey und Pataky geschn, so würde ich sagen, ich wünsche einen wie diese sind. Leben Sie wohl.

2808.

Kölcsey Ferencz — Kazinczynak.

Álmossd, Decemb. 22dik. 1814.

Édes Uram Bátyám!

Ezen fertályban veszem Uram Bátyámnak levelét. Az idegen írás és pecsét a' levelen szinte megtévesztettek, 's annál nagyobb volt örömem, midőn a' felbontáskor az óhajtott kezét meg ismerem. Palinak levelét Lasztóczról néhány napok előtt vevém, 's válaszat, mint írá, Péczelre indítám. Ott már két levél vár tőlem reá, 's Uram Bátyámhoz küldött csekei levelém is eddig Széphalmon van.

Testvéreimmel osztottam, 's csupán a' kirendeltt deputatiót várom, 's dolgainknak azonnal vége szakad. Én Szathmár Vármegyei jószágunkba megyek 's gazda leszek, 's ezt azért, mert különben azon jószág pusztulásra jut 's kisebb testvéreim szenvedni fognának. Ha még ott van Pali, ezt méltóztassék Uram Bátyám ő vele is tudatni. E' miatt az én pesti útam a' télen elműlik, mert a' pénzzel gazdálkodnom kell; de tudassa vele Uram Bátyám azt is, hogy dolgaink azért nem szakadnak félbe, 's mihelyt én írásaimat 's a' könyveket ő tőle megkapom, itt is fogom folytatni dolgozásaimat, olly csenddel, és komolysággal mint a' széphalmi vagy péczeli író asztal mellett, csak hogy talán kevesebb lélekkel, mert a' lelket ébresztők távolabb fognak lenni.

Vater és Pázmán asztalomon hevernek, 's mindeddig meg nem illetve. Az utólsóból elég jegyezni való lesz, mert az igen szép írónk, de mégis Illyéssel nem mérkőzhetik. Kár hogy ezen két írónkra nézve is azt kell kiáltoznunk, a' mit Lukretz mond: *tantum religio* etc. Ha Pázmán és Illyés Báróczinak, vagy csak Sylvesternek lelkével bírtak volna, vagy bírhattak volna, minő izlet, minő esin ömlött volna általok a' maradékra! De melly nagy köz Calvin és Petrarcha közt, 's mellyiket lehet pedig inkább és szebb értelemben Reformatornak nevezni, azt-é a' ki izlést adott a' tudományban, vagy a' ki vallásbeli tudomány helyett más vallásbeli tudományt?

Mosolygva olvastam a' philologicus discursusrol szolló rendeket a' V. Ispánnál a' kártyás Urak között. Valóban sok gradusa a' culturának attól a' ki képzelni nem tudja, mire való a' tudomány,

az irogatás, addig a' ki már ezt érti, és ismét addig a' ki úgy ír mint Göthe vagy Kant? Az ilyen gradatiók elkerülhetetlenek a' legcultiváltabb nemzetben is; ez a' miénk a' bőség és még egy más valami által elromlott, 's most már a' bőség és szükség közt egy különös állapotban lebegő nemzet, mit várunk mi úgy 's mit várhatunk.

A' múlt hetekben Megyeren (Szathmár Vm.) Izsák Lajossal, a' volt Fő Sz. Bíró Izsák Gáspár, ki a' V. Ispán Izsák Sámuelnek testvér bátyja, fíjával találkozám. Beszéllék vele 's egyszerre csak azt kérde tőlem; miért írta Kazinczy az ismeretes epistolában ezeket 's még ezeket? Mosolygtam az ifjún, 's feleltem játékos csapongásokkal, de a' mellyeket ő el nem értett. Szájából hallottam azokat csak nem szórol szóra, mellyeket már az előtt a' Högyész munkácsi levelében Széphalmon olvastam. 'S ez megerősíti azon állításomat, hogy az alakos Högyész nem egyéb, csak a' kit én Uram Bátyámnak jelenték. Nevetve hallottam azt is általa, hogy a' Högyész-poéták, és Högyész-philologusok Virágot, a' papista és neolog Virágot nem szeretik, vagy szeretni nem tudják. a' *Hā valamelly képiró* etc. a' *Meg menik a' bércznek közepette reménytelen ember.* etc. Nevetséges dolgok ezeknél. Én azt mondtam, hogy Virág megmutatta, hogy ő úgy is tud írni, hogy *hā valamelly*, és *megmenik-ember* ninesen soraiban; ha tehát néemellykor ilyeneket ír, azt minden bizonnyal *akarva* csinálja, és így *oknál fogva*; 's épen ezen okot kellene kitalálni. 's ezt azért mondtam, mert az ember Högyész után magyarázatot kért a' neologismusok felől, 's elhült, hogy magyarázat helyett a' *kitalálás* útjára igazítottott. —

Valóban triumphusa a' szép izletű embernek, ha miveiben a' tudatlanság gánesoskodik; mert a' gánés azt bizonyítja, hogy a' gáncsoló a' tárgyban nem leli fel magát, 's az neki felette van. Nem tudom, ki mondja, hogy óhajtja ha a' tudók becsülik mivét, de örül, ha a' *nem tudók* is becsülik. — Én azt hiszem, hogy a' melly Országban a' cultivált rész praeponderál, 's a' nem cultivált rész is igyekszik legalább hasonlónak amához láttatni, ott a' nagybecstű mivek közönségesen tiszteltetnek, amazokrol meggyőződésnél fogva, ezektől, hogy tudatlanoknak ne lássanak. De a' hol a' nem cultiváltak a' cultivákra [!] nem hallgatnak, ott ők mindég a' jó mivek ellen declaralják magokat. Így láttam én embereket a' mi magyarjaink közt, kik imádták Kotzebut és Csokonait, 's Shakespear és Kis Falúdi előttök ostobák voltak. 'S igazok van, mert a' ki Kotze-

bucban találja-fel magát, telyes lehetetlenség, hogy magát Shakespearban is feltalálhassa. 'S nem maga-è az ilyen ember magának mértéke minden lehető dolgokra nézve? Az a' Hamlet, minden originalitásával, minden tüzével, minden humorával stbb, micsoda az? Én azt nem tenném, én azt nem mondanám, az a' magaviselet megfoghatatlan! De ez a' Svéd Kapitán a' fekete kenyérrel zsebjében, vagy a' szép lyány' lábainál; ez a' Villiam ki a' szerecsenért olly buzgón praedicál; ez a' Maxwell, ki igaz Angol nagyszívűségből a Tamesisba ugrik, 's az a' jó lelkű zsidó ott, ki neki aranyat 's tépett contractust vét lábaihoz! O az isteni scénák! Mi így sírunk, mi így lehetnénk nagyok, mi már ollyak is vagyunk képzeletünkben! melly érzelem, melly sejdítések! O az az édes Kotzebe!

Úza, úgy hiszem, tegnap előtt indult Erdélybe Zsomborival, hol az innepet fogják töltögetni. Kállaimtól a' napokban vevék levelet. Ő a' második Székely gyalog Regimentnek audítora, 's Moldvának szélein Kézdi Vásárhelyen lakik. Valóban csapás ennek a' szeretetre méltó embernek olly földre lakni mindenektől, kik ő vele együtt érezhetnének. De bizonyoson hasznoknak kell azon lakással egybe kötötte lenni, mivel ő azon Regimenthez maga kérte magát tétetni.

Éljen szerencsésen Édes Uram Bátyám. A' Mgos Grófné' kezeit csókolom, 's a' szép kicsinyeket. A' telet hogy fogom töltöni, nem tudom, de tavasztól fogva egy leszek Szathmár Vármegyében azok közül, kik ott *nem gyakran* jelennek meg: az *olvasgató gazdák* közül. És íme! Magam is kifogok az epistola ellen kelni. 'S megmutatom, hogy az én nevem ne álljon a' Hőgyész válaszában hiába:

— hát *Detrich, Kölcsy hol vagy?*

Csak az átkozott válasz író azzal a' gonosz német nevűvel ne tett volna egy sorba!

Kölcsy Ferencz.

Csokonainak kiadása Mártontól nálam van, 's recenseálni fogom a' Döbrentei számára, ha ugyan kell még neki recensio; minekutána Kisfaludirol azt a' gonosz scholiont csinálta.

[Eredetije a Szemeretár IV. kötetében.]

2809.

Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak.

Széphalom Decemb. 25dikén 1814.

Kedves barátom,

Feleségem Emillel Kázmérba ment, szeretett anyjával tölteni a' mai innepet; én pedig, kinek feje a' templom' hidegét el nem tűri, ide haza maradtam, 's körülfogva két leányaimtól 's széket és asztalt tétetvén szobácskám' vas kemenczéje mellé, Ossziánomban, mellyet ismét újonnan dolgozom, épen a' Szulin-Szilfadda és Duzronnál űát írá'm, 's arról emlékezém hogy Te azt velem felolvastatád, midő'n nyílik ajtóm 's postára küldött emberem imhol hozza a' 'Te Decemb. 8dikán irt leveledet, 's az Ő Nagyságáét, és még két kedves barátimét. Képzelheted örömeimet. — Ez az Osszián az által hogy ötet Te is kedveled, még kedvesebbé lett előttem, és ha fordításom azoknak, a' kik competens Biróknak ismertethetnek, meg fogja nyervehetni javalásokat, úgy szerencsáját igen nagy részben Neked fogja köszönhetni. Mostani dolgozásom már hetedszeri, 's míg az utolsóhoz tíz nappal ezelőtt hozzá nem fogtam, azt hittem hogy már rajta kevés igazításokat fogok tehetni; de most, újra írván, nem győzők csudálkozni rajta, némelly helyeket mint hagyhattam úgy a' mint magam előtt látom. Oh, igaza van a' nagy Pászthorynak: a' munka csak akkor van jól, mikor már jobban nem lehet. — Vagy nem kell írni, vagy a' munkát nem kell restelleni. A' dícséret vagy gáncs engem meg nem téveszt; amaz el nem szédit, ez el nem rettent és bátortalanná nem teszen. — De mire való a' magyar Olvasóknak fordítani Ossziánt? Ki fogja ötet kedvelni? olvasni? Mert mi csak azt szeretjük, a' mit minden, és minden figyelem 's szorgalom nélkül ért. Elrontotta izlésünket a' Murányi Vénusch' Írója a' maga' kedves fecsegésével, és az hogy iskoláinkban nem emelkedünk a' Virgil és Horátz megértéséhez, hanem annak a' nyavalyás sklavlelkű fityogónak Tristiájín állapotunk-meg! Osztán az ily erejű Poeta' fordításában a' milyen a' mi Ossziánunk, a' nyelvnek is egészen másnak kell lenni mint a' mindennapi nyelv. Ezt pedig még az Írók sem akarják vagy érteni, vagy megvallani. Az általam olly szentül szeretett, olly valóan tisztelt Superint. Kis nem régiben közlé velem gondolatjait ezen tárgy eránt, mellyeken én bizonyosan inkább rémültem el mint ő az én Neologismusaimon. Ám próbálja

a' kinek tetszik, 's czáfolja meg a' mit én a' Dayka és Báróczi életekben mondtam. Ha megeczáfolja, átkot mondok állításaimra, 's én leszek a' Puristák' legbuzgóbb Apostola. De azt megeczáfolni lehetetlen. Ellenkezőimnek az minden ellenvetések, hogy az nem fér meg a' *Szokással*. Mintha a' nyelv dolgában csak a' *Szokás* volna a' bíról! A' Kis' levele oltá minden üres óráimat, kivált az éj' álmatlan órájít, ez a' gond fogta-el, 's látván hogy a' mit Dayka és Báróczi előtt mondtam, nem volt elég, azt is, az egyéb okokat is egy új Értekezésben fogom előadni, mellyhez ma reggel, úgy a' hogy' ágyamból kiszöktem, hozzá fogék. A' szörnyű sovány Grammaticalis Disquisitionnak életet kell adnom 's úgy bánok itt, mint Herder szokott: szabadon szárnyalva. 'S íme, barátom, lássd ezen is a' mit a' Theodicaea' Iróji tanítanak, hogy a' bántások, szerencsétlenségek, hasznokra vagynak azoknak a' kik azokat szenvedik, ha *lelkek* van. A' *szeretett* Nemzet' legbecsesbb kincse, a' nyelve, nyér az által hogy Pataki Prof. Lácza Uram Somogyi Gedeonnál ellenem Mondo-latot, 's másokkal egyebet írata. Én az effélékben csak arra vigyázok, hogy lelkem' nyugtát a' kevélység' érzései felzavartatni ne hagyják, és hogy az ismért igazság ellen ne rugdalózzam. Míg emberek vagyunk, a' kevélység érzései bennünk egészen el nem alhatnak, 's nem is volna jó ha egészen elaludnának: de már az a' gyengeség, hogy a' megismert igazságot is tagadjuk, mert szégyeneljük megvallani hogy hibás volt állításunk, nemesebb érzésű emberhez nem illik. Ebben én annyira gyakorlottam magamat, hogy ha illy eset fordul-elő, abban keresem dicsőségemet, hogy botlásomat, egy új nemével a' szép kevélységnek, még magam hirdetem, 's hangosabban mint az ellenkezőim is kívánnák.

Te deprecárod a' Princeps juventutis nevezetet. Édes barátom, ójjad magadat perbe bocsátani velem, mert minden szó helyett épen ezen leveledet lobbantom szemedre, 's kénytelen lésszes megvallani a' mit most tagadsz, én pedig új okoknál fogva állítok; — azt hogy Te vagy az! Csudállak ezen levélért is. Ki ir illyet? Melly mély látások! melly ékes előadás! a' nyelv melly szép! Alig várom hogy ide jöjön Szemere, az Ujhelyi Predikátor, Kézy és Dókus, hogy nekik felolvashassam. Annyi lelketlen emberi formák' látásaiban kifáradván, eltespedvén, oh melly öröm végre azt lelteni, a' kinek a' természet kedvezése mindent adott! Mindent! — Azonban egy gyanításom van — csak *gyanítás*, 's nem *állítás* — szeretném tudni, nevelőid nem hagytak e téged épen a' nélkül, a' mit fővé kellett volna tenni

nekik: a' *Classicusok* ismerete nélkül? — Midőn én Néked és a' te méltó barátodnak egyik Epistolámat felolvasám, 's ezen utolsó során elállottam:

's a' *bölcs* szabad?

Oh az! Ila néki csendes éjszakát

'S jó reggelt nem mond másnap a' Profósz!

a' mi kedves Pózánk felkiálta: nisi cum pituita molesta est! 's elragadtatott örömmel hallám ezt az ő szájából, mert ebből láttam, hogy ő lelkesen ismeri Horátzot. Én midőn említett soraimat írtam, valóan Horátznak ezen tournürjét követém. Hidd-el nekem, édes barátom, a' ki a' *Classicusokat* nem ismeri, nem szereti, a' ki Horátzot par excellence könyvnek nem hívja, mint az a' 'Te nagy lelkű rokonod, a' kit én épen ellenkezőnek néztem a' 'Te és Pataki barátunk' nálam-lételek előtt — az csak félig-ember. Ebben a' **könyvben**, kivált a' Sermokban és Epistolákban, több van mint a' szorosan Bölcseneknek nevezett Tudósok' munkájiban. Affectatio nélkül mondom, hogy én azt, mind a' mellett hogy nekem is

a' k ö n y v

az, soha sem tudtam úgy olvasni, hogy mindég újat meg' újat ne találjak benne; 's soha sem tudom mit becsüljek Horátzban inkább: a' Poetát, a' Linguistát, a' Philosophot, a' Weltmannt. Ha érzed, édes barátom, hogy e' részben hátra maradtál, oh szerezzd-meg magadnak a' legfőbb Genuszt, 's ismerkedj-meg vele olly szorosan mint én. Kezdd az iskolai resolúción, úgy hogy egy szó se legyen benne, a' mellynél számot ne tudj adni róla magadnak, nem csak arról hogy a' szó a' *Lexiconban* mit teszen, hanem arról is, hogy *épen ott* miért áll. Odájit Mitscherlich már kiadá, Sermóit és Epistoláit még mind ez ideig sem. A' Horátz tökéletes értésére eljutsz Mitscherlichből, és a' Sermók 's Epistolák Wielandi kiadásokból. De itt arra kérek, hogy a' német fordítás csak az értésre vezéreljen; megolvassván ezt *egyszer*, mindég diákul olvassd azután. Ne rettegd e' fáradságot. A' Princeps juventutis nem lehet-el Horátznak tökéletes értéke nélkül.

Én örömet követek-el mindent a' mivel Téged magamhoz lekötölhetlek, 's azért mondom ezeket, mert tudom hogy 'Te ezen baráti intéseimet érdemek szerint becsülöd. Czéлом tiszta. — 'S így még egyet: könyveid közt meg van e Fabri Thesaurus Eruditionis

Scholasticae, két folio Tomusban? Ez nekem mindég kezem körül áll, de némelly Vendégem Corpus Jurisnak nézi. — Vedd-meg a' könyvet, a' legújabb kiadásban, mely ha jól emlékezem 20 fl. Az én fiaimnak abból kell tanulniok a' **könyvet**.

Most várok egygy francia Nevelőt Bécsből. Hadd mondom-el gondolkozásomat. Tudod hogy én jó atya vagyok, hogy igazságtalan soha nem leszek gyermekeim eránt, de azt is tudod hogy a' nagyobb leányomban élek, hogy nekem az a' jó és lelkes, és a' mi igazán neveli érdemét, *csendes* gyermek mindenem. Kiadni kezeimből gyermekeimet soha nem fogom. Sem erszényem nem engedi hogy Bécsben neveljem, sem szívem; nem lehetek el nélkülok; és mit ér az a' Bécsi nevelés! nem magyaroknak neveltetnek ott, hanem németeknek, mellynél én *irtóztatóbbat* nem ismerek; 's a' város bolondságához 's coquetteknek, nem feleségeknek, nem anyáknak. Legyenek ők olly csendes, fényetlen, de jó lelkek mint anyjok. — Napoleon látta hogy egygy gyermek nem tanul annyit mint iskolákban lehet, 's a' Hortensia' fiját úgy tanította hogy mellé gyermekeket vett. Én is azt fogom, de megválasztva, hogy a' rühes juh el ne rontsa az épét; 's szemmel tartván mind a' tanulókat, mind a' tanítókat. A' Bécsből jövőndő nevelő 's feleségem és én francziául fogunk szóllani, 's így gyermekeim belé jőnek a' nyelvbe. Lesz Muzsikát 's festést tanító is. Ha olvasni 's írni gyorsan fognak, excerpálás lesz tanulások. Csak én egygy második Döbrenteit kaphatnék tanítóul! a' ki gyermekeimet úgy szeretné mint Döbrenteink a' maga Lajosát! —

A' szemgyuladás Epidemiája elébb Emilt, azután Sophiet, végre Eugeniet szállotta-meg. Sophie öt nap nem látott. Emil legkönyebben volt. Eugenie 29 óráig volt vak. Láttál volna mint voltam, mikor ez a' szegény gyermek sikoltozott kínjában! Mint vérze szívem. De nagyjában által esett rajta. E' napokban ismét vala örömem megújítani tapasztalásomat: magam valék a' gyermekkel, mondtam neki valamit, 's számba nem vévén valamelly semmi tekintetű dolgot, úgy szólltam fölöle mint nem voltról. A' *soha nem hazudott* gyermek emlékeztete, és ez azt hiteti velem, hogy ő is elmondja valaha a' mit az Anyja tiz esztendő előtt: *Lieber schuldig als falsch!* — Sophienak ezt a' szavát a' Bácsmegyei megett álló Toldalék levélben feldolgoztam. — Engedj-meg fecsegésemnek; atya vagyok, 's ez nagy gyengém.

Sophienak nevével nem idvezelhetlek, mert nem tudja hogy írok Neked. Te engem a' Póza képével ajándékozol-meg; én pedig

a' Sophieval, 's kérlek hogy e' kettőt egymással szenvedd-meg. Ez a' jó teremtés nekem minden boldogságom, minden kevélységem. Ő Nagyságának ajánlj kegyességébe, magad pedig igen nagy becsű emlékezetedben tartsd-meg
Kazinczydat.

Ezen levelemmel együtt megyen levelem Dónáthoz. Meg írom neki hogy csak fejeitek legyen így a' hogy azokat ő neked festette. A' Carlos és Póza képeik ott fognak nálam függni, a' hol most a' Rákóczié. —

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

2810.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Dec. 25d. 1814.

Kedves barátom,

Ismét a' czérnával által kötött czédula' dolgában jövök. Engedj-meg alkalmatlanságomnak. Nem lesz nyugtom, míg nem tudhatom mit végeztél. Végezz kérlek, úgy a' mint lehet, csak végezz; az az tedd hogy a' Mus. Nap. enyém legyen. Két propositiót tettem a' 6. Kötet Kl-t és 200 ftot, vagy 300 ftot Valutában. Nekem kedvezesebb lesz ha megtarthatom Kl-t. Ha a' 300 ft. nem elég, ígérj többet. A' mint megalkudhatsz. 400 fn tartották, az az úgy monda W. hogy úgy ide adják. Ha másként nem lehet, ígérj érte annyit. De velem jól teszesz, ha lejjebbre szállíthatod. 'S tudósíts haladék nélkül. De vigyázz, hogy az exemplár complet legyen, és el ne piszkolt. Jó volna, ha azonnal általvennéd, írást adván magadról, hogy a' stipulált pénz minél lehet előbb ott lesz. Sipos barátom Tordoson ki fogja fizetni. De én magam is megküldöm, ha ez kívántatik. — Csak írd, mit várhatok.

Ma vettem levelét W-nek d. d-o. 8. Xbr. Melly széplelkű és melly mívelt lelkű ifju! Csudálom ötlet a' szereteten felül. Levele *remek*. Bizony ő a' Princeps Juventutis. Oh tedd ilyenformává az én Lajosomat 's magadat dicsőítsd-meg. — Irtam e minap hogy nem értelek, hogy nem javallád hogy Clavigót olvassa? Neked erre okaid lehetnek; de én azokat nem tudom. Én a' gyermekeimet úgy akarom nevelni, hogy azok az Apollo és Venus Medicis szobraikat is láthassák. Ezek a' Statuák így állottak a' Görögök' Templomaikban. Minthogy veszedelmes holmit nem tudatni, mert a' titkolás azt cselekszi, hogy ha véletlenül meglátnak 's olvasnak, kész a' veszély, legjobb úgy venni

a' nevelést, hogy mindent láthassanak kár nélkül. Nem a' természet ellen, hanem szerént kell nevelni. A' Városi gyermekek vitetnek theatrumba, 's Clavigo semmi tekintetben nem lehet veszedelmes. —

Szemere Pál indul Pestre kevés napok mulva, 's viszi Ossziá-nomat, melly Martziusban nyomtattatni fog. Decemb. 14dikén hozzá fogtam ismét leírásához, mert purumomat a' sok correctúra impurumná tévé, 's íme már tegnap kész voltam az első Kötettel. Ma fogtam Fjon-ghalhoz, 's egy Éneke mingyárt le lesz írva. Ez 6 énekben, Témora 8ban és Kathlóda teszük a' 2dik Kötetet. Sietnem kell. A' napok rövidek, új esztendő van, cseléd etc. változás, számolások etc. levelcim sok időt elvesznek. De ha Szemere 10 nap alatt nem indul, elviszi ezt is. Ezen felül egy új munkába fogtam. Superint. Kis Úr fél ívnyi Észrevételeket küldé nekem a' M. Nyelv elővitele eránt. Elrémültem, melly igen Purista. Az a' baj, hogy a' Dayka és Baróczi életekben álló Excursiót ez a' tisztelt és szeretett barátunk sem czáfolja-meg, hanem csak a' Purismus perét viszi. Ezen két Excursiót tehát egy Disquisitióvá teszem, azzal vévén-el a' Grammaticalis soványságot, hogy az előadásban Herderi szárnyallást engedek magamnak. Klopstocknak egy Odája az Ingressus 6. Band. Unsere Sprache an uns. KI-t is megszállá ott a' Purismus, holott egész élete Neologismus volt. Még Szemere sem fogja tudni hogy ezt dolgozom, míg a' Munka kész nem lesz, 's az lesz első Kötete Nyelvtudomány nevet viselő Osztályomnak. A' dolog megczáfolhatatlan. A' Szép Mesterségekben az jár bátran, a' kinek mive legközelebb jár a' Classicusok' műveikhez. Ha ez való, úgy én győztem, mert Virgil, Horatz, Cícero, Mitscherlich, Heyne, a' Debreczeni Grammatica is ezt tanítja, 's a' Purista Klopstock ezen Odájában is, hol a' Purismus dühe szállá-meg, rettenetes Nyelvrontó. Bár olvassd-meg azt.

Horváth Ádám eránt a' Vármegyéhez parancsolat ment a' Palatinustól, hogy investigálja az Administrátor Szalába, millyen bujtogató énekeket danolgat ő. Originalis feletet ada az Administrátornak, de szokása szerént felette hosszan. Nagy tudomány, nagy eruditio van a' feleletben. Oly pajkos, hogy azt mondja, hogy azokat a' dalokat ott is elénekelnék a' honnan a' parancs jött. Megírom, mi leve belőle. Te pedig tudósíts hol az a' Duka? És Judith melly idejű, formájú, nyelvű 's (Himfyként) vallásu? Élj szerencsésen, édes barátom, 's felelj mingyárt.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

2811.

Kazinczy — Sárközy Istvánnak.

Széphalom Dec. 25d. 1814.

Édes barátom,

Decemb. 4dikén be kelle vinnem a' *kedves* leányomat Újhelybe az Orvoshoz, mert a' gyermek nagyon, és sokszor a' sirásig panaszkodott hogy ötet valami a' torkában kínozza; 's a mint azt Somogyi meglátá, mingyárt felkiálta hogy giliszták bántják. Adott is neki valamit, mellytől más nap 3 nagy giliszta a' gyermektől elment. Ez a' bémenetel nekem azt az örömet is adá, hogy Somogyinak egyik leánya engemet a' Te nevedben idézle. Kérdém tőle, hol volt veled, 's beszéllé, hogy Te is láttad a' Pest Isteneit. A' kik a' régi időkben Isteneket láttak, meg is holtak. Hát te élsz e, vagy megholtál? Erre felelj, mert különben azt hiszem, hogy megholtál látásokban. — Pesten eleget láthattál olyat a' mitől vagy inkább kitől nem volna csuda ha megholtál volna. 'S mint bocsáta-el a' ti kedves Fü—tek? 'S elbocsátott e? Ött hagytad e? Vagy megmaraszthatott?

Sajnálva értettem ettől a' jó leánytól, hogy lábodon végig hajta egy Fiakker. Úgy kell neked, édes barátom, miért jársz láb alatt. — Engedd-meg szerető barátodnak ezt a' tréfát, 's értsd mit akar ő mondani. Egyéberánt ezen leányról vagy inkább atyjáról azt kell mondanom, hogy az egy sok tapasztalásu és hozzánk ugyan nagy hűségű ember, 's többet ér mint a' Physicusa, kit pirulás nélkül mondhatom [!] nem barátomnak, mert velem igen sokan ugyan-ezt mondhatják.

Novemb. 3d. vendégem leve az én Wesselényim fija, 's Novemb. 6dikán méne-el tőlem. Velenczéből jött, 's ámbár kedves anyját öt hónap olta nem látta, ide került hogy valaha láthasson. Mikor én ötöt 1805. láttam (Novemb.) nem vala tökéletesen 9 esztendő. Méltó gyermeke az ő nagylelkű atyjának. Nem ismerék szebb művelésű ifjat. Olthatatlan szomjjal bir látni, hallani, tanulni, előmennni, erkölcsi feddhetetlenek, lelke ártatlan, 's nem fogja megmocskolni atyjának nagy árnyékát. Midőn az atyja 1810. Octób. 25. megholt, én nem tudom melly incidensből a' nevelés Gróf Teleki László Administrator Uratokra bízattatott, holott az anyja olyan lelkű, hogy neki

nevelő társra nem volt szüksége. Én, a' mint tudod, nagy tisztelője vagyok a' ti Administrator Uratoknak, hiszen Esdeklést is irt a' Nyelv dolgában, de kedvem volna azt mondani, látván Wesselényit, hogy némelly embernek az a' szép sors juta a' mi a' farkas-bundának: melegít, noha maga nem meleg. De Wesselényit az atya tette illyenné, 's az ő érdemes anyja. W-nél a' hazának nincs szeretetre-méltóbb fja. Külsője is igen kedves, 's egészsége olyan mint az aczél.

Ádók barátunknak is ma vettem egy gyönyörű levelét. Csupán lehet, mennyi *elme* is *tudomány* is van abban a' barátunkban. Míg baja el nem múl, nem fogok neki írni, mert az mindég kedvetlen, ha nem ártalmas is, hogy az ember levelei idegenek által olvastatnak-el, 's a' baráti tréfakért feleletre vonják az embert. Nagyon kedves dolgot tennél nekem, ha megírnád mint leve vége históriájának.

Ádók nekem azt a' nagy szolgálatot tévé, hogy baráti módra szállítja-meg, való e hogy mind én mind a' feleségem rettenetes szegények vagyunk. Külömben alig tudtam volna hogy Pataki Prof. és Predikátor Lácza József Uram az a' *keresztyén*, a' ki magának illy alacsony bosszút enged. Egyenesen ennek a' keresztyénnek köszönöm a' Mondolatot is.

A' *keresztyént* itt azért emlitem, mert egy levelében azt harsogja, hogy *rossz Irónak* tartani mást nem illik emberhez: hát még keresztyénhez! — Feleltem Ádóknak egyenességgel, és meggyőztem ennek a' keresztyénnek embertelensége felől, 's megnyugtattam az eránt, hogy a' hír hazug hír. Én gazdag nem vagyok: de az Anyám halála olta megkönnyebbedve érez és lát minden. Nem illy hírek, nem Mondolatok kellene az én állításaimnak megczáfolásokra. Nevezsen a' ki akar: tudom én melly félen áll az igazság, ha azt sok nem érti is; 's akármit mondjunk, végre is ez fog győzni. De te élj szerencsésen, édes kedves barátom, tisztelt Asszonyoddal 's kedves gyermekeiddel. Az Isten hozzon reánk olly esztendő, melly ennek a' minden tekintetben gonosznak emlékezetét is elfeledtesse. Öllelek tisztelő szeretettel.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 151. sz.]

2812.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Széphalom Dec. 27d. 1814.

Kedves barátom,

Gróf Dezsőffy József írja hogy az általa Neked küldött Bács-megyeimet kezdedhez szolgáltatatta, de még eddig magadtól nem vettem hírt eránta. Tudósíts, vetted e? Azolta Szívképző Regém és Paramythheim egy Kötetben jöttek-ki. Most Gessnerem nyomtattatik két Kötetben. De mindezeket még sem láttam. Oly bajos Pestről ide valamit kapni! Ha exemplárok érkeznek, ebből is szolgálok.

Trattner írja hogy a' mi Kisünk verseinek 1 Kötete kijött. Előtte a' képe. A' 2dik Kötetnek új esztendőre kellett elkészülni, a' 3dik Febr. elsőjéig kész leszen. Még ezeket sem láttam. — Horátnak Mssa (tudnillik az Epistoláké) kezemben van.

Láttad e Döbrenteit? Ezt már kérdeztem. De nem feleltél reá. Wesselényi a' maga 26—28 esztendő barátjával inkább mint nevelőjével 72 órát tölte nálam 3—6 Nov. Az Princeps Juventutis Hungaricae, Pataki pedig a' szeretetre legméltóbb ember 's az ideálja a' nevelőknek.

Ezt igen késő éjjel, félig vakon és, a' mint látod, igen sietve írom. Élj szerencsésen, kedves barátom, tiszta és széplelkű férfi, a' Tieddel, kiket tisztetek, csókolok. Ajánlom magamat barátságodba.

Igaz e hogy Prodirector Hatvani nem csak Pápista, hanem Sacerdos is, sőt Abbas?

Hogy Currenst eresztettem, ne hidd. Egy betűt sem írtam, nem is fogok. Hadd dühödjenek. E però si muove! ezt kiáltá Galilai és én.

[Megjelent a Kazinczy Lev. III. köt.]

2813.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.*

Tisztelt Barátom,

Mikor épen felelni akarékö Nov. 29dikén költ leveledre, akkor hozák a' Dec. 6dikán írottat, melyben Gr. Haller László képeről írsz. Várakoztam tehát, hogy Gr. Haller Gábor Ő Exc. beszélhessek,

* Kolozsvár 1814. Decemb. 1. — Kazinczy F. jegyzete, de hibás.

kivel sok dolgai miatt csak tegnap szállhaték, 's azonban jöve harmadik leveled.

Gr. Haller László képét behozatta Ő Excellja ide. Cserey Farkas minapi itt jártában rám bizta, hogy Nagy Samuval beszéljek a' metszés iránt, mondá, ígérjek többet, mint G. Bethlen Gergely képeért kapott, az az 100 Rforintot. Megmondám Nagynak, hogy minden mivészségét egybe-vegye, 's többet kap 100 Rforintnál. De, az ő munkájával, valamint én nem vagyok megelégedve, úgy te sem fogsz lenni. Az az ember felejt, nem hogy elémennie, mert fejedelem Bethlen Gábort sokkal szebben metszette 1806ban mint most dolgozik. Én itten szállottam mellette, kértem G. Bethlen Gergelyt, Cons. Kenderessyt, segítsenek rajta, 's a' Kollegyiomhoz rajzolás Professorának 300 Rf. fizetéssel bétették. Egyenesen megmondám néhányszor neki, hogy ha nem csinosan dolgozik, munkáját el nem veszem, de hasztalan. Projectáltam Gr. Haller Gábornak Weisst, John-t, de azt felelé, hogy 30, sőt 50 arany a' mostani szűk időben igen sok. Nehezen megyen Gr. Haller László képe Munkájd elébe, Weiss, annál inkább John keze által metszve. Irj, akarod é Nagy Samu által?

Munkájd hozzám megérkeztek. Ámbár Előfizetőim csak 10 volt, Tratinertől 20szat kértem. Még egy van eladni való. Weiss és John munkája excellens. Magam csak néhány mesét olvashaték-el Lajos-sal, mert ha valakinek ajánlám, a' békötött nyomtatványt mutattam, 's azt vivé el tőlem. Míg újat nem köttetek-bé, addig ismét nem olvashatom.

Wesselényi és Pataky barátaink még Zsibón vagynak. Pataky befuta a' minap Atyja látogatására. Januarius első hetében várom bé őket. Miklós igen szereti Ossziánt, 's mutatta a' csikókat, melyek Ossziáni nevet kaptak. A' mint én ismerem, nem fogja megengedni, hogy képe valamelyik köteted elébe tétessék, 's én is azt igen sok körülállásokra nézve, ha bár most is megérdemelné már, nem kívánom. Tenni még, sokat, igen sokat, ezt mondaná az ő nemes lelke is. Mikor Berzsenyitől elindulánk, felkiáltott, miért nem érezheti ő magában azt, hogy szépen tudna írni. Még nem próbáltál, ki tudja mi nagy fekszik benned, mondám 's ha magad nem tenél is, segítsd a' Geniet, tégy úgy, a' mennyiben te tehetsz, mint a' Weimari Herczeg. Ő és az én Lajosom, minden reményeim, mind a' kettőnek szép jószága lesz, ők sokat fognak tenni. Lajos várja leveledet.

Nagy Benedekkel megismertetett Helmeczi. Nagy Pálnál voltam¹ Bükön, reménylem, megmondotta Wesselényi, miért nem felelt Ncked, leveleidre. Én, egyebeket is azért nem írek-meg, mert hívém hogy két barátaink mindent elbeszéllettek.

A' Budai Kir. Nyomatatóműhely Curátora, Ságbi elhivata magához, ismerkedni akarván velem, 's Téli Takácsnak egy levelét mutatta, mellyben egy Erdélyi Muzéumot kívánt, 's ohajtá hogy «Kazinczyiak kész akarva tett nyelvrontásainak mételye a' Muzéumba is élne hatna.» A' J-ség nagyon karakterizálja. Én, a' mit jönak találok újításaidban, követem, a' mit nem, nem követem. Természetem eccecticusá tesz. Bizonyosan senkinek kedvkeresése, félénkség, nem vezet, mert mind a' kettőt utálok. Nem rettegek, *még a' tudatlanság* említésétől is, a' mint leveledben írod. Sokat meghagyék írásomban, a' miről egy barátom itten le akart verni. A' Recensiók tónusában, (mert itt érted a' kedvkeresést, félénkséget) csak azt ohajtom látni, hogy azok humanitással, nem keménységgel tétessenek, hanem oly szeretetre méltó módon adassék az intés, hogy a' tanulni vágyó ne elijesztessék, hanem vonattassék a' barátságos tanítás által, a' helyesebbnek követésére. Tudom, hogy te is ezt szereted, 's bővebben azért hozni elé, hogy gondolataimat úgy ítéljed, a' mint én érteni szeretem, nem, hogy felőlem félszégeket tégy-fel.

Pethe Currens említése nem szép. Szeretném, ha felelnél, és sokakat megvilágosítanál, mert utoljára karakteredbe is kapnak. A' harc, melly ezért tétetik, nemes. Én Pethével még Sopronyi tanuló koromban ismerkedtem-meg, 's voltam nála a' nyáron, Bécsben. Azt a' levelet alig ha más nem küldötte neki.

Virág és Kis Recenseáltatását örömmel veszem-fel Muzéumunkba. De az, Olim truncus eram ficulnus-t, a' foglalatra nézve nem vettem volna mustrának. A' fordítás bizony jó, 's könnyűsége dicséretet érdemel.

Mindenképen azon leszek, hogy Széphalmot a' jövő nyáron láthassuk. De, ha mi megyünk is, Lotti nem fog jönni, mert Anyja nem fogja bocsátni. Leányait soha se hagyja-el. Epigrammád, mellyet neki írák, igen csinos compliment. Ezen szót fekv, nem jönak találom. A' kedv, nedv, odv, szár, adjectivummá lesz az *es*, *as* hozzáadásával, a' fekv-hez pedig *és* jöven, substantiv, fekvés semmit se

¹ Vagy: *voltak*, nem lehet tisztán olvasni a kötés miatt.

téhet. Lotti sokszor disputálgata velem az új szók felett, 's sok új szavaidat nem szeréti.

Kis János azt tanácslá levelében, hogy az Iróknak, kiket a' Muzéum fenntartására választanak, jutalmat ígérjek. Ezt annyiban tettem még levele vétele előtt, hogy minden Irónak vagy inkább együtt dolgozónak 6 nyomtatványt adok. Ki lesz hirdetve a' II. dik füzetben, melyet Trattner már vett. Planumomban lévén elébb is a' jutalom ígérés, de ha nem lett volna is, tanácsosnak látom, 's ha telik a' pénzből, megteszem. Graiis ingenium, Graiis dedit ore rotundo Musa loqui praeter laudem nullius avaris. Minket a' szép hazafiság tüzének kellene erre ébresztetni, nem a' német éhes gyomrú tudóságnak. Hanem Kisnek, elnézve tudósaink állapotjokat, igaza van.

Kölcseytől a' napokban vettem levelet, Álmosdról. Mint sajnálom, hogy ezen nemes lelkű ifjat nem ölelhettem.

Szónok előttem azért nem jó, mert a' szó által nem is az Orator (Oratio), Redner (Redener) van kifejezve. Ha pedig így mondanók *Beszédnek*, dativust is érthetnénk. Ezen én kről jut eszembe: Kár meg nem különböztetned az én k végezetet az ó k, vagy ő k-től. Látók, látánk. Erdélyben ez bizonyosan jobban megmaradott, mint M. Országban. Ha az Oratort magyarosítod, miért írsz Consiliariust, Sécetariust, 's destinatiót. Ezeket csak a' köttetlen nyomtatványba pillantva láttam. Ilyesek által magad adsz fegyvert ellenkezőidnek. — Az árny analog szava, s z á r n y, levelem elküldése után juthat eszembe. Ezzel kívánok jambusimban élni, de prózában soha sem.

Kérlek, tudósíts, ha Herdernek ezen pályairását: Ursachen des gesunkenen Geschmacks etc. fordítottad é. Ha igen, köszönettel veszem a' Muzéum számára, ha nem, itt fordítatom. Nagyon örvendek, hogy Muzéumunkat újra kívánod elésegíteni. Szeretném, ha apróbb Munkáidat, melyek a' 9 darabban ki nem jönnek, ide küldenéd. Szégyelleni fogom, ha ezen időszaki Írás is meg fog állani, 's pedig meg fog, ha elsőbb Literatorink nem segítik. Mert azon semmiségeket, melyeket eddig kaptam, fel nem veszem. Perecsényi Nagy nálam is jelenté magát egy hozzám írt versezettel, 's egy Kovács Sámuel nevű Ref. Pap, de, azért sem adnám ki magam, mivel hozzám vagynak írva, főbb ok pedig, mert semmit sem érnek. Mik ezek a' Malvinától kapott vershez képest? Azokról jut eszembe az öreg Aranka. Beteg, 's mivel nagyon öreg, talán nem kél-fel többé. A' jó öreg tavaly azt ízené, hogy ő nekem nem gyűjt Előfizetőket, mert én is olyan szókóvacs vagyok, mint a' Magyar-Országiak.

Azt tudod, hogy Nagy Ferencz az Iliászt fordítja. Kanyó Úr, kinél mi itt szálláson és kosztol vagyunk (tíz hónapra 2000 f.) tüzes Magyar. Könyvnélkül megtanulá a' lefordított Batrachomyomachiát, 's előttem mint felségest recitálá. Jobb volna, mondám, hogy ha Iliásza volna fordítva. Kanyó ajánlá magát 400 Rforint egybeszerzésére, 's én serkentetém, írta Nagy Ferencznek. Nagy elfogadá a' fordításra kért. Millyen lesz, nem tudhatjuk, de jót reményelek, 's nagyon örvendek, hogy a' dolognak rugója voltam. Kanyó nagyon ellene van Kenderessyvel az újításoknak, 's mi sokszor tüzesen disputálunk. Kanyó írt Nagynak, az új szók ellen, én irtam mellettek. Kanyó, a' múlt nyáron, egy 400,000 forint adósságot rakott Grófnénak Tutorává tétetett, 's ő a' törvényes hatod rész helyett a' tizedet veszi csak, ezen új jövedelméből maga fogja kiküldeni a' 400 forintokat. Kenderessy pedig 100 f. már általakart adni Mélt. Kanyónak. Kenderessy a' múlt héten ada által nekem 100 forintot, hogy 75. Trattnernek küldjek mint Bárózi nyomtatása elésegítését, 50 forintot már elkülde Trattnernek, de 25 forintot ada csak által Helmezy, 25öt pedig Virágnak. Most ismét 25öt Virágnak küld. Ez valójában igen szép. A' Muzéumra is 100 forintot adott volt. A' III dik füzet elébe az ő képe jó, mellyet Nagy Samu most metsz.

Takács Judith Tek. Takács Istvánnak leánya, Dukában, Vas Vármegyében, Berzsényivel rokon. Atyám ez előtt három esztendővel írta nekem a' hirt, hogy Judith versel, de én azt abba hagyám. Nem tudom mint szálla-meg a' poetizálás, egykor, a' hír vétele után Segesvárra egyedül menvén Andrásfalvárol, a' poetizáló leányhoz egy episztolát kezdettem írni a' kocsiban, mellynek kezdete így van:

Te is égsz hát lépni a' pályára,
Melly a' nagy Énekes homlokára
Fény koszorút fon, 's hirt ad nevének,
'S minden szépet megnyit lágy szívének.
Lantra ömlenek ki meleg érzéseid
És mejjed tüzénél gyúlnak énekeid.

A' schema angulus, de én elegyitem a' 10eseket Alexandrinusokkal, hogy a' monotonia elkerültessék. Az episztola corrigálatlan hever, mint akkor néhány nap alatt született, 's felejtém hozzá küldeni, mert dolgozását még nem láttam, 's büszke vagyok a' dicséretben. Midőn a' múlt nyáron, Juliusban Atyám látogatására

mentem, elérőz mostani Anyám (az édes Anyám 1803ban holt-meg), hogy Takács Juditnak, mint keresztleányának megígérte, hogy megérkezésemkor megfognám látogatni. Megvallom nehezen hagytam magamat a' látogatásra reávenni, mert valami közönséges verselónét gondolék magamnak benne, mert Atyám is csak hírből ismerte inkább, mint verseiből. Elmenénk Dukába, ismerkedem vele, olvassa verseit kérésemre, érzem szépségeket, látom némelly vonásokban, hogy ő valóságos poétai inspirációval dolgozik, megvallom neki, mennyit vesztettem volna, ha Atyámnak nem engedtem volna. Ekkor egyedül vala otthon. Néhány nap mulva eljőve Atyjával együtt hozzánk egy Vasárnapi napon, 's kérésemre elhozá némelly verseit. Mondogatám neki, mire kell vigyázni, 's hogy a' tömjént az alkalmatossági versekben olly fojtó füsttel ne gyujtsa, sőt azoktól elálljon. Másszor is bétére Atyjával, akkorra megjobbitám egyik versét, 's egy kis írott útmutatással neki által adtam. A' Stájer föld szélén vevém elé zsebemből verseit, 's olvastam Miklósnak. Visszajövet Sümegről Dukát egy stáionak csinálám, mert épen útba esik Sopronynak menve. Én egy nappal előre mentem oda, reggel 8 óra után érkezém meg hozzája Sümegről, este pedig Miklósek jöttek. Atyjával véletlenül Keszthelyen találkozáánk, 's ő már ott megtudta, hogy Dukában meg fogunk szállani. A' nap vers olvasásban tölt, 's az Olasz földről való beszédben. Judith énekelt klavir mellett. Másnap reggel ismét olvasásban. A' Muzéumból leginkább tetszett neki Pásztorj sírja, Himfy recensioja, 's a' Szív vágyása. Más nap ebéd után indultunk Dukából Ujfaluba, Atyámhoz.

Ujfaluba vala épen akkor kihíva, predikálásra, Tatay, mikor otthon voltam. Sokat beszélénk Judithról, Malvina nevet adék neki. Melilkoma jobb lett volna, mert ő feljövő nap, de Malvina szebben hangzik, 's úgy tetszik, fekete szemöldöt teszen, 's Judithnak az van. — Igy álmodoznak a' Poéták.

Malvina, hogy kívánságod egészen bételjék, közepszerű termetű, proportiós növési, tellyes kerek ábrázatu. Színe igen kevésbé sárgás barna, mint G. Gyulai Lottié. Szemei feketék, 's azokban tűz vagyon. Egy szelid szomorkodás ártatlan vígsággal elegyítve fekszik orcáján. Magaviseletében igen kedves, 's mentt minden tettetéstől. Kértem, nézzen barátjának, 's ő egybe Barátomnak nevezze. Hogy egy Erdélyi Báró meglátogató, 's egy Wesselényi az ő Patakyjával, abban nagy megtiszteltetését lelé, 's azt a' napot, mellyet nála tölténk, élete legszebbjének vallá. Panaszlá, hogy a' vidékiek mint beszélленek

versírói természetéről, mi serkentettük. — Vallásában az én Lutherem az ő Patronusa is. Mondám Dukában ebéd felett Miklósnak 's Patakynak, hogy láthatják túl a' Dunán a' Magyar Lutheranusokat. Mert ők engem itten Szásznak hívnak, tréfából, mivel Erdélyben a' Szászok vallják Luthert. Csak kevés Magyar falu van Brassó körül, melly Lutheranus.

Malvinát, Atyja, német nyelv tanulásaért Sopronyban tartotta. Az a' szerencséje Malvinának, hogy Atyja minden gyönyörűségét abban leli, hogy ő versel. Nem bánom én, monda, akármit mondjanak arról, hogy leányom versel, azért jó gazd'asszony is lehet. Ha elmegyem házatól, más jószága megtekintésére, haza érkeztekor első kérdése, hát édes leányom irtál é ismét valamit.

Pestről Ossziánt, Klopstock Ódáját, Tiedge Elegiáját, Idáját és Salist küldöttem-meg neki barátságos ajándékba. Kimondhatatlanul gyönyörködöm, hogy talentuma kifejtésében segíthettem. Az Olasz Országi visszatéréskor nagy élelméletet teve némelly észrevételeimből. Ígértem neki nála létemben, hogy verseit neked Széphalmon megmutatom, de annak (most is nehezen esik) elkelte múlni. Innen akartam kiküldeni, de minthogy már kaptad, elhagyom. Vettem itten levelét, mellyben corrigálva küldé verseit, 's hozzám irt versét. Ez a' sor: Erre jöttél onnét, hol narancsok érnek, Göthe Énekét, Kennst du das Land, juttatá eszembe. Miklóshoz, Patakyhoz is íra verset, de leveleiket nem bontom fel, míg bé nem érkeznek. Levelében szeretetre méltó természet van. Atyja is íra hozzám, 's ajánlansomra kérdező, melly könyveket akarok vele meghozattatni. Pölitiz Aestheticáját, Boileau Poetikáját, Ayrenhofftól fordítva, Schröck Universalis históriáját ajánlám neki. Sajnálom hogy közelebb nincs, hogy tanítanom. Talentumot tanítani mennyei öröm. Most corrigálom hozzá írott episztolámat. Malvina mintegy 18 esztendő. Anyja Víttnyédi leány volt. Ennek halála fakasztotta érzéseit legelőször poezisra. Ezen első darabja is nálam van.

Tataynak, leveled vétele előtt rég megírtam a' választ.

A' Szomorú Játékra magokat jelentők közül egyik így íra hozzám: Esméretlen, de érdemes Úr 's a' t. Kérdezi, ha az ifjú Mánások valósággal kifogják é fizetni a' jutalmat, nem bánják é meg ígértjeket? Aláírása az Urnak ismeretlen, de leendő barátja. Ez, valójában igen szép levél.

Györgyöl * nagyon megszerettem.

* Kazinczy e név mellé ceket jegyezte: György József Ujhelyi Predikátor.

A' Zsibói Ének most így kezdődik:

Itt c' kopár hegyen lep-meg az Est.
 Már a' nap egybe a' hegy megé rohan
 És én magánosan vagyok.
 A' völgy falúja csendesen jövő
 Setét alá borúl 's bús ködbe' lesz.
 Hallom belőle a' mező fijának
 Estvéli szózatát. Készül az Éj
 Elébe. Nincs már a' juhok körül
 Ülő pásztor szomorgva terjedő
 Fasípjá, a' hegy' bokros oldalán.
 Majd elnyugodni mennek mindenek,
 El a' csecset mohón szopó gyerek
 Meleg, tüzes szelíd csókolgató
 'S ölelgető Anyának karjain.

A' hegy megé már elsuhan Nap
 Lángpírt hagyott bevégezett egén,
 Hogy az megintse a' fénytolen vidéknek,
 A' csendes éjnek bujdosó leánya'
 Síró szemét, hogy dugja-ki felhő alól.
 Ezüstös fényt ígére néki, hogy
 Őt is csudálják az éj' gyermeki.

'S te nem nyúgods-z-el bájos énekű
 Fülemüle! te vagy hát a' ki nem
 Vágysz hallgatóra 's még is felmelegszel
 A' szívbe édesen ütődve hangzó
 Dalt zengni, és a' csendnek életet
 Elterjedő szavaddal osztogatni 's a' t.

Lajossal egyctemben ölelünk. A' Széphalmi Grófné kezét hív
 tisztelettel csókolom.

Kolozsvár Dec. 27d. 1814.

Sok Új Esztendőt kívánok a' szeretett Háznépnek.

Dec. 11dikén a' Gubernátor Ő Exclnál voltam Lajossal. Által-
 adtam akkor Kulesár Planumát, Ő Excl. igen szépen beszélt a'
 magyar nyelv elémehetése felől, 's én nem felejtém néhányszor
 említeni, hogy Ő Exclja auctoritása sokat segítene. Karácson másod
 innepén ebédre hívata, 's magával szembe ültetett. Az illyenek még

kicsiny dolgok, cselekedni kell. Még is, hogy Nemzetét nem felejtí, beszéllgetése mutatja.

A' Musée Napoleonról a' jövő postán.

Malvinához bajosan jut a' levél, mert Duka a' póstáktól meszsze van. Én Sopronyba útasítám enyimet egy Török Judit Asszony-sághoz, lakik a' Veres ökör fogadó mellett. Meglátom kapja é. Külömben vehetné levelét Kis-Czellből, Szombathelyről. — Hát Barcsay Ábrahám képe iránt mit parancsolsz? —

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. II. köt.]

2814.

Kazinczy — Kiss Imrének.

Széphalom Decemb. 27d. 1814.

Különös bizodalmú Drága Jó Uram,
kedves barátom!

Ezen levelemet, T. Lónyai Menyhért Ur fogja vinni, kit holnap Mikóházára vár a' fijának Principálisa, Fő Notarius Comáromi István Öcsém.

Igen szíves köszönettel köszönöm a' Botanicus tudósításokat. — Megvallom hogy én a' Debr. Füves könyvben nem tudok fellelni holmit, de a' hiba nem a' könyvé, hanem az enyém. Nagyon el vagyok foglalva, 's szemeim gyengélkedni kezdenek, pedig üvegre szokni nem akarnék.

1812. Octób. lévén Pesten és Bécsben, a' Botanicus kerteket és más kerteket azért is jártam-meg hogy magokat hozhassak. Martzius elején Osztályunkra indulván Ér-Semlyénbe, magam vetettem-el a' Bécsi magokat 's reá parancsoltam a' kertészre, hogy ezekre nagy gondja legyen. Aprilnek közepén haza érvén, szaladtam a' kertbe, 's meleg ágyamnak azon rekeszébe a' hova a' magokat vetettem, *dohányt* láték zöldelleni. «Nem akara kikelni, mondá a' gaz ember, 's dohányt vetettem helyekbe.» A' világ minden dohányát oda adtam volna azért a' mit kivagdalt.

Ebből van a' Stramonium, mellynek magvát a' Malthézer-Mákkal veszi az Ur, tokját pedig külön, ebből van az az Alcaca, mellynek magva a' Csereitől kapott Berlini kis mákkal van eggyüvé töltve. Ez az Alcaca pyramidalis növésű és közel eggy öles. Virága

alig látszható, de a' növése elég virág. Hát a' ki mondhatatlan szép redőjű levelek!

A' két lednek-tok vad virág nálunk. Múltó hogy a' kertekben gyarapítassék. Virága kékes, veresses, fejéres.

Ide teszek valamit abból a' mit az Ur *Moluccella laevis*nek monda levelében. Magot nem adhatok, mert az idén meg nem ért.

Ha az Urnak vannak valamelly magvai, mellyeket nekem küldhet (kivált ha Bignóniája 's Gleditschiája volna), felette kérném hogy részeltetni múltóztasson.

Pesten eggy Franz Mayr nevű Magkereskedő van a' Kígyó és Űri Uca szegletében. Az ez idén valami Catalogust ada-ki. Látni hogy nem Florista, hanem kereskedő. — Én sem Botanicus, sem Florista nem vagyok, de a' mit károm 's terhöm nélkül tehetek, örömet teszem ha vele a' Tudás' Országának szolgálatot nyújthatok. Nem szeretnék annyi pénzt kivetni. Csereit már kértem hogy a' mit ő adhat, adjon; a' többit meghozatom. Imhol az ő Catalogusa a' Virágokra nézve:

Agrostema Coronaria flore rubro	1 Lóth. f	2. —
— — — albo		2. —
Alcea ficifolia		1. —
— rosea		1. —
Amaranthus tricolor		2. —
— bicolor		2. —
Antirrhinum május — medium		2. —
Aquilegia vulgaris fl. pleno.		2. —
— atropurpurea		2. —
Anoda Dileniana		2. —
Calendula pluvialis		2. —
Campanula media		2. —
— pyramidalis		2. —
— speculum		1. —
Celozia cristata rubra — lutea		2. —
Centaurea moschata flore rubro — albo		2. —
Catananche coerulea		1. —
Chrysanthemum Carinatum		2. —
Convolvulus purpureus		— 32
— tricolor		— 32
Cheiranthus incanus — cheiri — annuus		2. —

Coreopsis Auriculata	— 30
Datura fastuosa flore pleno	— 30
Az én Daturam nem <i>pleno</i> , tölesére fejr, 's ennek szélei igen szép <i>lilla</i> .	
Dracocephalum Moldavicum	2. —
Delphinium elatum	4. —
Digitalis alb. purpur. ferrogin — Eine Prise	— 30
Gomphrena globosa alba, rubra	— 15
Hibiscus trionum	— 30
(Syriacus e ez?)	
Helenium elatum	— 15
Iberis amara — umbellata	2. —
Ipomea coccinea — trilobata	1. —
Lavatera trimestris alba — rubra	1. —
Lichnis Calcedonica	2. —
Lotus tetragonolobus	2. —
Lupinus hirsutus	1. —
Melissa calamintha	2. —
Messembranthemum Cristallinum	4. —
Mirabilis Jalapa, veres — sárga — csikos	1. —
Momordica Balsamina ein Kern	— 10 x
Martynia Annua	— 12 x
Papaver Rhoeas fl. pleno	4. —
— — versicolor	1. —
Polygonum Orientale	— 30
Urtica pilulifera	2. —

Fő Hadnagy Fazekas Urat szíves baráti tisztelettel tisztelem,
valamint Nagy Gábor Urat is, kinek nem sokára írni fogok 's
maradok

alázatos szolgálja
Kazinczy Ferencz ¹

[Eredetije a debreczeni főiskola könyvtárában.]

¹ A levél utolsó lapján idegen kézzel a következő jegyzés olvasható:
Intézve e levél Salétrom-ügyelő Kiss Imre Urhoz Debreczenbe.

2815.

B. Wesselényi Miklós — Kazinczynak.

Sibón Dec. 30kán 1814.

Kedves Barátom!

Ma töltém bé tizen-nyolczadik esztendőmet, mely sok idő, mely nagy része maroknyi éltünknek, 's még semmit sem tettem; még égy szép 's nagy tettem emlékezetére sem verhet szabadobban mejjem; 's még mind gyermek módjára kell rettegnem a' Haláltól, mert nem *éltem*. --- Éltünk *készületben* 's *tettekben* telik el. *Készülnünk* egész éltünkben kell; tettek csak az elkészültség egy bizonyos pontjánál kezdődnek inkább. Én még abban az évemben vagyok, mely inkább a' *készülésre* van szentelve, mint a *tettek*re. De ha tetteim nem léteért való könnyeimet le törölöm is, készületlenségem meg fontolásán sohajtok. — Barátom! meg vallom, név nélküli el halni, el enyészni, nem emlegettetni, ezen gondolatoktól borzadok.

Reizvoll klinget des Ruhms lockender Silberton
In das schlagende Herz, und die Unsterblichkeit
Ist ein grosser Gedanke,
Ist des Schweisses der Edlen werth!

Minden Embernek a' maga munkása 's használása' köre ki vagyon szabva, ebben, a' melyet pedig szélesíteni mindennek kötelessége, mód 's alkalmatosság ugyan vagyon jó 's szép tettek, de mely terméketlen, mely el rejtett mező, 's a' nagy tettek szomszaja mely ritkán 's talán soha sem elégítettik ki. Oh Roma, — Athen; — Brutus, — Cato, — Harmodius, — !!!

Leveledet, mely Nov. 26kán irt Levelemre való Válasz, vettem. A' mit a' Tempelről, az Atyám képéről 's annak metzészéről nékem 's Posának irsz, arra az ő Levele lesz Válasz. —

Szeretted volna, azt irod, látni meg érkezésünk első pillanatját, valóban az reád 's Sophienkre méltó látás is volt. Barátom! Isteni dolog, égy jó 's szerető Anya szelid karjai közé, öt holnapok után újra, azzal az érzéssel rogyini, hogy nem voltam gondjaidra érdemetlen, mert *épen* vagyok itt. —

A' Te Levelleddel együtt hozák a Postáról Berzsenyimnek is egygy Levelét, igen sok öröm vala ez egyszerre; ezen Levelének néhány sorai annyira characterizályák ötet, hogy ide kell írnom: «Minap Keszthelyén Gr. Festetics Györgyvel véletlen öszve találkoztam. «Hozzám minden emberséggel 's nagy le ereszkedéssel volt, kertjének leg betsesebb oltoványival meg ajándékozott, 's a' Georgiconi «Examenre invitált, de mint hogy azt tevő hozzá, hogy akkor valami «jó Schweizer tehenekkel fog udvarolni, nehezen vehetem magamat «az el menetelre, mert kevés nem vagyok ugyan, de minden leg «kissebb szemtelenségtől superstitiose irtózom; már most pedig vagy «gorombának kell lennem vagy szemtelennek.» — Barátom mely szép Lelkü Ember ez, ki mondhatatlan szeretem 's tisztelem ötet. De szégyelve, fájlalva kell írnom, hogy mely sokak vagynak Erdélybe, a kik Berzsenyit nem ismerik. A napokba halid milyen boszszuság ért: tudod azon szokást nállunk, hogy Deákok járnak legatioba Innepekre; itt most Karátsonba volt vagy hat, Erdély különböző Collegiumiból 's Debreczenből; Posának az a' szerentsétlen gondolatja jött, hogy mutassa nékik Berzsenyit, 's oh Apollo! oh Músák! még tsak egyik is nevébe sem esmérte, 's pedig azon a' helyt nevedeknek, mellynek a' Tudományok 's Izlés művhelyének kék lenni. — Valyon mikor fog már nállunk az Egyiptomi sötétség oszlani! —

Prof. Szabó András együtt vette velem Leveledet 's nagyon meg volt elégedve; igen örvendem, hogy Levelezést kezdettetek. Ez egy tiszteletet érdemlő ember, 's én néki sokkal, igen sokkal tartozom. —

Azt irod, hogy Sophienk rosszszul van, el borzadék, de szavaid nyugott voltából mindjárt látám, hogy a' baj kitsiség lehet, 's remélem eddig már egészen elis mult, 's mi talám nem sokára olvashatjuk azt a' Levelct, melyet égck látni. Jelentsd néki forró tiszteletemet s szerezs

barátodat

Wesselényit mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

2816.

Döbrentei Gábor -- Kazinczynak.

Kolozsvár Jan. 1sőjén 1815.

Tisztelt Barátom,

Levelém rövid lesz, csak ígéretemet akarom teljesíteni. A' Napóleón Muzéumát ismét vissza cserélte elébbeni Birtokosa, ki a' képeket

a' békötött exemplárból kivétette, 's ráma'k alá most csináltatja. Így tehát vevése vagy vehetése elkésett. Nagyon sajnálom, hogy a' mult télen meg nem irtam, mikor árultatott. De, szándékomat előre nem tudhatám.

Dr. Gyarmathy majd mindennap nálam tölti estéjét. Munkáidat rendre akarja venni, 's kiírni neologismusaidat, Germanismusaidat, 's melléjek tenni, hogy a' magyar azokat miképen mondja-ki. Azt mondan' neki, hajt'sa két részbe az ív papirosat, egyik columnára írjon Ő, másakra én fogom írni vele, vagy Veled tartó jegyzéseimet.

Lajosunk ölel. A' Széphalmi Grófné kezét tisztelettel csókolom. Néhány nap mulva többet, most dolgaim miatt lehetetlen. A' Muzéum felől minél elébb tudósítani hív kötelességem volt.

Vagyok szívből szerető barátod

Döbrentei Gábor mpr.

A' kedves Széphalnia'knak sok, szerencsés új esztendő.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. II. köt.]

2817.

Kazinczy -- Sipos Pálnak.

Széphalom, Jan. 4d. 1815.

Kedves Barátom!

Leveled vettem, 's caputjaid egészen nálam vagynak. A' discursiók a' czímlap után fognak állani, de hát neved nem jelen é meg a' czímen? Minthogy a' könyv sok exemplarba fog kimenni Német országba és máshova, nagyon szeretném, ha neved, 's talán mostani és régiebb hívat'lod is a' czímlapon megjelen'nek. Mutassuk édes barátom, hogy hazánk sincs tudós fejek nélkül, az anonym írás hasztalan kérdezősködéseket, 's kétséget okoz. Ha így hagyod a' könyv titulusát, lehet legalább ennyi: «Pauli Sipos Opuscula.» Én szentül fogom teljesíteni parancsolatidat.

Az elmúlt kedden Újhelyi Praed. Györggyel Patakra mentem Újhelyt rectort választani. Reá beszéltem Sophiemat hogy az alatt hagyja magára hál'ni szeretőjét, Emil fiát, 's jőjjön velünk, 's el is jött. Kézy képzelhetetlen örömmel fogadott, 's a' házassággal egészen reconciliálva látszik, felesége szülni fog. Sokat emlékeztem azon szo-

bákra, melyekbe valánk egykor. Midőn a' Muzeumba mentem, ott is emlékezém hogy kevés napokkal elmented előtt itt ebédlénk. Nagyot is vacsorára hittuk, 's a' hol ő ott van, ott tudod foly az eruditio. Itt hurutot kaptam, 's hogy Rozgonyihoz ezért nem meheték, igen örvendek. Vályi Nagynak nagyon kedvesen esett, hogy mondtam, miként Erdély — kivált Kenderesi és Kanyó — őt tartják minden M. országi írók közt a' legjobbnak. Az Iliásnak már 9d. könyvét fordítja hexameterekben, 's azért néki Kanyó 400 f.-tot ad. Soha könyv gazemberebbül, és olcsóbban nem fizetődött, 's Kanyó bizonyosan a' munka' örömet, és a' halhatatlanságot is calculusba vette. Tudod Vályi eggy felette moralis, és hasznos ember...¹

[Megjelent az 1846-ki lipcei kiadásban.]

2818.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 4dik Januar. 1815.

Kedves Barátom!

Az ujjonnan be állott esztendőbe ezen első Hozzád intézet Levelemben annak egész foljamotytát szerencséttem [!] Néked szivemből, és még számosokat, hogy olj örömeikkel érhesz, a' miljenekre érdemes vagy, szivemből kívánom.

A mit becses Barátságod az iffju Wesselényinek Munkáid egyik kötete elibe tétele iránt való szándéknak vélem való közlésit illeti, ez nem csak az öcsém iránt való szeretetednek és őtet becsülésednek szép jele, hanem a Te fentebbi érzéseidnek is bizonyítása. Hogyha a culturának azon fel derült ideibe élnénk, meljhez erőltetett iparkodásokkal is olj igen bajossan jutunk, leg kisebb részbe se akadnék azon fen, hogy a Wess. képének az a szerencséje lehessen, hogy nékie és az eő emlékezetének örökös dísz adjon Munkád — de ott, a hol mi élünk, és azon kor, a meljbe élünk, ezen annyira fényes meg különböztetése a világ piaczára még ki nem lépett iffjunak számtalan és ugy lehet még jövődöre nézve is ártalmas irigyeket szülhetne. Te édes Barátom igen jól ismered azon kort, meljbe élünk, de nem ismered még az Erdélji embereket, és azoknak érzéseiket. Ezeknek még csak a se teczik

¹ A levél vége kiszakadt.

(és pedig egy nagy résznek), hogy a derék iffiu Hazája határin kívül nem úgy jelent meg mint egy borju; — ki egy, ki más hibát talál abba, hogy eö mindenekkel meg tudta magát kedveltetni, és valahol meg fordult, jövődö ki feitödésének leg szebb reményeit hagyta. Mit nem okozna tehát még az, ha képe olj díszes heljt állana? A Te érzéseid ezen fel tételnél magasztalt érzések — nem csak szeretotedet kívánod ez által íranta ki nyilatkoztatni, hanem benne a jónak, szépnak, dicséretesnek szikráit álandó lángokra heviteni --- és hogy ha a Dolgok mivoltárul mindenek úgy tudnának itéljni, mind Te, tehát úgy semmi rosz következtetést nem saidítának szándékokbul — de így az irigység forralattyaitul féltöm ötét. Ez rövideden az én itéletem az iránt, a mirül aszt magadnak igen becses Barácságod bizodalma által ki kértél [!].

Itt a szomszédombba vagyön most szabadsággal a Császár Huszár Regimenttyébül egy Fő Hadnagy, ki jelen volt azon ütközetbe, meljbe Cseli kapitány el esett — ez beszéli, hogy buturjai között sok leveleidet látta, meljek meg különböztetett figyelembé tartattak azon derék ember által — már most errül Leveledbül többet is tudván, meg tudakolom tölle, hogy hová lettek azon általa annyira becsült Levelek, és hová portékái is.

A mi a Botanicus kert iránt való fel tételemet illeti, az iránt én egy nyomos Előadást szándékozom cö Felsege elibe terjeszteni, miheljt a mostani sok dolgoktul ürességem lészen. Élj szerencsésen, kívánnya tisztelő igaz barátod.

Kivül:

v. Somlyó.

Tekintetetes *Kazinczy* Ferencz Urnak. p. Debreczen, S. A. Ujhely.
Széphalom.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 50. sz. IV. köt.]

2819.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Jan. 5d. 1815.

Kedves barátom,

Trattnernek tegnap vevém levelét. Azt kívánja tőlem hogy kérjelek, hogy a 'Telemach' fordítója' képét John által metszessd,

's küldd. Kész a' válasz hozzá eránta, mellyben neki azt írom, hogy kívánságát a' mai postával teljesítem. — Ne felejtsd neki megírni, hogy épen olly nagyságú Ovalban festesse 's metszesse mint a' Révai van, 's hogy a' fej kisebb ne legyen. Ezt azért, mert az annyira elfoglalt ember mint Trattner, elfelejtheti ezt megírni, 's kész a' megorvosolhatatlan hiba. Minek övet 's féltetet festeni? Az *arcz* az a' mi interesszal. Ez legyen hát *nagy*.

Trattner kívánta azt is hogy egyszerre adjam elébe a' képeket és Vignetteket, hogy a' sokszori levelezés megkönnyebbitessék. Ez téged is interesszal, mert literatúrai újság, és így hadd tegyem ide, rendet nem tartván szem előtt: 1.) Révai. 2.) Gen. Orczy. 3.) Kapitány Csehy. 4.) Az öreg Wesselényi Miklós. 5.) Spisich (a' nagy és jó). 6.) Primás Barkóczy. 7.) Haller. 8.) Ráth Mátyás. 9.) Pászthory.

A 9 Vignett ez: 1.) Flóra. 2.) talán Laocoon és 3.) Pallas. 4.) Wesselényi mellé a' *mennyköven a' galamb*. (Cato és Brutus.) 5.) Spisich. Buda és Pest sisakos Asszonyok. 6.) Egy Musa a' florentziai Muscumból.¹ 8.) Ugyan onnan valami. 9.) Psyche.

Szemere e' napokban indul Pestre, 's viszi Ossziánomat, melyet épen ma végzek. Már csak végig kell még olvasnom. Dec. 14dikén ismét hozzá fogtam letisztázásához. — Legalább az az egy érdemem van, hogy nem restellek törteni, igazítani.

Trattner azt is kérdi, javaslom e neki Zrinyinek kiadását? Mit tudnék jobbat javasolni? Kérlek, abba ne hagyd e' szándékot. Nagy érdemet szerzesz vele, és nagy hasznót a' hazának. Bár csinálna nyomtatná Trattner! Barátságomnak nincs szüksége declaratiókra, de kérlek, hidd hogy egy sor notatumnaim sincsenek reá. 'S ötöt kiadni nem lesz könnyű. Sok helytt világosítást kell szedni máshonnan. — Nem régi olvasásom tudatta velem azt is hogy mi *Mongyibél*? Én Montebellonak hittem; de az értelem nem engedte hogy a' kettőt öszvetévevesszem. — Én az apró darabokat elől és hátul első, a' Zrinyiaszt a' második Kötetté akartam tenni, 's nagyon ohajtom, hogy így tedd te is.

De melly Orthographia szerint nyomtatod? Az új szerint? Az nem igen jól illik. Az ó szerint? Azt sok nem fogja olvasni tudni?

Kérlek, tudassd velem mind ezek eránt mint szándékozol?

¹ A 7. szám hiányzik az eredetiben is.

Sipos és Kis Sámuel Urak, úgy írják magok, vették a' mit a' mi Pózánk számokra tőlem vitt. Köszönd-meg ezen kedves barátunknak jószágát. Bár minden leveleidben vennék felőle és a' mi Carloszunk felől hírt. Bizony a' Mikla Éneklője felőlök nem írt sokat, nem írt eleget e' két szeretett lélek felől. 'S hogy Carlosz ilyen, az a' Póza míve nagy részben. Melly szép levelet kaptam ismét Carlosztól! Nemzetünk nem volna szerencsétlen, ha sok Carlószai volnának. Én illy örömet várok majd tőled is és a' mi Lajosunktól, kinck hozzád írt levele sokat mutat, sokat ígér. —

A' ezernával által kötött ezédula eránt semmit nem irsz. Kérlek járj el benne serényen. Alkudd-meg, és ha lehet ne pénzen és könyvért, hanem csak pénzen. De alkudd és tudósíts, hogy megalkudtál, hogy kezdedben a' könyv, 's küldjem a' pénzt, 's fogom haladék nélkül.

A' Budai Censor ismét megtiltá a' Rumi Scriptores rerum Hungaricarum-jait. Rumi is, Trattner is írja ezt. Csak a' Fata Tarczaliensia és még egy darab van meg engedve. Rettenetes idők! —

Poocs András, papistává lett Tiszteletes férjfiu, megszölliha hogy szerezzek Maecenast 16 árkusnyi verseinek. Dicséretekre azt írja, hogy a' *guzsalyon ülök is megértik*. Azt feleltem hogy a' Maecenások a' Dedicatiókat többé nem veszik Compliment gyanánt és *semmit* nem olvasnak. 'S mutavit genium populus; az igen érthető vers nincs kedvességben. De csak küldje, Maecenás nélkül is kiadom én, az az kiadatam. Mert még sok guzsalyon-ülő van a' ki kap a' versen. — Általküldöm Kis Istvánnak, 's ő az illyet kiadja. Neki a' sepredék kedves. Lucri bonus odor etc.

Szemere a' sok régi könyvet olvassa, hogy megmutassa a' Neologismus ellenségeinek tudatlanságokat vagy makacsságokat. Ugyan azt teszi Kölesey is. Ez most egy olly levéllel lepe-meg, a' millyet még tőle sem vártam. Kölesey nagy talentomu, solidus tanulása 's igen tiszta ízlésű ifju, 's nem csak a' megítélésben jó ízlésű, hanem szokszor a' teremtésben is. —

Éljetek szerencsésen, kedves barátim. Ajánlom magamat mindnyájatoknak barátságtokba.

2820.

Cserey Miklós — Kazinczynak.

Illyefalván Jan. 5kén 815.

Nagy érdemű Barátom!

Ez a' leg első levél, melyet a' bé állott esztendőben *nem hivatalból* irok: mert nállunk a' Fő-Tiztség, ha az ember betsületesen akarja vinni, sok dologgal jár. Vedd kedvesen Kedves Barátom Hozzád való szives tiszteletemnek és szeretetemnek ezen tsekély jelétis! — valaminthogy én is leg nagyobb kedvességgel veszem, hogy Nov. 11dikének egy részét nekem ajándékoztad. Valójában betses nap volt az, Édes Barátom! 's annyivalis betsesebb ítéletem szerént; mivel, sok és súlyos viszszoztagságoknak férfiúi erővel lett ki állása után lett újj életednek, 's tartósabb megelégedésednek, az előtt tíz esztendővel első napjává! — Nem *kétszer*, a' mint Te mondod, hanem *négyszer* kívánom ennek tizedik elé fordulását hogy érhesd!! — Még pedig ép erőben, romlatlan egésségben! mert ezek adják meg az életnek az ízét. Másként, mit mondok? mert nem minden ép 's egészséges ember bóldog: — vannak pedig és voltak meglankadt erővel 's bomlott egésséggel az életet izelni tudó emberek.

Tsudálkozom rajtad hogy hoszszas elhalgatásodnak ilyen ilyen gyenge okával álloszsz elé. A' Titulus? — Bizony derék dolog! — Mi köze van annak a' nemes érzeményű férfiak barátságához? — Fel veszi a' leg jobb Férfiuis, — kívált mikór kéréten adják, — azért hogy a' balgatag világban, mely magát sok holmi üress hangal vezetteti, valamivel könnyebben használhasson Hazájának; 's nevezetesen arra használhasson: hogy az értelem világát terjeszsze, 's azt a' nagy külömbséget, mely a' bétöltött Hazafiui kötelesség és a' külső tsillám között van, láthatóbbá tegye: de a' ki vágyik reá, vagy a' ki örvend neki, mint a' gyermek a' tsergettyünek, abból soha realis embert ne várj! — — —

Az én nevem Nagy-ajtai Cserei Miklós: több embert ez alatt a' név alatt nem ismerek; a' hozzám intézett levél elnem veszhét: hogy ez a' név mit érjen, részszerént töllem függ, részszerént a' körülállásoktól, minthogy ezeknek kedvezése nélkül közre terjedő hasznot tenni nem lehet: a' Tisztség pedig ebből áll.

Örömmel ólvastam a' mit Wesselényiről 's Patakiról irsz. Magam is különösen szeretem Wesselényit, 's nagy férfit reménlek

belőlle. Tihón létemben láttam, Sibónis voltam nállók; láttam magam-nális, ökis voltak nállam. Tsak olyan üdők lennének hogy el ne senyvedne benne az a' mi nagyot reméltet: mert a' rossz nyár a' legjobb plántákat el vesztí, 's burjányokat nevel. Azomban, én mind jó üdőt, mind pedig belőlle nagy embert várok, reménlek.

Almásiról való jegyzéseidet köszönöm. Mondhatom neked, hogy többet találtam benne mint a' mennyit a' neve alatt kerestem. Hozzám, mindgyárt ismeretségünk harmadnapján, ki ereszkedett; 's azután még bővebben: de tsakugyan volt olyan a' miről együtt nem szólottunk.

A' mi a' félést vagy nemfélést illeti; ámbár mindeneket igazán és jól-nézve irsz, tsak azt felelem: hogy ez a' nagy változásokkal terheltt üdörekesz, mellyben mü éltünk 's élünk, azokat a' mik érttünkre lettek, elrejtette volt, 's véletlenül szülte; és még sok azokkal ellenkezőketis tarthat méhében. A Világnak nagy változásait részszerént az előre mentt okok huzzák magok után, részszerint pedig egy egy rendkívül való embernek elé állása siettetí. Mentek é előre olyan okok avagy nem mentek, mellyek magokután nagy változásokat húznak? én elégtelen vagyok meghatározni, de úgy tetzik hogy mentek; — mert: — Nem igazé hogy ezer esztendőttől fogva annyit nem elmélkedtek az emberek, se annyiféle próbákat nem tettek a' Népek igazgatásában mint 30 esztendőktől fogva? — Nem igazé hogy az elvétett próbák újabb elmélkedéseket szültek? — hogy az az erő, a' mi valamely Nemzetet fel emelhet, az a' nyavalya mely megalázhat, soha magát olyan szembe tünőleg ki nem mütatta, mint ebben az üdörekeszben? — Nem igazé, hogy a' mely történetek a' Napnyúgotti Népeket meg rongálták, ugyan azok a' puhaságot mérsékelték, 's fel ébresztették az embereket? — Nem igazé, hogy a' győzedelmeskdő Fejedelmek megismerték vagy log alább megismerni láttattak, hogy egy Koronás főt a' Nemzet letehet, 's a' másik elejébe Constitutiót szabhat? — Tedd hozzá ezekhez, hogy az Északi Birodalom órjási lépéseket tett a' Culturában, 's a' Hadi Tudományban; — — és mond meg hogy nem húznaké ezek, természetesen, következéseket magok után? — A' mi a' rend kívül való embernek elé állását illeti: talám már elé állottak, tsak hogy még nem ismerjük őket. — 'S hát ennyi tanuságok után az emberi Nemzet ne okosodnék? — Nem hihetem én azt; — 's ugyan azért nagy és jó következéseket várok! — Tsakhogy müis, a' mennyiben töllünk ki telik, munkálódjunk a' jóra. Te a' mü Nemzetünk pallé-

rozására ditséretesen munkálódttál; engedje az Isten hogy ebben a' beállott esztendőben 's utána jövő sok számuak sorában még többeket tehess, 's halhatatlanságod poharát még életedben kóstólhassad! — a' Házi boldogságis tegye kedvessé napjaidat állandóul! — Én az újj menyetskémmel megelégedve vagyok. Köszönöm szives kívánságodat: tisztelem Grófnédát ismeretlenülis; és vagyok állandó hív barátod

Cserei Miklós mpria.

Tihórói és a Vidékéről.

Tihó az Almás Völgyének a torkában esik, ott a hól e' ki tágul, a látást ki nyitva, s a Deés felől letekergő Nagy-Szamosnak Völgyével eggyesül. Ez a Falu ma már semmiről sem nevezetes; — de emlékezetes a Régiségnek a Historiákkal meg eggyező hagyományjáról. Régebben *Diodnak*, annális régebben *Tohonak* neveztek. Ennek határán *Szurdok* felől, a Délről Északra nyúló Hegynek laposs hátán egy régi Várnak omladéki láttatnak. A Kerítéseinek s a közepében állott épületnek ormói mais jól ki állanak; noha már régtől fogva szántyák a Várhelyét. Erről az a traditio: hogy *Tohótról* a bejövő Magyarság egyik Fő Vezéréről, a kit Árpád Erdély felé botsátott vólt, *Tohot Várának* nevét vette volna; s innen hivattatott a Falu *Toho*-nak, a másik Falu pedig, mely a Hegyen túl a Gorbó Völgyében leg alsó, *Tohót* vagy is *Tót szállásnak*: mely nevét e' mais viseli, jöllehet az Oláhok, magok nyelvén, egészszen különbözöleg, *Briglétnak* nevezik. Jól meg eggyezik ez a Hagyomány a Bela Király nevetlen Jegyzőjének leírásával; a ki a *Tohot* vagyis *Tuhutum* bejövő uttyát egész *Gyeluig* vagyis *Gyaluig* elé beszéli. Ahoz pedig, hogy ez a Vár kezdetben a Romaiak építménnye vólt, kétség sem fér; — ki tetzik ez az építés módjából, a nagy faragott kövekből, mellyek mais mindenütt találtatnak a fundamentomiban; a képtelen erősségű Cementumból; mely mais az omlás és rontás által elnem vált köveket ugy öszve forrasztva tartya, hogy sokszor elébb törik el a Kő mint a forraszték: — Ki tetzik a régi nagy Téglákból, a szokatlan vastagságu Fedél-Cserép darabokból; mellyek mais az újjaknál erősebbek, s nehezebben törhetők: De, mindezeknél inkább, az ottan talált Inscriptiós Kövekből, mellyek közül kettő a Cserei Miklós kertyében vagyon. Az egyiken ez az Irás: *Genio Septimi Metri*, a' másik tsak fél darab; 's az el kopott betük közül ennyit lehet ki venni: *ama Aug.*

Pr. P. Ugy tudatik hogy ez a Vár a Közép Üdöben a Templaristáké lett volna, kiket az Erdélyi Magyar Kéz-írárok *Veress-barátoknak* neveznek: s ennek a hatolmas Szerzetnek el töröltetése után Világi kézre kerülván, lett volna *Bebek* Vajdáé; — egy *Bebek* Leány után szállot volna a N. Almási Várral együtt Balassára, erről Leány-Ágon Csákira. Mindezeket régi Levelekis bizonyítták; s Bethlen Farkas is, az Erdély Ország Historiájában említi, hogy Balassa az Erdélyi Vajda el álván Zápollya János Királytól, mikor a Király bé jött Erdélybe Táborával, a Balassa *Diodi* és *Almási* Várait le rontatta; onnan is ki tetik, hogy e vala az a *Diodi Vár*, melyről Bethlen emlékezik, mivel a Magyar Ország Északi részéből bé jövő János Király a Hunyad Vármegyében lévő Diodot úttában nem ejthette; s azt a Diódot Balassa nemis birta; hanem ezt, és Almást a hozzájuk tartozó tágos Urodalmokkal; s ezeket ma is a Balassa Leányoktól le ágazó Csáki Leány ág birja. Ugyan is: Tihó az Almás Völgyének alsó végében fekszik, a mint említettem, N. Almás pedig fejjül; Tihótól mintegy három méhföldnyire [!]; a honnan a le folyó *Víz Almás Vízének* nevét viseli. — Nagy Almáson is meg vadnak a Régi Vár omladéakai, — — még némelly falais állanak, darabonként. Tihóról Sibóra menőleg Őrmező nevű Falu véginél kell elmenni, ezt az Oláhok *Várnak* nevezik, a Magyarok *Őrmezőnek*. Ennek határán az uton fejjül egy fal meredekségű Kőszikla áll, — s abban egy ovális üreg, mely belől öszve van firkálva külömbféle reá metszett emlékeztető Írásokkal. Azok t. i. a kik ott vagy Vadászat alkalmatosságaival ebédeltek; vagy mint utazók látására fel mentek, fel metztették oda neveiket. Őrmezőn túl egy dombon megyen el az Út, azután fel-hág más magassabra, — és éppen ott vág keresztül, a hol a 2dik Rákótzai Ferencz sántzáinak ormói maigis látzanak; ott volt a Kurutzságnak leg utolsó ütközete a Császári Haddal: melynek Historiáját némely manuscriptumokban fel lehet találni, de abban a munkában is (ha jól emlékezem), melynek neve *Historie* [!] de la *Revolution d'Hongrie*. Az Traditio szerént úgy történt: hogy közeledvén Erdélyhez a Császári Had, Rákótzai *Karika* nevű Falnak Határán várta, ott sántzolta volt bé a Táborát. Azomban egy Borzovai Oláh Pap, jutalomért, más utra vezette a Német Generalist, t. i. arra mely Sibóról Őrmező felé megyen; — mikor ezt Rákótzai, Kémjei által, megértette; által vitte oda Karika mellől Táborát, s éjjelis dolgoztatván, mégis tsak úgy sántzolta bé hirtelenséggel a mint az üdö engedte.

Hajnalban oda érkezett a Császári Sereg, s véres viadal után el szélyesztette a Kurutzságot, a mit annál könnyebben meg tehetett, mivel nem sokból állott, és Munitio dolgában meg volt fogyatkozva: a Németségnek pedig Artilleriája volt; a minthogy mais találtatnak azon a tájékon Ágyu golyóbisok, és még olyanok is, mellyek pároszon öszve vannak lántzolva. Oda hajlott a győzelem a hol a nagyobb szám, a jobb Rend és a több Munitio együtt volt. Az ütközet után a Katonaság meg futamodván, a Németségtől kergettetvén, a Köz-Nép azt emlegeti a Régiek hagyományából, hogy a Rákótzí Hadi Cassáját a Tihói Határra, az Almás Vízének — le menőleg — bal partya felől, a hól ekkór erdős hely vólt, ásták volna el, több számu gödrökbe; mellyeket máigis keresgélnek a Tihói Oláhok. Maga Rákótzí, egynehányad magával vissza futó utyában le szaladván a Hegyen, bal felé vissza kanyarodott a hegy allyán; a kik kergették, nem vették észre, hogy az Erdő közt vissza fordult, ő pedig a Szamos Vízén keresztül usztatván, a sántzolás helyével átal ellenben lévő *Turbitzai* hegynek szélyére fel kaptatott, s nézvén a hegy tetejéről, ha nem jön é Bertsényi? akit segítség után Lengyel Országba küldött vólt, látván hogy nem jó, Kővárvidéken keresztül el haladott Máramarosba, s onnan Lengyel Országba.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 26. sz.]

2821.

Szentgyörgyi József — Kazinczynak.

Kedves Drága Barátom!

Igen betses leveledet betses munkáidnak 9-ik kötetjével egygyütt tisztelettel és háládatos érzésekkel, de néminemű meg pirúlással is vettem. Orvosi szolgálattommal nem kívánom, valami drágasággal nem tudom, 's nem is lehet azt költsönözni; egyedül a' vólna leg illendőbb bizonyysága háládatosságomnak, ha elmémnek valamelly szüleményivel én is kedveskedhetném: de pihenő órát is igen ritkán engedő fáradságos hivatalom a' literarium ótiumot egészen meg vonta tölem, tsak arra is lopva kapkodom az időt, hogy az idő-korral haladó esméretekben el ne maradjak. Mit reményljek a' későbbi esztendőkről, nem tudom: mert a' segítségért esdeklő nyomorúság az Orvost, kinek szívéből az emberiség ki nem aludt, nyúgodalomra

lépni sem engedi. Fata viam inuenient! Nem marad azért egyéb reám nézve az igaz baráti háládatos érzésnél, melyet nem szóval igérni, hanem életemmel bizonyítani kívánok. A' Gráziák, kiket tisztelsz, övedezzenek fel ifjúi clevenséggel, nemes szándékidnak tellyesítésére!

Szabad legyen tudnom, Kedves Barátom, ki, és mitsoda hivatalbeli legyen az a' Helmetzi Úr, a' ki olly nagy gondal ügyel munkaid' nyomtatására? Még jutalom mellett is dítséretes, ha pedig barátságból esik, még betesebb ezen szorgalmatossága.

Helyes intéseidhez képest utól kezdem a' kedvetlen dolog felől szöllő tudósítást, és leg elebb is meg vigasztaltatásunkat említem. Reánk nézve az el folyt esztendőnek vége és a' be állottnak kezdete nem leg örvendetesebb volt, meg lepvén váratlanul kedves Elekünket a' skárlátos forróság, és annak el válhatatlan társa a' torok-gyék. Három első napja és öt első éjtszakája kínos, nyughatatlan, és félemlítő volt, kivált a' következeseket el-látó és azoktól rettegő Atyára nézve. Roszsz menetelőnek és roszszul való végződésének háromféle gyászos vége szokott lenni; vagy rothadásra való torok-gyék (*cynanche gangraenosa*) die brandige Bräune, vagy a' skárlátos tsípös nedvesség a' mellyre vévén magát, hosszas kínos köhögést, végre száraz betegséget, vagy mellybeli vízi betegséget okoz; vagy, a' mi leg sűrűbben történik, egy kis meg hülést a' dagadozás és közönséges vízi betegség (*anosana et hydrops universalis*) követi. Kettején kis fíjatskánk, hála az Egeknek! már túl van, a' harmadiktól még egy hónapig is kell féltenuk. Forródzásának estveli fellobbanásai (*exacerbationes febriles vespertinae*) már olly' gyengék, hogy a' tegnapi már le sem fektette. Az öt hat első napokon híg lévnél és italnál egyebet nem nyelhetett, de tegnap már egy kis darakását is jó ízűen evett. Az étlenség és nyughatatlanság miá egy kevésse meg ványadt, különben eleven és vidám. Egy szóval életéhez is meg maradásához reménységünk egész erőben ismét fel éledt.

Melly régen nem tudósítottál már kedves házad-népéről, és annak személyes környül állásairól! Ez légyen, kérlek, közelebb érkezendő belses levelednek fő foglalatja. Tisztel a' Feleségem nagy szeretettel, és velem egygyütt a' Méltóságos Grófnét, Ő Nagyságát, gyermekeink tsókolják kezeiteket, és vélek egygyütt én is mindez

folyasba indult esztendőnek szerentsés menetelt, mind sok boldog
újaknak örvendetes érsít buzgó szívvel kívánván, maradok

Debretzenben, Januárus 5-én, 1815.

tisztelő hív barátod
Szent-Györgyi József. mk.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 30. sz.]

2822.

Kazinczy — Vida Lászlónak.

Széphalom Január 7d. 1815.

Kedves barátom,

Helmeczi írja, hogy a' menyed ismét egy kalendáriomot kap
töled. Az még Pesten van, de én sietek neked bemutatni a' gyermek
köszönetét és a' magamét kifogyhatatlan jóságaidért, el nem halható
emlékezetédért. Barátom, érzem én egész becsét megbecsülhetetlen
barátságodnak, 's hálátalan volnék, ha kevésbbé szeretnék mint
szeretlek. Engedje Isten hogy azt tettel is bizonyíthassam, 's okod
legyen engem továbbá is szeretni.

A' mi Szemerénk Sept. 28dika olta mülata itt. Betegesen hagyja
itt feleségét, 's Martiusban feljő értte. Az én házam népe sokat
betegeskedett, feleségem, a' te kis menyed, és a' fiam szemfájásban
kínlódtak, melly itt járvány és ragadó nyavalya volt. Mind a' mellett
a' menyed halad a' tanulásban, 's már francziául egy gyermeki
Comoediának egy rollját félig eltanulta. Áprilben egy derék francia
nevelő lesz házamnál, a' ki nyelvekben, a' tanulás tárgyaiban, festés-
ben, muzsikában 's tánczban nekik leczkét adjon, 's házamnál
ezentül a' francia és magyar nyelv lesz a' beszélgetés nyelve. Nem
adok én gyermekeimnek r a g y o g ó, de használatos nevelést. Város-
ban nem nevelem, mert ott a' német Tiszteken kapást tanulják a'
leánygyermek, 's szégyellik hogy magyarok. Az én lyányaim úgy
neveltessenek hogy Özvegyek tudjanak lenni, ha férjeket a' halál
hamar elkapná.

Sept. 14dikén magam vezettem a' lyányomat a' bérnáló Kassai
Püspök circulusáig, hol Sophia Francisca nevet kapott. Ezt nekem a'
Kalvin emberei nagy vétkül veszik. De én cselekedettel szeretem
bizonyítani hitemet, melly abban áll, hogy nekem mind egy akárki

akarmelley vallásban legyen. Leányaimat a' törvény pópistákká akarja neveltetni, 's azoknak nevelem.

Primás Barkóczynak képe metszve van. Gessznernek 2dik kötete előtt fog állani. Az első az Orczy képe ékesíti. Ha kezedbe akad egyszer a' Primás írása, kérlek, teljesítsd ígéreteidet.

Feleségem téged és a' Tek. Asszonyt szívesen tisztel, csókol, gyermekeim ajánlják magukat kegyességedbe, én maradok változhatatlan tisztelettel

örök tisztelőd

Kazinczy Ferencz mpr.

Hogy van az hogy én B. Prónay Simonnetől esztendő oltásemmi levelet nem vettem. Ha tudsz valanit róla, engedd nekem is azt az örömet, 's tiszteld.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában; M. Irod. Lev. 4r. 5. sz.]

2823.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Lasztócz, jan. 7. 1815.

Instálom Édes Uram Bátyám! méltóztassék lomhaságomat szeretellenségnek nem venni. Érzem a hála sugallatait: méltóztassék hinni Édes Uram Bátyám. Leveleim rövidek voltak és üresek, s gyanúba jöttem; s mit tehetek róla? Agyam is üres volt. Szívem nem volt az, bizony nem!

A küldötteket gyönyörrel olvastam. Mi szép poétai ég az a Göthéé! Szébb asszonyi lényeket nem képzelhetni, mint az övéi, mint Sztella, mint Nyáriné, mint Mariska. Az utolsó mindnyajunkat eltöltött. Boldog Pali! S én? Ilyennek képzelem az én kedves Krisztinémot gyermekebb korában, mondtam neki; s maga is azt vallja. Méltóztassék Édes Uram Bátyám ismét valamit küldeni.

A Gyalucs Márton verseiben nem látok egyéb érdemet, mint hogy a jó úton sántikal. A mondolatokhoz írt darabját nem értem; s kétlem, ha értette-e maga is.

Klopstock epigrammáit még eddig nem ismértem. Azok nagy gyönyörűségemre voltak. Ohajtanám, hogy a «Tövisék és Virágok» közé némelyek lefordíttassanak. Hasznos volna azoknak, kik a fenlebbit nem értik; s azért volna kivált hasznos, mert Klopstock

mondja. Sok embert nem győz meg semmi ok. Az auctoritas legalább elhallgattatja őket. Több ízben tapasztaltam ezt. Gyógyítsuk tehát őket, a mint lehet. Külömben némelyeknek csak az olyan doktor való, mint doktor úr, Rigó Jonathán uram. Vallyon mit mondanak erre a Poócs és Édes Gergely sorsosaik? Ime a Davusok úgy szóllanak, mint a hogyan szoktak. De Poócs uraimék azt akarnák, hogy Kazinczy a hősöket is úgy ajkaltassa, szájaltassa, mint Davusokat, az eszem adtákat!

Jegyzetek a Mssból.

Lap 11. Mímy. De ideje volna már *feledni*.

Nyárini. Felejteti? S tudod te, mit tesz feledni.

Lap 101. *Ótalom*. Ezt így talán az etymologia parancsa után? Én azt hiszem, hogy a *l* itt olyan betű, mint a rossz szokásnál *nő* végén: *nől*, de hogy az *ottalom* kedvesebb előttem az *ótalom*nál, nem tagadhatom. Sejdíteni lehet, hogy a radix valaha így lehetett: *o* vagy *óv*, vagy *ól*.

Lap 134. *Törzs*, ennek örvendek.

Lap 143. *ennije*, *innija*, s lap 146. *bájolnia*.

Lap 160. Úgy hittem rózsát fogok a lakadalmi: talán feyerlichebb a *menyegzői*.

Lap 48. s 9. *igazábban*.

Nemtői kezdet az a Klopstock órájától. A német *sam* végzetet *ékeny* és *ékony* festi nálunk, mint biegsam, empfindsam: *hajlékony*, *érzékeny*. A bildsamra nem jó volna-e ez a szó: *képzékeny*. A Wagneri levelekre hosszas levelet instálok.

[Megjelent a Szemere Pál munkái, III. köt. 117. lapján.]

2824.

Pataky Mózes — Kazineczynak.*

Nagy tiszteletű Barátom!

Két leveleidre, melyeket leg-drágább javaim közzé számlálok, ez az első feleletem, 's ezt is egésztelenül és nagyobb fő fájás közt irám. Én itt Zsibón a' Báróné némelly ügyes bajos dolgaival, melyek utozásunk ideje alatt nagyon egybe halmozódtak, annyira

* Pataky Mózes levele. Pózának subscribálta volt magát, de Patakivá változtatta. — Kazinczy F. jegyzete.

el voltam foglalva, hogy lehetetlennek láttam, még a' veled való társalkodásra is bár egy órát fordítani. — Az én lelkem szabadon szereti érezni magát minden egyébtől, mikor rólátok csak gondolkodik is. — Kolosvárról akartam néked írni; s onnan fogod is venni mentől előbb leveletem. — Most midőn rosszszul vagyok, tsak azért írok, hogy Miklósom levele, melyet az enyém nélkül küldeni nem akar, itt ne heverjen; engemet ugyan halálos ágyamból is fel tudna költöteni barátságod, 's ugy tetszik hogy miolta ezen sorokat írom, jobban vagyok, mert rólád gondolkozhatom.

A néhai B. Wesselényi sirhalmáról gondolataidat Miklóssal is, de nevezetesen Annával közöltem; s meg nyerte helyben hagyásokat, 's ki is viszik. — Cserey Farkasnál valánk a' mult hét végén, sokat tanátskoztunk, miként rejtsük-el erdővel a' régi kápolnát; a' jövő tavaszon be-ültetődik az egész hely fákkal. — de ezekről Kolosvárról bővebben. Mi Csereynél két igen jó napot töltöttünk: Ő Miklóst szereti, egyedül Anyja testvérei közzül, 's Miklós is becsülli őtet, 's örömet mulatott társaságába; a' halhatatlan Cserey Lőrincz hagyományait ő szentül tartja és szaporítja, mint barátja mind annak, a' mi szép. — Sokat mulattuk magunkat képes gyűjteménnyével, ezek közt vagy két remek vagyon a' Niederlandi oskolából. — A Bothanicus kert a' Cserey elementuma, 's valóban sokra is vitte szorgalma; nem képzelek égy szebb gyönyörüséget mint az övé, midőn ezen számtalan nevendékjei közt el sétál 's mosolygó keblekről szedi fáradozása jutalmát. — Én a' Krasznára menő utban egy felette nagy catharust kaptam, ugy, hogy egy vagy két nap hazajövetelemmel feküdtem is vele; most már jobban vagyok; de fejem még is oly nehéz, hogy alig bírom, azért sokat nem írhatok. — Szeretett Sophidnak, a' tiszta lelkü Grófnénak alázatos kéz csókolásomat. — Szeresd a' téged és egész házadat tisztelő Patakyt.

Sibón, 8dikán Jan. 1815.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 29. sz.]

2825.

Sipos Pál — Kazinczynak.

Tordos, 9a Jan. 1815.

Kedves Barátom!

Dec. 14diki Leveled volt az újabb, meljet vettem, abba tett kérdéseidről meg nyugtató leveleimet vetted eddig. — Vetted a Capu-

tokat is concludálva. Az indexből ki felejtettem *De infidelibus*. Te szurd közbe 's igazítsd a' Caputok numerussit utánna. — a' hol látsz, egyéb igazításokat is tégy rajta p. o. Ad lectorem. Voluntate sumus, quod sumus; per intellectum nobis conscii tantum fimus id nos esse. Minthogy a' fio defectivum, azért gyanus előttem a' fimus, mint hogy auctoritást nem tanálok reája. Légyen hát a' fimus heljett *reddimur*.

Épen előttem van a' W. Allg. Litteratur Zeitung a' 102 numerus alatt pro Anno 1814. Itt a' Rationalismus és a' super naturalismus felett van a' versengés.

Ha meg olvasod Caputaimat *De inspiratione, De Oraculis*, meg fogod látni, hogy a' pálcza el van törve felette.

Az én theológiámban nem a' szabad gondolkodás uralkodik, hanem az a' szabadság, mely a' gondolkodás felett van, és ennek is határt szab. Így midőn a' Rationalismust egy felől meg szorította, más felől a' Supernaturalismust meg tágította, — hogy olj szoross értelemben nem vészszük, — nicht eine Offenbarung, bey welcher der Mensch sich leidend verhält; sondern welche die Thätigkeit des Menschen in Anspruch nimmt. Jede freie Aussprache der Menschen trägt das Zeichen einer inneren Offenbarung: Diese Freiheit behauptet sich durch Superiorität über alle menschliche Vernunft: darum braucht man das Vernunftfreie von dem Vernunftlosen genau zu unterscheiden zu wissen.

Mit kell látnom egyik leveledben? Prof. Szilágyi kedves Actor és egy nevezetes ember mi nállunk, a' kinek köz applausussal fogadott halotti beszédji jöttek ki, sok rendben: — nem tudom Wesselényi felett mit mondott; de róla tett ítéleteden meg ütköztem.

Szememmel látám Pethe Ferencz Nemzeti Gazdájában hogy a' Te barátságos Currensedről ír; csudáltam, hogy te nem irtál semmit nékem arról: most látom gonosz célját, másokat akar ellened provocálni, hogy a' mit irnak, ki iktassa, a' mint igérni látszik, vagy inkább fenyegetni. Ez a' Pethe most azt írja B. Nalátzinak, hogy ha akad Erdéljben egy — nem Szelepurde — Cavallier, a' kinek szükségé lenne egy systematicus Gazdára, jelenti magát, hogy kedve volna Erdéljbe szállani végképpen, és itt halni meg Erdéljben.

Nem lett volna szabad meg köszönni kis Beytragomat, 's már azon gondolkodol, mi képpen térítsd reám annak is egy részit: igen akarom, hogy meg könnyíttessed a' módját, mert Döbrentének

könnyű leszsz kezébe szolgáltatni; azon leszsz, [hogy] mennél többre vihessem.

— Szemem előtt álló képed int, 's addig int, míg Kolosvárra megyek vagy Szebenbe magamat le festetni; képzelem hogy a' milljen jól esik nékem, Néked is oljan jól fog esni, ha képem Te nálad leszsz.

Légy — 's légyetek egészségesek.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 31. sz.]

2826.

Kazinczy — Berzsényi Dánielnek.

Széphalom, Januar. 10d. 1815.

Kedves barátom,

Dudidhoz irt Epistolád egyike a' te legszebb teremtéscidnek. Nagy gyönyörrel olvastam azt, 's által küldém Szemerének, ki még most is Lasztóczon mulat. Minthogy Te igen jót írsz, és olyat a' millyet minden igen szeret — talán még Somogyi Gedeon is szeretné ha mindég írna, és valamit írsz, velem mindég látnád. Az én életem, sok boldogságait nem ismerné, ha Te barátom nem volnál.

Hát a' Religiók eránt dolgozol e valamit? Kérlek, abba ne hagyj, ha az világot látni nem fog is.

Midőn feleségemnek leveledet felolvastam, arra kért, hogy tégedet csálnalak egyszer ide. A' kinek¹ hatodfél ezer forint capitalisa van egy Schweitzi tehennel udvarlani akaró Grófnál — kegyetlenül kaczagtunk¹ ezen — az Pestről felszaladhatna egykor ide. De ha azt tennéd, szükség volna előbb mindég tudatni velünk, hogy jössz, hogy a' házat üresen ne leld. Mert, ha meg nem változik, mi Aprilben egy utat teszünk Bécsbe. Egy francziául beszélő leányt vagy asszonyt akarunk magunk választani gyermekeinkhez, kiknek e' nyelvet jobban kell beszélni mint az atyjok. Anyja 16 esztendőskoráig a' 8dik oltá csak azt beszéltte. Miklát útunkba nem ejthetjük, nem a' kerülés miatt. — Mikláért azt tennünk kedves volna — hanem azért, mert úgy bizonyos helyeket el nem mellőzhetnénk, pedig azokat mellőznünk *kell*.

¹ Az 's' közötti szókat az eredetiből valószínűleg Berzsényi kitérülte.

Trattner az én Munkáim közzül már a' 4dik Kötetet dolgoztatja, Gessnernek 2dik kötetét, Bácsmegyeit, — a' Szívképző Regéket és Paramytheket — Gessnernek első Kötetét már elvégezte. Ezután vagy Ossziánt véteti-elő 2 Kötetben, vagy Yoricknak Érzeny Utazását és Leveleit, vagy Tituszt, Themistocleszt, Boufflers' Leveleit és Wielandnak két regéjét, vagy a' Goethe darabjait és Rigó Jonathánt. Ezen legutolsó darabról Szemere azt jegyzi-meg, hogy a' Neologismus ellenségei el fognak csudálkozni rajta, hogy Kazinczy mint tud jól magyarul, mert azt ők is úgy írták volna, — 's talán így eljutnak annak értésére, hogy K. másutt *okok* miatt ír rosszul. Az a' bajunk, édes barátom, hogy sok ember nem akarja érteni, hogy a' Magyar Nyelv egy nyelv, de minden karakternek más meg' más a' nyelve. — Olvassd ezt az Epigrammát:

*Embert** mondva nem ejt két szótagot (syllabát) a' ki büdös gög'
 Hangján rád ordít, hogy nézz-fel 's térj-ki lovának;
 Ő ragyogó szekeren siet a' *Pont-neufre*, te'talpalsz.
 Kettőt mond Bossuet, a' nép feddője, ha szent hely
 Hallja szavát, kettőt a' Ferney' kisded Homérje,
 És a' szín fő disze Le-Kain, 's a' lyányka, ha dalt zeng.
 S íme Le Kain, 's a' nép' tisztelt feddője, 's az édes
 Éneklő, 's a' kisded Homér, úgy szóllanak a' Quain
 'S a' Vendôme piaczn mint minden Párizsi polgár.

Egy a' nyelv; de az hely' 's a' szólló' nyelve nem egy nyelv.

Az Erdélyi Muzéum, a' mint látom, semmi daraboddal nem dicsekszik. Ha megengeded, Döbrenteinek megküldöm Dudihoz írt Epistoládat.

Döbrentei két Epistolámat vette-fel a' 2dik Füzetre: Gróf Török Lajoshoz és Nagy Gáborhoz. Valamim van, azzal az Erd. Muzéum mind parancsolhat. Benne fog állani a' Virág Pócmai, Thalia, Eurydice és a' Kis Horátza recenseálva általam, a' Bécsi Annálisokból. Minthogy mind a' kettőt teljes érdeme szerént magasztalom, mellyet a' Hunfy Szerelmeivel is tettem, talán csak nem vádolnak többé malignitással. De csak rettegünk kimondani a' rosszat a' rosszról, úgy szép Literatúránk lesz. Erről majd a' Muzeumban.

* A' Francia ezt a' szót a' társalkodásban *homm*nak, a' versben, a' theátrumon, a' cathedrán *hommen*nek mondja. — Kazinczy F. jegyzete.

Talán még nem ismered ezen epigrammat:

Korhollatni nehéz; nekem az korholni is. Úgy de
«Szűlöm Róma!» 's ezért döntení 's dólni nem az.

Septemb. oltá Osszián foglalja-el minden gondjaimat. Helmecezi veve erre a' munkára; mert elébb csak $\frac{1}{3}$ Kötetnyit fordítottam volt. Most a' munka két Kötet lesz a' Wesselényi és Spissich képeikkel. — Annyi leve a' Correctura dolgozásaimon, noha az utolsó MS. nem vala első, vagy második dolgozás, hogy xbr. 14d. oltá ismét az Osszián tisztázása foglalja-el egészen. Ezen is általestem. Ezért adják meg majd nekem. De Poetát 's régi Poetát nem úgy kell fordítani, mint ők szeretnék. Nekem az ő javallások 's szidalmok semmi.

Az öreg Wesselényi, midőn Zsibón voltam, azt tudakozta, hogy palotájának festésére micsoda gondolatot tudnék adni a' M. Történetekből. Megvallottam, hogy semmit, és neked is ezt felelem. A' mi történeteinkre is el lehet mondani: Stultorum regum et populorum continet aestus. Csuda hogy ez a' lelkes nép soha sem tehete semmit. Kérdeed miért? Erre felelj magadnak, mert könnyű felelni. — Nem engedték hogy nagy legyen, 's önmagát rontaták vele.¹

Szemere a sok régi magyar könyveket olvassa, hogy kidolgozhassa mint változott a' nyelv, 's megmutathassa, hogy annak változni kell. Elhűlnek a Mondolattisták, mely tudomány van azokban, a kiket ők tudatlansággal vádolnak. Harczolni lehet nemesen is, s így harczolni hasznos.

Beregszászi deákul ír egy dissertációt de formatione verborum hung. — Jobb volna ha elébb tanulna s úgy írna.

Erdélyben Vályi Nagy Ferencz pataki professor tartatik első magyar írónak és poetának. Egy úr, a ki ott tudósnak ismertetik, könyv nélkül tudja az ő Batrachomyomachiaját. A magyar földön azt senki sem tudja más. De igazán írtad, hogy az olyaknak is van publikumok.

Élj szerencsésen, kedves barátom. Hozzon reád is jobb esztendő az Isten.

Hív barátod, tisztelőd

Kazinczy Ferencz.

[Megjelent a «Kazinczy F. lev. Berzsenyi Dániellel» cz. kiadványban.]

¹ Eddig az eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 135. sz. gyűjteményben olvasható.

2827.

Kazinezy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Január. 10d. 1815.

Igen kedves barátom,

Ime érkezik Decemb. 27d. írt hosszú, és így annál inkább kedves leveled. — Trattner köszönettel fogja venni a' Gróf Haller Gábor Excell. ajándékát, ha az nem John vagy Weiss által metszetik is, mert ez az ajándék az ő erszényén sokat segít. Ha már Prof. Nagy Sámuel Úr metszi a' képet, kivált és mindenek felett arra vigyázz, hogy kisebb rezet ne vegyen hozzá, mint a' Pászthoryé vagy Révaié, — és hogy az Ovál épen olly nagy legyen, 's a' portraírozott fő épen olly nagynak hagyattassék, mint a' Révaié. Minél nagyobbnak hagyatik a' fő, annál interesszántabb a' kép, mert a' ruhát a' néző oda gondolja, ha neki az kell. — A' betűket Prof. Nagy Antiquával messe alá, ne Currenttel; tudnillik a' mi Majuskelekkel fog irattatni; mert ez, igen is, Currentet kíván. Bár csak a' festést valamelly jó Festő tette volna! — 'S mihelytt a' fő, ha csak nagyjában is, elkészült, kérlek, küldj nekem eggy nyomtatványt belőle. Ismerni akarom azt az Írónkat a' kil gyermekségem olla olly igen tiszteltem.

Prof. Nagy Úrnak Bethlen Gáborát igen régen nem láttam már, 's akkor is tolongásban, és így sietve. Úgy emlékezem, hogy én akkor csudáltam azt, és örvendtem hazámnak. A' mi Mivészeinknek nagy bajok az, hogy ők mindenek akarnak lenni. Falka, az olly igen szép betűmetsző, még Portraiteket is, pecsétnyomókat is, architektúrai rajzolatokat is, vignetteket is metsz. Más nemzeteknél ritkán van példa az illetén Mindenségre, és ők azért monnek elébb mint mi szoktunk. Próbálgatni mindent hasznos, de osztán eggy Fach mellett kellene maradni. Az elszórt erő az embert Himpellérré, Pfüscherré szokta tenni. Így bánt Czetter is, Kis Sámuel is, így a' Debr. Mappametszők, kik igen szép Mappák helyébe typographiai betűket metszének, még pedig olyvakat, hogy a' kaczagást rajtok megtartóztatni lehetetlen. Sajnálám Prof. Nagy Urat, ha vagy a' szükség, vagy a' mások unszolása erre kényszeritené.

Köszönöm, igen nagyon köszönöm a' hírt Takács Judith felől. Képzeld melly kedves hír lesz az valaha a' Maradéknak, a' kik leveledet Gyűjteményemben fellelni fogják. A' Te leveleddel, édes barátom, együtt vevém a' Berzsenyiét a' maga rokonához írt Epistolával, melly tele van erővel. Talán azt te is vetted már. Ha nem vetted, parancsolj, 's küldöm. Méltó, hogy Muzéumodban álljon, 's Dudi (Berzsenyi így hívja Judithot) méltó, hogy te neki e' tömjént gyujtsd. Azon darabjai közzül, mellyeket Dudi nekem küldé, a' hozzád-írt versezet érdemi leginkább, és talán egyedül ez érdemi, hogy felvedd. — A' B. Epistoláját általküldöm az én Szemerémnek, a' ki tegnapi levele által új okoknál fogva ragadott csudálására. Most talán ő az első Grammaticusunk, ő és Horvát István, de a' kit hivatalos dolgai nagyon elvonnak a' Grammaticától és Irástól; 's Szemere annál inkább első, mivel ízlése olyan, a' millyen egy Grammaticusunknak sincs. Pedig mi ízlés nélkül a' Grammaticus? holott egyike a' legízetlenebbeknek, a' Herr Adelung, maga is az *ízlést* javasolja azoknak, a' kik a' Grammatikai ösvényre térnek. Oszlán Szemerének nem csak megítélő, hanem teremtő ízlése is van, mellyet Vidához írt erővel teljes, de nem szépnek, most már maga által is nem szépnek ismert Epistolája, némelly igen szép kis darabjai, de kivált örökké élendő Sonettjei, bizonyítanak. — Ő nekem ezen levelében is, és a' nélkül, hogy egy holnap olta közöttünk szó volt volna a' fekv felől, complimenteket teszen e' szó miatt, 's örvendez teremtésének, te pedig kárhoztatod. Szóljunk felőle, édes barátom, Rechthaberey nélkül, kevéség nélkül, 's ne praeceptoroskodva, mellyről kettőnk közt szó nem lehet, hanem mint együtt tanácskodó barátok, kik egymást nem csak szeretik, de becsülik is, és így egymáshoz bíznak. Nem szükség az, hogy az illy tanácskozások által egyikünk a' másikat a' maga felére által vonja: az szükség hogy gondolkozásunkat, érzésünket egymással tudassuk. Az ellenkezést, ha szelíd, csak a' vad veszi nehezen. Ime az, a' mit Te írál e' szó ellen, engem arra veve, hogy ideáimat tisztábbra szedjem, 's ellenkezésednek azt köszönöm, hogy a' szóval már most bátrabban élek, mert okát adhatom. —

A' fekv nem azon szavunk' számokba való, a' mellyek a' Grammaticusok' czirkalma 's lineája mellett megállhatnak, hanem azoknak inkább, a' mellyeket vagy a' szükség vagy a' genialis pajkosság ment. Jó e a' relligio? jó e az italiam fato profugus? . . ? jó e a' vëhëmëns et liquidus? De ne csak a' Prosodiából, mellynek

megtörésére elég példa van. De jó e a' *Rechthaberey*? mert van e *habern*? van e *ich habere* és *ich rechthabere*? Miért jó hát a' *Rechthaberey*? Azért mert az *usus* jóvá tette. Ez! ez! Midőn Teleki Jósef azt vitatá 1790. az Erdélyi Dietán, hogy egy őáltala gyűlött, de az Ország által kedvelt német ember Nemessé tétessék, 's kifogyván minden argumentumaiból, végre azt mondta, hogy az azért sem lehet Nemes, mert nincs czímere, Wesselényi Miklós, látván a' Gróf elakadását 's méltán neheztelvén az igen nem nemes megátalkodottságon, elbeszélé Telekinek causticus hűmorról, hogy a' Nemesség a' czímert csak Alfred oltá viseli, pedig nemesek Alfred előtt is voltak, ezzel végzé-el a' Telekit tökéletesen elnémitó feleletet: «De ha czímer nélkül csakugyan nem lehet Nemes, ám hozassunk egy pecsétet-metsző Czigányt, 's lesz pecsétje.» — Már ezt az *Ususra*. Ha a' *Rechthaberey* a' *Grammatica* szabásaival meg nem eggyez, ugy e hogy vétkezett a' ki azt legelőbb teremtetete? vétkezett a' ki vele ezen első után élt, és folyamatba hozta. Hadd vétkezzem én is, édes barátom, mert bár minden ást, ést, atot, etet, ságot, séget, vagy legalább azoknak hasonfelét így apocopálhatnánk. *Werke des Geistes und der Kunst* sokszor insultálnak a' czirkalomnak 's lineának, 's a' tánczoló Grátzia sokszor, vagy azért mert a' *Menuet* két lábait a' szűk hely miatt meg nem teheti, vagy mert kényes csintalanságból hibásan lép, de graciásan lép, 's jaj annak, a' ki czirkalmot és lineát viszen oda, 's kiszabja, hogy ime a' két láb' 8 csuszását és szökését eddig 's eddig kellett volna vinni. Én szerencsét próbálok a' szóval. Mit ítél felőle a' *Publicum*, azzal nem gondolok. Azt sugja nekem valami, hogy talál az Szemeréket és Kölcséyeket. Élek a' szónokkal is, de megvallom hogy szeretném, ha más szavunk volna az idea' kinyomására. Ezt Verseghi csinálta, 's köszönöm neki, mert reá szükség volt. «Ha az Orátort megmagyarosítod, miért írsz *Secretariust*, *Consiliariust*, *destinatiót*? Az effélék által magad adsz fegyvert magad ellen.» Ezek a' te szavaid. A' *Consiliarius*, *Secretarius* olly szavak mint a' *Palatinus*, *Generális*, *Regement*. Ki ne élne az illyekkel? Ki ne éljen a' *destinációval* is p. o. midőn egy francia *Beaumarchais*-val mondatjuk *Clavigóban*? De mindenütt fogunk e velek élni? Az *Orator* csak úgy idegen szó mint a' *Poeta*, 's az *Oratio* mint a' *Poema*. De valamint a' *Poetának* leve nálunk neve: *Költő*, 's a' *Poemának* *Vers* és *Versezet*, ugy kell adni azt az *Oratornak* és *Orationak* is. *Oratio* és *Beszéd* már alkalmasan eggyé tétettek, de az *Orator* és *Beszéllő* soha sem lesz egy. Azt

írod, hogy a' szó nem Rede. De igen; a' szó nem csak Wort, hanem, mint a' Wort, noha egyéb is, egész propositio, egész §, 's néha még a' hangzás is; szép szavu = szép zengésü. Az Irónak a' ki nem követni akarja a' maga Olvasójit, hanem vezetni, kötelessége, hogy merjen, ha azok néha zúgnak is. Követni fogják ők azt, ha látják, hogy ő a' maga vétkeiért őket teljesen dedomagirozza — mert neologizálni csak annak volna szabad, a' ki igen nagy gonddal ír és szerencsével.

Én az én Döbrenteimmel ezen levelemben perleni akarni lát-szom. Ám pereljek mint az ő Kazinczyja! 's ő vegye az én perlésemet mint az én Döbrenteim. Én az ő perlését most is barátsággal vettem, ezután is mindég így fogom. Felejtsük személyességünket, édes barátom, a' hon' dolga forog kérdésben, és a' Mesterségé. — Pedig a' perlésnek még épen nincs vége. Azt írod hogy az Olim truncus etc. nem érdemlette-meg a' dicsérést, 's te azt mustrául nem vetted volna *foglalatjára nézve*. — Mi baj, édes barátom? mert bizony nem értelek, és nem kötődésből teszem a' kérdést. A' diffissa nate ficus ijeszt e, vagy a' bolond babona' nevetése 's a' popularis religio? Az Istenért, hova jutunk, ha a' Muzeum' kiadóját fogja az ilyen tartóztatni? A' Recensens vét hogy ezt a' genialis teremtest dicséri? vagy Virág hogy lefordítá? vagy Horátz hogy írta? Szikrákat hány szemem mikor illet írsz olykor. Egünkön dögletes grávis gőz föl, melly bennünket nevetni is tilt, 's te nem ellenkeznél e ennek oszlatásával, holott Virág, a' Misemondó, ezt meri? Emlékezzél mit tettek a' Németek, hogy ezt a' gonosz gőzt elverhessék. 'S mi lesz úgy nálunk a' Kunstgefűhlből, ha még a' Horátz' munkájától is elfordítgatjuk füleinket? — 'S itt vége peremnek.

Carlosz és Póza nem beszélek-el, mit monda a' maga paraszt-ságának (Unhöflichkeit) mentségére Nagy Pál, hogy t. i. leveleimre nem felelt. Egy barátunknak úgy beszélek, hogy ő azt azért escelekde, mert nem szeret a' megróttakkal egy lévben lenni. Ámbár ez alacsony-ság, én még is szeretem őtet 's fogom, 's sok olly embert kívánok hazámnak. Nagyon kedves dolgot tennél nekem ha megírnád, mit láttál rajta és nála; mit Himfyn és Himfynén. Osztózzál ezen örömeidben, édes barátom, velem is, 's annyival inkább, mivel a' mit nekem így írsz, azt az egész Maradéknak fogod írni. 'S kérek, hogy olly bűv [légy], mint a' Dudi képe' festésében valál.

Téti Takács felől szólván, ezt írod: *A' J...ség nagyon characterisálja.* Lehetetlen kitalálni mi az a' J...ség. Ne feledd azt velem tudatni. — Takács személyemet talán szereti, de írásomat épen nem szereti. A' dolog nagyon igazságos, mert én is ötöt magát ha nem szeretem is, nagyon becsülöm, de írását (lássd Verseit) nagyon rossznak lelem. A' mediocris Poeták közt sem ragyog, pedig a' mediocrisoknak megmondá Horátnak. Tudom én egy részét, mire nem viszi Takácsot az ő dühe. A' düh semmit nem használ. Az az öszvefűződés Kultsárral, Ruszekkel etc., sokszor volt alkalmam annak sok jeleit *érzeni*. De én nem írok javallásért, bérért, 's nem a' mások' gáncsokat rettegem, hanem a' magamét 's a' Szemeréét. Tudom én, utoljára is hova üt-ki a' dolog, 's mi lesz akkor az ő bérek. Rendes hogy Kultsár is úgy beszéll mintha ő is tudna Grammatikát. Ékesen írni, azt bizony tud. Nagyot nevettem azon sorodra, édes barátom, hogy a' mi kedves Lolottunk némelly ujtásaimat nem szereti, és hogy te gyakran védelmezel ellene. Neki, a' kedvesnek, szabad az. De mit tesz egy leányka' ítélete, a' kinek bizonyosan nem abban áll érdeme, hogy nyelvünket érti? Tanuljon előbb Lolott, 's akkor lesz szava az Ecclesiában. Szent Pál a' szép nemnek ott nem enged szót. Bár sok férfit is eltiltott volna attól!

Meglehet, hogy Superint. Kisnek igaza van, hogy jutalmat kellene adnod a' Muzeum' Dolgozóinak. Én azonban azt hiszem, hogy az most még nem lehet, 's reá szükség nincsen is. Sokan vagyunk a' kik, ha kellene, fizetnénk is, csak hogy portékánk felvétessék. Az egy Szabó Úr az, a' ki azt eddig kívánhatott volna, mert a' munka gondba került. Sed habet in promptu, 's W. mellett lévén, a' jutalom nélkül ellehet. — Herdernek Értekezését a' hanyatlott Izlés felől nem fordítottam, 's most reá bizony nem érek. Sok a' dolgom, és talán soha sem volt több mint most, 's ha ezen általem, készen vár három vagy négy, nagy öröme a' Téti Takácsoknak. De ha reá érek, Herderből sokat fordíthatok, a' mint egykor szándékom vala.

Millyen Recensiókat kívánsz, előmbe adja ezen leveled. De hát csak olly munkákat recenseáljunk a' mellyeket lehet tömjénezni? Jaj úgy Literaturánknak! A' Rajnis' Georgicáját által küldém Szemerének; mihelytt vissza kapom, recenseálni fogom, 's megküldöm. R[ajnis] ezen 30 eszt. olta dolgozott, 's olly rosszúl, hogy ha fél eszt. alatt fordította volna is, elég rossz volna. 'S ezt azért akarta nagy gonddal, hogy megmutassa hogy ő többet ér, mint Szabó Dávid,

és soha még Szabót semmi nem tette illy naggyá mint Rajnis. De hiszen ez eránt nem sokára a' Recensióban.

Leveled nagy tiszteletére ragad Kanyó Úrnak. Gyönyörű az a' mit úgy teve mint gyám; gyönyörű a' mit Kenderesivel együtt a' Muzeummal 's másokkal teszen. Az én Vályi Nagyom kedvesbb Író Erdélyben mint itt; itt senki sincs a' ki Batrachomyomachiáját könyv nélkül tudja. Homérjét még nem láttam, 's egy értelemben vagyok Kézyvel és Kölcséyyel eránta azon egy pagina után, melyet belőle egy két eszt. előtt láttam. V[ályi] N[agy] szorosan akar fordítani, de a' sok componált szókat feldarabolja, mint a' franczia szokta. Hova lesz csak így is Homér? Homért úgy kellene épen fordítani, mint Virág a' Horátz Epistoláját: szabadon, de a' Horátz' lelkével, az pedig több mint csak szorosan fordítani. Nem csuda az ha Vályi Nagy nagyon tetszik Kenderesy és Kanyó Uraknak. Egy az ízlések. 'S ám próbálja valaki nekik mondani hogy a' II nem consonans, hanem fél vocális! ám mondja hogy a' németnek van prosodiája! — Ellenkeznem szabad, de kit kit a' maga vélekedése mellett hagyok, 's a' mint Kenderesy, Kanyó és Vályi Nagy eránt itt is bizonyítom, őket szeretem.

Élj szerencsésen, édes barátom! Sophiem köszönt, 's örvend hogy meg fog láthatni. Addig alig ha Bécsset meg nem látja. Rég olta tanácskozunk Bécsben lakó barátinkkal egy franczia Nevelő Asszony eránt, 's jobbnak látjuk hogy felmenjünk Aprilban, 's meg-nézve hozzuk-le. Én ezt az útát már ősszel akartam tenni, de hideg holnapokban utazni nekem veszedelem; elhalasztám a' szebb részéig az esztendőnek, 's akkor Sophie és Eugénie is jó. Ajánlom magamat becses barátságodba.

Várom a' hirt a' Museum Napoleon felől, 's kérlek érte.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

2828.

Kazinczy — Helmeczy Mihálynak.

Széphalom Januar. 12. 1815.

Kedves barátom,

Igen is, Nagy Benedek barátunknak levelét vettem. A' levél méltónak kiáltja mind azon dicséretekre, melyekkel Te nekem az ő képét festéd. Szeretném e' levélért, ha az nem nekem volna is írva.

Valóban jól hasonlít Wesselényihez; férfi lélek lakja mellyét, 's ajkait megillette Svadéla. Bár ezek az ajkak a' maszlagot ne kóstitják-meg soha! Tiszteld ötet barátságosan, 's mondjad hogy ötet szeretem, csudálom, 's felőle igen sokat várok.

Hát Szent-Miklósynk felől nem tudsz e valamit? Ha tudsz, és irsz neki, jelentsd hogy levelére Tarcsára feleltem, mert meg nem írta hol fog lenni.

Osszián kész. Decemb. 14dikén fogtam újabb letisztázásához, 's mind a' mellett hogy a' gazdasági Új esztendő sok időmet elrablotta, íme az utolsó betűig le van írva. Most Szemere lesegeti botlásaimat benne. Mit nem adnék érte, édes barátom, ha az Ahlwardt' Ossziánját bírnám, 's a' magamét ezzel öszvehasználhatnám! Mert én úgy hiszem, hogy Ahlwardt, a' ki minden más fordítójt Ossziánnak elpírtani készült, az én dolgozásomat sokkal jobba tehetné mint e' nélkül lehet és lenni fog. Kérlek, édes barátom, vedd-meg nekem Ahlwardtnak Ossziánját mingyárt, 's tedd Diligence-ra az én nevem (adreszem) alatt, 's küldd Kassára, honnan én azt 24 óra alatt azután hogy eránta a' jelentést a' Kassai Diligence-hívataltól venni fogom, bizonyosan megkapom. Egyszersmind postán ird-meg hogy a' könyvnek mi volt ára, hogy azt Neked haladéknélkül megküldjem. Trattner Úr addig is lesz oly jó, hogy azt neked kölcsön adja érettem. De küldd, nagyon kérlek. Valamint az, hogy Nemzetünk bírni fogja Ossziánt, egyenesen a' te érdemed, és egyedül a' te érdemed: úgy az is egyenesen a' tiéd lesz, ha, megkapván az Ahlwardtét, jobban fogja bírni. Stolbergnek 's másoknak Ossziánjokra nincs szükségem. Denis és Rhode előttem vagyon, 's ha Ahlwardt is itt lesz, ellehetek amazok nélkül. — Tr. Úr Ossziánt Gessner után akarta kiadni; de sok okok vannak arra, hogy Martziusban ne Osszián, hanem Joricknak Utazása 's Érzékeny Levelei, ez után pedig Titusz, Themistoclesz, Boufflers, a' Bölcsék' köve és a' Szalamandrin menjenek sajtó alá, 's Osszián és a' Göthei Kötet Júniusban vétesseken-fel. Első ok erre, hogy az Olvasók' legnagyobb része soha sem tudná mit csináljon Ossziánnal, holott Jorick és kivált a' Titusz' kötete a' két Regével kedvelőket fog találni. Második ok az, hogy a' Haller és Primás Barkóczi ingyen kapott képeik, mellyeknek itt kell állniok, kész vagy kész lesz ingyen, 's illő hogy Gróf Haller Gábor Exenak 's Gróf Barkóczy János Úrnak azt az örömet adjuk, hogy a' képet minél előbb kezeken forogni láthassák.

Isten tudja mikor fogom én látni Munkáimnak első Kötetét,

's a' mi Gessnerből már elkészült, és a' miket Te Rátkainak általadni méltóztatál. Legjobb volna ha ezeknek 's a' Kis Verseinek 's Beregszászi Értekezésének egy exemplárját, és a' mi még a' siető felküldést érdemli, Diligencere tennéd. Már kaptam Erdélyből levelet, hogy ott Marmontelem az újabb kiadásban is ismeretes, 's én azt talán Martziusban fogom látni! — Melly jól tennéd, ha ezen csomóhoz egy két példányát is rekesztenéd a' Teáltalad készített Annunciatiónak, hogy azt a' Maradéknak félre tehetném!

Minap a' Gessner' életébe pillanték, 's neheztelve látám, hogy tollam az Idyllek' Kassai kiadását említvén, 1788 helyett 1778t írt. Tekintsd-meg, kérlek, nem ezt az utóbbi esztendő't írtam e a' sajtó alá küldött írásban is? És ha 1778t találtam írni, 's így esett a' nyomtatás, kérjed Tr. Urat, hogy azt a' levelet metszesse-ki, 's a' botlást igazitassa 1788ra, mert az Idyllek ekkor jöttek-ki.

Hogy Gessner olly vastag Kötetet adand, nem hittem. De a' II. Kötet vékonyabb lesz, 's ez helyre hozza a' dolgot, úgy hogy Tr. Úr veszteni nem fog. — Nagyon kérem Tr. Urat, hogy az Idyllek a' szerint nyomtattassanak, a' mint hagyám: mindenike külön lapon, és ne úgy hogy az egyiknek vége 's a' másiknak kezdete egy columnán jelenjen-meg. Ezt kérd, kívánd, erőszakkal is kívidd.

Szemere mikor megyen, nem tudja. Most sokat olvas, sokat gyűjt. — Vida barátunknak nemes lelkét mutatja az Emlékeztető is, melyet Menyének küld. A' gyerek csókolja kezeit, mi pedig mind magát, mind kedves feleségét szívesen tiszteljük. Mondjad neki, édes barátom, hogy őtet szívesen szeretjük.

II. Friedrich valamelly Generálisával, a' ki azt hitte mint sokan, hogy neki minden Asszony' férjének kell lenni, (a' gaz Julius Caesar felől azt mondogaták, hogy ő ifju korában minden férfi' asszonya 's később minden asszony' férjfija volt) — évődvén, ezt az intést adá a' marha-embernek: Vigyázz magadra, mert a' francziák még bosszút állanak rajtad! — Az, a' mit utolsó leveledben írsz, emlékeztete a' király' tréfájára. Kár hogy az a' nyavalya, melyet Európa Americától kapott, előbb nem jöve-be, 's még Július Caesárnak, ki a' maga dühének áldozván, szabad nagy hazáját szolgájává tette 's az emberiséget talán örökké tartandó veszedelemre taszítá, bé nem fizetett.

En Aprilisben feleségemmel és idősb leányommal Bécsbe megyek, lehozni a' már reánk váró francia nevelőt. Ekkor tehát meg foglak látni, édes barátom, 's tűni fogok számodra Dónátnál. Jelentsd ezt ennek az érdeemes embernek, 's kedves nőjének; jelentsd, hogy levelét való gyönyörrel vettem. Oh igaz — való! akarám mondani; való! hogy a' Mesterségek a' jó embert nemesebbé teszik! Kérd Dónát Urat, hogy addig míg én Pestre érek, képeimet ne copírozza; tudnillik *az én tulajdon fejemet ne*. A' Wesselényiét és Patakiét kérem hogy vegye azonnal munkába, de semmit ne egyebet mint a' fejeket; mert kérni akarom, hogy W-t úgy fesse mint Don Carloszt, Patakit mint Marquis Posát. A' Pataki feje kivált valóan Van Dycki főt fog adni.

Minekutána a' IX. Kötet után a' X. XI. és XII. is kiszabadul a' sajtó alól, a' Nyelvtudomány osztályára lépek, 's itt legelőbb fog állani: Herder a' Nyelvek eredetéről. II. Herder az Izlés megromlásáról. III. Jenischnek öszvehasznítása XIV Nyelv[vel], megtoldva a' Magyarral. IV. Az én apologiam a' Neologismus mellett. Ezeket csak barátságos tudósításképen még most.

Hát az Erd. Muzéum mikor jut sajtó alá? Arra én mindent dolgozom a' mi tőlem kitelik. Engem el nem ijeszt a' Tét' környéke, mely a' Mondolátistákkal nem hiszem hogy öszvefüggésben ne legyen. A' Jezus Christus megmondá: Ex operibus cognoscetis eos. Lássd mint írnak a' Palaco- és mint a' Neologusok. Ha lármáznak, azt nem bánom. Sőt köszönöm; tanúlok is néha tőlök, néha pedig ismerem ellenvetéseiket, 's tudom mit feleljek reá.

Virágot tiszteld, köszönts. Jelentsd neki hogy Poemáját, Thal. Eur. recenseáltam a' szerént, de valamivel bővebben, mint az Annálisokban volt. Most a' Rajnis Georgicáját akarom recenseálni. Erről jót mondani alig tudok. De felette kímélve akarok bánni, minthogy Döbrentei 's sokan mások úgy akarják. Élj szerencsésen édes barátom. Legyen gondod reá, hogy csomóimat Fiscalis Reiner Ur (ki leveletem kezéhez fogta adni) elhozza. De kivált arra kérlek, hogy az Ahlwardt Ossziánját 's egy egy exemplárt Marmontelemből, Gessnerből, a' Kis Verseiből, a' Beregszászi Dissertatiójából, a' Horváth Zsigm. Amerikájából a' Kassai Dilizsánsz utján vechessek.

Kazinczy Ferencz mpr.

Horvát István nem felel.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

2829.

Kazinecy — Tatay Jánosnak.

Széphalom, január 12d. 1815.

Kedves barátom,

Utolsó leveledre, mellyben nekem a' Takács kisasszony' levelét és verseit megküldeni méltóztattál, nem mingyárt feleltem, részént mivel Döbrenteitől vártam bővebb tudósítást Duka eránt, részént azért is, mert a' rövid napokban minden időmet elvonta Osszián, és a' gazdasági gondok új eszt. körül, és czek ugyan annyira hogy nagy halom levél várja válaszaimat. Elkésésem hibáját azzal hozom helyre, hogy a' Te leveledet az elsők közzé számlálom, a' melyek választ kapnak tőlem. — Hogy a' mi Dudink, — mert az az Izraelita név nem szépen hangzik, az Ossziáni pedig nagyon affectált — levelemet bizonyosan vehesse, Téged tészlek postámmá. Tedd bizonyossá szives tiszteletem felől mind magát ötöt, mind érdemes atyját, kinek ragyogó szerencsáját irigylem.

Kevés napok múlva B. Barkóczy László Imregen fogja elmondani első miséjét. Ott emlékezni fogok rólad, 's elszalasztott Zirezi szerencsémről.

Munkáim közzül már három kötet készült el, de én még csak az eggyiket láttam, holott Erdélyi barátim olvassák már a' másodikat is, a' Szívképző Regéket, megtoldva a' jó anyával és a' Paramytheekkel. A' harmadik kötetet Gessnernek Ábele, Daphnisza és Első Hajósa teszik. Most Gessnernek Idylljei, Evandere 's Erasztja vannak sajtó alatt. Ezek előtt a' Révai, a' General Orczy 's a' Kapitány Csehy képeik állnak, mint az elsők előtt a' Pászthoryé. A' Júniusi vásárra a' Telemach fordítójának és Primás Barkóczynak képeik lépnek közre; ez már kész és kezemben vagyon, amaz most készül Erdélyben. — Mit ítélnék nyelvemről c' kötetekben nálatok? Kérlek, a' mit illet hallasz, jót rosszat, mind egy, de kivált ha okkal támogatott rosszat, írd-meg bátran, elhallgatván nevét az ítélőnek, a' mire szükségem nincs. A' dícséret meg nem szédít; tudom én mit ér az olyan; de a' gáncsot vágyok érteni, hogy, ha fontos, megtérhessek, ha haszontalan, megezáfolhassam. Eggy valaki nem messze tőled minap előmbe adta okait, de a' melyek ki nem mozdíthattak. Eggy más valaki hátam megett szólla, 's épen nincs mit csudálnom.

Meg mondta a' Christus: Ex operibus cognoscetis eos. A' ki maga rossz író, hogy izlelhetné azt a' mit Révai csinált? hogy azt a' mit a' Révai barátja írt? Légyen hamis út a' melyre én vezetek mást, annál jobb: írásom' vétkei látni fogják a' jobbak, 's vétkeim nem lelnek követőket. Hát Rómában minden Író egygyformán írt e? A' Göthei Darabok' kötetében az Olvasók egy olyat is lelnek, a' mellyet magok is való és tiszta magyarságnak fognak ismerni. Jele hogy én így többet is tudtam volna. De ott úgy kellett, más-hol nem úgy.

De élj szerencsésen, kedves barátom. Idvezeld Horváth Elek barátunkat! Talán tőle jó Helmeczi által két csomó, mellyek felől utolsó postával vettem hírt. Ajánlom magamat barátságodba.

[Megjelent a *Győri tört. és rég. füzetek*, 1862. évf. II. köt. 93. 94. lapjain.]

2830.

Kazinczy — Pataky Mózesnek.

Széphalom, Január. 16. 1815.

Érdemes barátom,

Eltávozástokkor nem lelvén sehol a' Biographiai rajzolatokat, elhitettem magammal hogy elvívéd, és azért vivéd-el, hogy a' Diaetai Beszédekkel megbővítve küldhessd vissza. E' napokban Hamletemben kellett valamit keresnem, 's a' mint a' csomót forgatom, kezembe akad a' Skizz. Ha azt nem hittem volna, hogy azt Te elvitted, nem találván, felhánytam volna minden papirosaimat, 's minthogy tévedésem csak tévedés és nem restelkedés volt, ment vagyok magam előtt, 's bár előtettek is az lehessek! — Most több gondnal olvasám-meg azt mint Novemberben; akkor az öröm részeggé tett volt; 's nem mondhatom melly elragadtatással olvastam. Sok oly psykologiai jegyzéseket találtam munkádban, mellyeket használni fogok. Egyéb eránt W[esselényi] felől azt mondhatom, hogy én ötet soha inkább nem becsültem mint ezen írás gondosabb olvasása olta. Némelly helyeken a' mi barátunk is sirni látott volna engemet, mint én látám ötet. W[esselényi]t a' természet egy királyi oroszlánná rendelte, 's W. az volt; rettenetes, de szelíd, kemény de nemes és jó. Mik ő hozzá képest mind azok a' kik az ő hibájira kevélyen néztek! — mert Wesselényiben én inkább szeretek *hibát* látni mint *gyengeséget*; neki gyengeségei is a' szertelen erőből eredtek.

Mik őhozzá képest azok a' hálátalanok, azok a' sepredékei az emberiségnek, 's mi ő mellette Tholdi, kin Wesselényi olly ragyogva triumphált. — Ellenségei között csak az egy Halmágyit ismertem, 's ezt jól ismertem, az az a' nem jóról. Nincs olly impostúra, a' mit ezen ember felől fel ne tehessek. Eggykor nekem is panaszkodott Wesselényi ellen; békével hallgattam-ki, 's ámbár nekem csaknem lehetetlen valakinek gorombaságot mondanom, nem állhatám-meg hogy egy gondolatomat, melyre ez az ő panasza adott alkalmat, szemébe ne mondjam. Imhol az; el akarom mondani a' Wesselényi Biographiájában is. — «A' kicsinyek kevélysége sokkal szenvedhetetlenebb mint a' nagyoké, a' melly ellen a' kicsinyek mindég panaszkodnak. Ezek szolgálai húnyáskodással közelítenek a' Nagyokhoz, 's nincs olly neme az alacsonyásnak a' mellyet elkövetni készek ne volnának azon nagy bérért, hogy azok ezeket magok körül meg-szenvedik. De midőn egyszer a' kicsiny a' nagyot megnyerte, már akkor ez nem tartja elégnek, a' mit eddig boldogsága legfőbb polczának nézett; 's akkor ő akar lenni minden, 's úgy hiszi hogy ő mind addig semmi, míg azt nem teszi semmivé, a' ki neki kevéssel elébb minden vala.» — Jobb rendbe 's tournürbe szedve ez a' gnoma helyet foghat a' La Rochefoucauldéi között, 's Laskai talán megérti. Ezt az embert és Bölönyt még inkább utálok mint Bydeskütit.

Álmatlan óráimban most mindég ez a' Biographia fog-el. Introitusával kész vagyok, és meg vagyok elégedve magammal, kivált azért mert stylistikai érdeme is vagyon. Feyerlich, 's a' Cicero harsogó árvizéhez hasonlít, 's a' periódus csaknem pneuma, de érthető még is. De hány olvasó vagyon köztünk a' ki észre vegye, mi van ebben becsülni való. Sok még kérhoztatni fogja. — A' Biographiának az itt következő czímet akarom adni; különben alig fognák érteni, hogy a' B. W[esselényi] M[iklós] életében minek szöllok őseiről olly bőven.

HADADI

BÁRO

WESSELENYI MIKLÓS,

's ŐSEI és ROKONAI

—
megírta

K. F.

—

Hogy a' munkát készithessem, kénytelen vagyok elődbe némelly kérdéseket tenni.

K É R D É S E K.

- 1.) Ferencznek, a' Generalisnak felesége Nyári leány volt. De melyik Nyárié? Mert a' Wesselényiöknök szüléjüket 's testvéreiket is jó volna említeni, ha említést érdemlenek. 'S mi nevezetést tudhatnék mondani a' Generalisról? Semmi sem elégíti-ki kevésbbé az Olvasót mint a' közönségesen-cített magasztalások, hogy jó hazafi volt, nagy katona volt. *Tetteket* kell említeni, nem *magasztalást*. 'S az Erdélyi Fejedelem alatt szolgált nyilván 's kivel verekedett? hol hala-meg 's ágyon e vagy ütközetben.
 - 2.) István, a' Lengyel, kinek Tárnok mestere volt? — Felesége? születése 's halála' napja? Tettei?
 - 3.) A' Palatinus felől tudok holmit. De valamit ti tudhattok, ird meg úgy mintha én nevét sem hallottam volna. A' B. W[esselényi] M[iklós] Tragoediája is sok materialét adhat.
 - 4.) Ádám és László nem hagyának fiat. A' leányokat sohol meg nem nevezted. Jó lesz tenned azt is. Tetteik, születések, halálok.
 - 5.) Pál, a' Tárnok mester testvére,
 - 6.) István, a' Gyulai Sophia férje
 - 7.) A' Lónyai Anna férje
 - 8.) A' 3dik Pál
}	Tetteik? születések? halálok?
}	fijaik? leányaik? A' Diariumban
}	mi nevezetes van maga felől?
- 9.) B. Dániel Polix. felől ezt mondod: Megholt Zsibón 1775. De mely nap?
 - 10.) Miklósnak leány testvérjeik hol laktak mint feleségek? Teleki Ádámot Czídje miatt említeni fogom érdemlett nagy dicsérettel, mert a' Czíd igen szép munka. Hol volt Commissarius? Melly Vármegyének volt Fő Ispánja? 's nyilván Excellenc is?
 - 11.) B. W[esselényi] M[iklós] igazán Dec. 11dikén született e? Nekem azt mondá hogy 9dikben.
 - 12.) Ó Nagys. az Özvegynek születése és esketése napja? — (A' Kalvin feléhez **hol** tért? Ezt csak pro privata notitia.)
 - 13.) Cornidest ismertem. Szeretett engem. De ki volt Deáki Pál? Glossádat a' nevelés hibája felől annál inkább fogom használni, mivel némelly Nevelő nem *tanít*, hanem *tanul*.

- 14.) II. József volt Zsibón? Mert hogy B. W[esselényi] M[iklós]nak az anyjától köszöntést (talán levelet is) vive, tudom.
- 15.) Gróf Haller János viselt e hivatalt? Neve a' helynek a' hol a' Ritteri Akt történt?
- 16.) «Gener. Hadik Kufsteini Commendans stafetát küldte a' Vár Commendansnak.» — Ha a' Feldmarschallt érted, hibás a' jegyzet. Az öreg Hadik Praeses volt a' Hofkriegsrathnál, 's így tőle függtek a' Status' rabjai — ő nem volt Kufsteini Commendánt.
- 17.) A' magyarok csak a' Német uralkodó alatt lettek titulusos Nemesek. Mellyik Wesselényi leve Báróvá? Mi nevezetes van a' Diplomában?
- 18.) Több töredéket kérnék a' Haller Albert verseinek igen szép fordításából, 's azokat a' Scholionokban, mellyek őt árkuat is fognak tenni a' Ménes miatt, elő szeretném hozni.

M é n e s.

En magamat ló ismerőnek nem tartom; de a' görbe fennkölt nyakot és száraz kis fejet első tulajdonságnak hiszem a' szép lóban. E' kettő nélkül a' leg szebb lovat sem gondolom paripának, 's ebben talám magamat meg nem esalom. De abban alig ha megtévedésben nem vagyok, hogy a' pelly 's kivált a' fekete szín nincsenek díszére a' lovaknak, 's hogy talám az ifju Caesar színe a' legszebb. Te, a' ki Zsibón Lóismerő is lehettél, méltóztassál e' részben igazítóm lenni. — Említhetem e hogy a' Zsibói lovak e' részben distinguálják magokat? Szólj nyilván hogy az irigységnek részt ne hagyjak istentelen játékára. — Te nekem a' Zsibói lovak felől igen derék rajzolatot adál előmbe. De itt is van némely kérdeni való.

- 1.) Nem lehetne e tudni a' legelső Galant millyen színű 's magasságu volt? 's feje, nyaka, millyenek?
- 2.) Ez e az a' Gründel a' ki nektek Bécsben a' két képet hozá? 's B. W[esselényi] M[iklós] tőle hol vett leczkéket? Zsibón e?
- 3.) A' Monarch és a' Brillant színe, magassága, feje, nyaka.
- 4.) Az a' Cicero a' ki 1805 hektikás kezde lenni, 's nekem is rúdasomnak atyjává tétetett, 's kos orrú de nem magas nyaku leányt ada egy nagy fejű fekete kanczámnak, az a' Cicero e, a' melly miatt Hallerrel a' Ritter-Akt támada?

- 5.) Az öreg Caesar mikor dőlt-ki 's hány esztendőös korában?
- 6.) Az ifjú Caesart ki vette-meg és hogy? Ezt csak pro privata notitia.
- 7.) A' Hiam' Alexandere színe, feje, magassága?
- 8.) A' Kaunitz Andalusója detto, detto?
- 9.) Az 1792. vett Arabsz, színe, feje, magassága, nyaka?
- 10.) Superbo?
- 20.) Psilosoph?
- 28.) Raro?
- 11.) Daru?
- 21.) Hannibal?
- 29.) Spagniola kancza?
- 12.) Amico?
- 22.) Pajzán?
- 30.) General?
- 13.) Kakas?
- 22.) Spagniola?¹
- 31.) Eclips?
- 14.) Kedves?
- 23.) Scipio?
- 32.) Fanny?
- 15.) Csinos?
- 24.) Passageur?
- 33.) Jenny?
- 16.) Courbs. Cicero?¹
- 25.) Fűzes?
- 34.) Almansor?
- 18.) Brutusz?
- 26.) Ven Spagnioló?
- 19.) Madár?
- 27.) Superbo?

Minden Articulus mellé, körlek, tedd fel 1.) Csődör e, vagy herélt? vagy kancza. 2.) legfőbb tulajdona. 3.) Mellyik fajból és ha tudni 4.) mellyiknek leánya.

Osztán a' már elkölt híresebb lovakról is lehetne emlékezet. Némely ló ha nem él is már, inkább érdemli az említést mint a' haladatlanok.

A' Skizz végére kérdések:

- 1.) Mi az a' Marcalis Gyűlés? M[agyar] Orsz[ág] nem ismeri e' nevet. Itt csak Gyűlés és Sedria van; ez juridicum, amaz politicum.
- 2.) A' Zsibói Öreg érdemes Pap nevét clugrani szörnyű vóteknek tartanám.
- 3.) B. W[esselenyi] M[iklós] mint férj és atya kevéssé van festve. Erről a' legszebb scéneket kérném, és úgy hogy a' tömjén a' nőnek és fiúnak-is adassék. — A' mi barátunk hogy köszönté Zilajon a' Gyűlést? Tökés Párizsig küldetik, hogy a' két Miklóst vezethesse — mert a' szándék ez volt. — Attila rollja — Károlyban a' Palatinus előtt?

Én a' Biographiát elkészitem, 's látni fogom veletek, 's bár felolvashassam. Megérdemli az hogy én egyszer Zsibóra menjek.

¹ Az eredetiben is kétszer fordul elő a 22, a 17 pedig ki van hagyva.

De mivel a' Censura meg nem engedné, ha a' Laskaiak úgy festet-
nének a' mint érdemlik, tulajdon kezemmel írom-le az egyik bővebb
explt a' Zsibói Archivum számára, hogy a' B. W[esselényi] M[iklós]
maradéka láthassa, 's a' mostaniakat ismerje. Abban szabadabban
szóllhatunk a' mostani dolgokról is. A' Horáztot szerető Farkasról
kérek még többet. Az az én emberem, mind a' Horáztáért, mind
a' Haller verséért, melly Novemberben eszembe nem juta, 's most
jut: Was Böses ist geschehn, was nicht ein Priester that? Mind
Atticussága miatt. — Hat gyermekei hol laknak? hol az Obester?
's mindenikének ki a' felesége? kik a' gyermekci?

Midőn itt valátok, említettem hogy talán nem kerülhetem-el a'
Bécsbe menést. Egy francia nevelőt akartam választani a' ki
gyermekeimnek minden Culturát — zum *Genuss* und ja nicht zum
Schimmern! — adjon. Végre kaptam egy égis magasztaltat, a' ki
tökéletesen szól francziául, sőt úgy látszik nevérol hogy született
francia, muzsikál, fest, és tánczol, moralisch és szeretetre igen
méltó. Mihelytt szelidebb leszen az idő, megyek érte feleségemmel
és az én kedves gyermekemmel — tudod hogy Sophie és én hogy
kötődünk e' részben; ő Emílben leli örömét, én a' lányomban,
— de azért a' rágalmazás sem mondhatja, hogy igazságtalanok
vagyunk. — Parancsoljon velem a' mi barátunk a' Tempel és a'
Statua eránt. Mindenről bőv feleletet küldök, a' nélkül hogy egyebet
tennék mint csak kérdést. Tiszteld őtet az én nevemben 's felesé-
gemében, 's mutassd-be a' legmélyebb tiszteletemet Ő Nagyságának,
kinek kegyességeibe fogsz ajánlani.

Dec. 14dikén ismét hozzá fogék Ossziának tisztázásához, 's
igen sok igazításokat tettem benne. Ma végzém el Praefatiomat is.
Inhol ez belőle, mert, reménylem, ezt örömmel fogjátok érteni:
«Olaszúl Cesarotti fordította, francziául Le Tourneur, és minekutána
Ossziánon egy új Fjonghal (Fingal) úgy lelé kedvét mint Alexander
a' maga Homérjén, hihető mások is számosan.» Öllelek édes bará-
tom, 's várom válaszodat, tudósításaidat, igazításaidat. —

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.],

2831.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Lasztócz, 1815. jan. 17.

A debreczeni grammatikusok, az erdélyi nyelvmívelő társaság, ezek az antineologok, már illetve vagynak; de nincs még egy, az, a kit a «Holmi» Czinkéje citál, s a kinek styljét, s következően gondolkodása módját, még Virág is szereti, — Bessenyei, Milton «Paradicsomai»-nak fordítójok. E könyvet asszonyom olvassa. Ez okból nem küldhetem tulajdon magát. Képzelteri Uram Bátyám! mely nehezemre esett «Az olvasóhoz» irt §-ait, ezeket a dölyffel hangzó sületlenségeket olvasni. Én jónak vélném a publikummal közölni, még pedig sorról sorra, ígéről ígére. Virág jegyzeteinek végén egy aufsatz áll. Virág nekem magamnak mondá, hogy az Bessenyeié. Akkor hallám Virágtól azt is, hogy neki a magyar írók között Bessenyeinek stylje tetszik leginkább. De talán György az, és nem ez az *Alexander* druszája. Ezt mondja az olvasóhoz magáról: «Nagy Sándor, kinek fele nevét viseled» stb... — De íme kivonatokkal kedveskedem:

Ossziánból.

L. 5. füvel; nem füvel? bály 10. cseppede 20. estvenyén, törzs, gerely, könyör léz, fenyér, olló, reg, estvended, kegyelet, szomor, komor, sarj, pajzs, tusa, meder, rom, dandár, gyér, heveny, hógomoly, dies, szunyalom (s nem lehetne-e az alvást így felosztani: szend vagy szender, alv vagy alvás, és szúny vagy szunny vagy szunnyalom vagy szunnyadalom?), folyong, ádáz, holval, moraj, csataj, (— és így talán lehetne *sohaj* is?), segély, gyilok, ünnepleni. Rözse, rőbdes, éjente, permet, balkány, előretömül, dúczos, porond, kóbor, ígél, nyugva, páfrány, fi, éjente, sürgő, messzeleg, fekv.

(I.) Lap 170. kevély hanggal torlá most Károsz a maga lovain. Én is úgy vélekedem, Édes Uram Bátyám, hogy itt nincs szükség az apostrophra. Nincs még meghatározva az is, a magunk kezeink-e, vagy a magunk kezei. Révainak *agyunk veleji* nem elég analogia. Mert íme a verbumok mellett magam érzek, s nem magam érez. Az egy Barczafalvi volt az, a ki mind az ő-t, mind a magam-at apostrophizálta.

L. 50. Ó miért nem hervadtam el titokban, mint a sziklán a virág, mely

(II.) L. 25. Gyülekeznek a harczolók, mint temérdek serge a tenger madarainak, kiket felriasztottanak a habok a partokon.

L. 146. Előre vonulnak az harcokban, a halál száz szózatjai stb. és a harc stb. A *mart* szóval nem fog élni Uram Bátyám?

97. Segélyje. Lap 100. még nem *rég* ideje stb. Tehát *rég* annyi mint *régi*. A *régi-kor* gyakran előfordul Ossziában, nem lehetne-e némelykor *rég-kornak* mondani?

L. 169. jövőnek vala ének viadalára *sajád* (ezt nem értem) sásos völgyeid között!

Lanassza.

Lap 81. szirtokon; és másutt szirtéken. Épen oly jól, mint sírokon és síreken. Kiaszalták könyümnek forrását. Nem «kiaszalták»-e?

Miss S. Sampson.

Lap 37. *Marwood* stb, hogy a te szíved való volna kívánságainak macacsságokon győzni szoktak..

Lap 43. *Hannah* stb. játszotta *rollját*. Dugonics «Jolánka» (I. K. lap 214.): «Oly *szerepet* vöttem magamra.»

«Ez a szó *szerep* igen régi magyar szó. Épen azt teszi, a mit a németeknél ez: *eine Rolle*. Például legyen ez: *ez az ember egy királynak szerepét viseli a játékszínen*. Minekutána a *szerep* szó kiveszett a magyarok szájából, az előbbent így mondják: *ez az ember egy királynak személyét viseli a játékszínen*. De, barátom, más a *szerep*, más a *személy*. A Szentháromságban három *személyeket* hisznek a keresztények; de nem három *szerepeket*. Ezt a két szót a deák se tudja megkülönböztetni! Nála mind a *személy*, mind a *szerep*: *persona*. A német Roll-nál is jobb a *szerep*» (Dugon.)

A *szerep* talán analogan a *kerep* szóval. Molnár, lap 472: sárkerep, melilotus, Steinkle.

Alázatosan köszönöm az ajándékot. Ki fogom belőle adni a dézmát, azaz közlendem excerptáimat belőle. Még csak néhányszor pillantottam Molnárbá, s már is láttam szavakat, melyek Wagnerben nincsenek. Lap 472. *szápoly*. Molnár azt, a mit *dörzsöl*-nek mondunk, törzs-ölnek mondja, s aligha helyesebben a *törzs* szerint; minthogy *dörzs* nincsen. Lap 383: *nemtő*, genius, der Geist, *nemtői*, genialis, der Wollust ergeben. Pirúlhatunk, hogy most erre szavunk.

nincsen. Édes Uram Bátyám a *szellet*-ből a szebb *szellemet* csinálá; ohajtanám, hogy a *nemtő* és *nemtői* szavak is így képeztenének által. Igen nagyon örvendek nyelvünknek, hogy Uram Bátyám által ismét néhány szavakkal gazdagodik. Zrinyiben *csarnok* van, és nem *csornok*. Tehát *csór*, s nem *zsór*? Talán, hogy a *cs* zengőbb? engemet a *zs* hang a Zsóri familiára emlékeztetett.

A *gede* gyönyörű szó. A *szátyár*, való, hogy nem egyéb, mint loquax. Ha lehet *bék*, úgy *békés* is lehet. Hogy a *szalag* a pántlikát kitehesse, meg sem álmodtam. Örvendek! Én a *szelindet* épen nem látom rossznak, valamint a *törzs* és *szemöld* szavakat. A *fegyelemről* nem emlékezett Uram Bátyám; Virág él azzal.

Kis «Horatiusi levelcinek» végső lapján az *év* és *csend* fel voltak jegyezve. Én meg ezeket írtam utánok: *muzagéta*, l. 8; *kép* l. 20; *ádáz*, l. 60; *düh* és *honn*, l. 60; *botor*, l. 193; *kecs*, l. 226 és *tartalom*. Bizony nehéz megfognom, hogy a ki *muzagétát* mond és ír, *muzát* nem bátorodik írni. Felette különös principium az is, hogy az újításokkal sietni nem kell; mert ezt a tanácsot adja egyik levelében, melyet velem Uram Bátyám közlött. S nem addig kell-e sietni, igen-igen sietni, míg a nyelv megállapodásának kora el nem érkezik? Lesz idő, hogy a sietésnek sem ideje, sem alkalmá, sem sikere nem leendő. Azok az újítások, melyeket mostani classicus íróink, mint Kazinczy, Dayka, Virág, Kisfaludy, Berzsenyi, Kis kezdének, a nyelv egészébe szövettetnek be. Mint lesz a dolog később íróinkkal? Kétségkívül, hogy azok is fognak változtatásokat elkövetni. De azok a változtatások, megtörténhetők, hogy a nyelvben csak úgy fognak helyt találni, mint a Klopstock, Göthe s Voss próbáik. Most, úgy látszik, íróink engedelmesebbek, hajlékonyabbak egymástól tanulni, s ez a tanulás egymástól, ez az együtt- és öszvedolgozás tette mindég és teendő a nyelv alkotmányát. E részben is Uram Bátyámat illeti a legszebb dics. Uram Bátyám alsóbb szerzőinktől sem átalja a jót elfogadni. Mi Dugonics Kazinczyhoz? — s ez annak *emlék* és *kedvencz* és *lovagját*, *szerepjét* elfogadja; úgy fogadta el Barótinak *viszhangját*, *szörnyetegét*; így Verseghytől a *magányt*; Barczafalvitól a *lebelt*, *pamlagot*, s még Vandzától is a *korányt*; s a *lényt* és *rényt* egyebektől. Bár az ég Uram Bátyám után még egy másik Kazinczyt adna nyelvünknek. Azt nem fogadni; nem adhat. Ismerem ifjainkat. Ki az, a ki ezt a reményt nyújthatná? Uram Bátyám első ifjúságában, apród éveiben is a nyelv és írók felett volt. Melyikünkről lehetne ezt most mondani?

Gyakran mondogattam Kölcsynek, hogy nyelvünk az Uram Bátyám megállapodásával fog megállapodni. S bár ne teljesednék jövődölésem egész mértékben! De ezt méltán gyaníthatván, Uram Bátyámnak valóban tisztében áll minden alkalmat használni. Nyelvünk most is Kazinczynak mive; s az lesz jövődöben, az örökre. Ért engem Uram Bátyám, hogy ez inkább barátságos és hálás következtetés mint csapodárság

Nem tudom kitalálni az okát, hogy Erdély mért lomhább a haladásban Magyarországnál. Sajnálom Döbrenteit, hogy ő Kenderesyt, Arankát s Kanyót vehet példányul s kalauzúl. Azt látom, hogy Döbrentei is egyike a rettegőknek. Pedig a rettegő hijában erőlködik. Erőlködtek a Batteaux iskolásai is a németeknek! úgynevezett Drangperiódjokban; de rettegtek. Göthe és Klinger nem rettegtek; s hol maradnának Weissenek szomorjátékai a Lessingéi s egyebeké mellett?

Surányi útamban a Gottsched grammatikája akadt kezembe. Megpillantottam syntaxisát. Szegény Gottsched! Nyelvrontóknak nevezte azokat, kik a *die Schönheit*-ot, poétai művekben, mint Klopstock és egyebek, *die Schöne*-nek mondják, s több ilyenek. A könyv el vala tépve, s félrehelyen volt, különben jegyzéseket tettem volna belőle. Péczelen kikérem a Rádai thékájából. Bár irna mellettem Édes Uram bátyám! Jó lesz tudatni a Gottsched pereit a magyar publikummal. Nem tudom mit ért Döbrentei a *j...ésége*-n? Tudja Uram Bátyám, hogy Takács a Faludi tollaival paradiroz. Faludi, a gyönyörű magyarságú író! ezt mondogatták Révai és egyebek; s Takács a «Minervában» épen úgy bánt Faludinak szólásaival, mint Hubay Csokonaiéval, Hoblik Berzsenyiéivel; de azért Takács, Hubay és Hoblik csak azok, s nem egyebek, a mik.

Erdélyről szólék feljebb, de gondolataim elragadtak. Most én beszélni szeretnék inkább mint írni. Wesselényi nagy reményt nyujt. Csak oda ne tévedne, a hova a Telekiek. Értem a tudakoskodást. Én azt ohajtanám, hogy Wesselényi és Gyulai ne Flaccusok és Márók, hanem Maecenások legyenek. Így ohajtott Berzsenyi is a Prónayhoz írt óda végén. De a Prónay fűsvénysége nehezzen, ha elérte. Nagy akadályunk, hogy a literaturának okos, pénzes és fényes segédjei nincsenek. Ha Wesselényi teljesedésbe hozza reményeinket, az is Kazinczynak mive lesz. Hadd nevetkezzenek a kártyások, Édes Uram Bátyám! Könnyű kitalálnunk miért görböng szájok. Irigység a fundamentom, s nem egyéb. Tegnap Sze-

mere István és Görgei nálunk ebédeltek. István mindig tisztelettel és becsüléssel emlékezik Uram Bátyámról s egész házáról. Szemere Albertről volt szó. Hogy ő nagy ellenje Kazinczynak. Albert azt mondá, hogy Kazinczy «okos bolond». Albertről egy szívvel-szájjal azt mondtuk, hogy «bolond». S ő nem is egyéb; eszeveszett!

Különös idöket élünk, Édes Uram Bátyám! Czélzok Horváth Ádámnak levelére. De hogy Horváth még levelekben is citálgat. Való, hogy a mi tiszteleteseink még a prédikációkban is ezt cselekszik.

Kölcseynek innen irok.

Rájnisknak nem olvastam el Georgiconát; de a könyvbe pillanték néhányszor. Említi «János deákot». Tudja Uram bátyám, hogy Rájnisk Bacsányira czéloz. Én a Bacsányi fordítását a Bevezetésbe tenném, Ossziánban. Mint itél Uram Bátyám?

[Megjelent a Szemere Pál munkái, III. köt. 118—121. lapjain.]

2832.

Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának.

Széphalom Január. 18d. 1815.

Angyali leányom,

Nagysádnak levelére azon pillantásban felelek a' mellyben azt vettem. Én azt a' Gouvernantot, a' ki az én Lolottomat nevelte, a' kit az én Lolottom annyira dicsér, a' kit 1809. itt lévén, Döbrentei is magasztalt, magamnak fogadom, ha velem megférhet. Nagysád azt írja, hogy benne nincsenek úgy nevezett praetensiók, 's ez elég lehetne arra, hogy bátorokká tegyen bennünket ötlet vaktában elfogadni: de én igen örömet teszek biztos lépést. Engedje tehát Nagysád hogy mindent előadjak, hogy mindent tudassak Nagysáddal, 's így arra kérhessem, hogy ha azt látja, hogy ez az Asszony velünk ki nem jön, neki semmit ne szöjjön; ha pedig ezen gyónás után azt remélheti hogy egymással jól megférünk, írjon nekem, 's akkor magam fogom Nagysád által kérni, hogy jöjjön.

Széphalmon Andrásfalvát meg nem találja, mert az én erszé-nyem nem a' Gróf Gyulaynéé, sem asztalom nem az, sem azok az

úgy nevezett örömök, a' mellyekkel ottan fogott élni: Vendégek, kijárás, városba, theáterbe, bállba járás. Éhen itt sem hal-meg, 's én asztalra nem vagyok fősvény: de arra sokat nem költenék, ha az egész világ az enyém volna is, mert én örömetst vagyok mindenben frugal, ha mocskos semmiben nem vagyok is. A' jó Hausmanns-koszt nem a' dobzódásig, hanem az elégségig nekem elég, 's asztalom ilyen; öt hat tál étel mindig elég a' nem finnyásnak. Megkapja a' kávéját is, noha mi azt soha nem iszunk, 's nem innánk, ha az előttünk tele árokkal folya is; ha lehet elkerülnöm a' kínáltatást, én idegen helyt sem iszom azt. Külön szobát, egy fedél alatt velem, 's folyosóról nyílót (az az olly folyosóról, mint a' Szinnyei házé, melly az épületnek közepén megyen végig) adok neki, 's e' kívánságát helyesnek lelem. A' ki a' napot másnak éli, illő, hogy éjjel nyugta legyen; 's meg is betegedhetik. — Egy szóval, ha ollyan embernél elfér, a' kit a' szerencsétlenségek eddig minden lépten értek, és a' ki az anyám halála oltá is mindig csapást ére még, oh melly két esztendő vala ez! — úgy kész vagyok elfogadni.

De ezen felül még egyebet is kell beszélnem. — Én sem leányaimat, sem fiaimat nem adom iskolába; magam nevelem őket szem előtt. Azonban láttam azt, hogy a' gyermekek az atyjok' házánál abban szerencsétlenek, dass sie keine eigene Welt haben, und stets in einer fremden, nemlich in der Welt der Erwachsenen vagynak, 's így azon gondolatra jutottam, ha nem lehetne e házamnál iskola? Felkapták a' gondolatot 's mind tölem, mind Sophietől sokat vártak, 's így már négy idegen leány van itt, 's úgy látszik hogy nem sokára több lesz. A' muzsikát attól, a' ki tudományokban nevel, nem lehet *soke* tanítványnak várni, mert ennek arra nem marad ideje. Így tehát mingyárt farsang után lesz egy Muzsikusom is, fortepiánóm ollyan van, a' millyet kívánni lehet; öt eszt. oltá játszottak rajta, 's öt mutáció. Lesz férjfi. nevelőm is a' magyar nyelv miatt. Ez a' Nagysád' protegeéje nem irtózik e attól, hogy az én leányaimat 's kettőt 's többeket által vegyen? Ha számosak volnának az idegen gyermekek, úgy én még egy más leányszemélyt is vétetnék mellé.

Én a' mostaninak 400 forintot fizetek, 's szeretném ha ezt is meg lehetne így kapni. Ha sok tanítványai lennének, úgy ígérném hogy fizetését megjavitanám. Nekem nagyon kell vigyázni az erszé-nyemre, mert én gazdag nem vagyok.

Mostani Gouvernantom a' Stiftből van: ártatlan leány és oly jól jövének-ki, hogy köztünk soha még legkisebb kedvetlenség nem történt. De megvallja hogy neki nem vocatiója a' tanítás; soha sem láttam jobb gyermeket, de soha sem olyat a' ki a' világot kevésbé ismerné. Ez nem most, hanem még Bécsben, utálta Magyar-országot, 's ide csak azért jött, mert tovább a' Stiftben nem maradhatott, 's megvallja ugyan, hogy ő soha jobb embereket mint mi nem képzelhete, de kimondja hogy Magyar-országon nem maradhat. Mi tehát a' legnagyobb barátsággal válunk-el. Ő megyen, és egyedül phantaziái miatt; azonban ezt nem kesergetem, mert most, az az a' miolta ő itt van, többet tevé feleségem a' lecke adásban is százszor mint ő. Én magam is iskolázom a' lyánykákat a' stylusban 's tudományokban.

Kérem Nagysádat, írjon nekem mingyárt, hogy ne reméljek semmit, ha az Asszony nem nekem való. De mingyárt írjon nekem. Neki csak azt írhatja Nagysád, hogy millyen az az állapot és az a' kötelesség a' mire ide jöhet, 's megkérdeheti a' fizetés eránt, ha nem lehetne e alábbra vonni? Ha több tanítványa lesz, adhatok neki többet is.

Minthogy a' posta holnap reggel indul, be kell rokesztenem. Ma sokat irtam 's késő az idő.

A' Nalácsi Verséért csókolom Nagysádnak kezeit. Írása egy fiatal embert gyanítat; pedig ha együtt vala Báróczival, úgy lesz 70 esztendő. Én ezt az Urat tavasszal meglátom, ha eljő a' Gouvernante, mert magam megyek érte. Akkor az én Lolottom is látni fog. Eljen szerencsésen Nagysád imádott anyjával 's testvéreivel —

alázatos szolgálója
Kazinczy Ferencz mpr.

Kérlek, édes barátom, Döbrentei, e levelemet juttassd haladék nélkül kézhez, 's magad is felelj nekem reá minden késedelem nélkül, ha felelni tudsz. Ölellek.

2833.

Trattner János Tamás — Kazinczyna.

Tekéntetes Ur!

Kedves barátom!

Köszönettel vettem Gróf Barkóczy képét, így ezt ingyen megnyertem, bár Gróf Haller is szavát megtartaná, és vagy Weis, vagy John által metszettetne [!], de félek, hogy talán az Erdélyi Metsző Nagytól fogja vésettetni, és akkor nem vehetem hasznát. — Szögyéni 300 forintot megadott, a' többivel még tartozik, talán megadja a' többit is. — Itten küldöm Orczyt, hogyan tetszett T. Urnak? — A' Vignetet holnap Deligenson várom, ezt is megküldöm, az 2dik az az: Gesner első Darabja még a' héten elosztatik, és Mártiusi Vásárig Gesner 2dik Darabja is készen lesz; de Portré nem lesz hozzá, kéntelenek leszünk Barkóczyt hozzá venni, hogy a' Darabot kiadhassunk [!], mivelhogy a' *Csehyek* se Portrét nem küldenek, se nem fellelnek. — A' Vignetteket már Mansfeldnek expedáltam, és írtam, hogy mindjárt kezdjen. — A' Portrékat is kezdetek [!], miánt kezembem lesznek. — A' Manuscriptumokat várom Szemerétől. —

Ehrenreich ámbár megkért, de tsak ugyan magam sem merem [!] reá jó Munkát bízni, tsak jobb az ösmeretes Művésznél mind a' Bétsieknél dolgoztatni, mind ilyennel.

A' Zrinyi kiadás fellől írtam ma Döbrenteinek is, hogy vállalná fel, de úgy tartom, hogy ideje nem lesz; ha úgy történne, Tek. Ur megteszi é azt a' szivességet nekem vagy nem? — A' Biographia Manuscriptumot még a' héten várom, megírom, hogy milyen Familiákat felvette [!], és milyen a' Munka, — e' Munkához egy igen szép Garmondot öntetek Bétsben, a' melyet Vásárcor veszem [!].

Kultsárnak megküldöm [hozzá] szőlő Levelét. — Gróf Barkóczynek holnap írni fogok. — Úgy tartom hogy jó lesz az 8dik Darabban egy kis említést ezek[ről] az Urakról tenni, a' kik engemet a' Kuprum metszésben segítettek. — Kis János Versei a' jövő héten tökéletesen készülnek [!]. — További barátságában ajánlván, vagyok illendő tisztelettel

Tekéntetes Urnak

Pesten, Jan. 18. 1815

igaz jó barátja

Trattner Ján. Tam.

[Eredetiye a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

¹ E levélnek tisztán hagyott 4-dik lapjára írta Kazinczy F. Döbrentei G.-hoz 1815. Jan. 27d. intézett levelét.

2834.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Január. 20d. 1815.

Kedves barátom,

Köszönöm igyekezeteidet, ha azoknak óhajtott végét nem láthatom is. Melly gyönyörtől vagyok megfosztva! Csak azért is méltó volna egy utat tennem Zsibóra, hogy a' Museum Napoleont láthassam. De talán fogom Bécsben, ha oda, a' mint szándékozom, Sophieval és Eugeniével Aprilben felmehetek. — Minekutána a' képek a' könyvből kiszedettek, nem volna e mód megkapni a' könyvet képek nélkül? Sok szobraít ismerem a' Régiségnek, 's a' könyv e' nélkül sem volna nálam haszontalan; noha úgy hiszem, hogy nem idvezülök én addig míg a' könyvet bírni nem fogom, 's fidei commissum gyanánt nem hagyhatom maradékaimnak. —

Melly kedves nekem az a' hír hogy Dr. Gy[armathy] Úr fel fogja fedezni hibáimat, még pedig, a' mi nélkül a' felfedezgetés haszontalan volna, szert is mutatván a' belőlök kigyógyulásra. Ezt kérem régen mindentől, de mindég haszontalan. Teljesen el vagyok szánva reá hogy makacsság nélkül elfogadom a' mi elfogadható lesz. — Csaknem minden postanap veszek híreket, mit csinálnak azok, a' kik azt szeretnék, hogy én úgy írjak a' mint nekik tetszik jónak. De azok mind szembe-ötlő 's kézzel tapintható nyavalyásságok. A' min leginkább csudálkozom, az, hogy ezeknek seregekben vannak jó és tanult 's jól író férfiak is, és minden ellenem tett gáncs nem mind az idegen tollakkal kevély páváé. Soknak nyilván vagyon tudatlansága 's sivatagsága. Csak nézzd mit mivel megint a' Nemzeti parasztgazda Pethe. Gróf Desewffy Józsefnek levelét hozza-fel, 's megmutatja hogy *kell* új szó; de azt véli, hogy a' mi sok, sok. — 'S hol a' központ a' sok és kevés között? Mert Pethe Urnak az is sok, a' mi Szemerének és Kölcsenynek igen kevés. Osztan a' Pethe Ur' ízlését minden sora mutatja. Melly szép behozása a' Hőgyészi Máté gyönyörű hexameterének! — Igen is, Pethe Ferencz és Kazinczy Ferencz magyar nyelven írnak, de a' mit P. is, K. is, magokhoz bízva fognak vitatni, nem egyformán. —

Gessneremnek I. Kötete 26 ívet tészén. A' II. d. sajtó alatt van, úgy írja Helmecki. Aprilben Osszián megyen munkába az öreg Wesselényi és a' Spisich' képeikkel. Éljetek mindnyájan szerencsésen.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

2835.

Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek.

Széphalom, Jan. 20d. 1815.

Kedves barátom,

Ez a' levél azoknak számokban a' mellyeket ez estve írok, a' nyolczadik, pedig egyike egy egész árkusnyi volt. Alkalmasint elbágyadtam: de a' veled való barátságos csevegés fel fogja éleszeni zsidbadásomat. —

Csaknem megpíratasz azon köszönettel, mellyet kis ajándékomért nyujtasz. Fogadd kedvesen, az nekem elég. Egyebet úgy sem adhatok. — Épen ma veszem Helmeccitől a' hírt, hogy már ezeknek harmadik Kötete is egészen elkészült, melly Gessznernek első kötetét foglalja magában; most a' második Kötete van sajtó alatt; 's így Martziusban eggyyszerre 3 Kötetet vészesz a' legelső után. — Áprilben Osszián megyen sajtó alá, melly ellenem fogja zúditani ellenségeimnek nagy seregét, míg Rigó Jonathán a' 8dik Kötetben azt látatja velek, hogy az ő nyelveken én is tudok, ha akarok. Alea jacta est; Isten tudja, 's én is tudom, mi lesz belőle. Végre látni fogják hogy valót mond Cicero, hogy suus est cuique poemati (*scripto*) sonus. Csaknem minden postanap veszem a' híreket, dolgomban mik történnek. Korholódjunk, úgy az jó; 's végre az oscillatio után megállapodunk, a' hol illik, 's enyém lesz az a' dicsőség, sőt ha élek addig, az az öröm, hogy ezt a' megállapodást én hoztam fel. — Olvastad e megint Pethét? Gróf Dezsőffy az, a' ki olly derekasan szöll. Pethe azt mondja reá, hogy kell újítás, kell új szó. De azt is mondja, hogy sok csak *sok*. De hol a' köz pont a' sok és kevés közt? Nekem nem lehet semmi kedvesebb mint ha ellenem szólnak vagy írnak. Sokat tudok már mik mondatnak, és így felelhetek reá. Mert reá felelni könnyű, a' mint ugyan eddig látom. Már munkába van egy Dissertatióm a' Neologismusok' Apológiájára, 's épen ezért szeretem hogy ellenkezőim magokat kipuskázzák. Holmit meg sem tudnék e' nélkül álmodni.

Helmecci Philos. Doctor, Piarista volt, de levetette a' Calasantium' fekete ruháját, 's világi ember lett. Pesten Siskovics Úrfi körül van mint ennek Mentora. Kultsár ad nekik kosztot pénzért, Beregszászi Pataki Exprofessor Urnak pedig kosztot és lakást ingyen, 's talán vele íratja Ujság-leveleit. Ez a' magyarnál minden nyelvet inkább tudó jó ember most egy tíz árkusnyi munkát nyomtattata

de formatione vocum in lingua magyarica. Azt még nem láttam, valamint tulajdon dolgozásaimnak már megjelent 2 darabját sem, és a' Kis verseit; de nekem úgy tetszik, hogy műve keveset fog érni, mert Zsidó, Arabsz, 's Isten tudja miket emleget, 's nem elmélkedett az Universalis Nyelv Grammaticája felől, 's nem olvasta-meg Herdert über den Ursprung der Sprache, sem régibb és újabb magy. könyveinket a' figyelemre nem méltóztatja. 'S ez igen fonák mód, a' nyelvet tanítani akarni.

De által térek arra a' mit érteni akarsz. Mi mind élünk, 's feleségem csaknem esztendei gyengülkedései után, melyek azonban ágyba nem ejtették, jobban van, de gyengülni, öregedni kezd. Gyermekeim sokat szenvedtek a' gilisztaktól, 's kivált a' legnagyobbik a' nyakában érte azt sokszor. Eggy idő óta ezt sem panaszolja, noha megesett hogy sirásra fakasztotta. —

A' skárlátos forróságon még által nem estek, 's ettől rettegek, mert az Orvosok azt mondják hogy az ellen alig ismernek szert. Melly keserűvé tehetné az nekem az életet! Elsőbb lányom és elsőbb fiam, Eugénie és Emil, hozzám igen hasonlítanak; igen még koponyájok' alkotásában is; az olly dűczos mint az enyém. A' fiam csak a' kék szemet kapta anyjától, különben még hajtott háta is engem árul-el. Az említett leányom az én favoritem, a' fiú az anyja favoritje. Eugénie már derekasan perorálja egygy franczia Comediának rollját jó darabig, 's csudálást érdemlő ügyességgel rajzol szabad kézzel és első látásra. Ezt nekem köszöni, amazit az anyjának. Nem akarok én adni gyermekeimnek *csillogó* Cultúrát, de *használhatót*. Ezt adni *kell*, és ezt adni nekem *örömem*. Vetted e Lónyai Menyhért és Kis Imre Urak által igen sietve írt leveletem, 's virágmagvaimat? Eleked megmaradásán szivemből örvendek. Érzem hogy Te is szerető atya vagy. Hát azt írtam e, hogy a' reám is fatalis esztendő még azzal terhele, hogy Ujhelyi pinczémet feltörték, boraimat elhordták? Nincs semmi nyoma. Öllelek. A' Tek. asszonyt szívesen tisztellem, gyermekeidet csókolom.

Tavaly gáncsolád az eingebürgern szót, mert rossz derivatióju. — Igazad van; jól kell deriválni. De hát a' Rechthaberey jó derivatióju szó e? — Úgy de élnek vele. — Tehát egykor rossz volt. — Legyen rossz derivatióju, ha jó derivatióju nincs, csak legyen *szükséges*, és szép legyen a' szó.

[Megjelent a Kazinczy Lev. III. köt.]

2836.

Kazinczy — Rumy Károly Györgynek.

Széphalom, den 20. Jan. 1815.

Theurester, geliebtester Freund,

Ihr letzter Brief liegt noch unbeantwortet vor mir, und ich erhalte wieder etwas von Ihnen. Lange werfe ich mir schon vor, dass mein Schweigen Sie in den Verdacht einer Erkältung bringen kann; aber ich bin vor mir selbst ganz entschuldigt, und so hoffe ich es auch vor Ihnen seyn zu können. Gott weiss es, dass ich dazu nicht kommen kann, dass jede meiner Stunden occupirt ist, und dass ich ein paarmal schon Gefahr lief, zu erkranken. Nicht bloss Gefühle der Freundschaft, der innigsten Hochachtung, sondern auch des Dankes, ja Nothdurft hätte mich zum Schreiben bewegen können, hätten dieses mir meine geschwächten Augen und meine Gesundheit erlaubt — denn ich war oft im Begriff, Sie um einige stylistische Erläuterungen zu bitten. —

An Biberauer habe ich geschrieben und ihn berufen — für die Söhne meines Schwagers. Joh. Horváth wünsche ich für meine Kinder. Zuerst werde ich aber meine schon gewählte Erzieherin, Fräulein von Lojan, sehen müssen. Auch hat es mit dem Erzieher meiner Söhne nicht Eile. Fräulein Lojan ist jung, hat alles inne was man von einer Erzieherin fordert, spricht französisch vollkommen und mit einem reinen accent, zeichnet, schlägt das Clavier und tanzt. Ich habe nicht besser wählen können. Dass sie jung ist, ist mir unendlich lieb. Alte Männer und Frauenzimmer taugen zur Erziehung nicht viel.

2836. Sie haben mich nicht verstanden, geliebter Freund, als Sie mir den 19. Xber schrieben: Fürchten Sie nicht das geringste für meine drey Kinder, etc. — Sie forderten von mir, dass ich in einem Brief an Sie *etwas* schreibe. Ich schrieb Ihnen, um meine Winke *schonend* zu geben. Gott sey es gedankt, dass diese Winke, nach dem was Sie mir später schrieben, unnöthig geworden waren.

Ganz fühle ich, wie unangenehm es für Sie seyn muss, dass Ihre Monum. Hungg. noch nicht erscheinen können. Doch waffen Sie sich mit Geduld, und achten Sie es für nichts, dass Sie missverstanden werden können. Ich bin froh, dass auch nur die Fata

Tarczaliensa erscheinen sollen. Das Ding wird doch gehn. Schande genug, dass mancher, der sich mit seinem Patriotismus brüstet, diese 3 f. für ein grosses Opfer hält. Eben so klagte mir einer, den ich nicht nennen will, dass Döbrentei das Publikum betrogen hat. Ehe sein Brief zu mir gelangte, erschien die Ankündigung des *erschienenen* Erdélyi Muzéum in Kultsár's Blättern. Erscheint Ihr Werk, dann sind Sie gerechtfertigt.

Pethe hat sich wieder als Pethe sehen lassen. Dieser Nagy-Ember, túl a' Tiszán, ist Graf Joseph Dezsöffy, Grundherr des Ortes (Szent-Mihály) wo Pethe's Eltern als Bauern — (erlauben Sie mir das Wort, es kommt ohne Galle und ohne aristocratischem [!] Stolz) — leben, oder gelebt haben. Diess sagte mir neulich ein Mann, der Herrn Pethe noch als Student in Debresin gekannt hat, und er versicherte mich, dass das Kis-Szánthai ein praedicat ist, das Herr P. von sich selbst impetrirt hat. Edelmann oder keiner thut zur Sache nichts. Wer über seinen Adel stolzirt, der sehe sich in Ungarn zwischen den Millionen Schlachzizen um. Aber wäre ich keiner, so wäre ich stolz, wie mein Kis, es zu sagen, dass ich keiner bin. Meinem Haynóczy trug Graf Niclas Forgács seine Dienste an, ihm bey Hof um die Armales zu empfehlen, und Haynóczy schlug es aus. Friedrich Schiller sagte, als er geadelt ward: Nun bin ich um drey Buchstaben reicher. Klopstock und Wieland hatten kein *Von*. — Pethe kann ein grosser Oeconom und Mathematiker seyn; als Philolog taugt er nicht viel, und alles zeigt, dass er Togatus in Debresin war. Diesen Hochmuth, diesen mendikási tónus verräth bey ihm jede Zeile. Und was sagt er hier? — «Neologismen sind erlaubt, ja sie sind mit Dank anzunehmen. Aber was viel ist, ist ungesund.» — Und wo ist das Maass zwischen dem viel und dem zu wenig? Nicht das ist die Frage; sondern: *wo finden Neologismen Platz?* Man darf alles wagen, wo die *Noth erfordert* und was *schön* ist. Aber solche neugeschaffene Werke¹ sind nicht in jeder Gattung der Stylistik anzubringen. Aber die weisen Herren sehen alles übrige, nur dieses nicht. — Mir ist [es] sehr lieb, dass sie laut werden. So weiss ich, was ich zu sagen haben werde. — Unendlich danke ich Ihnen, mein geliebter Freund, für das schöne Opfer der Freundschaft, dass Sie mir sagen, was Superintendent Kis über meine Recension seiner horazischen Episteln gesagt hat. Ich schätze

¹ Ezt a szót Romy K. Wörter-re javította ki.

und liebe den edlen Mann und den gewiss schätzungswürdigen Schriftsteller nicht weniger als bis jetzt. Kis blieb *stehn* und so ist es kein Wunder, wenn ihm dünkt, dass manche zu weit gegangen sind. Auch schrieb er *mehr*, als er hätte schreiben sollen, und schrieb sehr vieles für die unterste Gattung der Leser; sogar Fabelchen und Romanchen von Lafontaine und Kotzebue und alles, was man von ihm gefordert hat. Feile war nie gar seine Sache, und ihm dünkt sehr vieles Mikrologie, was wirklich keine ist. Was ist so zu machen? Als Dayka's Gedichte erschienen, so klagte er, ich hätte dem Publikum einen Dichter angekündigt, wie noch keiner war, und das Publikum finde sich getäuscht. Wer trägt hier die Schuld? ich? oder das Publikum? Freylich ist D[ayka] nicht für Jedermanns Gaum[en]: aber ich hätte doch von einem Mann der gewiss unter unsere ersten Dichter gehört und der eine gekrönte philologische Preisschrift geschrieben hat, erwarten können, dass er dem klagenden Publikum die nöthige Zurechtweisung ertheilen wird. Mancher schätzungswürdige Prosaist und Dichter in Deutschland wird die Anmassungen eines Voss auch tadeln — vielleicht wie Gottsched die Neuerungen Bodmers tadelte, und das ist sehr natürlich.

So wie ich mit meinen pressanten Geschäften fertig bin, so mache ich mich an meine philolog. Dissertation über die Neologismen, die ich mit Klopstocks hier folgender Ode beginne. Diese Ode erscheint in der ersten Zeile der Dissertation, ohne allen Eingang. — Ich komme Sie um Rath und Hülfe zu bitten. Doch zuerst die Ode.

Nazion, die mich redet, du willst es also auf immer
Dulden, dass der Deinen so viel mich verbilden? Gestalt mir
Geben, die einst ich von Dir nicht empfing? Dass sie meines Schwunges
Weise Kühnheit mir rauben? mich mir selbst?

Unterwürtige Dulderinn, nun so schlummre denn! Ich bin
Deiner, wie einst Du warst, nicht würdig, oder ich duld' es
Laenger nicht, und ich lass hinsterben den neuen Unton,
Gleich dem Nachhall', und bleibe, die ich war.

Weil ich die bildsamste bin von allen Sprachen; so träumet
Jeder pfusende Wager, er dürfe getrost mich gestalten,
Wie es ihm luste? Man dehnt mir zum Maule den Mund; mir werden
Von den Zwingern die Glieder sogar verrenkt.

Selbst Umschaffungen werden gewagt. So entstellte die Fabel
Venus zum Fisch, Apollo zum Raben, zur Tiegerin [!] Thetis,
Delius Schwester zur Katze, zum Drachen den Epidaurier,
Und zu der Heerde Führer dich, Jnpiter.

Wer mich verbrittet, ich hass' ihn! mich gallizismet, ich hass' ihn.
Liebe dann selbst Günstlinge nicht, wenn sie mich zur Quiritin
Machen, und nicht wenn sie mich verachäen. Ein erhabnes Beyspiel
Liess mir Hellänis. Sie bildete sich durch sich!

Meiner Schwester Hellänis Gesang ist Gesang der Sirenen:
Aber sie will nicht verführen; Ich wär die Schuldige, folgt ich,
Gleich der Sklavinn, ihr nach! Dann kränzte mich nicht der Lorber,
Daphne zuvor, nicht die Eiche, die Hlyn einst war.

So weit Klopstock, a' német német, 's a' rettenetes Purista
's még rettenetesebb nyelvrontó, és épen az által hogy mind a'
kettő vala egygyütt, egyyik legtiszteletesebb teremtője nyelvének.

Und nach dieser Ode, und was ich Ihnen hier abschrieb, werde
ich den Unpurismus Klopstock in dieser Ode darthun.

Nazion — wozu das Wort in der ersten Zeile? Ist denn *Volk*
welches Volk und Pöbel zugleich deutet, aber kein unedles Wort
geworden ist, nicht eben so gut als Nation. — Kein ungr. Dichter
würde sich dieses Wort in einer *Ode*, in einer so deutschen (unga-
rischen) Ode erlauben.

Ist es gut gesagt: die deutsche Nation *redet* diese *Sprache*? —
Das ist, ist Sprache reden vor Klopstock gehört worden, oder nicht.
Mich dünkt dieses sey ein gallicismus. parler l'allemand, parler le
françois.

Verbilden, scheint mir neu zu seyn.

Unton?

Was versteht Klopstock unter *Umschaffungen die gewagt*
werden? Ich bitte Sie um einige Aufschlüsse, Beyspiele.

Verbrittet — gallizismet. (ich dächte *vergallisiret* lieber als
gallizismet. Sagen Sie, ob ich recht habe, denn sonst begehe ich
einen Fehler.)

Ein erhabnes Beyspiel liess mir Hellänis: Sie bildete sich
durch sich! — Wie lächerlich stolz! Wo ist die Nation, und wenn
sie so genialisch wie die Muse der Hellenen wäre, die nicht das
Erfundene schon gern gebrauchte? Wäre diese Hellänis nach der

Quiritin, oder nach Ossian aufgestanden, sie würde sich gewiss keine neue Welt erfunden haben. Dort musste sie es. Und wer weiss ob sie nicht ihre Ägyptische Schwester in vielen nachgeahmt hat.

Ich bitte Sie recht sehr dringend, mich mit allem dem bekannt zu machen, was in dieser Ode nicht *altdeutsch* ist, und mit manchem von dem, was die Deutschen von Athen, Rom, Paris, London, Italien u. Spanien geliehen haben.

Ich umarme Sie herzlichst.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

2837.

Kazinczy — Helmeczy Mihálynak.

Széphalom Január 21d. 1815.

Kedves barátom,

A' mi Szemerénk negyed nap alatt csalhatatlanul indul Péczelre; annál csalhatatlanabbul, mivel Napának el kell menni, bizonyos processus folytatása miatt a' Lasztóczi háztól, 's így nincs oka tovább tartóztatni szegény Vejét. Be jól van annak dolga, a' ki csak feleséget kap a' házasságban és nem Napat is, mert így ha csak ugyan rabbá kell lenni, az embernek csak egy parancsol. — Ha azt akarjátok, édes barátom Te és Trattner Úr, hogy Martziusban Osszián jusson sajtó alá, nem ellenzem; ám legyen; Osszián kész, az első betűn kezdve a' legutolsóig; még pedig úgy kész, hogy MSmát December 14dike olta új gondokkal letisztáztam; Szemere is végig olvasta már, és reá jegyzéseket tett. — De én declarálom, és Te azt bizonyosan jóvá hagyod, mert érted az okokat, — hogy én Ossziánt addig le nem küldöm valamig azt az Ahlwardt fordításával és a' Stolbergével öszve nem hasonlíthatom. Azért menj, kérlek, nagyon kérlek, menj mingyárt, 's vedd-még nekem ezt a' két fordítást és küldd. A' felküldésre két mód van: az egyik Liedemann Samuel Pest[i] Kereskedő által, a' másik a' Dilizsánsz szekér által. — Ha Liedemann által akarod küldeni ez legyen a' borítékon:

an Herrn Joseph Rumi, Kaufmann in Kaschau.

's tégy mellé belől egy czédulát, hogy azt küldje ki nekem. — Ha' a' Dilizsánsz [i] által, úgy az adreszen ez álljon:

an Franz Kazinczy, in Széphalom, bey Ujhely, Kaschau.

Kassára minden holnap első napján és épen közepén jő a Dilizsánsz szekér.

Nem elég a' Stolberg' fordítása; az Ahlwardté kell és ez inkább, mert Ahlwardtban igen sok mind javítás mind magyarázat található. Azt írta Ahlwardt az Annunciatióban, hogy Mac-pherson és mások vollige Unsinnt mondattak Ossziánnal; ellenben az övé olly tökéletes fordítás a' millyen lehet.

A' 6 lapnyi Bevezetésben ez áll: «E halhatatlan Kőltemények közel másfél ezer évekig egyedül azon feledségbe-sülyedt népecske' szájában éltek, melly o' földszakot lakja. Mac-pherson papirosra vette, angolra lefordította, 's 1761. kiadta. Olaszúl Cesarotti, francziául Le Tourneur, és minekutána a' mi időnk Pjon-ghalja Ossziánt annyira kedvellé mint Alexander a' maga Homérjét, hihetőleg mások is számosan», németül pedig Harold, Denis, Rhode, Gróf Stolberg Friedr. Leopold, 's legközelebb és legnagyobb gonddal Ahlwardt fordították. Minket Ossziánnal Batsányi János igyekezett megajándékozni, 's fordításához, prózában 's Harold és Denis után, már 1785 hozzá fogott, a' mint ezt az az egy két darab mutatja, melyet a' K[assai] Muséumban tett vala le. De a' mi nála így elkészült, azt Bécsi lakos korában, 1797 után, megtagadta, 's Ossziánt a' Herder' töredékeinek hasonlatosságára jambus lábokban és sorokban kezdette dolgozni. Mind ez az újabb fordítás, mind az a' régibb, minek utána B[atsányi] 1809. Decemb., minden papirosait magával vitte, el vagyon veszve; egyedül Iniszhónai háborúja maradt-meg egy Levelezőjénél, ki azt nagy becsü barátsága szerint, a' fordítónak saját kezével írva, nekem engedte által. Ezen egy Énekén kívül semmi más darabját nem ismerem. — Én Karrik Thurát Bürger, a' Szelmai Dalokat Göthe, 5 vagy 6 más darabját Rhode után fordítottam volt, míg végre Helmeczi barátom reá birt, hogy Ossziánnak minden Énekeit hozzam által nyelvünkre. A' hátramaradtakat is Rhode után dolgoztam tehát, ne hogy a' hangzat elváltozzék; de hasznomra fordítván a' Dénis, Stolberg és kivált Ahlwardt dolgozásaikat, melyeknek elsőbők felől bátor vagyok vallani, hogy ha Dénis a' Celta Kőltőt az ennek-idegen hexameterek által elgörögösítette is, rosszra ugyan nem tette. Jeremiásnak Énekei mind a' Kaldi szép prózájában, mind a' Virág szép hexameteireiben, nagy kedvvel olvastathatnak; mint fognának a' zsidó rhythmusz szerint zengeni, arról nem ítéltetek. —

Széphalom Január. 16d. 1815.

Köszönöm a' hirt hogy a' Gesszner első Kötete kész és 26 ívet teszen. — A' második Kötet sokkal vékonyabb; és így remény-
lem hogy Tr. Úr minden Idyllnek külön Columnát engedve, nem úgy
mint Bácsmegyeiben és a' Mesékben történt, 's rettegek hogy a'
Paramythekben is. Légy rajta, édes barátom, hogy a' már kijött
darabokat 's a' Kis verseit, és a' mi kezedben számomra vagy volt
vagy van, minél előbb vehessem, és a' mint az indul, tudósíts postán,
hogy íme *már indul*, és *ez által indul*, hogy tudjam kinél keres-
tessem. A' Beregszászi Dissertációját 's Horváth Zsigm. Amerikáját
el ne felejtsd. — Szemere 20 flot viszen ezen költségek és az
Osszianok megvétele 's felküldése végett. Ha kevés, tudassd, 's akár
postán levélben mingyárt küldöm, csak küldd. Irtóztató nekem az
ilyet holnapokig várni.

Ne feledd megtekinteni, nincs e 1778. téve a' Gessner Praefa-
tiójában 1788 helyett ott a' hol az Idyllek Magy. fordítása hozatik-
elő; mert én azokat nem 1778, hanem 1788. adtam-ki, 's szégyen
volna ha a' magam dolgában magam hibáznék. Ha 1778t irtam ott
is, mint az impurumban, azt a' lapot újra kell nyomtatni.

Nem láthatnám e az Orczy vad képét? Így van az! De
hijába szóllok.

Horvát István nem felel. Vette e leveletem? Vitkovicsot tisz-
teld barátsággal, 's kérd, hogy tudassa velem mit felele az Excel-
lenz Vécsei.

Tatayn megbotránkozva csudálkozom. Ignoráld a' tettet. Nincs
más nemes mód a' bosszúra.

Virág nyomtattat e ez idén? Ezer tiszteletet neki tölem.

Neologismusaim mindenfelé tüzet csinálnak. De csak hadd
égjen. Döbrentei sem barátjok. Ez azt írja hogy Dr. Gyarmati min-
den írásaimból kiszemeli ezeket, 's mindenik mellé felrakja hogy
az olyat mint mondja-ki a' Magyar. E' postával köszöntem meg
nagy nyájassággal Gy[armati]nak, 's kértem hogy ne szünjön meg,
's közölje velem, mihelytt a' munka kész lesz. Ennél engem nem
ére kedvesebb hír. — Pethe ismét hallatá magát. Az a' nagy ember
a' Tisza és Bodrog Confluenze mellett Gróf Desöffy József. Ez jól
beszél, de a' Vir Humanissimus Pethe rosszúl; azt mondja hogy
a' sok SOK. 'S hol a' köz pont a' sok és kevés közt? mert neki
a' kevés is sok lehet. Nckünk csak egy dolog árthat, — az, ha
olyanok keverednek közzénk, a' kikre nem hunyorogtak a' Múzák
és Grátziák. Mert annak a' mi új — és így bántja a' tudatlant 's

kevélyt — szükségesnek és szépnek kell lenni. Külömben mindent elriaszt 's elkerget magától.

Elj szerencsésen, kedves barátom.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

2838.

Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak.

Széphalom Január. 21d. 1815.

Tisztelt, csudált, szeretett barátom,

Inne most veszem Decemb. 30d. irt bocsos leveledet. Sajnálod hogy még semmit nem tettél, hogy nem vagy eléggé elkészülve. — Halljad Göthét Iphigenieben, az Isteni Iphigenieben, az új kor' legfelségesebb, leggörögbb, legRaphaelibb mivében.

Ark as. S. 7.

Den edlen Stolz, dass Du dir selbst nicht g'nügest,
Verzeih ich dir, so sehr ich dich bedaure. — —

Iphigenie.

Das Wenige verschwindet leicht dem Blick,
Der vorwärts sieht, wie viel noch übrig bleibt.

Ark as.

Doch lobst du den, der was er thut nicht schätzt?

Iphigenie.

Man tadelt den, der seine Thaten wägt.

Ark as.

Auch den, der wahren Werth zu stolz nicht achtet,
Wie den, der falschen Werth zu eitel hebt.

Szereitem én azt látni hogy a' mi csudálva szeretett Carlószunk békételen magával, 's nyugtalanul várja az időt, melyben a' naponként gyűlő erőt kifejthesse. De ne csüggedj-el, kedves barátom. Ki volt 18dik évében az a' mi a' mi kedves Wesselényink? Eljő az idő, 's tetteikkel is fogsz ragyogni, csak a' Klopstock felhozott sorai zengjenek mindég füleidben. Neked a' természet sok erőt ada,

's magad érzetted mire hívatattál. Eggy intést barátodtól: Láss, hallj, tanulj mindent: de concentráld erődet 's el ne szórjad. Ha ezt nem teszed, minden lévően semmi léssesz.

A' mit a' mi Berzsenyink íra neked, azt nekem is írta csak nem azon szókkal, de itt több játékkal. Azt mondá, hogy mivel neki a' nagy Ur Schweitzer tehennel akar udvarolni, ő udvarolni neki bizony nem fog. — Szeretetre-méltó Cynismus, 's azért szeretetre-méltó, mert nem kevélységből, hanem Philosophiából ered, 's nem mesterség' míve, hanem az ő szép természetéé. Ő kerüli a' Nagyokat, és ebben ő és én basonlatlanok vagyunk: a' kis Nagyokat én is kerülöm; a' nagy Nagyokban feledem 's nem látom a' nagynak nevezett Nagyot, 's nincs okom cynicuskodni, szabadon viselem magamat körülök.

Kaczagtam a' Legátusokon és — sohajtottam veled. Édes barátom, Debreczenben meg nem engedi a' Felsőség, hogy a' Bibliothecából magyar könyvek adattassanak-ki olvasásra, mert az ifjúság megízélténé a' nyelvrontást. — De a' tilalom még soha sem gátolhatta-meg a' világosságot. Zsibón létemkor én azt hittem, hogy Erdély elébb áll a' Culturában mint Magyarország, mert ott a' főbb neveléshez tartozik utazni; pedig az utazóra Cultura ragad, ha nem tanul is. De most alig ha vissza nem vonom szavamat. Cserei Farkasa és Miklósa 's Zeyk Miklósa Magyar Országnak is sok van. Erdélyben is sok lesz a' ki ismeri Berzsenyit, Magyar Országon pedig sok Tudós és Versíró, még pedig igen jó Versíró, azt ítélte a' Dayka Verseiről, hogy épen nem érdemli azt a' magasztalást a' mit Dayka felől az Annunciatióban én tettem. — Edesebb Éneklője nemzetünknek még nem volt mint ő, akármit mondanak ezek. — Eggy Göttingát megjárt jó fejű fiatal Pap engem kötődés nélkül kért, hogy magyarázzam-meg neki mi szép van a' Poetai Berek' Göthéből vett darabjaiban, nevezetesen a' Mivész Reggeli Énekében, melyet a' Mondolattisták is nevetnek mint az én genialis Breckémet. — A' Való az, hogy jók itt is vannak, nálatok is, de hogy az igazi fenntebb szépet kevés ismeri. — Képzeltetetlen örömmel és nem minden kevélység nélkül. nézem én mint hangzanak mindenfélé a' Neologismus' ellenségei Mit gondolsz, édes barátom, mit mond őreájok majd a' később idő? Én örömet élek a' n e m - m o s t b a n.

E' napokban Patakon valék Prof. Kézynek házánál, a' ki vigasztalhatatlan hogy Téged nem látott. Prof. Vályi-Nagy igen

kedves barátom az én kedvemért minden üres órájít ott töltötte. Sophienk velem volt. Képzeled mint örvendett az ő két kedves barátjainak magasztalását hallván. De Vályi-Nagy inkább tuda beszélni a' maga Homérje felől, mellynek most 9dik Énekét fordítja a' Kenderesi és Kanyó Urak számára, kik őtet inkább kedvelik mint az egész Magyar-ország, úgy hogy Magyar Ország szintén álmélkodik ezen az ő applaususán. — Sophie két ízben látogattam meg Vályi-Nagynét, a' ki valóban tiszteletre-méltó, lelkes és igen jó Asszony. Ez o[l]jím magától beszéllé-el nála töltött órátoknak legkisebb scénáját is. A' dolog természetes: Vályi-Nagy nem benne-teket akara látni, hanem magát akará látatni a' Kenderesy és Kanyó ismerőjivel, az Asszony pedig nyugalomban volt. — Patakon írt leveledben azt a' megjegyzést tevőd, hogy Te, édes barátom, őtet egészen annak lelted, a' minck én őtet mind nagy érdemeiben mind kis gyengéjében festettem. Képzeld mint nevettem midőn most azt beszéllé, tudakozván tőlem, hogy melly titulust kellett volna adnia a' mi Pózánknak, 's én azt feleltem, hogy épen semmit, mert az olly lelkeknek mint Póza a' titulus semmi; 's eggyzersmind azt a' feleletet kaptam tőle, hogy ő a' szegény Pózát meg Clarisimézte! 'S mint holt-el midőn azt mondtam, hogy az Pózának semmikép nem titulusa. Szegény Vályi-Nagy, talán most is tünődik megbotlásán, 's készebb volna egy egész Éneket lefordítani Homérból, csak ez rajta ne történt volna. Lónyainak épen most veszem Gyászlevelét imádást érdemlő felesége' haláláról. Az valóban igen szép Aufsatz. Szíves megindulásomban tollhoz nyúltam, 's kiöntöttem neki meleg részvétemet. Csak akkor fogtam osztán e' levél írásához, 's képzeld az emberi szívet! ott belőlem szomorúság 's mély illetődés, e' levél kezdetében tisztelet és forróság, ime itt pedig Anacreoni és Voltairei öreg-ember' vig kedve szólla. Oh barátom, lehess te is illy vig kedvű az én koromban és ennyi szenvedés után. De én a' Sophie férje vagyok, és négy kedves gyermek' atyja, 's így ez épen nem csuda. — Vacsorám mellett Sophie kénytelen volt Emülnek unszolására két vagy három ízben elmondani az Ádám és Éva historiáját. A' gyerek az anyjára mereszté karika-kék-szemeit 's szájában feledé a' kanalat. Figyelme az **atyát** sirásra fakasztá. — *Én bizony megettem volna az almát!* ezt kiáltotta a' végén; 's kérdezte hol az ő piros almája.

Sophie e' napokban ismét feküdt de fel is járt. Azt izeni hogy ő addig meg nem halatja magát míg a' kedves két barátját ismét

meg nem látja. Levelét felkeresem valahol. De az olyan csak akkor sül jól, mikor első hévvel irattatik. Éljen szerencsésen kedves igen kedves barátUNK, nem barátOM.

[Eredetije b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

2839.

Kazinczy — Pataky Mózesnek.

Széphalom, Január 21d. 1815.

Kedves barátom,

A' mi Carloszunk itt eggy elég hosszú levelet veszen tőlem. De nekem hosszú leveleim is rövideknek tetszenek mikor őket hozzátok írom, ti két hasonlíthatatlanok! Lelkem egészen felderül ilyenkor, 's eggy vígság száll-meg, mellyben magamat némelly bölcséktől nem szeretném látatni, félvén hogy fejeér hajamra emlékeztetnének. Ti megértetek, 's valóan szólván ez a' tón nem is mindennek való, hanem csak szent circulusnak. — A' mi Vályi-Nagyunk felől tett festés talán titeket is kaczagásra von. Ne szégyeljünk tiszta szívvel nevetni; az élet' bajainak nagy szüksége van az illy becses pillantatokra. Hadd beszéljek-ei róla még eggy rendest. Az Ujhelyi Pred. eggy igen jó, igen tanult, és igen víg ember visszajövében azt beszélé, hogy midőn Vályi Nagy ötet is megajándékozá az épen megjelent Moschus és Bionjával, ez Vályi-Nagynak szerető pajkos-sággal ezt felelé laconicus rövidségben és a' legnyugalmasabb képpel: Köszönöm ezt a' mocskos Biont, 's Vályi Nagy, a' ki tudta hogy a' szó baráti tréfa, de érzette a' maga becsét, felkiálta: Ejnye! — Láttad, édes barátom ennek a' kötelességeit példásan követő, tanítani igen szerető, fenekig becsületes és jó embernek szállását; most télben eggy szobában lakik feleségével, napával, két fijával, leányával, 's galambja, lúdja, malacza, macskája, kutyája sokszor vannak ugyan ott; fizetését gyakran sokáig meg nem kapja, és ő ezen lármában fordítja Homért, 's szeressd ötet, sőt csudáld, ha meg clarissziméz is. A' Professorok Patakon nem igen látják egymást; azt hiszik, hogy őket a' Collegatus egymásnak nem barátjaivá, hanem ellenségeivé teszi; azok, kivéven az eggy Kézyt, nevetik azt a' ki verset irkál; 's ő megbántva is ír, és olly híven tanít, a' hogy senki sem más. Én ötet szívesen szeretem.

Szíves részvétellel olvasám leveledben hogy sokat szenvedtél fogaidra. Csudálom azt, barátom, mert azok a' szép fogak épséget mutatnak. Eddig bajod bizonyosan elmúlt, és így csak azt lehet óhajtanom, hogy a' fájdalom örökre elmaradjon. — Leveleim hozzátok ezután a' Te adreszed alatt fognak menni, mert úgy értém, hogy W[esselényi]hez írt két levelem felbontva ment, a' Sípos, Kézy és Vályi Nagy verseit pedig nem is vevétek. — Nyugtalanul várom a' Biographiai hézagok' kipótlását. Bár Cserey Farkas barátunk felhozhatná a' Diaetai Diariummal. Akkor nekem a' mi W[esselényi]nk még egy nagy örömet tehetne, azt hogy engedné-meg hogy Cserei felhozassa a' Museum Napoleont. Ha innen Cserey talán Grófnéja rokonainak látogatására megyen, vagy a' Bártfai feredőbe, ismét erre vehetné útját, 's a' Museum Napolcont elvihetné. Párnazsákjában sérelem nélkül jönne 's menne az. Élj szerencsésen, igen kedves barátom. Döbrenteit és a' kis Lajost csókold a' legbarátibb szeretettel. Lajos felől igen sokat reménylek. De mondj minden szépségeket Lolottnak is nevében. Tudod hogy őtet végtelenül szeretem. SophieNK szívesen csókol — Csókol, mondom, mert mi közünk nekünk ahhoz, hogy az nem illik. —

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

2840.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 21dik Januar 815.

Érdemes Kedves Barátom!

Wesselényi Miklós és Pataki éppen itt valának nállam, mikor Decemb. 25kén költ igen becses Leveled ide érkezett, és együtt örvendettük annak meg érkezését. A mit ezek nékem Széphalomról beszéllenek, azok, ha soha nem ismertelek volna is, szeretésedre és tisztelésedre gerjesztettek volna éngemet — így pedig nem csak hogy ezen kettős indulatot irántad még jobban is be fészkeltek szívembe, hanem ugyan ott a leg tökéletesebb örömet is élesztette annak tudása, hogy Te tisztelt kedves Barátom melj igen Boldog ember vagy — álandósicsák az egek Boldogságodat, és ujícsák örömeidet.

Kis Inre Ur a plántákat jól nevezte, ugyan is a

Vergissmein nicht: *Myosotis scorpioides*.

Kayser krone oder Schachblume: *Fritillaria imperialis*.

Székfű: *Matricaria chamomilla*.

Szegfű: *Dianthus*.

Gyöngyvirág: *Convallaria majalis*.

tavaszi kis kék violák: *Viola odorata*.

az aprilisban ligetekben viritó kék virág: *Hyacinthus botryoides*.

a le raizolt plánta vagy virág mi lehet, nem tudom: ha csak nem a *Colchicum*, melyet Willdenow így ír le: Zeitlose: *Colchicum*. Eine scheide, die blumenkrone sechs theilig, die röhre derselben in der zwiebel verborgen, drey zusammenhängende, aufgeblasene Saamen Kapseln; *Colchicum autumnale*: Die Herbstzeitlose blüht kurtz vor eintritt des winters auf fetten wiesen fast durch gantz Europa. Sie ist eine lilienart, die d. sonderbare hat, dass ihre Saamen Kapsel bis zum May in der zwiebel bleibt, nach . . . herforwächst, und in Sommer mit die blätter frey dastehet.

A viola színű *convolvulus*: *Ipomaea coccinea*.

a zöld tölesérű, piramidális formájú növésű planta: *Molucella laevis*, az eddig Linne szerint *crepis barbata*, Willdenow *Tolpis* barbatának nevezte el: Die blätter lanzettförmig zuweilen gezähnt, die Stempel aufwärts steigend — die härtige *Tolpis* wächst in Italien und südlichen Frankreich, sie ist eine sehr gewöhnliche garten pflanzen, welche Linné *Crepis barbata* nent. Willden.

szőrös kandillo: *Nigella damascena*; van ebből *Nigella gibraltariaca*, és *Nigella sativa*.

A Frantz Mayr Pesti kereskedő cathalogussa magvaibul meg vannak nékem:

Agrostema coronaria fl. rubro, fl. albo; *Alcea rosea*; — *amaranthus bicolor*. *Antirrhinum majus*. *Aster annuus*. *Calendula pluvialis*. *Campanula media*: *pyramidalis*: *Speculum*. *Cantanea moschata* fl. rubro. *Cyanus Catananche coccinea*. *Convolvulus tricolor* purpureus. *Cheiranthus incanus*. *Crepis* (*Tolpis*) *barbata*, rubra. *Cynoglossum linifolium*. *Dianthus chinensis*, plumavius, barbatus. *Delphinium ajacis*. *Digitalis purpurea*. *Hibiscus trionum*. *Lavatera trimestris*. *Lichnis chalcedonica*. *Mirabilis Jalapa*. *Papaver Rhoeas* fl. pl. *Polygonum orientale*. *Rudbeckia amplexifolia*. *Senecio elegans*. *Valeriana rubra*. *Viola tricolor*. *Zinnia multiflora* fl. rubro elegans.

Ezekbül ha parancsolsz, küldök magot, csak tudjam mi módon. Ugyan azon cathalogusba specificáltakból nállam nines, de meg hoztatni érdemesek.

Alcea ficifolia. *Amaranthus tricolor*. *Antirrhinum medium*. *Aquilegia vulgaris* fl. pl. *Atropurpurea* fl. pl. *Cacalia sonchifolia*. *Celosia cristata*, rubra, lutea. *Centaurea moschata* fl. lutea. (*Dianthus cariophyllus* ritkán üt ki jól magrul — nekem vannak szépek — ezekbül ha parancsolsz, oltathatok jövő nyáron.) *Datura fructuosa* fl. pl. *Dianthus superbus*. *Delphinium elatum*. *Digitalis altus*, ferroginaeus. *Gonphrema globosa*: alba, rubra. *Helenium elatum*. *Ipomea coccinea*, trilobata. *Lothus tetragonolobus*. *Momordica balsamina*. *Martinia annua*. *Papaver versicolor* fl. pl. *Primula cortusoides* (*primula auricula* plántákkal és képekkel szolgálhatok Neked). *Rudbeckia bisuta*, palmata. *Urtica pilulifera*. *Valeriana carmen alba*. *Zinnia lutea*.

A Coglioni nevezetű planta *Solanum melongena*: ennek magvából kérek tőled, mert most nincsen nállam — a' többiekből is, ha hozatsz, és részeltetsz belőlök — az itt feljebb le irtakból t. i., igen szívesen vészem.

—————

Az itt szabadsággal lévő Császár Huszár Fő Hadnagy Ladányi Ferencz igen sok szépet beszél néhai kapit. Csehi felől. Ennek pakkoló táskáját ezen tiszt vette meg halála után és adta a Staabnal által testamentumát is. Csehinek egy különösen derék embernek kellett lenni — könyvei és még egyéb portékái Silesiába Troppauba vannak le téve, ezen Fő Hadnagy tudja, kinél. Jó volna azok iránt a Regiment Comandonak irni és pedig a General Comando uttyán, minthogy a katonák portékáival haláluk után a General Comandoknál lévő juditium delegatúmok ezernyi hocus pocust szoktak csinálni: ha pedig testamentum vagyon, és ez iránt a General Comando értesittetik, úgy könnyebben halad a Regiment Comandónál a dolog. Most a Császár Huszárok Galicziába quartierözván, az oda való General Comando hozhattya tisztába a dolgot.

Elj szerencsésen és szeresd igazán tisztelő barátodat

Cs-t. mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 50. sz. IV. köt.]

2841.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Kolozsvár Jan. 24d. 1815.

Tisztelt Barátom,

E' hónap 18dikán érkezett 'bé a' mi két nagyon szeretett barátunk Carlosz és Póza. Carlosz teljes egészségben, de Póza hurutos hidegleléssel. Harmad napra tüdő-gyúladása lett, most pedig tegnaptól fogva typhusban szenved, 's szüntelen fantaziroz. Elszomorított bennünket betegsége. Tegnap este a' Doctorhoz menénk Carlossal, hogy kivegyük belőle, szegény barátunk mint létét. Vállat voníta 's veszedelmesnek mondá a' szünetlen fantazirozást. Azonban vigasztalt azzal, hogy pulsusában nem talál rendkívül való verést. Reszketek, ha elgondolom, hogy meghalhatna! De, nyugtatám Carloszt 's magamat, hogy ifjú természete, ereje is segíteni fog. Barátom, az a' szép barátság, melly Carloszban beteg barátja iránt vagyon, érzékenyítő. Mennyi halna el abban az ifjában! De, nem akarok arról gondolkodni is. —

Grófnénk leányaival együtt béérkezett, 's itt fogja tölteni a' farsangi napokat. Lotti ismét egy szép Osszián Scenát vart-ki selyemmel. Nem úgy értem én azt barátom, mintha őt bírónak venném a' grammaticalis dolgokban. Mind az ő mondasát szavaid felől, mind az én ítéletemet Virág fordítása felől úgy vevém írva, mintha személyesen barátok egymással beszélgetnek 's holmit elmei pongyolással kiszalasztanak szájokból. Én leveleimet nem írom hozzád a' Jövendő számára, 's nem kívánom, hogy azokból ítéltessem, minden állításaimban.

A' fekv-et genialis módra védelmezed, de én azonban nem szerethetem-meg, mert a' k, v egymás után nagyon nehezen hangzik.

Zrinyi kiadásához való készüléket megszerzeni kezdettem ugyan, mint az epica poesisről írni akart dissertatiohoz Tassonak della epica Poesiaját Velenczében, Pózával, Carlosz számára megvettük; megvettem én Bécsben Addisonnak Milton Paradicsomáról szóló észrevételeit, Batteux, Blairt 's másokat újra megolvasni akartam, de, minthogy már lemondottam kiadásáról, egyéb Munkához fogtam.

Ezen a' télen a' mennyire csak lehet rendbe akarom szedni eddig csak hevenyébe odahányt verseimet 's egyéb prózáimat.

A' Muzéum III. dík füzetében fog állani Virág, Kis és Nagy recenseáltatása töled, s Herderi fordításod.

Nagy Sámuel azt igéri, hogy a' lehetőségig jól fog dolgozni Haller László képén. A' napokban hozzá fog, mihelyt a' képet kikapom Gr. Haller Gábor Ő Excel.-jától. A' festés nem szép 's már kopott. B. Wesselényit és Patakyt excellenter festé Donát.

Küld kérlek, Berzsenyinek Malvinához irt episztoláját.

Kanyó a' Muzéumot nem segítette.

Vetted eddig levelemet, hogy a' Muzée Napoleon többé nem eladó.

Carlosz épen nálam van. Elkedvetlenedve, fájdalmasan fekszik ágyamban. Őtel, csókol, Lajosommal egyetemben. A' Széphalmi Grófné kezét tisztelettel csókolom, Vagyok szívből szerető barátod

Döbrentei Gábor mk.

(8 és 9 óra között, este)

Januar. 25. díkén, 12 óra után éjfélén túl.

Lehetetlen volt ma elküldenem levelemet. Miért, latni fogod.

Póza elesett. Nincs többé. Ma este 6 óra tájban holt meg. — Ne kívánj többet, hogy írjak, a' könnyek előntik szememet. Temetése 28. díkán leszen.

Patakym nincs többé!

Döbrenteíd mk.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. II. köt.]

2842.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Jan. 27. d. 1815.

Kedves barátom!

Ezt¹ közlöm az első és harmadik §. miatt. — Megírtam Trattnernek, hogy te nyersz annyi ürességet, hogy Zrínyit kiadhasd, és így azt én örömmel engedem Neked. Van én rájtam azon kívül is elég dolog. De hogy Tr. bizonytalanságban ne legyen, azonnal tudósítsd mind őtet mind engemet, mert ha te nem vállalkozol a'

¹ T. i. a Trattner J. T. 1815. jan. 18.-kán Kazinczyhoz frott levelét.

kiadásra, azonnal hozzá fogok. Bánj teljes szabadsággal, 's épen ne hidd, hogy ezt a' koszorút neked irigyeljem. Óhajtom mint szíves barátod és becsülöd, hogy neved minél több érdemmel ragyogjon.

A' mi Szemerénk holnap indul Pestre. Betegeskedő feleségét itt hagyja. Tíz hét után jó fel ismét, 's akkor feredőbe megyen vele. Ő még eddig nem reménylheti az atyaságot. Egy igen szép napot töltök társaságában tegnap előtt, 's reggeli négy órakor szüntünk meg beszélni. Elkészültebb Nyelvtudósunk mint ő nincsen. Özvegy tiz hetét Ráday Bibliothecájának régi könyveivel fogja tölteni. Kölcsey felől semmit sem tudok. Élj szerencsésen, kedves barátom. Carloszt és Pózát öleld forró öleléssel. Így fogom Lajost is Julius után. —

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

2843.

Kazinczy — Helmeczy Mihálynak.

Széphalom Jan. 27. 1815.

Kedves barátom,

A' mi Szemerénk holnap indul. Tegnap előtt egy kedves napot töltöttem társaságában. Neked viszi Ossziánt, de nem hogy nyomtattassék, hanem hogy lásd hogy kész, sőt hogy ebből hozzá vethess, hogy mennyivel jobb a' Decemberi dolgozás, melyet a' mi Palink már olvasott, és még az is mennyivel lesz jobb ha majd az Ahlwardt és Stolberg fordításait hasznomra fordíthatom. Ezeknek megvételekre Szemerénk által Trattner Urnak 20 ftot küldök, valamint a' Gróf Dezsőffy József nevében 36 ftot egy velin exemplárra az én írásaimból, 's Kultsár Urnak 31 frtot, [összesen] 87 ftot.

Én nékem felette kedves volna ha te reá vehetnéd Trattner Urat hogy Gessner után Yorickot és a' Göthe' Kötetét adja-ki. A' Göthei Kötet kivált több kedvelőket fog lelteni mint Osszián. Ezt (tudnillik a' Göthei Kötetet) nem küldém le most; arra Martiusig elég idő [van]. Eszteltt újra írtam, újra fogom Clavigót és a' Testvéreket is. Akkor melléjek teszed a' Római Karnevált és Rigó Jonathánt, 's Prof. Stipsies Urat kérni fogod hogy a' Sztellára irt Imprimaturt méltóztassék ide általtenni.

Trattner Urnak küldöm az Osszián mellé teendő Wesselényi és Spissich' képeiket hogy metszethesse. Közleni fogja veled, úgy

hiszem a' levelet. Most csak arra kérlek, hogy az Ahlwardt és Stolberg Ossziánjaikat *első alkalommal* küldd Kassára a' megírt módon, 's tudósíts, minden Idyll kap e külön oszlopot. Élj szerencsésen.

A' Ruminak szőlő csomót méltóztassál lepecsételni, 's add által Liedemann Urnak azon jelentéssel, hogy Rumi azt maga fogja elvitetni.

Dónát Urhoz itt megyen egy levelem és a' feleségem rettetes képe, de a' mellyből Dónát Ur egy felette való képet csinálанд, ha annyi kedvességet ad neki, mint a' mennyire a' hajnak és nyakfodornak 's ruhának szükségét a' kép kiáltozza. Balkay ezt jól festette az eltalálásra, azon felül hogy a' száj irtóztató. Ő mindent nagyít 's vastagnak csinál. A' pofacsont a' természetben is nagyobb: de mennyivel nagyobb a' képen a' természetnél is.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

2844.

Erdélyi Imréné Ujlaki Zsuzsánna — Kazinczynak.

Tekintetes Feő Curator Úr!

Nékem különös kegyességű Jóltévő Üram!

Mind az O mind az Ujj Testamentomban számos intéseket 's parantsolatokat találunk arra, hogy a' szegényekkel szűkölködőkkel jót tégyünk. — Móses azt parantsolja a' Levitáknak; hogy ha a te felebarátod el szegényedik és megfogyatkozik, tégy jót véle. Péter Apostol különösen arra inti Pál Apostolt: hogy a' szegényekről meg emlékezzen. Egy vagyok én azon szűkölködő szegények között a' maiak között a' ki férjemnek 1812-dik Esztendőben a' szél ütés által történt szerencsétlensége és az idő mostohasága miatt olly köz szánakozásra méltó inségre jutottam, hogy nem tsak külső adósságaimnak Predikatori, Rectori, Praeceptoru béreknek fizetésekre; de még nyomorult férjemnek és három gyermekeimnek is tápláltatásokra a' leg nagyobb takarékoság mellett is tehetetlen lennék, hanem ha némelly Jól-tévőimnek adakozások által valamelly részben segítettém.

Melly alázatossággal esedezem azért a' Tettes feő Curator Ur előtt, méltóztasson czen én nyomorult állapotomat kegyes szivére

venni és a' Ns. Consistoriumot arra birni, hogy én a Predikatori restantiába ki tett bérnek fizetése alól fel szabadíttassam. Jól tudván azt: hogy annak haszna arra tér, a' ki ad a' szegénynek. Melly kegyes szíveességét nagy bizodalommal és óhajtvá elvárván, vagyok S. A. Ujhelybe Januarius 28-dik napján 1815-dik Esztendőben

A' Tettes Feő Curator Úrnak mint kegyes Jól tévő Uramnak
alázatos szegény nyomorult
szolgálója Ujlaki Susánna
Erdélyi Inre hitvese.

Hátirat:

A' S' A. Ujhelyi Reformata Tettes Ns. és Szent Ekklesia Nagy érdemű Fő Curátorához, Tettes Ns. Kazintzy Ferentz Urhoz intézett alázatos esedezése a bent irtnak.

[Eredetije a sátoralja-újhelyi ref. egyház levéltárában.]

2845.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 28dik Januar 1815.

Édes Barátom!

Most kapván kezemhez az öcsémnek, Wesselényi Miklósnak Decemb. 6dikán irt gyönyörű leveledet, meg nem álhatom, hogy addig is, míg e tárgyba bővebben ki fejezem magamot, most röviden ne jelezzem Néked azon gyönyörű meg elégedésemet, melyet érzek néhai Sógorom becses tetemeit fedezendő Tempel iránt való gondolatod és javallásod szépsége által. Ez a tempel egészen az én ideám is, és iljet jóvallottam vala gróf Wassnénak is néhai férje számára, éppen iljet, és ez jobban jött volna ki annál, a mit eő Hirschfeldbül kölesönözött — t. i. az ottan Hagedorn emlékezetére való monumentumnál, mely inkább kertet ékesítő tulajdonnal bir. Öröndem azomba, hogy a Te szép ideád Sógoromnak szenteltetik. Igen szép és heljes gondolat, hogy e régi temetkező épület és ezen Tempel közt lévő hely fákkal ültetessék be. Szép volna, ha aszt fenyvessel lehetne, de ez ott nagyon bajjossan fogna fogamszani, és növése nagyon későre is terjed. Mind ezekről nem sokára bővebben. Tegnap olj nyughatatlanító tudósítást vevék, hogy Pataki Kolosváron, a hová Wesselényivel együtt be mentek, igen terhes catharusba fekszik — ha ezen annyira derék és ritka ifliu ember valahogy ezen nyavaljának áldozattya lenne, meg vallom, az én

szivemre is nagyon érzékenyül hatna az. Nyavalyája ki menetelérül
foglal tudósítani, a ki soha meg nem szünök lenni

hív tisztelő harátod

Cs.

Kivül:

Sz. Somlyóról.

Tekintetes *Kazinczy* Ferencz Urnak. P. Debreczen — S. A.
Ujhelj. — *Széphalom.*

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 50. sz. IV. köt.]

2346.

Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak.

Széphalom Febr. 1. 1815.

Igen kedves barátom,

E' héten csaknem mindennap Consistoriumot tarték Ujhelyben. Bémentem tegnap is olly feltétellel hogy onnan dél után Szabolcs Vármegyébe fordulok, de az eső annyira szakadt, hogy feltevéem magamban hogy ez útamát továbbra halasztom 's vissza fordúlok. Még a' Sessióban voltam, midőn Sophienk levele érkezik, a' ki ugyan azt tanácslá, 's kért, vigsággal elegy elgyengüléssel kért, hogy egészségemet ne tegyem veszedelmemre. Mélyen megilletett kérése, de halld mi van a' levél végén, 's szeressd ezt az angyali jóságu leányát a' legszebb és legprofanálatlanabb természetnek.

Damit unser Freund (ez György Jósef Ujhelyi Predikátor) etwas zu lachen habe, so schliesse ich noch dazu: Verderbe ja meine Freude nicht, denn ich habe ja nur so lange Hoffnung unsern Carlos zu sehn, als du lebst. Dein Scheiden möchte mich doppelt Witwe machen, denn alles möchte vergessen, dass ich noch da bin.

Igy vagyunk mi tebeléd és a' mi Pózánkba szerelmecek, édes barátom, 's mikor napok múltak-el a' mindennapiság' gondjaiban 's képei közt, ha olykor a' te neved 's a' Pózáé hallatja magát, egyszerre felderül napunk, 's oda minden gond, minden únalom. A' ti képeitek az nekünk a' mi nekem ifjabb koromban a' Gyulainé képe volt, 's én ez ősz fejjel magam is csudálom magamat. De mit feszegetni az érzést? Boldog a' ki örömet lel, akármiben lelje azt. —

Azt mondják, édes barátom, hogy a' Szentek' képeikről eloszol a' nimbus, ha azt közelről és soká tekintjük, 's Voltaire azt mondja,

hogy a' Komornyikja előtt a' legnagyobb ember sem nagy. Ne hidd azt, kedves barátom; így csak az látja magát megcsalva, a' kit tapasztalatlan kevélysége arra részegít, hogy ideálokat keressen. Mit nem bír a' mi Sophienk mind abból, a' mit mások igen nagy mértékben bírnak, azt én úgy értem mint akármellyike az idealistáknak. De mind a' mellett én bizony az a' *boldog* vagyok, a' kinek ti fogtatok engem festeni Cserei Farkas előtt utolsó levele szerént. Sok ember azért nem boldog, mert *mindent* kíván egygyütt; neki lyánykája kékszemű is legyen fekete szemű is, nagy is mint Júno, kedves is 's gyenge mint Psyche vagy egygy Chárisz, csattant színű is, szeliden halvány is, ragyogó is, elborult is, gazdag is, szegény is — mert keese, igen nagy és igen sok keese a' szegénységnek is van. — Jól választani et laetum sorte sua esse, ez teszi a' boldogságot, 's ha ez teszi, ön az vagyok a' minek engem Cserei a' Carlosz és Póza festéseik után vall.

Még a' Consistoriumban valék midőn a' postáról imhol hozzák Január. 16dikán írt 8 soru leveledet. Repültem vele Sophiehoz, 's kötődtem vele hogy ő a' levélben Sophie leve és nem Sophienk. De ő nem engedte magát elrettenteni, 's azt vitatta, hogy ő te mind a' mellett úgy szereted őtet mint addig szeretéd míg még Sophienknak nevezted. — Bizony rendes volna ha ismét betoppannál nálunk; mint ölnének-meg forró örömünk ölelései! —

Az említett levél' végét ide teszem. Ide teszem az ugyan ekkor érkezett Laokoon képét is, hogy csudáld, mit csinála belőle az a' német, a' ki a' Dávid metszését német kevélységgel

französisches Machwerk-

nek csúfolta. Égek látni a' Museumi Napoleont, 's nagyon kérlek hogy ha Cserei az idén hozzánk feljö, küldd-fel a' könyvet általa. Ismét vissza fogja Neked vinni.

Élj szerencsésen, kedves barátom, te és Póza, 's a' mi Döbrenteink 's a' mi Lajosunk. Sophienk székem hátára könyököl, 's úgy olvassa nyugtalanul mit írok. Adieu. Ölelünk, csókolkunk tisztelve, szeretve.

Kazinczy mpr.

A borítékon: ¹

à Monsieur Monsieur Moyse de *Pataki*. Debrecin, *Clausenbourg*.

305

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görögöni levéltárában.]

¹ A borítékon piros pecsét s fölötté e jegyzés: Kazinczy F. 1815. 01. 01.

2847.

Kazinezy — a sátoralja-újhelyi ref. gyülekezethez.

Tekintetes Nemes Consistorium,

különös tiszteletű 's bizodalma Uraim!

Tractuális Esperest Tisztelendő Liszkai Sámuel Úr egy hozzámm Patakról Január 30d. írt levelében azt kívánja hogy Ecclesiánk a' Vajánban Február 8dikán tartandó Tractuális Gyűlésre avagy csak két Követjeit is kiküldje. Ha a' fellágyúlt nedves idő ágyba nem ejtett volna, én erre személyesen fogtam volna megkérni a' Tek. Nemes Consistoriumot. Így kénytelen vagyok a' kérést levél által tenni, mert hogy a' baj, melyet tagjaiban már Újhelyben kezdettem érzeni, még nagyobb 's hosszás ideig tartó ne legyen, kimenni nem bátorkodom, 's míg jobban nem leszek, ágyban maradok.

Ezen Vajánba-küldetést minden kétségen kívül Tiszt. Kecskeméti János Úrnak Január 28dikán Consistoriumunkban tett vétkes cselekedete okozta, melyet én azon pontban, a' melyben az elkövetett, Tractuális Felsőségünknek bemutatni magamban elvégeztem, 's még akkor nap be is mutattam. Vagynak esetek, a' midőn a' kímélést félre kell tenni, ha azok annak, a' ki a' lépést teszi, nem kevésbbé nehezek is, mint annak, a' ki ellen a' lépés tétetik, 's hova üt-ki a' dolog, ha még az illyes vétkeket is elhallgatjuk?

Tiszt. Kecskeméti János Úr azt declarálta az említett Consistoriumban, hogy az öt köből életet, mely eránt közöttünk olly sok ízben vala szó, sem most nem kívánja, sem soha nem kívánta, 's ezen declaratiója mellett marada-még, még minekutána általam két ízben emlékeztetett is, hogy a' Canon ellen, a' Tractuális Felsőség ellen 's lelki-ismérete ellen vét. A' két első világos, egyedül az utolsó szenvedhetne kétséget. Vétett, mondom, lelki ismérete ellen is; mert ha az 5 köblöt fizetésének nem nézte, melyet az akkor nap tartott Consistorium is annak nézett, ha szintén a' régi Protocollumot hibásan feltettnek állította is, miképen hordá-fel ezt az 5 köblöt régibb restantiájának listájában? miképen liquidalt adosságának leszegésében vele? mint köszönte-meg nekem sok ízben, hogy igazságos keresetében segédjére valék? mint buzdított erre továbbá is? és mint horda-fel új okokat, mellyekkel kívánságát

támogathatom? Én ugyan a' tettet nem maga elfelejtésének nézem, hanem nyilvánosságos Simonianak, a' mellyel Ujhelyben lehető megmaradhatását (mellyet azonban senki nem háborgat) kereste. Mert hogy Predikátorainknak fizetések nem 200 ft és 22 vagy 17 köből élet, hanem 75 frt, az merő játék.

Tekintetes Nemes Consistorium! Illy vétkes lépésekre kényszerítjük mi a' mi Predikátorainkat, ha köztünk a' Szent Ministériumot olly tekintetűvé nem tesszük, a' milyenné azt tétetni a' köz jó kívánja, és ha az azt viselő személyeknek precaria existentiát adunk. Nem minden bír a' Tiszt. György József Úr lelkével, a' ki magát a' maga kötelességeiért és a' köz nyugalom miatt kész legyen feláldozni, a' ki, úgy kívánván a' történetek, kész legyen egy olly fényes és neki sok tekintetekre nézve igen kedves helyről, mint az Ujhelyi Predikátorság, önként és még a' Consistórium- 's Templombeli megmarasztás 's tartóztatás után is lemondani; a' ki kész legyen azt nézni, hogy ha a' Szathmár-Némethii meghívást egy idegen Superintendentiának Concessája nem követné, hivatal nélkül maradjon inkább, mint hogy ő legyen a' további hánykódásoknak egyik oka. Adjunk a' Szent Ministeriumnak annyi dísz és hatalmat, a' mennyit annak a' Rendnek méltósága méltán kívánhat és a' mennyit a' Köznek java enged. Egyedül az a' test igazgattathatik a' szerént a' mint illik, a' mellynek tagjai jól vannak koordinálva.

Ecclesiának javára az elmúlt utolsó hetekben több jót tettünk, mint talán sok esztendők elfolyása alatt. Felejtük ennek kedvéért mind azon kedvetlenségeket, a' mellyekbe azok talán kerültek, igyekezzünk tisztáknak találtatni tulajdon magunknak és viszonyosan egymásnak szemeikben, 's éljünk azon alkalmatossággal, a' mellyet reánk hozza az idő, Ecclesiának javára. Bátorkodom a' Tek. Nemes Consistoriumnak egy előterjesztést tenni, 's alázatosan kérem, hogy ha előterjesztésem elfogadhatónak ismértethetik, méltóztassék a' Vajánba küldendő Követ Uraknak meghagyni, hogy teljesíthetésére nézve a' szükséges lépéseket tegyék-meg.

Mostani fizetése Predikátorainknak olly kevés, hogy azzal ugyan el nem élhetnek, 's nekünk fundatiónk nincs a' mivel azt szaporíthatnánk, sem a' Népet nem terhelhetjük. Vigyük oda a' dolgot, hogy a' két Predikátor fizetése olvasztassék-egygyüvé, 's adjuk azt egynek, a' ki a' hívatalt Ecclesiának kára nélkül 's díszével

vihesse. Újhely megérdemli mind régi mind mostani fényére nézve, hogy olly Papja legyen, a' kit nekünk mások is irigyeljenek, 's így nagy részben eloltatik az a' veszedelmes szakadás tüze, melyet tagadnánk ha tagadnunk lehetséges volna. Nem oda érzom én ezzel, hogy Tiszt. György József Úr, ki eránt mindenek előtt ismeretes az én nagy barátságom, megtartathassék, 's még inkább nem azon gyalázatos célra, hogy Tiszt. Kecskeméti János Úr, ki én tölem soha még hidegséget nem tapasztalt, és a' kinek személye ellen nincs kifogásom, ha tettét a' példás megfeddésre felette méltónak nézem is, innen 21 esztendei szolgálatja után elmozdítassék. Ne nézzünk semmit egyebet mint az Ecclesia' javát, díszt, 's azt a' nyugodalmat, melyre nálunk olly nagy szükség van.

Méltóztassék a' Tek. Nemes Consistorium a' Vajánba kirendelendő Követ Uraknak a' Creditívát elkészíttetni, 's Protocollumainkból mind azon írásokat, a' melyekre ott szükség lehet, nevezetesen az 1812 és 1813-beli két Protocolláris jegyzést az öt köből eránt 's utolsó Gyűléseinkét kezekbe adni. A' Felsőségnek az ilyenekbe az inspectiót megtagadni nem lehet, 's a' Predikatori fizetések dolga egyenesen oda tartozik. Fő Fiscalis Tek. Dókus László Úrnak vélekedése az volt, hogy oda T. Fodor László és Zilahy Péter Urakat kellene megkérnünk 's küldenünk, 's én magam is ezt óhajtanám. De a' Tiszt. Esperest Úr' levele szerint mehetnek többek is. Bánjon e' részben a' Tek. Nemes Consistorium teljes szabadsága szerint.

Én a' Creditíváért még ma dél után beküldök, hogy még estig megpecsételve vissza küldhessem. Így a' Követ Uraknak öt egész napjok lesz a' Vajánba menetelre.

Egyéberánt maradok a' legszívesebb tisztelettel a' Tekintetes Nemes Consistoriumnak

Széphalom reggeli 3 órakor Február. 2d. 1815.

alázatos szolgája:

Kazinczy Ferencz mpr.

(aláírás)

[Eredetije a sátoralja-újhelyi ref. egyház levéltárában.]

2848.

Fodor László — Kazinczynak.

Tettes Feő Curator Ur

Érdemem felett való Nagy Jó Uram!

Mind a' nekem szőlő levelet az inas által, mind a' T. Consistoriumnak, és volt Coadjutor Curator Urnak szőlőkat Coadjutor Curator Ur testvér ötse, Dókus Mihály Ur által vevén mai napon, azonnal egy kis conferentia végett le mentünk Fő Fiscalis Dókus László Urhoz, Dókus Mihály Urral; az holott is az állapított meg, hogy még ma estve késő kiadván a' Parantsolatott az Egyháziaknak, hogy holnap reggeli Isteni Tisztelet utánra hirdessenek consistoriumot; az mellyben meg határozatván az Vajánba küldendő Követek részére az ő kineveztetéscckkel együtt az Creditiva az Tárgyal egyetemben, melly is a' jövő Urnak napján a' Templomban az nép eleibe is fog terjesztetni és úgy el készülvén, egyházi által meg petsételés végett a' T. Urhoz ki fog küldtetni, mellyre nézve az Autenticumot is tsak vissza küldöttem, ne hogy az is rosra magyaráztasson. Coadjutor Curator Ur, azt mondják, hogy nints ide haza. — Tiszt. Esperest Ur ma dél előtt ment Ujhelyen keresztül haza, Vice Curator Ur előtt egy kevésse meg állott és azt mondotta, hogy az Solennitasra alkalmasint be fog jönni. Én holnap Patakra szaladok Molnár János Urral az mozsarakért, és az Cantorok iránt is hogy végezhessek Rector Rozgonyi Urral.

A' mit elől kell vala irnom: itt el nem halgathatom, hogy szivem szerint fájlalom a' T. Urnak erőtlenségét, a' Felséges Isten adja meg előbbeni jó egészségét és tartsa meg el árvahodott és meg romlott Ecclesiának vigasztalására. Többiben pedig magam alá- zatos ajánlása mellett Tisztelvén Mtgos Grofnét minden szerelme- seivel, vagyok Ujhely, Raptissime 2-a Febr. 1815.

Tettes Fő Curator Urnak

alázatos szolgálja

Fodor László mp.

Kívül:

Az Urnak Az Urnak Tettes Nzetes és Vitézlő Kazinczy Kazin- czy Ferencz Urnak több T. N. Vármegyék nagy Érdemű Elsőbb rangú Tábla Birájának, és a' S. a. Ujhelyi Reformatus Ecclesia Feő Curatorának etc. alázatosan ajánlom *Széphalomra*.

[Eredetije a sátoralja-ujhelyi ref. egyház levéltárában.]

2849.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, Febr. 4d. 1815.

Nagy férjfiú!

Végig olvasván utolsó küldeményedet, megállottam képed előtt, 's úgy néztem azt sok ideig. Melly embernek és atyának fest a' forgonycsinálóhoz írt levél! Melly embernek, barátnak a' hozzám írt! 's melly originális Irónak a' Bevezetés! — Engedd-meg hogy mind ezeket még itt tartóztathassam 's magamnak leírhasam. Jézus midőn betegeket gyógyított, támasztott 'stbb, megtiltotta hogy tettét ne tudassák másokkal. Meglehet hogy te sem akarod tudatni mindennel mit tevé. De engedd-meg, hogy halálad után láthassák Pandektáimban (így nevezem én Excerptáimat, Jegyzéseimet 's holmimet, a' mi különben el fogna vetődni) azok, a' kik az illy tetteket becsülni tudják.

Elborzadtam a' Forgonycsinálóra. Az 1787. már könyveket írt Magyarúl. Harmincz esztendő alatt mire ment: Örökmozgót talált (!!!) és sem Orthographiája, sem Etymológiája, sem Syntaxisa, sem Stílje, sem Aestheticája, sem Logikája. Szánom az embert, 's nem kaczagom.

Daykának életében elbeszélém, hogy nekem elejétől fogva kedves gyakorlásom vala, hogy midőn valamelly Magyar írás akadt kezembe, melly vagy érdeme vagy érdemtlensége által nagyon frappírozott, én azt a' magam Magyarságomba 's módomba öntöttem által, hogy lássam a' különbséget magam közt és a' közt, a' kit vagy tiszteltem, vagy rossz írónak néztem. — Az a' mit a' világ Prudentiának nevez, engem is megtántorított, 's az ilyen dolgozásokat soha sem tartottam-meg; pedig becsek igen nagy volna. — Ezt fogom tenni a' Te Bévezetésseddel is, 's közleni fogom Veled, nem hogy a' Tiédet e' szerént akarnám írva láttatni, hanem hogy Veled engemet hozzád képest, látassalak, 's magammal hozzád képest Tégedet; mert stílünk és az egész strues nagyon különböz. Franczia elegancia és geniális erő lebeg az egész írásban. De előre látom hogy a' mi Orthologusaink ezt fogják a' kettőre kiáltani: Imhol két ember, a' ki nem tud magyarúl: Dezsőffy idegennek látszik, a' ki nem tanúla-meg jól magyarúl, az a' másik pedig gonoszabb az idegennél, mert akarva ront.

Igen hosszú fog lenni válaszom ezen küldeményedre, 's most sietek, mert embereimnek indulni kell. De arra kérlek, hogy hidd nekem vaktában, 's ha a' munkát nem restelled, az az, ha a' munkát reá nem *sokallod*, győzzd meg magadat a' legtiszteltabb Írók' Munkáik által, hogy a' sem semper negativum, a' se minden esetben prohibitivum, mint a' b a n mindég in loco, b a mindég ad locum. Nem kell követni a' rest ajakúakat, a' kik még a' z betűt is elhagyogatják az ilyen szözlásokban: kihe ment, férjhe ment, a' ló a' kocsiho rúgott. Nekem rossz neven vette a' Bécsi Recensens e' versemet:

Íz, szín, tűz vagyon a' borban, ha Hegyaljai termés:

Íz, csín, tűz vagyon a' versbe' ha mesteri mív —

's igaza van a' Recensensnek. Azon exemplárban (mellyet most készitek nyomtatás alá, mert némelly Epigrammját az 1811diki kiadásnak elhagyom, némelly újakat pedig bővítésképen hozok-fel,) már ez a' pentameter így áll:

Íz, csín, tűz vagyon a' versbeN, ha mesteri mív,

mert a' H betű közben áll a' vocálok és consonánsok közt, 's positiót csinál, ha akarjuk, 's nem csinál, ha nem akarjuk.

Parancsolod hogy némelly példákat hozzak fel a' *se* és *sem* szók eránt. Félek hogy nem jól értem mit kívánsz, de inkább teszek többet mint keveset.

Valamikor imperativus jó a' *sem* vagy *nem* után, akkor mindég *m* nélkül marad a' tiltó *se* vagy *ne*: *Ne írj, ne állj, ne adj, ne törj, ne vágj, ne döfj*. De ha ezek előtt áll *sem*, akkor mindég megkívánja ez a' *sem* az *m* betűt, mert ez itt nem prohibeál, hanem csak negál, tudnillik:

seM ne írj, seM ne állj.

sem ott ne légy, sem itt ne. — Nem jól van mondva: *se* ott ne légy, *se* itt ne. Még így sem volna jól mondva: *se* nekem ne tulajdonítsd, *se* másnak; itt jól így szöllok: seM nekem ne tulajdonítsd, seM másnak.

A' minap vett Lúdas Matyit ide zárom annak helyébe a' mit most méltóztattál küldeni. De megbocsáss, ha ellenedre van a' kék borítékon, a' mit oda írtam. Mingyárt akkor írtam azt oda a' mikor vettem, 's talán négy nap múlva azután azt a' mit ott Kerekes

Ferencz felől mondok; és így mostani leveled már ott érte. — Hogy Lúdas Matyi ellenem van írva, sok volna ha ezt mondanám. Meglehet, hogy ezt más okból írta vagy Pethe, vagy Kerekes. Én úgy gyanitom most, azok után a' miket azolta hallottam, hogy Lúdas Matyit Kerekes írta, 's Pethe ellenem élt vele. Emlékezzél két ellenem tett kifakadásaira a' Nemzeti Gazdában, vedd hozzá, hogy nekem soha sem írt, soha semmit nem küldött, 's épen ezt küldi most, 's ítéld meg mit jelenthet ez, mit *kell* ennek *jelenteni*. Azonban Pethére Te ne neheztelj; én bizonyossá teszek, hogy ezt a' küldést semmi bántásomra nem engedtem lenni. És ha ő nem azon czélból küldé, a' mellyet a' két nyomtatott megszólalás gyanítat, maga az oka, hogy emlékezhetvén amarra, most minden magyarázat és megváltozott gondolkozás 's indulatja jeléül küldi. — Ha tudtam volna, hol van Pethe (de ő épen most hagyá-el Bécset, 's lejő valahova gazdának), én egyenesen neki írtam volna. Általad vettem a' nyomtatást, 's úgy hittem hogy sem nem veszed rossz neven ha általad felelek, sem bántani nem fogod hogy láttad mit felelék, hogy tudd, mi történt.

Nem felejthetni semmi bántást — kislelkűség. De hát hallgatni reá, néha kislelkűség e? Gyakorta nagyobb kevélység van abban, ha minden bántást elhallgatunk, 's gyakorta öszve van fonva személyünk ügyünkkel, 's akkor osztán kötelesség felejtenuk, mit mond a' világ arra, hogy vitáztunk. Te a' Diétán hallgattál e, hallgatsz e a' Gyűléseken, midőn valaki ellenkezik, hogy azt ne mondassd magad felől hogy azért szóllasz, mert magadat tartod mindennek, 's nem törőd az ellenkezést? A' Literárius világban az illy irások a' Diaeta, a' Gyűlés, a' Processus: az Olvasók közönsége a' Tribunal.

Te kiadandó Munkádban senkit nem akarsz megnevezni. Nekem ez sem érzésem; tudom hogy az sokaknak az. Engemet nem tesz a' nevem. Az Angol Házban nem nevezik-meg egymást, de kimondják, hogy a' *Most-honorable tag* a' ki előttem szóllott, megérdemlené hogy felakasszák. Cicero nem úgy bánt Antoniusszal, Verresszel 's másokkal. Megváltoztak az idők; de én e' részben inkább megnevezek mást, mint hogy neve nélkül bántsam. Amaz a' mód magamhoz bizakodást mutat, ez úgy néz-ki, mintha *jelen nem levőt* bántanék, olyat pedig bántani nem a' legszebb. A' ki másról nem mond egyebet, mint a' mit az Olvasó kénytelen lesz javallani, az bizvást megnevezhet akárkit. — Azonban, édes barátom, Te a'

kit én bizonyosan tisztelni, imádni fognék, ha engem bántaná is, Te felőlem mondhatsz 's mondj jót rosszat, a' mint magadban ítélsz. Mutassd hogy azok felől is bátran, szabadon ítélsz, a' kiket szeretsz, mert azok is emberek, 's vannak botlásaik; bizonyítsd a' mit a' *Kereskedő* felől mondasz Bévezetésedben. Nem az a' kérdés, hogy mit ítélsz felőlem vagy Révai vagy B[ereg]szászi felől, hanem az, hogy felőlünk igazán hoztad e ítéletedet. Ha igazán, úgy senkinek sem lehet panasza, mert nyomtatott Munka felől szabad kimondani az ítéletet, csak (a' mint mondám) az ítélet alapos legyen, 's sem barátságból ne eredjen, sem gyűlölségből ne.

Kerekes sokkal jobb fordítását fogja adni a' Virgil Georgicáinak mint Rájnis adta. Láttad tudom jelentését a' Xbr. 8dikan költ M. Kurir Levelében. Én a' kettőt, tudnillik ezt és a' Rájnisét össze-hasonlítottam. Írtam Kerekesnek, kinek nevét ezen Jelentés látása előtt soha nem láttam, hogy én tíz exemplárt veszek, csak jelenjen-meg, 's kértem hogy a' Virgil verseinek szép folyamját ne szaggassa meg Res Rusticai jegyzéseivel, 's ne tarkítsa meg a' munkát a' Festetics nevével Maecenásé helyett. Az Aestheticai Mívek akkor sem tanítanak, mikor tanítani akarni látszanak. De Lille-nek nem volt szándéka Kert plantatiókat etc. etc. tanítani, 's Seneca megmondta ha a' Virgil czélja a' Res Rust. tanítása volt e.

De én nem egy gondolkozásban vagyok Kerekessel az iránt is, hogy a' Georgicont úgy kell fordítani, hogy minden érthesse. Mit mondana Virgil, ha látná hogy e' sorokat:

Quid faciat laetas segetes, quo sidere terram
Vertere, Maecenas, ulmisque adiungere vites,
Conveniat . . .
Rájnis így fordítá:

Víg aratás minemű munkát kívánjon előre,
Méczenás! mint kellessék a' parlagi földet
Csillagos ég forgása szerint forgatva mivelni,
És fiatal szőlőt szilfához kötve nevelnünk,
Mint kell a' csordát, ménest, és nyáját haszonnal
Tartani, melly gondot takarékos méhre viselni?
Rendre elénekelem.

Vagy Kerekcs:

Bő aratást mi okoz, mellyik csillagzat alatt kell
Szántani, Maecénás, és szőlőt kötni, mi módon
Kelletik a' juhval, marhával, 's a' takarékos
Méhekkal bännunk — erről éneklek ez úttal.

Az Expositio mesteribb itt mint Rájnisnál; nincs benne annyi fecsegés (verbiage). — De Te, a' ki a' Classicusokat jobban ismered mint ezer Olvasójok, mondd-el, tetszenék é az Virgilnek, ha verseit így adná valaki?

Quid faciat *amplas* (divites) messes, quo sidere conveniat *arare*, et *vites ligare*, quis cultus habendo sit ovi, pecori et parcis apibus — hac de re dicam ista vice.

Hol itt a' *kép*, barátom? Mert Virgil *azt* értette itt a' mit a' német ért a' Májusi gazdag aratást ígérő, setét zöld 's buja levelű Saat-on, neki az Erndte nem forgott szeme előtt. A' Virgil *terram verteré*-je annyi e mint *arare*? az *ulmis adiungere vites* annyi e mint szőlőt *kötni* (vites ligare) etc.

Én nem magasztalom magamat, 's Virgilt fordítani nem fogom. De ha ebbe kaptam volna valaha, ezt így fordítanám:

Vig (az az szemet gyönyörködtető) gabonát mi csinál, és melly
csillagzat alatt kell
Földet túrni (vagy *törni*) Meczén, 's szőlőinat öltetni szőlhez,
Melly gondot kíván gulya 's nyáj, etc.

Ki nem ismeri a' IV. könyvből e' sorokat: Qualis populea moerens philomela sub umbra etc. etc.

Én azt hittem, hogy Rájnis, ki ezen Munkáján 1785 oltá dolgozott, 's soha ki nem adta, hogy olly jól adhassa-ki, hogy megszégyenítessék Szabó Dávid, a' ki őtet megelőzte a' Metricus Versekiadásá által, — én a' ki ezeket tudtam, azt hittem, hogy ez leszen már a' valami, 's elhottam látván végre a' könyvet. — Csak nézzd, mit csinála:

Így nyög az árnyékos fák közt a' filmile, mellynek
Fészkeből a' durva paraszt keze **földre lecsapta**
Pölyhőcskés fíjait: keserül a' bús anya, ágon
Ülve egész éjjel, **szomorún folytatja** nyögését (Integrat!)

És panaszos **szava hangjával** bétölti az erdőt.

Hol itt az epedve szomorgó anya jajjainak képe?

Nem teszem például magamat; de nekem sokkal jobb az enyém:

Mint mikor a' topoly' árnya között a' fülmile *gyászol*
Félszékéért, melyből még pelyhes kisdedit a' vad
 Földmivelő kisedé, végig-csattogja magányos
 Éjjeleit gallyán, *epedezve újítja siralmát*
Szüntelenül, 's a' tájt messzére eltölti *keservvel*.

De hosszú a levél; végezzük-el. Élj szerencsésen, tisztelt barátom. Előre köszönöm azt a' nagy örömet hogy olvashatni fogom Göthének életét. Februárban a' FőNotárius patvaristája által kihozatom.

Szeress engem továbbá is. Nem érzed, melly gyönyör az nekem, nem érezheted, melly gyönyör az nekem. —

Kazinczy Ferencz mpr.

Prof. Pongrácz Urat méltóztassd néha társaságodra. Az derék fej. Kevés Professora van olyan Nyelvünknek az országban. Hagyd tanulni tőled, mert te tele vagy olly dolgok tudásával, a' miket más nem tud. 'S hajtsd hasznodra társaságát.

Mondjad Újházinak hogy betegeskedése hírét úgy vettem mint *barátnak* illik. Mondjad imádat érdemlő feleségének, hogy az én szememben ő az első asszony, a' második az én feleségem, 's hogy ezen érzéssel fogok valaha fellépni a' mennyországba -- mert mi Calvinisták azt hisszük, hogy az eránt a' Calvinista nem is kételkedhetik.

Ha francziánédra reá találsz únni, megemlékezzél, hogy én annak hasznát vehetem, és el ne küldd, kérlek, míg meg nem tudod tőlem, ha nekem nincs e rá szükségem.

Bacsányi felől írják Pestről, hogy Brünmben raboskodik. Én feleségét soha nem láttam, vele soha nexusban 's levelezésben nem voltam, de Udv. Agens Vitéztől tudom, a' kinek viszont ez az asszony mondá, hogy B-nak nagy reménysége van visszajöhetni az Austriai Birodalomba. Megadta magának a' szerencsétlen ember, a' ki sem itt nem tudta nyugton lenni, sem ott.

2850.

Kazinczy — Helmeczy Mihálynak.

Széphalom Febr. 5d. 1815.

Kedves barátom,

Vad! vad! igen vad! Ezt kiáltád te minapi leveledben az Orczy képeire, és valóban igen méltán; noha Mansfeldnek pontolása épen nem rossz, ha nem művészmunka is — mert *bajusz és paróka!* — rettenetes c' kettő *eggyütt*, holott *külön véve* is mind a' kettő rettenetes. — De kiáltuk ezt a' vad! vad! igen vadot! a' Laocoon' vignettére. Mit nem ígértem magamnak Grünertől, és mely méltán, 's íme mit ada! De erről késő bánkódni. Csak hogy a' következő kötetekhez többé nem dolgozik a' haszontalan ember!

Szemerénk ma 8 napja hogy Laszlóczról elment. Eddig vala nálad, 's vetted a' 20 flot Trattner Urtól, melyet az Ahlwardt és Stolberg Ossziánjára küldöttem. Ha a' pénz elég nem talál lenni, kérlek, azonnal tudósíts postán, mennyi kell még hozzá; 's küldöm akár postán, akár assignálva valamely Pesti Kereskedő házhoz; csak küldd a' könyveket haladók nélkül, hogy Ossziánom Martziusban kezében lehessen. Szemere levitte egy elvetett dolgozástomat annak mutatására hogy a' munka kész, egészen kész, 's nincs egyéb hiya, mint hogy az Ahlwardt és Stolberg fordításokkal öszvehalithassam. Ne higyd, barátom, hogy ez szükségtelen. Alkalmasan ez az én Ossziánom lesz félszázadig is az egy Magyarra fordított Osszián; illő hát hogy minél elkészültebben adjam. Szemere, a' ki mind azt a' mit én dolgozom, sok kedvezéssel szokta venni, nem győze örvendeni rajta hogy a' Fingal nevet Celtásan Fjon-ghalra változtattam-el, a' bolondoktól 's még inkább a' gonoszoktól való félelem miatt. Ha csak két három illy változtatást tétet is velem az Ahlwardt' és Stolberg' Ossziánja, jól fogtam tenni, hogy a' Decemberi Manuscriptumot le nem küldém. — Siess, nagyon kérlek, siess azt Kassára küldeni, Dilizsenszon [!], vagy Liedemann által Rumi József Kereskedőhöz. De inkább Dilizsánszon még is. 'S midőn küldöd, írj nekem postán, hogy *mikor* inditod, 's *miként*.

Kövess-el mindent, 's ha magad nem nyerhetnéd-meg ezt, végy társakat magadhoz, 's együtt kérjétek Trattner Urat, hogy Gessner után Yoricknak Érzékeny Utazását és egy más Kötetben Esztellt, Clavigót, a' Testvéreket, a' Római Karnevalt és Rigó

Jonathánt adja-ki a' Júniusi vásárra. Yorickhoz a' Haller, Esztellhez a' Csehy képeket téven, — Wesselényit és Spissichet pedig az Osszián két Köteteihez az Aug. Vásárra. — Terjeszd elébe Tr. Urnak, ha jónak látod, hogy Yorick és Esztelle popularisabb lektűr mint Osszián, és így Ossziánt csak ezen tekintetből is jó lesz hátul hagyni. — Én a' Sztélla névből Esztellt csináltam, 's elébe ezt a' Prológot. **Igy** hamarabb nyeri-meg az engedelmet.

PROLÓG.

«Csak az szerencsés a' ki jó.» Thalia ezt
Szingt úgy tanítja mint Melpómene.
De ő nem mennydörög midőn tanít,
De ő ha vétünk, mérges skorpiókkal
Nem ostromozza lelkeinket.
Szelíd kezekkel vonsz tisztünk felé,
A' nyájas Oktató! 's int és tüzel
Hogy féljük Némeziszt, a' hajthatatiant,
A' szent természet' 's társasági rend'
Törvényeinek nagy őrijét, bosszulóját.

Thalia nem csábító; 's a' midőn itt
Tetsző ecsettel fest egy *nem-gonosz*,
De *gyenge* vétkest, tudja mit mivel.
Nektek beszéll itt egy regét, ti Jobbak,
Kik a' mi rút, pirultok tenni, de
Nem úgy azt a' mi rossz, ha szép, ha kedves.
Lássátok itten, mit tesz botlani.

Ezen Gölthei darabok' végén Rigó Jonathán a' Máté Szalkai forma embereknek megint borsot fog törni orrok alá, mert képekre ismernek. Egészen az ő magyarságokkal szóllok itt kifogyhatatlan Molieri pajkossággal. A' könyv így mohón fog kapdostatni. Kész, és ezen pillantatban is indíthatom 's fogom is mihelytt alkalom lesz Pest felé.

Utolsó Kötetnek a' 9 közt a' Bölcsék követ, a' Szalamandrint és Missz Szárát teszem.

10dik lesz Emilia és Minna, 11dik Hamlet és nem tudom mi (mert Titusz és Themistoclesz elmarad), 12dik La Rochefoucauld.

's vége az Osztálynak. Akkor osztán a' Nyelvtudományi Osztályhoz fognánk. De azt még dolgoznom kell.

Hát Dónát Úr mint van? mint van kedves Asszonya? Szemere oda feleségemnek irtóztató és még is elég hív képét is vivé. Te szóval is kérd, hogy azt méltóztassék copírozni levélben (Szemere által) tett utasításom szerént. A' képnek az a' hibája a' mi a' hajnak, inggallérnak, ruhának. Alles ist höchst grob, da doch der Künstler alles ins feinere mahlen sollte. A' jobb szem tája kivált igen jól van eltalálva, bár durván. Szólj Dónát Úrral, hogy *ha tetszik, a' képeket vászonra 's in Lebensgröße fesse.*

Most egy új kérést teszek, édes barátom. Ne hagyj azt terhedre válni. A' fiam Emil öszve törte kardomat. Kérlek, tekintsd-meg a' Kardesiszárokat, hogy egy aranyozott réz kardot, (de a' mellynek formája olyan legyen hogy azt akarmelley Elegant felmerje kötni a' legnagyobb gálában is) mennyiért adnak, és tudósíts engem ezeránt első postával. Minthogy én kis termetű ember vagyok, igen hosszúnak nem kell lenni, sőt rövidebbnek kell lennie mint a' mit péld. ok. te hordasz. A' bőr rajta czapa vagy czapa forma legyen. — Egyszersmind megirhatnád, hogy egy ilyen (az az aranyozott) kardot a' házaló Zsidóktól mennyiért lehetne venni. 'S ha ezektől sokkal olcsóbban, a' mi természetes, tedd azt, kérlek, vedd-meg tőlök, 's ird-meg mi az ára. Azonnal küldöm a' pénzt. Te pedig a' kardot add-által Szemerének. Csak arra kérlek hogy a' kard formája elegant legyen. — Élj szerencsésen, kedves barátom. Tudósíts mindennekről, 's ne feledd hogy a' kardra nagy szükségem van.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

2851.

Kazinczy — Sipos Pálnak.

Széphalom, Febr. 5d. 1815.

Kedves Barátom!

Munkád 18 Caputja kezeimben van, Trattner pedig meg van kérve hogy Barcsainéra [!] irt ívetet nyomassa, a' metszőnek magam adtam utasítást. Grüner dolgozza, azt mondják hogy itálnak adta magát, 's talán az én képetem mindig azon pillanatban dolgozta, midőn elmaradhatott volna: «Est Deus in nos agitante.»

Hogy olly kedvet csináljon neked a' Dónát által festett kép, nem képzeltem. Annál inkább tudom becsülni ezt a' szembetünő barátságot. Az anyám emlék-írása melegen buzgott-fel szívembe, 's így nem lehet rossz. Valamikor még olvastam, mindég örültem hogy írtam. Még olyanoknak is tetszett, kiktől nem is vártam, mert nekem az az irigylésre méltó szerencse jutott, hogy keveseknek tetszem mind írásban, mind az életben; — mert annál inkább tetszem osztán némellyeknek, ez pedig nekem elég. — Minap a' V. Ispány szobájában a' kártya asztal megett [azt kérdezték], hogy a' kandallónál nem a' pagátot fogdosom? De én ezt nem mondom panaszképen, sőt czinkosomat én vigasztaltam; — nagy kevélység és tyrannismus el nem akarni szenvedni, hogy bennünket más bánt-hasson, holott a' kártya' és pipa' síai nekünk azt csak kölesönbe adják; 's csak abban vagyunk jobbak hogy mi a' megítélést magunknak tartjuk, 's nem vagyunk homloktalanok azt tudatni, a' mit az efféle hallgatóknál ítélünk.

«Én hibázok inkább, csak hogy a' hibát ejteni láttassam.» Ezek a' te szavaid és az én Grundsatzom. Sclávhoz illik, nem szabadhoz a' tekerkezés. 'S mit nyer az ollyan? Semmit: — így is kiesmerik.

Lónyai Gábor Ungvár Fő Ispánya özvegyen maradt, két fiát Kézyhez fogja szállítani. Csak ennyit tudok Patakról.

A' Szívképző regék felől írsz. Azok nekem igen kedves olvasások gyermek korom olta; az idei kiadásban áll egy új rege: «A' jó anya», volt egy idő, a' mellyben engem ahoz hasonlítottak, a' ki ott a' leány jobbját elnyeré. Bácsmegyeim mellett egy toldalék, az tulajdon magamé, 's nem fordítás, — a' román olvasóknak egy kis intést kelle adnom. Sok leány, és sok ifjú a' román nélkül kevesebbé volna szerencsétlen. Hányadik olvassa a' románt azért, a' miért kell, nincs gondok a' nyelvre, stílusra, az elme játékira, csak a' szerelem kifejtődését olvassák, nézik, 's elrontják szíveket, lelkeket; — mutathatnék tenéked ott egy sort, melly egy ollyan valakinek szájából van véve, a' kit te is ismersz; — de talán már ezeket mondtam neked máskor is.

Engedd-meg azt mondanom, hogy ott a' Bácsmegyeiben 178 l. «készebb lévén vétkesnek ismértetni, mint hamisnak.» a' feleségem szava volt, midőn jegybe voltam véle; szerencsém hogy igaznak találtam mindég, tisztának, és vétketlennek.

Élj szerencsésen kedves barátom, áldást az új esztendőre, mert nekem a' tavali csak nem minden tekintetben szerencsétlen volt, de ada igen sok, és igen nagy örömöket is.

Kérlek ne csak azt tudassd vélem hogy tíz nappal vagy idősebb mint én, hanem írd-ki születésed esztendejét, napját, helyét is, 's hol tanultál; mikor mentél a' Cancellariusához, mikor levél Szászvároson Professor, meddig etc.: barátod vágy azt tudni hogy ha elhálnál előbb mint ő, hasznát vehesse, 's ne kellessék úgy tudakozódni másoktól ilyek iránt, mint most Báróczy eránt. Csókollak.

[Megjelent az 1846-ki lipcei kiadásban.]

2852.

Kazinczy — Helmeczy Mihálynak.

Széphalom Febr. 9d. 1815.

Kedves barátom,

A' tegnapi posta nekem a' Te sok kedves hírekkel eltölt leveledet hozá-meg Január. 31dikéről: de hozott egy rettenetést is, Döbrenteitől, melly engem kegyetlenül levert. Képzeld, barátom, Pataki nincs többé! — Szörnyű csapás! Az a' szép három nap mellyet ő ez ősszel nálam tölte, látatá velem mit vesz benne a' haza és a' jó ügy. 'S mit vesz az én kedves Wesselényim, ki neki nem csak neveltje, hanem barátja is volt, ki benne nem csak nevelőjét, tanácslóját, hanem minden más felett szeretett barátját is szemlélte. W. a' csorbát soha sem fogja kipótólva látni. —

Halálának története ez: — Jan. 18d. W. és P. Kolozsvárra mentek-be Zsibóról, 's Pataki igen terhes hurutban érzette magát. Az harmad napra tüdő gyulladás leve 's későbbben typhus. Szüntelen phantazirozott. Január. 25d. estve 6 órakor megholt. — W. magán kívül vala barátjának betegsége alatt, 's felkereste az Orvost, 's kérte, kényszerítette, szóllana valót. Döbrenteinél keresett vigasztalást, 's elnyult ennek ágyán, 's sirt, jajgatott. Ezt mingyárt akkor nap éjfélkor írta nekem Döbrentei; de írja Cserei is Január 28d. Krasznáról; de ez még ekkor nem tudta a' már megtörtént halált, hanem csak az igen terhes betegséget. — *Az ő emlékét meg kell tisztelnünk.* Kibeszéllhetetlen örömmel vettem hireidet 1.) hogy portékáim diligencon [!] jönek. 2.) hogy Gessner után Yorick nyomtattatik és Boufflers. 3.) hogy a' Censor örömmel olvasta Yorickot. (Igen jó ez,

édes barátom! hadd lássa Tr. Úr, mit ítél az isteni mív felől minden, a' kinek értelme, szíve 's ízlése **mívelt** van.) — Mikor be fogok küldeni Kassára az általad Diligenszre [!] tett portékákért, akkor oda küldöm azon Kötet MSát is melyben Esztelle, Clavigo, a' Testvérek és Rigó Jonathán vagyon. Esztellt, Clavigót és a' Testvéreket újra leírtam, sokat javítgatván rajtok, 's így azt hiszem hogy ti jobbak, a' kiknek ítéletek nekem több az egész Publicum javallásánál, azt fogjátok ítélni róla, hogy megtetszik a' munkán, hogy nekem Göthe volt bálványom. Mind a' mellett hogy szent ravaszságból elváltottattam a' nevet az egyik darabnál 's egy Prologót írtam elébe, kérek, Stipsics Úrnak add revisio végett. Értesz minden bővebb magyarázat nélkül. Vigasztalhatatlan volnék, ha el nem sülné a' mit én is óhajtok, de Te is óhajtasz. — Gyönyörű világ az a' Göthe által teremtet világ. Lehetetlen szebb lelkeket, szebb nyelvet képzelni.

A' Bilkey ismeretségének nagyon örülök. Nem lehet az köz ember a' kit te így magasztalsz. Köszönts addig is míg leveletem veendi. — A' Pataki halála annyira megzavart hogy most semmire sem vagyok alkalmas.

Eddig vetted a' Szemere által küldött 20 ftot Ahlwardtra. Kérlek, sürgessd Kiliánt. Ha képzeltem volna hogy nincs a' könyv Pesten, én azt Bécsből rendeltem volna. — Siessünk élni! mi is úgy járhatunk mint a' mi Patakink. — Alig várom hogy az Ahlwardt Ossziánja jöjjön, hogy készületlen ne lépjen közre az én munkám, mely felől azt hiszem hogy az nektek épen úgy fog tetszeni mint azoknak nem, a' kik miközzénk nem valók.

Kérlek a' kard' megvétele eránt is. Csak elegant kard legyen. Tudósíts osztán mit küldjek, 's küldöm haladék nélkül vagy postán vagy Kereskedő által. De ha Zsidótól veszed, kedvesebb lesz mintha Csiszártól.

Köszönöm a' Gessner Életében tett igazítást. — Megsugtad hogy egyik barátunk hatalmast ír és hatalmasan. De nem hogy mit. Hol vagytok a' Gessner II. kötetében? Nézzd belől a' borítékot.

Febr. 10d. 1815.

Elvetettem a' Couvertet, édes barátom, 's itt írok még egy két sort. — Tataynak vettem levelét. Most látom hogy nem vala hiu képzelet és csak gyanu, hogy köztted és köztte a' barátság helyre nem állott búcsújakori megengesztelődésekkel. Azt kérdi, hogy te

felrakod e az én Munkáimra az *ügyelést*? — Versenygéstekben én nem veszek részt 's mind téged szeretlek mind ötet. — Itt úgy hittem hogy szóllanom kell. Megírtam tehát hogy igen is felrakod, még pedig nékem mind hiremmel mind akaratommal, mert te annyi érdemet gyűjtesz magadnak tőlem hogy én azokat meghálálni tehetetlen vagyok; 's különben is akarom hogy tudja a' világ hogy mi barátok vagyunk. Hosszasan ömlöttem-ki dicséreteidre, 's megmondtam, hogy mind te, mind én nevetjük azoknak nevetéseket a' kik dolgainkhoz nem értenek. Légy férjfi, barátom, és ezt ne tudassd sem vele sem senkivel. Én ezt neked *barátság*ból írom, nem *gyengeség*ből. —

A' mit írsz a' hatalmast és hatalmasan dolgozóról, úgy gyanítom hogy az philologiai portéka lesz, 's nagyon vágyok látni. Tudod hogy tőle e' részben mindent várok, mert ismerem széles tudományát. — Hát a' czinkéket nem fogta e el a' tél a' tőkben? Csiripolnak e? vagy már elhallgattak. — Wesselényit kértem a' hozzá épen most írt levélben, hogy a' maga és Pataki képét küldje Dónát Úrhoz, de te általa d. A' Döbrentei leveléből látom hogy a' képek most mentek-be, együtt velek, Kolozsvárra. Döbrentei is azt írja hogy mind kettő igen jól van találva. Te, édes karátom, első levéledben, mellyet hozzám írni fogsz, emlékezzél az én képeimről; festette e már Donát Ur? Ha festette, fára e vagy vászonra, 's melly nagyságban? Ha nem festette még, monddad neki, hogy én épen nem bánom, ha a' képeket vászonra festi is azon nagyságban, mellyben ő szokta festeni a' maga féltest darabjait. 'S írd-meg, mit küldjek az én két fejemért és a' feleségeméért (eggy exemplárban ezt.) —

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

2853.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Az én kedves Döbrenteimnek.

Széphalom Febr. 9d. 1815.

Édes barátom,

A' mi Pózánk' halála engemet 's feleségemet rettenetesen levert. 24 órája hogy elvesztét tudom, 's még nem térhettem magamhoz. Sajnálom, kesergem halálát úgy is mint a' mi Carloszunk nevelőjéét

's legszorosbb barátját, úgy is mint a' legelkészültebb, legnemesbb lelkű ifjút a' kit ismerek. — Mondhatnám-el csak neked, édes barátom, mint lépe csudalkozásom 's szeretetem a' legnagyobb tetőre, midőn észrevehetetlen fordításokkal tapogattam ki, Novemb. 3—6ig, mi lakik benne, 's láttam hogy ő egészen az a' minék lennie kell érzésben, láttam, hogy kivált hazánk' történeteiben derekasan járatos. És az ő tónja minden eránt 's az ő kedves Carlósza eránt! — Soha Carlósz más Patakit nem talál! —

Becsületes ember gyönyört talál megholt kedveseinek megtisztelésében. Én azon leszek hogy egy Epigrammám vihesse által emlékét a' később időkre. De ezen felül egy más gondolatom is jött. Ossziánomnak két köteteihez a' nagy és kis Wesselényi képeiket akartam tétetni. Minck-előtte válaszodat vevém, láttam hogy az a' mi Carloszunknak irigyeket támaszthat, 's a' te leveled lemondata velem a' szándékról. Úgy rendeltem hogy az első Kötethez az öreg W[esselényi] képe metszettessék, a' másodikhoz azé a' szép arczu 's szép-lelkű Spissiché, a' ki barátja volt volna Wesselényinek, ha Zsibó és Egerszeg közel feküdtek volna. Most az a' gondolatom van, hogy a' Spissich' képét egy más Kötet' elébe tétetem, 's a' Pataki képét metszetem az Osszián második Kötete elébe. Így a' mi Carlószunk atyját és jegkedvesebb, legszorosabb barátját fogja látni a' neki kedves Osszián előtt.

Most hadd mondok-el neked, mint vevénk a' szomor hírt. — A' tegnapi posta nekem négy levelet hozta: Helmeczitől, tőled, Csereitől és Tataitól. Helmeczitől igen fontos és engem szorongató történet eránt vártam hírt, tehát ezt vettem-ki legelőbb; a' többit sorban olvastam, a' mint vakon kaptam elő. A' Helmeczié után a' Csereiét olvastam. A' Zsibói Tempel felől ír, 's a' levél végében (Januarius 28d.) azt írja hogy retteg a' Pataki életéért, mert o'ly hírt vevé felőle, hogy igen terhes hurutban fekszik. Ki retteghetné a' hurutot? Én csaknem mosolyogtam a' szertelennek látszó rezzenést. Azonban érkezik feleségem három gyermekeimmel Kázmérból. Elébe megyek. Be jövünk, 's öt perczentés után felbontom leveledet 's a' mint leveledet borítékjából kivonám, szemembe ötöl a': «P ó z a e l e s e t t!» Eljédve mondok-el a' szót feleségemnek, ki még a' Csereitől vett hírt nem tudta. — Melly tréfák! monda; de midőn leve-

led' első lapját neki és magamnak elolvasám, elholtunk mind ketten. Az én szívem kövé vált, Sophienak fájdalmát csendes sírás enyhítette. Szótlan töltünk az estvét, 's Sophie elnyult 's csendesen törölgette szemeit. — Ma reggel veres szemekkel 's egészen elsápadva lettem. Nem aludt. Egész napunk bús, fájdalmas nyájasságokban múlt-el. Ismét ülembe ült 's által fogta nyakamat, mint midőn Iphigenienket sirattuk. — Az illy véletlenül jött hír egészen másként hatja meg a' lelket mint mikor kedveseinket esztendőig látjuk elhalni. Sophie így látta az ő szerető és szeretett atyját, beteg lett kiterítve látván, úgy hogy a' temetők közt meg sem jelenhete, de nem sírt.

Barátom, elnehezedik szívem, kénytelen vagyok elhagyni. — Ennek a' kedvesnek sírjánál öleljük-meg egymást mind mind mi, te, Cserei, Carlosz 's a' kik Patakit szerettük, 's esküdjünk egymásnak még forróbb barátságot. Eggyzersmind tanuljuk-meg, hogy időnket használnunk illik, mert minket is hasonló eset kaphat-el, 's akkor az a' mit készítünk, hézagokkal, kipótolhatatlan hézagokkal menne idegen kézre vagy a' Publicumba. — Énreám ugyan nagyon reámrezzente ez a' halál, 's kimondhatatlan vigasztalásomra van hogy Munkáimnak négy kötete kész a' sajtó alatt, 's hogy most, a' Helmecki' tegnapi tudósítása szerint Trattner az 5dik Kötetben Yoricknak Érzékeny Utazásait 's Elizához írt leveleit 's a' Boufflerséit fogja kiadni. — Ezen Kötetemmél majd rútul jártam. — Egy igen szeretett barátom, a' kit én mind szíve mind feje mind kivált Philológiai tudományai miatt igen nagyra becsülök, Tr[attner] Urat elijesztette, hogy az boldog munka, hogy az meg nem érdemli az olvasást, hogy tele van franczia nyelven tett mondásokkal (mellyek magyarra nincsenek fordítva) 'stbb. — 's Tr[attner] Úr nem akarta felvenni. Szemere hijába mentegette, én hijába írtam hogy az eggyike a' legoriginálabb munkáknak 's minden nemzetnél csudálfatik. Végre Censurára ment, 's a' Censor, ki azt az előtt nem ismerte, nem győzte eléggé magasztalni. — Ilyen ítéletek-esnek mi köztünk, édes barátom, még a' legjobbak között is.

Osszán továbbra haladt, mert az Ahlwardt fordításának megtekintése nélkül ki nem merem adni. Helmecki Ahlwardtot eddig meg nem szerezheté, de rendelést tett eránta hogy megkaphassa. Nem restellem én a' munkát, csak hogy olly tökéletscsen adhassam mint tőlem kitelik. Septherben dolgoztam azon énekeket mellyek

nalam lefordítva nem voltak, Octoberben csinogattam, Decemberben pedig egészen újra dolgoztam az első soron kezdván az utolsóig — kivált azért mert láttam hogy Carlosznál kedves Osszián. Ha az Ahlwardt Ossziánja eljő, előre látom, hogy nem marad kő köven.

Hogy te a' Zrinyiasz' kiadásáról lemondasz, az ugyan nekem épen nem kedves hír. Fellobbant haraggal haraghatnám ha azt hihetnéd, édes barátom, hogy én neked azt a' fényt irigylettem. Bánj szabadon és egész bizodalommal hozzám. Ezt a' bizodalmat én sokkal feljebb becsülöm mint azt a' fényt a' mellyet én szerezheték vala magamnak. De ha elvégezted magadban hogy azt nem teszed, minekutána Tr[attnér] Úr minap közölt levelében engem erre megszóllíta, még pedig a' nélkül hogy én neki ez eránt irtam vagy izentem volna, én bizonyosan hozzá fogok, hogy úgy ne járjon mint Gyöngyösi, a' ki' Dugonicsban egy felette szerencsétlen Kiadót talált. (Példa rá KARICHLIA.) -- Engedd mondanom hogy a' Tasso Értekezésével della epica poesia és az Addison munkájával, 's Batteux-vel és Blairrel Zrinyit egészen meg fogtad volna *olni*. Barátom, a' Zrinyiasz igen lelkes munka, de **egy télen készült**. A' Bévezetésben elmondván mi teszi az Epicumot tökéletessé, felséggé, széppé, — mondd-meg tenn-magad — mint jött volna ki az egy télen készült lelkes de másolva tett miv! Az Istenért, ne ejtsd homályba a' mi halhatatlan Zrinyinket! ne pirítsd-meg az Istenek között. Ha Tasso, Milton, Virgil és Homér mellett mutatod-ki a' Publicumnak, szégyenszéket fogsz vele kiállatni.

MR Gróf Haller Lászlónak képét nem teszi az rosszá hogy a' kép már megkopott. Csak jól volt volna dolgozva! 's csak Nagy Sámuel Úr a' Festő' hibáját jóvá igyekezzen tenni, de a' *hasonlóságot* el nem veszve. — A' réztábla és az Oval 's a' fej az Oválban se nagyobb se kisebb ne legyen mint a' Révai rezén, mellyet neked mustrául már beküldöttem.

Kérlek mindenre a' mi előttünk szent, el ne halasszd ez idén hozzánk jöttödet. Hadd leljük-fel a' te birtokodban a' nekünk olly igen kedves Pózát. — Fogok e holnap reggel írhatni Carlosznak, azt a' pillantat mutatja meg. Az elkeseredtekhez a' barát is felve közelít. Szegény Póza! szegény Carlosz!

Tiszteld őtet, édes barátom, ha levelem nem megyen hozzá. — Ah, képzelem, melly kedvetlen volt neki utolsó levelemnek víg hangja, mellyben a' Vályi Nagy *Clarissimus* titulusan nevettem. De ki tudta meggondolni hogy ez az ő kezébe illy körülmények közt jutand.

Öllelek magadat és a' kedves Lajost, az én igen kedves fogadott fiamat. Lolottnak mondd, ha még ott van, hogy őtet forrón esőkolom, 's jó anyja kezeit. Élj szerencsésen. — Most megyek, 's keresem a' Berzsényi Epistoláját Takács Judithhoz. Gyarmathi Urat tiszteld, 's újítsd meg a' kérést.

Reá akadtam az Epistolára. Elvághatnám a' mellette álló levelet, de nagy örömtől fosztanálak-meg. Menjen. De küldd-vissza. — Judithnak hozzád írt Verse méltó hogy a' Museumba felledd. —

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós göröcsöni levéltárában.]

2854.

Kazinczy — Berzsényi Dánielnek.

Széphalom, Febr. 9d. 1815.

Kedves barátom,

A' mi Patakinkat — hogyan mondjam ki? — elkapta a' halál. Képzelem hogy a' hír úgy fog téged is leverni mint engemet. — 24 órája hogy tudom, 's még magamhoz nem tudok térni. — Íme ezt írja Döbrentei:

«Kolosvár Jan. 24d. — E' hónap 18d. érkezett-be a' mi két nagyon szeretett barátunk Wesselényi és Pataki. W. teljes egészségben, P. hurutos hidegleléssel. Harmadnapra tüdőgyuladássá lett az; most pedig tegnaptól fogva typhusban szenved 's szüntelen phantazíroz. Elszomorított bennünket betegsége. Tegnap estve a' Doctorhoz menék W-vel hogy ki vegyük belőle szegény barátunknak mint létét. Vállat vonita, 's veszedelmesnek mondá a' szüntelen phantazírozást. Azonban vigasztalt azzal, hogy pulsusában nem talál rendkívül való verést. Reszketek ha elgondolom, hogy meghalhatna.

Januar. 25dikén 12 óra tájban éjfél után. — Lehetetlen volt ma elküldenem levelemet. Miért? látni fogod. P. elesett. Nincs többé. Ma estveli 6 óra tájban holt meg. Ne kívánj többet hogy írjak, a' könnyek elöntik szememet. Temetése 28dikán leszen.» —

Barátom! ez a' halál nagyon reám rezzente. Boldog a' kit elkészülve talál. Ha én véletlenül halnék meg, rettenetes sok fél munka maradna utánam, melyet idegen kéz soha sem pótolhatna ki, mert sokat el nem értene, sokban nem tudná azt, a' mit csak én tudhatok. Ez a' Pataki halála nekem jó leezke; minden időmet arra fogom fordítani, hogy elvégezzem a' mihez fogtam. Sok nem nyomtatás alá való, hanem csak gyermekeimnek hagyatik. — Élj szerencsésen, édes barátom, 's rezzenj-meg te is, és, a mit Virág mindig tanítgat, *Élni siess!*

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 135. sz.]

2855.

Kazinczy — Tatay Jánosnak

Széphalom Febr. 9d. 1815.

Kedves barátom,

Ez úttal talán rövidebb lesz levelem mint lenni szokott, mert nagyon le van verve lelkem egy kedves barátom' halálának híre által, 's kezem kifáradt az írásban, mellyel a' megszomorodtakat vigasztalnom illett. A' megholt az a' derék Pataki, a' ki Wesselényivel nálam vala Novemberben. Életét egy szerencsétlen tüdőgyulladás oltotta-el. Elkészültebb, nemesbb gondolkozású 's érzésű ifjat nem ismerek. Hazánk kipótolhatatlan kárt szenvedte! —

Köszönöm, nagy érdemű s nagy tekintetű barátom, hogy Trattner Urnak igyekezeit az előre-fizetés gyűjtése által elősegíteni méltóztattál; szívesen köszönöm. Ez a' derék hazafi sokat teszen, 's méltó hogy segéltessék. Most megszólította hogy a' Zrínyi Miklós munkáját adjam-ki, 's fogom. Még 1803-ban megnyertem erre az engedelmet. A' régi nyomtatás elfogyott, 's Zrínyi mind mint hazafi, mind mint Író érdemes ezen tiszteletre. —

Az én Munkáim közzül Decemberben 2 kötet, Januariusban 3, Februariusban 4 készült el. — Juniusig 6 fog megjelenni. Azonban valamint te panaszkodol hogy Pest és Szombathely közt nehéz a' közösülés, úgy én is panaszkodhatom e' részben. Erdélyből már vettem levelet, hogy ott olvasták a' 2dik kötetet; én pedig még csak egyet láttam. Így történt a' Helmecezi Annunciatiójával is, mellyet én 3 vagy 4 nap híján egy holnappal láttam később mint mások a' kik Pest körül laknak.

Helmeczi, igen is, felrakja az ügyelést, és ezt az én tudommal 's akaratommal. Kimondhatatlan barátsággal van ez a' derék ifju énerántam, 's nincs az a' hála mellyet tőlem nem érdemel. Osztan szölljünk tartalék nélkül: örül e az Literatúránk előmenetelének, a ki ötet és az ő érdemeit nem becsüli? Ő benne is van, van bennem is, másban is sok olyan a' mit nem szeretnek 's szeretni nem lehet; van hiba, fogyatkozás, teljesen meg nem ért próba: de sokszor nem hiba a' mit az Olvasó hibának veszen; sokszor a' később maradék fogja igazán megszabni egyikünknek vagy másikunknak érdemeit; 's sokszor ezt mondja — 's ez dicséret — való dicséret

magnis tamen excidit ausis.

Illyés, Pázmány, Káldi, Kunics, Faludi sokban nem találtak javalást; 's most látják a' jobbak hogy vétkeztek atyáink hogy azt tőlök megtagadták. — Helmeczi ha abba nem hagyja elkezdett pályáját, igen tiszteletes Írónk lesz valaha, mert nagy gonddal tanul. Nem szégyen a' kezdőnek *bukni*. Úgy tanultunk *járni* mindnyájan.

Köszönöm a híreket, Horváth Ádám, Horváth Elek és Takács Judith felől. Tiszteld őket barátsággal. Elektől talán e' holnapban kapok valamit; mert hihető övé az egyik csomó mellyet most várok Pestről.

Vetted e Malvinádhoz írt levelemet? —

B. Barkóczy László elmondá első Miséjét Jan. 22dikén. Barátja B. Béhmer monda egy igen magasztalt magyar Predikációt. Én sem akkor nem jelenhettem-meg, sem a' midőn Jan. 29dikén a' Napamnál ebédelének, mellyet kimondhatatlanul sajnálok. Adja Isten hogy ez a' derék ifju Úr minden reményeinket felül múlhassa!

Élj szerencsésen igen kedves barátom, 's tarts meg megbecsülhetetlen jóvoltodban. Feleségem tisztel. Szeress bennünket vég és határ nélkül. Azt érdemleni fő gondunk lesz,

Örök barátod

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. N. Múzeum könyvtárában.]

2856.

Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak.

Széphalom Febr. 10d. 1815.

Kedves barátom,

Könnyeid közt lellek, 's e' miatt bátortalan közelítek hozzád. De könnyekkel jövök én is, 's ez bátorra tehet. Szoruljunk egymás mellére, kedves barátom, 's sírjunk minden magyarázat nélkül. A' mi Pózánk tiszteltessék-meg az ötet érdeme szerint becsülő 's szerető barátjainak csendes együtt-sírásokban!

A' hír bennünket itt egészen levert; én elfásúltam, Sophienk sírt a' hír' első meghallására, sírt tegnap egész nap', 's ma is sírt már. — Csaknem kifakad fájdalomunk a' Gondviselés ellen, mely Patakit meghalattja 's annyi rossz embert élet. 'S ez fájdalomkat még keserűbbé teszi. De az ész elcsendesíti az indulatnak ezt az elkeseredését, 's panaszunk a' Gondviselés ellen könyörgéssé vál — azon könyörgéssé, hogy Carlózt éltesse, 's legelső, legbelsőbb, leg-szorosabb barátjának veszteségét pótolja-ki, a' mint azt még neki is kipótolni lehet. — Barátom, hagyj ingerlenem fájdalomodat az által hogy Pataki eránt igazságos akarok lenni: «Olly elkészült, olly lelkes, olly hozzád hív barátot, és olly jó-tónút nem kapsz többé, ha értte az egész világot végig-járod is!»

Döbrenteink közleni fogja veled a' mit Patakinak megtiszteltetése eránt neki írtam. De annak olvasását, kérek, hagyj akkorára, midőn az idő enyhíteni fogja fájdalomodat.

Berzsenyinek a' hírt megírtam. Emlékezz mit íra ő nekem rólad és Pózáról azon levelében, mellyel én téged megajándékoztalak, 's érteni fogod mint dőbben-meg ő is a' hír hallására.

En tenéked nem tudtam eddig is eléggé köszönni, hogy meglátogatni méltóztattál: de most még inkább örvendek azon szerencsémén. E' nélkül fájdalmaim is kevesebbek voltak volna ugyan; de jóval csonkább az az örömem is hogy eggy fejére, szívére, erkölcsre, 's tónjára nézve minden tekintetben igen érdemes, igen becsülhető embert ismerhettem, barátommá tehettem. Örökre kedves emlékezet inarad az nekem, hogy a' Carlosz' Pózája nálam szeretve tölte három napot. — Abba hagyom, édes barátom. Semmi szó nem enyhíti fájdalmomat, 's panaszom csak felszaggatná sebeidet. Élj szerencsésen! Ne engedje Isten, hogy azok a' kik — nem értem

miért és miképen — magokat a' te nagylelkű Anyád' jusaiba 's a' te neveltetésedbe avatják, a' Póza' halála által rést kapjanak megújítani játékaikat. — Engedd tudnom mind azt a' mi téged érni fog, mind azt a' mit tenni készülsz. Tudod hogy az engem nagyon érdekel. — Mindenek felett arra kérlek, arra kér Sophienk, hogy egészségedre, életedre legyen nagy gondod. Ifju vagy, 's lelked láng; fájdalomad olly szertelen lesz mint vesztésed. Ne feledd, hogy barátid rettenek életedért, egészségedért. — Az égnek minden hatalmasságai tartanak szent ótalmokba! Örök tisztelőd:

Kazinczy Ferencz mpr.

Ja, mein theurer Bruder, mein Carlos, — erlauben Sie mir in dem Augenblick des tiefsten Schmerzens, dass ich frey seyn darf, Sie so zu nennen, — ja würdigster Mann, auch ich bitte Sie darum dass Sie sich schonen, dass Sie Ihrem wüthenden Schmerz Grenzen setzen. Ihre Freunde in Széphalom wären untröstlich, wenn Sie der Todt unsers edlen Posa niederschläge. — War er denn nicht zu retten, konnten denn die Ärzte ihm mit Vesicatorien nicht helfen? O ich kann gegen Sie ungerecht seyn: — aber bey der Wunde, die dieser Tod auch uns schlug, mag mein Schmerz Entschuldigung finden! — Viel, viel Trost ist es für mich, wie für meinen Mann, dass Posa wusste, dass wir ihn herzlich lieben. Unsere Thränen mögen ihn ehren: sie sind Ausbrüche der heiligsten Anhänglichkeit. Schonen Sie sich lieber Freund unser Carlos! erhalten Sie sich ihren Freunden.

Sophie mpr.

Mindég papolom és mindennek, édes barátom, hogy festessék magokat, 's az átkozott *lárvas-kevelység*, melly szégyelli tudatni hogy mi a' magunk szemünkben *valamik* vagyunk, sok emberrel papolásainkat sikertelenné téteti. 'Te az én intésem nélkül is festetéd magadat, 's Pózát. Ha festve nem volna, mondd-meg, mit adnál ha képét megkaphatnád? mondd-meg, miért válnál-meg most képétől? Örvendj a' kép' birtokának, és mihelytt tőle kis ideig megválhatsz, küldd által l'estre Dónáthoz (de Helmecezihez intézvén); Dónát meg van kérve általam, hogy mind a' két képet copírozza az én ideám szerint (mint Carloszt és Pózát, spanyol öltözetben). Döbrenteihez írt levelem egygy más ideámat is fogja közleni veled.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

2857.

Kazinczy — Cserey Miklósnak.

Széphalom Febr. 10d. 1815.

Tisztelt barátom,

Megtévedésben valék. Azt hittem hogy familiádnak több *Miklósi* vagynak életben. E' miatt nem mertem volt viselt hivatalod czímje nélkül elereszteni válaszomat. — Hidd-el, barátom, ha a' sors a' te fődre is koronát tett volna is, mint az ő Svecziai Koronaörökös Magasságaéra már-már tett, én még is inkább becsülném a' koronát-hordó főt mint a' fön levő koronát. De a' mi köz tiszteletben áll, azt a' *Philosophia* nem tiltja hogy becsüljük, 's az ilyeneknek nem írhatunk postán czímjeik nélkül.

A' Pataki Mózes haláláról vett hír engem annyira levert, hogy most szinte örülök, hogy a' munka 's a' Veled beszélgetés tágitliat fájdalmamon. Ritka embert szerettem-meg annyira oly hamar mint ezt az érett-lelkű, nagyon elkészült, igen szép tónu ifjat. Eszre-vehetlen fordulatokkal tapogattam-ki, midőn Novemb. 3—6ig nálam volt, gondolkozását, érzését, szerzett tudományait, 's minden tapasztalatásaim megszerettetéek őtet velem. Különösen azt szerettem hogy a' Magyar Nemzet történetében, 's nevezetesen az Erdélyiekben, nagyon járatas volt. — Döbrentei írja, melly vigasztalhatatlan lett Wesselényije. Ő ugyan illy hív barátot nem talál.

Félsz e' *már*, édes barátom? *Már*, mondom; mert tudva lévő leveledben nem féltél volt. Vagy ha azolta téged is megkörnyékezett már az én félelmem, szabad legyen tudakoznom, ha félsz e *még*? Mert én még félek, és mind addig fogok, míg a' kárpit felrántatik, 's meglátom mi történt. Lengyelország nem kapta-meg a' mit a' Nemzetek' szabadságát fenntartani akaró Fejedelmektől bizvást várhatott. Norvégia akaratja ellen elcsereztetett. Génua akaratja ellen a' Sardusok' Királyának adatott. A többiről hallgatok. — Tudom én hogy nem mind lehet-meg a' mit az igazság tanácsol 's megkíván; tudom azt, 's nem vádolok senkit. De ha nem vádolok is, kesereghetem azokat a' kik eltapostatnak. Az *Evangelium Dominus hoc opus habet*je kevés vigasztalás, 's az a' kevéssel ezelőtt imádott, most tele-torokkal átkozott Napoleon foglalásaira is mentség lehetett és volt.

Gyönyörű az a' mit te írsz ennyi kiállott szenvedés' vigasztalásául. De az olyan forma mint ha Néro azzal vigasztalta volna Rómának polgárjait minekutána a' Várost meggyújtotta, hogy íme most egyenesebb 's tágasabb úczái vannak a' Városnak. — A' mit így elértünk a' Culturában, nem lehetett volna e nyugalomban is elérni, ha az emberi juhnyáj pásztorai a' háborúra fordított pénzt jól akarták 's tudták volna elkölteni? De ezen bánkódni mind késő. — Épen érkezik egy Vendégem; elvontam tőle magamat, hogy levelemet berekeszthessem, mert postára küldök. — Mit mondasz, édes barátom, azon okoskodásra melyet az Oester. Beobachter teszen a' Január. 21dikén Bécsben tartott Exequiákra? Szép Ansichtek. De a' dolog nincs kimerítve, és holmi akarva mellőztetett-el. — Én ezekhez és a' te Megjegyzéseidhez az emberiségnek azt a' nagy szerencséjét tenném, hogy a' mi Fejedelmeink ezután másak lesznek mint nagyjában voltak. Csak tekints-vissza, I. Ferencz, Maria Theresia, II. Friedrich és a' Toskánai Leopold mellett mely nyavalyás halandók igazgatták a' világot Európának sok thrónusain. Ellenben most csaknem minden thrónuson tudományos nevelést kapott, tudományokat becsülő, lelkes és Isteneket 's törvényeket tisztelő Fejedelmek ülnek, 's milyen fejedelmek vannak nálunk a' thrónus körül itt: a' Palatinus, Károly, János, Reiner Herczegek! Egyedül azt a' Spanyol thrónust díszteleníti-el egy oly Király, a' ki az atyját is el akarja fogatni, üldözi a' Békeség' fejedelmét, 's Inquisitiót 's Auto da fét akar behozni.

E' napokban én egy rendest tanultam. Zwinglius atyám azt mondá, hogy az ő általa megújított Vallás non est religio reformata, sed reformari tantum coepta. 'S bizony okos szó; mert az én reformált Vallásom semmivel sem jobb mint az a' melyet elhagyott oly rettenetes kárára. — Ugyan csak Zwinglius ezen kérdésre: Quid agendum cum principe qui jura divina humanaque convellit? ezt felelte: Deponendus in nomine Domini. — A' Jerusalemi András eléggé esztelen törvényével eggyező felelet.

Annyi időm sincs hogy levelemet elolvassam. Élj szerencsésen, nagy barátom, nem minthogy Hármaz széki Administrátor vagy, hanem mivel az vagy a' minek lenned kell. Grófnédnak ajánlj kegyességeibe. Maradok a' legszivesebb tisztelettel

örök hived

Kazinczy Ferencz mpr.

2858.

Sipos Pál — Kazineczynak.

Tordos, 10. Febr. 1815.

Kedves Barátom!

Szomoru hir! Talám másoktól is tudod már — Pataki Moses — a' kedves Pósa — nints többé. Én személjébe nem esmértem, de igen jól egyébként. Hallom, hogy készültek már Wesselényivel együtt a' Hazának ezt a' táját meg járni, és fel tették volt, hogy menet és vissza jövet is Tordoson legyen Roschtokjok. Az Iffju Bárohoz reménségem van így is, — de nints a' kedves Pózához. Néked köszönöm Wesselényit is, mert nékem hozzá se volt soha még szerentsém.

A' mult hónapokban kedves idő töltésem voltanak: a' Szászvárosi Gymnasiumban lévő Professor 8ber végén meg halálozván, az alatt a' Taníttatásra való ügyelést a' Fő Consistorium reám bizta. Három versben lustráltam az alatt az Oskolát, a' karátsoni innepek előtt tartott Examenjekbe jelen voltam, és most 4ta Febr. az uj Professor bé köszönésén. E' derék iffju ember Keresztes Dániel, az ez előtt volt Püspöknek a' fia. NB. A' Püspök névvel a' Protestánsok nagyobb liberalitással élnek itt mint M. Országban, a' hol mindenkor tsak a' Superintendens nevét halja az ember; bé köszöntése nagy applausussal halgattatott; a' Nevelés volt themája. Göttingából haza jövet látta a' Fejedelmeket, tsak Talierandot nem láthatta, noha ugyan kereste a' módját, hogy láthassa.

Várom leveledet, meljbe azt fogod írni, hogy vetted a' theologiai Caputokat concludálva, ugy tetszik 32 Caputokban.

Légy egészségben.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 31. sz.]

2859.

Szemere Pál — Kazinczynak.

Pécel, február 14d. 1815.

Nagyfaluban hat, Ongán egy, Vatán két s Tenken fél napot mulattam; mert az utak fel voltak fakadva, s kimélnem kelle lovaimat, különben is nagy teher lévén kocsimon. Ide tehát csak tegnap

estve érkeztem meg. Nagy öröömre az anyámat egészségben találtam; pedig Jakóhalma és Jászberény között azt hallám, hogy fekszik, beteg.

Berényben Mihálkovicshez szállottam, a lovaimon kívül. Egy derék asszony a felesége; s bizvást lehet jövendőlnöm, hogy leánykájokból is derék nő lesz valaha. A mi kálvinista nagyobb házaink között igen kevés van olyan, a ki ily korú leánykában annyit mutathasson mint Mihálkovicsék. Az asszony keveset ért németül; a leányka már jól, s Campénak munkáit s Kotzebuet olvasgatja, s az utolsót ily czím alatt: Für meine Tochter. Az úr nem vala honn, s a leányka mulattatott ezalatt, kivált míg az asszony a konyha körül forgolódott, gondoskodott. A falon a képek Götzből, Tellből és Egmontból vannak; s elmondá történeteiket. S ez nem sok; de a mód, a tón, egy idegen vendéget elfogadni, az valóban több volt, mint a megnyit oly gyermektől várni szoktunk. Egész vacsora felett Uram Bátyám felől folyt a beszéd. Serkentettem Mihálkovicsot, hogy a literátori pályáról ne lépjen le egyébképen, mint dicsőséggel. Ő hivatásának bajairól panaszkodott. Micsoda philologiai hitben van, nem tudhattam ki. A Mondolat előhozódván, mondá, hogy hallott felőle; de még nem olvasta. Arra, hogy Kazinczyt az újítások miatt némelyek gáncsolják, azt felelé, hogy a világosságterjesztőnek elől kell menni. A fáklyát, úgymond, nem az útasok után, hanem előttök viszi a kalauz. Így a tudományokban, így a nyelvben.

Engemet itthon három levél várt; kettő Köleseyntől, egy Ormostól. Az utolsó az, a ki a neologismusnak legnagyobb ellensége volt, s most jelenti, hogy részemre állott. De mint ír:

«Századoknak képzem, miolta nem láttalak édesem, tégedet, Horvátomat és Vitkovicsot, igenis Horvátomat, tudjad, miolta nem láttam szeretődni, sőt dühödődni őtet tőlem . . .»

Bizony azt gondolám, gúnyol és csipked; s olvasom tovább gonosz sorait, s íme verseket küld, s kér, hogy Döbrenteynek küldjem meg Muzeumába. Ma válaszoltam ennek is, Köleseynek is. Feritől kérdezem, mire határozta el magát, «Philologiai jegyzeteinkre» nézve?

Pestről veendi Édes Uram Bátyám levelemet, s tudósításaimat a reám bízottak eránt. Nem kaphatnám-e meg a Gram. kezdetét? Vagy legalább méltóztassék tanácsot adni: mi tévők legyünk jegyzeteinkkel?

2860.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 15dik febr. 815.

Kedves Barátom!

Fő Hadnagy Ladányinak küldöm ide zárva ¹ levelet, meljbe kérésemre számodra a mit Csehy kapitányrul tudott, le irt.

Nagy örömmel olvastam 20dik Januariusi leveledből, hogy a Wesselényi képerül irt vélekedésem a Te ez iránti gondolatoddal is meg egyezik. Az irigység nagy nyavalyája a számtalan nyavalyák alá vettetett gyenge embernek, melj ha előre kaphat, kiméletlenül üldöz; de a lélek ereje tud ellent állani iljetén önklöndözéseknek, és ezeket valóságos meg nyugodt szív erővel kaczagni úgy tapasztaltam leg jobb, leg hathatóssabb fegyver. Wesselényit már iffúságának sengéjébe már sok érte oljan, a mi noha suljos, noha hathatósan szivre ható, de a character erősítésit elő segéli. Fájdalmas dolog ez, Kedves Barátom, ezen világi élethe, hogy gyakran csak azért is kell keserveket szenvednünk, hogy éltünknek igazán édes részibe árra kívántató erővel gyönyörködhessünk. Boldog az, a ki a véletlen, nem várt, suljos csapásokat úgy tudja ki állani, hogy azok által erejének igaz minemüése ne gyengüljön. —

Élj igen boldogul és minden keserítő és váratlan kedvetlenségek nélkül.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 50. sz. IV. köt.]

2861.

Pólya Ferencz — Kazinczynak.

S. A. Ujhelyből Febr. 17dikén 1815.

Tekintetes Fő Curator Ur,

Nekem Különös Tisztelettel való Jó-akaró Uram!

V. Curatori Hivatalomnak következéséül, a' legalázatosabb tiszteletem mellett hátorkodom a' Tekintetes Fő Curator Úr előtt e' következendőket a' megorvoslás végett bejelenteni. —

¹ Nincs a levél mellett.

1. Nékem a' Nemes Ekklesiának Ingó 's Ingatlan Javai, mellyek talán a' V. Curator számadására tartoznak, minden Inventatio nélkül — 's tsupán tsak egy szemmel esett megmutogatás által Ns Papp János és Oláh Péter Úr jelenléteben adódott [!] által, holott ezeknek mind az előtt Nzs Molnár János volt V. Curator Úr idejében (mert már az én Antecessorom is tsak fragmentumok által vette kezéhez) Inventarium szerint kellett volna resignaltatni. Hogy pedig az ebbeli Rendeletlenségnek, melly már az én időm előtt be tsúszlatta magát a' V. Curatori Hivatalba, én ne kénytelenítsem az árát megadni akár minémű tekintetben; méltóztasson a' Tekintetes Fő Curator Úr ezen, én alázatos Kérésemre úgy segítettetni parantsolni, hogy mind a' Ns Ekklesiának, mind énnekem is jól legyen dolgunk.

2. A' Tekintetes Ns Ekklesia elfogadta a' Tettes Consistoriumnak a' Professor és Praeceptor Urak Kosztyok eránt ki dolgozott Planumat, — de a' kivetés mái napig sem ment effectusba — a' Professor Úr pedig engemet arra kér és emlékeztet, hogy Kötelességem szerint pénzel és étellel provideállyak 's már ebben igazságos Kérését meg esmervén, a' Ns Ekklesia Cassájából kénytelen voltam a' magam fejétől 50 Rftokat kosztra ki adni --- a' V. Curator pedig semmi Kivetést nem tehet magától, hanem tsak azt tartozik beszedni igyekezni, mellyet a' Ns Ekklesia Notariális kéz által kötelességévé téssen.

3-szor. A' most mondott Kivetést tárgyazó fogyatkozás igazságos a' Tiszteletes Prédikátor Urak fizetésére nézve is, mert ma hólnap két hólnap foly le Isten Jóvoltából az ujj Esztendőből, három hólnap pedig egy angária lévén, nem tudom, ha meg szólíttatandom a' Tiszteletes Prédikátor Urak által az 1ső Angária ki fizetése eránt; mi tévő legyek akkor, midőn még sem Pap fizetésbeli lista nincs részemre a' Ns Ekklesia által kiadva e' jelenvaló Esztendőre, sem az Ns Ekklesia Cassája, a' mellyre a' békövetkező szőlő munkálatások néznek leginkább elmulthatatlanúl, nints abba a' bővségébe, hogy minden lehető szükségket ki pótollyon, a' mellyből tsak ekkoráig is már közel 300 Rftokat adtam ki.

Ezen három rendbeli okokra nézve is, úgy gondolkozom, hogy talán kötelességemet tellyesítem, ha a' Tettes Fő Curator Urat egy mennél clebb tartandó Consistorialis Gyűlésnek meghirdettetésére bátorokodom a' legmélységesebb tiszteletem mellett megkérni. —

Mellybeli alázatos Jelentésem 's Kérésem után magamat Hiva-

talommal együtt a' Tekintetes Fő Curator Úr kegyes Pártfogásába ajánlván, a' Nagyságos Asszony kezeinek tsókolások utánn vagyok a' mig élek A' Tekintetes Fő Curator Úrnak

legalázatosabb tisztelő szegény-szolgája

Pólya Ferencz mp.

V. Curator. s. d. i

[Eredetije a sátoralja-ujhelyi ref. egyház levéltárában.]

2862.

Sárközy István — Kazinczynak.

Nagy Kanischa 18. Febr. 1815.

Édes Lelkem! Te Ujjhelyről én meg innét, a' hová az 1809. Esztendőől fogva való praetensioi cránt az Aerariumnak és a' N. Vármegyénknek contra praetensioiról, Szokolay Barátom Commissariusi Directiója alatt szövött font dolgokrol az itt való Magazinummal comparisalni deputáltattam, innét sietek válaszolni, mert Leveled vételkor mindjárt Tolnába és Fejérbe menvén Feleségemmel szánom, a' hoónak [!] el vesztével oda késtem mind ez ideig, mig ezen Terminuson körmömre égvén, el-nem kelle hagynom Kedvesemet, hogy ide jöhessenek. — Isten tudja, mikor érhet haza! De ott is jó helyen van mert Leánya szülésén lesz jelen. Somogyitoknak leánya, az, t: i: ki Pestre késerte Testvérjét, nékem különben is meg tetszett, mivel igen örömmel vette felőled való tudakozásomat, 's fogadta Nevembe tejendő tiszteletedet; de most annyival többre betsüllöm, hogy azt véghez is vitte. — Meg csókolnám érette ha még egyszer velle össze jöhetnék. És ebből vehedd észre, hogy még ha Isteneket láttam is, éltek. De nem is mindegyik Isten olyan gyilkos ám mint a' másik, és nem mondja hogy ötöt ember nem láthattya élvén. Egyik inkább elevenitt, mint ől, másik szelidebb mint bosszu álló, nem is minden pillantás szikrádzik (Schubertként) menyköveket. És kivált ha az ember nem *Semeléz*. Mert haszontalan, ha egyszer Jupiter akar Arcadiai, akar Xenius, akar Praenestinus, csak rettenetes Hatalom az, nem jó azt Majestasba látni kivált mikor Tytánt 's Gigásokat győz.

A' Lábam ujján igaz hogy által ment egy 9 Lisztes zsakkal megterhelt Létras kotsi, melynek zörgését előre észre nem vehettem a' sok fiakker csörgése csattogása miatt, egy régi jó Barátom-

mal beszélgetvén. És éppen ez a' szerencsétlenség okozta hogy valamit láttam, mert mint marodi kéntelen lévén közel lévő Leányomnál Fejér Vármegyébe egy néhány nap fekünni, arra a' nagy készületű solennitásra hozzám tartozandóimnak hívására és kérésére be mentem. Külömben hivatalos dolgaimat már akkor el végezvén, bizonynyal haza jöttem volna. Ezt vedd Apologiakképen.

A F-el capituláltam October végéig, mivel 2-dik V. Notarius Fiamnak sorsával mondotta egybe köttetve lenni butszuzásomat — Hól az az atya, ki Fiáért áldozni ne kívánna? azomba könyörgött is F. Uram, ugy, hogy tudom mások előtt azt tenni szégyenlette volna, meg ölelt és csókolt — De erről többet nem irok mert szégyenlem tőled is hogy meg maradtam. Ki, egyébaránt Calpurniis legibus non teneor, más részről tanátsossabb is volna már, sőt régen nem szolgálnom.

Ádok Barátunknak írásbeli vivacitássá és nagy Olvasást mutató szerentsés módja, előttem igen esmérletes, és érdeme szerint betses. — De hogy tudott olyan kérdést tenni? tőled meg nem foghatom. Sőt hogy ő tette, én szégyenlem. Hiszen az a' barátságnak nem mértéke, ő nem is oly szerentsés helyheztetésű hogy segíthetett volna, sért is. Mert leg alább azt okozta hogy nyomozódj utánna, honnét származott meg alacsonyító hired, de csak ő előtte? Mert én effélet soha se, ellenbe sok jót hallottam felőled. Azomba azt mondja La fontain egy Románjába Ist ein Haus leer, worinnen ein zufriedenes Herz schlägt, worinnen zwey Strömen von Freuden fliessen? Előttem mindegy, akar Kresus akár Acoetes legyen valaki, csak szíve legyen jobb sárból formálva, és tudjon sorsával meg elégedni. Ha pedig nem lehet neki el-tűrni a' szerentse mostohaságát, azt kívánom hogy az Isten módot mutasson benne hogy kezére adhassam a fonál végét, ha hónalja alá nem nyulhatok is. — Minden philantia nélkül vedd! Látzai egy schmutzig keresztyén, és olyan író, kinek minden munkái eleibe jobban oda illene vignet helyett, a' mit hajdan Hatvani István agendájának a' külső országi Burschok nyomtattattak, *Lucri bonus odor*. Ezt ugyan jobban Mottonak lehetne nevezni, de ott ahol mondom a' mint emlékezem, valamely rajzolat közzé van iktatva. Azomba vesszen el a' rágalmazás, vissza térek Ádokra. Ő fájdalom! nem a' leg jobb állapotba van. Nem annyira moraliter mint phisica existentijára nézve. Mert ő herniacus, és az néki napról napra nő, 's már most ha le ül is ha fel áll is, nagy szenvedéssel megy végbe, sőt hangjával még a' közel lévőket-is szomorú érzékenységre indítja.

Melly attól van, mivel pantageját negligálván, már most kezével kell néki az illyes mozdulásakor fel tartóztatni sérelmes részeit, 's ekkor ő a' tactus, már az arditus által érzi fájalmát. — Gondolom ezt Somogyitok incarcerationának-is nevezné. Hanem mind e' mellett ő jó kedvű és nem akarja meg esmérni hogy beteg. Danol uton utfelen, melyet bár ne tenne! — — és elmebéli Tehetsége elébbi virgontzságából még igen keveset vagy semmit sem vesztett. Feleségemmel mindég csatáznak arról, mellyik hal meg elébb, ő azt mondja, tombolni fog kedves Feleségem sirján — Ez pedig nem tudja jobban confundálni mint ha azt mondja neki, hogy ő fogja néki a fejér háló sipkát fejébe huzni, hideg ágyán. Melyet ő mint a' féle Scythia soha se szenvedhetett és csimokhoz [!] illetlennek tart. Én pedig hegedű szóba mesét mondván, arra szoktam emlékeztetni: Per quod quis etc — És ő erre nagyokat nevet mint szokott szusszanva. El vállolta az Epitaphiumot is mellyet neki még ez előtt cir. 6 esztendővel csináltam és a' mellyet különösen a' V. Iudex C. igen approbál — Melly ebből áll

Titulus Hor: A: sir köve Barátitól körül vételve.

Epitaph: E circulusba Horváth pont
nyugodj forspont.

Czélozván arra, hogy ő Ingenieur és inde quadratura circuli 's mindég pazerlotta a' forspontot.

À propos: Ad vocem incarcerationata. Az ő dolga Somogyba meg lehetössen ütöt, nem tudom itt. Mert senkivel se beszélhetek a' ki rólla tudna. Mindazáltal gondolom hogy itt is. Egy néhány Énekeit szépen üszve irta — — azok közt azt is, mely néki vétkül tulajdonittatott és dedicálta Amadénak, ki meg ígérte hogy splendide ki fogja nyomtattatni. Véllem közlötte, és én a Notáit, NB. nem Énekit vagy Dalljait, hanem a' néhol reá tett jegyzéseit Mester darabnak v. remeknek esmérem. Rövid nap az investigatiója felől esméretlen kézzel. Most többre nem érkezem.

Csak gondold el Leikem! Midőn ezt eddig irtam, és ujra kezdém olvasni a' tulsó oldalon — Jele a' kezemből ki esett calamusnak moeska — minden leg kisebb mozdulás nélkül ülvén a kanapén, az előttem lévő asztalra támaszkodván, 's hát egyszerre hátom megett a Falon loggó Nagy tükör, mint egy fél asztal, le esik a' Fejemre és majd be töré, én nagyot kiáltottam ijedtembe és

a véllem levő katona akkor veszi le róllam a' nagy tükörnek rámáját, mely fejemen öszve tört. — Már ha Indiába vólnék, ezt rossz omennek tartanák. Ma utazok pedig haza felé a' leg haramjásabb erdőkön.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 89. sz.]

2863.

Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak.

Széphalom Febr. 21d. 1815.

Carlósnak.

Kedves barátom,

(66)

Levelemnek csak megpillantása is fel fogja szaggatni sebeidet, mert mint szólhatnak én Teveled, kedves barátom, hogy Póza ne hozzádjék-elő? De vannak édes fájdalmak is. Ha körüléd lehetnék, róla folya beszédem: minthogy csak csapatonként lehetek veled, hallgatnom illik. — Csak azt engedj mondanom, hogy a' midőn a' Kultsár' leveleiben a' Póza' halálát illető czikkelyt olvasánk, 's látánk hogy barátod' tetemeit Zsibóra hagyta vinni, mind én mind feleségem egyszerre sikoltánk-fel örömrünkben. Ime ezt óhajtottam 's meg van, ezt kiáltá ő, ezt kiáltám én is. Döbrentéink azt írta, hogy Póza 28dban fog temettetni, 's azt hittük, hogy rokonai ellenzik a' testnek elvitelét. Mindenben ragyogsz, édes barátom! 's mi örvendünk hogy ragyogsz. Oh, ragyogj így mindig!

Berzsenyinek megírtam a' szomorú hírt. — De más tárgyra. Az Isten enyhítse fájdalmaidat. Ne neheztelj érte hogy az idő gyógyítgatni fogja sebeidet. Ő azt szokta a' legélesebb kín után is.

Itt egy rettenetes történet forog nyelveken. Valónak kell lenni a' hírnek, mert azt Subst. Vice Ispánunk az Egri Érseknek írt levélből tudja, és egy másból mellyet Makay nevű Kánonoknak írtak Egerből Pestre. A' Vice Ispán olvasta mind a' két levelet: — A' Tardi Plebanusnak Egri Prépost Zábráczki 6000 frtot hagyta Conventions pénzben. Egy estve három idegen Úr szállást kér a Plebanustól. Nem merünk, úgy mondának, paraszt háznál megszállani, mert nevezetes summájú pénzt viszünk Pestre. Tardi Eger mellett fekszik. A' Plebanus szívesen látja. Kártyának erednek. Éjfél után, midőn a' Plebanusnak minden cselédje le nyugodott, az egyik Vendég megszállal: Ez eddig elég; elő a' pénzt a' mit Zábráczki

hagya; meghal az Úr ha kiált, 's ki rakják pisztolyaikat, gyilok-jaikat. A' Pap tréfának akará venni a' dolgot, de azok nem értettek tréfát, 's a' Pap felkölt, 's által ada 5500 frt. Ezek megszámlálták, 's számon kérték hol az 500 frt, 's a' Pap bebizonyította nekik hogy azt elköltötte. — Az Úr néhány napja hogy meg nem beretválkozott, monda neki az egyyk; tessék leülni, 's kivonta beretvájit, 's szappanos vizet vert. Nem használt a' térdre-esés, rimánykodás. Vége lévén a' beretválásnak, kérdi az egyyk: Mikor rettegett az Úr jobban: akkor e mikor a' pénzt kértük elő, vagy mikor megberetváltuk? — De még nincs vége; egy pohár vizet. Ebbe a' Pap láttára belé töltenek valamelly port. A' Pap ismét térdre; de meg kelle innia. A' Pap azonnal elaludt. Akkor levetkeztették, 's betették ágyába. Fogattattak, 's mentek, jól meg ajándékozván a' Pap cselédjeit, kiknek azt mondák, hogy a' Pap a' kártyázás miatt elaludt. — Semmi nyoma a' tett tevőjinek.

E' napokban sokat valék Vay Ábráhámmal 's Ipával Kazinczy Péterrel 's kis, ifjú, szép 's igen derék feleségével, Sophieval (Sophie az is, legalább név szerint, 's méltó hogy az legyen). Képzeled melly igen tele vagyok hírekkel, ismeretekkel. — Generalis Bekkers Consil. Vay József Urat felállítá egy székre olly szín alatt hogy onnan jobban végig fogják nézhetni a' nagy Vendégeket, 's imhol jó Sándor Csár, Friedr. Wilhelm király és a' Palatinus. Megállanak, 's a' két nagy Vendég szeme egyszerre repült Vayra; nem a' Palatinusé. Jele hogy Vay felől volt a' szó köztők, 's nagy a' gyanu, hogy a' Szemérmes Vayt Bekkers parancsból állította a' polczra. — Ugy beszéllek, hogy a' szövetségesek mindég a' Constitutionalis uralkodást magasztalják most. Bár érzenék a' mit mondanak! Friedr. Wilhelm Magyar Ország felől azt mondja, hogy ez világos példája az említett állítás igaz voltának. Mennyi országot látánk, 's mind szerencsétlen, mind szegény; ez az eggy boldog és gazdag, Commerz nélkül is, mert Constitutiója van. — Cleyermann eggy Predikáziót tartá a' lelkismeret' szabadságának megbecsülhetetlen volta felől. Ihr Könige, die ihr für Europa's Freyheit fochtet, gebt ihr der Menschheit dieses nicht, *so habt ihr nichts gethan*. Az elvont sor az Apostol' szava, de talán egyébről. Én ezt kimondhatatlanul becsülöm. Csak hogy a' Protestans sem bir vele minden kérdésével. 'S a' ki eggyben nem bir vele, annyi mintha milliion bilincsbe verettetik. Vay sokat beszélgete az igen igen hívó Gener. Splényivel, 's Ujhely Ple-

bánusa jelen volt. Én nem szóllék. Midőn eloszlanak, nekem jöve a' Pap. — Uram, monda, ha én eszes embert látok a' Protestansok közt, mingyárt tudom mit hiszen, ha magát Protestánsnak mondja is. — Én is tudom, mondám, ha eszes Pávistát látok. — Én öt hét mulva indulok Bécsbe; a' húsvétot B. Vay Miklósnénál akarja tölteni feleségem. Bár addig vehetném leveledet. Bár képedet 's a' Pózáét Donátnál kaphatnám. Élj szerencsésen, igen kedves barátom. Az Istennek legyen gondja életedre, örömeidre. Tarts-meg kedvező emlékedben.

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a b. Wesselényi Miklós görcsöni levéltárában.]

2864.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Febr. 21d. 1815.

Kedves barátom,

Ne kívánd hogy Pózánknak halála felől szólljak. Nagyon érzem azt mind magára, mind Carloszunkra nézve. De engedd hogy tehessem azt a' kérést, hogy Te írj nekem felőle. — Melly szép gondolat, hogy ötet Zsibóra vitték! melly kedves volt azt nekem 's feleségemnek érteni! — Szegény Póza! Mint örvendek hogy ötet láthatám! — Tiszteld meg barátodat, megírván életét, és azt Muzéumodnak egyik darabjába tévén. Nekem csak azt a' szép örömet hagyd, hogy képét Ossziánom elébe tehessem, 's e' végre tégy mindent, hogy minél előbb Donáthoz menjen a' két barát képe.

Generális Splényinél egy Kapitányt találtam. Neve *Sisak*. Azt monda hogy jól ismérte Patakit, 's atyja házában sokat volt. Ez a' Sisak jó fej. De melly rendes: Fessler az embere a' maga Mysticismusával, 's azt állítja hogy az merő Spinozismus. Én megvallo az nem értem; de talán azért mert épen nem foghatom-meg az ő Mysticismusát, nem olvashatván Fesslert. Az ember olly sok jót olvashat ha akar, hogy az olly Irók olvasására mint ő és a' boldogtalan Kotzebüe, Lafontaine etc. soha nem ér reá.

Grófnédnak írd-meg, hogy a' Berthóti Johanna férje vakulni kezd, a' legifjabb leánya pedig egy igen derék ifjúhoz fog menni, Kossuth Andrásához, ki Vice Fiscalisa Zemplénynek, Decemberben pedig még V. Notáriusa volt. Szánom az ifjat, mert nagyon megcsalja magát minden reményeiben.

Nyomtattatik e már a' Muzéum II. kötet? Imhol valami. A' Decsi Sallustja felől még eddig senki semmit nem tud. Ez olly dolog, a' mit még a' Német Irók is örömet felvonnának Intelligenciájukba.

Én közel egy hónap óta semmit nem dolgoztam. Sok időmet elvette az Ujhelyi Ecclesia Curatorsága, azután a' kis Vay. De mind ez miatt mind ama' miatt örömet nézem veszteségem, mert itt sokat geniessoltam, amott sok jót tettem.

Szemere régen Péczelen van. — E' napokban meglátom végre Munkáim 1, 2, 3. kötetét és a' Kis' Verseit, Élj szerencsésen kedves barátom. Lajosunkat csókolom. Kérlek, felelj mingyárt, 's Patakinak temetése felől tudósíts, 's mondd hogy a' kép megyen Trattnerhez. Jó volna ha a' Haller rezének egy nyomtatványát nekem megküldönéd.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

2865.

Kazinecy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalom, den 21. Februar 1815.

Theurester, geliebtester Freund,

Ich habe Ihnen wieder sehr lange nicht geschrieben. Seit mehr als zwey Wochen bin ich ganz aus meinem Geleise. Verlorne Zeit! möchte ich ausrufen, hätte ich nicht manches Gute gewirkt, manche köstliche Freude genossen! —

Die zwey Prediger in Ujhely dienen um einen sehr geringen Lohn. Der erste wie der andere hat jährlich 200 f und 22 Kübel Frucht. Der ältere dient unserm Herrn Gott so wie er wegen ihn besoldet wird, aber der jüngere, György József verdient so viel, wie wenige seiner Amtsbrüder in Vater Calvin im ganzen Land. Und welch ein Gemahl, welch ein Vater, welch ein Privatlehrer! — «Aber er ist ein arroganter Mann! er glaubt an Jesus Christus nicht, er predigt uns aus, er lehrt privatim griechische und jüdische Mädchen mit unsern Mädchen.» — Wie? Sie stossen sich über diese simultanea institutio? Wäre meine Tochter hier, ich würde sie mit dieser Jüdin lehren lassen, denn es ist eines der besten Köpfe, und unser Kaiser hat ja neulich einen Wirttemberg[er] Juden

mit dem Consciller-titel beehrt. Er sollte sie auspredigen, da er ein *neumodischer* Prediger gespöttelt wird. Dieses war meine Antwort. Es half nichts; genug, dass sie ihn nicht mögen, weil er sich alles das nicht gefallen lässt, was andere Schaafe oder Schöpse leiden. — Diess gab zu viel Gezänk Anlass, und die Herren staunten, wie der sanfte Mann den sie in mir fanden, jetzt unerschrocken ihnen die Spitze hält. — György sah ihre Bosheit, und dankte ab. Er wird nach Szathmár Némethi berufen, wo er dreymahl so viel hat; wird aber wahrscheinlich sich in Ujhely niederlassen und privatisiren; denn hier hat er drey Weingärten und väterliche Wiesen und Felder. Auch hat er sich hier viel Freunde erworben. Bey der Solemnität den 12. Febr. hat er sich vor dem Magistrat des Comitats einen Ruhm erworben.

Wahrlich den erschuf Gott in seinem Zorn der Calvins Prediger wird. Ich bin kein Prediger-mastix, und das ist denen Herren nicht recht. Den ältern Prediger habe ich ex officio deferirt. Aus Schwachheit und um den andern zu stürzen willigte er in die diminution seines Gehaltes, welches wider die Canones ist, er beleidigte die Superiorität (die Tractual-Conferenz) und log wider sein Gewissen. Alles das ging ins Protocoll. Ich ermahnte ihn zweymal seiner Pflichten, und er stand fest, um denen andern zu gefallen.

Hier eine empörende Geschichte von dem Pleban (von) zu Tard, bey Erlau. Dieser erbte von seinem Verwandten dem titulären Bischof Zábráczki Grossprobst von Erlau 6000 f. in baarer Münze. 3 Fremde kamen in einer stattlichen équipage und baten um Nachtquartier. Sie wurden gut aufgenommen, und das fatale Kartenspiel füllte ihre leere Stunden. Alles legte sich zu Bette was im Haus war. Gegen ein Uhr in der Nacht sagte der Eine: Herr Pfarrer diess mag genug seyn. Wir sagten ihnen, dass wir her kommen um sicher zu übernachten, weil wir Conventions Münze nach Pesth führen. Es ist nichts an dem; wir kommen um solche von Ihnen zu holen. Her mit der Zábráczkischen Succession, und nun zog er Dolche und Pistolen hervor. Der Pfarrer that, als wenn das ein Scherz seyn sollte. Endlich gab er ihnen das Geld. Sie zählten [!] es auf, und forderten die abgängigen 500 f. Der Pfarrer legitimirte sich, dass er das Geld ausgegeben haben. — Sie haben uns einen garstigen Bart; Sie sind lange nicht rasirt worden. Setzen Sie sich; der Pfarrer bat sie um Schonung, warf sich aufs Knie. Er ward rasirt. — Nun, aufrichtig gestanden, wann haben Sie sich mehr

geforchten [!]? bey dem Rasiren, oder da wir Ihnen Ihr Geld abforderten? — Aus ist es aber noch nicht. Man brachte ein Glas Wasser, und schüttete eine gute Dosis Opium ein, ohne zu sagen, dass es nur Opium ist. Als es wirkte, ward er entkleidet und zu Bett getragen. Diese liessen spannen, beschenkten die Leute, sagten der Pfarrer schlafe aus Müdigkeit, weil er bis früh spielte. — Als [d]er Pfarrer in der Frühe aufgeschüttelt ward, griff er zum Barte, und fand sich rasirt. Seine Schatulle war leer. — Unser zweyter ViceGespann las den Brief an den Erzbischof von Erlau und den Domherr Makay Praelatus Tabulae, in Pest. Die Thäter sind unbekannt.

Dass Wesselényis Pataki todt ist, werden Sie von mir und aus Kultárs Blättern wissen. Wie edel zeigt sich wieder ein W., dass er den Leichnam in Zsibó beerdigen liess!

Cleymann soll in Gegenwart der protestantischen Fürsten eine herrliche Predigt gehalten haben. Er sprach von der Freyheit des Gewissens. — Ihr Könige, die ihr für Europas Freyheit fochtet, gebt ihr diese der Menschheit nicht, so habt ihr, wie der Apostel sagt, nichts gethan. Der König von Preussen ging aus der Predigt. — Wenn Sie hierüber etwas bestimmteres, mehreres wissen, theilen sie es mir mit. — Die Rede klingt schön. Aber was ist diese protestantische Freyheit? Nicht viel besser als die catholische Obedientia. — Zwingli soll gesagt haben: *religio nostra non reformata est, sed reformari tantum coepta*. — Als man ihn fragte: *Quid faciendum cum Principe qui jura divina humanaque convellit?* antwortete er: *Deponendus in nomine Domini*. Dänemark [!] nahm deswegen nicht an was *er* gelehrt hatte. — Arme Menschheit! sage ich mit Ihrem letzten Schreiben.

Vor wenigen Tagen war ich bey dem 81 jährigen General und Szabolcszer Obergespann Baron Gabriel Splényi. Abraham Vay tritt mit ihm über die Jesuiten, deren grosser Verehrer der General ist. Ich schwieg. Der Schalk von einem jungen Pleban war gegenwärtig und schwieg, bis der General sagte: *illi se nusquam immiscuerunt nisi vocati*, und etwas über das *praeceptum sextum*. — Domine Excellentissime, sagte der Pfarrer, Eunuchi sunt triplieis generis. Ich platzte in ein lautes Lachen aus. — Als alles weg war, sagte mir der Pfarrer der mich jetzt das erstemal sah: Sehe ich einen Protestanten, der Kopf hat, so weiss ich schon, wie er steht. —

Und ich, wenn ich einen solchen Katholiken sehe, sagte ich ihm: Ich weiss nicht ob er mich **verstand**.

Der König von Preussen soll so wenig sprechen, wie nur möglich. Die Psychologen mögen über dieses Schweigen urtheilen. Er ist noch grösser als Vays Jäger ist, neben dem ich ein winziger David erscheine. Sein Gesicht ist nichts weniger als schön. Er kleidete sich stets ungrisch; bald in dem [!] Uniform seiner Garde, und noch öfter in dem Uniform seines hier erhaltenen Hussaren Regiments. Einer [!] seiner Lieblings Ideen scheint jetzt ein Constitutionelles Land zu seyn. In Pesth sagte er: Wir sahn so viele Länder, alles unglücklich und arm. Dieses da ist einzig glücklich und reich trotz dessen dass es kein Commerz hat, weil es seine Constitution hat.* — Als bey einem Manoeuvre Alexander von dem Regiment Rosenberg attaquirt war und umkehrte, hielt er die attaque des Palatinal Regiments aus ohne sich zu rühren und sagte

Jól van bíz az! und dieses *ungrisch*.

General Bekkers bat den Hofrath Vay eine Bank zu besteigen, so würden sie die grossen Fremden besser übersehn. Alexander, Friedr. Wilhelm u. der Palatin kamen daher, der Palatin sagte ihnen etwas ins Ohr, und die zweye blickten Joseph Vay auf einmal an; der Palatin blieb mit niedergesenktem Blick. Er wird den Gästen den grössten Sohn des Landes gewiesen haben.

Biberauer nahm die Vocation nach Kázmér nicht an.

Den herzlichsten Dank für Ihre Glossen auf Klopstocks Ode. Dr. Gyarmathy excerptirt alle meine Neologismen, und will mich belehren, wie solche Stellen der Ungar ausdrückt.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

* Aber England und Frankreich hat auch eine. — Romy K. Gy. jegyzete.

2866.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Kolozsvár, Febr. 21d. 1815.

Tisztelt Barátom,

Eddig is majd mindennap akartam írni, de rettegtem a' pennához nyulástól, mert Pataky árnyéka egybe előmbé tűnt. Tegnap kaptam leveledet, 's már most irnom-kell. Által kell esnem ezen is, bármint szorongasson az egész levél írás alatt a' fájdalom. Ah, már érzésem gyűlva háborog, 's nedvesednek szemeim. Kazinczym, Kazinczym, gondoltad volna é ezt, midőn tőled elbocsátád, hogy mi Pataky nélkül maradunk! A' Kolozsvári három szoros barátoknak egyike elhagya, ketten maradtunk. Együtt sirtuk-ki fájdalmunkat Wesselényivel, együtt sohajtunk utánna, 's elnémulva nézünk egymás szemébe.

Tegnap a' postára magam találék bé menni. Meglátom írásodat, 's megdöbbszem. Olvasom négy öt rendedet, fogtam kalapomat, mert ajkam reszketett, 's az ajtón kívül hullattam könnyeim!

Wesselényinek még nem adtam által leveledet. Tegnap nála töltöttem az estvét, Berzsényinek hozzám írt excellens episztoláját, 's a' Muzéum számára küldött fordítását olvastuk. Leveledet még nem akarta elvenni.

Engedj-meg, hogy leveletem, három nappal későbbben, mint a' datum van, folytatom. Lajos órájival, a' Grófné és Báró Wesselényi Miklósné körül elvoltam foglalva. Ez a' férfias lelkű Asszony is nagy érzékenységgel vette a' mi Patakynk halálát. Olvasd levelének néhány sorait, mellyeket tudósításomra hozzám írt: «Nagy megilletődéssel vettem Patakym elvesztése felől a' hírt, melly véletlen és szomorú. A' ki őtet ismerte, az ítélheti-meg, mit vesztett fiam és én ő benne. Kipótólhatalan az ő elszalasztása. Ezt semmi többé vissza nem adhatja. Azt gondoltam 's egész megnyugodt elmével voltam, hogy ő lesz utánam fiamnak gyámola 's mindene, 's íme a' kegyetlen sors ettől a' reménytől is megfosztott. Füstbe ment minden plánumom 's a' fiam állapotja a' legnagyobb zavarba hozatott.» —

Szegény Patakym Novemberbe jöve-bé Zsibóról egyedül, Atyja látogatására, 's három nap az időt többnyire együtt töltöttük. Kéréseimre azzal mene-ki, hogy a' Muzéum számára dolgozni fog. Január

18dikán érkeztek-bé együtt, 's Pataky hurutos hideglelésben, azt híven, hogy itten a' Doktor kigyógyítja. Wesselényi mingyárt jöve hozzám, 's egy két visita tétele után a' beteghez tértünk vissza, tréfálództunk, Ő feküdt. Másnap, harmadnap, negyednap emlegette, hogy ő meghal, 's mi ketten még kacagtuk, s elhallgattattuk, hogy arról szólni se merjen. De ez mind nevetve folyt, s ő is velünk nevetett. Beteg ágyába adtam neki által Malvinának hozzája irt versét. Nem tudom azt hova hanyta azután, mert eljöttöm után fantazirozni kezdett. Ez Szombaton este volt. Vasárnap délelőtt még maga beszéllé el mosolyogva fantazmáját. Én Szalkay Eneását kapám elé neki, olvastam, de nem igen kellett. Este Wesselényivel bálba készültem, 's bé menék szobájába, hova magát vitette, Carlosz féltéséből, 's mondtam neki, hogy Miklóssal megyek a' bálba. Felszökve köszönte, 's kért, hogy ügyeljek, ámbár arra szükség nincs. Wesselényinek azt monda, viselje úgy magát, mintha ő is ott volna. Elmenetelünk után, mi semmi rosszat nem sejtven, ismét fantazirozni kezdett, 's ez mind tartott, úgy hogy midőn Hétfőn délelőtt hozzá mentem, extasisban kiáltotta nevemet, 's mikor tőle jönni készültem, velem együtt jönni akart. Megijedtem, mert láttam hogy rosszabbul van. Délután jó hozzám Wesselényi a' hírrel, hogy a' hozzá meneteltől elvagyunk tiltva. Este elmentünk a' Doctorhoz, kérdezősködtünk, 's az a' bizonytalanság, melyben őt láttuk, levert. Wesselényi nálam hála, másnap Consiliumot tartatott. Szeredán délelőtt a' Doctor megmondta hogy meghal, 's én ki előbb nem akartam hinni meghalhatását, mikor Wesselényi megmondá, remegő ajakkal, töredezett szóval, zokogásra fakadtam. Egymásra hajolva sirattuk a' mi Patakynkat, — és most újra siratom. —

Halva nem néztük-meg, hogy mikor emlékezetünkben képe megjelenik, ne elképedt ábrázatját lássuk. A' Szomorú Jelentést, 's a' temettségre meghívást nekem kelle megírnom 's öszszezúznom a' szívet, mely úgy is öszszezagattatott halálával. Eltemettetése vagy inkább a' városon kivitele nagy tisztelettel ment végbe, mint tanítványa akarta. A' többek között Consil. Kenderessy, Bárány Wesselényi József és Farkas, Gróf Bethlen Sándor vitték. Én az alatt, fél órányira Kolozsvártól, Gr. Eszterházy Dénesnél voltam Wesselényivel, mivel jelen lennünk, lehetetlen lett volna. Holt testét Zsibóra vitette, 's Atyja hamvai mellé tétette tanítvány-barátja.

Nagy köszönettel vesszük tőled, hogy képét munkáid elé tétetni akarod. Én a' Muzéum IVdik füzete elébe akartam tenni, de jelen-

tésed szerint jobban, helyesebben fog állani az öreg Wesselényivel. De, Carlosz képét kiküldeni nem akarja, Nagy metszését pedig nem szereti. Mint igazíthatjuk-e, nem tudom.

Trautner olly résztvevő barát, hogy életét a' többi Biografiája közé akarja tenni, 's az akármelly rövid lesz is, megérdemli a' megírást, s én azt vagy oda vagy a' Muzéum számára kidoigozom.

Igen is, esküdjünk a' Kedvesnek sirjánál még forróbb barátságot, kik barátjai voltunk. Cserey kére levelében, hogy halálát ne adjam elkészítés nélkül tudtadra, de már akkor elment levelem. Oh, magam se tudom, mint irtam én azt.

A' te tiszta lelkű Hitvesed sorait érzékenyedéssel olvastam. Mond a' Grófnénak forró tiszteletemet. Te a' legboldogabb férj vagy: én olly Asszonyt többet nem ismerek. Az olly nemes szíveknek valók Yorick és Elise levelci, nem egy száraz Grammatikusnak. Én azt a' te nagyon szeretett filologus barátodat ki tudnám találni ha nevét fel nem tetted is. Az ollyan mint mikor egy francia Geometra előtt Ifigeniát nagyon dicsérték, annyira hogy még neki is kedve jött elolvasni. De, néhány jelenés után viszszaadta ezzel a' mondással: Pour moi, je ne sais, ce qu'on trouve de si beau dans cet ouvrage il ne prouve rien. Két esztendeje, én is fordítottam két levelét azon Levelek közül, mellyek nekem mindenkor igen kedvesek, nagyon kedvesek voltak, 's Elizát annyira szerettem, hogy ollyan Asszony szívet kerestem álmodozva, 's hiszem, boldog, a' ki ollyant ismer, 's én magyarul is nagy elérzékenyedéssel fogom fordításodat olvasni. Azokban a' levelekben minden in mozog. Volt idő, mellyben leveleimben Sterneiziroztam. Én most vettem-meg Bécsben Sternének minden Munkáit.

A' mult hónapban egy nemes szívű, 's tiszta lelkű emberrel ismerkedtem-meg, Gróf Teleki Imrével, ki a' deák Classicusoknak nagy barátja. Horatiust készül kiadni, kiből 30 féle kiadásai vannak, 's megígérte hogy jegyzéseit, mint Nitsch és Habermeldt németül, ő magyarul teszi. Sok kedves órákat tölték már vele.

Gróf Haller Gábor Ő Exc. már általadta a' képet Nagy Samunak, kivel felfogadtattam, hogy minden erejét a' munkára fordítsa. Tudósíts hamar, mit akarsz alája írni, 's a' rezet innen hova küldjem.

Tegnap előtt szőllek a' Musée Napoléon birtokosával, 's mindekép igyekeztem az eladásra beszélni. Nyertem. De Váltó Czedulában 800 Rforintot, conventziósban 60 aranyat kér, 's alább

nem adja. Őtet akkor kellene körül venni, mikor a' kártyán veszt. Tudósíts.

A' mint te szeretsz rajtam kaczagni, úgy tehetném, mikor azt írod, hogy a' Tassó, Addison, Blair Értekezésével Zrinyit megöltem volna. Te ismered a' theoriákat, 's mégsem veszt előtted a' Munka. Azt pedig nem akarhatod, hogy a' Publicum azért szeresse, mivel az Epica Poesis theoriáját nem tudja. Sőt én elkerülhetetlenül szükségesnek tartottam volna Értekezést írni 's e közbe méltóságos helyeit citálni. A' theoriával azt nyertem volna, hogy a' Poesisnek ezen nagy neme illő pontból nézetett volna. Zrinyinél egyik Epicus vitéz Poéta sem igen erősebb a' festésekben, csak hogy ő darabos, göröngyök között nyíló virágu, 's itt mindenkor szem előtt tartottam volna Zrínyi korát 's a' mi nyelvünk akkori állapotját, 's megmondva azt, hogy ha Zrínyi kicsinységnak nem nézte volna a' poezist mint rendes Előbeszédjében arról szől, melly nagy lehetett volna. Én, kiadásáról már lemondottam, nem akarván így hozzá jutni, hogy tőled elvegyem. Ideje is a' Magam munkáji rendbeszedése. Az idő telik, 's Pataky halála int. — Wesselényi ölel bennetek.

Hiv barátod
Döbrentei mk.

Báró Wesselényi Miklósné házat vett a' mult héten, hol Carlosz szállva leszen, én Lajossal együtt hozzája költözködöm. A' Báróné 's a' Grófné együtt fognak konyhát tartani. Nem közléd észrevételedet a' Zsibói Ének töredékje felől. Átaljában Neked az én darabjaim már régolta nem tetszenek, mert csak elhallgatsz felőlek. Berzsenyinek Malvinához írt Episztolája felséges Munka. Originál, 's originál levele is, mellyet vissza fogok küldeni.

Kolozsvárt¹ a' legszebb órákat töltöttem Cserey Farkassal. Mutatta a' rozsdával írt Oszsziáni fordítást, mutatta Kazinczynek mejjképét gyűrűbe menő kövön, 's én meleggé lettem, olvadtam. — Egy reggel Buczyt nála találtam. Kértem, hogy arra a' diófara, melly alatt együtt, három szép estvét töltöttünk, egy ódát írjon. Olyan ódákat mondott-el ez alatt nekem, mellyeket csudálni kell. A' legszebb barátság érzése, megvallása közt mondottunk egymásnak Istenhozzádot.

¹ Innenről kezdve végig egy régebbi levelének toldaléka, a mely az eredetiben e levél után következik.

Cserey Miklós pantalonban, frakkban jelent-meg az Ország Gyűlésén. Nem tud semmit a' hatalmas Szonnett felől, 's én egy Örmény boltjában reczitáltam-el neki.

Ma irtam Kiliánnak, azért is hogy Barthelemy Anacharsisát vagy nyomtattassa ki a' maga hasznára, vagy szőljön mással iránta. Hege-düs, egy Kolozsvári Pap, akarja fordítani.

En, egy Andrásfalvához egy fertály órányira lakó Ref. Székely pappal Le Sage Gil Blas-ját fordítatom. Legalább hiszem, hogy rávehetem.

A' Kolozsvári Magy. Teátrum épül. Örvendve láttam a' rajta dolgozó Kőműveseket. Vaandza Székelyné Játzónét lefestette, 's rézre akarják metszteni. Vele kitisztítottam Gr. Török és Viczay rezeit. Rochefoucauld előtt nincsen a' Gróf képe. Leszen e szerencsém exemplárokat mind a' kettőből kapni? vagy más Munka elejébe jönnek? A' rezeokról úgy látszik már nyomtak, 's nem nyomtathatok rólok többet. Viczayét Csereynk mutatta.

B. Apor csinatlan. Vásott köntösön függ keresztje. Borzas. Háza rendetlen. Egy molyos, poros sárga kanapéra ültetett, Lajossal. Voltaire miatt, mikor mondtam hogy belőle is lesz fordítás, ismét fintorgatott. Minapába azt sugá az Ország házában: Már látom, hogy csak elakarják temetni a' Hazát ezek a' nagy Urak!

Juliusban Siposnál voltam. — A' Grófné már indulni akart M. Országra.

Az Erdélyi Muzéum iránt új lépéseket tettem. Rendre jártam azokat, a' kik Csereynknek segítséget ígértek. Consil. Kosztától kinyertem, hogy a' Lyceum nyomtató műhelyébe magam hozassak új, csinos betűket, melly dologban ma irtam Pestre. Betűket Czokkerrel akarok öntetni, 's mustrákért kériettem Kilián által. Hazafiúi, barátságos segítségét mutathatná ebben Szemere, de ő nekem, a' mint látom, kiholt. Még egy kommiszsiómat se vitte kedvemért véghez. Pappirost is magam akarok, Segítőjím költségén hozatni, 's ebbeli kérésemet a' Tekintetes Urhoz teszem. Mert ha mind ezekről magam nem gondoskodom, Munkájink' kinyomtatását a' csinoshoz szokott szem utálni fogja. Előbb nem indulok most-meg vele, míg csinos boríték, mellyet Csereynk készített, jó nyomtató, 's nagy papirosan tiszta betűjím nem lesznek. A' formátumot ilyennek gondoltam, mint ez a' papiros darab, Gutschmuth paedagogische Literaturját vévén mustrául. Instálom a' Tekintetes Urat, ha felső Magy. Országról egy jó papiros malomból számomra olyan papirost szerezne, a'

mellyet önmaga egészen jónak találánd. A' papiros csinálással lenne úgy az alku, hogy ő azon elkezdett Sortébol mindenkor készen tartana számomra, mellyet én Kolozsvárra, a' Debreczeni Sokodalmakhoz béhozatnék. Eleinte 600 tizenkét árkusból álló példányhoz megkivántató árkus kellene, mellyet a' jövő tavasszal szeretnék megkapni. Mennyi lenne ennek az ára? — Erdélyben lehetetlen jó papirost kapni. Hijába hitegetett a' Typographus. 'S a' mint más Typographusok meszszeről kapják papirokat, úgy én is megkaphatnám. Tudósítson erről a' Tekintetes Ur, kérem, minél előbb.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. II. köt.]

2867.

Kecskeméti János — Kazinczyna.

Tekintetes Fő Curator Ur!

Tisztelendő Esperest Liszkay Sámuel és Jászay Mihály Urak, e' mellett Ttes Coadjutor Curator K. Kazinczy István Úr, mint Deputatusok meg jelentek Nemes Ekklesiánk közepette a' végre, hogy némely fontos dolgokat Ekklesiánkban a' Ttes Fő Curator Ur Elölülése alatt elintézzenek. Még ma estveli 6 órakor némely praeliminárekba bé szándékozik ereszkedni, a' naggyát pedig holnapra halasztani. Méltóztasson azért a' Ttes Úr magát hozzánk holnap reggel meg jelenni [!], a' kik egyéb aránt Gyülekezetestől mély tiszteletünk mellett vagyunk S. A. Ujhely d. 22. Febr. 1815

Ttes Fő Curator Urnak

alázatos szolgálja

Pred. Kecskeméti János mk.

Kivül:

Tekintetes Nzetes és Vitézlő K. Kazinczy Ferencz Urnak több Ttes ns. Vgyék Fő Tábla Birájának, a' Ttes S. A. Ujhelyi ns. Ekklesia Nagy érdemű Fő Curátorának alázatos tisztelettel ajánlom

Széphalom.

[Eredetije a sátorajja-ujhelyi ref. egyház levéltárában.]

2868.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 24dik Febr. 815.

Igen kedves Barátom!

Hogy Te olj Boldog vagy, a miljennek tudlak és szívem egyenességiből kívánom, annak tökéletes el hívésére több nem kell azon szép soroknál, melyeket a legnagyobb tiszteletre olj igen méltó kedves Grófnédnak hozzád küldött leveléből nékem ki írni méltóztattál és az által aszt a gyönyörűséget adtad nékem: hogy az olj igen kevés szám között Nemzetembe egy szép, egy tiszta lelkű és szívű asszonnyal többet tudok — miljen szív nemessége szól azon Rendekbe? Örvendek ezen Birtokodnak szívem leg mélyebb reitkéből — és ajálj engemet eő Nagyságának kegyességibe, kinck kezeit csókolván, jelentem, hogy valóságos szerencsémnek fogom tartani, ha ilj Dámának kegyelmébe lehetek. A Te Boldogságod, Barátom, olj nemű, mely egyedül alkalmas az életnek igaz örömeit terjeszthetni napjainkra; mentül ritkább, annál becsesebb az ilj Boldogság, és annál inkább lehet mind szeretni, mind tisztelni azokat, a kiknek az Egek ilj nagy kegyelmeket nyuitották.

A mi a virág magokat illeti, én azokbul, melyek nállam meg vannak, és Nállad nincsenek, örömet részeltetlek Tégedet, csak tudjam, hogyan juttassam kezédbe.

Miolta utolsó Leveledet vettem, az olta Fő Hadnagy Ladányi nem volt nállam; csak ugyan az ui katonai Almanach szerint írhatom Néked, hogy Faragó Swadronyos — Seiben pedig en second kapitányok a Császár Huszár Regimenttyénél és hogy ezen Regimentnek Stabja mostan Gallicziába Tarnowba vagyon — ha tehát a Regimentből valamely Tisztnek írni szándékok vagyon, utasicsd a levelet csak a Regiment Stabja Statiojára Tarnowba, innen minden posta napon ki szokták a katonáknak szőlő leveleket a Divisio Comandókhöz küldeni, és onnan ki ki hiba nélkül kezéhez kapja a magáét. A napokba el küldöttem Néked Fő Hadnagy Ladányi levelét, melyet nékem Cschy iránt irt volt.

Én eléggé raita vagyok, hogy a Telemach forditójának képe mentül előbb és pedig a czélnak meg felelve lassung világot — irtam az Ipmannak azon kívánságod iránt is, hogy Attya subscriptiojával

ajándékozzon meg Tégedet. Tudván hogy Te szoktad és tudod meg becsülni azokat, a miknek noha igaz becsek vagyon, és még is a leg nagyobb résztül nem becsültetnek — Küldök [!] ide zárva egy Couvertyét Kaprinainak, meljen pecséttye is raita vagyon, és egybe szidtam éppen tegnap előtt egy számomra pennakot igazító kaptányt, a ki író asztalomon penna próbálni ezen becses darabocska papirost vette volt elé. Hogy tulaidon pecséttye volt az Kaprinainak, több leveleirül is tudom, de raita van meczve a S. K. is. Familiai czímere é az (nem tudom származását), vagy gondolom aszt, meg határozni nem tudom.

Szünet nélkül való légyen a Te Boldogságod mind önnön magadra, mind tisztelőidre nézve, kik között az elsőséget senkinek se engedi

Hív tisztelő barátod

Cs. F.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 50. sz. IV. köt.]

2869.

Kazinczy — Helmeczy Mihálynak.

Széphalom Febr. 25d. 1815.

Kedves barátom,

Ma vettem a' kedves ajándékot hozó leveledet. Valóan igen kedves ajándékot. Mi az, a' mi másnak talán kedvetlen volt volna! Én az olyanban örömet találok, mert az olyan azt mutatja, hogy hozzám bizodalom volt. Osztán én magamat Pápának nem tartom. -- Teljesedve lesz parancsod. — Stíljére nézve ez az ajándék egészen más mint előbbeni művei. És ez bizonyosan jobb mint amazok.

Boufflersnek elvesztén nagyon bankódom. Ha a' prózát könnyen kipótolhatom is, a' versek nem tudom miként fognak elsülni. A' melly műven könnyűségnek kell lebegni, az nehezebb mint a' legnehezebb. Leírva pedig nincsenek meg nálam. Már ez második dolgozásom a' mi annyi kezek közt elveszett. Ezért nem szeretem én varratlanul adni-ki kezeimből darabjaimat. Próbát teszek, elsül e lefordítása. Ha el nem sül, el fog maradni.

Hogy az Idyllek külön oszlopot nem kaptak, azt vigasztalhatatlanul kesergem. Kikötém Tr. Urtól, 's nem használa. Számot

vetettem a' Német kiadás' lapjairól, 's kiszámláltam, hogy ez így sem teszen többet mint az első Kötet teve. Azon felül hogy ez mocskok, nagy mocskok, engem fognak megítélni. — Jó ezt kivetni fejemből, mert nem lelek nyugtot.

Egmontot fordítani nem könnyű dolog. Kivált a' versek, a' versek. Van ott egy dal, a' mi régen kifáraszt. Osztan Martiusban útra kell mennem, 's ha haza jövök, el fog Osszián. Nem tudom mit csináljak; fordítani szeretném; de elrettent a' munka és az idő' rövid volta. De majd meglássuk. Tudósítani foglak minden esetben.

A' Messziás nálam jó darabban le van fordítva. De én azt csak akkor veszem elő mikor a' többi nyomtatva lesz. Azt örömmel teszem, mert fordítása sok újítást tétet velem, mint az Ossziáné; 's olly újítást, a' millyenre különben nem jutottam volna.

Trattner Urat arra kellene venedd hogy a' Júniusi vásárra Yorickkal azt a' Kötetet adja a' melyben a' Bölcsék' köve, a' Szobor és a' Szalamandrin álland. Az Augustira hogy adhatnám Ossziánt és Egmontot, Eszteltt, Clavigót, a' Testvéreket és a' Karnevalt. Feledém mondani, mert ezt sietve írom és elfáradva 's igen álmosan, hogy a' Bölcsék' köve 's a' Szobor mellé Miss Sara Sampson fogna jöhetni, vagy ha ez oda sok volna, Rigó Jonathán és a' Római Karneval --- mert Egmont, Esztelle, Clavigo 's a' Testvérek a' Karneval nélkül is többet fognak tenni mint 25 ívet.

Ma megyen emberem a' Kassai Dilizsánsz szekér' csomójáért. Előre köszönöm a' nyújtott örömet.

Minthogy magam megyek hozzátok, és ezt talán Martiusnak utolsó napjaiban, halasszd-el a' kard' vételt.

Hogy a' mi kedves Öregünk 's igen kedves hitvese Szemere által írt levelcmet örömmel fogja venni, képzeltem. Festeni fog magamat, feleségemet, lyányomat, 's viszem hozzá a' Kreutzinger által dolgozott képet is, és a' feleségemet 16 évű korában, midőn még igen szép volt. Most engedd magadat ölelni, édes barátom, 's fogadd-el köszönetemet.

Vallyon melly kép után akarja Tr. Űr metszetni a' Ráday képét? — Wagner festette a' *hálósüveget*, de nem jól. —

Beszéld reá, édes barátom, Tr. Urat, hogy tétessen velem próbát Schellernek [Lexiconával. Nagy tüzzel dolgoznám azt. De

nekem Schellerem nincs. Bécsben vennék. Ha mívem tetszene, úgy osztán folytatnám a' munkát igen szíves igyekezettel; inkább azt mint mindent akarmit egyebet. Magának is írok ez eránt.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

2870.

Kazinczy — Helmeczy Mihálynak.

Széphalom Febr. 26d. 1815.

Kedves barátom,

Tegnap estve vevém Dilizenszon küldött csomódat. — Molly öröm! — Ma egész nap Yoricknak Érzékeny Utazásait 's a' Római Carnevalt olvastam-el. Mennyi vala ott igazítást-kivánó! De mondhatom ellenben hogy sok helyét olyannak találtam, hogy nem mernék újra fogni fordításába. Így ugyan nem tudnám ismét fordítani. A' franczia 's deák szókat 's szállásokat kihagyni lehetetlen; egészen elrontanám, 's azt vallanám magamról hogy Auctorom' tónjába belépni nem tudtam. De hátul megmagyaráztam a' mi némelly Olvasó előtt érthetetlen maradt volna. Azt írod, hogy félsz tőle, hogy nagyobb lázt ütend ez mint Osszián fog. Oh lázt bizonyosan fog, de csak a' mi *kedves* embereinknél, kik rést keresnek bennünket bánthatni. Azzal ne gondoljunk. Elnémulnak.

Egmonthoz hozzá fogok holnap 's azon leszek hogy Martzius' végével levihessem hozzád. Kevés idő, nehéz és elég nagy munka; de kedves is. De szavadat áldd, hogy rajtam ne vesszen; hogy a' Censor el ne akassza.

Stellának utolsó levelét mellé zárom az újabb Esztellnek. Vigyázz hogy el ne tévedjen, 's nyerd-meg az érdemes Censortól hogy írja-által a' mi a' régiek végében áll. Sőt nem utolsó levelét zárom ide, hanem az egész régibb Esztellt, de kérnélek hogy ezt a' régibb MSt nekem add vissza, majd be fogom kötetni társaihoz.

Kijövéen a' IX Kötet közzül már négy, öt vagyon még nyomtatni-való. Ezek így következének:

- I. Esztelle, Clavigó, a' Testvérek, Egmont. Ráday képével.
- II. Yorick Ér. Utazásai és Elizához írt Levellei, 's a' Római Carneval. Barkóczy képével.
- III. A' Bölesek' köve, a' Szobor és Szalamandrin. Títusz, és hátul Rigó. Haller képével.

Rigót és Tituszt itt veszed. Semmi sincs tehát egyéb nálam mint Összián, és Egmont. — Talán nem lesz szükség Boufflersre. Próbáltam a' verseket, 's ki nem tudám csinálni.

Vida barátunknak tisztelő köszönetet jelents a' menyé' nevében. Horváth meglepe a' Repülő szekérrel. Valóan az a' Kalendariom sok ismereteket terjeszt-el a' szép nem közt. Bár csak Horváth egy két lapot engedne e' munkájában a' jobb magyar írások' említésének, hogy a' szép nem tudhassa, mi jó jöve-ki az elmúlt esztendőben, 's szokna a' Literar. Ujságok olvasásához. — Az Erdélyi Muzéum új darabját igen csak Pesten fogom látni.

A' Szívképző Regéket és Gessnerem első Kötetét csak futólag tekinthettem-meg eddig; ebből a' Gessner életét, amazok közzül a' Jó Anya' egy részét olvasám-el. De csomódba fél ív vala téve a' Gessner Ildik Kötetéből. Rettenetes dolog hogy az Idyllek' Kezdő betűje hol a' Columma' szélén, hol beljebb áll. Nem gondolkodhatom elszomorodás nélkül, hogy olly szíves kérésem Tr. Úr által megvettetett.

A' Kis Verseinek láthatását neked szívesen köszönöm. A' papiros rút illy szép betűkhöz. De Tr. Ur írja hogy nálad egy exemplár velin vár. Azt csinosan fogom bekötetni.

Ajtay alig ha nem felette szükséges könyvet ada a' hazának. Örvendek hogy a' Magyar Történeteket kidolgozta. Bár ollyannal tekintette volna-meg a' ki abban a' tudományban nevet szerze. De élj szerencsésen, édes barátom.

Febr. 27dikén.

Éjjeli tizenkettőig dolgoztam Egmontban, 's íme 9 lap le van fordítva. Könnyen ment, mert megmaradt emlékemben a' mit harmad éven dolgoztam volt 's nem remélvén hogy lenyomtathatik, 's tartván hogy Patakival collisióba jövök, elvetettem. Ma készen leszek az első Felvonással, 's még a' héten kettővel; úgy hogy Martzius közepéig kész lesz; de akkor tisztongatni 's tisztázni fogom. Setétben ez éjjel alkalmasan elkészült a' Die Trommel geschlagen is. Hát majd a' Leidvoll nem fog e egészen kifárasztani?

Édes barátom, Én Martziusban bizonyosan megyek Bécsbe, de ha megbetegszem, vagy valami ehhez közel járó baj ér, az út elmarad. Az okosság tehát azt kívánja, hogy a' Boregszászi Dissertatióját és a' miket Szemerénk későbbben fogna hozhatni, ezen alkalommal hozassam-fel. Kérlek, igen nagyon kérlek, küldj nekem

Schellers Wörterbuch latein. u. deutsch

is, a' Bécsi tavalyi kiadás szerént. Ez eránt Trattner Urat is kértem levelemben, melly itt pecsétlen megy. De mivel Tr. Úrnak vásárlkor temérdek a' baja, te láss, kérlek, hozzá, hogy bizonyosan vegyem.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

2871.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom Febr. 26d. 1815.

Kedves barátom,

Verseidnek három Kötetei egyszerre érkeztek-meg hozzám tegnap, a' Kassai Postaszekérről. --- Az apró betűk kifáraszták szememet még üveg' segéde mellett is, mellyhez szokva még nem vagyok. Ezen felül azért nem olvashatám-meg, mert egész napomat elfogta egy semmi haladékok nem tűrő munka. De a' mit benne olvashaték, azt olly örömmel olvastam mint mindent szoktam a' mit Te írsz. Csudáltam, nagyon csudáltam, irigyletem Distichonaidat, 's minekutána ezeket 's a' Horátzi Ódát ismerem, óhajtanám, hogy szállana-meg ismét a' Verselés' lelke, mellyről lemondál, 's ezen új zengésű lanton gyűjtenél újabb koszorúkat. Ezt épen nem azért óhajtom, mintha rimes verseidre kevélyen [nem] tekintenék; tudod te, mit tartok én azokról: hanem hogy ezen is bájold-el fülcinket, mint ama' régibb lantodon cselekvéd. De ha soha semmit nem írsz is többé görög mértékű sorokban, ez a' kevés megmutatja, mit fogtál volna így nyújthatni. Ezek legszebb próbáink közzé tartoznak e' nemben.

Előbeszédem nem a' Te tetszésed szerént nyomtatott-le. Miért? azt én ugyan nem tudom. Tanúm Trattner és Helmecezi hogy eránta semmi ellenkezőt nem hagytam. Hogy Bilkei Pap Ferencz Clericus volt a' lapok' Correctora, azt még Januáriusban sem tudtam. Ekkor

írta-meg azt nekem Helmecezi. Kérlek tehát hogy tetszésed megszegését nekem ne tulajdonítsd. Elhűltem midőn tegnap azt megláttam.

Most már Horáztod' kiadása eránt tehetek lépést, elébb Trattnernél, azután Balogh Péter és B. Podmaniczky József Excelljoknál. Szeretném úgy ejteni, hogy ők vigyék a' nyomtatást, de minden nyomtatvány Tiéd legyen. — Balogh és B. Podmaniczky Uraknak eddig még nem írtam, mert nem vala ideje. Mostan már vagyon. De elébb megtudom Trattnertől, mennyiért vállalná magára a' dolgoztatást.

Én Martzius' végével indúlok Bécsbe feleségemmel és leányommal. Egy nevelőt nézek-meg, ki eránt már fel vagyok bízta, 's lehozom. Gyermekeim most vagynak azon *korokban*, midőn német és franczia nyelvet tanulniok kell; 's a' nevelőt látni akarom elébb, mert vaktában bánni, ezt más által nézetni-ki, nem bátorságos. Képzeled hogy az minden óhajtásom, hogy Tégedet ismét láthassalak. Ezt óhajtja feleségem is.

Én December oltá sok időt vesztegettem-el az Ujhelyi Ecclesia Curatorsága miatt. Vesztegettem, mondom, mert sok bajaimnak kevés volt sikere. Egyéb értelemben azt nem tartom vesztegetésnek. Jót tenni mindég szerencse; szerencse, ha azt akarjuk is. Bajaimnak édes jutalma volt az Ujhelyi második Predikátor' barátsága (*György József Úr*). Ez a' derék, tanult, és szépen-religiosus ember sokat hasonlít Cleymannhoz. Beszéde tűz, 's nem pusztító, hanem élesztő tűz. Példás ember, példás férj, példás atya. Nem ingerli a' tudatlanokat, de bátor kimondani a' Valót. Egy lelketlen társa van, gyenge is, tudatlan is, 's az Ecclesiában sok a' Prókátor, kik azt is akarnák tudni a' mi nincs Verböcziben, és a' kik azért kevélyek, mert nem régen léptek-ki a' semmiből. Annak a' mit születésnek mondanak, legalább az a' haszna van, hogy az ilyeneknek nem kell mereszkedniük. — Mi nem fizetjük Papjainkat, 's tartozásainkat erántok *alamizsnának* nézzük. Azt hisszük hogy a' *Templom'* szolgálja a' *mi* szolgálaink, 's eléggé vastagok vagyunk éreztetni velek, hogy mi őket *maraszthatjuk*, az az kitehetjük. — A' konkolyt-hintők az idősebb Papot a' magok' részekre vonták, 's minthogy *György* a' maga 200 ft és 22 köből élet fizetését (ennyit von a' másik is, még pedig csak valutában!) leszállítatni nem engedte, ez declarálta, hogy ő roá-áll erre. Emlékeztetém a' Cánonra, a' Tractualis Felsőség' parancsolatjára, 's ezt a' Consistoriumban, 's ő a' Zsidóktól való félelemnek miatta állhatatos maradt. Tudattam az Esperesttel,

szóval, 's a' vén Pap citáltatott. De mi Protestánsok csak visszük a' dolgot, Isten tudja hogy! — Nekem személyes idegenségem senki ellen nincs: de nem szeretem a' dolgok' folytát. A' szabadság' szeretete czimere 's firmája alatt nekünk rendetlenségek kellenek. Nem sokára leteszem e' hivatalt.

Itt egy rettenetes történet történt Januárban. Ne tekintsd mesének. V. Ispánunk az Egri Érsektől és Makay Praelatus Tabulaetól tudja. — Zábráczi Egri Nagy Prépost hat ezer ftot hagyta a' Tari [!] Plebánusnak pengő pénzben. Egy estve 3 idegen, szép kocsin szép lovakkal, szállást kér. Vacsorálnak, kártyáznak. Éjjél után abba hagyják, a' Pleb. cselédjei mind aludtak, 's az egyik pisztolyt 's gyilkokat tesz az asztalra, 's előkéri a' pénzt. 5500 ft vala meg, 's a' rossz emberek számon kérték, hova leve az 500. — Pleb. Urnak nagy a' szakála, mondá az egyik; tessék lefűlni; én megberetválom. Hasztalan vala minden rimánykodás. — A' beretválás actusa sérelem nélkül méne véghez. — «Mikor félt az Úr jobban? most, vagy a' pénz kérésekor?» — De még egyet: ekkor egy pohár vízbe port töltenek, hogy igya-meg. Nem használt a' kérelem, 's a' Sacerdotale verbum alatt tett ígéret, hogy szentül fog hallgatni. A' Pleb. azonnal elaludt. Levetkeztették, ágyba tették, fogattak, elmentek. A' Pleb. az ópium után 10 órákor ébrede-fel.

[Eredetije Kis Lajos birtokában.]

2872.

Kis János — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Melly hirtelen 's észre-vehetetlen repül az idő a' foglalatosságok és széllyel-vonattatások ezer nemei között! Bár egy nap sem mulik el, mellyen elmémben meg nem fordulnál, tsak most veszem észre, hogy December 19dikén költ leveledre még adósod vagyok. 'S mennyi nem történt már ezen időtől fogva! Hány érzések nem enyhítették 's nem ostromlották már azolta szíveinket! Pataky, ez a' szép reménységű 's Nemes szívű Ifjú is kiszakasztatott végképpen karjaink közül. Az én házamat is környékezte a' veszély, feleségem és kisebbik fiam, ezen Mignonom egymásután több hetekig fekvő betegek voltak; én magam mindég fenn jártam, de egy ideig igen

gyengélkedő egésséggel küszködve hordoztam munkáim és bajjaim terheit. Hát Te és a' Tied mint vagytok ?

Verseimet a' napokban kaptam Trattnertől. A' Betük szépek, a' nyomtatás helyes, a' papiros tűrhető, képem, a' nagyobb számú ítéletek szerént el van találva; de a' metszés finomabb lehetne, a' nyomtatásbéli hibák pedig igen számosak, és némelly helyeken az értelmet egészen eltsűfétják. Báró Major Lakos, a' ki most Bétsben 's egy VasVármegyei Vidos Kisasszonnyal jegyben van, igen reám bízta, hogy nevével köszöntselek. Ő nem sokára egy munkával akar a' Magyar Publikum eleibe lépni, melly a' mint mondotta, Román forma köntösben de nem tulajdonképen Románban Olasz Országi emlékezeteket foglal magában. A' kézírás mostanában érkezék hozzám. Titulusa nintsen; még eddig tsak azt látom az imitt amott futva forgatásból; hogy Székfalvi Lajos és Biondini Marietta fognak a' Fő személyek lenni. A' kinyomtatás előtt veled is fogja közölni.

* Lajosom a' törvények tanulására szánta magát 's a' jövő Novemberre Po'sonyba szándékozik menni az Akademiába. Magam javasoltam neki ezt a' pályát, még is sokszor félek azolta, hogy nem talál olly szerentsés lenni, mint kívánom. Azomban Istenre hagyom a' jövőndöt. Az én Lajosom némelly hibás manirjait kivéven tökéletesen jó és szeretetre méltó gyermek. Az Isten meg fogja áldani. Egy pár apróságot zárok ide tőle. A' magyart testvérével tanúltatta-meg 's mondatta fel nevem' napján.

A' deák iskolai munkája.

Isten Hozzád és Kedveseidhez.

Sopr. Febr. 27dikén 1815.

Örökös híved

Kis.

ConCordia VICToriaM genVlt.

Tandem faventes Austriacis Deos

Conjuncta nec non pectora principum

Fractumque Gallorum furorem et

Napoleonta Canam ruentem.

Quem tota tellus contremuit diu,

Et qui potenti miscuit omnia

Dextra per orbem atque ut placebat

Et dedit et rapuit Coronas

* Csak innét kezdve Kis J. kézírása.

Donec manus conjungere principes
 Coepere magni. Tum cecidit furor
 Martis venit Coelum relinquens
 Pax redimita comas oliva.

Vos nunc amicos foedere principes
 Europa sperans adspicit; omnium
 Cum gentium Di fata iusti
 In manibus posnere vestris

Vultis, diu ut vos concelebrat tuba
 Clio perenni bella reponit
 Terram beet pax, neve quassae
 Hen! iterent pelagus Carinae.

[Eredetiye a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

2873.

György József — Kazinczynak.

S. A. Ujhely 1815 Febr. 27ik.

Tekintetes Ur,

nagy Érdemű drága jó Uram!

Szombatonn annyi hogy felszabadulék a' Gyülése's lárma alól, azonnal viszont érkeze egy Express követ Némethiből hozzám egy egész málna levéllel. Szörnyű Hiteknek kell ezeknek a' szegény Embereknek én erántam lenni, minden Kivánságimat, melyek a Calvin felekezete gondolta Papi Vasallusság ellenébe valának szegezve, in forma *bulla* megerősítették, a Marasztást eltörlötték, az 500 forintot canonizálták, sőt most erre az Esztendőre 800 forintra emelték. — Mit tegyek egy ilyen Hit ellen? — vel Acheronta rumperet — Azonba Concessájok még sincs, de nem is indultak oddig benne semmit, mivel 15 Martiusra vagynak Generálgyülésre Debreczenbe idézve, 's hogy minden Exceptióknak egyszerre nyakát szeghessék, épen azért küldök Expressusokat, hogy általam az Esperesti szokott — ha eggyik Traktusból másikba migrációra kerül a' dolog — Testimoniumot megkapják 's azzal a' kifogások ellen, melyek talám Személyemet érdekelhetnék, élhessenek. Mit vala tennem egyebet, nagy a' Hitek: ezek a' gonoszok ha leülésről gondolkoznék talám, — jövőendőbe ha cassam nem birná — még jobban levágnak alattam

a' fát. Embert küldék az Esperesthez Abarára, s a' Testimonium elérkezett, melyet, — bizonyosann el méltóztatik hinni a' Tek. Úr, hogy nem valami gyermeki hiúságból, hanem az Esperes gondolkozása módjának szélesztésére, melly minden okos eránt kötelesség — lepáriáltaték a' Professzorral, 's erga restitutionem küldök a' Tekintetes Urnak. A' követ dél után mene el, lesz é erre Concessa, nem é pusztán a' Debreczeni Idiotismus határozandja meg — Afrikából elég ez Ujságnak.

A' Glückwunsch hála Istennek nekem sem lévén kenyerem, feleségemhez folyamodék eránta, stante pede uno mindjárt ömlött a' Német szokás szerént ez az első, azután több is, de én megszokván az ilyenekbe a' nem válogatást, küldöm ezt a' hirtelen paríált egyyet — a' Magyar tőle nem sühetvén, lehetetlen hogy vele szolgáljak.

Eö Excellentiájának tegnap expedialék a' Vármegyés actakkal 12 Exemplumot s egy Levelet mellette. — Nemességem Szombathon publicáltatván: nem volna e ideje nála zörgetni Assessorságért, én ugyan inkább szeretném, ha más sugná ezt be Ő Excellentiájának; — ott azon az incognitus világonn hasznát vehetném e fantomnak; — itt sem praejudicálnék azonba semmit, elköltözvén innen. Méltóztasson tudatni c' felül vélekedését velem a' Tek. Úr! 's kit kellene intermediálnak gondolnunk, Pápistát szeretnék.

Gráziájiba ajánlott tiszta tisztelettel vagyok a' Tekintetes Urnak
alázatos szolgája
György mp.

A' Pesti dolog felől méltóztasson securis lenni.

Ugy tetszik, minap reték magot kérétt a' grófné Ő Nagysága, im küldöm, a' mim van.

[Eredetije a sátoralja-újhelyi ref. egyház levéltárában.]

2874.

Kazinczy — egy kanonoknak.

Méltóságos és Fő-Tisztelendő Bátor Kánonok Úr

különös tiszteletű, bizodalmú Uram!

Az a' munka melly alá vállalkozni akarok, oly nagy, hogy ha életemnek nagy részét az arra vezető készülétekben nem töltöttem

volna el, és ha olly barátim nem volnának, a' kiktől szabad várnóm és ha egy részről az idő nem ért volna meg, más részről pedig a' nyelv nem tett volna szembe tűnő 's örvendetes előmeneteleket, szépnék, ragyogónak lenném ugyan az ideát, de elrettenve annak nagyságától, a' veszélyes pálya' meg futására fellépni nem mernék. Tűzel annak meggondolása is, hogy még eddig ugyan egy szenvedhető szótárunk sincs, 's a' legújabb nem sokkal jobb a' réginél; hiszen annak Dolgozója a' hálás tiszteletre olly méltó Baróti Szabónak Kisded Lexiconát, és mind azt a' mit a' bajnok Révai életbe hozott, 's a' mit gondosabb Iróink, 's ezek között a' sok érdemű Dugonics is, a' Nemzetnek adtak, ismerni sem méltóztatik, 's kevély elmellőzése által mind azt a' mi Lexiconában nincsen, a' gyanús szók seregébe látszik taszítani akarni. Sándor István egy elég vastagságú Toldalékjával megbizonyította, melly hijános az az általam most említett Lexicon. Ezeknek szükségét nem lehet nem éreznünk, 's ha látjuk is hogy igyekezetünk megmérhetetlen távolságban fog állani elejénte a' tökéletességtől, illő, hogy tegyünk valamit, 's közeleítsünk a' nagy czél felé, hogy ahhoz ha magunk nem, a' maradék annál közelebb álljon, 's ez a' lelkes de szerencsétlen Nemzet, bővebb nyelvet kapván, tudományt kaphasson, mellyben azért nem haladhatott eddig, mert nyelve nem volt reá alkalmas. Én ötvenhatodik esztendőmet élem, 's még ígérhetek magamnak két három 's talán négy lustrumot is. Mint emelkedik lelkem arra a' gondolatra, hogy Munkámat kétszer háromszor újra nyomtatva és így megigazítva, megbővítve, fogom láthatni! Erre lassu sietés, 's elfáradhatatlan gondok kellenek és sok segedelem. Csak az ide tartozó segéd munkák megszerzése is nem kevés költséget kíván. Mert azon felül hogy régi könyveinket tanácsra kell vonni 's kiírni a' helyeket, a' mellyek a' szó' értelmét bizonyítják, azon felül hogy sűrű levelezést kell űzni a' két Magyar haza' külömbféle tájaira; igen bölcsen ítéli azt a' Mélt. Úr, hogy ezen nevezetes munkában a' más nyelvek' szavait is fel kell hordani, mind tanulság végett, hogy hasznát sokan vehessék, mind nevezetesen azért, mert nyelvünkben igen sok szó van a' Napkeleti nemzetektől, a' görögöktől, olaszoktól, francziáktól, leginkább pedig a' Roma' nyelvéből, 's a' németekéből, 's tótokéből jött által hozzánk, nem ritkán tetemes elváltoztatásokkal, 's ezeknek eredeteket a' grammaticus Lexicographusnak nyomozni egyik tágithatatlan, és ha azt philosophusi lélekkel tudja tenni, igen nemes tisztje. Nem csak idegen Lexiconok kellenek pedig, hanem a' nevezetes philolo-

giai Irások is, melyekben Németország a' kevélykedhetőségig gazdag. Melly sokat nem tud péld. ok. az, hogy csak egyet említsek a' sokak között, a ki Kolbénak nevezetes munkáját nem bírja: Über den Wortreichthum der franz. u. deutschen Sprache. A' Jénisch XIV. nyelvek' öszve hasonlítását, 's a' mit Herder, Vater, Harris, Monboddó [!] irtak, nem is hozom-elő. — Mind ezek, Mélt. Báró, csak azt mutatásák, hogy ezek felől el nem feledkezem midőn magamat majd a' nagy Munkának alá adom. Kevés napok alatt Bécsbe indúlok, de Apr.-ben honn leszek ismét. Ezen útamban is lesz ezekre gondom, és a' Meninski Lexiconát 's a' Petersburgit legalább megtekintem. Májusban Denis és Rhode után dolgozott Ossziánomat az Ahlwardtéval hasonlítom öszve, 's ha szükségét fogom látni, úgy dolgozom újra, hogy kő köven nem marad; ha bennem van valami a' mi javalást érdemel, úgy az az, hogy törteni tudok 's nem restelek: Juliusig Zrinyinek Munkáit készítem-el sajtó alá, 's ezen által esvén, hozzá fogok e' munkához hogy a' Mélt. Báronak mutató gyanánt terjeszthessek vagy egy egész betűt, vagy csak némelly nevezetes articulusat elébe. Örvendek azon szerencsémnek hogy a' Mélt. Bároban a' szándék lelkes buzditót, pártfogót talált, 's igyekezeteimnek gazdag jutalmát lelem abban, hogy annak a' nemes lelkű Embernek jutottam általok ismeretségebe, a' kit addig is meleg szívvel tiszteltem, míg még [nem] tudtam hogy Nemzetének nyelvére is vagyon gondja.

Nem rokeszthetem be leveletem a' nélkül hogy fel ne dicsekedjem, hogy a' mai nap nekem az én kedves Szent Miklósimtól is hoza egy levelet, és abban egy hibás ugyan, de könnyen megigazítható igen szép Sonnettót is Kishez a' Poetához, kinek III. Kötetben kijött Verseire a' Mélt. Bárót figyelmessé tenni bátorkodom. Én Szent Miklósitól igen sokat várok. Két eszt. alatt képzelhetetlen előmenetelt tett nyelvünknek grammatikai ismertetében és a' verselésben. Alázatosan kérem a' M. Bárót, méltóztassék Prof. Ivánszki Urat nevemben idvezelni és neki megköszönni, hogy a' Nemzetnek illy fiat nevelt. Le lesz törülve Mélt. Báró, rólunk is a' szenny, mert ez a' szép Nemzet az utolsó Egri Püspök' szava szerint, melly fülemben most is zeng, nem panaszkodhatik a' Teremtő ellen, hogy tőle adományait megvonta. Magunkon áll hogy előmenjünk, csak akarjuk.

[1815. febr.]

[Eredeti fogalmazványa a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 27. sz.]

2875.

Sipos Pál — Kazinczynak.

Tordos 1a Mart. 1815.

Kedves Barátom!

Leveled vétele után 3 hétig csalogatott az ide zárt Epilogus elkészülése, melyet elébb 3 napi Munkába gondoltam vala kerülni.

Erre a' gondolatra tsak most utoljára jöttem, 's nem szerencsétlenül, ugy tartom.

Nevettem az Empiricus Philosophus Patensén, — miljen fenn kezdi a' dolgot!

A Mssptumba jól el találtad mire czéloztam a' pusztá Titulusok alá tett Strichlákkal: a' melj Caputokat előre megküldöttem, azoknak helyét mutattyák.

Hogy a' Czim-lapon nem áll nevem, a' miatt esett, hogy a' Scribámnak le dictálni nem akartam, 's aztán siettségből elfelejttem magam oda tenni; legyen hát e' szerint:

a'

Paulo Sipos

Ecclesiae Ref. Tordosiensis
in Transilvania V. D. M.

A' volt Professorságomat meg említeni most adfectatumnak tartanám.

Köszönöm gondoskodásodat a' Vignettéről.

Irod, Kézynél voltál — Mitsoda ember az, a' kinél őrizkedned kellett, hogy én emlékezetbe se jőjjek? Én őtet más embernek esmértem. Hogy levelet néki nem irtam, azon mult el, hogy tsak a' Te leveleidből tudom vissza lett érkezését; de különben tehetem hogy ignoráljam — valamig ő nem ír nekem.

A' Döbrentei Museumának 2dik Füzettye nem tudom kijött é, — legalább még nem érkezett meg hozzám: ha ilj lassan mégyen a' dolga, kevés reménségem van sokáig lehető fenn állásához. Utazásából vissza lett érkezése után levelét vettem, de szembe nem találkoztunk még; Nyárra szokott erre felé le jöni a' Grófnéval.

Csorán egy hetet tölték Susánna napja alkalmatosságával; igen vigan töltöttük az időt, sok Vendégek voltak, a' többi közt B. Nalácziék.

Onnan vissza jöven, a' félbe hagyott Epilógust úgy végzém-el: a' Discursiókkal ez is egy Censura alá mehet. Miért ne állhatná ki, nem látom. Az Epilogusba némelj uj Író ellen az Orthodoxia mellett ki is költem — nem az Orthodoxia névért, hanem az igazságért.

Légy egészségben.

Prof. Nagy Ferencznek méltóztassál leveletem elküldeni.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 31. sz.]

2876.

Berzsenyi Dániel — Kazinczynak.

A' Pesti Magyar Társasághoz.

1815.

Ki kétli 's kérdi hogy csak a' dicső Ész

Emel ki minket a' barmok' sorából — —

[stb. mint a Berzsenyi Dániel verses művei között.]

Meg engeded, hogy Farcsi fiam irásával előtted dicsekedjem. Két hétig taníttattam estvéneként, 's látod, mint ír. Kérlek, gyermekeidet gyenge korokban tanulással ne kínozd. Tíz esztendő korában meg tanulja a' gyermek azt egy nap, a' mit hét 's nyolcz esztendő korában esztendeig. Én ha rest nem volnék, két esztendő alatt mind arra megtaníthatnám a' fiamat, a' mit magam tízig tanultam. — Patakink' halálán igen meg illetődtem, s nem szégyenlem megvallani, hogy őt meg könnyeztem. Kevés embert találtam életemben, a' kit úgy meg szerettem volna mint Patakit, vagy ha igazán akarok szólni — egyet sem. Elég ha mondom, hogy meg könnyeztem; én még magamon kívül senkit meg nem könnyeztem. Nyúgodjon csendesen! fedezzék a' Grátiák az ő kedveltjeknek hamvait, mi pedig, a' mint lehet, tartsuk fent emlékezeteit közöttünk!

Grófnéd kezeit csókolom! Mond meg Neki, hogy az én életemnek egyik legszebb reménye az, hogy én még Széphalmot látni

fogom! De ha nem láthatnám is, bizonyos légy abban, hogy én azt mindenek felett látni kívánom.

Élj szerencsésen, 's tisztelj meg ezután is nagy becsű hajlandósággal, Mart. 2dikán 1815. Bersenyi Dániel mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 44. sz.]

2877.

Kazinczy — Helmeczy Mihálynak.

Széphalom Martz. 3d. 1815.

Kedves barátom,

Egmont kész. Még e' holnapban veszed. Tegnap éjféltkor végeztem-el, 's még délig hozzá fogok tisztogatásához, letisztázásához, hogy, ha az Ujhelyi Kereskedők 5, 6 nap mulva is szállonganak-le még a' Pesti Vásárra, vihessék. — Kimondhatatlan örömetek adott nekem e' munka. A' ki fordít, többet geniesszol, mint a' ki csak olvas. És fogod e hinni, hogy soha még könnyebben nem fordítottam mint ezt? Így van az mindég, mikor a' fordító nagy gondú Originált copíroz.

Melly nap, édes barátom! — Délig Egmontból 18 lapot tisztáztam-le, 's most dél után 6 levelem jó postáról, 's ezek közt a' tiéd a' Lexiconnal. Ennek nagy hasznát fogom venni, 's köszönöm barátságodat. Kincs nekem az ilyen! nagy kincs!

Yorick útban van hozzád 5 vagy 6 nap oltá. Vele veszed Esztellt, Clavigót, a' Testvéreket, Titust, Rigót. — Sorba megyek leveled' cikkelyein. — Sophie reményilem örvendeni fog azon hogy képét annak birtokában látandja, a' kinek az ő férje olly sok barátságért örökre adós, a' kivel az ő férje nem csak a' tartozás, hanem a' szeretet és becsülés kötelekein fogva is össze van kötve. Mind kettőnket fog tehát Dónát festeni számodra. —

Én elhiszem, kedves barátom, hogy te nekem köszönöd a' mit Tataynak írtam. De vártál e egyebet? Az szent, az általhághatatlan tisztetem volt nekem.

Szemere írja most érkező levelében hogy Virág Horátnak minden Epistoláját fordítja. — Ez magamon kívül ragad. Lesz Horátnak, a' milyen egy nemzetnek sincs. Erről a' nagy emberről Szent Miklós is sok kedvest ír. — Ez sajnálja hogy téged nem láthatott, rövid ideig múltván Pesten, és szállásodra nem akadván. — Irja Szemere azt is hogy Horátnak egy Ismeretlen 24 aranyat tett le öszve karmolt betűkkel az asztalára legújabb munkájáért, és ennek szívesen örvendek, ezen kevélykedem. Barátom, ga ira! Haladni fogunk! Daykának megjelenése olta, csak tekints körül! mennyire haladtunk! 's mik készülnek! Ebben neked és a' mi kedves Trattnerünknek nagy része van.

Szemere az innepekre feljő. Hogy a' Gessner 2dik Kötetét, Csehynék nyomtatott képét, Beregszászit etc. bizonyosan felhozza!

Donát Úr ne fessen míg meg nem jelenek. Martz. utolsó napjaiban vagy Apr. elsőjeiben ott leszek feleségestül, leányostül, mert Eugeniemet is festve akarom látni.

Szemere által említett 5, 6 epigr. nem nagy tekintetű dolog. Don Carlosznak fordítására már az öreg Wesselényi tüzele. Minek? Hogy írásban maradjon? Álljon elő egy nagy Gazdag, 's szállítson meg reá. Azzal én nem biztathatlak. De hogy Iphigenie le lesz fordítva ha élek, azt szívem kívánja tőlem. Az kevesebbnek fog tet-szeni, de szebb, görögebb.

Estve.

Imhol a' Horváltól vett nyaláb Lajos és Mátyásának öt nyomtatványával, de levél nélkül. Holnap felelek neki.

Horvátnak. Martz. 4. 1815.

Halhatatlan férjfi, kedves barátom, Tegnap igen késő estve vettem nyalábodat a' nyomtatványokkal — — —.

[stb. mint a 2880. számú levélben.]

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

2878.

Kazinczy — Sipos Pálnak.

Széphalom, Mart. 3d 1815.

Kedves Barátom!

Nagy öröm nekem azt látni hogy azon állításimat melyekért némellyek verdesni szeretnének, 's ellenem Mondolatokat írogatnak, te javallod, kinek mind philosophiádat, mind a' Classicusok írásaiban járatos voltodat, mind deák, és magyar munkáid által legitimált ízlésedet tisztetem. És ha óhajtom is hogy c' javalásban ne feledje szíved, hogy a' mit javalsz, az a' barátodé; azzal hízelkedem hogy philosophiai állításaimat javallanád ha barátodé nem volnának is. A' Báróczy életét nem kevés munkával írtam, 's gondolom ezt a' munkán ki lehet látni, de tudom hogy némellyeknek még az sem lesz győző, -- nevezetesen szeretném tudni hogy mit mond felhordott okaimra Aranka György, nagy tisztelője a' szokásnak, 's nagy ellensége mind annak a' mi nem régi, — mit nevezetesen azon lapokra, hol azt czáfolom a' mit Cicero, és a' Cicero beszédjeit megértő szolgáóleányok (!!!) felől mondott. Aranka, és a' társai azt hiszik hogy a' mi deáknál vala mondva, annak hogy jól legyen mondva, egy formának kellett vala mondattatni, 's meg nem tudják magyarázni osztán, hogy miként van, hogy Cicero, Livius, Sallust, Terentz, Lucretz, Plautus, Virgil, Horatz, Tibul, Catul, 's később Tacitus nem egy-formán írtak, 's némellyeké tele van neologismusokkal, 's egy sincs közülök a' kiben köztük különbség ne legyen, 's ugyan azon idea, ugyanazonsággal. Cicero és Livius tisztaságok felől az iskolákban — 's Sallustnak bizonyos hibái vannak mint Tacitusnak még inkább, s' a' stílusban gyermekeskedni nem piruló Senecának, a' nélkül hogy a' dologgal megismerkedni akartak volna — mondogatják a' sületlenségeket, 's megint ők állanak fellyebb, 's merik állítani hogy Horatz, Lucretz, 's a' tiszta Tibul is csak rángatóznak Latium nyelvén, — 's mégis vétkesnek kiáltanak, rosznak, Mondolatokat szórnának reá, ki magyarul írni merészkedne Virgil, Horatz, Tibul szerént. Kérlek mi lenne litteraturánkból ha fróink mind Arankák lennének. De hagyjuk őket.

Leveledbe egy nyomtatványt tevél, 's ítéletemet kívánod megérteni. Megvallom hogy sem a' nevetlent nem értem, sem válaszoló

barátját. Ugy tetszik azonban, hogy mind a' kettővel egy hiten vagyok; nagyon szeretem én azt, ha a' nyelv' dolgában azok ítélnek a' kik a' nyelv bőv, vagy szűk voltát dolgozások után isméri. Azért kocsisom a' m. nyelv felől egy hiten van Arankával, azt hiszi mind a' kettő hogy a' m. nyelv bőv. — Aranka nem tudom miért, de a' kocsisom azért, hogy tud kenyeret, szalonnát, bort, zabot, szalmát kérni, 's nevezni kefét, vakarót, pokróczot, nyeret etc. ect. Nem bánja Aranka is ha a' maga ideajit csak *approximatio* és *circumscriptio* által is nyomhatja-ki, de a' nyomtatásod nevetlenje bánja azt, kimondván hogy őrizkedett a' körülírások' tekervényeihez folyamodni. Bár mindenütt érthetném a' nevetlent, de hogy értsem azt? «Kerültem a' németeknek, nem régi, de igen szerencsés és dicséretes közelebbi nyomokat, hogy *egoismus* (ilyen szó nincs, és bizonyosan *typus botlás*) vagy *neologismus*ba ne essem, és ne elegyedjek» etc. «Hiszen a' német nyelv tele van *neologismus*okkal, és éppen ezen fortély által lépett-fel a' tökélet lépcsőjére.» Hogy értsem ezt is? «Kiméljük-meg magunkat a' *Purismus* terhétől, 's a' mi szavunk nincs, nyomjuk ki értelmesen.» Hiszen *purismus* az, midőn éppen azt tesszük.

Az író azt tanácsolja hogy a' mire kedves hangzatú, könnyen érthető szót nem találunk, tartsuk-meg az idegent. Itt ismét egy értelemben vagyunk. Annyi é a' világi bölcsesség mint a' *philosophia*? 'S a' Kammerherrrt ő Felsőge aranykulcsos-hivének kell é mondanunk mint Gróf T. F. Exc. magát nevezni szereti, — midőn Excell. lett, G. Desöffy József barátommal hozzá mentem, 's gratuláltam néki, azt felelte hogy néki kedvesebb az Excell. Titulus mint a' kulcs, mert Exc. titulust kap az is, kinek nincs születése. Desöffynek az atyja Kamarás Úr volt, az anyja keresztes Dáma, és így néki is lehetett volna kulcsa, de ő rajta nem kap, T. pedig kapott. De térjünk a' te nevetlenedre. Nem vagyok véle egy értelemben, midőn azt állítja hogy a' mire kedves hangzatú szónk nincsen, az idegennel élhetünk az írásnak minden nemeiben, és nem sehol ha illyekkel igen öszve van tömve: mernéd é írni: «a' *vitiumok*, és *virtusok*, olykor még a' *crimenek* is, annyira egymásba elegyednek, hogy őket megkülömböztetni bajos.» Az *ambitionak*, *curiositásnak*, *zelotypianak* vagynak jó oldalai is. Szeretném most látni hogy melyik m. író mondaná-ezeket körülírás, v. közelítés nélkül. Szókat kell csinálnunk. Újságok által ugyan megbántják a' fület, de a' fül hozzá szokik az új szókhöz, 's nyertünk általa.

A' nevetlen értett a' nyelvhez, barátja csak kötődik. A' Burggraf, nem porkoláb. A' fölöstököm irtóztató szó. Tisztelem az isméretlent hogy ez ellen kimondja idegenségét. Én véle élni nem merek, 's így kerülöm ki: «reggelire hozza mentem, inni kávémát.» De már e' szó praedestinált.

A' francia meg sem érti a' maga nyelvében a' görög és deák szókat, mert nyelve a' deáknak leánya, 's elhagyta a' terminatiokat. De mi a' terminatiokat vevők-fel, 's most ezek így zengenek a' mi nyelvünkben, mint ezek fognának a' németben: «Der Contemptus streitet nicht in allen Fällen mit der Virtus, und es gibt auch eine Ambition, so wie eine Zelotypia, die nicht immer zu tadeln ist.» Szép nyelv. Gyönyörű nyelv. De élj szerencsésen édes Pali barátom.

[Megjelent az 1846-ki lipcei kiadásban.]

2879.

Kazinczy — Buczy Emilnek.

Széphalom Mártz. 3d. 1815.

Érdemes barátom,

Melly messze föld zár-el bennünket egymástól! Ime Januarius 29dikén írt leveledet a' mai posta jutata kezembe! Illy lelkes levelet illy későn venni szörnyű veszteség. De bírom azt, 's örömben elenyész ennek sajnálása, ezen támadt szomorom.

Lángoló szereteted miatt elnézem azt a' mi leveledben elpirít. Nézzd azt Te is feleletemben, 's a' mit a' hideglelkű hiúságnak nevezne, szökd-által e' miatt. Te személyemet hazafiúi igyekezeteimért szereted; szölljunk hát ezekről.

A' harmincz esztendő olta keresett koszorúk az én főmre most rakással, halmozva szállanak. Két év alatt három nagy ember' munkáit adhatám-ki: a' Dayka' Verseit egy Kötetben, a' Báróczi' munkáit nyolczban, a' Superint. Kis János' Verseit háromban. Melly öröm volna ez ha ők barátim nem voltak volna is! melly öröm így! Saját dolgozásaimból négy Kötet nyomtatva van. Az elsőben a' Mar-montel' Regéji, újra dolgozva 's megtoldva a' jó Anyával, és a' Her-der Paramythjei. Ezt nyomban követi Gessner két Kötetben. Az a' Kötet melly legelőbb jöve-ki, és a' melly a' sorban 9dik leszen,

Bácsmegyeimet, a' repülő szekeret, a' Vak Lantost, Etnát, és a' Lessing' Meséjít foglalja magában. Most Yoricknak Érzékeny Utazásai, Levelei Elizához, a' Raynal' keserve ezen derék Asszony után, s' a' Göthe' Római Karneválja jó sajtó alá egy Kötetben; egy másodikban Göthének némelly darabjai; egy harmadikban a' Wieland' Bölcsék' köve, és Szalamandrinje, a' Metastasio' Títusza, és Molièrnek egy bohó Játéka, Rigó Jonathán (le Médecin malgré lui). Júliusban Osszián fog nyomtattatni két Kötetben, 's így készen lesz a' 9 Kötet. De Trattner talán reá véteti magát, hogy a' készen álló más hármát is utánok nyomtassa az említetteknek, és továbbá majd a' Messziást három Kötetben. Ez a' XV. Kötet egy igen nagy gondal készült galerieje lesz az újabb nemzetekbéli Classicus Irók' Origináljaik' másainak, 's literatúránknak nem képzelt impulsiót fog adni. Proselytusaim már is szaporodnak mindenfelé, 's a' Mondolatisták' nyilai magokra pattognak vissza.

Nekem a' most említett Kötetek' kiadásával együtt az a' czélom is vala, hogy ne csak a' nyelv, hanem a' Mesterség' dolgában is tisztúlhasson ízlésünk. Ezen felül az vala óhajtasom, hogy a' Nemzet' Indigeszei az érzékenyebb lelkek előtt lebegjenek. E' hármas czélt így eggyesítém, hogy minden Kötet előtt egy már *megholt* nagy Magyar (vagy Iró, vagy Segéllő) képe jelenjen-meg, 's egy vignette a' Régiség' legszebb szobraival (statua). A' Mivész olly rosszúl dolgozó a' Canova' szép Psychéjét, a' régi Flórát és Laocoont, hogy szándékomtól el kelle állnom: de annál jobban sült-el a' portrait. Pászthory elég híven van találva, 's igen szépen dolgozva. — Révai Miklós találva épen nincs; de a' fej plasticai művet mutat 's nem festést, és így ki van mentve. Gessnernek első Kötete előtt Gener. Orczy áll, igen jól találva. Jól van találva Primás Barkóczy is. A' hátra lévő öt így következik: 1.) Kapitány Csehy József. 2.) Gróf Haller László, a' Telemach' fordítója. 3.) Gr. Ráday Gedeon. 4.) Bárány Wesselényi Miklós. 5.) Spissich János — Ez a' Csehy nekem barátom volt. Egy Moszkva ágyú kiszakasztá bal melljét, bizonyosan bosszújából a' Moszkvák' szerencséjének, kiket Csehy gyűlölt, épen úgy mint nagy Verőjüket imádtá. Ezen soha nem látott kedves barátomat egy Biographiával fogom megtisztelni.

Ötvenhatodik évét életemnek, 's most jutok azon szerencsére hogy velem dolgoztatnak. Nem pénzt értek, hanem azt a' reményt hogy a' mit dolgozok, nyomtatva láthatom-meg, míg elhalok. 'S ez nagy szerencse! mert Editor' kezébe jutni veszedelmes.

dolog. Légy figyelmes pályám' megfutására, 's végy rajta baráti részt! Csak ez a' nemzet könyvet venni szeretne, hogy a' Nyomtatók segíllhetnék az igyekezetet!

Kölcey három hetet töltött nálam Octóberben, azon idő tájban, midőn B. Wesselényi Miklós és az ő Patakija, ki azolta elaludt, Velenczéből és a' Bécsben és Pesten tánczolgatott Istenek' látásából Erdélybe visszatérvén, Novemb. 3—6. itt múlata. (Barátom, ismerkedjél-meg ezzel a' Hasonlíthatatlannal!!) — Most talán Szathmárban vagy. Régen nem vevém levelét, 's nem tudom hova feleljek neki. Az ember! Némelly Versei a' Horvát Almanachjában felvették. Ennek tudománya, ízlése, szorgalma, philosophiaja, 's a' mi ezeknek igaz diszt ad, szíve annyi van, a' mennyit sok álmodni sem tud. — Illyen barátokkal álda-meg engem az ég, és olyannal mint Te vagy, barátja Kölceynek, lelkes barátja! —

Élj szerencsésen. — Adreszed másképp megyen, mint hagyta'd, 's mindég másként fog.

Kazinczy Ferencz mpr.

Ugyan e levél mellett olvasható Kazinczy F.-nek Buczy E.-hez írt egy régebbi leveléből a következő töredék is:

Szavamat vissza vonom. Az *usus* nagy tyrannus; 's sok esetben parancsol a' Grammatikának. Senki sem szól és ír így: *öt*. Légyen tehát: Nem áldozom-fel *öt*et etc. — 3.) E' sorból: Cyprisnek — ő az élet etc. két sort csinálnék, hogy a' *Cyprisnek* hátul állhasson. — 4.) a' tiszta kelleme *közt* inkább mint *kelleme kkel*; noha szeretnék ide más epithétet is.

No. 16.

Semmi változtatást nem kíván. — v. 2. a' jutalma után el ne maradjon a' *comma*; a' Cypris után is csak *comma* kell, az *exclamatio* pedig a' Szabadság után.

NB. a' Szabadság nagy *Sz*-et kíván itt; úgy a' *tűz* is: ha valahogy — (noha nem látom miért) — a' sorok' első betűji némelly mostani poeták' szokása szerint kis betűvel nyomtattnának.

Reménység is nagy *R*-et kíván *itt*, mert mintegy personificálva áll.

A' Klóriszt *Ch*-val írnám inkább. De ez ellen nincs szava senkinek; kiki úgy írja mint akarja. — Gyönyörű, igen gyönyörű dal!

Cili, No. 1.

Ne fuss előlem édes || Cilim etc. inkább: Ne fuss, ne fuss előlem || Cilim etc. — Szent hangja hatja lantom' és énekem' || Repülnek etc. szokatlan és nem könnyű értelmű szóllás: *a' hang hatja lantomat és énekemet. És énekem. Repülnek.* fol! Sticklerey! —

Pirossa közt, grammatikai crimen! s nunquam recipit in nominibus j suffixum. Ez a' szó nem *o — o*, hanem *o o o*. Istentelenség ezt: *Kegyese*, így mondani: *kegyesse*. Istentelenség! mondom, és a' gondos Író magát ójja a' vétkek' és tudatlanság' követésétől. írásának mása, (apographon) nem írássának mássa. Szántsándékkal hozom elő ezt — (tollam majd így ír Erdélyisen botolva: *hozom ezt elő!*) mert a' mását közönségesen mássának írják, de hibásan. Két szavunk van, a' mellyben szabad kettőztetni az s-et; *kissebb*, ex *kis*. és ezt *kisebb*-nek írni vétek volna: a' másik szó: *jussa*, *jussod*, *jussunk*, *jussotok*, etc. Ezt a' gondos Író csak eggyel írja. — Tegyük hát a' pirossa közt: *rózsáji közt* — a' vig *Kegyek*, non *kegyek* — rejtékéit-tegyük: *rejtekei*: ha a' religiót *relligió*vá csinálta a' szükség, miért ne tegyen itt j-t a' *k* után? *Még is szaladsz kegyetlen?* post *szaladsz comma*, et *kegyetlen*: **K** — Várj; ajkaidra lopják hév csókjaim szerelmem', midőn az álom elfog! Ezt így fognám tenni: Várj, majd ha elfog az álom, hév csókjaim szerelmemet ajkaidra lopják. — Okát érti az Ur!

No. 3.

Virhajnal és lin. 4. *viránnyal*. — Közel éri az eggyik új és nem értett szó a' másikat; eggyiket el kellene vetni, vagy mind a' kettőt. Miért nem: *Szép hajnal?* Én ugyan nem értem ezen két szót, és nem látom, mit nyer vele Nyelvünk 's Literatúránk, pedig a' szók' szaporításának örvendek.

Midőn pirúlsz, meLLYembe repülnek érezésim 's szerelmeim. — Nem látom-által, *miért repülnek, és hogyan?* Ha azt mondaná a' Költő, hogy *akkor ő is felébred a' természettel és vele eggyütt ébrednek fel kínjai is* etc. azt már érteném. — Énekeljük édes érzéseinkET azon zöld Terjeszeten [!]. Nem szabad itt elhagyni az accusat. Terminatioját, mert az Olvasó felakad; 's mi szükség az érzéseket, az ösztönző érzéseket énekelni? inkább Genussra (a' szót a' tiszta értelemben vévén) hívja oda lyánykáját. — Örüljünk

a' csókok' Istenével (nem ist.); az *örüljünk* matt. a' *csókok'* Istenével nem rossz, de bizony nem is éppen jó.

No. 4-o.

Melly édesen etc. Sub incudem! —

No. 5-o.

A' myrtusok között ül. etc. Szép gondolat: de a' *Nefelejts* schak játék. — NB. a' görög *osz* terminatio accentust von az *o* felibe, p. o. Érósz, Cyprósz etc. jobb hát itt az ismeretes *us*.

No. 6.

Zöld myrtuszos tegezzét két gerlicére (nem gerlicÉKre) lőtte Érósz, etc. A' tegez nem *nyil*, hanem *nyíltartó*-tok, 's **azt** nem lehet *ellőni*. Nem *lehelly'd* in imperat., hanem *lehelld*, mert a' thema *lehell*, *lehellek* és, nem *lehellyek* 's *lehelly*. — Myrtusos liget **víg** illatja. Ez nem jó. — A' bérekesztést szeretném másképpen látni.

No. 10.

Te csókok' *angyalának* (ezt a' szót nem ismeri a' Poezis, t. i. ezen értelemben) Szentelt vidék, ragadd-el Őt, || hogyha erre hozzák A' szép **K**egyek, ragadd-el.

Nincs értelme. Hanemha ez volna: Liget, ragadd-el! ragadd-el, ha erre hozzák a' Grátziák! — Tudom én, hogy a' Görög Epigrammában egy felsóhajtás is egy kis Egész már. — De ez felette üresen hagyja az Olvasó lelkét.

No. 11.

Nincs értelme ennek is, ha értek valamit. O csermely, te az én képetem halaványan tükrözöd vissza, bús könnyem is fogadd-el. 'S ha egy Zefírke (ez édeskés; süsslich; doux) benned megferesztí szárnyát, könnyen elrepíti a' Cyprusok közzé, hol hervad Cílim' szerelme.

Valóban ez javítást láttatik kívánni.

No. 12.

Ismét nem mond semmi Egészt a' hajnalpiros mosolygás etc

No. 17.

Csókod ragyog, Cilim, mint etc. Hogyan *ragyog* a' *csók*?

No. 19.

Öröm lebeg szemedben, Cilim, 's (az) élet, (a') míg Gyöngyharmatos karokkal (az) Etéziák ölelnek. — A' parenthézisek közé rekesztett szóknak az elsőbb két helyt *el*, a' 3dikon pedig *el nem* kellett volna maradni. — Osztán: Öröm lebeg *a' míg . . . donec* ez? vagy *interea dum*? De mit teszen az, hogy az alatt míg az Etéziák ölelnek, élet lebeg szemedben. Ennek nincs semmi tetsző értelme.

No. 20.

Kevés változtatást kíván: de csakugyan kíván.

Nyíllait rosszúl van mondva: *nyíllait* jól; 's annyit ér a' metrumra nézve, mint amaz.

«Az élet' Chárisza csókolódott szívem' hevült tűzével.» — Élet Charissza, hevült tűz, 's az élet' Chárisza, csók etc. a' tűzzel: mind oly kifejezések, a' mellyeket szeretnék elhagyni. Mondani látszik valamit 's semmit nem mond.

No. 21.

Égek értted mikor mosolygsz. Eddig jó. De mikor mELLYembe HINTI csillagszemed szerelmem'. Ez nem jó.

telnek, nem tellnek.

IIdik Szakasz.

Nem érzek már életet. Ezt kitörteni szeretném.

No. 3.

Te nyájas pillantatok' kioltó CSONTVÁZA. Már ez egészen ellenkezik az Aestheticusok' placitumjaival. A' görög Művészek soha koponyát, skeletont etc. nem festettek; mert aesthetikai művek közt nem lél helyet, a' mi rút és undorító. — NB. Z aequé non recipit j suffixum in nominibus, sicut s. ergo csontváza, non vero vázza, méze, non mézze; háza, non házza.

Szomorgó Cyprus lehelletében. Az epitheton nem jó.

No. 4.

Szerettem őtet... inkább: Szerettem, ah! — *Az élet Csók-harmatin ragyogtak érzéseim* || etc. etc. Nem értem. — Nyilát reánk lelőtte. — De nincsen Ő! Keservek! ez igen matt.

No. 5.

hív karjaid között *eggy* boldog? Delendum egygy. — a' vad halál felette *lehell*. inkább *lebeg*.

No. 8.

Reám néztt. Ez nem jó, nem szép. Mellynek borít homálya ez helyt: mellynek homálya elfed. Nem csak a' hiatus miatt, hanem a' szók nem rendes rende miatt.

No. 14.

Excellens!

No. 17.

Chloris leányi.. élet' **annyi**. Az egygyforma hang árt a' dal szépségének.

ERŐSZ.

No. 1.

Érzéseken mosolygó pillantatok' szerelmét. Viel Schall ohne Gehalt.

No. 3.

Ez is gyönyörű! Itys, 's tüzedbe mártott kis nyiladat, **nem nyill**... tűzbe mártott. Hibás mondás.

No. 6.

Igen jó. — ÉdeSSeit 's keservit. Rosszúl van mondva két **S**-sel.

No. 8.

Gyöngyhatmatokban fénylik a' zöld mező. Inkább gyöngyharmatok ragyognak a' zöld mezőn; az élet etc. — Bibor piros pipat^tsin. az az pipacsin. Véték van a' Grammatica ellen, mert az S, Z, CS és CZ nem veszi fel a' reduplicatiót a' j suffixum által. Nem ket-

reccze, hanem ketrecze, pipacsa, nem pipacsa, makacsa, nem makacsa. Ime mutatja ez, miért kell a' csucsban kétszer hallatszó consonánst nem ts, hanem es által festeni. A' ts mindég positiót csinál: barátság, mulatság.

Lantossá male! — Hevítse Erősz mejét hogy etc. hibás vers, mert ennek schémája ez: ˘ — | — — | — — | ˘. Erősz utraque longa; mellyét etiam utraque longa.

Dalolja a' szerelmet.

'S szerelmed' és szerelmem' pro: szerelmedet 's szerelmem.

Ezeket azon bizodalomnak megérdemlése végett írom illy szabadsággal, mellyre, Tisztelendő Ur, az Ur engemet méltóztata. Nem azt mondom, hogy *így* kell lenni: hanem hogy én így látnám jobbnak. Az Úr a' Vers. Tulajdon érzéseit meg ne tagadja az enyéinekért.

E' napokban kaptam Prof. Sárvári Urtól Debreczenből Sombori Úrnak valamely nyomtatott munkáscsáját. Meg kell vallani, hogy Odájának oeconomiája szép: de irtóztató módra bán a' nyelvvel. Orphey, Alcey, ki látta ezt? és miért? Rossz dialectussal ír, *sűrű* etc. néki trochéus láb, hevfil vagy valami ilyen forma, pyrrhichius. Azért hogy kiszűljön a' vers, nem szabad elgázolni a' grammatica reguláit és a' prosodiáét, azt a' Grammaticát és Prosodiát értem, mellyet legjobb és leggondosabb Iróink sanctionáltak. Ezt a' barátunkat nem kell átallanunk elrettenteni futni elkezdett pályájától, és kérje az Ur, hogy ő is a' sok alkalmazhatósági vers helyett szívnek érzéseit dalja. Az a' munkája, mellyről szóllok, valamely köszönetet is foglalt magában, hogy nem tudom ki asztalánál megdicsérték. Sume superbiam quaesitam meritis, 's a' tömjént hagyja égni nevének tisztelgetére ha csakugyan égetik: de ignorálja poetai *kevélységéből*. — Köszöntse ezt a' szeretetre méltó derék Ifjat az Ur, 's mondja néki, hogy tőle igen sokat várok. Az nékem talán rokonom is, legalább az a' Zsombori Ur, a' ki Péchy házhoz házasodott, és Magyar Országban is bír, a' házasság által öszve sógorosodott velem.

Éljen az Ur szerencsésen, 's tartsa-meg nékem továbbra is barátságos indulatját. Az Ur familiai nevének elsőbb vocalisa felett van é accentus? kétféleképen látom nyomtatva, 's szeretem barátimnak neveket hiba nélkül ejteni.

Ámbár levele Beszterczéről van dátálva, válaszat Kolozsvárra útasítom.

Maradok egész tisztelettel

alázatos szolgálja
Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 54. sz.]

2880.

Kazinczy — Horvát Istvánnak.

Halhatatlan férjfi, kedves barátom!

Tegnap igen késő estve vettem nyalábotat a' nyomtatványokkal minden levél nélkül. Képzeled örömemet. *Ellenem* is perelsz. De a' ki a' *mellett* perel a' mit az én szívem óhajt, az nem perel *ellenem*. Becsületes ember azért a' mit te védesz, veszni is kész; hogy ne volna hát kész megbotlásáért pirulni? Köszönöm barátságod' bizodalját. Az nekem kedvesebb mint a' hiu tömjénezések. 'S köszönném ha kimélés nélkül bántottál volna is.

Szemere írja tegnap estve vett levelében hogy egy ismételten világos jelét adta erántad tiszteletének. Én azt óhajtom, hogy a' helyett képedet metszette volna ki inkább, hogy a' Nemzet abból ismérhette volna azt a' kil szeretni fog 's már is szeretett, és hogy annak képe' látásán a' jobbak lobbanhattak volna fel a' te mellyed' tüzére. — Ha más valaki meg nem előz, én fordítom-le a' munkát németre, mihelytt erre időt nyerek. — Élj szerencsésen, és szeress.

Széphalom, Martz. 4d. 1815. Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. N. Múzeum könyvtárában: 1425. Q. L.]

2881.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Martz 4d. 1815.

Kedves barátom,

Minden postanap nyugtalansággal várom, reméllem leveledet, 's minden postanap megcsal reményemben. Így a' mai is. — Mint van a' mi Carlószunk? Nincs e baja? Feledi e kedves barátját? Fájdalna enyhül e? Azok a' kik anyai szent jusokba tolják magokat 's hatalmat nyertek, mit végeznek eránta? Megeléglík e hogy

Prof. Szabó Uraí, vagy még mást is vesznek mellé valakit? Ezek azok, a' miket tudni tőled igen nyugtalan óhajtók. Csókoldt őtet képebben néma fájdalommal. Tőle most még nem várok feleletet. Elnémithatta a' csapás.

Hát Te magad mint vagy? mint van a' kedves Lajos? Ríztattok e még azon szerencsével hogy nyáiban megláthatunk? Kérlek, el ne maradjatok. — — De ne feledd ezt: *Előbb tudósíts, hogy el ne menjek a' háztól; melly mind a' mellett hogy rútkán esik, akkor megtörténhetnék.*

Én tegnap estve egy nyálábot kaptam Kassáról. Horvát István küldé meg nekem I. Lajos és Hunyadi Mátyás Védelmektetését Schwartner ellen. 'S ellenem is egyszersmind. (Erd. Muzéum lap 3, 4.) — Azzal a' gyönyörrel olvastam azt, és ha mi a' gyönyörnél még több, a' mellyel azt Te fogod, és Carlósz, és az ilyenekben forró Kenderesy, 's feledtem hogy *ellenem* is harczol, mert azért harczol a' mit szívem *óhajt*. — Schw[artner] fú mérgében, úgy írja a' ma vett levélben Szemcre. Azt is írja, hogy egy ismeretlen valaki, midőn Horvát nem vala szobájában, 24 aranyat hagyott asztalán, karmolva tett betűkkel ezt hagyván mellette: *A' Lajos' és Mátyás' Védjének.* — Melly szép! — Én azt óhajtom hogy a' munka németre fordítassék, és hogy Horvátnak képe kimetszettessék.

Kisnek Versei 3. Kötetben kezembem vagynak Febr. 28dika oltá. — Gyönyörűek! igen gyönyörűek! 's mint áll-el szeme szája az Olvasónak, midőn a' 3dik Kötet' végében néhány darabot distichonban lel, mellyek folyók ugyan, és még is igen szépek. Bár csak Kis olykor még akarna verselni, és ezután metricus nemben is!

Trattner megszólította hogy sürgessem a' Haller rezét. Annak Aprilben a' Debreczeni városok által ki kellene küldtetni, hogy ideje legyen lenyomtatni vele a' képeket. E' napokban méne-le hozzá innen Yorick' Érzékeny utazásai (a' Levelek Elizához kezében vagynak) 's a' Római Carneval Göthéből, egy Kötetre. — a' másokra Göthei darabok — a' harmadikra a' Bölcsék köve és a' Szobor és Szalamandrin, Titusz és Rigó Jonathán 's ezek Juniusban árúlatni fognak. A' képek itt Haller László, Prímás Barkóczy és Gróf Ráday Gedeon. — Osszián, a' Wesselényi és Spissich képeikkel, (mellyeket Tr[attner] már metszet) Augustusra készül-el. — A' Pataki halála és a' ti megbontakozástok, mellybe cz a' halál ejte, okai, hogy szép ideám a' Pataki képe eránt nem realizáltathatik. — De te, édes barátom, ird-meg az ő életét Muzeumod' számára.

A' Pataki képéről lévén szó, engedd hogy általad kérhessem Carloszt, hogy a' maga képét és a' Pózáét küldje Dónáthoz Pestre copírozás végett. Én és feleségem ülni fogunk Donátnak vagy Martzius' legutolsó vagy April' legelső napjaiban. Aprilben még itthon leszünk már. Bécsben 10 nap mulatunk legfeljebb.

Kisnek Verseivel együtt vettem Munkáimnak azon két Köteteit, melyekben a' Szívképző Regék és Paramythek, 's Gessnernek Abele, Daphnisza, Ilajósa állnak. Helmezcitől értem hogy Gessnernek 2dik kötete is elkészült 's 22 ívet teszen. Ez előtt a' Csehy József Kapitány képe fog állani; de ezt még nem láttam. Vettem az említett csomóban Ajtay Sámuelnek Világ Történetét is. A' könyv még kötetlen. Úgy látszik hogy igen jó 's igen szerencsésen van dolgozva. — Épen ott takaróul a' könyvek mellé vala vetve a' Te Muzeumodnak egyik próbaíve, az a' melyre a' Szent Miklósy és Vitkovics Verseit rakták. Nyugtalanúl várom azt is. Talán felhossa Szemere az innepre; mert úgy írja hogy addig feljő. — Élj szerencsésen, kedves barátom; esőkold a' mi kedves Lajoskánkat. Dr. Gyarmathy Urat tiszteld 's újítsd-meg kérésemet. Hígyje-el Gy. Ur hogy nekem kedvesbb hallani a' gáncsot, ha ésszel, tudománnyal adatik, mint a' javalást — 's azért kedvesbb mert az vezet a' javalás megnyerésére.

hív barátod

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

2882.

Kazinczy — Sárközy Istvánnak.

Széphalom, Martz. 4d. 1815.

Kedves barátom,

Tudtad e te, mikor nekem Kanisáról írtál, hogy ez a' te leveled engem nem csak a' barátságnak 's tiszteletnek, hanem az irigységnek érzéseivel is el fog tölteni? Bizonyosan nem tudtad. Barátom, valóan az a' mi Iskolánk nagy Palládiuma vala az emberiségnek. Mi voltunk a' föld' sava. Gondolkodásra 's szeretetre, nyíltságra, közlésre szoktattattunk; azért levénk azok a' mik valánk. Mi ád érte pótolékot? — Leveled tele van nagy jelkednek, olvasottságodnak, barátságodnak jeleivel, sok ideákat tanultam belőle, sokakban

mege erősödtem, sokakat újra tanultam, — jobb lettem általad, Fogadd szíves köszönetemet.

Hathvaninak nem *Lucri bonus odor* volt bizonyos könyvön a' Motto, (láttam Pataki tanuló koromban) hanem a: *Ferimur non lucri sed patriae amore*. Ez egy hajónak lobogóján álla. — Kicsinység; de talán kedves lesz előtted érteni a' valót a' kicsinységben is.

A' Horváth Ádám Epitaphiumán képzelheted mint kaczagtam. Originális az, mint ő maga. — De hiszi e ő hogy az a' circuli ötet nem kedves színben mutatja? Külömben ilyen a' Philosophiája is, mellynek kedvéért a' Poesise Nótázás leve, a' mint te igen helyesen írod. Neki a' természet nagy kincseket adott. Kár hogy nem jól élt vele. Nyelve, lelke, tudománya csudálást érdemlő. Hát szíve? Az az baráti érzése. Én nem ismerek nemesebbet. E' napokban vettem tőle ismét egy becses ajándékot: Rádaynak egy tulajdon kezével írt levelét, Schaffrathnak is egy levelét, 's nehanyat Vajda Apátúrtól. Ha vele lenni találsz, csókold össze meg össze az én nevemben. —

Physikai existenciáját szívesen sajnálom. Kín lesz neki a' megszokottal nem élhetés; kín, nagy kín az ha magát vádolhatja, mint okát bajának. Ne vádoljuk, édes barátom. Hát ha Morálunk nagy részben — nagyobbban mint hihetnénk, — testünk' organisatiójától függ?

Felcséggemmel édesen nevettünk a' tükör leesésén; 's örvendünk szívesen hogy csak ijedést okozott, és semmit egyebet. A' történet comisch. Sokat emlegetjük magunk közt, 's elbeszélünk egy Vendégünknek, nevedet nem említvén.

Szeret téged a' mint én látom Laczicska. Isten áldja meg érte. Reményilem te is szereted ötet. Vagy talán negatur consequentia?

Te nekem eggyyszer lerajzoltatád a Zrinyi emlékkövét, 's én azt kivettem leveleid számából, 's *Adversariám*ba ragasztottam. Most hasznát vehetem. Augusztusban Zrinyi Miklósnak vagy csak Verseit, vagy ha Trattner akarandja, Minden egyéb Munkáit is (Ne bánts a Magyar, és Magy. Krónikáját) fogom nyomtattatni a' Trattner' költségén. Ekkor hasznát veszem a' tudósításnak. Mind a' Szigeti mind a' Poeta Zrinyinek bírom képeiket, de csak rézmetszésben, és rozsokban. Hallom, Csáktornyan le vannak festve olajban. Van e körületek Festő, a' ki azokat nekem lemásolja? 's hol van, 's kinek hívják? Kérlek, írd meg ezt.

Horvát István, Secretarius az Orsz. Birói hivatalnak, 4 ívből álló munkát nyomtattata Schwartzner ellen ily cím alatt: Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás védelme Schw. ellen a' Nyelv dolgában. Schw. fú mérgében; egy Ismeretlen pedig, midőn H. kiment, 24 pengő aranyat hagyta asztalán e' szókkal, melyeket ismerhetetlen kákobákkal irt mellé: A' Lajos és Mátyás védjének. — Légy figyelmes eránta. — Én is kapok benne egy keveskét. De örvendek. Becsületes ember veszni is kész a' jó ügyért: hogy ne hát pirulni így? Félek azonban, hogy a' H. írása inkább patriotai mint igaz. Annyi csak ugyan való hogy a' régibb időkben, a' mennyire ugyan még eddig tudjuk, Literaturánk mind csak Biblia, Prédikáció és Zsolozma volt. Volt e nekünk Hans Sachsunk valaha? Ha a' Zápolya királysága alatt is még olyanok voltak Poetáink mint Tinódi, millyenek lehettek a' Lajoséban 's Hunyadiéban? 'S az a' Schulfuchs király — (lássd Galeotust) — csak a' diákságon kapott.

Ez a' 8dik levelem, melyet a' holnapi postára írok. És így élj szerencsésen, kedves barátom. Kérlek szeress. — Martzius végén Bécsbe megyek feleségemmel 's idősbb leányommal. A' többi mellett a' Napam marad, ki Kázmérből azalatt által jön ide. Apr. ben itthon leszek.

Láttad e a' Kis János Verseit?

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 151. sz.]

2883.

Kazinczy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalom, den 4. März 1815.

Theurester Freund,

Ich habe den ganzen Vormittag geschrieben, und nichts als Briefe geschrieben, da ich doch so viel dringendes zu schreiben hätte. Ich eile Ihnen also nur eine Sie gewiss sehr interessirende Neuigkeit mitzutheilen.

In Pest erschien ein kleines aber sehr wichtiges Werk von Horvát István unter dem Titel: Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás védelmeztetések a' Nemzeti Nyelv ügyében Tek. Tudós Schwartzner Márton ur vádjai és költeményei ellen. Irta Horvát István Tek. Nemes Fehér Vármegyének Tábla Birája. bei Trattner 1815. S. 64.

Es wirft H. v. Sch[wartner] Irrthümer vor, welche nicht Irrthümer sind, weil sie gewollte Irrthümer seyn sollen. Unter andern bezieht er sich auf Aufklärungen, welche er H. v. Schw[artner] gegeben hat, und welche H. v. Schw. verschwie, wohl aber Dinge, die dadurch hätten zurecht gewiesen [werden] sollen, so seicht und ungegründet sie sind, weil sie wider die Ehre des ungr. Namens lauten,* anführt. Die Schrift ist nicht grob, H[orvát] begegnet Schwartner mit Achtung, mit Gefühlen der Freundschaft und des Dankes, gibt ihm aber Hiebe über Hiebe, tödtliche Hiebe. Man schreibt mir, Schw. schnaufe [!] vor Wuth, und klagt, dass ihn H[orvát] verdächtig vor der Nation gemacht habe. Sie wissen es, theurester Freund, dass ich Sch. gewiss liebe und sehr schätze; ich habe davon ein Zeugnis auch in der Biographie Báróczys in einer Anmerkung gegeben: aber ich muss gestehn, dass diesen Verdacht, über¹ den Schw. jetzt klagt, nicht H. auf ihn geladen habe. Längst lastet dieser Verdacht auf den [!] grossen Mann. Er wird allgemein gehasst — welches aber nicht immer beweist, dass man den Hass verdient habe.

Als die Schrift erschien, kam ein Jemand, der bis jetzt unbekannt ist, in das Wohnzimmer Horváths, liess ihm 24 Speciesdukatn auf den Tisch u. verschwand. Neben dem Geld lag ein Papier mit den Worten:

A' Lajos és Mátyás Védjének.

Die Schrift ward durch die mit Absicht formlos gezogene Buchstaben unkenntlich.

Auch ich ward in der Schrift hergenommen wegen S. 3. und 4. in dem Erdélyi Muzéum. Mir ist eine Zurechtweisung, wie diese da, angenehmer als Lob und jeder vergötternde Weyhrauch. Ich wünschte nur dass H[orvát]'s Behauptungen eben so wahr als patriotisch wären. Aus den entfernteren Jahrhunderten haben wir doch nichts als Predigten, Bibeln, und Erbauungsschriften. Und Tinódis und Pestis Pocsien zeigen was das für *Dichter* und Gedichte gewesen seyn mögen, die unter Ludwig und Matthias in Ruf standen.

Bleibt mir Zeit so übersetze ich die Schrift in das Deutsche, und Sie versagen mir wohl den freundschaftlichen Dienst nicht, sie

* Eredetileg ezt írta Kazinczy: «gesagt sind», de később áthúzta s fölé írta a «lauten»-t.

¹ Ezt a szót Romy K. Gy. toldotta a szövegbe.

zu übersehen, auszubessern. Dadurch versündigen Sie sich an Herrn v. Schw[artner] nicht. Und wäre es auch —

«Rom, meine Mutter! dachte Brutus.»

Kästner.

Haben Sie schon Báróczi erhalten? Von meinen Sachen sind 4 Bände gedruckt. Die zwey letztern sind Gessner in 2 B[änden]. Jetzt folgt Yoricks empfinds. Reisen — Sachen aus Göthe — Wielands Stein der Weisen — Bildsäule und Salamandrine — Metastasios Titus — Le médecin malgré lui — dann folgt Ossian in 2 B[änden].

Leben Sie wohl, th[eurer] Fr[eund]. — Mit Ende März breche ich sammt Sophie und Eugénie nach Wien auf, und bin in einem Monath zu Haus.

Was fiel Jankovics ein? Siehe Kultsárs Zeitung No. 15.

Trattner trug mir auf, Zrinyis Poesien (Adriai Siren) herauszugeben. Um 1786 war ein expl auf einer Licitation in Pesth auf 11 f. gesteigert; und Ráday, den ich ersucht hatte, es für mich zu kaufen, hielt es zu theuer, und schenkte mir eines seiner zwey bis drey vorrätigen. Ich habe die Porträte von den zwey Zrinyi, dem Held und dem Dichter, aber es sind Kupferstiche, denen ich nicht viel traue. Ich höre, Original Porträte von ihnen, und das in Oehl, sind in Csáktornya. Wie könnte ich zu treue Copieen davon kommen? und hat Keszthely irgend einen Mahler? Belehren Sie mich darüber, ich bitte Sie sehr darum.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 115. sz.]

2884.

Sipos Pál — Kazinczynak.

Tordos 4. márt. 1815.

Kedves Barátom!

Imhol az Epilogus után egy új Caput készüle de Imputatione Nevezetes Caput lesz mind Materiájára, mind Architectonjára nézve. Stílussára nézve pedig Senecat gondolhatnám veled olvasni, tsak hogy nem vagyok mindenütt olj incisus.

A' theologiai tárgy ki vészen heljen heljen a' classicus stílusból; de nem is a' Stílus fő szempont, hanem a' dolog előttem.

Nem tudhatom most, fog é még újabb Caput készülni, ha készül, azt is el küldöm; akár el késem vele, akár nem, mind így lesz; jó lesz mászorra.

Légy egészségben.

Kedves Barátom!

Meg mondtam, hogy magam se tudom, készül é még vagy egy Caput. Imé ismét egy. De Mysterio Trinitatis. Meg látod, mi képen kelék ki az Orthodoxia mellett az új Irók ellen, a' kik el akarják ezt disputálni.

Nem azon az úton indul a' világosodás hogy rontsunk, hanem hogy tsak tisztítsunk, közelítsünk. — Ez jól eleibe illik annak a' Caputnak, mely Deus-Homo titulus alatt van. —

Tordos, 4. Mart. 1815.

Kedves Barátom!

Imhol még egy Caput de ordine Salutis. Világos pontok fordulnak elő benne. Helje lesz az azon Caput után, mely vagy De Operibus gratiae. Kétség kívül ez az utolsó lesz is, mivel új Caputra materiát is nehezen kaphatnék.

Az ígért Orációk kézhez vagynak már adva egy Kolosvárt lakó Barátomnak, a' ki elszolgáltassa. 4 Nyomtatványba, melyek közzül egyet Consil. Vaynak, mást, Prof. Nagy Ferencznek szántam, e' kettőnél többet határozok meg.

tisztellek

S. P.^a mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 31. sz.]

2885.

Majláth György — Kazinczynak.

Perillustris ac Generose Domine mihi observande!

Qualiter quove in negotio praetitulatam Dominationem Vestram in Libello Continuatorio specificata Pars in praesentiam Tabulae Regiae Judiciariae evocari facere velit? ex adnexis ejusdem Libelli Continuatorii genuinis Paribus uberius intellectura est praetitulata

A levél három darab kis papírszeletre van írva.

Dominatio Vestra. Ex quo autem sensu A. 26,723 Partibus ad subeundum Judicium comparituris certus et determinatus praefigi deberet Terminus. Hinc ego, qua antelatae Tabulae Regiae Prases pro discussione hujus causae Diem 27-am Mensis Maji cum subse- quis juris diebus anni currentis infrascripti praefigo. Pro quo Ter- mino praetitulata Dominatio Vestra comparere non intermittat.

Caeterum maneo Pestini 5-a Martii 1815.

Perillustris Dominationis Vestrae servus paratissimus
Georgius Majláth mpr.

Kivül: ¹

Perrillustri ac Generoso Domino Francisco Kazinczy mihi observando.*

[Eredetiye az Országos Levéltárban a táblai ügyiratok közt.]

2886.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalóm, Martz. 8d. 1815.

Kedves barátom,

Félvén hogy ezt még nem láttad, és hogy nemeslelkű Írója neked ezt feledte megküldeni, sietek közlésével, 's ez megszakasztja velem hosszas hallgatásomat. Vádlanám magamat ezért, édes bará- tom; de mentségemre lehetnek képzelhetetlen bajaim. Mérsékelj azokat onnan, hogy én, a' ki gyengélkedő szemeim miatt sok év olta nem gyertyáztam már, most kénytelen vagyok hasznomra for- dítani nem csak az éjféli, hanem a' reggeli órákat is.

Trattner nekem azt írta, hogy első alkalommal által fogja neked küldeni a' Velin exemplárt, melyre fizettél. A' pénzt hozzá Szemere Pál vitte-le Lasztóczról. — Szívképző Regéim, megtoldva a *Jó Anyával* és a' Herder Paramythjeivel, az első Kötetet teszik, 's ez előtt Révainak büsztje áll; a' másodikat és harmadikat Gess- nernek minden munkáji, 's így azon Kötettel, melyben Bácsmegyei áll, eddig négy Kötet jelene-meg. — Még e' holnapban veszik sajtó alá Yoricknak Érzékeny Utazásait, az Eliséhoz írt leveleket válaszaik- kal; a' Raynal' keservét Eliza után, és a' Gőthe' Római Karneválját. — Ezt két más Kötet fogja követni a' Júniusi Pesti vásárra, melynek

¹ A levél zárlatán ép piros pecsét.

* A czím fölé Kazinczy F. ezt jegyezte: Termin. pro. 27-o Maji 1815.

eggyikét Göthe foglalja-el egészen, a' másikat pedig Wielandnak két philosoph. Románja, 's Titusz Metastásióból és le Médecin malgré-lui. Ez az utolsó a' Neologusok ellenségeivel teljesen megbékéltet, mert látni fogják, hogy mikor annak látom helyét hogy úgy szólljak mint ők szeretik, ott én is tudok magyarul. — Az Augustusi vásárra Ossziánom jő-ki. Kész az első betűn kezdve az utolsóig. De most az Ahlwardt Ossziánját várom, a' ki azt lexicális gonddal, az az szóról szóra fordította; 's ha szükség lesz hogy újra dolgozzam, egészen újra fogom.

Ezen felül két más nagy és igen kedves dologba fogott Trattner. Első az hogy Zrínyinek Verseit adjam-ki; 's ez nem kevés dolgot ad, kivált a' Biographiájával. — Második az a' mit, reménylem, Te épen olly örömmel fogsz hallani, a' anillyennel azt én jelentem: a' Scheller Lexiconát csinálom magyarrá. Ez sovány munka, de hasznos, sőt szükséges. — Nehány holnapokat sok régi könyveink' olvasásokban töltöttem. Bányász levél, 's Péruai bányára akadtam.

Literatúránk gyorsabb menést kap. Csak a' Publicum segélléné az igyekezetet!

Figyelmessé teszek, édes barátom, mind a' Superintendens Kis Verseire, mellyek az elmúlt holnapban készültek-el, gondjaink által, 's már árultatnak; mind az Ajtai Sámuel által, II Kötetben kiadott igen derék *Világ' történeteire*. Ezeket ki nem vagdalt ívekben tekintgetém, 's igen jónak találtam.

Még e' hóban megyek Bécsbe feleségemmel 's Eugeniámmal, lehozni a' francia nevelőt, ki felől sokat hagynak remélnem. Aprilben visszajövök. Éljen az alatt is szerencsésen, hallgatásomért ne neheztelj, sőt szánj is, örvendj is. Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 32. sz.]

2887.

Döbrentei Gábor — Kazinczynak.

Kolozsvár Martz. 11d. 1815.

Tisztelt Barátom,

Nagyon szeretném ha ezen levelem még Széphalmon úgy érne, hogy választ küldhetnél. Februar. 21dikén irt leveled kívánságait még vétele előtt tellyesítettem. Mit, értsd-el, nekem a' fejem szédül, ha Patakymra emlékezem.

Wesselényitől ne várj még most levelet, míg egészen új rendbe nem jő. Még nem vette által leveleidet. Tisztel, ölel általam. Mint-hogy én Lajossal most úgy is változtattam volna szállásomat, mivel Kanyó a' városon kívül megyen lakni a' maga házába, B. Wesselényiné kívánta, hogy azon szállásra, melyre menni akartunk, igyekezzem fijának is helyet csinálni. Ez nem ment, mivel annyi szoba nem volt. A' Báróné tehát házat vett, 's proponáltatta általam Gróf Gyulainénak, hogy konyhát fog benne tartani, 's minket adjon hozzája kosztba. Ezt a' Grófné mingyárt elfogadta. A' Báróné oly keveset kívánt, hogy kéntelenek voltunk a' Grófné nevében többet ajánlani. Így tehát, mihelyt a' vett ház mostani lakójától megürül, Wesselényi a' felső szobákba, mi pedig Lajossal az alsókba fogunk költözni. A' Gubernium különös tekintettel volt a' Báróné iránt abban, hogy az alatt lakó Gubern. Cancellista Sz. Györgykor kimenjen, 's a' ház, hogy ott mind elférhessünk, immunis lehet minden szállótól. De, vesződség van még egy fenn lakóval, ki Sz. György előtt nem akar kimenni. Hogy Wesselényivel egy kosztban lehetek, annak én mind Lajosra, mind magamra nézve nagyon örvendek. Magamra azért, mivel barátommal leszek együtt, 's Anyjának háladatosságomat mutathatom. Wesselényi elkezdette Lajost lovaglásra tanítani. Órája minden nap 12—1.

Neked Erdélyben Aranyos Széken egy hiv tisztelőd vagyon. Neve Gedő József. A' mult héten vettem levelét, mellyel nekem a' Muzéum kiadásáért egy kis Verespataki arany stufát küldött. Az illy ajándéknak, bár melly kicsiny is, tudod, nagy becse van. A' honnan azt ásták, egyszerre 26 fontot találtak, 's pedig tiszta aranyat. Csak-hogy ez az ásás nem az ő számára volt.

De, jöve ellened egy tüzes levél is, Budáról Sághy Ferencztől, a' Typographia Curátorától. Nekem a' betűk kifizetése dolgában volt vele közöm, magához hívatott Pestről, hogy láthasson, így izené. Literaturánkhoz való tüzéért nagyon becsülöm. Igérte, hogy Munkákat fog szerezni a' Muzéum számára, most Febr. 28dikáról ezt írta:

«A' betűkért felküldött 263 f. a' Typographia már régen vette Falka Ur kezéből. De nekem az Erdélyi Muzéumnak Kolozsváron nyomtatott első füzetje még sem érkezett meg, mellynek bővítésére több barátimat kértem és gerjesztettem ugyan, hanem valamennyitől azt a' feleletet vagy izenetet vettem, hogy nem csak nem fognak dolgozni, de még a' Muzéumról is lemondani, ha ennekutána is annyi befolyása lesz reá Kazinczynak, mint eddig tapasztaltatik, mert ez

az Ur és Helmeczyje nem csak nem építik nyelvünket, hanem úgy elrontják, hogy végre minden jó Irónak és Hazafinak le kell tenni tollát, és önnön magának a' Magyarnek megutálni tulajdon nyelvét, hát mit mondjak az Idegenekről? Azt bizonyosan tudom, hogy Kazinczynak helytelen recenziói és irtóztató újításai már valami 40 Előre fizetöt visszavontak a' Muzéumtól, Helmeczynek írására pedig mindnyájan borzadnak. A' Recenzióknak sükereseknek kell lenni minden személy bántás nélkül. Nem is elég a' hibát kitenni, mert egy többet gúnyolhat mint száz helyre hozhat, hanem meg is kell mondani, hogy kell jobban? miként lehetne a' hibát helyre hozni vagy mentegetni? és ezt is gyengítő kifejezésekkel, melyek által az Irók el nem keserítettnek, és minden Szerző örömeit tanulna attól, ki szép módjával jobbat tud nálánál mondani és előadni. Erre pedig Uraságodnak, mint Redactornak volna fő kötelessége vigyázni, és semmi más forma Recenziót a' Muzéumba fel nem venni, mert különben időnek előtte csak ezért is félben szakad. E' végett méltónak ítélem, hogy Uraságod ezeket a' Nyelvrontókat és Utáltatókat megjegyyezze valamelyik füzetjében és adja mara-dékinknak tudtára, hogy őket a' Hazza közönségesen megutálta. Kazinczy megrontotta Báróczyt, Daykát, melyeket kiadott, és sok tudós és érdemes jó Irókat meggyalázott, magát pedig gyalázza azzal, hogy ennekutánna senki se hallgat reá, senki se fogja Munkáit venni, vagy tudósításait csak olvasni is. Mind ezeket bátran Uraságod mind Kazinczyval, mind a' két Magyar Hazával nevemben közölheti, mert nem irtózom az Igasságot és közönséges ítéletet megmondani, midőn nem magamtól, hanem a' közönség szájából szóllok.»

Ezen levél haragból van írva, a' mint Saghynak is ezt fogom felelni. En azért Recenzióidat, melyeket küldél, felveszem.

Levelem újra késett sok dolgaim miatt, úgy hogy a' Tiéd új ér. Wesselényi felől tudakozódol, annak dolgait itt olvasod. A' mi hozzád menetelünk kétséges kezd lenni, 's ezt kimondhatatlanul fáj-lalom. Attól függ, hogy a' Grófnénak annyi pénzt küldjön Praefectusa, hogy itt háza építését folytathassa, 's a' mi utunkra is legyen. Erdély-ben szükség van.

Nem értjük Wesselényivel, melly megbontakozások miatt marad el Pataky képe, a' mit mind ketten nagyon sajnálunk.

Nagy Samu lassan dolgozik Gr. Haller László képén. Eleget sürgetem.

Hogy ismét perrel végezzem levelemet az én Kazinczymhoz, azt írom neki, hogy az érzékeny-nek érzékké rövidítése az Érzék Levelekben engem nagyon kedvetlenül érzékenyít. Barátom, lehetetlen ilyen kurtításaidat helyben hagyni. Már előbb érzék, Sinn lett, most érzékeny is, hiszen érzékeny nem hosszú szó. —

Döbrenteid.

Szerencsés hazajövetelt kívánunk.

A' Széphalmi Grófnénak hív tiszteletet. Wesselényi nem küldheti ki Pataky képét.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 117. sz.]

2888.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 11dik Mart. 815.

Kedves Barátom!

A melj levelembé tudósítottalak, hogy Pataki beteg, mikor aszt irtam, cö már nem élt — de meg vallom, nem volt annyi bátorságom, hogy tudván, mennyire szerettétek, becsültétek ezen szeretetre és becsülésre olj igen érdemes embert, én légyek, a ki halálát meg írtam; irtam Döbrenteinek és kértem, hogy jó móddal adja ezen olj igen szomorú esetet tudtadra, irtam másuvá is. Miklóst annyira érdekelte ez a halál, hogy azon házhoz, meljbe eddig lakott, és a meljbe Baráttya meg holt, vissza se kívánt többé menni — a Néném tehát egy szép házat vett Kolosváron, Miklós ott lészen az öreg, érdemes Szabóval, ott lészen velle szálva és coszton is a kis Gyulay Lajos és Döbrentei. Ez, Barátom, szerencsés gondolat volt az én kedves Nénémtől, és úgy látom, eö is örvend annak igen nagyon — a melj levelébe tudósít, ez iránt aszt írja: «Meg becsülhetetlen jó származik a fiamra az által, hogy oljan emberrel, mint Döbrentei, lehet egy háznál és az eö társaságába töltheti hasznosan idejét, ez nekem igen nagy meg nyugtatásomra van.» Pataki haláláról tudósítást vévén, nem szégyellem meg vallani, hogy el nedvestültek szemeim — ezen el nedvesedést öröm könnyük válták fel, olvasván aszt, hogy az eö teste Sibóra a Wesselényiek temetkező bolttyába helyeztetik. Olj igen szép és kedves érzést okoz ez, valahányszor rőlla gondolkozom szívembe, hogy érezni igen kellemetessen, pedig tudom, de ki beszélni nem.

Erdéljnek naggyaiba is belé kapott a halál — most csak hamar három fő embereink halának ki: Gr. Bethlen József a The-saurarius, Gr. Mikes János Gubern. Consiliarius, és Mártonfi a Püspök.

A Tardi Plebanoson esett rettenetes történet bizonyította, hogy a leg alacsonyabb immoralitas hazánkba mely igen gyarapodik. Miért? Tudod és ismered okát!

Kollerrel Bécsbe én magam is nehányszor voltam társaságba, de beszédjeiből nem aszt hoztam ki, hogy tisztelné Napoleont, sőt utazások nehány környül állásait is beszéllé azon anecdotával együtt, mikor Napoleon az ő uniformissába, e pedig a' Napolcon überockjába öltöztek fel a határ széleken egy faluba fel lázadt népek dühe miatt. — A kis Napoleon igen jeles gyerek. Schönbrunba egyszer uniformisba kelletvén ki mennem, arra használtam ezen öltözetemet, hogy lakására mentem, a hova mingyárt be bocsáttattam, a leg fainabb manierrel köszönt és aszt observáltam, hogy leg első tekintése is a kardomra volt, s azután éles tekintettel jól a szemem közé nézett.

Haller László képe rézre metztetetik, és a munkára való ügyeletet Döbrenteire bízta az Ipom — kérte őtet nevedbe az apja subscriptiojának közlésire is — ez is meg lesz — de most nem lehet, mivel az éhség inséginék tárgyába királji Commissariusnak nevezvén ki ő Felsége, Házának felé se mehet, mind egyre utaznia kelletik.

Élj szerencsésen.

Kivül:

Somlójóról.

Tekintetes Kazinczy Ferencz Urnak. p. Debreczen, S. A. Ujhely —
Széphalom.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. IV. köt.]

2889.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Martz. 14d. 1815.

Kedves barátom,

Felakadtam Febr. 21dikén írt levelednek azon panaszán hogy a' te dolgozásaid nekem már rég olta nem tetszenek, mert csak elhallgatok rólok. Úgy emlékeztem hogy a' Zsibói ének, mely téged

e' vádra fakasztott, el sem vala végezve, hogy az csak töredék, 's így elhallgatásom természetes volt. Úgy tetszik azon felül, hogy én azt a' megjegyzést tettem arra, hogy az angol manierban vagyon írva, **tele tömve képekkel**. De meglehet, hogy az tollamban maradt. Elővettem tehát Leveleidnek egész csomóját, hogy azt megláthassam, 's nem előtted, hanem magam előtt, *ment* vagy *vétkes* légyek. Végig forgatván így a' csomót, megszálla az a' kedv, hogy numerisáljam, 's extractust csináljak belőlök, melyet minden Literaturai Levelezőm' leveleivel tenni rég olta készülők. Harmad fél napomat lopta-el egyéb siető dolgaimtól ez a' munka, 's kész vagyok vele. Sok örömet ada az nekem, elevebben emlékeztetett sok elmúlt gyönyörűségeimre, 's tégedet velem még hívebben hagy szeretnem. — Első leveled Sopronyból vala írva. Skorpi' 31d. 1804. Mi e' szerint tíz esztendő barátok vagyunk. Te kételkedni kezdesz szeretetemen, 's én köszönöm azt, ha igazságtalan is a' kétség. Jele hogy te szeretsz. (Az Extractus 41 lapot foglal-el.) — Sok helytt tevém azt a' jegyzést, hogy te csupa tűz vagy, 's tele új meg új plánokkal, gondolatokkal, 's mindent könnyűnek nézsz. Ez azt mutatja hogy fiatal vagy, 's tüzes, 's tapasztalatlan voltál. De jaj annak a' ki ilyen nem volt 's még öregségében is nagy részben nem ilyen! Külömben nem sok fog sülni tőle. Sedit, qui timuit ne non succederet. — Eggyet kérnék a' minck nagy hijával vannak leveleid: azt, hogy valami interesszánt híreket írhatasz, ne kíméld-meg magadat, 's írd-meg. Mondd ilyenkor magadnak, hogy azt a' *maradéknak* írod. Melly rakott levelek lehettek volna azok a' miket nekem Velencei útd alatt írhattál volna, és ime semmi sincs benne egyéb mint az hogy melly helyeken menétek keresztül. — Mit monda Nagy Pál, hogy mi ok miatt nem felele levelemre, azt mostanig sem írtad-meg, pedig már tudakoltam. Kérlek, pótol-d-ki e' hézagot.

A' mi a' Zsibói éneket illeti, hogy az effélére nem felel egyikünk vagy másikunk, az nem jele annak hogy a' közlött darab ellenünk re van. Én magam az ollyat csak mint literaturai újságot közlöm barátimmal, 's nem várok reá sem javalást, sem crisist. Ez az utolsó inkábbára kinos annak a' kitől kívántatik, annak pedig a' kinek adatik, inkábbára hasztalan. — Én a' Zsibói Éneket valóan nem is ítélfhettem-meg: mert ez e' soron végződik: *Elterjedő szavaiddal osztogatni*. És így mi akar lenni belőle, meg sem álmodhatom.

Gyakor helyen látok botlást a' metrum ellen. De hiszen az ollyat az író intés nélkül is megigazítja, ha hibának veszi. Ha pedig

nem, mint én az elisiót, és a' *h* betűt, melly nekem szabadon hol vocalis hol consonáns, úgy minek piszkálni a' más birtokában? — «Ülő pásztor szomorgva terjedő» — ez az én fülemnek rettenetes; mert itt nem a' deák quantitás, hanem az accentus teszi hosszúvá a' syllabát. — Illyen a' haszontalan aggregatio is: Meleg, tüzes, szelid csókolgató 's ölelgető, etc. — Nem szép kép előttem a' *c s e c s e t* szopó is.

Előre képzelem, melly örömet fog adni nekem a' Berzsényi' tömött és lángoló, a' Kölcey' tudományos, a' Szemere' édes és hírekkel 's észre-vételekkel, felfedezésekkel gazdag levele, ha majd azokat fogom extrahálni. Hát a' Kis' gyönyörű stílusú levelei! 's a' Csehyé! — De hadd térjek Febr. 21diki leveledre. Az én Thaliem ötöd nap olta tüdőgyulladásban fekszik. Magam vettem észre, egy szobában hálván két leányaimmal, hogy lélegzete szaporább, 's alig vártam a' reggelt, hogy Sophienak, ki e' tájnak Orvosa, hírt adjak. Ez azonnal kötötte mellére a' kovászt, 's küldé hólyaghúzóért, 's íme a' gyermek meg van mentve. Ma reggel már fenn járt, de dél tájban ismét elő kapta egy igen veszedelmes paroxysmus. — Képzelheted, édes barátom, hogy előttünk fekvén az a' kedves gyermek, melly most kétszerest emlékeztethete Pózánkra, mit érzénk leveled' olvasása alatt. Sophie ötöt megtartotta volna, ha a' baj nálunk érte volna utól. Melly vétek az hogy mi Physiologiácskát nem tanulunk, holott annyi sok haszontalant tanulunk. Arra kér téged, arra kéri Carlósz, hogy ne legyetek soha *hánytató* 's *rhebarbara* nélkül ha városban nem vagytok, 's vegyetek egy két leczkét egy értelmes és tapasztalt Orvostól, hogy mire kell vigyáznotok, ha egésségtek meg kezd bomolni. Az egésség körül pfuscherezní nem jó; de az sem jó, ha az ember gond nélkül él; mert *jobbat* mint az, csakugyan nem bírnak. — Hogy te lépsz a' Póza helyébe, annak szívesen örvendünk. Nem csak érdemeidet ismerjük, és a' mint tudod, szeretiünk, hanem azt is tudjuk, hogy Carlósz bizodalommal van erántad, 's látjuk mit nyer veled, mit nyersz te vele, mit nyer az én fogadott fiam általatok. — Még egyszer örvendek hogy Carlósz örök fényt vont magára azon **pietas** által, hogy barátját az atyjához fekteté. De még is nem oda, úgy e, a' hol egykor anyja fog fekünni? Erre felelni el ne feledd.

Téged arra kérlek, noha az nem szükség, mert azt teszed a' nélkül is, hogy a' Póza' életét *melegen* ird-meg *minél bővebben*, 's tedd a' Muzéumba. Trattnerrel szóllok, hogy képét tegye Ossziánom

II. köteté elébe. — Csak Carlósz a' maga és Póza képét küldené Dónáthoz. Ő egy hét alatt visszaküldi a' képeket. 'S ha most a' Pesti vásárra lemenő Erdélyiek hozzá elvitték volna, a' Debreczenire menők Áprilben vissza fogták volna vihetni. Donát Sophiet 's a' leányomat festeni fogja magunknak. — Sophiet és engemet Carlósznak is. Mind engem, mind Sophiet azon felül úgy a' hogy 1796. voltunk, mert a' Sophie' képe ezen esztendőből, az enyém pedig 1791ből megvan, de rossz mív annyiban, hogy a' festés nem jó. Ez maradékimnak marad, mint az említett is. — Bécsben szólni fogok Kitzling és Prof. Fischer Urakkal, kik mind ketten nagy Mesterek a' faragásban, a' Zsibóra készitendő Rény' szobra felől, 's megírom Carlósznak, mit mondanak. Leveleim hozzá mindég a' Te borítékod alatt fognak menni, minekutána tőle tudom, hogy néhány levelcimet nem vette, kettőt pedig felbontva. Több W. is lévén ott, ez nem csuda.

800 f. sok a' Museum Napoleonért. Meglátom Bécsben. Szirmay Tamástól tudom, hogy a' könyv in 8. is ki van adva azoknak a' kiknek erszénye nem engedi megvenni azt a' drágát. 'S mit érnék amazzal, ha birtokosa a' képeket üveg alá rakatta?

Bár én azt nyerhetném tőled, hogy te környülményesen írnád hireidet. — Egy Gróf Teleki Imrével ismerkedél-meg, a' ki nagy kedvelője a' Római Classicusoknak, 30féle Horátza van, 's magy. jegyzésekkel akarja kiadni. — De ki ez a' Gr. T. I.? hány esztendő? hol lakik? micsoda hivatalt visel? Mit várhatni tőle? Kérlek, tudassd ezt velem. Hát Gr. Eszterházy Dienes kicsoda 's hol lakik?

Kérlek, édes barátom, ne feledd hogy Júliusban hozzánk ígérte, 's hidd hogy Széphalmon mind barátod mind barátnéd kiterjesztett karral vár, 's óhajtják látni Lajosokat is. Carlósz meg-látni reméljük. Öleld őtet és Lajost, 's élj szerencsésen.

Ma Mártz. 15dike van, az az ipsi [!] Idus Mart. Ez nap késelék-meg Caesar Uramat Brútuszék.

Lássd a' Couvertet¹ belől, hol a' Gr. Haller László képe alá való Inscriptio áll.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

¹ Hiányzik.

2890.

Kazinczy — Horváth Ádámnak.

Széphalom Martz. 14d. 1815.

Kedves édes barátom,
széplelkű férfi!

Febr. 28dika vala az a' nekem szerencsés nap, a' mellyen a' te pakétocskádat vevém a' Vajda Sámuel, Ráday és Schaffráth levelekkel. Ime elfelejtém megnevezni ezen nevekkel együtt a' Czinderijét is. A' nyaláb fel nem bontva jutta kezemhez; ne törődjél ezen. Nagyon köszönöm becses ajándékokat. Igen sok örömet érzetem olvasásokon, 's megszerettem a' nyolczvan esztendőös öreg Vajdát. Azolta én is az ő proverbiumával élek, legalább némán, ha a' szót ki nem mondom is: «Eb után komondor!» — Osztán a' Magyarságban is sokat tanultam tőle; nevezetesen azt, hogy a' *bozót* szó még most is forgásban van Tihany körül. Tudtam a' szót, de azt hittem hogy obsolescált. — Meg van az a' Márton' Lexiconában, 's ott kákás helyet jelent; de ott az is van, hogy az erdőkben egyebet jelent, talán sűrűséget, mellyre Borsodban kész a'

surjány

szó, mint nálatok a' csalit.

Nem tudatnád velem, mi volt a' Schaffráth neve és a' Czinderié, mellyet nem szabad tudni mindennek?

Hát a' Spissich születése és halála napját nem írhatnád meg nekem?

Úgy hallom, Gróf Amádé a' Te verseidet ki akarja nyomtatni. Ha ez való, úgy rendes, hogy épen az használ a' ki ártani akart. Bár mindég így fizetne Nemezis az árulóknak.

En hűsvét harmad napján akarok indulni Bécsbe feleségemmel és nagyobbik leányommal, 's Aprilnak végső napjaiban már itthon leszek, ha baj nem ér. (Ezt tréfából el mondhatnád a' Láczaí Sógórának, a' ki Esperested.) Egy francia nevelőt hozok-le; mert leányaim abba az időbe lépnek a' midőn legalkalmasabban, legkönnyebben tanulhatják-meg a' nyelvet. Eddig csak magyarul beszéllnek. Ha a' Nevelő elérkezik, magunk közt a' francia lesz a' házunk nyelve, mert feleségem azt tökéletesen beszéli. A' Vajda Sám. kedves nyelvét a' magyaron 's franczián felül p o t o m b a n is meg-

tanulják. — Élj szerencsésen, édes kedves barátom! Fogadd meg-
újított köszönetemet kedves ajándékodért, 's szeress. Barátinkat
mind a' két nemben tiszteld.

Örök barátod

Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 43. sz.]

2891.

Kazinczy — Sipos Pálnak.

Széphalom: Ipsis Idibus

Martii 1815.

Kedves Barátom!

Leveled vettem munkáddal, te még a' közelebről írottat sem.

Az olly fejhez szállván, és szívhez mint a' tiéd, minden esztendőben így szoktam signalni Mart. 15két, ez annyi mintha Római lélekkel sohajtanék-fel, hogy az a' Ciceró által [nevezett] pulcherimum facinus, melly e' napon ment végbe Brutus és Cassius által, olly szerencsétlenül sült-el. Ki hitte volna hogy az a' felséges nép, melly közt a' Curiatiusok, Camillusok, Cincinnatusok, Scipiok és Catok' idejében örökös lakást látszott venni a' rény, — annak a' megkéselt gazembernek ambitioja miatt olly immoralitasokra, olly gyalázatos szolgaságra süllyedhessen, mint annak követői voltak a' jó Titusig, Trajanig. Szegény emberiség.

Kassán levén a' török foglyok, a' legrespectabilisabbakat az uraságok ebédre hívták. Én is ebédre hívogattam őket sokszor. Nálam láttak könyveket, 's így azt hitték hogy én igen tanult ember lehetek. Hivatalom megerősíté őket e' gyanúban. Eggy Aga eggyyszer közszülök hozzám jön, 's kér, írnék neki Instantziát, hogy ő Belgrádba v. hol fogadtatott-el, és hogy ott nem úgy volt mint katona, hanem mint vendég, és kereskedő. — Jó. Elfelejtettem, 's valami négy, öt hét mulva megyek az utcán, nekem jön a' török, 's minden ember láttára öszve, meg öszve csókol. «Uram! én szabad vagyok, 's azt egyenesen neked köszönöm. Vigyázz reá, mint fog téged megáldani az Isten, 's mikor meg lészesz áldva, akkor emlékezz rólam, 's jusson eszedbe hogy én érettem esett.»

Képzeld hányszor forgott ez emlékezetembe 1794-nek Dec. 14-től, 1801. Jun. 28-ig. De köszönöm az illy áldást.

Mind a' mellett is édes barátom be sokat használt nekem ez a' hetedfél esztendei raboskodás, testem megédzett, 's alkotványom gyengesége miatt is, már 55. esztendőmbe elhállok akármelly rossz fekvésen, 's tavál Decemberben Debreczen mellől hazaig harmad napot töltöttem, meleg szoba, és meleg étel nélkül, künn hálván három éjet a' szekerembe, 's nem levék beteg. Nem olly dolog a' szenvedés mint a' millyennek azt az emberi kényesség tartja. Az Epicur meg sem jajdult, midőn az ura addig verte, hogy eltört a' lábaszára, 's a' Spártai ifjak szisszenés nélkül állák-ki a' vesszőzést. A' lélek győz a' testen, erősebb tehát ennél, csak akarjuk hogy erősb legyen. Kis lélek ki e' paradoxot meg nem érti. De¹ — — — — —

Élj egészségesen.

[Megjelent az 1846-ki lipcei kiadásban.]

2892.

Ungvárnémeti Tóth László — Kazinczynak.

Drága Tekintetes Úr!

Kegyes Jól-tévő Uram!

Epen ma annak esztendeje, hogy engemet a' Tekintetes Úr becses levelére, 's nemes Barátságára méltóztatott! — Ma, ma virradt reám az a' szerencsés reggel, melly a' leg hathatósb eleven-séggel képzelteni, sőt újra érezteti velem, — mind azon örömet, mellyet a' Tekintetes Úr kegyessége öntött vólt szívembe, — mind azon szerencsét, mellyel a' Tekintetes Úr Barátságában dicsekedhetem. Méltóztassék pedig el hinni a' Tekintetes Úr, hogy én az alatt az idő alatt is, a' mellyen sullyos kötelességim csak nem minden érzékeny levelezésre meg némitottak, — nem csak el nem feledkezém kötelességemről, mellyel a' Barátságnak tartozom; hanem inkább egész nyughatatlansággal vártam mind azon szempillantást, mellyben forró indulatomat a' Tekintetes Úr előtt ismét ki buzogjam. — Hogy azomban azt még is szinte eddig halogatám, — ennek azon kívül, hogy pályám csak egy fertálynyi időt is alig enged, — fő képen még az is oka vólt, — hogy mind addig nem

¹ Több sor hiányzik.

akarék levelemmel alkalmatlankodnom, míg Pesttel ha csak valamennyire is meg nem ismérkedem. Mostan tehát, a' midőn mind felesztendei cxámenimen által esvén, szabadabban tekinthetek hátra, mind pedig némelly ismeretséget is teheték, leg első tisztemnek tartottam azt, hogy a' Tekintetes Urat állapotom felől tudósítsam. — melly tudósításomnak veleje mind öszve is ide megyen: — kosztom, 's szállásom vagyon Consiliarius Szilassy Úrnál, azon a' juson, hogy az ő Nagysága leg kisebbik fiát nevelem, vagy minthogy ketten is vagyunk, még most csak tanítgatom. — Pályám, mellyet vagy egy hől-d-nappal Pándon való mulatásom miatt, — későbbben kezdettem, mint kellett volna, — fő-képen az elején, nagyon sullyos, és sok tudományokban, — a' hol tudni illik memorizálni kell, — nagyon gyermekes: mindazáltal olly szép, olly gyönyörű, 's olly nemes, hogy czéomat ugyan sohasem, — késedelmemet pedig csak már is bánom. Egyéb aránt a' mi a' Városban való ismeretségemet illeti, erre nézve is dicsekedhetem avval hogy Tekintetes *Szemere Pál*, és *Horváth István* Urakat szerencsém volt legyen, már néhányszor, személyesen tisztelnem. —

Verseimről, mellyeket már csak nem a' sajtó alá is el készítettem, mind eddig nem mondhatok egyebet; hanem hogy azoknak, míg legalább egy kis pihenést vehetek, a' ládám fenekén kelljen állniok. — Egyéb aránt engedelmet kérvén a' Tekintetes Úrtól, hogy illy sokáig vesztgélék, — 's igérvén sűrűbb Levelezésemet, — maradok

a Tekintetes Úrnak

mint kegyes Jól-tévő Uramnak

Pesten, — ipsis Idibus Martiis 1815dik esztendőben.

alázatos szegény szolgálja

U. N. Tóth László mpr. M. Cand.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 30. sz.]

2893.

Kis János — Kazinczynak.

Kedves Barátom.

A' Görög mértékű verseket én mindenkor szerettem, tsak azért nem tettem benne próbákat, minthogy a' Magyar Publicumban kevés kedvellői voltak. Ha időm 's tehetségem engedné, nem

volnék még idegen az e' féle próbatevéstől. De mit ígérhetek én az én körülállásaim között!

Az előbeszéddel úgy-is a' mint van, tökéletesen meg vagyok elégedve; 's hidd-el, legkevésbé sem bántam az általam proiectált változtatások elmaradását. Hanc veniam damus petimusque vicissim. Tudod, hogy a' vélekedésemre sohasem kívántam reájok az esküvő követőket.

Horátzom' második kötetét talám legjobb volna az első kötet formájába kiadni; minthogy az olyan kiadásra az első rész' megvevői talám számot tartanak. Egyéberánt nints semmi reménységem, hogy Báró Podmanitzkinál vagy Balog Péternél barátságos szép szándékkal boldogúlhass.

Bétsi¹ útdhoz a' legkedvezőbb szerencsét! Ne kerülj-el, édes barátom; jöjj felém ha tsak lehet. Lakos is igen örülne, ha meglátogathatnád; lakik über dem Schottenthor Nr. 113 im ersten Stock.

A' protestans zabolátlanságot oh fájdalom én igen is igen esmerem; épen nem tsudálom, ha velem együtt Te is megtsemerlettél tőle.

A' vallásbéli buzgóság' meghidegedéséről egy értekezést nyomtattattam *Ifjúság' Barátja* neve alatt; mit akarok, az ide zártt jelentésből látod. Trattner Utazások' fordítására szóllit. Hozzon Isten szerentsésen! Akkor többet.

Sopr. Martz. 18dikán 1815.

Örökös híved Kis.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

2894.

Kazinczy — Helmeczy Mihálynak.

Széphalom Mártz. 19d. 1815.

Kedves barátom,

Ezen leveletem Öcsém Tekint. Comáromy István Úr, Abaujnak Fő Notáriusa, viszi hozzád. Holnap indul Pestre, 's én azt csak most tudtam-meg. Ha clebb esett volna tudtomra, ide tehettem volna valamit egyebet is. Most tehát kezedben van a' mit tőlem kívántál. Láss hozzá, hogy a' mit ez eránt ígértél, teljesedve legyen.

Ez nálam leírva nem marad; mert az első dolgozás minden

¹ A levél csak innen kezdve Kis J. kézírása.

sorában különböz ettől. Azért engedj egy kérést, de a' mellyet tőlem megtagadnod nem lesz szabad; az abban áll, hogy *ki ne add kezedből, míg le nem íratod*; hogy ha az én kézírásom kezedbé vissza nem kerül is, el ne legyünk nélküle. Kérlek, nagyon kérlek, hogy kezedből ki ne add, senkinek ki ne add, míg nálad le [nem] lesz írva. Pesten a' hol annyi az író, azt könnyű lesz leírni.

A' hideg idő, 's a' sok eső által nagyon megromlott utak, azt a' tanácsot adják nekem, hogy én csak Aprílnak első napjaiban (talán 7dikben) induljak. Magam minden alkalmatlanságot kiállanék: de feleségemet, leányomat a' bajnak kitenni nem akarom. Tiszteld mind Trattner, mind Dónát Urakat, 's ezt tudassd velek.

Kilián meghozatta e az Ahlwardt és Stolberg Ossziánját? Martziusnak végéig ígérte. Ha April' elején meg nem lesz, én kénytelen leszek a' könyvet Bécsben megvenni, 's ott hagyni a' mi később jön; mert ha Bécsben meg nem venném, 's Kiliánnál sem volna még, hogy készíthetném el Ossziánomat Májusban, hogy Júniusban már nyomtattassék?

A' tegnap este érkezett újságlevélben már áll az Ujhelyi predikázió, táncz, ebéd 's vacsora 's kivilágítás felől a' hír. Ez azt mutatja, hogy a' Pesti vásárra lement Zsidó kezedhez adta Yorickomat, Esztellt, Tituszt, Rígót; 's örvendek hogy ez eránt meg vagyok nyugtatva. — Mindég rettegek, mikor valamit küldök, valamíg hirt veszek, hogy a' nyaláb kezedhez ért. 'S most is arra kérlek, hogy első postával ezután hogy Egmontot veended, tudósíts felőle. Holnap megtekintem, ha az Ujhelyi Zsidó nekem nem hozott e valamit. — Elj szerencsésen, kedves barátom, 's szeress.

Ki ne add Egmontot, míg kezedben is megmarad, 's tudósíts első postával, hogy kezedben van.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

2895.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Sz. Mihályt 28dik. Martius. 1815.

Drága kedves Barátom!

Te bizonyossan könnyebben fogod nékem meg botosítani, mint én magam magamnak, hogy annyi időtől fogva se nem írtam Neked,

se nem feleltem. Magam előtt nem szolgálhat nekem semmi is ment-ségül, de a' Te barátságod el fogja nézni hibámat, ha meg gondolod, hogy az el múlt ősz ólta nem valék el telve más ideával, hanemha azzal, hogy terheimet kevesítsem, ez ez igyekezet úgy el fogot, ezen tzelnek el érése annyi utakat teve szükségessé, hogy majd hogy nem örökös mozgásba kelle tölteni időmet, és magam szüntelen rázattatni, a' testet és leiket egyaránt hányó és fogyasztó magyar utakon. Igazán mondtam valamelly versezetemben: A' legszebb környéken bajjal kell mozdulni. Télbe kellett Pestre mennem, és éppen azon időre esett útom, a' mikor amaz ez idén leg jobban kiadta erejét, — meg is betegedék, — két hónapnál tovább kinlódtam keserves fog-fájások között, a' melyek tán még mai nap se szűntek volna meg, ha ortzám puffadását öklemmel nem lohasztottam volna-le. Kemény orvosság, de hasznos olykor, erköltsi kelések ellen is. — A' Télnek végső részét a' Sógoromnál töltöttem Nagy-Mihályon, a' leg nagyobb fájdalmak között, eszem se vala helyén, nem hogy írhattam volna valamelly emberséges embernek. — A' szűnő szempillantatokban a' Görög-nyelv tanulását folytattam. Nekem mindent bajjal kell meg-vásárolnom, adósságim egy részének ki fizetéséért folyosóval, reuma-tizmuossal, fájdalmakkal lakoltam. Te hát szánj inkább, hogy sem haragudj. — Szép dolgokkal tellyes, hosszú, de soha sem elég hosszú Leveledet a' leg nagyobb gyönyörűséggel, sőt itt amott göggel is olvastam. Ez engemet vigasztala, a' midőn Jekelfalusy nénémnek halála után Atyámfiái irigységekkel és igazságtalanságokkal kíno-zának. Hosszas volna szólni ezen méiatlanságról, a' Te példádát kell követnem, szenvednem, és nem panaszkodnom. —

Látom Leveledből, hogy nem tsak jó fajta Ló, hanem ember is kerekedik Zsibórúl. Döbrentey meg holt azólta, de hiszem, tsak Testje.

Én Bács-Megyeiből soha sem vettem semmit is, de a' Vármegye tartozásaim mind el vannak igazítva. Komaromyn nints mit tsudál-kozni, ő' velem úgy tett, mint a' mint a' Bétsi Kelnerek, a' kiktől ha ujj számadást kér az ember, ki sül, hogy ők erszényünk nyereségére hibáztak, és hogy már most többet kell fizetnünk, a' hibás szám-vetésnek fel-fedezése után. *Fogja az Úr*, mondék Komáromynak; *az Úr számvetései rettenetesebbek a' fizetésnél; ha sokáig számol még az Úr, utóljára semmim se lesz a' mivel ne legyek adóssa; tetsze neki ez a' magasztalás, és a' pénzt béseprette, én pedig örültem, hogy nem többet annál, a' mit fel számlálék előtte. E' min-*

den módon Komédiába való ember; de nem a' nézők, hanem a' nézetendők közzé.

Az ujj szók eránt való viadalról azt tartom, hogy a' szó természetben sem igen messze nem kell menni, se pedig meg nem kell a' határon innen meg állani; hogy szükségünk van sok ujj szóra, azt nem tagadhatja senki is, a' ki gyakran beszél, vagy ír, vagy ezen Tárgyról valaha akár mi keveset is gondolkoza, — bizonyossan kevés ujj szóra van szüksége a' tudatlannak, és a' gondolatlannak, mivel kevesek az ideái, de a' ki szcletekként faggatja, vagy szálontként fejtegeti, vagy szemenként hüvelyezi a' képzeteket, vagy a' ki nem tsupán szórösen mereveny tág pamatsal durva húzásokat mázolni, hanem finomabb etsettél és hajlatossabb vonásokkal festeni is akar, annak tágúlni és terpeszkedni induló Lelke kétség kívül ujj de természetes szókkal is fog igyekezni segíteni a' maga szorultságán, de mivel itt könnyen el térünk a' vissza élés útjára, és mivel ritkák a' szerentsés érzésű emberek, a' kik mintegy természetes ösztön által, mindenkor, és mindenben, szintűgy az örvényen túl, valamint a' meredeken innen meg állapotjanak, — annak okaért nem ártana jól meg háyni vetni ezen tárgyat, és meg határozni: hol vagy on helye, és meddig, és miképpen terjedhet az ujj szavak alkotásának szabadsága; mert nem kell el felejteni, hogy valamelly nyelvnek gazdagsága nem áll egyedül a' szavak sokaságában, hanem hogy annak nagy és talán leg vellősebb részét teszi külömb külömbféle szóbeli öszve szerkeztetéseknek, és ujj szólásbeli formáknak a' nyelv természetével nem ellenkező bősége. Érdemes volna erről a' Tárgyról úgy értekezni valakinek, hogy a' valósággal tudományos embereknek jóvá hagyásokat meg nyerhesse, a' nélkü, hogy a' tudatlanoknak józan eszeket meg botrántkoztassa. — Próbálgattam a' Mondolathoz ragasztott szótárnak minden ígét, egy minden részre hajlás nélkül induló kritika alá venni, azután pedig resultátumokat húzni jegyzéseimből, és azokat a' leg híresebb régi és újabb Kritikusok észre vételeivel, és rendszabásaival egybe vetni, egy szóval, egy kiss filosofika esztetika értekezést írogattam ezen Tárgyról. — Sok jó és szerentsés jegyzéseket tettél Te arról egyet is másutt is munkáidban, de kivált a' Dajka Verseihez írt Előljáró beszédben, — én annak a' mit írtam, egy kiss tudományos köntöst adtam, de a' mennyire lehetett, én is borzok nélkül, nehogy meg ütközzenek, és borzadjanak azok, a' kik a' nehézkestől undorodnak, és a' kik igen jól tartják azt, hogy valami nemes, és illendő könnyűséggel kell

fejtegetni a' leg öszve gomolygattabb tsonókat is. — Én nem mer-ném azt ki nyomtattatni, a' mit irtam, mert a' világossan ki mutatná a' Te ótsárlóidnak tudatlanságát egy részről, más részről pedig némelly Tudóskáinknak nevetséges finnyáságokat, p. o. Tsetsmeretség, Zoologia helyett, 's több efféle; a' jó ízlet szép dolog, de ritka; e' nélkül pedig ne merjen valaki ujj szavakat koholni.

Azt nem jól teszed, Barátom, hogy halasztod az üveg szemek-
kel való élést, Nápolyban a' leg fiatalabb embereknek orrok üveg
szemekkel van meg nyergelve, a' minek az a' következése, ha az
üveg jó, kivált zöld színű, és ha a' szemekhez van alkalmaztatva,
hogy az ő szemeik még leg időssebb korokban is meg tartják éles-
ségeket, és hogy nekik a' zöld üvegen keresztül, mindég virít a
Természet, úgy is tsak hogy nem örök Tavaszt élnek, azon boldog
Vidéken.

Én magam, Drága Kedves Barátom, egy Frantziánét hozatok
Bétsből, nem azért, hogy Leányaimat fel külsőitse, hanem mivel
egyetlen egy Leánya lévén Feleségemnek, az Annyáskodás alatt,
el-negédestülne Virginiám, a' mit maga az Annya megesmer. —
Igazán mondod, hogy a' Férjfiak nevelik leg jobban a' Leányokat,
ollyas személyt mint Menlé, nem tudok az egész monarchiába, ott
az ész a' szép érzéssel erőssen kezet fogott. — Mivel tudni kell
Frantziául, a' mai világban, úgy mint régenten Rómában Görögül,
azért hozaték egy Frantziánét, ki mind-azonáltal a' magam ideái
szerint fogja nevelni Leányomat, Feleségem Bétsi Attyafiai nagyon
dítsérik, — meg vállik. Egy Görögül tudó Ifiat is fogadtam Fiaim
mellé. — A' Te ideád nem szerentsétlen: Falun állítani egy nemesek
Leányaiból álló oskolát, így a' városi életnek minden szennyei távol
maradnak a' gyengéded hölgyi Lelkektől és szívektől, a' mi nem
kiss nyereség; a' jó pedig, a' természetes, és az okos ki-terjedhet
mindentűt, a' Falun is. Fő dolog, hogy az első hatások ne legyenek
métellyesek, és tsak akkor kell a' nagy világba eresztteni gyerme-
keinket, a' midőn már az semmit se ronthat meg a' jó formán ki
atzéloztakon.

Tudni fogod már hogy el szöke Napoleon, nem Török Országba,
nem déli vagy éjszaki Amerikába, hanem oda vissza ahonnan el
kergették.

Saepe etiam Stellas vento impendente videbis,
Praecipites coelo labi —

Meglehet az is, hogy csak nevét hírleli Frantzia Országban, hogy ott keressék, ő pedig addig el illanthasson. Zavart tsinálhat, pártot, zenebonát üthett, de nem nyerheti vissza akármely börtönsége is, a' mit vakmerősége el veszjeite. Egy más, nyilván való lépés, nem pedig szökés által kellett volna próbálni előbb, adni a' Világnak tudtára, hogy iránta a' kötések meg nem tartattak, és hogy inségre jutattják, de fegyveres kézzel meg támadni egy olyan Országot, a' hol ollyas környül állások szakasztották végbe uralkodását, a' mellyeknek nagyobb részént ő maga az oka, nem igen ditsőséges, és megfontolt tselekedet, ugyan gondolhatja é, hogy azok vissza fogadják, a' kiknek rettegni kéne az ő bosszújától? Más volt 18dik Lajossal; ő olly sokáig állotta ki a' szerentsétlenségnek minden sanyarúságait, de Napoleon még a' haragjának idejét sem töltötte el a' számkivetésben. Olvastam a' 8 Hatalmaságoknak ki-nyilatkoztatását, ez azt mutatja, hogy nints Napoleon minden támasz nélkül Frantzia Országban, de még se hiszem, hogy meg zavarhassa többé a' Világot. — Az is meg lehet, hogy a' barátság álortzája alatt lappangó Ellenségei kitsalták ezer játszi remény adások mellett, hogy így ezen alkalmatlóságoknál fogva rejtődző barátjai fel fedeztessenek, és egyszerre vele együtt el veszjeithessenek. — én azt várom minden órában, hogy magát napnyugoti Tsászárnak fogja ki hirdetni; Pünkösdi Tsászárság lesz ez! hát ha a' lesz a' vége, hogy Sieyès Tanítványja, az Ifjú Orleánsi Hertzeg, fog jönni a' Frantzia Trónusra? — A' külső Hatalmaságoknak mindegy, akár mellyik a' Bourbonok közzül bírja Frantzia Országot, csak hogy békével bírja. A' Kongresszustól némelly tekintetekben többet, némellyekben pedig még kevesebbet vártam, hogy sem látunk. Annyi igaz, hogy a' Fortély kezd az erőszak nyomába lépni, a' mi szint' olly veszedelmes, de leg alább nem olly vérengező. *Ars enim arte eluditur.* de mit tehet a' gyengeség az erő ellen? — A' midőn a' Fanatizmusnak erőltetett, és fenyegetődző mozgásait látom, mindég eszembe jut Virgiliusból:

Hac nebulae magis ima petunt, campoque recumbunt,
Solis et occasum servans de culmine summo,
Necquiquam seros exercet noctua cantus.

Most jó éjtszakát, Drága Kedves Barátom, ne gondolj semmit az irigyekkel, a' rágalmazókkal: azt a' jövőendő, jobban mint mi, fogja el-ítélni, hogy kik tudtak tsúnyábban és kik szebben magyarul? Kiknek mivel, és mennyivel tartozik a' magyar nyelv?

Pascitur in vivis livor, post fata quiescit,
Quum suus ex merito quemque tuetur honos.

Ha valami ujjság van a' Magyar Literatúrában, közöld velem, ime itt egy kiss versezetem leg újabb firkallásaim között, ugyan kirül vagy mirül van? mit gondolsz; az ördögrül e vagy az Angyalról, vagy valami nagy Úrról, vagy valami Vitézről? Koránt sem; arról van a' mibe nem nézhetünk 's a' mi által mind azonáltal egyedül minnyájan mindent látunk, és érzünk, a' felséges világítónkról, — a' Napról. — Úgy sugároljon Rád mint holnap, mint ezután mindenkor életed fogytáig, valamint eddig. Maradok száz ezer hív érzésekkel —

igaz barátod
Jóska mpr.

Kertet és házat építek itt, 10dik Apr. felé a' fel földre megyek, de itt leszek ismét nyárban. A' minap majd hogy porrá nem égtem, de tsupán tselédem gondatlansága miatt. Sed erat in Fato, aut Fortuna, aut providentia, mert a' kár a' 200 ft. meg nem haladja.

Egy Filantroposznak (ember-szeretőnek) Éneke a' Naphoz.

Solem quis dicere falsum
Audeat? *Virg.*

Tsillagok 's Egek Királja,
Szem, láng, és világosság,
Isten képe, és ortzája,
Rád nézni ájtatosság. —
Szemem ugyan ki nem álja
Fényeidnek dárdáit,
De szívem azért hálálja
Sugáridnak fáklyáit.
Bár forogsz, bár mindég állasz
Melletted világokkal
El suhanván, úgy táplállasz
Örömmel és bájokkal,
Hogy nagy forgó sebességgel
Repülvén körülletted,
Érzem én mély édességgel
Hogy szívem ébresztetted!

E Föld vad, mord, setét lenne,
 Ha te ki nem festené,
 Rajta zavar, zavar benne,
 Ha szép rendbe nem vennéd.
 Bennem él a' Minden-képe,
 'S azt tölled költsönözöm,
 Bennem lakik minden Szépe,
 Azzal Feléd költözöm.
 Az emberi szív és lélek
 Mindent tsak tölled vészen,
 Belölled és beléd élek,
 'S neked leh'lek egészen.
 Bár a' friss hajnal képében
 Reglenként meg jelenjél,
 Vagy szürkület öltöztében
 Estve töllem el menjél!
 Bár forró lövéseiddel
 Délkor le sugározzál,
 És szúró döféseiddel
 Bágyadásnak áldozzál.
 Bár a' hosszú éjtszakájú
 Lappokhoz közelgessél,
 Akár a' korom ortzájú
 Göndör Rabhoz siessél,
 Akár a' fris Kikeletkor
 Tér', Hegy', völgyet hímezzél,
 Akár a' lutskos szüretkor
 Bakatorban tükrezzél;
 Akár függő temetéken
 Almákat pirosítsál,
 Akár Télben víz fenekén
 Fagyos jeget indítsál;
 Akár a' Föld dús gyomrában
 Sárgás aranyt pergeljél,
 'S Fellegek barázdájában
 Mennyköveket érleljél,
 Akár a' sík tengerekben
 Nehéz Tzethalt gerjesszél,
 'S a' még terjedtebb Egekben
 Porból férget élesszél;
 Akár négy láng paripákkal
 Fogva tűz szekeredbe,

Leukothoéból szikrákkal
 Szívsz szerelmet szívedbe.
 Ó Heliosz! Fébusz! vagy Nap!
 Mint egy Párzis imádlak,
 Szívem oltár, és én mint Pap
 Imádkozom és á'dlak.
 Midőn magam avagy másnak
 Indulati tipornak,
 'S így nyugtalan vesztet ásnak
 Az élő 's tűnő pornak:
 Örök'való világosság,
 Derítsd te ki Lelkemet,
 Nálad kívül más forróság
 Ne perzselje keblemet.
 Súgárolj a' derült Égen
 Annyi gyarlók' felette,
 Gyózz a' rút szívevettségen
 Melly magát belénk ette.
 Mindég mit, és mért tsatázunk?
 Pillantatok életünk,
 Kik most mindég hadarászunk,
 Mind' halunk, mind' temetünk! —
 Mindég tsendes, meleg, élő
 Teremtő, világló Nap,
 Rosz példát bizony nem félő
 Hogy valaki tölled kap.
 Az egész Ég boltozattal
 Mely szép tsendességben élsz!
 A' leg kisebb Tsillagzattal
 Hartzra soha te nem kélsz.
 Mind a' mi nagy, renddel mégyen,
 Ember, körül-nézd magad';
 Tied a' baj, és a' szégyen,
 Kiss állat vagy, ne tagadd!
 De van elég erő benned
 A' Naphoz hasonlít'ni,
 Tsak a' homályt le kell tenned,
 Ne hogy merjen vakítani.
 A' szerető Nap' alatta
 Ad szívedet szíveknek;
 Súgárival ő mutatta
 Hogy tarthatsz az Egeknek.

Kegyes Nap! ki rosza 's jókra
 Egyaránt sütsz! nékünk ints, —
 És a' hozzád hasonlókra,
 Több, szebb sugárokat hints. D. J.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 32. sz.]

2896.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, Martz. 29d. 1815.

Érdemes barátom,

Ez a' rettenetes idő és a' Hegyalja' rettenetes sara, melly nem csak végig a' Hegyalján, hanem más fél statióig Pesten innen tart, engem ide rekesztőnek. De Aprilisnak első hetében csak ugyan indulok, 's azon leszek, hogy útam feléd vehessem. Öröm lesz nekem azt a' nagy embert és egyszersmind azt a' jó embert ismét látni, a' kinek láthatását tölem a' maradék irigyleni fogja; öröm lesz nekem elhervadt feleségemet 's virítani kezdő 's meg nem erőltetett leányomat neked és a' te életed' boldogítójának bemutatni.

Verseidet végig kezdém olvasni, 's gyenge valék kiadni kezemből olly ígérlet alatt hogy minél rövidebb idő alatt visszaadják, 's megcsalva látom magamat. Értelmet elváltoztató helyekre én is akadtam; de ez közönséges sorsa a' mi nyomtatásainknak. Sem ezt sem a' magam darabjainat nem kaphattam-meg a' Nyomtatótól hogy végig futhassak rajtok, 's a' hibás leveleket újra nyomtattassam. — Horáztodat nem szeretném úgy nyomtatva látni, mint az első Kötet vala. Az igen mocskos, 's az a' munka jobb sorsot érdemel. Most szóllani fogok ez eránt is Trattnerrel, hogy úgy Podmaniczkynek és Baloghnak tudjak mit írni. De nekem a' *Nagyokhoz* nem *nagy* reményem szokott lenni, még ha biztatnak is. Ki tehetne példának okáért többet mint a' Prónay' gyermektelen, özvegy és nagy gazdagságú 's kevés költségű fija!

Én ezt a' holnapot a' Zríni Miklós Munkájának kiadására szenteltem. Invenior Parthis mendacior (mert azt hirdetem mindenfelé, hogy sok eszt. óta nem emlékezem, hogy gyertyánál dolgoztam volna) et prius orto sole vigil calamum, libros et scrinia posco. Valóan nem csak éjfelelégig dolgoztam benne, 's szint olly keserves munkával mint a' régi Classicusok' Criticus Kiadóji a' magok Aucto-

roknak recenseálásában, hanem néhány ízben még reggeli gyertya mellett is. De a' fáradság nem vala hálátalan: gazdag bányára találtam benne, 's szemem nem gyengébb mint volt. — Augustban jó sajtó alá, 's enyém lesz az az öröm, hogy a' régibb kornak is legjobb Poetáját én adám-ki. — Zrini nagyobb ember volt mint a' fecsegő Gyöngyösi.

E' napokban Csehy is emlékeztete reád. Egy iskolai társa, meglátván Trattnernél rendelésemet, hogy a' Csehy képe metszetessék a' Yorick Érzékeny Utazása elébe, tudtomra adta, hogy ő Csehytől 48 levelet bir, és ha használni akarom, excerpálja számomra, hogy Biographiáját írhasam. Felkivántam a' leveleket 's felküldé. Azokat magam vontam-ki. Melly fiat veszte benne a' Ilaza! Ismerted, és így hallgatok.

Báró Lakost felkeresem, ha Bécsben lehet a' legújabb történetek miatt. Szegény emberi nem, melly ismét vérzeni fog, 's szenvedni a' háboru inségeit, ha a' szerencse vagy egy percussor véget nem vet egy annyira gyűlölt életnek!

Az ifjak' barátjára, kérlek, fogadd-el e' két nevet:

Kazinczy Emil, Széphalmon.

Kazinczy Antonin, Széphalmon.

addig is mig többeket küldhetek. Ma estve vevém leveledet, 's ezen válaszzommal megyen be Újhelybe egy rettenetes Zelotához a' buzditó levél. Vegyük hasznát az illyeknek is. Úgy is elég kárt tesznek. Leányaim nevekben nem mertem subscribálni, hogy valamelly másféle Zelóta abból kedvetlen következéseket ne húzzon-ki. De a' fiaim' neveket óhajtom ott látni. — Élj szerencsésen, kedves barátom, 's úgy élj, hogy verseidnek három kötete megszorodjon.¹

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

2897.

Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, Mart. 30d. 1815.

Tisztelt kedves barátom,

Cseléded engem rusticalásban kapott, kertemben ültettem; még csak három napot tölthettem e' kedves munkában. Különben nekem

¹ E szót Kis J. kijavította így: megszorodjék.

a' Martzius igen jól folyt el; sokat dolgoztam és jót; most azt a' nevezetes régi Irónkat készítem sajtó alá, a' kit én minden fogyatkozásai 's darabossága mellett úgy tisztetek, mint az újabbak között Báróczit és Révait. Találd, ki ez? Zríni Miklós. Trattner Augustusban véteti sajtó alá. Mi öhozzá képest az a' kedves fecsegő Gyöngyösi! Bizony a' Zrinieken halhatatlan fény ül: az egyik dicső halállal hala-meg Szigetnél, mint egy második Leonidas; a' másik pedig nagy katona is volt, nagy Úr is, nagy Tisztviselő is, nagy író is. De ezt bővebben leled majd a' könyvben előadva. — 'S egyebet is dolgoztam, és hasonlóan jót. Azokat is fogod látni.

Mad. de Genliből két darabot fordítottam leányaimnak: *Hágár a' pusztában*, és a' *Két Palaczk*. Eugéniem már francziául egészen tudja az Izmael rolját: most ugyan azt magyarul tanúlja.

Még nem kelle vened azon leveletemet, mellyben neked az I. Lajos és Hunyadi Mátyás Védelmeztetését Püspöki szolgabíró által megküldém. Külömben erre is bizonyosan feleltél volna. Én azt hiszem, hogy kivált Hunyadi, ki nincs mentve; de még is a' kis munka végtelen becsű. Sokra tanít bennünket, a' mit nem tudtunk.

Trattnertől meg fogom tudakozni hová küldötte a' te exemplárodát az én Munkáimból, 's megírom hol kerestessd. Már négy kötet kész; tudnillik Bácsmegyei és társai; — a' Szívképző Regék, megtoldva A jó anyával és a' Paramythek Herderből — 's Gessner két kötetben. Most Yoricknak Érzékeny Utazása nyomtattatik, — két más kötettel. — Augustusra pedig Osszián két kötetben.

Mind fogad' fájdalmait, mind azt a' mit veled rokonaid szenvedtettek, én is érzem, 's szívesen szánlak érte. Én nem átallok panaszkodni az effélékért, 's alig ismerek nagyobb kint, mint midőn azokat kell utálnunk, a' kiket, ha lehetne, szeretni akarnánk. Utrumque nostrum incredibili modo consentit astrum. De abban hasonlatlanok vagyunk, édes barátom, hogy te baj nélkül lésszes egészen, ha egy két illy esztendő jön reád; én pedig nem reménylhetem, hogy bajaimból valaha kigázoljak. Midőn az anyám halála jobb állapotba tett, annyi építés és egyéb elkerülhetetlen szükség jöve reám, hogy elborzadok ha arról gondolkozom. Költségeim napról napra szaporodnak, mert gyermekeimet nevetlen hagyni nem akarom. Csak éljek, csak feleségem éljen, ha gazdagok nem lesznek is, (a' mire szükség nincs,) el lesznek úgy készülve, hogy magokat szerencsésekké tehessék; 's ki tudja, nem találják e fel az én halálom után azt a' szerencsét, a' mit én fogságom miatt elérni soha nem tudtam.

Bár valaha a' jók őket elősegélésekre méltóztatnák! — Trattner nekem tulajdon Munkáimból (nem azokból is, a' mellyeket csak kiadok, mint Dayka, Báróczi, és Kis) száz exemplárt ad ingyen. Ebből 20 explt ingyen osztogatok-el. Ha 80t eladhatnék, egy két ezer ft adósságom lerovathatnék vele. — Megértettem hogy ő a' Scheller Lexiconát akarja magyar textussal kiadni, 's azonnal írtam neki, hogy engedje annak kidolgozását nekem, 's reá-áll. Ehhez Augustusban fogok, nem egyébért, mint hogy vele jól csináljak. Még egy Lexiconunk sincs szenvedhető. A Pápai Párizét az akkori időkhöz képest sem tarthatjuk nem rossznak, a' Mártoné pedig, a' ki ignorálni méltóztatik mind azt a' mit Rájnis, Szabó és Révai 's ezeknek követőjük csináltak, 's a' ki csak a' köz nép szavait vette-fel, és holmit a' mit maga csinált a' Bertuch (általam ugyan szívesen becsült) fordításában, — bizony igen rossz. Én úgy hiszem hogy Schellerem jobb lesz minden eddig ismert Lexiconunknál. De e' végre nem restellem megolvasni régibb és újabb jobb Íróinkat, nevezetesen a' Pápista Íróit a' XVI. és XVII. száznak. Munkám annál könnyebb lesz, mivel én különben is rég olta készülgetek valami ilyenformára, 's temérdek jegyzéseim vannak. Esztendő alatt, reménylem, készen leszek vele. Kivánj szerencsét hozzá, édes barátom, 's szerencsét ne csak a' dolgozáshoz, hanem a' haszonhoz is. Képzeled te, melly szerencsésnek tartanám magamat, ha gyermekeim valaha azt mondhatnák, hogy ha atyjok őket gazdagokká nem tette is, tett érttek valamit. —

A' Debreczeni Vásárban meg fogod vehetni a' Kis János Verseit 3 kötetben. Szolgálnék vele, de semmi exemplárom nincs. Csak egyet kaptam minap Trátnertől. A' portrait találva van, a' második réz szépen van rajzolva (Socratesz a' maga által ifjúságában faragott Grátsziák' leplek szobra előtt), de metszve gorombán, — a' 3dik kép nem ide volt destinálva: Rident vicini glebas et saxa moventem; hanem a' két következő Kötetek mellé, mellyek Horátnak Epistolájit fogják magokba foglalni. Trattner ezeket épen nem akarja kiadni, 's így kénytelen leszek Luther Mártonnak két Excelentziás férjfiat, Balog Pétert és Podmaniczkyt, kérni, hogy adjanak költséget reá. De nekem a' nagyokhoz nincs nagy reményem, még mikor valamit ígérnek is. A' Horáts' Epistolájának első Kötetét Superint. Kis B. Prónay Sándornak ajánlotta. Gondolod hogy tett valamit a' nyomtatás eránt? hogy neki valamivel kedveskedett? Talán meg sem köszönte a' megtiszteltetést. Bizony a' Jézus Christus

igazat mondott, hogy könnyebb az elefántnak a' tü lyukán keresztül bűni — noha a' hasonlatosság Ázsiában is irtóztató hyperbolisch.

Leveléd javálja szándékomat gyermekeimnek itthon taníttatások eránt, 's a' minek külömben is örvendettem volna, most annál inkább örvendek, mert a' Sógorom és Sógorném épen nem javallják. Derék dolog ismerni az emberi szívnek minden redőjit. Volt egy idő a' midőn méltóztatott egy valaki azt is nevetségesnek lelmi, hogy én, a' ki Mágnás nem vagyok, gyermekeimnek szokatlan kereszt neveket adtam; 's hogy a' Calvin János' hitén lévő embernek lehessen érdeme, azt még mostanáig sem tudja a' drága hölgy megfogni. Nem gondolok én vele ha gyermekeimmel idegenek nem neveltetnek is; nekem elég, hogy ezek szemeim előtt neveltetnek, 's nem kell rettegmem, hogy életekben, egészségekben, erkölcsökben kár nem [!] esik. Fiaim akkor lépnek a' világba, mikor a' test megérlelve lesz egy bizonyos gyönyört élni. Nabunt sine cortice. — Azonban ha három vagy hat idegent is kapnék, az nekem a' vetélkedésért is kedves volna, azért is, mert még egy két nevelőt hozathatnék; a' többek közt egy magyart is; mert ezt még szükségesebbnek tartom mint a' francziát. Még eddig egy gyermekem sem szől más nyelven, azt kivévén, hogy tótul valamit tudnak, 's a' legidősbbe németül mind azt érti, a' mit beszéllnek. A' Sógorom' gyermekei három nyelvűek, noha az anyjok eléggé protestála a' magyar nyelv ellen, azt mondván, hogy az ő fiai talán csak nem lesznek szolgabírák. De ez a' nyelvbeli polyhistorság inkább káros mint hasznos; egyiket sem tudják jól.

Bécsi útamban Gen. Vayt 's B. Prónay Simont akarom meglátni; Pestről pedig Zircznek akarok menni, 's Pápának és Sopronynak, a' Zirczi Apát Dréta, a' Pápai Fiscális Pápay Sámuel és Kis János miatt. Onnan Schönauba, Badenbe, Lachsenburgra 's Bécsbe ejtem útam; visszajövőben pedig a' Győri úton haza. Pesten feleségemet és idősb leányomat festetni fogom *Donát* által. Nagyon körlek, ha Pestre még, festessd magad te is Dónát által. Szerencsésebben Magyar Országon még senki nem festett. Igen jól talál, 's a' festés igen szép. Maga pedig a' 70 esztendőös öreg a' szeretetre legméltóbb ember. Felesége a' duellumban megölt Herczeg Liechtenstein Károly' leánya. Lépj-fel nála az én nevemet említvén, 's maga 's felesége nyakadba fognak omlani. Ha én Kreutzinger által nem volnék igen jól festve, és úgy hogy a' kép a' Belvederben is bátran elállhat, vele festetném magamat.

Nem Döbrentei hala-meg, hanem Pataki, a' Wesselényi' kedves barátja 's nevelője. A' Bároné, elrettenve ezen halál által, házat veve Kolosvárt, 's fíja Döbrenteivel s' a' kis Gyulayval egygy fedél alatt fog lenni míg iskolájit elvégzi.

Midőn nekem írál, még nem tudtad hogy az Elbai Császár Lyonig ért. Én sem várok sokat, mint te. De én azt sem hittem hogy Lyonig érjen. Rosszul kell menni a' dolognak, hogy a' Monsieur Lyonba menetele sem zárhatta-el útját. Szegény emberi nem, melly ennyit kénytelen szenvedni! És miért! De ezt tűrni kell, mert a' világ legjobbságára tartozik. 'S valóan oda is tartozik. A' francia revolutio igen nagy leczke a' népeknek, hogy maradjanak a' korlát közt, 's ne bolondoskodjanak.

In principatu commutando civium

Nil praeter Domini nomen mutant pauperes.

Phaedrus.

Ollyan az a' ki revolútiót óhajt, mint Néró, a' ki bővebb és egyenesbb úczákat kívánván Rómának, a' várost meggyújtotta. Az ollyan megérdemlené, hogy a' tűzbe, mellyet okozott, belé vessék. És még is, mint mindennek a' világon, a' háborúnak 's a' revolúciónak is van a' sok irtóztató oldalai mellett jó oldala is. A' nemzetek a' nagy romlás mellett az ismeretekben meggazdagodtak. Csak vedd a' Moszkva nemzetet, melly Párist is látta, Nápolyt is, Rómát is. 'S a' fejedelmek nem verettettek e fel a' régi henye élet' és mindennémű bujálkodás *mámorából*? Magának az Ausztriai háznak hány csudálást és szeretetet érdemlő tagjai vannak, -- a' mi Palatinusunk, János, Rajner, és a' bajnok Károly? A' Constitutio nélkül uralkodó Prussziai Király, ha igaz a' mit hallok, most mindég azt beszéli, hogy egyedül az az Uralkodó 's az a' nép boldog, melly törvények által és nem *kéj* szerint igazgattatik. A' Würtembergi Királyának fiát úgy festék előttem, mint a' ki kevés esztendő alatt első Generálisa lesz Európának. A' világ ismerni kezdi azt a' tagadhatatlan igazságot, hogy a' vallástalanság és immoralitas elválaszthatatlan társak, és többé nincs az a' bolond, a' mi a' Francia Revolutióban megtörtént, hogy egy csoport Pap a' Nationalis Convent előtt declarálja, hogy a' Philosophia olly előmenetelt teve, hogy többet a' religio vázara nincs semmi szükség. Az emberiségnek nem jutott az a' sors, hogy a' közép ponton állhasson-meg; úgy elakadna benne és dolgaiban az élet; itt romlani kell egynek, hogy a' másik gya-

rapodjon; — az tehát a' mit én itt magasztalva és örömmel említek, oda üt-ki, hogy a' tisztelendő Superstitio fúriája megint félre veri a' harangot 's fellázítja azokat a' kikhez bizik. De a' Philosphus ezt csendesén nézi mint mindent, 's azzal vigasztalja magát, hogy az emberi dolgok merő karikák. Megmondá a' Krisztus, hogy a' pokol kapui az igazságon diadalmát venni soha nem fognak. —

Te Napoleon felől mégis úgy gondolkozol mint tavaly és harmad éven; az az kicsinyül: én pedig ötet most is annak nézem a' ki nil molitur inepté. Hogy ő rendkívülvaló jelenés az emberiségben, azt neki még az ő megesküdtébb ellensége sem fogja tagadni. Ő úgy született hogy legfeljebb is Professorka vagy Katona Tiszt legyen; a' szerencse túlhaladta minden gondolatjait. Így elég módja volt tanulni 's embereket is, dolgokat is ismerni. A' ki Sírától fogva Madridig 's onnan Moszkauig és Győrig járt, az csak láthatott valamit, 's a' ki 1796 oltá 1814ig vagy a' katonaság vagy az országlás fő polczán állott, az alkalmasan belé tanulhatott holmibe. Én tehát azt nem gyaníthattam 's nem hihetem a' mit Te írsz, hogy ötet talán ellenségei csalták e' lépésre. Sőt én azt gyanítom inkább — csak gyanítom és nem állítom — hogy ötet azok indíthatták inkább arra a' mit tett, a' kik a' dolgok' új formájára által tértek, mert látták, hogy egyebet tenni lehetetlen, de nem felejtetik, mi volt Franciaország 1813ban 's mi lett 1814ben, 's talán magok is mik voltak 1813 előtt, és mik lettek most. Én arra szoktattam magamat, hogy minden új történeteket a' szerént olvassak és halljak, mintha három század előtt történtek volna, 's nem engedem meg magamnak, hogy Széphalmon, minden dátum nélkül, a' Bécsi, Petersburgi, Berlieni, Londoni, Párizsi etc. etc. Cabinetek dolgait javallva vagy kárhoztatva dirigálhassam. Jobban tudnak ahhoz azok a' kik ott ülnek mint én. 'S nekem egyéb dolgom van mint a' Monarchiák dolgát intézgetni.

A' legfőbb dolog még is az, hogy azt óhajtsuk, hogy a' mi hazánk legyen szerencsés. Ezért nem tehetek egyebet mint azt hogy imádkozzam.

A' Naphoz írt Hymnuszt csudálva olvastam. Bár megküldenéd Döbrenteinek, hogy Muzéumába felvehesse. Melly kár hogy te azt nem hexameterben dolgoztad, mint a' Görögök' Hymnuszaik! A' Kis János Verseiben néhány distichonokat is fogsz lelni, 's csudálni fogod mint vitte által oda a' maga csudálást érdemlő könnyen-ömlését. Kértem hogy tegyen le szándékáról, 's énekeljen ezután is, 's most

már inkább hexameterekben vagy distichonokban. 'S talán megszegetem vele szándékát. Most Horváth Elekkel ismertetlek-meg, ide tévén minden leveleit,¹ 's egy derék 18 esztendő's Poetriánnkal, Takács Judit Kis asszonynyal, kinek atyja Földes Úr Vas Várme-gyében és Berzsényinek rokona, gyönyörködve nézi ezen eggyetlen gyermeke szebb foglalatosságait. — Horváth Ádám, a' esimbókos Poeta, bizonyos magyar lelkű dalokat írt, és azokat imitt amott felénekelgette. Azok a' kiket a' vén Orczy Lőrincz, a' General és Abaúji Fő Ispán, sekrestyéseknek (azaz geheime Polizey embereinek) nevezgetett, befűtlyenté[k] a' dolgot, 's Gróf Amadé parancsot kapa a' Palatinustól, hogy vizsgálja meg mi való a' hirben. Horváth egy feleletet ada, mellyben azt írja, hogy *azok ott is bátran elénekellet-hetnek, a' honnan a' parancs jött* — (e' szók állanak a' felelet-ben) — 's Amadé elég nemességgel bírt, megígérni Horváthnak, hogy ő az ő verseit ki fogja nyomtattatni. Egyéb eránt nem lesz nem kedves neked ha elmondom ezen Poetánk' történeteit egy két szóval.

Horváth Ádám Debreczeni Togátus volt, eggyütt Némethi Pál-lal, kit Gróf Pálffy Károlynak 1779ben írt és az Orpheusban is lenyomatott verseiből ismerhetsz: ott megcsapták, de csapott seggel harmadnap múlva eggyet predikálta Debreczenben. Prókátor leve 's Ingenieur. Elvett egy Oroszi Juliána nevű Kisasszonyt; azzal rosszúl élt, perre fakadtak, 's elváltak. Karon fogva vezette-fel a' Sedria elébe elhagyandó feleségét, hogy ott a' félre mehetés eránt hozott Sententiát meghallják; 's a' mint az felolvastatott, azt az ajánlást tevő hölgyecskejének, hogy íme ő kész újra elvenni ötöt. (Ezt azért, mert tudta, hogy bizonyosan Nem lesz a' felelet.) — Ismét megházasodék, és ismét szerencsétlenül; nem leve sem most, sem az első házasságában gyermeke; 's ezzel a' Sárközy Kis-asszonynyal sem férhete-meg. Külön vette tehát lakását, 's egy Kazinczy Klári nevezett, Kalvinista Pap leányával — (de a' ki a' név hasonlósága mellett sem rokonom) — eggyütt él Petri-Keresztur-ban Szala Egerszeg mellett. Ez az igen nagy talentomú, felette munkás 's igen jó karakterű emberke gyengécske volt a' szerelem örömeiben egész élte' minden napjaiban, 's most meg t ö k ö s ö d ö t t, úgy hogy alig ülhet; 's ha áll, kezével kénytelen az instrumentum pec-canst mindég tartani. Hangja kappan hangúvá leve. 1794 tájban

¹ A levél mellett nincs semmiféle melléklet.

a' Poesisről általtért a' Philosophiára, és rettenetes ellensége Kantnak, kit nem érthet, mert németül nem csak nem tud, de tudni nem is akar. Írt egy munkát is de Quadratura Circuli. — Édes barátom, így bukhathnak meg a' jók is, et ne nos inducas in tentationem! — És még is ez az ember volt az, a' ki, látván hogy az ő barátjának Spissichnek gyermekei ad peram et saccum fognak jutni a' temérdek adósság miatt, látván hogy minden barátja öszve tett kézzel nézi az inséget, előáll, és Tútornak ajánlá magát, 's azt úgy vitte a' mint illik. Leányán segített, de a' fiúból egy hasztalan ember leve. Nem akarom elfelejteni hogy elmondjam mit csinála Festetichech, a Keszthelyi Excellentiával. Midőn ez a' Capitálist felvette, de szokott nagy-lelkűsége szerént a' maga földben fekvő barátja gyermekeinek az ötven forint interest elengedte, a' Tútor így köszönte-meg, és egy szóval sem egyébbel: Ennyit árvákért a' Zsidó is tett volna.

Horvát Eleknek és Takács Dudinak Verseiket 's leveleiket, kérek, küldd nekem vissza, vagy hozzád Kassára a' Barkóczy Ferencz instellatiójára, hol szeretnélek látni. Ha pedig Olysóról Szent Mihályba, vagy viszont, mégy, vedd felém utadat. Nem képzelheted te, melly gyönyör az nekem, ha én téged láthatlak, és mennyit tanulok tőled. Én Bécsben 1808. és 1812. voltam, 's Aprilben megint ott leszek. Háromszor tehát Bécsben az alatt míg Kassán, melly hozzám négy óra, egyszer sem. Nagyon hon ülő ember levék öregségemre; de jele hogy hon jól érzem magamat. Élj szerencsésen, kedves barátom, és szeress mint eddig. Ez nagy öröme az én életemnek.

Kazinczy Ferencz mpr.

Ideálaidra nem tudok egyéb Crisist, hanem hogy örvendőv látom, szívesen örvendőv, hogy dolgoztad. Míg meg nem olvastam, elrettentem, hogy nem 8 hanem 12 sorú stróphákban vagyondolgozva. De midőn megolvastam, elmúlt rettenésem. A' 12 sorú strópha szerencsésen 3 négysorú stróphába van öntve, úgy hogy csaknem mindenütt vége az értelemnek a' 4dik és 8dik soron, 's a' gondolat nem meggy által az 5dikbe 's 9dikbe.

Ezt az Ódát Schillerből (nem *Sillerből*, mert az idegen nevet idegen Orthographia szerént kell írunk) — Kis János is fordította. De Verseit kölcsön adtam ki, és így a' lapra nem provokálhatok. — Olvassd-meg azt, 's az öszve hasonlítás neked igen kedves lehet.

Deli. Ez a' szó nem csak szépet hanem nagyot és szépet teszen. *Deli természet* nem lehet a' Grazienwuchs. Azt az asszonyt nevezzük *deli természetűnek*, a' ki olyan mint Fáy Ágostonné volt ez előtt 40 esztendővel. Apollo Vaticanus *deli*, de te csak *szép* vagy.

Gyöngy napszálók. Nem szép epitheton.

Fohász excellens. *Sóhajtimban.* Ezt talán nem merném.

Vigaszt'lást. Ez is keményke.

teremtsz, hasonlóképen.

Adol és lankadol peccat in leges Gramm., quia secunda persona est adsz et lankadsz. Si secunda esset lankadol et adol, tertia foret adik et lankadik.

De az Óda Schillernek minden hevét által hozta közinkbe. Quod Erat Faciendum.

Nagyon kérek hogy Philologiai-Aesthetikai Értekezésedet az új szók eránt, ha nem kész is, velem közleni méltóztassál, hogy hasznát vehessem. Csak abban is igen sok jó van a' mit ezen leveled monda nekem ez eránt. Bizonyosan fogok tanulni az értekezésből. — Nincs nehezebb minden dologban, úgy itt is, mint kivonni a' lineát, quos ultra citraque állani nem kell.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 32. sz.]

2898.

Kazinczy — Sipos Pálnak.

Széphalom, Mart. 30d. 1815.

Kedves Barátom!

En épen induló félben vagyok Bécs felé, 's 48 órával ez előtt ismét fájni kezdett a' fülem mint tavaly, az az épen most eszten-deje. Az engemet sok hetekig tarta ágyban, 's képzelheted mint ijedtem-el. De ez a' kínos nyavalya szelidebben látszik velem bánni akarni, 's most jobbik fülem zúg, és érzi a' nógatást, tavaly a' balomba volt a' baj. Elejét vettem a' hogy tudtam, 's azt merem remélni hogy csak ugyan mehetek. Általkötte hordom mind két fületem, 's így fogom valahol az illendőség miatt tehetni.

Ma G. Desöffy József egy eselédjét küldé hozzám levéllel, 's az a' választ reá holnapután vissza [fogja] vinni. Kezébe adom ezen pake-tocskát is hogy még vásár előtt küldje Debreczenbe Doctor Szent-

györgyi urhoz, ezt pedig kérni fogom, hogy találjon hív alkalmatosságot, melly ezt Döbrenteihez vigye. Kérlek tekintsd körül a' kézirást a' legnagyobb gondnal. Textust, interpunctiot, hol kell kis, hol kell nagy betű, 's ha tetszik, a' jota potentiájú i betűket változtassd jótákká, mellyet most magam is tanácsosabbnak látok. Így, édes barátom, végre egészen a' szerént fog megjelenni munkád a' hogy magad óhajtod látni. Engem ugyan képzelhetetlenül bánt az, mikor valami az én nevem alatt megyen ki, 's nem az én különöségeim szerint nyomtattatik.

Ide zárom György urnak Febr. 12d. elmondott praedicatioját újságképen. Én magam ezt tőle a' cathedrán hallám, 's nem olvas-tam-meg írásban, vagy nyomtatásban. Hát ha azt kellene róla ítélnem a' mit György ur ítél a' Cleyermann pred. felől, hogy azok olvasva épen nem azok, a' mik az ő nagy tűzü elmondásakor voltak. Mert György is hatalmas Declamator; hangja, szeme, teste tűz olyankor. Mikor ő ezt elmondá, Kézy az az ő tanuló társa ezt kérdé tőle: «De mondd-el hol vészesz te annyi bátorságot, annyi tüzet? Én csudálva hallgattalak.» Az igaz hogy nem volt ember, nem még irigyei között is, a' kik ne csudáltak volna. Azonban a' mások csudálása nem mindég jele annak, hogy méltán csudáltatunk.

Ez a' derék ember Apr. 11dikén mondja-el itt bucsuzó predi-catioját, mert a' Debreczeni Superintendentiától Szathmár-Némethi csak ugyan megkapta a' Concessat. Én már akkor közel leszek Pesthez. Éljen szerencsésen kedves barátom. Patakról semmi hírem, sem sehonnán egyebűnnen. Pesten, és egyebűnnen eleget hallandok, és látandok. Azokat fogod venni. Ajánlom magamat becses barát-ságodba.

[Megjelent az 1846-ki lipcei kiadásban.]

2899.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Sz. Mihályt, 3dik Aprilisben 1815.

Fáradhatatlan Barátom!

Te a' Magyar Literatúrának Átlássa vagy. Humeris incumbit pondere coelum. Mi könnyen, be sokat, és be szépen dolgozol! Zrinyi Enniusunk! — Parum sanguinis, plus nervorum. Adjon az Isten Neked hosszú, hosszú, igen hosszú életet, a' míg lehellesz, mert

halálad után úgy is lessz. Ugyan eszközöld, hogy kapjam meg egyszer a' mi már ki jött eddig is minden munkáid' gyűjteményéből. Ha pénzem lenne, és nem volna minden tett le fizetések mellett is még sok hátra a' lefizetendő adóságokból, vagy ha csak calculálni is lehetne hogy valami új viszontagság nem érendi ma holnap a' papiros pénzt, e nyomon igyekeznék Rajtad könnyíteni 80 nyomtatványok meg vételével. Gyermekeidre nézve másról ne gondoskodj, hanem hogy: Quilibet agnoscat moribus esse Tuos, és mindenütt mint szeretetet, mint becsületet, néhol pedig és némelyeknél segedelmet is fognak találni.

El hoztam Kállóból két nagy Férjfiaink' védelmeztetéseket. Fejér Vármegye küldötte meg Szaboltsnak. Jó könyvetske, némelly eddig közönségessen ismeretlen előhordásokkal, tsak hogy itt ott egy kevésé nagyon adja ki magát benne a' németek, a' tótok, és a' deákosság ellen az indulat, a' mi magában ugyan a' sajnós emlékezetek és a' jelenvaló érzések által menthető, azomban még is felette nagy hiba, politice is, mivel nem kell tüzzel, vérrel és fegyverrel akarni nyelvünkre Hazza szülötjeinknek egy részét által téríteni. Vagy könnyű és inkább tsiklandozó, mint tsípve szűrő tréfa, vagy hideg vér alá kell még most dugdosni igazságos bosszúunkat. Prudens sarcasmi vacuum subridet et odit. Az exoriare aliquis most még tsak levélbe, nem könyvbe való. Azt a' Tort se hordtam volna fel, a' melyet Kinizsi egy Irókezéhez vagy akár millyen más Anthropophagushoz illő kerék tántzal fejeze bé. Ha valami mostani nagy Generálnak magyar előkellő Mátkája olvasandaná ezen Történetet, majd azt kiáltaná fel: ah le Barbare! Az Ellenség véréből még füstölő Vitéz karoktól szivessen által ölelteti magát, de neki borzadna és undorodna az ollyatén ajakoknak tsókolásától, a' melyekről olly irtóztató teher le fityege. Lucretius más ajakokkal közelíteti Mársot Vénusához. Ugyan mit tartoza az illetén isszonyatos vad Táncz a' Hazában a' Magyar nyelv rég oita fenn álló betsének meg mutatasára? Non erat his locus. Ezeket barátságos szívek közzé; nem tzélyom valakit bántani. A' Fondor (criticus) Hangyabolyturkálló ugyan olajjal jól kenősködjön fel elebb, hogysem a' túsáshoz fogjon.

Schellernek millyen Dictionáriumához írandod a' Magyar Textust? Zum kleinen lateinischen Wörterbuch vagy Zum ausführlichen und möglichst vollständigen, melynek másodszori kiadása Liptsén 1788ban következze? Kivánnám hogy ezen utolsóhoz, de akkor nehéz lesz azt egy esztendő alatt el végezni, ha nagy is a' készület.

A' mind egy, mindazonáltal csak fogj hozzá, akár meddig tart is a' munka, azzal nagy tsorbánkat fogod helyre ütni, és mintegy koronáját fel tenni olykor szükséges, mindég hasznos, és sohasem éktelen fáradozásaidnak. Emlékezhetsz, hogy örültem a' midőn egy magyar Grammatikával biztattál. Más dolgaidd közbe jövének. Ha még egy Magyar Grammatikát, Prosodiát és Dictionáriumot is írsz, már akkor még mérkezni se merjen veled valaki a' mai napig terjedő Íróink közül a' Magyar Literatúra eránt tett érdemeiben. Ez e Scheller felette derék ember. A' német Lexi[ko]graphusok köz't talán ez az egyetlen egy az, a' kinek az előjáró beszédjét hasznossan, épületesen és gyönyörrel lehessen olvasni. Sehol se szállotta, sehol sem lepte meg az úgy nevezett Esprit de Sistemes. Ki nem mondhatom hogy örülök szándékodnak. Az én készültem se a' legutolsó ezen Tárgyban; egykor kezdettem abból egyre is másra is Tölled világosodásokat kérni, de akkor Te másképp' elfoglalva lévén, vagy pedig mivel talán némelly kérdéseimet képtelenebbeknek tartád, nagyon melleleg felelgetél nekem, és én tsak hamar vevém észre, hogy azt nem kell unatkoztatni a' kitől tanulni akarunk. Ez okon tehát felette örvendek, hogy ezen pályára tért mostani iparkodásod. Valahol írásaim közt találattik magyar Fordításban a' Dictionáriumokról való Tzikkely a' nagy Frantzia Encyclopediából. E' maga d'Alembert míve, és én még azt Fiumébe kezdettem magyarra által tenni, majd fel keresem és meg küldöm, nem hogy tanulj valamit belőlle, hanem hogy lássad, hogy már fiatal koromban minő vonszódással viselteték Hazám' szülött nyelvéhez, és mennyire ügyeltem a' Lexicographiára, de a' környül állások ide 's oda szerteséjjel hajtván mindenkoron engemet, soha sem engedének elegendő nyugalmasson folyó időt készültemből valami egésznek formálására, vevém azomban olykor olykor, hol itt, hol amott annak hasznát, és így nem vala fáradságom egészen sikertelen. Azon szer felett tsudálkoztam, a' mit Prónay Sándorról írsz, sokat valék társaságában telyes életemben, de én leg alább mindég a' leg nagyobb buzgóságát tapasztaltam Honni Literaturánk eránt. Kár ha változa. Sokat tud ez ez Férjfiú! Est quidem imagis eruditus, quam Literatus, és még is szikra gyanánt által járja ötet mind az a' mi szép, és a' mi jó. Selypesége tehát mint a' társalkodás bájoló tsevegéseinek ártalmára van, mint pedig nagyon akadályoztatja azokat, a' kik tudományából valamit ki kapni, ki tsipni igyekeznének. Leg kedvesebb mezeje a' napkeleti Literatúra. Ha a' tün keresztül menő Elefántról szól-

lanál neki, azt mondaná, hogy a' Deák fordításban Camelus van, nem pedig Elephas, és hogy Camelus Deákul vastag hajó kötelet az az alattságot is teszen, hogy így ez e hyberbole Európába is be illene, és hogy nincsen ad potentiam Asiaticam elevata. De a' fősvények bár mindenütt találtassanak, sehová sem illenek be. --

Köszönöm Neked, Kedves Ferentzem, hogy fonyadó képmet annyira akarod, ha Bétsbe menendek, majd le majmoztatom magam' gyűrőbe, Római módra, és azt emlékezetül Neked el hozom, és így foglak meg szólítani Ovidiussal:

In digito qui me fersque refersque Tuo
Effigiemque meam fulvo complexus in auro,
Semper amici vis ora videre Tui.

Napoleon kiss tselekedeteiről nem tudok nagy szabáson gondolkozni, nagy tselekedeteiről pedig hasonlóképpen nem tudok kitsinyül. Hogy az embereket minden tapasztalati mellett nem esmerte, annak nem kevés próbáit lehetne adni, mellyek között a' legnagyob-
bik ki mondhatatlan meg bukása, de e' nem tsuda, még Psychologiai tekintetben sem. Iura negat sibi data, nihil non arrogat armis. Ulysses kapta el végtére Achilles paizsát. Fortisque viri tulit arma disertus.

Annál nints szebb, mint úgy nézni a' mostani történeteket, mint ha három századok előtt folytak volna le. De a' nem elég, hanem ítélni is úgy kell rólok a' mint idővel a' rész vevőtelenek, a' kik majd mint a' fényest mint a' homályost eggyeránt tekintik, alkalmasint ítélni fognak. Annyit tudok, hogy Te Széphalomban, én pedig Sz. Mihályon a' szobámban jobban találtuk el olykor minden positivum dátumok nélkül is, hogy minket magunkat meg vernek a' Frantziák, mint az Háborút lázító akkori Minister Stadion. Külömben oly keveset ártott volna a' Monarchiának, Európának és a' Világnak, ha hibáztál volna sejtéseidben, mint hogy nem ártott, hogy nem hibáztál. Jobban tudtak é ahoz azok akkor a' kik ott ültének, mint Te, azt én nem tudom egészen, azomban ők most úgy gondolkoznak mint mi, Napoleon plánjának el süléséről, a' bizonyos, hogy Te akkori gyanításaiddal se a' Világot nem igazgattad, sem a' Monarchiat nem intézgetted, és hogy egyéb-
gaidat, a' mellyekkel foglalatostkodál, azért el nem mulasztottad. Az Anglusoknál, mert tudnak szabadok lenni, a' leg közönségessebb Emberek nyilván szabadon, és akárki előtt is, ki mondják vélemény-

nyeiket, nem tsak arról a' mi történik, hanem azokról is a' miknek történendőségét gyanítják; sőt fogadásokat is tesznek egymással, és még a' hozzá vetéseket is a' Politicában nyereség vagy veszteség alá botsátják. Ott a' kőműves, a' mészáros, a' Kereskedő és a' Lord egyaránt szabadnak tartja, vagy ótsárolni Lord Bentinket és Kastel-reaghot, vagy azt állítani, hogy alá fogja írni két hónapok alatt az Amerikai Státusok' Elölülője a' Genti-Kötést, szint' olyan természetes ott gyanakodni a' Földművelőnek, hogy mitsodás lesz az idő járása holnap után, mint meg jegyezni, mennyi tetemes és temérdek hibákat teve egynehány hónapok alatt 18dik Lajos, és miket mulasztta el a' Congressus. A' híres Hume így defineálta a' tsudát: A' tsuda az, a' mi nem lehet, de mivel sok dolog történik a' melly lehetetlennek látszott vagy látszik, mihellyest valóban történt valami, az azon lépten megszűnik tsuda lenni; de mit lehet mondani hihetőséggel történendőnek? Azt e tsupán, a' mit az egyébberánt tiszteletre méltó emberek historiai esetekkel támogatnak? Egykor Rómában levén Hume, egy Kardinál azt beszéllette neki, hogy Szent Domokos egy a' torony tetejéről le eső Kőművest esés közben a' levegő égben meg állatta, sebessen szabadságot menvén kérni a' Priorhoz, engedné meg neki, hogy a' Húlón tsudát mivelhessen, és az ég meg föld közt függőt kárvallás nélkül a' földre le szállithassa. Reá állott szívesen a' Prior, 's a' Szent tsudát leg ottan tökéleteségre vivé. El mosolyoda Hume. Mitsoda? az Úr ezt nem hiszi, monda neki a' Kardinál, hát van e valami lehetetlen az Isten előtt? az Úr 20 Dominikánusnak, 3 szürke Barátnak, és 4 tudós Jésuitának, a' kik ezeket írják, és ő ájtatos Asszonyságoknak, a' mellyek tulajdon szemekkel látták, nem hiszen? és annyi tiszteletre méltó és leg kiszebb kifogást sem szenvedő datumokra semmit sem ügyel? Meg szorúlt a' préselt Anglus, és azt monda végtére a' leg nagyobb alázatossággal: Én Eminentiadnak még sokkal több, és talán még hitelesebb bizonyságokat mernék elő állítani annak meg mutatására, hogy már rég olta omnia corpora versus centrum terrae gravitant. Okos ember vólt a' Kardinál, és maga ugyan ezután is, mert úgy tetszett neki, nagy gyönyörködést talál a' tsudák tsudálásában, megengedé mindazonáltal az Eretnek Huménak, hogy ő azokat mohón ne hidje, és egy darabig legalább azokról kételkedhessen. Eddig alkalmasint Párisban van Napoleon, hol mondtam én, hogy oda nem ér? de meg lehet azért, hogy talán még hátra van a' Fekete leves, meg válik; le vrai n'est pas toujours probable, és viszont.

Ha ez e nagy talentomú ember, és én azt soha se tagadtam, és az össze fér több rendbéli mint rút, mint kiss tselekedetekkel is, ha, mondom, ez a' nagy talentomú ember, a' ki már mostan a' szerentsétlenségen is keresztül mene azon nagy letzke után, a' mellyet kapott, magán annyira uralkodni tudna, hogy azt meg tartsa a' mit a' Proclamációjában mond, hogy t. i. szükség el felejtkezni, hogy a' Világ Urai voltunk, de azért nem szükség, hogy mások nekünk parantsoljanak, és így le mondana annak vissza szerzéséről, a' mit a' Rhénuson innen el vezett, már akkor semmit sem ártana, sőt használna inkább a' Világnak, ha újra bé ülne a' Trónusba, tsak a' Militaris Despotismussát mérsékelné oda haza is, a' melly az Emberiségnek leg nagyobb tsapása, úgy az én eszem, és szívem vele mindjárt meg békél. Egy szót sem szóllottam róla, még számkivetésbe vala: Pugna suum finem, dum iacet Hostis, habet, hanem mikor ez előtt vissza élt a' szerentsével, és teljességgel nem tudta engedni a' józan észnek, hanem mindent tsak a' testi erőben helyeztete, nagyon bosszonkodék ellene, szintűgy valamint jobban haragszik az ember, ha ok van rá, kedves szeretőjére, mint valamely közömbb személyre. — Adná az Isten, hogy látná, hogy tsupán a' valóságos szabad embereknek szíveikben, nem pedig a' zsoldosokban, vagy a' hízelkedőkben vagy a' többi régi nagy Házakkal való 'Tzimboraságban áll a' Fejedelmek' ereje, bátorsága, és a' Birodalmak' szerentséje. Építse Uralkodását ne a' hazugságokon, ne a' gőgön, ne a' más nemzetek' meg vetésén, és az okos emberek, ha szája ingyére nintsenek, üldözésén, és azonnal úgy fogom imádni, mint hajdan imádtam, minden el múlt hitszegései mellett is. De ha úgy menend a' mint újra kezdi, azzal t. i. hogy ötet és a' Frantzia Katonaságot soha senki meg nem győzte, és több ezen hangon pendülőken, már akkor tsakugyan rosszúl és veszedelmessen fog tselekedni, a' régi nótát járván, valamint 18dik Lajos rosszúl tselekedé, hogy Napoleonnak leg nagyobb intézeteit is, tsak azért mert tölle valának, lassan lassan el akarta enyésztetni. Lám milyen hasznát veszti. A' vége ezen egész okoskodásnak tsak az, hogy alkalmasint oda közelgetünk, hogy ezután nem sokáig fog maradhatni a' Trónuson a' ki rosszúl uralkodik, az az a' ki a' köz vélekedést meg veti. A' köz vélekedés pedig eggy ki pallérozott században jobbara Vox Dei szokott lenni, de értetődik, hogy nem a' nép salakját, hanem a' jobban nevelt és középszerű tehetségű embereknek többnyire józan észeket veszem.

Kiss Jánost ne féltsd hogy ezután ne írjon Verseket, qui a joué, jouera. A cacoethes scribendi meg orvosolhatatlan nyavalya, de az olyan emberben mint Kiss, a' gyönyörűséges betegség. Vete-kedik a' tarantula tsépéséből eredett tántzolás-sal, ez a' nézőt keve-sebbé fárasztja, mint a' tántzoló-t. Berzsenyi és Kiss minden verseit meg hozatom magamnak.

A' sok gyengéded érzésű Versezeteket ime hálával vissza küldöm. Itt egynehány sor Takáts Dudihoz, kinek a' Hazához írtt Versei leg inkább tetszettek, Poétai tűz folyások, és ömlődözések miatt. El felejtettem egészen, hogy maga a' versezet ki gyalultabb lehetett volna, sed adhuc vel crescens, vel rude Carmen erat.

Sajnálom a' Tsimbókos Poétát, hogy a' Corpus Delictijét mindenkor kezében kell tartania. Boileau-nak is baja volt azon a' Tájon. Kantot sok Anglus és Francia Philosophusok sok helyütt hasonlóképpen nem értik, és sok helyütt a' hol értik, leg kissebb ujj ideát se talál-nak benne, de ezek mind nagy figyelemmel olvasták a' Laerti Diogenest.

Horváth Ádám a' Kör négy szegéséről, Newton pedig az Apocalypsis értelméről írt. Horváth Ádám (nem tudom ez é az a' Szerző) Nyári éjtszakáit egykor nem részvétel nélkül forgattam a' hold világ mellett.

Az ideálokra tett crisist a' leg szívesebb hálával köszönöm. Merném é kérde-zni, hogy minckutánna a' magyar *S* úgy hangzik mint a' német *Sch.*, és mivel tsak azoknak írunk magyarul a' kik tudnak magyarul olvasni, mivel végtére bizonyos, hogy fel kell tenni minden magyar olvasóról, hogy tud magyarul, nem lehet pedig fel tenni mindenkiről, hogy egyszersmint németül is tudjon olvasni, merem é, mondom, kérde-zni, hogy okkal van é bé véve hibának az, ha valaki *Scheller* helyet *Seller* ír?

Én is mindég a' Szépen Nagyot tartottam Delinek, és mivel ilyeneknek kell lenni az ideális képzeteknek, éppen azért tettem deli képzetek.

Tökélletes igazságod vagyon, hogy gyöngy napszállók rossz (epitheton) minémület, nints a' nyúlánkos sugár és gömbölyű gyöngy közt a' formára nézve hasonlatosság; azért van jól mondva gyöngyharmat, és rosszul gyöngy szál, jól lesz é napfényszálók?

Lankadól, adól, bizonyossan kedvesebb a' fülnek mint adsz, valamint teremtesz, jobban hangzik mint teremtsz, de száz helyet tudnék fel hordani leg régibb íróinktól, a' hol meg van az a' forma

in ol, etiam in verbis in tertia persona praesentis in ik desinentibus, többet mondok, laborat, dolgozik, tu laboras nem mondhatom te dolgozz, mert az azt teszi tu labores, dolgoz pedig laborat, hanem úgy kell mondanom te dolgozol. A' köz beszédben is Ország szerte változtatva mint így mint amígy vegyessen hajjuk: adasz vagy ádsz vagy adsz vagy adol. Quo plures formae temporum in verbis, eo pulchrior, eo magis poetica lingua. Erről mindennap jobban meg jobban győződöm meg a' Görög nyelvnek tanulása mellett, és így mivel által nem érthettem hogy honnat vették ezt e Regulát a' Grammatikusok (ha csak meg nem mutatják nékem Quintilianus szerént, quod plus habeant in recessu, quam in fronte), a' pedig nem kétséges, hogy a' Grammatikát kell az írott és beszélt nyelv járásához, nem pedig visszont alkalmaztatni, annak okáért nem igen szívesen állanék el ezen Formától kivált a' Költeményben.

Sietve megyek Olysóra eggynehány nap múlva, és így meg nem látogathatlak most — de nem múlik el a' mi halasztódik, kivált mivel igen kedvetlen előttem ez a' halasztás.

Írj nékem gyakran, akár Bétsből, akár más honnan, akár hol leszel is a' Világon.

A' minap a' tűz meg fosztott négy galambkától:

Négy kis Ámorjaim víg mulatságára

Négy szép turbékoló galambkát neveltem,

Mind a' négy kevélyen és gatyásan jára,

Mind a' négyet Búza szemmél ki teltem:

De hogy minap Laktom' a' tűz fenyegette,

Gyönyörű szállóit Ámorok Annyának

'S leg hívebb postájit tsapodár párjának

A' bosszús Vulkánus mind meg emésztette.

Pitziny Ámorjaim ne keseregjetek,

Ha sírni akartok, sírjatok én velem,

Nem fojtotta volna ő meg, ha értetek

Tudta volna, tsupán, hogy őket nevelem.

Nem mondhatod hogy nem kinoztalak eleget et prosa et versa oratione. Jó éjtszakát, és szép kellemes viradót. Maradok holtomig

fetsegő hiv Barátod

Jóska.

Takács Dudinak verseire.*

Gróf Desőffy József.

Mikor más fris hölgyek bús szerelmeseknek
 Most Péter-, és most Pál-, most pedig Eleknek
 Fohászival telnek,
 Annyi térdepelve mászó imádókra
 Kecsegtető hanggal puha csaló szókra
 Hajolva fülelnek,

Akkor te, a' Magyar Helikon' bércein,
 Közel a' mennyéghez, az egek' kékjein
 Ballagsz nagy lelkeddel,
 Hallgatod halk csend között, millyen ott az ének,
 'S beszívod a' Költők' 's a' nap' Istenének,
 Sugásit füleddel.

Onnan hinted földünk' tövisit rózsával,
 Az egek feltisztúlt érzetek' árjával
 Tégedet halmoznak,
 Ottan napestellő lelked vesz értelmet,
 'S géníusok honnyi szikrán gyúlt szerelmet
 Kebeledre hoznak.

Ne félj hát, idővel hogy orczád hervadjon,
 Vagy becsed' virága, dicsó Hölgy! elfagyjon
 Feledékenységben;
 Nem vénül, soha sincs éve az angyalnak,
 És a' vele társas lelkek el nem halnak,
 Sem itt, sem az égben.

G. D. J.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 32. sz.]

* Gróf Desőffy Józsefnek Originalisát által küldém Takács Dudinak Prof. Tatay János által. — Kazinczy F. jegyzése.

2900.

Kölcsey Ferencz — Kazinczynak.

Cseke. April 8-adikán 1815.

Itt lakom Édes Uram Bátyám, s itt fogok; messzeségben a világtól s barátaimnak nagyobb részétől, egyedül Uram Bátyámhoz sok tekintetben közelebb. Melyik postával fogom leveleimet kaphatni, mind eddig nem tudom. Mostanában Ajtaitól vettem Uram Bátyámról tudósítást, és Uram Bátyámnak Ajtaihoz irt levelét párban. Az a jó ember valóban keresztyéni módon gondolkozott, midőn nekem azon levelet megküldé. Az nekem megbecsülhetlen jótét vala, mert én barátaimat kimondhatatlan forrósággal szeretem, s azok közt Uram Bátyámat fő helyen.

Ezen levelet az öcsém Kölcsey Gábor viszi Patakra, s Nagy Ferencznél fogja letenni. Kölcsebe a Calvinisták innepén minden évben háromszor jön deák Patakról, s ilyenkor csomókat vehetek Uram Bátyámtól és küldhetek. Kölcse ide egy órányi járás, nekem ott jószágom van, s a néném Örmös Péter özvegye is ottan lakik. Ha pünkösdig valamely postahelylyel (mert igen közel egy sines) egyeségem nem lehetne, azon az úton fogok Uram Bátyámtól levelet nyerhetni, addig is Ajtai által tudósításokat.

Midőn soraim Széphalomra érkeznek, Édes Uram Bátyám talán még Bécsből nem jött meg. E szerint Palinkkal is nehezen fog találkozni, mert ő azt írja, hogy György vásárákor Debreczenben lesz. Írja azt is, hogy egészségtelen, s hogy Uram Bátyám két rendbeli levelére hallgat, de ennek bizonyosan a bécsi út leszen oka.

Holnap indulok Álmosdra, s talán Úzát meglátom. Két hét alatt ismét hon leszek. Égek minél hamarább olvasni az Oesterreich. Beobachtert. Mint nem fog még játszani a sors Európával s velünk! Litteraturánkra nézve kedvetlen előérzés.

Szent örömmel olvasám Uram Bátyámnak Ajtaihoz irt levelében a Horváthról szólókat. Horváthban mégis lélek van, de hogy ő levél nélkül küldé meg a munkát, azért haragszom, s azt én tudom, hogy nem igaz ok nélkül haragszom. Az az ember egyoldalúvá teszi magát azzal, hogy ő litterátori levelezést csak igen kevesekkel, s csak igen szűken tart. Neki az egész világ Ferenczi, Vitkovics és Szemere, s bár inkább Szemerének volna ő reá befo-

lyása, mint egyebeknek. Mert Pali *subactus* és *sokoldalú* ember, és tudja, érti a litteratorságnak szellemét. Az ilyen elzárkózás, s tudja Isten még mi teszi azt, hogy a nagy poeta Virág a maga tulajdon metierjét is csak félig érti, s a *Szentnek* írója utóljára is csak *Monak* lesz, pedig *nincsen* és nem *leend* scholiastes, ki a *Custos* és *bitófa* mellett álmatlan éjeket fogjon töltögetni, s magyarázatokat álmodozzon.

Döbrenteinek Semjényből küldém el Csokonainak Recenzióját, de mit fog vele tenni, még nem tudom. Ő azt hiszi, hogy Dayka nem mondhatta Himfynek az elégetés kemény sentenciáját, s én a kinek hasonlítani kellett Csokonait mind Daykával, mind Himfyvel, a midőn Himfy nagyságát s fényét megesmerném, kénytelen valék homályos oldalairól is szólani. Ezért, és mivel Recenzióm sok helyeken a legnagyobb publicum előtt homályos, gondolom, hogy Döbrentei nem fog vele meelégedni. Mert ő még most is azt várja, hogy a Költőt és Schwaermert tegyem *világosokká*, ugyanazért a második kötetben egy darabomat sem vette fel, s azt pedig Uram Bátyám és Pali legjobban tudják, hogy én a Döbrentei értelmében nem corrigálhatok egy soromon is. Recenzióban szólok Földiről és Kazinczyról, s mindjárt elől a tövisokről is, de rejtett név alatt, mint Kis mondá *klein aber gedieg. Gold*. Ha Döbrentei úgy felveszi a darabot, mint vette, leszen mit nevetnünk.

Időm s elegendő csendem ha leszen a nyáron, Kazinczynak munkáját fogom recenseálni, s grammatical dolgokat firkálok. A Músa pedig hallgat, s félő hallgatni fog igen soká. Mert *Beckers* sok hazudóságot írt, de azt igen igazán írta, hogy a költő *celebritas* nélkül elnémul: de el, nem csak a *költő*, hanem a *Bölcs* is, s Rousseau, kit a szenvedések el nem némíthatának, némán maradt volna, ha olvasókat nem talált volna.

Elment-e már Ossián? poesisünk s nyelvünk ezen caldonicai némettel még legtöbbet fog nyerni, s ezt jövőben is legtöbbet fogják Uram Bátyám után csinálni. Mind Berzsenyi, mind Himfy mutatják, hogy ezen az úton csak jó vezető kell, s mutatja még csak Hoblik is. Mert a Marmontel francziás szellemét (mindamelletti is, hogy a lengyelek s oroszok módjaként a magyarok is inkább franczia útra hajlottak a nyelvművelésben) a jövő száz elején is kevesen fogják érzeni és követhetni. Ezen az okon ígérek, még az angol Yoriknak is kevés keletet hazánkfiaiánál, s ezt annál fájdalmasabban mondom, mivel *Cervantes*, *Swift*, *Pope* és *Sterne* nekem rendkívül

kedvesek; s ohajtanám, hogy minden a kivel beszélek, ezt a négyet, és még Homért és Göthét ismerné, s így életem örökre magas érzemények és vidám launa közt oszlana föl.

Azt kérdi tőlem Palink utolsó levelében: ird meg hol leszen utolsó lakásod, s lesznek-e szomszédaid, vagyis inkább lesznek-e, *kik* vagy csak *mik*? A kérdés genialisz, de a felelet reá csak Rabener-től lehetne genialisz, a ki a vámszedését a falun végezvén, ismét Lipsiába röpül mívelt emberek társaságába. De én itt!!! Ajtai kért, hogy ezen a környéken szerezzek vevőket a Kazinezy munkáinak s az övéinek. Esküszöm! hogy itt senkinek sincs pénze könyvet venni, és legalább is félszázad alatt senkinek sem leszen. A papunk vett Bécsben nehányat, midőn academicus volt, t. i. papi könyvet, de úgy gondolom többet ő sem veszen, mert a bibliothekácska megtölt, nekünk pedig *Uraknak* könyvestékánk lenni nem szokott.

Bizonyosan bécsi útjában fogott Uram Bátyám látni némelyeket írónk közül, s mivel itt nekem kevés litterátori újságok jönnek előmbe, várok tudósítást. A Mgos Grófné kezeit csókolom, s a nekem oly kedves kicsinyeket. Éljen szerencsésen kedves Uram Bátyám.

aláz. szolg.

Kölcsy Ferencz.

[Megjelent a Kölcsy Ferencz minden munkái, IX. köt. 126—130. lapjain.]

2901.

Kazinezy — Gr. Dessewffy Józsefnek.

Széphalom, April. 9d. 1815.

Kedves barátom,

Hosszú és még is rövid leveledre imhol egy rövid és üres. Készülőben vagyok, holnap reggel bizonyosan indúlok, 's ez az készülési gond nem engedi hogy szívem sugallását kövessem. Csak azt írom, hogy az a' Scheller, mellynek állok, 3 Kötet in 8-o 's 221 ívet teszen.

Szándékom az hogy innen Gen. Vayhoz menjek, 's úgy B. Prónay Simonhoz; Pestről Csurgóra, onnan Zirczre, továbbá Pápára, úgy Sopronyba. Kisnek meg mondom, hogy Te nem hiszed hogy ő abba hagyja a' versezést, 's kérni fogom hogy meg ne hazudtolja prophetziátát. — Trattnernél végére járok hol vannak a' Te exemplárjaid, 's ha el nem indította, én útnak indítom a' Dilizsenszon.

Eperjes felé. Ha valami nevezetést hallok útamban, Sz. Mihályra útasítom levelemet hozzád. Élj szerencsésen, kedves barátom. Grófnéd kezeit szíves tisztelettel csókolom, gyermekeidet úgy ölelem mintha az enyéimék volnának.

örök tisztelőd
Kazinczy Ferencz mpr.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 32. sz.]

2902.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Alsó Olysó 17dik Aprilisben 1815.

Szeretem Barátom!

Két rendbéli Leveledet, egy régit, Mátyás védelmeztetésével, és a' másikat, a' mellyben el meneteled jelented, egyszerre vevém a' legnagyobb gyönyörűséggel.

Kérlek felelj nekem ezen mostani levelemre, hogy meddig fogsz mulatni Bétsben, hogy egynehány Commissiókat adjak. Nem foglak semmiféle költséggel terhelni.

A' Gouvernante el érkeze, a' mennyire három nap alatt tehetek ítéletet, nagyon tudatlan, még a' Francia ortographiát se tudja, és így vissza fogom küldeni, vagy magam vinni, vagy tsak addig, míg mást nem kapok, meg tartani, egyéb aránt jól megfizetek neki, hogy leg kisebb oka se legyen a' panaszkodásra, egy két esztendeig talán meg is tarthatom, mert a' kézi munkákhoz tud, és beszélni nem éppen rosszul beszél Franciaúl. Alzázia Hazája.

Jól esik nekem, mért bizom magam a' nevelés dolgában a' Nagy Dámákra? Te most Bétsben levén, ha Pöthe Ferentz által, vagy akár ki más által, vagy pedig, a' mit még jobban szeretnék, Te magad valami a' neveléshez értő Személyt tudnál nekem ki keresni, és az iránt nekem írni, ugyan le köteleznél örökre, az ilyenekben nem gazdálkodom. Tudod hogy olyan nevelést akarok adni Leányomnak, mint Te a' Tiéidnek. Ugyan írj nekem, Drága Kedves Barátom. A' Falusi élettől szoktak leginkább tartani az illetén Személyek, a' java ugyan nem tart attól. Azomban ma holnap én is Kassán fogom kintelenítettetni tölteni Teleimet, és így ezen oldalról is nem lesz akadály.

Gondold meg, Kedves Barátom: az Esprit des Journaux Zsurnálra és egy másra: Der Geist der Zeit, már az elmúlt Xberben, az elsőre az egész esztendei tartozást, a' másokra a' fél esztendeit előre meg fizettem, 's még egy betűt se kaptam eddig, most két esztendeje úgy jártam más két zsurnállal, meg fizettem érték egészlen, és soha egy betűt se láttam belőlők. Mikor azután panaszolkodtam, goromba Levelet kapék pénzem helyett. Az Epperjesi postán praenumeráltam, quietantiám van, az Eperiesi Expeditornak is van quietantiája onnan felyül. Ezt ez Expeditort esmerem személyesen, igen emberséges ember, és így oda fel vannak a' Tolvajok vagy a' rendetlen emberek. A' Correspondent für Deutschland és a' Nemzeti Gazda is rendetlenül jár nekem, több Numerus hibázik még tavalytól óta, a' melly meg nem érkezett, mint a' Nemzeti Gazdából, mint a' Wiener Litteratur-Zeitungból, a' mellyet tavaly hordattam. Engemet Jó'sefnek hívnak, a' Sárosi V. Ispánnak a' Fia is Jóska, leg alább azt a' hasznát kén' vennem Grófi titulusomnak, hogy azt a' miért én fizetek, más hírem nélkül ne kapja. Már egynehányszor Leveleim és az újság borítékjain az előbbeni esztendőben ki hadták a' Grófot, azomban még is meg kaptam az újságot, és így nem tsak hogy nem haragudtam, hanem még örvendék, hogy engemet, mivel a' SS. Táblájánál esmertek a' Diétakon, Tzímetlen magyarnak tartottanak. De más részről már az is meg történt rajtam, hogy a' V. Ispán fia Jó'sef Ötsém szeretőjének keserveit, a' mellyeket én valóban nem okoztam, kelle olvasnom. Ugyan tedd meg értem, Kedves Barátom, menj a' Fő Posta Hivatalhoz, és írd fel ott tulajdon kezedd a' nevemet: Gróf Dessewffy Jó'sef, par Presbourg, Rosenberg, Leutschan, Eperies à Alsó Olysó. Mert ha Sz. Mihályt írsz, már akkor ugyan nem látok soha is sem levelet, sem Újságot. Felette csodezem, szerezd nekem vissza vagy pénzemet, vagy eszközöld ki, hogy kapjam meg újságjaimat.

Ezek ugyan most ugyan azon egy Levelen, annyi ellenkezőket hoznak, hogy lehetetlen magát valamiben meg határozni, és meg mondani hogy mi igaz; van olyan Frantzia Generális is, a' ki ebéd előtt 18dik Lajosnak, dél után pedig Napoleonnak fel esküdött, a' tsudálatos ezen egész dolognak fordulásában a' sebesség, nem a' hitetlenség, úgy látszik, hogy a' köz Katonaság leginkább és a' pór Nép Napoleon mellett van, úgy látszik hogy jól esik neki abba a' székbe ismét belé ülni, a' mellyet tsupa fa alkotmányiak neveze :

Sperent te Tartara Regem,

Si tibi regnandi rediit nova *dira* cupido.

Az előtt azt mondotta, rien par le peuple, mais tout pour le peuple. Most pedig azt mondja: et par et pour, és mivel a' nép olyan mint a' Tzinke, a' kit ugyan azon egy nap hatszor ugyan azon egy fogóba lehet ejteni, Bonaparte talán még soha se vőlt hatalmassabb mint most, a' Bourbonok és a' Congressus hamis lépései után, de még is mivel nagy eszű az ember, szabad remélni, hogy tapasztalt szerentsétlenségei valamivel mértékletesebbé fogják tenni, mert ha nem, ugyan az a' nép, a' mely most megint újra kész minden áldozatokra mellette, el fogja azoknak terhét únni, ha a' Renovatus Imperator azokat szüntelen kívánni fogja, és azokkal szüntelen vissza élend. Míg Európának Fejedelmei nem fognak a' Frantziáknak olyan Constitútiót garantirozni, a' melyet maga a' Frantzia Nemzet szabott Fejedelmének, — és míg azon Frigy Kötéseket, a' melyeket a' Frantzia Fejedelem (akár ki lesz az) fog tenni, a' Frantzia Nemzet nem fogja garantirozni, — míg a' principium de responsabilitate ministrorum in praxi nem fog gyakoroltatni Európában, — míg a' Köz negotiátiók az az Diplomaticai köz alkudozások alatomban, nem pedig nyilván fognak folytatódni a' Congressusokon, — míg végtére a' Világ Urai a' Katonaságnak szaporodásán, nem pedig kevesítésén fogják törni a' Fejeket: addig ne is gondolkozzunk állandó békességről ebben a' zabolátlan indulatosság-nak és tévelyedéseknek mindennemű egymással ellenkező habjaitól fel vert és fel zavart nyavalyás Európában. L'Europe est pourrie, igaz az, de nem kell vas, tűz a' rothadásnak, hanem napvilág melege, hogy újra verdődjön ki minden a' tenyészetre az enyészetből. Vive, vale, me ama, et scribe

Tuo P. mpr.

P. S. A' minap egy szerentsétlen fel akasztotta magát egydik Erdőmbé: nem lévén itthon, Tótjaim nem akarták el temetni, és 8 napig bűdösítette a' levegőt, végtére ló farkára kötötték, és úgy húzták és három határ közt temették el, hogy a' mennykő és rivants ne látogassa ki rekesztőleg Határomat, hanem mindeniknek jusson a' fátumból. Nem gondolnád é hogy Afrikából írom ezeket? A' kultsárom még azt is írta a' szegény özvegynek, hogy küldjön hóhért, mert ő nem engedi a' Grófja határát elpiszkoltatni, hát még halni

se lenne szabad a' hol? és a' mikor akar az ember? emlékezem ugyan Plutarkusból, hogy Melitában a' magokat rendre fel akasztó Szüzeknek el ijesztésekre a' haláltól, egynehányat a' már fittyegők közzül meztelenre levetkeztettek, hogy a' többieket a' szégyenfeltés és a' szemérem meg tartsa az életben, de a' mi babonáságaink nem olyan okosak, et nos cura animarum Deum ludentes humanitatem exuimus, valóságos Barbárok! Be gyakran kell Ovidiussal fel kiáltanom: *Supplicii pars est in Regione mei.*

Kivül:

Monsieur Monsieur François de Kazinczy etc. etc.
à *Széphalom* ou *Kiss bányátska.*

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 32. sz.]

2903.

Kis János — Kazinczynak.

Kedves Barátom!

Kérlek vedd ezen hitvány nyomtatást 's külömben is mind fordításban hibás mind tartalmában talám ítéleteddel nem egészen egyező de jó tzelű munkát kedvesen, 's az ide zárt Jelentéseket terjesztessd-el Sáros-Patak vidékén.

Sopr. apr. 19dikén 1815.

Holtig hív barátod
Kis János.

Kivül:

À Monsieur Monsieur François de Kazintzy, Assesseur de plusieurs Comitats. etc. p. Ofen — Tállya — Sátorallya-Ujhely
à *Széphalom.*

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

2904.

Kazinczy — Rummy Károly Györgynek.

Rajka (Rackendorf) den 24. April 1815.

Theurester, geliebtester Freund,

Ich bin in der Nachbarschaft von Pressburg, und morgen schon in Wien. — Als ich hier ankam, stand ich vor der Wohnung des evang. Predigers still, in der Absicht, dass er mir einen Fuhrmann bedingen wolle, der mich nach Wien führen soll. Er selbst war auf dem Felde, aber seine Gattin nannte ihn Gamauf; und nun höre ich von ihm, dass er auch Professor in Oedenburg gewesen sey. Wir sprachen lange von Ihnen, theurester Freund. Zu dieser Freude gesellte sich die, dass er mir eine kleine Sammlung von Medaillen und Gemmen sehen liess. Sie stellen sich nun vor, wie glücklich ich diese paar Stunden verlebt habe. So wenig ich den Predigerstand irgend jemanden beneide [!], so beneide ich das Loos meines Gastgebers. Er hat drey schöne Wohnzimmer, eine schöne Bibliothek, ein artiges junges Weibchen, vier sehr hübsche Kinder, ein Fortepiano, und keinen Grundherrn, der ihm das Leben durch seine ungnädige Gnaden verbittere. Warum sind nicht *Sie* Prediger einer solchen Gemeinde.

Bey Trattner fand ich einen Setzer mit der Vorrede Ihrer Monum. Ungarica beschäftigt, und Helmezi sagte mir vorher schon, dass das Werk endlich einmal die Censur glücklich bestanden hat. Dieses werden Sie bis jetzt wohl schon wissen. —

Ihren Brief mit der abscheulichen Nachricht habe ich noch zu Hause erhalten. Ich litt mit Ihnen. Der Bösewicht! Und er sieht das für nichts an! — — —

Ich brach den 10. Apr. auf, und übernachtete den 11ten bey dem General Baron Vay Miklós in Zsolcza. Er und Sie gingen den nemlichen Tag in der Frühe nach Serke, und ich sah sie also nicht. Die Pfingstfeiertage versprach ich ihnen dort zu feyern auf meiner Rückreise. Sein Hofmeister, der bey Pestalozzi sich dazu bildete, ein Musikus und Miniatürmahler, den auch Pestalozzi dem Generalen zuschickte, und die Gesellschaftsräule [!], welche ich aus Álmosd (bey Péchy Innre) schon kannte, dann die zwey hübschen

Söhne des Generalen, die die zwey Genannten erziehen, entschädigten mich.

Den 13ten war ich in Jász Berény bey Mihákovics, Obernotar des Districts, der Fessler's Matth. Corvinus übersetzt und herausgegeben hat. — Den 14. und 15ten verlebte ich bey der Baronne Simon Prónay, der schönen Schwester meiner Hirgeist. Den 16ten besah ich die Bibliothek und die verödeten Zimmer meines Ráday, wo mich sein Schatten, wie ein Gespenst, umwebte. Den 17ten traf ich in Pesth ein, und blieb bis den 22ten dort.

Den 18ten speiste ich mit Sophie und Eugénie bey Vitkovics, den 19ten bey Kultsár, den 20ten bey Trattner, und den 21 auf die Nacht bey dem Mahler Donat, der Sophie und mich mahlte, aber uns bey weiten nicht so gut wie Eugénie traf. — Bey Trattner lernte ich einen Bulla kennen, der einst in Keszthely, dann in Munkács ökonom. Dienste bekleidete, und einen Vietoris, der Witwer ward, und mit Thränen im Aug von seiner Gattin sprach. Die alte Trattner erzählte, sie sey 35 Jahre schon Gattin ihres Gemahls, und habe diese lange Zeit ohne *allen* Verdruss verlebt. Es waren also drey Männer bey Tisch, die die Ehe beglückt hat.

Den 21ten führte mich Stephan Horvát in das Museum. Prof. Schwartner führte dahin eine Excellenz mit zwey Söhnen. Der Name ist mir so stumm gesagt, dass ich ihn nicht fassen wusste, weil B. Carl Podmaniczky, der in Schemnitz angestellt ist, mich fragte, ob ich ihn kenne. Auch der Exc. Herr war daher. Wir waren eben im Begriff wegzugehn, aber das entree von Horvát und Schwartner, welches beyde in embarras brachte, nöthigte uns, dieses nun gleich zu thun. — Horváts Schrift war deutsch schon gedruckt als ich nach Pesth kam.

Schedius kam mit einer Brille zu mir als ich im Theater sass, und staunte, dass ich ihn nicht kennen zu wollen schien. Er brachte mir die Nachricht, dass mein Schwager Török in der Loge des Grafen Waldstein sey. Mein Schwager kam eben an. — Den andern Tag besuchte ich Schedius. Er ist wirklich unkenntlich alt geworden. Er sagte mir, er sey froh *alt geworden zu seyn, weil dieses ihm das Zeugniß giebt, dass er gewirkt habe.* — Wir sprachen über den Neologismus. Er ist nicht ganz meines Sinnes. Er sprach viel über Orientalismus der ung. Sprache und versprach mir auf mein dringendes Bitten, seine Ideen zu Papier zu bringen. (Die ihn kennen, sagen, dieses würde *nie* geschehn.) — Ich begnügte

mich ihn zu fragen, ob er meine excursionsen vor Dayka und Báróczy gelesen habe. — Ja. — Ich wundere mich also, dass er so spricht. Ich bin ungeduldig auf seinen Aufsatz.

Kultsár lud Pesths ung. Schriftsteller zusammen, um mich zu sehn und über unsere Bestrebnisse zu sprechen. Prof. Fejér gab sich ein *graves* Ansehn; ich blieb in meinen [!] jovialen, natürlichen Ton, fern von aller *étiquette*. Vitkovics nannte mich D[omi]ne Spect[abilis] und Tekint. Úr, und ich, sagte ihm, dass ich ihm *te* heisse.

Der Philosoph schlug vor: Wir sollten endlich über orthographie eins werden. 2.) Das ewige Vers-Schreiben lassen und auf wissenschaftliche solide Gegenstände übergehn. 3.) Eine Literaturzeitung herausgeben. Recensionen liefern, welche Ungarns Schriftsteller bey der Nation und im Ausland *respectable* machen könnten, und also einer den andern *schonen*. Ich konnte kaum zu Wort kommen, den Szemere und Vitkovics packten ihn brav an. Szemere sagte, die Schriftsteller bey uns hätten noch keine Schule; nicht sie zu schonen, sondern sie gerecht aber doch human zu striegeln thäte Noth. Und Vitkovics fragte ihn ob er selbst (Fejér) es nicht gut hiess, dass Czinke durch Képlaky Wilhelm derb abgezüchtigt war. Nun kam Fejér mit der Sprache heraus: «ich hätte den Himfy misshandelt.» — Vitkovics sagte meine Recension sey für Himfy erhebend. — **Fejér.** Nein; H. v. K[azinczy] gab unserem Himfy 10,000 und nahm ihm 10,000. (Das war sein Ausdruck.) H. v. K[azinczy] hätte seine Recension ehe sie abgedruckt war, nach Pesth zur Revision übersenden sollen, und nicht einen Mann wie Himfy so tief erniedrigen [sollen]. — **Ich.** War es denn nicht genug, dass ich diese Recension *dem Himfy selbst zugeschickt habe*? Dieses that ich auch mit Pápay, da ich Pápay's Stilistisches Werk recensirt habe. Fejér schwieg, und alles staunte über meinen Edel-muth. Kultsár, der ewige Ulysses oder Proteus, schwieg.

Dr. Beregszászi, der eben ein Werk über die ungr. Sprache drucken lässt, fragte öffentlich, wer ist Pápay? beym souper fragte er öffentlich, wer ist Baróti Szabó Dávid? — Ich fragte ihn ob das Wort nicht Neckerey ist. Er gestand diese Namen jetzt das erstemal zu hören. Und er schreibt über unsere Sprache! Leben Sie wohl, lieber Freund.

2905.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

Alsó Olysó, 24dik Aprilisben 1815.

Drága Kedves Barátom!

Te felette nevezetes idő pontban vagy Bétsben. Nem engedném meg magamnak, hogy hosszú levelekkel lopjam meg idődet, vagy bele vágjak, és félbe szakaszszam akár foglalatosságodat, akár mulat-ságodat. Reméllem, hogy még Bétsbe talál utolsó Levelem, a' mostani hasonló képpen. Panaszt tettem amaban a' Bétsi Posta Hivatal ellen, azolta ki kerestettem a' hibázó Levelek számjait, és ime a tavalyi Bétsi német Litteratúra Ujjságból hibázik a' 9dik szám, azután a' 41dikől fogva egész a' 75dikig beszámítálva, mindegyik; tovább a' 81, 82, 83, 34dik, végre a' 102dik. Petének meg írom mi hibázik a' Nemzeti Gazdából. Azt pedig bizonyithatom, hogy mind az a' mi hibázik, nem jöve kezemhez, mert én bizonyosan semmit se nem raktam fére valahova, sem el nem vesztettem. A' Nemzeti Gazda darabjai olyan különösen következnek, és fűződnek egymáshoz, hogy valóban nehéz azokat össze illegetni. Nagy barátság lenne ha el hozhatnád és elhoznád a' mi hibázik a' Litteratúra Ujjságból, és azeránt is a' miről a' minap írtam, gondoskodnál. Ha valami derék emberre találhatnál, a' ki rajzolni tudjon és klavírt verni egyszer-smint, de úgy, hogy azt kéz-fülelni (stimmen) is tudja, (mert mért ne éljünk metaphorával, mikor a' higabb német is azzal él a' dolog ki nyilatkoztatására), ha, mondom, ilyen kéz fülelőt vagy hang-tapogatót találsz, ugyan beszélj vele, és kérdezd meg: jönne é Fafura, és millyen feltételek mellett? Az ujj Leány Mesternének hová tovább jobban ki tetszik mint szelidsége, mint eggyügyüése, gyávátska, de a' semmi se vólna, hanem úgy látszik, hogy nem tudom mi okból, az elme járása hibás, és valamely előttem esmeretlen okból vagy el gyengült vagy fére tsapó, azomban a' leg nagyobb szelidség kísérője ennek a' szánakozásra méltó állapotnak, a' Neve a' Leány-nak Barbier, ugyan tudakozódj felőlle valami módon, és a' mit ki tudhatsz, írd meg, nekem úgy tetszik, hogy valamely nagy szeren-tsétlenség vagy mély érzés ezt e Személyt nagyon el gyengítette. Nem fiatal már, 's nem is volt soha is szép, de testire nézve egész-ségesnek látszik, mindég tsak magányt keres, mintha felne az embe-

rektől, keveset szől, gyakran zavarossan és soha se folytában, hanem szüntelen közbevágva és szakadékosan, ki nem mondhatom, be nehezen esik, a' midőn vizsgálom szelíd és jó természetét, és össze teszem azon lelki teherrel, a' mellyet mintegy látok, hogyan nyomja. Nem is igyekszem ki-nyerni bizodalmát, mert hihető, hogy nem segíthetnék rajta, fáj boldogtalan emberekkel egy fedél alatt lakni, mikor nem könnyíthet rajtok az ember!

Vissza jövet, ha látod Pesten Kiliánt, mond meg neki, hogy a' jövő Hónapban vagy el jövők magam Pestre és ki fizetem, vagy meg küldöm neki a' pénzt, azomban add tudtára, hogy se Larcher Herodotussát, se Flassantot még meg nem kaptam, egy szóval a' mostani Contók szerint semmi egyebet csak egyedül Maltebrune nagy, szép Geographiájának negyedik kötetjét; mond meg neki azt is, hogy küldje meg nekem általad Bourienne munkáját Napoleonról, az után Carnot és Chateaubriand két híres könyvetskéjeket, végtére, ha valami jó és részre hajlás nélkül írott könyv ki jött volna azólta a' Bourbonok országlásáról, mert Napoleonról eleget olvastam pro et contra, de a' Bourbonok országlásáról még igen keveset sive pro, sive contra.

abs. A' minap olvasván egynehány újabb Frantzia Proclamatiókat, a' mellyekben a' Sas nagy figurát játszik, mivel kivált a' Katonai sartziganak nagy ellensége vagyok, és van ok attól tartani, hogy újra ne váljon a' mostani Világ nyavalyájává, érzeteimet az ide zárt versekbe foglalám. Látni fogod, hogy olykor olykor még szárnyakra kél elmém, nem bánom, közöld ezen verseket az ujság írókkal, ha tetszik, talán meg engesztelődnének némelly ellenségeim, ámbár én soha sem írtam és nem mondtam semmit is, hogy valakit szánt szándékkal vagy meg bántsak, vagy meg engeszteljek. Köszönts azokat a' kik rólam Bétsbe emlékeznek, p. o. Görögöt, Sokot etc. Sándor István meg hala. Köszönts töllem Nagy Palit is, ha meg látod valahol Soprony Vármegyében, és az ifju Bezerédyt, meg Kiss-Faludit, a' kit személyessen is esmerek. Vannak nekem sok jó esmerőseim azokon a' környékeken. Isten hozzád, drága Kedves Barátom! Grófnédnak kezeit tsókolom. Reméllem, hogy lefogod írni nekem idővel környüállásosan mostani utazásodat. Irj gyakran ha lehet. Vezessen mindenütt a' dísz, a' meg elégedés kíséren, és a' barátság hozzon vissza Barátod ölibe', maradok holtomig igaz hív Barátod

Jóska mpr.

Hol vagy szálva Bétsbe? Mikor jössz haza?

U. I. Hihető, hogy már gyakrabban, de különösen a' minap nagy halgatagságot irtam neked, a' midőn annak bizonyítására, hogy lankadol, tsekély ítéletem szerint, nintsen rosszul mondva, a' dolgozik ígét hoztam fel; ez a' példa inkább a' Grammatikusok vélekedését erősítené, de én még sem lehetek az ő értelmeken, noha rossz példát hordtam fel, mert telik p. o. a' jelenlévőnek második személyében telsz vagy tellesz, én leg alább sehol se halottam soha is tellel, pedig ikbe végződik, az is bizonyos, hogy Ország szerte mondják: mit mondasz, vagy mit mondol? Ugyan ne engedjük megfosztani nyelvünket az illendő szabadságtól, verba valent usu, és ha Grammatikus Uraimék egy részről nagy ellenségei némely ujj szavainknak az régiséghez való ragaszkodás miatt, engedjék meg más részről, hogy mások is a' régi egyvelges szokáshoz tarthassák magokat és tsak ott szorítsák meg ezt a' gyönyörű magyar nyelvet, a' hol tellyességgel annak természetje meg kívánja; én azt gondolom, hogy némely Grammatikusunk akadozna, ha azt kérdené az ember tőle, hogy élessen, világossan meg különböztetett, és meg választott ideákkal határozza meg, hogy mitsoda az a' *valamely nyelv' külön természete a' beszéd formáknak minden ágazatjaira nézve*, több kell erre a' napkeleti nyelvekkel való ismérétségnél; jobb Grammatikusainkat alkalmasint esmerem, de kevés Du-Marsait találok közöttök, mert lehet a' Grammatikus philosophus is, és nem szükség éppen hogy pedant legyen. A' Debretzeni Grammatika sok helyütt egy felette nevetséges munka, de ezt tsak Dessewffy mondhatja Kazinczynak, — tsitt, mert meg köveznek. — Nem szenvedhetem les savans à sistemes, mert olly keveset tudunk bizonyosan, és minden tudományban olly kevesek az alap igazságok, vagy inkább hihetőségek, hogy felette nagy bátorság kell ahoz, hogy merjen valaki egy sistémát tsinálni, — de ezekről másszor többet, hagyjuk oda a' szobaszennyeseket (pedants).

Itt gyönyörűen kezdi magát mutatni a' Tavasz.

Jer Ró'sa tollakon zöld füves Kikelet,
Hajtsd-el az előtted uralkodó Telet,
Ki havas Köntösben a' tsirát fojtotta,
Az Élők seregét mind meg zsibbasztotta,
Jelenj meg lengetve sűgő szelek árján,
És pillants rám a' Nap leg frissebb sűgárján. —

Az Föld pelyhesedik, zöld szálai közte szemérmes
 Kis violák, rájuk leh'ő szellőkre szepegnek,
 Essők lanyháznak, most a' Természet el issz' az
 Áldást, és minden leg kisscbb tseppet az Égről,
 Most fakadást, bimbót, most várja reménye virágít,
 Itt a' Tavasz, látom, hallom, sőt szívom is olykor.
 Az Házom' Fészket gyúró vendége, Lakossa,
 Az kiss tarka madár férget föld szinte keresgett
 'S El terepült tolial, mint egy nyíl tzelra lebegvén,
 Széltiben az levegőt, egyenessen szálva, hasítja.
 Az hamuszínü veréb seregessen társival együtt
 Szerte repülve tseveg, 's én szürkés hajjal előtte
 Szívemet, úgy mint ő, már hült vérebben is érzem!...

Nem lehet tovább folytatnom, félbe' kell szakasztanom, hívnak
 a' mezőre a' zab vetőkhöz. E' szerentse rád nézve, de nem rám
 nézve, car les mauvais vers font les beaux jours des mauvais Poètes.

Pipsz mpr.

Napóleonhoz.

A' *Sus*.

Jovis armiger ales.

Virg.

Te, Sas-ölelő, ki tsók tsattantására
 (Midőn az ütközend századok' halmára)
 Rakás, Tőled ásott sírok majd repednek
 'S Rád haraggal holtak, élőkkel ébrednek,
 Ditső eszeveszet! ki hír-név miatta,
 E' föld boldogságát annyit sanyargatta,
 Vad gögös! mit hívod elrepült Sassodat,
 Hogy ismét kísérje Tsászári karodat?
 A' szállók' Királya, ki tollal takara,
 Nem a' tied már, ha' Jupiter madara.
 Láttuk, a' szenvedő Európát hogy ója,
 Menykövek', villámok' szörnyű hordozója,
 Dúlás rablás végett, ugyan mellyik honyra
 Nem eresztéd szállni toronyról toronyra?

El hagyott hát Téged', — 's hasítva levegőt,
 Egbe ment, vádolni ott bé a' hitszegőt.

Meg dördült haragos Zevsz fény-palotája,
 „Tsitt, halgass! mert boszszúm láng-szemed' kivája.
 „Azért küldtelek? (Igy nyitá száját szónak)
 „Hogy mint vad rab szolgálj dölfös pusztítónak?
 „Nem valál te, tiport nemzetnek védője,
 „Ha' sok vitéz latrok' álnok vezetője,
 „Füstölög még Kremmel, úsz Lübek könnyekben,
 „Vér gőzöl Madritban, minden szegletekben —
 „Égből magad', annyi nagy bűnre le-toló,
 Vasra vedel! mért vagy olly késő vádoló?
 „Mennj, 's tsillagzatok közt, Herkules lábánál
 „Lakolj, mert a' lelkes emberrel így bánál.

E' kép komorkoda Istenek' Istene,
 'S látván hogy már egyszer békesség kellene,
 Annyi véres zajok és zavar' utánna,
 Mellyért, ha nem szűnne, ördög embert szánná,
 Úgy mint hajdan Noé, tsendült víz-árjából,
 Kegy-postát indíta lohadt bárkájából;
 Vénus repülőjét, pálmafa virággal,
 Fejér liliummal, és zöld olaj-ággal,
 Száz méz-gyúrva dongó méhhez körülötte,
 Az elkeseredett földünkre küldötte.

„Teremtés körül „mond“ a' midőn forgottam,
 „Sem rabnak, sem úrnak embert nem alkottam.
 „'S lám a' haló mit tesz' szíve' sorsossával,
 „Gyenge az erőssel, erős a' gyávéval —!?
 „Mivel a' tehetség, mihely'tt környül rágott,
 „Nem ad a' Virtusnak tellyes szabadságot,
 „Szabadnak teremtem Pirha maradékát; —
 „A' Fátom meg ejté nagy lelkem szándékát —!
 „Nem tud ember-lélek ellent állni vérnek;
 „'S mértéket halandók mivel nem ismernek,
 „Mert rosszabb ha győznek, mint mikor szeretnek *)
 „Tsak galamb kell a' vad emberi-nemzetnek —
 „Égben marad a' Sas nálam, mint régolta,
 „'S nem lesz ember társa“ újra parantsolta.

A. O. 10. Apr. 1815.

G. D. J.

*) Mert a' Burbonok mindég mátkákat tartottak. — Dessewffy J. jegyzése

Az olta itt 's ott jobban ki nyalogattam e' versezetet.

Még egy más levelet is írtam neked Bétsbe Olysóról, és Bártfáról is egyet.

Ez e levél ma, 29. Sept. retour jött kezemhez, sok van benne, a' mi már túl élte magát, de mert hozzád van és egy két rossz versek is találkoznak benne, perveniat Domino.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 32. sz.]

2906.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Kraszna 28dik april 815.

Kedves Barátom!

Utolsó leveled szerint ezen holnap végére érkezel Bécsi utadbul házodhoz és így ezen levelem meg érkezéseig otthon fogsz lenni. Meg vallo, nehezen tűrhettem olj sok ideig semmit se halhatni rólad.

Eddig tudod, hogy Wesselényi Miklós Döbrenteivel egy szálláson vannak [!] Kolosvárt, a Néném házat vett ott, és mind Gyulay Lajos, mind fia együtt vannak — ez igen szerencsés gondolat volt és Wesselényire nézve fontos. Döbrentei a Ildik Darabját is ki adá Muzeumjának: örvendem, hogy feleségem neve elein van annak, ilj Munkának, még pedig azon érzéssel örvendem, minővel Te kedves Barátom tudod hogy szoktam az iljeseeknek örvendeni. Gróf Török Lajoshoz írt verseidbe Klaprothság vagyon ugy é?

Mit ítélsz Te arrul a mi Fr[anczia] országba történék, és micsoda következésit lehet annak remélleni? Irj kérlek mentül előb tisztelő hív barátodnak

Kivül: *

Cs-nek.

Somlyó.

Tekintetes Kazinczy Ferencz Urnak p. Debreczen — S. A. Ujhely —
Széphalom.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 50. sz. IV. köt.]

* Kazinczy a következő apró följegyzést tette a külső lap tiszta helyére: Desöffy és Márkos — *Kis* — *Szekeres*, Solymosi. Horvát András és Elek. Pápay. *Bilkey*. Sípos. — ménés — ménes; alma — álma; fele — felé — féle; párázanak — paráznák; sása — sása; kepe — képe.

2907.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Bécs, Május elsőjén 1815.

Kedves barátom,

A' Pesti Provinciális Commissarius, nem tudom melly okokra nézve, nem akara nekem Assignátiót adni Soprony felé, 's útamat Győrnek 's Köpcsénnek intézé. Így meg vagyok fosztva azon nagy örömtől, hogy Tégedet 's a' Tieidet láthassam, 's Tégedet 's a' Tieidet Sophieval látathassalak, 's Eugéniemnek a' te atyai áldását, nem a' papit, (noha a' XIV. Kelemen szava szerint az sem árthat) megadathassam. — Zircznek 's Pápának, Válnak, Tétnek, Egyednek akartam menni; de e' helyekre, ha lehetett volna is, nem mentem volna, meghalván Pesten melly istentelenségek, melly alacsonyások történnek az úgy nevezett Pannoniában ellenem. Nem kívánom én azt hogy az én írásom, nyelvrontásom hallgatva tiszteltessék, ha azok kárhoztattatnak is; sőt kedves ha valaki akar magamnak szól, akar nyomtatásban kél ellenem; vagy meg fog győzni, 's úgy a' nyelvvel együtt én is nyerek, vagy kibeszéli magát, 's úgy módot nyujt megczáfolhatnom. De kéz alatt dolgozni, czimboráskodni, azt nem tűrhetni, hogy — «az ebadta Kalvinistája Dictator lesz közöttünk» — már ez olyan, a' mire a' becsületes ember elborzad. Pedig ez nevezetesen megtörtént. És mik történtek 's történnek ezen felül!

Az általam szívesen szeretett vagy talán inkább csak szívesen becsült édeskesen-keserű Kultsár Apr. 19d. hármunkat, az az Sophiet, a' lyányomat, 's engemet ebédre hívott, estve pedig öszvegyűjté az Írókat, mellyet neki kimondhatatlanul köszönök. Fejér vitte a' szót. Ezek voltak kívánságai: 1) Egyikünk a' másikának áldozza-fel a' maga Orthogr. hypothézait a' köz jó és egygyesség kedvéért. Elakasztá kérdésem (de a' melly csak azután esett, mikor mások kibeszéllék magokat) hogy én áldozzam e fel a' magamét másnak, vagy más nekem? 's mit árt hogy különbözzünk? nem így van e az kisebb vagy nagyobb mértékben más nemzeteknél is? — 2) Ne verseljünk mindég; ideje hogy solida tudom[ányoka]t dolgozzunk. (Melly szó egy Universitasbeli Prof.-tól! Tehát a' Festő 's Faragó szántson is vessen is?) — 3) Adjunk-ki egy Literatur-Zeitungot, de nem bántva egymást, hanem úgy hogy **más nemzetek is becsüljenek**. Erre nagy

per támadt. Szemere kimondta, hogy a' Publicumnak már van iskolája, de az íróknak nincs; sőt bántani kell, nem tömjénezni. Fejér (a' ki meg nem emésztheti a' Tudós Társaság eránt írt Munkája felől tett Recenziómat és a' Himfyét) beszélt, melly rűt más bántani, 's Vitkovics azt kérdé tőle, hogy miért őrtűt tehát Fejér, midőn ők megkorbácsolák Czinkét? Nekem Fejér azt mondá, hogy én Himfyt bántottam. Vitkovics és Szemere azt mondta, hogy magasztaltam. Fejér azt mondá, hogy nekem nem volt szabad a' Recenziót nyomtatás alá küldenem: Pestre kellett volna küldenem superrevisio és approbatio végett. Azt kérdém, hogy ki teszi azt a' maga Recenziójával? 's nem volt e elég hogy mind Himfynek mind Pápaynak megküldém előbb hogy kinyomtatattott (ezt sokan nem tudták, 's a' mint hallák, elragadtattak a' szeretet és becsülés érzéseitől). — Kultsár fülett, 's alig mutatta magát. Én bátor voltam, de nem sok szavú; 's felfedeztem nekik hogy tudom hogy a' Mondolatot Himfy és Ruszek terjesztgették, hogy egy czimbora alattomban dolgozik, 's hogy tudom ki ennek a' centruma (Téti Takács), de ezt meg nem neveztem. — Gyönyörű estve volt. 11kor oszlánk széllyel.

Győrött Apr. 23. estve látogatására mentem Takácsnak. Szeretném elbeszélhni neked, mint léptem-fel nála, 's mint lepte-meg meglátásom. Tekintetes Őrnak szóllítam, hogy érezze hogy ismerem. Én éles vagyok de nem goromba, 's characteremben nincs irigység, nincs epc. Miért nem élnek ellenem az én fegyveremmel? Mire való a' titkos czimbora? Nem gyalázat e pasquilleket írni, terjesztetni? Az igaznak titkos agyarkodásokra van e szüksége? Azt én megbántásnak nem veszem ha valaki ellenkezik újításommal; vagy én hibázom, vagy ő nem ért. Takács azt mondá, hogy talán sok a' mit teszek. (De mi a' sok? mert némellynek a' kevés is sok?) Végre megcsókolva ereszte-el, 's kikisért a' Bárányhoz. Pedig éjszaka volt.

Az egészen előregedett Schedius holmit beszélt az Orientalismus és Occidentalismus felől, czifrán, de türesen. Miben áll az az Orientalismus? A' szóokban? A' szók' hajtogatásaiban? öszvefűzésekben? a' forró képekben, figurákban? Vagy ő akada-el, 's nekem ez látszik, vagy én nem értettem. Azt fogadta hogy gondolatjait papirosra teszi. Szemere azt mondja, hogy mindég ígér olytat, de az olytat soha nem teljesíti.

Én mind addig fogom járni útaimat, míg meg nem győznek hogy hibásan megyek. 'S még tovább fogok, ha jönak látom. —

Dr. Beregszászi azt tudakozá midőn Pápay Sámuel felől vala szó, hogy ki az. Ugyan ezt más nap Baróti Szabó felől. Nem állhatam, s in pleno kérdém tőle, hogy kevély ironiából ignorálja e ezt vagy serio. Esküdt hogy e' két nevet soha sem hallá. Akkor bátran kérém, hogy minekelőtte a' Nyelv dolgában Philologiai Dissertatiót dolgozik, mint ez idén és tavaly, ismerkedjék meg az Irókkal, ha azok rosszak is.

Mihelytt itt az Anti-Nabukadnézárokat (bocsáss-meg e' kifejezésemnek; szerető tisztelő szivem téged bántani soha nem fog és soha nem akar) meglátom, mingyárt haza felé indulok. Az Oroszok szép Császárijokat már láttam, szép kevély lovaglók. De szeretném a' theologus Prussziait 's a' philosophus Dániait is látni. Fő Ispánom tegnap ebédre hitt a' Práterbe hogy ezt elérjem, de a' nagy felhő 's zápor ellenzette e' szerencsét. Ez a' jó Úr az én Ujhelyi Predikátoromat Assessornak nevezte levélben tett kérésemre.

Élj szerencsésen, igen kedves barátom!

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

2908.

Kazinezy — Döbrentei Gábornak.

Bécs, Május elsőjén 1815.

Kedves barátom,

Trattnerhez küldött leveledet Pesten vettem a' Vitkovics' ebédjénél, hol Kultsár, Szemere, Helmeczi 's némelly más egyebek is ültek. — A' Ságghi levele engem meg nem zavart; mert utoljára is mi tehát az hogy Ságghi és egy vagy más, a' kívül ő szövetségben van, engem Nyelvrontónak kiált? Nem tudtam e eddig is hogy azt sok teszi? De megzavart, édes barátom, nagyon megzavart az a' mit te magadból meritettél. Levelednek egy bizonyos mysteriosus tónusa van, a' mit én nem vártam. Felette nagyon kellene megcsalatkoznom gyanításomban, ha annak okát el nem találtam volna; ha pedig eltaláltam, úgy nem tudom mit ítélek. — A' mysteriosus tónusra hadd hozzam ezt fel példaul:

«Wesselényi nem küldheti-ki Pataky' képét.» -- Pedig ezt megígérte. Pedig te is ohajtottad hogy Osszián előtt álljon az Atyjával. — Annymra megyen e már a' dolog hogy még Wesselényit is hideggé akarják tenni erántam, holott az ő szerelme nekem

olly kincs vala? — Bizony nagyon óhajtom, édes barátom, hogy Te ez idén Széphalmot megláthassd, hogy az a' hamis hang, a' melly közzénk csúszott, tőlünk elűzethessék, hogy egymást értsük. Mert mi egy idő óta nem érteni kezdjük egymást. Ezt úgy érzük el, hogyha egyikünk a' másika eránt szabadon 's tartalék nélkül nyilatkoztatja ki magát. Az a' tömjénezés nem barátok közzé való. A' mit itt mondok, néminemüképen öszve függ írásbeli sajátságaimmal; legalább ezek itt példaképen felhozattathatnak, 's így szökjünk belé egy ugrással.

A' ki annyi bátorsággal, vakmerőséggel mere újítani, mint én, ha csalhatatlan volna is, a' minek én magamat bizonyosan nem tartom — (csak hogy csalhatatlannak mást sem tartok a' mellett) — azt várhatja 's esztelen ha nem várta, hogy gáncsolóji lesznek. De a' mi Literaturánkban egy Complot van, a' mit én egy idő óta jól ismerek, 's tudom annak olly lépéseit is, mellyek felőlők azt hiszik hogy én azt nem is sejtem, — 's ez az istentelen czimbora keveri-fel gyomromat. A' Kisfaludianusok teszik ezt, hova Ságbi is tartozik, de (a' mint levele mutatja) csak mint vak műszer (instrumentum). — Jónak láttam tehát levelednek e' cikkelyét a' Vitkovics asztalánál felolvasni, 's egyet azok közzül a' kik jelen voltak, a' felolvasás alatt ráza a' hideg. — Szemeréhez fordulván, ki velem átalellent ül, felolvastam a' te megbotránczolásodat is az érzék szó felett, mellyet én, a' mint te gyanítod, érzékeny helyett vettem. Barátom, Szemere és az övéi 's Helmecezi ezzel engem nem fogtak volna vádolni. Én leveleimet mindég repülő sietéssel írom 's tapasztalni fogod hogy kezem a' punctumokat sokszor alig ismerhetően festi. Midőn tehát *Érzék. Leveleket* vagy talán *Érzék¹ Leveleket* írtam, a' k betűt nem kellett volna vég betűnek vened. Yorick egészen kész, 's látni fogod hogy ott a' *sentimental* soha sincs *érezknek* írva. Nekem és barátimnak az *érezk* Sinn, az az *érző szer*. Így nem értesz te is engem sokszor, 's ezen csudálkozom, nem azon hogy a' te Erdélyedből levelek jönnek Pestre, teljesek az én kritikámmal, mellyet nem megezáfolnom, hanem mosolyganom kell. Bár csak szavamat fogadnák, 's tanúlnának minekelőtte ítélni. De ez könnyebb. Ti ezt nem hiszitek, de bizony úgy van. Csak ezt engedd elbeszélnem. Dr. Beregszászi,

¹ Kazinczy a k betűt úgy írta, hogy az olvasó azonnal megláthassa, hogy itt rövidítés lappang.

a' ki engemet szeret, és a' ki tudja hogy ötet én is szeretem, egy Dissertatiót nyomtattat a' Magy. Philologia dolgában. Jelen vala Kultsárnál Apr. 17d. és 19dikén, hol egy társaságocska gyűlt össze ozsonnára, 's Pápay Sámuel felől lévén szó, azt kérdé, hogy ki az a' Pápay? Megmagyaráztam egész szelidséggel. Más nap Baróti Szabó Dávidról tette épen e' kérdést az egész gyülekezet előtt. Ekkor én kérdék: Az Úr Prof. Úr ironiából 's élességből kérde ezt, vagy valóban nem tudja? Azt felelte, hogy serio szól, sem Szabót, sem Pápayt nem ismerte, 's azt sem tudja hogy írtak. — 'S az Úr Prof. Úr még is Dissertatiót mer írni a' Nyelv felől? kérdém; 's kértem hogy tanuljon elébb, 's úgy pereljen. Illyenek vagyunk mi, és még is mindig szidjuk a' Nyelvrontókat.

Schedius a' theáterbe jött hozzám 's én más nap meglátogattam. Kérdeztem olvasta e Excursiómat Dayka és Báróczi előtt 's mit mond reá. — Excellent; aber würden Sie mir erlauben, dass ich meine Gegengründe etc. etc. Uram, hiszen azt kérem mindég és mindentől a' kitől az kitel; vagy meggyőz, 's úgy én nyerek hogy tévelygésemet eloszlatta; vagy haszontalanságot beszéll, 's úgy megeczáfolhatom. Akkor elkezdé beszéllni az Orientalismus és Occidentalismus felől; czifra de üres szókkal. — Uram, hiszen ezt solváltam Dayka előtt. Miben áll hát az az Orientalismus? a' szók flexiójiban etc. vagy a' Syntáxban? vagy a' képek és gondolatok forráságában? Elakadt 's megígérte hogy papirosra teszi a' mit mondott. Szemere azt mondja hogy azt látni soha nem fogom.

A' Muséum 2dik füzetét B. Prónay Simonnal már láttam, de nem olvashattam ott, szemem épen ezen út alatt úgy elveszté erejét hogy Pesten szemüveget kelle vennem. Pesten adattam egy exemplárt, 's olvagattam valamit benne. Museumod felől a' Pestiek úgy szólnak, mint a' mellynec nyaka szakadt. Szemere sem olvasta volt még, és így ne ötet tekintsd itt. Csudálkoznak a' többek közt hogy már sincs munka, holott olly régen készülz neki; 's ezt *nem ok nélkül*. És még is neheztelél hogy híred nélkül felvevék az Iliasz Töredékét. Én sokat ígértem, 's ámbár e' holnapokban nem küldök sokat, nem mondhatod hogy nem tettem semmit. Még tölem két füzetre is elég van kezedben. A' mit vársz, a' Ráday etc. etc. Török Lajos etc. etc. élete ollyan a' mit nagy okokra nézve nem adhatok. Okaimat magadnak is kell érzened. Jász Berényben a' Bessenyei György életét kaptam-meg egykori Scriptorjától Laczka János Úrtól; azt kicsinosítva 's meg bővítve venni fogod. Intelligenzblattodban

semmi Nekrolog, semmi Beförderung, semmi nevezetes literaturai hír; mert mi az a' mi ott áll? Ott kellene bővnek lenned. — Zaunernél a' ki a' József lovas szobrát alkotta, voltam a' Zsibóra készítendő Rény' szobra dolgában¹; Kitzlinghez, Prof. Fischerhez és Sautnerhez útasított; mondd ezt Carlósnak addig is míg leveleimet veendi. De Bécsből az én leveleim csonkák. Itt az időt egyébre fordítom. Élj szerencsésen.

A' Congress legnagyobb Urai még itt vannak. Az Oroszt lovon láttam. Az a' beszéd, hogy béke lesz, nem fog vér folyni.

Sophie és Eugenie itt vannak. Dónát kivált Eugeniet, (ki megkapva tart egy *lepét* (Schmetterling) igen excellenter eltalálta. A' W. Ossziánja nem kész, de igen szép lesz.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

2909.

Kazinczy — Cserey Miklósnak.

Bécs, Máj. 5dikén 1815.

Kedves barátom,

Nem hagyom-el ezt a' földet, hogy itt lelt, itt élt örömeimnek Tégedet is ne tegyelek részesévé, mert érzem, hogy azok néked is örömeid lesznek. Osztán örvendek én azon hogy ez által is barátságomnak 's szives tiszteletemnek e' jelét adhatom.

Én ide feleségemmel 's leányommal Apr. 25dikén értem. Ennek egy francziául igen tisztán pronuciáló nevelőt jöttem választani, 's holnap után viszem. Vigasztalhatatlan voltam volna ha ez, és útána gyermekeim, a' német szót ezzel a' fatális Austriai, a' francziát pedig Alsátziai ajakkal ejtegették volna, 's ezt megnyertem. Ezen felül annak örvendek hogy a' leány lélekben és testben ép és még igen fiatal. Így magam fogom kormányozhatni a' nevelést; mert azok az öregebbek makacsok, 's durezzaágokkal több kárt tesznek mint hasznót.

Apr. 27dikén az Érsek palotája körül valék valamelly boltban, midőn látom hogy mintegy száz lépésnyire egy csoport lovagló imhol jó a' Veres-Torony felől. Azt hittem hogy Mons. Debach a' maga theatrális pompájával tudósítani akarja a' publicumot hogy

¹ Előbb e szó helyett *eránt*-ot írt Kazinczy, de kitörülte.

ma, vagy talán más nap, mesterséges lovaglást akar tartani, 's dologhoz láttam. Azonban az Előlovagló nagy ágaskodásokkal méne el mellettem kevély paripáján, úgy hogy nem leheté oda nem pillantanom, 's meg látám a' zöld uniformison az *Ordói Csillagot*. Elértém hogy a' föld Urai jönnek, 's valóban azok voltak. — Jobb kéz felől Feldmarschall uniformban a' mi Urunk, bal kéz felől az Oroszoké. Az igen pompás és igen számos csoportban vala a' Burkusoké és Dánoké is, de ezeket ki nem ismerhetém a' reménytelen meglepés miatt. A' mi korona örökösünket későn pillantám-meg, 's csak ugrándozó lovát és zöld hajtókás fejr kabátját említem. Az Oroszok Sándora gyönyörű figura 's kevély lovagló. Gondolom szép midőn lovon nem ül is; de így nem láttam. Én igen közel állék 'a mi Császárukhoz, 's ennek megpillantása egészen megzavart, mert azon 12. eszt. oltá hogy ezt a' fejedelmet nem láttam, nem hiheted, mint változott-el. Képén van hosszas és nagy szenvedéseinek egész maradványa: öreg lett és képzelhetetlenül sovány; az orcza noha felette száraz, fityeg állai körül. — A' Práterből jöttek-fel, hol valamelly felérkezett Regementnek revüjét tarták. Azolta az az akt kétszer itéráltatott, 's olly szerencsétlen valék hogy eggyyszer sem láthattam. Tegnap Áldozó Csőtörtők lévén, úgy hittem hogy a' theologus Burkus Király meg fog jelenni a' mi Templomunkban, 's oda mentem ötöt látni 's a' híres Predikátort Cleymannt, meghallani. Csak hamar két zöld kaputos veres gallérú tiszt bejöve, 's a' tollas kalapot eggy két minutumig a' Kalvinista szokás szerént szeme 's képe elébe tartván 's úgy imádkozván, a' legfőbb helyt leült. Csak nem jöve a' király. Végre a' csengettyüs erszénnel körül járó Egyházfinak kérdést tettem, hogy a' király meg fogna e jelenni, 's ez azt felelé, hogy hiszen amott ül a' fekete tábla alatt, mellyre talán a' Zsoltár száma volt felírva. — De ha a' király e az? — Hogyan ne volna? hiszen jól ismerem. — Hát az a' másik? — Az Adjutánsa. — Ezzel vége lőn a' discursusnak. — Ki ki lestem az arczot, hogy mi lakhatik benne, 's fel találom e a' nagy Friedrich lelkének nyomait arczán, 's el nézván kényem szerént, az Udv. Kápolnába mentem olly reménnyel hogy ott a' mi Udvarunkat fogom meglátni, 's legalább meghallom az angyal Templomi-muzsikát 's meglátom a' Prof. Maurer és Füger Urak által festett gyönyörű oltárokat. A' Dán Királyt nem láttam a' Luth. Templomban, noha ott kerestem; a' mi Urunkat kísérte volt ki a' Práterbe a' Cseh Insurgensek revüje miatt. Ezt későn

tudám meg. Most tehát mentem az Udvarba, hogy mikor vissza jönek, lássam. De már megérkeztek. — Itt egy Magyar Asszony-ságra akadtam, a' ki megmutatá az ablakról lenéző kis Napoleont. Oda mentem tehát. Épen a' strázsát váltották. A' gyermek egy éltet Assz. mellett állt, 's le le kandikált. Feje még be vala kötve háló főkötőjébe, de rajta fehér lajbli 's nadrág volt, skófiom arany gomboskákkal 3 sorban. Mellyén a' Sz. Istv. rendjének pántlikája 's nagy csillaga. Felette szép, elmés és eleven gyermek. Ma baja lehet, mondá egy valaki; 's ezt mutatja az is hogy szokása ellen főkötő van a fején; másszor háromszegű francia kalapot szokott feltenni, 's gyermekesen onnan commandirozza a' strázsára feljött trouppot. Talán mind ezek, édes barátom, tégedet interesszálhatnak; mert nékem azt a' dicséretet szokták közönségesen adni hogy leírást nálamnál inkább senki sem tud jobban; én nem leírom a' mit előadok, hanem festem. — Feledém mondani hogy az Orosz Császáron az Austriai Regementje uniformja volt; fehér kabát sárga hajtókával, arany paszományos kék nadrággal. Ez a' Regement egykor Erdélyben feküdt, 's Gener. Orosznak nevét viselte.

Ugyan csak tegnap voltam Cancell. Telekinél is. Ezt a' tudós és minden tekintetben tiszteletes Urat tegnap látam, a' mint hiszem, utolszor. 77 esztendő; de még viridis senectussal bír. Bár minden Nagy ilyen volna. Még most is Heyne felől beszélt velem. Midőn búcsúzám, azt kértem tőle, hogy mit parancsol a' két Vaynak, kikkel ő atyafi. Vay Józsefnek fia az én Cousinemet Kazinczy Sophiet vevén el, a' kérdés természetes volt. Azt izente hogy Vay Ábris végre remélheti a' Kammerherri kulcsot, a' Vay József veje Zejk pedig actualis Assessornak denominálva van; a' dolog épen most fog a' Cancellarián publicáltatni — most, az az az első Consiliumban.

Gróf Eszterházy József Zempl. Főispánt tegnap az úczán lelém 8 óra tájban. Mondám hogy fél óra előtt nála valék, de még ágyban volt. Vedd nemes lelkét ennek a' jó embernek. Ebédre parancsola ma 2 órára (minap a' Práterben kellett volna vele ennem), 's azonnal egy fiakerbe ült velem hogy velem a' Schrenkl által leírt Ambrászi Collectiót látassa. Gondviselője nem volt a' háznál, és így oda ma viszen. Barátom, látni fogom a' Báthori Istv. és Zrinyi Miklós statuáját, nekik tulajdon ruhájokkal 's fegyvereikkel, 's Zrinyit megcsókolt ujjammal fogom illetni. Az örök dísze a' mi nemzetünknek. — A' Dán Királyt nagyon tiszteli az én Eszter-

házim. Ez a' fejedelem minden látni valót megnéze itt, 's diariumába vette a' mit látott. Azt mondja, hogy ha Király nem volna, szeretne jobbágya lenni a' mi Urunknak. — Derék a' Württembergi Király is. Ez minden Notát a' Congresszhez maga dictált, 's az a' Constitutio a' mellyet a' maga népének ada, dicsőségére vál.

Ő Felsége tőlünk subsidiumokat kíván, de látja hogy aratásig semmit nem adhatunk. Nagy remény van hogy az Illyricum ismét hazánkhoz fog csatlattatni. Adj a' ezt az irgalmas ég! Politikai híreket nem írhatok, mert nem tudok. Én Bécsben nem élek egyébnek mint a' Festésnek, Faragásnak, Musikának, Architecturának, theáternek és kerteknek. Mit is hallanék itt?

Egy emigrált franczia Generállal vala szerencsém öszve ismerkedni, Gener. Gróf Büssyvel, ki a' régi időben emigrált, tavaly Párisba ment, 's ez idén ismét vissza jött. Szeretetre méltó derék ember. Nagy ellensége Napoleonnak, 's még azt is tagadja hogy N[apoleon]nak talentoma van. Ellenben XVIII. Lajos felől olly szép dolgokat beszéll, hogy azt lehetetlen forróan nem tisztelni. Lajos igen tudós ember. Ha a' régibb historiák eránt kétség támad, emberei a' királyt kérdik, 's az még a' paginát is megmondja, mi hol áll.

Élj szerencsésen. Felelj nekem. Holnap után indúlok haza megrakva temérdek új isméretekkel 's becses rézre metszettekkel.

[Eredetije a M. N. Múzeum könyvtárában.]

2910.

Kazinczy — B. Vay Miklósnak.

Méltóságos Báró Generális,

különös tiszteletű 's kegyességű Uram!

Azt a' kevés szempillantást fordítom levelem írására, mellyet már indulóban lévén dolgaimek engedelnek, 's el lévén hányva ollóm, engedelmet kérek, hogy papirosom körül sincs nyirve. A' mit itt el nem mondhatok vagy a' sietés vagy az el felejtés miatt, a' Csonka héten szóval fogom ki pótlani. A' Csonka héten, mondom, mert már az innepeket Zsolczán nem tölthetem többé, noha azt Medicus Kisasszonynak megígértém volt.

Cancell. Gróf Teleki Exc.-nál csak tegnap valék. Ezer köszönetet ettől a' nagy embertől, és azt a' hírt, hogy Zejk Úr az első Consiliumban fog Actualis Assessornak publicáltatni,¹ Ábrisanak pedig a' legnagyobb reménye lehet a' kuleshoz. Gróf Eszterházy ez eránt és a' Szemere István Consiliariussága eránt e' napokban tevé újabb kérést, 's Ő Fels. mind a' kettőt megigérte.

Az Orosz Cs. 's a' Prusz. és Dán Király még mindég itt vannak. Tegnap Áldozó Csőtörtők lévén, elmentem a' két Protestáns templomokba, 's a' Prusszt láttam a' Cleymann Predikáziója alatt, de a' Dán az alatt inkább a' revün jelene-meg a' Práterben. Ezt a' Dán Királyt Bécs imádja. Nevezetes szava az, hogy ha ő Király nem volna, szeretne jobbágya lenni a' mi Urunknak. Sajnálom hogy úgy megyek vissza Bécsből, hogy ezt is nem láthatám.

Itt az ember politikai újságot nem hallana, ha azt keresné is. Engem elfog az én passióm, a' Mesterség. Gróf Eszterházy Jósef sok kegyességgel van erántam. Tegnap az Ambraszi Statuákhoz vitt-el, de Gondviselőjök nem vala oda haza. Ma nála ebédlek, 's ismét elmegyünk oda. Annyit csak ugyan írhatok, hogy itt azt hiszik, hogy a' Párisban tartandó nagy Diétaig várakozásban lesznek az Európa megszabadítói. Addig vesztog maradnak itt.

Itt egy szeretetre méltó Emigrans Gener. Gróf Bussyval csináltam ismeretséget. B. Lusinszky leány a' hitvese 's egy fedél alatt lakunk. Az sok dolgokkal ismertete-meg, mellyeket nagy érdekszével érttettem.

Méltóztassék a' Mélt. Generális ezen levelemet látatni Mélt. Consiliarius Úrral a' gyermekeit illető kettős hír miatt. Mélt. Zejk Urnak ma írom a' hírt. Feleségem alázatosan tiszteli a' Mélt. Generálisnét. Én gratziájokba ajánlva maradok

alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz mpr.

Bécs Május 5dikén 1815.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 118. sz.]

¹ Előbb e szó helyén ezt írta Kazinczy F.: *denomináltatni*; később kihúzta.

2911.

Németh Aristipp — Kazinczyna.

Ödenburg den 6. Maj. Ao. 1815.

Gnädiger Herr,
Hochverehrender Gönner!

Ich schmeichelte mir viele Wochen lang mit der angenehmen Hoffnung, Sie Gnädiger Herr persönlich kennen zu lernen, aber diese schöne Hoffnung zerrann mir wie ein süßer Traum, da wir hörten dass Ihre Umstände es nicht erlaubten zu uns zu kommen. Auch meine gute Mutter erheiterte sich auf ihrem langwierigen Krankenlager oft mit dem Gedanken Sie und ihre würdige Familie zu sehen. Meine soeben erwähnte geliebte Mutter ist schon seit einem Jahre sehr krank, und es ist noch unentschieden ob sie genesen wird. Wahrscheinlich sieht der Arzt die Krankheit nicht ein, und da meine Mutter schon fünfmal geschwollen und eben so oft die Geschwulst gefallen ist, so bin ich in der grössten Gefahr meine theure Mutter zu verlieren. Sie können sich Gnädiger Herr meinen namenlosen Schmerz vorstellen, wenn ich als ein Vater- und Mutterloser Waise in diesen Jahren zurückbleiben sollte. Ich danke Ihnen Gnädiger Herr für Ihren väterlich-freundschaftlichen Brief, für Ihre väterlichen Ermahnungen und Lehren, und seyen Sie versichert, dass ich den Erwartungen der Freunde meines verklärten Vaters zu entsprechen suchen werde. Wie man mit mir in der Schule zufrieden ist, darüber wird Ihnen unser würdiger Superintendent Nachricht gegeben haben, der auch unser vorzüglicher Freund ist. Ich war so frey Ihnen Gnädiger Herr eine Landcharte¹ und eine Landschaft zu zeichnen, und nehmen Sie mit meinem schwachen Bestreben vorlieb, um so mehr da ich nie zeichnen gelernt habe. Ich empfehle mich noch ferner in Ihre Gnade und Wohlgeogenheit und verharre

Ihr ergebenster Diener Aristipp Németh.

Von meiner lieben Mutter folgt eine Empfehlung an Sie und an Ihre Frau Gemahlin und von mir einen Handkuss.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 30. sz.]

¹ Eredetije e levél eredetije mellé van csatolva, igen kezdetleges munkában.

2912.

Kis János — Kazinczynak

Kedves Barátom!

Felénk nem jöttödöt több és sok okokra nézve sajnálom; de talám legkimondhatatlanabbul azért mert megfosztatom az alkalmatosságtól, a' Nebuk. és Antinebukadn. felől élő szóval értekezni. A' dolog engem véghetetlenül interesszál, de senkit sem esmerek, a' kitől tanulhatnék. Magam vesződöm és habozás minden ítéletem. Ha mit az én *olvasott* értelmemmel ellenkezőt jó móddal irhatsz, igen megfogom köszönni; mert örömet szeretném az elkárhoztatottat megmenteni.

A' tzmiboráskodást, kivált az ollyant, a' millyenről írsz, igazán *gyomromból* utálom, az az nekem az ollyannak tsak hallása is okádással fenyegető tsemert okoz. Én olly boldog-e vagy homályban temetett vagyok, hogy még tudomra sem esnek az a' féle áskálódások.

Fejér proiectumai egy betsületes dissertatiot érdemelnének. Millyen gondolkozások vagynak ott is, a' honnét vezérlő tanácsot kellene várni!

A' Téli Földes Ur tsak Tekéntetes Ur. Schediusz? Oh, et iam satis est! Beregsz. ? Nuper quidam | doctus | coepit | scribere | libros.

Szölljunk másról. Lakos reám bízta, hogy Szekfalvyját veled közöljem. Tegnap előtt adtam által egy Győri alkalmatosságnak, hogy Győrből Sztrokayhoz, onnét Hozzád küldessék. Lakos' esze más ész mint emezeké! — Lakos' kézírásával megyen Hozzád Németh Aristippnek levele 's mappája is. Ez az ereklýe megérdemli hogy szívünkben helye legyen: ő igen ritka talentomokkal bír; kár hogy az annya minden tanácsom mellett is nem úgy nevelte 's neveli, mint kellene. Ez szegényke tudós asszony is, jobban akar mindent tudni, 's máskép is egész életében megelégedetlen szívü lévén, gyermekét is hol a' majomi szeretettel hol a' szörnyű rossz humorral vesztegeti. Azonban e' szánakozásra mindenkor méltó barátnénk talám nem soká véget vet magával 's a' világgal volt vesződségeinek; mert a' szerentsétlen már esztendőötől fogva beteges, 's valami $\frac{3}{4}$ esztendőötől fogva ágyban fekvő. Minduntalan megdagad, 's ismét ideig óráig eloszlik daganatja. Magára nézve is, de még úgy hiszem fíjára nézve is jobb volna, ha bajos életét 's szenvedéseit a' halál elvégeztetné.

Itt kéntelen vagyok a' tollat letenni; mert külömben is igen gyenge 's naponként igen gyengülő szemeimet már sok írással kelle erőltetnem. Isten Hozzád. Vagyok s maradok

Máj. 11dikén, 1815.

igazszívü barátod.

Soprony' tájékához. Aprilisben, 1815.

Szép vagy Sopronynak zordon hegye völgye, hol ormos
 Rengeteged feketül 's bértzeid árja zuhog;
 Szebb vagy, apró halmok 's térek' vegyülése, kalászsza!
 'S szőlővel nevető Hesperis kertje te még.
 És te, mikép emeled, mint tágitod-ki szorongó
 Lelkemet, oh Pannon' tengere, Pízo vize!
 Édesen elmerülök szép álmadozásba, ditső táj,
 'S artzomon aggságim' rántza reményre derül.
 A' falak eltemető tömlőt' módjára rökösztnek,
 'S ott valamerre szemem néz, rabi lántzra talál.
 Itt szabadon levetem vasigámat 's étheri szárnyon
 Repdesek a' magas Ég' végtelen öble körül,
 'S szent öröm árjai közt érzem, hogy földi sorompó
 Ményei lelkemnek nem vet örökre határt.
 Ott az alak' nyájos simasága gyakorta hazug máz,
 'S anygali formában sokszor az ördög ülei:
 Itt ha mi rám mosolyog, ha mi biztat boldog örömmel,
 Kétszeresen 's tüstént adja-meg a' mit ígér.
 Ott az örök kínok' gyász-honnya nevelte Tirannus,
 A' fene Praktika, dül 's dülva világot emészt.
 Majd nyereség', majd hír', 's öröm' árnyékával igézővén
 Fő 's al rendet örök tigrisi hartzra tüzel;
 Nintsen az a' szent lántz, melyet nem szaggat izekre,
 Nintsen az a' szép frigy, melybe nem ártja dühét.
 Általa kalmárság piatzává válik az élet,
 Hol kiki csalni siet 's tsalva tsalásra tanít:
 Itt kegyes édes Anyát látok, ki szerette szülöttit,
 Emlőire heves szívvél ölelve veszi.
 Itt ezer áldások' gazdag forrási fakadnak,
 'S tél, tavasz, ősz, 's nyár lát gyülni belőlök özönt.
 Melly nagyok és kitsinyek szomjának lángjait oltván,
 Minden öröm bimbót Édeni szünre kifejt.
 Tisztább műhelyeit ha ki kéntelen a' tüzes észnek,
 Mindenik eszközöket több sanyarásra kohol.
 Nemzetek, országok, háznépek alélva remegnek
 Felzúdult tenger' mérge 's veszélyi között. —

Kastélyok 's kalibák tűzőzönbe borulva lobognak,
 Sírva fut árva nemünk a' vad Erinnyes előtt.
 Tsak ti magas bértzek, mellyek fel az égbe sietvén
 Minket is elragadó szárnyon emeltek oda;
 Tsak ti setét erdők, mellyekben az Isteni nagyság
 Titkos erőt ihlő szent lohelése suhog.
 Tsak ti kies völgyek, hol ezüst forrásnak enyelgő
 Tsergedez és ez közt gondokat altat ere;
 Tsak ti, ditsó szépség ki meríte mezők, hol igézni
 Nem szünik új áldás, gyenge fű, tarka virág.
 Tsak ti felejtetitek sorsunk' sok 's durva tsapásit,
 Tsak ti tehettek szert hív menedékre velünk.

[Eredetije a sz. Benedek-rend pannonhalmi könyvtárában.]

2913.

Kölcsey Ferencz — Kazinczynak.

N. Károl. Majus 30-dik. 1815.

Álmosdról jövök édes Uram Bátyám; itt a gyűlések miatt mulatok, s innen megyek haza Csekébe. Ma egy iszonyú üres napom van, s elvégeztem magamban, hogy a Quirini foglalatosságát vegyem elő, azaz hogy leveleket írjak.

Álmosdon sok időt tölték Úzával, ki a Zsomboriné halála óta többnyire ott Zsomborival lakik. Sorvasztó unalomban él azon tiszteletre méltó ember, mint mindég, úgy most is. Néném Péchy Sándorné is egyszer a múlt héten ott vala a semjényi pappal. Ezek azt mondák, hogy Uram Bátyám még mind Bécsben van. Ajtai itt Károlban pedig azt, hogy Trattner levele szerint Uram Bátyám már Pestet elhagyá. Reményilem, hogy talán már ismét Széphalmon van, s talán vette is eddig azon levelemet, melyet az öcsém Kölcsey Gábortól, ki most Patakon tanúl, husvét után küldöttem.

Horvátnak kis könyvét Schwartner ellen hazafiúi örömmel olvastam. Nem sokkal ezelőtt az újságokban Horváth Andrásnak epistolája állott, mellyben Pistának pálmát nyújt s Schwartnert à la Dugonics apostrophizálja. Neve odatétele nélkül is ráismertem volna a Zircz poetájára, kivált azon szavakból — *Úkor, Vádlás ez. Schwart.* Annak az embernek philologiai gazdagsága van, s azt auf eine ganz andere Art tudja használni. Azonban én az *Úkort* s még némely más szavait saját írásaimban soha sem merném felvenni. Az ilyen

Virágnak a Horác fordításában legjobban illenék. Mert a szokatlan szó s a régi szín nemesak újságot, de bizarreriát is okozna az ő pennája alatt. S egy csoport ilyen szó jobb volna száz *Custos*nál.

Szükség elmondanom, hogy a Horváth András epistolájáról a semjényi pap azt hívé és nem csak hívé, de fejességgel vitatá, hogy az Kazinczytól került, s némely levelekre allegált bizonyságul. Kazinczy, így szóla, becsülte ezelőtt Horvát Istvánt, de miolta Schwartzner ellen írt, azolta csúfot űz belőle, s úgy írta reá ezt a Horváth András neve alatt kijött satyrát. — Bone Deus! s az ember még akkor a Horvát Pista munkáját sem olvasá, a Zircz emlékezetét pedig mind e mai napig sem ismeri. Azt pedig teljességgel meg nem lehet fognia, hogy a Nagy Schwartzner hibázhatott volna. Mert hogy nemesak hibázott, de hundsfortkodott, mint Űza és én mondánk, arról hallani sem akart. Én nem tudom, mi bolondithatta meg ezeket az embereket, de attól félek, hogy ha az ilyen hírek terjedni találnak, Uram Bátyámnak és nekünk újabb kedvetlenségeket ne [!] okozzanak. Jó lenne azt a papot egy levélkével megtanítani, hogy a nyilván dieséret alatt iróniát, s az igaz név alatt költött nevet keresni nem egyéb, hanem az a veszett mysticismus és allegorismus szelleme, melyet az okos emberek már a' tizenkilencedik század elején is még a páterekben is ostobaságnak tartottak. — Nagy baj az, mikor valaki erővel okosabb akar lenni, s erővel többet akar érteni mint más.

Itt a poétai epistolát még sem felejthetik. A minap Szekelesen voltam v. ispán Izsák úrnál, s tőle tudom, hogy a Hőgyész válaszában írója Mándi Imre úr volt, mostani v. fiscalis. A munkácsi hosszú levél pedig ő tőle magától került. Ez e szerént bizonyos. Az a v. ispán úr egy valóban derék ember, csak az a kár, hogy az epistolán ők is többet értettek, mint kellett volna. O Rabener, Rabener! (l. az esküvésről szóló praefatiót.)

Palimról semmit sem tudok. Uram Bátyám méltóztassék engem Ajtai barátunk által tudósítani, míg bizonyos postám nem lesz. Ez a sok út, s az építések még mindig rendtelenségben tartanak, s idők olta nem készíthettem egyebet, a Csokonai recensióján kívül. Én most recensióknál egyebet nem adhatok, mert szüntelen ingerlésben vagyok, s más dolgozásokra következésképen nem alkalmas. De recensiókat írhatok ingereltetve is. Mert akármit mond Döbrentei, de szükség, hogy éleskék legyünk. Nehezen esik a mi embereinknek, de ha Bürger szenvedhetett, miért ne Himfy? Valami Sághy azt írta

Döbrenteinek, hogy a Himfy recensiója miatt negyvenen mondtak le a Múzeum praenumerációjáról. Hozzám írt levelében Döbrentei a Csokonai recensiójáról beszél s az újítások ellen. Azt veti hozzá, ne gondoljam, hogy ezeket Sághy miatt írja. Azonban látszik, hogy Döbrentei épen úgy fél, mint Kis János. Én azt írák neki, hogy ha gondolja, hogy recensiónk a Múzeumnak kárt tesznek [!], ne vegye fel őket. Mi egyéberánt megyünk a magunk utunkon, eltérhetetlenül. Mi tudjuk, hogy nekünk igazunk van, s hogy az van, mutatja Illyés, Zríni, Szenczi Molnár, Gyöngyösi István s még a debreczeni énekes könyv által is a *nyelv természete*. Hogy kiabálnak, jól van. Adelung is kiabált még Göthe, Voss és Kolbe idejekben is, s mit nyert vele? Azt, a mit a mi *Gotschediano-Adelungjaink*, azaz *Debrecziano-Revaianusaink* nyerni fognak. Szemek láttára törtlén meg, a mit még csak nem is álmodtak volna!

Éljen szerencsésen Édes Uram Bátyám, s ne szűnjön meg tovább is szeretni. A M. Grófné kezeit csókolom. Azok a kedves kicsinyek mint vagynak?

Kölcsey Ferencz.

Há Pali most Lasztócz körül van, csókolja meg Uram Bátyám én értem, s emlékeztesse reám.

Ha a pataki közelgető examenen tőlünk valaki megjelen, akkor írni fogok. Az öcsém Gábor azon examen után minden esetre haza jön, s nekem hozhatna levelet. Ő a Kövi tanítványa.

[Megjelent a Kölcsey Ferencz minden munkái, IX. köt. 130—134. lapjain.]

2914.

Kazinczy — Helmeczy Mihálynak.

Széphalom Június 2dikán 1815.

Kedves édes barátom,

Hihetted e hogy én azt a' nem nagy útat Törteltől eddig tizenhárom nap alatt tevém? Jó napokat éltem, édes barátom, itten is. Báró Prónay Simon és Simonné alig eresztettek-el, és bár még 24 óráig tartóztattak volna! — noha Jász Berényben is magunkat teljes kényünk szerint mulattuk a' derék Mihalkovics' társaságában 's házánál. Legalább az én Sophiem, a' ki Prónaynét épen úgy szerette-meg mint Dónátnét, inkább szerette volna ha az Úrnapi

templomozás, melly miatt 24 órát tölténk Jász Berényben, bennünket Györgyén fogott volna fel. — Zsolczán Generál B. Vay Miklósnál csak egy napot akaránk mulatni; de az egy nap negyedféllé nyúla-ki, mind a' Generál és Generálné miatt, mind mivel mindennap váratlan vendégei érkeztek; a' többek közt Vay Józsefnek egyik veje Borbély Gábor Úr, kit te talán ismersz, mert magát és feleségét a' mi Dónátunk által festeni hagyta. Ezt a' kedves barátomat én iskolai éveim óta nem láttam, 's képzelheted melly öröömre volt vele öszvetalálkozni, még pedig egészen véletlenül. — Hagyd el [!] mondanom, hogy a' Generális 13 és talán 12 esztendő két fíja, Miklós és Lajos, kik a' háznál 's a' Pestalozzi rende szerint neveltetnek, engemet a' legkedvesebb csudálkozásra ragadoztak. Elöttem multiplicáltak két tört számot nem írva, hanem csak fejjel, előttem algebráztak, előttem oldottak-fel némelly nem könnyű feladásokat, előttem adtak a' deák nyelv analizából egy igen jeles exament, 's dél után a' gymnasticai szökésből, futásból, mászásból. — Barátom, két Wesselényije nevededik a' hazának, 's te ezt nem hallod öröm nélkül. De ki tehet annyit mint ez a' lelkes és gazdag atya?

A' Szerencsi Piebárus nagy örömmel fogada, de elszomorodott hogy Grammaticáját Trattner Úr nyomtatni nem fogja. Prof. Nagy Ferencz pedig azt beszéllé hogy a' mi Szemerénk a' mult vasárnap vala nála Lasztóczi útjában. Szörnyen szerelmes a' feleségébe, 's reptült volna hozzá. Ezt te részvétel nélkül érteni nem fogod.

Házamnál mindent a' legörvendetesebb állapotban leltem. A' te Emiled vala egyedül sápadt, mert az alatt hogy távol valánk, hideg lelte. Félénk örömmel vontá-el magát előlünk mikor a' szekérből kiszállánk, holott Thalie és a' 2 esztendő és 2 napos Antonin sikoltó nevetéssel jöttek nekünk. De a' mi látásunk, a' sok játék a' mit hozánk, 's a' te kis Zephyred magához hozák csak hamar. Ma már lassúl öröömök a' kis kutyán, 's nincs velek annyi kinja Zephyrnek. — Erről egy rendes történetet. Generál Vaynak egy vacsorájánál arról vala szó, hogy szeretnénk ha az ebeeske szaporodnék, mert három barátink fájából kapni szeretnénk, 's az ártatlan Eugénie felkiálta: Keresek én neki feleséget, csak érvünk haza. Ezer minden a' ki asztalnál ült, de kivált a' kis Miklós, felette édesen és soká kacagtak, Eugénie pedig azt hitte hogy szavát csak rendesnek vették.

Ma első dolgom volt hogy elővegyem Ossziánt. — Barátom, való a' mit mondál, Osszián Ahlwardt után sem ad három kötetet; azt kénytelenek vagyunk kettőnek hagyni. Hozzá fogok fordításához még ma, 's küldöm postán, hogy Tr. Úr el ne akadjon.

Midőn ezt eddig írom, érkezik a' postára küldött Cseléd 's hozza a' Kultsár Úr 42dik Ujságlevelét. Annak Toldalakjában azt látom hogy 5dik Kötetem Esztellből, Clavigóból 's a' Testvérekből áll. Képzeled mint csapattam-le.

Légy rajta, barátom, hogy a' mi itt elmarada, tétessék a' 6dik Kötetbe, 's ezt kövesse Boufflers és Rigó. — A' 7d. és 8d. Kötetet Osszián fogja tenni. Nagyon kérek erre. Én úgy hiszem, hogy a' 6dik Kötet sokkal kevesebb ívet ada mint az egyéb Kötetek; de az ellenemre nincs. Azt sajnálnám csak, ha elmaradna valamely darabom. Az említett három darab kezeidben lévén, nyomtattathatsz addig is míg Ossziánt veended.

Balkány.

E' szó felől ezt írja Ajtay Sámuel Szamos-Ujlakról April. 10d. 1815. «A' Balkány nevezetet a' mi illeti, az a' mi Megyénkben Szatthmártt, köz és mindennapi szó, 's nálunk minden gyékényes, sásas, és kákás folyó vagy álló vizes helyeket, a' hegyek' és halmok' alján az eső vagy olvadás miatt eredett tavakat jelent. Ritka helység van a' vizes tájakon, hol balkány nevezetű helyek nem volnának.»

Ezzel élünk kell, édes barátom. Én fogok.

Portékáimat ajánlom neked barátságodba. Indítsd mihelytt lehet a' vásznat Pestre vivő szekereken, melyeknek nyomokba akadsz a' Kereskedőktől tudakozódván. Tedd hogy nyomtatványaim is jöjjenek ezzel együtt. Ha Müller Könyvárostól Contóra is vészesz könyveket, kérek, végy tőle számomra 's tedd portékáimhoz:

1. Matthiesson's Schriften.	} de Complet, és a' Bécsi kiadásban.
2. Wielands auserlesene Briefe.	
3. Aus meinem Leben v. Göthe	

Én a' pénzt most mingyárt nem küldhetem; képzeled mennyi költség várt reám. De megküldöm még ez idén. A' kereskedők el szoktak várni új esztendeig.

Mint van a' mi Dónátunk és Dónátnénk? Egésségesek e? Kik festettették azolta magokat, 's B. Prónayné el vagyon e találva?

Mint van a' mi Vitkovicsunk és Siskovicsunk? Köszöntsd mind kette-jeket, kedves barátom, 's mondjad Vitkovicsnak, hogy még kevés korig kénytelen leszek adósa maradni. Nagy Benedek barátunkat és a' mi Bilkeynket tiszteld barátságosan. Sajnálom hogy ezt Pesten másodszori létemben, amazt egyszer is, nem láthattam. De a' barátságnak nincs szüksége a' látásra, ha tisztelettel jár együtt, ezek pedig arra érdemesek.

Az egyéb holmimmal bizonyosan venni fogom két francia Dictionnairet, és Tr. Úrtól a' kért Scheller' új exemplárját. Tudósíts mit felele Törtelen tett jegyzéseimre. Élj szerencsésen, kedves barátom. Feleségem 's leányom tisztelnék.

hív barátod:

Kazinczy Ferencz mpr.

729 [Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 119. sz.]

2915.

Cserey Farkas — Kazinczynak.

Krasznán 2-a Jun. 815.

Kedves Barátom!

Bécsből irt leveled sok tekintetből nagy örömekezt adott nékem, válaszoltam volna mingyárt, de nem irtad, mulatsz é oda fel és így pausáltam Házadhoz való érkezésemig, a hová irtam más levelemet is április végire, irván egykor, hogy Bécsi utadbul haza érkezel — most se vagyok ugyan bizonyos meg érkezésemről, de tovább már nem halgathatok.

Örvendem, hogy Booszal meg ismerkedtél, és eö is Tégedet meg ismert — ez az én ismereségemnek is igen sok tekintetből és reám nézve nagyon kedvezőből lehet hasznos. Meg vagyok győződve, hogy most sok szép és hasznos ismereségeket tettél oda fel. A mit Döbrenteyről irsz nékem, az előttem meg foghatatlan — Kolosvár alkalmas ugyan az ember rontására, de Döbrenteyről, meg vagyok győződve, hogy ötöt meg rontani Kolosvár se alkalmas. Éppen tegnap vettem nékie Levelét — a Néném Wesselényiné ki mondhatatlanul meg nagyon elégedve és örvendi, hogy Miklós Döbrenteyvel együtt vagyon. Ha lehet, részeltes engemet annyiba, a mennyibe én tudhatom, hogy miből arányzod Döbrenteynek változását, mert eszt nagyon fájlalnám — én eddig e részbe

semmit se tapasztaltam — hanem mivel már Te figyelmetessé tettél, tegnapi napon vett levelébe figyelmetessé lettem ezen szavaira: «Julius első hetibe megyünk Ui falura, báresak addig a M. Urat szeméjlesen tisztelhettem volna.» Eö tehát valami különöst, szíve különös érzösit akarja velem közleni — éppen irok nékie és meg írom, hogy ha valamit mondani akar nékem, írja meg bátran.

Azon nagy Boldogságodnak, meljet Grófnéd ad Néked és napról napra gyarapít, melj nagyon örvendjek, tudhatod, tudván melj határ nélkül szeretlek Tégedet. Leányod tökéletesedésibe is érzékeny részt veszek. Tarcsák és gyarapicsák az Egek Boldogságodat és örömidet.

Közlök itt veled én is valamit, a meljne Te is fogsz örvendeni, mert az nékem is nagy, igen nagy örömet éleszt szívembe. A napokban egy Barátnéja árrul tudósítá feleségemet, hogy egy más, nem régibe férjhez ment iffiu Barátnéja férre kezdet csapon-gani; tegnap feleségem jelen nem létibe asztalán kapok egy be végzett, de még egybe nem háitot levelet ezen iffiu Barátnéjához — által hatotta szívemet annak szépsége, tökéletessége, pennát kapék és azonnal ki íram abbul ezen sorokat esupán azért, hogy veled közöljem: «Du hast einen Gegenstand der deine Liebe und Treue gewiss verdient. Ein Mann, der seine Frau liebt, und Sie glücklich machen will, verdient ungetheilte Liebe und Treue, und d. Sie ihm auch glücklich macht durch aufrechthaltung Ihres guten nahmens. Wier arme Weiber haben so keine titteln und grosse Ämter, wie die Männer, müssen uns also bestreben durch unsere tugenden und guten Ruhm uns ein Ansehen zu erwirken, und zugleich d. Sie uns ehren und lieben sollen. Ein weib wird nur geliebt, wen Sie ihre würde nicht vergisst, ein leichtsinniges Weib wird nie geliebt, nur ist Sie das Spiel der Männerlaunen, und untugenden. Ich kenne dich liebe als ein gutes Weib, und wünsche dich auch nie andres zu kennen!!!» — Barátom! örülj velem, hogy az a ki az én Hítvesem, így gondolkodik, így cselekszik is, és elég lelki ereje vagyon coquetterie nélkül, külső fény ragyogtatása nélkül magát férje előtt a leg nagyobb szeretetre, leg forróbb barátsággra, leg méltóbb tiszteletre, és mind azok előtt, kik ötet közelebrül ismerik, meg különböztetett figyelemre alkalmatossá tenni.

Én ohaitva várom leveledet és abbul szerencsés haza érkezéteket halhatni, és vagyok örökre hív tisztelőd Cs.

Kivül:

Somlyóról.

Tekintetes *Kazinczy* Ferencz Urnak. p. Debreczen — S. Alja
Ujhely — *Széphalom*.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 50. sz. IV. köt.]

2916.

Helmeczy Mihály — Kazinczynak.

Almás Junius 6dikán 1815.

Kedves Barátom,

Annyi örömek után, melyeket a' te 's tiéd 's általányt minden
Mieink' társaságokban tölténk, kétféle baj érdeklett: egyik, hogy
Trattner Egmontot nyomtatatlan' hagyta, beelégedvén a' 3
első játékdarabbal, melyek öszveleg csak 15 ívet tesznek nyomtatva
's ezt ő addig tevé, míg én Vidáéknál mulattam, úgy hogy vissza-
érkeztemkor már a' 15 ívet kötetbe rakatta, nem ügyelvén sem az
én, sem a' Te kérelmeidre. Abban szörnyet vétettél, hogy szóval ez
iránt mint egyéb vele leendhető ügyeid iránt nem végeztél 's hun-
nyázkodó mellőzettel látszál félénkeskedni, hol férjfiás energiát 's
állhatatos categoriát kell vala mutatnod. Ez első sikere határozat-
lanságodnak. — Másik hogy Bécsi holmijeidet fel nem küldhetem,
mert Törtelről visszajöttöm után Siskovics Consiliarius halálos viz-
kórsága miatt lóhalálba kelle harmadnapra Siskovicsommal együtt
leiramlanom. Annyit még is tettem, hogy a' harminczad' rakhelyé-
ből Trattnernek papiros Depójába általszállíttatám. A' szállításbért
Kulcsár fizette ki távollétemben 27 fr. 30 xr. Én a' harminczad'
hivatalnak kétheti gondviselésért 's helypénzért, azonkívül a' fel 's
lerakatásért 's Trattnerhez általszállításért 5 f. 54 xr. [összesen]
33 f. 24 xr.

Elmeneteled után mindenkor attól tartottam, hogy a' tőlem
adott 50 fttal nehezen jöhetsz ki, mert most saját tapasztalásomból
tudom milly költséges az utazás. Ossiánt küldd mennél előbb részen-
ként Postán, így három szállításra lejöhet a' három darab. Trattner
megígérte a' 15 frtot a' Lexiconi nyomtatott ívért. Leveleidet Bilkei
által venni fogom, ennek adreszezd Ossiánt is, mert őt kérem meg
a' felvigyázásra, ha tovább kellene késnem a betegség kétes álla-

potja miatt. Elj szerencsésen. Örvendek szerencsés megérkezéseken
's csókolom nagyságos Grófnéd' kezeit 's a' gyermekeket.

Helmeccy Mihály.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 28. sz.]

2917.

Gr. Dessewffy József — Kazinczynak.

1815. junius 7.

Drága Kedves Barátom,

Ime a kért és ígért versek. Remélem, hogy a leghevesebb baráti is Napoleonnak érezni fogják azt a philosophusi lelket, a mely ezen versezetben lehel. Nincs az a nagy ember, a ki engemet akárminemű kényuralkodással kivált pedig a katonai sarcz-kormány-nyal megbékéltethessen. Nem vagyok jezsuita, és a nagy és jó czélt még akkor is, mikor az nem kétséges, iszonyatos és bizonytalan vagy pedig éppen fonák eszközök által elérni nem tartom szabad-nak. De még okosnak se tartom, mert minden heves rárohanás valamire a viszont erőt bizgatja fel, és a sebes és erőszakkal induló megtámadás a czélnak clérésére csak ottan hathatós, a hol egy és nem több feje van a hidrának. József császár és Napoleon két nagy példái ennek a nagy igazságnak. Nem egyszerre, hanem egymás után nyakazá Herkules a sokfejűt és minden fej elütése után lángoló vassal égeté ki a lekaszabolt tarkónak vér-pezső helyét.

De Gerandót meg küldöm Olysóról

Csókollak számtalanszor, hiv Barátod

P.

[Megjelent a «Gr. Desswffy J. munkái», III. köt. 11. 12. lapján.]

2918.

Kölcsey Ferencz — Kazinczynak.

Cseke. Junius 8-ik. 1815.

Édes Uram Bátyám!

Husvét olta kétszer irtam Édes Uram Bátyámnak, másodsor és legközelebb május végével a károli postán. Ohajtanám tudni, mint van Édes Uram Bátyám és Uram Bátyámmal a Litteratura? Az idő rövidségében most nem írhatok egyebet, hanem hogy én

leveleimet a beregszászi postán által Csekébe veszem. Éljen szerencsésen Édes Uram Bátyám s ne szünjön meg szeretni, mint én Uram Bátyámat meg nem szünöm.

Kölcsey Ferencz.

[Megjelent a Kölcsey F. minden munkái, IX. köt. 134. lapján.]

2919.

Kazinczy — Sipos Pálnak.

Széphalom, Június 12d. 1815.

Ezen pillanatban veszem a' hírt, hogy az Újhelyi Plebanus, és Apatur testvére Szathmár-Némethi Nagy Prepost Kováts Florián Újhelyben van. Rettegek hogy el talál menni, 's így sietve küldöm c' levelemet, 's csomómat általa György József urhoz azon kéréssel, hogy ezt neked édes barátom küldje Zsibó által kezdedhez. A' többit postán érted meg tőlem. Most nincs több időm többet írni. Élj szerencsésen.

Bécsben vettem leveledet. De azt a' caputot eddig le nem tisztázhattam.

[Megjelent az 1846-iki lipcei kiadásban.]

2920.

Horváth Ádám — Kazinczynak.

P. Xúr. 13-a Juni 1815.

Kedves Barátom! Régen vagyok adósod válasszal. Vártam a' dolognak ki menetelét, mellyről tudakoztál: az alatt pedig S[árközy] Barátunk az[t] ígerte, hogy egy nyilatkoztatást, mellyet tőlem le írt, meg fog hozzád küldeni: — Ha valakit vádolnak, és bűnösnek találnek; hoznak ellene ítéletet: de a' titkolt vádbúl ha semmi sem sül ki, azt nem szokta követni absolutio — én hát világosabb ki menetelít már nem is várom. Gr. A[made] való hogy Énekimet ki akarja nyomtattatni, 's azt véltem, hogy az már munkában is van; 18-a Mai mentette magát, hogy még bele nem kaphatott. — Mivel azok; vagy is azok közül 47, mellyek egy Drámát mutatnak, az idő' egységére nézve anomalumot, egyéb aránt a' régi Chorusos Tragocdia.

és mai Opera közt közép szabásút, az Insurrectiotúl fogva Napoleon' le aláztatásáig; a' Nádor Ispány Ő Fő Herczagségének voltak szánva; és az tsak némelly közbe jött levelesek miatt történt, hogy Ő Excellentiájának lett dedicálva; tehát Ő Fő Herczagségének mást kellett készítenem Rudolffias név alatt, Trochaicus Verseken: — azt is Ő Excellentiája vállalta, hogy be mutatja: de a' nyomtatását magam teszem; hogy ez nagyobb munkával készüljön, mint sem a' hamarsága kívánta volna, azt neked köszönöm; hogy a' Trochaicusok' írásában kedveket akartam tölteni. — Ama 47 Ének, magam írásában, az utolsó Investigatiokor Bétsbe is fel küldődtek [!] — ha az egész 450 Énekimnek is ez a' sorssa talál lenni: könnyen meg eshetik, hogy azok a' hönnyi, régi és közép idejű énekek, mellyek nem enyimek, de a' 450 számban benne vagynak; elvesznek, és én nem adhatok nekik örök életet; Ime kevés híjjával meg küldöm azoknak első sorait; mellyckrül a' könyv elejébe tett jelentésemben azt írom; hogy ezekből egynehánynak örök el veszését én jobban károllok; mint a' hódoltató Táborból egy hatvan fontos agyúnak. De mit tegyek neki, ha még is el vesznek? Most egy füst alatt ki irogattam Énekeimből azokat az adagiumokat, és idiotizmusokat is, mellyeket benne találtam; — 's azokat is meg küldöm. Gyermekek koromban az oskolákban tanúltunk mi ilyen Adagiumokat Deák fordításaikkal együtt; de még azokat Tanuló Társaimnál sem találom, magamtól is el vesztek; — ha tudsz többeket, gazdagíts velek engem is, ha még egyszer az egészet restaurálhatnám. — Énekim pedig, ha meg menekedhetnek az örök haláltúl; egy nehányat ki kellene pótolnom; és egyet éppen a' Tiedet: *Fut az idő 's nem sokára*, ez ha jól emlékezem, három vers volt, — a' 3dik: Jer Manczi, jer — nekem a' középső vers hibázik; küld-meg azt nekem első Leveledben; de úgy ám, mint valaha irtad, úgy tettszik, valamellyik nyomtatott munkádban is meg van: S[pissich] néhai Barátunk születése és halála napjáról még sem írhatok bizonyost, mert gyermekeinek feléjek nem mehettem. —

Ama kettőn kívül most készül ki nyomtatódni a' Magyar Patriarka, és Mátyás Király Tétényi szoba leánya; 's tartok tőle, hogy ezek elébb látnak világot. — Másszor többet — Isten veled.

h. és s. b.

A. mpr.

A' Barátok feketében szürke szűrben járnak.
 Adj egy csókot Rósám! kettőt adok értte.
 Adjon Isten jó szerentsét annak az anyának.
 A' Gondáné kakassa fel állott az ajtóra.
 A' hol megyen egy kis Lyán.
 A' két iksot immár régen meg haladtam.
 A' kit el felejtett Kupido, nem ejtett, sat.
 A' kinck most kedve nints, annak egy tsep esze sints.
 Alúl ásd, alúl véd, alúl veszed hasznát.
 Alúlrúl fú hídég szé[l].
 Amott kerekedik egy fekete felhő.
 A' nap kerül, hajnal derül, már a' szabott óra tseng.
 Ángyom adott egy pogátsát, vallyon hol egyem meg?
 Annyi nekem az irígyem mint a' fű szál a' mezőben.
 Árokszállásánál volt egy veszedelem.
 Árván sírván szívemet, kedvemet sat.
 A' szárazon ne úszkálj.
 A' szerelem szárnyon jár.
 A' Csaplárné lába között tuba gerlicze.
 A' tűzhelyre hogy fel ültem, a' pendelyem' ki égettem.
 Az a' legény tsak szája hültt, ki még Leány mellett nem ült.
 Azért adtam egy garast.
 Azt mondják, azt mondják, igazán is mondják.
 Az újdön új policziát ha gondolod, uhuhu.
 A' vén Asszony bogározik.
 A' Veszprémi Kis Asszonyok Bizony mondom olyan Lányok.
 Bádgyad az én szívem, nintsen eröm. — (Vén Leány énekje.)
 Bé borúla, már el múla a' nap fényes világa.
 Csak az nekem keserves, Hogy szeretöm beteges.
 Csak nem el ájultam, hogy meg hallottam, Hogy Németet szeretsz.
 Csere bogár! tsere bogár! Mond meg nekem, mikor lessz nyár?
 Csipd meg Bogár! a' seggit.
 Csipke bokor, pók háló.
 De die in Diem vinum est bibendum.
 De meg mondám, hogy ki ugrik édes Lyányom!
 Duna vize le mentében sat.
 Egybe jöttek a' Miskolczi Lyányok.
 Egyszer a' czigányok gyűlést hirdetének.
 Egyszer a' nemes Kunság egy ártányt vetete.
 Egy vén Asszony borjút őriz, mind el szalajtgatja.
 Ehol jön már a' nagy nyár, A' Kis Asszony mibe' jár?
 El fogyok én, mint a' fosó gém.

El lopták a' szívemet, jól érzem.
 Én Istenem! be nagy Lyány.
 Én vagyok a' halász Legény,
 Erdőkön, mezőkön járó.
 Ej haj! gyöngyvirág!
 Ej haj! mitsoda?
 Fennyon tartod a' nagy órod kevély Posony vára: (Kurucz világ-
 beli tsinálmány, és ha nem Erdélyiből travestált, úgy Zala
 Vármegyei, Szent Gróti,)
 Fejér korsó! fejér bor!
 Fut az Oláh hegy oldalán.
 Gyenge piros két orcád.
 Ha meg untad életedet, feleséged', gyermekedet.
 Ha meg unod magad'.
 Ha nekem szóltál volna, Most szeretőd szép volna.[†]
 Ha nem láttam volna galamb képed.
 Hányat termett a' mogyoró? haj Lilliom!
 Három óra már, Majd meg virrad már.
 Hat nap van egy hétben.
 Hajdú vagy te, nem katona.
 Hol voltál? báránykám! A' kert alatt asszonykám!
 Hopp ördögös! boszorkányos!
 Igyál torok, nintsen Pokol, csak a' Papok mondják.
 Jöszte hozzám szép Legény!
 Jöszte kintsem, jöszte be!
 Iskátula gurgula! sat.
 Katonának hívnak engem.
 Kebelembe búvék egy nagy áspis kígyó.
 Két menyetske szeretóm volt.
 Kortsmárosné kápolnája a' Pintze.
 Könnyű venni feleséget.
 Krajczárnénál . . .[†] két kis lyánt ismérek.
 Kriska! Kriska! miért jöttél ide?
 Kukoricza hajtás!
 Kurva vagy te Badriné Galambom attá!
 Lám meg mondtam Rósám!
 Láttad e? láttad e? azt a' bárányt?
 Léva táján oda fel, Beteg Asszony nem kel-fel.
 Ma Péntek, holnap szombat.
 Más a' veréb, más a' fetske.
 Meg bolondult a' világ, fegyverben az Ország.

[†] Olvashatatlan szó.

Meg holt feleségem, Satis tarde quidem.
 Meum est propositum in popina mori.
 Mid fáj neked Kató Lányom? hopp!
 Míg a' pénzemben tartott, voltam világ fattya.
 Mikor én katona főlt, Isten usseg nad Ur főlt.
 Mikor masírozunk Kapitány Uram?
 Mi legyen a' házasság?
 Mint sír a' fejez hattyú.
 Mit használ a' szépség?
 Most jöttem Aradrúl, nem tudok magyarul sat.
 Most jöttem Erdélyből, Erdély Országából.
 Ne irtózzál kintsem! a' Deáktúl.
 Nem Anyátúl lettél, Rósa fán termettél.
 Nem bánom én, ha úgy is.
 Némellyek azt mondják, hogy Dunán túl.
 Ne menj el gyermekem!
 Nem leszek én mészáros!
 Nem lesz mindenkor így.
 Nem vagyok én beteg.
 Ne járj hozzám szivem! éjjel.
 Nossza jertek Legények! menjünk katonának.
 Oh melly boldog, ki másoktól veszen példát magának.
 Oh melly kínos gyöttelelem ez a' titkos szerelem.
 Oh Te nagy Babilon! Komárom városa.
 Ollyan beteg a' szeretőm, talán meg is hal.
 Őszve jöttek a' Banyák, Pusztá likat vájnak.
 Pápán, Győrben, Komáromban Jó szokás van az Asszonyban.
 Patyolat a' kurucz, Gyöngy a' felesége; Hetes vászon a' hajdú,
 Kőd a' felesége sat.
 Püspök városába hogy be mentem vala. (Rákóczy.)
 Quando ego puer fui, Pro nucibus mox mortui.
 (Mikor én még gyermek voltam, A' dióért majd meg holtam.)
 Retsegtetének, ropogtatának.
 Ritka kertben találsz télben ki nyílt virágot.
 Rót kopó koppantó.
 Si quis vivit jucundus, Ego sane fitivus [!].
 Soha sem ettem ollyan jót, Mint szép Anyám főzött volt.
 Sohajtással telnek el, kelnek el éltem napjai.
 Sokat túrnek, szenvednek, Kik híven szeretnek.
 Szegény legény nem tsuda, hogy a' bort szereti.
 Szemem könnyeimnek forrása.
 Szép Asszony a' Papné.

Szerentsétlen órában lettem.
 Szivem szived szép szerelmed sat.
 Talán kintsem olyan hiszemben vagy.
 Tá túrú tepertő, kóró billentyűje.
 Tavali bürköt kaszállék.
 Telekes botskor, gyöngyös kapeza.
 Van egy hitván tetves, rongyos város.
 Vas a' patkóm, réz a' szege.
 Végy el engem kintsem, kilencz üngöm készen.
 Verd meg Uram, verd meg.
 Vérem Komám Asszony, tsak olyan az Asszony.
 Vérem! Vérem Komám Asszony, Majd egy marok lisztet adok.
 Világ haszontalanság.
 Virgo formosa, Veluti rósa.
 Voltál e már Csanádon?
 Uram! büntesd meg a' hagymát, melly keserű.
 Zöld erdők harmatját, Piros tsizmám nyomát.

Köz Mondások és Hungarismusok; mellyek vagy egészen
 meg vagynak Énekeimben, vagy alkalmatosság szerént emlékezetbe
 hozódnak.

Csapja a' levet.
 Nem mind arany, a' mi fénylik.
 A' béka virág nem rósa, a' vad egres nem malosa.
 Nem sirat egy rigót egy nyár.
 Nints fél pénzben száz arany kár.
 Más kalanával eszik.
 A' sok szakáts közt sótalan marad az étel.
 A' sok Bába közt el vész a' gyerek.
 Szoknyáért zálogba vetette szabadságát.
 vagy: Pendely zászló alá szegődött.
 Hí bele Balás, Lovat ad az Isten.
 Nem azé a' madár, A' ki utánna jár, hanem a' ki meg fogja.
 Egyik a' másiknak adja a' kezére.
 Ne fend ellenem agyaradat.
 Ugyan nagy világ rossza.
 A' ki miben bűnös, abban gyanús.
 Nem fog az aranyon a' rosda.
 Mit piszkálsz a' más órába?
 Botskor bőr az orczája.
 A' melly eb meg mart, annak a' szőrivel kösd a' sebet.

Jól lakott ember a' mézet is tapodja.
Se teszi, se veszi.
Nagy túske ez az ember az én szememben.
Az árnyékot lesi, Árnyékon kapdoz.
Nyúlj a' magad kebelébe.
Le törlöm könnyeidet.
Némának annya sem érti szavát.
Annyi mint a' fű szál.
Nem áll rá a' lába v. keze.
Ő fogja be szememet.
Farkast emlegetnek, kert alatt jár.
Nem disznó órára való az arany perecz.
Nem számárra való a' bársony nyereg.
Nem tehénnek való a' gatyá.
Meg botlott bennem a' lába.
A' négy lábú is botlik.
Az okos ha botlik, nagyot botlik.
Borsot tört az óromba.
Kigyót tartott kebelében.
Lábom alá vermet ásott.
Arany hegyeket ígér.
Az Isten se sietet, se felejt.
A' mivel halad, azzal el nem múlik.
Atyámfia az erszényem.
Pénz emberség, ruha tisztesség.
Szájába vető falatja sints.
Meg találta zsák a' föltját.
Öszve illő egy pár tseléd.
A' titkot a' tyúk is ki vakarja [!].
Rá jutott az ebek' harminczadjára.
Boldog a' ki más kárán tanul.
Kárán tanul az okos.
A' lapos guta meg ütötte az erszényét.
Búsúljon a' ló, elég nagy a' feje.
Isten fizesse meg, Köldus se mondhat többet.
Pedig hogy hálá Istennek.
Fennyen tartja az órát.
Fel hágott az ugorka fára.
Vissza esett a' feje lágyjára.
Üres a' konyhája.
Szemre főre nézve.
Minden kurvának két köczöléje van, egyiket a' más nyakába keríti.

Kakas is a' maga szemetin berzenkedik.

Több kell ész mint erő.

A' ki másnak vermet ás, maga esik bele.

Hátra van még a' Fekete leves.

Ha Isten velünk, kitsoda ellenünk?

Sok lúd disznót győz.

Gyöpre a' törökkel.

Ne szólj hozzá, a' mihez nem tudsz. (A' Pápai Rácz így mondta:

Ha nem tud ke gyákúl, ne beszéljen ke gyákúl.)

Vak vezet világtalant.

Zavaros vízben halász.

Más ujjával könnyű a' parásbúl kaparni a' gesztenyét.

Addig úszik a' tök, míg egyszer el merül.

Kinek milyen süvegje van, olyannal köszön.

Nem zörög a' levél, ha' a' szél nem fujja.

Tövis között terem a' rósa.

A' vén ketske is meg nyalja a' söt.

Téjbe verték a' matska órá.

Nem fenckig téjfel.

Az Asszonyinak hosszú a' haja, rövid az esze.

A' kinek egyszer a' kása meg égeti száját, máskor a' tarhóját is meg fujja.

A' mely eb egyszer által ússza a' Dunát, másszor is neki megy.

Bagoly is bíró barlangjában.

Bagoly is azt gondolja, hogy sólyom a' fíja.

Kitül félted a' konczot?

Egy hajóban evezünk.

Talpig le-szóllani, — egymást érő könnyek, — kezét fogott vele (az az vele tart). Ember kort értem, nem ér velem; — Szemre hányás, — Kedvire mulat. Szemembe tünt; Kedve telik; — Betsü-
letembe gázol; — Ki tsapni való; — Őli magát; — Annyostúl (anyjával együtt); — Czókostúl-mókostúl; — gyermek ésszel; — farba rügni; — Nem bolondság ez; — telik tölem (possum); — si ri; — Alig hogy el kezdte; — helyét sem leli; — legyen eszed, v. vigyázz magadra; — mind tsak azt beszél; — füstbe ment; — fel sült vele; — botra mégy, vagy ütközöl, vagy ugrassz; — öszve habarodtak; — dugába dült; — hamvába holt; — szeme-nyíltt ember; — kehes-pihes; — be kötötte a' szemit; — Szem-be-kötöt játszik; — méreg tarisznya; — sokat látott hallott ember; — fittyet hányni; — járj végire, ha igaz e? — legyen a' lelkedre; —

oda neki: — szememre veti; — tsak úgy futtában; — jóba foglalja magát; — szája hűlt; — szó szátyár; — metszek vele? (az az mit teszek vele?) — éh szomé szára (új szomjú szájra); — Szálok kendnek (az az szolgálók kendnek); — egy hijjával; — a' nyakamba esett; — vénebb a' bünnél, vagy az Ország útnál; — bolondja sem lehet; — Haggyán; Isten hírével! = úzve-futva; sebes futtában; — fel-lovalni; — tolvaj seggü (az az kurva); — hatot v. vakot vetett a' koczka; — vériben van már; — körmön fontt.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 40. sz.]

2921.

Kozubszky Tamás — Kazinczynak.

Spectabilis ac Generose Domine
mihi peculiariter Colendissime,

Homines Spectabilis Dominationis Vestrae jurisdictionati, quibus in Arendam Terras venditas dederam, prius, apud me hodie existentes querulantur, quod illis ultra nolit indulgere seminandas, declarando quasi omnes fimassent (praeter in Brezina non fimatae manserint) adeoque exinde fructum magnum amitterent, ne ergo ipsorum qverimonia Locum quempiam obtineat, ideo Spectabili Dominationi Vestrae arendatitium contractum cum percipiendo hujus anni fructu ex Terris resignavi, et cessi, ut et illi Damnum non patiantur, rogo proinde Spectabilem Dominationem Vestram, dignetur illos paterne consolari et illis paternam misericordiam secundum arendalem contractum praebere, qui in reliquo Iugi cum venerationis cultu constantes commendatus maneo.

Spectabilis ac Generosae Dominationis Vestrae

Ujhely 13a Juni 1815.

humillimus servus

Thomas Kozubszky mpr.

A' kender ¹ földek mellett valókba megyen . . . 9 véka.

Gyalog út mellett van 3 vékás.

Ugocsán a' Cramában 9 véka.

Brezsinában 2 vékás.

Bányácskához közel Lascsik mellett 1

= 24 véka

= 6 köből.

¹ Innen kezdve végig Kazinczy F. jegyzése.

Adtak mindössze 6 köböl zabot és 3 szekér fát Kozubszky Urnak esztendei arendában.

[Eredetiye Becske Bálint birtokában.]

2922.

Kazinczy — Rummy Károly Györgynek.

Széphalom, den 16. Juni. 1815.

Theurester, geliebtester Freund,

Den *ersten* Junius bin ich endlich hier glücklich angekommen. Ich fand hier zwey Briefe von Ihnen, und der 3te kam mir schon seit dieser Zeit. Ich habe an Sie zwey Briefe geschrieben, und beyde vernichtet. Eine schriftliche Conversation ist doch nicht eine mündliche. Diesen dritten schreibe ich nur nachdem ich mit der gestrigen Post Ossians ersten Band (den ich seit meiner Ankunft, nach der Übersetzung von Ahlwardt, die ich Wien gekauft, überarbeitete) an Trattner abgeschickt habe. Bis jetzt konnte ich an Sie nicht mehr denken, denn Tr[attner] drang in mich.

Ihr ersterer Brief, mit der Nachricht Ihrer Krankheit und der Gefahr Ihres Lebens, hat mich tief erschüttert. In Ihnen und in mir webt ein Geist, eine Seele; Sie wissen, wie sehr ich Sie lieben, verehren muss, Sie wissen, dass ich wenige Menschen kenne, die ich mit Ihnen in eine Linie stellen kann und soll, und dass mir Ihren Verlust kein Gewinnst an einem neuen Freund ersetzen könnte. Ich warf den Brief ungelesen weg, damit ich aus dem spätern die Nachricht Ihrer Genesung finden könne. Dank der Vorsicht, dass Sie leben.

Ausser unsern convertirten Glatz, habe ich in Wien keinen Gelehrten, die es sind oder seyn sollten, gesehen; auch diesen sah ich nur unter der gläsernen Schranke, wo er zwischen Wächter und seinem Vicarius sass, während dass ein junger Student die Himmelfahrt Christi feyerte. Ich kam in die Kirche in der Hoffnung [!] den König der Dänen hier zu sehn, so wie ich in Cleynmanns Predigt über den König der Preussen lange Zeit lavaterisirte. Aber der der Dänen war während der Kirche mit unserm Kaiser im Prater, um die revue der böhmischen Insurgenten mit

anzusehn; der der Preussen war unterdessen mit mir in Cleynmanns Predigt. (Diess ist das erstemahl wo ich Cleynmann ohne Bewunderung, ja mit Widerwillen hörte — alle Augenblicke riess er Kopf und Körper von seinem Centrum weg, und blickte mit emporgehaltenen Armen gen Himmel, als sähe er den Heiland fliegen, den *bloss* er hinfliegen sah.) — Der König kam in einem dunklen Rock (wahrscheinlich franzbau) rothen Aufschlägen, den langen herabhängenden épaulette = Stricken (ich weiss nicht wie man das nennt) hielt den dreyeckigen, mit weissen Federn rund umgeputzten Hut vor den Augen und nahm dann Platz zwischen zwey leeren Plätzen, der Kanzel zur rechten. Ein junger Mann eben so gekleidet, vielleicht ein Bruder von ihm, mit dem Ord[ens] Stern, nahm in dem nehmlichen Stuhl Platz, doch liess er den Sitz zwischen sich und dem König leer. Ich sah den schönen langen Wuchs, aber in dem Gesicht war nichts Königliches, kein Funke von Friedr. II., er ist bis zum Frosteinjagen sombre und auf der Gasse höflich. Sein Wuchs ist wie bey unserm *geistigen* palatin. Den König von Däne-[mark] sah ich zweymahl. Ich war durch das was ich von ihm seit vielen Jahren wusste, und was mir von ihm einstimmig alle in Wien sagten, so sehr für ihn prevenirt, dass ich in seinem Gesicht alles fand was ich zu finden gewünscht habe. Sogar seine Augenwimpern sollen weisslich roth seyn, seine Haare sind sehr weiss, vielleicht zu sehr gepudert. Den Kaiser der Russen sah ich zu Pferd den 27. April, an der Seite unsers Kaisers. Ein schöner Mann, ein stolzer Reiter. Er hatte die Uniform seines österr. Regiments an, weiss mit gelben Aufschlägen, blaue goldbortirte ungr[i-sche] Hosen. — Die Kais[erin] von Frankreich flog so dicht an dem Wagen, wo ich mit Weib und Kind sass, vorüber, dass sie uns oder wir sie leicht hätten umwerfen können; aber ich sah ihr Gesicht nicht — wegen dem Strohhut, und sie sprach eben zur Mitrovsky hinüber gekehrt. Der Vorausreiter, sowie Kutscher und Vorreiter (fullajtár) bey viergespannten Pferden beyde in Satteln, waren französisch gekleidet. Wenn sie weiss, was in Wien frey gesprochen wird, so ist es kein Wunder, wenn diese verehrungs- und mitleidswürdige Herrin, die sich wider Willen aufgeopfert hat und nun sogar für keine *Ehefrau* gehalten wird, gehasst wird. — Den kleinen Napoleon sah ich aus seinem Fenster zu der Wachtparade herabblicken. Er hatte ein weisses Kleid, bercail oder ein ähnliches, mit 3 Reihen gestrickten goldenen Knöpfen, und St. Ste-

phans Ordens Band u. Stern war an der linken Brust zu sehn. Graf Joseph Eszterházy mein OberGespann sagte, dass man ihm bloss diesen Orden und den von der Ehrenlegion liess, alle andern nahm. Ein geistiger, allerliebster Knabe, geliebt, angestaunt sogar von den Feinden des Vaters. Alle Tage in der Frühe fährt er zur Mutter nach Schönbrunn, alle Tag nach [dem] Essen sie zu ihm. Diesen Tag hatte er selbst um 11 Uhr noch die Kinderhaube an (er litt an Zähnschmerzen), sonst sagte ein Unbekannter, der ihn mit ansah, setzt er seinen dreyeckigen franz. Generalhut auf, und commandirt die Wache, die unter seinem Fenster aufzieht: links! rechts! etc. —

Den 4. May um 9 Uhr kam ich zum Kanzler von Siebenbürgen. Er war noch im Schlafrock; er sagte mir so wie wir uns setzten, was ihm Heyne in seinem letzten Brief schrieb nam se studiis impendere est senectutis aliqua prolongatio. Ein ehrwürdiger Mann. Er ist 77 Jahr alt. Ich habe ihn jetzt wohl das letztemahl gesehen. Ich wünschte dass er bis zum jüngsten Tag leben könnte. Er erzählte mir, dass der König von Würtemberg die Noten an den Congress seinem Secretär in die Feder dictirt hat, und sehr vieles von dem König von Dänn[emark]. (Dieser hat es öffentlich gesagt: Wäre ich nicht König, ich würde gern Franzens Unterthan seyn. — Unser Kaiser und dieser sind wirklich sehr verbundene Freunde.) Sonst war meine Zeit ganz der Kunst gewidmet, und ich habe fortepiano und verschiedene Sachen zu kaufen gehabt. In der Bibliothek der Academie der bild[enden] Künste hatte ich die schöne Freude, das Muséum Napoléon, bestehend schon aus XVI Bänden, durchzublättern, und ein portefeuille [!] von Raphael. Über diesen Genuss sage ich lieber Nichts als etwas wenig. Die Deutschen sprächen stolz von der Kunst in Frankreich. Nun sehe man dieses Museum Napoleon und spreche dann. — Ich kam nach Wien den 25. April u. verliess es den 7ten May. Mein Quartier war gratis bey den Salesianerinnen, und bestand aus 5 Zimmern. Schon Glück, denn jetzt, bey der Anwesenheit der Monarchen, und da es in Wien eben Jahrmarkt war, wäre [!] ich schwer zu einem Quartier gekommen seyn; aber noch mehr Glück, da in dem nehmlichen Haus ein emigrirter franz. General Comte de Bussy war, der in März Paris verliess. Dieser lud uns zweimahl zum Essen, und versicherte mich, Louis XVIII. sey ein gelehrter Mann, Napoleon nicht bloss ein Unmensch, ein Ungeheuer, sondern auch ein igno-

rant, feige und der nicht einmahl tactik inne hat. Wenn die Conversation um Louis XVIII stockt, so sagt er: Schlagt diesen oder jenen Historiker auf, Band so und so viel, Seite — oben, in der Mitte oder unten in der Columnne steht die Stelle. Sie schlagen es auf, und die Stelle ist da. Vom Monsieur (vorher Artois) ist er nicht gut zu sprechen. Als ich bey ihm das erstemahl speiste, ging er in die Stadt, sagte er habe heute eine interessante Bekanntschaft gemacht, ich sey ein homme bien instruit — und siehe man sagte ihm mit effroy *wer* ich bin. Wenige Tage darauf fand er und seine Gemahlin, eine Baronne Lusinszky aus Moor, bey Stuhlweissenburg, meine Frau zu Haus; (Sophie hatte sich in April zu Pesth erkühlt) und sie luden sie zum Nachtessen. «Mais Madame, votre mari étoit enrhumé?» Oui, Monsieur, et il en est fier — car tout le monde sait qu'il étoit innocent. — Sie stellen sich vor, wie mir war, als Sophie mir das alles erzählte. Bussy wusste sogar, dass ich schön schreibe, aber wegen Neologismen mir einen Hass zugezogen. Trotz dessen lud er mich wieder ein, und ich sprach ihm nun: «Sie wissen, höre ich, von meinem Unglück; erlauben Sie dass ich nun einige Fragen mache: General Fiorella, lebt er? Kennen Sie einen Comte Rossey, den ich 1800 im [!] Bayern sprach; er war als russ[ischer] gemeine Mann da, da er erster Capitain unter dem König gew[esen]. Er hat Fiorella durch mich, dass er *nach Hause gehen dürfe*. — Das letzte hörte er mit Ärgerniss. Er [wollte] lieber vergehn, als ohne den Bourbons nach Haus, und den Kaiser aller Russen nannte er mir ein paarmal Monsieur Alexandre, weil er in seiner proclamation im vorigen Jahr die Franz[osen] aufforderte *wen sie wollen* zum König zu machen. Sein franz. artiger Ton erlaubte ihm nicht über mein Unglück zu sprechen, wiewohl ich es zweymahl versuchte.

od. Gamauf nahm ich liebreich an. Von Raab ging ich den 8 May nach Tét, dicht neben dem *armen* Haus vorüber, in dem Himfy geboren und erzogen ward (es ist mit Ruthen gezäunt und mit Schilf bedeckt — er ist nicht zu Kám geboren); dort lebt noch sein Vater, und stieg bei Téli Takács József ab, der den jungen Grafen Festetics László, vor Kulesár, erzog. Mein vertrauensvolles Absteigen bey ihm surprenirte ihn. Der Pleban Horvát András kam mit Takács und mir zum souper — unserm Virág in Styl und Versen, wie im Äusserlichen nicht unähnlich. Da ich hier erfuhr, dass weder Pápay noch Dréta zu Hause sind, so kehrte ich den

andern Tag nach Raab zurück. — Den 14. verliess ich Pesth. Es war der erste Pfingsttag. Schwartner begleitete mich von seiner Wohnung zum Mahler Donat, er ging ohne hinauf zu kommen in seine Kirche. Wiewohl ich lange bey ihm war, so brachte er Horvát Istváns Werk: I. Lajos etc. védelmeztetése nur in dem letzten Augenblick vor und fragte mich, ob es denn wahr ist, dass ich ihm *nachgebetet*, dass in der Corvinischen Bibliothek kein ungr[isches] Werk gewesen sey. Er nannte Horvát wohl dreymahl *junge Mensch*. Als ich bey Donat speiste, kam Vitkovics mit der Nachricht, Pápay sey hier. Ich ging zu Vitkovics. Dieser ging Pápay auf die Stiege entgegen, weil er seinen Laut gehört, und bat mich eine Weile mich nicht zu nennen. Spät führte mich ihm V[itkovics] auf und sie begleiteten mich bis zu der Linie hinaus, wo ich gegen Péczel fuhr. So sah ich endlich auch den edlen braven Mann. Nun bleibt mir Rummy, Berzsenyi u. Horvát Elek zu sehn; alle übrigen sah ich schon. Mein Fiakre stockte bey Csaba, und ich musste bey B. Laffert schlafen. Seine Frau ist Prónay Gábors Tochter; ein liebes Weib. — Den andern Tag brachte ich bey Ráday zu. Sie fand ich kränklich, ihn zu fett geworden; darum verliert sich seine lebhaftige Munterkeit stark, und sie wird wohl bald aufhören zu seyn. Sie ist sehr aufgebracht wider die Victoris, die trotz ihrer Zurückhaltung und Abrathen den jungen Laffen heirathete. — 3 Tage blieb ich bey Vida in Törtel, wohin Helmecezi vorausgieng, denn in Pesth konnten wir uns nicht ruhig geniessen. 4 Tage blieb ich in Györgyi bey der Baronne Simon Prónay, die sich mit edler Seele noch immer Niny Hiergeist nennt, 1. Tag war ich in Jászberény u. 3 $\frac{1}{2}$ bey dem General B. Vay Miklós, überall sehr gütig aufgenommen. Vays Kinder (Miklós 13 Jahre alt und Lajos etwa 11) sind die ersten Kinder unseres Vaterlandes. Sie werden Pestalozzis [!] erzogen. Der General hat einen Togatus von Patak (Szabó János aus Szilvás, 3 Stunden von hier) nach Yverden hinausgeschickt, und Wilhelm Egger aus der Schweiz, durch Pestalozzi geschickt, lehrt die Kinder Musik und Zeichnung. Die Kinder multiplizirten $\frac{5}{19}$ $\frac{8}{36}$ aus dem Kopfe, löseten mathem. Aufgaben, resolvirten latein. Aufsätze und sprangen, schossen Ziele, kletterten auf einem Strick und glattgemachten Stangen. Aber welch ein Vater, welch eine Mutter, welch ein Lehrer! Adieu geliebter Freund!

2923.

Kazinczy — Kis Jánosnak.

Széphalom, Június. 17dikén 1815.

Kedves barátom,

Bécsét Május 7dikén, Pestet 14dikén hagytam-el, 's Júniusnak első napján láttam-meg ismét házamat 's kedves gyermekeimet. A' melly kedves volt nékem meglátni újra Sodomát;¹ olly kedves 's még kedvesebb volt újra ott lennem, a' hova engem a' kedvező sors letett. De ha örvendek is hogy hon vagyok, valóban sok okaim vannak azon is örvendeni, hogy láttam Sodomát¹ és Pestet. Sok régi kedveseimet láttam, 's megláttam végre az én Pápaymat is, és a' Téli Plébánust Horvát Andrást, 's ezt olly szeretetre méltó embernek láttam, a' melly tiszteletre méltó Író. — Mit adnék értte, kedves barátom, ha ez úttal Téged is ölelhetett volna kedves feleségem, ha leányom áldásodat vehette volna! De feléd menni most lehetetlen volt.

Mozsonyban [!] ebédelvén — megnyertem feleségemtől, hogy sehol se nyitassunk csak ebédért szobát, 's együnk másokkal — egygy idegen, ki épen a' mi asztalunknál evett, a' tavalyi szüretről erede velünk beszédbe. Egygy más idegen mellénk áll, 's azt tudakozá ha Tokaj messze van e Rimaszombattól, hol neki egygy leánya van, Kubinyiné. — Uram, kérdém, 'Te nem a' Sztrokayné atyja vagy? — Az volt, 's egyszerre barátok levénk. Kért, kényszerített, megígértette magának, hogy visszajövöben nála szálljunk. Lehetetlen volt megtagadni barátságos kívánságát, noha el nem értheténk, mi célja lehet. Vissza jövöben előtalálánk, 's én kiszállók szekereimből, hogy magamat az ígéret alól felszabadítassam, mivel, a' mint látánk, ő nem lesz házánál. De ez el nem állott jusától, 's így Máj. 9dikét reggeli 10 óra óta más napig ott tölténk, a' szeretetre legméltóbb Asszony 's egygy nagyanya, 's két kedves leány' társaságában. Barátom, ha Kubinyiné ollyan mint ezek és Sztrokayné, úgy sajnálom, hogy a' polygamiát a' ti könyvetek tilalmazza; mert én, volnék csak ifjabb, húsz feleséget vennék; 's az én Szemerém kegyetlenül meg van büntetve, hogy a' Huba Herczeg' unokáját vette és nem ezeknek egygyikét, azért, mert ezek nem Huba Herczeg' maradékai. —

¹ E szót talán Kis J. javította ki így: *Bécsét*.

Fabri velünk vacsorált, és gondolkozásommal tökéletesen megegyező gondolkozása által nekem az estvét felette kedvessé tette. Sokat szóllánk rólad is.

Azelőtt való nap (Máj. 8d.) én Győrből Tétre mentem hálai, hogy ott a' Plebánust láthassam, és hogy onnan Pápára 's Zirczre mehessek. Sokféle egymással egészen ellenkező érzések közt, éles-ségből 's szelidségből, megbántott kevélységgel, és megbocsátó széplelkűséggel, szállék-be Takácshoz, kinek technájit nagyon is jól ismerem. Feleségemnek ez kedvetlen dolog volt, mert elhűtötte magát Pesten, 's még mindég gyengélkedett, 's előre látta, hogy itt későn fog ágyba mehetni. Az Asszony sokára feljött a' kertből, az Úr pedig még későbbén a' faluból. Én a' Plebánushoz akarék menni, 's T[akács] elkísért 's vacsorára hívta. Ezzel soha nem szóllhattam négy szem közt, pedig égtem értte. A' te fiad más nap itt jöve-ki a' Templomból; láttam, tudtam, hogy ő is ír, de nem érzettem úgy magamat, hogy megszóllíthattam volna, mellyet különben nagy ügyességgel tudok tenni. Társaságunk, a' T. részéről, alkalmasan feszes volt, 's 12 órakor költünk-fel az asztaltól — elébb leányom, azután Asszonyaink is elhagytak. Megértvén itt, hogy Pápay nincs Pápán, 's Dréta ninesen Zirczen, 's tudván, hogy az alsó úton nehezen kapok lovakat, holott a' felsőn a' forspont kevés pillantatok alatt kiáll, visszatértem Győrbe.

Pünkösöd első napján akkor valék Schwartzernél, mikor ő már templomba akart menni. Elő nem hozá a' Horvát István' *I. Lajosát*, ambar közel fél órát tölték nála. De midőn már menni akarék, tudakozá, ha való é hogy én i h m (Schw.) nachgebetet habe, hogy a' Hunyadi Bibliothecájában nem volt M. Könyv. Én az Urtól tanultam 's tanulni nem szégyenlek; de nachbetoltam e, nem tudom; azt tudom hogy H[orvát] malam causam bene defendit, 's hogy non est demonstratum quod erat demonstrandum. Azonban örülök hogy tette a' mit tett, mert a' munkában a' Nyclv historiájára sok szép dátumok vannak. Schw. ekkor harsogá három vagy négy ízben a' der junge Mann vagy talán Mensch titulusokat Horvátra. Én mind a' mellett hogy nagyon phlogisticus vagyok, az éles bántásokért nem tudnék haragudni. De való, Schw.-nek sem az *élesség*, hanem inkább a' *szenrelobbantások* fájhatnak. Ha velem Takács és az ő emberei csak élesen bannának, azzal nem gondolnék. Azt fájlatom, hogy ők ellenem erőszakkal (alattomos czimborával) akarnak bánni. De erről alább, vagy másszor.

Schw. engem a' Dónát' szállásaig kísért, honnan a' szeretetre olly igen méltó Sztrokayné láttam kilépni. Ez a' derék Asszony sajnálta az előtt való nap hogy feleségem nélkül voltam nála, 's látni akarta ezt, 's én megmondtam, hogy minden óráját Dónátnénál tölti, mert az elhűtés' következései miatt még egykori barátnéjénál sem jelenhete-meg. (Telekinénél és a' Gróf Károlyiak tutorjának Gróf Waldensteinnak, született Sztaraynak feleségénél, kik, valamint Rádayné is, neheztelve vették, hogy náluk nem valánk.) Dónátnénál a' feleségem párnák közt feküdt a' canapén, 's egy házi-edény ben volt a' szobában. — Itt váltam-el Schw-tól, még utána futván Sztrokaynak és nénak. Ebédén Dónátnál valánk, mert ebéd után mingyárt akaránk indulni; de Vitkovics hírt ada, hogy Pápay itt van, 's ebéd után nála lesz. Ezt tehát bevártam, örvendvén hogy a' tiszta lelkű 's igen kedves tollu embert szívemre szoríthattam. Ő és Vitkovics kikísértek egy fiakeren, szállásomra, Trattnerhez, 's ki a' Hatvani-kapu lineájáig. — Péczelen akarék hálni; de fiakerem lovai nem annyira derekasan megterhelt nagy szekerem mint a' maga ügyetlensége miatt Csaba mellett elakadt. Bementem Báró Lafferthez, felpanaszlám szerencsétlenségemet, 's ott szónak sem eresztettek, meg kelle ígérnem, hogy náluk hálók. Azonban az általam rendelt forspontra nem vala szükség; a' fiaker a' szekérrel szerencsésen beállott az udvarba. Ez a' baj egy kedves Asszony ismeretségével gazdagíta-meg; az pedig elég jutalom nagyobb bajért is; a' B. Prónay Gábor' leányaéval. Korán reggel Rádaynál valék, ott leltem a' V. Palatínust, 's egész estvéig ott mulattam. Akkor hálni a' Szemere Pál anyjához mentünk. Rádayné 1790 olta ismerem. Pünkösöd első napján a' Molnár' szobája ajtajában ült a' báldog kalapnál, 's míg Molnár az akkor napi kegyelem felől beszélt, én az ő virítani csak kezdő kellemein legeltettem szemeimet. Most egészen elvirult, és alig ha sok esztendőket él. A' fiúk nem úgy neveltetnek a' hogy' én őket látni szeretném; de az én Palim makacs ember. Nagy fíja Kalvinnak a' nélkül, hogy -- volna. Rettenetes dolog, hogy az Aristocratiái kevélység (hogy a' Kalvin' fíjai közt nagyogjunk) illy károkat tesz (és hogy azok maradjunk a' mik di c s ő eleink voltak). — Törtelen Vidánál három napot tölték. Helmecezi, kit most még inkább szeretek mint azelőtt, előre ment Vidával, hogy kiélhessük magunkat, minthogy a' Pesti zavarban (tourbillon) egymással csendesen nem leheténk. Györgyén négy egész napot tölték. Sophiet lehetetlen vala reá bírnom, hogy menjünk. Soha Asszony Asszonyt inkább nem

szeretett mint ő mind Hirgeist Ninit (azt a' szép és jó Prónayné, a' ki magát még most is Hirgeist Nininek nevezi), mind Liechtenstein Mariet (Dónátnét, a' duellben megholt Liechtenstein Károly Herczeg szerelem' leányát). Barátom, melly ember az a' te általad oda küldött Kopcsándid! Csudálom, hogy Prónay régen el nem csapta. Nem tanít, nem tanul, együtt törte-fel a' cselédekkel — cselédekkel! — a' pinczét, 's tele itta magát. Semmi tudománya, semmi nemes érzése! — Egy napot Jász Berényben tölték; mert Urnapja volt, 's nem akarok ellenséget szerezni magamnak bizonyos tekintetekben. Én azalatt kialvám magamat, — Generalis B. Vaynál pedig $3\frac{1}{2}$ napot. Olly két fija a' hazának, mint a' millyet ez a' jó atya s jó anya nevel, nincs és sokaig nem lesz. Miklós 13 esztendő, Lajos 11, mind a' kettő papiros nélkül számlálja össze $\frac{5}{19} \times \frac{8}{38}$ és több illyeket; algebráz, geometriai problémákat oldoz, deákül derekasan resolvál, egy vastagoeska kötelen 's egy sikárlott rúdon felmász, közel 3 lábnyi magasságot általszőkdell, czélt lő. Pestalozzi illy fiaikat nevel. — Van Szabó Jánoson kívül, kit a' Generalis Patakról Yverdonba útaztata, csakugyan Pestalozzitol egy más ember is nála, a' ki énekel, fortepiánót ver, 's rajzol 's ugrik a' két gyermekkel. — Ez az utazási relatióm Pesttől hazáig. — Gyermekemet egésségben lettem a' Napam gondviselése alatt, gazdaságomat kár nélkül, aratásomat 's szürctemet megkimélve a' rivacs[tól] (jégesőtől), de borom még kevésbb lesz mint tavaly.

Loyan Kisasszony, a' kit nevelőnek hoztam, egy tiszta erkölcsű igen jó leány, szeret olvasni, szeszek nélkül van, franczia és német kimondása gyönyörű, 's módja igen kedves. Tökéletesen még vagyok vele elégedve, mert mindent nem kívánok.

Bécsben megvettem az Ahlwardt által fordított Ossziánt, mert ez azt hirdette, hogy minden más fordítók ollyakat mondatnak Ossziánnal, a' mit ő nem mondhatta és a' mi non-sens. Miolta haza értem, feszített szorgalommal újra dolgoztam belőle az első részt, 's szó nem maradt szó mellett régibb dolgozásomban. E' miatt veszed későn leveletem. Ez a' mit eddig dolgoztam, ma ment-el az Ujhelyi postán Trattnerhez. Ő is Nyelvrontó, 's Prefáziójában szól valamit, a' mit én szóról szóra kiírok az én ellenségeimnek. De mi haszna majd annak? Nekik nem, nekik elég a' mit Döbrenteink mond: nem tetszik! 'S minthogy nekik nem tetszik: tehát a' hiba az enyém. De így vala ez a' Németeknél is, 's még ma is így van. Vaynének a' Banus a' franczia földről küld egy czifra de rossz

Almanachot (Alpenrose, ein schweiz. Almanach.) Abban ezt az epigrammát leltem Vossra:

Kunstreich wendest du Voss, die Griechen. Ich misse nur Eines:
Du entgriechest sie wohl, aber verdeutschest sie nicht.

'S ám próbálja valaki mondani a' Herr Jos. Rud. Wyss dem ältern-nek, hogy nincs esze! Neki lesz feljebb. —

Nem látván sok ideig a' Prussz. és Dán királyokat, végre Máj. 4-dikén elmentem a' Reform. Templomba, 's széket kértem pénzért az egyházfőtől, még pedig közel oda a' hol a' nagy Friedrich unoka-öcse ülni fog, ha eljönni talál. O heute bleibt er nicht aus, denn er ist ein sehr religiöser Herr. Azonban szék nem volt. Cleynmann még nem vala a' papszéken, midőn két csillagos mellyű Úr igen setét kabátban veres hajtókéval jő, 's tollal prémezett háromszegű kalapját egy minutumig szeme elébe tartván helyet fog. Király e ez? Ez nem lehet király! Egy csepp vér sincs ebben II. Friedrichból. — Végre jő a' Klingbeutel. Hát jön e már a' király? kérdém. Da sitzt er ja. Hol? Unter der schwartzen Tafel. — Ott hagyám a' tömött templomot, kivált hogy Cleynmann sokat rángatá magát félre a' Centrumáról, 's két karjait felterpesztvén, nézte mint repül-fel az Idvezítő a' felhők közzé. Ez valóban nem tiszteletes érzést támaszta bennem, ki különben ötet gyönyörködve hallgatom mindég, és a' ki az érzé-kekre hatást a' Cultusban nagyon szeretem 's tisztetem. Ha Voltaire állott volna is fel ott, nem bánhatott volna ezéjához másképen. — A' Dán királyt is akarám látni, de az nem lehet sehr religiöser Herr, mert nem hallgatá a' Studiosus' predikázióját, a' ki derekasan demonstrálgatá a' mit Cleynmann azzal mellőze-el, hogy ezt tanítá: Unser Erbtheil ist die Ewigkeit. Glatz, (a' Bellona' túbája) az üveg alná-riomban ült Wächter és Vicarius közt előttem nem ismeretes fekete talárisban. Győrben olvastam gyönyörűséggel talán utolsó Munkájá-ban, mellyet a' háznál lelék, a' Becker' szerencsétlenségének histo-riáját. Melly nagynak mutatja az őáltala is gyűlölt tyrannust itt fel-hordott szava: «Eresztessék-el Becker, 's ezután legyen okosabb.» — A' Dánt azután sokat láttam a' Prusszal egy szekérben. A' Dánt Bécs nagyon tiszteli, 's ezzel együtt a' Württembergit, a' ki maga dictálta Titoknokjának a' Congresszhez beadott Nótákat.

Láttam a' kis Napoleont is, kit atyjának minden ellenségei is igen szépnek és elmésnek lelnek. Valóban szeretném ha enyém volna, 's így szerencsésebb volna mint amügy.

Egyéberánt minden időm a' melly üres volt, — mert vásár lévén épen ekkor, 's sok holmire szükségem — a' Mesterségnek volt szentelve. Zaunert, ki a' József lovagszobrát öntötte, meglátogattam, 's frisebbnek lettem 's ifjabbnak, mint véltem. Panaszlá hogy ez a' szobor ötet fövénybe (Sand u. Stein) ejtette, és hogy operatio alá jutott. Prof. Fischert és *Christen* nevű Helvetziai Faragót nem lettem, az utolsóbbnak csak fia mutatta elő munkájit. Ez metszette márványba a' Gessner fejét, és ha vele lehettem volna, sokat beszélhettem volna véle Gessner felől. — Az Akademie der bildenden Künste Bibliothecájában irigylést érdemlő szerencsém vala látni a' Musée-Napoleont, melly már XVI Kötetből áll. Mosolyogtam a' Németeket, a' kik kevélyen néznek a' francziákra még e' részben is, holott ilyen munka németektől ki nem telhet. Niedermannhoz is betértem. A' jó Öreg vagy igen megfogyott eleveenségében, vagy rossz órában voltam nála. — A' 77 esztendő Prof. Maurer parancsot kapa, hogy fessen a' Belveder számára a' mit akar. Festett egy gyermekeket-áldó Chrisztust, 's az executio olly gyönyörű mint a' tárgy. Barátom, ha az volnék a' kinek Templomot kellene építenem, ezt tétetném Oltár-táblává. — A' Belvederben csak egyszor voltam, 's kevés pillantatokig. Elérhetetlen dolog, hova lett annyi darab. A' XIV. Kelemen ajándéka, József és Leopold Császárok egy táblán, melly a' Pompejo Battóni festése után dolgoztatott in musivischer Arbeit, oda van. Amannak ez volt valaha a' felülírása a' gazdag ráman: CLEMENS XIV. P. M. AVGVSTAE MATRI (tudnillik M. Teresiának) IVCVN-DISSIMVM DONVM; most ez áll a' kép felett

JOS. II. ROM. IMP.

LEOP. II. ROM. IMP.

Oda van a' Corregio *ívfaragó Amorja* is. Most csak a' Copié van itt. Nincs a' Carlo Dolce Madonnája. — Itt nagy öröm ért, mert midőn épen a' Rubensné [!] felesége előtt állék, a' 71 $\frac{1}{2}$ esztendő leányom felkiálta: Papa, ezt láttuk mi Dónátnál. — Pedig ott láb nélkül volt a' kép, itt lábakkal. Megismerte az ívfaragót is és magától. Így a' Monfort képét és egy Van Dycki Asszony fejet, mellyek itt kezekkel, nálam kezek nélkül, de olajban függnek. A' Canóva által faragott Albertné Mausoléeja mellett, a' városba menetelünk első fertályában, elmerült (Sophie és én francziául mondánk egymásnak, hogy lessük-ki mit fog reá mondani a' gyerek) 's felkiálta: Mama,

ez Christina. Tudnillik az én rezem után reá ismért. 'S így a' József lovagszobrára.

Máj. 6d. az Udvari Játékszinben Eugenie közttem és nevelője közt ült a' Cs. lózsí alatt épen a' 2dik sorban. Az én karom az alsó lózsí balustrádját érte. A' gyermek kért hogy vegyem jobbom mellé hogy felállhasson. Minthogy a' 2dik lózsiban senki sem ült, és így az ő felállása senkinek nem volt gátlására a' nézésben, engedtem kérésének. Két Úr a' lózsiban (melly egy horizoni lineában áll a' Parterrel) nem győzte nézni melly behatást tesz a' gyermekre a' játék. Az egyik Überrockban volt, a' másiknak frakkján mind a' két mellyén egy egy csillag. A' gyerek bal karját által vetette nyakamon, a' másikkal a' két Úr párnájára ereszkedett. Én ezt észrevettem, megfogtam ujai' hegyét, 's a' kezét levontam. Az Überrockos Úr meghajtotta magát felém. Hallgatták melly nyelv lehet az, a' mellyen szóllunk. Képzeled mint kevélykedtem *nemzetemen*. Még is mindég hallgattak. Elle ne parle que l'hongrois. — La petite hongroise, la petite hongroise! monda ez amazhoz, 's mind a' kettő sokáig nézte. Öllelek, édes barátom.

Patak Verseidet úgy csudálja 's szereti, a' hogy semmi Magyar Könyvet. Kézi és Nagy Ferencz mondják ezt.

A' Major Lakos Románját és a' kis Aristipp rajzolasát 's levelet vettem. Köszöntsé ezt addig is, míg neki írhatok. A' Románt csak akkor veszed vissza, mikor Osszián felszabadít olvasására.

[Eredetije Kis Gyula birtokában.]

2924.

Lónyay Gábor — Kazineczynak.

Tekintetes Ur!

Hogy a' S. N. Pataki Collegium Cassája fogatkozásain valamely módon segíteni lehessen, és annak mostani sorsán minden részben valami javítás tétethessen, a' Fő Tiszteletű Tisza-Mellyéki Superintendia Végzése következésében az említett Tárgyának ki dolgozása, s az eránt adandó Vélekedés véget mi módon lehetne a' Collegium nyomorult sorsán segíteni? a' ki rendelt Deputatio a' következő Julius Havának 5dik és következő napjain Sáros Patakon

öszve fog űlni. Mellyre midőn úgymint az előre való tanátskozás véget Julius 4dik estvéjére a' Tekintetes Urat illő tisztelettel meg hívnám, maradtam hasonló tisztelettel. Deregnýó die 17-a Juny 1815.

A' Tekintetes Urnak

engedelmes szolgálja

Lónyay Gábor mk.

Kivűl: ¹

Spectabili ac Perillustri Domino Francisco Kazinczy de eadem Complur. I. Comitatum Tabulae Judiciariae primo Assessori, Tittl. Domino peculiariter colendissimo. *Széphalom.*

[Eredetije a sátoralja-újhelyi ref. egyház levéltárában.]

2925.

Kazinczy — Döbrentei Gábornak.

Széphalom Jún. 18d. 1815.

Döbrenteinek.

Kedves barátom, Utolsó levelemben azt írtam hogy szabadon hagyom neked, akár vészesz-fel tőlem valamit Muzéumodba, akár nem — (ezt nem hidegségből személyed és igyekezeted eránt, mert arról szó köztünk nem lehet, hanem azon tartalékból, hogy Muzéumod miattam ne szenvedjen) — de most kérlek, hogy, ha jónak látod, vedd-fel az első fűzetben mellyet sajtó alá küldesz, a' Cserei Farkashoz és a' Berzsenyihez írt Epistoláimat; amazt azért mert abban szent dolgok vannak; ezt azért, hogy lássák mit ítélek Himfýről, 's hogy ennek érdemeit, a' hol ollyat találók, szívesebben nálamnál senki nem tiszteli, és osztán azért hogy Neologismusomat értsék, legalább félre ne értsék.

(Csak a' butát rettentí az, a' mi még új etc. egész végig.)

Osztán van abban az Epistolában sok a' mit illő tudni.

A' Laczka János' hírét Bessenyei felől által küldöm, mihelytt időm marad kidolgozni. Most elfog Osszián és a' sok levél, mellyet írni kénytelen vagyok.

Jössz e te ezidén erre a' földre? Kérlek, jőjj.

Trattner kér hogy a' Gróf Haller László' képét küldd, mert reá szükség lesz az Osszián' egyik darabja előtt. (Mert Ossz. három kötetben jelen-meg, nem kettőben már.)

¹ A levél zárlatán ép fekete pecsét.

Prof. Molnos Dávid Úrnak Libuját nagy örömmel olvastam, 's némelly jegyzéseket tettem a' nyelvre nézve. Ardebat desiderio discendi. Rosszúl van e ez így mondva általa magyarul? Pedig ez kézzel fogható Latinismus. Én azt hiszem, hogy ez magyarul is jól van, mert az allegoria szint úgy magyar mint deák. Miért van hát rosszúl az én Germanismusom 's gallicismusom? Találtam már olly Misoxenistára, a' ki még ezt sem tűrheti: Ki nem állhatom, mert a' német így mondja: ich kann es nicht ausstehn, 's a' tót: nye mozssem visztátz, de a' deák **nem**: non possum exstare.

Élj szerencsésen, kedves barátom.

M. Országom csak Bihar és Arad Vármegye ada valamit a' most kért subsidiumra. Maga Heves Vármegye is elmellőzte azt, kimondván hogy nem engedi a' törvény Diéta nélkül. Így Pest és mind azon Vármegyék a' hol megfordultam. De Pesten a' Palatinus Gyűlést tartá, 's ekkor adtak valamit. Épen Zsolczán valék, midőn Borsod denegálta. Peculum (?) legifragumot emlegete Repraesentatiojában, 's hozzá tévé: bonus patriae civis formam regiminis et constitutionem non mutat. Továbbá ezt mondá: hogy minekutána *az idők dicsőségére* a' jobbagyság eltöröltetett, ők az atyától a' fiát, a' feleségtől a' férjét annál kevésbbé ragadozhatják-el, mivel az Ország a' katona gyűjtésre a' királynak 230 ezret fizet esztendőnként.

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 53. sz. I. köt.]

2926.

Pólya Ferencz -- Kazinczynak.

S. A. Ujhelyből Junius 25én 1815.

Tekintetes Fő Curator Úr,

Különös Kegyességű Jóltévő Uram!

Ezen fő Méltóságú Gróff Gyulay Ignácz Ur Képét a' Professor Úrnak küldött Mappákkal méltóztatott a' Tekintetes Fő Curator Ur a' minapában hozzám be küldeni, mellyről mivel semmi rendelkezést nem olvashatom a' Tekintetes Fő Curator Ur betses Úri levelében, ezen alkalmatosság által vissza küldöttem. — De ezen felyül egy megnevezendő Történet is kényszerített engemet arra, hogy ezen soraim által bátorokdjam a' Tekintetes Úr, mint Ekklesiának 's nekem is Főnk 's Kegyes Fő Curator Uramnál alkalmatlankodni: —

Eppen ma egy hete, sok sürgetéseim után Timár János Uram az egyik Egyházfi által izent vólt, hogy a' Ns Ekklesiánknak nálla lévő adósságát kész lefizetni, én a' Computusra megkívántató ez előtti Curatoralis számadásokból ki jegyezgettem azon Summákat, mellyeket már ez előtt, de minden Interesse nélkül fizetett be Timár Uram az Ekklesia Cassájába, és mivel a' Licitationalis Contractus a' több conditioik között csak Martiusi Gergely napig adott terminust 1813dik Eszt. a' borok ára lefizetésére, természetesen a' mit azután fizetett, Interessével tartozott volna lefizetni — én Tettes Dókus Sámuel Ur Tanácsadásából e' következő Computualis Nyugtatót küldöttem Timár urannak: Nyugtató Száz harmincz Rftokról és 31 xokról, mellyeket Timár János Úr az Újhelyi Ref. ns Ekklesiától 1812-dik Esztendőben Octóber 25én Licitation megvett 38 hordó Borok árába (hordóját 26 Rfra számlálván) 988 Rftokba, mai napon végső fizetés és computus szerént lefizetett; u m:

Egy hólnapi Interesse azon 100 Rf — melly a' Curato-		
ralis számadás szerént 15 Apr. 1813 fizetődött le	f 00 x. 30.	
Három hólnapi azon 50 Rf, melly 21 Juni 1813. . . .	—	45
Egy Esztendei azon 338 Rf, melly 19 Martz 1814. . .	18.	46
2. Eszt. és 3 hólnapi Interesse azon száz Rf Capita-		
lisnak, melly most fizetődik	113.	10
Summa:	133.	31.

Timár János Uram pedig meg nem köszönnvén azt, hogy ilyen szűk időbe a' Ns Ekklesia várakozott utánna és a' vinenlumról, melly 200 Rf, ha a' kitett Terminusra, melly 1813dik Eszt. Martiusi Gergely nap vólt, 20 Rf Interest meg fizetni nem akar, sőt betsteleníti mind az Ekklesiát, mind engemet is, és ezen felyül igazságtalanúl a' le irtt 133 Rf és 31 xokról szólló Qvietantziámat magánál megtartóztatta (holott csak 113 Rf 30 xrokat küldött) és sem azt vissza adni, és helyette magát annyiról a' mennyit fizetett qvietáltatni, sem Contraqvietantziát nékem adni tellinességgel nem akar, nem lévén velem a' mint izente semmi computussa. Ezek szerént mélységes alázatossággal instálom a' Tekintetes Fő Curator Urat mind a' magam személlye, mind a' Ns Ekklesia meg sérttetetésünk tekintetéből: méltóztasson az illetén Ekklesiánk valóságos kárára tzélozó rosszakat böltsen meg orvosolni, és senki által is az igazságot elnyo-

matlatni nem engedni; — a' ki magamat a' Tettes Fő Curator Úr
kegyes gratziájában ajánlván vagyok a' míg élek

A' Tettes Fő Curator Úrnak

legalázatosabb hív tisztelő szolgálja

Pólya Ferencz mk.

[Eredetije a sátoralja-újhelyi ref. egyház levéltárában.]

2927.

Kazinczy — Péchy Sándornénak s Fazekas Istvánnak.

Széphalom Juni. 26d. 1815.

Édes húgom,

A' szerencsétlen Julis levelét ma veszem. Valóban szerencsétlen! igen igen szerencsétlen! mert ki szenvedett rettenetesebb csapást? Az Úra ez éjjel Újhelyen hált 's nem jött ide. Szintén örvendtettem ennek most, mert látása öszverontott volna; én is nagyon érzem a' szegény Theréz' halálát és az ő veszteségeket. Én az illetén csapásokat nem tűröm-el, 's szaladok azok előtt a' kiket ilyen ér. noha látom hogy a' barátság azt kívánná hogy az illyeket még keressük. Levél által inkább nyujtom azt a' vigasztalást a' mellyet jelenlétem nyujthatna. — Ezen leveletem, úgy tartom, látatni fogod Tiszt. Fazekas István Úrral is, a' ki neked is nekem is kedves barátunk; e' szerént hadd öntsem-ki szabadon gondolkozásomat, érzéseimet. A' szerencsétlen ember mindég közelebb érzi magát az Istenhez, mint a' ki nem szenved; 's így a' szegény Julis, a' ki mint te igen igen vallásos, most még vallásosabb. Nekem áll a' mai levelében, 's arra kér hogy gyermekeimet vallásban neveljem. Elértettem szegényt. Ő azt hiszi, hogy a' kinek olyan vallása nincs mint az övé, annak nincs vallása, 's ebben kegyetlenül tévedez. A' Vallás nem mindenben egyforma, mert a' culturája nem mindennek egyforma; 's minthogy a' Vallás azért nem egyforma mert a' cultura nem egyforma, egyik Vallásnak a' másikkal épen úgy kellene béke-ségben élni, a' hogy' az egyikünk egy szint és egy étket szeret, a' másikunk egy másikat 's harmadikat. Én a' Szűnyogdi Oláh Vallásától borzadok; de őtet, a' maga culturájához képest, az teszi jobba is boldogabbá is, engemet az enyém; ő az enyémnek nem vehetné hasznát, én az övének nem. Nekem az olyan Pap mint Deli László Komám 's Farkas István volt, nem kell; de ha Diószegen

laktam volna, úgy az idvezült Esperest, 's Váradon Lajcsák Kánonok Urat, Bécsben Cleymánnt 's az Ujhelyi (most Szathmár-Némethi) György Jósefet gyönyörködve fognám minden Vasárnap hallani. A' Kis János Superint. könyörgései könyve és a' feleségem Pápista Imádságos könyve nekem is könyörgései könyveim. De mi mindég felejtjük hogy Kálvinisták vagyunk 's még is gyűlöljük, kárhoztatjuk a' Pápistákat, a' kik nekem szint úgy tiszteletések nagy és jó értelemben mint mi — noha én Hatvani lenni még soha nem készültem 's nem is fogok, de azért a' Hatvaniaknak a' lépést szabadon hagyom.

Irja Julis azt is hogy a' Kis János verseit nálad látta. Ezeknek én vagyok a' kiadójak, de a' nyomtatás' költségeit Trattner vitte, 's így az én házamban még nem volt több exemplár mint egy, melyet T[attne]rtől ajándékban kaptam, 's azt Julisnak e' napokban elküldöm. — Patakon Kézy és Vályi Nagy Prof. Urak szerént még egy Magyar könyvet sem szerettek úgy mint épen ezt. Ennek szívesen örvendek. A' világ soha sem tudja mit csináljon énbelőlem; Nyelvrontó vagyok, 's azok szeretnek a' kiket ők tartanak nagyoknak. A' világ ezt nem érti, pedig világos. Difformitás a' módban, stilusban lehet két 's több Írók között, de ők tudják leginkább mi nyerhet javalást. Én, édes barátom (mert itt Tiszt. Fazekas Urhoz szóllok) csaknem kifáradtam már olly sokszor látván magamat félre értve, nem értve. 'S bár csak azt ne kívánnák, hogy magyarázzam magam; vagy legalább úgy kívánnák, mint az Úr kívánta ezt a' Göthei Ódák eránt, melyek a' Dayka háta megett állanak. De némelly ember nem azért *nem ért* mert nincs *mit érteni*, hanem azért mert ő *nem érthet*; ha pedig azt nekik kimondja az ember, úgy mi neveztetünk kevélyeknek, holott az ő kevélységek van *játékban* (azaz munkában, mert a' játék szó is neologismus a' *munkálás* értelmében.) — Nagy Gábor Úr Debreczenben *ért*, 's mások a' kik szint úgy érthetnének, nem értenek. Bezzeg ért Kölcsey! De ki érthet úgy, mint ő? Kölcsey Szemerét juttatja eszembe, 's Szemere az Urat. Az Úr könyv nélkül mondá-el előttem az ő Vidához írt versének némely strophájit, 's azokat javallani, csudálni méltóztatott. Szemere most csaknem szégyenli hogy azokat ő írta. Illy rendes difformitások történnek az emberek között.

Kölcsey írja, hogy az Úr nem akarta neki hinni, hogy a' Téli Plebánus Horvát András neve alatt kijött Versek a' Kurirban a' Horvát Andr. versei, és nem az enyéme. Én assecuralom az Urat, hogy én azokat a' Verseket Május' 16dikán estve a' Czeglédi Ref. Predik.

szobájában láttam először, és hogy midőn Máj. 8dikán Téten Horvát Andrásnak mondtam, hogy a' Bécsi Censura akadozik kinyomtatásokon, ez a' derék ember megdöbbsent bosszuságában, hogy azt valaki már oda küldé, holott nem készültek nyomtatás alá. — Higye-el az Ur hogy azt én nem irtam, noha úgy írni mint Horvát András, nagyon óhajtának. Annak az embernek Virág Benedeki lelke van, 's sokat hasonlít hozzá még külsőjében is.

En Apr. 10d. mentem-el hazulról 's Jún. elsőjén értem haza. Képzelterti az Ur, képzelterted, édes húgom, hogy útam sokba került, talán azt is képeled hogy tudtam én hogy annyi pénznek jó hasznát lehetne venni egyébire. De azon felül hogy senki sem tartozik senkinek a' Világon számolni a' felől a' mit a' maga dolgában teszen, mondhatom, hogy rajta nem csak sok és nagy örömet, de hasznót is vásároltam. Sándor Császárt az áldottat, paripán láttuk a' mi Urunk' balja mellett. Gyönyörű ember. A' Prusszust a' Cleynmann Áldozó Csütörtöki tanításán láttam, 's sokat lestem, ha látni e képén hogy a' nagy Friedrichnek unoka öccse. Elhiszem hogy nagy király, de a' képében egy vonás sincs Friedrichből. Hasonlít a' mi Palatinusunkhoz, de a' mi Palatinusunk lelkes fej. A' Dánt is kerestem a' Luth. Templomban, de az az alatt inkább csak a' mi Császárunkat kísérte-ki a' Práterben, az alatt míg egy Luth. Diák a' Krisztus mennybe menetele felől hatalmasan papola. A' mi kedves Cleynmannunk ez egyszer nem hagyta magát csudáztatni általam. Elmellőzván egészen az innepi emlékezetet, noha gyakran rántogatta magát félre a' Centruma felett, 's egek felé nyújtogatta karjait 's úgy néze-fel az oda menő Idvezítő után nagy elragadtatással (melly épen ellenkező effektet csinált mint ő akara) — elmellőzván ezt, mondom, egészen ezt tette textjefül: Unser Erbtheil ist die Ewigkeit. — A' francia Császárné olly közel repüle-el tengelyem mellett, hogy épen nem volt volna csuda ha az egyike a' két szekérnek feldőlt volna. A' kis Napoleon olly szép, olly lelkes gyermek, hogy ha ollyanná tehetném a' fiam physonomiáját, egyszerre elválna mind a' kettő, pedig lelketlennek a' magam két fiamat sem látom. Külömben nekem a' Világ Nagyaival kevés dolgom volt, de sok a' Festőkkel, faragókkal. Ezeknek Academiajokban elvittem magamat a' Bibliothecába, és ott a' Museum Napoleon XVI kötetét végig forgattam, mert az a' könyv drágább mint hogy itt is láthatnám. Ebben rézre van metszve a' Museum Napoleon sok szobra (statua) és sok képe, 's magyarázat van téve hozzá: Gróf Eszterházy Józef Zempl. Vár-

megyei Fő Ispán úgy bukkana reám a' Grabenen, hogy ebédre vittem magamhoz egy Statuariust, kinek kék ruhája még fejkés volt a' sok gipsztől. Ez a' nagy lelkű Ur kocsira ült velem, 's úgy vitt az Ambrászi statuak Collectióját velem látni. — Tudom én, ugy-monda, mi kell az Úrnak Bécsben. — A' mint a' Belvederben voltam, Zsenka hozzám jöve: Papa, ezt a' képet Dónátnál látánk Pesten, úgymond. Elcsudálkoztam, mert ez a' kép a' Rubens felesége volt itt lábakkal is, Dónátnál csak fél testben. Így ismert a' Corregio ív faragójára, s azon két Van Dyckre 's Amorra, mely szobámban is függ. Örvendék igyekezeteim' sikerén; íme a' lányom az én szemmemmel, az én passziómmal bír. Midőn az Albertné márvány temetőjéhez mentünk, francziául mondtam Sophienek, hogy lessük-ki, reá ismer e a' gyermek, mert azt cuprumaim közt látta, 's a' gyermek csak néz 's mond: *Mama, hiszen ez Krisztina*. Utolszor az Udvari theáterben voltunk a' 2dik székben, 's én úgy ültem hogy jobbom a' Császár lózsija alatt való lózsi fáját érte. A' gyermek balom mellől jobbom mellé kéredzett; oda állítottam, mert senki sem lévén a' hátulsóbb lózsiban, senkinek nem volt alkalmatlanságára. Két Ur azon lózsiban volt, melly mellett én ültem a' Parterben; az egyik Urnak mint a' két mellyén csillag volt; csillagos lehetett a' másik Ur is, de Überrock volt rajta. Ezek mindég azt nézték hogy a' gyermekre melly hatást teszen a' játék, 's hallgatták melly nyelv lehet az a' mellyen velem szoll. Én coquetterieből azért is sokat fecsegtettem. Látván hogy a' két Ur mindég ezt nézi és nem a' játékot, ezt mondtam nekik: elle ne parle que l'hongrois. (A' gyerek még eddig nem tud egyéb nyelvet mint magyarul.) Erre az egyik a' másiknak francziául mondá: A' kis magyar leány, a' kis magyar leány. Így paradéz a' Nemzetét szerető ember a' tokosok közt azzal hogy magyar.

Elj szerencsésen, édes húgom. Elfelejtém mondani a' nagyját, hogy a' Nevelő a' kit hoztam tökéletesen meg felel eddig kívánságaimnak. Eggy mívelt lelkű, ártatlan, meg nem romlott erkölcsű 's gondolkozású, olvasni szerető, munkás, igen szép maga viseletű leány. Ha a' leányaimat magára ütteti, tökéletesen meg leszek elégedve vele, 's áldani fogom útamat ha erszényemen nagyot rántott is. Sophie tisztel csókol. — Hát a' fiad házasodik e? Ne halassza, kérlek. Baj, baj házasodni, kivált *olly* költséggel: de házasodni kell, 's neki épen kell. — Köszönts, csókold nevemben. Miklós azt írja, hogy Julis a' betegeskedő Dienes körül van. Így alig merem őket

általad köszönteni. — Abonyban voltam Vikivel. — Tiszt. Fazekas Urat 's az Asszonyt ölelem barátsággal, szaporodnak e? Az nem rossz dolog, 's a' jók' faját szaporítani kell, mert a' rosszak úgy is szaporodnak. —

[Fredetiye a debreczeni főiskola könyvtárában.]

2928.

Helmeczy Mihály — Kazinczynak.

Jún. 29. 1815.¹

Tisztelt Barátom,

Kis időre fel kelle jőnöm Pestre ó Tokaji bor 's egyéb orvosi szerek' megvásárlása végett. Erre már megérkezett Ossiánod. Kérlek mindenekre, csináld két köteté az egész Ossiánt, mert Egmont kimarad. Az eddig küldött Ossiánnak Msmát 10, 11 ívre számlálja Trattner nyomtatásban 's így még bizton küldhetsz hozzá 6, 7 ívnyit Előbeszédével együtt az 1ső kötet számára, a' többi darabok, vélem, könnyen megférnek egy darabba. Így a' két darabból álló Ossián 6 és 7. kötetét tenné a' Gyűjteménynek, 8dikát Egmont és Títusz. Ha igen yastagra növendnének a' Darabok, rövidítsd a' jegyzeteket. Ahlwardtái úgy is igen bővek és sok ismétletekkel terheltek. Nekem Ossiánhoz egy Epistolát ígérél, mikor leend szerencsém azt olvashatni? igen e az első Kötet' lejjöttével? — *Ossian*- és *Egmontra* én vettelek szinte öt évi levelezéseink, személyes ismeretségünk, szinte azon egy p[rinci]piumaink, barátságunk 's köz kötelezeteink [után] 's rugója mind ezeknek a' Köz' java 's a' Nyelvé. Gyönyörű tárgyak neked egy Epistolionra! Erre én nem annyira kérlek, serkentelek, mint levélbeli ígéretednél fogva eszméltetlek. Ossián előtt ohajtanám megjelenhetését. Berzsényink is megtisztelt egy kisdéd, de meleg baráti Epistolával. Élj szerencsésen. Ezt Vidaéknál, kik tisztelnek mindnyájatokat, írom visszaútaztomban Bács felé, honnan Julius' 15kéig okvetetlenül megtérek Pestre. Törtel. Jún. 29kén 1815.

Jakab után, a' Huszár' háza' első emeletébe (Landstrasse) utasítsd Leveledet. Az öreg Siskovicsot könnyebben hagyám ugyan, de még sem viszi sokáig.

[Eredetiye a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 28. sz.]

¹ Kazinczy F. kézírása.

2929.

Sárközy István — Kazinczynak.

Kedves Atyámfia s Barátom! A veres pleibászszal némely szavak alatt el-huzott írást reménylem el-értetted. Az el huzásokat is könnyű el magyarázni, csak azt tudja az Ember előre, hogy elébb a' Dolog Palat. Urunkra lévén bizva, másodszor a' Cancellaria által medio V. Comitis mintegy super investigáltatott, azért mert a' fel küldetett copia nem eggyezett azzal, a' mi originalis névvel oda fel találtatott — és azzal a' hozzá tétellel, hogy ha az investigatióból ki nem sülne a' Dolog — sub fide homagiali adja Urát Á[dok], kire gondolja? és egyszersmind magát mintegy suppletorie tisztítsa. Már tehát mind a' pie defunctusokat, mind a' többbit, egy szóval mind értheted.

Es ezen én soraimnak ez lévén egyedül való czélja, már életét is el-végezte. Azért tedd el bátran a' helyre, melyhez hajdan az én kedves Blumauerem egy szép odát intézett. Ne szánd azért hogy enyim, ha szeretsz. Most elég gondolkozni való materia van minden sorson s pályán lévőknék — 's talán az Ujjságok soha se voltak oly várandóssak mint most, nem tudom mit fognak szülni? Azt mondják felette sok emissariusok vannak ide 's tová, de G. Politia is. — Én már nem csak a' Háborúkat előre el-látó Politicusok calculussához nem értek, de gondolkozni is alig tudok, és eddig az eszem egészen meg fásult volna, hanem ha az idén különös Látogatók által időről időre meg nem frissíttetne.

Nem is írok most semmi okossat, hogy ne irigykedj, mint irád, hanem némely Látogatóimat irom le, ha már ez is irigységre nem gerjeszt — — De olyan lesz a' Te irigységed, mint Feleségemnek vettem egyszer egy szép emblematicque Kupferstichet, mely elől adja Eszter királyné Historiáját minden hozzá tartozandósággal, igen gyönyörű munka, akkora tábla mint egy Homaniana, vagy inkább D'Anniana mappa. Melyen prima Persona perse Eszter, a' mint félve reszketve járul 's rogyik a' király eleibe minek előtte az Arany veszszőt reá ki nyujtaná 's az van a' képre írva vagy nyomtatva: *Sancta Desperatio Estherae Sanctae*. — Ezt én most is szobámba tartom öveg alatt szép rámába mint Feleségem Patronáját. Az a' Te irigységed is szent irigység, jobb ez mint a' szent-Dühösség — De hát Látogatók.

Május elein volt nállom Gr. Sigray József hajdani Barátommal,

mint a' Transportok Dolgába ki rendeltetett K: Commissariussal, actuarius képpen *Horváth Jos.-Elek*, vagy másképp esméreatessebben Szombathelyi Hymen. Ennek versei nekem sokkal jobban tetszenek mint a' Himfié. Előre meg ígérte és izente Sigray, hogy fölöstömre jön hozzám és egy pipa dohányra, azért magamhoz citáltam Berzsenyi Danit is, de ő a' Terminus után úgy írt mintha mástól tudta volna meg ide jöveleteket, 's követte azokat, hogy Dolgai miatt el-nem jöhet, pedig szerették volna személyesen ötet esmérni. — Ezekkel nagy örömmel töltöttem egynehány órát.

14. May pedig nálom volt mindenik Vöm 's mindenik leányom. Azok közt tehát Kotsi *Horváth József*, igen kedves Vendégeimmel. — Ezt csak azért említtem mivel Horváth, 31dik May pedig ismét *Horváth Ján.* Kanonok Weszprémből. De ezzel nem egészen oly barátsággal 's nem annyi időt tölthettünk, mint szerettük volna, mert Püspökjével Kurbélyi György ő Nsgával volt, mint ide való Archi Diac. nálom ámbár ebéden, de még is a' sok etiquette való vigyázattal, és discursussal el lévén foglalva mint házi gazda, nem sok idő fordult reánk. Az volt a' mi volt hogy ebéd után a' Püspököt valami 6 v. 7 Papjával és két Asszonnyal u. m. Feleségem és Gludrátné Hugom született Mikos leánnyal a' kávé asztalnál hagyván, mi Bibliothecátskámba ittuk azt meg pipa szóval. — Ezt a' Püspök tractálását tehát úgy vedd töllem Calomista Kurator-tól, mint revangot arra a' tettekre hogy magad vezetted kedves Leányodat a' Bérmlásra — Én ugyan nem vezettem senkit mert nem is volt kit, de jelen voltam az egész Miséjén 's minden Cere-moniáinn és beszédén, hadd tudjam miből áll — (denique csak ki tetszett a' szeg a' zsákból: Intollerans v. Kath. Clerus, ámbár ő nagyon toleráns). De leg inkább azért mentem, hogy meg tudjam, hányon léznek velle vendégeim — mert ötet minden hozzá tartozandóival en Svit invitáltam volt Kaposvárott a' *F. hallatára* 's meg is ígérkezett. Ezt is azért tettem, mivel az itt való számos composse-soratusból nagy része nem lakik itt, az itt lakók pedig nem invitáltak v. nem invitálhattak, tehát hadd lássa hogy van köztünk is olyan ember a' ki volt a' Pál Érsek udvarába etc. etc. Talán van nállotok is ez a Sprichwort?

Én Kurbélyit már esmértem 's másnál is magánál is voltam ebéden — hol elég alkalmatosságom volt ötet esmergetni; de még is sokkal több és jobb embernek találtam mint gondoltam — Tollerantiajának sok jeleit adta ezen canonica visitatioja alatt — Hanem

mindenek felett auffallend vólt előttem el bucsuzásakor való kéz adása, mintha éppen 7 esztendő s lett volna, 's Fülembe akarta volna sugni *M. B.* — — de akkor többre nem értem — mert alig ment el töllem, azonnal le kellett feküdnöm és 2 nap kinlódtam Kolicába, — melyet kaptam 3ad nappal elébb, Feleségem egy tányér eperrel szobámba jöven, hogy velle¹ goutirozzak — s meg hütötte nagyon gyomromat. — Azért irám ezt is meg hogy aqua Tofanárol ne gondoskodj. — — — Ismét A' *Horváth* név jut eszembe: Schwartzner ellen ama két királyunk védje is a Fejérvármegyei Assessor, ki ellened is egy két szóval ki kelt, Horváthnak hivattatik — Én a könyvet Husvétba kaptam ajándékba, midőn Tolna vármegyei Jóságocskámba valék. Sok irigyelni való van benne, de én nékem még se tetszik azért, mert Téged bántott. Harapós ember. — Meg látom, ha elébb nem, János Fő vételekor ötlet Pesten 's meg nézem az a' diplomaticus munkája, melyet mondanak, hogy ujra dolgozik, miből áll, és fogom ötlet egy kevésé észre vehetetlenül sondirozni.

Szeretném ha akkor véled öszve jöhetnék 's egyszer valahára ölelhetnélek — ! Mert Feleségemet Donátnál ültetni akarnám. — Mind ketten le vagyunk pastel Mahlereiba véve és magam Miniaturába is Feleségem keblére. Én mind kettőbe jól vagyok találva, de Feleségem rosszul. Meg érdemli pedig az emlékezetet maga után. A propos!

Ha meg nem szőlisz érette? — De vallyon nem felesleg való mondás e ez alter egonak? — Míg jobbal szolgálhatok, el küldöm Fia tal korunkba uj házások lévén, magam által le vétetett árnyék képeinket. De valamint meg tetszik hogy magam munkája, ugy nem igen sok is van rajta mit nézni. Elég az hozzá hogy jól van találva az akkori costume szerint, erről assecurállak. — Örülök ha házamnál nem látom, 's eszembe juttatya hogy ennek régi fekete esztergályba metszett ráraját a Rebellis Insurgensek házom rablásakor törték öszve — — — Nec Bellua tetrior ulla.

Quam servi rabies in libera terga furentis!!! Claud. — — —

A' fent írt sok Horváthon kívül, még szegény Horváth Ádám frisitett rajtam e' napokba házomnál hagyott Levelével, melybe pro 24. Curr. magához invitál ph[iloso]phus Agapera. Frissített, mondom, annyira, hogy eszembe juttatta ama régi szép idöket — de mivel oda el-nem mehetek, csak egyet fohászokdram reá 's majd azt küldöm el neki is levelbe.

¹ Az eredetiben kétszer fordul elő ez a szó.

Még egy — csak gondold el! — Éppen mikor a' Weszprémi Püspök nállom volt, akkor érkeze hozzám a' mi Kiss Jánosunknak is egy officiosus de belletriával telytyes requisitioja -- melyre meg vallom szégyenlettem felelni, tudván hogy opposita juxta se posita magis clucescant — olyan mint setzka és manna. —

Feleségem meg tudván hogy néked irok, kívánta hogy tisztel- nélek nevébe. De protestált hogy el-ne küldjem az árnyék képeket mert nem illik. — Denique azt én meg engedem hogy az Asszo- nyoknak feinabb izlése van, de hogy szeretni jobban tudnának, azt töllök el-merem perleni. Ámbár ha én győzők is, ők nyerne, mert szeretetünknek ők lesznek tárgyai. Ám legyen. De én bizony még is csak el-küldöm, mert az én szeretetemnek ez illik nem szab határt, a' Te szived pedig nem keres gántot.

Elj szerentsésen!

* Ha utolsó Leveledbe Latzieska a' F-t teszi? én arra azt mondom, talán nem szeret, hanem csak kötelességének esmerné — mert még más jeleit nem adta. Annyit pedig Judas is tett.

** Te is el érthedd azt ugy mint én Báróti életébe is annak általad citált vége felé a' Rozika és Rózsa közt fekvő czélozásokot és abban a' többit is.

Kérlek, Lelkem, Kaposvárra ne dirigáld Leveleimet mint már kettőt, mert akkor leg alább két héttel későbbben veszem — mivel le kerül Pétsnek, Szent Lőrincznek és onnét Dombovára a' Hertzeg Eszterházi privat postája hozza — kié Kaposvár is. Csak *Szó-Fok: Marczali, N. Bajom.*

[Eredetije a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 30. sz.]

2930.

Kazinczy — Gr. Ráday Pálnak.

Kedves Grófom!

Szemere Pál barátom azt az idejét, melyet most özvegyen fog. tölteni, mert betegeskedő feleségét Lasztócson hagyá el, s hozzá tíz hét múlva fog feljönni, a régi magyar könyvek olvasására fordítja, hogy nyomozhassa mint haladott egy pontról más pontra nyelvünk, s a bárdolatlanságot mint vetkezte ki, hogy csinosabb öltözetben jelenhessen meg. Szemere és én egy ponton állunk; mind

ő, mind én érezzük hogy a hol nyelvünk most áll, sem Lexiconára, sem Grammaticájára, sem syntaxisára nézve meg nem állapodhat, hogy nyelvünknek bővülni s szépülni kell. Ezt sok ember érteni nem akarja, de — a mint Szemere néked mondá ezt — *már ahhoz mi tudunk*. Tudunk e mi hozzá vagy nem, az még kérdés: de hogy a Te igen szerelmes rokonod, gróf Teleki László, a ki ezt tagadja, bizony nem tud, az ugyan kérdést nem szenved. Méltóztassál elősegélleni a Szemere szándékát, s engedd meg hogy kincseiddel elhessen. Nem fog elveszni általa semmi, s mindent úgy ad vissza a mint vette volt. — Különösen arra kérlek, hogy imádott nagy atyádhhoz írt leveleimet engedd neki látni. Kezében van a jó Öregnek hozzám küldött leveleinek egész kötete, s egyiket a másikával akarja megolvasni, hogy excerptákat tehessen belőlök.

Ő Nagyságának a Mélt. Grófnénak kezeit s valamint szeretetre oly méltó Ninádét is tisztelve csókolom, s ajánlom magamat mind kettőtöknek kegyességébe.

Széphalom, Jan. 27d. 1815.

Örök tisztelőd
Kazinczy Ferencz.

[Másolata a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 122. sz.]

2931.

Kazinczy -- Kölcsy Ferencznek.

Széphalom, Jún. 2d. 1815.

Édes Uram Öcsém, kedves barátom,

En tegnap jöttem meg Bécsből. Oda Aprilis 10dikén indultam feleségemmel és Eugénia leányommal, hogy ennek egy francia nevelőt hozzak. Azt Loyan kisasszonyban találtam, egy 19 esztendő leányban, a ki mind a Franczia, mind a Német nyelvet sok kecses szölli, erkölseiben ártatlan, módjában és tónjában igen kellemes. Már ma hozzá fogott a leczkőzéshez, s úgy hiszem hogy útam, mely kevés híján harmadfél ezerbe került, csak ezen leány által is meg van bőven fizetve. Fortepianóm még hátra van, de egy hét alatt itt lehet már.

Zsoiczán April 11dikén Medicus Jeanettel valék. A Generalis és -né akkor mentek vala ki; mi tehát más nap folytatánk útunkat. Vissza jövőben 3 $\frac{1}{2}$ napot töltöttünk ott. A Generalis két fija Pestalozzinak két tanítványa által neveltetik. 13 esztendő az idősbb s a

$\frac{3}{18}$ és $\frac{9}{30}$ nem írva, hanem gondolattal multiplicálja, algebráz, geometriai problémákat oldozgat s a deák grammatikából igen derekasan analysál. Délután gymnasticai gyakorlások tartatnak, a futásban, szökellésben, lövöldözésben nyíllal, hintalásban, s egy esztergályi egyenességű rúdon 2 ölnyre másznak fel. Csuda a mit tesznek, s Miklós és Lajos nem lesznek kevesebbek, mint Wesselényi. (Péchy Jeanette, most Szepesyné ott vala. Nem boldog!!!)

Onnan B. Prónay Simonnéhoz mentem Györgyére, s úgy egy kedves barátunkhoz. Azt előli a legveszedelmesebb hypochondria. Ki ki fakadt felesége ellen, s elválást forgata. Kín volt hallgatni panaszait, hogy ennek minden levele *veszekedés* és *píronság*. Vele együtt menék Pestre. Bécsből visszajövé, csak síró anyját lelém; maga feljött, még pedig szörnyű langoló szerelemmel sietvén kedves ellenségéhez. — Isten tudja mi lesz ebből. E napokban látni fogom.

Kultsár engem, feleségemet és leányomat ebédre hiva, s estve felé literarius consessust tartánk. Prof. Fejér praesideált, és Prof. Szűcs a piarista és philos. prof.¹ — Fejér vitte a szót: 1) Eggyezünk meg valaha, s írjunk egyformán. 2.) Írjunk egy period. írást, recenseáljunk, de úgy hogy a külsők bennünket tisztelhessenek, s ismertessük magunkat velek tiszteletes oldalakról. 3) Hagyjuk abba valaha a versificatiót, s dolgozzunk solidus dolgokat. Mely szók egy Universitásbeli professortól! Szemere és Vitkovics nagyon nyomták: szóhoz sem tudtam jutni, s Szemere azt mondá, hogy az olvasóknak van oskolájok, nincs az Íróknak, és így recenseálni, vágni, verni kell. Fejér: De az rút. — Vitkovics: Hát mért örült Prof. Úr, mikor mi Czinkét vertük? (Érteltem hogy mind ezek nekem mondattatnak, Himfy, Szabó Dávid, és a Fejér meg koronázott Pályairása miatt a Magy. Tudós Társaság felől; de még hallgatók.) — Én az első pontra azt kérdém, hogy ha eggyikünknek magát a másikának fel kell aldozni, hogy eggyesség legyen írásunkban, a Jottista fogja e ezt tenni, vagy az Ypsilonista? szükség e ez? Mit használ hát az ily egyformaság, s mit árthat a *nem*? Literar. dologban illik e eggyezés miatt tenni valamit? — Ad 3-um: A florista abba hagyja e a floristaságot s répát ültessen e? — Ad 2-um.) Én Himfyt recenseáltam, s alá írtam nevemet. Sicáriusi dőfést nem szoktam adni, mint a Mondolatisták. Az én lolkem nem ismer irígységet s kevélységet, de az élességet nem szégyellem, s tudom hogy az mit

¹ A másolatban is ki van hagyva a név.

használ. Fejér: Neked nem volt szabad Himfyt recenseálnod, neked azt Pestre kellett volna beküldened; Himfy általad meg van bántva. — Ezen utolsóra elborzadtam. — Fejér: Igen; magasztaltad, de 10,000-t adál neki, s 10,000-t elvettél tőle. Elnémultam. Vitkovics tagadta ezt. — Pestre kellett volna beküldenem? Ki teszi azt? Melyik Recensens teszi azt? Nem vala e elég hogy én az általam készült Recenziót mind Pápaynak az övé felől, mind Himfynek a Szerelnek felől megküldém minekelőtte kinyomtat[attam]. Köszönje Himfy magának, hogy azolta egy betűt sem ír hozzám. Hogy én Himfyvel közlém kézírásban a Recenziót, azt ezek nem tudták. Fejér elnémult reá, Vitkovics fel felsikoltott, tisztának, nemesnek találván. — Ígyje el, édes Uram Öcsém, a Mondolat és minden nyíl azolta reám Himfy és Szabó miatt lövődik, éreztettem velek hogy ezt tudom. Virággal azt hitették el, hogy én őtet is gúnyolom, s ez a derék és jó ember az ily gyanút le nem tudja tenni. Kultsár egy szót sem szólla, mert édes, és csak hátulról taszigálgat. De én neki még némely szavait is tudom. Ilyen ez: B . . . m a lelke Kalvinistája, s ő akar tönust adni? ő lesz dictator közöttünk? — Végre Fejér kifíttenté a nagy titkot. Himfy és Tóti Takács akarnak írni egy Journált. Himfy egy esztendei cursust a maga költségén adand ki, de úgy hogy csak az menjen be, a mit ő akar kiadni, bevenni.

Midőn ezek így mennek, megszólal Beregszászi: «*Kicsoda az a Pápai?*» Tudattam vele. — Más nap azt kérdi: «*Kicsoda az a Baróti Szabó?*» Ezt nem állhattam, s mondtam: Prof. Úr kevélyen tetteti magát, hogy a Pápai és Szabó neveiket nem ismeri? — Felel: Biz ő soha sem hallá neveiket. — Én: Hát az Úr még is Dissertatiót ír a Magy. Philologia felől? Nem jobb volna e ezeknek munkáikat elebb megolvasni? Elhallgatott. Kultsár és az övéi szertették, hogy vertem Beregszászit, de nekem minden barátságok mellett ellenségeim, még pedig inkább személyemnek, mint dologomnak, ügyemnek.

Döbrentei közlé velem a Ságbi Ferencz levelét. Ez az ember a Tóti Takácsnak a tubája. Azt ír a Döbrenteinek, hogy engemet megintsen, hogy én a nyelvet ne rontsam, ne útáltassam. A Levél egy második Mondolat. Én a levelet a Vitkovics ebédjénél vettem Kultsárnak jelenletében, s fen szóval felolvasám. Kultsár elholt a levél első soraira; félt hogy az ő neve is elő fog fordulni. De bizony Döbrentei nem sokkal jobb ezeknél. Vissza jöven Bécsből, Helmeccz-nél olvastam egy akkor érkező levelét, melyben írja H.-nek, hogy

az ő újításai s a Kazinczyé s a Szemerée, Kölcsenyé *neki nem tetszenek*. — Mely nagy momentomú *nem tetszés!* — Írtam neki ez éránt, s a levelet megolvastatám Helmecezzel.

Kenderesi hosszú levelet íra Virágnak az én nyelvrontóságom által szent tűznek hevítve. Ezt nekem *nem* Virág mondá. — Mit csináljon az ilyenekkel az ember! — Egy nagy ember hosszan perle velem. Szónak sem ereszte. Igen szépen kimondám neki, hogy *ahhoz mi tudunk*. (ezt Pali mondá Rádaynak, de nem e szókkal.)

Bécsből vissza jöven, Kultsár Ságghinak ismeretségebe jutata a híd mellett álló sétálón. Oda jöve a nagyon kedves külsőjű Hoblik is. Sággh tudta hogy nekem az ő levelét megküldé Döbrentei. Szóllék vele. A mely fegyverrel én élek más ellen, miért nem él azzal más én ellenem? De a czimboráskodásnak nincs haszna, s azt becsületes ember nem teszi. Czáfolják meg excursiómat Daykában és Báróczi-ban, s lemondok mindenről. De vaktában magamat meg nem adom, s engemet a tudatlanok lármája el nem némit. Hallgata.

Győrben meglátogatám Takács Józsefet; reszkete mikor magam megnevezém. Tekint. Úr titulust adánk egymásnak. Csókkal vála el, de tudom én, mit ér az, s tudattam vele hogy ötet minden titkai-ban ismerem. Elmondám hogy Himfy terjesztgeté el a Mondolatot Somogyban, s Ruszek mindenfelé. Ekkor kinyögte, hogy Somogyi általa akart íratni praefatiót a Mondolat elébe, de ő nem írt, mert ez nem is könyv. Azt feszegette hogy a mit teszek, *sok*, keveset lehetne. Azt kérdém, mi *sok*? — «Úr — minek ez a szó?» — «De az *üresség* minek?» — Bécsből vissza jöven, hozzá szállék Téten. Ott vacsorála Horvát András, a Zircz Emlékezetének éneklője. Szép lelkű derék ember. Téten született Himfy is. Atyja él és veszekedik Takáccsal. Háza olyan mint akármely Érsemlyéni kis úré; kerítése sövény, és rossz sövény. Erre is lehetne pasquillt írni mint ők ellenem. — Pápán Pápai Sámuel, Zirczen Dréta Apát nem vala oda haza, s így visszamentem Györgybe [!], mert arra jobb az út, s mindenütt készen a forspont; Veszprém felé nem úgy.

Trattnernél ebédelénk Kultsárral és egy Bulla nevű némettel. Ez hallá szavainkat, s belé elegyedett. Wo ein Wort mangelt, dort muss man es deriviren; kann man das nicht, so muss man eins *schaffen*, sonst steckt man. — Lám! kiáltám, mit mond még az is a ki nem tud magyarul. Kultsár fülelt, s édes volt, édes maradt.

Ha Uram Öcsém valamit talált vagy olvasott, a mit el lehet nekik mondani, tudassa velem. El fogom az Osszián Előbeszédében.

Ahlwardtnak Ossziánját megvevém 30 fn. Bécsben. E szerint dolgozom újra Ossziánt még e holnapban. Addig az Uram Öcsém Rhode által fordított Ossziánját itt tartóztatom.¹

Superint. Báthori Gábort az úczán leltem, Helmecczivel sétálván. Szörnyen elkínzám örök édességek mondása alatt. Helmecczi neve.

Schedius a theaterbe jöve hozzám. Más nap meglátogattam. Haben Sie meine philolog. Excursion vor Dayka und Báróczi gelesen? — Ja. — Erinnern Sie sich, was ich dort gesagt habe? — Recht sehr wohl. — Was halten Sie davon? habe ich recht, oder die Puristen? Billengett. Azt mondta hogy igen, és hogy nem. — Die ungarische Sprache ist eine *oriental.* Sprache, und Sie wollen sie zum Occidentalismus ziehen. Jó szándék, de azt úgy kell tenni, mint midőn az ötvös olvaszt öszve két metallumot, nem mint midőn a *fugok* kilátszanak. Csendesesen kihallgatám a fecsegést. Végre kértem, miben áll a Magyar Nyelv Orientalismusa? a szókban? flexiókban? syntaxisban? képekben? phrázokban? — Elakadt; azt felelte hogy írva felel. — Így szokott mindég mikor elakasztatik. Szemere azt mondja, hogy soha sem fogom látni az ígért írást.

Horvát András Téli pleb. e szóra taníta: *hanyag* víz — tepida aqua.* Ez ott a paraszt nép szájában forog. Minthogy *langy* vizünk van, jó volna, úgy mond ő, a hanyagot által vinni az *indifferens* ideája kifejezésére. Emília Galottinban ez áll tegnap oltá (az egyenlékeny-t kitörlem.) §. *Sila* myops, *silaság* myopismus. *Elpangott* étel, friseségét elvesztett ízű étel. Törtelen és Zemplényben is ismeretes.

Az Orosz Császár igen szép ember, a kis Napoleon isteni gyermek, a Prussz. király eggy magas, száraz vagy csak igen karesú ember. Eggy cseppet sem kapa II. Friedrichből. A Dán királynak fejtér a haja még a pillájin is. De ez tudós, nagy lolkú és vizsga ember.

Ajtay Sámuel Öcsémnek köszönöm a *balkány* magyarázatját. Tegnap vettem levelét. Balkány a hegyalján az a *paries intergerinus*, mely a csolnakot két részre osztja. Ezen ül a hajós midőn a csolnakot hajtja.

Medicus Jeanettel emlegetünk Uram Öcsémet, de csak három

¹ Itt nyilván hiányzik valami a másolatból, mert nagy hézag van hagyva.

* Ez a Sándor Lexiconában már meg van. Sándor agyon lövé magát Bécsben. — Kazinczy F. jegyzete.

szóval. — Péchy Jeanette egy fiatal, szép, de faragatlan ifjúhoz méne. Négyesen lakik Borsodban a Tisza mellett. Egykor gazdag lesz az ura, mert *eggy* fiú; de az atyja még soká halhat meg, s most meg van a cifra ló, koesi, jáger, paszományos eseléd, de *eggy* vagy két szobája van, kamarája üres, teheneit, marháját az Ipa mind elhajtotta, s a V. Palatinus kénytelen vala segédjére lenni a síró leányának.

A mai újság szerint kész munkáimnak 4. és 5. része. Amaz Yorick leveleit s Érzék. Utazását, s a Római karnevált, az Esztellét (Stella), Clavigót, a Testvéreket foglalja magában. Venni fogja Uram Öcsém az exemplárokat ha elérkeznek.

Uram Öcsémnek kedves lesz az én levelem: de az Uram Öcsémé is az lesz nekem. Ajánlom magamat becses barátságában. Sophie köszönti szíves barátsággal.

Kérem Uram Öcsémet, küldje vissza Sylvester de Sacyt, az az a Vater allgen. Grammatikáját. A pataki examenkor vehetném. Palitól minden könyvemet elhozám, mert nem dolgozik.

Jún. 3dikán. Ez a levelem készen volt tegnap, s ma bontám fel Nagy Ferenczét. Az Uram Öcsém igen kedves levelét abban vettem. — Helmecezi nagyon szeretetre méltó ember, s szüntelen halad mert tanul. Azt ritka teszi. Derekasán oda beszéll Kultsárnak, kimondván hogy K. semmit nem olvas és így nem tudhat. — Horvát István Május 3d. eskettetett össze a Kilián feleségének testvérével, a ki Ürményinél Gesellschaftsfräule volt. Megértvén hogy Pesten vagyok, béjött hozzám, egygy estvét együtt tölténk. Kért hogy ne irkáljak, mert leveleimet harmadik Vármegyében is olvasgatják. Azt én tenni nem fogom, de hasznomra fordítom tanácsát.

Széphalomi, Jún. 12d. 1815.

Édes Uram Öcsém, kedves barátom,

Az ezzel együtt menő levelet nem mertem elindítani, félvén hogy ott, a hol még sem felejtetik a Vitkovics-hoz írt epistolát, feltöri valaki. Azonban jó az Uram Öcsém postán küldött levele is, mely nekem azt az utat szabja előmbe, hogy leveleimet Uram Öcsémhez Ajtaiak által küldjem. De én azt sem tudom, hogy Ajtai mely postáról veszi leveleit, és gyakran e. Ezeket tudassa velem Uram Öcsém. Én legjobbnak látnám, hogy leveleimet Uram Öcsém-

hez Szathmár Németi predik. György József Úr által küldjem, a ki nekem igen kedves barátom (Újhelyi predik. volt). Ezt már tőle fogja venni Uram Öcsém, mert hozzá ma írok, úgy értvén ezen órában, hogy a Szathmári Nagyprépost Újhelyben vagyon. —

Nevettem a Semlyényi papot. Nagy baja a kalvinistának hogy az azt hiszi maga felől, hogy ő mindent *tud*, s mivel azt hiszi, azt tartja hogy hibázhatatlan. Ilyen az is, hogy a Téli pleb. versét Horvát Istvánhoz én írtam.

Valóban, édes Uram Öcsém, nekem felette kedves volna ha Uram Öcsém a Kazinczy munkáit recenseálná, még pedig úgy, mintha Uram Öcsém Kazinczyt soha nem látta volna, mintha őtet nem szeretné, az az irgalom és kémelés nélkül. Én abból tanulnék, s úgy hiszem hogy engem senki sem taníthat más mint Uram Öcsém és társa Szemere. — Oda számlálván magno sed proximum intervallo a két pesti barátot. Geszneremet György Úrtól veheti Uram Öcsém addig is míg az examenkor megküldhetem. Nekem egy exemplárom sincs, csak Bácsmegyeiből sincs.

A Superint. Kis versei felől Kézy és Vályi Nagy prof. Urak azt beszéllek nálam kevés napok előtt, hogy azokat Pataknak tanítói s tanulói úgy becsülik a hogy nem semmi magyar író.

Sietek ezen levelemmel, félvén hogy a Szathmári prépost itt találja hagyni. De még azt kell mondanom, hogy Pali már ferdőben volt, mikor haza érkeztem Bécsből. Péczelen apr. 17-én elválást forgata címében. Újhelybe jövé, Dókust nem hagyta alunni, hogy parancsoljon forspontot hamar, hamar, hamar, mert az ő felesége beteg; meghal ha őtet reggel még ágyban nem leli. Oly korán indult meg, hogy ámbár Újhely Lasztóczhoz egy statió, kedves feleségét még ágyban lelte. Én tegnap estve Rátkai Nánival Mikóházán valék, s ez azt beszéli, hogy szertelenül szerelmcsék egymásba. Azonban Kr[isztina] aligha nem idvezül, felette rosszúl van. Szegény Pali! quanta laborat in Charybdi!

2932.

Kazinczy — Kölcsy Ferencznek.

Széphalom Jun. 21d. 1815.

Édes Uram Öcsém, kedves barátom,

Ma vevém Uram Öcsémnek Junius Sdikán írt s a Munkácsi postáról jött levelét. Kedves nekem az hogy Uram Öcsém szomjúzza az én leveleimet, s örvendem hogy jelenthetem, hogy egy tele tömött levél Uram Öcsémet a Szathmár-Németi predikátornál Tiszt. György József Úrnál várja. Uram Öcsém maga tegyen mindent hogy ezt vehesse; azt oda haza [!] érkezésem után (Junius elsőjén) nem sok napokkal írtam; de a vivő, a Szathmári nagy Prépost elébb ferdeni ment. Ha Uram Öcsém elébb tudatta volna velem, hogy levelet a Beregszászi postáról veszen, postán ment volna a levél. De ezt én csak ma értém. De járasson Uram Öcsém néha a postára.

Engem most nagyon elfoglalt Osszián. Bécsből hoztam meg az Ahlwardt fordítását három kötetben 30 fntért. Pedig minden kép nélkül s cifra papiros nélkül van. Valót mond ez, hogy az ő fordítása használhatatlanná teszi az előbbi minden fordítást. Mikor Macpherson után a német fordítók Fionghalt etc. emlitenek, sok helyett egészen más valaki szól. De ezen felül sok egyéb megtévedéseket is teve Macpherson és őutána a többi. Bizony az én újabb fordításom nagy nyereség lesz a Magy. publicumnak. A misoxenusok el nem rettentének. Nem ingerlem, de most sincs kevesebb újság a fordításban, mint volt. Most még felét sem dolgoztam le, pedig e holnapban készen kell lenni két harmadának. Az első kötetet postán küldém le Trattnerhez.

Pali fered — bár gyönyörűségek árjában! Semmit sem tudok felőle miolta haza értem, mint azt, Rátkai Nánitól, hogy nagy szerelemben vannak egymás eránt. Csak némely szerelem marakodó szerelem ne volna! — Nagyon félek én, édes Uram Öcsém, hogy itt az egyik fél sincs vádoltathatás nélkül. Legalább nem értem mi az, hogy néha igen nem, néha igen igen. De én ebbe magam nem avatom; csak részvétellel nézem, mely nem csak szabad, hanem kötelesség is.

E napokban a Cs. Ujfalusi Predikátortól M. Szabó András Úrtól vettem egy Alcaica Ódát, hozzám. Én az ollyat mindég rettegve

olvasom mikor jön. Feleltem reá prózában, a mint képzelheti Uram Öcsém.

Ha Uram Öcsém új szót hall, vagy olvastában talál, ha nyelvünk rejtettebb tulajdonára akad, ha valami akad elébe, a mi az én dolgaimat segéllheti, kérem közölje velem. Gyűjtsön Uram Öcsém ilyeneket minél nagyobb számban.

Trattner azt kívánja hogy Januarban a Messziást nyomtathassa. Bár akkor is kívánná, de félek, nem fogja, mert azt alig olvassa több mint Ossziánt, az pedig vel duo vel nemo. Das natürliche! das platte! ez kell nekünk és ez sem igen. Azonban ez bennünket el ne csüggyessen. Jön egy jobb idő, s mi nem hirt vadászunk, hanem hasznót — a közönség hasznát. — Most rövid a levél; de a Szathmárból érkezendő nem az. Ölelem, édes Uram Öcsém, a legszívesebb barátsággal.

[Másolata a M. Tud. Akad. könyvtárában: M. Irod. Lev. 4r. 122. sz.]

JEGYZETEK.

2707. 3. kikezdés: «Az *Ahlwardt* és *Rhode* Ossziánjai eránt megújítom kérésemet.» Ahlwardt fordítása a következő czímmel jelent meg: «*Ossian's Gedichte im Metro des Originals, zum erstenmal übersetzt v. Chr. W. Ahlwardt.*» 3 köt. Lipcse, 1811. — E kiadásról Graesse így ír: «C'est la meilleure traduction quant au l'entendement de l'original, mais le style et les vers sont moins élégants que dans les versions de Stolberg, Rhode, Förster et Jung. Il y en a une nouv. éd. Leipz. 1839—1840. 3 tom. in 16. Av. 3 fig. en bois.»

Rhode fordítása «*Ossians Gedichte; rhythmisch übersetzt von J. G. Rhode*» czímmel három kötetben, Berlinben, 1800-ban jelent meg; második kiadása u. o. 1818.

II. o. 4. kikezdés: «Hallom hogy a' *M. Kurir*' leveleiben Téged bántottak.» Czélzás a Magyar Kurir 1814. évf. (júl. 8-ki) 3. számához csatolt Honnyi Levelek 3. számában megjelent gúnyos híradásra, a mely nagyrészt Helmecczynek a Kazinczy munkáiról frott jelentéséből van összeszedve, a mint következik:

«*Híradás. Helmecczi Úrnak, a' ki Doctor a' Szép M. M. 's B. a' P. m. k. Fő Tudományszéknél, a' Magyar Kurirral csereszett gyönyör jelentése Kazinczy-nak munkái kiadása eránt, annyi bájt ümlesztett és olly entheoszt adott belém, hogy nem senkibe lángolóbbat, nem egybe is szerentsébet arra, hogy pályára lépjek, 's dijjkoszorút nyerjek, melyet mind [!] déltzeg ifjú mind azon egynek tartok. Úgy hogy noha még eddig a' porseregben voltam, mely nékem diszteléségemre volt, ki akarok haladni léptsőről léptsőre elő a' feljebbekre; 's magamat kitisztogatni 's tsinosbítgatni az eredeti dörögés és óság szennyeiből, túl emelkedni a' fonákságokon, 's letelepithetni Literaturánk' parlagain egy remeket, mely bájlón fogja lebelgetni nagy Pathósszal és lángözönnel, egyszersmind mennyei rokon húrokon a' Grátiák' ketseit vékony bájos pongyolában, 's reménylem, hogy igen kedvencz Arkász leszek, mivel ctetem egyszerű hív és gyönyör alakokat fog előteremtteni, melyeken sok tsín, kellem, déli [!] fenség, erő, báj fog lenni, 's előmleni, mint mester-míven. Gyönyörrel, magasztalásokkal fogja majd olvasni az én korom ezen fiatalkori dolgozásomat, kivált a' jobb lelkek: de a' porsereg nem: és szentül; mert attól kedveltetni diszteléség. Ám hadd hunyorogjanak és huhongjanak a' pujaság 's myopizmusz baglyai, tsak a' fel avatott, és ezen én unokai nyelvemmel rokon lelkek zengjenek diadalmi paeant a' böldeg jóslatra.*»

Egy két szót bát munkám belsejéről, külsejéről.

Prosával elegy drámái jámbuszt akarok létre hozni, a' mostani elchezült pénzetlen időben előfizetési úton, ha a' szép szándék boldoguland, ilyen tizim alatt:

A' zsuqori ablakból egy gyönyörű Tündér.

Ez poétai szerzemény: tsapongó lángözönnel leszsz írva, és ki leszsz vedlesztelve minden rettegősködések zordonságából: de ennek meg jelenhetését tsak Előfizetők segédhazafiságának foghatja a' nemzet köszönhetni, mert könnyebb 's jutalmasb módot ennél eszközölhetni azt, nem tudok, 's nem látok elfogadhatónak. Lesz abba hív honnosítás, aesthezis, 's az aranykornak oly való mássa, hasonmássa, hogy akarmelly Referendár megesmérheti annak való betség, ha ő velem egy szempontból nézi, itéli. A' külsőjét a' mi nézi: a' homloklapon lesz egy vignette, és a' Régiségnek egy szép szobra, melly mivel a' leg ügyesebb művész által készülendő leszen, ez által egy különös mestermív tsudálhatására fog eljuthatni mind a' pórsereg, mind a' nagy érdemű Közönség.

Az árráról, melly a' mív betséghez képest sok nem lehet, ez után fogom értesíteni a' Közönséget, addig vesztog serénységgel [!], arról elnémúlok.

Írtam Kenderesen 23. May 1814.

Rapolti Mihály m. k.

Jegyzés. — Látni való, hogy a' tisztelt Író úr, ki a' M. Kurirt ezen Híradásnak kinyomtatására szívesen megkérte, valamint ezt, úgy a' zsuqori ablakból ígért *gyönyörű Tündért* is, mint nemzeti megmívelt nyelvünk' remek mustráját akarja tükör gyanánt a' közönség elcibe betségatani. Sokak meglátják ezen tükörben a' magok szépségét, vagy rútságát. Leszen é foganattya, az idő fogja megmutatni. Mi is ki kérünk néhányat a' *gyönyörű Tündérből*: 's azon fogunk lenni, hogy sok vevőket találhassunk néki.

Ehhez az (okt. 7-ki) 29. számhoz csatolt Honnyi Levelek még a' következő pótlékot közli:

«E' mellett a' *Híradás* mellett a' kézírásban *Mottó* is találatott, de mi ezi akkor, rész szerént azért, hogy úgy gondolkoztunk, hogy az a' könyv elején úgy is majd olvastatni fog, rész szerént pedig azért, hogy a' M. Kurir keskeny levelein más tzikkelyeknek is helyet nyerjünk, elhalgattuk volt. Most, hogy a' Híradás kiegészztődjék, Tisztelt Olvasóink' engedelmével ezen Mottónak is juttatunk itt egy kis helyet: így következik:

Szép Nyelvbővítés: népségelem, 's csevittés,

Százszaka, művödelem, és veteményedelem.

A' gobóts, ifjoneczok, a' rentze, köröncze, vadonczok,

És a' társadalom, könyvets, Uralkodalom.

Tetsztizeség, hadrász, Tábiráz — *már a' hideg is ráz* —

Püspökségelem, rozs sz falat, el se nyelem!

Csabai. A.»

(Vétetett a' Mondolatból.)»

A mottó szavait végül meg is magyarázza, így: népségelem — népesség; — *csevittés* — idősités; százszaka — század; művödelem — fábrika; veteményedelem — veteményes kert; gobócs — golyóbis; ifjonecz — ifjú; rencze — laistrom;

köröntze — kerülő írás; vadonez — természeti, mesterség által nem változtatott, eredeti; társadalom — társaság; könyvets — könyvetske; uralkodalom — birodalom; tetszitze — széptudomány; *hadrász* — verbunkos; *tábirász* — jegyző, notárius; püspökségelem — püspöki megye. i

2708. 2. lap alúl 15. sor: «Groff *Elcz* . . . » *Eltz Anzelm Kázmér* grótot 1764-ben honfiúsították. Vukovár egészen e család birtoka volt; — gyermekei közül kivált *Imre* viselt előkelő tisztségeket, mint szerémi főispán s diplomatiái követ. L. Nagy I. id. m. IV. köt. 27. l.

A levélben említett *Spissich Jánosra* nézve l. a *II. k.* 579. lapját.

5. lap alúl 5. sor: «*Spissich* az Epitaphiumja miatt halála után is szenvedett egy kis nyomozást.» V. ö. a *VI. k.* 548. 549. lapjaival.

2709. A levél vége felé: «Er (t. i. Klopstock) hat eine Ode an den *menschlichen* Alexander, wo er ihn in Gegensatz mit dem Macedonischen Eroberer bringt.» Klopstocknak ez ódája *Kaiser Alexander* czímmel jelent meg, s minthogy Kazinczy máshol is hivatkozik rá, közlöm a lipcei, 1804. kiadás után (VII. köt. 50. 51. l.):

Kaiser Alexander.

Erscheinen sah dich, heilige Menschlichkeit,
Mein wonnentrunkenes Auge. Begeisterung
Durchglühte mich, als in dem stillen
Tempel ich sahe der Wohlfahrt Mutter,

Zur Zeit der Leugnung Dessen, der schuf! zur Zeit
Der nur verheissnen, neuen Beseligung
Der Nationen, in den stummen
Hallen ich sach die Gottbelohnte.

Allein die Stille floh; in dem Tempel scholl's
Von frohen Stimmen. Eine der Stimmen sprach:
Euch wägt die Menschlichkeit, Gebieter.
Staub ist der Ruhm auf der ersten Wage,

Wenn eure Schale sich nur ein wenig hebt:
Weh euch alsdann schon! Wie auch die Vorwelt, sprach
Der Stimmen eine, wie die spätern
Völker vergötterten Alexander;

Ist Schmach doch dieser Name den Herrschenden,
Die er uns nennet. Eine der Stimmen sprach:
Her von der Ostsee bis gen Sina's
Ozean herrschet ein edler Jüngling.

Der hat des Namens Flecke vertilgt; der ist
Des Streiters am Granikus, bey Arbela,
Des Streiters in den Wäldern Issos,
Aber im schöneren Kampf, Besieger.

Der hat gesehn der heiligen Menschlichkeit
Erscheinung. Thaten folgten dem Blick! Nun scholl's
Von Melodien, und tausend Stimmen
Feyerten Russiens Alexander.

U. o. utolsó pont: «Superint. Kis hat mir seine Te Deum Predigt geschickt.»
L. a XI. k. 414. 549. lapjain.

2710. A mint Kazinczy e levélhez mellékeli a Kis János verseihez írott előszavát, épen úgy közli a kiadásban is, kivéve azt a néhány apró változtatást, a melyet Kis János tett az előszón, és a mely e levél csillag alatti jegyzetében látható; a kiadás előszavának datuma aug. 7. V. ö. a 2741. számú levéllel.

2711. Fölül 6. sor: «Ö most nékem ajándékot küld: *Horatius Wakefieldii.*» Horatius műveinek ezen kiadása a következő czímmel jelent meg: *Horatii opera quae supersunt; rec. et notulis instr. Gilb. Wakefield. London, imp. Kearsley 1794. 2. tom. in 8°. Avec 2 front. gr. —* E kiadásról Graesse így ír (III. köt. 356. l.): «Cette nouvelle revision du texte a été entreprise sans l'aide de mss., uniquement d'après les conjectures de Mss. Bentley, Markland et Wakefield, les notes sont pour la plupart critiques, mais la punctuation a été essentiellement améliorée.»

2712. 17. lap 2. kikezdés: «A' vastag szemöldökű Emberről itt csak úgy szoktak emlékezni, hogy Fűles.» Sárközy Teleki László gr. somogymegyei adminisztratort érti.

18. lap fölül 1. kikezdés: »*Baranyi József Urba* elől adott példád ...» V. ö. a XI. k. 2704. számú levelével.

20. lap 2. kikezdes: «Ismét a' F[űles] jut eszembe, ötöt Testvérje vagy nem Testvér, hanem közelről Atyafia, *Sámuel*, kapitány volt ... nékem úgy declarálta ...» *Teleki Sámuel* gr., a kire Sárközy hivatkozik, nemcsak nem testvére, de meglehetősen távoli rokona volt az *Esdeklés* írójának; 1822-ben halt meg mint százados; felesége Serényi Francziska grófnő volt. L. Nagy I. id. m. XI. köt 90. 97. lapjait.

*Kováts József*re nézve, a kinek Széchenyi Ferencz grófhhoz intézett költeményét közli Sárközy, l. a VI. k. 1416. számú levelét s az erre vonatkozó jegyzetet.

2714. 26. lap alúl 10. sor: «Hát Ö Excellja a' *Herczegi menyü Festetics* mit teve az árváért ...» Festetics György gr., a Georgikon alapítója értendő, a kinek a fia, László, Hohenzollern-Hechingen Josepha herczegnőt vette nőül. Ugyancsak őt érti Kazinczy, midőn *zopfös György grófról* beszél leveleiben.

2715. 2. kikezdés: «Dókus barátom beszéllé, hogy ... az én kedves Wesselényimet látta Bécsben. Minden *hír, melyet ezen lelkes ifjú* barátom felől veszek» ... Wesselényi Miklósról s utazó társairól az akkori magyar lapok is említést tesznek, de jóval későbbi időről; így a Magyar Kurír 1814. évf. (nov. 18-ki) 41. száma melletti Honnyí Levelek 36. száma:

«Ez idén is számosság voltak látogatói és vizsgálói a' Georgikonnak ... Mélt. B. Hadadi Wesselényi Miklós, a' ki terjedett Tudományával, nagy Talentomival s egyéb tündöklő erköltseivel meg bizonyítja, hogy Óssei között Palatinust

számlál. Ama tudós Döbrentey Urat is nevezhetjük, nem különben Pataky Moses Urat és Mélt. Losontzi Báró Bánfy Károlyt.»

A Hazai és Külf. Tudósítások 1814. évf. (decz. 7-ki) 46. száma pedig így ír: Festetics György gr. «szép tetteinek híre sok távulról való Utazókat is húz ide (t. i. Keszthelyre), kik valóban mind álmélkodással telnek el, midőn annyi sokféle és illy jól rendbe szedett Intézeteket szemlélnek. Ezen ősszel nevezetesen itten valának két nagy reménységű Erdélyi Gavallérok, ú. m. Mélt. L. B. *Bánfy Károly* és Mélt. L. B. Hadadi Wesselényi Miklós Urak. Ezen ifjú Bárány Wesselényi ama nagyilelkű Miklósnak fia, mindenre való figyelmettségével és az egészről való gondos tudakozódásával megmutatta azon talentumát, mely nem kétes bizonyossága egy olly híres Nemzetségnek, melyből már Palatinusunk is vőlt.»

2716. 31. lap: A «Kazinczy által projektált rend» a kiadás folyamán változást szenvedett; t. i. a IV. kötet Yorick leveleit s az Érzékeny Utazásokat meg A' Római Karnevalt foglalja magában; az V. kötetben Goethe drámáinak fordítása olvasható: Esztelle, Clavigo és A testvérek; a VI. és VII. kötet Ossian énekeit tartalmazza, a VIII-dik kötet *Salamandrint, a képszoport* s *Egmontot* foglalja magában.

32. lap fölül 2. sor: «La Rochefoucauld elébe a' *Csehy barátom élete* jő, mellynek reményem nem fog sajnálni az Úr néhány lapot.» La Rochefoucauld maximáinak fordítása Kazinczynak kilencz kötetes gyűjteményében nem jelent meg, elmaradt a Csehy életrajza is, csupán arcképe jelent meg a IV. köt. elején. Később e hiányt Kazinczy az *Erd. Lev.*-ben pótolta. V. ö. a 2914. számú levél jegyzetével.

Már előbb tett Kazinczy erre vonatkozólag készülleteket; írt a Csehy József testvérének, Istvánnak, s barátjának, Miháلكovics Józsefnek. E levelek eddigelé ismeretlenek, de mind Csehy István, mind Miháلكovics J. válasza fennmaradt a Csehy József kéziratai között (M. T. Akad. M. Iród. Lev. 4r. 46. sz.); e leveleket, valamint Fejér Eleknek a Csehy Józsefről szóló megemlékezését is ide mellékelem, a mint következnek:

1.

Csehy István — Kazinczynak.

Tekintetes Tábla Bíró Úr,

Tudós- és különösen tisztelt Uram!

Csehy József Kapitány Testvér Bátyám lévén, lehetetlen volt örömmel nem fogadnom a' Tettes Urnak azon becses Levelét, melly által tudósított, hogy az én Bátyámnak, (a' kit én örökké kesergék) Emlékezetét valamely Irás által meg tisztelni és fen tartani szándékozik. Ezen tudósítás pedig annál is örvendtesebb előttem, mivel olly Férfitől jött, a' kit én is jeles Munkáiról tisztelni meg tanultam. — Ösmeretesebbé tették én előttem a' Tekintetes Urat ezen Bátyámnak írt 19 darab első Leveli, a' mellyeket ő utolszori itthon létében pecsét alatt ide haza hagyott, én pedig halála után fel szakasztottam, mellettek találtam Tisztelendő Virág Benedék Úrnak is Leveli, mindezeket én a' leg drágább hagyománynak tartok [1], és fogok tartanni, kevéskedem magamban, hogy birtokomban illy kincs legyen.

A' Tckintetes Úrnak kívánsága szerint, a' mennyire tudomra van, József Bátyám Biographiáját le írom: Született ő itt Olgván Csallóközben Pozsony Vármegyében 1778. 2-a Mart. Az Atyánk, a' ki nagyon szegény Szülöktől született, Csehy András volt, üdövel még is annyira ment, hogy nekünk illendőbb nevelést nyújthatott. Volt ő a' Gróff Pálffy és Berényi Háznak 's több Familiának Ügyök Kormányzója a' Királyi Táblán és ezen Pozsony Vármegyében Tábla Bíró, meghalt 1800. 2-ik Augustusban. — Az Anyánk pedig Udvarnok Rozália, a' ki most is éll özvegységében.

Iskoláit József Bátyám kezdte Budán, onnan a' Pesti Universitásra által ment, ott három esztendeig a' Philosophiát, négyik [!] a' Just el végezte 1799ben. Királyi Stipendiumot húzott grammaticalis Iskoláitól kezdve. — Jurista lévén, a' Francia nyelvet tanulta egy Francia Mestertől, kit az Atyám csak két hónapokig fizetett, de maga szorgalmatossága által még is e' nyelvet tökéletesen meg ösmerkedett. Az Olasz nyelvhez pedig úgy jutott, hogy ő egy Vén Olasz Mestert Magyarul, e' pedig őtet Olaszul tanította, fogamatossan tanították egymást.

El végezvén az Iskoláit, Juratusnak fel esküdött, az Atyám erővel Prokátort akart belőle készíteni, de ő neki régtől csak a' katonaságra volt kedve, ennek pedig oka a' világba való vágyódás volt. — Azt szokta az Atyám unszolásaira felelni, hogy ő a' Prokátorság mellett el felejtí a' mit tud, és hogy ő izetlenkedni senkivel sem szeret; többi közt az Atyám a' Prokátorságban próbálgatván őtet, azt kérdé tőle, mit felelnél ha téged valaki bizonyos Jóság ki bocsájtása végett admoneáltatna? Azt felelném, ugy mond, Barátom! ha tied — vedd el. A' Prokátorságtul tehát tellességgel irtódzott. — Látván végtére az Atyám, hogy le nem mond fel tett szándékáról, már nem ellenkezett benne. Kadéttá kívánta tehát tenni az akkorban Pesten fckvő Spiényi gyalog Regimentjében, de ő ugyan akkor Pesten levő egy Császár Huszár Regimentbeli Fő Hadnagynak kezét adott 1799-ben az Atyám Jedzése szerint 17-ik Novemberben, a' mint pedig Tisz. Virág Benedek Úr emlékezik a' Magyar Minerva harmadik Kötetjében, 23-ik Novemberben. — Harmad nap mulva el is ment Pestről Gyöngyösre a' Reservához, és már Kadét nem akart lenni, hanem csak Köz Legény, fel tévén magában, hogy eleitül meg próbálja a' Katona szolgálatot. — Gyöngyösön volt egy télen, onnan maga fel kívánczozott az Armadiához, és Marcziusban egy Transportal mint substitutus Vice-Káplár által masírozott Pesten. Az Armadiánál azon a' nyáron egyszerre Al-Hadnagy lett és egyszersmint Adjutans a' Generalis Walibörnél, a' ki mellett tán hat esztendeig, azután pedig Báró Mohr generalisnál adjutánszkodott, mint [!] addig, méglen Kapitány nem lett, folyvást ezen Császár Huszár Regimentbe volt.

El esett mint Svadronyos Kapitány az utolsó Russus Háborúban 1812-ben 29-ik Septemberben Lithvaniában Luboml város mellett ágyu golobis által, a' melly bal vállának jövéen, azt szívével együtt egyszerre el hordta, 's azon pillanatban oda lett. — Könnyű Halál ugyan, de csak azt fájjalom, hogy éppen abban a' Háborúban kellett meg esni. — Hátra hozatván Teste — a' Tiszt Társai ki kardal, ki sarkantyúval egy vermet ásván, őtet és valamelly Driver nevezetű Hannoveranust, Blankenstein Regimentbeli Kapitányt, egy más mellé takarták. — Bár csak már valamelly Magyar mellé juthatott volna, kiket annyira szeretett, 's tán nyugtobb maradtának Tetemei.

Barátjai kik voltak Deák korában, azokra, minthogy én még akkoriban gyermek voltam, nem emlékezem, úgy szinte Katonaságában is kikkel barátkozott, és kikkel levelezett mindenekkel, bizonyossan nem tudhatom, minthogy egész Katona életében igen keveset voltam vele személessen. — Kiket tisztelt leg jobban életében, kiket kívánt még holtá után is csekély hagyományával meg tisztelni, ki tette Testamentumában, mellynek Párja reményem, hogy Tekintetes Úrnak is meg küldetett. — Annál nagyobbban betsüllöm én is a' Bátyám árnyékát, hogy ő ilyeneket tisztelni meg tudott.

Egyébb történeteiről én nem tudok írni, azt egyedül írhatom felőle, hogy mindenkor szorgalmas és mértékletes Életet viselt, szerette Hazáját, szerette Anya Nyelvét idegen Tartományokba is. Gyakorta mondotta gyermek koromban: a' kívül Magyarul beszélhetsz, azzal más nyelven ne szólj; meg tartotta ezt ő maga is híven.

Ezeket írhatom a' Tettes Úr kívánsága szerint tudtommal, ha még tán valamely környül állás kívántatna, a' melyet elő adhatnék, csak tessék engem per Posonium, Samariam, Olgya tudósítani, első kötelességemnek tartom, azt azonnal teljesíteni. — Köszönöm egyszersmint Testvéreim nevében is, hogy a' Tettes Úr ezen Bátyámat még életében becses Barátságában be fogadta, és azon nagy lelkűségét, mellyel holtá után is emlékezetét fen tartani igyekszik. Én pedig magamat szívességében ajánlván a' Tekintetes Úrnak és maradok

Olgyán 15-ik Aprilisben 1814.

Alázatos Szolgája 's örökös Tisztelője

Csehy István mpr.

Pozsony Vármegye' Vice-Fiscalissa.

Kazinczy e levélre jegyezte, a mi a Csehy arcképe alatt olvasható.

2.

Csehy István — Kazinczynak.

Kedves 's Drága Uram Bátyám!

Még Május Holnapban hozzám küldött örvendesztető Levele Drága Uram Bátyámnak oly bátorságra vezérlett, hogy minyárt Levelem elején én is Atyáinknak szokásához ragaszkodni és Rokonyi nevezettel élni merészek, tellyes reménységgel lévén, hogy ez által leg kisebb nehesztelést magamra nem hárítottok.

Kivánta tőlem Kedves Uram Bátyám Testvéremnek azon képét, mellynek a' fehé köpönyeg van fel vetve vállaira, c' mivel igen nagy darabba volna, kisebbet kívántam vétetni; egy jó Barátom azt azonnal magára váltotta, és kedvezni akarván, azt is oda tette, a' mi abban nintsen, tudni illik a' Loding szíjját, és azzal szembe tűnő katonai hibát ejtett, mert azt az jobb vállára függesztette, a' mit ime ide zárok; — de egyébből tökéletesen el találta.

Ha tán ezt nem használhatja Uram Bátyám, talállok benne módot, a' nagyba lévő Képének Széphalomra való le szállítására.

Mindenkor azon gondolatba voltam, hogy személessen is ösmérte Uram Bátyám a' Testvéremet; — de igaz az hogy a' Barátságához nem a' szükség, hogy egymást lássák; sokat látunk mi, és tán mindennap látunk, a' ki még sem Barátunk.

Igen is olvastam Helmecezy és Tratnernak azon Tudósítását, a' melyet Uram Bátyám Munkái Kiadások eránt a' Publicumba bocsájtottak, praenumeraltam is ezen nevezetes Munkákra, és [a'] napokban egy darabját már meg is kaptam a' Pásztorinak képével.

Csodálkozom azon, hogy a' Testvéremnek Testamentoma még ekkoráig Uram Bátyám kezébe nem került, hozzám két párban is meg küldetett, egyike a' Fels. Consilium által, a' másika a' Ns. Regiment által; azért ennek egyik hitelesített mását ide zárom. — Ki mutatta abba József Bátyám a' kevéssel is Hazafiúi szívét, mert azt is Magyar Litteraturánk elő segéllésére intézte. — Áldom azért Hamvait!

En a' Verschlag eránt már kétszer irtam a' Tobitschauti Uradalomhoz Morvába, de feleletet nem kaptam, nem rég irtam a' Ns. Regimenthez is. — Sajnálom ha kézhez nem kerülne, mert abba a' könyvei, Mappái és egyéb Irásai lesznek, úgy gondolom.

Ezek után midőn magamat tovább is szíves szeretetében ajánlom, áldandóul maradok

Kedves Uram Bátyámnak

alázatos szolgája és örökös tisztelője

Olgyán 2-ik October 1814.

Csehý István mpr.

Csehý József végrendelete, a melynek párját Csehý István e levélhez mellékeli, itt következik:

Testamentom.

1-o. A' mi Atyai és Anyai örökségem van, eresztem a' természetes Successio útjára.

2-o. A' Tobitschauti Uradalom Cancellariáján le tett Verschlagot öcsém vegyék magokhoz és tartsák magoknak.

3-o. A' tábori equipageom, lovaim, uniformisom etc. 's egyéb találtató táborba vélem hozott javaim, 's kész pénzem felől e kép rendelek:

a) a' halálom napján személyem és lovaim körül szolgálatot tévő katonáknak, vagy szolgának legálok kinek kinek *Ötven forintot in valutata*. Bécsi divat szerint.

b) a' többi a Nemes Regiment ne sajnálja az én Kedves barátomnak *Constantin Emmanuel Gyikának* Szala Vármegyében a' Bellatinczi Uradalom mostani birtokosságának kezéhez szolgáltatni, olly barátságos le kötelezéssel, hogy ennek az értéknek $\frac{1}{3}$ részit *Kazinczy Ferencz* barátomnak küldje által Zemplén Vármegyébe Széphalomra, S. A. Ujhely mellett; $\frac{1}{3}$ részit pedig Tiszt. *Virág Benedek* barátomnak Budára, $\frac{1}{3}$ részit maga *Emmanuel* barátom fordítsa [a] Magyar Litteraturának elősegéllésére.

NB. Mivel ezt a' Testamentomot egészen magam kezével irtam, elegendő erőt veszen alá írássommal a' Regulamentom értelméhez képest. Marsban Lublin tájékán 18. Junius 1812. Csehý József m. p. Kapitány [a] Nemes Császár Huszár Regimentjébe.»

A végrendelet alatt olvasható a hivatalos bizonyíték, hogy az Csehý József eredeti végrendeletével mindenben megegyezik.

Miháلكovics József — Kazinczynak.

Tekénteles Ur,
Nagy Érdemű Barátom Uram!

Pestre lett mostani bejövetelem alkalmatosságával meg látogattam Nemzeti Könyv Nyomtatónkat, Trattner Urat, és a' mint fent Tisztelt Uraságod jeles Munkáinak ki bocsájtatások elintézése eránt tudósított, akkor vettem észre, hogy el felejtethetlen 's becses Emlékezetű Barátom — a' kedves Csehynk olly dicsőséges helyet foglalt Nemzetünk fő Litteratorának ki bocsájtandó Munkáiban! Én a' boldogultnak tartós Barátságával dicsekedhettem: közel tíz esztendőknél el folytok alatt, a' mint Pesti Tanulásunk után egy mástól meg váltunk, sűrűbb Levelezéseink által pótoltuk ki a' kölcsönös veszteséget: az én kezeim között vannak tőle közel 100 darab Levelek, melyeket becses maradványok gyanánt meg tartottam: — De ezeknél is nagyobb kincset nyertem életben lévő Testvér Bátyától Fő Tisztelendő Titularis Kanonok és előbb ugyan Zsámboki, most pedig néhány hetek oltá Kállói Plebanus Csehý László Urtól, ki nála volt minden írásait el hunyt Barátunknak kezeimhez adta, 's azokkal meg ajándékozott. — Nem magyarázhatom ki, meg vallom, mennyire ohajtom azon különös, ugy jeles Iffiúnak, a' Musák szelid Baráttjának emléke 's neve meg örökösítését! Azért is kész vagyok Diszének magasztalására mind azokat meg osztani, melyek tőle kezeimnél vannak, sőt ha úgy fog tetszeni, minden kéz írásait bátorságos kezek által Berényből Nagy Érdemű Barátom Uram kezeihez Széphalomra által tenni. Csehynk Írásai között reá akadtam egy általa készített eredeti Magyar Románnak Töredékeire is, mellynek el hányódott részeit fent említett kedves Testvére Csehý László Ur öszve fogja keresni és azoknak meg küldésöket is ajánlotta. Egyedül Uri becses Válaszszától függesztem tehát fel, mi tévő legyek, vagy is el küldgyem é Tisztelt Barátom Uramhoz, és mi móddal ez érdekelt maradványokat: vagy azokból Biographiájának tökéletesebb elő adására belőlök datumokat küldgyek? Én ugyan minden esetre olly Fel tétellel voltam, hogy el hunyt kedves Barátomat a' Nemzettel 's Litteratura Baráttjaival bővebben meg esmértessem: hanem hátra vonom azonnal, oránta 's árnyéka eránt való Tiszteletből magamat, mihelyest ezen az úton neve tündöklésének fényét meg esmérem: Meg érdemli valóban, hogy neve nagy Baráttja által dicsőítessem! — Én Pesti mulatásomból ezen holnap utolsó napjain Jász Berénybe viszsza térek, és mennyire meg vidámit mostani gyenge Egységem mellett azon Gondolat! hogy Tisztelt Barátom Uram becses Levelét oda haza olvasni szerencsém leszén. — Az ülő élet és Notariusi sűrű Foglalatosságok meg gyengítették Egységemet, de a' mellynek viszsza szerzéséhez még nagy reménységeim vannak. Ajánlom mindenekben 's Honnyi Litteraturánk javára mindenkor kész szolgálóimat: Uri becses kedvezéseibe ajánlott tellyes Tisztelettel vagyok Pesten, Aug. 25-kén 1814.

Tisztelt Uraságodnak

alázatos szolgálja
Miháلكovics József mpr.
Districtualis Fő Notárius.

Igen nagyon kívánnám tudni, honnét kerülhetett kézhez Csehý Barátunk írott képe?

4.

Mihálkovics József — Kazinczynak.

Baráti Ölelés, és szíves Tisztelet!

Viszont való köszöntésül!

A' Barátság édes hangja annak ajakiból 's Tollából, kit tisztelünk 's szeretünk, a' leg kellemetesebb lepetéssel [!] bájjolja meg a' Lelket; Dicsekedve számítottam mindenkor jobb szerencsém 's kedvesebb óráim közé azon üdő pontot, a' midőn több esztendők előtt Berényben két ízben Nagy Érdemű Barátom Hozzád szerencsém lehetett:* meg ujjaltak ismét azok Levelednek vételével, a' midőn újra Baráti szavaidnak hangját rokon érzéssel fel esmértem: — El felejteti egy üdöre szomorúságomat azon gondolat: hogy el hunyt Barátunknak emlékezetén, kit mind ketten olly igen szerettünk, szömláink meg és fel találánk ismét egymást: Legyenek áldottak hamvai, és emlékezetének meg örökösítése támaszson a' Jók közül helyébe olly Honnyi Lelket, a' micsodást ő benne el vesztettünk!

Csehýnek Írásait ez uttal csekély Jegyzékeim mellett Trattner Urnak által adtam a' végett, hogy azokat biztos kezek által Helmecezy Úr utasítása szerint Széphalomra által küldgye: éppen ma írtam itt Pesten léttemben Festivérének, Pozsony Vármegyei Fiscalis Csehý István Urnak is, mind Battyának Jósefnek festett képe meg küldése, mind egyébb maradvány Írásairól való bővebb Tudósítás eránt. Meg írtam nékie, hogy képét egyenesen Trattner Urnak ide Pestre küldené meg.

Csehýnek hozzám írott Levelei Bizonytságot tésznek, mennyire sohajtott Barátságod után! és melly exaltált érzéseket lámasztottak Lelkében Leveled, mellyekkel később őtet meg tisztelted. Valóban felejthetetlen vesztéségünk közé számítom, hogy őtet sem én, sem Te többé nem láthattuk: — Én őtet köz katoná ruhában láttam 's öleltem utólszor, a' midőn a' Gyöngyösön fekvő Reservától meg látogatott: 's esmértem meg őtet Berényben jó Baráttimmal, jelesen Tekintetes Stegnerné házával, kikről Leveleiben folyvást emlékezett.

T. Stegnerné, valamint Laczkovics László Úr is egésségesek; meg mondtam mind kettőjöknek a' Baráti üdvözlést. Kedvesen vették azt és viszont való szíves Tiszteletöket tészik általam. Stegner Eliz, néhai Districtualis Fő Notarius Dósa Antal Úr özvegye, éppen e' napokban tért Bécsből vissza, a' hol Tavasz oltá Altyánál Obrist Lieutenant Stegner Urnál mulatott, és részesült a' Bécsi pompás örömekben: most vissza fog vélem térni Berénybe, a' Barátság karjai közé, hol kellemetes Társaságában ismét részesülünk: meg olvastattam véle Leveledet: a' Baráti csókot is én vettem által, mellyről tollam által ezennel számot adok: ő mostan virágjában lévő szép aszszony, és a' szép elme, derűlőbb okosság kérkedékeny hívság nélkül egyesültek benne. Örömmel értettük kellemetes hír adásodból házi Boldogságodat, melly előttünk leg valódiibb Áldás. és leg érzékenyebb Jutalmok a' Jóknak: Add tudokra ezennel Kedveseidnek hódoló Tiszteletünket. Stegner Eliz magányos özvegy, két esztendeig tartó házassága után egyetlen leánykája is meg halt; — nékem, ki viszont dicse-

* Kufsteini utam alatt Munkácsra 1800, és osztán szabadon 1803. — Kazinczy F. jegyzete.

kedve említem hasonlóan házi Boldogságomat, egyetlen egy Júlia leánykám van, ki a' 13-ik esztendő fogja nem sokára be tölteni, és tellyesíti atyai örömeimet. — Hivatalos Foglalatosságaim között kevés időt fordíthatok egyéb Tárgyakra, melyekkel ki terjedtebben használhatnék: itt igyekszem azokkal kedveltetni Nemzeti Litteraturánkat, kikkel szorosabb kapcsolatban vagyok: Munkáidra is 12 számmal szerzettem Előfizetőket, kik ki nem térhettek Buzdításaimnak: kevesen vannak közöttünk, kik a' szépnék érzéséig fel hatottak volna!

Nagy kún kerületbeli Fő Fiscálisunk Laczka János Úr Tiszteletét izeni általam: és ha mi hír adások kívántatnának Bessenyei György eránt, melyek kivált Bécsben töltött üdö pontyát tárgyzának, ajánlja általam kész szolgálattját, minthogy Bécsben sok üdöt töltött azon érdemes Hazafinak Társaságában és szorosabb kapcsolatban volt vele. — Hát Csehynek Morvában hátra hagyott Irásait meg szerezhettük é? Én ugyan ez eránt meg kértem mind a' Kállói Plebanust, Fő Tiszt. Csehy László Urat, mind fent érdeklett Fiscalis Csehy István Urat, kit, valamint Csehy Ignácot, leg fiatalabb öccsöket is jól esmérem, minthogy mindnyájan Pesten tanulták Iskoláikat Attyoknak ott laktával. — Testvérhúgokat 1812. Eszt. egy Pap, ki Olgya vidékén káplánkodott, dühös szerelemből meg lötte: özvegye volt Gaal nevezetű birtokos Nemes Embernek, ki a' Bécsi Gárdából lett haza mente után Feleségül vette, és néhány esztendőknél el töltökkel özvegyen hagyá: eként azon egy esztendőben kettős csapás és szomorúság érdeklé őket, ugy életben lévő édes Anyákat is. Ezekkel be zárom Levelemet 's álbátatos Tisztelettel vagyok J. Berényben 8ber 28-án. Pestről lett haza érkezésemmel, 's jelen Levelem holnap végével küldöm ismét Pestre.

Mihálcovics mpr.

Az Orosz és Burgus Monarchákat láttam! azokról az újság Levelek bőven fognak emlékezni.

5.

Fejér Elek emlékezése Csehy Józsefről.

Csehy József Kapitány Úr s Barátomról való emlékezeteim!

Pestről, ahol is Juratus volt, jött Gyöngyösre 1799-ik Esztendőben, 1-a Császár Első Huszár Regementyének Reservájánál, amelynek akkori Kórmányozó Svadronyos Kapitánya Puskáss Mátyás Ur volt. Köz legénynek állott be, s vélem együtt pajtáskodott. én ugyan már mintegy ött hatt holnapokkal öregebb Katona lévén, a Karabéllyal, s Karddal való gyakorlásokat meg tanultam. Öszve barátkozván egymással, szüntelen együtt valánk, s nem volt egyikünknek is több barátunk egymásnál. Én a Fegyver gyakorlásoknak rend szerént való fogásaikat és vágásaikat mutogattam meg neki, ő pedig engemet a soló minnettre tanított. Ezen derék, tanult és ki pallerozott Férjfi egy szelid, egyenes, jó szívű és nyájas barátságú volt. Sok féle nyelveket tudott. Minden szerelte, magok a Fő Tiszt Urak szüntelen véle kívántak lenni különösen pedig minden szép gyülekezetekben, s Bálokban az ő szép maga viseletéért, s jeles könnyű tánczáért a Városokban lévő Nagy Uraságoktól s Dámáktól ki kéretetett a Kapitánytól s meg kellett neki mindenkor jelenni. Erkölse kiváltképpen józan, — soha az ember egy rossz szót sem hallott szájából. — Soha öltett haragban lenni nem láttam. Alig töltött három holnapokat el, a Strása Mesterünk *Hacz János* mellé

segéd képpen rendeltetett, s ott ő dolgozott éjjel nappal egyaránt, úgy hogy amaz éjjelenként kóborlott s kártyázott, regvelre még is mindég minden munkáját tökéletesen készen találta. — Fél esztendő után ment fel a Rajnánál akkoriban fekvő Regementünkhöz úgy mint *Frajter*.

Mostani utolsó háború alatt ő rendeltetett ki mint Svadronyos Kapitány Reserva Comendássának Jólsvára Ns. Gömör Vármegyében. De ő nem akarván ezt el fogadni, meg kérte egyik Kapitány Pajtássát, Bárány nevezetű Urat, akit is mind testes complexiójára, mind pedig páros életére nézve gondolván azon helyre alkalmatossabbnak, ekképpen ejtette ki szavait: Barátom! mennyi te a reservához, úgy is feleséges vagy, s nékem könnyebb itt szolgálnom, mint néked: — ezen kérése általa örömet el fogatott, s ő helyében ez rendeltetett ki újjabban. Ő pedig ellenség előtt forgolódván, az első actioban való menetelével az ágyú golyóbis elsőben a Lovának fejét érvén, onnantól reá a mellére esve, őtett egyszerre tsendes halállal el altatta. —

D. 27-a Febr. 1815.

Fejér Elek mpr.

Péczel, Februar. 28d. 1815. Helmeczi tegnap tudósította Édes Uram Bátyámat azok felől, melyeket általam veve; irt Trattnerrel is. Én csak Vitkovicsal és Horvátal lehettem, mert a' Commissiók minden időmet elfogták. Hallásból tudom, hogy Virág Horácz Episztoláját fordítja. Eddig kezéhez jutott Uram Bátyámnak Horvát kikelése Schwartner ellen. Schw. fű mérgeben. Azt mondá hogy gyűlöletessé tétetett a' natio előtt. Eggy valaki huszon négy aranyat teve Horvát asztalára, midőn otthon nem volt ilyl karczolva tett írással: *A' N. Lajos és Mátyás védőjének*. Én vásár után mingyárt indulok vissza. A' parancsolakra gondom lesz. — Ezt az írást¹ itt felül talán használhatni fogja Édes Uram Bátyám. Maradok alázatos tisztelettel. Szemere Pál.

2718. 34. lap fölül 4. sor: «A mit a' lányom születésekor írt . . .» Kazinczy e sorral valószínűleg Vályi Nagy Ferencz sonettjére czéloz, a mely *A' házi boldogság* czímmel a X. k. 148. lapján jelent meg.

U. o. kikezdés: «Mélt. Zeyk Miklós úrnak levélkéjét hozzád ugyan jól tevéd, hogy nekem megküldötted.» V. ö. a XI. k. 2706. számú levelével.

2719. 35. lap alúl 6. sor: «Hát Te mit tudsz a' meg haltt öreg *Poturnyai*-ról?» V. ö. a 2737. számú levéllel. *Pottornyay András* kobulniczai és csernyinai birtokos Zemplén vármegyében; neje Szirmay Anna, kitől négy leánya született: Anna-Mária, Teréz, Janka és Klára. L. Nagy I. id. m. IX. köt. 468. lapját.

2720. 41. lap fölül 6. sor: «Consil. *Mikos*ba . . . derék embert ismertem meg.» *Mikos Mihály* 1780 óta volt az erdélyi kancellaria tanácsosa és referendarius. L. Nagy I. id. m. VII. köt. 495. lapját.

U. o. a köv. sor: «Az ő Bureaujába dolgozik *Ürményinek* is egy közbeecsülésbe lévő *fia* . . .» Cserey Farkas *Ürményi Ferenczet* érti, a ki 1780-ban született s 1858-ban halt meg. Viselte a temesvári kamara igazgatói tisztét, cs. és kir.

¹ T. i. Fejér Elek írását, a mely után ugyanazon papírra következik a Szemere néhány sora.

kamarás, főmeci főkormányzó volt; s mint ilyen val. belső titk. tanácsosi méltóságot nyert, 1843-ban pedig koronaórré választották. L. Nagy I. id. m. XI. köt. 430. lapját.

2722. 54. lap. alúl 13. sor: «*Ochsenhauseni* Hertzeg Ministerünk...» Kenderessy *Metternich Kelemen*, Winneburg és Ochsenhausen herczegét, a híres és hírhedt külügyministert érti, a ki ekkor már aranygyapjas vitéz, a sz. István-rend nagykeresztese volt.

2725. *Liszkey Sámuel* Magyar Izsépen (Zemplén m.), 1762. decz. 24-kén született; iskoláit Sárospatakon kezdte s ott is végezte 1782-ben; ekkor a málczaei egyház segédpapjául választotta; 1799-ben a palágyi egyház, majd a nagykaposi, végre 1810-ben az abarai egyház választotta lelkészeül, s itt halt meg 1831. febr. 15-kén. 1794-ben a felső-zemplén-unghi egyházmegye tanácsbírája, két év múlva jegyzője, 1810-ben pedig esperestje lett. Tót nyelvű egyházi énekei Sárospatakon, 1824-ben jelentek meg. Egyháztörténelmi munkái nagyrészt kéziratban vannak. L. Magyar Plutarch, I. k. 258. 259. lapjait; v. ö. Szinnyei J. id. m. VII. köt. 1307—1309. hasábjaiával.

2727. 62. lap alúl 7. sor: «Szenczi Molnár Albert a' *könyv-nélkül tanulást* már *kordélyba-tanulásnak* csúfolja» Kazinczy Sz. Molnár Albert «*Dictionary Hungarico-Latinum, et Lat.-ung. Frankfurt, 1614.*» című munkája következő helyeire czéloz:

178. lap: Kordéra kitanolom, edisco memoriter;

336. lap: Edisco -- Kitanóloom, kordera megtanóloom;

391. lap: Memóriter — Kordéra, könyv nélkül, reá emlékezően . . .

2729. 74. lap fölül 12. sor: «Szomotorra mentem ki az Újhelyi Papunkkal, segédet kérni az öreg vak és fősvény *Klobusiczky*nétől. Azt felelte, hogy *ha lesz*, ad valamit a' *Templom fedele elkészítésére.*» Kazinczy Zétényi Klobusiczky Pál, az újhelyi ev. ref. egyház pártfogóját, illetőleg ennek özvegyét érti; Klobusiczky 1800. nov. 7-kén halt meg Szomotoron, és a sátoralja-újhelyi ev. ref. egyház ugyanazon év decz. 7-kén gyászünnepelet rendezett emlékére. Klobusiczky Pál 1751-ben vette nőül Pallay Erzsébetet, a férj 1800-ban meghalt, neje tehát tizennégy év óta volt özvegy; gyermeke nem volt. V. ö. Fejes I. id. m. 177. 178. lapjával s a *M. T.* 386. lapjával.

A sátoralja-újhelyi ref. templom zsindefődele ekkor nagyon rozszant állapotban volt; tornya különben is — költség nem lévén — már eredetileg is «nem valami jól és szilárdan épült». Ezért az egyház tanácsa most azt tervezte, hogy új tornyot építtet s a templom tetejét palakővel födeti be. Kazinczynak e leveléből láthatjuk, hogy ő már 1814-ben buzgólkodott e terv valóstításán s nem 1815-ben kezdte, mint Fejes I. id. m. 180. lapján írja. Pár évi törekvés csakugyan valóstította is a lervet; azonban az adakozók névsorában a Klobusiczky névét nem találjuk. De, úgy látszik, az özvegy végrendeletében nagyobb összeg alapítványt tett a sátoralja-újhelyi ref. egyházra, mert Fejes I. id. m. 185. lapján azt írja, hogy «1823-ban lépett életbe a Klobusiczky Pál és neje Pallay Erzsébet hagyománya, a melyből 4000 v. frtot papi fizetésre adott, 1000 frtot ispotályra és iskolára».

2732. 80. lap fölül 8. sor: «Gessnernek első Kötetét épen nem fogom tartóztatni, 's azalatt míg veendem, Életét írom-meg.» Az életrajz meg is jelent az idyllek első kötetében, 10 lapon.

81. lap fölül 1. sor: «Dömötörnek írtam választ minapi levelére.» I. a XI. k. 2681. számú levelét.

2733. 82. lap fölül 9. sor: «A' második *Predikátorunk* . . .» T. i. György József. V. ö. a 2729. számú levélcl.

2734. 3. kikezdés: «Az Erdélyi Museumnak egy Recenziója került hozzám: de tsak kéz írásban.» Döbrentei Gábor levele szerint e recenziót Szacs vay írta, valószínűleg még Szacs vay Sándor, a Magyar Kurir első szerkesztője, mert csak a köv. év elején halt meg.

2736. 3. kikezdés: «E' napokban a' Kassai 79 esztendő Püspök, Mélt. Szabó András Úr, Ujhelyben mulatott 's bér mált.» Erre vonatkozólag a Magyar Kurir 1814. évf. (okt. 28-ki) 35. száma mellett Honnyi Levelek 31. számában ezeket olvassuk: «S. A. *Ujhely* Oktob. 12-dikén: — Mélt. Szabó András Kassai Megyei Püspök Ő Nagysága a' Canonica Visitatiot (melly már 42 esztendeje ezen Megyében sok viszontagságok és változások miatt nem történt) Szent czéllýába vévén, abban Sept. holnapnak 12dik egész Október 12-ik napjáig híven fáradozott ezen Tek. N. Zemplén Vármegyében, a' hol is a' N. Vármegyétől kitelhető tisztelettel fogadtatott el; a' Vármegye szélinn egy Deputatzio és 40 lovas N. Vitézek mentek Ő Nagysága elcibe, és czeknek előre lovaglása után vezetett bé az Megyébe. Ujhely várossa előtt várta egy nagy számú Deputatzio a' N. Vármegye Gyűléséből, a' hol is Nemz. Udvardi Kossuth András úr, a' Megyének hiteles All-Jegyzője, egy különös szép köszöntéssel fogadván el a' Megye részéről Püspök Ő Nagyságát, azután a' népnek egész nagy innepléssel való örvendezési és Vivat kiáltási és nagy ágyu dörgések közt számos kotsikkal kíséreteket bé a' Vármegye házához; ezek után két napi itt mulatás idején mindenkor ünnepelte a' nép ittélét minden kitelhető pompával Ő Nagyságának, úgy nem különben a Megyének minden városaiban az egész fáradozása idejében. — Elmenetelével ismét Deputatzio küldetett a' tisztelt Megye részéről Ő Nagyságának tiszteletére, mellyel hálaadással a' Canonica Visitatióban fáradozó fő lelki Pásztort útnak ercsztette.» — V. ö. a 2743., 2745. számú levelekkel.

2737. A levél vége: «Kérlek, Regmeczet ne tedd boritékjaidra. Ott egy férjfi testvérem lakik.» T. i. Kazinczy József, a kivel K. Ferencz kiszabadulása óta oly sokat versengett, s a kire állandóan panaszkodott. L. különösen Kazinczy Ferencz följegyzéseit az Irodalomtörténeti Közlemények, 1902. évf. 191. s köv. lapjain Dékány Kálmán közlésében.

2738. 92. lap 9. sor: «És képzel, eggy illy szép képet, és benne egy olly tisztelt Polgáráról, mint Dréla! azét, a' kit . . . annyira tiszteltem, míg a' *Horvát András versei megett álló Jegyzéseket olvastam is . . .*» Horváth András a *Zircz emlékezete* cz. műve végén Dréla Antal rövid életrajzát is megírta, erre czéloz Kazinczy.

Ugyan e pont végén: «Oh, az az *eggyik jegyzése hátúl.*» Kazinczy bizonyosan Horváth András következő jegyzetére czéloz:

«A' Hazai Literaturának emelkedése, F. T. Dréta Urnak mennyire szíven fekszik, sokan tudják, és abból a' tetemes segítségből, melyet annak elő mozdtására nyújt, eléggé ki tetszik. — A' kik azt ótsárlják a' Magyarban, hogy a' Literatura' dolgában és a' szép Mesterségekben egyébb Nemzeteknél hátrább vagyon, nem tudják, mit mondanak. Mert, ha ki azt fel-veszi, hogy mi Maecenásainkat egy körömrre felírhatnók! azt inkább tsudálnia lehet, hogy úgy vagyunk, a' mint vagyunk. Hogy a' többi okokról és akadályokról halgassak, a' józan okosság tanátsolja. El értik ezt azok, a' kikhez szöllok; bár azok értenék, a' kiket illet! — E' szív fájdalomat mely sokan érezik!»

2740. 102. lap fölül 16. sor: «A' Berlíni *Bode* és Göttingi *Kaestner* . . . » Az elsőre nézve l. az V. k. 1140. számú levelét s az erre vonatkozó jegyzetet. — *Kaestner* Ábrahám Gotthelf, az ismert költő és mathematicus (1719—1800), a ki 1746 óta volt a göttingai egyetem mathematicai és physikai tanára; Sipos Pálban is a mathematicust becsülte, azért kereste fel őt leveleivel, a melyek a Sipos Pál kéziratai között maig is megvannak a M. T. Akad. kéziratai között.

103. lap alúl 19. sor: «Minden mindenre reá nem ér. Én ezt a' Gessner' életében beszéltem el.» Czélzás a Gessner életrajzának következő pontjára: «Erzették a' németek, hogy Gessnernek vannak érdemei; de hogy benne nemzetek hallhatatlan költővel dicsekedhetik, az nekik csak épen akkor lón megfogható, mikor az ő fénye Párizsból sugárta-ki, 's az egész mívelt Európával egygyütt a' Költő' hazáját is eltöltötte. Francziára legelőbb Ábele fordítatott. A' könyv szennyes köntösben jelene-meg, mert a' franczia Nyomlató nem ígért szerencsét egy német-ember' munkájának, 's el vala lepye hibákkal; és még is olly kedvet találta, hogy tizen négy nap múlva másod ízben kelle sajtó alá vétetnie, és minekelőtte az év eltölt, harmadszor. Hüber most neki-bátorodott lefordítani az Idylleket is; 's Párizsnak első rendű Tudósai, kik Gessnert Ábele' megjelenése olta irigylették a' németektől, egymással vetélkedve csinosították a' német Hüber franczia stíljén; Vatelet pedig, ki Költő is Mívész is vala, vignetteket rajzolt és metszett a' könyvhez.» stb.

105. lap fölül 1. sor: «Tegnap . . . által sétáltam . . . *Comáromy István* Abaúji Fő Notáriushoz . . . » Kúji Komáromy István (a levélben említett Komáromy György fia) előbb Abaúj megye főpénztárnoka, később főjegyzője volt. 1824-ben alispánná választatott, részt vett az 1825—7. országgyűlésen is, mint ugyanazon megye követe; felesége Bárczay Borbála volt. Komáromyt a király tanácsosi tisztséggel tüntette ki s 1838-ban Abaújmegye főispáni helyettesévé nevezte ki, a midőn egy — nyomtatásban is megjelent — beszéddel foglalta el székét. L. a M. P. 387., Nagy I. id. m. VI. köt. 318. lapját és Szinyeyi J. id. m. VI. köt. 819. hasábját.

2741. A levél 106. lapján Kis János pesti útgáról tudósítja Kazinczyt. Erről a Hazai és Külf. Tudósítások 1814. évf. (szept. 14-ki) 22. száma is megemlékezik a következőkép:

«Fő Tiszt. *Kiss János* Evang. Superintendens Urat, a' kit a' Sopronyi Evangyelika Egyház tisztel mint bölts Tanítóját; a' Dunán túl lévő Evang.

Gyülekezetek mint gondos Fő Pásztorokat, a' Magyar világ mint tudós és kellemetes Irót, azt Aug. végén a' Pesti szokott egyházi Gyülekezet 's az ötlet óhajtó jó Baráti különös örömmel fogadták. Már megelőzte jövetelét érdemes tetteinek híre; mivel érteltük, hogy Baranya, Tolna és Somogy Vármegyékben Egyházi visitatiót tart. Mi böltességgel 's lelki buzgósággal vitte végbe ezen hivatalbéli foglalatosságát, ki-tetszik abból, hogy azon 25 Anya-Egyházakból 's több filialisokból álló szép Gyülekezeteket mind álmélkodásra 's különös tiszteletre ragadta; mert gondosan és szelédén tudakozta a' Községnek 's a' Tiszt. Prédikátoroknak egymás eránt való állapotjokat; nagy lelki erővel 's szíves buzgósággal iparkodott őket minden jóra serkenteni; szoros tiszti érzéssel sürgette a' rendtartást és igazságot az egyházi dolgokban; buzgó indúlattal 's szeléd kegyességgel ébresztette egyházi beszédeiben a' Községeket az Isten és a' Vallás eránt való tiszteletre, a' Király és Haza eránt való hívségre; az Elöljárókhoz való engedelmességre 's a' közönséges és mindenekre egyaránt terjedő Felebaráti szeretetre.»

2746. 115. lap fölül 1. sor: «A' két Bánffy Kanizsáról egyenesen Keszthelynek jött Pestre . . .» A 2715. számú levél jegyzetéből látható, hogy Wesselényinek egyik utazó társa Bánffy Károly b. volt, a másik Bánffy László b. V. ö. a XI. k. 2515. számú levelével.

2748. 118. lap alúl 4. sor: «Sie (t. i. Hajnóczy József menyasszonya) war die Tochter des Doctor Gittl (oder etwas ähnliches) in Oedenburg.» Kazinczy nem jól emlékezett a névre; Hajnóczy ugyanis 1794. május 18-án jegyezte el (második nejéül) Ilauer András soproni tanácsos leányát, Terézt, a kivel szept. elején szándékozott megesküdni, de pár héttel előbb, aug. 16. és 17. közti éjjel elfogták. L. Szinnyei J. id. m. IV. köt. 295. 296. hasábjait.

2749. 121. lap alúl 9. sor: «Becher nevezetes Alchimista . . .» Becher János Joáchim híres chemikus és orvos, 1635-ben Speierben született s 1682-ben Londonban halt meg. Előbb Mainzban tanárkodott, majd Bécsben, Münchenben és Londonban működött mint a bányáügyek felügyelője. Legfőbb művei, a melyekre Horváth Ádám is hivatkozik, a következők: 1) Actorum laboratorii chymici monacensis seu Physicae subterraneae libri II. Frankf. 1669; — 2) Oedipus chymicus, oder Chymischer Rätseldeuter, Frankf. 1664; — 3) Supplementum in physicam subterraneam, u. o. 1675; — 4) Chymischer Glückshafen oder Grosse Chymische Konkordanz, u. o. 1682; — 5) Institutiones chymicae seu Manuductio ad philosophiam hermeticam, Mainz 1682.

122. lap alúl 5. sor: «A' Halai Prof. Stahl Ernest . . .» Stahl Ernő György chemikus és orvos, 1600. okt. 21-én Ansbachban született s Berlinben, 1734. máj. 14-kén halt meg. Tanulmányait Jenában végezte, 1687-ben a weimári herczeg orvosa lett; majd a hallei egyetemre kapott meghívást; 1716-ban a porosz király házi orvosává nevezte ki. Stahl Ernő a chemia történetében nevezetes állást foglal el, mert «ő vitte be e tudományba először a flogiszon-elméletet». «Minden égethető testben van szerinte flogiszon, mi alatt ő egy égethető anyagot (principium inflammabile, ignescibile) ért; ez a flogiszon az elemi tüzet kötvé magában rejtli. A flogiszon létezését leginkább azzal vélték bizonyíthatónak, hogy kénsavból és szénből ként lehet előállítani; ők ezt t. i. úgy magyarázták,

hogy a sav a szén Hlogiszonjával egyesül, és így keletkezik a kén.» Főművei: *Experimenta et observationes chemicae*, Berlin, 1731; — *Theoria medica vera*, Halle, 1707.

A 123. s a köv. lapokon Horváth Ádám többször említi *Boerhaavet* (a szövegben hibásan Boerhaave). *Boerhaave Hermann* hollandi orvos és botanikus, 1668-ban a Leida melletti Voorhoutban született s 1738-ban halt meg. Előbb korában physiológiát, mathesist és theológiát tanult, csak 1690-ben kezdett az orvosi tudománnyal behatóbban foglalkozni; ennek köszönhette, hogy 1701-ben a leidai egyetemre hívták az elméleti orvostan tanárának; e tanszékét azonban később a növénytan, majd ismét a chemia és gyakorlati orvosi tudomány tanszékével cserélte föl. Tudományos hírneve Európa minden részéből Leidába vonzotta az orvosnövendékeket. Leida városa szobrot állított emlékének. Legnevezetesebb munkái: 1) *Institutiones medicae in usum annuae exercitationis*, Leida, 1708; — 2) *Aphorismi de cognoscendis et curandis morbis*, u. o. 1709; — 3) *Elementa chemiae*, Paris, 1724.

125. lap alúl 12. sor: «*Dalhamból* jól megtanultam . . . » Horváth Ádám Dalham Floriant érti, a kinek főbb művei ezek: 1) *De ratione recte cogitandi, loquendi et intelligendi libri III.* Augsburg, 1762.; — 2) *Institutiones physicae et mathematicae*, III. Tom., Wien, 1756; — 3) *Psychologia sive doctrina de conditione nostrorum animorum*, Wien, 1756.

127. lap alúl 8. sor: «*Még sokkal szebbek a' Leuenklaj deák versei . . .*» *Leuenclavius*, (Löwenklau — Joannes) 1533—1593. Xenophon műveit fordította s kiadta az *Annales sultanorum Othmanidorum a Joanne Gaudier e turco germanice translati*, Frankf. 1588, nagy történelmi forrás-művet.

2750. 129. lap fölül 4. sor: «Az ellenem indúlt második neheztelés is elenyészett.» Úgy látszik Cserey Miklós ekkor már tudta, hogy a király őt kitüntette, de szerényen elhallgatta. A Magyar Kurir 1814. évf. (okt. 18-ki) 32. száma melletti Honnyi Levelek 28. száma közli, hogy Cserey Miklóst a király a brassói pestis elnyomására tett üdvös intézkedéseinek jutalmául kir. tanácsossá nevezte ki «a taksának is elengedtetésével». Ugyane tudósítás a Hazai és Külf. Tudósításoknak csak az 1815. évf. (ápr. 1-ei) 26. számában jelent meg.

U. o. alúl 14. sor: «A' Szatmári Püspök, Papi buzgósága mellett, jó érzeménnyű Hazafi.» A Hazai és Külf. Tudósítások 1814. évf. (szept. 10-ki) 21. száma erre vonatkozólag a következő rövid hirt közli: «Mélt. Klobusiczky Péter Püspök Ő Nagysága a' Nemes Marmaros Vármegye 's Erdély Ország' között lévő határok oligazitására Kir. Commissarius képen Aug. elején azon tájakra távozott.» *Klobusiczky Péter* 1752. jún. 26-kán Fejér-Gyarmaton (Szatmár m.) született; Nagy-Károlyban, Kassán és Nagyszombatban tanult s 1769-ben a jezsuita szerzetbe lépett; a rend feloszlásakor a nagyváradi egyházmegye papja lett. Nem sokára püspöki titkár, várad-olaszói plébános, 1790-ben kalocsai plébános lett, azután kalocsai kanonok s az 1790—1. országgyűlésen a káptalan követe. 1807-ben nevezte ki a király szatmári püspökké, 1821-ben pedig kalocsai érsekké. Vendégszerető s a szegényeknek pártfogó s gyámolító embere volt; összes adakozásai mintegy másfél millió forintra tehetők. Magyar és latin nyelvű beszédei nyomtatásban is megjelentek. L. bővebben Szinnyi J. id. m. VI. köt. 573—576. hasábjai.

U. o. alúl 13. sor: «*Almás József*ben olyan emberre találtam, a' millyent benne találni nem gondoltam.» V. ö. a 2767. számú levéllel.

U. o. alúl 5. sor: «*Cameralis Assessor Metzner*rel egy útat tettünk . . .» Cserey Miklós valószínűen *Metzner József* máramarosmegyei táblabíróét érti.

2751. 131. lap fölül 11. sor: «A' rámába csinált képet Pesten hagyám a' testvéremnél, *Kossuthné*nél». Döbrentei Kossuth István (1774—1841) nejét Perlaky Juditot (1783—1822), mostohatestvérét érti. V. ö. Turul, 1894. évf. 67. lapjával, s az V. k. 1167. számú levelével s ennek jegyzetével.

3. kikezdés 3. sor: «A' második füzet is alkalmasint nála fog kijönni» (t. i. Trattnernél, Pesten). Nemcsak a második, hanem a harmadik és negyedik füzet is Trattnernél jelent meg. Erre vonatkozólag Döbrentei a 2. füz. végén (182. l.) a következő tudósítást közölte: «Mig azon betűk, melyekkel az első füzet nyomtatlatott, itten újra fel állítatnak, addig, nem akarván tit. Előfizetőinket sokáig várakoztatni, az Erdélyi Múzeum Pesten fog kijöni. E' mellett azok, kik munkákat küldeni szándékoznak, méltóztassanak azokat Kolozsvárra utasítani.»

132. lap a levél vége: «A' Szomorú játékra dolgozók négyen jelentették magokat.» Erre nézve az Erd. Múz. 2. füzet 174. lapján a következő tudósítást közli a szerkesztő: «Az első füzetben egy jónak találtatandó Szomorú-Játékra tett jutalom kihirdetésére *heten* jelentették magokat. Egyik magát-jelentő, úgy látszik, nem vette jól fel a' megkívánt tökéletességeket. Most hát újra jelentjük, hogy nem a' hét között leendő legjobbbé lesz a' Jutalom, hanem, mint a' hirdetés tartja, *csak egyedül azé*, kiében a' Dráma regulái legjobban ki lesznek elégitve. Ha egyik darab se találthatik olyannak, millyent várunk, a' jutalom újra egyébre tétetik. Azonban, örvendünk, hogy a' hirdetés felelőkre talált, várjuk a' tőlünk megkívánt klasszikai munkát.»

2752. 133. lap alúl 8. sor: «Ha . . . Öri Gábor élne . . .» Sipos Pál tévedt, midőn azt hitte, hogy Öri Fülep Gábor ekkor, 1814-ben, már nem él; a hírneves pap csak 1823. júl. 25-kén halt meg.

2753. 135. lap fölül 2. sor: «De bezzeg szép a' John keze által metszett *nagy polgár' képe!*» T. i. Pászthory Sándoré a *Bácsmegyei* előtt.

U. o. fölül 10. sor: «Két *Philosophusunk* is részt vett benne» (*a Mondolat* kiadásában s terjesztésében). T. i. Márton István és Ruszek József.

2755. 138. lap 1. kikezdés: «A' Hálai L. Z-ban vagy Engel, vagy . . . Schwartner sok kedvezéssel recenseálván Magy. Régis. I. Kötetét . . .» V. ö. a VII. k. 1748. számú levelével s az erre vonatkozó jegyzettel.

U. o. alúl 2. sor: «Nem a' szerelmes Versekért féltetek a' bolondoktól, hanem a' Vashámor Dominus Vobiscumjéért.» Czélzás Schillernek «A' vashámorba menés. (balláde)» című műve fordítására, a mely a Kis J. művei I. köt. 48—59. lapjain jelent meg; egyik versszaka így hangzik:

Illy serény 's buzgó tud lenni
Uj hivatalában,
Tud, valamit szokás tenni.
Az Isten' házában.

Egész végig mindent megvall.

Míg *Vobiscum Dominus*-t hall.

Mellyel a' Pap dolgát végezi,

'S a' Misét áldva béfejezi.

139. lap alúl 18. sor: «A' Gömöri Gyöngyösi azt vallja Praefatiójában, hogy ő szókat csinált . . . » Kazinczy Gyöngyösi Istvánnak a «Porából megélemedett Phoenix» című műve előszavára hivatkozik; ez az előszó a mű első, 1693-ki löcsei kiadásban nincs meg; Dugonics egy kézírati példány után közli (Pozsony és Pest, 1796), a mely a piaristák nyitrai könyvtárában őriztetik. Közlöm itt azt a részt, a melyre Kazinczy hivatkozik:

«Szükség tudni az Olvasónak: hogy a' melly szók nem a' közönséges magyar beszéd szerént tanáltatnak némely helyeken a' versekben, a' nem más-képpen esett annyira, mint a' versek' kedviért tett alkalmaztatásból: mert azoknak szoros rendi nem vehet úgy bé minden szót, mint a' folyó írásnak tágassabb mezeje; hanem a' szóknak mértékét (a' versekben bé-férkeszthetésekre nézve) az ő szokott természeteknél néha hosszabb, néha rövidebb mértékben kellett venni. Azokból hol elvévén, hol hozzá-adván, hol egyben-szorítván, és egy helyből másikban költöztetvén a' bötöket, a' melly változásokat a' Deák Poesisban *Metaplasmus*nak, más formára vonásnak neveznek, és annak egynehány spéciesi vannak: de a' nem mindenik illik a' magyar-szó' folyásához még a' versekben is; nem is szoktak vele élni. Hanem vannak olyak: a' kiket a' magyar-szóban-is folytathatni: úgy-mint:

Mikor a' szónak közepéből valamelly bötő vagy syllaba ki-vettetik, a' kit *syncopé*nek hínnak a' deákok. Illyek . . . *győzelem pro győzedelem; guzslya pro guzsallya* . . .

Némelly szóban pedig két syllabát vonnak egyben . . . *Lány pro Leány, mért pro miért*.

Én pedig más spéciesekben-is követtem a' Deák Poésist: mert némelly szóknak a' végéből-is el-vettem a' bötöket, a' versekben jobban bé-férések' kedviért. Úgy-mint: ezen szó *Veselényi* alkatmatossan nem illhetett a' versek' rendiben; el-hagyván a' végső *i* bötöt, csak *Veselén* tettem helette. Másutt pedig a' hol *gyün* köllött volna írnom, *győ* írtam . . .

És némelly szóknak a' bötü' rendit változtattam-meg, követvén ebben is a' Deák Poétákat . . . az én verseimben-is egy helyen . . . *tenyerin* vagyon írva, noha a' szóllásnak jobb rendi szerént *terenyén* kellett volna lenni: mert nem mondgyuk *tenyér*; hanem *terény*. De úgy annak desinentiája a' több versek' cadentiájához nem illett volna.

Más az: hogy a' Deákban vannak olyan szók-is: a' kiket, a' versekhez képest, hol rövideden, hol hosszsan alkalmaztatnak a' pronuntziálásban, és azokat communis syllabáknak nevezik. Hasonló-képpen a' Magyarban-is némelly szókkal mind a' két képpen élhetni, ki-váltt-képpen a' vers-írásokban . . . *tészem, tészed, tészí, etc. vészem, vészed, vészí etc. észem, észed, észí etc.* Kibez képpest azoknak én-is a' versekben az első syllabáját, a' mint a' szükség hozta, hol rövid, hol hosszú ki-mondásra alkalmaztattam, tudni-illik, a' hol a' mellettök lévő más szók' syllabái a' versek' végén hosszak voltak, hosszsan; a' hol rövidek, röviden szablam azokat-is.

És valamint-hogy a' Deák Trópusokban még az Orátorok-is olly szókkal szoktak néha élni, a' mellyek nincsenek más-kép' usushan, és azokat *verba novatáknak* nevezik; találatnak az-szerént olyanok az én verseimben-is, a' kik nem szokott közönséges szók, úgy-mint *szomorgott pro szomorkodott; misége pro mi-voltta.*

Annak-fölötte a' Deák Poésisban egész Constructiók-is usurpálatnak ollyak, a' kiknek az Orátoroknál nem volna helye: úgy-mint *Virgiliusnak*-is ama' verse: *Os humerosque Deo similis*; a' kinék más-képpen így köllene lenni: *Ore humerisque Deo similis*. Kihez-képpest énnékem-is esett a' versekben hasonlót cselekednem, és úgy constatálnom némelly szókat: hogy a' közönséges magyar beszédnek jó rendi ellen vagyon. Mind-azon-által: ha a' deák versekben meg-állhat az ollyan Constructio, talán én se vétettem, ha ahhoz hasonló rámára vontam, a' versek' cadentiája kedviért, a' magyar szóban-is némelly Constructiókat, a' többi közt ezt a' verset: *Bellóna' sisakját kevés a' ki vággya*, az az: *kévánnya*. Mert nem szokták ugyan mondani: *vággyom ezt vagy azt*; hanem: *vágyok erre vagy arra*, és úgy köllött volna annak a' versnek-is lenni: *Bellóna' sisakjára kevés a' ki vágy*; de nem illt volna az úgy a' több mellette lévő versek' cadentiájához: azért cselekettem: hogy, szokott renden kívül más formában helyeztettem azon Constructiót. Mind-azon-által: ha nem közönséges folyás szerént való össze-szerkeztetése-is a' magyar szónak, de a' versek' kedvéért meg-állhat az-is ollyan értelemmel, mintha azt mondanám: *kevés kévánnya Bellóna' sisakját*, a' mikor azt írom: hogy: *kevés vággya*.

Minthogy pedig más-képpen-is a' magyar szó és beszéd nem minden helyeken egy-arányt foly az Országban, és a' dolgok-is nem mind egy módon nevezetnek, hanem sok különbség vagyon azokban; ahhoz-képpest, a' ki csak egy részében nevelkedik az Orzágnak, nem lehet, hogy az mind meg-értse a' magyar denominatiókat; hanem több helyek-beli látás-hallás kívántatik. Mert az Alföldön mint a' Föl-földön, a' Tiszán és Dunán túl, mint innét sok dolgokat más-képpen szoktak nevezni, és a' szók' pronuciálásában más-képpen élni. És így találatnak az én Írásomban-is sok szók, a' mellyek nem mindenütt közönségesek. Illyenek ezek: *Mogorva*, a' ki annyit téssen, mint *mord*. *Fellyegeek* mint *felyhők*; a' mellyek jól lehet jó magyar szavak, mind-azon-által: a' kik ottan nem jártak, ahol azokkal élnek, nem vehetik mindgyárt eszekben azok' értelmét.

Más-képpen-is némelly szók kitől e'-képpen, kitől más-képpen szoktak termináltatni. Úgy-mint czekeket, és ezekhez hasonlókat, *élete, tekintete, kellete, vége*; némellyek így mondgyák: *életi, tekinteti, kellei; végi* etc. Ahoz-képest: mikor ollyan helyen interveniáltatik ollyan szó az én verseimben, a'-hol a' versek e' bötün termináltatnak, azokat én-is úgy tettem-fel. A'-hol pedig i bötü volt a' szók vége a' versek cadentiáján, úgy köllött termináltatni annak-is.» L. a Dugonics kiadása I. köt. XLII—XLVII. lapjait.

U. o. alúl 11. sor: «A' *Hoblik Márton* az én dolgomat el nem ronthatják.» V. ö. a 2773. számú levéllel. *Hoblik Márton* 1791. decz. 1-én Igalon (Somogy m.) született s 1845. máj. 26-kán halt meg Eszéken. Tanulmányait Kaposvárott kezdte, Pécsen folytatta s a pesti egyetemen végezte; előbb bölcséleti doctor, majd ügyvéd lett s nyilvános pályáját Verőcze megyénél kezdte mint második aljegyző; később a megye főügyészévé választották. A M. Tud. Akadémia 1832. márcz.

9. választotta levelező tagjává. A korabeli folyóiratokba leginkább történelmi dolgozatokat írt. Első önálló műve «Hoblik Márton versei» címmel Pesten, 1814-ben jelent meg. Drámát is írt «A valkói amazon» címmel, a mely színre is jutott; v. ö. Bayer J. A nemzeti játékszin tört. II. k. 45., 141. lapjaival. L. Szinnyei J. id. m. IV. köt. 921–924. hasábjait. A Hazai és Külf. Tudósítások 1815. évf. (ápr. 1-i) 26. száma közli, hogy Hoblik M. versei Kiss Istvánnál árultatnak.

2756. 144. lap 2. kikezdés: «Hallom, hogy körülítették Patakról eredett Pasquillek forognak. Eggyik azt mondja hogy az *Anyám a' Pataki Deákok maceája volt.*» E pasquill megjelent a Régi Magyar Könyvtár X. füzetében (szerk. Heinrich G.); I. a 108. 109. lapokat.

2757. A levél elején: «September elein ípom magához parantsolt bennünket, a táiba mátkásitván el Sógorom F. M. L. Gy. Gyulay Albert leányát...» Cserey Farkas sógora, Haller László gr., később Küküllő vármegye főispánja, Gyulay Albert gr. leányát, Jozefa-Annát vette nőül. L. Nagy I. id. m. IV. köt. 489. lapját.

2759. 151. lap alúl 3. sor: «Neked itt a' *Herderből lefordított pályatérst küldöm*, ha tetszik, tedd-be Muzéumodba.» Kazinczynak a fordítása az Erd. Múzeum I. köt. 4. füzete elején meg is jelent «A' szép tudományok' befolyásáról a' felsőbb tudományokra» címmel, Gyulay Lajos grófnak ajánlva.

U. o. alúl 2. sor: «Verseimet szeretném ha többé bé nem tennéd.» Az Erd. Múzeum 2. füzetében csak két epistolája jelent meg Kazinczynak, a Török Lajos grófhoz és Nagy Gáborhoz intézett; a 4. füzetben pedig két sonettje látott napvilágot: A' *Margit szigetén* és a *Sziromai Jánoshoz* írott.

154. lap alúl 3. sor: «A' *Lehóczki Stemmatographiája és Tollius* nagy segédet nyújthatnak neked mint kiadónak.» Lehóczky Andrásnak itt említett műve «*Stemmatographia nobilium familiarum regni Hungariae*» címmel Pozsonyban, 1796–1798. jelent meg. — Tollius Jakab műve «*Epistolae itinerariae ex auctoris schedis posthumis recensitae, suppletæ, digestæ, annotationibus, observationibus et figuris adornatæ cura et studio Henr. Christ. Herminii*» címmel Amsterdamban, 1714-ben jelent meg.

2761. Milyen hatással volt Wesselényire a Kazinczynál tett látogatása, arra nézve igen érdekes az ifjú bárónak Helmeczyhez 1814. decz. 12-kén írt következő levele:

«Kedves Barátom!

«Első Levelednek mint lávol létünkben is barátsági szövetségünk jelének vevése, nagy öröömre szolgált; sok szép órákat, sok lelki öröömöket ígerek én magamnak ezen egyesülésünkben.

«Szép-halmot hozod elő, óh Barátom! isteni két napot tölték én ottan. A csendes öröm 's igaz boldogság ünnepét ültük, 's el felejtkeztünk Elyziumról. A ki el csüggedve, életét meg unta, vagy bal sorsa által sáppadt ember gyűlölvé lett, 's a' ki az Aszszonyi Virtusson kételkedni kezdett, 's minden szép szelid

érzését el veszítette, Szép-halomra vele. Meg bánás környei fogják el pirult orczáit nedvesíteni.

«Képemet, mihelyt módot látok reá, vissza fogom küldeni, a' Patakiéval együtt, 's mind kettő Kazintzi számára fog festődni.

«Pesti Barátainkat tisztelem. Tudósíts a' Kazintzi munkái felől 's egyébb Litteraturánkat illető dolgokról. — Élj szerentsésen 's szeresd barátodat

Wesselényi.

«Ezen Leveletem egy el rejtett érdeméért betszűd: ezt én egy, Kazintzi kezei által csinált, 's tőle nyert tollal íram.»

2762. 157. lap alúl 8. sor: «Ő (t. i. Barczafalvi Szabó D.) még beszédben is él a' *Tetszicze* (a szövegben hibásan Jetszicze) szóval.» V. ö. a 2707. számú levél jegyzetének végével.

2763. A levél kezdete: «Vedd *Hudibrás*zomat baráti ajándékképen.» Buttler Sámuelnek e műve 1814-ig a következő német fordításokban jelent meg, s Kazinczy ezek valamelyikét érti: *Hudibras, ein satyrisches Gedicht wider d. Schwärmer (theilweise übersetzt von Joh. Jak. Bodmer), Zürich, 1765; — Hudibras frei verdeutscht von S. Soltau, Riga, 1787; — Hudibras in 9 Gesängen, neu verdeutscht von K. A. v. Gruber, Wien, 1811.*

2764. 162. lap 3. kikezdés utolsó előtti sor: «Az Incze és Szilágyi halotti praed. nem óhajtom, hogy kieresszék.» Az idős Wesselényi temetésekor mondott halotti beszédeket érti, a melyek nyomtatásban nem is jelentek meg.

2765. 163. lap fölül 2. sor: «Általadtam neki leveledet, hogy tulajdon kezddel írva bírja *kis versedet.*» Berzsenyi a Wesselényinek nála tett látogatása hatása alatt írta gyönyörű epigrammját: «Wesselényi képe» czímmel.

164. lap alúl 3. sor: «*Európának Isteneit látta Buda . . .*» Ferencz király a bécsi congressus után Budára jött s itt fogadta vendégeit, a porosz királyt és az orosz czárt. E látogatásról részletes tudósítást közlenek akkori lapjaink. A Haz. és Külf. Tudósítások 1814. évf. (okt. 12-ki) 30. számában ezeket olvassuk: «A' mit hiteles hírekből említettünk a' közelebbi levelünkben (a 29-diki számban), azt most a' közönséges hivatalokhoz érkezett rendelkezésekől bizonyosnak mondhatjuk. — Ugyan is Felséges Urunk Oct. 21-ikén fog minden pompa nélkül Budára érkezni. — 22-ikén a' Fels. Orosz Tsászár és Burkus Király későbbi ebédre. Az ő tiszteletekre mind a' zsoldos Katonaság, mind a' Polgári Katonaság ki fog állani. A' Felségek az nap a' Pesti fényes theatromba jönnek, mely szinte, mint a híd és egész Pest 's Buda városa fényesen ki leszen világosítva — Oct. 23-ikán, ugymint vasárnap reggel Katona parádé 's az Udvarnál Cerele, délután a' Fels. Vendégek a' Pesti város erdőskéjébe kotsikáznak 's a' Nép mulatságait megtekintik. Estve Budán az Ország házában nagy Redut, melyben a' Bémenetel ingyen leszen Billétek mellett. — Hétfőn Oct. 24-dikén Hadi gyakorlása az ide gyűlt Lovas és Gyalog Katonaságnak. Estve a' Palatinus Ó Tsász. Fő Herczagségénél Bál. — Kedden Oct. 25-dikén a' Sz. Margit szigetében szüretelés; ott leszen az ebéd és estve felé pompás tejövetel a' Dunán. Gróf Sándornál Bál. — Bizonyosok vagyunk benne, hogy,

valamint a' két város egész elragadtatással készül ezen Fels. és talán több ilyen Magas Vendégeket méltóképpen elfogadni: úgy minden érdemes Olvasóink is örömmel fogják hallani ezen ritka szerentsét, mint a' Békességnek egyik érezhető hasznát, és a' mennyiben tőlök kitelik, abban részt venni el nem mulatják.»

Ugyanazon lap 33. (okt. 22-iki) száma ezeket írja: «Európának Megszabadítói, a' Győzedelmes Szövetséges Fejedelmek későbbi jelentések szerént nem ma, hanem kedden Oct. 22. fognak megérkezni. — Bámúlásra méltók azon nagy és fényes készülétek, melyekre fakad a' köz örvendezés. Pest és Buda most egy kis világ, mellyben a' temérdek nép az utzákon szinte forr. A' Nemzet díszére meg vagy on téve azon rendelés, hogy minden Uraságok és Aszszonyságok nem tsak az Udvari jelenésekben, hanem még a' tánczokon is Magyar Öltözetben jelenjenek-meg.»

A 34. szám részletesen tudósít az uralkodók megérkezéséről s az akkor rendezett ünnepélyekről. A fejedelmeknek «egész jövetelek alatt durrogtak az ágyuk a' Sz. Gellérd hegyén, és a' Katonaság 's a' Pesti Budai Fegyveres Polgárság különböző helyeken felállítatva tisztelé. A' Királyi várban a' Fő Kormányzések, a' Királyi Curia, a' Vármegye és Város Magistratusi, valamint a' Kir. Universitás is egész testben fogadták a' Felsegeket. Vége lévén a' késő ebédnek, a' Felsegek Pestre a' Német Theátrumba méltóztattak megjelenni. Ekkor, valamint mérték felett nagy volt a' két városnak 's az ide gyülekezett főbb 's alsóbb Nemességnek öröme, úgy minden arcán [!] látszottak a' sajnálkodásnak vonásai, hogy a' két város által közönségesen, de különösen minden Polgárok által is tett temérdek ünnepő tiszteletek mintegy elenyésztek, mert reggel tíz órától fogva egész 9 óráig estve az eső esett.

«Ezen kedvetlen idő változás a' városokban tétetett nagy készüléteket nagy részént haszonvetetlenné tette, mellyre nézve az a' fő rendelés adatott, hogy a' tegnapi szánt illuminatio vagy ma, ha szép idő leszén, vagy minden esetre hólnap menjen végbe.

«De a' mennyiben a' külső tüzek lángadozását az eső gátolta, annyival buzgóbbak voltak a' szíveknek lángjai, mert a' hídon áthaljövő Felsegeket a' szüntelen való Éljen! kiáltás követte. Az új theátrum tornácza mintegy Szép Múzsák temploma három soros lámpásokkal volt ki világosítva, az egész néző hely pedig mind viasz gyertyákkal. Minden készület nagyságot mutatott. . . . A' Felsegeket valamint jöveletekkor, úgy elmenetekkor is a' számtalan Vivat tisztelte, kik az érettek égő sokasághoz magok meghajtásával jelentették kegyelmes indulatjokat.»

A 35. számban így folytatja a híradást: «Kedden, ú. m. Octób. 25-dikén a' Szövetséges Felsegeknek megjelenések napján a' Magyar Theátrumi Társaság előadta az ő theátrumban Hunnius munkája szerént ezen vig Játékot: *A' Sűket Néma*. A' játék végződésével kiállott a' Társaság 's a' három Felsőg nevének borostyán koszorúval kerített nevek betűit: *S. F. W.* kivilágosítva két pyramis közé helyeztette, 's előttök egy oltáron az áldozati tüze égve, örvendező Éneket zengedezett el, mellyet a' Néző sokaságnak tapsolása rekesztett be.

«Szerdán reggel Fels. Urunk a' Vendég Felsegekkel Budán, Pesten megnezegette a' közönséges épületeket, 's nevezet szerént Pesten a' Granátéros Palotát, a' Magyar Muzéumot, a' Botanikus kertet. Utóbb az Udvarnál fényes megjelenés (cercle) volt, mellyre a' Budai, Pesti Uraságok 's az ide gyűlt Fő

Méltóságok és a Nemes Vármegyék Követei oly fényes, oly gazdag és oly szép nemzeti ízlésű öltözetekben jelentek meg, hogy azokon a Fels. Orosz Császár megindulván, azt a kedvező vallást tette, hogy ily pompás nemzeti fényességet sem Párisban, sem Londonban nem látott.

«Azon este a Kir. várban Udvari Bál volt, melyre szinte, mint az Udvarlásra Nemzeti drága öltözetekben jelentek meg az Uraságok... A Vendég Felségek nyájas leereszkedéssel és szíveket hódító vidámsággal mulatták magokat, úgy, hogy a tánczban is folyvást részesültek. Az ő kívánságokra a Magyar Nemzeti táncz is előadatott, melyet különösen Mélt. Gróf *Rádai Nina* Kisasszonynak volt szerencséje a Felségek nagy meglepődésére és Nemzetünk díszére gyönyörűen eljáráni...

«Az Udvari bál után 11 óra tájban megnézegették a Felségek a két város kivilágosztatását...

«Tsötörtökön reggel a Rákos mezején Hadi gyakorlás volt...

«Az nap délután a Sz. Margit szigetében mulatságkép Szüret tartatott. Este Gróf Sándor Ö Ngánál tánczos multság. Végre az Ország háza palotáiban Redut. Pénteken reggel a Felségek elhagyták Budát 7 óra tájban.»

A köv. szám részletesen leírja a kivilágosítást s a Margit-szigeti szüretet, a melyen a «török muzsika zengett». A szedőleányok az uralkodóknak szőlő-gerezdéket nyújtottak, melyeket «Ő Felségek nem tsak kegyesen fogadtak, hanem belőlek enni is méltóztattak».

2766. 167. lap. 3. kikezdés utolsó sor: «S nem felejttem még a Commentar. de Bello Germanico is.» Kazinczy Serra munkájára czéloz, a melyről régebbi leveleiben is többször tesz említést; l. a VII. k. 560. lapján.

2769. A levél 2. sora: «Szathmári Mihály...» Paksi Szathmáry Mihály curialis ügyvéd 1828-ban halt meg ötven éves korában. L. Nagy I. id. m. X. köt. 510. lapján.

2771. 179. lap fölül 4. sor: «Tudod e mint bána. Takács Révaival?» Kazinczy egyik levelében elmondja, hogy Takács Révait egy vacsora alkalmával arra szólította fel, hogy ad neki 600 frtot, csak legyen yottista, mire Révai bosszankodva hagyta oda Takácsot. L. erre vonatkozólag bővebben Takács Sándor tanulmányát: Péteri Takács József, Budapest, 1890; 131. l.

U. o. kikezdés: «Most van előttem az a mit Pethe ír a *Mezei Gazda* XLIII. Nrojában.» Kazinczy a Pethe Ferencz *Nemzeti Gazdája* 1814. évf. II. fele 271—2. lapjain megjelent következő czikkre czéloz:

«Széphalmi Kazintzy Ferencz Ur Barátságos *Kurrense* a mondatsinált magyar nyelv' *dittsét* bötsmölő *Mondolat* ellen, megérkezett már hozzánk 5 helyről a Hazából, *ugyanazon egy értelemben*: de minthogy ez a fontos tárgyú, és némely szép hasznot tett Hazafiak' betsületét és egész Társaságnak, sőt a Nemzet' nagyobb részének a ditsósságát hathatósan érdeklő szép *Documentum* addig sajtó alá nem mehet, míg több eféle translatumokkal a már hozzánk érkezettek egybe nem hasonlítottuk: tehát kérjük szívesen az olyan Tudósokat, a kik magokat a Pórsereg közzé nem számílván, a kurrenst vetétek, hogy azt a *Nemzeti Gazda* Tróihoz igazítani ne sajnálják.

«Nevezetesen nem értjük benne ezeket: Elválasztatik a' világosság a' sötétségtől, 's vívásban a' sötét nem győzhet — — Az én excursióim a' Dajka' életében, támogatva még a' *Debretzeni Grammatika* által is, 's ez által a' tudatlanoknál még inkább, mint Horász, Cicero, Mitscherlich és Terentius által, sokakat általvont az én felemre — — Nevessen az *Erotericusok*' nagy serege; mi pedig mennyünk *elől* a' fáklyával — — Hogy engemet azon a' paripán nyargaltasson meg, *in effigie*, egy pajzán gyerek, a' mellyen egy elrészegült mythologiai Isten paripázgatott — — A' *Nagyok* meggyetve nézik az olyan balgatagságokat, mellyekkel őket némelly éretlen gyerkőzték — *oda hátul* szidalmazták. 'sat. — —

«Üntig elég, ha fejem megbillent; másszor is így jársz.

«A' szomszédot előre tanúld esmerni; ne piszkáld

«Míg ki nem esnired azt; 's ne vakogj lappangva titokban.

«A' ki szeret, 's ha betsül téged', ne gyalázd meg orozva:

«Tisztelet és szidalom sohasem szenvedhetik egymást.»

U. o. 5. kikezdés: «A' Kultsár' munkája igen szép a' Theáter' dolgában.» V. ö. a XI. k. 2688. számú levelével s az erre vonatkozó jegyzettel.

2772. 183. lap alúl 6. sor: «Was Sie mir in dem Artikel Szvorényi und Rajnis sagen, das machte mir eine sehr widrige Stunde.» Rájnisnak Szvorényi Mihály keszthelyi plebánuossal valami vitája volt, erre czéloz Kazinczy. Szvorényiről a Magyar Kurir 1814. évf. (decz. 6-ki) 46. száma melletti Honnyi Levelek 41. száma a következő nekrológot írja: «A' múlt Október 26-ik napján F. Tiszt. Szvorényi Mihály tudós Hazánkfia, Hahóti Apátur, Keszthelyi Plebanus, és azon nevezetű Egyházi Megyének Al-Esperestje, Theologiae Doctor, több T. N. Vármegyéknek Táblabírája 's hajdan Pesti Theologiae Professor, ugyan ott, t. i. Keszthelyen meghalálozott, életének 68-dik esztendejében. Nem csak tudománya, hanem több tudós munkái által is esmeretessé tette ő magát a' Magyar Hazában.»

2779. 203. lap alúl 6. sor: «Az általam soha nem látott *Menté*.» Ez a nő a Keglevich grófnaknál lehetett nevelő, mert Szilvás ekkor a Keglevichek birtoka volt.

2780. 204. lap alúl 3. sor: Nagyon kérem az Urat, méltóztassék levelem hátulsó részét Kiss Imre úrnak általadni.» Kazinczy bizonyosan arra a levélre czéloz, a melyet tévesen az 1813-ban írott levelek közé soroztam, l. a. X. k. 2469. számú levelét. Erre válaszol Kis Imre a 2803. számú levéllel.

2782. A levél kezdete: «Imhol a' levél Nagy Benedek barátunkhoz.» E levél ismeretlen, a róla adott választ l. a 2804. sz. alatt. Felsőbüki Nagy Benedek, a kihez Borzsonyi is írt egy szép költeményt, cs. és kir. kamarás, udv. kancelláriai titkár volt, de még élte delén elhalt 1835. decz. 16-kán, 46 éves korában. L. Nagy I. id. m. VIII. köt. 33. lapját.

2783. 211. lap 3. kikezdés: «A' Rumi Emlékezetes Magyar Íróji végre megnyerték az engedelmet.» Erre vonatkozólag Rumi K. Gy. a Nemzeti Gazda

1814. évf. (decz. 6-ki) 49. számában a következő tudósítást közli: «Szerentsém van ez által a' két Magyar-Hazának jelenteni, hogy a' *Magyar Emlékezetes Írások* címje alatt közrebotsálandó Munkám végtére éppen most a' Magyar Censura által a' Fels. Magyar-Királyi-Helytartóság' hozzájárulásával jóvá hagyatott, 's a' nyomtatás minden további haladék nélkül elkezdődik, és minél előbb lehet, végre fog bajtatni.» Egyszersmind tudatja Rummy K. Gy. a közönséggel, hogy a megrendelés idejét meghosszabbítja 1815. febr. végéig.

2788. A Helmecezytől kért könyvek között az 5. pont: «Váradai Sámuel Világ Történetei.» Erre vonatkozólag a Hazai és Külf. Tudósítások 1814. évf. (aug. 3-ki) 10. számában a következő hirdetést olvassuk: «A' *Világ Történetei* a' Teremtéstől fogva a' leg-újabb időkg, 's a' t. Kiadta Nagy-Váradai Ajtay Sámuel. — Pesten Trattner János Tamásnál 1814. — Ezen munka úgy vagyron készítve, hogy azt minden rend- és karbéli ember olvashassa: de főkép az Ifjúságra nézve egy közikönyvet akart készíteni az Író. Azért ama' híres Löhr Ur munkáját választotta Kalaúzü, mellytől semmiben el nem tért, hanem tsak néhol a' bővítések 's jegyzések hozzá adásával, mellyeket az Erdemes Olvasó mindjárt észrevéend. Az egész munka két kötet lészen, mellyek közül az első már tellyesen elkészült, 's a' második a' jövő vásárra lesz készen. Mindenik elejébe egy szép kép jövend. Az ára mindkettőnek öszveségesen 5. fl.»

Ugyanez a lap (nov. 9-ki) 38. száma pedig a következő hosszabb tudósítást közli:

«Jelentés. A' Világ történetei a' Teremtéstől fogva a' leg újabb Időkg, 's a' t.

«Ezen Új Munkának a' Második Darabja is végképpen elhagyta a' Sajtót, a' millyen némű nélkül mind eddig szűkölködött Nyelvünk. Valamint az Eredeti munka köz meglegegedéssel 's ditsérettel fogadtatott a' tudós Német Világtól: úgy remélni lehet, hogy ezen Magyar kiadás is mind a' fordítás csinos és helyes voltára, mind azon hasznos célra nézve, mellytől ösztönöztetett a' Fordító Ur e' Munka készítésére, köz 's ditséretet érdemlő elfogadást fog nyerni. — Az érdemes Fordító Ur, ki néhány esztendeit Pesten a' Fels. Curiánál köz Ügyészi Hivatalban töltötte el, mostan pedig Tek. Szathmár Vármegyének Táblabírája 's egygyik Al Jegyzője, még igen ifjú esztendeiben kezdte el magát a' Magyar Literaturában érdemesíteni, ú. m. a' ki a' Német nyelv tanulásakor az isméretes Fedor és Mária nevű 's 1807-ben Pozsonban kijött helyes fordításával, legközelebb pedig a' mult 1813-ban Pesten közre csesztett Erkölcsnemesítő Történeteivel tette magát nevezetessé. A' ditséretet érdemlő jó példája bár más Hazánkbeli Ns. Ifjakat is felerkentene arra: hogy a' köz jóban való fáradozás 's hivatal mellett a' Szép Tudományoknak is szentelnének idejőkből!! — 2 Darab, igen szép mettszésekkel az ára új Esztendeig 5. frt. annakutánna 6 forint. Találtatik Pesten Trattner János Tamásnál.»

2789. A 220. lapon *Gassendi, Le Sage, Berkeley, Schelling és Priestley* (helyesen *Priestley*) tudósok nevét említi Kölcsey; főbb életrajzi adataikat röviden ide jegyzem:

Gassendi Péter francia physikus és bölcseledő (1592—1655), dignei, később párizsi kollegiumi tanár művei: *Exercitationes paradoxicae adversus Aristoteleos*; összes művei 6 kötetben jelentek meg; Basel, 1658, később 1727.

Le Sage György Lajos (1724—1803) francia természet- és mennyiség-tudós, a ki egész életét úgy szolván a gravitáció megfejtésére áldozta. Legfőbb műve: *Lucrèce newtonien*, Berlin, 1782.

Berkeley György (1685—1753) híres angol bölcsekedő, a végletekig vitt idealizmusnak egyik fő képviselője, a kinek következő művei igen fontosak a philosophia történetében: *Treatise on the principles of human knowledge* (1710); — *Alciphron or the minute philosopher* (1732).

Schelling Frigyes Vilmos (1775—1854) német spekulatív bölcsekedő, a ki a M. Tud. Akadémiának is tagja volt. Főművei: *System des transscendentalen Idealismus* (Tübinga, 1800); — *Philosophie der Mythologie*, — *Philosophie der Offenbarung*, a mely műveiben a katholicismus és protestantismus kiegyenlítését hirdeti.

Priestley József angol theologus és természettudós (1733—1804), egy nonconformista felekezet lelkésze s több pennsylvaniai unitárius hitközség alapítója; ő fedezte föl a róla elnevezett színes gyűrűket a természetben. Fő művei: *History and present state of discoveries relating to vision, light and colours*, London, 1772; — *Examination of the doctrine of common sense*, London, 1775; — *Disquisition of matter and spirit*, London, 1777.

2790. Z. Kiss Sámuelnek a levélben említett Kant Paedagogikája nem jelent meg nyomtatásban.

Kemény Miklós gr. előbb tordamegyei, később aranyosszéki főkirálybíró 1829-ben halt meg. Két beszéde: Gr. Bethlen Gergely . . . neve napján jelentett öröm 1808., — és: Elbúcsúzók, beiktató, beköszöntő beszédek . . . gr. Toroczkai Pál . . . főispán tiszteletére (1816) nyomtatásban is megjelent. L. Szinnyi J. id. m. V. köt. 1444. hasábját.

2795. Horváth Ádám a hivatalos nyomozás iránt Zalamegye ekkori főispánjához Várkonyi Amade Antal grófhoz írja hosszú levelét. Amade 1760. nov. 25-kén Bősön (Pozsony m.) született s 1835-ben jan. 1-jén halt meg Marczaltőn (Veszprém m.); három latin és egy magyar beszéde nyomtatásban is megjelent 1790—1809-ig. L. Szinnyi J. id. m. I. köt. 139. hasábját.

2799. 254. lap. alúl 4. sor: «A' Bentley Horátza . . .» Kazinczy a következő kiadások valamelyikére czélozhat: Horatii opera, ex recens. et cum notis R. Bentleii, cum praef. Fr. Fischeri, II. tom., Leipzig, 1764; — Horatii opera ad exemplum Bentleii reduc. cur. J. C. F. Wetzel, Liegnitz, 1799.

255. lap fölül 9. sor: «Én Ossiánt a' Pataki Plebánussal, ki *Censor*, akarom végigtekintetni.» Alább négy sorral maga Kazinczy megmondja, hogy a pataki plebánus ekkor Tulicszky András volt. V. ö. a VIII. k. 1804. számú levelével s ennek jegyzetével.

2800. E levél mellett az 1846-ki lipcsei kiadásban a következő jegyzeteket közli a kiadó, az elsőben Döbrentei Gáborra hivatkozva: «Ref. pap. Tordoson Szászváros mellett, faluja eloláhosodott, hallgatója hát kevés, de Szászöldi lévén, tizedet kap tőlök, aratáshoz képest 10000 f.-tot kap. Nőtelen, 's magányában mindig olvas, ír, abba úgy bele merül, hogy ebédlő asztalán maradt abroszára, tányéra mellé gyűl, hányódik könyve, 's irománya.»

«Erdélybe akkor éhség volt. 1814, 1815, 1816-ba a gabona ára 10. 15. 17. 20. Vf. volt A' Tordosi tízed közép számítása soha se haladja túl a' 3000. V. frtot most, 's ennél gazdagabb papság Erdélybe van a' két Szászvárosi, és Vizaknai, noha Kazinczy azt írá Ered. Munk. II. k. 305 l. «E' — Tordosi — felekezetnek nincs Erdélyben gazdagabb praedicatorása»; «a' Tordosi hallgatók nyelv felejtésbe», és «szellemi sötétségbe ének»; — máig fájdalom igaz. Fő Egyházi tanácsunk ha hathatós rendelése által nem menti-meg ez eloláhosodott lelki szegény reformátusokat a' vég bukástól és elszakadástól, mind elvesznek..... Mai papja Tordosnak Péterfi Károly a' nagy Hegedűs Sámuel után.»

Berzsenyi összes műveibe 1. k. 261. l. így:

«Berzsenyi — Döbrentének: Miféle ember az a' Sípós Pál, Kazinczy nagyon dicséri leveleiben?»

2802. 261. lap kikezdés: «Az emlék-írás kifogás nélkül oljan, hogy nem lehet nem tetszeni mindennek.» Sípós Pál Kazinczynek az anyja emlékére írott kis füzetét érti.

2809. 278. lap fölül 12. sor: «A' te nagy lelkű rokonod...» Wesselényi Farkas bárót érti, a kiről az *E. L.* 330—332. lapjain így ír: «Wesselényi Farkasnál ére az örömmek az a neme, mely után már régen áhitozám. Ez nagy kedvelője s gyakorlója a muzsikának, s saját öröme s a két ház gyermekeinek tanítások miatt egy híres hangmestert, *Caudela*, s egy ügyes éneklőt, *Ménard* urakat tartja a házánál. *Caudela* örömet játszik, s mi örömet hallgatánk; s így a fortepiano, egyike a legjobbknak, melyet valaha hallottam, reggel óta késő éjjelig zengé a *Gluck*, a két *Bach*, a *Haydn*, *Mozart*, *Hayel*, *Salieri*, *Rossini* darabjaikat... Menni akartam, de szíves tiszteletet érdemlő gazdám nem ereszte, s én örömet maradék. Ily háznál öröm nekem mulatni. Az igen excellent fortepiano egész nap csenge, s Mons. Ménard megint hallatá francia és olasz énekeit. Estve elővénk a derék telescopiumot s nézénk a hold feltjait s a Saturnus gyűrűjét. — A báró bennünket iskolai esztendeinek s elméje s character kifejlődésének történetével ismertete meg, s az ily beszéd alatt örömet felejtém, hogy az elmúlt éjjel nem aludtam, most pedig túl valánk éjjelen.»

U. o. alul 11. sor: «Ódáját (t. i. Horatiuséit) *Mitscherlich* már kiadá.» V. ö. a X. k. 266. lapjával.

2810. A levél első pontjában a *Musée Napoleon*-ról szól Kazinczy s a következő című munkát érti: «Les monumens antiques du Musée Napoleon, dessinés et gravés par Thom. Piroli. Avec une explication par I. G. Schweighaeuser, publiés par F. et P. Pirancsi frères.» 1—4 köt. Paris, 1804—1806.

281. lap alul 20. sor: «Klopstocknak egy Odája... *Unsere Sprache an uns.*» A főntebb idézett kiadás (Leipzig. 1804) VII. köteté ezzel a művel kezdődik, a cím alatt: «Im November 1796.» Csillag alatt a következő jegyzet olvasható: «Diese Ode wurde aus der Sammlung von 1798 aus einer Ursache weggelassen, welche nicht vor das Publikum gehört.» Az egész ódát idézi Kazinczy a 2836. számú levelében.

2812. Alul 2. kikezdés: «Igaz e hogy Prodirector Hatvani nem csak Pápista, hanem Sacerdos is, sőt Abbas?» Czélzás Hatvani Istvánra, a nagyhirű és hasonló nevű debreczeni orvos fiára, a ki 1780. ápr. 27-kétől Debreczenben tanult s később Bihar megye al-levéltárnoka s tiszteletbeli jegyzője lett. 1805-ben a római pápa bécsi nunciussával több levelet váltott a három keresztény vallás egyesítése ügyében; két év múlva a nagyváradi iskolák főigazgatója lett s a kath. hitre tért. Meghalt 1816. ápr. 29-kén. Úgy látszik, csak pusztá hírvolt, hogy ő pap, sőt apát lett volna, a miről Kazinczy Szentgyörgyi Józsefet tudósítja. Számos latin, magyar és német nyelvű prózaí és verses művei 1805-től kezdve jelentek meg. L. Szinnyei J. id. m. IV. köt. 508—510. hasábjait.

1710

2813. 287. lap fölül 5. sor: «Minden Írónak vagy inkább együtt dolgozónak 6 nyomtatványt adok. Ki lesz hirdetve a' Ildik füzetben.» Döbrentei Gábor az Erdélyi Muzéum 1814. évf. II. füzeté 173. lapján csakugyan teljesíti, a mit e levélben Kazinczynak ígér. A *Jelentések* első pontjában így ír: «Az Előfizetők száma azt mutatja, hogy ezen Időszaki-Írás folytatában megmaradhat; de ha a' Munkák csak olly kevés számmal gyűlnek, mint eddig, igen sok füzet nem fog megjelenni. A' Kiadó azért állítja-fel ezen intézetet, hogy ez' úton többeknek is apróbb fontos munkájik megjelenhessenek, 's a' dolgozni akarók ne idegenittessenek-el a' munkától előre, mintha a' nyomtatás bajos volta miatt azt úgy sem adhatnák-ki. Íme, itt út nyílt arra, 's a' dolgozásra meghívattnak. — Tanúltjai a' két Hazának, a buzgó munkásság verje-el a' hallgatást, terjesszék klasszikusi bátor, nemes-szabad lélekkel írott munkájitok által a' hasznos ismereteket. Legyenek a' béküldendő munkák olyanok, melyek a' Muzéumnak érdemet adjanak. Meg kell szünnünk azon hévnek örömetől, hogy elég ha az nyelvünkön van írva, ezt csak akkor érezzük, ha a' munka belső bece örvendeztethet bennünket, hogy az magyarul van. A' *Kiadó minden darabnak a' Muzéumban kijövő íveért hat nyomtatványt fog ezután az Írónak küldeni.* — Emlékezzünk a' Német időszaki Írásoknak Literatúrájokba [!] tett hasznos befolyására, 's törekedjünk, hogy nekünk is valahára egy Időszaki Írásunk folyvást fennmaradjon, melly hasonlólag jó elemegetelt szerezzen.»

291. lap alul 4. sor: «Általadtam akkor *Kulcsár Plánumát.*» Mire czélóz ezzel Döbrentei: nem tudom. Lehet, hogy a Trattner által kiadott magyar életrajzokat érti, a melyekre nyilván Kulcsárnak is volt valami befolyása; vagy talán, a mi még valószínűbb, Kulcsárnak a játékszínre vonatkozó valami tervére hivatkozik.

2816. 297. lap kikezdés: «Dr. Gyarmathy... Munkáidat rendre akarja venni, 's kiírni neologismusaidat.» E hírre Kazinczy a következő sorokat írta Gyarmathyhoz, a melyeket, nem ismervén eredetiben, a Glottomachusok 229—230. lapjai után itt közölök:

Dr. Gyarmathy Sámuel Úrnak.

Döbrentei barátunk írja, hogy Te, Uram, azt a fáradságot veszed magadnak, hogy kiszemeled neologismusaidat, s melléjek készülsz rakni, hogy az olyat a magyar mint mondja ki. Ennél engem nem érhetett örvendetesebb hír. Régen kérek mindent, a kit arra méltónak ítélek, hogy cselekednék azt; de ezek elégnék

tartják újításaimat kárhozzátalni; némelyek épen nevetnek, a minél könnyebb semmi nincs. Én a te érdemeidet ismerem s tisztelem, s téled mindent várok. Pirulás nélkül vallom meg majd, hogy tévedésben voltam, s mint hív barátja a valónak ragyogni fogok, ha nevem mint rossz író neve örök homályba süllyed is. Veszítsek én, csak a köz ügy nyerjen! — De minekutánna velem e nagy barátságot közlöd, nem közlenöd azt a másikat is, hogy theoriámat is czáfelnád meg, melyet a Dayka és Báróczy Életekben vittem a publicum elébe? Anathemát fogok erotnekségemre kiáltani, csak lássam, hogy vétkes úton jártam; s a menyeyi világosságnak nem volt buzgóbb hirdetője a Saulusból vált Paulus, mint én leszek az új tudománynak, csak veretessem le általa. Én szívesen kerestem a valót, s érdemlem, hogy szemeim azt megláthassák. Kérlek, Uram, mihelyi munkáddal készen leszs, méltóztassál azt velem láttatni. Hogy kérésemet annál hajlandóbb légy teljesíteni, kivallom néked, hogy már elkezdtem dolgozni értekezésemet, melyben azt, a mit Dayka és Báróczy Életekben elmondottam, ismét s most bővebben mondom el. Fogadd el szíves tiszteletemet, s hajlandóságodban taris meg. Széphalom, január 20. 1815.

2818. 299. lap kikezdés: «Itt a szomszédomban vagyon most szabadsággal a Császár Huszár Regimenttyéből egy Fő Hadnagy...» Cserey Farkas egy Ladányi Ferencz nevű tisztre hivatkozik (l. a 2840. számú levelét), a ki jelen volt a kobryni ütközetben, a hol Csehy József annyira kitüntette magát. Ladányi a Cserey Farkashoz intézett levelében mondja el Csehy vitézségét: e levélből Kazinczy a következő részt közli az *E. L.* 198. lapján: «Századunk parancsot veve Kobrynnál, hogy a nálunknál háromszorta több oroszokkal csapjunk össze. Eleinte visszanyomatánk; én leghátul láttam magamat Csehyvel, kit figyelmessé tévék az iránt a mi történik. (Ladányi még akkor ifjú katona vala.) Semmit se féljen, Ladányi, monda Csehy: csak nézzen bátran szemökre. Ekkor neki rugatván, szemem előtt szaba le két dragonyost s több, mint negyven legényen keresztül csapott, s engem a foglyúl vinni akarók kezeiből kiszabadíta. Kardján sok mély vágásokat ejtettek, de magán semmi seb nem volt.» Kazinczy nem hűen közli Ladányi levelének ide vonatkozó részét; v. ö. a 2860. számú levél jegyzetével.

2823. 3. kikezdés: «A *Gyalucs Márton* verseiben...» E versek, úgy látszik, nyomtatásban nem jelentek meg; fróját Szinnyi J. sem ismeri, s könyvtári katalógusainkban is hiába keressük.

2825. 312. lap kikezdés: «Épen előtttem van a *W. Allg. Litteratur Zeitung* a' 102 numerus alatt pro Anno 1814. ...» Sipos Pál az id. lap 1814. évf. (decz. 23-ki) 102. számában Nahius von Tassow aláírással «Apologetik» czímen a következő munkáról közölt bírálatra czéloz: «Ueber die Haltbarkeit des Glaubens an geschichtliche höhere Offenbarung Gottes, in Bezug auf neuere Angriffe dieses Glaubens, zur Beleuchtung der Consequenz, des Sinnes, der Möglichkeit und des Bedürfnisses desselben. Einige Abhandlungen von Friedr. Steudel. Stuttgart, 1814.»

U. o. 4. kikezdés: «Prof. *Szilágyi* kedves Actor...» L. a *VII. k.* 1639. számú levelét s az erre vonatkozó jegyzetet.

2826. 314. lap alúl 6. sor: «Benne fog állani a' Virág Poemái, Thalia, Eurydice és a' Kis Horátza recenseálva általam.» Kazinczynak e szándéka nem teljesült, bírálatai nem jelentek meg az Erdélyi Múzeumban.

315. lap 4. kikezdés: «Beregszászi deákul ír egy dissertatiót de formatione verborum hung.» Beregszászi Nagy Pálnak az ekkor készülő munkájáról többször emlékezik Kazinczy. A Hazai és Külf. Tudósítások 1815. évf. (jún. 17-ki) 48. száma toldaléka hirdeti először a szóban forgó mű megjelenését a szerző régebbi munkáival együtt:

«Pesten, könyv-áros [!] Eggenberger és Müller Uraknál és S. Patakon a' Collegium könyves házában találtnak e' következő munkák:

1. Egy Akadémiai oratio Németül. «Ueber die Selbstkenntnis», mely Erlángában Báro Buirette emlékezetére közönségesen tartatott. 15 kr.

2. Értekezés a' Magyar nyelv természetéről 's tulajdonságairól. Németül: «Ueber die Aehnlichkeit der hungarischen Sprache mit der morgenländischen, nebst einer Entwicklung der Natur und mancher bishero unbekanntten Eigenschaften derselben.» Leipzig, 1796. 3 frt. 30 kr. Ez a' Tudósok Gyűlésiben felolvasatván Erlángába, annyira meg kedvellették a' Magyar nyelvet, hogy azt a' Szerzőnek tanítani kellett nem csak a' Tudósoknak, hanem még a' szép Nemenn lévőknek is.

3. Magyar Grammatica Németül. «Versuch einer magyarischen Sprachlehre.» Erlangen, 1797. 1 frt. 30 kr.

4. Értekezés a' szónak származásokról a' Magyar nyelvben. «Dissertatio philologica de vocabulorum derivatione ac formatione in Lingua Magyarica.» Pestini, 1815. 2 frt. 30 kr.

Itt, ezen 3 utóbbi munkákban olyan tulajdonságai vannak felfedezve a' Magyar nyelvnek, melyek másutt sehol sem találtnak fel. Irtá Beregszászi N. Pál; és találtnak magánál is Pestenn a' Hatvani utczában Nro 491.»

2828. 322. lap kikezdés: «Hát Szent-Miklósynek felől nem tudsz e valamit?» Szentmiklóssy Alajos ez idétt kétszeresen érdekelte Kazinczyt, mióta a Hazai és Külf. Tudósítások 1814. évf. (szept. 21-ki) 24. számában a következő tudósítást olvasta róla:

«Hazánknak Nemes és Tanúlt Ifjai *Szent Miklószy Aloys*, Okolicsány János, Kóczián József, Barna Ignác, Ördög Menyhárt, a' Törvényeknek második esztendőbeli Tanulóji meg újítlották az idén is az Érseki Lyceumban azon nemes példát, mely minden Hazafit főképpen illet, 's ugyan azért igen dicsőséges. Ők Tudós *Ivószky Antal* Prof. Úrnak oktatása szerint 137 állításokból olly válogatott feltételeket vitattak és védelmeztek közönségesen, melyek a' Magyar nyelvnek és Literaturának különös dízére szolgálnak. Ezen feltételeknek főbb ágazatait itten megemlíteni több Hazafiakra nézve kellemetes dolognak tartottuk. Ugyan is szólnak azon Feltételek a' Magyar nyelv eredetéről, rokonságáról, a' Magyar nyelv tökéletességéről; a' Magyar Nemzeti Literatura Történetéről, Kiterjedéséről és előmozdításáról; a' Magyar Szép tollról közönségesen és annak tulajdonságairól; a' Magyar Szép tollról különösen, annak neveiről és különbözőle neveinek tulajdonságairól. — Mely szép tárgyakról az említett Ifiu Urak, kik különben egyéb Tudományokban is jelesek, olly értelmesen, olly

fontosan beszéltek 's olvasásaiknak oly szép jeleit adták, hogy az ő hallásokra nem lehetett nem örövendeni a' Hazafiúi szíveknek.»

2834. 340. lap alúl 12. sor: «Csak nézzd, mit mivel megint a' Nemzeti parasztgazda Pethe.» Czelzás a Nemzeti Gazda 1814. évf. 45. száma 300—304. lapjain megjelent következő czikkre:

„*Egy szó a' Magyar Nyelvről.*

«Erdélyből valahonnan egy valaki, mint az írásából hozzávethetni, derék ember így ír: —

«Öröm látni, hogy miként gyarapodik Magyar Nyelvünk. — Bizonyára, több is tevődött meg e' végre a' közelebbi két esztendőüzed alatt, mint a' Nemzetnek Európába bájövetelétől fogva mind ekkorig. Ditsősség 's hálá tsakugyan a' Régicknek is, hogy Nemzetünk' legdrágább kintsét, mindannyi viszontagságok között is, Maradékaikra áhagyták! A' Maradék sem érzéketlen azomban a' Jótett eránt. Hosszas volna itt külön-külön minden tudós és MUNKÁS Hazafit megemlíteni; de a' legkésőbb Magyar Unoka-világ is tisztos háládatossággal fog erántok viseltetni. Elég legyen, ha azt megjegyzem, hogy a' Magyar Nyelv már most a' Tudományoknak majd minden ágaira kiterjesztődött, nem mindenütt egyenlő szerentsével. A' kezdet ugyanis mindenkor igen gyenge szokott külömben is lenni: de a' Magyar Nemzet' fő tulajdonságának, a' bátorságnak tudnillik, mindenütt megtettzésivel.

«Noha, a' mint szoktak fojni a' dolgok, e' haszon is nem leheté kár nélkül: idétlen és a' nyelv' természete ellen formált szók' özöne borítá-el egy-szersmind Literaturánkat. Én ugyan nem irtódzom mindentől, a' mi újj, 's hálá Istennek! — legyen tsak jó; valamint a' régít sem szeretem, ha rossz: de még is meg kell vallanom, hogy a' Nyelv mindenkor nagyobb szentsége a' Nemzetnek, mintsem hogy valaki keresztül-kosúl [!] gázolhassa.

Adódhatik újj szók' tsinálására is

Licentia, tsak sumta pRudenter.

Sokszor megtörtént az is, hogy valamely idegen szó egészen elnyomta a' nemzetit, vagy tsak egy környékre szorította [azt]:¹ nagy haszonnal lehetne tehát a' régi könyvek- és írásokból; úgy a' Környék szók'nak egybeszedése által a' magyar nyelvet bővíteni. Így p. o. nem régiben adódék vissza a' Nemzetnek a' *Táborszem* szó [Vorpost] 'sat. [Házai 's Külf. Tudósítások, 1813. 2-dik Fél. Nro. 8]. Így lehetne a' közönségesen elhatalmasodott deák szó — *materia* helyébe a' *Kelme* szót beiktatni.

«*Kelme* [a' hires Benkő Józef' szavai, a' spanyol-[petsét]viaszi' készítése' módjáról írott Munkájában], alaton ítéltem szerént igen jó, de már megaggott szó e' mi földünknek némelly helyein; melly helyett már nállunk is a' *materia*-név egészen lábrakapott. Ugy tettik, hogy a' *kelme* szóval még jól élhetnénk; sőt látom, hogy a' *fundamentum*, *forma*, *mód* és több szók' is, mellyek igaz deák nevek, nállunk még ma is, régi Székely-szókkal, igazán kimondódhatnak. — Magyarfalván, Oct. 15. 1814.

Csitszentiványi Ábel.»

¹ A szögletes zárjelek közti szók' is a czikkben vannak.

E cikket a szerkesztő a három következő, csillagalatti jegyzettel kíséri:

Táborszem. «És így *Táborszem* németül *Vorpostot*, frantziául ezt tenné: *poste avancé*, 's egyszersmind, régi magyarszó volna? — mert, a' mi *viszsa adódik*, nem új az. — Egész tisztelettel az Érd. Író' szíves igyekezetéhez, mi egészen más értelemmel vagyunk, és *táborszemet*, az itt rebesgetett értelmében — minden efféle itélettételeinket minden igaz Magyarok' itélettételeire örömet kitévén, — egy semmit sem jelentő újjonnan öntött szónak tartjuk. Ha personificálljuk a' *táborszemet*; úgy az katonákat teszen, a' kik a' legkülső határon állván, az ármádiának a' szeme volna: *tábor* pedig nem teszi ezt: ármádia, hanem ezt, *Lager*, vagy *tanyán fekvő hadsereg*. De tsak röviden is: az eredeti katonai szó, legjobb értelmében ez: *poste avancé*: már pedig *poste* [a' postán kívül] ezeket teszi: *állás, hívtatal, szolgálat*, egy szóval *hely* vagy *tanya*. A' hely, ha elől van is, *szem* nem lehet; hanem a' katonák, az őrállók, lehetnének *szem*. Hogy pedig *Vorpost* helyet teszen, tsak abból is kitettzik, mert a' Magyar [más is] így mondja: *Vorposton* voltam, nem pedig — *Vorpost voltam*. És így *táborszem* helyett, ha nem a' mi Eleink hozták azt magokkal? [nem]; jó lessz olyan szót keresni, a' mely vagy ezt tegye: *poste avancé* [előre nyúló bátorságos őrálló hely]; vagy, ha a' katonákat vesszük a' hely helyett, ezt: *elől őrálló, elő-őrálló, előre-álló*, vagy syncoptice *előrálló*; vagy talán még: *őrálló les* vagy *leső-őrálló*, vagy *lesőrálló*, vagy végtére *lesőr*. — De mindez is hadd legyen tsak arra való, hogy a' *Vorpost* nevet utálónak okot adhassunk a gondolkodásra.»

Kelme. «Igen nagyon lekötelezne az Érd. Író, ha nem tsak tanácsot adna; hanem úiba is igazítana bennünket, és a' *Kelme*' régi ősvényére vezetne: mert így még, magában, tsak emberi revelatio, hajdani példa nélkül. Éppen most igen nagy szükségünk volna a' *materia*' kitsapására sok helyes okokra nézve, melyek között nem utolsó az, hogy a' Nép, — nem a' Tudósok, hanem a' nagy *Nép* — azt a' véghetetlen sok ízét, a' mit *materia* teszen, nem nevezi *matériának*, hanem *legfőképpen* egy olyan valamit nevez annak, a' mi már, relate, nem is *matéria*, hanem kész tsinálmány vagy productum, mint például a' bőltbeli szőrszövet, a' drájdrot [droidrat], muhar; 'sat. Ha *kelme* igaz gyökér vagy valóságos magyar szó, olyan mint *kenyér*, úgy azonnal a' setéttségben hagyjuk ezt: *alk* vagy *alak*, mely a' mi képzelődésünk szerint minden testi lételnek [sőt azután abstracte is] a' gyökerét, a' *matériáját* tenné. Az Űr alakotta, alkotta [letté vagy létté, az az *matériává* tette, nem pedig építette] e' 's ezt. Szép *alak* nem azt teszi — szép kép vagy forma: hanem azt — szép *matéria* [ném. Stoff].

«Másik egy helyes ok a' *fizikai-matéria*' kitsapására az, hogy ha az egy darab könyvben magában 5—6 száz helyen előfordul, tsaknem mindenkor másmás testgyökér' kifejezésére, mint *téj-matéria*, *kő-matéria*, *levegő-matéria*, *fű-matéria*, *ezer-meg-ezer* valaminek a' *matériája*: miért szokatnók ezt a' sok ezer 's millió embert arra a' deák szóra, a' mellyel tsak egynéhány bizonyos testet nevez, a' temérdek sokaságnak helyett? — Ez is tsak elmékedésre legyen mondva.

«Egyéberánt ha *kelme* megaggott magyar szó [volna: annál jobb: bár *Feldmarschalllieutenant* helyett is találnánk egy megaggott magyar szót. Minél aggotabb, annál jobb: mert úgy, még a' Árpád' hazájában termett; hanem, ha

productionalis *levelekkel* nem bír, — bár rongyosok is ezek, úgy hogy foltozni kell; — ha mondom, nem magyar szógyökökből van a' szó össze rakva, úgy ne bántuk, hanem szerezzünk helyette olyat, a' mely magyarul hangzik, és a' Nép, minden telemére, ha külön szednék is azt, ráesmerne, jobban mint erre — *encyclopaedia.*»

Régi székely szók. «Kár hozzánk nem igazítani azokat a' régi székely-szókat, a' melyek *fundamentomot, formát és módot*, ezeket a' megtökéletesedett deák-magyar szókát ki tudnák disputálni. Ezeket az egyszer valaha kéntelenségből bevett szókát, a' legutolsó Magyar éppen úgy érti, mint a' ki a' régi Rómába született. Ha *substantiat* is így értené: azt sem háborgatnók a' maga törvénytelen helyéről. — Emberül mondja az a' jó lelkű, nem haragos Hőgyész Máté, Szatmár-Vármegyének a' sok között eggyik, a' Pindus' allján is tsendes szívvel meglapuló disze:

Nem magadért írsz; hát úgy írj, hogy mások is értsék.» — (stb. mint a X. köt. 551. lapján; Pethe az idézett sortól számítva 10 sort idéz.)

E jegyzeteken kívül külön észrevételekkel is kíséri a szerkesztő e cikket, három csillaggal választva el a maga észrevételeit az előrebocsátott cikktől, így:

* * *

«Mely édes legyen az a' szívvel repesgető gyönyörűség, mikor egy, bár erőtelen, de a' maga jó igyekezetét érző Hazafi ilyen egyenes beszédekkel hallhat Nemzete jó Szülöttjétől, — tsak a' tudja, a' ki nadrág-szíjj helyett nyaklót nem visel. Nem győznénk mi más dologbeli kár nélkül előadni azoknak a' nemes érzékenységeknek tsak tizedrészét is [de nagyobb része nem is illene hozzánk], a' melyet Nemzetünk' kisebb-nagyobb rangú díszes Fiaitól, a' Magyar nyelv' betsülete eránt halmozva kapunk. Egy Nagy-ember, Túlatiszán — közel oda, a' hol a' Bodrog a' Tiszával kezét fog — több más bölts beszédei között, így szoll:

«A' Nemzeti-Gazda' Olvasója lévén én is, a' legédesebb gyönyörűséggel érzem, mennyire örvend — — mind a' Gazdaság, mind a' Magyar nyelv. Útat törni valamely, még nagyobbbrészént nyomatlan pályán, és hasznos meg tudományos esmérteket szórni el Nemzete között — — olyan érdem, a' milyent reánk nézve az azokéhoz lehet hasonlítani, a' kik a' régi időkben a' pallérozódás' hajnala előtt a' szántásra és vetésre tanítottak meg némely Európai Nemzeteket. Ásiában és Áfrikában már régen virágoztak a' gazdasági mesterségek, minck utánna Ceres Siciliában mint Istenasszony, Triptolemos pedig Kis Görögországban mint Fél-isten tiszteltetne. [Itt igen sok szép volna, de nem illene ide tenni.]

«De legyen szabad némely élőknek is, Nemzettjek' díszci eránt a' köteles háládatosságot (kinyilatkoztatni. — Valahányszor c' 's cz Munkát forgatom — forgatom pedig gyakorta — mindannyiszor eszembe jut az, a' mit *Cicero* Akadémiai kérdéseiben Varrónak mond: — *Noluisti ea scribere, quae nec indocti intelligere possent, nec docti legere curarent.* — Tui profecto nos, in nostra Urbe peregrinantes errantesque, tamquam hospites, libri, quasi domum deduxerunt. — Aut enim nova sunt rerum nomina facienda, aut ex aliis transferanda; quod si Graeci faciunt, qui in iis rebus tot jam secula versantur; quanto id magis nobis concedendum est, qui haec nunc primum tractare conamur. Tu vero inquam Varro, bene etiam meriturus mihi videris de tuis Civibus, si eos non modo copia rerum auxeris, sed etiam *Verborum.*

«Szabjanak tehát bizvást Okossaink újj szókat az újj dolgokhoz.; tsakhogy óva [kiméllve], takarosán, tartalékkal és szeméremmel járjanakel nyelvünknek efféle szükséges gazdagításában.

Dabitur licentia, sumta Pudenter. 'sat. 'sat.

»Ezekből 's igen sok ilyenforma Levelekből könnyű nekünk általlátni azt, mitsoda mértékletű ítéllettel vannak Nemzetünknek nem hebehurgya, de azomban bátor igyekezetű Fiai a' Nyelv' pallérozása eránt. *Jót vagy rosszat* tsínálni, jóllehet felére, hiba, még is emberhez illőbb, mint semmit sem követni el, mely egy darab kőre is felillik.»

2836. 344. lap. fölül 5. sor: «Ehe sein Brief zu mir gelangte, erschien die Ankündigung des *erschienenen* Erdélyi Muzéum in Kultsár's Blättern.» Célzás a Hazai és Külf. Tudósítások 1814. évf. (nov. 30-ki) 44. számára, a melyben Döbrentei arról ad hírt, hogy az Erdélyi Múzeum II. füzete készen van nyomtatás alá s mihelyt a censura alól kiszabadúl, azonnal küldi Pestre Trattnerhez; közli egyszersmind a füzet tartalmát is; ez a füzet ezer példányban jelenik meg.

2837. 347. lap alúl 9 sor: «Ën Ossziánt addig le nem küldöm valamíg azt az Ahlwardt fordításával és a *Stolbergével* öszve nem hasonlíthatom.» Stolberg fordítása ily czímmel jelent meg: «Ossian's, des Sohnes Fingals Gedichte; nach dem Englischen des Macpherson ins Deutsche übersetzt von F. Leop. Graf zu Stolberg»; 3. köt. Hamburg, 1806.»

A 348. lapon Harold és Denis fordításaira hivatkozik; a következő kiadásokat érti:

Ossian's u. Sined's Lieder übers. v. Mich. Denis, Wien 1791—92. 6 köt.

Ossian's Gedichte aus d. Engl. u. zum Theil d. Celt. Ursprache übersetzt von Edm. v. Harold. Mannheim, 1782. 3. köt. — Neuentdeckte Gedichte Ossians, übersetzt v. demselben. u. o. 1795.

Ugyan e lapon Kazinczy *Bacsányinak* Ossian-fordításáról szól, a melynek kézírata nála volt. E fordítás Kazinczynak Döbrenteihez írott levelei között meg is van s a következő kötetben olvasható.

2838. 350. lap alúl 2. sor: «Csak a' Klopstock felhozott sorai zengjenek mindég füleidben.» V. ö. a 2815. számú levéllel.

2843. 359. lap alúl 4. sor: «Prof. *Stipsics* Urat kérni fogod...» *Stipsics Atajos* 1795 óta volt az egyetemi könyvtár őre s mint ilyet nevezte ki a király 1800-ban egyetemi tanárrá. L. Pauler Tivadar id. m. 333. 355. stb. lapjait.

A Hazai és Küld. Tudósítások 1814. évf. (júl. 6-ki) 2. száma a következő jelentést közli róla:

«Főlt. Apátur, Esztergomi Kanonok és a Nagy-Szombati Boldog Aszszony Seminariumának Rectora, *Stipsits Ferencz* [!] Ur, egy Magyar nyelvben szépen írt régi Kézírást küldött (t. i. a M. N. Múzeumba), mely az Evangeliumokat, az Epistolákat és némely oda ragasztott Prédikációkat 1517dik esztendei írásban foglalja magában és monasticus belükkel in folio vagyon írva.»

Ugyane lap 1814. évf. (szept. 3-ki) 19. száma ezt közli:

«Aug. 25-ik és 30 napján ment végbe a' Pesti Kir. Universitásnál a' Dékánok és a Rector választása. Mely jeles alkalmatossággal Magnificus Rectornak köz meg-egyezőssel választatott *Stipsits Aloyz Emanuel* Ur, a' Szép Tudományoknak 's Filozofiának Doktora, a' Régiségeknek 's a' régi Pénzek ismertetének Kir. Tanítója és a' Kir. Fő Iskola Könyvesházának Gondviselője, a' Könyveknek Kir. Censora, a' Göttingai 's Jenai Tudós Társaságoknak Tagja, a' ki hatszor dílszerűen viselt Dékánsága 's nyomtatásban kiadott tudós munkái által magát nevezetessé tette.»

2849. 368. lap fölül 2. sor: «Melly embernek és alyának fest a' *forgonycsináló*hoz írt levél...» Ki ez a' «forgonycsináló»: minden kutatásom és kérdezősködésem után sem tudom. Nem lehetetlen, hogy *Fábián Józsefet* érti, a kire vonatkozólag l. a *XI. k.* 514. lapját. Későbbi időből van tudomásom egy íróról, *Miklovich János*ról, a ki örök mozgót készített: «Ungarns Erfindung oder Johann Miklovich's sich selbst bewegende Maschine (Mobile perpetuum).» Pest, 1819. De ezt Kazinczy nem értheti, mert Miklovich csak 1794-ben született. L. Szinnyei J. id. m. VIII. köt. 1339. hasábját.

371. lap kikezdés: «*Kerekes* sokkal jobb fordítását fogja adni a Virgil Georgicáinak, mint Rájnis adta. Láttad tudom jelentését a' Xbr. 8dikán költ M. Kurir levelében.» Kazinczy *Kerekes Ferenc*zet, a debreczeni főiskola nagyíró tanárát érti, a ki 1784. jún. 22-kén Erdőbegyén (Arad m.) született és 1850. júl. 29-kén Balaton-Füreden halt meg. Ifjabb korában Pethe Ferencznek, a Nemzeti Gazda szerkesztőjének volt segéde, majd a külföldi egyetemeket látogatva s nagyon lelkiismeretesen készült arra a tanári pályára, hová a debreczeni egyháztanács már 1816-ban meghívta; csak 1823. nov. 5-kén foglalta el állását, a természetrajzi és chemiai tanári széket, a melyet 1839-ben a meny-nység- és természettani tanári székekkel cserélt föl. A M. Tud. Akadémia 1837. szept. 7-kén levelező tagjává választotta, a Kir. M. Természettudományi Társulat pedig rendes tagjává. 1848. márciusában szélütés érte s innen kezdve haláláig folyvást betegeskedett. Ő adta ki 1815-ben Fazekas Mihály *Ludas Matyiját*, a melyről Kazinczy azt hitte, hogy egyenesen ő ellene írta Kerekes. A Magyar Kurir idézett helyén a szóban forgó jelentését nem találtam; lehet, hogy ez a jelentés külön lapon volt s elkallódott. A Georgicon fordításából egy mutatványív a *Sokfelében* jelent meg. Kerekes önálló műveit és értékezeit pontosan felsorolja Szinnyei J. id. m. VI. köt. 44. 45. hasábjain.

373. lap 5. kikezdés: «Mondjad Újházinak, hogy betegeskedése hírét úgy vettem mint *barátnak* illik.» Újházy Sámuel, a Radvánszky Polixena férjét, érti. V. ö. a *IV. k.* 996. számú levelével s az erre vonatkozó jegyzettel.

U. o. alul 4. sor: «Udv. Agens *Vitéztől* tudom...» *Vitéz József*re céloz, a kit Teleki Sámuel gr. erdélyi kancellár «szép írása miatt a debreczeni togtatusok közül maga mellé vett volt.» L. az *E. L.* 107. lapját.

2851. 377. lap 3. kikezdés: «*Lónyai Gábor*... özvegyen maradt.» E halálesetről az akkori lapjaink is megemlékeznek. A Hazai és Külf. Tudósítások 1815. évf. (febr. 11-ki) 12. száma a következő nekrológot közli: «*Dereglyőről* Dec. 20-kán. Ezen hónap 8-dik napján meghalt Mélt. Bárány Prónay Piroska Aszszony Mélt. Lónyay Gábor Kir. Kamarás és Ns. Ung Vármegye Administratórának Élete Párja, kit, mint hív 's fedhetetlen [...] életű feleséget, legjobb Anyát 's

emberszerető, minden jót betsülő 's jóltévő Aszszonyok tükörét nem csak háza kesergve sajnál: hanem mindnyájan, kik ismerték, tisztelettel fognak emlegetni. Ártatlan 's boldogító házasságának csak 15 esztendeit, egész példás életének 34-dikét érte el. Hagyott maga után két fiú és öt leány gyermeket. Eltemettetett Dec. 11. Nagy-Lónyán a' familia temető helyén olly szomorú 's díszes halotti tisztelettel, millyent példás élete és fő rangja megkívánt.»

A Magyar Kurir 1815. évf. (jan. 3-ki) 1. száma melletti Honnyi Levelek 1. száma rövidebb nekrológot közöl; csak egy adatát idézem, hogy t. i. Lónyayné «gyermekszülésben» halt meg.

2852. 379. lap kikezdés: «A' *Bilkey* ismeretségének nagyon örülök.» *Bilkey Pap Ferencz* Tatay János és Barkóczy László báró révén ismerkedett meg Helmecezyvel, verseket írogatott és Kazinczy rendeleteit szorgalmasan teljesítette. «Tek. tudós Kultsár István Úrnak» című verse nyomtatásban is megjelent, Pesten, 1819.

280. lap kikezdés: «A' mit írsz a' hatalmast és hatalmasan dolgozóról...» Valószínűleg Horvát Istvánt érti, a kinek a Schwartner ellen írott művét ekkor nyomtatták. L. a 2880. számú levelet.

2853. 381. lap kikezdés alúl 3. sor: «A' Pataki képét metszetem az Ossián második Kötete elébe.» Kazinczynak e szándéka nem teljesült; mint a Döbrenteihez írott levelei mutatják, nem kaphatta meg Pataky Mózes arcképét.

384. lap utolsó sor: «Judithnak hozzád írt verse méltó hogy a' Museumba felvedd.» Föl is vette Döbrentei a III. füzetbe (40—41. l.), *Barátomhoz Erdélybe* címmel. Mutatványúl az 1. versszakát ide iktatom:

Haszontalan! löbbé már el nem fojthatom

Lángba-hozó tűzét, mellytől indittatom

Édes érzésemnek.

Nem titkolhatom-el öröm könnyeimet,

Elfogták árjai érzékeny szívemet

Mély tiszteletemnek.

2855. 386. lap 5. kikezdés: «B. Barkóczy László elmondá első Miséjét... Barátja B. *Béhmér* monda egy igen magasztalt magyar Predikációt.» Bezdédi és Kisbákai Bémer László b. 1784. április 8-kán Kis-Bákán (Szabolcs m.) született s Ungvárott 1862. nov. 4-kén halt meg. Mint növendékpap Szatmárott tanult s Egerben szentelte föl püspöke; nyolczhónapi segédlelkészkedése után kún-sz.-mártoni plébánus, majd kunságkerületi iskolaigazgató lett; innen kezdve gyorsan emelkedett az egyházi tisztségek rangfokozatán: fényeslitkei esperes, dulcinai vál. püspök, bátonyosmonostori apát, egri kanonok lett, s mint ilyet a király előbb a hétszemélyes tábla bírójává, 1843-ban pedig nagyváradi megyéspüspökké nevezte ki. Mivel az 1849-ki országgyűlésnek néhány ülésében részt vett: 1850. márcz. 4-kén halálra ítéltetett, de a király megkegyelmezett neki s innentől fogva visszavonultan élt Ungvárott. Latin és magyar nyelvű egyházi beszédei közül négy nyomtatásban is megjelent. Legnevezetesebb műve: *Lelki vezér*, vagyis: igaz ájtatosságra és erényre buzdító különféle gyakorlatok, Bécs, 1851—53; 2 köt. L. Szinnyei J. id. m. I. köt. 807. hasábját.

2857. 390. lap fölül 9. sor: «Mit mondasz, édes barátom, azon okoskodásra, melyet az Oester. Beobachter teszen a' Január.' 21dikén Bécsben tartott Exequiákra?» Kazinczy az id. lap 1815. évf. (jan. 23-diki) 23. számában megjelent következő cikkre czéloz:

Das am 21. Jänner für König Ludwig XVI. in der hiesigen Metropolitan-Kirche zu St. Stephan in Gegenwart Sr. Majestät des Kaisers, vieler fremden Souveräns, sämmtlicher Mitglieder des Congresses, aller angesehenen Personen des hiesigen Hofes und einer grossen Anzahl bedeutender Fremden abgehaltene Seelenamt war eine herzergreifende und erhabene Feierlichkeit. Einer der tugendhaftesten Monarchen Seines und aller Jahrhunderte, durch Seine eigenen Wohlthaten ins Verderben gestürzt, von denen, die er beglücken wollte, Seines Thrones und Seiner Freiheit beraubt, einer Reihe von Widerwärtigkeiten Preis gegeben, mit denen in der Geschichte menschlicher Leiden nur wenig verglichen werden kann; zuletzt durch ein vatermörderisches Blutgericht zu einem schmählischen Tode verdammt, — in vollem Gefühle Seiner Unschuld, mit Engel-reinem Herzen, mit mehr als königlicher Würde, mit dem Heldenmuth eines Martyrers, Seine letzten irdischen Gedanken auf das Unglück Seines Hauses und Seines Volks, alle andern zum Himmel gerichtet, Seinem grausamen Schicksale entgegen schreitend — diess Bild wird nicht verlöschen, so lange der letzte Widerschein dieser Zeit vom Spiegel der Geschichte zurückstrahlt. Dass es hier in dieser Kaiserstadt, unter Umständen, wie die heutigen, nach solchen Begebenheiten, vor einer solchen Versammlung, in unser Gedächtniss zurückgerufen werden sollte, so lebendig und doch so besänftigend, so ernst und doch so milde, — gehört unter die wundervollsten Fügungen einer Vorsicht, die, obgleich ewig dieselbe, in gewissen Zeitpunkten sichtbarer und fühlbarer über dem Menschengeschlechte zu walten scheint. Von welchen Drangsalen mussten wir erlöst, welche Thaten mussten vollführt, welche Opfer der Ruhe der Welt gebracht werden, ehe wir nach zwei und zwanzig kummervollen Jahren, in Freiheit und Frieden vor Gott versammelt, den Todestag Ludwig XVI. mit Wehmuth und Zerknirschung, doch nicht ohne Zuversicht und Trost, wie einen allgemeinen Versöhnungstag feiern konnten?

Neben den Gefühlen aber, die diese grosse religiöse Handlung erweckte, musste sie nothwendig auch Betrachtungen veranlassen, die in eben der Stunde, wo hier die Repräsentanten der Christenheit vereinigt waren, wohl Millionen von Zeitgenossen, in nahen und fernen Regionen der Erde mit uns theilten. Welcher Blick erliegt nicht unter der Masse von Sünden und von Jammer, von immer erneuerten Missethaten und immer erneuerten blutigen Strafen, von Welt-Verheerung und Privat-Elend, welche jener Tag, der unseligste des achtzehnten Jahrhunderts; über die Menschheit gehäuft hat! Und doch floss diess namenlose Verderben nur zum kleinsten Theile aus den abgesonderten Quellen, denen wir es gern ausschliessend zuschreiben möchten. Es war aus einem welthistorischen Standpuncte betrachtet, ungleich weniger das Werk einzelner Frevler, ungleich weniger die Verirrung eines einzelnen Volkes, als die gemeinsame That eines durch strafbare Vermessenheit geblendeten und taumelnden Geschlechtes. Das eitle Streben nach einer Weisheit, die alle Vorzeit beschämen sollte, der Dünkel hoher Bildung und Wissenschaft, der falsche verführerische Glanz, womit geistreiche, aber zügellose, in Gottes-Vergessenheit und Selbstanbetung

versunkene Köpfe die Welt bethörten, hatten Glauben und Gehorsam fast aus allen Gemüthern verbannt. Nachdem diese Wurzeln des moralischen und politischen Lebens zerschnitten, und verdorrt waren, bedurfte es nur eines zufälligen Windstosses, um den Garten der Erde in eine Wüste zu verwandeln. Und ein seltsames Missgeschick, oder besser, der Finger Gottes, der das Übel ausreifen lassen wollte, damit die Genesung gründlicher würde, hatte alle die, von denen am Rande des Abgrundes noch Rettungsmittel gereicht werden sollten, mit hilfloser Ohnmacht oder unheilbarer Blindheit geschlagen.

Diese grauenvolle Zeit ist vorüber, und eine neue beginnt. Ob sie heller und glücklicher seyn soll, hängt nicht, wie wir immer noch wähnen, von diesem oder jenem einzelnen Erfolge ab. Ob wir alle durch die Erfahrung weiser, und durch das Leiden besser geworden sind, diess allein ist die Frage. Wenn in der furchtbaren Schule der verflochtenen fünf und zwanzig Jahre die Fürsten und ihre Diener Gerechtigkeit und Mässigung; die Völker Vertrauen, Ergebung, unerschütterliche Treue in guten und bösen Tagen, heiligen Abscheu vor Gewalt und Selbsthülfe, und die durch höhere Geistesgaben zu Lehrern der Mitwelt Berufenen, Bescheidenheit, Misstrauen in eigene Kraft, und das lebendige Gefühl, dass ohne Furcht und Ehrfurcht vor dem, der aller Weisheit und Ordnung Anfang ist, das Wissen nur Wahn, das Gesetz nur rohe Willkühr seyn kann, erlernten, so wird das Blut Ludwig XVI. nicht ganz umsonst vergossen worden seyn, und wenn anders das cille Gewühl dieser Welt seinem Geiste nicht ganz fremd geworden ist, wird der Lohn, den er einzig gesucht, das Bewusstseyn, Gutes gestiftet zu haben, Ihn in die Wohnungen des ewigen Friedens begleiten.»

2860. A levél kezdete: «Fő Hadnagy Ladányinak küldöm ide zárva levelét . . .» E levél a Csehynék Kazinczyhoz frott levelei között meg is van: M. Tud. Akad. kéziratára, M. Irod. Lev. ár. 46. szám alatt. Közlöm egész terjedelmében, a mint következik:

Ladányi Ferencz — Cserey Farkasnak.

Méltóságos Uram !

A minapi ígéretem szerint a Méltóságos Uram parantsolattára a Hazájáért dicsőségesen fel áldoztatott Tschy volt Kedves Kapitányomról írok, a menyit tudok rólla. —

Még minek előtte a' Muszka Háborúra el indultunk volna, én ezen érdemes embernek nagy kedvébe estem, cadét koromban keze alatt lévén. Beszélgetés közben egyszer kérdezi, hogy Tanuló koromban miféle könyveket olvastam legyen, én ere elé hordottam egy néhányat, — *Kazintzit* is elé hoztam, 's dicsérvén néki némely eszembe jutott szép kitételeit, ez időtől fogva nem tsak jó emberem, de ha a' Subordinatio engedte volna, nyilván jó Barátom is lett volna, azután tudtam meg későre, hogy ő *Kazintzinak* nagy barátja.

Csehynék egy nagy vitézségét hozom elé. Litvániában Cobrintól nem messze egy falunál (a' falu nevét el felejtettem) parantsolatot vett a' Századunk — Századunknál háromszor több Muszka Lovasságot meg támadni (melyet ugyan az után tapasztaltunk, mivel fele el volt rejtve egy domb mellé); belé vágván a' Muszkák közzé, mikor leg jobban szabdalnók őket, — oldalt meg meg annyi erő

benntünket meg támadván, visza nyomattalunk, ekkor Tsehyvel én leg hátul látván magamat egymás mellett, így szólítottam meg: *Nem jól van dolgunk, Kapitány Uram*; erre ő — *Semmit se félyen, Ladányi, csak a' szemibe kel nézni — utánam.* Közzikbe bonyolódván megint, az én Tschym szemem látlára úgy le vágott vagy két muszka Dragonyost, hogy mindjárt le estenek a' Lovokról — 's keresztül vága szerentsésen több mint 40 muszkákon — de én el maradván, engemet Csehý a' fogságba vinni akaró Muszkáktól meg szabadíta. — A' Kardjába igen mély vágásokat ejtettek, de ő semmit se kapott.

Az apróbb tsaláit el halgatom, csak annyit írok rólla, hogy ő többnyire mindég szerentsés volt — fél Századjával a' hányszor attaquírozott, 5, 8 s 10 Kozákol mindég fogott — a' nélkül, hogy ő valamit veszített volna.

A' Halála esett *Laubomnál*, midőn a' Századja előtt állott, egy ágyú golyó-bis (mintegy 8 fontos) a' lova előtt le esvén — újra fel pattan, elébb a' Lova' fejét — azután a' Csehý bal mejjét elhordva, mind kettőjüket egyszerre a' földre teríttette. Testét hirtelen fel kapván, a' Városba a' Templom mellé el ástuk egy sírba, vagy is gödörbe egy Blankenstein Huszároktól való pajtássával edgyütt — a' kit hasonlóképpen azon órában egy kis golyóbis ejtett el.

A' Nagyságos Grófné kezeit csókolván, magamat tapasztalt Gráziájában ajánlva, maradtam

A' Méltóságos Uram

Varsóban d. 14-a Febr. 815.

alázatos Szolgája

Ladányi Ferencz mpr

fő Hadnagy.

2862. 396. lap kikezdés: «A F-el capituláltam . . .» Fülessel, vagyis Teleki László gróffal, a somogymegyei adminisztrátorral.

2863. 398. lap fölül 5. sor: «Csak azt engedd mondanom, hogy a' midőn a' Kultsár' leveleiben a' *Póza'* halálát illető *cikkelyt olvasánk . . .*» A Hazai és Külf. Tudósítások 1815. évf. (febr. 11-diki) 12. számában a következő nekrológ olvasható:

«*Kolosvárról* Jan. 31. A' Jónak halála hírét minden Jók megdöbbsentő fájdalommal veszik. Illy szomorú érzés járta által szívünket, midőn ezen hónapnak 25-dik napján Ts. Tudós ifjabb *Pataky Mózsos* Urnak, Mélt. Hadadi Wesselényi Miklós Báró Ur Nevelőjének halálát megértettük. — Virágzó élete csak 31-ik esztendőre terjedett, midőn nyolcz napig tartó forró betegsége elragadta. Édes Attya híven tisztelő fíját, Testvérei őket érzékenyen szeretett testvéreket, rokonai jó attyokfíját, baráti egyeneslelkű, meleg és nemes érzésű barátjokat vesztették el. Szerentsés az, kinek elhunytát annyin sajnálják, mint az övét. — Benne a' tudományok hív és szerentsés művelőjüket; Nemzetünk példás buzgóságú fíját; az emberiség az embernek köz javáért melegen érző férfit tisztelte. Illy nagy lelki tulajdonok az elenyészésen örökre győzedelmeskednek, 's az ő emlékezetét a' nemesen gondolkodók szívekben mindég fenn marasztják. Hív Neven-dékje és barátja az ő hideg tetemeit Zsibóra a' familia temetőjébe vitette, hogy azon vidéken nyugodjanak hamvai, hol élclének legszebb részét körülötte való gondoskodásban töltötte.»

U. o. 3. kikezdés: «Itt egy rettenetes történet forog nyelveken.» A miről Kazinezy e pontban Wesselényit tudósítja, azt mutatja, hogy e kiadás X. k. 2470.

számú levele tévesen van az 1813-ik évi levelek közé sorozva, helyesen ide tartoznék. I. az id. levél jegyzetét.

399. lap kikezdés: «E' napokban sokat valék Vay Ábrahámmal...» Kazinczy valószínűen a Ferencz király neve napján tartott ünnepélyekre céloz, a melyekre vonatkozólag a Magyar Kurir 1815. évf. (márcz. 3-ki) 18. száma melletti Honnyi Levelek 18. száma «Zemplén Vármegyéből Febr. 15-dik napján 1815.» czímmel hosszú tudósítást közöl, hogy Szemere István és Horváth Tamás alispánok mikép hirdették ki pár nappal előbb, hogy a megyében mindenki megünnepelje a király nevenapját; továbbá: mikép ment végbe a kath. templomi isteni tisztelet, aztán így folytatja:

«Itt az Isteni szolgálat végeződvén, két sor hajdúság közt a' Tek. Vármegye Rendjei mind együtt a' Reformátusok templomába mentek, a' mely templom a' Ref. Isteni tiszteletet, együgyűséget sokkal felül haladó módon fel volt ékesítve. A' Kathedrálval általellenben lévő falon egy díszes pyramis emelkedett fel, mellynek felső részében helyheztetett Fels. Urunk képe gyöngyökkel 's másféle drága virágokkal fel vala ékesítve. A' képen felül ilyen esztendőt jelentő versek olvastattak:

na-taLi franCisCo tUo tibi Dona LitaMUs —
elöl más Chronosticon olvastattott:
prospera franCisCo LaetaUr Caesare TeLLÜs.
pannoniI saCris thIra CreMate LoCIs.

Ezen templomban egy rövid, de jól kidolgozott 's Fels. Urunknak atyai, vezéri 's igazgatói 's előlői ditső érdemeit szívreható módon előadó predikáziót tartott Tiszt. *György József* úr, orátori talentomairól 's kivált a' Lypsiái győzedelmekről tartott 's közönséges helybehagyást érdemlett diadalmi beszédéről magát nevezetessé tett Ujhelyi Ref. Predikátor. A' Predikázióinak részei mintegy félfértályni [!] megszűnéssel meg levén szaggatva, a' közidőben kívül az ágyúk az eget harsogatták.»

2864. 1. kikezdés 6. sor: «Tiszteld meg barátodat, megírván életét, és azt Muzéumodnak egyik darabjába tévén.» Döbrentei teljesítette is, a mire Kazinczy kérte. Az Erdélyi Múzeum 1814. évf. 3. füzetében előbb a következő rövid nekrológot közli: «Fájdalmas érzéssel fejezi bé a' Kiadó ezen Füzetet annak jelentésével, hogy Pataky Mózes, ki a' Múzeumnak buzgó Munkás társa volt, ezen esztendőnek, Januariusa 25-dikén, 8 napig tartott betegségben Kolozsváratt megholt, életének 31dik esztendejében. Tanítvány barátja, ifjú Báró Wesselényi Miklós, a' Megdicsőültnek hideg tetemeit Zsibóra vitette 's az ő Atyjának néhai Mélt. Hadadi Báró Wesselényi Miklósnak koporsója mellé tette, hogy annak hamvai, ki néki a' gyermek korban nyájas útmutatója, 's mint ifjúnak mindenben résztvevő barátja volt, azon hely' vidékén nyugodjanak, hol életének legszebb részét körülötte való hív gonddal töltötte.

«Ezen tiszta lelkű 's nemes szívű barátunknak, Hazafiúnak emlékezete egyszer bővebb írásban meg fog jelenni.»

Be is váltotta ígérését, mert az 1815. évf. VII. füzetében «Pataky Mózes halála» czímmel hosszabb emlékezést közöl róla.

400. lap alúl 5. sor: «Grófnédnak ird-meg, hogy a' *Berthóti Johanna* férje vakúlni kezd, a' legifjabb leánya pedig egy igen derék ifjúhoz fog menni, *Kossuth András*hoz.» *Berthóty Johanna* — mint Ballagi Gézának hozzám intézett szíves sorai mutatják — Kácsándyné volt s a zemplénmegyei Kozma helységben lakott. Ennek a leányát vette el Kossuth András. «Tudta — írja Ballagi G. — hogy a leány szenvedélyes természet, de mégis feleségül vette. Felesége révén vagyonhoz és hatalmas családi összeköttetésekhez jutott. Fel is vitte azután — daczára katolikus voltának — az erősen református színezetű vármegyei tiszti karban a főnotáriusságig és pedig épen Szilassynak az administratorsága alatt, a ki maga is erős hitű kálvinista volt. Házasságuk gyümölcse egy leánygyermek volt.» V. ö. a 2736. számú levél jegyzetével.

401. lap fölül 2. sor: «A' Decsi Sallustja felől még eddig senki semmit nem tud.» Célzás az Erdélyi Múzeum 1814. évf. III. füzete 176. 177. lapján írott rövid cikkére, a mely a következő czímmel jelent meg: «Jelentés Sallustiusnak magyar fordítása felől, Baronyai Decsi János által. 1596. kisdéd 8 rétbén.» A cikkben elmondja Kazinczy, hogy eddig e fordítás ismeretlen volt; ő a Szentmiklóssy Alajos ajándékából ismerte meg.

2866. 405. lap 3. kikezdés 3. sor: «A' Muzéum számára küldött fordítását (t. i. Berzsenyinek) olvastuk.» Ez a fordítás az Erdélyi Múzeumban nem jelent meg; Döbrentei közölte a Berzsenyi műveinek 1842-ki kiadásában ily czímmel: «A pók. Egy leánykának magános beszéde. Németből. 1815. Küldve Döbrenteihez Erdélybe.»

406. lap fölül 10. sor: «Én *Szolkay* Eneását kapám elé neki . . .» V. ö. az V. k. 1304. számú levelével s az erre vonatkozó jegyzettel.

407. lap 4. kikezdés: «A mult hónapban egy nemes szívű . . . emberrel ismerkedtem meg, Gróf *Teleki Imrével*, ki . . . Horatiust készül kiadni . . . mint *Nitsch* és *Haberfeldt* . . .» Úgy látszik, Teleki Imre gr. soha sem adta ki Horatiust, mert e név a M. N. Múzeum catalogusában csak egyetlen kis művecskén fordul elő, a melynek czíme: Gyönyörködtető Historiátskák és egynehány levelek, melyeket franczia nyelvből németre fordított, az előforduló szók és szóllásformái feljegyzések által a megértésre könnyűvé tett; maga költségén ki-is bocsátott, és az erdélyi ref. kollégiomokban a német nyelvet tanulni kívánóknak ajándékoz gr. ifjabb Sz. Teleki Imre. A nyelv még könnyebb megtanulása végett egynehány grammatikai regulákat írt a munkátska eleibe a tanítója. Kolosvárt, 1797.

A *Nitsch* és *Haberfeld* itt említett műve a következő: «Vorlesungen über die class. Dichter der Römer»; 4 köt. Lipcse, 1792—1802; az 1. kötetben magyarázza Horatius ódait; az epistolákat és satirákat *Haberfeld* látja el jegyzetekkel: «Horaz' Briefe über die Dichter und Dichtkunst der Römer, an d. Augustus Florus und d. Pisonen.»

2868. 411. lap 3. kikezdés 3. sor: «*Furagó* Swadronyos — *Seiben* pedig en second kapitányok.» E két férőről Kazinczy is emlékezik az *E. T.* 196. és 199. lapjain: «Egy este — írja — ablakaink előtt két courteand repüle el. Azok a kapitány *Seiben* úrei valának, az itt fekvő császár huszárok közül. Első kimenésén másnap a kaszárnyába vive, a város túlsó végén (Lugoson). Kapitány úr,

mondám, a hideglelés által elgyöngültnek, a Csehy által szeretett idegen az ő legszeretettebb barátját magáénak nézi, s megnevezém magamat. Sejben kiszökött ágyából. Ő és én a mi kedves Csehynket ölelénk meg egymásban; ő vala hoszszas beszélgetésünk tárgya... Ez a díszes huszár seregünk a Ludoviceára Károly főherczeg generalissimusunk kezéhez ezerkétszáz forintot küld. Így mennek a dolgok, a hol Csehyek, Sejbenek, Faragók vannak.» V. ö. a IX. k. 2257. számú levelével.

2869. 413. lap 6. kikezdés: «Hogy a' mi kedves Öregünk...» T. i. Dónát János, a festő, kiről Kazinczy oly sokszor emlékezik.

U. o. alúl 1. sor: «Tétesen velem próbát *Schellernek* Lexiconával...» V. ö. a 416. lappal. Scheller lexiconának többféle kiadása van: 1) Latein.—deutsch., und deutsch.—latein. Handlexicon, vornehmlich für Schulen, 2 r. Lipcse, 1792—1796, javított kiadás 1807; — 2) Ausführliches und möglichst vollständiges latein.—deutsch., und deutsch.—lat. Lexicon oder Wörterbuch; 3 köt., Lipcse, 1783—84; 2. kiadás u. 1788, 3. kiadás 5 köt., u. o. 1804, stb. V. ö. a 479. lappal.

2870. 415. lap fölül 5. sor: «Horváth meglepe a' Repülő szekérrel. Valóan az a' Kalendárium sok ismereteket terjeszt-el a' szép nem között.» Horvát István kalendarimáról a Hazai és Külf. Tudósítások 1815. évf. (jan. 4-ki) 1. száma ezt írja: «Több kellemetes jelenések között különös figyelmettséget érdemel a' már most harmadik esztendőre kijött magyar Dámák Kalendáriumja, mellynek tetszetős formáján és díszes képein kívül több elő beszéllései és versei kedvesen fogják az Olvasót mulattatni.»

E kalendárium, ma már a legnagyobb ritkaságok közé tartozik, mivel igen kis, 32-edrét alakban jelent meg, azért teljes címét a M. N. Múzeumban őrzött egyetlen kötetről ide iktatom: «Magyar Dámák Kalendáriumja 1815. (Az előbbi év hiányzik.) Uj Esztendei Ajándékul a' szép Nem számára. Pozsonyban. Wéber S. P. és Fijának Költségével.» Az 51—78. lapokon közli Kazinczy fordítását a fordító nevével: «A' repülő Szekér, vagy a' használt és nem használt hatalom.»

2873. 421. lap 2. kikezdés: «Eö Excellentiájának tegnap expedialék... egy Levelet.» György József Esterházy József grófot, Zemplénmegyének ekkori főispánját érti.

2874. Ezt a levelet Kazinczy minden valószínűség szerint Szepessy-Ignác bárónak, a későbbi erdélyi és pécsi püspöknek írta, a ki ekkor egri kanonok volt. Főbb életrajzi adatait ide iktatom:

1780. aug. 13-kán Egerben született s 1838. júl. 16-kán Pécsen halt meg. 1801-ben pappá szentelték s az után az egri papnövelő intézetben tanulmányi felügyelő, majd érseki titkár, egri lelkész, 1808-ban pedig egri kanonok lett. Nagy szerepet játszott Eger társadalmi életében; mindenki áldotta, midőn 1820-ban a király erdélyi püspökké nevezte ki, nyolcz év múlva pedig pécsi püspökké. A magyar nyelv melletti buzgólkodása és szónoki beszédei útát nyitottak neki az Akadémiába is, a mely mindjárt 1830-ban tiszteleti, a következő évben

pedig igazgatósági tagjává választotta. Pécsi alapítványai (könyvtár, jogakadémia, physikai múzeum) feledhetetlenné teszik emlékét. Saját költségén kiadta a Káldy György fordította bibliát több szakértőú gondos átvizsgálása után (1835—6. 4 köt.) s e munka példányait majd mind ajándékban küldé a magyar papoknak. Része volt az Akadémia nagy szótára előkészületeiben is. Több jeles magyar és latin beszéde s «A keresztény tudomány röviden» (Pest, 1832) című műve nyomtatásban is megjelent.

A 423. lapon felsorolja Kazinczy, milyen nyelvtudományi vagy lexicális műveket óhajt megszerezni és alapul venni; itt következnek:

Herder: Zwei Preisschriften: 1. Ueber den Ursprung der Sprache. 2. Ursache des gesunkenen Geschmacks bei den verschiedenen Völkern, da er geblühet. Berlin, 1789.

Harris Jakob: Hermes, oder philosophische Untersuchung über die allgemeine Grammatik, übersetzt (aus d. Engl.) von Chr. G. Everbeck, mit Anmerkungen von F. A. Wolf, Halle, 1788.

Vater János: Lehrbuch der allgemeinen Grammatik, besonders für höhere Schulklassen, mit Vergleichung älterer und neuerer Sprache, Halle, 1806. — Literatur der Grammatiken, Lexika und Wörter-Sammlungen aller Sprachen der Erde in alphabetischer Ordnung, deutsch und lateinisch. Catalogus linguarum alphabeticus, Berlin, 1815.

Monboddo (James, lord): On the origin and progress of language, Edinb. 1773—1792. Németül: Werk vom Ursprunge und Fortgange der Sprachen, übersetzt von C. A. Schmid. Mit einer Vorrede von J. G. v. Herder, 2 Th. Riga, 1784—85.

Meninski (Fr. a Mesgnien): Lexikon Arabico-Persico-Turcicum, editio II-a, ed. Bv. Jenisch, Wien, 1780—1801.

U. o. alúl 6. sor: «Méltóztassék Prof. *Ivánszki* Urat nevében idvezelni.» Ivánszky Antal 1777. jún. 9-kén Egerben született s 1850. szept. 11-kén halt meg. A bölcséletet Egerben, a jogot Pozsonyban végezte, azután ügyvéd és Eger aljegyzője lett; 1808-tól kezdve az egri lyceumban a magyar nyelvet és irodalmat tanította 1841-ig, mikor nyugalmába lépett. Egy verses műve 1822-ben, egy stílistikája 1837-ben jelent meg. Kéziratban hagyta *Magyar grammatika* és *Magyar irodalmi* című műveit. I. Szinnyi J. id. m. V. köt. 226., 227. hasábjait.

2877. A levél vége: «Imhol a' Horváltól vett nyáláb Lajos és Mátyásának öt nyomtatványával.» Horvát István művének teljes címe: Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás híres magyar királyoknak védelmeztetések a nemzeti nyelv ügyében. Tekéntetes, tudós Schwartzner Márton úr vádjai és költeményei ellen. Irtá H. I. Pesten, 1815. A művet Fejérmegye rendeinak, mint «a nemzeti nyelv buzgó védőinek» ajánlja «tisztelete és hálája örök emlékezetűl mély alázatossággal». E műről a Hazai és Külf. Tudósítások 1815. évf. (febr. 18-ki) 14. száma is megemlékezik a következőkép: «Tudván, hogy minden igaz Hazafi örvend a' Nemzeti Nyelv virágzásának, a' hazai történetek felvilágosodásának, és a' Nemzeti Méltóság fenn tartásának: kötelességünknek tartottuk e' mostanában kijött könyvetekét megismérlteni: «Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás híres Magyar Királyoknak védelmeztetések» stb. «Pesten Trattner János Tamás betűivel. 1815.»

Ezen védelmezés valamint a' Szerzőnek éles elméjét, hűséges historiai tudományát 's ifjúságától fogva gyakorlott különös szorgalmát megmutatja, úgy szinte fényes bizonyossága azon tudománybeli segedelmeknek is, mellyekkel Pest méltán dicsőíthatik. Nevezetesen pedig a' Nemzeti Muzeumnak, mellynek Directora Tek. és Tudós Miller Ferdinánd Ur tellyes betsülettel, illendő készséggel és minden irigység nélkül szokta az Intézetnek ritka gyűjteményeit közölni. Ezen jóvoltát e' munkának Szerzője már Tanuló Ifjú korában nagy mértékben tapasztalta.»

2879. 432. lap fölül 10. sor: «Némely versei (t. i. Kölcseynek) a' Horvát Almanachjában felvetettek.» A «Magyar Dáma-kalendáriomja» 1815-ki övfolyamában Kölcseynek következő műveit közli: 1) Róza. Eredeti Ballade. (79—82. lap); -- 2) Jennyhez (113—114. lap); — 3) Kazinczy' Első Sonettjére. Sonett (118—119. lap).

A mi Kazinczynak Buczy Emilhez írott egyik régebbi leveléből ide van csatolva, részben közöltem a IV. k. 587—589. lapjain; mivel azonban ott a jegyzetek között csak a Tanodai Lapok 1859. évf. 30. száma után közölhettem s Kazinczy eredeti leveléhez nem férhettem, most egész terjedelmében fölvettem.

2880. 2. sor: «Ellenem is perelsz.» Horvát István a 2877. számú levél jegyzetében említett műve 3., 4. lapján a 2. §-ban kel ki Kazinczy ellen, a kinek *A magyar Literatura története* (Erd. Múz. 1814. I. f. 2—16. l.) című tanulmányára hivatkozik. Horvát előre bocsátván Boros Dániel és Bodnár Antal állításait, a melyek szerint a magyar nyelvet egészen a XVI. századig minden téren elhanyagolták, így folytatja: «Más Magyar Nyelv Tanítók másutt hasonlókat tanítottak, 's tanítanak mai napig, és a' Magyar Írók ezt nekik híven elhiszik. Sőt legujabban nagy érdemű *Kazinczy Ferencz* Barátom is, hitelt adván Széchalmon Abauj vármegyében, tova a' Pesti nagy Bibliothecáktól, a' diplomatikus író (Schwartner) hitének, így panaszkodik: «A Nemzet akkor kapta végre a' Tsinosodásnak első szikráit, midőn a' magyar illuság színe 1348-ban a' Nagy Lajost Nápolyba követte, hogy az ennek királyi testvérén elkövetett undok gyilkosságot megboszulja, 's három évnél tovább mulatván ott, mint a' diadalmas Róma a' meggyőzött Graeciából olasz mesterségeket, 's tudományt, nyelvünknek sok új szót, 's a' Tokaj hegyeinek Formiánumi szőlőtöket hozott vissza. Ő maga az a' nem tsak névvel nagy Király, majd Veje a' szerencsétlen Zsigmond, továbbad Zrednai Viléz János Esztergomi Érsek, végre Mátyás alkotának ugyan Academiákat: de ezek a' tsendetlen időben tsak hamar elenyésztek. 's bennek a' hazai nyelvre nem vala semmi gond. Hiszen maga a' könyveket vesztegetve vásárlani szerető Mátyás is nem bírt annyi bőltességgel 's hazai szeretettel, hogy a' Nép énekeit, mint Nagy Károly azokat, a' mellyeket a' maga népe dallott, feljegyezni parantsolta volna, 's Budai igen gazdag Bibliothecájában nem találtatott egy magyar könyv is.»

2881. 440. lap fölül 14. sor: «A' könyvek mellé vala vetve a' Te Muzeu-modnak eggyik próbaíve, az a' mellyre a' Szent Miklósy és Vitkovics verseit rakták.» Kazinczy az Erdélyi Múzeum II. füzetének 4. ívét érti, mert ennek elején van közölve (49., 51., 52. lapokon) Szentmiklóssynak következő három

verse: A bájos kehely — Chlóc ajaka — Szépenhez. és Vitkovics Mihálynak két verse: Minéhez — Epigrammák.

2882. 441. lap 5. kikezdés: «Szeret téged a' mint én látom *Lacziiska*.» Talán fölösleges is megjegyeznem, hogy Kazinczy megint Teleki László gr-ra czéloz.

2883. 443. lap fölül 11. sor: «Sie wissen es, theurester Freund, dass ich Sch[wartner] gewiss liebe und sehr schätze; ich habe davon ein Zeugniß auch in der Biographie Báróczys in einer Anmerkung gegeben.» Kazinczy a Báróczy életrajza (Báróczynak minden munkáji. Pesten. 1813; 1. köt. 14. lap) azon helyére czéloz, a hol arról szól, hogy Báróczy tisztában volt azzal, mit kell tennie az akkori körülmények között, mert tudta, hogy a hol a művészet «lakást fogni még csak készül... ott mindenek felett azon kell igyekezni, hogy az idegen nagy originálok gipszöntvényekben 's rézmetszésekben tétessenek ki: tudta, hogy ha művészi érdemre nézve a' Raphael Morghenek egy Dürer Alberttel öszve nem mérkeozhetnek is más tekintetekben, nevezetesen az ízlés' képzésére, ennek eredeti 's tiszteletet érdemlő darabjainál többet ér Morghennek *Szín-elváltozása* az Urbinoi Raphael' nagy oltártáblauja után.» E ponthoz függeszti csillag alatt a kérdéses jegyzetet: «Morghennek ez a' reze a' Rézmetszeteknek leghecsesbb produktjai közzé tartozik. A' nagy Művész érzette a' maga becsét, 's Olasz-országból 1812. Napolconhoz útazott, hogy bémutathassa -- a' mi itten a' copiek' érdemek fölöl mondánk ott a' hol a' nagy Mesterek még nincsenek, *Prof. Schwartzner Úrnak is értelme vala, midőn a' Pesti Luth. Felekezetnek azt tanácslá, hogy Polák Mihály Pesti Architekt által a' mi időnkben épített szép egyszerűségű Templomokban Oltártáblául a' Raphael' Transfiguratiojának copije tétessék.* A' tanács elfogadlatott, 's Lohbiller, egy Kempteni születésű Pestő, teljesítette.»

444. lap 3. kikezdés: «Was fiel Jankovics ein? Siehe Kultsárs Zeitung No. 15.» Czélzás a Hazai és Külf. Tudósítások 1815. évf. (febr. 22-ki) 15. számában megjelent következő híradásra:

«A' három kereszttyén Vallások között hazánkban olly szerentesen fenlővő Egygyeségnek, és atyafiságos szeretetnek fényes bizonytságát látta a' most Febr. 3-dikán itt Pesten tartatott Augustana Vallásbéliek közönséges Gyülekezetek; mert Tekéntetes Jeszeniczei Jankovics Miklós Catholikus Fő Nemes Úr, kinek jeles tudományát a' hazai. 's külföldi Literaturához való szeretetét, és a' tudományos ritkaságokból szerzett bő gyűjteményét minden tudósaink tisztelik, megértvén, hogy az Augustana Vallást tartó Gyülekezet az ő Vallásbeli dolgaikat illető írásokból különös Archyvumot szándékozik felállítani, olly nagy lelkű ajánlásra fakadott, hogy az ő gazdag Könyvesházában találató minden eredeti írásokat, mellyek az Augustana Vallást illetnék, maga jószántából 's ingyen oda ajándékozza. Midőn ezen nagy lelkű 's kegyes ajánlását Mélt. L. Báró Prónay Sándor, és Tek. Schedius Lajos Úr a' Conventnek elejébe terjesztették, ez azt annál nagyobb örömmel fogadta, mivel megértette, hogy azon eredeti írások között ollyak is találattnak [!], mellyek eránt az egész Aug. Vallást tartók Gyülekezetek különös tisztelettel tartoznék. Azért a' Gener. Convent háladatoságának és tiszteletének kinyilatkoztatására kiküldettek: Mélt. B. Podmaniczky János, Tek. Schedius Lajos, Tek. Tibanyi Dániel Urak. nem különben Tiszt. Simonides Senior Úr, kik a' köz háláláson kívül még azt a' jóságot kikérjék

a' Tisztelt Adakozó Urtól, hogy az ajánlott Eredeti Írások lajstromát tulajdon keze írásával erősíteni mcg. Ezt is tellyesítette Tek. Jankovics Miklós Úr, és Nagy Mélt. Ócsai Balogh Péter Tsász. Kir. Belső Titk. Tanácsos, Ts. Zólyom Vármegye Fő Ispánya, 's a' Kir. Fő Törvényszék Ítéltő Bírája, mint az Országbeli Evangelika Egyházak Generális Inspektorának kezébe olly Hiteles levelet adott által, mellyben az Augustana Gyülekezetnek ajánlott eredeti írások ajándékozásáról bizonyossá teszi, és minden egyéb Darabokat most mindjárt által ad: tsak Dr. Luther Mártonnak eredeti Testamentomát tartja fenn magánál holtá napjáig: de annak tulajdonosává is az Evangelika Gyülekezetet teszi.»

2885. Ezzel az idézéssel szóról-szóra megegyező idézést kaptak ugyane napon Kazinczy Ferencz öcscei is, Dénes és József. Az idézésben említett «libelli continuatorii» párja a Ferencznek szóló idézésben hiányzik, ellenben teljesen összevágó szöveggel mcgvan a másik kettőben.

2887. 448. lap 2. kikezdés: «Neked Erdélyben Aranyos Széken egy hív tisztelőd vagyon. Neve *Gedő József.*» Homoród-szent-mártoni Gedő J. 1778. aug. 21-kén Abrudbányán született, s 1855. aug. 29-kén Kolozsvárott halt mcg. Iskoláit Kolozsvárott az unitáriusoknál és a kath. lyceumban végezte; majd néhány évig otthon tartózkodott özvegy édesanyja mellett, kinek halálával Alsó-Szt.-Mihályfalvára (Aranyosszék) költözött és 1834-től kezdve mint kir. hivatalos részt vett az erdélyi országgyűléseken. 1846-ban állandóan Kolozsvárra telepedett s az unio kimondásakor a pesti országgyűlés főrendjei közé is meghívatott. Mintegy négyezer kötetből álló könyvtárát a kolozsvári unitárius főiskolára hagyta. Az ő példányából közölte a Nemzeti Könyvtár Nagyajtai Cserev Mihály historiáját; az eredeti példányt a M. Tud. Akadémiának ajándékozta. L. Szinnyei J. id. m. III. köt. 1079., 1080. hasábjait.

2888. 451. lap 1. kikezdés: «Erdéljnek naggyaiba is belé kapott a' halál — most csak hamar három fő embereink halának ki. Gr. *Bethlen József* a Thesaurarius, Gr. *Mikes János* Gubern. Consiliarius, és *Mártonfi* a Püspök.» E férfiak haláláról az akkori magyar lapok is megemlékeznek. Az elsőről a Magyar Kurir 1815. évf. (febr. 24-ki) 16. száma melletti Honnyi Levelek 16. száma a következő nekrológot közli: «A' Hermanstadi, vagy inkább Szebeni tudósítások szerint a' folyó Febr. 4-ikén, reggeli 8 óra tájban nagy mélt. *Bethleni Gróf Bethlen József* Ő Exc. az Erdély Országi Kormányszéknek Tanácsosa, a' Sz. István Ap. Kir. Rendjének Commendátora, és Erdély országi Kintstartó, az egész Publikum szomorúságára, hasznos életének 58-dik esztendejében az idegek hidegtelelésében (an Nerven-Fieber) meghalálozott. Ebben a' nagy hazafiban és mind talentomaira, mind a' Státus dolgainak folytatásában mutatott szolgálatjára nézve nagyon megkülönböztetett férfinak halálában mind az Uralkodó ház, mind pedig a' Haza nem kevés kárt vallott.»

A Hazai és Külf. Tudósítások 1815. évf. (ápr. 1-jei) 26. száma pár sorban említi mind Bethlen József gr., mind Mikes János gr. halálát. Ellenben ugyane lap 1815. évf. (márcz. 18-ki) 22. száma hosszabb nekrológot ír Mártonffy Józsefről: «Erdélyből az a' szomorú hír érkezett, hogy ezen hónap 3-ikán estve 9 órakor Károlyvárott az Erdélyi Püspök Csik-Mindszenti *Mártonffy József* Úr

Sz. István Magyar Király Rendének közép Keresztes Vitéze, Ó Tsász. Kir. Felségének Titk. Tanácsosa és az Erdélyi Kormányshéknak valóságos Tanácsosa harmad napi betegsége után munkás és érdemekkel tellyes életének 70-dik esztendejében meghalt. Ezen jeles Hazafi, és a tudományoknak közönségesen, különösen pedig a Magyar Literaturának kedvező Barátja már József Tsászáralatt egész Erdélyben a' Nemzeti Oskoláknak Fő Vigyázójokká és titulás Püspökké nevezetett, most ditsőségesen uralkodó Fels. Urunk által pedig 1798-ban Erdély Ország Püspökjévé tététt, mely fő pásztori hivatalt olly jeles kegyességgel, olly minden szívet meggyerő emberi szeretettel viselt, hogy az ő emlékezete mindenkor háládatos tiszteltben fog maradni.»

Még részletesebb a Magyar Kurir 1815. évf. (márcz. 24-ki) 24. száma melletti Honnyi Levelek 24. számában olvasható következő nekrológ: «Kolosvárról igen szomorú hírt vettünk, mivel az Erdélyi Fő Tiszt. és sok virtusokkal tündöklő Püspök Mélt. Csik-Mint-Szenti *Mártonffy József* Erd. Püspök Eö. Exc. a' Sz. István Ap. Kir. [rendjének] Kommendátora, Eö Cs. és Ap. Kir. Felségének belső Status Tanácsosa, és a' Fels. Erdély Országi Kormányshéknak Tanácsosa, betses életének 70-ik esztendejében Károlyfejérváron e' f. Mártz. 3-ik napján esteli 9 órákor meghalálozott. Ezen megboldogult Fő Pap Úr ifjúságában a' Jésus Szerzetes Renden lévő Papoknál tanult, annak eltöröltése után világi Pappá lett, néhai h. e. II. József Császár és Király ötet az Erdély országi Normális oskoláknak Főigazgatójává 's egyszersmind Serviai tit. Püspökké tenni méltóztatott, mostan uralkodó Fels. Urunk pedig 1798-ik esztendőben Erdély Országi Püspökké. Ennek a' megboldogult Fő Papnak mind uralkodó Fejedelme, mind kedves Hazája eránt való hívségét és szeretét, mind a' tudományok, nevezetesen a' Magyar nyelv és Literatura eránt való szeretétét elegendőképen magasztalni nem lehet, a' M. Kurirnak szünet nélkül való olvasója és kedvellője volt, és a' hol annak használhatott, mindenkor örömmel és nagy készséggel használt.»

2893. 459. lap utolsó kikezdés: «A' vallásbéli buzgóság' meghidegedéséről egy értekezést nyomtatattam *Ifjúság' Barátja* neve alatt; mit akarok, az ide zárt jelentésből látod.» Ez a jelentés nincs a levél mellett, de kétségtelenül ugyanazt érti Kis János, mint a melyet a Magyar Kurir 1815. évf. (márcz. 24-ki) 24. száma melletti Honnyi Levelek 24. száma közzétesz, de nem szóról-szóra; ellenben a Hazai és Külföldi Tudósítások 1815. évf. (máj. 20-ki) 49. száma egész terjedelmében közli, a mint következik:

«Jelentés. IFJÚSÁG' BARÁTJA.

«Illyen cím alatt szándékozom két, vagy ha a' Közönség kívánni fogja, több kötelekben a' két nembéli felserdültt Nevendékség' számára egy hasznosan mulattató munkát közre-botsátani, melly rész szerint igaz történetekben, anekdotákban 's szokások', természeti tárgyak' és szép tselekedetek' rajzolatjaiban, rész szerént regékben, Ezöpi 's találós mesékben, 's általjában az előadás' különbféle nemeiben a' gyönyörködtetés mellett a' szív' nemesítésére, a' hazafiúi szent indulat' gerjesztésére is alkalmas válogatott darabokat fog magában foglalni. Különösen egyik főfőbb és legszentebb czélom lesz: a' balvélekedésektől még el nem foglalt szívet azon megbetsülhetetlen boldogságnak, mellyben bennünk egy olly sok tekintetben áldott Haza 's egy olly sokak felett bölts és szelíd Igazgatás részeltetnek, érzésére 's hálálására serkenteni 's beléjük mind azon polgári

Virtusok' magvát hintegetni, melyeknek szükséges voltát az előttünk történt nagy változások újabban olly szembeütőképen megbizonyították.

»Tisztelettel 's egyszer'smind bizodalommal kérek mindeneket, a' kik ezen igyekezetet figyelemre méltóztatják, ne sajnálják azt Esmerőseik' jóakaratajába ajánlani, reá nem Előfizetőket, hanem tsak nevek' felíratásával biztatókat szerezni 's az Alúíróknak (ha kik találkoznak) neveit a' közelebb jövő Medardusi Pesti vásárig biztos alkalmatossággal vagy Pestre Trattner, Eggenberger, és Weber Könyváros Urakhoz, vagy hozzám a' végre beküldeni, hogy egy felől lássam, tart-hatok-e elegendő Olvasókra számot; más felől a' kedvező esetben azon Neveket tiszteletből a' Gyűjtemény' elejébe nyomtattathassam. Ha az Alúírók' száma várásomnak megfelel, a' munka még ezen folyó esztendőben sajtó alá fog menni, 's a' lehetőségig jutalmas árron adattatni.

Soprony, Márcz. 5-dikén 1815.

Kis János.»

2894. 460. lap 3. kikezdés: «A' tegnap estve érkezett újságlevélben már áll az Újhelyi predikáció . . . felől a' hir.» V. ö. a 2868. számú levél jegyzetével.

2895. 461. lap 1. kikezdés 2. sor: «Dübrontey meg holt azóta.» Dessewffy téved, a mit Kazinczy e levélre adott válaszában helyre is igazít: Pataky Mózzsal tévesztette össze.

2897. 471. lap fölül 13. sor: Márton «holmit a' mit maga csinált a' Bertuch . . . fordításában.» V. ö. a *III. k.* 749. számú levelével s az erre vonatkozó jegyzettel.

475. lap. kikezdés: «Horváth Á. Debreczeni Togátus volt, együtt Némethi Pállal, kit Gróf Pálffy Károlynak 1890ben írt és az Orpheusban is lenyomatott verseiből ismerhetsz.» Kazinczy Némethi Pál következő versére czéloz: Exellenti Comiti Carolo Pálffy, cum Musas Debrecinas inviseret, 1779. Orpheus, II. köt. 188—193. lap.

476. lap 2. kikezdés: «Ideálaidra nem tudok egyéb Crisist, hanem hogy örvendve látom . . . hogy dolgoztad.» Dessewffy Józsefnek e fordítása megvan abban a kéziratgyűjteményben, a mely mostanában jutott a M. Tud. Akadémia könyvtárába. Ideiktatom első versszakát:

Az Ideálok Siller után, 1813.

Hát hitszegve válsz el töllem
Deli repzeteiddel,
Tartóztatlan szállsz előllem
Búkkal 's örömeiddel,
Repső él'tem' Arany éve!?
Semmi könny nem késlele!?
Kell fogad közt látnom téve
Idő! a' mi el tele!?
'S az örökség zúz árjába
Le-nyargalt perczenetek
Oda vagytok! és híjába
Hívlak! vissza térjetek!?

476. lap alól 3. sor: «Kis János is fordította (t. i. Schiller Ideáljait).» L. a Kis J. versei I. köt. 31—34. lapjain *Az Ideálok* címmel, de nincs megmondva, hogy fordítás.

2899. 482. lap fölül 5. sor: «Ott (t. i. Angliában) a' kőműves, a' mészáros, a' Kereskedő és a' Lord egyaránt szabadnak tartja vagy ótsárolni Lord *Bentinkel* és *Kastelreaghot*.» *Bentinek* Vilmos (1774—1839) angol tábornok, a ki Napoleon ellen többször küzdött Siciliában, Spanyolországban; a háború végével több évig pihent s csak a húszas években lett Bengalia főkormányzója, később pedig India főkormányzója.

Stewart Henry Róbert, Castlereagh viscount (1769—1822). Angliának egyik vezérférfia, a ki az 1798-ki írlandi lázadás elnyomásában tevékeny részt vett, s a kinek nagy része volt Napoleon megbuktatásában is. Emlékiratait testvére adta ki: *Memoirs and correspondence*, London, 1848—1853.

2903. A levél kezdete: «Kérlek, vedd ezen hitvány nyomtatást.» Célzás a következő című munkára: «A vallástalanságról s a vallásbeli buzgóság megfigyegedése okairól, különösen a protestánsok között. Egy német munka után, szükséges változtatásokkal. Sopron. 1815.»

2904. 495. lap fölül 3. sor: «Den 13ten war ich in Jász Berény bey *Mihákovics*.» Mihákovics Józsefre nézve l. a *III. k.* 565. és 674. számú leveleit és az ezekre vonatkozó jegyzeteket. Mihákovics 1777. júl. 4-kén Jászberényben született; előbb az ottani gymnasium tanára volt, később (1805) a Jászkerület segédjegyzője, 1812-től fogva pedig rendes jegyzője, a mely hivatalában 23 évig működött. 1836-ban ugyane kerület kapitányává nevezte ki a nádor; az 1832—6. országgyűlésen mint Jászberény követe vett részt; 1834-ben Ferencz király nemessé tette. 1838 után halt meg. L. Szinnyi J. id. m. VIII. köt. 1260. 1261. hasábjait.

2905. 498. lap fölül 10. sor: «Se *Larcher* Herodotussát, se *Flassantot* még meg nem kaptam . . . tsak egyedül *Maltebrune* nagy, szép Geographiájának negyedik kötetjét . . . Küldje meg . . . *Bourienne* munkáját Napoleonról, az után *Carnot* és *Chateaubriand* két híres könyvetskéjeket . . .» Dessewffy a következő műveket érti:

Larcher Péter Henrik (1726—1812) jeles francia hellenistának következő fordítását: *Histoire d'Hérodote* (1786. 7 köt.), a mely számos kiadást ért.

Flassant János (1760—1845) diplomata, történetíró és publicista következő művei ekkor jelentek meg: *De la Restauration politique de l'Europe et de la France* (1814); — *Des Bourbons de Naples* (1814).

Malte-brun Konrád (1775—1826) francia geographus s a francia földrajzi társaság egyik alapítója a következő ide vonatkozó műveket szerkesztette: *Géographie mathématique, physique et politique de toutes les parties du monde* (1803—7. 16 köt.); — *Annales des voyages* (1808—14. 24 köt.).

Bourienne Lajos Antal francia követ és diplomata (1769—1834) ekkor még semmiféle munkát nem adott ki (a *La grande encyclopedie* szerint); *mémoires*-jai csak sokkal később, 1830-ban jelentek meg.

Carnot Lázár Miklós (1753–1823) hírneves francia államférfiúnak ez időben több műve jelent meg, s Dessewffy ezek valamelyikére czéloz: 1) *De la stabilité des corps flottants, rapport fait à la première classe de l'Institut sur un mémoire de M. Ch. Dupin* (Paris, 1814); — 2) *Mémoire adressé à S. M. Louis XVIII., roi de France* (Paris, 1814); — 3) *Exposé de la situation de l'Empire présenté à la chambre des Pairs par le ministre de l'intérieur* (Paris, 1815).

*Chateaubriand*nak a következő munkáját érti: *De Buonaparte et des Bourbons* (1814).

U. o. alúl 7. sor: «Köszönsd ... az ifjú *Bezerédyt*» Dessewffy minden valószínűség szerint *Bezerédj Istvánt*, a XIX. század reform-országgyűléseinek kiváló tagját, a nagy emberbarátot érti, a ki 1795-ben született s ekkor 20 év körül volt, de már 1811-ben megjelent egy latin költeménye (Sopron) nyomtatásban is.

499. lap alúl 17. sor: «Jobb Grammatikusainkat alkalmasint esmerem, de kevés *Du-Marsait* találók köztök.» *Du-Marsait Cesar* (1676–1756) következő művét érti: *Exposition d'une méthode raisonnée pour apprendre la langue latine*, 1772.

2906. 2. kikezdés 5. sor: «Örvendem, hogy feleségem neve elein van annak» (t. i. Döbrentei folyóiratának). Az Erdélyi Múzeum II. füzeté Döbrentei előszavával kezdődik, s ez után következik az ajánlás: «M. Gróf Haller Krisztina Ó Nagyságához. M. Cserey Farkas, Cs. Kir. Kamarás és Májor Cr Hitveséhez.» Az ajánlásban a szerkesztő ezeket írja: »Minekutánna az Erdélyi Múzeum első Füzetjét Krasznára, Nagysád Férjének kiküldöttem, csak hamar érkezék levele, melyben azt adá tudtomra, hogy Nagysád önként való indulatjából azoknak számában kíván lenni, kik ezen Időszaki folyó-Írásra előfizetőket gyűjtenek. A' tudósító levél, Írójának azon való öröme bevét festi, hogy Néki, ily hazai-lelkű Asszony juttatásául. Tőlem fogadja-el Nagysád hálával teljes köszönetemet.

«A' közönséges szokás szerint valamint a' feljebb tisztelt Elősegítők neveinél, úgy itt is dicséretekre kellene ereszkednem. De, ha cselekedeteink szépek, jók, azokra nincs szükségek. Ezeknek egyedül hírek is véghez viszi azt, hogy a' nemes érzésűek figyelemre méltókká tartsanak.

«Ohajtom, hogy Nemzetünk eléméletét minél több fő-Asszonyságok is kívánják, s a' hol csak lehet, mutassák-meg, hogy a' hazának hív leányai. Nagyon sokat segíthetnek, ha a' Nemzet dicsőségét érzik, ha egy alkalmatosságot is el nem mulasztanak [...], melyben nyelvünknek felsegítésére hasznot tehetnek. Intsék gyermekeiket arra, hogy a' Hazának szeretete szebb érzésünk közé tartozik, hogy, valamint azon Familiának, úgy azon Hazának is, melynek tagjaivá születünk, legtöbbel tartozunk.»

2908. 507. lap alúl 2. sor: «Jász-Berényben a' Bessenyei György életét kaptam-meg egykori Scriptorjától *Laczká János Úrtól*» Laczka János 1770. ápr. 26-kán iratkozott be a debreczeni főiskola felsőbb osztályaiába, 1773-ban Egyeken rektor, később Nagy-Kunság kapitánya volt. Bessenyei György életét kéziratban hagyta, a melynek cenzurái példányát a M. N. Múzeum könyvtára őrzi. L. Ballagi Aladár id. m. 428–436. lapjait; v. ö. Szinnyei J. id. m. VII. köt. 616. hasábjával.

2910. 512. lap fölül 2. sor: «*Zejk* Úr . . . fog Actualis Assessornak publicáltatni, *Abris*nak pedig a' legnagyobb reménye lehet a' kulcshoz.» Az elsőről nem emlékeznék akkori lapjaink, de Vay Ábrahám csakugyan megkapta a kamarási kulcsot. A Hazai és Külf. Tudósítások 1815. évf. (máj. 24-ki) 41. száma erre vonatkozólag a következő jelentést közli: «Fels. Urunk Vajai *Vay Ábrahám* Urat mind a' Nemesi Felkelő Seregnél tett személyes érdemeire nézve, mind az ő Attyának Mélt. *Vay József* Urnak a Fő Törvényszék Itélő Birájának tekintetére nézve Tsász. Kir. Kamarás ranggal méltóztatott megtisztelni.»

2912. 514. lap 5. kikezdés: «Lakos reám bízta, hogy *Szekfalvyj*át veled közöljem.» Lakos Jánosnak e műve nem jelent meg nyomtatásban, de kézírata maig is megvan: Szinnyi J. id. m. VII. köt. 668. hasábján így idézi: Székfalvy Ágnes, érzékeny játék, 5 felv., Kotzebue után magyarítva. L. Bayer J. A magyar dráma tört. II. k. 422., 425. és 433. lapjait.

2913. 516. lap 2. kikezdés 3. sor: «Néném *Péchy Sándorné* is egyszer a múlt héten ott vala a *semjényi pappal* . . .» Kölcsey özv. Péchy Sándornét Kazinczy Zsuzsannát (a Ferencz húgát) érti; a semjényi pap tudvalevőleg Fazekas István. V. ö. a 2927. számú levéllel.

U. o. 3. kikezdés 2. sor: «Nem sokkal ez előtt az újságokban *Horváth András*nak epistolája állott, melyben Pistának (t. i. Horvát I.-nak) pálmát nyújt.» Ez az epistola a Magyar Kurir 1815. évf. (máj. 9-ki) 37. számában jelent meg, s mivel a levelezés folyamán többször hivatkoznak reá íróink, közlöm egész terjedelmében:

Horvát Istvánhoz Horvát András.

Der ewige Frieden in der gelehrten Welt ist nicht wünschenwerth.
Ich wünsche einen hartnäckigen kritischen Krieg. — Tinte ist nicht Blut,
Statistik . . . v. M. Schwartzner.

Fel-gyujtotta hevem! Könyved, láng lettem egészen;
Bár, tudod, eddig-is nem utólsó nemzeti tüzzel
Izzadozott Kebelem. Lehetetlen volt vala szünnöm,
Míglen néki meredt szemmel végére nem érnék.
Nem tudták, mi bajam, Kiknek közösülni külömben
Kellett volna velem; tiz 's több kérdésre felelni,
Néma levék; éhség vagy egyéb elmémbe sem ötlött;
Mert mindent, valamit mondál, fel falni akarták
Meg bájolt szemeim. Mint egy álomba merültnék
Nagy Lajos' és Hunyadink' árnyékai szálltak előmbé.
Már ismét Kinisit láttam, biztatni vitézeit,
A' mikor ajkáról: *Fiain most rajta!* fülembé
Hangzott; és mikor a' Tarokat balmokra rakatta,
S Hőseit a' test-hegyre vivén, vigadásra fakasztá:
Ott voltam; hallám az öröm-riadásokat. Onnan
El késért Könyved Mátyást meg látni Budára.
Ott láttam mindent, valamit most látni akarnék :

A' bel- 's kül-Földnek színét párduczban; az Aszszony
'S Szűz Sereget nyusztos mentében, Kar peretzekkel
Ékeskedve, magyar szó zengett nyelveken; a' szín
Ifjúság magyar Ódáit dallotta ebéd közt.
Oszlán a' roppant Könyves-ház' ajtai nyíltak; —
Felséges látás! A' könyvek' tengere fénylett
Kötve piros bársonyba, ezüst sark, kaptsa is olyan
Falkáján ragyogott; az arany bíborra ki varva
A' szomszéd Osztály-Könyveknek kérgein égett
Részét fedte selyem takaró, száz féle virágok,
Annyi remek 's tsoda szépséggel rá tűzve valának;
Mind azok a' Szűzek hímezték, a' kik Atyáik'
Házát elhagyván, tsendesb életre vonultak,
'S a' szent Oltárnál örökös gyászt venni magokra
Esküttek, közt nem tartván e' földi tünethez.
Igy tisztelte Magyar Mátyás a' könyveket! Immár
Kérdezem: A' magyar Udvarban nem volna magyar Könyv?
Nemzeti felségét betsülő Mátyásnak ezernyi
Könyvei közt nem volna magyar? Nem, nem hiszem; a'kor
Vádlás ez, Schwartzner! szégyen tolladnak örökkön!
Mely kormot mázolsz nyelvünkre, te rajtad
Fog száradni; se Zápor eső, se folyó le ne mossa
E' szennyet rólad, 's lelked száz évig az undok
Stix partján keseregje bűnét, míg végre meg unván
A' borzas Révész panaszd', közepébe merítsen.
Meg várom még-is, ha talán meg bányá szidalmát,
'S meg tzáfolya hamis vádlását: átkomat én is
Akkor viszsza veszem, 's haragom meg szűnik eránta.
Emberi gyarlóság tsalatódva hibázni; de meg más
Véteni készántag, 's valakit meg tsalni akarva.
Még gonoszabb nyakasan vétkében tudva meg állni;
'S ez valamint rút elme-fekély: ugy Férfi karakter,
'S nagyra-betsült érdem, meg vallani tántorodását. —
Schwartzner! meg botlott etseted; de te rajta segíthetsz,
Kérődzvén sértő szüleményeden. Erre Hazádnak
Int szentsége 's magyar nyelvünk és híre nevednek.
Ezt ha teszed — de tsak így — kész leszsz a' béke közöttünk.
Ellenben, te magyar Védő! munkádnak örülhetsz.
Ott Lajos és Mátyás nyujtyák koszorúdat; emitten
Nemzeted' áldását nyerted: Neved élni fog értte,
Míg magyarul szóllunk. Legyen úgy! kívánnya Barátod.

A vers alatt hosszú jegyzet számol be ez epistola keletkezésének okairól, a mint az eléggé ismeretes. — V. ö. az 550. lappal.

517. lap 2. kikezdés: «Itt a poétai epistolát még sem felejtethetik.» Czélzás Kazinczynak a Vitkovics Mihályhoz intézett epistolájára, a melyre válaszul írta (Kölcesey szerint) Mándy Imre a Hőgyész Máté epistoláját.

«A munkácsi hosszú levél pedig — folytatja Kölcsey — ő tőle magától (t. i. Isaák Sámueltól) való.» E levelet szorgos kutatásaim után sem találtam, pedig érdekes adat volna a nyelvújítás történetéhez.

2914. 519. lap 1. kikezdés: «A' Szerencsi Plebánus nagy örömmel fogada.» T. i. Kassai József, a grammatikus; v. ö. a *XI. k.* 2564. számú levelével s az erre vonatkozó jegyzettel.

520. lap fölül 6. sor: «Érkezik a' postára küldött Cseléd s' hozza a' Kultsár Ur 42dik Újságlevelét.» Czelzás a Hazai és Külf. Tudósítások 1815. évf. (máj. 27-ki) 42. szám toldalékjára, a melyben a következő jelentés olvasható:

«Trattner Ján. Tamás Urnak hazafiúi készsége és a' Nemzeti Literatura eránt viseltető buzgósága megint szép magyar munkákkal ajándékozta meg Hazánkat. Ugymint:

1.) Kazinczy Ferencz munkái. Negyedik kötet. Csehly József Kapilány Ur képével. — (Ebben a' kötetben foglaltatnak: Yorick Leveléi Elizához. — Érzékeny Utazások; — Római Karneval.

2.) Kazinczy Ferencz Munkái ötödik Kötet Gróf Ráday Gedeon képével. Ebben a' Kötetben foglaltatnak: *Esztelle*, érzékeny Játék 5 aktban. — *Clavigo*, szomorú Játék 5 aktban. *A' Testvérek*, érzékeny Játék egy aktban.»

(3. «Nemzeti Plutarkus, vagy a' Magyar Ország és vele egyesült Tartományok nevezetes Férfiainak Életírások.»)

2919. «Ezen pillanatban veszem a' hírt, hogy az *Ujhelyi Plebanus* és Apátur testvére Szathmár-Némethi Nagy Prepost *Kováts Florián* Ujhelyben van.» Az újhelyi plebánus, tudvalevőleg, ekkor *Kovách Antal* volt; testvére, *Kovách Florián*, a későbbi szatmári püspök, 1754. máj. 4-kén Diósgyőrött született s 1825. decz. 11-kén Szatmárott halt meg. Egerben és Kassán tanult s 1770-ben a jezsuita szerzetbe lépett; a rend feloszlása után jogot tanult Egerben és kir. táblai jegyző lett, de csakhamar ismét egyházi pályára lépett s 1778. ápr. 18-kán áldozópappá szentelte püspöke. Egy évig jászberényi káplán volt, aztán Ungvárott, majd Egerben az egyházjog tanára, 1802-től kezdve szabolcsmegyei esperes s két év múlva szatmári nagyprepost; 1821-kén nevezte ki a király szatmári püspökké. Egy magyar és latin nyelvű beszéde nyomtatásban is megjelent, két magyar beszéde pedig kéziratban maradt fenn. L. Szinnyei J. id. m. VI. köt. 1222—1223. hasábjait.

E levélhez, a mely a lipcei, 1846-ki kiadásban a márcz. 30-ki levélhez van csatolva, a kiadó azt jegyzi meg, hogy «a fentebbi egész XXXII-d. levél egy», a mi már a keletnél fogva sem valószínű.

2920. 526. lap alúl 10. sor: «Egy néhányat ki kellene pótolnom, és egyet éppen a' Tiedet: *Fut az idő 's nem sokára...*» Czelzás Kazinczynak *Bor mellett* című költeményére, a mely eredetileg *Boldog botondoskodás* címmel jelent meg a *M. Museum* II. kötetében. V. ö. az *I. k.* 110. és 232. számú leveleivel s az ezekre vonatkozó jegyzetekkel.

2922. 538. lap fölül 17. sor: «Ich musste bey B. *Laffert* schlafen.» *Laffert Antal* bárót érti, a kinek Prónay Gábor gömöri főispán leánya, Antónia, volt a felesége. L. Nagy I. id. m. IX. köt. 490. lapját.

2923. 539. lap alúl 14. sor: «Uram, kérdém, Te nem a' Sztrokayné atyja vagy?» Sztrokay Antal neje Kéler Katalin volt; Kubinyi Andrásé pedig Kéler Erzsébet, Kéler Sámuel leányai. V. ö. Nagy I. id. m. VI. köt. 169. és X. köt. 878. lapjaival.

540. lap fölül 14. sor: «A' te *fiad* másnap itt jöve-ki a' Templomból; láttam, tudtam, hogy *ő is ír.*» Kazinczy Kiss Lajosra, K. János fiára czéloz, a ki 1797-ben született s 1869. máj. 2-kán halt meg. 1815-ben a soproni magyar társaság titkára volt; az ez évben Horvát Istvánhoz küldött levele mellett 18 epigrammja van, a melyeket a M. Dámák Kalendáriomába szánt. (Kéziratban, a M. N. Múzeum könyvtárában.) Mint udvari agens több évig Bécsben élt, a kiegészés után miniszteri tanácsos lett, de csakhamar nyugalomba vonúlt Szombathelyre. Költeményei az *Aurorában* és *Hebe*-ben jelentek meg. Önálló műve: Hunnia, Pest, 1866. L. Szinnyi J. id. m. VI. köt. 363. hasábját.

543. lap alúl 10. sor: «Győrben olvastam... talán utolsó Munkájában...» Czélzás Glatz Jakabnak 1814-ben megjelent művére, a melyről a Magyar Kurir 1814. évf. (decz. 13-ki) 48. száma melletti Honnyi Levelek 43. száma a következő tudósítást közli: «A' Fels. Würtembergi Király *Fridrik* az ide (Bécsbe) való Aug. Conf. tartó gyülekezet második Predikátorának F. Tiszt. *Glatz Jákob* Egyházi Tanácsos Urnak azon megbetsülhetetlen tudós munkájára nézve, melyet illy tzm alatt adott ki nem régiben: *Beispiele von Leidenden und Unglücklichen*, az az: *Szenvedő és szerencsétlen embereknek példája*, egy igen szép arany piksist küldeni és azt is megengedni méltóztatott, hogy az ő Felsege neve azon előfizetőknek Laistromába feljegyeztessen, a' kik a' nevezett tudós hazánkfiának kiadatandó tudós munkájára, melly ilyen tzm alatti: *Andachtsbuch für gebildete Familien*, az az: *a' pollérozottabb familiákknak való áhétatosság* fog kiadattatni.» Hasonló tudósítás olvasható a *Honnai Levelek* 46. számában a bajor királynéra nézve, a kinek Glatzhoz intézett levelét is közli a lap.

2925. 546. lap 6. sor: «Vedd-fel az első füzetben, melyet sajtó alá küldesz, a' Cserei Farkashoz és a' Berzsenyihez írt Epistoláimat.» Döbrentei egyiket sem közölle, nyilván Kazinczy főttebb idézett szavaira hallgatva, hogy verseit ne közölje, mert külön gyűjteményben maga szándékozik kiadni.

547. lap fölül 1. sor: «Prof. Molnos Dávid Urnak Libuját nagy örömmel olvastam.» Czélzás az Erdélyi Múzeum 1815. évf. II. füzetére, a melynek 9--46. lapjain olvasható Molnos Dávid következő elbeszélése: «Herczeg Libú történetei, Polynézia rövid ismertetésével.»

2926. A mire Helmecezy Kazinczyt kéri, hogy írjon hozzá epistolát: a széphalmi vezér nem teljesítette, nyilván, mert már egyet írt hozzá. L. a IX. k. 2107. számú levele mellett.

2929. 554. lap alúl 1. sor: «Május elein volt nálom Gr. *Sigray József* hajdani Barátommal... *Horváth Jos. Elek.*» *Sigray József* gr. nevezetes szerepet játszott a mult század első három évtizedében a Dunán túl társadalmi és politikai életében. 1768. ápr. 16-án született s Kőszegen tanult, a hol a rendes iskolai tárgyak mellett a külföldi nyelvekben gyakorlá magát, verseket írt és

fordított, a mely próbáiból — életirója. Horváth József Elek szavait idézve — a «szép és tiszta nyelv természeti folyása és kellemes könnyűsége különösen kitetszik s egy magyar Blumauert képzellet». Hivatalos pályáját Vas megyében kezdte tizenhét éves korában mint aljegyző, de már a következő évben másodalispánnak választották, a mely hivatalát az 1790/1. országgyűlésig viselte. Ez országgyűlésen mint özv. Svetics Jakab grófné megbízottja vett részt; két év múlva a király a Helytartó-tanács titkárává nevezte ki, a mely minőségben 1795-ben a magyar udv. kancelláriához helyezte át. Midőn azonban ifjú neje és anyja meghaltak, hivatalától visszavonult ivánczi birtokára gazdálkodni s itt «minden igyekezetét s idejét gazdasága javítására s két igen szép árváinak gondos nevelésére fordítá». Az 1805. s 1811—12. évi országgyűléseken ő volt megyéjének egyik követe, 1813-ban pedig a király az olaszországi hadsereg élelmezésére kir. biztossá nevezte ki, a mely hivatalát egészen a háború befejeztéig viselte. 1820-ban a kir. ítélőtábla bírója lett, 1822-ben Somogy megye administratora s kevés idő múlva főispánja, a Helytartó-tanács tagja és val. belső titk. tanácsos. «Az ő kormánya alatt — olvassuk életrajzában — lobbant ki Somogy nagyra kelt elnéjű nemesebbjeinek honszeretéstől égő keblekből ama' nemzeti csinosodást egész buzgósággal előmozdítani indult láng, mely a' szép lelkűeket egy társaságba gyűjtván, az olvasó társaságot legszebb virágzásba hozá, 's bő adakozások nem csak minden honni, 's külföldi újságleveleket, 's literaturai 's minden egyéb folyóiratokat köz olvasás tárgyává tevénnek, hanem jeles 's nagy számú könyvestárt is nyitottak, 's azt naponként majd a' feles szép áldozat kamatjaiból, majd tulajdon könyvgyűjteményeik önkénes általadásával nemes vetélkedéssel gyarapítják. 's ekképen a' pallérozódást, tudományosságot foganatos előmenetellel terjesztik » 1830. okt. 26-kán halt meg. *Sas*, 1831. V. köt. 74—102. lap. — A Hazai és Külf. Tudósítások 1814. évf. (jul. 20-ki) 6. száma egy rövid hírt közöl Sigray József grófra nézve, a ki kir. kamarás volt s Ivánczon (Vasm.) lakott, hogy Ferencz. modenai herczeg, olaszországi útjában nála szállott meg s «ottan fölöstökömlőni méltóztatott».

Horváth József Elek 1784 körül született és Szombathelyen tanult, majd az egyházi pályára lépett, de azt ott hagyta s törvényt tanult Győrött és ügyész lett. 1827-ben azonban ezt a tanítói pályával cserélte föl és 1829-ben a kaposvári gymnasium igazgatója lett. A M. Tud. Akad. 1833-ban levelező tagjai sorába választotta; 1835. jan. 20-kán halt meg. Költeményei és prózai művei 1815-től kezdve sűrűn követték egymást a különböző folyóiratokban (*Erd. Múz.*, *Széplit. Ajándék*, *Tud. Gyűjt.*, *Sas*, *Társalkodó*); alkalmi versei külön is nagy számmal jelentek meg. L. Szinnyei J. id. m. IV. köt. 1250—1252. hasábjait.

555. lap 1. kikezdés 2. sor: «*Kotsi Horváth József*...» Valószínűen az ismert úttörő színész, a kinek több színműve nyomtatásban is megjelent. L. Szinnyei J. id. m. 1249., 1250. hasábjait.

U. o. fölül 15. sor: «Püspökjével *Kurbélyi György* ő Nsgával volt» (t. i. Horváth János). Kurbélyira vonatkozólag idézem a Hazai és Külf. Tudósítások 1815. évf. (márcz. 18-ki) 22. számának következő híradását: «Ő Szentségének hosszasan tartó erőltetett helyheztetése miatt Mélt. *Kurbélyi György* Veszprémi Püspök Ur a' Pápa Confirmatióját meg nem nyerhelvén, az ő püspöki felszentelése is továbbra haladott: hanem e' folyó Hónap 5-kén köz örvendezések között Váczon Mélt. Kámánházy László Váci Püspök Ur által vitetett végbe.»

U. o. alúl 10. sor: «Invitáltam volt Kaposvárott a' *F[üles] hallatára.*» T. i. Teleki László gr. hallatára; ugyancsak őt érti az 557. lap 4. kikezdése elején is. V. ö. a 2882. számú levéllel s ennek jegyzetével.

557. lap alúl 2. kikezdés: «Te is el érthedd azt úgy mint én Báróczy életébe is annak általad citált vége felé a' *Rozika* és *Rózsa* közt fekvő czélozások és abban a' többit is.» Sárközy a Báróczy Sándor életrajzának következő pontját érti (30. lap): «Magától vettem, hogy egy alchimiai tárgyú munkát francia nyelven írt, de annak kieresztésétől a' Censor eltiltotta. Magyar nyelven jelene-meg két munkája: *az új Adeptus* és *Rózsikának titkai*; azokat, minden igyekezeteim mellett, nem láthattam. Nagyon meg kellene csatlakoznom, ha a' *Rózsika*' neve a' *Rózsa* — névre nem arányozna, melyet némelly Olvasónk érteni fog.»

2930. Ugy e, mint a következő két levél azért került mostani helyére, mert a szöveg szedéseig folyvást vártam, hogy hozzájuthatok a Szemeretár V. kötetéhez (a melyben e három levél eredetije van) s az eredetiből közölhetem e leveleket, és bár ismertem ezeknek a leveleknek a másolatait, inkább az időrendi egymásután ellen akartam véteni, mint a szöveg hitelessége ellen. Midőn azonban már az egész szöveg ki volt szedve s reménytelenül várakoztam a Szemeretár V. kötetére: a kötet végére csatoltam e leveleket.

A 2930. számú levél akadémiai másolatán ezt a följegyzést találjuk: «Vaynak». Ez világos tévedés; a levelet Kazinczy minden bizonyynyal Ráday Pál grófhhoz intézte, a kinek nagyapja irodalmi emlékeit, kézíratait kívánta Szemere Pál tanulmányozni.

2931. 559. lap kikezdés: «Onnan B. Prónay Simonnéhoz mentem Győryére; s úgy egy *kedves barátunkhoz.* Azt előli a legveszedelmesebb hypochondria.» Ezen a kedves barátón Kazinczy kétségtelenül Szemere Pált érti. V. ö. az 564. lap utolsó pontjával.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

A számok a lapok számát mutatják; a csillagos számokkal jelölt lapokon az illető névről vagy tárgyról kissé bővebb felvilágosítás olvasható. A dőlt (cursiv) betűkkel nyomtatott czímek pedig az *új* vagy nyelvészeti szempontból tárgyalta szokat jelölik.

- Addison. 357. 408.
 Adelung. 317. 518.
 Ahlwardt Ker. 1. 374. 542.
 — —: Ossian ford. 1. 29. 80. 322.
 324. 347. 348. 360. 374. 379. 381.
 382. 423. 460. 542. 562. 567.
 Aigner (Eigner). 121.
 Ajtay (Váradí —) Sámuel. 415. 440.
 447. 487. 489. 516. 520. 562. 592.
 — —: Erkölcsmesítő Történetek.
 592.
 — —: Fedor és Mária. 592.
 — —: Világtörténet. 440. 592.
Alkalom. 240.
 Almásy József. 129. 169. 303. 584.
 Althan János gr. 5.
 Alvinczy. 148.
 Amade Antal gr. 397. 455. 525. 593.
 Anaxagoras. 220.
 Annalen (Europäische —). 94.
 Apór b. plebánus. 409.
 Aquinói Sz. Tamás. 68. 123. 243.
 Aranka György. 287. 335. 428.
 Arion. 45—54.
 Aristoteles. 68. 220.
 Ayrenhoff. 290.
Ábráz. 254. 266.
Ádáz. 332. 334.
Árny. 234. 240. 287.
 Babocsay: Fata Tarczaliensia. 93.
 171. 301. 343.
 Bacsányi János. 336. 348. 373.
 — —: Ossian ford. 336. 348. 601.
 Balkay Pál. 207. 360.
Balkány. 332. 520. 562.
 Ballagi Aladár. 617.
 Ballagi Géza. 608.
 Balogh (Ócsai —) Péter. 20. 81. 106.
 265. 417. 459. 468. 471. 613.
 Baranyi József. 18. 570.
 Barcsay Ábrahám. 83.
 — — arczképe. 84. 131. 134. 153.
 155. 188. 292.
 — — emléke. 16. 75. 83. 235. 258.
 Barcsay Ábrahám gr. Bethlen Zsuzsanna. 16. 83. 131. 133. 134. 186.
 Barczafalvi Szabó Dávid. 100. 157.
 183. 334.
 Barkóczy Ferencz érsek primás. 96.
 — — arczképe. 300. 309. 322. 325.
 339. 414. 431.
 Barkóczy Ferencz gr. főispán. 476.
 Barkóczy János gr. 322. 339.
 Barkóczy László b. 325. 386. 603.
 Barna Ignác. 597.
 Baróti Szabó Dávid. 320. 334. 372.
 496. 505.
 — —: Kisdéd Szótár. 422. 471.

- Barthelemy Anacharsisa. 409.
 Batteux. 357.
 Batthyány Ádám gr. 96.
 Battoni (Pompejo —). 544.
 Bay József. 159. 177.
 Bayer József. 587. 618.
Báj. 332.
 Bánffy György gr. 291.
 Bánffy Károly b. 571. 582.
 Bánffy László b. 115. 199. 582.
 Bárány kapitány. 578.
 Báróczy Sándor. 124. 612.
 — — arczképe. 84. 153. 155. 207. 218.
 — — életrajza. 19. 27. 57. 97. 102.
 135. 139. 156. 238. 267. 276. 281.
 428. 557. 612. 623.
 — — művei kiadása. 15. 54. 135.
 139. 288. 430.
 — —: Rózsikának titkai. 557. 623.
 Báthory Gábor. 102. 139. 562.
 Bebek vajda. 305.
 Becher János Joáchim. 121. 282.*
 Becker. 543.
 Beckers. 399. 404.
 Beckers író. 488.
 Benedek Mihály. 100.
 Benkő József. 598.
 Bentinck Vilmos lord. 482. 616.*
 Bentley: Horatius kiadása. 254. 570.
 593.
 Beöthy József. 23.
 Beregszászi Nagy Pál. 179. 207. 209.
 235. 253. 341. 371. 496. 505. 506. 560.
 — —: De formatione vocabulorum...
 179. 207. 209. 218. 235. 253. 315.
 323. 341. 349. 416. 597.*
 Berkeley György. 220. 593.*
 Bernadotte svéd király. 170.
 Berthóty Janka. 400. 608.
 Bertuch. 471. 615.
 Berzsényi Dániel. 14. 101. 115. 109.
 155. 163. 200. 232. 251. 259. 296.
 301. 313. 351. 384. 387. 425. 353.
 488. 555.
 — — művei. 7. 165. 206.
 — —: B. Wesselényi Miklós képe. 405.
 608.
 Berzsényi Dániel: Döbrentei Gábor-
 hoz. 405.
 — —: Dukai Takács Judithhoz. 313.
 317. 358. 384.
 — —: A pesti magyar társasághoz.
 425.
 — —: A pók (ford.). 405. 608.
 Berzsényi Farkas (B. D. fia). 425.
 Bessenyei György. 332.
 — — arczképe. 153.
 — — életrajza (Laczkza Jánostól). 507.
 L. Laczkza János czímmel is.
 Bessenyei Sándor: Milton ford. 332.
 Bethlen Farkas gr. 305.
 Bethlen Gábor arczképe. 285. 316.
 Bethlen Gergely gr. 285. 593.
 — — arczképe. 155. 285.
 Bethlen József gr. 451. 613.*
 Bethlen Sándor gr. 406.
 Bezerédj István. 498. 617.
 Béhmér László b. 386. 603.*
Bék. 334.
Béke. 240.
 Biberauer. 343. 404.
 Bilkei Pap Ferencz. 379. 416. 521.
 603.
 Blair Húgó. 357. 408.
 Boerhaave Herman. 123. 146. 243.
 583.*
 Bode János. 102. 581.
 Bodmer János Jakab. 345. 588.
 Bodnár Antal. 611.
 Boileau. 186. 290.
 Boos Ferencz. 41. 521.
 Borbély Gábor. 519.
 Born Ignác. 57.
 Boros Dániel. 611.
Botor. 334.
 Bourrienne Lajos Antal. 498. 616.*
Bozót. 455.
 Bölöny (Farkas?). 327.
 Brühl Károly gr. 97. 124.
 Buczy Emil. 408. 430. 611.
 Buirette b. 597.
 Bujanovics (Ágost?). 118.
 Bulla. 561.
 Bussy gr. 511. 512. 536.

- Buttler Sámuel: Hudibras. 158. 176. 588.
- Bürger: Ossian ford. 348.
- Bydeskúty. 327.
- Calderari. 196. 232.
- Calvin János. 273.
- Campe. 392.
- Canova: Albertné mausoleuma. 544. 552.
- Carnot Lázár Miklós. 498. 616.*
- Gastelreagh lord. L. *Stewart* czímmel.
- Catel metsző. 159. 163.
- Caudéla. 594.
- Cervantes. 488.
- Cesarotti: Ossian ford. 331. 348.
- Chateaubriand: De Buonaparte et des Bourbons. 498. 617.
- Christen. 544.
- Cicero. 33. 50. 103. 126. 246. 271. 281. 370. 456. 600.
- Cleynmann Károly. 87. 99. 114. 140. 399. 403. 417. 478. 512. 534. 543. 550. 551.
- Comáromy István. L. *Komáromy* czímmel.
- Cornides. 328.
- Correggio: Ivfaragó Amor. 544. 552.
- Correspondent für Deutschland. 491.
- Csalit*. 455.
- Csanády István. 253.
- Csapody Gábor. 2. 18. 20.
- Csataj*. 332.
- Csehy András. 572.
- Csehy Ignác. 577.
- Csehy István. 571. 573. 576. 577.
- — levelei Kazinczyhoz. 571—574.
- Csehy József. 6. 299. 356. 431. 453. 596. 605.
- — arcképe. 265. 300. 325. 339. 375. 431. 440. 469. 573. 620.
- — végrendelete. 574.
- — életrajza. 32. 571.*
- Csehy László. 208. 575.* 577.
- Csend*. 334.
- Cseppede*. 332.
- Cserey Farkas (id. --). 56.
- Cserey Farkas (ifj. —). 16. 20. 40. 54. 56. 83. 148. 191. 196. 224. 229. 230. 234. 285. 292. 293. 298. 311. 351. 354. 361. 393. 408. 411. 450. 502. 521.
- — terve a botanikus kert iránt. 150. 192.
- — neje Haller Krisztina gr.-nő. 522. 617.
- Cserey Farkas (más személy). 20. 56.
- Cserey Lőrincz. 56. 311.
- Cserey (Nagyajtai —) Mihály: Erdély históriája. 613.
- Cserey Miklós. 128. 167. 197. 230—232. 302. 351. 389. 409. 508. 583.
- — Tihórol és vidékéről. 304—306.
- Csitszentiványi Ábel. 598.
- Csokonai Vitéz Mihály. 120. 274.
- — művei. 7. 275.
- — művei kiadása (Márton-főle). 275.
- Csűres. 223.
- Czetter Sámuel. 316.
- Czindery. 5. 104. 120. 455.
- Czinke Ferencz: Holmi. 332. 380. 496. 504. 559.
- Dalham Florian. 125. 127. 583.*
- Darvas Ferencz. 6. 24.
- —: A bölcsesség templomának leírása. 24.
- Darvay József. 4.
- Darvay Józsefné Spissich Katalin. 3. 4. 69. 476.
- Dayka Gábor. 351.
- — életrajza. 27. 102. 135. 276. 281. 368. 462.
- — művei kiadása. 15. 54. 100. 156. 345. 430.
- Dániel Polyxóna b.-nő. 328.
- De Lille. 371.
- Deáki Pál. 328.
- Debach. 508.
- Debreczeni Grammatika. 281. 499. 518.
- Decsy (Baronyai —) János: Sallustius ford. 401. 608.
- Deli László. 549.

- Denis Mihály: Ossian ford. 107. 207.
 255. 322. 348. 423. 601.
 Des Cartes. 220.
 Dessewffy József gr. 86. 136. 178. 197.
 204. 284. 340. 341. 344. 349. 368.
 429. 446. 460. 469. 477. 478. 489.
 490. 497. 524.
 — — arcképe. 481.
 — —: »A minap a tűz megfosztott...«
 485.
 — —: Az ideálok (Schiller után). 476.
 615.*
 — —: Egy filantroposznak éneke a
 naphoz. 465. 474.
 — —: »Jer rózsatollakon zöldfüves
 kikelet...« 497.
 — —: Napoleonhoz. 500.
 — —: Takács Dudinak verseire. 486.
 Dessewffy József (más személy). 491.
 Dessewffy Tamás. 197.
 Detrich Miklós. 275.
 Dékány Kálmán. 580.
Dics. 270. 332.
 Dókus (Csabai —) László. 27. 79. 136.
 146. 198. 204. 277. 366. 367. 564.
 Dókus Mihály. 367.
 Dolce (Carlo —): Madonna. 544.
 Domián József. 6.
 Dónát János. 104. 159. 160. 165. 175.
 176. 179. 203. 208. 250. 266. 267.
 324. 358. 360. 376. 413. 427. 472.
 495. 538.
 Dónát Jánosné. 159. 541. 542.
 Dósa Antalné Stegner Elíz. 576.
 Döbrentei Gábor. 16. 27. 55. 75. 79.
 81. 114. 119. 130. 133. 149. 151.
 152. 173. 185. 196. 205. 208. 222.
 227. 233. 251. 280. 284. 296. 299.
 316. 335. 339. 340. 349. 357. 358.
 378. 380. 387. 400. 405. 438. 447.
 450. 451. 461. 488. 502. 505. 517.
 521. 546. 560. 571. 615.
 — —: A szív vágása. 289.
 — —: Zsibói ének. 291. 408. 451.
 — —: Tudósítás a drámai pályázatról.
 132. 187. 290. 584.*
 — — folyóirata: Erdélyi Múzeum. 83.
 86. 131. 133. 153. 187. 202. 233.
 275. 287. 288. 314. 324. 401. 424.
 448. 502. 507. 584. 595. 601.
 Döbrentei Lajos (D. G. atyja). 149. 288.
 Dömötör Pál. 81. 580.
Dörzs. 333.
 Dréta Antal. 92. 472. 537. 561. 581.
 — — arcképe. 32. 92. 580.
 Driver huszárkapitány. 572.
 Du-Marsais Caesar. 499. 617.
Dúczos. 332.
 Dugonics András. 58. 154. 334. 383.
 422.
 Dukai Takács István (D. T. J. atyja).
 288—290.
 Dukai Takács Judit. 115. 251. 257.
 259. 281. 288—290. 317. 325. 386.
 475. 476. 484.
 — —: Döbrentei Gáborhoz. 257. 317.
 603.
 — —: Pataky Mózeshez. 406.
Düh. 334.
 Dürer Albert. 612.
 Egger Vilmos. 538.
 Ehrenreich. 339.
 Eichhorn. 170.
 D'Ellevaux Fülöpné. L. *Török* Mária
 címmel.
Elpangott (étel). 562.
 Eltz Anzeln Kázmér gr. 2. 569.
 Eltz Imre gr. 569.
Emlék. 334.
 Engel Keresztély. 138.
 Ennius. 7.
 Erdélyi Imréné Ujlaki Zsuzsanna. 360.
 Erichson görög epigrammái. 30.
 Esprit des journaux. 491.
 Esterházy Dénes gr. 406. 454.
 Esterházy Ferencz gr. 96.
 Esterházy József gr. 421. 510. 512.
 536. 551. 609.
Estvended. 332.
Estvenyén. 332. *náv.*
 Everbeck Chr. G. 610.
Érzék, érzékeny. 450. 506.
Év. 240. 334.

- Falka Sámuel. 316.
 Faludi Ferencz. 139. 183. 201. 335.
 386.
 Faragó kapitány. 411. 609.
 Farkas István. 549.
 Fazekas István (id. —). 550.
 Fazekas István. 8. 517. 549. 564. 618.
 Fazekas Mihály. 191. 294.
 — —: Ludas Matyi. 369. 602.
 Fábián József. 27. 70. 182. 269. 602.
 Fábri: Thesaurus Eruditionis Scho-
 lasticae. 278. 540.
 Fáy Ábrahám. 23.
 Fáy Ágostonné. 477.
 Fáy Barnabás. 23.
 Federspiel. 125.
Fegyelem. 334.
 Fejes István. 579.
 Fejér Elek emlékezése Csehy József-
 ről. 577. .
 Fejér György. 34. 78. 139. 496. 503.
 514. 559.
Fekv. 286. 317. 332. 357.
 Felelet a Mondolatra. 78.
Fenyér. 252. 332.
 Ferdinánd főhg. 170.
 Ferencz cs. és kir. 56. 536.
 — budai látogatása. 164. 588.*
 Ferencz modenai hg. 622.
 Ferenczy János. 487.
 Fessler Ignác. 400.
 Festetics György gr. 5. 109. 118. 183.
 198. 200. 203. 260. 371. 476. 570.
 Festetics Ignác gr. 26. 69.
 Festetics László gr. 537. 570.
 Fiorella. 537.
 Fischer. 454. 508. 543.
 Flassant János. 498. 616.
 Fodor László. 366. 367.
 Folnesics Lajos. 19. 58. 101.
Folyog. 332.
 Forgács Miklós gr. 344.
 Förster: Ossian ford. 567.
 Fráter István. 8.
 Fried Sámuel. 216.
 Friedvalszy. 118.
 Frigyes (II. —). 323.
 Frigyes Vilmos porosz király. 149.
 399. 403. 404. 509. 534. 543. 551.
 Füger. 225. 227. 509.
Füvel. 332.
 Gaal. 577.
 Gamauf Theophil. 117. 212. 494. 537.
 Gassendi Péter. 220. 592.*
Gede. 334.
 Gedő József. 448. 613.*
 Geist (Der —) der Zeit. 491.
 Geizler (Mihály?) b. 89. 208.
 Genersich János. 12.
 Genlis (Mad. de —). L. a Kazinczy F.
 fordításai között.
Gerely. 332.
 Gessner Salamon arczképe. 544.
 — —: idylljei. 581.
 L. a *Kazinczy F. fordításai* kö-
 zött is.
 — —: A grátziák. (ford. Z. Kiss S.).
 222.
 — —: életrajza. 80. 103. 160. 323.
 339. 379. 580.
 Ghillány b. 5.
 Glatz Jakab. 534. 543. 621.
 — —: Beyspiele von Leidenden. 621.
 Gludráczné. 555.
Gobócs. 568.
 Goethe. 158. 274. 309. 335. 373. 379.
 489. 518.
 —: Clavigo. 186. 190. 280.
 L. a *Kazinczy F. fordításai* kö-
 zött is.
 —: Iphigenie. 350.
 —: Aus meinem Leben. 520.
 —: Ossian ford. 348.
 Gottsched. 335. 345.
Görbög. 335.
 Görgey. 336.
 Görög Demeter. 498.
 Götz. 14. 138.
 Graesse. 567. 570.
 Gruber A. K. 588.
 Grüner. 28. 29. 31. 83. 134. 155. 234.
 255. 374. 376.

- Guldenfinger Király Miklós. 23.
 Gutsmuth: Paedagogische Literatur. 409.
 Gyálucs Márton. 309. 596.
 Gyarmathy Sámuel. 297. 340. 349. 404. 440. 595.
 Gyika Emmánuel Konstantin. 6. 35. 574.
Gyílok. 332.
 Gyöngyösi János. 187. 230.
 Gyöngyösy István. 139. 201. 276. 469. 518.
 — — véleménye a nyelvbővítésről. 139. 585.*
 — — műveinek kiadása. 154. 383.
 György József. 74. 76. 82. 252. 277. 290. 297. 362. 365. 401. 417. 420. 478. 525. 550. 564. 607.
 — — predikációja. 478. 607.
 Gyulay Albert gr. 148. 150. 587.
 Gyulay Ferencz gr.-né Kácsándy Zsuzsanna. 115. 131. 188. 336. 357. 362. 448. 449.
 Gyulay Karolina gr.-nő. 131. 151. 153. 167. 172. 179. 188. 196. 234. 286. 289. 336. 357.
 Gyulay Lajos gr. 115. 131. 132. 152. 186. 190. 229. 234. 280. 285. 335. 405. 448. 587.
Haberfeld: Horatius magyarázata. 407. 608.
 Hacz János. 577.
 Hadik gr. 329.
Hadrász. 569.
 Hagedorn emléke. 361.
 Hajnóczy József. 91. 344. 582.
 — — jegyese. 118. 582.
 Haller Albert művei ford. 329.
 Haller Gábor gr. 56. 84. 148. 218. 234. 255. 284. 316. 322. 339. 358. 407. 411.
 Haller János gr. 329.
 Haller József gr. 23. 118.
 Haller László gr. (a Telemach ford.) 411.
 — — arcképe. 41. 84. 192. 218. 234. 255. 284. 299. 316. 322. 325. 358. 375. 383. 401. 407. 411. 414. 431. 449. 451. 546.
 Haller László gr. (főispán). 148. 587.
 Halmágyi (László?). 327.
Hanyag víz (tepidus aqua). 562.
 Harold Edmund: Ossian ford. 348. 601.
 Harris Jakab. 423. 610.
 Hatvani István. 284. 396. 441. 595.*
 Hauer András. 582.
 Hazai és Külföldi Tudósítások. 444. 612. 620.
 L. *Kulcsár* István czímmel is. *Hála*. 240.
 Hegedüs Sámuel. 594.
 Heinrich Gusztáv: Régi Magyar Könyvtár. 587.
 Helmezy Mihály. 1. 28. 34. 78. 79. 106. 107. 115. 131. 158. 176. 178. 206. 208. 209. 218. 235. 253. 254. 307. 321. 341. 347. 359. 374. 378. 386. 412. 414. 426. 469. 494. 518. 523. 541. 553. 562. 563.
 — —: Hirdetés Kazinczy F. munkái iránt. 323. 567. 574.
 — — ellen a Magyar Kurir támadása. 1. 567.*
 Helvetius. 220.
 Herder. 14. 138. 235. 277. 324. 423.
 —: Ueber den Ursprung der Sprache. 610.
 —: Ursachen des gesunkenen Geschmacks. 287. 320. 324. 610.
 Hesiodos. 7. 120.
Heveny. 332.
 Heyne. 188. 236. 281. 510.
 Hiram. 121. 124.
 Hissmann. 170.
 Hoblik Márton. 139. 179. 184. 255. 335. 488. 561. 586.*
Holcal. 332.
 Homeros. 7. 53. 58. 489.
Honn. 334.
 Horatius. 50. 130. 199. 201. 271. 276. 278. 281. 407.
 — epistolái ford. (Kis János). 55. 81. 106. 233. 265. 284. 344. 417. 459. 468. 471.

- Horatius epistolái ford. (Virág Benedek). 233. 321. 427. 578.
- műveinek londoni kiadása (1794). 16. 570.
- Horn Ferencz. 79. 173.
- Horvát István. 78. 101. 106. 115. 210. 215. 257. 317. 324. 349. 427. 438. 442. 487. 495. 517. 538. 556. 563. 618.
- — arczképe. 438.
- —: Magyar Dámák Kalendáriumja. 415. 609.*
- —: N. Lajos és Mátyás védelmez-tetése. 427. 438. 439. 442. 470. 479. 490. 516. 538. 540. 556. 578. 603. 610.*
- Horváth Ádám. 2. 19. 20. 23. 26. 35. 42. 67. 89. 94. 104. 119. 140. 151. 241. 281. 283. 336. 386. 396. 441. 455. 475. 484. 525. 556.
- —: A holdog-mezei nemes lelkek között. 8.
- —: A moszkai ütközet után. Gyónás. 10. 50.
- —: A rab és a mātka. 9.
- —: A rabbá lett Mars. 35.
- —: A Mars metamorphosisa Győr alatt. 35.
- —: A lakadalom. 36.
- —: Bételjesedés. 38.
- —: Budai scaena. 8. 53.
- —: Férjhez vágyó asszony. 44. 54.
- —: Frídrík anapaestusa. 44. 51.
- —: Genius-absolutio. 10.
- —: Hébe reménysége. 36.
- —: Holmi (N. darab). 35. 89. 146. 242.
- —: Jó szerencsét a moszkai út-hoz. 37.
- —: Kazinczy Iphigenia születé-sére. 8.
- —: Kazinczy Iphigenia halálára. 8. 51.
- —: Magyar Patriárka. 526.
- —: Mátyás király tétényi szoba-leánya. 526.
- —: Nem minétre lépek én. 43. 90.
- Horváth Ádám: Novissima philosophia. 126.
- —: Rudolffias. 526.
- —: Szentencziázás. 38.
- —: Szomorú magyar. 45.
- —: egyházi énekek. 43.
- —: A verselésről. 45—54.
- — versei kiadása. 525—533.
- — cileni nyomozás. 241—248. 336. 397. 525. 554.
- Horváth Endre. 87. 92. 210. 217. 537. 539. 551. 561. 562. 581.
- —: Zircz emlékezte. 32. 92. 178. 183. 210.
- —: Epistola (Horvát Istvánhoz). 516. 550. 618.*
- Horváth János (kanonok). 18. 35. 42. 70. 128. 147. 243. 555.
- Horváth János (nevelő). 343.
- Horváth (Kocsi —) József. 555. 622.
- Horváth József Elek. 257. 326. 386. 475. 476. 484. 555. 621. 622.*
- Horváth Tamás. 607.
- Horváth Zsigmond: Amerika leírása. 28. 207. 218. 256. 324. 349.
- Hőgyész Máté válasza. 274. 619.
- Hubay. 335.
- Huber: Gessner idylljeinek franczia ford. 581.
- Hudibrász. L. *Buttler* Sámuel czímmel. Hume. 482.
- Hunnius: A siket néma. 589.
- Hübner: Bibliái historia. 66.
- Iglett.* 332. 148.
- Illei András. 201.
- Illyés András. 183. 273. 386. 518.
- Incze. 162.
- Inger.* 240.
- Isaák Gáspár. 274.
- Isaák Lajos. 274.
- Isaák Sámuel. 274. 517.
- —: A munkácsi levél. 517. 620.
- Ivánzky Antal. 423. 597. 610.*
- Jankowich Miklós. 156. 444. 612.*
- János (Zápolyai —) király. 305.

- János főhg. 390. 473.
 Jászay Mihály. 410.
 Jenisch. 324. 423. 610.
 Jeremiás próféta keservei. 348.
 Joáchim kir. 170.
 John Frigyes. 92. 135. 218. 226. 227.
 234. 285. 299. 316. 339.
 József (II. —) császár. 329. 524.
 József főhg. nádor. 241. 281. 390.
 399. 404. 473.
 Julius Caesar. 323.
 Jung: Ossian ford. 567.
- Kaestner Ábrahám Gotthelf. 102. 202.
 581.*
 Kandó József. 20.
 Kant. 34. 220. 256. 274.
 —: Paedagogik ford. (Z. Kiss S.) 222.
 593.
 Kanyó László. 288. 298. 321. 335.
 352. 358. 448.
 Kaprinay István. 56. 412.
 Kassai József. 519.
 Kazinczy András (K. Ferencz nagybátyja). 141. 215.
 Kazinczy Dénes (K. Ferencz öccse).
 146. 552. 613.
 Kazinczy Ferencz életrajzi adatai:
 — — belegsége. 1. 268. 279. 477.
 — — anyagi állapota. 111. 116. 136.
 141—145. 147. 170. 171. 182. 231.
 242. 283. 470.
 — — arczképe (Kreutzinger-től). 158.
 162. 167. 206. 226. 472.
 — — arczképe (Dónát Jánostól). 175.
 179. 208. 218. 250. 260. 313. 324.
 377. 380. 413. 440. 454.
 — — családi élete. 231. 411.
 — — főkurátorsága. 61—67. 75—77.
 82. 88. 360. 362. 364. 367. 393.
 401. 417. 579.
 — — gyermekének nevelése. 177.
 184. 203. 214. 231. 256. 272. 279.
 280. 308. 324. 331. 336. 342. 373.
 417. 455. 472.
 — — művei:
 — — —: A Margit szigetén. 587.
- Kazinczy Ferencz művei:
 — — —: Bor mellett v. Boldog bolondskodás. 526. 620.
 — — —: Árnyak (Gyulay Karolina gr.-nőnek). 196. 211. 252. 253.
 — — —: epigrammák:
 — — —: »Embert mondva nem ejt...«
 314.
 — — —: Himfyre. 190.
 — — —: »Iz, csón, tűz vagyon a borban...« 369.
 — — —: »Korboltatni nehéz...« 202.
 211. 252. 253. 315.
 — — —: Pászthory sírja. 289.
 — — —: Ürményi Józsefre. 84. 202.
 — — —: Prolog Esztellhez. 375. 379.
 — — —: Poétai Berek. 156.
 — — —: Epistolák: utószó
 — — —: Berzsenyi Dánielhez. 546.
 621.
 — — —: Cserey Farkashoz. 546. 621.
 — — —: Helmezy Mihályhoz. 621.
 — — —: Nagy Gáborhoz. 187. 236.
 314. 587.
 — — —: Török Lajos gr.-hoz. 187.
 314. 502. 587.
 — — —: Vitkovics Mihályhoz. 517.
 563. 619.
 — — —: Versei kiadása. 151. 156.
 — — —: prózai művei: 18
 — — —: A magyar poézis négy nemci.
 187. 236.
 — — —: A magyar literatura története. 611.
 — — —: Özv. Kazinczy Józsefné Bos-sányi Zsuzsánna emlékezete. 260.
 261. 377. 594.
 — — —: beszéde a sátoralja-ujhelyi ev. ref. egyházi gyülekezethez. 61—
 67. 75—77. 82. 88.
 — — —: Előbeszéd Kis János verseihez. 13—15. 55. 81. 105. 137. 236.
 416. 459. 570.
 — — —: Előbeszéd Rummy K. Gy. Monum. Hung.-hoz. 211. 268. 494.
 — — —: Kazinczy László nekrológja.
 100.

Kazinczy Ferencz művei:

- — —: A nyelvújítás tervezett védelme. 254. 281. 324. 341. 345.
- — bírálatai:
- — —: Baróti Szabó D. Aeneis ford. 559.
- — —: Buczy Emil versei. 432—437.
- — —: Fejér György: A magyar tudós társaság. 78. 559.
- — —: Horvát István: Pest-Ofen. 156.
- — —: Kis János Horatius epistoláinak ford. 286. 314. 358. 449. 597.
- — —: Kisfaludy Sándor: Himfy Szerelmei. 27. 78. 155. 186. 189. 289. 314. 504. 518. 559.
- — —: Pápay Sámuel: A magyar literatura eszméértetése. 504. 560.
- — —: Rájnis József: Georgikon ford. 320. 324.
- — —: Vályi Nagy Ferencz: Moschus és Bion ford. 358.
- — —: Virág B. művei. 286. 314. 324. 358. 449. 597.
- — Scheller lexiconának tervezett átdolgozása. 413. 416. 421—423. 447. 471. 479. 489. 523.
- — fordításai:
- — —: Bácsmegyei. 16. 26. 28. 30. 31. 81. 87. 93. 98. 100. 105. 107. 113. 131. 134. 136. 139. 156. 178. 183. 198. 218. 260. 264. 284. 314. 377. 470.
- — —: Boufflers levelei. 31. 79. 80. 255. 314. 322. 378. 381. 412. 415. 520.
- — —: Genlis (Mad. de —): A két palaczk. 470.
- — —: Hágár a pusztában. 470.
- — —: Gessner idylljei. 29. 30. 31. 79. 80. 87. 107. 134. 139. 159. 160. 176. 179. 202. 207. 209. 218. 234. 253. 255. 260. 284. 314. 322. 323. 325. 339. 340. 341. 349. 415. 440. 446. 470.
- — —: Goethe: A testvérek. 107. 176. 255. 322. 374. 379. 413. 414. 426. 439. 447. 520. 563. 571. 620.

Kazinczy Ferencz művei:

- — —: Clavigo. 78. 81. 107. 176. 255. 322. 359. 374. 379. 413. 414. 426. 439. 417. 520. 563. 571. 620.
- — —: Egmont. 413. 415. 426. 460. 523. 553. 571.
- — —: Sztella v. Esztell. 255. 322. 359. 374. 379. 413. 414. 426. 439. 447. 460. 520. 563. 571. 620.
- — —: Iphigenie. 427.
- — —: A római Carneval. 160. 359. 374. 413. 414. 439. 446. 563. 571. 620.
- — —: Herder: Repülő szekér. 107. 160. 264. 415. 609.
- — —: Etna. 264.
- — —: Paramytek. 31. 80. 134. 139. 176. 234. 253. 264. 284. 314. 325. 349. 440. 446. 470.
- — —: pályairásának ford. 151. 156. 187. 236. 358. 587.
- — —: Klopstock Messiása. 30. 31. 413. 431. 566.
- — —: La Rochefoucauld maximái. 30. 31. 32. 79. 80. 375. 571.
- — —: Lessing meséi. 264.
- — —: Emilia Galotti. 375. 562.
- — —: Miss Sara Sampson. 375. 413.
- — —: Minna von Barnhelm. 375.
- — —: Marmontel: Szívképző regék. 30. 31. 79. 80. 107. 134. 139. 176. 207. 234. 253. 256. 261. 264. 284. 314. 323. 325. 377. 415. 440. 446. 470.
- — —: Marmontel: A jó anya. 179. 234. 264. 325. 415. 446. 470.
- — —: Metastasio: Themistokles. 31. 80. 255. 314. 375.
- — —: Titus. 31. 80. 255. 314. 322. 375. 415. 426. 439. 444. 460. 553.
- — —: Molière: Rigó Jonathán. 310. 314. 326. 341. 359. 374. 379. 413. 415. 426. 439. 444. 460. 520.

Kazinczy Ferencz művei:

- — —: Ossian énekei. 29. 30. 31.
79. 80. 93. 107. 136. 159. 177.
179. 202. 207. 209. 218. 227. 236.
253. 255. 276. 281. 285. 300. 314.
315. 322. 331. 340. 341. 347. 359.
374. 381. 408. 413. 423. 444. 447.
488. 520. 523. 534. 542. 553. 565.
571. 601.
- — —: Shakspeare: Hamlet. 176.
255. 326. 375.
- — —: Weber: A vak lantos. 261.
- — —: Wieland: Bölcsék köve. 1.
28. 31. 32. 80. 160. 255. 314. 322.
375. 413. 414. 439. 444. 447.
- — — —: Salamandrin: 1. 28. 29.
31. 32. 80. 160. 255. 314. 322. 375.
413. 414. 439. 444. 571.
- — — —: A képszobor. 31. 79. 255.
314. 322. 378. 381. 413. 414. 439.
444. 447. 571.
- — —: Yorick levelei Elizához. 31.
79. 80. 159. 255. 314. 322. 381. 414.
426. 439. 444. 446. 460. 470. 506.
563. 571. 620.
- — —: Yorick utazása. 31. 79. 80.
159. 255. 314. 322. 359. 374. 378.
381. 414. 426. 439. 444. 446. 460.
470. 506. 563. 571. 620.
- — — összes fordításainak kiadása. 1.
16. 28. 29. 31. 54. 86. 113. 133.
134. 136. 159. 178. 205. 255. 256.
264. 314. 322. 325. 339. 359. 374.
378. 385. 401. 430. 444. 571.
620.
- Kazinczy Ferencz neje gr. Török Zsófia.
88. 89. 94. 99. 110. 113. 140. 144.
152. 160. 163—166. 173—176. 180.
181. 208. 213. 228. 229. 234. 250.
252. 276. 279. 296. 297. 321. 342.
352. 362. 377. 381. 407. 411. 426.
453. 468. 587.
- — — — arcképe. 279. 280. 360.
376. 413. 426. 440. 454.
- — — — levele Wesselényi Miklós
br.-hoz. 388.
- — gyermekei:

Kazinczy Ferencz gyermekei:

- — —: Antonin. 92. 146. 161. 181.
159.
- — —: Emil. 146. 161. 164. 167.
229. 253. 266. 276. 297. 342. 376.
519.
- — —: Eugenia. 87. 93. 99. 104.
107. 110. 113. 133. 140. 145. 161.
164. 171. 173. 180. 181. 213. 266.
308. 321. 342. 468. 519. 544. 545.
552.
- — —: Thalia. 145. 161. 164. 176.
181. 266. 453. 519.
- Kazinczy István. 28. 31. 78. 80. 99.
107. 215. 410.
- Kazinczy Józsefné Bossányi Zsuzsanna.
141—144. 183. 270.
- Kazinczy József (K. F. testvéröccse).
92. 116. 142. 211. 580. 613.
- Kazinczy Juliánna (Dercsényi Jánosné).
549. 550. 552.
- Kazinczy Klára (Horváth Ádám gyám-
leánya). 6. 120. 244.
- Kazinczy László. 100. 142.
- Kazinczy Miklós. 142. 552.
- Kazinczy Péter (K. F. nagybátyja).
137. 141. 143.
- Kácsándyné. L. Berthóty Janka cím-
mel.
- Káldi György. 183. 201. 348. 386. 610.
- Kállay Ferencz. 275.
- Kámánházy László. 622.
- Károly főhg. 390. 473. 609.
- Kecs. 334.
- Kecskeméti János. 364. 367. 401. 402.
410. 417.
- Kedvencz 334.
- Kegy. 240.
- Kegyélet. 332.
- Kellem. 240.
- Kelme. 599.
- Kemény Miklós gr. 223. 593.*
- Kempis Tamás. 146. 243.
- Kenderessy Mihály. 54. 285. 288. 298.
321. 335. 352. 406. 561.
- — arcképe. 288.
- Kerekes Ferencz. 369. 602.*

- Kerekes Ferencz: Vergilius Georgicái-
nak ford. 371. 602.
Kerep. 333.
Keresztes Dániel. 391.
Kezics. 5.
Kéz. 334.
Kéler Sámuel. 621.
Kézy Mózes. 35. 74. 157. 162. 167.
258. 277. 297. 321. 351. 353. 377.
424. 545. 550. 564.
— beszéde. 257. 260.
Kézy Mózesné. 74. 297.
Kilián. 115. 409. 460. 498.
Kininger Vincze. 81. 92. 207. 223. 234.
Kis István. 151. 256. 301.
Kis János. 13—16. 41. 55. 79. 81. 105.
117. 132. 137. 149. 200. 233. 236.
251. 264. 272. 287. 320. 344. 418.
453. 458. 468. 484. 489. 493. 503.
514. 539. 557.
— versei. 15. 26. 28. 55. 81. 87.
106. 132. 135. 177. 207. 218. 256.
264. 284. 323. 339. 415. 416. 419.
430. 439. 447. 468. 471. 474. 545.
550. 564. 584.
— : Az ideálok (Schiller után).
476. 616.
— : Soprony tájékához. 515.
— : Ifjúság Barátja. 459. 614.*
— : Imádságos könyv. 137. 236.
— : Egynehány gondolatok a ma-
gyar nyelv kimivelése iránt. 239—
241. 272. 276. 281.
— : Te Deum-Predigt. 13. 570.
— : pesti útja. 106. 581.*
— : arcképe. 81. 132. 154. 227.
471.
Kis Sámuel. 316.
Kisfaludy Mihály (K. Sándor atyja).
561.
Kisfaludy Sándor. 14. 19. 27. 58. 70.
84. 101. 115. 155. 187. 189. 200.
274. 319. 488. 498. 504. 517. 537.
555. 561.
— : Hunyadi János. 115.
Kiss Imre. 204. 262. 292. 342. 355.
591.
Kiss Lajos (Kis János fia). 419. 621.*
— : latin verse. 419.
Kitzling (Kisling). 454. 508.
Klimó. 96.
Klinger. 335.
Klobusiczky József gr. 128.
Klobusiczky Pál. 74. 579.
Klobusiczky Pálné Pallay Erzsébet.
74. 579.
Klobusiczky Péter. 129. 134. 583.*
Klopstock. 115. 175. 281. 335. 344.
— : Kaiser Alexander. 13. 569.
— : Unsere Sprache an uns. 281.
345. 594.
— : Neuere Oden. 13. 281. 290.
— : epigrammjai. 309.
Köbor. 332.
Kóczián József. 597.
Kohanyecz. 170.
Kolbe. 518.
— : Über den Wortreichthum der franz.
u. deutschen Sprache. 423.
Koller püspök. 3.
Koller személynök. 96.
Koller kapitány. 451.
Komáromy Ferencz. 56. 198.
Komáromy Gábor. 198.
Komáromy György. 105. 581.
Komáromy Györgyné. 41.
Komáromy István. 105. 292. 459. 581.*
Komor. 332.
Kopcsándy. 542.
Koppy Károly. 169.
Korány. 334.
Korbélyi Mihály. 79.
Kordélyba-tanulás. 62. 579.
Kossuth András. 400. 580. 608.*
Kossuth Istvánné Perlaky Judit. 131.
584.
Kosza. 409.
Kotzebue. 274. 345. 392. 618.
Kovács Antal apát. 110. 171. 399.
400. 620.
Kovács Flórián. 525. 564. 565. 620.*
Kovács Sámuel. 287.
Kováts József: Széchenyi Ferenczhez.
21. 570.

- Kozubszky Tamás. 533.
 Kölcsey Ferencz. 78. 79. 116. 119.
 139. 154. 157. 158. 159. 165. 177.
 210. 214. 219. 235. 251. 252. 273.
 287. 301. 321. 335. 359. 432. 453.
 487. 516. 524. 550. 558. 565.
 — —: A lyány dala. 221.
 — —: Jennyhez. 611.
 — —: Kazinczy első sonettjére. 611.
 — —: Róza (Eredeti ballade). 611.
 — —: Csokonai V. M. bírálata. 488.
 517.
 Kölcsey Gábor. 487. 516. 518.
Könyörlel. 332.
Köröncze. 569.
 Kövy Sándor. 35. 73. 74. 76. 518.
 Kreutzinger. 226. 227.
 L. a *Kazinczy F. arczképei* között is.
 Kubinyi András. 621.
 Kubinyi Andrásné Kéler Erzsébet. 539.
 621.
 Kulcsár István. 78. 106. 115. 139. 145.
 235. 253. 320. 339. 341. 398. 495.
 496. 503. 537. 559. 560. 603.
 — —: A »theater dolgában«. 179. 591.
 — — terve. 290. 295. 603.
 Kun László. 34. 101.
 Kunics jezsuita. 139. 183. 201. 386.
 Kurbélyi György. 555. 622.*
 Kuun Zsigmond gr-né. 206.

 Laczka János: Bessenyei György élet-
 rajza. 507. 546. 577. 617.*
 Laczkovics László. 576.
 Ladányi Ferencz. 356. 411. 596.
 — — levele Cserey Farkashoz. 596.
 605.
 Laffert Antal b. 538. 541. 620.
 Lafontaine. 345.
 Lajcsák Ferencz. 550.
 Lajos (XVI. —) király. 604.
 Lajos (XVIII. —) király. 464. 483.
 491. 536. 617.
 Lakos János b. 419. 469. 514. 618.
 — — regénye és színműve. 419. 514.
 545. 618.
 Larcher Péter: Herodotos. 498. 616.
 Laskay Sámuel. 327.
 Lácza Szabó József. 85. 144. 145.
 183. 184. 242. 270. 277. 283.
 — — gúnyírata Kazinczy F. ellen. 270.
 Le Sage: Gil Blas. 409.
 Le Sage György Lajos. 220. 593.*
 Le Tourneur: Ossian ford. 331. 348.
Lebel. 334.
 Lehotzky András: Stemmatographia.
 154. 587.
 Leibnitz. 220.
 Lessing. 335.
 L. a *Kazinczy F. ford.* között is.
 Leunclavius (Löwenklau Joannes).
 127. 583.*
Lény. 239. 334.
 Liechtenstein hg. 203.
 Liedemann Sámuel. 347.
 Lieder zweyer Liebender. 207. 218.
 Liszkay Sámuel. 58. 364. 410. 579.*
 Locke. 220.
 Lohbiller festő. 612.
 Lónyay Gábor. 4. 352. 377. 545.
 Lónyay Gáborné b. Prónay Prisca
 Tullia. 252. 253. 352. 602.*
 Lónyay Menyhért. 292. 342.
 Losonczy István: Hármaz Kis Tükör. 62.
 Louise. 115.
Lovag. 334.
 Lóyan kisasszony a Kazinczy F. gyer-
 mekeinek nevelője. 343. 542. 552.
 558.
 Luther Márton eredeti végrendelete.
 613.
 Macpherson: Ossian. 348. 565. 601.
 Macskásy. 118.
 Madarassy Ferencz. 32.
Magány. 334.
 Magyar György. 125.
 Magyar Kurir. 1. 567.
 Majestätprocess (Der —). 216.
 Majláth György. 170. 445.
 Makay. 398. 403. 418.
 Malte-brun Konrád. 498. 616.
 Mansfeld. 227. 255. 374.
 Markland: Horatius. 570.*

- Mart.* 333. 758.
 Matolay Gábor. 89.
 Matthisson. 158.
 Matthisson's Schriften. 520.
 Maurer. 225. 509. 544.
 Mayr Ferencz. 293. 355.
 Mándy Imre. 517. 619.
 Mária Terézia. 95. 97.
 Máriássy István. 23.
 Márton István. 100. 135. 146. 182.
 217. 236. 259. 269. 271. 584.
 Márton József. 269. 471.
 Mártonffy József. 451. 613.*
 Meczner (József?). 129. 584.
 Meczner Károly. 23.
Meder. 332.
 Medicus Jeanette. 558. 562.
 Meninski (Fr. a Mesgnien): Lexicon.
 423. 610.
 Menlé. 203. 463. 591.
 Menszáros Lászlóné. 105.
Messzeleg. 332.
 Metternich Kelemen hg. 54. 579.
 Ménard. 594.
 Mihálikovics József. 208. 392. 495. 518.
 616.*
 — levelei Kazinczy F.-hez. 575—
 577.
 Mikes János gr. 451. 613.
 Miklovich János. 602.
 Mikos Mihály. 41. 578.
 Miller Ferdinánd. 611.
 Mirabeau. 246.
 Mitrovszky. 535.
 Mitscherlich. 271. 278. 281. 594.
 Mitterpacher. 20.
 Mlinarics Lajos. 5.
 Mohr b. tábornok. 572.
 Molnár (Szenczi —) Albert. 62. 518. 579.
 Molnár János. 29. 81.
 Molnár János (más személy). 367. 394.
 Molnos Dávid. 547. 621.
 Monboddo (James —). 423. 610. 611.
 Mondolat. 19. 27. 58. 69. 73. 83. 100.
 145. 146. 157. 268. 392. 504. 561.
 L. *Somogyi* Gedeon czímmel is.
Moraj. 332.
 Moreau. 35. 73. 76. 114. 170.
 Morghen (Raphael —). 612.
 Musée Napoleon. 280. 292. 296. 301.
 321. 340. 354. 358. 363. 407. 454.
 536. 544. 531. 594.
 Müller könyvtáros. 520.
 Nagy (Felsőbüki —) Benedek. 206. 209.
 257. 263. 286. 321. 521. 591.*
 Nagy Gábor. 137. 178. 204. 550.
 Nagy censor. 32.
 Nagy Iván: Magyarország családai.
 569. 570. 578. 581. 587. 590. 591.
 620. 621.
 Nagy József. 18. 70.
 Nagy József szomatori pap. 74.
 Nagy (Percsényi —) László. 287.
 Nagy (Felsőbüki —) Pál. 57. 115. 209.
 286. 319. 452. 498.
 Nagy Sámuel rézmetsző. 285. 288.
 316. 339. 358. 383. 407. 449.
 Naláczy István b. 134. 312. 338. 425.
 Naláczy h.-né. 133.
 Napoleon. 13. 35. 73. 76. 89. 170.
 171. 389. 451. 463. 473. 481. 491.
 500. 511. 524. 551.
 — fia. 451. 510. 535. 543.
 Nádasdy. 95.
 Neidl. 13. 140.
Nemtő. 333.
 Nemzeti Gazda. 491. 497.
 L. *Petke* F. czímmel is.
 Nemzeti Plutárkus. 620.
 Nestorius. 134.
 Németh Aristipp. 513. 514. 545.
 Németh János ügyész. 98.
 Németh Lászlóné. 513. 514.
 Némethi Pál. 476. 615.
 Niedermann. 544.
 Nitsch. 407. 608.
 Nyelvújítás. 92. 98. 101. 135. 201.
 234—236—241. 254. 271. 276. 277.
 286. 318. 334. 340. 344. 349. 351.
 462. 506. 547. 567. 568. 590. 595.
 598.
 Nyelvújításhoz (Adatok a —). 332—
 335. 567. 568. 595. 598—600.

- Ochsenhausen hg. L. *Metternich* Kelemen czímmel.
- Oester. Beobachter. 390. 604.
- Okolicsány János. 597.
- Oláh Péter. 394.
- Olló (őz-olló, szarvas-olló). 147. 243. 332.
- Orczy József b. 23.
- Orczy László b. 23.
- Orczy Lőrincz b. arczképe. 32. 153. 208. 209. 265. 300. 309. 325. 339. 349. 373.
- Ormós József. 392.
- Ormos Péterné. 487.
- Oroszy Pál. 8. 27. 70. 146.
- Orpheus. 45. 48. 615.
- Ossian. 115. 290.
- L. a *Kazinczy F. fordításai* között is.
- Ovidius. 52. 127. 139. 201. 276.
- Ördög Menyhért. 597.
- Öri Fülepp Gábor. 133. 205. 584.
- Pagony* (pogony). 147. 243.
- Palásthy. 169.
- Palladio. 196.
- Pamlag*. 334.
- Papp János. 394.
- Pataky Mózes (id.—). 196. 285.
- Pataky Mózes (ifj. —). 28. 115. 151—156. 159—169. 173—176. 180. 181. 185. 196. 198—201. 208. 224. 228. 265. 266. 278. 284. 285. 296. 301. 302. 310. 326. 352. 353. 357. 361. 362. 405. 406. 418. 615.
- — arczképe. 174. 250. 266. 279. 324. 358. 380. 381. 388. 400. 401. 406. 439. 449. 505. 603.
- — halála. 358. 378. 380. 384. 385. 387. 389. 398. 400. 403. 405. 418. 425. 450. 473. 606. 607.
- — életrajza. 407. 439. 453.
- Pauler Tivadar. 601.
- Pálffy Károly gr. 475. 615.
- Pápay Sámuel. 32. 78. 92. 472. 496. 505. 537. 539. 541. 561.
- Pápay (Páriz —) szótára. 471.
- Pászthory Sándor. 6. 93. 276.
- — arczképe. 93. 100. 135. 155. 227. 234. 264. 300. 325. 431.
- Pázmány Péter. 183. 201. 273. 386.
- —: Kalaúz. 221.
- Permet*. 332.
- Pestalozzi J. 494. 519.
- Pethe Ferencz. 19. 58. 101. 182. 201. 204. 210. 217. 236. 253. 254. 258. 268—271. 286. 312. 340. 341. 344. 349. 370. 490. 497.
- —: Kazinczy »barátságos currencse«. 179. 590.*
- —: Egy szó a magyar nyelvről. 340. 598.*
- Petrarca. 58. 273.
- Péchy Imre. 143. 494. 563.
- Péchy László. 552.
- Péchy Sándorné Kazinczy Zsuzsánna. 516. 549. 618.
- Péterfi Károly. 594.
- Pindaros. 46.
- Piranesi testvérek. 594.
- Piroli Tamás. 594.
- Pláton. 220. 243.
- Pletnics. 13.
- Plinius. 119.
- Podmaniczky János b. 612.
- Podmaniczky József b. 20. 81. 106. 265. 417. 459. 468. 471.
- Podmaniczky Károly b. 495.
- Pollák Mihály. 612.
- Pólya Ferencz. 393. 547.
- Pongrácz János. 373.
- Ponori Thewrewk József. 73.
- Ponyatovszki hg. 97.
- Poocs András. 145. 301.
- — verseinek kiadása. 301.
- Pope. 488.
- Porond*. 352.
- Potemkin ügyvéd. 137. 178.
- Pottornyai András. 35. 90. 121. 578.
- Pottornyai Imre. 90.
- Pottornyai Péter. 90.
- Pottornyai Tamás. 90.
- Pöhlitz: Aesthetik. 290.
- Priestley József. 220. 593.*

- Prónay Gábor. 620.
 Prónay Sándor b. 102. 139. 335. 468. 471. 480. 612.
 Prónay Simon b. 518.
 Prónay Simon b.-né Hirgeist Anna. 309. 472. 489. 495. 518. 538. 542. 559.
 — — arczképe. 520.
 Puky László. 23.
 Puskás Mátyás. 577.
 Püspöky. 470.
 Pythagoras. 121. 220.
- Quintilianus.** 33. 103.
- Rabener.** 517.
 Radó Sándor. 8. 18. 35. 270.
 Radvánszky János. 137.
 Radvánszky Teréz. 172. 176.
 Ragályi-család. 20.
 Rajner főhg. 390. 472.
 Rapolti Mihály (Helmeczy M. ellen). 568.
 Ráday Anna gr.-nő. 590.
 Ráday Gedeon gr. 444. 455. 495. 557.
 — — arczképe (Wagnertől). 413. 414. 431. 620.
 Ráday Pál gr. 102. 335. 538. 541. 557. 623.
 Ráday Pál gr.-né. 538. 541.
 Rájnás József. 183. 320. 371. 471.
 — —: Georgicon ford. 320. 336. 371. 372.
 L. a *Kazinczy F. bírálatai* között is.
 Rákóczy Ferencz (II. —). 305.
 Ráth Mátyás arczképe. 300.
 Rátkay Anna. 564. 565.
 Rátkay Sámuel. 176. 179. 207. 256. 323.
Regg. 332.
 Rehbach. 95. 96. 97. 124.
 Reiner ügyvéd. 218. 256. 324.
Remény. 240.
Rencze. 568.
Rény. 235. 239. 334.
 Révai Miklós. 179. 201. 210. 326. 371. 422. 471. 590.
 Révai Miklós arczképe. 32. 80. 155. 176. 207. 208. 209. 234. 254. 264. 300. 325. 431.
 Rhode J. G.: Ossian ford. 1. 29. 80. 107. 255. 322. 348. 423. 562. 567.
 Richwaldszky. 96.
Rivacs. 542.
Rom. 332.
 Rossey gr. 537.
 Rousseau. 82. 488.
 Rozgonyi József. 35. 73. 76. 114. 367.
 Rummy József. 347. 374.
 Rummy Károly György. 11. 16. 17. 82. 84. 106. 108. 117. 180. 206. 212. 268. 343. 401. 442. 494. 534.
 — —: Monumenta Hungarica. 32. 93. 171. 211. 212. 268. 501. 343. 494. 591.*
 Ruszek József. 135. 182. 217. 236. 269. 271. 320. 504. 561. 584.
- Salis.** 115. 290.
 Sallustius. 56.
Sarj. 332.
 Sághy Ferencz. 32. 178. 286. 448. 517. 561.
 — — levele Döbrentei Gáborhoz Kazinczy és Helmeczy ellen. 448. 449. 505. 560.
 Sághy Mihály. 96.
 Sándor (I. —) orosz czár. 89. 120. 150. 200. 399. 404. 505. 509. 551. 569.
 Sándor István. 498. 562.
 — — szótára. 422.
 Sándor Móricz gr. 588. 590.
 Sárközy István. 8. 17. 23. 27. 35. 55. 70. 94. 99. 282. 395. 440. 525. 554.
 Sárközy József. 105.
 Sárvány (Pál?). 437.
 Schaffrath. 455.
 Schedius Lajos. 495. 504. 507. 562. 612.
 Scheller: Lexicon. 413. 479. 489. 521. 609.*
 Schelling Frigyes Vilmos. 220. 593.*
 Schiller Frigyes. 238. 344.

- — arczképe. 207. 209.
 — —: Don Carlos. 159. 161. 163. 174. 181. 427.
 — —: A vashámorba menés. 138. 584.
 — —: Ideáljainak ford. 136. 202. 476. 484.
 Schmid K. A. 610.
 Schneller F. M. L. 149.
 Schnellerné. 149.
 Schröck János Mátvás: Világtörténelem. 290.
 Schubert: Ossian ford. 29.
 Schwartzner Márton. 138. 439. 442. 495. 516. 538. 540. 556. 578. 611. 612. 618.
 Schweighauser. 594.
 Segély. 332.
 Sejben kapitány. 411. 608.
 Seneca. 33. 97. 121. 247. 372.
 Serra: Commentarius de bello Germanico. 167. 590.
 — —: Commentarius de bello Sarmatico. 258.
 Shakspeare V. 274.
 — —: Hamlet. 275.
 L. a. Kazinczy F. fordításai között is.
 Sigray József gr. 554. 621.*
 Sila—silaság. 562.
 Simonides. 612.
 Sipos Pál. 16. 33. 76. 83. 102. 113. 132. 153. 160. 205. 235. 256. 257. 260. 297. 301. 311. 354. 376. 391. 424. 428. 444. 456. 477. 525. 598.
 — — arczképe. 313.
 — —: Halotti beszéd. 206. 258.
 — —: Theologiai caputok. 33. 85. 133. 205. 256. 257. 297. 311. 376. 391. 424. 444. 478.
 — —: Trigonometria táblák. 84.
 Sisak kapitány. 400.
 Siskovics József. 235. 253. 341. 521.
 Siskovics Pál. 523. 553.
 Sohaj. 332.
 Sok (János?). 498.
 Sokrates. 2. 121.
 Soltan S. 588.
 Sombory László. 437.
 Somogyi Gedeon. 19. 27. 34. 58. 70. 78. 98. 101—103. 254. 269. 277. 561.
 Somogyi (János?). 282. 395.
 Somssich (László?). 6. 94. 99.
 Soos András. 49.
 Sörje. 120. 147. 243.
 Spissich István. 2.
 Spissich János. 2—5. 26. 57. 60. 69. 91. 99. 104. 121. 455. 526. 569.
 — — arczképe. 300. 315. 340. 375. 381. 431.
 — — epitaphiuma. 5. 569.
 Spissich Jánosné Koller Borbála. 3.
 Spissich Katalin. L. Darvay Józsefné czimmel.
 Spissich Sándor (id. —). 2.
 Spissich Sándor (ifj. —). 3. 475.
 Splényi Gábor b. 399. 400. 403.
 Splényi János b. 23.
 Splényi József b. 23.
 Stadion. 481.
 Stahl Ernő György. 122. 582.*
 Stegnerné. 576.
 Sterne. 407. 488.
 Stoudel Frigyes: Ueber die Haltbarkeit des Glaubens an geschichtliche höhere Offenbarung Gottes. 312. 596.
 Stewart Henry Róbert. 482. 616.*
 Stipsics Alajos. 359. 379. 601.*
 Stolberg Fr. L.: Ossian ford. 322. 347. 348. 360. 374. 460. 567. 601.
 Surjány. 455.
 Svetics Jakab gr.-né. 622.
 Swieten b. 170.
 Swift. 488.
 Szabó András püspök. 87. 93. 99. 108. 110. 113. 140. 171. 580.*
 Szabó András tanár. 219. 296. 320. 439.
 Szabó András prédikátor. 565.
 Szabó János. 538. 542.
 Szacsavay (Sándor?) recenziója. 83—86. 133. 153. 172. 187. 202. 211. 580.
 Szalag. 334.
 Szalkay: Aeneis ford. 406. 608.

- Szaniszló lengyel király. 97.
 Szapáry János gróf. 23.
 Szapáry József gróf. 23.
 Szapáry Péter gróf. 35. 88. 89. 104.
 119. 242.
 Szathmáry Mihály. 176. 179. 207. 590.
Szápoly. 333.
Szelind. 334.
Szellem. 334.
 Szemere Albert. 158. 336.
 Szemere Ferencz. 6.
 Szemere István. 99. 104. 335. 336.
 403. 607.
 Szemere Pál. 1. 6. 14. 26. 29. 34.
 59. 77. 79. 80. 102. 107. 116. 119.
 138. 139. 145. 153. 154. 157. 159.
 165. 177. 202. 210. 214. 217. 219.
 235. 251. 252. 254. 269. 273. 277.
 281. 300. 308. 309. 315. 317. 322.
 323. 332. 347. 359. 374. 391. 401.
 427. 438. 453. 487. 519. 539. 550.
 557. 559. 564. 565. 578. 623.
 — —: Vida Lászlóhoz. 317. 550
 Szemere Teréz. 157.
Szemöld. 235. 334.
Szend—*Szender*. 332.
 Szentgyörgyi Elek. 307. 342.
 Szentgyörgyi József. 100. 102. 134.
 178. 198. 284. 306. 341. 477.
 Szentmiklóssy Alajos. 82. 259. 322.
 423. 440. 597.* 608. 611.
 — —: A bájos kehely. 612.
 — —: Chloe ajaka. 612.
 — —: Szépemhez. 612.
 Szepessy Ignác b. 422. 609.*
 Szepessyné Péchy Jeanette. 559. 563.
Szerep. 333. 334.
Szerény. 224.
 Széchényi Ferencz gr. 21. 69.
 Széchényi Pál gr. érsek. 201.
 Székelyné. 409.
 Szilassy József. 20. 458. 608.
 Szilágyi predikátor. 162. 312. 596.
 Szinnyi József: Magyar írók élete és
 művei. 579. 581—583. 593. 595.
 602. 603. 610. 613. 616. 617. 620—
 622.
 Szirmay Ádám. 110.
 Szirmay József. 89.
 Szirmay Pál. 91.
 Szirmay Péter. 91.
 Szirmay Tamás. 90.
Szobor. 224.
 Szokolay István. 18. 395.
Szomor. 332.
Szónok. 236. 251. 287. 318.
Szorgalom. 240.
 Szögyény Zsigmond. 339.
Szőrnyeteg. 334.
 Sztrokay Antal. 55. 78. 81. 106.
 514.
 Sztrokay Antalné Kéler Katalin. 539.
 541. 621.
Szunnyalom. 332.
 Szűcs Dániel. 111. 116. 211.
 Szűcs János. 60. 190.
 Szűcs piarista. 559.
 Szvorényi Mihály. 183. 591.
 Tacitus. 61. 97. 230.
 Takács József. 32. 92. 178. 183. 210.
 217. 320. 335. 504. 514. 537. 540.
 560. 561. 590.
 — — levele Sághy Ferenczhez. 178.
 Takáts Sándor. 590.
Tartalom. 334.
 Tasso: Della epica poesia. 357. 383.
 408.
 Tatay János. 87. 146. 251. 257. 289.
 325. 349. 379. 385. 603.
Táborszem. 599.
Társadalom. 569.
 Teleki Ádám gr. 328.
 — —: Cid ford. 328.
 Teleki Imre gr. 407. 454. 608.
 Teleki József gr. 230. 318.
 Teleki Lajos gr. 57. 230.
 Teleki Lajos gr. özvegye. 222.
 Teleki László gr. 17. 102. 199. 282.
 396. 441. 555. 557. 558. 570. 606.
 612. 623.
 Teleki Sámuel gr. (erdélyi kancellár).
 510. 536. 570.
 Teleki Sámuel gr. kapitány. 50. 570.

- Telj.* 240.
 Terentius. 104. 271.
Tetszicze 157. 569. 588.
 Theátrum (Kolozsvári —) 409.
 Tholdy (Ádám?) gr. 51. 327.
 Tholdy Zsuzsánna gr.-nő. 133. 187.
 Thoroczky Pál gr. 593.
 Thukydides. 243.
 Thuróczy János 1488. kiadása. 16. 216.
 Tiedge művei. 290.
 Tihanyi Dániel. 612.
 Timár János. 548.
 Tollius Jakab. 154. 587.
 Tomka László. 102.
 Tóth Ferencz. 100. 269.
 Tóthpápay. 124. 146.
Tömül (előre —). 332.
 Török Ferencz (Kazinczy Ferenczné dédapja). 95.
 Török József gr. (Kazinczy F.-né nagyapja). 95. 96. 97. 124. 144.
 Török József gr. (Kazinczy F.-né nagybátyja). 145.
 Török József gr. (Kazinczy F.-né testvére). 118. 144. 174. 228. 343. 495.
 Török Judith. 292.
 Török Lajos gr. 12. 57. 91. 95—97. 121. 123.
 — — arcképe. 409.
 Török Lajos gr.-né. 95. 164. 166. 174. 208. 231.
 Török Magdolna. 259.
 Török Mária gr.-nő (Kazinczy F.-né testvére). 95. 204.
Törzs. 235. 332. 334.
Törzsöl. 333.
 Trattner János Tamás. 1. 13. 15. 16. 28. 29. 54. 79. 81. 106. 131. 188. 189. 209. 227. 235. 255. 264. 300. 339. 358. 385. 407. 439. 468.
 Tuba Sándorné Sándor Zsuzsánna. 8.
 Tuboly László. 5. 70.
 — —: Seneca és Tacitus ford. 71. 97.
 Tulsiczky András. 255. 593.
 Turóczy Károly. 156.
Tusa. 332.
 Ujházy Sámuel. 373. 602.
 Ungvárnémeti Tóth László. 457.
 Úza Pál. 253. 275. 487. 516. 517.
Úr. 561.
 Űrményi Ferencz. 41. 578.
 Űrményi József. 71.
Vadonez. 569.
 Vajda Sámuel. 124. 146. 151. 441. 455.
 Vandza Mihály. 19. 58. 101. 334. 409.
 Varjas János. 49.
 Vatelet: Gessner idylljeinek illusztrációi. 581.
 Vater: Allgemeine Grammatik. 158. 273. 423. 563. 610.
 Vay Ábrahám. 137. 399. 403. 510. 512. 618.
 Vay József. 141. 399. 404. 510. 519. 618.
 Vay Miklós b. 204. 231. 267. 472. 489. 494. 511. 519. 538. 542. 558.
 — — — életrajza (Kazinczy F. tervezte). 267.
 Vályi Nagy Ferencz. 35. 79. 90. 114. 120. 157. 162. 167. 206. 228. 258. 265. 298. 315. 321. 351. 353. 519. 545. 550. 563. 578.
 — —: Batrachomyomachia ford. 288—298. 315. 321.
 — —: Homeros ford. 157. 288. 298. 321. 352. 353.
 Vályi Nagy Ferenczné. 352.
 Váradi Sámuel L. *Ajtay* Sámuel címmel.
 Verseghy Ferencz. 78. 138. 210. 217. 270. 318. 334.
 Viczay József dr. arcképe. 409.
 Vida László. 308. 323. 538.
 Virág Benedek. 77. 158. 233. 274. 288. 319. 324. 332. 348. 349. 357. 385. 427. 517. 560. 561. 571. 572. 574.
 — — arcképe. 159.
 Virgilius. 53. 58. 71. 75. 120. 127. 201. 276. 281.
Visszhang. 334.
 Vita e ritretto d' illustri Italiani. 227.
 Vitéz József. 373. 602.

- Vitkovics Mihály. 6. 26. 28. 32. 55.
77. 80. 106. 115. 204. 257. 349.
440. 487. 495. 496. 521. 538. 559.
— —: Epigrammák. 612.
— —: Minihez. 612.
Voltaire. 362. 409. 543.
Voss J. II. 139. 345. 518. 543.
Vulkán Sámuel. 67.
- Wagner festő. 194. 225. 413.
Wakefield Gilb.: Horatius kiadása. 16.
570.
Walthór tábornok. 572.
Wass gr. emléke. 361.
Wass gr-né. 361.
Weber S. P. 609.
Weiss Dávid. 131. 209. 227. 234. 285.
316. 339.
Weisse Ker. 335.
Wesselényi Ádám. 328.
Wesselényi Farkas b. 231. 278. 331.
406. 593.*
Wesselényi Ferencz gr. 328.
Wesselényi István. 328.
Wesselényi József. 406.
Wesselényi László. 328.
Wesselényi Miklós b. (id. —). 57. 149.
200. 282. 315. 318. 326. 427.
— — arcképe. 17. 194. 209. 226.
227. 300. 315. 340. 375. 381. 431.
— — életrajza s emléke. 162. 194.
196. 224—226. 229. 232. 233. 295.
311. 326—331. 354. 361. 454.
Wesselényi Miklós b.-né Cserey He-
lena. 191. 196. 224. 330. 405. 408.
448. 450. 521.
Wesselényi Miklós b. (id. —) ménese.
329.
Wesselényi Miklós b. (ifj. —). 16. 27.
55. 75. 106. 115. 119. 130. 133.
140. 149. 150. 151—157. 159—169.
173. 176. 180. 181. 185. 188. 191.
194. 196. 198—201. 208. 224. 228.
248. 259. 265. 266. 276. 282. 284.
285. 295. 298. 301. 302. 311. 330.
335. 350. 357. 362. 378. 387. 398.
405. 438. 448. 450. 502. 505. 570.
- Wesselényi Miklós b. (ifj. —) arcz-
képe. 165. 167. 174. 207. 209. 250.
266. 285. 298. 324. 358. 380. 393.
400. 440.
— — levele Helmecey Mihályhoz. 587.
Wetzel J. 593.
Wécsey Miklós b. 78. 95. 118. 174.
203. 204. 349.
Wieland. 344.
L. a *Kazinczy F. fordításai* kö-
zött is.
Wieland's auserlesene Briefe. 520.
Wiener Allgemeine Literatur-Zeitung.
312. 491. 497. 596.
Wildenow. 355.
Wolf F. A. 610.
- Xenophon. 127. 147. 243.
- Yorick. 158. 407.
L. a *Kazinczy F. fordításai* kö-
zött is.
Young: Ossian ford. 28.
- Zabolai Kiss Sámuel. 222. 301. 593.
Zauner. 508. 514.
Zábráczy. 398. 402. 418.
Zátony (Zátvány). 252.
Zeyk Miklós. 34. 83. 510. 512. 578.
618.
Zichy (Károly ?) gr. 71.
Zilahy Péter. 366.
Zrinyi Miklós a szigetvári hős. 131.
— — arcképe. 131. 155. 441.
444.
Zrinyi Miklós a költő. 131. 518.
— — arcképe. 131. 155. 441. 444.
— — műveinek kiadása. 131. 154.
189. 300. 339. 357. 358. 383.
385. 408. 423. 441. 444. 447.
468. 470.
Zwingli Ulrich. 390. 403.
Zsigray József gr. L. *'Sigray* cím-
mel.
Zsolnai Dávid. 128. 243.
Zsombory. 253. 275.
Zsomboryné. 516.

TARTALOM.

	Lap
(Csehy István — Kazinczynak. Olgyán, 15-ik Aprilisban 1814.	571)
2707. Kazinczy — Helmeczy Mihálynak. Széphalom, Aug. 3d. 1814.	1 (566)*
2708. Horváth Ádám — Kazinczynak. Aug. 3-a 1814.	2 (569)
2709. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, den 4. August 1814.	11 (569)
2710. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, Aug. 5d. 1814.	13 (570)
2711. Kazinczy — Sipos Pálnak. Széphalom, Aug. 6d. 1814.	16 (570)
2712. Sárközy István — Kazinczynak. [1814. aug. 10. körül.]	17 (570)
2713. Horváth Ádám — Kazinczynak. 13-a Aug. 1814.	23
2714. Kazinczy — Horváth Ádámnak. Széphalom, Aug. 14d. 1814.	26 (570)
2715. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Aug. 15d. 1814.	27 (570)
2716. Kazinczy — Helmeczy Mihálynak. Széphalom Aug. 17d. 1814.	28 (571)
2717. Pápay Sámuel — Kazinczynak. Aug. 20d. 1814.	32
2718. Kazinczy — Sipos Pálnak. Széphalom, Aug. 21d. 1814.	33 (578)
2719. Horváth Ádám — Kazinczynak. 22-a Aug. 1814.	35 (578)
2720. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 25-dik aug. 814.	40 (578)
2721. Horváth Ádám — Kazinczynak. (25-a Aug. 1814.)	42
(Mihálkovics József — Kazinczynak. Pesten, Aug. 25-kén 1814.	575)
2722. Kenderessy Mihály — Kazinczynak. Augustus 26-dikán 1814.	54 (579)
2723. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom Aug. 27d. 1814.	55
2724. Kazinczy — Sárközy Istvánnak. Széphalom Aug. 27d. 1814.	55
2725. Liszkay Sámuel — Kazinczynak. Abarán 27-dik Aug. 1814.	58 (579)
2726. Szűcs János — Kazinczynak. 29. Aug. 1814.	60
2727. Kazinczy F. beszéde a s.-a.-új helyi ref. gyülekezethez. 1814. szept. 4.	61 (579)
2728. Horváth Ádám — Kazinczynak. P.-Xúr 4a 7br. 1814.	67
2729. Kazinczy — Ponori Thewrewk Józsefnek. 1814. szept. 6.	73 (579)
2730. Kazinczy — Sipos Pálnak. Széphalom, Sept. 6. 1814.	76
2731. Vitkovics Mihály — Kazinczynak. Pesten, 7ber 6ikán. 1814.	77
2732. Kazinczy — Helmeczy Mihálynak. Széphalom Sept. 7d. 1814.	79 (580)

* A zárjel közti szám az illető levél jegyzetének lapszáma.

	Lap
2733. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom Sept. 8d. 1814.	81 (580)
2734. Sipos Pál — Kazinczynak. Tordos, 1814. Sept. 8dikén	83 (580)
2735. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Sz.-Mihályt, 16dik Sep- temb. 1814.	86
2736. Kazinczy — Tatay Jánosnak. Széphalom Sept. 17dikén 1814.	87 (580)
2737. Kazinczy — Horváth Ádámnak. Széphalom Sept. 18d. 1814.	89 (580)
2738. Kazinczy — Pápay Sámuelnek. Széphalom Septemb. 21d. 1814.	92 (580)
2739. Kazinczy — Horváth Ádámnak. Széphalom Septemb. 21d. 1814.	94
2740. Kazinczy — Sárközy Istvánnak. Széphalom Sept. 21d. 1814.	99 (581)
2741. Kis János — Kazinczynak. Sopr., Sept. 21dikén 1814.	105 (581)
2742. Kazinczy — Helmeczy Mihálynak. Széphalom 22. Sept. 1814.	107
2743. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Széphalom, den 22. September 1814.	108
2744. Szűcs Dániel — Kazinczynak. Petneházán, 22a Sept. 814.	111
2745. Kazinczy — Sipos Pálnak. Széphalom Sept. 23a 1814.	113
2746. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Pest, Sept. 27d. 1814.	114 (582)
(Cseh István — Kazinczynak. Olgyán, 2-ik Octóber 1814.	573)
2747. Szűcs Dániel — Kazinczynak. Petneháza, 5. Oct. 814.	116
2748. Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. Széphalom, den 7. Oct. 1814.	117 (582)
2749. Horváth Ádám — Kazinczynak. P.-Xúrbán, 10a 8br. 1814.	119 (582)
2750. Cserey Miklós — Kazinczynak. Klitz-en, Oct. 10dikén 1814.	128 (583)
2751. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Kolozsvár, Octób. 16. 1814.	130 (584)
2752. Sipos Pál — Kazinczynak. Tordos, 18a 8br 814.	132 (584)
2753. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Széphalom Octób. 23d. 1814.	134 (584)
2754. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom Oct. 23. 1814.	136
2755. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, Octób. 23d. 1814.	137 (584)
2756. Kazinczy — Horváth Ádámnak. Széphalom Octób. 27d. 1814.	140 (587)
(Miháلكovcs József — Kazinczynak. J.-Berény, 8br 28.	576)
2757. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán, 29dik Oct. 814.	148 (587)
2758. Horváth Ádám — Kazinczynak. [Nov. 1.] 1814.	151
2759. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Nov. 5d. 1814.	151 (587)
2760. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Novemb. 6d. 1814.	152
2761. B. Wesselényi Miklós — Kazinczynak. Sáros-Patakon, Nov. 6-kán 1814.	156 (587)
2762. Szemere Pál — Kazinczynak. Lasztócz, November 7d. 1814.	157 (588)
2763. Kazinczy — Helmeczy Mihálynak. Széphalom Nov. 9d. 1814.	158 (588)
2764. Kazinczy — Sipos Pálnak. Széphalom, Nov. 9d. 1814.	160 (588)
2765. Kazinczy — Berzsényi Dánielnek. Széphalom Novemb. 11d. 1814.	163 (588)
2766. Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak. Széphalom, Nov. 11d. 1814.	165 (590)
2767. Kazinczy — Cserey Miklósnak. Széphalom, Nov. 11d. 1814.	167
2768. Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának. Széphalom Novemb. 11d. 1814.	172

	Lap
2769. Kazinczy — Helmeczy Mihálynak. Széphalom Nov. 13d. 1814.	176 (599)
2770. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Sz.-Mihályt, 13. Nov. 1814.	178
2771. Kazinczy — Helmeczy Mihálynak. Széphalom Nov. 16d. 1814.	178 (590)
2772. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, den 16. Nov. 1814.	180 (591)
2773. Kazinczy — Hoblik Mártonnak. Széphalom, Novem. 16d. 1814.	184
2774. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Kolozsvár Nov. 16d. 1814.	185
2775. Szűcs János — Kazinczynak. 16. 9bris 1814.	190
2776. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán 21dik Novemb. 1814.	191
2777. B. Wesselényi Miklós — Kazinczynak. Sibón Nov. 22kén 1814.	194
2778. Pataky Mózes — Kazinczynak. Zsibón 24-a Novemb. 814.	196
2779. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom Nov. 26d. 1814.	197 (591)
2780. Kazinczy — Nagy Gábornak. Széphalom Nov. 26. 1814.	204 (591)
2781. Sipos Pál — Kazinczynak. Tordos, 28-a. Nov. 1814.	205
2782. Kazinczy — Helmeczy Mihálynak. Széphalom Novemb. 29d. 1814.	206 (591)
2783. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Novemb. 29d. 1814.	208 (591)
2784. Szűcs Dániel — Kazinczynak. Petneházán 29. nov. 814.	211
2785. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, den 1. Decemb. 1814.	212
2786. Kölcsy Ferencz — Kazinczynak. Álmosd 1814. Decemb. 2dikán	214
2787. Kazinczy — Horvát Istvánnak. Széphalom Decemb. 3d. 1814.	215
2788. Kazinczy — Helmeczy Mihálynak. Széphalom, Decemb. 4d. 1814.	218 (592)
2789. Kölcsy Ferencz — Kazinczynak. Cseke Decemb. 4dik. 1814.	219 (592)
2790. Z. Kiss Sámuel — Kazinczynak. M.-Vásárhely Xbr. 4kén. 814.	222 (593)
2791. Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak. Széphalom Decemb. 6d. 1814.	224
2792. Kazinczy — Pataky Mózesnek. Széphalom Decemb. 6d. 1814.	228
2793. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Decemb. 6. 1814.	233
2794. Kis János — Kazinczynak. Soprony, Oct. 7dikén. 1814.	236
2795. Horváth Ádám — Kazinczynak. P. Xúr. 7-a 10br. 1814.	241 (593)
2796. B. Wesselényi Miklós — Kazinczynak. Sibón Dec. 8kán. 1814.	248
2797. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Decemb. 10dikén. 1814.	251
2798. Kazinczy — Kölcsy Ferencznek. Széphalom Xbr. 10d. 1814.	252
2799. Kazinczy — Helmeczy Mihálynak. Széphalom Decemb. 14d. 1814.	254 (593)
2800. Kazinczy — Sipos Pálnak. Széphalom, Dec. 14d. 1814.	257 (593)
2801. Berzsényi Dániel — Kazinczynak. Mikla, december 15d. 1814.	259
2802. Sipos Pál — Kazinczynak. Tordos, 15a. Dec. 814.	260 (594)
2803. Kiss Imre — Kazinczynak. Debretzenben Decembr. 16. 814.	262

	Lap
2804. Felsőbüki Nagy Benedek — Kazinczynak. Pesten Decem. 18án. 1814.	263
2805. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, Decemb. 19d. 1814.	264
2806. Kazinczy — B. Vay Miklósnak. Széphalom Decemb. 21d. 1814.	267
2807. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, den 21. Xber. 1814.	268
2808. Kölcsey Ferencz — Kazinczynak. Álmosd. Decemb. 22dik. 1814.	273
2809. Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak. Széphalom Decemb. 25dikén. 1814.	276 (594)
2810. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Dec. 25d. 1814.	280 (594)
2811. Kazinczy — Sárközy Istvánnak. Széphalom Dec. 25d. 1814.	282
2812. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Széphalom Dec. 27d. 1814.	284 (595)
2813. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Kolozsvár Dec. 27d. 1814.	284 (595)
2814. Kazinczy — Kiss Imrének. Széphalom Decemb. 27d. 1814.	292
2815. B. Wesselényi Miklós — Kazinczynak. Sibón Dec. 30kán 1814.	295
2816. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Kolozsvár Jan. 1sőjén. 1815.	296 (595)
2817. Kazinczy — Sipos Pálnak. Széphalom, Jan. 4d. 1815.	297
2818. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán 4dik Január. 1815.	298 (596)
2819. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Jan. 5d. 1815.	299
2820. Cserey Miklós — Kazinczynak. Illyefalván Jan. 5kén 1815.	302
2821. Szentgyörgyi József — Kazinczynak. Debretzenben, Januárus 5-én 1815.	306
2822. Kazinczy — Vida Lászlónak. Széphalom Január 7d. 1815.	308
2823. Szemere Pál — Kazinczynak. Lasztócz, jan. 7. 1815.	309 (596)
2824. Pataky Mózes — Kazinczynak. Sibón. 8dikán Jan. 1815.	310
2825. Sipos Pál — Kazinczynak. Tordos, 9a. Jan. 1815.	311 (596)
2826. Kazinczy — Berzsényi Dánielnek. Széphalom, Január. 10d. 1815.	313 (597)
2827. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom, Január. 10d. 1815.	316
2828. Kazinczy — Helmezy Mihálynak. Széphalom Január. 12. 1815.	321 (597)
2829. Kazinczy — Tatay Jánosnak. Széphalom, január 12d. 1815.	325
2830. Kazinczy — Pataky Mózesnek. Széphalom, Január. 16. 1815.	326
2831. Szemere Pál — Kazinczynak. Lasztócz. 1815. jan. 17.	332
2832. Kazinczy — Gr. Gyulay Karolinának. Széphalom Január 18d. 1815.	336
2833. Trattner János Tamás — Kazinczynak. Pesten, Jan. 18. 1815.	339
2834. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Január. 20d. 1815.	340 (598)
2835. Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. Széphalom, Jan. 20d. 1815.	341
2836. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, den 20. Jan. 1815.	343 (601)
(Kazinczy — Gyarmathy Sámuelnek. Széphalom, január 20. 1815.	595)
2837. Kazinczy — Helmezy Mihálynak. Széphalom Január 21d. 1815.	347 (601)
2838. Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak. Széphalom Január 21d. 1815.	350 (601)
2839. Kazinczy — Pataky Mózesnek. Széphalom, Január 21d. 1815.	353

	Lap
2840. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 21dik Január 815.	354
2841. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Kolozsvár Jan. 24d. 1815.	357
2842. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Jan. 27d. 1815.	358
2843. Kazinczy — Helmeczy Mihálynak. Széphalom Jan. 27. 1815.	359 (601)
2844. Erdélyi Imréné Ujlaki Zsuzsánna — Kazinczynak. S.-A.-Ujhely Januarius 28-dik 1815.	360
2845. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán 28dik Január 1815.	361
2846. Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak. Széphalom Febr. 1. 1815.	362
2847. Kazinczy — a sátorlaj-újhelyi ref. gyülekezethez. Széphalom Február. 2d. 1815	364
2848. Fodor László — Kazinczynak. Újhely, 2-a Febr. 1815.	367
2849. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom, Febr. 4d. 1815.	368 (602)
2850. Kazinczy — Helmeczy Mihálynak. Széphalom Febr. 5d. 1815.	374
2851. Kazinczy — Sipos Pálnak. Széphalom, Febr. 5d. 1815.	376 (602)
2852. Kazinczy — Helmeczy Mihálynak. Széphalom Febr. 9d. 1815.	378 (603)
2853. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Febr. 9d. 1815.	380 (603)
2854. Kazinczy — Berzsényi Dánielnek. Széphalom, Febr. 9d. 1815.	384
2855. Kazinczy — Tatay Jánosnak. Széphalom Febr. 9d. 1815.	385 (603)
2856. Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak. Széphalom Febr. 10d. 1815.	387
2857. Kazinczy — Cserey Miklósnak. Széphalom Febr. 10d. 1815.	389 (604)
2858. Sipos Pál — Kazinczynak. Tordos 10. Febr. 1815.	391
2859. Szemere Pál — Kazinczynak. Péczel, február 14-d. 1815.	391
2860. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 15dik Febr. 815.	393 (605)
2861. Pólya Ferencz — Kazinczynak. S.-A.-Ujhelyből Febr. 17dikén 1815.	393
2862. Sárközy István — Kazinczynak. Nagy-Kanischa 18. Febr. 1815.	395 (606)
2863. Kazinczy — B. Wesselényi Miklósnak. Széphalom, Febr. 21d. 1815	398 (606)
2864. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Febr. 21d. 1815.	400 (607)
2865. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, den 21. Feb- ruár 1815	401
2866. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Kolozsvár, Febr. 25d. 1815.	405 (608)
2867. Kecskeméti János — Kazinczynak. S.-A.-Ujhely d. 22. Febr. 1815.	410
2868. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán 24dik Febr. 815.	411 (608)
2869. Kazinczy — Helmeczy Mihálynak, Széphalom Febr. 25d. 1815.	412 (609)
2870. Kazinczy — Helmeczy Mihálynak. Széphalom Febr. 26d. 1815.	414 (609)
2871. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom Febr. 26d. 1815.	416
2872. Kis János — Kazinczynak. Sopron Febr. 27dikén 1815	418
2873. György József — Kazinczynak. S.-A.-Ujhely 1815. Febr. 27ik.	420 (609)
2874. Kazinczy — egy kanonoknak. [Szepessy Ignác b.-nak] [1815. febr.]	421 (609)
2875. Sipos Pál — Kazinczynak. Tordos 1a. Mart. 1815	424
2876. Berzsényi Dániel — Kazinczynak. Mart. 2dikán 1815.	425

	Lap
2877. Kazinczy — Helmecczy Mihálynak. Széphalom Martz. 3d. 1815.	426 (610)
2878. Kazinczy — Sipos Pálnak. Széphalom Mart. 3d. 1815.	428
2879. Kazinczy — Buczy Emőlinek. Széphalom Mártz. 3d. 1815.	430 (611)
2880. Kazinczy — Horvát Istvánnak. Széphalom, Martz. 4d. 1815.	438 (611)
2881. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom Martz. 4d. 1815.	438 (611)
2882. Kazinczy — Sárközy Istvánnak. Széphalom, Martz. 4d. 1815.	440 (612)
2883. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, den 4. März. 1815.	442 (612)
2884. Sipos Pál — Kazinczynak. Tordos 4. márt. 1815.	444
2885. Majláth György — Kazinczynak. Pest, 5-a. Mart. 1815.	445 (613)
2886. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom, Martz. 8d. 1815.	446
2887. Döbrentei Gábor — Kazinczynak. Kolozsvár Martz. 11d. 1815.	447 (613)
2888. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 11dik Mart. 815.	450 (613)
2889. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom, Martz. 14d. 1815.	451
2890. Kazinczy — Horváth Ádámnak. Széphalom Martz. 14d. 1815.	455
2891. Kazinczy — Sipos Pálnak. Széphalom Mart. 1815.	456
2892. Ungvárnémeti Tóth László — Kazinczynak. Pesten [márcz. 15.] 1815.	457
	513
2893. Kis János — Kazinczynak. Sopr. Martz. 18dikén 1815.	458 (614)
2894. Kazinczy — Helmecczy Mihálynak. Széphalom Mártz. 19d. 1815.	459 (615)
2895. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Sz.-Mihályt 28dik Martius 1815.	460 (615)
2896. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, Martz. 29d. 1815.	468
2897. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom, Mart. 30d. 1815.	469 (615)
2898. Kazinczy — Sipos Pálnak. Széphalom, Mart. 30d. 1815.	477
2899. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Sz.-Mihályt, 3dik Aprilisben 1815.	478 (616)
2900. Kölcsey Ferencz — Kazinczynak. Cseke, April 8-adikán 1815.	487
2901. Kazinczy — Gr. Dessewffy Józsefnek. Széphalom, April 9d. 1815.	489
2902. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Alsó-Olysó 17dik Aprilisben 1815.	490
2903. Kis János — Kazinczynak. Sopr. apr. 19dikén 1815.	493 (616)
2904. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Rajka (Rackendorf), den 24. April 1815.	494 (616)
2905. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. Alsó-Olysó, 24dik Aprilisben 1815.	497 (616)
2906. Cserey Farkas — Kazinczynak. Kraszna 28dik april 1815.	502 (617)
2907. Kazinczy — Kis Jánosnak, Bécs, Május elsőjén 1815.	503
2908. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Bécs, Május elsőjén 1815.	505 (617)
2909. Kazinczy — Cserey Miklósnak. Bécs, Máj. 5dikén 1815.	508
2910. Kazinczy — B. Vay Miklósnak. Bécs Május 5dikén 1815.	511 (618)
2911. Németh Aristipp — Kazinczynak. Ödenburg den 6. Maj. Ao. 1815.	
2912. Kis János — Kazinczynak. Máj. 11dikén, 1815.	514 (618)
2913. Kölcsey Ferencz — Kazinczynak. N.-Károl. Május 30-dik 1815.	516 (618)
2914. Kazinczy — Helmecczy Mihálynak. Széphalom. Június 2dikán 1815.	518 (620)

	Lap
2915. Cserey Farkas — Kazinczynak. Krasznán 2-a. Jun. 815.	521
2916. Helmeczy Mihály — Kazinczynak. Almás Junius 6dikán 1815.	523
2917. Gr. Dessewffy József — Kazinczynak. 1815. junius 7.	524
2918. Kölcsey Ferencz — Kazinczynak, Cseke. Junius 8-ik 1815.	524
2919. Kazinczy — Sipos Pálnak. Széphalom, Junius 12d. 1815.	525 (620)
2920. Horváth Ádám — Kazinczynak. P.-Xúr, 13-a. Júni 1815.	525 (620)
2921. Kozubszky Tamás — Kazinczynak. Ujhely 13a. Juni 1815.	533
2922. Kazinczy — Rummy Károly Györgynek. Széphalom, den 16. Juni 1815.	534 (620)
2923. Kazinczy — Kis Jánosnak. Széphalom, Junius 17dikén 1815.	539 (621)
2924. Lónyay Gábor — Kazinczynak. Deregyő 17-a Juni 1815.	545
2925. Kazinczy — Döbrentei Gábornak. Széphalom, Jún. 18d. 1815	546 (621)
2926. Pólya Ferencz — Kazinczynak. S.-A.-Ujhelyből Junius 25-én 1815.	547
2927. Kazinczy — Péchy Sándornénak s Fazekas Istvánnak. Széphalom. Juni. 26d. 1815.	549
2928. Helmeczy Mihály — Kazinczynak. Jún. 29. 1815.	553 (621)
2929. Sárközy István — Kazinczynak [k. és h. n.]	554 (621)
2930. Kazinczy — Gr. Ráday Pálnak. Széphalom, Jan. 27d. 1815.	557 (623)
2931. Kazinczy — Kölcsey Ferencznek. Széphalom, Jún. 2d. (12d.) 1815.	558 (623)
2932. Kazinczy — Kölcsey Ferencznek. Széphalom Jún. 21d. 1815.	565
Jegyzetek	567
Név- és tárgymutató	624

TARTALOM.

ABC-rendben a levélírók szerint.

- Berzsenyi Dániel. 2801.* 2876.
(Csehly István. 571. 573. lap).
Cserey Farkas. 2720. 2757. 2776. 2818. 2840. 2845. 2860. 2868. 2888. 2906. 2915.
Cserey Miklós. 2750. 2820.
Dessewffy József gr. 2735. 2770. 2895. 2899. 2902. 2905. 2917.
Döbrentei Gábor. 2746. 2751. 2774. 2813. 2816. 2841. 2866. 2887.
Erdélyi Imréné Ujlaki Zsuzsánna. 2844.
Felsőbüki Nagy Benodek. 2804.
Fodor László. 2848.
György József. 2873.
Helmeczy Mihály. 2916. 2928.
Horváth Ádám. 2708. 2713. 2719. 2721. 2728. 2749. 2758. 2795. 2920.
Kazinczy — Berzsenyi Dánielnek. 2765. 2826. 2854.
Kazinczy — Buczy Emílinek. 2879.
Kazinczy — Cserey Miklósnak. 2767. 2857. 2909.
Kazinczy — Dessewffy József gr.-nak. 2754. 2779. 2849. 2886. 2897. 2901.
Kazinczy — Döbrentei Gábornak. 2715. 2759. 2760. 2783. 2793. 2797. 2810.
2819. 2827. 2834. 2842. 2853. 2864. 2881. 2889. 2908. 2925.
Kazinczy — Fazekas Istvánnak (és Péchy Sándornénak). 2927.
(Kazinczy — Gyarmathy Sámuelnek. 595. lap).
Kazinczy — Gyulay Karolina gr.-nőnek. 2768. 2832.
Kazinczy — Helmeczy Mihálynak. 2707. 2716. 2732. 2742. 2763. 2769. 2771. 2782.
2788. 2799. 2828. 2837. 2843. 2850. 2852. 2869. 2870. 2877. 2894. 2914.
Kazinczy — Hoblik Mártonnak. 2773.
Kazinczy — Horvát Istvánnak. 2787. 2880.
Kazinczy — Horváth Ádámnak. 2714. 2737. 2739. 2756. 2890.
Kazinczy — Kiss Imrénnek. 2814.
Kazinczy — Kis Jánosnak. 2710. 2723. 2733. 2755. 2805. 2871. 2896. 2907. 2923.
Kazinczy — Kölcsey Ferencznek. 2798. 2931. 2932.

* A számok az illető levelek sorszámai.

- Kazinczy — Nagy Gábornak. 2780.
 Kazinczy — Pataky Mózesnek. 2792. 2830. 2839.
 Kazinczy — Pápay Sámuelnek. 2738.
 Kazinczy — Péchy Sándornénak (és Fazekas Istvánnak). 2927.
 Kazinczy — Ponori Thewrewk Józsefnek. 2729.
 Kazinczy — Ráday Pál gr.-nak. 2930.
 Kazinczy — Rumy Károly Györgynek. 2709. 2743. 2748. 2772. 2785. 2807. 2836.
 2865. 2883. 2904. 2922.
 Kazinczy — Sárközy Istvánnak. 2724. 2740. 2811. 2882.
 Kazinczy — (a) sátoralja-új helyi ref. gyülekezetének. 2727. 2847.
 Kazinczy — Sipos Pálnak. 2711. 2718. 2730. 2745. 2764. 2800. 2817. 2851. 2878.
 2891. 2898. 2919.
 Kazinczy — Szentgyörgyi Józsefnek. 2753. 2812. 2835.
 Kazinczy — Szepessy Ignác b.-nak. 2874.
 Kazinczy — Tatay Jánosnak. 2736. 2829. 2855.
 Kazinczy — Vay Miklós b.-nak. 2806. 2910.
 Kazinczy — Vida Lászlónak. 2822.
 Kazinczy — Wesselényi Miklós b.-nak. 2766. 2791. 2809. 2838. 2846. 2856. 2863.
 Kecskeméti János. 2867.
 Kenderessy Mihály. 2722.
 Kis János. 2741. 2794. 2872. 2893. 2903. 2912.
 Kiss Imre. 2803.
 Kozubszky Tamás. 2921.
 Kölcsey Ferencz. 2786. 2789. 2808. 2900. 2913. 2918.
 Liszkay Sámuel. 2725.
 Lónyay Gábor. 2924.
 Majláth György. 2885.
 (Mihálkovics József. 575. 576. lap).
 Németh Aristipp. 2911.
 Pataky Mózes. 2778. 2824.
 Pápay Sámuel. 2717.
 Pólya Ferencz. 2861. 2926.
 Sárközy István. 2712. 2862. 2929.
 Sipos Pál. 2734. 2781. 2802. 2825. 2858. 2875. 2884.
 Szemere Pál. 2762. 2823. 2831. 2859.
 Szentgyörgyi József. 2821.
 Szűcs Dániel. 2744. 2747. 2784.
 Szűcs János. 2726. 2775.
 Trattner János Tamás. 2833.
 Ungvárnémeti Tóth László. 2892.
 Vitkovics Mihály. 2731.
 Wesselényi Miklós b. 2761. 2777. 2796. 2815.
 Z. Kiss Sámuel. 2790.